This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

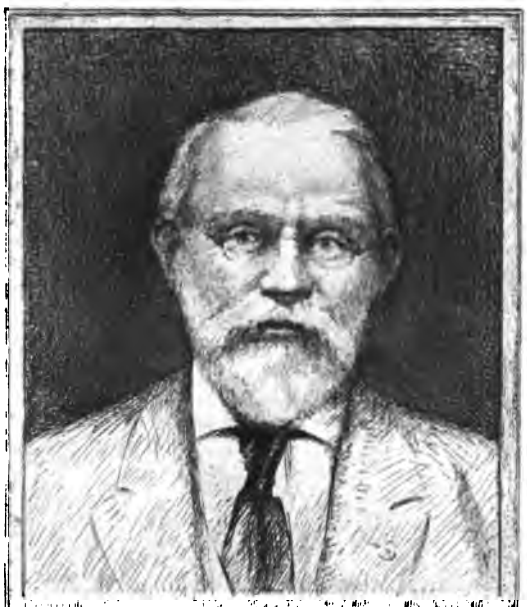

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ROZHLEDY

SOCIÁLNÍ, POLITICKÉ A LITERÁRNÍ.

Redaktpr a vyd vatel:

JOSEF PELCL.

V Chrudimi.

Tiskem F. Hoblíka v Pardubicích. — Nákladem vlastním.

1895.

Digitized by Google

AP
52
.R88
v.9.

Digitized by Google

OBSAH.

Články.

Úvod 1—2.

Bukovanský Oldřich. Ostravsko-karvínský uhelný revír 403—406, 466—472, 532—536, 602—606.

Gast Petr. Nástin filosofie Bedřicha Nietzsche. 461—466, 526—531, 587—594.

H. Dr. Důsledky zlaté měny. 203—207.

Hajn Antonín. Sympathie Evropy. 129—138.

H. V. K politickému našemu programu, V. Práce. 28—32, VI. 522—526.

Choc Václav. Dnešní stadium českého státu, 193—203.

Choc Václav. Slovo o české politice státoprávní. 389—395.

Krejčí F. V. Nové proudy a dekadence. 12—16.

Krejčí F. V. K otázce kritiky. 257—264, 321—330.

Krejčí F. V. Český mystik a symbolista. 578—587

Machar J. S. Drobty z literární revoluce. 138—143.

—n. Slovo k našim poměrům politickým. 65—69.

Nermut V. Česká organisace národohospodářská. 705—708.

Pelcl Jos. Studium žen 650—654, 732—735.

Sokol K. Dr. Miroslav Tyrš. Příspěvek k jeho poznání a ocenění. 207—211, 264—269, 342 až 349.

Šalda F. X. K otázce dekadence 385—389, 449—455.

Šalda F. X. Těžká kniha. 641—650, 709 až 721.

Vorel Jan. Osa sociálního státu. 3—12.

Vorel J. Nové proudy a dekadence 83—85.

Povídky a verše.

Auředníček Otakar. Flirt 332—333.

Březina Otakar. Mlhavá noc, 211, Legenda tajemné viny, Slyším v duši 519. Ó Minulá, když smrti věčný passát, Znamení duše, Proč odvracíš se, o Slabá? 520. Vladaři snů 521.

Jankele Ladislav. Rodná stráň, Kontury podzimu 655.

Karásek Jiří. Beethoven 81—82, Tryzna 333 až 334.

Josef. Buržoa 655.

Assén. Věčnost, Klid 656.

—r J. S. Julian Apostata 80—81. Čamelodie 143. Památce Nerudově 143 až Moderní 275. Nero 331—332.

Ant. Čína a Číňani 25—28.

—v— Má píseň 82. Po dešti 656.

Mrštík Vilém. Jizera 398—402, 455—460.

Pečinka F. Bezesné noci. Ztracený kout 601, Stará kavárna, Velkonoce 602.

Procházka Arnošt. „Et tout est effrayant lorsqu'on y songe" 82.

Sova Ant. Jsou ještě orli, Po přečtení zprávy filantropických dam 396 Píseň impertinence po přečtení publikace jisté dámy, Svědomí dneška, Nepřesvědčuj svědka 397.

Svoboda Fr. Xav. V čelo knihy. Stará vzpomínka, Vnitřní víra, K zakončení knihy 79—80, Duše jara 332. Noční snění, Píseň domácí 460.

Svobodová Růž. V odlehlé dědině. Studie z moravské vesnice. 16—25, 69—79, 144—148, 212—219, 270—275, 334—341.

Šlejhar Josef K. Jumr se vrátil. 513—518, 594—601, 657—668, 721—732.

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Da. J. Stará Praha 486—489.

H. F. Římský a pešťský sjezd lékařský 154—156.

jv. Naše knihovny pro lid 89—91. *Z nové české belletrie.* (Martin Havel, Ze zápisků Phil. stud. Filipa Kořínka, Rodina Janebova. — Julius Zeyer, Obnovené obrazy) 227—230. (K. M. Čapek: Ve třetím dvoře.) 551—557. (K. V. Rais: Lopota. Podhorské obrazy. — F. Téver: Povídky — B. Viková Kunětická: Idylky.) 616—621.

Karásek Jiří, Jaroslav Vrchlický: Moderní básníci francouzští 230—234.

Kj. Z nové české poesie. (Jaroslav Vrchlický: Okna v bouři a Kytky aster. — Jiří Karásek: Zazděná okna. — Aug. Eug. Mužík: Písně života — J. S. Machar: Magdalena a Zde by měly kvést růže.) 33—40. — *Z nové české belletrie.* (Románové práce F. X. Svobody: Probuzení. — Mladé představy. — Románové paprsky. — Náladové paprsky.) 282 až 286. *Z nové české poesie.* (Svatopluk Čech: Písně otroka. — Jaroslav Vrchlický: Nové zlomky epopeje. — Ant. Klášterský: Srdce a duše. Noční violy. — Em. ryt. z Čenkova: Rok na samotě. — Karel Červinka: Krajiny a nálady. — Arnošt Procházka: Prostibolo duše.) 354—356, 419—423, 676—678.

Krejčí F. V. Z nové české belletrie. (Na pěstěné půdě. Román od Růženy Svobodové.) 614—616.

Krejčí F. V. Z ruchu literárního. (Odpověď p. prof. dm. E. Albertovi a p. E. ryt z Čenkova. 748—752.

Milouš Salv. Umění 94—95.

Mrštík Vilém. L'affaire. F. X. Šalda contra

Digitized by Google

M A. Šimáček a M. A. Šimáček a X. Šalda 366—368.
Několik nových děl o dějinách filosofie. *Procházka Arnošt.* Sborník světov 157—161.
Šalda F. X. Kritika divadelní. Návadlo. (Meilhaca a Halévyho „Fr a několik myšlenek na ni navázaných 45. — (Stroupežnického cyklus.) 95- až 166, (Pailleronovi Komedianti — Polemický exkurs literární za ně vsunutý.) 223 až 227. (Jiráskův „Otec". - Klicperův „Žižkův meč". — Augierova „Paní Caverletová." — Vrchlického „Svědek" a „Závět lukavického pána". Davisovy „Katakomby".) 356 až 362, 413—416. (Cyklus Kolárův. — Pohostinské hry slečny M. Pospíšilové.) 481 až 486. (Cyklus výstavní. — Psychologický medailon p. J. Zeyera — Štolbovo drama „Peníze". — Ještě slečna Pospíšilova.) 621 až 625.
Šalda F. X. Odpověď p M. A. Šimáčkovi 236—230.
Šalda F. X. Prohlášení na adresu p M. A Šimáčka. 286—287.
Šalda F. X. M. A. Šimáčkovi a J V. Sládkovi. 362—365.
Šalda F. X. Otázka redaktorská. 424—431.
Šalda F. X. Několik slov „Času" z 6. července 625.
Šalda F. X. Z nové české belletrie. (Rais: Zapadlí vlastenci. — Šimáček: Duše továrny. — Karásek: Stojaté vody. — J. Arbes: Poslední dnové lidstva.) 546—551, 678—682.
Šalda F. X. Maryan Zdziechowski: Karel Hynek Mácha a byronism český 557—561.
Šalda F. X. Jedinec a hromadnost. 561—568.
Šalda F. X Kritika literární. (Vzdělavací bibliotéka sv. 22—24. J. Vrchlický. Tři knihy vlaské lyriky. — O. E. Hartleben. Hana Jagertova. — Arne Carborg. U maminky.) — J. Karáska. Stojaté vody. 740—748.
Vánoční výstavy 167—168.
Viktor. Hudba. (Divadlo.) 416—419.
Vorel Jan. Obzor časopisů 91—94.
Vrl. August Strindberg „Manželství" 45—46.
Z ruchu literárního. 45—44, 99—108, 168—168, 234—236.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika. 48—49, 108—11, 170—175, 241—245, 296—300, 373—376, 434—457, 490—493, 569—574, 626—632, 684—686, 753—755.
—ek. Reforma zákona o pojišťování nemocenském. 180—185, 252—254, 312—316.
Gumplowicz Ludwik. Sociální přeludy 380—384, 442—443.
Hajn Ant. Realismus. 249—252, 289—296, 368—373, 432—434.
Hlídka sociální. 54—56, 114—117, 177—180.
Hlídka hospodářská a finanční. 56—58, 247 až 248, 308—309, 438 441, 497—500, 574 až 576, 688—693, 758—761.
...h Moravy. 500—505, 636—639, 694—697.
Tier Čeněk Dr: O reformách trestní správy podle výsledku rokování na sjezdu v Antverpách. 58—62, 122—125.
...rise cukerní, 634—636.
... Kriminalistické črty od dr A Zuckera. 185—186.
...brana založen. 309—312.
Reforma úvěru rolnického. 188—189.
Sněm moravský. 301—306.
Strany svobodomyslná i lidová a otázka dělnická. 117—119, 187—188.
Suplentská otázka. 120—122.
...l. — O lékařském stavu. 697—700.
Zahraniční rozhledy. 52—53, 112—114, 175 až 177, 245—247, 306—308, 376—380, 437 438, 493—497, 632—634, 686—688, 755 až 757.

Z duševního ruchu za hranicemi.

— ajtis. Ze života Litvínů 478—480.
Geffroy Gustav. Rozvoj moderního umění francouzského. I. Impressionism. 406—411, 472—478, 540—545. II. Symbolism. Napsal A. Albert Aurier. 669—673, 736—739.
Karásek Jiří. List z nejnovější poesie německé. I. (Richard Dehmel: Aber die Liebe.) 86—88. — II. (Stanislav Przybyszewski: Totenmesse. Vigilien. Himmelfahrt.) 149—153. — III. (Arno Holz: Das Buch der Zeit.) 220—222. — IV. (Detlev z Liliencronu.) 607—610, 673—675.
Národní znovuzrození u Chorvatů 411—412.
Polák. Dnešní položení Polákův. 276—281, 351—353.
Z Zuska. 537—540, 610—613.

Školství.

Pohledy do školství obecného: Školský dozor 316—318, O sebevědomí učitelském, 318 až 320, Zanedbaná a pustnoucí mládež, 506 až 508. Škola ve znamení čtyř výnosů místodržitelských, 508—509, Mravní otázka učitelská 700—703. K nové organisaci učitelstva 761—763.
Školy obchodní. 509—510.
Vrl. Universita a politika.

Z naší doby.

Kronika. T. 63—64, 125—128, 190—192, 254—256.
Lingg H. a Vrchlický Jaroslav. 446.
O rozvoji výtvarného umění v Německu. J. Tellier 703—704.
Romanopisec Robert Luis Stevenson. Básnířka Christina Rosetiová. Alfréd Lichtwerk. 511 až 512.
Romány Knuta Hamsuna. 448.
Spisy Bakuninovy. 440.
Schnitzler Arthur. — O moderním herectví — Shoda německo-francouzská. 639—640.
Smetana B. 763 764.

Digitized by Google

Perlstein
1-7-87
T24-110176

V rozhledech po nejnovějším rozvoji našeho národa objevuje se úkaz závažného a nepodcenitelného významu. Vynořily se u nás od nedávné doby myšlenky nové, které neměly nic jiného cílem, než rozšířit a prohloubit intelektuelní obzor českého člověka. Byly přejaty, čerpány s chtivou účastí z velkého duševního fondu celého lidstva a zůstávaly pro svou novotu, což jest důvodem pro nepřístupnost jich vůči zástupům, majetkem nemnohých mozků, několika vyvolenců, kteří rozvinuli bojovný prapor. Ideje ty žily a udržovaly se v oboru pouhého rozumu, poznávacích schopností. Zatím však duch času zaklepal i na mnoho ostatních, kteří idejí těch byli ještě vzdáleni, ale kteří, třebas instinktivně, cítili, že jest třeba nových myšlenek, aby dosavadní stanovisko českého národa zaměněno bylo lepším, vyšším, dokonalejším. Jakmile se to stalo, začal ihned plodonosný proces, jehož svědky právě jsme. U lidí, kteří dopracovali se vážným studiem nových idejí, nezávisle na běžných tradicích, na požadavcích a postulátech většiny, zakotvují se nové ideje do citu. Přestávají již býti pouhým předmětem rozumového bádání a chutnání: stávají se předmětem silné a opravdové víry. Kdežto lidé dříve vznášeli se nad ideami, ovládali je, stali se nyní jich poddanými. Z kolísavé přístupnosti, ochotné a poddajné vnímavosti, přissávající se s rozkoší ku všemu, co zvenčí přicházelo, co kolem ní proudilo a vířilo, vstoupilo se nyní již na půdu stálosti, neotřesitelné přesvědčenosti, nepřístupné jakýmkoli vlivům, sebe působivějším důvodům. Ideje sesouvají se do měkké, žírné půdy citu, v níž zapouštějí hustou síť kořenů a odtud již nedají se vytrhnouti. Stávají se pevným a neodcizitelným majetkem jednotlivce, jsou stálou součástí jeho duchového inventáře. Současně v podobě citu stávají se přístupny každému, massa citem jest přitahována a na něj se zachycuje. Tak nové myšlenky snášejí se s vrstvy na vrstvu, zasahují jednoho za druhým, rozlévají se do širokých kruhů. Nové ideje, dříve majetek několika duchů, nabývají tvaru všeobecně přístupného, demokratisují se, stávají se součástí, atomem ducha národního.

Nastává tedy nový způsob práce. Byla-li dosud činnost nových lidí výbojná, pílila-li za obsáhnutím nových obzorů, ponese se nyní jiným postupem. Ideje jsou tu, opanovaly; nový názor, jest-li snad se ještě dokonale neustálil, do jista se již ustaluje. Na nových ideách, jež dosud představovaly l omadu kamení, sneseného s různých stran, musí se založiti nová archit tura duchového bytí, nová psychická organisace českého člověka. Sebraný r terial spojí se tmelem jednotného stanoviska a to jest již práce, jdoucí z ás samých, budující na našich disposicích proměnu umění, vědy, života.

Digitized by Google

Odtud seriosní práce musí býti údělem všech, kteří přejí si vývoje národa. Ve všech oborech této práce čekají veliké úlohy, jež třeba řešiti, aby naplněn byl vývoj. Snahy ty ponesou se za tím cílem — vyplývá to z předchozího — aby nově nabyté názory sesmykly se do oboru citu, staly se dogmatem pro široké vrstvy, čímž zajištěno jim bude trvání. Ta úloha nyní čeká, bude třeba se jí zhostiti. Na poli literárním provede se obrat v tvoření a tendenci. Musí se dbáti toho, aby v umění literárním obrážel se duševní fond umělcův, tedy to, co jest jemu vlastní, co vsál do sebe z půdy domácí, z prostředí. Všechno přejaté, imitované se opustí a půjde se za uměním, které bude zrcadlovým odrazem českého života v jeho vnějším výrazu i v jeho vývojových podmínkách. Tím také literatura nebude státi mimo život, nýbrž zasáhne činně v jeho kolostroj. Základ moderní politiky, myšlenka národní, bude zužit v celém svém rozsahu, ve smyslu širokých tendencí politických. Nebude se vyhledávati po stránce jazykové, než jako rozvinutí všech specifických vlastností našich, jimiž ukážeme se v pantheonu národních individualit jako typus samobytný a svérázný. Na poli sociálním namítá se účelná snaha, aby zmenšila se summa neštěstí a zvýšila summa dobra ve světě a tu dojde se na to, aby našla se souvislost mezi touto snahou, vlastně jejími prostředky, a sociálným mysticismem českobratrským jako výrazem českého ducha par excellence, kriticky se objasnila a stala se direktivou opravných a reformačních hnutí.

Tyto nové úkoly jdou do neobyčejné šířky a hloubky. V programech našich politických stran nenašly však dosud místa. Nebylo pro ně, ne snad dostatečné chuti a energie, nýbrž patřičné disposice duchové. Ony reklamují pro sebe všechny způsoby práce, u našich politických stran rozvinut byl vždy jen jeden. Jim imponovala jen reforma politická, za tou se šlo. Zcela pochybeně. Úprava politických poměrů jest jen fenomenem celkového rozvoje, který po stupních pokroku ubírá se stále výše. Nutno pečovati též o ostatní fenomeny, má-li rozvoj souladně postupovati. To chceme. Musí se utvořiti veliká duchová organisace, v níž by vše současně se hýbalo a dostředivě spěchalo za jedním cílem, mířilo k jednomu ohnisku, k světlé budoucnosti národa po všech stránkách jeho bytí a ve všech formách jeho života. Nic neujde pozornosti této organisované práce. Pominutí jedné stránky, jedné formy poškodilo by souměrné stoupání celkové úrovně naší. Jak duševní snahy, vyjadřující vnitřní fond naší národní bytosti, tak směr chtění, tvořící její mravní krásno, a posléze životní uskutečňování nabytých přesvědčení, ideových i citových, ponesou se za dosažením nejvyšších, hmotných a ideálních statků, jimiž zabezpečí se našemu národu táž posice, jakou zaujímají národové druzí, a z nichž vykvete stálost nazírání a svědčenost definitivní, kteréž zakládají nejkrásnější civilisace.

Digitized by Google

Osa sociálního státu.

Napsal Jan Vorel.

Socialism přestal býti již předmětem obav a hrůzyplných vidění. Červeným strašidlem, jak se říká. V dnešních poměrech těší se rozhodné přízni, někde zjevné, někde ještě ukrývané, snad jen strachem vynucované. Vlády ho studují a řeší, jak nejlépe umějí a jak jim to dovolují tradice, jimž by nerady zadaly. Celý rozvoj současna pracuje plnou parou v jeho prospěch. Centralisace ve státu, soustředivá povaha moderního obchodu, všeobecná tendence k plutokratickému velkoobchodování, spolčování dělníků při rozsáhlých podnicích, v druhé řadě stále uvolňující se kázeň oproti soukromým podnikatelům, tyjícím z využitkování cizí, jen formálně svobodné práce, to vše jsou postupné a nezadržitelné kroky k sociálnímu státu. Neboť tento dle theorií, hlásaných K. Marxem a po něm sociálními demokraty, bude možný a hotový tenkrát, až kapitál soustředí se v rukách nemnohých magnátů kapitalistických. Tehdy založí se sociální stát na základě výsledků éry soukromokapitalistické: totiž na základě kooperace svobodných dělníků a jich spoluvlastnictví na výrobních prostředcích.

Proces ten jest vyložený. Nynější kapitál vyvinul se zničením všech forem drobného majetku (řemeslnictva, rolnictva), v kterých práce byla vlastnictvím. Dělník byl svobodným vlastníkem a požitečníkem samosprávných podmínek práce, sedlák pole, řemeslník nástroje, tudíž dařilo se jim. Tato vniterně pravá forma soukromého vlastnictví trpěla však rozptýlením prostředků výrobních a dále neproduktivností způsobu provozovacího a na této vadě zmohl se velký selský a industrielní kapitál. Tento kapitál učinil z práce pouhé zboží, jehož cena řídí se nabídkou a poptávkou. Jakmile tento malá řemesla a rolnictvo zničující proces společnost do hloubky a rozsahu dostatečně rozežere, jakmile dělníci v proletáře, t. j. v dělníky bez vlastních prostředků výrobních, jejich podmínky pracovní, drobný majetek, v moderní velkokapitál proměněny budou, nastane vyvlastňování menšího kapitalisty velkým. Stálým soustřeďováním výrobních prostředků ve velkých závodech zabíjí jeden kapitalista mnohé jiné, výhody plutokratického procesu uchvacuje vždy skrovnější počet velkokapitalistů. Věc dojde tak daleko, že kapitalistický monopol sám stane se poutem výrobního způsobu, který s ním a pod ním vykvetl. Tenkráte udeří hodina kapitalistického soukromého vlastnictví. Expropriateuři budou vyvlastněni massou lidu, nastane vlastnictví kollektivní při kooperaci práce.*)

Potud K. Marx. Výklad jeho jest bystrý a obratný. Ale po hlubší úvaze vtírá se nedůvěra v možnost provedení tohoto státu. Už sám přechod z éry soukromokapitalistické do éry kollektivní jest problematický. Marx je vůbec ani nevyznačuje, jen konstatuje. Avšak seběhne stroj kapitalismu sám nebo bude násilně rozbit? U věci mělo by býti jasno, aby nebylo příčin

*) Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie, von Karl Marx, 1883, p. 644.

Digitized by Google

k tušení nějakých strašných udalostí v budoucnosti, jimiž se proletariát pomstí za dosavádní uhnětenost. Každým pádem jest Marx v tomto bodu uspokojivý velmi málo. Ještě méně uspokojivý jest, kde přechází za mezník nové éry, do sociálního státu, protože jeho zařízení, jeho organisaci, vykládá důkladným mlčením. Schäffle obhajuje Marxe důvodem, že agitace pro nový, kollektivistický pořádek ještě velmi daleka jest svého cíle, že se nalézá teprve ve stadiu začátečním, ve kterém jest hlavní věcí: kritika stávajících poměrů a všeobecné probuzení, uvědomění mass pomocí hesel. Nynější způsob produkce bude muset ukončiti své poslední praktické důsledky úplného pohlcení malého majetku, rozloučení lidu v hromadný proletariát a v několik málo přebohatých, dříve než massy budou moci se přidati k principu kollektivismu. O tom rozhodne bitva obou tříd, plutokracie a proletariátu. Poměry po ní stávající zasáhnou teprve do jednotlivostí budoucího positivního programu.

V této neurčitosti, s jakou hledí se vstříc novému útvaru sociálnímu, nebude zajisté nepotřebno ohledati podmínky, které budou nutně vyžadovány k úspěšnosti, k opravdovému zdaru sociální obnovy. Dnes se ví pouze, že bází sociálního státu bude práce. Z ní jako ze šťavnaté, mastné, žírné půdy poroste celý život sociálního ústrojí. O tom není pochyby. Práce samými sociálními demokraty se vyličuje jako budující princip. Nová organisace vyloučí sama bezohledně vše, co by jako protiva práce mohlo poškozovati pokrok společenský, expropriací soukromých velkokapitalistů zničí se všechna privilegovaná povýšenost, která dosud byla vždy výbornou záštitou k lenošení, nerozumí-li se tím slovem zimničné pachtění se po nejrafinovanějších požitcích. Jde však o to: čím tato práce bude se udržovati při stálé svěžesti a neutuchající produktivnosti? Otázka jest nesmírně důležita a dnes nijak předčasna. Musí se uvážiti, že na ní nejen visí celý zdar sociálního státu, nýbrž že jejím seriosním zodpovědněním učiní se nemožnou stále kladená a opakovaná výtka: sociální stát bude jen pouhým experimentem, a dále svévolnost agitační, s kterou by massy dovedly se až ke konci prvního jednání sociálního dramatu — úpadku řádů soukromokapitalistických — a v tomto bodě se jim objevila ukrutná možnost, že celé drama nedá se uspokojivě sehráti, poněvadž chybí hercům schopnost k takovému výkonu, kterým bezpečně dociluje se úspěch. Musí se dnes určitě věděti, bude-li sociální stát ve svých funkcích dobře možný, aby jeho instalace nezaplatila se směšnou a také smutnou zkušeností, a musí se to věděti tím určitěji, jestliže celá současnost k němu směřuje. Vyhnouti se mu zajisté nelze. Na poli obchodně-průmyslovém kapitál hromaděním v rukách několika vyvolenců tká si sám svůj rubáš; maloživnostnictvo a rolnictvo jest jím vyvlastňováno a bude vyvlastněno. Proces ten nedá se ve svém konci znemožniti, nejvýš ochranářským zákonodárstvím sociálním na několik desítiletí zadržeti. Ale to právě jest důvodem, aby se vědělo, ne snad, dá-li se na troskách nynější organisace založiti organisace solidnější, což vážně nelze ani popírati, nýbrž, bude-li způsob provádění její korunován vskutku touto solidností.

Jedno jest předem jisté. Práce jako motor sociální nebude dostatečně hnána a vzpružována pouhým zřetelem na prospěch a rozvoj společ-ského kapitálu, jako dnes zřetelem na rozkvět kapitálu soukromé Nebude-li výrobní kapitál dědičný a ve svých znamenitých výnosech zu vatelný — což jest zcela v pořádku — nelze očekávati, že v zájmu j bude se pracovati intensivně. Dá se to připustiti pouze v tom smysl

Digitized by Google

přebytek jednotlivcovy účasti na společné práci, který bude míti nepopíratelné nároky na zvýšení zužívatelného podílu, bude nutiti k ekonomické hbitosti. V podstatě to bude týž zájem jednotlivcův, kterým se hospodářský liberalism tak nápadných úspěchů hospodářských dodělal, ale bude omezený, uskutečňovaný a také prováděný jen za zvláštních vnějších okolností pracovních nebo za zvláštních schopností mravních. K všestrannému vzruchu hospodářskému nebude přispívati. Není pak, přirozeně, naděje, aby jím byl dokonale ekonomický karakter výroby zajištěn, aby se po celém okrsku sociální produkce pracovalo při nejmírnějších výlohách k nejvyšším výnosům užitkovým, aby nikdo časem neplýtval, národní kapitál nemrhal a nešetrně nepoužíval nebo nijak společenský prospěch nepoškozoval. Dnes soukromý hmotný zájem má příčinu, aby se za tyto ekonomicko-produktivné ideály s nejplodnější energií zasazoval, v sociálním státě však mu budou naprosto lhostejny. Proč by se napínaly svaly, když užitkovými výhodami nebude účet pracovní horlivosti saldován v celém svém rozsahu?

Tuto otázku zodpoví si každý záporně. Nedostatek výsledku bude se vědomě uváděti v rovnici s nedostatkem práce. Že tak se bude rozumovati a jednati, uznávají sami stoupenci sociálního státu. A. Schäffle dokonce přiznává, že setrvačníkem sociálního hospodářství musí býti týž zájem jednotlivce, který jest dnes příčinou a zdrojem hromadění majetku. Jiné vzpruhy prý není, ani nebude. Neboť ani tresty — kterýžto kasárnický způsob jest ostatně úplně nemožný za éry kollektivní — ani nejohnivějším dovoláváním se povinnosti vůči celkovému zájmu nedá se zaručiti úspěch kollektivního kapitálu a souvisících s tím důsledků. Nedostačuje rozhodně při produkující společnosti milionů, aby výrobník A. věděl: můj sociálně pracovní příjem odvislý jest úměrně od mé vykonané práce. Protože týž výrobce bude věděti: můj příjem jest též odvislý od toho, aby i těch 999.999 druhých soudruhů kooperativních pilni byli jako já. A toto poznání nijak neprobouzí energii, nedusí pud lenivosti, nezrazuje od zameškání doby pracovní, spíše navnazuje spekulovati v zájmu vrozeného pudu lenivosti na konto činnosti druhých. Ať točí se věc tak nebo onak, dospívá se vždy k témuž resultátu, že jistota v hospodářské produkci společenské nebude nikdy přímočarou výslednicí hmotného zájmu, nebo lépe řečeno, jednotlivcovy iniciativy, což ve slovníku ekonomickém jest jedno a totéž.

S druhé strany nevedl by hmotný zájem k sociálnímu uspokojení. Tvořilo by se bohatství, třebas ne s tím plutokratickým fanatismem jako dnes, ale vždy tak, že myšlení a žádosti lidské soustřeďovaly by se v požadavcích materielního blahobytí. Zakrylo by se to snad širokým a zvučným slovem: rozvoj společenského kapitálu, hospodářská evoluce, ale pod tímto rozvojem kvetl by materialism, který by se odůvodňoval sociálným zužitím nabytých užitků. Když by záliba a náklonnost k materialismu nebyla předem důkladně zničena v podmínkách lidského nazírání a cítění, nebylo by možno, aby se jeho svůdnosti odolalo. Eva nesvedla jablkem Adama pro jeden případ, nýbrž pro každý. Lidstvo propadlo by užívavosti, která by mohla býti daleko silnější než dnes. Byla by to společenská, kollektivní mlsnost, chlípnost vždycky silnější, neženovanější a bezohlednější v úkoji než chlípnost individuálná, omezovaná zákonnitými, tradicionelními nebo užitkovými ohledy. Jakýsi druh sankcionované nevázanosti, neboť maximum užívavosti jsoucího podíl na dobytém celkovém výnosu hmotném nedal by se stanoviti pevným regulativem, aby neomezila se volnost, tento nejvyšší statek každého účastníka kollektivního zařízení. Následky byly by pak ovšem

Digitized by Google

horší než dnes. Končí-li nyní materialism neklidem, nesouhlasem, „svatou nespokojeností" jak se vyjadřuje Gajdeburov, v pouhých mezích individuálné užívavosti, musil by v rozšíření kollektivním, v sražených, dostředivých útocích na jednotlivce, užírati jeho vnitřní klid ještě hlodavěji. V tom jest výstražné ponaučení, aby nevěřilo se v ty předpoklady kollektivismu, k nimž upíná se rozvoj materialismu. Mohou vydati zdravý plod pouze tenkráte, když nebudou nuceny vyhnati jenom v takový plod. Názor na historický vývoj lidstva dá bezpečně poznati a pochopiti tuto nezbytnost. Dle Marxe jest historie toliko historií boje tříd, a tyto mezi sebou bojující třídy byly vždy a všude výslednicí způsobu výroby a výměny zboží, slovem, ekonomických poměrů dané doby. Podstatou bojů politických byl vždy houževnatý zájem o hmotné podmínky života. Třída jedna vytlačovala druhou a chtěla její podmínky zabrati pro sebe, protože byly výhodnější. Iniciativa boje vycházela tedy z tříd spodnějších, hmotně hůře situovaných. Ve středověku vzpíralo se měšťanstvo proti feudálům, proti kastám privilegovaným, dnes proletariát proti buržoasii. Proletariát rozšířil tento boj co nejvíce: chce odstranění tříd, vyzdvižení boje. Nebude-li tříd, nebude ani třídního boje. Boj o život přestane. Tím ovšem není řečeno, že společnost přestane se vyvíjeti, že zamotá se jako kukla do forem společenské ztrnulosti. Ne. Nastane vědomá a soustavná organisace, abychom mluvili v duchu Engelsově, v níž člověk na dobro vystoupí jaksi ze světa zvířat a nahradí zvířecí podmínky existenční — vzájemný boj o zdebytí — skutečně lidskými. Celá řada podmínek životních, které do té doby vládly nad člověkem, podlehne pak jeho vedení a kontrole. Zákony jejich vlastní činnosti společenské do té doby vystupovaly nemilosrdně proti nim jako tvrdé, neúprosné zákony přírodní; od té doby budou lidé jednati s úplným vědomím věcí a tím právě je ovládnou. Vlastní spolčování lidí, k němuž je nutila příroda a dějiny, budou od té doby výsledkem jejich vlastní činnosti. Až lidé sami vědomě tvořiti budou vlastní historii, lidstvo překročí z krajiny fatalismu do říše svobody.

Historie společnosti sdružené visí, jak zřejmo, na jediném slově: lidé budou vědomé tvořiti svou historii. Znamená to dokonalý výšvih nad nevědomou přírodu, zničení surových náruživostí a vášní, které dosud jsou východiskem pro upravení poměrů jednotlivce k jednotlivci a k celku. Zákony Darwinovy vytvářejí organisaci sociální. Boj o život, řídící osud němé přírody, přenesen do sociálního bytí, vyvolal vražednou konkurenci, vyvlastňování slabého silným. Výhodně situovaný jednotník společnosti pohlcuje slabého se stejnou brutálností jako v říši zvířeny a květeny vyšší, mocnější člen člena nižšího, podřízenějšího. Věty Malthusovy jsou stejně tvrdé a barbarské jako zákony Darwinovy. Na těch základech vzniká život, který svou podstatou není než bezduchou hrou tvoření a ničení, stálým fatálním zápasem slepého architektonického a destruktivního principu. Surová síla přírodní pohrává si člověkem jako míčem. Jednoho vynáší na samý vrchol bohatství, sto jiných vrhá v nejhlubší propast bídy. Síly ty nejsou nezkrotitelny, jak domnívá se F. Lassalle. Není k tomu jen chuti, neboť nálada společnosti, tvořená a živená silnými její členy, zamítá každ snahu, čelící za ochočením síly přírodní. Jim jde k duhu, oni si nep jejího zničení. Není k tomu také potřebné duševní vyspělosti. Ovládn přírody vyžaduje reformy všech názorů a zásad, která dnes jest jen zbožným přáním. Duchový rozvoj lidský dříve nebo později zobrazí však v utváření životních forem. Člověk nebude věčně otrokem přír

Digitized by Google

jejím míčem! Nebude ona utvářeti a stavěti společenské poměry neustále. Výsledkem jejím bylo by stále nahodilé hromadění statků na jedné a odpírání nejnutnějších potřeb na straně druhé. V obou případech vznikal by neustále materialism: prvá skupina užívala by fakticky, druhá toužila by užívati, a tak všechen žár žádostí lidských popínal by se na výsluní mučivé, nikdy nevkojitelné užívavosti. Uspokojení a uklidnění sociálního by se nikdy nedosáhlo, rozervanost a antagonism byl by stálým údělem lidstva. Jest tedy možno nepřijmouti ideu, že člověk za pomoci svých schopností, vloh a sil ovládne přírodu, působivost její slepých zákonů omezí na ni samu a sám bude se spravovati zákony novými, lepšími, vznešenějšími, které utváří sociální rovnováhu a vnitřní klid každého jednotlivce?

Při snaze zmocniti se přírody nepostupuje se pravým způsobem. Intensivnost úspěchu seslabuje se málo kritickým rozpoznáváním následků a příčin historického procesu vývojového. Směsují se následky jeho s příčinami, nebo, což bývá častěji, mluví se pouze o následcích, o konečných důsledcích, jevech a formách sociální evoluce, aniž vykládají se příčiny prvotné a základné popudy, předpoklady její. Celá řada sociálních theorií a programů jest tu dokladem. Fourier navrhuje societární formu práce, při níž účastníci podniku jsou zároveň dělníky i podnikateli, Owen racionální úpravu poměru sociálních, spojení práce rolnické s prací průmyslovou, Considérant falanstery, L. Blanc národní dílny jako výraz nacionalisace práce, Schulz-Delitsche kooperaci práce a posléze theoretikové sociálního státu, Schäffle, Engels, Lange, kapitál kollektivní, spojený s kooperací práce. Všechno jest velmi pěkné, a samo o sobě správné. Jen jedna vada jest při tom. Formy nového sociálního života považují se za kabát, uniformu, kterou může lidstvo dle komanda nebo dle potřeby na sebe obléci a zase svléci. Zatím však jest k trvalé realisaci těchto forem třeba něco více než trochu nadšení a dobré vůle. S nadšením dá se udělati pouze chvilkový pokus. Jen v rozkypělém enthusiasmu daly se uskutečniti pokusy Blancovy a Considérantovy ve Francii, nebo komunistické obce Cabetovy a Owenovy v Americe, ale také s ochladnutím zanícení počátečnického vzaly vždycky za své. Zcela přirozeně. Lidé oblékli na sebe nový kabát, ale v něm zůstal starý člověk. Jeho bývalá nálada duševní zůstala, tou žil, vytvářel vnější důsledky života s ní souhlasné; měl však tvořiti něco nového, čemu nebyl uvyklý. Byl výsledek seriosní možný? Dívám se proto skepticky na nejnovější pokus dra Hertzky s „Vlastí volnosti“. Bude to opět jen pouhý experiment, jak Hertzka sám ostatně doznal. Nelze se domnívati přece, že lidé celým svým psychologickým fundem instruktem individualisté, jedineční, vytvoří formu života i sebe méně kollektivní, komunistickou nebo dokonce anarchistickou. Schází jim k tomu schopnost žíti z prvu uvnitř a pak, důsledně, i na venek v souhlase s novým principem. — V Paraguayi založili jesuité před lety stát ryze komunistický a ten prosperoval. Ovšem že jesuité dostali do ruky surový materiál divochů, že jej teprve zpracovali pro společenský život, vyvinuli obratnou výchovou nitro divochů tak, že na jeho základě, směru, náladě rozuměl se život komunistický sám sebou. Jinak věc není možna. Zevní formy sociální musí býti hmotným výrazem duševní formace. Následky musí vyplývati z příčin, následky nesmí si datečně tvořiti příslušné příčiny impulsivné a architektonické. Aby systémy sociální vskutku přinesly vonné a zralé ovoce, musí býti výslednicí vniterné posace lidstva.

Na to všichni zapomínají, že jednotlivé fáse společenské evoluce ne-

Digitized by Google

utvářely se nikdy z důvodů hmotných, vnějších, nýbrž že rostly ze zárodků, zasetých do nitra lidského. Engels mohl v rozvoji společnosti postřehnouti napřed společnost středověkou nebo feudální, dále kapitalistickou nebo buržoastickou a směr této k přeměně ve společnost sdruženou, associovanou; vyslovil tím jen, že tyto různé společnosti byly upotřebením a vnějším stělesněním niterné nálady duševní, třeba vytrvale tvrdí, že byly jen realisací vnějších podmínek hospodářských. Podobně u J. Saint-Simona dá se ověřiti historický rozvoj společenský přemožením organisace feudální organisací průmyslovou jako výraz různých dob jen po té úvaze, že jest to výraz duchového proudění oněch dob. Saint-Simon se tomuto pojímání znamenitě přiblížil. Přiznává, že každý srealisovaný systém společenský jest toliko užitím vypracovaného systému filosofického. Vytvoří se pásmo nových ideí, sformulují se, mluví se o nich, ukazuje se na ně — nic přirozenějšího, než že nový systém společenský se z tohoto rozteklého proudu vyhraňuje, stává se faktem. Přesné to však ještě není. Ovšem nový pořádek buduje se na vymoženostech lidského filosofování: pořádek associační bude dojista založen na výzkumech a zásadách, vyslovených Marlem a Rodbertem Jagetzovem počínaje až ku Karlu Marxovi. Ale hlubší základ leží v lidu, masse, která doktrinami nebývá z pravidla ani dost málo dotknuta. Systému industrialnímu, vyloženému Smithem, nepředcházelo zajisté exaktní porozumění širokou massou lidu. K tomu je třeba živoucího v lidu popudu, který by vycházeje z vnitra na venek se stělesňoval způsobem, jehož hromadnému shrnutí dá se vtisknouti etiketa jednotného systému. Uvedu doklad. Pohanský starověk znal jen formu nevolnictví jako rámec zdárného rozvoje společenského. Přišlo však křesťanství a vniklo do srdcí plnokrevných representantů této formy a hle! lidé ti odvrátili se od ní a přilnuli živým, vášnivým zájmem k formě naprosto protivné, k dokonalému komunismu, k společnictví majetkovému a svrchované svobodě osobní. Podobně v dobách středověkých, kdy feudalism přičiněním křesťanství byl tak vžit, že i v dobách nebezpečných a pohnutých mysli byly mu oddány a nakloněny. Přišlo však hnutí husitské, udomácnilo se v srdcích, a na Táboře se komunism způsobem nejvýš opravdovým realisuje. Nejbližším dokladem jest dnešní individualism. Jeho první záchvěvy pojí se k reformačnímu hnutí Lutherovu; volnost bádání a četby evangelia přinesla duchové usamostatnění pro každého. Století 18. toto dílo dokonalo. Ve vrstvách intelligentních proniklo úplné osvobození individualismu rozbitím regulí a norem v umění a dokonalým poražením autority v předmětech vědy. Umělci tvořili ze svého „já“, vědci spoléhali se ve všem na sebe, na zkusbu a přezvěd. Vrstvám lidu dal se poznati individualism tento ve formě hospodářské. Prohlášena živnostenská svoboda, individuum vymaněno z opratí upjaté organisovanosti cechovní. Každý stal se sociálně samostatným, pánem svého osudu, dá-li se to tak říci. Jestliže tento duch individualismu, odtrhující jednotlivce od celku, byl připravován již od Luthera, posilňován vědou, hlavně darwinismem — marxismus, theorie bojovného individualismu, jest vlastně jeho pouhou applikací a suggestivným nátlakem prostředí vložen do nitra nejzapadlejšího člena společnosti. Jest přirozeno, že každý p[illegible] coval sám pro sebe, pečoval jen o svůj prospěch, měl na mysli jen „já“. Řády individualistické mohly se skvěle rozvinouti a také, jak díme, se rozvinuly. Měly výborně připravenou půdu. Uvnitř byl ka[illegible] individualistou, celá jeho bytost byla prosáklá touhou usamostatniti sociálně a hospodářsky co nejvíce. Individualism vnější, který projev[illegible]

Digitized by Google

se konkurencí, bojem o život, byl hospodářským projevem individualismu vnitřního. V nitru každého ubytován byl generální štáb vojenský; zde pracovaly se napřed plány, programy, stratagemy, zde rozhodovalo se o taktice boje, než se k němu ve skutečnosti, na poli hospodářském, přikročilo. Nebýti individualismu vnitřního, nebylo by ani individualismu vnějšího, surového boje o zdebytí.

Nic přirozenějšího, má-li býti odstraněn individualism vnější, že nutno napřed zničiti individualism vnitřní. Květina se nezničí, když se jí utrhne květ; z kořene vyroste nový květ. Podobně s individualismem. On jest nebezpečný společnosti, roztrhal ji na ohromné množství jednotek, na sebe žárlivých a mezi sebou zápasících do vykrvácení. Vrhá miliony do nejkrutější bídy, zatím co hrstka lidí, jím patronisovaná, dusí se ve všemožném přepychu a nadbytku. Jeho odstranění jest nezbytností. Místo něho musí přijíti něco dokonalejšího. Posavadní stát, založený na individuálném vykořisťování, musí se přetvořiti ve stát sociální, ve kterém vládnouti bude hospodářská spravedlnost, zabezpečující každému dělníku celý důchod jeho práce. Ale nesmí se pochybiti a odstraniti pouze individualism vnější, konkurujícího kapitálu, individualism námezdné vyssávačnosti. Odstraniti soukromý kapitál a všechny jeho pomůcky znamenalo by velmi málo, ne-li docela nic. Sociální obnova by z toho nikdy nepovstala. Uvnitř člověka zůstala by dosavadní individuální iniciativa a ta by projevovala se na venek opět způsobem vlastním individualismu hospodářskému, svéúčelným sobectvím, konkurenční bojovností, hrabivou odpoutaností od celku. Pro založení sociálního státu, pro jeho zdárný rozvoj jest třeba vyvlastniti individualism vniterný. Budoucí kollektivismus ekonomický musí organicky vyplývati a vyvíjeti se z kollektivismu psychického. Kollektivismus vnější musí býti, budiž mi to dovoleno říci, ekonomickým překladem kollektivismu vnitřního. S lidmi vniterně individualisty nedá se nijak založiti stát sociální, celý jejich směr vývojový, veškera realisace života jest v diametrálné protivě k posledním jeho cílům a koncům.

Vniterním kollektivismem rozumí se altruism. Smysl to, který nedbá o vlastní „já", spíše je stlačuje na minimum, aby kolem rozlitá obecnost nebyla roztržena, rozvrácena hořkým a krutým neklidem. Společnost nedrobí v omezená, útočná území, nerozdmychává antagonism jednotek, čelící k vzájemnému vyhubení: cílem jeho jest harmonisovati jednotku v mezích obecna, stáda. Vychází od souladu mezi dvěma členy, sobě podobnými z různorodého množství. A tu jest možný i u těch, kteří jsou cele vyslovenými individualisty. Později rozšiřuje se na celou massu, zástup. V tom okamžiku stává se sociálný a motivuje se již nábožensky, transcendentně. Stává se altruismem, který káže opraviti sebe a interesovati se hlubokým, vřelým, původním a pravým citem lásky o zevnější svět, o společnost.*)

Pravý předpoklad sociálního státu se tím určitě ukazuje. V každém jednotníku společenském musí žíti cit lásky, cit sociálního tepla. Vzájemné přilnutí jednotky k jednotce uklidí vražedný zápas o hospodářské bytí; ne- t e k němu popudu, iniciativy. Tehdy bude se dařiti kollektivnímu kapitálu. I do nebude pomýšleti, aby vědomým utlumováním ekonomické činnosti

*) Altruism jest podstatným, karakterním rysem Slovanstva, i nás. Projevil se u Miliče z měříže, Husa, a hlavně v sociálném mysticismu českobratrském. Pravou úlohou sociální d okracie mělo by tedy býti, aby kollektivismus, k němuž směřuje, objasňovala a připravovala h -kým rozborem a poznáním dědičného našeho rozvoje altruistního.

Digitized by Google

a horlivosti jej poškozoval, aby skrblil svou mozkovou a svalovou pružností a energií na jeho účet. Cit altruistní podobnou myšlenku hned v zárodku zničí. V něm bude záruka, že snahy společenské jednotky nebudou se křižovati s požadavky kollektivního organismu. I nejpalčivější a nejtěžší otázka dojde příznivé, uspokojivé odpovědi: otázka sociální odměny. Národní výrobek rozdělí se všem v rovném poměru s vykonanou prací, říká se, podíl každého vyrábitele na zužívatelném výrobku společenském bude ustanoven dle jeho pracovní doby. Saint-Simon vytkl v tom ohledě zásadu: „Každému dle jeho schopnosti, každé schopnosti dle její zásluhy". Zásada ta bez použití altruismu byla by barbarská; v té příčině jsou útoky Blancovy na ni oprávněny. Nechala by ku práci neschopné mříti hladem. Ale na podkladě altruismu se rozšíří: „každému dle jeho potřeb". Jen tehdy, bude-li altruistní smysl majetkem každého, dá se nad vchod do éry kollektivismu vyrýti zásada zkrácená: „Od každého dle jeho schopností, každému dle jeho potřeb". Prvá část zobrazí poměr jednotlivce k společnosti, druhá společnosti k jednotlivci. Jednotlivec svými schopnostmi bude krýti na něho připadlý individuelný podíl na společné práci; společnost naopak bude krýti objeviví se sumu jeho potřeb, které, nebudou-li přeháněny a fingovány, nevyčerpají nikdy celkového výnosu, takže zbývající část bude vynaložena na krytí potřeb těch, na jichž schopnost společnost nebude reflektovati (choří, blbí atd.). Všechen hyb sociální, i po stránce aktivné, práci, i po passivné, braní potřeb, bude udržován altruismem a nesplodí sporů, zápasů, antagonismu. Nastane doba opravdové a s s o c i a c e, přilnutí jednotlivce k jednotlivci, všech ku každému a každého ke všem, dokonalého prožehnutí vniterným, psychickým teplem, které se bude na venek krystalovati do sladěnosti sociální. Dvě budou význačné vlastnosti tohoto hybu: 1. V ě d o m á aktivnost, nezávislá na zákonech a silách surového živlu přírodního, očistěná od fatalistních tendencí slepého pudu; 2. s a m o č i n n á aktivnost, nepotřebující ostruhy nebo vodítka. Křivě se hlásalo, že sociální stát bude ukládati svým členům úplnou resignaci a nevolnost, jaké nebylo v nejhorším otroctví. Tím okamžikem, když by se objevily první známky resignace, přestal by sociální stát existovati a proměnil by se v pravou orientálskou despocii. Nucenost jest nemožna tam, kde vládne altruism. Nejvýše může býti optickým klamem, ale fakticky není a nebude než mravní prevencí, která sama mlčky a benevolentně bude říditi běh osudů společenských.

Není třeba dáti se klamati výroky některých vědců, že altruism nebude se moci státi psychickou dispositi kollektivistů. Herbert Spencer nepřipouští vůbec možnosti kollektivismu, štěstí sociálné jest v jeho očích možno jen ve formě individuálné, důsledně nemůže uznati ani altruism, tento nezbytný předpoklad kollektivismu. Ale to jest poprvé pouze odpor spekulativní, filosofický. S altruismem může se spřáteliti pouze sociolog, právník, lékař, jimž jde o zdraví, rovnováhu sociální. Za to filosof, psycholog naplněn jest proti němu nevšímavostí, hořkým odporem. Přes to, co zajímá sociologa, přechází psycholog nevšímavě. Sociální užitečnost, hygiena a podobné proň neexistuje. Čistý spekulativ vzpírá se vždy dohodnutí s daným, reálným, vývojovým, on rozestírá svá křídla s rozkoší jen k vysokým a majestátním sluncím abstraktního a absolutního. Podruhé jest zdrojem odporu proti altruismu sám individualism, jeho polární protiva. Kollektivismem, jak zřejmo z předchozích vývodů, chce se vyvlastniti individualism vniterný, intelektuálný, i individualism vnější, hospodářský; jeho se vzpírání jest přirozené

Digitized by Google

a pochopitelné. Život brání se smrti. Avšak dokázáno nebylo ani od Spencera, Darwina, Taina, že společnost při altruismu by se neudržela. Dokázalo se pouze, že společnost jest organism a že celý jeho rozvoj záleží v odlišené vymezenosti, jemné differencovanosti, delikátní členitosti, slovem individuaci. Že tato individuace nebyla zrovna sociálným štěstím, poněvadž s ní a pod ní rostl a mohutněl boj, zápas o existenční podmínky, na to nedbáno. Šlo jen o přímočarý program theoretický, o konstatování zákona evoluce. S ním však velmi dobře se snáší snaha paralysovati jeho nesociálné účinky. Jeho základ zůstane. Společnost nadále bude se odlišovati, složitost její, vymezenost funkcí nebo kompetentnost sociální bude stále pokračovati k jemnějším a jemnějším podrobnostem. Při zařízení kollektivním bude právě jen tou obmezeností a nejdůslednější rozdělenosti funkcí možno docíliti velikých a znamenitých úspěchů. Jenom že tato bohatá oddělenost nebude proti sobě, jako dnes, nýbrž vedle sebe, centrálně, půjde k žírnému cíli všech: k harmonii sociální.

Předchozí podmínkou k tomu jest altruism a sociální uklidnění bude důsledkem altruismu. Zničí se jím naprosto a navždy to, co v dnešních řádech podmiňuje pravý opak takového uklidnění. Hlouběji do psychické disposice našeho současna nebo nejbližší budoucnosti nezasáhne než k reformě citu, lépe řečeno k jeho vytvoření. Dnes tohoto citu jest poskrovnu, nebo docela žádný, ale právě tento nedostatek citu lásky, vzájemnosti, sdruženosti rozlévá do veškerého sociálního organismu lhostejnost, nepřístupnost, bojovnost, antagonism. Každý jest sám sobě zodpovědným ministrem, jeho osobní touhy a žádosti jsou pro něho směrodatné, celek nemá nároků, aby jeho sobeckým jednáním nebyl poškozován. Jen pro sebe, bezohledně k druhým, jest všeobecným heslem. Rodí se tak vzájemný, osobní a třídní spor — jedno chtění naráží na druhé, třetí, mnohé — rodí se tak rozkošnictví, každý chce nabytý statek užiti sám. Toto rozkošnictví neomezuje se jen na hospodářské, materielní užitky a požitky, nýbrž zasahuje i do oboru myšlenek. Intelektuální práce, porozumění, záchvěv myšlenky v mozku stává se svéúčelnou rozkoší, jediným cílem existencí intelligentních. Jest to absolutní lhostejnost k celému světu, svět, vesmír a život v něm jest jen látkou ku hře ducha, k egoistní rozkoši intelektuální. Tedy: v hospodářském i intelektuálním ohledě vymizel cit pod vítěznou záplavou egoismu a rozkoše z něho plynoucí. Porážka citu byla důkladná, úplná, a byla také důkladná společenská krise. Sem právě stihne altruism svou schopností zrestaurovati poměry, aby nebylo v nich stopy po materialistickém sobectví a tím hluboké rozrušenosti sociální. Dá vzniknouti citu, naváže mezi jednotlivci šetrnou všímavost, potlačí surový boj a zápas, ukáže, že egoism není nejvyšším ideálem společenským. Nebude tedy altruismem každý jednotník uniformován pro celek, k zastávání všech funkcí, jako jest v organismech primitivních. Rozdělenost, differencovanost potrvá jak po stránce hospodářské (dělba práce), tak fysiologické (specialisace úkonů mozkových); ona bude setrvačníkem hospodářského bytí kollektivního. Promění se jen citová prázdnota dnešní v bohatou, vroucí přítulnost associační, takže hospodářská produkce bude [illegible]dná jen svou aktivností (množením se kollektivních statků), aniž tato [illegible]tivnost bude nějak utlačována passivností, totiž sobeckým užíváním a bo[illegible]ným antagonismem jako dnes. V pojmu citu altruistního možnost vy[illegible]knutí této passivnosti vůbec neleží.

Je-li altruism pro budoucí stát kollektivní kardinálním požadavkem, [illegible]ledek z toho plynoucí leží na snadě. Úsilná akce, aby altruism stal se

Digitized by Google

majetkem lidstva, nemá dáti na sebe dlouho čekati. Sociální demokracie v tom ohledě k němu nezaujala korrektní stanovisko. Pravím to bez předsudku a vášně. Teprve pod nárazy ethického hnutí si jej přesněji uvědomila. Ale na užití, provedení ještě nepomýšlí. V tom jest mnoho osudného fatalismu. Sociální demokracie klidně čeká, až plutokratický proces dovine se jaksi po hegelovsku k svým posledním konsekvencím. Konce ty přijdou zcela jisté. Až centralisace privátního kapitálu a rozloučení společnosti v proletariát a plutokracii bude úplné, dokonalé, hotové, nadejde perioda kollektivismu, sociálního státu, společenské obnovy. Ale ti, kdož do něho vkročí, budou syny staré doby, starých disposic psychických, nijak nesouhlasících s novým řádem, nepodmiňujících nový útvar. — — —

Nové proudy a dekadence.

Napsal F. V. Krejčí.

Hluboký obrat myšlenkový, jehož jsme v posledních letech u mladého našeho pokolení svědky, není představován pouze hnutím pokrokovým. Znamená-li toto — jako (již) do jisté míry i předcházející mu realism — obrat v nazírání na úkoly národní a lidové politiky (se souvisícím s tím ovšem obratem v pojetí otázky sociálné a jiných kulturních) — vyvíjel se současně a rostl v osamělých hlavách nový pro nás směr výlučně literární, umělecký, jenž tyto své mladistvé představitele oddělil hlubokou propastí od ostatního našeho světa literárního. Myslím totiž dekadentní, úpadkovou poesii, jež ohlašována byla sice již před lety porůznu (na př. v básních pp. Jarosl. Kvapila, Otak. Auředníčka a Jarom. Boreckého), ale v posledních těchto dvou letech vyhranila se v několik tak ostře a intensivně tímto směrem vypracovaných básnických individualit (jmenuji jen jako nejvíce do očí bijící pp. Jiř. Karáska, Arnošta Procházku a Otak. Březinu), že lze již dnes skutečně mluviti o dekadentním směru v české poesii jako věci hotové a počítati s ním jako s činitelem tím důležitějším, že roste s nejmladšími našimi literárními pracovníky, s těmi, na nichž spočívati bude kdys zodpovědnost za ráz a hodnotu naší literatury v příštích desetiletích. Ti, na nichž spočívá dnes, nemají pro práci těchto mladých dekadentů než rozhorlení a posměch. Utvrzují se ve svém domnění, že práce tato ničeho neznačí, že zanikne jak bublina, a nepokoušejí se proto ani ji pochopiti a vysvětliti. Až pak jednou proud ten strhne na sebe vedení — v poesii se to alespoň stane jistě — sprásknou ruce a budou v úžasu a zděšení volati: Jak mohlo něco takového v Čechách vyrůsti? A pak se budou sypati hřmící kletby vlastenecké a poukazy na národní povinnosti literatury — ale bude pozdě. Bude se krátce opakovati s touto mladou literární generací, co se dnes děje s politickou: bude odmítána a odsuzována, poněvadž nebyla dříve vedena a pochopována.

Zde nám však nejde o to, abychom zachraňovali před přívalem dekadence dnešní naše literární pilíře, nýbrž, abychom se dotknuli poměru, v jakém k tomuto směru může státi hnutí pokrokové. Ono bylo od samého vzniku z velké své části hnutím literárním (jen že neseným ne od literátů,

Digitized by Google

nýbrž politiků, a odtud další směr jeho rozvoje), obráceným především k Západu, svádějícím k nám nejvýznačnější proudy dnešní jeho kultury — a ta je karakterisována přece nejurčitěji a nejostřeji dekadencí. Jisté společné body mezi naším hnutím pokrokovým a dekadentním podávají se tím již tedy samy. Ale konkretním podnětem k těmto úvahám jest přímý výzev z tábora dekadentů, adressovaný přímo na nás. Myslím totiž na článek Literárních Listů brněnských (č. 20. t. ročníku), jenž pod názvem Nové Proudy zabývá se literárním stanoviskem loňského pokrokového čtrnáctidenníku téhož jména (výjimečným stavem zastaveného) a poněvadž se mu toto nezdá dosti určitě vysloveným, dotýká se Rozhledů, z jejichž porůzných míst soudí, že strana pokroková stojí ku směru úpadkovému v odporu.

To jest ovšem pravda, neboť pokud jest strana pokroková stranou politickou a společenskou (resp. u nás národní stranou českou jako každá jiná), nemůže tam, kde jest jako celek představována, pohlížeti příznivě na dekadenci a dokonce ji podporovati. (Pravím: kde jest jako celek představována proto, že jednotlivci příslušenství k ní jako straně politické nemůže určovati jeho vkus a stanovisko umělecké, diktované jinými svazky duševními). Ale jako strana nemůže pokroková strana pohlížeti na dekadenční směr příznivě, poněvadž jeho nejkrajněji vyvinutý exotický ráz odporuje — alespoň pro tuto dobu — nanejvýš a naprosto jejím cílům a snahám jako strany české a národní. A pak jako strana lidová, tkvící na principu hromadnosti, upoutaných sociálních svazků, co největšího prospěchu všech, stěží se může snésti s principem individualismu, závratně vyvrženého a od svého sociálního okolí a povinností k němu odtrženého „já“, jež je přec alfou a omegou úpadkového názoru světového.

To ovšem pan autor onoho článku dobře ví a také se nesnaží opak toho dokazovati. To jsou jednou dva krajní póly, jimiž možno své žití ve společnosti pojímati, poly diametrálně od sebe vzdálené a nesmiřitelné. Ani nejtlustší folianty, napsané o těchto věcech, nemohly by ze člena demokratické strany v dnešním našem momentu národním a sociálním udělati dekadenta, není-li k tomu dán celý sklad jistých podmínek fysiologických i kulturních, tak jako nevypěstujeme na žitném lánu mezi prostými klasy nádherný exotický květ. „Dekadence jest světový názor,“ praví se v onom článku, „činící sobě zadost vyvrcholením, majestátným a závratným nastrměním kultury a umění. Vybranost, nejvyšší jemnost, delikátnost jsou její příznaky. — Individuum vyšvihne se nad celek, jemné, nervosně zcitlivělé, etherisované. — Jest tedy opakem, protivou hromadnosti, kollektivnosti, která chce míti všecky jedince stejně zformované. S té stránky by odpor proti dekadenci, jakým naplněny byly Rozhledy, byl správný.“

Nyní však přijde to nejzajímavější. Celý onen článek o Nových proudech vybíhá, když byl prve ukázal k přirozenému zásadnímu sporu mezi stanoviskem dekadence a strany pokrokové, ku konci ve výtku, proč prý strana pokroková dekadenční směr nepodporovala, ba proč prý dokonce nevytkla dekadenci pro původní tvorbu literární za vůdčí princip? Strana pokroková právě proto, že má program dekadenci úplně opačný, měla k ní prý ve vlastním zájmu zaujati benevolentní stanovisko. — Tento závěr, na prvý pohled absurdní a těžko pochopitelný, jest odůvodněn však způsobem nanejvýš zajímavým a zasluhujícím odpovědi.

Dekadence není totiž spisovateli onoho článku sama sobě účelem, nýbrž stavem přechodným, pomáhajícím rychleji končiti éru starou, aby

Digitized by Google

tím rychleji z ní vyrostla nová. „Dekadence rozhodně není stav trvalý. Ty nebetyčně nakupené hory kultur se rozpadnou a z černého, šťavnatého rumu vyroste útvar nový — hromadnost, demokratičnost.“ Strana pokroková, jejíž program jest právě karakterisován dvěma těmito posledními slovy, měla prý proto přijati úpadkový směr literární do svého programu a „na ten čas“ pracovati pomocí jeho k uskutečnění svých cílů. Či jinak řečeno: měla by užiti toho, co se dnes jejímu duchu a směru nejvíce příčí za nástroj k rozrušení této společnosti, aby tím rychleji na troskách jejích mohla vyrůsti společnost nová. A naši mladí dekadenti mají se seskupiti, „aby dekadentní náladu vstříkali do všech koutů a pórů společenské organisace a přivodili tak záhubu dekadence dekadencí, což bude východiskem k založení nové éry, kollektivné.“

To jest myšlenkový pochod určitý a jasný. Jak viděti, mluví z něho někdo, kdo jest vším možným jiným, jen ne — dekadentem. Pravý dekadent — determinovaný k tomu celým svým ústrojím psychickým a nervovým (a to musí býti, jinak není jeho dekadentní mluvení a básnění upřímným) — nese s jakousi cynickou hrdostí toto jméno, vidí v sobě syna bohaté, ale přezralé a chorobně jemné civilisace, jejíž myšlenkové a umělecké rozkoše chovají pro něho samy v sobě svůj cíl, jenž nechce společnost a civilisaci jinou, jenž se vznešeným smutkem a radostnou resignací vidí chýliti se slunce své kultury k západu a nežli noc nastane chce vyzpívati svou píseň konce a rozkladu s celým křečovitým vypjetím všech jemných strun své duše. Po nás potopa! — toť pravé heslo dekadence a ne naděje v éru lepší. Toto stanovisko vidí za dekadenční literaturou její kořeny sociologické a třídní. Raffinovanosti a jemnosti, provázející hnilobu a rozklad v literatuře, jeví se mu pouhým odleskem hniloby a rozkladu třídy, jež dnešní kapitalistickou společnost nese — třídy měšťanské. Dekadenční literatura — tak se tam soudí — jest posledním výstřelkem, fosforečným leskem hniloby, v němž hyne buržoasie, fysicky i mravně degenerovaná. A jako na poli hospodářském hledí socialism dohnati důsledky dnešních nesrovnalostí třídních k nejkrajnějšímu vyčerpání a následujícímu sřícení, z něhož by vyvstaly řády nové, zdravější, tak vítá úpadkové nálady v literatuře jako lučavku, jež bude pomáhati rozrušovati dnešní svazky myšlenkové a společenské. A čím dříve se jí to podaří, tím pro společnost lépe. Přirozený závěr by pak ovšem byl: žeňme dekadenční směry do krajnosti, vstřikujeme dekadentní náladu „do všech koutů a pórů společenské organisace“ a přivoďme tak „záhubu dekadence dekadencí“, totiž urychleme úpadek dnešního řádu podporováním úpadkových názorů a stavů.

To by byl závěr nejdůslednější, jen že až k němu nedocházejí ani nejpravověrnější socialisté. Jak se lze přesvědčiti z hlasů všech vážnějších orgánů sociální demokracie vůči dekadentním spisovatelům, zůstává se tam na jistém reservovaném, řekl bych škodolibém stanovisku. „Jen si žeňte své raffinementy a svou degeneraci do poslední krajnosti; čím více, tím lépe pro nás, neboť pracujete nám do rukou; nás však nic nenutí, abychom to dělali po vás“ — to jest as tenor těchto hlasů. Není však řeči o tom, že by socialism sám se měl dekadenční literatury chopiti jako nástroje svých cílů. Měla by to činiti strana pokroková?

Celý omyl spočívá zde v tom, že se pokrokové straně přisuzuje stanovisko marxistické a kollektivistické více než třeba. Soudí se tak patrně na základě programu pokrokové mládeže slovanské z prvých let hnutí. A zapomíná se, že jako hnutí mládeže šlo rychle periodami svého kvasu

Digitized by Google

rozvoje a že dnes z těchto dětských plenek vyrostlo ve stranu, jež má právě před sebou úkoly a cíle národní a v mezích jejich pracuje (to budiž zvláště s důrazem uvedeno vůči známým denunciacím v různých cizojazyčných listech z poslední doby), proč by tedy sahalo k tak násilným experimentům literárním, jež se příčí jejímu duchu a zásadám? To by bylo přec čirým macchiavellismem, svěcením prostředků účelem, snižováním literatury na pouhý nástroj, vlastně na otravný, rozrušující jed v rukou zájmů sociálných, a nikdo přec nevyslovoval dosud zásady, že literatura má býti sama sobě účelem s takým důrazem, jako právě dnešní dekadenti. A má-li se jí již užiti k účelům společenským, smí se to státi — nemá-li jinak důstojnost její býti porušena — jen tam, kde probouzí sympathie lidí k sobě, kde utužuje svazky společenského spolužití a ne kde by — jak se radí — byla ve službách třídní záští, škodolibosti a destruktivních snah. Ostatně, kde pak by ta dekadenční lučavka načinila největších spoust, kdyby byla v rukou strany tak lidové, jakou je pokroková? Zajisté tam, kde by měla, totiž ve vyšší kapitalistické buržoasii, ne — tam působení pokrokové strany nezasahá. Strana pracuje mezi třídami lidu a ten by odnesl duševní a mravní výsledky tohoto destruktivního literárního směru. Byl by úpadkovými bacilly nakažen a rozežírán, a to bezúčelně, nezaviněně, uměle, neboť až dosud nemá k tomu nijakých přirozených disposic. Ten lid, jenž dnešním stavem nejvíce trpí, jenž má v nové sociální éře přijíti ku svému právu a jenž, aby toho práva si zasloužil, má býti již předem pro tuto lepší éru vychováván a uzpůsobován. A to se může státi vším jiným, jen ne dekadencí. K tomu je zapotřebí právě opačného křídla literatury, altruistního, sociálného (jaké představují na př. Rusové), jako zdravé protiváhy naproti společensky neblahým účinkům křídla individualistního, představovaného dekadencí. Nepravím, že sluší ono více ceniti než toto, nýbrž mám na zřeteli pouze jejich různé účinky na zdraví neb chorobu společnosti. A společnost neb národ má přec vždy právo, aby podporoval, co mu je zdrávo, a potlačoval, co organisaci jeho rozrušuje, i kdyby to byla nejkrásnější díla umělecká, neboť — a to nepravím já, nýbrž jeden ze sloupů německé dekadence, Hermann Bahr: „Co vývoji národa překáží a jeho zdraví ochromuje, to budiž, i kdyby to byla nejušlechtilejší jemnost v umění, spáleno a zahnáno: neboť nad zdarem umění stojí prospěch národa."

Tím nemá býti ovšem ani v nejmenším upřena dekadentnímu umění cena na jiném poli, na tom, kde se ono měří svou samostatnou stupnicí hodnot, na poli svobody umělecké. Tam má jedinec právo rozestříti a vypnouti své mohutnosti k nejbohatšímu a nejjemnějšímu rozkvětu — bez ohledu na povinnosti k okolí — i kdyby uměleckost tohoto rozkvětu měla být vykoupena za cenu jisté zvrhlosti neb chorobnosti. A že nejvyšší ceny kultury se dnes než za tuto cenu nepodávají, jest pravdou, před níž nelze oči zavříti. Kdo chce brátí účast na uměleckých a myšlenkových hodech dnešní civilisace ve výběru toho, co má nejjemnějšího a nejušlechtilejšího, jest přímo nucen zapříti v sobě mnoho prostého, přirozeného, zdravého a dáti se omámiti svůdnými vůněmi dilettantismu a eklekticismu, v nichž malátní mu vůle a trhají se pouta povinností k celku. Na sebe soustředěné a sebe pozorující Já, opojené rozkošemi, jichž ve své soběpostačitelnosti si mí že poskytnouti, týčí se s hrdým dostiučiněním nad obklopující ho průměr lid ského stáda. Princip individualismu a aristokratismu nedá se dnes obejíti, du , kdy společnost skutečně spěje k rozkladu a život jedince vždy více uv ňuje, a ani stoupenci strany, ve svém programu i práci ryze lidové, ne-

Digitized by Google

mohou ve svém subjektivném životě přes něj přejíti. Byli by nuceni zříci se mnohých nejjemněji kultivovaných a nejbohatších strun duše. Strana, v níž politicky a sociálně pracují, nemůže a nechce ani diktovati jim závazné nějaké stanovisko v umění. A tím méně může strana — jako celek abstrahovaný z nesčíslných jednotlivců nejrůznějšího vkusu a vloh — položiti nějaké umělecké credo do svého programu. Neřekne ani: mám literární směr dekadenční ve svém programu (to již z příčin shora naznačených), ale také neřekne: chci podporovati jen směr socialistní, lidový, altruistní — ač by, v našem případě, tento duchu jejímu byl bližší. Něco jiného jest hnutí čistě literární, omezené na pouhé kruhy umělců. Ale strana jako pokroková jest nesena a vedena muži praktického činu a nebylo by přirozeno a zdrávo, aby oni řešili theoreticky, způsobem pro množství jejich stoupenců závazným, otázky, jež uzrávati mohou jen ve studovnách myslitelů a hlavách uměleckých snílků.

Ostatně jsou všecky podobné rozpravy a debatty nepředmětnými, pokud zůstávají tyto dvě věci nezodpověděnými otázkami, totiž: Jest jisto, že dekadence v literatuře by mohla míti takové světoborné účinky aneb jest pouze efemerním zjevem, po němž v několika desetiletích vyroste něco následujícího, nového? A za druhé: Jest tak bezpodmínečně jisto, že po naší éře individualismu nastoupí éra kollektivní? Každá odpověď, zvláště na druhou z nich, předpokládá takovou dávku víry, že ten, kdo by jí byl schopen, již tím přestal by býti pravým dekadentem, totiž indifferentním skeptikem bez oddanosti a nadšení. To by byla víra ve veliký, zářný ideál budoucnosti, jaké jsme jen v řídkých okamžicích schopni, již proto, že jsme tak trochu všickni nakaženi — dekadencí.

V odlehlé dědině.

Studie z moravské vesnice. Napsala Růžena Svobodová.

I.

Jela jsem na Moravu, do neznámé krajiny, mezi neznámé lidi, do vesnice. Tak jsem jela lehce, na nic nemyslila než na cestu, na jízdu samu. Vesele jsem jela. Bylo po jaru a počínající léto v horské krajině mnoho slibovalo! Nejela jsem ve vlaku tiše a klidně, tolik nedočkavosti ve mně bylo, tolik pohybu jako při jízdě na koni, po jitru v mládí a zdraví po rovné silnici slabě zamlženým krajem, kdy se ani klidu nechce, kdy se počne jeti anglickým klusem, jakoby mohla plná nedočkavost ještě předehnati i tak již rozlétlého koně. A vše letí, zdá se, v jarém poskoku a vše je tak drahé a lichotivé, i zavlání šatu i zapění skřivana i náhlé zaškubání hedvábné, mouchou raněné kůže dobrého koně. Radost kypivá z rychlého spění, z pojmutí všeho, ze střídání obrazů veškeru mysl naplní. Vše je tak, jako když se v známé klavesy uhodí. Povědomým hlasem odpoví.

Zde je hluboký úvoz k vesničce, zde vysoký jedlový les, tu utrže á skála a v záhybu rozevře se údolí s bílou myslivnou v dálce, jako na tem é podušce na stráni se rýsujícího jednotvárého, jedlového lesa. Vše je t :, jak jsme čekali. I stařenka tu jde neznámá s levým přivřeným jako ochr -

Digitized by Google

řeným víčkem. A i ta se zdá, že sem patří, i tu že jsme na tom místě vždy vídali.

S takovou radostnou nedočkavostí jela jsem až na hranice. Ale tu, náhle, kdy rozkoš dálky i vědomí dalekého cíle přestaly a já si uvědomila, že tam, kam jedu, mne nikdo jiný nečeká než vytrvalý nepřítel nedůvěra, bylo mi studeno a úzko a ani myšlenka, kterou jsem přinášela „pochovati se na dno hor", se mi již nezdála tak sladkou. Pojem vesnice, jediného shluklého celku, se zvolna rozděloval. Já počala tušit jednotlivce, lidi, neznámé tváře a před nimi mne zamrazilo.

Již po dráze počala se krajina měnit. Vždy úže se svíraly pahorky. Po obilných dalekých polích zapestřila se svéže kvetoucí luka. Kolem potoků postavily se olše, po příkrých stráních strmě rozestavily se jehličnaté lesy. Vystoupila jsem na malém horském nádražíčku na úzké protáhlé ploše údolí mezi strmými hřebeny hor, ale od vlaku neodešla. Byl mi ještě v té chvíli bližší, teplejší než kraj, kde mne nikdo neznal i nikdo nečekal.

Malinký, polekaný chef stanice, ačkoli ještě vlak ani z nádraží nevyjel, veběhl již do své úřadovny, aby odhodil kabát, který mu byl při řídké návštěvě vlaků nezvyklý, a protáhl se, podpíraje kříž obéma podestavenýma pěstěma, jakoby se byl vykonanou povinností nad síly své zmořil. Požádala jsem ho, aby mi ukázal cestu do vesnice. On rychle a ochotně zakmital červenými víčky, vyběhl až do pola cesty, natáhl útlou ruku v bílém rukávě košile a jako švec z pohádky o rozbitém pekáči třikrát za sebou vykřikl: „Tady, tady, tady!"

„Po silnici!" dodal nedbale nádražní sluha přecházeje cestu.

Do jiného údolí, hned od nádraží slabě se uchylujíc rozbíhala se silnice. Téměř neznatelně přivinula se k boku lesnaté stráně trať dráhy. Pod ní v měkkých vlnách luk tekla nehluboká, horská průsvitná řeka a ve vzdálenosti několika set kroků u mostu, po němž přeběhla silnice, přijímala jinou živnou šťávu, jiného z daleka sem prostřeného údolí. A zde se i cesty dělily.

Po mostě vezl otrhaný krajan plně naložený trakař přeřezaného dříví a všechnu sílu spojil ve svých chvílemi se zachvívajících pažích. Na hlavě měl klobouk jako na kraji lesa sluncem rozpraskaný hřib.

Zeptala jsem se ho na cestu.

On, jako by se nebylo kolem něho nic pohnulo, stále tak napjatě vezl trakař stejnou kolejí a nevšímal si mne. „Je hluchý," myslila jsem a neopakovala otázky, ale šla s ním několik minut stejnou cestou.

On náhle jako by se byl ze sna vzpamatoval, přejel ke mně, ale nezvrátil směr svého trakaře, protože kolej tak šla, a odpověděl mi klidně na mou prve kladenou otázku, která ho ani na chvíli nevyrušila.

U cesty doutnal milíř. Modrý jeho kouř se široce rozepínal v dusném teplém poledni. Malý bosý hoch se kdesi vzal, doběhl i předeběhl mne všecek udýchán, několikrát kolem mne zakroužil, všecku mne zprohlížel a zmizel.

Hned za mostem kolem silnice prostírala se vesnice. Bylo mi jí jen projíti. Na prahu zděných chalup pod krytou zástí stál zástup dětí. Chůvička již škole odrostlá, ale malá, chovala v pestré chovačce tlustého hošíka se svislými tvářemi i bezzubými, usmívajícími se rty, pohlédla na mne a uschovala za ěho svou plnou pihami rezavou tvář. Jiná děvčátka v dlouhých sukních bi " v rozpacích ruce do zástěrky a menší děti dlouho s otevřenými rty n ne pohlížely, pak se náhle odvrátily a doběhly za sukně starších. Tu ce hlouček dětí se rozesmál, a jako klasy ve větru sem tam se zapotácel.

Došla jsem za ves. Roklina se náhle zavinula, lesy vyvstaly, vše kolem

Digitized by Google

zakryly, co prozrazovalo blízkost člověka, a já ucítila silný tlak osamocení. — Bylo poledne. Za mnou ve zmizelé vesnici ozval se jasně žárem poledne jakoby roztavený zvuk zvonu, směle vlnil se celým vůkolím a přetížil svým za jinými spějícím voláním onen vzrůstající cit samoty. Šla jsem spěšně. Šum mých šatů vše přehlušil tak, že jsem necítila ani hloubku nerozvlněného ticha. Teprve když jsem znavena usedla na vysoké mezi luk, vše kolem mne umlklo. Celé kytice kopretin, vysokých karmínových kohoutků a jestřábníků, i kyprá napěněná tráva, vše stálo strnule, nehybně, a i přímé kmeny asi stoletých jedlí stály tak naslouchavě v tichu a napjetí, jako by cosi očekávaly. Bylo to ztajení dechu, mrtvé očekávání příštích dešťů. A jiný pocit šťastný i smutný mi sevřel srdce, prohnul a zatížil duši. Pocit naprostého odervání od starého útvaru a nepočaté připjetí k novému, nezvyklý, nikdy nepoznaný pocit svobody a volnosti.

Pak jsem zašla dál po silnici, které konce nebylo, pěšinky míjela, silnicí zacházela. A ještě jednou na stráni u vyrostlého stříbrošedého žita jsem odpočala, na vstávající hory pohledla a ztišila se. Srdce zmlklo a oči se rozevřely.

Hory modré jako podzimní ovoce v pelu zadýchané, vyrostly přede mnou. Ne jako v dálce, ale tak na dosah ruky, zdálo se, že vyvstaly, že jich byla celá pole chladných, temných, zakouřených jako vysoké mohyly nad hroby kohosi velikého nanesených. Byla to ne jen pásma, ale homole, každá jiná, jinak barevná a jinak tvořená i daleká. Hory smutné, neprostupné a proto tak bolestné, že skrývaly pohled do dálky, že i tušení mému braly směru.

Pak jsem našla vesnici. Táhla se po stráni kolem serpentiny silnice, měla zděné domky v zahradách, drobounký kostelík a nepěknou školu. U prvé, došky kryté i mechem porostlé stodoly stálo mladé, vysoké děvče a napínalo mokrý červený kanafas na trávu. Malé děvčátko v dlouhé žluté košili a těsně kolem hlavy navázaném šátku s vystouplým životem na mne pohlédlo, zakvíklo a za šaty velké se uschovalo. Tato se ohlédla, usmála a veliké sivé oči v dlouhých řasách se stydlivě, vesele zatřpytily.

„Kde je erbovní rychta?“ zeptala jsem se jí na dům, kam jsem byla odporučena.

Ona přeskočila bosýma nohama trnový plot, zachechtala se a naklonila až ke mně svůj růměnný obličej s červenými rty a krátkým nosem.

A tak se plně a hlučně rozesmála, že i mne strhla sebou. Vedla mne se stráně dolů po cizích zahrádkách, vrátka přede mnou rozevírala a stále se smála.

V úžlabině u potoka stařenka v modrém, kolem hlavy navinutém šátku, máchala jakousi plenu. Pozvedla hlavu, napjala nahou, žilami protkanou šíji a i ona se přívětivě souzvučně zasmála. I slunce zalilo v té chvíli celou, zelení přikrytou vesnici a i ta se zasmála laskavým, vítajícím pousmáním.

U silnice na výši nad potokem objevila se rychta, dlouhé zděné stavení vysoké a čisté jako poplužní dvůr. Ve velkých oknech na třech stranách stavení stály v hrnkách řady květin: Umučení Krista Pána, slez, růže a břečťan, a za nimi visely bílé krajkové záclony.

Předsíň byla cihlami dlážděná, prostorná a jako pýcha hospodyně les se na rozestaveném parádním dřevěném nádobí vyleštěné mosazné obr

Bosá dívka v krátkých sukních a na šíji s hlavy svezeném šátku volala hospodyni i syna.

Hospodyně, vdova po erbovním rychtáři, byla hubená, čiperná

Digitized by Google

s ostrým protáhlým obličejem a s jedním bělmem potaženým okem. Syn její hospodář byl vysoký světlovlasý hoch v městských šatech a nevypadal jako horal, spíše jako absolvent hospodářských škol. Měl chladnou, nikdy nevzrušenou tvář, odměřenou, nikdy nezrychlenou chůzi, ruce nosil svisle, jako by v nich nesl stejnou tíži.

Vedl mne ohromnou světnicí se zelenou pecí do jiné, o málo menší se čtyřmi okny, a nazval ji mou světničkou.

Světnice byla plna truhel kolem stěn rozestavených. V těch truhlách plesnivělo již kolik desítiletí k setlení připravené plátno a příze, radost hospodyně.

Ve skleněné skříni nad prádelníkem rozestaveno bylo nádobí z fajence s malovanými krajinkami, mlýnem nebo starým hradem a u předu vždy s přelomenou nebo vyvrácenou břízou. Ale tak vyvrácenou, že i kořeny vyvstávaly ze země. Vše to bylo dědictví po jakési klášterní panně, sestře prababičky, která se modlila celé dny v komůrce se žlutými záclonami.

I starý ohluchlý klavír, dědictví po stryci hajném, tam stál.

II.

Rychtářka mi ukázala svou parádní světnici. Pochlubila se svým břečťanem, který po stěnách rozepjala, nádobím po dávných předcích, dawenporstkým porcelánem z roku 1820, zotvírala truhly s plátnem a kanafasem, zásuvky v starých prádelníkách, kde ležely pestré angorové a turecké šátky a šály, i vyšívané šátečky do ruky k modlitbám a starodávné rukávky vyšívané z let šedesátých, které jako mlynářova bohatá dcera po modě také nosila.

„Až ve svátek, vše ještě ukážu!“ opakovala stále. Měla v kuchyni kysat těsto a vytopenou pec. Ale přece se nezdržela, a hned musila užít radosti, jakou jí působilo ukazovat za drahnou dobu všechny svoje poklady po třicet let shromážďované.

Navrátily jsme se do kuchyně. U dveří, vedoucích ze síně, stál bosý vesnický hoch v háčkované čapce z režných nití, podšité červeným hedvábím. Jeho líčko bylo jemné, okrouhlé, rysy měkké, pravidelné a oči temně hnědé, plaché, jako sametové.

„A Franca!“ řekla rychtářka. „Jdeš pomoct píct? Hleďme, čepici už má! To já mu dala,“ řekla obrácena ke mně.

„Tu máš plecháč, honem běž pro vodu! Ale ať už jseš tu!“ zakřikla na hocha. On uchopil plecháč oběma rukama a jako střela vyběhl tichými kroky do síně.

„To je tuhle Náců, on má druhou maminku a já jsem jeho kmotřenka!“ šeptala ke mně důležitostí tajemství nakloněná rychtářka. „To je pomahač! Jen když sem může utýct! Všechno sám popraví a poklidí. Drva nanese, pec vytopí a všechno čistě spraví. Vijou, to je toho Náci, co to drvo vezl, jak se ho na cestu ptali!“ řekla radostně, že si připomněla nějakou souvislost a vstrčila hlavu až k mé tváři.

„To je hodný člověk?“

Rychtářka se zasmála, jako bych byla vyslovila hloupost.

„Ale kde? Dyť je nádeník.“

„Ale hodný snad je?“

Digitized by Google

Rychtářka se zase tak zasmála, celým tělem zakývala a hubenýma rukama proti mně pohodila.

„Ale ne, dyť je už starý!“

Za chvíli se vrátil Franca. Postavil vodu, omyl hrnky, prohrabal oheň v peci.

Rychtářka mne tichými posuňky stále upozorňovala na každý jeho nový výkon.

Franca zapražil jížku, opatrně jí míchal, polévku sám uvařil.

„Není-li pak lepší než ty dívky?“ zeptala se rychtářka.

„Franco,“ řekla jsem mu, „půjdeš se mnou do Prahy. Vezmu si tě s sebou!“

Hoch se zarděl a jakoby mu poručil, aby do stěny hleděl, obrátil se tam rychle, vstrčil nos do samé zdi a mlčel.

„No, půjdeš se mnou?“

Zase ani slova.

Večer na to řekly mi dívky, že Franca oznámil, že má jít do Prahy.

„A půjdeš?“ ptaly se ho.

„Jestli mne naši nechají, šel bych!“ řekl.

I já přijala tuto myšlenku a zalíbila se mi.

Pak uplynuly dva dny. Procházela jsem vesničkou. Franca musil do školy, dva dny se v rychtě neukázal a já ho chtěla poslat na poštu pro listy.

Zeptala jsem se na jeho obydlí.

Ukázali mi.

„A on je chudý?“ zeptala jsem se usmívavé vdané ženy s hlavou ovázanou modrou plenou.

„Ale ne!“ řekla mi udiveně, „vždyť má domek!“

Zdejší horalé jsou lidé neobyčejně, nezvykle hrdí a sebevědomí. Mají baráky sotva jim nad hlavou drží a jediný kus dobytka, barák stojí dvě stě a tři jsou dlužni, ale zeptati se, je-li chudý, nesmíš. Nikdo není chudý, ani se za to sám nepovažuje! Nikdo se nesrovnává s někým jiným ve městě, to jest jim nedostupná propast. Oni jsou v sobě dobře zakotveni. Kráva je jejich výživa a „žádné sedlák se mu nevyrovná“. Almužnu, dar není navyklé zde brát ani dítě. I odměnu za práci se zdráhá přijati. Pastvin tu není. I nejstrmější stráně jsou zpracovány na pole, tak že je divno, že i kolmý, stržený svah není posázen. Do pluhů se zapřahují sami. Dobytek by do těch míst nezašel. Ženy se zaměstnávají jenom tím, že snáší trávu. Chodí na ni do hor, kolik hodin cesty, bez srpů, s plachtou, trávnicí, do lesů nejbohatšího knížete, jehožto správa si dává platit od těchto zbědovaných žen, vyzáblých, dětmi a nadlidskou prací přemožených, nájmu za léto od každé pět „tvrdých rénských“ za to, že smějí na strmých úbočích vyštípat rukama (srpů užiti bez trestů nesmí) pro dobytek svůj trávy. I muži v zimě jsou za to povinni lacino pracovat, porážet drvo. Ženy na trávu chodí o jedenácté z domu. Sebou si vezmou studená „jabka“ (zemčata) a v sedm večer se navrací pod takovou tíží trávy, že jejich slabá těla jsou pod břemenem skryta. Jde jich celé řady. Jako hmyz s ohromnou krovkou zvolna se vlekoucí, vypadají z dáli, když vycházejí po úzké cestičce z černých lesů.

Než vrátím se k Francovi.

Našla jsem jeho chaloupku mezi jinými v stráni. Opatrně jsem se vyhnula rozházenému, dávno hnijícímu hnoji. Chaloupka jako všechny zde je

Digitized by Google

rozpůlená ve světnici a stáj. Světnice má jedno nebo dvě okénka do zahrádek. Chlévky na slípky stojí tak v cestě, že ani pro ně vejít nelze. Na prahu stál Franca, opřen o zápraží. V ruce držel citeru, totiž dřevěnou desku o jedné povolené strunce, a brnkal na ni.

Na zápraží klečela jeho matka a prala ve špinavém škopíčku u samého hnoje čtyři kousky barevného prádla. Na sobě měla černou košili z domácího plátna, ale tak špinavou, že již i tkanivo pod špinou zmizelo. Rozcuchané vlasy visely jí se středu hlavy jako koňský ohon a přelétaly s jedné strany na druhou při opakovaném pohybu.

Prala spěšně a kousky vyždímané pokládala na zem na suchý hnůj.

Když jsem došla, pozvedla tvář.

Byla široká, kostnatá a nos měla, jakých je zde ve vsi mnoho: dlouhý se shora, úzký a náhle ke konci rozšířený v buclatou brambůrku, čelisti znatelné, líční kosti vystouplé.

„Proč, Franco, nejdeš na rychtu?“

Franca vstrčil nos do samých dveří.

„Musil okopávat jabka! Nemohl!“ řekla za něho matka. „Což ten, ke všemu chystání je tak příchylné a udatné! To rychtářka sama může říct, jaké on je dovedné!“

Hocha jsem poslala na poštu do druhé vsi. Došel pro háčkovanou čepici s červenou podšívkou a ani nevyslechnuv, co má donésti a pro koho, již upaloval.

„Než si pomyslijó, je tu!“ chválila ho macecha. Doprala špínu, vylila a vyzvala mne do chalupy. Vešla jsem špinavou síňkou a vyplašila při tom dvě udivené slepice.

U okénka černé, úzké, začouzené světnice, celého zeleného v prosvitajícím křoví, seděl otec Francův.

„Posadijó se u nás!“ řekl. „My jsme jen takové. Kde pak naše seknička!“

„Franca běžel na poštu tuhle pajmámě!“ vysvětlila žena.

Trvalo to drahnou chvíli, než kdo promluvil. Muž přesedal, odkašlal, k řeči se chystal.

„Tak já bych promluvil s řídícím“, řekl konečně.

„Proč?“

„Inu, aby Francu propustili!“

„Já ještě nejedu.“

„No nešť.“

„Můj si pořád myslil,“ počala žena, „že by ho dal také té němčině vyučit. Tuze ho chtěl posýlat na německó školu. Ale když tady ani příležitosti není. A jinam: zase se peněz nedostává.“

Mně něco v srdci zachladilo.

Pohledla jsem po nebílené po léta světničce, po začouzené peci a špíně podlahy. I puch z místnosti nikdy nevětrané se zdál čpavější.

„A nač němčině?“

„A když přece bez té druhé řeči nikam nedonde,“ odpověděla rozcu[illegible]á žena a pohodila hlavou s vlasovým ohonem.

Čemu ho dáte učit?“

„No, my mu myslíme dát tu chalópku.“

Němě jsem poseděla.

Žena přinesla špinavou másnici a jala se do ní slívat smetanu.

Což, tlouct budete?“

Digitized by Google

„Chcu; v sobotu včil chodí máslař. Mám to nasklízeno za celé tédeň a chcu zanýst rénské v neděli do města panáčkovi na mšu svató. Podpal," řekla muži. „Uvaříme k podmáslí pár jablek, a zítra budem dělat z něho polívku. To by s námi pravda nejedli?"

Vyšla jsem ven, z té tmy a toho nevětraného dusna, kde vzduch stál hustý a nehybný.

Bylo mi smutno, jako když se v srdci setmí. Prošla jsem bez vnímání vesnici a zakolísala se. Což je lépe vzíti odtud hocha, odvézti ho, proměniti?

Vzpomněla jsem však, že i jinde v druhých chalupách je tak dusno a tmavo. A bylo mi málo vzít jeden článek, nepohnout celou stavbou.

Šla jsem Francovi vstříc po silnici a stále uvažovala, stále rozmýšlela.

Mračna jako vodou nasáklé, nízké svislé plachty šla v mnohostupech západním větrem nesena váhavě po obloze. Chvilkově i slunce jako za mléčným sklem prosvitlo a na západě objevily se i blankytné pásy očištěného vzdušna. Ponurá mračna odtáhla v dál, skryla se za hory, obláčky nažloutlé jako pěna zprosvítaly jako by v ně nadýchal, i lehounce se nesly jako z peří. A večer již byl teplý i pokojný.

I vesnice se jaksi ztišila. Sotva že jednotlivý zvuk za mnou doletěl. Kdesi tesali dřevo. Bylo slyšet měkké rány do nevyschlého dřeva, tiché zazvonění i dopadání odlétajících tříštěk a jinde kohout vysokým hlasem zakřikl. Mladé již bílé husy kolébaly se přes cestu a za nimi malá pasačka ve vybledlé, od pola novou látkou nastavené šukni, ohýbajíc prut tiše se ubírala, ústa na mne otevřela, jakýsi nevyslovený pozdrav zamumlala a v studu daleko husy předeběhla.

Kvítí na stráních omoklé a sevřené stálo jako unavené bez zašeptání. I na odkvetlých třešních s drobným měkkým zeleným ovocem se ani lístek nepohnul.

Pejsek malinký a rezavý jako uschlé jedlí u chalup šel v patách stále za mnou, stejně naslouchal, stejně postál, i v tutéž dálku se zahleděl červenýma, skvrnitýma, pozornýma očima.

Hory po deštích zvážněly, z par se očistily. Až černou zelení zatemnily se v zálivech lesy a bělošedou zelení zasvětlaly se paseky.

Po žitech, na skloněných polích v údolí přebíhalo po chvílích vlnivé odstínové chvění, měnilo se barevně ze světle zelené ve stříbrošedé plochy a na dlouho utichalo.

I večer přicházel z dálky mlčelivý a jako tenounké pavučiny rozpínal své prvé lehké šero.

Scházela jsem do údolí.

Z nížiny z klínu lesů počaly se sypati ženy travačky. Zprva po řídku, pak celé řady kráčelo jich po uzounké stezce. Vynořily se z přímého jedlového lesa, jenž v podvečer vždy se proměňoval ze zamodralého v temně zelený. Zvolna šplhaly se po stráních, na silnici, ale šly pevně a nekolísavě. Pod rancem trávy skryta byla shrbená a kostnatá jejich těla i vytáhlé, od stoupání a dření vačnaté šije i hlavy jejich v modrých plenách sbalené. Pozadu tak se zdá, když viděti jen slabé bosé nohy, že sám náklad trávy na nich se pohybuje jaksi oživlý.

Mnohé uděšeně na mne pohlédly a sotva svůj křesťanský pozdrav zašeptaly i s nákladem postály, němě si mne prohlížely, pak na družku počkaly a daly se do šeptavého dotazování. Viděla jsem, že jsem jim podivná, neznámá a že se ptají na mne.

Digitized by Google

Ty zvláště přičinlivé tolik trávy naškubou, že muž za nimi i s trakařem k večeru dojede, i ještě samy jí uzel nesou.

Potkala jsem takový párek. Po rovině vezl trávu sám. Šel napřed, trakař za sebou vlekl a žena rovnoměrně za ním. Ale do kopce ona se shýbla, kolo do ruky vzala a tak nesla obě břemena.

Když vyšli na silnici a ona kolo postavila, zahlédla mne.

Její dlouhá, úzká, ve skvrnách sluncem zahnědlá tvář se udivila.

„Kde só?“ vykřikla jednotvárným silným hlasem na mne. Já nepochopila hned její otázky.

Ohlédla se, počkala chvilenku a vyjevila na mne své tupé, vodové oči. V tom muž její přejel silnici a musil do nového kopce.

Ona již nevyčkala odpovědi, rozeběhla se a za vteřinu stoupaly stejně její rovnoměrné nohy pod těžkým břemenem. Jedním tempem kráčeli s mužem lhostejně a zasmušile, jako by kohosi mrtvého nesli, po pěšince mezi lučnými stráněmi a hlubokým porvaným úvozem. I druhá horalka za nimi s kosou na rameni, ruměná ve tváři, s hrubými rysy, stoupá bosýma nohama všecka zamračena tak vážně a obřadně. A všechen život jejich jest takový jako povinnost i jako služba. Nikdo si v ní nezasteskne, nikdo sebe chudým nepojmenuje, nikdo druhému nemá co nepřát. Ano, vše je jako obřad i jako povinnost, vše má dlouhým návykem jako dlouhým deštěm udolaný kámen své žlaby, své jednotvaré linie. Dle nich se berou, děti křtí, dle nich se modlí i pracují. A jak málo je v těch lidech hříchu a klamných přání. Chasa mladá jest ještě bezbožná. Ale oddavky jsou jako hranice. Vše se promění, jako když povolený šroub utáhne, jako když do těžkého pluhu zapřáhne. Dlouhý déšť je trest od Boha. I vše jiné „věřijó, to só samé tresty!“

Tak jsem dlouho stála nad černými lesy, ve prorvě serpentinové silnice. V dálce po ní smutně se vlekly povozy. Bylo slyšet volání i práskání bičů. V žitech jako by kolmou linií vzduch do výše protínali, volali chtivě a lakotně cvrčci.

A stále mi bylo tak smutno. I niterný stesk i chlad lesů na mne padal. Jen proč, jen po čem je mi tak smutno? ptala jsem se tiše. Nebylo odpovědi. Ona stála nejasna jako rozptýlené oblačno.

Náhle za horami ve skryté dálce uslyšela jsem temný odměřený hukot. Srdce mé se tak sevřelo a takovou silou zabolelo, jako by v bolesti uprchnout chtělo.

V údolích ozvalo se táhlé, volavé zapískání na jejich dně se vinoucího spěchavého vlaku a mně bylo ještě tesknĕji. Celou bytost již podmanil stesk. Ale i jasno mi bylo. Touha po domově, po prohřátém vůkolí značil ten stesk a jako choroba mne zachvátil. Cizo i chladno bylo kolem. Záviděla jsem vlaku, že ještě dnes dojede ku Praze, ještě dnes, a cítila ostřeji nehybný chlad cizí půdy, na níž jsem stála. Tak se mi chtělo za ním se rozběhnout tichým údolím, alejí mladých jasanů — tam, kde doznělo jeho protáhlé zapískání. Ale cosi studeného a mocného poutalo mne k nehybnosti, k místu, kde jsem stála.

Hory, mračné, celý neprostupný věnec jejich stál kolem ponurý a přísný němý. Všecka jejich sirá krása v tom stesku rostla. I síla jejich hradeb, íravá i zaclánivá výše rostla. Hory, temné zčernalé hory, na něž celá ísa večera upadala, o ně se opírala. Mraky zesinaly, v hlubinách se zamuřily, stesk roznesly a všechen kraj ním pokryly. I vlak se pohnul

Digitized by Google

z kteréhosi horského nádražíčka na dně údolí a letěl dál, kam se i nesla mysl má.

Hned po té ozval se na cestě v nižině hlasitý děcký šťastný smích i popelivý lichotivý hlas, zajíkaje se smíchy, vypravoval veselou svou příhodu.

„Och, dal jsem mu jich!“ neslo se až ke mně přeletavým neslyšným větrem a zas se zaperlil děcký radostný smích. „On takhle,“ vypravoval dále, zakuckal se a ustal nemoha promluviti pro smích. „A já mu ji vstrčil. A on . . . on . . . on.“ Nedopověděl. Smál se hlasitě, radostně, až k slzám.

Byl to Franca.

Vedl si malého rezavého hocha s odstávajícíma ušima, bleděmodrýma očima, s tváří pokropenou pihami, který měl na sobě dlouhý poděděný kabát, osekané kalhoty, opršelý klobouk. V ruce nesl kladívko.

„Nu což, Franco, neseš list?“

„Nic“ rozhodil Franca rukama. Dále si mne nevšiml a neustával se smáti.

„Komu jsi vybil?“

„Och, jednomu,“ smál se Franca, „on mi nadává vždycky „kosovské Abrhám!“ A už dlouho jsem mu to chtěl dát! Včil to má!“

Na mezi odpočívala žena, rezavá, s odstávajícíma ušima i vybledlýma očima, všecka od pih skropená. Byla to matka hocha s kladivem.

„Můj je taky hodný hoch!“ povídala. „To si vedělává! Po škole, včilka, běží na silnicu. Za měsíc až 6 šestek (desetníků) vedělá.“

Hocha svého chválila, ale na Francu hleděla zlýma pichlavýma očima, dokavad šel poblíž. Za chvilku hoši se rozdováděli a z doslechu nám uběhli.

„To je kluk rozpustilé! To je ancikrist! S tím by měli v Praze pěkné obtíž!“ pronesla o Francovi polo přivřenýma rtoma.

„Již i ona ví! I závist se dostavila!“ pochopila jsem.

Zůstala jsem na cestě. Oni mne daleko předešli. Ve vesnici v bijícím srdci hor, v zelených stráních, v chaloupkách korunami starých lip zakrytých zmizely děti. A ještě jednou zaperlil se Franců děcký šťavnatý smích.

Sotva že zašli, zase ten stesk jako by jen v záloze čekal, mi naplnil duši. Hory již byly obetkány houstnoucím šerem. I po obloze jako by závoje napjal. Ani hvězda se neukázala za mlhavou klenbou. Hory jako by rostly, v stíny se prodlužovaly, zvolna s ní splývaly. Tak jsem si vzpomněla na truchlivou krásu zde prožitých dní, na podmračnou krásu zčernalých hor. Myšlenka přišla taková: jak musí k srdci přirůsti tomu, kdo v ní vyrostl, kdo sám od mládí přijímal smutný odlesk jejich v duši, koho odchovaly? Vzpomněla jsem si, že všechny ženy, co jsem jich potkala, se mne tázaly, není-li mi teskno. Snad samy pociťují, jak těžko by se srdce jejich od domova odloučilo.

V té chvíli zdálo se mi, že ještě kdesi pod strání ve tmě jsem zaslechla Franců šťastný hlas.

„Ne, neodervu ho, nevezmu ho!“ odpovídala jsem hlasitě jakési vnitřní vyrostlé výčitce, jako bych ji chtěla přehlušiti. A tak se mi zdálo, že jsem i onu závidící ženu upokojila. „Ne, nevezmu, nechť nepozná jinde číhající zákeřný stesk, nechť nepozná bolest urvání od těla země své. Nechť nepozná shonlivý, pozlátkový, červy od srdce zničený život města. Ne, vyroste v domněnce, že je mu třeba i německé řeči, až bude orat, a jsa v pluh zapřažen na strmých stráních svá políčka. Vždyť ona ho i němá země sama naučí, jakou řečí lze se s ní srozuměti.“ A tak mi b volno po tom rozhodnutí. Jako bych se byla z těžkého hříchu očis

Digitized by Google

Vzpomněla jsem si šťastněji, bez zodpovědnosti na Francu a viděla ho v představě, jak stojí na prahu své chaty s obrázkem sv. Leonarda na stájích, pod daleko rozloženou prvou tmou ze stínu lípy, v ztemnělé večerem zeleni, na prahu u hnijícího hnoje, a brnká si na jediné struně své, vlastní rukou urobené citery.

„I nechť, dobře je tak!“ myslila jsem nějak radostně, dobře! A čisté, požadavků nemající veselí dávno uplynulého mládí i mne vzpomínkovým přelétnutím uchvátilo. (Příště dále.)

Čína a Číňani.

Zraky bdělých Evropanů
dívají se s pozorností
v dálku, na východní stranu,
kde se válčí zuřivě.

Jenom v naší vlasti dosud
pramalý se zájem jeví,
Hekubou nám Číny osud,
Japan i s tou Koreou.

Tož my, chtíce vyplniti
— podle staré, dobré fráse —
mezeru v národním žití,
píšeme dnes o Číně.

(O ní proto, že k ní máme
původní a dobrý pramen,
jinak ovšem, přiznáváme,
že jsme v Číně nebyli.

Za to byl tam cestovatel
Kořenský náš celé dva dny,
ten, jejž zove nakladatel
v annoncích už „slovutným“.

A Jules Zeyer, bard náš velký,
též psal o ní; nemyslíme,
že by to byl pramen mělký,
jak se u nás za to má.)

Tedy Čína, podle četných
soudů vážných geografů,
leží od dob nepamětných
dole stranou v Asii.

Jsou tam hory, řeky, pole,
města, vsi, tak jako u nás,
nechcem vyčíst názvy holé,
místo na to nestačí.

Kolem celé země běží
široká a pevná stavba,
za rok objel bys ji stěží:
proslavená čínská zeď.

U nás myslilo se kdesi,
že té zdi už více není —
planá bajka, pod nebesy
ona zvedá hřbet svůj dál.

Stavba důkladná a dobrá,
jež se stále opravuje,
čínského má chránit obra
před nákazou z ciziny.

Lid se dělí ve dvě třídy:
jedna ta se dle hlav čítá,
málo rýže má, víc bídy,
dává daň a vojáky.

Druhá, to jsou mandarini, -
výkvět všeho, smetana to,
jenom jejich hlavu stíní
moudrost pravá, nemylná.

Divná země, tahle Čína!
Spisovatel, malíř, sochař
je tam vedle mandarina
jenom směšný, prázdný stín.

Digitized by Google

Mandariny lid si volí
— dle zpráv nových věrohodných —
hájit proti komukoli
nezadatelných všech práv.

Dle týchž zpráv je totiž v Číně
parlament a řádná vláda;
o čemž v naší domovině
ovšem tuchy nemáme.

Nebes Syn však despotický,
pln těch starých, šedých tradic,
slíbí to a to — a vždycky
zůstává to při slibech.

Tož šik „božích bojovníků",
jak se mandarini zovou,
připomnít má násilníku
jeho sliby, přísahy..

A tak čínsky bojuje se:
do kampaně v parlamentu
každý mandarin si nese
papírové dračisko.

Strašný drak to, hrůzné zraky,
vyceněný jazyk, zuby,
vyletí až pod oblaky
tento netvor z papíru.

Mandarin se při tom šklebí,
metá rukou, kroutí okem,
hrozí nebes Synu, nebi,
Číně, světu celému.

Ale v nitru zlý tak není,
na jeho se hlavě kývá
ladný ve svém upletení,
ctihodný a dobrý cop.

Ach ten cop, ten nebes říše
prastarým je věrným znakem,
kdo je, nebo kdo chce výše,
oháňku tu musí mít.

Má jej dvůr a byrokrati,
vláda má jej, každý voják,
všude se ten symbol klátí,
on jen vlastně drží stát.

Mandarin jej s pýchou nosí
i když drakem metá v prostor,
cop ten značí, že ten kdosi,
chce-li, může s ním počítat.

Ale doma je už hůře:
lid je silně opoziční,
mandarin, to dobré kuře,
musí dělat jestřába,

Cop si svine, vzhůru stočí,
rozčechrá pak zbylé vlasy,
blesk a sílu vžene v oči,
draka pevně v ruce má.

Potom hlavní: mužně vloží
frygickou si čapku na skráň
a je bojovník zas boží,
hajitel těch svatých práv.

Jeho drak se vzhůru nese,
jeho oko srší blesky —
a ten dobrý lid se třese
zbožným čirým nadšením.

Mandarinům brány týčí;
čínské dívky v bílém šatě
z mladých hrdel pozdrav křičí,
kvítí sypou na cestu.

Řádných novin v Číně není
jako u nás, děti nebes
jsou však jiným odškodněni
za ty plody kultury.

Mohutný dráb, jehož ústa
od ucha se k uchu táhnou,
vyjde z rána, sotva hustá
noc se skryla do roklí,

s velkým bubnem, s paličkami,
postaví se na náměstí
a řve všemi toninami
a hřmí děsně do kůže.

A lid všecken poslouchává
(dráb ten Liu Kin se zove,
což se česky překládává
asi: Prorok Národní).

Digitized by Google

Tento dráb je strašnou silou
(našim žurnálům ni ve snách
nezdálo se, pošetilou
jak lze massu v ruce mít).

Plete páté přes deváté
brzy hot a brzy čehy —
posluchačstvo jednou jaté
nežádá však logiky.

Ba i všickni mandarini
potajmu se před ním chvějí;
vydat dráb ten heslo nyní —
lid je jistě roztrhá!

Po odbočce (jejíž délku
odpustí snad čtenář ctěný)
vracíme se zase k celku,
k Číny, vnitřním poměrům.

Mandarini tedy kryjí
cop svůj pod frygickou čapkou,
ale přec jsou chvíle, kdy ji
cítí pálit na hlavě.

Když tak z centra nebes říše
pátravé se vyšší oko
na ně dívá s mocné výše
a dí přísně: „Kde je cop?

Vida, vida, mandarini!
Je to společnost přec zvláštní,
s takou čapkou chodit nyní,
hm, hm!“ — prstem pohrozí.

Mandarinům dech se tají,
hrdlo tísní, třese ruka,
zvolna, zvolna odkrývají
skráně své i temena.

Zvolna cop se dolů šine,
rovná se tak zpolehýnka,
první, druhý, třetí plyne,
plynou všeckny po zádech.

I ten dráb když vyjde z rána
na náměstí s velkým bubnem,
je ta hlava učesána,
vzadu se to kroutí v cop.

„Máme copy, pravda, ale
předkové je naši taky
nosili už vytrvale — “
mandarini myjí se.

„Vždyť cop pranic nepřekáží
hájiti nám svatá práva —
naopak — “ dráb při tom vráží
do bubnu svou paličkou.

Pravá čínská komedie,
(o tom, tuším, Zeyer píše),
a ten dráb ten bije, bije
jako vzteklý do bubnu.

Náhle tito ochočení,
čistí bojovníci boží
strhnou pokřik, mrazné chvění
pobíhá jim po údech.

Kdosi bouchl pevnou rukou
v ctihodnou a starou stavbu,
a již steré ruce tlukou
v šedivou tu čínskou zeď.

Při tom ze sta hrdel zní to:
„Vzduchu chceme, trochu vzduchu!“
A zas ze sta hrdel hřmí to:
„Naši otci mají cop!“

Vzdech a žel se vine nyní
k centru staré nebes říše:
„My jsme dobří mandarini,
mandarini copatí!

Neznáme těch divých fantů,
nechceme jich, na nás nesmí
lpíti stigma rebelantů —
my jsme dobří, copatí!“

A dráb v tváři rudě hoře,
bije vztekle ve svůj buben:
„Lide čínský, jaké hoře,
co tu zrádcu národa!

Stavba otců má se strhat!
Čínská zeď ta proslavená!
Naše draky máme vrhat
žlutým jícnům plamenů!

Digitized by Google

Nedouci, darebáci,
zelení ti uličníci
kazí, maří vážnou práci
našim božím vojínům!

Hleď, ty dobrý čínský lide,
jaký průvan máme doma,
uvidíš, že na tě přijde
strašné zubů bolení!

Lide čínský, zrádci vlasti
rojí se ti na záhubu,
ty však dovedeš je klásti
tam, kam patří — na pranýř."

— — — — — — — —

— — — — — — — —

Vím, že nelze pochopiti
u nás tuhle situaci,
proto chci už ukončiti
podivné to líčení.

Jiní lidé, jiné zvyky:
Čína barbarská je země,
zde jen příklad z politiky
nám to jasně dosvědčí.

My si můžem gratulovat
k našim božím bojovníkům,
my si můžem pochvalovat
poctivé své žurnály.

Článkem svojím nechcem více,
nežli zmíněnou tu jámu
vyplniti — málo sice,
ale dle poctivých sil.

Že vše pravdou, přísaháme;
nad to v naší české vlasti
klassické dva svědky máme:
Zeyer bard a Kořenský.

Ant. Major.

K politickému našemu programu.

(Uvažuje V. H.)

V. Práce.

Teď zapotřebí, abychom se vzdělávali
a dle vzdělaného rozumu jednali.
Frant. Palacký.

Byla neděle, 23. dubna 1876. V sále žofínském v Praze banketem oslaveno dokončení Palackého „Dějin národa českého". Mluvili mnozí ke cti a chvále slavného dějepisce, posléze Palacký povstal, aby poděkoval za pocty jemu vzdávané. Pravil ku konci této poslední veřejné řeči své:

„Když nyní mohu mluvit ku květu národa našeho, chci upozornit přátele své, a všichni jsou moji přátelé, kteří pracují pro povznesení národa, na velkou potřebu, a ta jest následující: Máme mnoho vlastenců, kteří rádi se honosí vlastenectvím, ale nečiní ničeho ve prospěch vlasti a národu svého. Náš národ jest v nebezpečí velikém, všude obklopen nepřáteli, já však nezoufám a doufám, že národ dovede odolati všem, bude-li totiž chtíti. Není dosti říci „já chci", ale každý musí se přičinit, musí pracovat, obětovat co může k obecnému dobrému, zvláště k udržení národnosti. Minulost za sebou má národ český skvělou. Doba Husova slavná jesti doba, tenkráte předčil český národ vzděláním duševním všecky národy Evropy. To děkovat měl Karlu IV., avšak nejen jemu, ale i sobě, že užíval příležitosti ku vzdělání. Teď potřebí, abychom se vzdě-

Digitized by Google

lávali a dle vzdělaného rozumu jednali. To jest jediná závěť, kterou bych národu svému, takřka umíraje, odkázal. Nechť nemyslí naši mladí páni, když budou vlastenčit, že to postačí; vzdělávat se musí, sebe i celý národ."

Bylo mně popřáno slova tato slyšeti z úst Palackého a nikdy nevymizí mi jejich dojem z paměti. Hlasem zlomeným, jako by věštce ze záhrobí, zaznívala a dosud zaznívají, živěji-li se na den onen rozpomenu. Tisíckráte vzpomenul jsem jich a vždy jsem se utvrzoval v tom, že v nich vysloveno, co mohl nám Palacký zanechati jako odkaz svůj!

Netřeba výkladu, že Palacký svým „vzdělaným rozumem" dožadoval se harmonie vzdělání „rozumu a srdce", harmonie lidského vědění a karakteru. Ve „vzdělaném rozumu" Palackého mají snoubiti se požadavky doby vzhledem k reálným vědomostem s požadavky příkazů mravních, jmenovitě Palackým tak často užívaného rčení písma: „Čeho sobě nechceš, jinému nečiň!" Tím dáno jest rozdělení „veřejného vychování"

1. v opatřování národa potřebnými reálnými vědomostmi vzhledem ku stavu vědění právě dané doby: poučování národa;

2. v opatřování národa potřebnými mravními vlastnostmi vzhledem k požadavkům všelidské spravedlnosti: vlastní vychovávání národa.

Obé musí býti v nepřetržitém vztahu vzájemném, jedno druhé musí doplňovati a pronikati. Proto také obojí směry „veřejného vychování" nemohou býti od sebe oddělovány, nýbrž z valné části budou společně se podávati.

Prostředky veřejného vychování národního mohou býti hlavně: slovo mluvené, řeč, přednáška, rozhovor ve shromáždění, v životě spolkovém; tisk, kniha, časopis a především živý příklad.

Jen z hruba možno načrtnouti některé stránky činnosti vzdělavací.

Nesmírně důležitý úkol připadá časopisectvu, zejména dennímu. V něm má se jako v zrcadle obrážeti, co naplňuje svět současný, vše, co význačného ve světovém názoru doby. Zvláště vědě společenské jest věnovati nejvíce péče, neboť na ní teprve zakládá se ostatní, zejména politika. Denní tisk prvním má býti rozšiřovatelem reálných vědomostí o lidské společnosti, jejím řádu a vývoji.

V květnu poslanec Eim na radě říšské v debattě o novelle tiskové pravil:

„Neocenitelný jest vychovávací účinek tisku na lid. Tisk tříbí úsudek lidu a povznáší jej na vyšší stupeň vzdělání a umravnění; tím stává se veřejným svědomím, všudepřítomnou morálkou, nejvyšším vychovatelem lidstva, velikou lidovou universitou." Slova případná, leč bohužel samy „Nár. Listy" způsobem nejkřiklavějším dotvrzují, že skutečnost za krásným svým obrazem nekonečně daleko pokulhává. Jen jediný příklad budiž dovoleno zde uvésti.

Když letos konán sociální kurs společnosti Lvovy ve Vídni, míval „Hlas Národa" pěkné referáty o něm. Teprve po „Hl. N." zmohly se „Nár. Listy" na malou zprávičku o kursu, a cítíce při tom samy, že nepatrná ona zmínka nestačí na zjev takové váhy, slíbily z ostudy, že se ku [illegible] i později vrátí — — — ale po dnes nestalo se tak! Takž o největší zce doby, o sociálním problému „Nár. Listy" nemají neb nevědí svému nářstvu co říci, i vůbec o celém ohromném sociálním hnutí marně by věk v „Nár. Listech" chtěl se poučiti. Hnutí to zasahá již nyní a bude le více zasahovati ve všecky poměry našeho národního života, a co tedy

Digitized by Google

jest světější a důležitější povinností denníku významu „N. L.“, než národ o hnutí tomto systematicky a nepřetržitě zpravovati a četné vrstvy lidu našeho, jimž nějaké dílo o sociální otázce buď do rukou nepřijde, nebo bylo by jim přílišnou vědeckostí nepřístupno, způsobem prostonárodním o něm poučovati? — Ale p. Eimova „veliká lidová universita“ o této „extensi universitní“ ani jakoby zdání neměla! A když tak děje se v nejdůležitější otázce doby, netřeba vypisovati, jak vypadá to v ostatních směrech „reálného vzdělávání“ národa. Příkladů náležitého působení denního velkého listu jest všudy kolkolem dost ode dávných let, hned od počátku tohoto století! Nemohu neuvésti zde slov státního ruského rady Viléma z Lenzu v životopise L. van Beethovena, v druhém vydání z r. 1856 (!) o známé „Augsburger Allgemeine Zeitung“. Praví, že velmi mnoho přispělo se v časopise k tomu, aby Beethoven udržel se na té výši duchovní, na níž se nalézal, i dodává: „Časopis tento, řízený spolkem universálně vzdělaných hlav, kteréž ukládají v něm poslední výsledky svých životních zkušeností, nutno pokládati za vzdělávací ústav, jenž pokračuje v tom, k čemu university položily základ — totiž vytvoření názoru světového, dostačujícího vzdělanci v každém okamžiku jeho života.“

Tak dle slov těch již r. 1856 Eimova „veliká lidová universita“ byla uskutečněna!! — —

Politika tedy není nejen jediným, nýbrž ani hlavním předmětem činnosti velikého denního časopisu, nýbrž je to vnášení názoru světového dané doby po stránce reálného vědění i mravních hnutí v lid, je to „vzdělávání rozumu“, jak žádal ho národu svému náš veliký Palacký!

Nemám zlého úmyslu vůči „N. L.“, ale zřím zcela jasně, jakými býti by nejen měly, nýbrž i snadně mohly, zřím, jakým v pravdě „největším dobrodincem“, jelikož vychovatelem a učitelem by se státi mohly našemu národu, a proto z povinnosti vlastenecké dotýkám se těchto věcí, jež tak těžce nesu.

Vedle žurnalistiky, této „veliké lidové university“, jsou jednotlivci, jimž náleží dle slov Palackého nejen „vlastenčit“ a říkati „já chci“, nýbrž pracovat o díle národní výchovy veřejné.

Žádných milostí neprokazuje národu, kdo jej vzdělává a poučuje, nýbrž plní pouze svoji povinnost, a povinnost ta roste s výší vědění a vzdělání, a nejvýše zavázáni národu jsou ti, kdož nejvýše stojí na stupních duchovní aristokracie.

Mluví a píše se v poslední době u nás mnoho o „universitní extensi“, pořádání přednáškových běhů pro lid profesory universitními, jež těší se v Anglii nesmírnému úspěchu a oblibě. Máme tuto „universitní extensi“ úplně hotovou, a třeba jen organisovati ji, aby stala se co nejmocnějším činitelem veřejné naší výchovy národní. V každé větší obci jsou absolventi vysokých škol jakožto lékaři, právníci, inženýři, profesoři středních škol atd., a šlo by tudíž jen o to, k službě národní výchovy je přiměti. Dobře vím, že jednak byl by to jistou měrou jen surogat pravé extense, neboť absolvent ve svém povolání společenském nemůže pokračovati s vědou ani ji tak ovládati, jako profesor, jemuž životním to povoláním, jednak jsou jiné obtíže značné na závadu provedení myšlenky této. Zisk byl však ohromný, kdyby zpopularisovaly se jen ony vědomosti, které pro v řejnost nevyužitkovány tají se v intelligencích našich měst. Konečně učitelst škol obecných a měšťanských jakož i studentstvo vysokých škol v do prázdnin mohlo by se co nejplatněji této „extense“ účastniti. „Extense“ m

Digitized by Google

by asi tento úkol: uváděla by ve známost přírodovědecký světový názor, výsledky přírodních věd, pokud mohou posloužiti utvrzení karakterové stránky člověka anebo jsou důležity pro praktický život v tom neb onom oboru práce. Jelikož zde snáze než jinde vlákán bývá učitel na scestí vědecké specialisace neb theoretisování, nutno míti na zřeteli, že ne pro vědění, nýbrž pro život mají se podávati výsledky věd přírodních širokým vrstvám lidu.

Rozšiřovala by vzdělání národohospodářské i vůbec ve **vědách společenských.** Sem také náleží nauka o výrobě, o správě jmění, zejména veřejného, všecko hospodářství v národě a státě, zákony a řády vývoje společenského, platné zákony, znalost ústavy atd.

Myslím, že by nejvhodněji bylo lze provésti úkol vypsaný ve spolcích vzdělávacích, čtenářských, přednáškových. O vědách přírodních a světovém názoru mohli by přednášeti lékaři, lékárníci, profesoři a učitelé přírodních věd. Otázky národohospodářské a sociálně-politické vůbec přednášeli by právníci, inženýři, technikové, vůbec učitelé škol odborných. Také obecní a okresní tajemníci, úřadníci peněžních i průmyslových závodů a pod.

Rozpravy z oboru historie kulturní, věd a umění a historie politické připadly by odborným učitelům i vzdělanějším učitelům škol obecných. —

Konečně obchod, průmysl, řemesla, hospodářství bylo by dle možnosti a potřeby do extense pojati a přímo praktickým prováděním daných úkolů prospěti sobě i všeobecnosti.

Jsem si dobře vědom obtíží takovéto ohromné organisace vzdělávání národa, ale koho obtíže vůbec odstrašiti dovedou od díla svépomoci, ten sám se odsoudil ku zahynutí. Nejobtížnějším byl by počátek. Bylo by pro začátek zapotřebí nad jiné nějaké autority, kteráž by váhou svojí mohla uvésti v pohyb balvan překážek, tkvících hlavně ve lhostejnosti nebo pohodlnosti příslušných, jinak zcela způsobilých jednotlivců ku práci, o niž běží.

Mám za to, že touto autoritou v každém okrese nejvhodněji může býti důvěrou lidu poctěný — poslanec, jemuž náleželo by, jak velmi dobře pravil pan Dr. Štemberka v Sušici, „pro každý okres vypracovati podrobný program drobné práce".

Jestliže, jak uváděl dále pan Štemberka, „Nár. Listy" pravily, „drobná práce" že není pro poslance, pro ty že jest pouze „vysoká politika", není lze jinak to vyložiti, než nějakým nedorozuměním. Předně, nežádá se na poslanci, aby práci tu vykonával, nýbrž jen zorganisoval, jaksi svojí autoritou uvedl v chod, za druhé nutno míti na mysli, že v „drobné práci" zakládá se úspěch „vysoké politiky". Však sama organisace této práce jest nad síly jednotlivcovy. Bylo by tedy poslanci pečovati o sepsání „katastru" osobností svého okresu, které by dovedli i chtěli o národním vzdělání pracovati. S nimi společně by vypracoval podrobný program práce. Osobní intervencí snažil by se pan poslanec i důvěrníci získati pracovníky, mezi něž by podle konečného programu rozdělena byla práce podle soustavného postupu přednášek a rozhovorů, aby cyklus byl urovnán a ucelený. Bylo by zůstaveno veřejné kritice denních i místních časopisů návrh přednášek veřejnosti oznámený posouditi.

Několik slov ještě o tisku. O časopisectvu netřeba dále se šířiti; úkoly jeho plynou z předeslaného. Denníky i místní týdenníky staly by se z nejúčinnějších prostředků všeobecné „národní extense", vzdělávání rozumu

Digitized by Google

a jednání dle vzdělaného rozumu, revue měsíční a pod. stopovaly a shrnovaly by práci tu a její výsledky v celkový přehled, ji prohlubovaly a rozšiřovaly.

Chci pouze o knize několika slovy se zmíniti. Bych krátce děl, mám za nejdůležitější úkoly obecní samosprávy, aby zakládala veřejné knihovny a čítárny obecní. Příspěvek na ně náleží v první položky obecních výdajů; o vhodné jich doplňování měl by pečovati svrchu zmíněný „sbor důvěrníků“ práce osvětové; používání knih bylo by pokud možno bezplatné, čítárny obecně přístupné — jak již opětovně v našich veřejných listech bylo vylíčeno, dle vzorův anglických a zejména amerických.

Končím. Vím dobře, jak nedostatečna jest úvaha tato v mnohém ohledě: tu ať jiní doplní a opraví, co náleží.

Jen jedno ještě bych připomenul.

Osobností svým věděním způsobilých ku provádění této veliké „extense národního vzdělání“ jest dost v našem národě. Běží jen o to, co nazval bych způsobilostí mravní. Každý, kdo jen zavadil o život veřejný, ví, jak velikou roli hraje samolibost osob sebe méně v popředí stojících a jaká ze samolibosti té plyne řevnivost, mařící přečasto zámysly nejušlechtilejší. Záleží proto měrou nesmírnou, vyhledati osoby, které nebaží po veřejném uznání, nýbrž dovedou pracovati i bez něho, ano dopřáti ho těm marnivcům, kteří nedovedou bez něho veřejně působiti; dopřáti jim ho třeba na vlastní účet, jen získá-li věc pospolitá. Že poslancové, jakožto duchovní a mravní výkvět národa, musí býti v první řadě živým vzorem těchto skromných pracovníků, mělo by se rozuměti samo sebou; jim především musí býti vlastním heslo Jana Lucemburského: **Slouží m!** a příklad jich tak mnohého sobělibého marnivce dovede poučiti o směšné malichernosti těchto všech titěrek osobnostní ješitnosti a falešné ctižádosti, ana pravá ctižádost záleží v radostné obětavosti pro obecné dobro, nalézajíc ve zkvétání dobra toho pravé štěstí. A zajisté, komu dáno pracovati pro blaho obecné z vnitřní mravní potřeby, tomu ani nenapadne starati se o veřejné pocty za práci svoji.

Pro začátek stačilo by, kdyby učiněn byl pokus alespoň v jednom okrese. Zdárný výsledek zajisté mocně by nabádal k následování. I jest důležito, nalézti okres k této úloze nejzpůsobilejší a pak vážně se práce ujati.

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Z nové české poesie.

(Jaroslav Vrchlický: Okna v bouři a Kytky aster. — Jiří Karásek: Zazděná okna. — Aug. Eug. Mužík: Písně života. — J. S. Machar: Magdalena a Zde by měly kvést růže.)

Kj. Každý přehled běžné naší produkce básnické jest nucen počíti Jaroslavem Vrchlickým. On jest dosavadním vládcem českého Parnassu již pro quantitu svého tvoření, on téměř jediný mluví za vyspělou generaci básnickou — všickni ostatní (až snad na Adolfa Heyduka, jenž se přihlásil též letos se dvěma sbírkami) mlčí a ponechávají slovo mladším. Neunavný básník přináší opět dvě knihy veršů: Okna v bouři (Kabinetní knihovna) a Kytky aster (Salonní bibliotheka), obě rázem svým navzájem dosti se různící. Prvá jest daleko více personelní a prožita. Z jejích, ponejvíce nedlouhých a ve výrazu stručných čísel zvučí mnoho subjektivní bolesti a vnitřního zápasu o klid, k němuž nenalézá básník cesty než v resignaci, ve vlídném přijímání všeho, co život nese a moudrém požívání těch málo jeho darů. Kniha tato uchytne více než jiné knihy Vrchlického. Nejen proto, že jest hluboce prožita a tedy pravdiva, nýbrž že není mnohomluvnou a rozbředlou, že neříká vše celým dechem, že vtěluje osobní zažitky a životní filosofii básníkovu v tuhé pouto úsečné formy a ostrých point. Nalezneme tam mnoho čísel vysoké ceny umělecké a to právě mezi nejkratšími. Na této knize osvědčuje se zásada, na níž stojí všecka v pravdě moderní poesie posledních let, že totiž, co činí pravého básníka, není ani jen dokonalý verš ani jen jisté pěkné stavy duše, t. zv. vzlet neb idealism atd., nýbrž jen a jen to, jak dovedl podati své nitro v celé životní intensitě jeho dojmů a jak jím dovedl chytati paprsky celého světa. — Druhá kniha Kytky aster má již mnohem více ráz formalistní. Mnoho tam je řečeno jen proto, aby to bylo řečeno pěkně, aby to dalo dlouhodechou sloku, zářící všemi vymoženostmi dnešního českého verše. A o takové sloky není ovšem u Vrchlického nikdy nouze. Ale to, co nejhlouběji v duši pálí a vře, jest již proto zmírněno, uhlazeno a ztrácí v širokém proudu verše a metafor svou silnou kořennou vůni bezprostředně procítěného. Básník se tam již nezarývá s tak tvrdošíjnou upjatostí do svého nitra, rozhlíží se více kolem sebe a pozornost k zevnějšímu okolí rozptyluje, jak známo, vždy zřetel na sebe. Náladově vyznívá celek ovšem stejně: v usměvavou resignaci, v sladký smutek, do jakého ukolébává jeseň přírody a života:

— — Vše nechat, jak to běží,
když nemožný jest každý malý vzdor,
v báj skolébat se, líbat líčko svěží
a s úsměvem přes každý přejít spor.

Digitized by Google

Krásných básnických čísel najdeme i zde ovšem celou řadu. Jmenuji na př. báseň: Pavouk, jemně náladovou: V jeseni, lehoučce graciesní: Úvodem k hudební produkci, hlubokou v pojetí: Boecklin a smrt, nejvíce ze všech subjektivně prožitou: Anděl smrti, pěknou básnickou zpověď: Po žních a mnoho jiných. Známá schopnost Vrchlického, přizpůsobiti se nejrůznějším vzorům a směrům, ukazuje se zde plnou měrou. „Po ukončení překladu Goethova Fausta" vystihuje dobře formu a ducha Goethových předzpěvů tak jako ze skvělých stancí básně „Při dokončení překladu Ariostova „Zuřivého Rolanda" dýše bujný rozmar a lehkost italského mistra. Svým starým láskám Cannizarovi a Hugovi neopomenul Vrchlický vzdáti dvěma básněmi hold. Naproti těmto všem činí dvě vlastenecké: Zatopeným sochám Karlova mostu a Rudohoří dojem jisté nucenosti. Že by u prvé z nich myslil básník pointu:

Kdo nechali vás v řece spáti
těch nelze ani litovati,
svůj osud zasloužili

do opravdy, nedá se přec mysliti.

O poesii Vrchlického ozvaly se z řad mladého pokolení hlasy, zaznívající jako ostrá dissonance do harmonických akkordů obvyklých kritik. Při těsnosti našich poměrů a nedostatku otevřenosti v kritice nebylo divu, že v těchto hlasech byla spatřována jen stránka osobní, že se v nich hned vidělo snižování celého významu básníkova. Avšak zcela neprávem. Myslím, že ani ten, jenž dává nejbezohledněji na jevo odpor svého uměleckého nazírání vůči produkci Vrchlického, nemohl by se ani v nejmenším odchýliti od svorného úsudku všech, kdož vědí, co jméno Vrchlického pro poesii naši od let sedmdesátých značí, co značí pro rozvoj jazyka a pro styk se západem evropským. Že někteří z našich mladých talentů jsou v rozporu — ovšem že tkvícím jen v zásadách umělecké tvorby a pojetí, do nichž netřeba mísiti příchuť osobní — s poesií Vrchlického, tomu se muže diviti jen, kdo nezná stav ducha u mladé generace francouzské, německé nebo norské. Kdo má však na mysli, že naše česká vyrostla především v ovzduší těchto cizích (kdo jim cestu k nim ukázal, nebyl nikdo jiný než sám Vrchlický), kdo si uvede na mysl faktum, že těmto mladým generacím všech snad národů evropských jest dnes již verbalistní romantism Hugův něčím dávno odlehlým, že již ztrávily a přešly naturalism a že již na polích dekadence a symbolismu hledají cesty nové, a na druhé straně faktum, že poesie Vrchlického jest nesena individualitou básnickou, jejíž prvé vystoupení datuje se nějakých dvacet let na zad, tomu bude celý tento rozpor jasný a řeknu hned, nevyhnutelný a neodčinitelný. A tato mladá generace — ať již zůstane otevřenou otázkou, je-li dobré, že je právě takovou, a má-li pravdu — se svého hlediska, na základě své formace duševní a nervové má pravdu, (neboť jiné pravdy než subjektivní v umění vůbec není) a nemůže souditi a cítiti jinak.

A kdo by ještě nechápal, tomu doporučuji ku přečtení nedávno vyšlou básnickou sbírku Jiřího Karáska Zazděná okna (v Šaškově Moravské bibliothece). Ta stěsňuje umělecké credo našich nejmladších. Jest to zajímavý dokument doby, přes který nemůže jen tak lehce přejíti nikdo, kdo má jen poněkud pojem o tom, jakým způsobem literární mocnosti se rodí a rostou. Tato malá, nepříliš úhledná knížka veršů, našemu čtenářstvu podivných a cizích, ukazuje, jaké vlivy jsou dnes pro uměleckou práci dorůstajícího pokolení rozhodují mi. Jsou to vlivy vzdálené co nejvíce našemu národnímu vývoji, našemu my ení a cítění, vlivy, jež karakterisují nejlépe jména Baudelaire, Verlain a Maeterlinck. Vlastně říci: vliv, to jest zde málo; jest to naprostá odvis st

Digitized by Google

od těchto mistrů dekadence, napojení se jejich bizarními a chorobnými stavy a reprodukce jich v českém rouše. Ta čeština je také jediné, co je na Zazděných oknech českého — ale dodávám, čeština taková, jakou ve verši dovede vládnout jen skutečně povolaný umělec. Kdyby již nic jiného, ten kovový zvuk, jímž duní plynný, někdy až nádherný proud Karáskových veršů a jímž se vám do mysli vnucují ty příšerné nálady a zjevení smrti, hrůzy a rozkladu, dovede vás smířiti s nedostatkem originelnějšího pojetí a s jiným ještě důležitým nedostatkem knihy (a vůbec celého tohoto mladého směru), totiž nedostatkem myšlenkového obsahu, ideovosti. Psychologický podklad této poesie scvrkl se totiž na pouhé pásmo pocitů smyslových a tělových a z nich skládaných nálad. Jiná pásma duše; pojem, myšlenka, cit, chybí téměř naprosto nebo se jich užívá v pouhé bezpředmětní verbální prázdnotě. Jediné, co tam můžeme takřka hmatat, jest život nervů, dávající cítiti každý odstín a stadium v rozkladu těla. (Že tam mluví Karásek o svém těle jako rozkládajícím se a umírajícím, přičtete trochu na vrub pósy a nevezmete to do opravdy.)

Ale tím již je dáno dělítko mezi těmito, tak se odpuzujícími póly naší poesie: Vrchlickým a Karáskem (resp. jeho literárními přáteli). Mezi oběma leží něco, co je dělí v názoru a cítění od sebe celou propastí a to něco jest — naturalism. Vrchlický žije totiž duševně ještě před naturalismem (v Kytkách aster má na př. verš: „v té době realismu, nudy, špíny") — dekadenti jsou daleko za ním, překonali ho, ale také dříve jej pochopili, ocenili a v sebe pojali. Tři velká stadia novověké poesie dají se totiž vyložiti jako tři různá stadia psychologická. Klassicism je totiž vláda abstrakcí, logicky konstruovaných, romantism vláda vášně a citu (nejasného a proto často jen zvukem slova vyjadřovaného), naturalism a dekadence vláda pocitu, života nervového v nejužším slova smyslu. Vrchlický stojí na stadiu druhém, odtud jeho verbalism, kult pěkné formy a citové stránky duše jakož i odpor proti stránce pocitové, konkretní — tedy proti realismu, jenž mu je špinavým a nudným. Ale všecko moderní umění po romantismu koření právě v pocitech, nejprve v pocitech jako znacích zevnějška, jenž je jimi zobrazen a poznáván — naturalism, a pak v pocitech jako stavech mysli se svou vlastní hodnotou a životem — dekadence. Naturalism byl zjev efemerní, on jen navozil celé spousty materialu a potravy pro dnešní žíznivé nervy; on byl překonán a mrtvola jeho dává úrodnou prsť pro vzrůst nejmodernějšího umění. Že to, co se dnes zove dekadencí a symbolismem, není nijakým definitivním výrazem tohoto umění, jest právě tak jisto, jako že Zazděná okna nejsou ničím rozhodujícím pro příští ráz české poesie, ba ani pro samu příští produkci svého autora. Neboť kdyby takto měla moderní naše poesie vypadati, nezbylo by nám — a to pravím se vším respektem k talentu básníka Zazděných oken — než nad ní z hlediska národního zoufati, neboť by to bylo vším, jen ne poesií českou.

Sáhnete-li po přečtení knihy Karáskovy k Mužíkovým Písním života, je vám, jako byste z ložnice nemocného, plné mdlých raffinovaných parfumů s vyhlídkou na hřbitov, odkud za tmy vyvstávají příšery hrobu a smrti, vyšli do širé krajiny s volným povznášejícím prostorem, kde vám čerstvý vzduch sílí umdlené nervy, kde na ně zapomínáte, kde vidíte zas lidi kolem sebe a soudíte střízlivěji. Ráz té krajiny je ovšem podzimkový, černé mraky pessimismu táhnou nad hlavami, kostry suchých abstrakcí trčí jako větve listuprázdných stromů a hladné mlhy spleenu zahalují vám předměty. Celkový dojem je šedivý a studený, jen chvilkami proleje vás vlahé teplo sociálních svazků, soucitu a mužného vzdoru. Mužík je poetou ze školy Vrchlického, umí tedy vtěsnati široký,

Digitized by Google

trochu rhetoricky zvučící proud verše v řadu pěkně stavěných slok, nešetří slovy a obrazy. Ale toto formální bohatství je téměř jediné, co má s Vrchlickým společného, v názoru a představování je zcela jiným. Vrchlický je i při svém pessimismu básníkem výsluní, ohnivých barev, pohanem a tak trochu renanovským epikurejcem. Mužík je malířem šedi, temna, na jeho obrazy věší se olověná tíž abstrakcí a konec vyznívá stoicky, skoro křesťansky. Jest tu znatelný rozdíl od Černých perel, z nichž mluvil ještě reflexivní pessimista, zmítaný pochybami a vnitřními zápasy. — Mnohá čísla Písní života naleznete bezvadnými a umělecky pracovanými, ale elementární silou básnickou neuchytí tam skoro nic.

Naši ctihodní křisitelé přirovnávali rádi své Puchmíry a Hněvkovské k největším literárním celebritám evropským — něco, čemu se teď smějeme. Připomínám, že je nechci v tom následovati a že mám na mysli celou řadu předběžných reserv, s nimiž jediné možno se odvážiti srovnati naše mikrokosmické duševní poměry s francouzskými, když řeknu ku bližší karakteristice jmenovaných zde našich poetů, že je-li Vrchlický pro naši poesii Hugem, upomíná naproti tomu Mužík na Alfr. de Vigny a v Karáskovi dříme embryo nějakého nastávajícího Baudelaira. A vedu-li srovnání dále, řeknu, že Mussetem naším je — Machar. To jest pravé dítě své doby, zpívající její sklamání, bolesti a touhy ve verších, kde každé slovo je upřímným odrazem duševního stavu, jenž nebyl zde nucen projíti procezující sítí aesthetických tradic a formálních konvenienci a proto zachoval svou drsnou životní hořkost, ale také neporušenou životní sílu a pravdu. Nemáme dnes básníka, jenž by byl tak upřímným jako Machar, jenž by tak zavrhoval všecko, co zní v poesii pěkně, ale na prázdno, jenž by tak otevřeně vystavoval svou celou existenci umělce a člověka zvědavým pohledům veřejnosti s tím hrdým přesvědčením, že jeho Já má právo ke slovu, neboť nemluví jen za sebe, mluví za nepřehledné zástupy podobně cítících a trpících, za celou generaci, za celý široký typ českého člověka dnešních dnů. Hlavním, veskrze moderním rysem jeho fysiognomie jest duch kritiky, analysy (té, jíž se české svědomí tak bojí, poněvadž tuší její potřebu), jímž kontroluje na sobě i na své společnosti všecky ty větrné zámky pojmů a názorů, jež tam zbudovaly tradice minulosti, společenské lži nebo subjektivní illuse mládí a lásky. Nečiní to ovšem se střízlivým klidem suchého analytika, potřebuje k tomu dvou duší: jedné, jež neuprosně trhá a rozkládá, a druhé, jež na tom ztroskotávajícím se světě krásných klamů vší silou lpí. Pod lehkým povrchem zdánlivého cynismu cuká odhalené živé maso upřímnou bolestí a touhou po tom všem velikém a krásném, co se topí ve studených vlnách skutečnosti. A tento skrytý život srdce, pod maskou skepse neb blaseovanosti hluboce lidsky cítícího, tu tiše trpícího, tu prudce revoltujícího, ten činí poesii Macharovu i při všem povídání o jeho cynismu a pessimismu, a kdyby i často ve formě přeskakovala na pole prósy, skutečnou poesií, velikou, moderní a — protože v každé krůpěji své vyváženou ze vzduchu, jejž sami dýcháme — poesií veskrz naší, českou. Poesie ta vystoupila — v prvých, intimních sbírkách — s programem zdánlivě negativním, příliš bořila a útočila, odtud tehdejší pokřik kritiky; ale v dalším vývoji básníkově pozorujeme, jak s mužností mu přibývá i positivních cílů a snah. V loňských Tristiích vídeňských vystoupil nejprv z okruhu svého Já na pole svazků, jež ho poutají k národu, v knize Zde by měly kvést růže cítíme již za vším subjektivným tonem silné hroty, mířící na jisté útvary společenské, a v Magdaleně sestupuje již k jednomu z nejhlubších kruhů dnešního sociálního pekla a místo lyrického zpěvu chápe se epického štětce k načrtnutí obrazu, jehož sociální tendence jest očividna.

Digitized by Google

Co oběma knihám těmto jest společno a co je karakterisuje, jest, že předmětem jejich jest žena. Ne však — jak pro nejmodernější poesii jest to typickým — jako cíl vášní a tužeb, jako ohnisko nevyčerpatelných rozkoší duchových i tělesných, a těchto posledních zvláště; nýbrž jako trpící bližní, jako spolučlen společnosti, jí hnětený a klamaný. V Macharově poesii neplatí ženské tělo nic, všecko jen její bytost morální a citová. A proto Magdalena, ač počíná v páté čtvrti pražské a ačkoli hrdinkou její jest hříšnice, jest knihou stokráte čistší a mravně vyšší než leckterá intimní erotická sbírka. Tento jemný pel ryzí ženskosti, jenž obetkává Macharovy dívky a ženy, počítám k nejcennějším rysům v karakteru tohoto básníka; neboť pojetí ženy bývalo a jest dosud pro básníky nejchoulostivější zkouškou, ale také pramenem největších triumfů. — Kniha Zde by měly kvést růže (titul ten jest citát z Jakobsena) předvádí celou galerii postav ženských, ale vždy a všudy jen trpících. Vignetta: lyrická dramata, již básník přiložil, jest tu karakteristická. Tyto nedlouhé veršované povídky, lehce a nenuceně jak Machara zvykem vyprávěné, jsou v skutku dramaty, jejichž tragickým hrdinou jest cit, lyrika mládí a lásky. Předivo mladých ženských snů roztrhá se buď po boku manžela nebo v bezradostném životě dívky nevdané. Měly by tam být růže, ale místo nich jsou jen záhony užitečné zeleniny — poddá-li se totiž žena brutálnímu proudu prósy, anebo svadlé květy — utone-li v něm raději. Žena se svou palčivou žízní po štěstí a lásce trpí vždy a básník ukazuje to zde na různých jejích situacích: trpí jako vdaná žena (Tři podobizny, List, Umírání) jako stará panna (Bez ovoce), jako matka (Z vlaku), živoří jako člen nižších tříd (Otrokyně otroka) a palčivá ona žízeň neopouští jí ani prostřed života plného triumfů (Marie Wiltova). Tato poslední povídka zbudovaná na základě pouhé lokálky a osobní příhody ukazuje nejlépe, jak malou úlohu hraje u Machara vymýšlení a idealisování látky. Vše jest zde stavěno přímo na životě, na lidských dokumentech. A ze všech jemných vzdechů a steskú těchto bytostí nepochopených, zapomínaných, šlapaných utkávají se plamenné obžaloby řádů, jež dávají takto krněti nejdelikátnějším lidským rostlinám a zvláště obžaloby instituce, v níž ztrácejí dnes všecku svou vůni a svěžest — manželství. V básni List povznáší se žena k mohutnému protestu, zahrnujícímu na několika stranách veršu všecky resultáty Ibsenovy Nory, Anny Kareniny a Kreutzerovy Sonaty. Z té stránky jest Macharova kniha pendantem k Strindbergovu Manželství. S tím ovšem rozdílem, že kdežto tam se ozývá mluvčí mužů, zde slyšíme mluvčího žen. Strindberg protestuje proti výstřelkům dnešních snah emancipačních, tedy proti zjevu efemernímu, Machar z druhého tábora však proti odvěkým křivdám, jež by odčiniti mohly jen hluboké mravní a sociální převraty, a proti ještě všeobecnějším křivdám, jež nezavinil člověk, nýbrž osud, běh věcí (či jak to chceme zváti), ten, jenž odevždy byl a bude nepřítelem krásných illusí a tužeb, jehož vlny rvou lásku, mládí a krásu a házejí na osamělý břeh jen trosky vzpomínek. Tato věčná malomoc touhy po tom všem krásném a odervaném zbývá jako nejhlubší základní akkord této knihy a zvučí zde vážněji a slavněji než v jiných knihách téhož básníka, kde býval přehlušován dissonancemi výsměchu a předstírané chladnosti. Zde by měly kvést růže jest jedna z těch řídkých českých knih, jež dají mnoho přemýšleti o bolestech života, o lživosti a nelidskosti řádů, do nichž jsme své žití vpravili a jež při vší hořkosti a výbojnosti jejich oblévá měkké, etherické světlo ryzí poesie. —

Z Magdaleny trčí sociální hrot ještě ostřeji. Ty lehce nahozené, nerýmované trocheje rozmarně povídavé, jako by se jednalo o anekdotu, odkrývají

Digitized by Google

bolestný vřed na těle dnešní společnosti a ohnivé šlehy srší z nich na všecky strany do vzduchu, jejž všichni dýcháme a o němž si zde teprv uvědomujeme, jak je pln puchu a otravy. Středem je zas žena trpící a to na nejhlubším bodě svého ponížení a mravního utrpení — v prostituci. Machar dotýká se totiž zde poměru, v jakém stojí prostitutka k ostatní „počestné“ společnosti. Nečiní sice nijakých nároků na „řešení“ celého, velkého a bolestného tohoto problému, nýbrž staví ho jen před oči a probírá jednu jeho stránku, totiž otázku rehabilitace padlé ženy. Či vymezíme-li určitěji případ: Dívka mravně neporušená jest v čas vyrvána z kruhu prostituce a uvedena do společnosti ostatních lidí. Má nejpoctivější snahu přimknouti se k ní a býti členem té společnosti, s jinými rovnocenným. Její mravní hodnota jí dává k tomu úplné právo. A jak se zachová společnost ku „kající hříšnici“? Dovede pochopiti, zapomenouti a odpustiti? Na to odpovídá básník Magdaleny rozhodným ne.

Hrdinku Magdaleny Lucy vehnala nesnesitelnost poměrů do domu hříchu v páté čtvrti pražské. Bylo v tom snad trochu předčasné resignace, snad lehkomyslnosti, ale — stalo se. Jest to bytost jemně stavěná s aspiracemi po důstojnějším a ušlechtilejším štěstí, než jakého může poskytnouti hmotné zaopatření a orgie. Vzdoruje svému okolí a ještě než mu může propadnouti, přijde záchrance, Jiří. V této postavě jest mnoho typického (na př. vedení života, běh vzdělání atd.), jest to švihák, jako každý druhý na Příkopech, ale má přec v sobě všelicos jedinečného. Jest intelligentní, dosti delikátní, má své záchvaty šlechetnosti (jimž se pak směje, zvláště ze strachu před běžným míněním) a v takovém jednom, jenž mu pak ovšem již po celý život platí za hloupý kousek, vysvobodí Lucy a uvede ji k staré tetě. Kontrast mezi kruhem opuštěným a tímto novým nakreslil Machar mistrovsky. Vyšli jste ze žhavých parfumů orgií, ze špinavých pěn, jež hází vlny velkého života, a jste v tiché vůni starých rodinných tradic, kde všecko usazuje se znenáhla, kde se zpívají staré německé písně při spinetu, kde se čte ještě Novalis, kde všecko je prohřáto milým teplem dobroty. Čekali byste romantickou zápletku, lásku Jiřího k Lucy či aspoň naopak. Ale nic z toho; naopak Jiřímu je Lucy lhostejna (že mu je fysicky tak dlouho lhostejna, to u něho je dosti málo odůvodněno) a jí je Jiří dokonce — protivným. Prohlédá jeho prázdnotu, protiví se jí jeho vtip, jeho nevážnost k tetě, že „s chutí vrhla by se na něj, se zaťatou pěstí bila, rdousila by jej jak kotě“. Intimní román tu tedy čekati nebudete, ale octnete se hned prostřed dramatu, jehož zápasícími silami jest dívka, toužící po rehabilitaci, a společnost, jež jí ji odpírá. První srážka: pražská společnost Jiřího přátel vidí v humanním aktu jen chytrácký čin světáka a prvý resultát, k němuž tu jsme vedeni, jest, že společnost nechápe ani humanních motivů, jež mohou vésti k záchraně padlé ženy, ceníc vše jen dle svého kriteria zisku a rozkoše. Druhá a hlavní bitva svede se ve známém městě u Prahy, kam Jiří s tetou, popuzen úsudky pražské společnosti, Lucy odveze. Tu již svádí Lucy sama. Jiří vybarví se zde jako slaboch, balancující mezi povinností cti a konvenienčními požadavky svého okolí a své kariéry. Proti Lucy stojí celý ten maloměstský mikrokosm s celou svou úzkoprsostí a zálibou ve skandálech. Na této malé prostoře, mezi tímto a nevelkým počtem lidí navzájem se znajících jsou společenská dogmata o počestnosti vypjata k nejvyššímu bodu své ztrnulosti, zde je každá odchylka od nich nápadnější a mnohem příkřeji odsuzována než ve velkém městě. Celý ten to chudičký a přec s takovými nároky vystupující svět, pod zdáním počestnosti naskrz lživý a prohnilý, se svými klepavými pěstitelkami skandalésní kroniky, se svými maloměstskými husičkami (jejichž osud několika tahy tak výtečně jest vystižen), se svými žabomyšími válkami místních stran a žurnálů jest zde po-

Digitized by Google

staven na pranýř v nejostřejších typických svých rysech. Není to karikatura, jest to pravdivý obraz společnosti, naší venkovské české společnosti, alespoň jejího normálu. Machar zde nekreslí ovšem klidně, nýbrž s patrným rozhorlením, jako vůbec v celé knize jsou roztrouseny jeho subjektivní projevy, adresované na čtenáře v zátiší závorek. O nějaké ryzí epice nelze zde tedy mluviti, tak jako celá kniha obsahem i výrazem naděla as mnoho starosti kritikům, kteří nedopracují se o díle soudu, dokud ho nevložili do některé ze svých připravených přehrad. — Lucy nenajde ve zmíněné společnosti místa. Jakmile tato objevila její minulost, vyhlásila jí boj na nůž a osamotnila ji. Jest v jejích očích, v očích na př. těch paniček, které samy mají mnohé avantury na svědomí, tvorem zvrhlým, jenž nezasluhuje záchrany. A podivno: tatáž společnost Jiřímu, o němž soudí, že Lucy vydržuje jako svou maitressu, odpouští. Jemu to nevadí k ženitbě a k poslanecké kandidatuře. Tedy další resultát: společnost odpouští muži, jenž zneužívá ženy, neodpouští však nikdy ženě, i kdyby stála mravně sebe výše. Toho poměru však, o němž společnost soudí, mezi Jiřím a Lucy nikdy nebylo; naopak jsou si stále cizejšími. Lucy opuštěná, pokořovaná a ze společnosti vyhostěná užírá se v tupé resignaci, v životě bez událostí a bez radosti. Jiné by tento klid a hmotný blahobyt dostačil, jí však, která vyšla z míst, kde se žilo intensivněji, nestačí. Tak alespoň si vykládám z části motivy, jež vedly Lucy ku konečnému rozhodnutí. Čest člověka stojí a padá s míněním jiných. Ta padla u Lucy již docela a co jediné z ní zbylo, byla vděčná upomínka na dobrý čin Jiřího a vědomí, že on ji cení lépe než jiní. A i tento poslední zbytek se střítil. Jiří klesl totiž, popuzen frivolními poznámkami svého okolí, k tomu, že vidí v Lucy předmět fysického chtíče. Tím smazal rozdíl mezi její minulostí a přítomností a stlačil její vědomí cti na minimum. A ona přec chce být počestnou. A tato společnost i tento její bývalý záchrance ji sami vrhají ve starý kal, nechtějí jí porozuměti, ač ona ví, že silou a čistotou svého chtění stojí vysoko nad nimi. Rehabilitace jest nemožná, „buržoa nic neodpouští, nezapomene“ a vyvrženému tvoru nezbývá, než odchod z této společnosti, jež vzbuzuje jen jeho pohrdání. A co dále? O tom rozvažuje Lucy, když spěchá nazpět ku Praze. Sebevražda? To by bylo nejdůslednější a odpovídalo by to její výši mravní. Ale k té nemá síly. Hlas života je silnější a pak probudí se v ní její smysl pro resignaci, její lehké cenění života. „A ten život! Je to něco provisorního ... a jedno, jak to žijem.“ A Lucy zabloudí od Vltavy zas do ulic, kde

„z krčem přízemních už kmitá
světlo plynu utlumené
červenými záclonami,
místy skřek zní harmoniky —
tepna žití bije ... bije ...“

a stiskne kliku domu, z nějž ji byl kdysi Jiří vyvedl — — — Kdyby byl nechal Machar Lucy skočiti do Vltavy, bylo by to pravda esthetičtější, takto jest to však realističtější a — typičtější. V onom případu byl by to případ jedinečný, kus životní romantiky, takto však rozšiřuje se význam ubohé Lucy na celý typ společenský. Není to jen hrdinka jisté básnické historie, jest to prostitutka vůbec. A chce-li svou historií básník demonstrovati známý sociálně-morální zjev, že totiž společnost nepřipouští společenské rehabilitace nevěstky, byť byla mravní její hodnota jakákoli, že na brány této své nejhanebnější instituce píše známá slova z Dantova Inferna: Nechte naděje, kdož sem vstupujete, a že poctivou snahu po mravní očistě odplácí opětným sražením do kalu, nedalo se to naznačiti než tímto koncem, tuctovým, opakovaným,

Digitized by Google

normálním — tak jako vůbec celé ovzduší Magdaleny jest, až na osamělé výjimky, ovzduší lidí tuctových, z nichž čpí zrovna prostřednost a povrchnost. Z té stránky jest Magdalena dílem naturalistickým, ale to není na újmu její umělecké hodnotě a její sociální dosah to jen zvyšuje.

Těmi výjimkami, jež trčí z okolního ovzduší, jsou mimo samu Lucy s mnohými jejími stránkami: teta Jiřího, laskavá bytost, vtělená negace společenské úzkoprsosti a nesnášenlivosti, a souchotivý mladík, vyvržený podobně ze společnosti jako Lucy a vzbuzující proto její interess, nepřítel této společnosti, soustřeďující všecku nenávist a pohrdání na slovo „buržoa“ a litující, že nemůže počkati na světě ještě těch dvacet let, až se účty se společností vypořádají. Tedy uražená a společností šlapaná intelligence, jež se jí odemstívá utopiemi budoucnosti.

Satyrické výpady Magdaleny nemíří vždy jen na společnost vůbec, nýbrž mají na mušce specielnější naši společnost národní. V tom ohledu oplývá kniha stránkami, jež by bylo u nás třeba hodně a stále čísti. Tak na př. zmínky o povrchním vzdělání Jiřího (str. 26. a 27.) a ještě povrchnější přípravě ku kandidatuře poslanecké, ku „slavným volbám červnovým“. Obrázky z oné volební kampaně jsou malovány smělými tahy, podávajícími pravdu, mnohým kruhům trpkou, ale pravdu. Parodie našich žurnálových úvodníků, dobře obkreslená figurka důvěrníka a žurnalisty z Prahy, jeho vykládání rozumů před voliči, boj venkovských plátků, vlastenčící veteráni, boucharonské řeči — to všecko uhodí u nás na všeobecně známé bolavé věci. Na mnohé stránce poznáme hned pěvce vídeňských Tristií, na př. kde polemisuje ústy svého doktora Řeháka s těmi, kdož jednou lidu lichotí a do krajnosti rozpalují a „když pak národ jako pokažené dítě upomíná, začne křičet“ zoufají nad ním na základě bůhví kterých theorií dědičnosti. Jemným posměchem stihá náhledy některých našich politiků o sociální otázce, o posloupném řešení otázek a jiné věci, z posledních debat známé. — Krátce, ssajete od počátku až do konce z Magdaleny vzduch skutečnosti, cítíte, hmatáte ji. Ty všecky výrazné detaily, jak se zdá jen běžně nahozené (nonchalantní forma alespoň k tomuto soudu svádí), mají své místo a staví dohromady zajímavý umělecký pokus psychologie doby a společnosti, napojený sžíravými šťávami satiry a kritiky.

A poetická cena Magdaleny? Kdybych měl napsati, v čem spočívá, byl bych nucen opakovati, co jsem shora řekl o celkovém významu Macharově a jeho dříve zmíněné knize. Síla Macharova leží pravda v lyrice a i zde, kde jde o děje zevnější, prolamuje každou chvíli jeho neskrotitelná subjektivita epický proud. Proto přece však dovedl zachovati potřebnou míru zdrženlivosti tam, kde se jedná o čistou epiku. Osoby jeho: Jiří, teta, Lucy atd. žijí svým samostatným životem, jsou, ač lehce črtány, zceleny a zaokrouhleny. To platí i o psychologii. Nejsou to minutiósní rozbory, ale ty roztrousené tahy jsou spořádány mistrně a dýchají přímo životem. — Jednotlivé partie, na př. zapadající slunce a hlahol zvonů nad lidským mraveništěm pražským, roztomilá idylla v bytu staré Jiříkovy tety a zvláště tato dvě místa: Lucy na pohřbu svého spolutrpitele a pak její zpáteční cesta do Prahy, dvě tyto malby, v nichž splývají obrazy duše s obrazy zevnějška a odkud zeje tolik nahromaděného černa, tolik zoufalé prázdnoty duše, opuštěné necitelnou společností, bez v ny vyštvané od hodu života — to zaryje se vám do mysli s tak pronikavou p e-tickou silou, jakou vládnou jen veliká díla moderního umění.

Digitized by Google

Kritika divadelní.

(Národní divadlo: Meilhaca a Halévyho „Frou-Frou" a několik myšlenek na ni navázaných.)

Podzimní období Národního divadla přineslo první svůj plod. Dodejme ihned: shnilý plod odpudivého zápachu, celé čtvrtstoletí starý plod; ne zralý, vonný, teskně zamlžený dar našich stinných, jímavě studených domácích zahrad, nýbrž nezralou padavku porušeného rozvoje, uměle konservovanou, zcela prosáklou otravnými plísněmi. Frou-Frou přešla, kdy toto píšu, třikráte jeviště Národního divadla, a přejde je několikrát ještě. Neboť — a to je příznačně žalostné svědectví zvrhlého vkusu — našemu obecenstvu, zdá se, zachutnala tato nečistá strava. Jemu začpěl příjemně a lehtavě zkažený zápach pačuli z budoirů konce druhého císařství, směs banální, sentimentální voňavky a miasmatického vzduchu pařížských společenských stok, a ono s lačnou smyslností pije ji svými nozdrami.

V nejrůznějších literárních dějinách a essayích nové franc. literatury opakuje se stereotypní fráze, že Meilhac a Halévy, tito pouliční vaudevillisté a fraškaři, stvořili rázem ve svojí Frou-Frou komedii společenskou, mravoličnou. Nic falešnějšího než tento soud. Položme otázku, co je společensky mravoličného, přírodně popisného ve Frou-Frou. Které prvky činí z ní demonstrovaný typ mravoličného přírodopisu? Nic, než několik blátivých skvrn společenské zvrhlosti pohlavní, na níž se naráží pouze v rozhovorech vedlejší komparserie. Ty tři čtyři věty, z kterých dýše a čpí hniloba demimondového ovzduší, jsou jediná společenská barva, která ukazuje příznačně k době druhého císařství, k době hltavosti bezuzdně pusté smyslnosti, v níž utápěl caesarismus vlohu, sílu a práci, které se bál, která mu mohla býti nebezpečna. To je všecko. Rekyně sama Frou-Frou nemá nic podstatně typického, mravoličně demonstračního a popisně sociálného. Je to naopak karakterové abstractum, psychologická fikce dobrodružně zkreslená, jediný výlučný sklon a pud duševní, jediná „vlastnost": lehkomyslnost. Pozorujte, jak široká je tato karakterisace. Lehkomyslnost nevymezená, nemotivovaná, nepřipjatá k určitým vztahům a příčinám. Lehkomyslnost vubec. Pak mají ovšem autoři pohodlnou hru, volné pole pro všecky svoje kombinace. Frou-Frou může dělat nebo lépe a správně: autoři mohou dělat s Frou-Frou co chtějí, jak se jim líbí a jak potřebí, a všecko je v pořádku. Není pro ně závaznosti, logiky, vývoje. Není pro ně kritiky: Frou-Frou je jednou lehkomyslné stvoření a může činit, co by nečinil nikdo. Eskamotáži otevřeli tak autoři dvéře dokořán a sami se k ní skoro přiznávají a odsuzují. Některá část kritiky ve Francii (i u nás četli jsme kdesi něco podobného) soudila, že Frou-Frou je nezodpovědná síla ženy, typ a spíše symbol ženy jako živelné, přírodní síly, jako rozkladného prvku společenského, konkretisace asketického dogmatu o zhoubném poslání ženy, pojetí fatalismu společenského. Ale to je hrubý, zásadný omyl. Za něco takového mohla býti pokládána Frou-Frou jen v době romantického cítění. Balzac, Zola a jiní, kteří měli zrealisovati ve svých dílech toto deterministní pojetí společenské fysiky, postupují v malbě podobných typů zcela jinak, totiž vylučují úplně veškeré citové pohnutí a vměsování se tendenčního, ryze soucitového odhadu do objektivné vědecké (naladěním i methodou) svojí demonstrace. Potlačují naprosto všecken subjektivismus mravní, dojmovost a sentimentálnost. Oni popisují ji právě jako patholog nemoc, bez tendence, bez pikantnosti, bez každé citové idealisace. Kdyby Frou-Frou náležela do této třídy výtvorů methodou umělecké práce, psychologického ponětí, nebyla by sama první obětí svojí nezodpovědné lehkomyslnosti, nebyla by tato lehkomyslnost morálně očisťována tou banální souchotinářskou katharsí pátého aktu, která je parodií

Digitized by Google

vší nejen ethiky, ale prostě důslednosti, která je effektem vypočteným na obecenstvo porotních síní. Autoři s Frou-Frou prostě spekulovali, z ní pro sebe těžili; Frou-Frou je nezodpovědná jen proto, aby byli sami nezodpovědnými. Kdyby Frou-Frou byla plodem prostředí, výrobkem kultury, živelní nebo společenskou silou, nač by ji vlekli v pátém jednání k nohám zrazeného muže pro odpuštění? A nač by pak před obecenstvem jako o veliké parádě vojenské umírala očistěna „tímto odpuštěním“? Frou-Frou je na počátku hry milé, těkavé stvoření, hravá dívka, která mohla zcela šťastně žít a zemřít, kdyby byla nepadla do rukou svým autorům, kteří ji na podívanou obecenstvu nutí k činům, které by tomu těkavému, švitořivému ptáčku, tomu drobounkému mozečku ani ve snu nenapadly. A oni vykořistí právě ten drobounký mozeček, který ji vsadili do hlavy, k dramatickému výdělkářství. Spekulují na její slabou činnost poznávací a nastraží na ni o m y l, do kterého se lapí jako do sítě. Omyl, který by každý, jen trochu větší rozum, docela průměrný jinak, a vrozená vloha rozlišovací určitě rozpoznala, a na kterém by byla jistě neklopýtla ani malá těkavá Frou-Frou — kdyby jí byli autoři nestlačili p o d n o r m á l, pod přirozenost, kdyby jí byli nezmrzačili jako žebráci mrzačí děti, aby pak na ně mohli žebrat. Ano, pp. Meilhac a Halévy učinili z ubohé Frou-Frou pouhý mechanismus, čiročírou loutku, kterou lámou, jak chtějí. Ubohá žena! Co všecko z ní neudělali již: anděly, netvory, hračky, které se převlékají a mluví — jen č l o v ě k a ne. Kdyby nic jiného, již to klade Ibsena nade všecky ostatní dramatiky, že v „Noře“ emancipoval ženu konečně na člověka. — Nastrojí tedy na Frou-Frou léčku, takovou zcela ničemnou, dobře vypočtenou „náhodu“: ubohá Frou-Frou myslí, že muž její se od ní odvrátil a miluje její sestru, m u s í tak myslit — ačkoliv divák z obecenstva ví, že to není pravda. Lapnou tedy nezkušenou Frou-Frou na tento klam a pak jí již nepustí z rukou, dokud ji neusmýkají, dokud nevypustí pod jich pěstí svou malou podšenou dušičku — při plné scéně, v pátém jednání. A aby „morálce“ bylo docela učiněno zadost (jak zní kupecká fráze), musí ubohá Frou-Frou jít konec konců za všecko odprosit ještě svého muže! Zač a proč jsem sice nedovedl prozkoumat, ale na konec mi napadlo, že snad proto, aby mohla „zemřít očistěna“ (jak zní druhá kupecká fráze). Oni autoři nejsou zlí lidé a chtěli dopřát ubohé Frou-Frou alespoň počestný občanský pohřeb se slušnou, stavu přiměřenou pompou a s věncem od manžela. Proto ji nutí k tomuto veřejnému pokání. Ne-li proto, aby mohla se Frou-Frou okázat ve zcela nových černých modních šatech. Jiné příčiny není. Frou-Frou je obětí omylu, a tu, jak známo, i trestní zákon osvobozuje. Ale ne autoři Meilhac a Halévy. Frou-Frou ze zoufalství a ze vzdoru nad domyslnou nevěrou svého manžela ujede se svým milencem do Benátek, kdež jí manžel milence zabije. A za to ještě jej odprosí v pátém aktě. Není nad takovou básnickou spravedlnost! Či není tento muž mravní nulla? On, který svoji ženu zkazí opičí láskou k loutce, který ji miluje nedůstojnou láskou z potřeby smyslnosti, jako předmět rozkoše a luxu? On, jednou tak starý jako Frou-Frou, který se uchází o tuto těkavou veselou dívku, ke které jej neváže ani styk myšlenkový ani citový, kterou zná povrchně z několika promluvených společenských frází, které je docela lhostejný a skoro neznámý a jejíž těkavé veselé gracie, sladkého neuvědomění vykořisťuje, aby si ji osvojil a spoutal pro celý život, k níž žene jej jen pobouřená smyslnost? Je mravný ten muž, který uc' ázi se o ruku svojí nevěsty s hazardní nejistotou loterní sázky? Který se před ozhodnou odpovědí třese strachem, aby mu neušlo to tučné sousto, které si vyhlédnul? Který pak v manželství hlásá „vážný životní názor“ svojí ženě jen potud, pokud ji potřebuje za chůvu svého dítěte a dohlížitelku ve své dom ácnosti? A který, když je později těchto starostí náhodou zbaven, odpuzuje s ' ez-

Digitized by Google

zájmovou lhostejností sobce svoji ženu do prázdné pěny tupého povrchního společenského života, z níž sama chce vyplavat na břeh? Ano, to je ten vážný, dustojný, melancholicky a tragicky podbarvený pan Sartorys! Sobec, smyslník, slaboch pod důstojně neseným a tučně živeným tělem. Poznáváte, že celá ta jeho dustojná a vznešená vážnost je pouze prkenná těžkopádnost zevnějšku.

A to je tedy Frou-Frou: komedie hazardního a nezodpovědného klamu, kterému se kdysi z nedostatku pravého slova říkalo nedorozuměním „psychologie", dvou frivolních spisovatelů-spekulantů, kteří přišli vykořistit bolestné, krvavé záhady, otázky a rány naše, jimiž trpíme, kteří je přišli lstivě strhnout do bláta pikantnosti a polít je pak nejlacinější voňavkou předměstského sentimentalismu, kteří tak urobili tu směs zvrhlého cítění, falešného pozorování a bezmozkového lžifilosofování, jež tak chutná širokému, smetenému obecenstvu, poněvadž lichotí všem jeho nečistým pudům a neřestem i předsudkům, poněvadž vyhovuje stejně surovosti jeho citu jako slabosti jeho mozku. Ty záhadné otázky lidstva, ty všecky rány naší doby: svoboda a odvislost mravní, právo ženy, právo nitra, citu, jedince proti vnější, průměrné normě, spravedlnost společnosti, spravedlnost poměru mezi mužem a ženou — ta celá bolestná, krví a slzami nasycená, ve vysokých teskných náhrobních travách vypjatá půda, na níž žijeme, dědičné naše pole, celý náš úděl, lán života, smutný a svatý náš hřbitov utrpení — to všecko není těmto spisovatelům než rozryté smetiště, v kterém slídí po pikantnostech, Frou-Frou je dílo zvrhlé, které zhoubně působí v obecenstvo. Mate a zatemňuje mravní princip, o který má být hra opřena a na němž jako na zákonné stavbě má spočívat, mísí surové a pouličně smyslné s mělkou citlivostí a nevypracovaností nitra, jež popírá a od něhož se odvrací k vnější konvenčnosti. Upírá i citový i ideový život svým osobám nadobro. Svým lehtavým a čpícím ovzduším banální sensačnosti, falešně a nedůsledně pojatou bezodpovědností, tím celým bengalovým lžiromantickým osvětlením, které kazí úplně čistotu perspektivy, může „Frou-Frou" velice zhoubně působiti na široké, naivní, přímé obecenstvo, které nerozlišuje a nepoznává, že Frou-Frou je karikatura, lež a eskamotáž.

První plod,*) který nám podzimní repertoir přinesl, byl tedy shnilý a cizího původu. Klade se otázka: jak bude dále? A Jobovy zprávy slyšíme z divadelní kanceláře: žádná nová práce českého domácího autora není připravena, nečeká provozování. To je tedy literární a umělecký bankrot. K tomu není potřebí gloss. Víme, že nelze domácí, silné a čisté umění vydupat, ale také není užitečné je zadupávat, jak se skoro děje v Národním divadle. Domácí produkce je tu stále odstavena, odstrčena, pohazována. Pro umění dělá Národní divadlo málo, pro domácí umění skoro nic. Máme dvě, tři výraznější dramatické hlavy a k těm musí se správa chovat jinak, než se chová. Je-li málo nabídek a mnoho poptávky, stoupá přirozeně cena zboží. Honorářová otázka by měla být nejprve upravena. Jsou to staré stesky. Tři sta zlatých honoráře za celovečerní kus stačilo snad, když se psaly hry čistě dikční a verbalistní, z nouze klížená dramatická lešení, pozlacené jarmareční boudy, které se mohly zbít na rychlo přes několik nocí. Dnes, kdy žádáme vniterně zduvodněnou stavbu, hromadné národní a moderní drama, na němž musí pracovat básník rok nebo i déle, bez přestávky a do neúnavy, dnes a za takových požadavků je honorář Národního divadla žebrácký groš. A podruhé: kusy našich nových básníků nesmí tlít v divadelním archivu; těch několik solidních, vonných, šťavných her,

*) Přehlížím tu a úmyslně přecházím mlčením domácí práci v Národním divadle před Frou-Frou sehranou, frašku p. Ruthovu: Prvního klienta proto, že stejně jako ostatní jeho spisovatelská činnost nenáleží naprosto do umění, nýbrž mezi pouhou řemeslnou výrobu, jako ku př. mydlářství nebo pekařství. Více se o ní nedá říci.

Digitized by Google

které od nich máme, musí alespoň dvakrát třikrát za rok přejít jevištěm, vynořit se a vyplavat nad ostatní více méně obchodní a sensační repertoir, rozsvítit a zahořet jako skutečný lidový hodnotný majetek v společenském našem tělese. Ryze kuriosní vetešnické zboží naší předbřeznové a romantické literatury, jež zachytilo se na repertoiru, přissálo se s houževnatostí bezmyšlenkové tradice a dusí jako prach naše plíce, překulhá několikrát za rok po vyspravených berlích jeviště, prosípá se a prochraptí se po několik večerů — co zatím životný a typický Svobodův Rozklad, který by obecenstvo uvítalo s větší radostí a k neskonale většímu užitku pro skutečnou výchovu myšlenkovou i uměleckou, rozpadá se v nějakém vlhkém stuchlém koutě, mezi rozklíženými literárními antikvariemi.

Zatím bude se hrát nejméně osmkrát až desetkrát „Frou-Frou", tento mravně a sociálně zvrhlý, umělecky nicotný modní artikl pařížského průmyslu. A v jaké době se hraje! V době, kdy jdeme od jedné politické a lidské potupy ke druhé, kdy žijeme jako národ dobu ponížení a rozvrácení do prachu. A do jakého soumračného a jako krví zjitřeného vzduchu lije se ta zkažená voňavka! V domě, uvnitř tuhých hradebních zdí, v lehtavém vzduchu, v rudém, plápolavém odlesku nějak duševně zbarvených světel rozčiluje se k chorobnému podráždění i k chorobné sentimentalitě obmezená, bezcitná buržoasie touto pikantní a sentimentální karikaturou, parodií všeho opravdového, vážného a bolestného, zatím co venku v zimní studené noci šumí tesknÝ oblak poplašených křídel a útočících, zkrvácených pěstí, všech bolestných přikrývaných ran, otázek a pochyb, které bubnují pruty ušlehaných rukou básový, zdusený koncert utištěných a vyděděných na zavřené, železem pobité okenice společnosti.

Největší vliv na sestavování repertoiru má prý, jak jsme četli, pí. Benoniová-Dumková. Tento při nejmenším podivný a nelogický princip měl snad sem tam dobrý důsledek: viděli jsme snad jednu dvě umělecké hry, které bychom jinak nebyli spatřili. Ale kdyby měl jako důsledný a stálý činitel ovládat ustavení repertoiru, bylo by to stejně žalostné jako zhoubné. V konkretním případě (neboť pí. Benoniové „děkujeme" za těch zmařených osm, deset večerů, po které bude tato hra kazit lidi) je to očividné. Paní Benoniová projevuje v poslední době nenasytný, zdá se, hlad po velikých úlohách. Tak jí přišla také chuť na „Frou-Frou", která omamuje herečky právě svojí vněšností, pompésností a dekoračností, poněvadž tu jsou skoro úplně bez kontroly psychologického podkladu básníka, neslouží mu, ale volně hrají na jeho účet. Divák může jim věnovat celou mysl a pozornost, s kterou neví bez toho, co počít, a která by jinak docela zahálela. Ony dají volně rozvinouti se celé svojí technice, naučené a nacvičené hbitosti, tělocvičné obratnosti. Není to ovšem pak umění, nýbrž pouhá virtuosnost, jongleurství. A takovou virtuosní úlohou po výtce je Frou-Frou. Žádá na svojí představitelce brillantnost posunovou a mluvovou, celé škály odstínů a polosvětel. To všecko neovládá však právě paní Benoniová s náležitou hladkostí, s tou nedbalou nonchalancí rozených virtuosů, s tou šumivou jich pěnou. Bylo pozorovat přílišnou vypočtenost a důležitou pointovanost v celém výkonu. Scházel také jednotný vzduch, zcelený rám pro její hru. Nebylo v ní jednotné intonace, základního tónu, který zněl roztržen mezi lehkou světelnost Pailleronovy Myšky (na počátku) a jímavou chudobu Hauptmannovy Haničky (pátý akt). — Obětovanou i obětovnou sestru Frou-Frou, Luisu, sehrála s obvyklou uměleckou diskrétností pí. Kvapilová-Kubešová. Šablony Brigarda, otce, Sartoryse, manžela, a Valrèasa, milence Frou-Frou, střihli dle osvědčených vzorů a ustálené tradice pp. Šmaha, Seifert a Vojan.

Ještě poznámku k poměru, jakým se dělí o repertoir obě přední dramatické umělkyně, paní Benoniová a paní Kvapilová. Poměr ten je totiž, myslím,

Digitized by Google

málo odlišený, dosti pomísený a nevyhráněný k patrné škodě, se zřejmým zanedbáváním poslední. A přece může se skoro matematicky rozdělit repertoir ve dvě půle a každou z nich podělit jedna herečka. Paní Benoniová je patrně více vnější, pathetičtější, objektivnější a odstíněnější i reliefnější. Paní Kvapilová vládne zase výlučněji na opačném polu: gracií, čistotou inspirace, tlumeným a šedějším, niternějším a diskrétnějším tonem, pastellovými barvami. Vzpomínám jen jejich domácích, svěžích, při vnější šedi tak vniterně bohatých a prohloubených dívek ve hrách p. Svobodových, kde je skutečně nenahraditelna.

F. X. Šalda.

August Strindberg „Manželství." Dvanácte povídek. — Přeložil Hugo Kosterka. — Vzdělávací bibliotéka, č. 21.

Vrl. — Dílo Strindbergovo, jako každé druhé, vyrostlo z té půdy, jakou připravili ve švédské literatuře Buckle, Darwin, Mill, Spencer, studovaní po letech sedmdesátých horlivě mládeží. Z nového názoru světa, z realismu. Před ním vládl idealism, jenž, jak se tvrdilo, pílil za vyššími zájmy, totiž za potlačováním svobodného vývoje, za restaurací pověry o království z boží milosti, o božství Kristově, za naukou o pekle, za uctíváním vnějších význaků, důstojnosti, moci, ozdoby. Dále snažil se opovrhovati vůlí lidu, užitečným, přírodou a j. Realism vztýčil nepřátelskou vlajku, chtěl opak toho, co idealism. V pracích Björnsona a jeho následovníků, k nimž patří i August Strindberg, rozložil se duch moderní osvěty, duch positivismu. Není tím řečeno, že mladá generace zůstala bez ideálů, Ne, ona má také ideály, ale ty nejsou již pouhým sněním o snech, nýbrž určitými plány, vyžadujícími skutečného provedení, Dá se to pověřiti na přítomném svazku prací Strindbergových. „Manželství" není sbírkou konvencionálních studií, pružných staveb novellistických, pojednávajících buď se šosáckou pruderií nebo dráždivou a planou pikantností o tak těžkém problému společenského života jako jest manželství, Ani stopy po liché přepjatosti, jaká se dívala na manželství jako na „ideál". Jest stejně vzdálen od hrab. Tolstoje, který hlásá pohlavní čistotu, jako od karamazovského názoru, nevidícího v manželství nic než pouhé smyslné užívání. V „Ptáku Fénixu" přimlouvá se za jednomanželství. V „Odměně ctnosti" brojí proti pohlavnímu asketismu, poněvadž příroda nechce, aby člověk byl cudný. Uvádí nás do celé řady domácností a činí v nich vážná pozorování. Nestačí jen se milovati a oženiti, třeba míti obživu pro ženu a děti. Zákon Malthusův to vyžaduje. Genius akademie, mající vyloženou karieru, nachází náhradu v ženě a dítěti. Ale v manželství nestačí fysiologický styk, manželství bez duševní lásky jest prostitucí (Rozháranost). Emancipovaná dáma hodí společenskou prací, když stane se matkou. V takovýchto pointách provádí Strindberg nový názor na manželství. Podpírá jeho užitečnost, ale vyžaduje pro ně nezbytné podmínky hospodářské. Jest to stejně mužné, jako upřímné. V tom směru musí se nésti oprava manželské instituce. Založiti ji stejně na rehabilitaci těla jako duševní spřízněnosti a dáti jí pevný podklad hmotný. — Překlad Strindberga kvitujeme vděčně. Nemůžeme nepřiznati, že „Vzdělávací bibliotéka", jako v přítomném případě, uvedla k nám každým číslem nová hlediska umělecká, kulturní, mravní. Vylila na panenský úhor hojnost zúrodňující vláhy. V oboru literárním dala poznati opravdový realism (Paní Bovaryová, Petr a Jan) jako umění illuse reality a ne jako únavné a všední vystihování každodenních detailů. Aby povznesena byla kulturní úroveň naše, vydala řadu překladů ze severních literatur, jež naplněny jsou těžkými pravdami životními. Lze jen litovati, že nevydán H. Ibsen. V něm spojena jest v harmonický celek přísná norskost a jeho široké i šťastné obejmutí všelidských otázek, jichž

Digitized by Google

řešením se pozvolna uskutečňuje vývoj lidstva. A toho bylo by třeba. Jsme dnes ve stadiu, kdy program národní, český, chceme osvěžiti a prohloubiti ideami nové doby. V oboru sociálním rozpoutala „Vzděl. bibl." ducha svobodného nazírání, jaké neštítí se svých následků, když nastanou. Pokusila se přenésti do oboru skutečnosti poznatky, interpretující celý život člověku průměrnému. Postarala se, slovem, o vítězství nového, moderního názoru života a světa. Staré tradice tím utrpěly otřesení, proto vyvolán boj proti novým ideám. Ale boj vývoji prospívá. V něm se myšlenky vytříbí, pravda ustálí. Proti pravdě marný boj. Jakmile myšlenky vyšvihnou se na jistý stupeň pokroku, nedovede je poraziti žádná dialektika. Zůstanou již vodítkem duchů. O to má „Vzděl. bibl." nepodcenitelnou zásluhu; budoucí historie to přizná.

Z ruchu literárního.

Moderní Revue, pro literaturu, umění a život, jest název měsíčníku, k jehož vydávání odhodlali se dva zástupcové nejmladšího našeho literárního pokolení, pp. Arnošt Procházka a Jiří Karásek, oba známí svými kritickými i básnickými pracemi z brněnských Lit. Listů, Nivy, Vesny a i Rozhledů. Vítáme tento list jako další krok k usamostatnění se našeho nejmladšího hnutí literárního, jež, byť se mu i mohl vytýkati směr příliš dekadentní a od Francie odvislý, jest neseno ryzími talenty a aspiracemi uměleckými, skrz na skrz moderními. A všecko také, pokud jest moderním a uměleckým, nalezne — dle programu vydavatelů — v revui místa. Z cizích literatur předváděni budou jenom nejvýznačnější moderní umělci, především u nás známí. Jak vydavatelé úkol svůj pojali, ukazuje vydané již 1. číslo. Až na povídku p. Sovy a jednu báseň p. Karáska, shledáváme se tam s překlady. V čele jest — a to chválíme — přeložen kus Nietsch-eho, oddíl Zur Naturgeschichte der Moral z knihy Jenseits von Gut und Böse. U nás, kde se o tomto největším moderním mysliteli nemluví než s přívlastkem „šílený", bylo již věru na čase něco takového. Nebylo by však snad lépe, kdyby byl předcházel vysvětlující článek o něm? Podobně i další překlady: báseň Cleopatra od Gustava Kahna a drama Svatební noc z dánského od Gust. Wieda nechají české obecenstvo ve tmách, když se jim nevysvětlí literární význam těchto neznámých jmen. Kritická část vzadu psána jen stručně, letmo, a řekl bych nervósně, ale vystihuje dobře obraz, jaký vtiskuje dnešní náš moment literární do mladých našich dekadentních hlav. Moderní Revue čeká dle všeho u nás osamocené stanovisko a mnoho zápasů. Zůstane-li však vždy na cestě neohrožené umělecké pravdy, přijde i její chvíle. A k těm zápasům přejeme jí proto mnoho síly!

Kritické knihovny, vydávané nákladem Rozhledů, vyšel právě II. svazek, obsahující 1. sešit knihy Les idées morales du temps présent (Mravní názory naší doby) od Ed. Roda v překladu F. V. Krejčího a Jind. Vodáka. Kniha probírá se některými významnými spisovateli a kritiky posledních desetiletí a vyšetřuje je — což zde zvlášť zajímavo — dle jejich hlediska ve věcech mravních; čímž dospívá, když byla celou škálu duchů od Renana až k Tolstému a M. de Vogüé proběhla, k poznání, že vzduch naší doby napojen je snahami po znovubudování zřícených mocností mravních, či — jak se Rod vyjadřuje — snahami vůči morálce positivními naproti negativním, jež nejlépe illustruje Renan a Zola. Kniha je pojata hluboce, ale psána lehce, skorem až feuilletonisticky, tak že i ten český čtenář, jemuž jsou jména jako Scherer, Brunetière atd. neznáma, může ji dočísti s největším interessem. I. svazek Knihovny, vydaný v květnu, přinesl překlad Hennequinových studií o spisovatelích ve Francii zdomácnělých (Les Ecrivains francisés) v překladě F. X. Šaldy jako ukázku moderního vyšetřování fysiognomií uměleckých na základech sociologických. K plnému ocenění takových knih schází ovšem u nás předběžná znalost umělců, o něž se jedná, a ta je přec nutným předpokladem. Tak na př. počínají Hennequinovy studie Dickensem, a jak málo je u nás Dickens znám a přeložen, jest stydno vzpomínati.

Osvěta a Erin. V posledním čísle Osvěty dotýká se pan Zákrejs při referátě o [illegible]

Digitized by Google

posledních sbírkách Heydukových mladého literárního pokolení, zvláště její kritiky, způsobem u něho známým, totiž velkopanským bagatellisováním a spíláním. Pan Ad. Heyduk mu za to nemusí být příliš vděčen, neboť když někdo zachraňuje již takovýmto způsobem něčí literární význam, jest to povážlivo. Panu Zákrejsovi jsme my všickni zeleným Erinem (tento šťastný svůj nápad roztahoval po celém tomto ročníku Osvěty) a když mu zásobu vlastního prachu dále nestačila, došel si do známého skladu střel nejhrubšího kalibru a nevyčerpatelné studnice nejštavnatějších nadávek vůči všemu modernímu — k pověstnému panu Nordau-ovi, jehož Entartung jest p. Zákrejsovi knihou hlubokou a důmyslnou. Vkus může být ovšem rozličný. A nám také není právě zle ve společnosti, do níž nás slovy Nordauovými o tvoření literárních band, o loupežnících v českých lesích a p. uvádí p. Zákrejs, ve společnosti, v níž máme čest shledati se s Ibsenem, Nietschem, Rich. Wagnerem a jinými podobnými nebohými odsouzenci p. Nordaua.

(Zasláno.)

Národním Listům ze dne 16. t. m. byl můj článek (vlastně pouhý jeho počátek) ve vídeňském týdenníku „Die Zeit“ o nejnovějších proudech v české literatuře podnětem k výpadu proti mladé literární i politické generaci. Domnívají se míti na základě některých mých slov tam užitých právo, mluviti o mládeži, která se učí „bagatelisovati lásku k národu a jazyku mateřskému“ a očividné snaze „jisté školy, prohlašovati za zastaralou lásku k národu“. Myslím, že netřeba mi dokazovati, že jsem o takové mládeži nebo škole neb dokonce za ni nemluvil — z té prosté příčiny, že takové mládeže a takové školy v Čechách není. — Chtěje na počátku článku karakterisovati všeobecnými rysy mladou dnešní naši generaci, užil jsem mezi jinými slov: „Nebezpečí germanisace mizí každým dnem; péče o zachování jazyka mateřského není již tak pilnou a naléhavou a proto má dnešní mladý Čech daleko více času a příležitosti, než svým časem jeho otec, cítiti se dnešním kulturním Evropanem a bráti podíl na duševních zápasech, bolestech a nadějích tohoto fin de siècle.“ Tato slova jsou v očích Národ. Listů „hříšnou frivolností“. Ale kladu veřejnosti otázku, čím jest jejich jednání, když uprostřed přeloženého tohoto odstavce, otištěného v uvozovacích znaménkách, bezprostředně před citovanými slovy mohly vynechati tuto mou větu: „Proto však nesmýšlí ona (totiž mladá generace) méně česky, vlastenectví jest jí věcí, jež se sama sebou rozumí.“ Citát z mého článku byl tendenčně tedy — užiji nejmírnějšího výrazu — „upraven“, aby se mně a „skupině literátů t. zv. nových proudů“ (kde je ta skupina, nevím) dalo vytknouti nedostatek vlastenectví. Podobně namáhají se N. Listy hned v úvodu vnutiti mému článku tendenci hodně západnickou, ze stejných motivů.

V naději ve vítězství mladých elementů jsem prý posilován zřetelem na styky našeho národa se západem a Vrchlickému prý přičítám zásluhu, že uvedl do Čech kosmopolitický, resp. francouzský romantism. A já zatím nemluvím ani o nějaké blahodárnosti západu pro nás, ani o „zásluze“ Vrchlického v tomto směru (zásluhy jeho vidím tam v jiné věci) — uvádím prostě věci, jak jsou. A naopak, kde vyslovuji subjektivní náhled, jest tento právě opačný, neboť jak samy „Nár. Listy“ uvádějí, považuji dnešní vlivy francouzské u nás za příliš né, a kdyby byly počkaly až do ukončení článku, byly by viděly, jak v pravém opaku k tomu, co o mně tvrdí, posuzuji dnešní produkci se zřetele především národního a nešetřím výtkami nečeskosti ani literátů mně blízkých. „Nár. Listy“ vystřelily proto předčasně a — nešťastně. O takovém zacházení s textem článku utvoří si každý svůj soud. — Ještě co se týče toho „bagatelisování lásky k národu a jazyku mateřskému“. Když do mrtvého ticha éry staročeské, za nejhlubšího úpadku politického, ozval se tázavý hlas, nebylo-li by lépe nebojovati než bojovati takto, byla to „N. Listům“ „filosofie samovraždy“. A když dnes naopak mládež soudí o jazykové naší situaci, o nebezpečí germanisace atd. optimističtěji, je to zas „hříšnou frivolností“ těmže „N. Listům, které nestačí přece co chvíli přesvědčovati staročeské a jiné „škarohlídy“, že naše národní situace není tak zlá. Pessimism či optimism v těchto věcech je věc náhledu. Nikdo nemá práva považovati jen svůj za neomylný a trestati každou odchylku vlasteneckými kletbami — dnes již ostatně opotřebovanými! *F. V. Krejčí.*

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

— —

Domácí politika.

Je-li u nás nějaká různost od doby před rokem — zejména nastal-li u nás nějaký krok ku předu — pokrok?

Jsou u nás lidé (především ovšem z tábora staročeského), kteří ustavičně tvrdí, že naopak — že padáme, klesáme, že nikdy nebyla naše politická situace tak neutěšená jako za tuto dobu. Slyšeli jsme jednou z úst i Mladočecha, že je dnešní situace naše opravdu zoufalá. Oba ty hlasy se ovšem svojí váhou podstatně liší — prvý zajisté (staročeský) vychází především ze strannické předpojatosti a vášně, kdežto druhý nepřehlíženje situaci s vyššího a širšího stanoviska, mluví ze srdce v pravdě zarmouceného — nemaje onoho stanoviska nemá ani znalosti prostředků a ztrácí i míru časovou, zapomínaje, že v životech národů jsou delší jedničky časové nežli v životě jednotlivcově. My nejsme tak pessimističtí, ba my přes to, že v těchto úvahách z pravidla si stýskáme, z pravidla jen vytýkáme, přes to přese všechno jsme optimisté, v tom smyslu, že věříme pevně ve zdar konečný našeho zápasu. Ale u nás je nejen víra, ale i láska — láska ke člověku a láska k věci národa, zbudovaná na prvé.*) Jsme a budeme pracovití, houževnatí, neústupní v práci i při nezdarech — ale při všem svém radikalismu cílů i trpěliví. K trpělivosti té jsme dostatečně sociologicky vzděláni — ale trpělivost ta nebude ničiti ovšem řečených vlastností. Jen škodolibý stranník, jen neznalý historií zápasů národův, jen člověk malé víry a nevelké lásky bude zničen a odstoupí, jestliže nedočeká se brzy výsledkův; takoví lidé jsou i nebezpeční: dnes nebo zítra volají již po oportunismu, protože oposice ve dvou třech letech prý je posud bezvýslednou . . . a za krátko budou opět volati po oposici . . . A neznají při tom ani paedagogického významu oposice pro lid, ani oportunismu. Tím ovšem neprohlašujeme nynější poměry za uspokojující. Stesky a stížnosti v minulých ročnících „Rozhledů“ dokazují nemožnost něčeho podobného. Neutěšené poměry jsou především ve straně a jsou i vně strany.

V době, kdy orgány státní autority mají nařízeno pečovati se vším důrazem o veřejný pořádek a bezpečnost, jest u nás na denním pořádku rozpouštění spolků. Za oběť policejní horlivosti padly spolky: akademické „Říp“ a „Štítný“, sokolské v Hořicích a v Sušici a dne 14. října ústřední spolek akademiků „Slavie“ a po ní „Svornost.“ Ušetřen nezůstal ani spolek pro pěstování loyality, veteránský v Roudnici. Provinil se tím, že sbíral na politické vězně.

---

*) Mluvíme zde o své lásce k věci národa ne úmyslně, zejména ne proto, že bychom snad chtěli odpovídati „Národním Listům“, které, jak známo, nám tuto lásku poslední dobu upřely. Jsme příliš hrdi, abychom na každou impertinenci se strany „Nár. L.“ ihned odpovídali.

Digitized by Google

Známky, že se na to pomýšlí, aby hotovost české oposice semknula se úžeji a solidárně postupovala proti nepřátelské vládě, jsou patrny. Nymburský sjezd důvěrníků strany svobodomyslné nechtěl zajisté nic jiného, než přispěti ku konsolidaci naší oposice. Neusuzujeme ze suchého úředního rapportu, jaký o sjezdu vydán a jaký mohl býti jen důvodem pro politické fantasování, nýbrž ze situační řeči dra Herolda v Čáslavi. Těší nás, že strana svobodomyslná chce provésti rozsáhlou organisaci, že její hierarchickou úpravou chce uvésti do oposičního pohybu i nejzapadlejšího pracovníka v horách; před 2 lety debutovaly „Rozhledy" s tímtéž návrhem. Tehdy cítěna byla potřeba vraziti nám za to málo graciósně kopí do boku, ale dnes trnité poměry vynucují si povšímnutí našeho návrhu. Ovšem jen částečně. Navržená sjezdem organisace jest jen vnější, jest jen holým aparátem, který by se mechanicky pohyboval. Bude třeba organisovati oposici i vnitřně, zásadně, přivésti mozky do klokotu a var myslí i duší učiniti hybnou silou našeho oposičního postupu. Tak se teprve sklidí úplný úspěch. Nechceme se uzavírati před možností, že k takové mohutné a nezdolné organisaci, zcelené tmelem vnitřního přesvědčení, dojde. Ovšem jen tehdy, bude-li se jinak než dosud odpovědnými kruhy politickými pracovati.

Těžkou chmurou pro českou mysl jest podivný obrat české věci na Moravě. Ztrácíme tu půdu pod nohama. Při říšských volbách v Brně dne 24. září dostal německý liberál B. Vaněk 2533 hlasů, dr. A. Popelka 502 a kandidát sociálnědemokratický J. Krapka 125 hlasů. R. 1891 shrnuto bylo na dru Popelkovi 572 hlasů! V Brně jest němectví při vesle a moci, řekne se na omluvu. Ale proč v městské skupině moravsko-krumlovské při volbě zemského poslance zvítězil německý kandidát 200 hlasy? Před 10 lety zastupoval okres český poslanec, při poslední volbě prorazil Němec Panovský 4 hlasy, dne 8. října dostává dr. Perek 215, dr. Hodáč 123 a Němec Rund 526 hlasů. Z těch čísel čiší soustavný náš úpadek. Podobně bylo v Olomouci. Česká strana, jsouc nepřipravena, nezúčastnila se obecních voleb. Politický spolek pro severní Moravu svolal na kvap schuzi voličstva, na níž zmohl se na protestní resoluci a vyhrůžku Němcům, že při příštích volbách vyhrají Češi. Při tak nepečlivé přípravě toto frivolní slovo nestane se nijak skutkem. V povolaných kruzích lidové strany musí se otázka organisace českého lidu na Moravě co nejvážněji řešiti. Papírové resoluce musejí ustoupiti neúmorné energii a politické prozíravosti.

Sotva jsme si oddechli z porážek moravských, jež slabě jen jsou paralysovány proražením společného kandidáta Hynka Floryka na Hranicko-Lipnicku, zabírá pozornost říšská rada. Koalice podává prukaz své způsobilosti; statečně šlape po všem, co jest jí nepohodlné. Poslanci pražští ústy dra Blažka podali návrh na zrušení výjimečného stavu v Praze. Markýz Bacquehem viděl se nucena za pomocí materiálu, sebraného v potu tváře pražskou policií, oduvodňovati další jeho trvání. — Předložený rozpočet páně Plenerův na r. 1895 pohybuje se v liniích houževnatě centralistického fiskalismu. Požaduje se v něm dvakrát tak velký dispoziční fond, než jaký byl za Taaffa, a posilňuje hmotně byrokracie. U správního soudu jmenováni býti mají 2 noví radové, u politických úřadů rozmnožen býti má politický a konceptní personál, četníci zaopatřeni, úředníkům při evidenci katastru má se polepšit atd. — Z rozpočtu ministra orby Falkenhayna jde zřetelně na jevo, že pro kompensaci velikých úkolů hospodářských v různých zemích nemá porozumění; strkají se ohromné sumy, 1,960.750 zl., na chov státních koní nebo na upravení Adyže a Glanu v hornatých krajinách, kdežto Labe, žírná Hana a j. zustávají bez ochrany. Ministerstvo to existuje protiústavně — zemědělství má býti záležitostí zemských sněmů — jako pouhá páka centralismu. — Dělnictvo provedlo několik imposantních demon-

Digitized by Google

strací pro všeobecné hlasovací právo. V Brně účastnilo se na 10.000, ve Vídni 20.000 dělníků pouličních průvodů. Dne 16. října došlo ve Vídni ku srážce mezi policií a dělnictvem, den před tím, než posl. Pernerstorfer odůvodňoval pilný návrh na zavedení všeobecného hlasovacího práva. Návrh Pernerstorferův ovšem padl.

Stalo se potřebou na schůzích mluviti a v časopisech psáti o směru pokrokovém. Potřeba toho, zdá se, jest odůvodněna chováním se Národ. Listů po 4. září a prohlášením výkonného výboru ze dne 23. září. Z poslanců mluvili o směru pokrokovém dne 3. října dr. Herold v Čáslavi, dr. E. Grégr v Chroustovicích a dr. Dvořák v Č. Skalici, dne 14. října dr. Kramář a H. Janda v N. Pace a v Nár. Listech dne 14. října rozepsal se p. G. Eim o něm. Až na dr. E. Grégra žádali podrobení se pokrokového směru vedení, taktice a programu strany svobodomyslné vzhledem k přítomným úkolům naší státoprávní oposice. Kdo směr pokrokový od jeho vzniku až po dnes stopoval, prohlásí toto vyzvání za zbytečné. Všechna práce pokrokářů se konala na tomto poli. Jest nespravedlivé to zamlčovati a nepolitické činnosti té se nedovolávati a se o ni neopírati. Kdyby bylo ke směru pokrokovému jen tolik dobré vůle, mnoho-li se jí skoro každou neděli plýtvá, jakmile se učiní zmínka o součinnosti se staročechy, a především kdyby bylo určitého pracovního programu, kdyby úkol státoprávní a politické výchovy lidu byl účelně rozdělen v logický řetěz výkonů, jehož články nutno jeden po druhém kouti a v celek spájeti, nebylo by možno, aby všechnu politickou diskussi v Čechách zachvátila pravá epidemie výtek i pochval pokrokářům, jíž tak ochotně od poslanců až po malé žurnály všichni podléhají. Jest hodno připomenutí, že proti sociálnímu a kulturnímu programu směru pokrok. se původně pranic nenamítalo, ano těšil se patronanci mladočeské strany. Teprve když jeden ze základních prvků pokrok. hnutí, to jest požadavek, aby každý, kdo hlásá nějakou ideu, v duchu této hlásané idey žil a jednal a byl jí proniknut tak, aby vždy byl jednotný, hotový, upřímný a vždy jeden a týž ve slovech hlásaných i ve svých skutcích, byl přikládán jako měřítko na odpovědné činitele ve straně mladočeské, počato činiti výtky „programu“ a „taktice“. Jen volání po vnitřní obnově a očistění ve straně mladočeské a kritika zavládnuvších v ní nedostatků učinily pokrokové hnutí v jistých kruzích nenáviděným, ne však programové požadavky, jež nejsou nijakou překážkou ani oslabováním státoprávního snažení.

Delegace jsou odbyty. Položiti díner o něco dříve, byly by delegace své předlohy rovněž promrskaly; kvalitativní úroveň jejich byla by se ani dosti málo nepošinula. Delegace byly by zůstaly hlasovacím strojem a nikdo, mimo několika oficiosů, nebyl by si dovolil neslýchaný luxus, aby je považoval za něco vyššího. Nebýti zvučných a sebevědomých řečí oposičních českých delegátů, z nichž rozhodně veselým, ale pro vládu ukrutně žehavým intermezzem byl výkon dra Slámy, nebylo na jednání delegací nic pozoruhodného. Delegační jednání ustálilo se na základě dlouholetých zkušeností na určité formuli, začínající trpělivým vyslechnutím vládních postulátů a končící odhlasováním důvěry a povolení předlohy. V Rakousku žije fixní idea, že hlasovati pro předložený požadavek, byť byl nejnesmyslnější, znamená býti dobrým a pravým vlastencem. Hlasuje se tedy, mimo oposici, na celé čáře. Co na tom, že meritorní stránka delegačního jednání jest ve psí? Jinde byly by delegace výkvětem parlamentarismu. Na nich by ve věcných a prohloubených debattách, v střízlivých kritikách vládních předloh ukázalo se vládě na etapy, k nimž až může dojíti, nechce-li poškoditi lid, národ. Mnohé by padlo, mnohé by se změnilo, vytříbilo, vždy tak, aby se zakládalo na vůli a možnosti širokých vrstev lidu a ne na přáních

Digitized by Google

jednotlivé osoby neb úzké skupiny lidí. Delegáti takovýmto jednáním vysloužili by si, rozumí se, rovněž epauletty patriotismu: byly by národu vskutku s užitkem. Ale u nás beze všeho se povoluje a hlasuje. K předlohám vojenským, kladoucím na bedra poplatnictva nesnesitelná břemena, se kladně kývne. Delegace nejsou než pouhá parlamentární forma, z níž duch utekl, pouhý orgán militarismu, z věcných diskusí nijak se nevyvíjející a nevyhraňující. Místo střízlivého rozboru nastupuje povolení všeho, co moloch militarismu požaduje, i za cenu zakrvácení poplatnictva.

Přičiněním a podporou pražské obchodní komory uspořádána a 20. září zahájena v Praze výstava technických pomůcek pro maloživnostníky. Vystaveny byly v 11 skupinách různé motory, stroje a nástroje ku zpracování dřeva, kovů, pro knihaře, uzenáře, oděvnictví a j. a vzorné dílny krejčovská, obuvnická, svrškářská a pekařská. Živnostníci z celých Čech (nemajetným uděleny cestovní příspěvky pražskou a budějovickou komorou) sjížděli se na výstavu, kdež stroje v pohyb uváděny, bezplatné přednášky pořádány a zevrubný katalog o sestavení strojů a jich užitečnosti při malovýrobě poučoval. Naši řemeslníci viděli možnost vlastní záchrany v přizpůsobení se moderním proudům technickým a hospodářským, a zápal po zdokonalení, se kterým mnohý se domů vracel, by vydal dobré ovoce, kdyby byla u nás doma organisována pomocná akce na opatřování těchto strojů. Technické povznesení 20.000 zl., do rozpočtu říšského vloženými pro celou Cislajtanii, se nepodaří. Ani zemská pomoc nedostačí. Společenstva, obce, záložny měly by co nejvydatněji pomáhati samy, řemeslnictvo pak mělo by ihned zahájiti soustavnou a vytrvalou agitaci ve svých besedách a spolcích k organisování takové pomocné akce.

Živnostnictvo volá po ochranných opatřeních. Sjezd v Kroměříži dne 30. září žádá v resoluci změnu živnost. řádu a založení řemesl.-živnost.-průmyslové jednoty pro Moravu a Slezsko. Řemeslnická beseda v Hlinsku domáhá se zřízení výboru, aby osnovu nového živnost. řádu prozkoumal a opravil k vydatnější ochraně živnostníků. Peticí bude na sněmu král. Českého se domáhati dotace na opatření a koupi pomocných strojů malými řemeslníky, zřízení technologického musea pro král. České se stálou výstavou strojů i vzorných nástrojů, opatření záloh a závodní jistiny na zakládání společných závodů řemeslnických, zakládání stálých výstav a tržnic řemeslnických ve všech větších venkovských městech, upravení pokračovacích, všeobecných, řemeslnických i odborných škol zákony zemskými i usnadňování chudším třídám jich návštěvy stipendiemi zemskými a pojišťování řemeslníků pro případ stáří nebo neschopnosti k práci zem. jubilejním fondem cís. Frant. Josefa I. — Prospěšnost společných závodů řemeslnických demonstroval živnostníkům dne 2. října p. O. Vrána na vzorné dílně společ. obuvníků pražských. Zavedením společných strojů pomocných se výrobní poměry značně změní. Dříve ruční práce na svrškách trvala 2 dni, nyní strojem 5 minut. Dělník, jenž dříve obuv štepoval šidélkem 12 dní, jest hotov pomocí stroje za 10 minut. Zavedením strojů pomocných v obuvnictví uspíší se značně řešení normální doby pracovní. Bude ve prospěch dělníka i majitele dílny, aby se příliš mnoho nevyrábělo. — V Praze 12. října zřízena ústřední jednota pekařů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jednota bude pečovati o to, aby uherské mouce dán byl výhost, mlynáři však nechť zruší své pekárny.

Také rolnictvo se ozvalo. Na sjezdu v Hradci Král. 28. září žádalo spravedlivější oceňování pozemků, přiměřené snížení daně pozemkové, jež má býti rozpočtena jedině z výnosu půdy a pozemků a nikterak z mimořádného kapitálu, jenž byl do půdy za účelem intensivního hospodaření vložen, zavedení

Digitized by Google

katastru držebnostního na místě parcelového, aby za základ vyměřování daně sloužil čistý výnos z celého hospodářství a ne z jednotlivých pozemků beze vší souvislosti. Konečně vyslovilo se, aby daň pozemková byla daní progressivní, tak aby malí hospodáři platili jak absolutně tak i percentuálně méně než velicí hospodáři, ovšem při náležitém šetření zvláštního existenčního minima a aby provádění revise daně pozemkové nebylo svěřeno toliko vládním orgánům, nýbrž okresním a zemským komisím, v nichž by měli většinu majitelé půdy a ne vyslancové vlády.

Zahraniční rozhledy.

Jádro mezinárodní situace politické tvoří hluboký rozpor mezi představiteli interesů síly i moci a zástupy ovládaných. Utkávají se dva zásadně protivné názory politické a dávají vznikati v různých zemích patřičným událostem. V Německu tento universální rozpor projevuje se sílením práva majestátního za pokračujícího chladnutí vrstev lidových. Theoreticky se právo to udržeti nedá, svými důsledky se příčí politickému rozumu lidovému. V kruzích povolaných se soudí, že z německého císařství, vedeného monarchem sebe silnějším, lid ničeho nezískává. Ani vtělení základních práv do říšské ústavy nebylo mu přiznáno. Dvacet nebo 22 panujících knížat svou civillistu zvýšilo, jeden po druhém, tak že dnes na 50 milionů ročně z kapes národa dostávají, ale poslancům na říšský sněm, vyvoleným zástupcům národa, nedány ani diety, sotva volná jízda na dráze. Musejí o tu boží mzdu pracovat, zatím co panstvo z boží milosti dává si bohatě platit. Duch opposice pozdvihuje nutně při této úvaze hlavu v Německu, ve Francii, Italii, všude. Vláda přestává pro veřejné mínění býti uměním representace, jak Thiers ji kdysi označil. Ještě příznačnější jest, že opouštějí se i ty útvary politické moci, které v ovzduší konstitučním a republikánském mají velikou váhu, jako sněmovny. Nechceme ukázati, jaký odpor jest v Anglii proti sněmovně lordů, daleko důležitější jest, že v Italii a Francii zneuznávají se zákonodárné sbory, poněvadž dělají politiku, čelící proti společenskému blahu vrstev lidových. Panamism, úžasná mravní korrupce jest tu domovem. Proti ní nese se bojovný prapor. Válka vede se houževnatě, ale třídy povýšené, mající v rukách otěže, nedovedou přece již zabrániti neustálé obnově mravních a hospodářských disposicí společenských, všeobecných transformací, jaké vyplývají ze snah lidových. Národ, nebo chcete-li lid, získává stále více vlivu na vládu, na vypracování zákonů, na stanovení daní, na přiřknutí zásluh a na provádění spravedlnosti sociální, blíží se doba jeho společenské stability. Lidovláda si podmaňuje společnost.

Toto rozpoznání hlavního jevu politické nálady vede k její praktickým důsledkům. Tvoří obsah sociálné politiky. Zdá se to příkré vuči monarchickým tradicím, proti vyšším třídám, v nichž až dosud stělesňován společenský řád, než podmínky života musí se rozhodně pošinouti, aby se našla konečná dráha. Ve změnách ústavy neleží dojista budoucnost Evropy, jak řekl Plener. Musí se klásti do vyhledání těch obratů, které politiku vyprostí z neplodné ideologie kabinetní diplomatiky a přinesou dobrou vuli vzpírati se návykům, jež politiku udržovaly na půdě negativního ochranářství. Úloha se musí rozšířiti. Cílové snahy politiky ponesou se za úkojem potřeb všech tříd společenských. Za úkojem rovnoměrným, rozumí se samo sebou.

Potvrzením řečeného jsou snahy o povalení dosavadních zásad a instit[illegible], jež udržovaly společenský řád na jedné noze místo na dvou. Působí tu před[illegible] smírčí soudy, požadované na meziparlamentárních konferencích, posledně 1.[illegible]í v Antverpách a 4.–6. září v Hagu. Vedou jistou ránu na vojsko, militari[illegible]

Digitized by Google

tuto „oporu“ společnosti. Úloha není snadná, ale ulehčena jest tím, že filosofie ignorováním vojska připravuje veřejné mínění pro odstranění vojska. Dnes nevěří snad nikdo, že vojsko jest jen k obraně, jak namlouvá politika zbrojících států. „Vojsko má také svou iniciativu,“ praví Bruno Wille, „jeho pouhá existence pílí k vojně.“ Stálé armády nejsou jen defensivní, i ofensivní. Nejsou zárukou míru — a z toho falešného důvodu požaduje se stále zvýšení vojenských rozpočtů — nýbrž z nich rozplozuje se duch odcizení a nenávisti mezi národy. Vnášejí do luna míru vojnu. To odpuzuje. Také si musíme připomenouti, že mizí způsoby, kteréž sledovaly ideál jakési svrchované oddanosti, vynucované vedle vojska i náboženskými příkazy. Zde fakta. Při odhalování pomníku krále Ludvíka v Bavořích povalena a znectěna socha vládaře Luitpolda. K tomu ve Frontes-hausech, kde přenocoval na vojenském cvičení princ Arnulf, vytlučena mu okna. Proti despocii vojenské kázně, zhustěné v císaři, vzepřeli se v Berlíně 184 poddůstojníci, vybíraní z nejoddanějších a nejspolehlivějších živlů poddůstojnických. Rozpor nabyl již takové šíře, že prof. Rössler vidí se nucena poprositi císaře, aby přiměl spolkovou radu k zavedení zákonodárné diktatury na 3 leta, čímž prý se učiní konec této situaci.

Souhlasně s těmito úkazy kráčí nevážnost k formám politického spojenství, jimiž fedrován zájem výlučně politický za cenu škod hospodářských. Ve vážné revui anglické (Nineteenth Century) objevil se hlas, jenž vrhl jasné světlo na zvrácenost této mezinárodní politiky. Uražená marnivost francouzská, praví se tu, jest zdroj bídy a nepokoje pro celou Evropu. Odveta za Sedan znepokojuje kabinety a uvaluje na národy břemena militarismu. Ne bez zajímavosti jest, že horkokrevná bojovnost francouzská nutí Italii setrvati v trojspolku; kdyby byla osamocena, Francie by se na ni vrhla. S tohoto hlediska doznává Francie mravní porážky a bude třeba úplného sebezapření, aby svou pověst napravila a dala národum klid. Nutnost spolku států jest tím na vždy otřesena. Podstatných příčin postrádají. Hraje tu úlohu zájem více méně efemerní, jenž pro seriosní práci lidskou jest úplně bez ceny.

Hlídka sociální.

Mohutné vlny sociálního hnutí vysoko se zvédají. Stálost a vytrvalost agitační, organisační a propagační jsou význačnými pro stranu soc. demokratickou. Strana mohutní a roste a hnutí samo nutí i politiky, učence a zástupce vlád rokovati o zlepšení poměrů dělnických. Referujeme dnes o význačnějších toho dokladech z doby poslední.

Dvacátý sedmý sjezd anglických Trades-Unions v Norwichu od 5.—8. září skončil úplným přechodem k zásadám sociálně demokratickým. Ohromnými většinami přijaty zásady socialistické a prohlášeno úkolem Trades-Unions volbami do parlamentu působiti na jich uskutečnění. Převrat od let osmdesátých připravovaný a na loňském sjezdu v Belfastu projevený resolucí, žádající „společenství všech prostředků výrobních“, zavdal sice podnět ku založení national free labour association, jejímž úkolem je zachovati svobodu práce, zabraňovati nerozmyšleným stávkám a zlepšiti poměry mezi podnikateli a dělníky volnými smlouvami, ale zabráněno mu nebylo. Trades-Unions nedůvěřivé dříve ke spolupůsobení státu v otázce dělnické, vzpírající se zákonnému upravení mzdy a doby pracovní a odmítající i státní soudy smírčí — vyslovují se (240 hlasy) pro uzákonění osmihodinné doby pracovní a žádají (219 hlasy proti 61) společenství půdy i všech prostředků výroby a obchodu. Dřívější heslo: „Stát nemá se míchati v poměry kapitálu a práce“, „konkurrence jest věčným a neměnným zákonem rozeným“ — potřeno slovy presidenta sjezdu Delwesa, jenž v zahajovací řeči

Digitized by Google

ukazoval na zhoubné vlivy výroby kapitalistické, zavrhoval militarism, plaidoval za mezinárodní postup dělnictva všech zemí a pravil: „Naše stará zbraň — stávky — patří minulosti — naší novou zbraní jest zákonodárství a jediným prostředkem, který přinese nám konečné rozřešení hospodářských problémů, jest společenství prostředků výrobních“, i slovy poslance Johna Burnse, jenž pravil: „My Angličané jsme hrdi na svoji rovnost politickou. Ale co máme z politické rovnosti, dovoluje-li oekonomická nerovnost bohatým vzíti chudým všechny prostředky životní?“ V dalších resolucích žádají: připuštění dělníků na lavice poroteů, placení diét poslancům, zlepšení ochranného zákonodárství hornického a spojení výborův odborových organisací.

Smýšlení socialistické projevilo se i v projevu nedůvěry poslancům-dělníkům proti uzákonění osmihodinné doby pracovní v parlamentu hlasovavším i při volbě sekretáře parlamentární komise, jejímž úkolem jest usnesení sjezdu v parlamentu tlumočiti a zastávati. Při prvé volbě dostal dosavadní sekretář Fenwick 117, Wood (vicepres. federace hornické) 140 a Tom Mann (sekretář socialistické Independent Labour Party) 105 hlasů; při volbě druhé zvolen Wood 211 hlasy. Přítomno bylo 378 delegátů, zastupujících 1,100.000 dělníkův.

Dvanáctý kongres francouzské sociální demokracie konal se v Nantech ve dnech 14.—17. září. Nejzajímavějšími z věcí a otázek mimo propagandu a organisaci projednávaných byla: rokování o účincích výminečných zákonů z prosince 1893 a z července 1894, zamítavé stanovisko ku všeobecné stávce a formulování programu agrárního. Jako sjezd lyonský obrátil se k malým úředníkům a maloživnostníkům, tak sjezd nantský neopouštěje stanoviska zásadního, prohlásil po referátu zetě Marxova Lafargua vůči rolníkům: „Socialismus chce vzíti nepracujícím majitelům velký majetek, jako doly, dráhy a továrny, a proměniti jej v majetek společný — ale jest též jeho povinností chrániti před fiskem a lichvou a vykořisťujícími velkostatkáři v držení půdy drobné majitele, kteří jsou vlastně jen svými dělníky. Z programu vyjímáme požadavky racionelní úpravy daňové (odstranění daní nepřímých, zavedení progressivní daně důchodové, úpravu daně pozemkové), snížení zákonné míry úrokové, bezplatnou pomoc lékařskou, veřejné lékárny, snížení sazeb dopravních pro obilí, hnojiva a stroje hospodářské, meliorace na útraty státní, pojištění úrody státem, svobodu honby a rybolovu.

Třetí sjezd sociální demokracie italské měl konati se od 7. do 9. září v Imole a jednati o organisaci, propagandě a tisku a stanoviti minimální programy pro volby obecní a politické. Sjezd byl vládou s výslovným odkazem na nové zákony protianarchistické zakázán.

Čtvrtý kongres sociální demokracie španělské konán v Madridě 29. srpna a 1. září. Projednávány otázky organisační, agitační a tiskové a přijat návrh pro mezinárodní sjezd na vydávání čtvrtletního bulletinu o všem hnutí socialistickém.

Druhý sjezd bavorské strany soc. demokratické konal se ve dnech 30. září a 1. října v Mnichově, na němž zemští poslanci socialističtí zdůvodňovali své hlasování pro rozpočet zemský. Žádáno rozšíření svobody spolčovací a shromažďovací.

Zemský sjezd soc. dem. strany ve Würtembersku 23. září jednal o organisaci a přijal provolání k zemským volbám, hlásající v konečných cílech zdemokratisování a socialisování státu.

Při třetím sjezdu haličské strany soc. dem. ve Lvově ve dnech 12.—15. srpna odhalena deska na hrobu skladatele dělnické hymny „Rudý prapor“ Bol. Czerwienského, uspořádána hromadná návštěva zemské výstavy „k shléd-

Digitized by Google

nutí práce proletářovy“ a demonstrováno pro všeob. právo hlasovací velkou schůzí, na niž o procesu t. zv. „Omladiny“ a poměrech v Čechách promluvil člen strany pokrokové Rozvoda. Sjezd jednal o tisku a organisaci, usnesl se rozvinouti agitační činnost ve Slezsku, ač Cingr z Mor. Ostravy tomu odporoval, stavě proti organisaci politické význam organ. odborové, doporučil k zápasu za všeob. právo hlasovací všeobecnou stávku a za účelem přípravy k výslednému boji za osmihodinnou dobu pracovní čilou agitaci za zkrácení její. O otázce selské k usnesení nedošlo, protože neupravený a nedokonalý referát programový, zásady strany opouštějící, vyvolal prudký odpor se strany jak Poláků Daszynského a dra. Lesera tak radikálních Rusínů dra. Franka Iv. a dra. Trylowského. Po prudkých útocích na „demokratickou“ stranu polskou veškera součinnost s ní zamítnuta.

Sjezd soc. dem. z Chorvatska a Slavonie konal se ve dnech 8. a 9. září v Záhřebu. Usneseno vydávati německý list.

Ze sjezdů odborových zaznamenáváme: mezinárodní konferenci hrnčířů dne 23. září ve Zhořelci, obírající se upravením vzájemné podpory cestujících a stávkujících, péčí o statistiku a otázkami odb. tisku a organisace. I. mezinárodní kongres dělnictva textilního v Manchestru 25. července, probírající pracovní a mezdní poměry dělnictva tkalcovského v jednotlivých zemích a usnášející se zříditi mezinár. jednotu dělnictva textilního, doporučující trades-unions a žádající osmihodinnou dobu pracovní; kongres francouzských sdružení odborových všech odstínů ve dnech 17.—22. září v Nantech, jednající o užitečnosti spolků v odborových, o době pracovní a minimální mzdě, o vykořisťování žen, o generální stávce a jiných požadavcích dělnických, a konečně kongres odborových organisací a děln. spolků vzdělávacích z Moravy a Slezska v Králově Poli ve dnech 8. a 9. září, dle jehož snesení spolky vzdělávací mají sekcemi odb. umožniti hájení zájmů odb. vedle obrovského svazu sdružení odb. s místními skupinami. Účelem jich jest dosíci a udržeti pokud možno nejpříznivější podmínky pracovní a prostředky k tomu: upravování doby pracovní a mzdy, odstraňování závad v jednotlivých odvětvích průmyslových, zřízení sprostředkovatelen práce a nocleháren, péče o statistiku, zavedení podpor cestovných. Komise odborová má pečovati o doplnění organisace a říditi činnost jednotlivých sdružení a spolků. Mezinárodní kongres pro ochranu dělnictva, jenž měl se konati v Curychu, odložen do mezinár. sjezdu londýnského na r. 1896., protože rakouská i německá soc. dem. svoji účast odepřela a tím by prý „snadno kongres ztratiti mohl svůj proletářský charakter, jenž mu vlastním zůstati musí“. Za to konány; mezinár. kongres pro zákonodárství celní a dělnické, obeslaný zástupci francouzských a belgických komor a zástupci vlád v Antverpách v červenci a rokující o soudech rozhodčích, minimální mzdě a maximální době pracovní, práci kusové, práci žen a dětí — a třetí mezinárodní kongres pro úrazy pracovní a sociální pojišťování v Miláně začátkem října, obeslaný zástupci vlád a učenci a rokující o prostředcích k odvrácení úrazů a nemocí živnostenských a otázkách statistických, národohospodářských a zákonodárných tohoto oboru. Úlohou jeho bylo, jakož i dřívějších sjezdů v Paříži r. 1889 a v Bernu 1891 výměna názorů zástupců státuv o nejlepším způsobu pojišťování úrazového, jakož i sdělení se o zkušenosti v té příčině nabyté.

Osmý hygienicko demografický kongres v Budapešti rokoval ve čtvrté sekci o hygieně živnostenské. K positivním snesením jasným a určitým nedošlo. Dr. Ellenbogen (Vídeň) líčil bídné poměry zdravotní u dělníků v maloprůmyslu zaměstnaných a osvětloval vysoká čísla nemocenská na základě zpráv a vlastních zkušeností. Dr. Verkauf (Vídeň) uvésti hleděl v souvislost číselný

Digitized by Google

poměr nemanželských porodů v různých vrstvách obyvatelstva s podmínkami hospodářského života, s ustanoveními právními u věcech rodinných, manželských a dědičných, a zaměstnával se smutným osudem dětí nemanželských. Dr. Krejčí (Budapešť) pojednávaje o vlivu doby pracovní na zdraví dělnictva, ukázal na fysiologické škody, způsobené příliš dlouhou dobou pracovní a na stat. výsledky úrazů v průmyslu a živnostech. Dr. Zadek (Berlín) poukázav, jak účelům hygiény škodí přílišné utajování technických pokroků k ochraně dělnictva, žádal neodkladné uveřejnění takových, životy i zdraví dělnictva chránících pomůcek technických. Dr. Schwarz (Budapešť) pojednávaje o dělnických bytech v Budapešti, ukázal hroznou bytovou bídu hlavního města uherského. *Bš.*

Hlídka hospodářská a finanční.

Nedávno učinila Wiener Allg. Zeitung znamenité doznání, jež nelze neopakovati. Bědovala totiž ve svém národním hospodáři těmito slovy: „Jaké báječné zisky poskytovaly ještě před málo lety státní půjčky! A což obchod hypotekární a sprostředkování mezi kapitálem a obchodníky i průmyslníky, hledajícími zápůjčky! Akcie nejodvážnějších (rozuměj nejlehkomyslnějších) podniku šly za vysokého ažia jako na dračku, nemluvě ani o abnormálních profitech, jež plynuly ze železnic, valutových spekulací a pod. Nyní se stát a veřejné korporace stále víc a víc uvolňují od bank. Dráhy se sestátňují a rostoucí hotovost kapitálová stlačuje úrokovou míru eskonta. Obecenstvo jest mimořádně nedůvěřivým, tak že nové obchody zakladatelské jen s největší obtíží mohou býti podnikány, nemá-li zakladatel sám zůstati černým petrem! Pro rozsáhlejší spekulace s effekty není půdy.“

Kdyby přísný národohospodářský kritik chtěl karakterisovati dobu zakladatelského švindlu a řádění hospodářského liberalismu, nemohl by to učiniti lépe než to učinil zde vídeňský bankovní žurnál! Toť autoportrét, jaký dovede jen dobrý znalec svého těla a zároveň svého umění. Kéž by jen pravdou bylo i to, do čeho si v době přítomné W. All. Ztg. stěžuje. Bohužel, že naopak stát a veřejné korporace pořád ještě málo se emancipují od spekulačních bank a že obecenstvo, rozumějme správně lid, hospodářské statky vyrábějící — pořád ještě příliš mnoho věří a zůstává proto také pořád „černým petrem“, jenž nejen sázku prohrává ale i hanlivou známku obehraného na čele odnáší. Hospodářské bojiště to aspoň stále dokazuje a pěkný doklad veliké moci železničních králu bude se nám za nedlouho odehrávati před očima.

Již v letních měsících napověděl ministr obchodu, že hodlá pokračovat v sestátňování drah. Rozumí se, že kursy akcií některých železnic, jež se v sestátňovací akci viděly na řadě, hned stoupaly, ku př. akcie společnosti stát. dráhy a akcie buštěhradské dráhy. Nyní stihlo skutečně štěstí vyjednávati o sestátnění jižní dráhu. Obě vlády vyzvaly správu její, aby se dala do vyjednávání. Vzájemné návrhy a podmínky nejsou dosud známy. Však tolik ví se již, že rak. vláda míní převzíti jen provozování podniku a zaručiti společnosti jakýsi roční důchod, jenž bude předmětem jednání. Jižní dráha nepřistoupí prý na žádné sestátnění, jestliže jí nebude zaručena renta aspoň 10 frk. na akcii, jež má se platiti až do konečného umoření celého akciového kapitálu. Dráha žádá dále, aby vlády definitivně převzaly všechna břemena, jež vzniknou akcionářům z umořování, ze zúrokování dluhopisů, ba i z pohybů měny(!) Vidno, že již tyto podmínky jsou neúprosny, a jisto jest, že jižní dráha bude tuhou ve vyjednávání a s druhé strany že vlády budou ústupnější než toho třeba. Neboť se u nás při postátňování právě tak jako vubec při vyvlastňování z důvodů veřejného

Digitized by Google

blaha vůči kapitalistům velmi rádo zapomíná na ono právo státní výsosti, dle něhož může stát vésti si bezohledněji proti soukromému podniku, jenž interes veřejný ruší. Vůči finančním baronům, kteří lid vykořisťují a bez práce do milionů bohatnou, nezná moderní stát ani jediného stupně oné moci „konfiskační", kterou vykonával stát historický bez milosrdenství a hravě — a obyčejně jen z důvodů fiktivního blaha, předstíraje totiž potřebu náboženské jednoty atd. V tom směru není sociální politika moderních států ještě ani v počátcích.

Finanční ministři cislajtánský a uherský chtějí na místo dnešního zdaňování lihu zavésti monopol pálenky. (V červnovém čísle Rozhledů jsme to očekávali.) Výrobu suroviny pro spotřebu ve státě chtějí dále kontingentovati, ale vyrobenou surovinu převezme stát, zraffinuje ji a bude prodávati čistý líh ve velkém, určuje zároveň jeho cenu. Zisk státu bude prý větší než dosud, neboť ceny monopolisované pálenky budou prý tak ustanovovány, aby výnos monopolu byl větší než dnešní daň z lihu. Výroba suroviny zůstane v dnešních mezích a zemědělské lihovary obdrží ještě výhody. Pro export bude prý výroba volná a monopolový duchod navrátí se koncem roku výrobci, obnáší-li vyvezené kvantum víc než 20 litrů. Prodej ve velkém bude svobodnou živností, každému přístupnou, prodej v malém (nálev) bude koncessionován. Z těchto hlavních zásad jest dvojí zjevno: Předně opětná protekce velkovýroby a velkoobchodu na škodu výroby a obchodu v malém. Za druhé pak odporná snaha většího státního zisku ze zhoubné nemoci alkoholismu. Projekt vlád nebude totiž policejním opatřením proti přísernému alkoholismu, nýbrž novým pramenem většího výdělku. Pester Lloyd honem se přimlouvá, aby se pak cena monopolisované pálenky nevyháněla příliš do výšky, nýbrž aby držena byla v těch mezích, kde ji lid bude moci dobře dále píti.

České mlynářstvo mělo by se od malých mlynářů uherských učiti výbojnosti. Uherští malomlynáři postavili se totiž energicky proti mlynářské velkovýrobě. Na kongresu venkovských mlynářů, konaném dne 7. října v Pešti, stěžovali si tito důtklivě, že malé mlynářství uherské po venkově rychle klesá, což působí záhubně i na zemědělství. Veliké industrii mlynářské poskytují se nemírné výhody ve cle, v transportu a to musí přivést malou výrobu na mizinu. Žádali tedy malomlynáři, aby všechny výhody refakční (slevy na železnicích) rozšířeny byly i na jejich dovoz mouky a moučných produktů a žádali povinné informace u obchodních komor o potřebách malého mlynářství. Když požadavky své přednášeli ministru Lukacsovi, rozuměl tento hned, že tu začíná odboj malé výroby proti velkoindustrii a varoval před nějakým sporem zájmů (jakoby zájmy své chrániti směli jen velkopodnikatelé!). Ale malomlynáři uherští trvají na svém požadavku. Prorazí-li, bude to míti ten effekt, že k nám — dováženo bude ještě více uherské mouky než dosud.*) Ale pozoruhodno jest, že již v samých Uhrách vedle vzrustu sociální demokracie vzmáhá se nespokojenost malého živnostnictva a odpor proti liberálním řádum hospodářským. A vzpomínáme při tom i hlasu z našeho odstrkovaného, nešťastného, zapomínaného Slovenska, hlasu, jenž ve směru tom pronikl „v Nár. Novinách" ve článku z kruhů řemeslnických, kde se psalo: „Nespokojenost opanovala téměř všecky vrstvy kraje. Kde je toho příčina? Dali jsme se svést falešnými proroky. Co jsme se naeljénovali za „svobodu!" A co nám přinesla? Bídu!" Ba opravdu: bídu.

Vídenská vláda na jedné straně potlačuje veliký národohospodářský vývoj [illegible] koruny české a na druhé straně pomáhá utužovati hospodářské síly východní

*) Opposice proti uherské mouce umlkla, jako když do vody hodí, a ustoupila protekci [illegible]ského civilního sňatku atd. Také příklad naší racionelní politiky hospodářské.

Digitized by Google

polovice říše a Haliče. Nový doklad jest vodní projekt komunikační, jímž zabývají se nyní v ministerstvu obchodu. Před rokem vyjednával Bacquehem s francouzskou firmou Hallier a soudr. o projektu dunajsko-oderského průplavu za náklad 72 milionů zlatých. Nynější ministr obnoviv vyjednávání, nehodlá však přikročiti k onomu projektu, nýbrž míní místo něho projektovati větší vodní síť na východ, a sice prý z Vídně do Přerova a Karvína, z Těšína do Haliče a prý také z Přerova do Prahy. Zda-li francouzské konsorcium přistoupí k návrhu Wurmbrandovu, se posud neví. Zřejmo, že by z projektu získala nejvíce Vídeň a Halič, táž Halič, kteréž stát již splavnil všecky řeky a značným nákladem a většinou i z našich prostředků zavedl vodní dráhy i tam, kde není co voziti.

Ch.

O reformách trestní správy

podle výsledku rokování na sjezdu v Antverpách.

Podává Dr. Čeněk Klier.

Malý jest sice stát belgický, ale v oboru reforem rázu sociálního zaujímá čelné místo mezi všemi státy kulturními a jest skutečně vzorem ostatním říším. V Belgii najmě vznikly zákony, které mají tendenci sociální a které osvědčivše se měrou úplnou, byly přijaty nebo napodobeny v zákonodárstvech jiných zemí, tak zejména instituce výminečného odsouzení, výminečného propuštění a spolky polepšovací a zaopatřovací (les patronages).

Arci mnoho jest důvodů, proč právě v Belgii vznikají podobné zákony správy veřejné a proč zde setkávají se s výsledkem tak blahodárným.

Předem poměrně velice značné procento dělnictva, z jehož řad právě žádá se zaopatření v případu nedostatku práce, v případu stáří a neschopnosti k výdělku. Zkušenost učí, že čím více ve státě převládá velkoprůmysl a velkoobchod, tím více klesá všeobecná mravnost a tím nucena jest správa veřejná k opatřením, jimiž se zmírniti mají tyto nepříznivé následky.

Dalším důvodem jest malá rozloha státu belgického. Sociální zákony lze snadněji provésti v zemích menšího rozměru, než-li v zemích velikých. Ve velkých státech jest přílišná různost poměrů národohospodářských, sociálních v jednotlivých jeho krajích, zákony s tendencí sociální musí však těsně přiléhati na poměry země, kde mají býti uvedeny, musí býti na tyto poměry jako ulity. Ku př. jak velký jest v říši rakouské rozdíl mezi sociálními poměry jednak v našem království českém, kde jest značně rozvětvený velkoprůmysl a velkoobchod, jednak v Haliči a zemích alpských, kde obyvatelstvo náleží převalnou většinou stavu rolnickému! Podobně jest tomu v jednotlivých departementech Francie, v provinciích Italska a Německa.

Značnou měrou přispívá k blahodárnému upravení poměrů sociálních i ta okolnost, že v tak bohatém státě, jako jest Belgie, zámožné třídy samy kladou činně ruce k dílu a poskytují podporu slabým a nuzným spoluobčanům, vykonávajíce takto vlastní národohospodářský úkol bohatství. Má-li stát větší počet zámožného občanstva, které s opravdovou láskou chápe se díla tak vznešeného, jako jest starost o spoluobčany chudé a nešťastné, pak arci lehko může přikročiti k řešení otázek sociálních a ke zmírnění nouze i odstranění vad společenských, vznikajících nerovností majetku neb nezaviněným nešťastným osudem.

Jedním z dalších důvodu shora vytčených a ne posledním jest, že v Belgii mužové vzácného charakteru a vynikajícího vzdělání i rozhledu zasvětili s oprav-

Digitized by Google

dovou láskou život svůj této otázce, že dovedli k práci nadchnouti i jiné osoby a svorně, nezištně, s pravým nadšením pracovali na zbudování díla, jež svou čistou lidskostí vzbuzuje všeobecnou úctu a svými neocenitelnými výhodnými následky stává se vznešeným dobrodiním nuzákům, jež život uvrhl na nejnižší stupeň společnosti, nebo kteří následkem tělesných svých nedostatků jsou odkázáni na stálou podporu šťastnějších svých občanů.

Mužem takovým, nad jiné vynikajícím, jest Jules le Jeune, bývalý belgický ministr spravedlnosti. Jeho myšlenkou vznikly již roku 1888 zvláštní ústavy, les patronages zvané, jež osvědčily se velice blahodárnými a jichž organisace prozatímně dovršena byla koncem roku 1891. Jsou to spolky zaopatřovací, jež poskytují výživu lidem nuzným: žebrákům, slepcům, hluchoněmým, na duchu pomateným, i lidem pro stáří nebo nemoci neschopným ku práci, a jež zároveň starají se o zaopatření spustlých dětí a trestanců propuštěných z vazby.

Jules le Jeune uvedl roku 1888 též v trestní řád belgický dvě novoty tendence sociální, jež osvědčivše se, došly všeobecného souhlasu na obou dosavadních sjezdech antverpských a částečně i v jiná zákonodárstva již uvedeny byly. Jsou to instituce t. zv. výminečného odsouzení a výminečného propuštění.

Výminečné odsouzení záleží v tom, že soud vydá rozsudek, který má býti vykonán teprve tenkráte, když se odsouzenec v určité době, ku př. v době jednoho roku dopustí nového činu trestného. Závisí tu tedy pouze od dalšího chování odsouzence, bude-li rozsudek vykonán, čili nic. Odsouzení takové jest jakousi důtklivou výstrahou pro pachatele, jemuž dána příležitost, aby dalším dobrým svým chováním výkon trestu úplně zamezil. Nelze upříti, že pobídka k dobrému chování jest tu velice mocnou, neboť mimo všeobecnou odstrašující moc trestu za každý spáchaný čin trestný působí tu na odsouzence ještě nebezpečí, že bude proti němu vedle trestu za nový skutek trestný vykonán i rozsudek za čin dříve spáchaný. Takové výminečné odsouzení zavedeno mimo Belgii zejména již v Anglii a jest přijato též v osnovu nového trestního zákona rakouského. Jeho úspěšnost se všeobecně uznává.

Výminečné propuštění záleží v tom, že se trestanci po odbyté části vazby promine zbývající část trestu s tou výminkou, že se v určité době (během 5—10 let) nedopustí skutku trestného. I zde dána příležitost, aby odsouzenec řádným svým chováním na svobodě mohl dosíci prominutí aspoň části trestu. Zde jest pobídka ještě jaksi mohutnější, než-li v případě prvém. Neboť odsouzenec seznal již trest vazby — zakusil zlo způsobené obmezením svobody a lze míti za to, že dovede oceniti výhodu, která se mu poskytuje pod tou výminkou, že se bude chovati tak, jak to zákon velí. Zlo vazby se mu promíjí jen tenkráte, uplyne-li lhůta shora vytčená a on se nedopustí činu, jejž stihá zákon trestní. Spáchá-li takovýto čin trestný, pak mu hrozí vedle trestu zaň i ještě ona vazba, ku které byl odsouzen pro čin dříve spáchaný a jejíž část mu výminečně byla prominuta. Tato instituce jest zavedena též ve Francii a v Německu.

Jules le Jeune, ač jest všeobecně uznán za muže ve svém oboru na slovo vzatého, nepovažuje se za neomylného, slyší rád úsudky jiných a váží si jich. Za nejvhodnější k tomu způsob považuje sjezdy mezinárodní, jichž by se účastnily všechny státy kulturní svými vyvolenými zástupci.

Prvý takovýto sjezd byl svolán k jeho návrhu královským úkazem r. 1890 do Antverp. Výsledku porad na tomto sjezdu bylo použito zákonem belgickým ze dne 27. listopadu 1891.

Jules le Jeune nespokojil se však tímto prvým sjezdem. Světová výstava letošního roku v Antverpách odbývaná byla mu podnětem, aby opět svolal sjezd,

Digitized by Google

jemuž by podal zprávu o výsledcích dosavadních opatření a vyžádal si zdání učenců, kteří se zabývají podobnými studiemi, i znalců praktických, kteří věnují pozornost takovýmto zařízením.

Tento druhý sjezd antverpský zasedal od 23. července do 1. srpna r. 1894 za předsednictví ministra Guilleryho a za spolupůsobení nynějšího belgického ministra spravedlnosti Begerema a Jula le Jeuna. Sjezdu účastnili se mužové všech tříd společenských: universitní profesoři i jiní odborníci, úředníci, duchovenstvo, vojenští hodnostáři, i dámy byly četně zastoupeny. Mimo to byli vysláni též oficielní zástupcové všech velmocí evropských, zástupcové státu severoamerických i asijských, i sama Čína vyslala svého zástupce, a sice dosti čilého a intelligentního — jedině „rakousko-uherské císařství“ oficielně zastoupeno nebylo. Za to z naší české university účastnil se sjezdu jeden z její slovutných profesorů, prof. Dr. Alois Zucker, jenž zabývá se nyní právě látkou, o níž bylo jednáno na sjezdě antverpském. Prof. Zucker byl zároveň jediný sjezdový účastník z celého Rakouska. Celkem bylo na sjezdě as 300 účastníků.

Sjezd rokoval: 1. o zločinné a zpustlé mládeži, 2. o propuštěných kárancích, 3. o osobách nuzných a tulácích.

Za účelem důkladnějšího propracování byl sjezd rozdělen ve 3 sekce, z nichž každá o sobě probrala jeden z předmětů rokování a podala pak zprávu o konečném výsledku ve schůzi plenární, jíž se účastnili členové všech sekcí a v níž předsedal sám ministr Guillery. Vedle toho utvořilo se jako čtvrtá sekce valné shromáždění mezinárodní společnosti kriminalistův (union criminelle). Konečně byla pozoruhodnou jakási pátá sekce, totiž sekce dam, jichž značný počet zejména z Antverp a z Paříže sjezdu se účastnil, a bylo lze v tomto oddělení dámském pozorovati, s jakou láskou a nadšením se pracuje na tomto velkém díle lidskosti. Jak dotvrdil prof. Zucker ve své přednášce v „Právnické Jednotě“ v Praze dne 4. října t. r., byla nálada na sjezdu velice povznesena, ve schůzích bylo rokováno se zápalem, řeči byly vesměs hluboce procítěny a všeobecný jásot rozléhal se začasté v sálech, zejména při řečech Jula le Jeuna, jenž náleží mezi nejskvělejší řečníky své doby a svým rozmilým, vlídným chováním společenským dovedl získati si úctu i lásku všech, kdož mají štěstí vejíti ve styk s ním.

Článek tento podává zprávu pouze o výsledcích rokování sjezdu, jež jsou jednak zajímavy pro vznešenost celé této látky, jednak i nad míru důležity i ze směru praktického, neboť bude k nim musiti přihlížeti každá správa vládní, byť i třeba svou nepřítomností na sjezdu osvědčila vuči celému vzdělanému světu svoji netečnost.

I. O zločinné a zpustlé mládeži.

Spáchá-li dítě skutek trestný, nemá býti trestáno způsobem takovým jako člověk dospělý. Neboť byť i dítě vyššího věku dovedlo rozpoznávati dobro a zlo, byť i mohlo nahlédnouti trestnost svého skutku, přes to nelze tvrditi, že mladistvý pachatel může uvážiti všechny následky spáchaného skutku. Nejsou zde tedy všechny podmínky trestnosti. Mimo to nutno uvážiti, že trestání osob nedospělých zhoubně působí na jejich povahu, na další jich život mravní, zejména když trestanci chovají se ve společných místnostech s jinými staršími „vyškolenými“.

Proto bylo na sjezdu skoro všemi hlasy usneseno, aby příčetnost trestní (která dle rakouského zákona trestního počíná dokonaným 10. rokem) byla posunuta až na rok 16. Spáchají-li osoby věku nižšího čin trestný, má býti zavedeno sice vyšetřování soudní, ale soudce má si od spolku zaopatřovacího (le patronage) vyžádati zprávu o rodinných poměrech pachatelových, o jeho vychování, a má vysloviti mladistvému pachateli pouhou důtku, jedná-li se o skutek menší trestuhodnosti. V důležitějších případech má učiniti oznámení úřadu správ-

Digitized by Google

nímu, který pak rozhodne, má-li nedospělý pachatel býti vyňat z moci otcovské a odevzdán buď do veřejné polepšovny či opatrovny anebo k jiné rodině na vychování. Pouze při mladistvých pachatelích, kteří dopustili se značnějšího činu trestného, k jehož spáchání jest třeba větší síly zločinné, a při nichž lze souditi na větší duševní rozhled nebo na značnou zpustlost, má se činiti výjimka, a mají takové osoby býti podrobeny všem pravidelným důsledkům svého činu trestného.

V Belgii jest již zákonem z r. 1891 ustanoveno, že osoby, které nedosáhnuvše roku 16. spáchají skutek trestný, nemají býti dodány do vazby, kde by se mohly stýkati s trestanci jinými, nýbrž že mají býti chovány ve zvláštních nucených ústavech, kde by se jejich výchově a úkolu polepšovacímu věnovala větší pozornost.

Takovými ústavy jsou v Belgii školy zvané les ecoles de bienfaisance, tedy vychovatelny, jichž dosud v Belgii jest zřízeno šest (4 pro hochy a 2 pro dívky) a jež mají podobnost s našimi donucovacími pracovnami. (Viz článek v lonském [III.] ročníku „Rozhledů“ str. 377.)

Aby kdo do takového ústavu mohl býti dodán, jest třeba výroku soudního, a sice jest tento výrok rázu dvojího, ježto buď přikazuje dodání do vychovatelen, anebo vyslovuje pouhou možnost takovéhoto dodání. (T. zv. obligatorní či nucené a fakultativní či případné odevzdání do vychovatelen.)

Nucené odevzdání nastává 1. při osobách, které nedosáhnuvše 16. roku dopustily se skutku, jenž trestá se vězením nejméně osmidenním anebo pokutou 26 franků. 2. Při osobách, které nedosáhnuvše 18. roku jsou postiženy při žebrotě nebo tuláctví.

Případné odevzdání nastává při osobách, které jsouce mladší 16 let byly po žalobě podané osvobozeny, poněvadž v době spáchání činu trestného neměly rozhledu nutného k tomu, aby trestnost skutku mohla nastati.

V těchto ústavech přesně dbá se toho, aby osoby, které dosud školou povinny jsou (totiž v Belgii až do 13. roku) byly odděleny od osob starších, od 13. do 16. roku. A sice jsou zřízeny pro osoby mladší zvláštní třídy, právě jako na školách veřejných. Toto zařízení má neocenitelné výhody, ježto není nic tak nebezpečno mravnosti dítěte, jako styk se staršími lidmi zpustlými.

Při zaopatřování zanedbané mládeže usnesl se již kongres z r. 1891, aby bylo odevzdání do spořádané rodiny dána přednost před odevzdáním do ústavu. Neboť soudí se právem, že lze lépe vykonávati úkol polepšovací v užším a intimnějším kruhu rodinném, než-li v ústavu, kde při větším počtu chovanců jest přece dozor obtížnější. Vždyť nutno přihlížeti k individuelní povaze každého kárance zvláště a dle ní zaříditi celé dílo polepšovací. Mimo to svazek rodiny, třeba i rodiny nevlastní, jest nejlepším prostředkem ke zvýšení mravnosti a spořádanosti, a má pro mladý věk zvláštní přitažlivost, zvláštní kouzlo, které vždy působí ethicky. Konečně zamezí se tím i nebezpečí nákazy, které jest vždy dosti značné i v tom případě, když se chovají pohromadě pouze děti stejného stáří, byť se i odlučovaly od dětí stáří vyššího. Vyskytují se i mezi dětmi téhož stáří různé stupně zpustlosti a dítě mravně více zkažené snadno může nakaziti svou společností i kárance stejného věku.

Arci jest potřebí spolehlivých rodin, jimž lze s klidnou myslí svěřiti výchovu takovýchto dětí, rodin, které obdaří svěřence zejména opravdovou láskou, bez níž by každý pokus polepšení byl marným. Z jednání kongresu vyšlo, že šťastná Belgie má takovýchto rodin počet více než dostatečný.

Tento způsob zaopatření jest též nejlevnější, neboť v domácím vychování činí náklad na jedno dítě denně 50 centimů, kdežto v ústavech činí denní náklad průměrně 1 frank 20 centimů.

Digitized by Google

Spolky zaopatřovací (les patronages), jež jsou rozvětveny po celé Belgii, vyhledávají a mají též v patrnosti takové rodiny, jimž lze zanedbané děti svěřiti k vychování, členové spolků těchto sami bdí nad opatrovancem, chodí přesvědčiti se osobně, jak pokračuje dílo polepšovací, a starají se též o celou další výchovu takovéto mládeže.

Spolky samy také vyhledávají děti, jež nalézají se na stupni zpustlosti a béřou je pod svou záštitu. Úřady školní činí takovýmto spolkům přímo oznámení, když dítě, které se dosud pod ochranou jich nenachází, zanedbává návštěvu školní a počíná mravně klesati.

Ať již dítě jest chováno v nějakém ústavě, nebo ať jest dáno do rodinného vychování, vždy hledí se k tomu, aby byl u něho vzbuzen smysl pro spořivost. Dítě jest k šetrnosti přímo nuceno. Malé dárky nebo odměny za vykonané práce musí si vždy pečlivě uložiti, a sice používá se k tomuto účelu hlavně poštovní spořitelny. Stát sám hledí ukládání úspor takových tím způsobem zvýšiti, že ustanovuje zvláštní každoroční odměny pro děti, jež nejvíce si byly uspořily. Tím způsobem docíleno již nyní výsledku přímo překvapujícího, ježto připadá na každé takové dítě roční vklad od 26 do 49 franků.

Když pak dítě škole odroste, dostane se pomocí spolku do učení k nějakému mistru anebo častěji jest odevzdáno do služby k rolníkovi. Má se za to, že právě pobyt na venkově a zaměstnání v hospodářství polním nejvíce působí k povznesení mravnosti těchto chovanců. Při tom zároveň sleduje se s úspěchem i praktický účel, ježto v Belgii jest dosud značný nedostatek chasy rolnické.

Mimo Belgii má jedině Francie podobně zařízenou organisaci. I tam jsou takovéto spolky zaopatřovací, jejichžto dohledu může býti odevzdáno i dítě, které dosud školou povinno není, vzniká-li nebezpečí pro jeho mravnost, kdyby mělo zůstati ve své rodině anebo je-li rodiči trýzněno. Tu pak přechází všechna moc otcovská na spolek.

Zvláštností jest zejména pařížský spolek „Patronage de l'enfance et de l'adolescence“, který prodává poukázky (bony) po 10 centimech, které se místo almužny dávají mladistvým žebrákům. Každý žebrák, jenž takovýto bon obdržel, dostane v ústavě byt i výživu a opatří se mu práce, začež osoba, jež mu bon vydala, zaplatí ústavu 1 frank. Arci stává se tu často, že žebrák bon prostě zahodí a do ústavu vůbec se nedostaví. Pak připadne částka 10 centimů za bon k dobru tomuto lidumilnému ústavu.

Vedle tohoto ústavu jest ve Francii značný počet jiných spolků se zvláštními úkoly. Tak ku př. jest založen spolek, jehož účel spočívá v tom, brance, kteří dříve pro zpustlost se nalézali pod ochranou nějakého spolku zaopatřovacího, podporovati po čas jejich služby vojenské. Dle zpráv tohoto spolku bylo jím v roce 1893 podporováno 1561 vojínů, a svědčí o úspěšnosti zejména ta okolnost, že z nich 10% totiž 157 vojínů stalo se poddůstojníky.

V Rakousku byla sice zákonem z 24. května 1885 č. 90. říš. zák. zavedena instituce ústavů polepšovacích, ale dosud nebyly zařízeny ústavy takové v počtu a rozměru žádoucím. (Viz shora uvedený článek v Rozhledech ročník III. str. 377.)

V Anglii jsou taktéž zřízeny školy vzdělávací t. zv. „industrial school“, do nichž na příkaz soudce může býti dodáno dítě, které se toulá anebo jest zpustlé. Žádost tu může na soud vznésti kdokoliv. (Příště dokončení.)

Digitized by Google

Z naší doby.

Kronika.

T. Slavia rozpuštěna! Studentstvo české zbaveno svého střediska; zbaveno čítárny, na ten čas jediné a nejlepší v Praze; podpůrného fondu zbaveno, který chudým zaopatřoval obědy a kondice. Volalo po zlepšení svého osudu — po zřízení kolleje Husovy. Odejmutím toho, co mělo, odpověděno na zoufanlivé jeho volání. Teplá čítárna, kde často v zimě se chudý mohl ohřáti, hovorny, studovna i herna, jež nemajetnému nahrazovaly kavárnu, uzavřeny a zdá se, jakoby těm dobrým našim hochům se přímo ukazovala cesta k páterovi Vondruškovi a k Arnoštu z Pardubic.

Jako svobodomyslná naše společnost nedala se vzrušiti zřejmým, od klerikálů a šlechty hrozícím nebezpečím, ani úpěnlivým voláním studentstva po Husově kolleji, tak také svobodomyslný náš žurnál dlouho ani nepípl při nové pohromě, jež studentstvo naše stihla. Nenašel vlídného slůvka pro spolek, jehož na sta členů bývalo nejúčinnějším agitačním elementem. V redakci „Nár. Listů“ nebylo patrně mnoho vůle ani zápalu několik slov napsati o věci, veškeré svobodomyslné mládeže a všech jejích přátel se týkající. Z té rozpuštěné Slavie vzali sice do své redakce kdysi mladého muže, který měl je informovati o životě a snahách mládeže. Ten však zatím dávno na Slavii zapomněl a horlivě za to střílí různými informovanými(!) dopisy ve venkovských listech českých i moravských — v zájmu „Slovanstva“ do nových proudů. Anebo měl strach „Nár. Listů“ tak velké oči, že bály se napsati nekrolog za nebožtíkem, který byl vyšším pánům nepříjemný? Bohudík minuly už doby, kdy z mlčení velkého žurnálu mohlo se souditi také na apatii veřejnosti. Dnes dávno v sloupcích jeho neobrazí se to, co veřejností hýbe. „Nár. Listy“ mlčely po rozpuštění Slavie, nedovedly nebo bály se promluviti, veřejnost však s rozrušením a žalostným interessem přijala zprávu o jejím skonu.

Ne dlouhé, ale významné bylo trvání Slavie. V době jejího života odehrál se veliký proces v naší studující mládeži a Slavie byla jaksi představitelkou tohoto procesu. S rozpuštěním starého, populárního Akad. čten. spolku r. 1889 probuzeno studentstvo naše z lethargie, v jakou uspala ho éra staročeštství! Za této nemělo jiné snahy, leč snadného a rychlého dosažení dobré kariery a uspořádání sem tam nějaké zábavy. Ve spolku byla strana plesová vládnoucí a leckteří výtečníci našeho nynějšího politického dorostu v zbytečném a prázdném řečňování na schůzích různých zábavních výborů měli jedinou svou politickou školu. Jaké porozumění bylo pro otázky literární a vědecké, nejlépe z toho patrno, že z počátku rukopisného boje studentstvo na schůzi pro rukopis a proti volnému vědeckému bádání demonstrovalo. Ve Slavii, po Akad. čten. spolku za středisko studentstva prohlášené, rázem bylo jinak. Sem vešli už noví lidé. To už nebyli studenti, nelišící se svým snažením od šorfšiců a různých zábavných besed. Ti už nedebatovali hodiny o tom, mají-li se dáti tisknouti pozvánky zelené či modré. Nové vážnější myšlenky zatřásly českou mládeží.

Digitized by Google

Hned v druhém roce trvání Slavie provázena volba starosty velikou, živě sic vedenou, ale velice věcnou debatou, může-li postačiti, abychom jedině národnostní otázce věnovali svou píli, aneb musíme-li zároveň sociálnými otázkami se zabývati. Už tehdá vřelo ve studentstvu, co dnes v celé naší veřejnosti se přemílá a pytvá, kritisuje a zatracuje a co nese titul; nových proudů. Pokrokové hnutí mělo ve Slavii svůj původ. Zde prvně prošlo ohněm živých polemik a debat, zde první muselo prodělati boj, než dostalo se ven z kruhů mládeže a studentstva a než stalo se kořistí duševních přežvýkavců, kteří mluvením a psaním o něm zakrývají svou vlastní neschopnost.

Začátky Slavie byly těžky a život její ničím leč dlouhým bojem. Společnost studentstvu samostatně myslícímu nepřízniva! Staročeská žurnalistika rozlévá škopky své špíny, staročeská městská rada zadržuje jmění i knihovnu. Mladí staročecháčkové, známí svou denunciantskou afferou zakládají trucspolek a kruhy mladočeské i se svou žurnalistikou se chovají vlažně. Prolomiti tuto hráz nebylo snadno. Že podařilo se ji prolomiti, sluší tomu přičísti, že studentstvo probuzeno jsouc k novému a čilejšímu ruchu, neutonulo v planém theoretisování, ale hledalo neustále styk s okolním životem, třebas by s životem tím nebylo často spokojeno. Že nemohla Slavie prolomiti led svým vnitřním, duševním životem a že musela společnosti naší hoditi za kořist řadu plesů, zábav a slavností — není vinou Slavie, jako spíše nedostatku intelligence naší společnosti. I Slavie musela tancovati a tancovala, aby zjednala si uznání. Musela sahati k representačním podnikům, aby dovedla upoutati pozornost jistých kruhů, na nichž finančně závisela. Ostatně i tu jevila vždy upřímnou snahu podobné podniky i po duševní stránce využitkovati. Její večery, zábavy a plesy stávaly se pomalu dostaveníčkem tvořící se teprve společnosti mladočeské.

Opravdu populární jméno zjednala si však Slavie teprv za výstavy svou slavností práporovou. Moderní život vyžaduje hluku a reklamy; popelka jen v pohádce najde svého prince. Teprv po hlučných dnech květnových památného výstavního roku, k nimž sjeli se hosté ze všech slovanských zemí i z Francie, — stala se Slavie opravdovým střediskem českého studentstva. Od té chvíle také, kdo zavítal do Prahy a chtěl mezi mládeží pobyti, přišel do Slavie.

Slavie rostla. Rozšiřovala své místnosti, stále lépe a útulněji se zařizovala a milo bylo v ní pobyti.

Nyní zrušena a náhrady není. Kritisovat opatření vlády nechceme; mohlo by se nám říci, že překročujeme dovolenou mez. Jen vřelý pozdrav posíláme za ohniskem myšlenek a ruchu. Ty ostatně nezhynou a nový balvan v cestu postavený jen zostří proud bystřice. Spolkové formy se beztoho přežily; i mimo spolek dá se mnoho pracovati a někdy i lépe. Čítárna a podpůrný fond znamenají ovšem konkretní újmu ne lehce mimo spolkovou formu nahraditelnou. Bude na širších kruzích, aby se tu o studentstvo své postaraly. Snad akademický dům by mohl zařídíti čítárnu a podpůrný fond by mohl býti zastoupen kollejí Husovou. Což ani nyní nehne se touto otázkou? Což opravdu nechají naši svobodomyslníci chudé studentstvo na pospas páterům a šlechticům? Slyšeli jsme, že na Podřipsku v odpověď na „nespravedlivou“ naši kritiku chtějí nějakou akci zahájiti. Ale zas už mnoho vody Labem odteklo — a nic! Nehne se též jinde nikdo?

V poslední hodině pozvedáme varovného hlasu: neodháněite sami své studenty! Pomozte jim! A pomozte jim nyní; budiž pomoc vaše odpovědí na rozpuštění Slavie. Ať na troskách Slavie vzroste Husova kollej!

Digitized by Google

Slovo k našim poměrům politickým.

Bylo v předešlém čísle poznamenáno, že jsou u nás různí pessimisté, kteří nazývají naši politickou situaci zoufalou nebo neutěšenou. Jsou to především Staročeši, ale i někteří nebo možno říci i mnozí Mladočeši. Staročechům je dnešní stav proto neutěšený, že naši poslanci jsou na říšské radě v menšině a že jsou osamoceni: poukazují na to, že ničeho posud nevydobyli, že přivodili výminečný stav, že odpudili šlechtu a staré spojence od národa atd. — Hesla, z nichž u nás při jisté pokročilosti voličstva našeho mnohá míjí se naprosto účelu. Vedle toho však poukazují i na vnitřní stav náš — na rozháranost, na to, že politiku chtějí říditi „mladíci“, ukazují na radikální pokrokové hnutí atd. My ze všech těchto více tendenčních nežli opravdových nářků staročeských nepřijmeme ani jediného, leč (s jistou ovšem modifikací) onen, jenž týká se našich vnitřních poměrův.

Ty mohou se zajisté plným právem i posud zváti neutěšenými. Po prvé právě proto, že jsou Staročeši u nás — ne proto, že bychom v nich viděli konservativce a že bychom existenci těchto pokládali za neprospěšnou, ale proto, že zvrhli se na škodolibé, zaslepené, vášnivé stranníky. To nemůže býti nikdy utěšeným zjevem, jestliže ve vlastním národě vyskytne se celá řada lidí, celá strana, kteří zlehčují naši oposici, naši delegaci ne tak před lidem, jako před vládou, kteří vládě poskytují sami zbraně a materiálu na odrážení výtek se strany dnešní naší zákonné delegace činěných — slovem, kteří postavili se přímo na stranu vlády, ale tak, že my máme z toho pocit mravní ošklivosti. A jedna frakce v této straně, ta, která se representuje „Hlasem Národa“, nemůže si dokonce naříkati, jestliže se nazývá přímo i lokajská, udavačská. Člověku při ní mimoděk připadá námězdný poměr mezi ní a vládou, a staví ji do institucí policejních . . .

Po druhé neutěšenou věcí je vnitřní stav strany svobodomyslné. Není posud hotova, stále se vyvíjí — jde ku předu a zastavuje se zase, usnáší se a nejedná. A přece tato strana jako dnes vůdčí u nás měla by býti vzorem pevné, samostatné, sebevědomé, organisované strany. Je v ní mnoho ze starších politických dob, kdy byla politika něčím jako plovoucím nad národem, nad lidem, nad skutečností, kdy se svářely bitvy heslo s heslem, protest s protestem, článek se článkem, slovo se slovem — slovem více méně abstrakce s abstrakcí. Nové generace, které k ní přistupovaly, byly stále v témž duchu odchovávány — a proto nevidíme veliký krok ku předu, když do strany vstoupily mladší síly. Odtud si také vysvětlíme, že nejmladší generace, generace pokroková, která je již z jiného světa, je přijímána od starších s nedůvěrou. Generace pokroková nezahazuje sice též starého způsobu politiky, jest si však vědoma její podstaty, jejího rázu i ceny; chce však tuto politiku vedenu míti důsledněji, rozhodněji, myšlen-

Digitized by Google

kově zásadněji, s použitím všech jejích možných a u jiného národa obvyklých zbraní; především však chce jí podložiti pevný základ: národ opravdu vědomý svých potřeb, nedostatků, ideálů, práv, tedy národ vzdělaný, politicky vyspělý, národ dobře organisovaný tím, že by jeho strany byly organisovány, že by byly dobře organisovány jeho instituce národní i občanské; chce, aby všecky vrstvy národa byly získány pro boj národní; a získány budou jen tehda, když poznají, že se opravdu při něm nejedná jen o právo jazyka nebo „o české státní právo“, nýbrž o ně samy, o lepší podmínky jejich existence, existence jednotlivce i třídy. Všecky potřeby všech vrstev, stavů národa, všecky jejich zájmy musejí býti vzaty v počet, všecky spjaty s ideou a bojem národním. Slovem: politika musí vycházeti ze života a k němu a do něho se vraceti. Jako dnes neplatí již „umění pro umění“, tak nesmí platiti ani „politika z politiky a pro politiku“. To je půda, na níž lze jedině věcněji mluviti o „sjednocování“ národa ke společnému boji.

Pevnou, samostatnou, sebevědomou, hotovou organisovanou stranou strana svobodomyslná posud není. Příklady toho daly by se uvésti četné — rok právě minulý byl svědkem mnohých zjevů, majících původ v nedostatku oněch vlastností. Poukazujeme na rušivý živel ve straně, na „Národní Listy“, jenž je takřka prototypem živlu ve straně, nechtějícího se podvoliti „disciplině“, rozkazům „vedení strany“ — vůči tomuto živlu „vedení strany“ je málomocné. Poukazujeme na veliký vliv vídeňské žurnalistiky na naši politiku, jak se hlavně ukázalo v otázce poměru radikálního pokrokového směru ke straně svobodomyslné: ona otázku tu vědomě vyvolala, ona ji hlavně udržuje podněcujíc, strašíc, smějíc se — a strana svobodomyslná i se „svým orgánem“ dává na sebe touto cizí žurnalistikou působiti. Poukazujeme na vliv i staročeské žurnalistiky na politiku mladočeskou a tu zase i na sám „orgán strany“, „Nár. L.“ (sjezd rolnictva v Králové Hradci a otázka všeob. hlas. práva; týž poměr našeho směru ke straně svobodomyslné). Poukazujeme na nerozhodné, kolísavé stanovisko její ku šlechtě. Poukazujeme na její sentimentální záchvaty, vycházející z nedostatku sebevědomí nebo z okamžité bezradnosti, po „sjednocování“ národa. Poukazujeme na onu snahu co nejvíce se rozšířiti („Široká je silnice naší strany“ — Eim, „N. L.“ 15. t. m.), na přejímání Staročechův, kterým ihned dovolí se určovati taktiku strany (Peták a Pippich na sjezdu nymburském). Poukazujeme na otázku vzdělávání lidu ležící ladem. Poukazujeme i na ony četné Brynychiady a Thuniady a p. To vše je stále ještě důkazem vnitřní choroby. Ale hlavní je, že se málo pracovalo — málo pracovalo, ačkoliv se tak mnoho mluvilo! Obmezila se politika jen na parlament (politika starších dob) — doma se pracovalo velmi málo, a již jednou jsme napsali na tomto místě, že právě tato okolnost — plno předmětů a otázek pro práci, ale této málo — způsobila onen napjatý poměr mezi radikálně pokrokovým hnutím a stranou, jakož i že ono samo z části i jí vzniklo.

Dokud byly vnější poměry politické normální, před výmineč. stavem, nebyly nedostatky cítěny tak určitě a v plném svém rozsahu — zejména necítil se tak rozdíl, lépe propast mezi slovy a mezi činy. Propast tu ukázal teprve výminečný stav. Tu bezradnost a váhavost zástupců lidu překvapovala; tu zarážel obrat „orgánu strany“; tu sklamalo chování se předvýminečných radikálův... Výsledek úhrnný byl: pocit sklamání, pocit mravní nelibosti a —— vytřízlivění. Jistá reakce zavládla u všech, i u mírných, i u ostrých, u radikálův i u „radikálův“. Tedy musil přijíti vnější popud e

Digitized by Google

strany nám nepřátelské, aby se poznala posléze nutnost nápravy uvnitř strany. Po té nápravě pak bylo voláno již vědomě a cílově s různých stran. Ale i tu ještě volání to bylo vykládáno, jak bývá, ve zlé: za zlovůli vůči straně, za její poškozování — špatný to zajisté, ale obvyklý vděk těm, kteří volali. Nicméně tlukoucím bylo otevřeno — volající se dovolali — částečně. My jsme byli mezi nejhorlivějšími, kteří jsme volali po nápravě vnitřních věcí ve straně. Došlo nejprve ke sjezdu poslanců dne 14. července a po něm i na sjezd důvěrníků v Nymburce dne 23. září. Došlo i na vyřizování věci, která se zdála býti ten čas nejakutnější a kterou se právě svobodomyslné straně pohrozilo se všech stran jí nepřátelských — na řešení poměru radikálního pokrokového směru ke straně. To se stalo dne 4. září. To mohlo zdáti se, že jest nejen něčím pouze vnějším, formálním — mohlo se v tom viděti i více: u oficielního mladočešství jakýsi projev nabytého vědomí o nedostatečnosti dosavadního nazírání politického; dobrá vůle připustiti ty, kdož dokonalejším nazíráním se vyznamenávají, činně do strany k prohlubování programu a ke práci; dokonce i snaha aby byli sami poučeni o podstatě tohoto nazírání a po případě ji i přijali. Byly to vše symptomy opravdu něčeho neobvyklého, byly to známky obratu k lepšímu.

Jaké ze všeho toho pak jsou výsledky?

Hledíme-li k „pořádku“ ve straně k t. zv. disciplině, nemožno říci jinak, nežli nevelké. Tak nejprve „orgán strany“ zůstal nedotčen všemi oněmi reformními kroky. Jeho postavení zůstalo nevtřeseno a i po 14. červenci a před 23. září měl dosti neloyálnosti, nesvědomitosti a smělosti postaviti se mezi výkonný výbor a radikální pokrokový směr, recte nad výkonný výbor, a dohodnutí zmařiti. A tak vedle otázky absolutismu tohoto orgánu otázka poměru směru řečeného ke straně rovněž posud není vyřízena. — Ne zajisté resolucemi ze dne 17. července se vyřizují takové otázky, nýbrž právě osobním oboustranným dohodováním — nejedná se o slovíčka a o pojmy, jedná se o věc a práci a i osoby — neboť přesvědčení, názory nosí právě osoby a právě osoby chtějí pracovati. A tak v této otázce jsme zase tam, kde jsme byli před 14. červencem, před 4. září a před 23. září; otázka řeší se před forem veřejných schůzí!... Řeší se akademicky. Pokrokáři jako reelnější lidé si ji i reelně rozřešili, (zda prozatímně, závisí teď na straně svobodomyslné, totiž na jejím vedení): prohlásili, že půjdou svou cestou, že budou pracovati na svůj vrub ve straně zůstávajíce, ale směr svůj nazývajíce zřejmě radikálně-pokrokovým — tedy stav quo ante.

Ale i jinde vidíme ještě, že náprava není úplná. Tak se stále ještě řeší poslanci na schůzích věci, které přece byly rozřešeny oněmi usneseními: na př. poměr ke straně staročeské; a na druhé straně ovšem i věci, kterých patrně úmyslně ona usnesení se nedotkla: poměr ke šlechtě. I to jest nám uvésti, že „Neue Freie Presse“, „Hlas Národa“ přinášejí „důvěrnosti“ z poslaneckého klubu stejně po 14. červenci jako před ním... Mohli bychom o tomto všem rozmlouvati déle, ale jest nám spěti dále — nepíšeme brožuru, nýbrž krátkou úvahu. Přijdeme k hlavní výtce činěné i námi: že se málo dělalo — více že se mluvilo nežli se pak dělalo.

Co se již udělalo — a dělá-li se již něco?

Porady výk. výboru, sjezd poslanců ze dne 14. července, sjezd důvěrníkův — to byla nutná činnost předpravní, přechodní — vlastní činnost měla a má právě vycházeti na základě oněch porad a usnesení. Nevíme z oficielního pramene, co vše výkonný výbor chce pracovati — leč že by

Digitized by Google

byl Dr. Herold v Kutné Hoře (8. října) mluvil oficielně za výkonný výbor. V tom případě jest důležito tento pracovní program výkonného výboru a strany poznati. Dr. Herold vytkl za pracovní program toto: Politickou organisaci strany na základě těchto zásad: aby sbor důvěrníků zastupoval na příště veškeré vrstvy národa, aby žádná síla, kteráž by mohla pracovati, nepřišla na zmar (síla jednotlivce, obce, politického spolku a vůbec každého politického činitele) a úkolem této organisace jest působiti k upevnění a rozhojnění samosprávy, k utužení českosti našeho života společenského a ku výchově národní hrdosti a neoblomných pevných charakterův a ku sjednocení celého národa ke státoprávnímu boji, hlavním pak úkolem nové organisace má býti odstranění a přerušení každého zápasu jednotlivých vrstev společenských a hospodářských proti sobě, povzbuzení pospolitého ducha a práce ve prospěch národa a jeho programu a rozhodné vystupování proti všem odstředivým silám a snahám a proti každému štvaní jednotlivých vrstev národa proti sobě; nová organisace má se stavěti proti pěstování individuálních tendencí, drobení české společnosti na slabé bezvýznamné frakce a sociální vrstvy, má zameziti nekázeň politickou, vzájemné škorpení, politické klepařství, tendenční podezřívání a p. Soustavnou organisací shromažďovati se mají veškeré národní síly k harmonické vydatné práci kulturní, hospodářské a národní. Všude musí býti zanesen národní proud. Nová střediska obranná, zejména na rozhraní národním, nové politické jednoty mají plniti tento úkol. Opomineme-li práce ve sborech zákonodárných, vytkl Dr. Herold dále za úkol rozšířiti kompetenci autonomie, a konečně shrnul vše v toto sumarium: boj za státní právo, rovnoprávnost jazykovou, svobodu tiskovou, shromažďovací, odstranění policejní moci ve věcech politických.

Jsme uspokojeni tímto pracovním i zásadným programem, jak jej Dr. Herold vytkl? Konkretního je v něm: reorganisace strany (důvěrníků bude příště na 1000, volených přímo stranníky), zakládání národních obranných jednot na rozhraní národním a zakládání nových politických spolkův. Vše ostatní lze si sice vyvoditi z výkladu Dr. Herolda, čím vším má býti nová organisace — ale výklad onen ovšem může býti jen naším v tom případě, co Dr. Herold řekl o pracovním programu, je vše, co měl a mohl říci. Pak ovšem nejsme nikterak spokojeni. — Nestačí nám jen opakovati zase staré heslo: české státní právo — chceme věděti, co se bude dělati, aby vniklo všude — chceme věděti, jakými prostředky má všude vniknouti. Podobně nám nestačí heslo: svoboda shromažďovací, tisku, všeobecné hlasovací právo... Bude se či nebude, ptáme se zajisté právem, něco i v lidu, nejen v parlamentě pro ně dělati? Nestačí jen říci: harmonická vydatná práce kulturní, hospodářská a národní — chceme věděti opětně o prostředcích. O čem všem Dr. Herold pomlčel? Pomlčel o otázce orgánu strany, pomlčel o otázce vzdělavacích prostředků pro lid (laciný list, laciné spisky, knihovny a p.), pomlčel o otázce žurnalistického našeho zastoupení vůči cizině, pomlčel o tom, jak vzbuditi smysl a ruch pro státní právo, pro politické svobody.... Ovšem, vše toto se může vyvinouti, vedení strany může časem dospěti ke všemu tomu — avšak dnes zdá se nám, že ne í tu ještě všechno to, čeho jsme se dovolávali a čeho je nevyhnutelně potře í. Politicky pracovati, opravdu politicky a opravdu pracovati — to zname á pracovati všude, ve všem a ustavičně — ve velikých věce h i v malých. Obraz pracovního programu, jak jej rozvinul Dr. Herold, e nám kusý, a hesla nám nestačí neúplnost jeho zakrýti.

Digitized by Google

Dvě věci přirozeně naše naděje, že obrat k lepšímu bude upřímný a úplný, mohou seslabovati. Po prvé, že s jedním pracovním živlem — naším směrem — se tak podivně na samém prahu „nové doby“ strany svobodomyslné jednalo, po druhé, že tam, kde jde o opravdové, horlivé, horečné, obětovné, nezištné vzrušení a napjetí všech sil, že tam, kde je zapotřebí žádati a vystavovati vždy více nežli méně, že tam, kde jde o nejvyšší statky národa, jak se u nás říkává, a kde vzhledem k tomu jde také o veliké příklady mužů práce — že tam vyskytne se poslanec, k tomu ještě jednatel výkonného výboru (H. Janda), kterýž rozhorluje se veřejně před voliči na hlasy těch, kdož žádají na poslancích právě oné příkladnosti všestranné, horlivé, obětovné práce, a kterýž omlouvá jejich nedostatky v té věci, kterýž praví, že to není možné, a vysvětluje, proč to není možné. To je právě charakteristická známka všech v pravdě reformních hnutí, že lidé reformním hnutím zastižení vždy měli málo na tom, co dělali a co smýšleli. Jejich ideál nesl se vždy výše — a spokojeni nikdy nebyli sebou, se svým životem. Reformní hnutí nemůže říci nikdy: Až sem! nebo: Jen tohle! Ano, počíná již klesati, když lidé si počínají odměřovati úkoly, omlouvati a vysvětlovati, proč nemohou a nechtějí více. To je již druhá fase každého reformního hnutí — fase klesání. Což má reformní hnutí ve svobodomyslné straně započíti hned touto druhou fasí? — — za níž je nedaleka ona fase, kdy úplně již poklesne u celku ona mravní energie, která se zmůže leda jen na porady a usnášení se o reformách, k nimž se samým však nikdy nedojde? Jak smutně je takováto fase v našem reformním hnutí XV. století zapsána v našich dějinách.

Nicméně byl tohle spíše jen vzdech nežli výraz očekávání, že nebude lépe u nás. Bude lépe, protože musí býti — nebude-li lépe přičiněním dnešních osob, bude lépe přičiněním těch osob, které po nich přijdou a které dnes ještě se nepřijímají, nebo přijímají se jen s nedůvěrou. —*n*

V odlehlé dědině.

Studie z moravské vesnice. Napsala Růžena Svobodová.

(Pokračování.)

III.

Šla jsem návštěvou k babčence Šimce. Rychtářka mne tam poslala. Řekla mi, že je hovorná a že umí vyprávět pohádky. Vešla jsem do úzounké a světlé světničky. Babčenka s plenou na hlavě, stařičká, jako uvadlá bramborka, scvrklá, s dlouhou šíjí, s vytaženými žilami na ní, ale s živým pohledem, se všecka polekala.

Světnička byla taková: veliká pec s květovanými kachly rozložila se do čtvrtiny, u zdi stála zelená, malovaná, ale již zpola sedřená truhla, jarmara s tulipány v květináčích, vymalovaných v jednotlivých políčkách a ještě jedna bílá truhla. V koutě visely svaté obrazy v odřených rámcích: Anna Maria v bílé košili, s rukama sepjatýma, později přimalovanýma, a očima na černé kule předělanýma; Bůh otec se zlatým žezlem na klíně a rozčechranými vlasy s Bohem Synem, přikrčeným pod postaveným křížem, v azují jí červenou látkovou čepici na hlavu. Bílá holubice s nožkama,

Digitized by Google

v bílém peří rudě vyznačenýma, ležela nad tím v povětří. Až mi úzko bylo, jaké modlářství se dá provésti z takových symbolů.

Uprostřed světničky stála čtyřhranná kolébka a na ní v barevných pošpiněných hadrech leželo bílé dítě s vystouplým čelem a zažloutlýma očima. Malé tenounké děvče, zdánlivě sotva osmileté, je kolébalo. U kamen na nizounké stoličce seděl asi dvouletý hoch, již v dlouhých kalhotech se dvěma čepicemi, jednou bílou, háčkovanou spodem a druhou chlupatou, ušatou, pod bradou svázanou.

Vypoulil na mne své modré hloupé oči a otevřel dokořán malá ústka.

Babčenka odstavila židli a prosila, abych usedla. Ale stále se chvěla, pohybovala rychle víčky a ještě ani pochopit nedovedla, proč jsem k ní přišla.

„Umíte povídat pohádky?“ zeptala jsem se.

„I neumím!“ řekla šišlavě. Neměla ani zoubečku.

„Řekli, že umíte.“

„Neumím!“ pravila pevně.

„Dětem jste nikdy nevypravovala?“

„Né-é. To jen modlení!“

Chvíli pomlčela. Prosila jsem ji.

„Jednu vím,“ řekla, „od tuze pobožné ženské, ona byla sirotek a chodila po těch posvátných místech celé rok. Od Hané až za naše hory a zase zpět. Od té ju vím. Ta je taková,“ — počala, ale stále se rozpačitě rozhlížela.

„Byl jeden chlapeček, siroteček a ten tak běhal světem.

Jednou potkal na cestě pána pěknýho v kočáře. Ten se ho ptal, má-li koho a kam jde.

„Já sem včil sám na světě a nemám žádnýho ani prach!“ mu povídal chlapeček. A jest-li by k nim šel husy pást, se ptali. I že by šil!

A tam tak ty husy pás. Když mu dali jídlo, chlapeček půlku sněd a půlku dones Pánbulíčkovi do druhé sekničky a vždycky ráno to bylo snědený.

Ta pajmáma s tím pantátou, co u nich sloužil, pořád jezdili na hody. Jednou vzali taky chlapečka sebou. Ale on, co dostal, nic nesněd a všechno nechal Pánbulíčkovi.

Na druhé deň všechno bylo sneděný.

Včil chlapec povídal:

„Připravte se: zítra nás pozval Pánbulíček na hody. Ale to se musíte ze smrtelnéch hříchů vezpovídat. Oni šli, vezpovídali se a do rána byli všichni mrtvi. Pánbulíček je vzal k sobě vzhůru na hody.“

Stařenka klidně, jako by to četla, odříkala pohádku.

Dítě na kolíbce se rozplakalo. „Vemte ju,“ řeklo děvče. „Ona u mne nebude!“

Stařenka vyndala dítě a ono utichlo, když je přivinula a do chovačky zbalila.

„Šak toto je také sirotek na pěkno!“ řekla a ukázala na děvče.

„A vy jste si ji vzala?“

Vzala.

„Dostáváte na ni plat?“

„Ale kde? Nic. Jen půl školného mám uprošíno.“

„Je to vaše příbuzná?“

„Je, od dcery, od tý, co se mi ztratila. Ona byla tuze parádná, ta dcera, vysokého ducha měla, moc si myslela a my jsme nic neměli, tak i panbůh nenechal, někdo ju ztrh.“

Digitized by Google

„Ani otec se nehlásí?“

„Bať, že ne. My ho ani neznali. Půltřetího dne byla stará, když ji matka opustila. Sloužila ve městě a hujela nejprv do Brna, pak do Vídně a od té doby ani slechu. Pro mě psali, abych si ju vzala. Tak jsem tam poslala rodné list, aby byla okřtěna a aby duša došla spasení a sama jsem pro ňu jela. Mám ji třinácté rok!“

„A toto je od druhé dcery, mám ju tu na pár tédňů, odstavila ju!“

„A čí je tento hoch?“ zeptala jsem se a ukázala na hocha s otevřenými ústy.

„I to je sósedů. To on si jich tak prohlíží.“

Hoch se zastyděl, převalil se jako pytel na stoličce a kolísavými kročky po udupané podlaze vyšel ze světnice na mne již nepohlédnuv a venku se teprv rozvříškal.

Babčenka míchala u ohně cosi.

„Co vaříte?“

„Jabkovó polívku s trochou krup. To je tak naše. Ani zelí na zelnou nemáme. A kdyby aspoň měl bét člověk od čeho živ, ale totoť z ničeho, jen z těch ruk.“

„Máte vejměnek?“

„Mám, tuto sekničku!“

„A peníze dostáváte?“

„Ne!“

„Pole máte?“

„Žádný.“

„Tak z čeho jste živa?“

„No to dám rychtářovům od kozy hnůj a oni mi osázejí pár řádek těch jablek a s tím mosím bét celé rok.“

Vše to pronášela klidně, bez přízvuku stesku. Stařeny jsou zde vůbec ve vsi podivné. Udřené, živé mrtvoly, potlučené, chromé, ale celý jejich nářek je jen, že nemohou pracovat. Tělo zdejší stařeny je horší, zničenější než tělo rumařského koně. Víc se nadřely, víc práce, víc těžkých břemen je strhlo, ale ony jsou velice spokojeny s minulostí svou. Potkala jsem stařenu sedmdesátiletou, která padla pod břemenem trávy, nohu si v stehenní kosti vymkla. Léčily ji babky kořenářky, sedláci ranhojiči v deváté vesnici, ale nohu jí nenapravili.

„Je to zlý, je to se mnou tuze zlý,“ pravila stařena. „On mi ten Šumberský lékař povídal, kosti kdybych měla na sto kósků roztříštěný, lepší že by bylo. A tak su chromá, a včil dělat nemóžu a tak je mi po práci teskno, když často ani z lůžete vstát nemóžu. K čemu už jsem!“

I babčenka Šimka jen proto zanaříkala, jiného nelitovala.

„Můj bože, jaký to bídný život!“ myslila jsem.

„Jste ráda na světě?“ ptala jsem se.

Babička mrštně přikývla.

„Su, veselá jsem bévala a tancovala o muzikách, do padesáti let jsem tancovala. Ale jak přišla staroba, včil už mně všechno zahynulo.“

„Pohádku nebudete už povídat?“

„Ne!“

„Povídejte, prosím vás.“

„Neumím!“

„Nechcete!“

„Neumím!“

Ve vesnici zvonilo poledne. Ona jako když jí nohy podetne, padla

Digitized by Google

před truhlu, nad níž visely svaté obrazy, sepjala malé kostnaté své ruce a polohlasně jala se modlit. „Svatá Marja“ šeptala, „matinko boží“ vykřikla vždycky horoucně a ostatnímu již nebylo rozumět. Domodlila se, vstala a obrátila se ke mně zády.

„Povídala?“ ptala se mne rychtářka, když jsem se vrátila domů.

„Nepovídala!“

„Ale umí!“ potvrdila. „A což?“ zeptala se náhle, „přísadu tam nikde v koutě neměla?“

„Jakou přísadu?“

„Pomáhala nám sázet a zanesla jí asi kopu. Poznala jsem to hned!“

Za chvíli za mnou přišla na rychtu i Šimka. Nesla v ruce uzlíček. Její živá očka i zapadlé rty se hbitě pootvíraly. Zůstala stát němě u dveří. Čekala na hospodyni.

„Umíte pohádky!“ řekla jsem jí. „Jen povídat jste nechtěla!“

„Umím!“ odpověděla jaksi nedůvěřivě, „ale na všechno je čas. Kdož bude všední deň pohádkami mařit. To tak v zejmě při besedě nebo na přástkách, když se tetky sendó!“ Mluvila spěšně a ohlížela se jako chycené zvířátko.

Hospodyně přicházela v té chvíli do síně. Ona k ní popošla, položila jí uzlík k nohám a řekla pohlížejíc při tom stranou:

„Je darebná, smetivá, i tak bez přezvídání bych ji byla vrátila!“

Při tom pohlédla bolestně a přísně na mne, zvolna vysypala před hospodyní kopu uzmuté přísady, vytřepala protrhanou trávnici a kolébavou chůzí svých vyhublých nohou odešla ze síně.

„Vida ji, zlodějku! Chytila se!“ radostně řekla rychtářka. „Ještě za dceru hříchy neodpykala! A už sama nové strojí!“ Rychtářka mi vysvětlila, že dcera babčenky „dušu útratila, s ženatým mužem utekla“. „To dobře, že jste tam šla!“ libovala si rychtářka, sbírajíc uvadlou i zcela jí přebytečnou přísadu.

Vyšla jsem za stařenkou. Zvolna vlékla po silnici konce své trávnice. Šla jsem za ní.

„Stařenko, snad si nemyslíte, že já...“ promluvila jsem.

Ona mne změřila takovým pohrdavým postranním pohledem; oči se jí zarosily a koutky rtů to zaškubalo.

„Inu, bohatí mají tupé hlavy!“ pronesla přes to tvrdě. „V sobě mají tvrdé kameň. Víme, že jeden druhému z bídákovy mísy dosépá, aby bylo víc. A podat se musí bídák, podat se musí!“ dutě hučela již poslední slova. Než jsem mohla co říci, spustila se ze stráně mezi ploty z trní, spěšně, zlobně i bolestně. Na mne ani nepohlédla a za chvíli zcela zmizela. Jako by utíkala předmětu své nenávisti, jako by ani slova má nesměla rozbolavět její sluch.

IV.

Požádala jsem ženy travačky, které cejch platí a do lesa na trávu chodí, aby mne vzaly s sebou.

O poledních zašla jsem k tabáčnici, staré utýrané ženě, do její chaloupky na stráni. Chaloupka je veselá, šindelem krytá a má světničku o malinkých čtyřech okénkách. Na svahu před ní mezi otýpkami dříví stojí na hůlečce oválný obrázek: černý císařský orel v modrém poli, ale vesnickým malířem malovaný, tak že vypadá jako motýl. Jinak je chaloupka

Digitized by Google

jako jiná. Tabák mají skrytý v truhle. V jednom úhlu na pravo i levo u samého trámu zavěsili svaté tisknuté obrazy, v druhém úhlu za lůžkem pod sklem stojí dragantové jesle, celé narození Páně pod věnci růží, a čtvrt světnice zaujímá pec.

Tabáčnice s mužem ještě dojídala z mísy syrovátkovou polívku a přikusovala brambory. Již ráno byla jednou na trávě. Nyní se chystala po druhé. Nabrala do kapsy chladnoucí brambory k svačině, v uzel svázanou trávnici přivázala na záda a šla. Ještě jedna její sousedka, trochu větší a mladší babka, šla s ní.

Jitro bylo po deštích náhle jasné. Bleděmodrý, mléčný blankyt rozepjal se bezmračně nad krajinou, ale k poledni počaly se páry srážet, blankyt temnit a prohlubovat a nyní po poledni celé hrady visutých mračen se skláněly po temně modré obloze. Slunce chvílemi pálilo žhavě do vlhké země, pak zase celý kraj zesmutněl a mračna vrhala temné prchavé stíny. Ale záře bylo tolik, že i rozhlédnout se bylo těžko. Hodinu trvala cesta, než jsme došly k řece, do horského údolí. Luka byla rozmoklá, i na cestách stála tráva ve vodě. Z mladého smrkového lesa zastudil vlhký chlad.

Po rozkvetlých lukách stály řady vysokých jako topoly po celých kmenech porostlých olší. Údolí kolem řeky táhlo se rovné, široké, rozevřené, úrodné, mezi dvěma téměř kolmýma stráněma, mezi pásmy hor. Z dálky šuměla rozpěněná voda po deštích poněkud rozvodněné řeky, která se vinula údolím, tu k té, tu k oné stráni přihnula a středem protékala ve klenbě světle zelených olší a vrb. Travačky uhnuly po mokré cestě, vodou se probrodily, aby se dostaly k strmé, javorovým a bučinovým mlázím porostlé stráni, vydané žhavému polednímu slunci.

Já postála u řeky, pak usedla na mechem porostlý, jako malovaný kámen na břehu. Úponkovité bylinky, šťavel i kopřivy jej obrostly a okrášlily. Naslouchala jsem kvapnému hučení vody, prudce v mramorovaném zvlnění po kamenitém žlabu tekoucí, která ze šerého stínu vybíhala, sluncem se napájela, v stříbro se proměnila, měnivě se třpytila i zmizela pod stromy v hlubokém výběžku hor. Mladinké keře vrb se chvějně nad řeku nahýbaly, tiše se ve větru uklánějí, jako by marně ve zpěněné řece snažily se zachytnouti svůj obraz.

Pak jsem šla dále kolem řeky a luk. Přes řeku z čerstvého neoloupaného dříví byl napjatý most k lesnaté stráni. Přede mnou za mostem objevila se chatrč zvýší člověka, se šíří sotva dvou čtverečných metrů, bez střechy, celá průsvitná, a vedle dosud nepokrytý milíř. Obé stálo pod samou strání, pod vysokým, přímým, černým lesem z nebetyčných jedlí a habrů, a mezi rameny dvou, protivným směrem rozevírajících se cest. U milíře v chatě se živá duše nepohnula. Usedla jsem poblíž na poraženou jedli a hleděla na rozkvetlá, pestře skvrnitá luka. Bílé tečky heřmánků a kopretin převládaly nad pryskyřníky a jinde zase tyto se mohutněji zaleskly.

Za chvíli vyrušilo mne praskání větviček pod kroky kohosi. Mladá žena v chudobných světlemodrých šatech, s tváří bledou a úplně v rysech mdlou, s malou zatlačenou bradou a nízkým čelem i slámovými vlasy kráčela ke mně. Za ní desítiletý, bosý, otrhaný hoch, se střechou klobouku na kolikrát přelomenou jako klobouček staré muchomůrky, i muž bosý ve vestě, se zaječím nosem, širokými, odvalenými rty a počernénou tváří. Žena měla šátek uvázaný jako dívky, ne jako ženy, a vůbec byla horačkám nepodobna.

I jinak promluvila. Horačky oslovují dvojím způsobem: neznají-li mne, prohlíží, do řeči se nedávají, nesměle pozdraví, nebo některá smělejší se

Digitized by Google

i tiše zeptá i poprosí, odkud jsem. Ale znají-lí mne, jedna jak druhá zavolá stejnou otázku:

„A není jich tu teskno?“

Pak dobrácky se zasměje, i já se zasměji a za chvíli jsme v takovém dětinném prostém hovoru „až milá věc“, jak zde říkají.

Tato šla váhavě proti mně a zde v lesích, kolik hodin od každé vesnice, neoslovila přirozeným udivením, ale začala městskou falší a zvědavost potlačila:

„To máme pěkně teplo!“

„Odkud jste?“ ptala jsem se.

„I z Březové, vlastně z Janóšova, ale není to daleko do Březové. Můj je odtamtud!“

Chtěla jsem se do Březové podívat.

„Jak je tam daleko?“ ptala jsem se.

„Odtud půl druhé hodiny.“

„Je váš ten milíř?“

„Je, to můj pálí!“

„Kde vy býváte? Zde i spíte?“

„Ne, to jen on. Já mu jen přišla pomoct snýst drva.“

„I jindy sem přicházíte? Šla bych někdy s vámi do Březové. Neznám cesty.“

„I ja! To hoch je móže dovýst. Takhle když není škola.“

„Kam chodí do školy?“

„Do Janóšova.“

„I tam je škola?“

„Je. Německá.“

„Ale on tam nechodí!“

„Chodí!“

(Hoch se za zády matky pýchou zježil a zasmál.)

„To schulvereinská?“

„Nevím, ňáké spolek ju postavil. A ten bohaté Krais stojí za tím!“

„Kolik máte dětí?“

„Sedm.“

„Samé Němce.“

„Do školy chodijó jen tři. Jedna už vychodila.“

„Ves je německá?“

„Taky tam umí leckdo německy.“

„Ale děti ve škole jsou české!“

Žena mlčela.

Opakovala jsem otázku hochovi.

„Bodejť že,“ zasmál se kluk, „všichni mluvijó jen moravsky!“

„A vy se nestydíte tam děti dát?“

Žena pootevřela ústa a pohlédla stranou.

„My to taky už nahlídli, že to za nic nestojí. Děti učijó jen z knih, ale mluvijó málo Žádný pořádný vyučení to není. Musíme je dát ještě do Němec na službu!“

„K čemu?“ zeptala jsem se již všecka vydrážděna. „Vždyť je to hloupé! K čemu jest jim třeba němčiny? Proč jste je dávali do německé školy vůbec?“

„No, když nám slíbili, že nebudeme žádné plat platit, ani za knihy a o vánocích že dostanó šaty, tak jsme to udělali. Ale také to trvalo jen první rok!“

Digitized by Google

„Ale ty druhé tam nedáte!“

Žena mlčela již nějak zatvrzele.

„Moravsky jako německy, když umím německy, moravsky se sám naučím!“ vykřikl hoch a rozběhl se po stráni jako na ukázku své srdnatosti.

„Hezky jsi spracovaný“ myslila jsem s ošklivostí a jala se mluvit co síly stačilo, abych vysvětlila ženě její hloupost. Ona stála stejně odvrácena, zaryta očima do země a jen chvílemi cosi zamumlala, jakoby svědčila, ale nevolně.

„Toť se ví, my německy neumíme, ale šak dluhů máme na chalópce a taky se u těch milířů napachtíme!“

I pak jsem mluvila. Ale rozvodněnou řeku bych byla dříve zastavila, než tímto zatvrzelým, jako balvan nemotorným rozumem pohnula. Stál, stál a známky života nejevil.

„A jejich (muž) on je v městě řeznické?“ zeptala se mne ku konci.

Odešla jsem od ní do lesa. Celá příroda kolem mne zhořkla. Takový nelad, taková otrava z této převrácenosti na mne padla. Dlouho jsem kolem sebe ničeho nepozorovala. Šla jsem lesem po černých, vlhkých, strmých cestách bezúčelně, bez uvažování, až se nade mnou setmělo. Potkala jsem hajného.

„Kam jdete?“ ptal se.

„Tak procházím les!“

„Neznáte-li se zde, zabloudíte!“ řekl.

A já již nyní nevěděla, kde jsem. „My všichni bloudíme!“ myslela jsem. Ukázal mi cestu.

V stromech vysoko nade mnou počalo cosi šumět a šplouchat.

Netmělo se od hustého lesa, i mraky se zvolna v sebe vpily a rozepjaly nad lesy.

Déšť spustil se šedý, plný po celém údolí. Skryla jsem se pod stráni ve výmolu pod kořeny stromů. Olše i vrby u řeky zešedly a tiše nastavily své větve, půda zavoněla, tráva se sklonila, lesy zašuměly. Za půl hodiny se na západě ukázalo modré nebe a mračna se odvlékala po horách v dál. Prošla jsem po kraji lesa novou strmou stezkou mezi hladké, šedězelenavé kmeny habrů, bělošedé kmeny buků. Dolejší větve byly zcela suché. Voda dosavad k nim nespadala. Kolem černé hlinité cesty překvapily mne šťavnaté záhony svěžích rostlin. Jako lesní břečťan rozložil své široké nelesklé listy kopytník, na speřených svých sloupkách postavila své sněžné ochmýřené květy přestupnička jako by vysoko hlavičku svou vypínala nad úměrnou vodorovnou plochu v sebe spřekládaných listů. A jinde na lehounkých svých stonkách a hvězdových lístkách chvěla se bílá mařinka a zcela k zemi přilnul hebký drobný šťavel. Konečně se i voda s nejvyšších větví přetížila a zvolna spouštěla se po poschodích dolů, s hlukem dopadala tu na té, tu na oné straně. A silněji voněl mokrý mech i čerstvě rozjetá mokrá země; i houby kdesi skryté zavoněly.

Hledala jsem na protější stráni travačky, zahoukala na ně, ony odpověděly, ale nesrozumitelně. Pak mi řekly, že byly schovány pod lískovým keřem. Ten je v bouři nejjistější, protože se pod něj schovala Panna Maria.

Nevěděla jsem, půjdou-li již domů, nerozuměla jim. Přešla jsem most a s nějakou vnitřní nepřemožitelnou nevolí vyhnula se uhlířově chatě.

„Tak, chlapec s nimi půjde do Březové!“ volal na mne z nitra chaty hlas ženy. „Možó jen vzkázat.“ Neodpověděla jsem.

Přešla jsem řeku, obešla louku pod strmou, nizoučkým křovím po-

Digitized by Google

rostlou stráň. Travačky mé již měly nažaté vysoké kopce trávy. Ale ony jsou jako lichváři, jako v penězích se ve své trávě hrabou, nasytit se nemohou a odejít se jim nechce, dokavad vědí, že všechny jejich síly náklad nepřemůže.

Jít se jim ještě nechtělo. Dovolily mně, mé ubohé stařeny, abych ještě prohlédla druhou stráň.

Slunce již svítilo i hřálo teple ve skropenou zemi. Tudy, kde táhla prve černá mračna, zůstal lehnký mléčný oblak. Po dešti kopretiny a heřmánky se těsně sevřely, a žlutá barva pryskyřníků zvítězila v celém údolí. Jako roztavené zlato rozlila se mokrá, lesklá jejich barva po celém údolí, po šírých kyprých lukách, nad hustými měkkými travami i nad páchnoucími listy lopuchu. Až záře od nich šla, od bohatých, zkadeřených, v drahokamy sluncem a deštěm proměněných luk. I z bledého oblaku se spustil řídký stříbrný dešť; padal v slunci lehce nad roztavená zlatá luka jako bělavý prach, stříbřil se i barevně zaleskl. Ve stínu, který vrhala zalesněná stráň, v černém stínu, z něhož i na dálku bylo tušiti chlad, zamodral se kouř a zvolna se rozplýval na temné půdě mezi stromy. Vrby jako čerstvě barvou natřené se leskly a olše chladně se odrážely na temném pozadí. Deštík se sypal, stále lehnký stříbrný, jako by jenom květy okrášliti přicházel.

Mé babčenky zase bůh ví kam zalezly. V stráních se ztratily.

Prošla jsem údolím, až tam, kde se stráně svíraly, brodila se vodou, hájem vysokých, sluncem opálených kapradin a došla pod stráň do habrového, strmě nad řekou vystouplého háje.

Travačky mé již dříve zpozorovaly kupy čerstvě nažaté trávy, která jim nepatřila. Ale travačku nebylo lze v stráni nalézti.

„Vida“, pravila tabáčnice, „tato vrchní tráva je čerstvě žatá a my myslíme, když je ustanoveno, že nesmíme vzít srpy. Jiná nám trávu vyžne, a my se s ňó šklubáme.“

Nyní až u samé řeky spatřila jsem travačku. Nesla zpola naložený uzel trávy a v ruce kytku červených jahod.

„Holce pro radost!“ řekla.

„Není jich tu teskno? zeptala se. Byla z téže vesnice.

Zachtělo se mi vyšplhati se vzhůru a pohleděti z dálky na hory. Svah byl kamenitý a příliš strmý. Hořejší polovice jako kožešinou byla porostlá rozkvetlými jahodovými keříky a dolejšek mezi kamením byl samá k zemi přihnutá trnitá větev malinového křoví.

Obešla jsem hájem, stoupala uhnilým listím, za kmeny starých, za keře mladých habrů se uchytávala, až jsem dostoupla výše.

Vyšla jsem z háje. Nepršelo již. I mléčná oblaka dala své poslední zásoby. Vše upadlo jako odpoutané k zemi. Obloha ztemnila. Jen v pozadí jako v kouři na samém východě stála vysoká, stejnoměrná, zakouřená oblaka, daleko za horami, za šedými, vzdálenými horami. Zadívala jsem se v ně. Zdála se mi příliš pravidelná a nehybná. I zbarvena byla jinak než na blízku stojící strmé, zažloutlé, rozčepejřené obláčky. Napadlo mi, že jsou to hory. Ale zase jsem se vyvracela. Kde by se vzala výše? Kde vzdušná krása?

Dlouho jsem postála. I zdánlivá oblaka se nehýbala ze starých, před věky utvořených linií.

Byly to hory! Vysoký blankyt se odrážel v bílém jejich dechu. Ve výši modraly, jako podušky ze vzdušných par nanášely se lahodně, s oblohou splývaly, s ní rostly, kypré a měkké se být zdály, jakoby kdosi veliký měl nad ně sklonit bolestnou hlavu.

Digitized by Google

Kouř z chaty milířovy se nyní zdrobnil, při zemi se vlekl, tak šedě se modral, jako by ani síly neměl se vznésti.

Dlouho jsem postála, k nenasycení přes horské temné chlumy se zadívala k oblačným nesmírným horám. A jen jejich průsmyky mne zabolely. Takové, jimiž se sem vedrali bohatí Kraisové.

Slunce již osušilo celý prudký svah. Zvolna chtěla jsem spustiti se dolů, když jsem ucítila příjemnou vůni, jako ananasu zdálo se a za chvíli vanilky. Hledala jsem. Ni květů, ničeho podobného jsem neviděla. Ale vůně se stávala silnější. Marně jsem po čichu hledala. Oko nechtělo nikde mu dosvědčit. Tu upoutal pozornost mou již v slunci ze stínu háje vystouplý kmen podraženého stromu.

Na jeho zbylém pni nad nevyvrácenými kořeny vyrostla šedá plyšová v polokruzích uchytlá houba těsně nad sebou po všech stranách jako kroužkování rozrostlá s bělavým a žlutavým okrajem. Ona tak silně voněla.

Usedla jsem na starý kmen a rozhlédla se. V bohatých listech jahod nade mnou jako rubíny zaleskly se plné šťavnaté, sluncem vyhřáté jahody. Zase ta stará, zapomenutá horečka, slídit se džbánkem po pasekách, hledat bohatá místa, jako hladová vrhat se lačně k nim při prvém objevení, se mne zmocnila.

Celou stráň jsem tam po výšce prozkoumala.

Travačky mne zavolaly. Chtěly jít k domovu. Spustila jsem se prudce po stráních mezi kameny a malinovím. Travačky měly již ve čtyřúhelných plachtách s provazovými konci navázaná ohromná břemena trávy. Daleko vyšší a k neporovnání těžší než byly samy.

„To neunesete!“ řekla jsem.

Ony se usmály.

„Ty mladší, která je dobrá travačka, ještě větší břemena mívají!“ řekly a jaly se do toho zapřahovat jedna po druhé, aby si se země pomohly.

Z javorových planých keřů větve naškubaly, v závitek do zástěry svázaly. Pak jedna po druhé na znak na uzel ulehla a těsně kolem ramenou zadrhla tvrdé provazy. A jak je přitahovala, celé její slabé kostnaté tělo, až ke kolenům nahé hubené nohy se bolestně napínaly a namáhaly. Jedna druhou jako poražený kmen na přímo pozvedla.

Tabáčnici ještě zachvátil kašel. Hotova být nemohla. Stále ji dusil.

Vydaly jsme se na cestu stejným údolím, kolem po kmeni porostlých olší, mokrými stezkami, vodou a vlhkem. Ženy šly přede mnou, ale často musily odpočívat a tak mne poslaly domů.

„Trefijó?“ volaly za mnou.

„I treffm!“

Zdálo se mi, že jdu stejnou stezkou, že ani není rozdílu. I nějakým lesem jsme šly tam, já i nyní nějaký nalezla a procházela ním; ale on se mi příliš dloužil. Nepoznávala jsem ho. Tím směrem musí ležet vesnice, myslela jsem a šla tak. Ale les kolem mne houstl, se tměl a nikde ani světélko neprokmitalo. Našla jsem mokrou cestu plnou bláta, úvoz lesní hluboký; šel ovšem opačným směrem. Ale aspoň mne někam dovede, domnívala jsem se. Dovedl mne do nějaké černé tůně pod temné huštiny srostlého jedlí. Silná vůně promoklé měkké černé půdy i spadalého jehličí se kolem rozprostřela a úzkost taková ne bolestná, ale zmatená ní pronikla. Uvažování neprospělo. O čem možno také rozumovat na dně rozmoklé tůně v černém vysokém lese, po západu slunce, v neznámém kraji? Šla jsem zase mokrým hlubokým úvozem vzhůru, pod kotníky do bláta upadala

Digitized by Google

a zvolna stoupala do strmé stráně, i šla zase starou cestou ku předu. Konečně vyšla jsem do poraženého lesa. Čerstvě oloupané jedle jako poražení velikáni ležely sem tam po pasece. V hranicích stála tu sloupaná kůra, válely se mokré třísky. Byl to vykácený klín lesa ve středu jeho a kolem stály smutné, světlu neprostupné stěny jeho.

Chvíli jsem se zaradovala. Tu je paseka, bude tu i člověk, ale zmýlila jsem se. Paseka mlčela. Bez pohnutí ležely tu kmeny zahynulých zaťatých stromů. I ptáci zmlkli, ani cvrček v těchto končinách nezazpíval.

Postála jsem a naslouchala. Cosi přece rozvlnilo lesní tišinu. Šla jsem po zvuku. K zemi schýlená, stála na pokraji lesa malinká stařenka a svazovala uzel nabraných tříštěk. Ptala jsem se ji na cestu. „I já tam jdu!“ odpověděla. „Možó jít sebó!“

Pohlédla na mne. Tvář její byla scvrklá, kulatá. Pod naběhlýma šedýma očima měla bílé míšky i na nose měla takové světlé skvrny, na bradě velikou svislou bradavici.

Do svého nákladu se zapřáhala právé jako travaďky.

Pomohla jsem jí se postavit. Uzel si dala pozvednout, poklekla, ale vstávat chtěla sama.

„Musím včil najít nohy sama,“ řekla.

Po cestě se rozhovořila.

„To si tak sbírám ty tříštečky, abych měla se při čem ohřát. Jsem sama a nic ničehož nemám k starobě. Dělat nic nemóžu a tak mne nikdo nechce. Syny mám dva, ti mne vyhnali, však oni ani tak ne jako nevěsty. Když jsem dřela jako hovado, tak mě měli. Měla jsem kozu, o tu mě připravili, měla jsem jalovici, tu mi zas vzal druhé syn. Slíbil mi jeden pět rénských, druhé dvacet za ně. Však do Božího sódu ničeho nedostanu.“

„Tak kde jste?“

„E jsem u jedněch, mám tam v kótku jen ty peřinečky. Nanesu jim dříví na zimu, abych se mohla ohřát taky při nich. Bůh ví, jest-li mne tu pán Bůh do té doby zanechá, ráda bych už šla do země, dlóho mne tu pán Bůh nechává. Ale jest-li nebudu, jen ať si to s pánem Kristem spálijó, ať si to spálijó,“ opakovala vzrušeně a zlostně. A ku podivu, kdykoli jsem na ni pohlédla, pokaždé proměňovala výraz tváře, stavěla se velmi bolestnou, ale ta bolest nešla z nitra. Naopak cosi jako zlostnou, potměšilou starobu věštily ty bílé podivné skvrny na tvářích, ty nalité bílé míšky. Mne se ani soucit nezmocnil. Chladně jsem ji vyslechla, bez vzrušení se s ní rozloučila.

Na cestě k domovu potkala jsem známého domkáře. Přicházel jinou cestou, ale šli jsme pak spolu.

„Proč pak dělá různice, stará chlanila,“ pravil o stařeně. „Statek projedla, propila, nic nedělala a teď jen synům páše doma rozmíšky. Škoda s ní slova tratit. S tó se nejlepší nedat ani do řeči.“

Ale já ani tomu neuvěřila. „Pravda, hle, kde je pravda?“ pomyslila jsem. „I tam i tu! Kdo ji zná, kdo ustanoví? Projedla statek. Ale vždyť nikdo neprojí statek na jedno sousto, nevypije na jeden doušek. Ani jí nepřišlo, a radost z toho neměla. A proto má dnes zmírat hlady, trpět v ústraní, vléci se v osmdesáti létech za večera místo odpočinutí, tahat těžká břemena a chodit za tmy sbírat tříštky.

Nebo skutečně chudá hostina tohoto světa je tak lakotně ustrojena, že ztráví-li vše žíznivé rty v mládí, starobným se ničeho nedostane, a je-li kdo životu co dlužen, že i mu plně splatit musí.

Ano život, společnost je zlý věřitel. Ničeho nedaruje, vše, co mu bylo

Digitized by Google

násilně uzmuto i on si vezme zpět. A úroky chce! Slzí, kolik jich vyplakat stačí! Takový přísný, neúprosný je, že toho, kdo sám se pod přísné, těžké jeho otěže nedostaví, s úsměvem jizlivým ponechává, v záloze ponechává, hodiny volnosti odpočítává. Ale jaké pak je smrtelné mstivé jařmo jeho. Spravedlivý je. Ale jaká to mračná spravedlivost. I vzpomínkami dráždí na dávno zašlé chvíle a i tehdy, kdy má obět spoutanou, kdy ani ramena již toužebně za minulostí pozvednouti nelze, kdy je vzata i poslední síla: víra v nový život, v navrácení se.

Došla jsem domů za světlé tmy bezměsíčného večera. Hvězdičky bledě zasvítily na světlé šeré obloze. Hladový dobytek kdesi zabučel, cvrčci se rozepěli a odkudsi zazněl mladý dívčí smích. V jediném okénku jako jiskřička zasvítilo světlo kahánku. Má zlobná stařenka s bílými míšky, která statek projedla, upadla snad nyní schvácena do svého ústraní na poslední majetek, na svoje peřinečky, Bohu zažalovala, v bezmoci pomsty chladnou smrt zavolala a život proklela za to, že jí do dávno vyschlé nádoby nenačerpal nového vína. A on stál nade vším, nad celou nocí, nad temnými horami, neviditelný, přísný a mlčelivý. Jen naslouchal a pozor dával.

Mladý, pružný smích a lehká veselá slova zavzněla nad dědinou.

„Zaslechl-li je," myslila jsem, „běda dívčímu zpěvu!" (Příště dále.)

Nová česká poesie.

Fr. Xav. Svoboda:

Z knihy „K žatvě dozrálo."

V čelo knihy.

Od let již dumavě v kraj otčiny jsem zřel.
Lán polí, vesnic lid, život jsem uviděl,
vlnění modrých hor, jež tratilo se v dál.
Před během domácím čist, otevřen jsem stál,
s ním cítil, padal, rost a s ním se radoval.
A se vším v souladu jak onen strom jsem stál,
jenž na vsi pohorské po mnohá léta zrál,
jenž bouře přetrval a dál jenž bude stát,
a jehož korunou vzduch rodný bude vát
po letech jako dnes, touž silou nastokrát.

Stará vzpomínka.

Po lesích zavátých pěšinkou zatáčivou
při větru dotěrném jsem, hledaje sny, šel,
a dávných pamětí tříšť, bůh ví, čím dnes živou
v mlhavu smutečném jsem v klenbách duše měl.

Prostydlou jizbu zřím, vzduch květin vůní sytý
a voskem spáleným zčechrává bolest mou;
tu dcerka sousedky jak obraz lehce smytý
spí v rakvi. Hlavu má malounko zvednutou.

Šat její růžový, (jak viděl jsem ji kdysi
zahradou přeběhnout), mou myslí hned se kmit,
smích její slyším zas, vzlétavé vidím rysy,
podlouhlý nosíček i šedých očí svit.

Na trávě tamto je, rukama v smíchu hází,
tenounká vlnivá, dva copy na zádech;
přes zoubky tečkové smích radostný se plazí
a jemně voní vzduch, jenž pije její dech.

Digitized by Google

Pak zřím ji v pokoji. Z not zpívá. Hlásek její
čímsi bručí jako plech by tenounký se chvěl,
mám strach, že selže jí, jak tóny k výši spějí.
Rty stihám hýbavé, prach nachu, zoubků běl.

A nijak nechápu, že mrtva v rakvi spala,
že nyní pod sněhem již dávno skryta jest,
že právě před chvílí zde za mnou nevolala
a že již nebčhá po stužkách lesních cest.

Vnitřní víra.

V. Mrštíkovi.

Na chladném jílu větrnatých lad
jsme kořeny své touhy zapustili,
do vichrů silných, rozvášněných vád
jsme prapory své vytýčili,
a prosti šalby zlé i pochlebnosti
z páchnoucí země vzrostli jsme
v hluboké snaze odvážnosti,
přímosti tvé a lásky mé.

V samotě volné v šumu vichrovém
nad holou zemí pospolu jsme zráli,
výš rostli, zřeli na obzorů lem,
a větve do široka rozkládali;
kol vítr šuměl píseň tesknych snů,
myšlenek našich, vzpomínek i přání,
a roznášel je v chladu prvních dnů
samotou šerou po mlčící pláni.

Přes nás se přehnal v týrajících dnech
čas zápasů a zlého odříkání,
čas ústrků i pohanění všech,
lidského zhrdnutí i posmívání,
a my v tom víru ženoucích se sporů
ve vlastní život jsme se zavřeli
a plni snah i posvátného vzdoru
k příštímu jaru v nitru hořeli.

Koruny naše nad hrudnatý prah
se do široka jarně rozložily,
kořeny živí míza silných snah,
volně se barví denně obzor milý,
pohody vítr šumí nad námi,
květem a listím tiše hraje,
hlubokou písní mluví s brudami
a šeptaje zapadá v kraje.

K zakončení knihy.

Steplelých paprsků, povznesné radosti,
slunečna padniž v hruď mi tolik jen,
bych zázračného tepla okusil,
a aspoň jeden vymíněný den
jak volný orel žil,
v oblačnu vysokém v znoji se světla hřál,
houpal se, kroužil, rozhlížel se v dál.

Života paprsků, vroucího prolnutí,
poznání padniž v hruď mi tolik jen,
tělnatým sedlákům bych rozuměl,
rozvoje volného bych viděl den,
a s pracovníky směl
rozlit v nich, proměněn sourodý život žít
a rozprášený v potomstvu se chvít.

Z nové knihy J. S. Machara.

Julian Apostata.

Zakrslá tráva sluncem v hnědo sprahlá
se krčí spoře v žlutém moři písku
jak plachá stopa kroků bezmocné zde
přírody tvůrčí.

V ohromný oblouk nebe rozpjato je
nad pouští mlčící . . . A v dáli Eufrat
své siné vody valí beze hluku
jak řeka smrti.

Sem zahnalo v kraj posupný a mrtvý,
jenž vzdorem dýše k všemu, co je živo,
jej, jenž plál vzdorem ke všemu, co žilo,
tajemné Fatum.

A v klínu písku kdesi tady leží
s krvavou hrudí, se zatčatou pěstí
a pohledem, v němž stuhly blesky hněvu
v poslední chvíli,

když Galilejský na hrob jeho vložil
svou hřebem kdysi proraženou nohu
a zbodenýma rukama tisk lidstvo
na ránu boku . . .

A přes hrob jeho přešly žární dnové,
hvězdnaté noci, vichry, déště, sněhy,
dny, léta, věky, národy a vojska
s vozy a koni.

On ve svém vzdoru nepohnul se ani.
A nehnul se, když na kopytech hřebců
barbarů hrubých roznášen byl světem
prach jeho říše.

S krvavou hrudí, se zatčatou pěstí
a pohledem, v němž stuhly hněvů blesky
v poslední chvíli, tich jsa ve svém vzdoru
čekal a čekal . . .

Digitized by Google

Vstaň, Juliane, přehoď přes své pléce
plášť purpurový, vpleť do hustých vlasů
si svěží vavřín, dej si zapět hymnu
vítězství, slávy!

Vstaň k triumfu, pěst otevři spjatou vztekem
a čechrej mírně hustou svoji bradu,
jak dělával's to v době dobrých nálad,
den tvůj je tady!

Čas, pouhý čas, ten pojem bez obsahu,
to prázdno, které ruší každou hmotu
i myšlenku — on dobojoval boj ten,
kde ty jsi padl.

Vstaň, Juliane! Kde je Galilejský?
Kde jeho voje? Síla? Vyznavači?
Vstaň, dívej se, dnes netřeba ti meče,
traktatů, brožur!

Ovčinců dvéře všude otevřeny
a ovce venku, dobré, milé ovce,
už nechce se jim zpátky v temné stáje
k bděním a postům.

A hrozby pastevců a lákání jich
je směšně marným, dobré, milé ovce
peklem a čerty s tajným smíchem straší
jehňátka bílá.

A v nebe nevěří už dobré ovce,
a milejší jim slunný den je tady,
než celá věčnost jednou mezi sedmi
andělů kůry.

Vstaň, Juliane, pastevci ti zdají
se dětmi být tvých Antiochiejských:
líc rudá, hladka, laloch třesoucí se
a velká břicha!

A dogmat suchých houfy ve svých mozcích
a liter prázdných řady na jazyku —
v železné černé řadě oni stojí —
však vůdce zmizel.

Svět vybojoval, ale podal lidstvu
jen askesi a mdlobu odříkání
a místo štěstí jenom plachou naději
na život příští.

Těl miliony schvátil bílou rukou
a nes je výš a výš kams v modro nebes,
však zemdlela přec jednou ruka jeho
tou strašnou tíhou.

Znavená, chvějná pustila je dolů . . .
A tenkrát spěli pastevci ti bdělí
a naplnili těly ovčince své
a vládli jimi.

Tu Galilejský schýliv bledou hlavu
vzal do ruky svou třtinu plnou trnů,
žal v duši, hoře ve sklamaném oku
odcházel v dálku.

A rozplynul se jako ranní oblak.
Je pryč, je pryč. Je z něho jenom jméno
a z jeho říše ovčinců pár hluchých —
vstaň, Juliane!

Tvůj den je tady, vyjdi ze své pouště!
Vstaň, filosofe, nemáme už boha!
Vstaň, trůn tvůj zvrácen, říše rozmetena —
však bratry najdeš!

Jiří Karásek:

Beethoven.

(Adagio, op. 27.)

Ó smutku zhořklý, ztížený, zkamenělý,
ó smutku soch, jež ve chrámech nahost bílou
a mramorovou poutníkům ukazují,
vejdi v mou duši!

V mou duši vejdi znavenou dlouhým žitím,
vstup v marné dny a pošmurné, v samých flórech
jež za sebou se vláčejí v líné šedi,
v znudění pustém!

Ó smutku rhytmů zvýšených, majestátních,
ó smutku rhytmů pohřebních, rozvlněných
kdes v chrámě ztmělém, rekviem kněz kde slouží
v ornátě černém.

Ach, hořká marnost nadějí! Všemu konec!
Vše míjí, hasne, v popelu stydne, chladne!
Vše zpozděno a zmařeno! Vše se ztrácí,
stín pouhý v stínech!

Digitized by Google

Ó mrtvo v mrtvu bezzvukém, nepohnutém!
Ó smrti ruko, vložená náhle k čelu!
Ó hrůzo skonu prochvěvší tělem v posléz,
jež dlouho zmírá!

Klid, věčný klid! A konečné zapomnění!
Klid mrtvých, kteří ve hrobkách spočívají,
pod těžkou deskou s vypuklým erbem v prostřed
vyhaslých rodů!

Klid zmrtvělých vln, na mořích neochvějných,
jichž nerozbrázdí po léta žádný koráb,
jež v kovovém a zšeřelém tónu tmí se
den co den pusty!

Klid božích muk, jež v samotách prachnivějí,
klid křížů vetchých, zčernalých při soumraku,
kdes v zapadlých a bezlidných krajích, plných
ustydlé hrůzy!

Klid lodí starých, zbloudilých v oceánech,
jež na Severu zamrzly v ledech věčných,
jichž mužstvo dávno zhynulo pod stožáry,
zmořeno hlady!

Klid umrlčí a zsinalý, ustrnulý,
jak kraj je v noci v měsíci zelenavém,
klid všech, kdo dlouho kráčeli, aby klesli
uprostřed cesty . . .

Arnošt Procházka:

„Et tout est effrayant lorsqu'on
y songe." **M. Maeterlinck.**

Zvířený prach! . . . Řítí se a sžírá zeleň svěží.
— Mraků popel strnulý vzduch plní! . . . Smrt kol táhne
šírem. Ledný dech! A měkký vánek! . . . Mlhy sněží . . .
Poušť se v saze halí. — Po vláze ret vyschlý práhne.

Na obzoře rudý zážeh: jitro . . . Červánky dne!!
— Temní . . . fialové páry . . . Zase ve tmách tápat!
Kříže hřbitovní činí v prázdno. Večer. Touha stydne . . .
Ráno stejnou září má a stíny jako západ!!

Jas a tma. Boj a klid. Žití smích a tragedie.
— Výkřik zoufalství . . . Krev! jen krev! . . . všady cíl a nikde!!
. . . Tělo hyne v křečích . . . Duší zmítá agonie.
— Mrtvá tiš — — — jen otázka ta věčná: vítězství kde?!

Fr. Merta:

Má píseň.

V mou duši píseň chodí po špičkách
jak opojená snivá bajadera
do síně mdlé, kde na koberců nach
se klade úsvit měsíčního šera;
ten zlatí vzduch, který jest prosycen
kadidla vůní, opojnými květy,
a lehá v tichou nádheru mdlých stěn,
kde svůdných žen se chvějí silhouetty . . .

Ó ženy vzpomínek, ó mládí sny,
v nádherné síni duše mojí spíte!
K vám navracím se bojem znavený,
k vám spěchá srdce moje bolem zrytě . . .
a v síni duše své v mdlých myšlenkách
pak dumám v svitu měsíčního šera — —,
tu přijde milenka má po špičkách
mně padne v náruč — píseň, bajadera.

Digitized by Google

Nové proudy a dekadence.

Napsal Jan Vorel.

Spojení hnutí dekadentního v české poesii, představovaného pp. Procházkou, Karáskem a Březinou, a hnutí pokrokového bylo by prospěšné a žádoucí. Snesl jsem pro to důvody v č. 20. brněnských „Literárních Listů“, jež tuším uchovaly svou solidnost vůči protidůvodům p. F. V. Krejčího v minulém čísle t. l. Chci na to ukázati.

Dekadence jest světový názor jedinečný, individualistický, aristokratický. Špatný, osudný, nebezpečný není. To jest základní vada v nazírání. Co na dekadenci špatného jest, týče se pouze jejího účelosloví, nedostatku její sociability, která dnes stejně fanaticky na umění se požaduje, jako před chvílí se odsuzovala. Dnešní dekadence uzavírá se sama v sebe, zamotává se jako kukla do svých myšlenkových a uměleckých požitků, nemyslí na nic, než na slavný smutek dohasínajících orgií. To jest to zlo, pro něž kritika bičuje bez ustání dekadenci. Ale toto zlo vykoupeno jest vybraností, jemností a delikátností práce umělecké. Mohl by býti spor o to, zda k prospěchu celku, národa, tolik přispívá závratné vyvrcholení artismu, na kolik záporem sociálné užitečnosti jest poškozen, než vždy toto dilemma bude bezpředmětné, vezmou-li se v úvahu podmínky dekadence. Musí se vyznati a připustiti, že dekadence nevymizí nikdy s povrchu světa. Dekadenty budeme vždy. Budeme jimi za prvé vůči velikým, nedostižným ideálům, jež naše výkony budou usvědčovati z nízkosti a nedostatečnosti, a po druhé budeme dekadenty proto, že jsmě individualisty, protože při umělecké tvorbě budeme vybírati ze svého nitra, ze svého duševního fondu, budeme se representovati tím, čím naše „já“ jest napojeno. Dekadentism a individualism jest v podstatě totéž. Jest to totožnost důsledků. Nedá se popříti, že to, co se až do dnešních dnů v umění velikého a pozoruhodného vykonalo, bylo dílem bohaté individuace, nejjemnějšího odlíšení, odstínění, tvořivého usamostatnění jednotek. A právě toto usamostatnění přineslo jemnost, exotičnost, raffinovanost výkonů uměleckých. Čím pokročilejší individuace, tím útlejší, ostřejší a nuansovanější produkce. Za vyloženo, rozumí se, musí se pak považovati, že k tomu, aby někdo byl dekadentem nebo jím se stal, není třeba zvláštního odhodlání, nebo nějakých vychovávacích dressur. Dekadenti se nedělají; dekadentem se každý rodí. Celý sklad jistých podmínek filosofických a kulturních nerozhoduje. Podmínky ty jsou společné všem jednotlivcům, nejsou jisté, abstrahované ku př. ze životního rozvoje zbankrotělé a přezralé buržoasie. Podmínky k dekadenci byly za všech dob, u všech národů a ve všech třídách. Na to Emil Faguet dobře ukazuje. Řekové měli svého dekadenta Luciana a moderního našli v Chénierovi. Dekadentem klassickým jest J. B. Rousseau a romantickým Th. Gautier. Ještě blíže ji dá se označiti ku př. Marivaux za dekadenta Racinova. Nechce se tím říci, že jde o imitaci, ne. Autor jest originelní, velmi originelní, tvoří nové umění, ale jest vybranější, vypjatější nad svého předchůdce. Tato zjemnělost, ve skutečnosti pokrok, béře se za škodu. Bez ní by buď zavládla stabilita anebo nastalo by pozvolné sesmykování k spodnějším a spodnějším, dávno překročeným stupňům vývoje, než to nevadí, aby nevytvářela se v duchu naprosto opáčnem definice dekadence. Dekadent považuje se za spisovatele, který žene k určitému excesu vady buď jisté školy nebo rasy, k níž patří, zachovávaje a ukazuje jinak

Digitized by Google

ještě vlastnosti essentielní. Jest jakousi vybledlou podobiznou, poloparodií, zdánlivou jen nebo opravdovou, bezděčnou. Nic ubožšího než tento názor. Vždy dekadent zakládá bohatší kulturu literární. Věříme-li v pokrok umění, musíme v dekadenci hledati jeho hybnou sílu. Pokrok právě vykonává se tím, že jednotlivec vytrhne se z rámce školy, rasy, organisovanosti sociální a usamostatní se na svůj vlastní účet. Organisace ztrácí na pevné učlánkovanosti, ale jednotlivec získává. V dekadenci vyhrává tedy jednotlivec nad celkem, ale toto ustavičné vítězství znamená právě nepřetržitý vývoj. Nejširší základ má tedy dekadence: veškeru vymoženost předchozího vývoje.

Nicméně nelze dekadenci upírati účinky na zdraví a chorobu společnosti. Dojista nebudou znatelny na poli svobody umělecké, tam, kde podává se výběr nejjemnějšího a nejušlechtilejšího. Uměleckost, vyhnaná do svých podivných a pyšných krajností, nepoškodí hygienický moment v rozvoji společenském. Je-li již třeba všímati si jeho poškození, musí se přejíti na pole zcela jiné, na pole cílovosti umění dekadentního. Zde nemá dekadence než účinky rušivé. Není náchylná vytvořovati společenský soulad. Odděluje ostře jednotlivce od sebe, naplňuje je bojovným odporem, tím více, když intelektuelní individualism rozpaluje se žárem svéúčelného požitkářství. Pak dekadence jest duchovým materialismem, zdrojem palčivého neklidu, neuspokojenosti. Pak přirozeně nelze se s ní smířiti tomu, kdo pracuje k sharmonisování společnosti, kdo chce, aby rozvrácenost a spornost se vyrovnala v měkkou a vonnou rovnováhu.

Takovou dekadenci, neznající žádné teleologie, navrhl jsem za prostředek, jehož by mělo pokrokové hnutí užiti. Dekadence se měla hnáti do krajností, měla se vstříkati do všech pórů společenského tělesa, měla „rozbiti“ společnost, aby na troskách vyrostla nová. To bylo, tuším, správné. Dekadence francouzská ukazuje, kam vede. Znavenost a přesycenost jest tu hotová a úplná a ta znavenost stane se dnes nebo zítra východiskem do éry lepší. Stejný pochod se také u nás odehrá přes nejhouževnatější protesty. Důvod těchto protestů spočívá jedině v tom, že činnost rušivá dekadence bývá představována a znázorňována jako násilná a otravná, jedovatá. Mluví se vždy o bacillech dekadence, o žravé nákaze její. Ve skutečnosti však není a nebude o ní ani potuchy. Proměna, způsobená dekadencí, odehrá se pokojně, smírně, usměvavě. Všímneme-li si nejvyslovenějších dekadentů, vidíme, že konec konců opouštějí stanovisko lhostejné svéúčelnosti, osobní užívavosti, že z duší jejich, vypráhlých pod ohnivým sluncem intelektuelní smyslnosti a duševního materialismu, vytryskuje pramen nadšení. Ti sobci, zaujatí jen pro své rozkoše způsobem nejnelidštějším, rozplývají se posléze v evangelické lítosti, v něže soucitu, v šťastném míru víry, která je donucuje, aby žili pro jiné, ne pouze a výlučně pro sebe. Jest to obrození. Vrací se ideál, nadšení, víra beze všeho násilí. Reakce se dostaví sama, bezděčně a vytvoří novou disposici duchovou. Odtud tvrzení, že dekadence — rozumí se po stránce svého strojeného a nesociálního aristokracismu — není stav trvalý. Jest jen provisoriem, které musí nezbytně skončiti rozvinutím a užitím tendencí sociálných, altruistních.

Přechod do éry lepší stane se tedy dekadencí. K tomu není zapotřebí opačného křídla literatury, altruistního, sociálního, jako zdravé protiváhy naproti společensky neblahým účinkům křídla individualistního, představovaného dekadencí. Zde jest celý omyl. Literatura altruistní bude ve svých uměleckých výkonech vždy spočívati na individualismu, jednotlivec, umělec bude oplodňovati své nitro, své „já“. A tím bude také dekadentní, ne ve

Digitized by Google

špatném toho slova smyslu, nýbrž že stále útlejším odstíňováním jednotlivce od jednotlivce poroste jemnost a vybroušenost umělecké práce. Literatura altruistní bude v podstatě úpadková, pouze v cílech, tendencí vymaní se z upjaté, povýšené nevšímavosti, z rozkošnického tkvění v sobě samé a vběhne do svého okolí, do prostředí vnějšího světa, společnosti. Stejně jako vlastní literatura úpadková, když dojde k nezbytnému poznání, že vedle umělecké dokonalosti dlužno také pamatovati na společenskou užitečnost. Na poli účelnosti se obě literatury svorně sejdou. Ruská literatura romanopisecká, která jest tolik sociálná, nepostrádá známek úpadkového tvoření. Ať vysoce úspěšné nálezy psychologické u Dostojevského, nebo široké, majestátně klidné kresby sociologické u Pisemského, Tolstého jsou možny jen bohatým rozvojem individuace, ostrým vypjetím se autorů nad průměr společenské schopnosti. A naopak raffinovaní dekadenti francouzští, Rod, Bourget a j. opouštějí stanoviska bezúčelného sobectví a stávají se sociálnými. Není mezi sociálnou a úpadkovou literaturou rozdílu, leda ve výšce a síle umělecké tvorby.

Zbývá nyní zodpověděti otázku, zda dekadence obrátí se na určito k snahám sociálným, nebo jak jinak to řekl p. F. V. Krejčí, zda po naší éře individualismu nastoupí éra kollektivní? Pro tvorbu uměleckou otázky té nestává. Nepodaří se vychovati všechny jedince k stejné inteligenci, aby všichni byli stejně nadaní, malí učenečkové a průměrní umělci, vždy budou lidé, kteří budou stělesňovati postup a pokračující dokonalost, kteří tímto dekadentním zvykem budou uskutečňovati evoluci. Co se pak týče tendencí, musíme říci, že dekadence nebude míti síly vzepříti se účinně revoluci, jaká připravuje dnes mozky a srdce na příští éry kollektivní, altruistní. Starý, cynický Řím oblékl se do žíní. Nuže, můžeme my připustiti, že nepřijmeme to, o čem konečně všichni jsme přesvědčeni, že jest to naše vykoupení v nejbližším budoucnu?

Digitized by Google

Z duševního života za hranicemi.

List z nejnovější poesie německé.

Napsal Jiří Karásek.

I.

(Několik slov úvodem. — Richard Dehmel: Aber die Liebe.)

Již povrchní pohled do nejnovějšího písemnictva německého, povrchní seznámení s nejnovějšími jeho proudy odsuzuje mezi spuchřelou veteš bezmyšlenkovitých frází časté u nás tvrzení o umělecké bezcennosti a impotenci současného německého Parnassu. Jsou u nás lidé, pro něž neexistuje ještě ani hnutí vyvolané M. G. Conradem, Karlem Bleibtreuem a soudruhy, natož aby věděli o snahách novějšího data, o snahách na př. moderní německé školy lyrické, jichž první výraz sluší hledati v anthologii Viléma Arenta „Moderne Dichtercharaktere“ r. 1885 vyšlé, a jež v sytých rysech a největší úplnosti realisovány najdete také v letos vyšlém Bierbaumově „Moderner Musen-Almanachu“, který jediný, vzdor sebe vášnivějším protestům moderních německých Nicolaistů (slovo je od Detleva von Liliencron) postačí cizinci jako dokument vážných uměleckých aspirací mladého Německa. Moderní představitelé literatury sousedního národa; Detlev von Liliencron, Julius Hart, Arno Holz, Vilém Arent, John Henry Mackay, Otto Julius Bierbaum, Karel Henckell, Richard Dehmel, Gustav Falke a četní jiní znamenají pokrok a postup v německé lyrice od Heinea a Lenaua. Ti, kdož hlukem kramářské a plakátově strakaté reklamy zmámeni sáhnou po posledním produktu autorů à la Jordan nebo Spielhagen, vynášeném jako nejsvěžejší, nejvonnější, nejšťavnatější a nejlepší plod domácí knihové úrody, ovšem netuší, že existují také knihy, jimž se dostává snad méně reklamy, ale jež bezpečně se rovnati mohou k nejlepším výtvorům kterékoli cizí literatury.

Vím tedy, že vyslovuji-li zde jméno Richarda Dehmela, jehož kniha: „Aber die Liebe — Ein Ehemanns- und Menschenbuch“ (Mnichov, naklad. Dr. E. Albert & Co.), v posledním čase vydaná a záhy na to na denunciaci augsburského klerikálního listu skonfiskovaná, v literárních kruzích německých oprávněnou pozornost vzbudila, jako jméno jednoho z nejlepších současných lyriků, potkám se u nás s jakousi počáteční nedůvěrou, s mrazivou a upjatě nepřístupnou odmítavostí. Ale faktu těžko odporovati. Richard Dehmel, třebas v samém Německu ještě ne valně přijímán a z valné části umlčován (o knize „Aber die Liebe“ za celý rok vyšly sotva dvě recense — jedna v „Gegenwart“ a druhá v 7. sešitě „Gesellschaft“ od Gustava Falka) je zajímavá básnická hlava, silný a originelní umělec, který právem zaslouží pozornost i čtenáře z ciziny, vybírajícího z každé literatury vždy jen to nejlepší, nejvýznačnější a nejcharakterističtější.

Dehmel je pravý básnický Proteus. Nemyslím tím zvrhlou a uboze zkaženou

Digitized by Google

kovanou odrudu básníka, jenž se dovede přizpůsobovati všem strunám, třebas sebe rozdílněji a odlišeněji zněly, — myslím tím umělce roztaveného a rozlitého ve všech směrech umění, ponořeného do všech hloubek jeho, prodírajícího se všemi záhyby a vrstvami života, se vším ohněm, se vší stravující vášní, se vší krví. Na díle Dehmelově vidíte nervosní chvat umělce, jenž zkouší všechno, jenž prochází vším, hledaje definitivní formu svému umění, hned tu, hned onde narážeje, brzy jásaje, že je blízko bohatému nálezu, brzy zase umdlévaje a klesaje a dalšího hledání se vzdávaje, poněvadž ho zoufale zkonstruovaný a závratně vyhnaný experiment naprosto zklamal, jako na vždy vyčerpal . . . Celá kniha Dehmelova má tuto náladu, vše v ní nervosně se třese a chvěje, lehtá a píchá, bodá a dráždí, se všech stran, z každého kouta, nedopřává oddechu, klidné chvíle k práci . . . Soumračná, vysílená a zkažená doba, atmosféra dnů končícího se století, proniknutá a k zadusení napojená pikantními voňavkami a pižmy raffinerie, v nejextremnější bod vyvrcholené, hlásí se tu k svému právu. V celých stupnicích chorobných otřesů, prudkých vzrušení, bolestně živých sensací prochvívá se a protřásá psyche umělcova, je to celý sklad mučivých nástrojů, jež na sobě básník zkusiti musí, než stištěn nepřekonatelností vybrané látky, uštván marností zápasu o celé její zdolání a jako oslepen řeřavým bleskem do zlozvěstné červeni zbarvených požárů za sebou zanechaných prohraných bojišť, najde konečně ten nepatrný kout, odlehlý, nezpracovaný lán půdy, jejž může v celém objemu, v celém obsahu pojati, zužitkovati, přeorati a překopati, by v něj zasel símě svého nadání a čekati mohl žně umělecky zralé a vyhraněné práce . . .

Proto nechci říci, že bych v dosavadních pracích Dehmelových viděl již hotového a celého Dehmela. Dehmel není z umělců, kteří přišli v samém počátku své umělecké dráhy zcelení, vypracovaní, bez nejmenších skvrn a trhlin. Kteří nikdy netápali, nikdy ve tmách nebloudili, ale přišli, viděli a zvítězili. To jsou z pravidla umělci nesložití, prostí, chudí, kteří přicházejí s hotovým vzorkem, ale přes tento přinesený vzorek již nejdou, spokojují se jím, vyssávají a vyčerpávají jej s nejtitěrnější pečlivostí a podrobností. Umělec složitý, bohatý, nuansovaný přichází z pravidla kolísavě, vratce, tápe a bloudí, než najde své místo, kde může rozvinouti mohutnost svých sil, experimentuje trapně a bolestně, než uhodí na pravý tón. Ten, kdo posměškem, laciným bonmotem, jedovatou slinou třísní a stihá třebas bloudícího, ale aspoň hledajícího umělce, zapomíná, co řekl Goethe: že člověk bloudí, pokud se snaží, že celé umění není vlastně nic jiného než dobrodružná a zoufale marná výprava za cílem, jenž stále uniká . . . Proto, opakuji, nevidím v dosavadní produkci Dehmelově již vítězství tohoto silného a ryzího talentu. Ještě je mnoho bojišť, kde básník podlehne, mnoho bitev, jež prohraje. Ještě mnoho a hořce okusí marnosti pokusů, než konečně dopracuje se formy, v níž nejlépe, nejvýhodněji rozvine své síly, kouzlo barev, jímž vládne. Procházím-li se tedy dnes jeho dílem, vším, co dosud do umění přinesl, připadá mi to, jako bych šel dílnou umělce, plnou skiz, chystaných k velikému dílu, dosud ani nezačatému, jež ale bude definitivní vítěznou prací umělcovou. Proto mne nezaráží ten bojovný zmatek, ten chtivě rozdmýchaný a roztříštěný chaos dosavadního díla Dehmelova. Nezaráží mne, slyším-li vedle brutálního, cynismem otráveného pošklebku světlem, vůní a teplem zpitý tón dětské modlitby. Čtu-li brzy „Píseň na mého syna“ plnou těžké, patriarchalní moudrosti a hned na to veselou písničku o vši, bleše a štěnici, které se sešly na stole básníkově. Zachytím-li brzy parodie čítanky, žvast přímo dětský, ale hned zase těžký, mrtvě dusný tón starobylé, všemi kadidly a zápachy pálených voskovic nasycené chrámové hymny. Je-li látka hned spjata virtuosně

Digitized by Google

v corset obvyklých tradovaných forem, hned roztopena a rozlita v kov, z něhož nová forma se má teprve uliti. Ta anarchie obsahu a formy: toť nejvýznačnější umělecký rys Dehmelův. Jeho kniha nemá jednotné, sladěné faktury: jsou to básně a novelly, vše pomíseno, poesie a prosa, rhytmy a ztrnulé linie, barvy a odstíny; věci zbožné, že by je mohl tisknouti kterýkoli pastorský list, a věci tak žhavě smyslné, že chápete počestné pohoršení filistra augsburského listu; tóny pompésní a hned zase pouliční, tóny přímo biblické a vedle nich v jednom dechu tóny nejpokoutnějších pamfletů; jsou tu věci až k zhnusení šedivé a zase barevné, tryskající a živé až k výskotu. Bez výběru: drahokamy pomíseny s pouhými barevnými střípky, věci nebesky krásné vedle pouhých odpadků. Zkrátka, zmatek a tříšť, při němž vzpomenete každou chvíli popěvku těch známých tří „mystických" bubbles of earth Shakespearova dramatu. Všechno, co stačí pohoršiti toho, kdo rád klassifikuje, kdo rád pohřbívá do symetricky vykopaných hrobů vtipně vymyšlených šablon a systémů, a kdo bude stejně v zoufalství nad znesvěcením počestného, bourgeoisního německého verše malými počátečními písmenami, jako vyanalisuje-li v Dehmelovi prvky studia Verlaina a Villona stejně jako ztrávenou lekturu Goetheho a Heineho, nebo kteroukoliv ještě odlehlejší, ještě ostřeji a důrazněji odlišenou poetickou voňavku exotického literárního krámu. A dle výběru látky je také forma. Hned nonchalantně a vznešeně nedbalá, hned zase minutieusně propracovaná v nejdrobnějších odstínech a polosvětlech, se znásilňováním jazyka, se znásilňováním orthografie, jen aby co nejmalebněji a nejsytěji verš zněl. Hned je to tvrdé a ostré jako rytina Jacqua Callota, hned zase teplé a barevné jako pod štětcem Makartovým. Básník neohlíží se na ustálené živé normy tvoření: jak mu cit diktuje, tak píše. Napíše verš, že jej tvoří třebas jediná slabika, a k němu naváže verš, že mu zase nestačí celá řádka knihy. Je úplně básníkem — improvisatorem. Probudí se v noci, slyší hlas jako ze sna a napíše nejhlubší, nejprocítěnější báseň. A naopak tam, kde konstruuje, kde je snaha po pointě, kde je viděti, že se do umění nutí, účinek z pravidla selže, celek je ztvrdlý, mnohým potem propláchlý, umělecky těžký a těžkopádný. Jen když „do nejhlubšího ticha duše naslouchá básníkovo zdivené ucho". Dehmel píše své nejlepší věci, jako je na příklad následující obdivuhodná píseň, již ukázkou opisuji z knihy „Aber die Liebe":

Aufblick.

Über unsre Liebe hängt
eine tiefe Trauerweide.
Nacht und Schatten um uns beide;
unsre Stirnen sind gesenkt.

Wortlos sitzen wir im Dunkeln;
einstmals rauschte hier ein Strom,
einstmals sahn wir Sterne funkeln ...

Ist denn alles tot und trübe? —
Horch: ein ferner Mund! vom Dom!
Glockenchöre ... Nacht ... und Liebe ...

V Dehmelovi bez odporu hlásí se v německé lyrice o slovo talent, jakých i v jiných, dnes bohatších a čtenějších literaturách je pořídku. Vždy zřetelněji a čistěji, v ostřejších a ráznějších rysech vynořuje se umělec tento z družiny ostatních veršovců německých, vždy bohatěji a barevněji rozvíjí se umění jeh , vždy intensivněji a bolavě pronikavěji rozsvicuje a rozhořuje se v krvavě roz - mženém plápolu silný a mohutný oheň jeho talentu. Na další poetický rozv j tohoto autora mladého Německa můžeme býti právem zvědavi.

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Naše knihovny pro lid.

jv — Naši nakladatelé se předstihují horlivostí, aby „nejširším vrstvám“ obecenstva opatřili hojnou a lacinou četbu. Za pár zlatých může si u nás každý pořídit do roka hezkou řadu knih, na jichž přečtení jeho prázdeň má co stačiti. A jaký bohatý výběr má při té láci! Ať se mu chce prolévat slzy nad sentimentálními odvary zvodnatělého citu či tajit dech pod napínavým dojmem sensační rafinovanosti, ať dychtí trnout hrůzou nad kalužemi krve či hřát se teplem sladkých idyl, ať nalézá půvab ve výmyslech romantické fantasie či v drsné bezohlednosti kynického naturalismu, ať se shání po lehtavé pikantnosti či po rozmarném, rozesmávajícím žertu, — všechno, všechno a ještě více najde v těch našich „Libuších“ a „Přítelech domoviny“ a „Laciných knihovnách národních“ a „Maticích Lidu“ a „Levných svazcích novel“ a „Knihovnách Besed lidu“, ač neukojí-li jeho požadavky již románová příloha toho kterého denníku, jejž odebírá. Skládám povinnou poklonu českým nakladatelům: všestrannější péče o „nejširší vrstvy“ si nelze u nich myslit. Víme ovšem, že z ní nemají škodu. Vždyť ten tisk a papír (zvláště papír našich knihoven pro lid!) je dnes skoro zadarmo! Vždyť spisovatelé a překladatelé spokojují se honoráři přímo diurnistickými v poměru k výdělku nakladatelově: a to ještě nakladatel dělá, jako by jim prokazoval Bůh ví jakou milost! Vždyť vzdor všem nářkům na nedostatek odběratelů odbyt knižní stále stoupá! Vždyť ty svazečky a sešitky zdánlivě tak laciné nejsou při svých kolibřích rozměrech, při svém řídkém, velkém tisku a při svém sprostém papíře o nic levnější, nežli jejich vznešenější sourozenci! Tedy rozhodně nemají škodu a nikdo ani na nich nežádá, aby měli. Ale aspoň dávají „nejširším vrstvám“ příležitost, aby se, třeba ponenáhlu, učily pokládati útratu za knihy za stálou položku svého vydání. Proto nepronáším následujících několik poznámek jako výtky, nýbrž jako povzbuzující podnět k další jejich záslužné činnosti.

Co jsou „nejširší vrstvy“ obecenstva? Nejširší vrstvy obecenstva jsou u nás učitelé, studenti, profesoři, úředníci, ale také dělníci, řemeslníci, rolníci, maloobchodníci. Naši nakladatelé laciných knihoven hází všechny do jednoho koše či vlastně mají na zřeteli výhradně první polovinu, v níž hledají svůj hlavní kontingent odběratelstva, lidi více méně vzdělané a více méně rafinované, kteří hledají v četbě příjemné podráždění nervů po zpitomující duševní práci, nebo zábavné ukrácení dlouhé chvíle v době lenosti a nechuti k dílu. Jen pro ně jsou ty povídky a povídačky, romány a novelky, v nichž se dva lidé za různých okolností do sebe zamilují, aby se se svou láskou po nějakém stu

Digitized by Google

stránek všelijak tloukli, až se jich autor nabaží; jen pro ně ty příšerné příběhy naplněné bizarnostmi a přirozeně líčenými nepřirozenostmi; jen pro ně ty genrové obrázky, v nichž nepostihnete nic mimo větší menší technickou dovednost malířovu a mimo jeho libůstku; jen pro ně ty cukrové hračky zahálčivých mozků, jež dělají sladko v ústech, ale kazí žaludek; a jen pro ně ty frivolní historky, v nichž chlipný autor rozepíná dámské korsety a nazdvihuje záslony postelí. Druhá polovina „nejširších vrstev", lid, čte s nimi, protože nedostane nic přiměřenějšího a jadrnějšího, protože se od jakživa dává řídit inteligencí, protože si svým dobrým instinktem dovede vždycky i v nejprázdnějším škváru najíti něco pro sebe, a protože na konec konců dojmy, jež při takové četbě má, zvyká si pokládat za jedině dosažitelný výtěžek lectury. Ale že by mu ta strava šla k duhu a že by to byla jeho přirozená strava, nedá se mysliti. Lid je význačně utilitaristický: chce ze všeho, co dělá, nač věnuje čas neb jakoukoli námahu, *něco mít*, něco positivního, bytného vytěžit pro svůj život. Ať se nikdo nedomnívá, že záliba lidu v podivných příhodách odvážlivých dobrodruhů na cestách cizími zeměmi nebo v malebném vypravování historickém platí především spleti kuriósních příběhů a nevšedních událostí! Čtenáře z lidu vábí k nim příležitost dovědět se, jak se žilo jindy a jak se žije jinde: jsou mu pokladem vědomostí, jež rozšiřují jeho zkušenost, — ne těch vědomostí, jež mu správněji a soustavněji mohou podati zeměpisné a dějepisné učebnice, — o ty on ani tak příliš nestojí, nýbrž právě oněch, jež obohacují jeho názor na život, jež zvyšují jeho stanovisko pro pojímání vezdejšího bytí, jež mu osvětlují otázky, které si klade o svých lidských právech a povinnostech a jež ukojují jeho zvědychtivost co do postavení, které on se svým způsobem života a se svým myšlenkovým světem zaujímá ve člověčenstvu a ve všemmíru. Nedělám lid filosofičtějším, nežli skutečně je, nepravím, že mu běží o nějaké abstraktní nauky, jež by mu poskytovaly určité, pevné pojetí veškeré jsoucnosti, nýbrž biji na jeho praktický smysl, který mu dovoluje *ceniti jen to, co může nějak pro sebe zužitkovati*. Čtení, o němž nemůže říci nejmíň, že je to „příkladné" čtení, je pro něj zbytečnou kratochvílí. Posuzujeme-li s toho hlediska naše laciné sbírky četby, shledáme, že *přinášejí lidu hrozně, hrozně málo a to málo ještě jen náhodně, bezděčně, nesoustavně*. Nehledě k tomu, že historický román nebo povídka, obrazy ze života jiných národů a plemen, národně i politicky tendenční belletrie jsou v nich bílou vránou (v poslední příčině začíná „Modrá Knihovna" systematičtější nápravu) — je mravní výchova lidu při volbě jednotlivých čísel naprosto vedlejším zřetelem, ba jsou sbírky („Libuše", „Přítel domoviny", „Levné svazky novel"), jež mohou mít v tom směru i škodlivý vliv: buď přeháněním falešných, chorobných a abnormálních citů, buď předrážděváním fantasie nebo probuzením sprostých pudů. Dnes, kdy se skepse prodírá již až ke dnu společnosti, kdy otázky, co je pravda, co lež, co dobro, co zlo a zda je vůbec rozdíl mezi oběma, zaměstnávají i nejprostší mozky, lid takřka žízní po záblesku světla v tom bludišti, a romány, jako je Björnsonův „Na Božích cestách" (Ottova Laciná knihovna národní, ač musil by být přístupnější překlad) nebo Eliotové „Silas Marner" (tamtéž), měly by nad jiné dobrou půdu a blahodárný účinek.

Když byla ohlášena první čísla „Levných svazků novel" a „Knihovny Besed lidu", musil jsem se trpce usmát: naši commis voyageurs a inženýři jsou tedy již zaopatřeni pro nudné, dlouhé jízdy železniční, naši studenti a studentky mají čím osvěžit zaschlou fantasii mezi dvěma hodinami a dvěma domácími lekcemi, naši učitelé mají večer a v neděli po obědě při čem usínat, a naši úředníci nemusí už v kancelářích ohryzovat nehty z nedostatku platnéj-

Digitized by Google

šího zaměstnání! A náš lid! — náš lid bude teď pomalu znát (en miniature, rozumí se) Richepina, Zolu, Vergu, Poëa, Drachmanna, Nyblomovou a j. a j.!! Je zjevno, že pokračujeme. Už neschází nic, nežli aby některému nakladateli napadlo vydat romány a povídky Jiráskovy v silných, hustě tištěných svazcích po pěti krejcařích! A zrovna tak spisy Nerudovy! a spisy Hálkovy! a spisy Třebízského! a povídky Tylovy! a povídky Boženy Němcové!*) — lacino, hodně lacino, skoro zadarmo! Pane! to by bylo oživení národního vědomí a národního ducha! A rozprodávat je v řemeslnických společenstvech! v dělnických schůzích! při hostinských zábavách! v pokračovacích školách! Proč k takovému podniku nenajde se „obětavý“ vydavatel?**) Levné svazky! Dokud nebude náš řemeslnický tovaryš nosit za desetník v kapse celého Havlíčka, dokud si nebude moci tovární dělník za touž cenu přečíst Pflegra-Moravského „Z malého světa“, dotud jsou všechny ty levné svazky našemu lidu drahá, zbytečná a často i škodlivá četba! Řeknu vám i, že lid má náramnou nedůvěru k hladkému papíru a krásnému tisku! Taková kniha zdá se mu luxem jako panský šat a ne-li luxem, aspoň nádherou, která se pro něho nehodí.

Obávám se, že budu dán do klatby, povím-li, že našich laciných sbírek je příliš mnoho. Nemluvím ani o tom, že, pokud pěstují původní produkci, jsou z nedostatku dobrých věcí odkázány na prostřední a více nežli prostřední (některá čísla „Přítele domoviny“ a „Libuše“ až urážejí svou prostředností), a že ty, které se zásobují překlady, přinášejí mnoho ballastu, bez něhož by se naše literatura dobře obešla. Ale něco horšího: ta záplava laciné belletrie má za následek, že se nemírně čte. Průměrný čtenář shltá teď za jediný rok více zábavných knih, nežli pročetl druhdy za celý život. Při kvalitě většiny jich znamená to ohromné plýtvání času a zneužívání mozku. Knihy se nestravují, nezažívají, — při tom horečném chvatu, aby se co možná hodně přečetlo, není na to kdy. Pravda, kolik jich stojí za to, abychom je strávili a zažili! a v kolika z nich je něco, co se dá stráviti a zažiti! Ale nesmíme zapomenouti, že se takto otupuje zažívací schopnost duševní i oproti dílům, jež by toho vysokou měrou zasloužila, aby se čtenář dal jimi proniknouti.

Mohl bych zakončiti své poznámky rozjímáním o potřebě populárně vědecké četby pro lid. Však nechci množiti řadu bezvýsledných pokynů. Nakladatelství F. Šimáčka pokusilo se vyplniti poněkud „citelnou mezeru“ časopisem „Z říše vědy a práce“, a i jinde (Bursík a Kohout, Bačkovský) jeví se dobrý úmysl. Jen kdyby ty ceny nebyly tak příliš — nakladatelské!

Obzor časopisů.

Není to paradoxon, řekneme-li, že vládnoucím rázem doby jest kritika. Současná atmosféra jest jí napita a prosáklá. Všude se pitvá, rozebírá, analysuje, činnost duševní vychází skoro více ve stránku bořivou než budující. Není to neštěstí; běh věcí dnešní převahu kritiky s povděkem súčtuje. Vířivá protoplasma kritiky se zhustí a utvoří pevnou půdu. Nebo jak jinak to pověděl Saint-Pol-Roux v „Revue Blanche“: „Revoluce minulá usmrtila básníka, kritik bude pověšen revolucí budoucí: básník synthetisoval luxus, kritik synthetisuje zákon.“ Neúprosně švihá duchový rozvoj těmito krutými důsledky. Kritika vyhledává, kupí, vrcholí úžasná množství, vysoké a majestátní hory drobných

*) To, co podala zaniklá Kobrova „Ústřední knihovna“, je všechno ještě příliš drahé!
**) Skrovný náběh učinil p. Horálek. Což naše Akademie?!

Digitized by Google

faktů, jevů, jednotlivostí a z nich sestrojuje zákon, široký a povýšený pojem. Přirozeně rozvojem kritiky přibývá zákonů. Stoupáním jejich počtu dojde se k tyranii zákonů a tu nadejde katastrofa. Kritik bude odpraven a lidstvo vejde šťastně do éry neanalysující víry.

Zní to snad podivně, ale význam kritiky jest tím nad každou pochybnost vyzdvižen. Kde chce se opravdu pokrok, tam musí pěstovati se kritika způsobem, řekl bych racionálním. Kritika musí býti pionérem nových zvratů a postupů na dráze celkového vývoje. Tato vysoká úloha jest dozajista důvodem, proč kritika u nás se nepěstuje, jak by bylo žádoucno. Nač zužívati mozek úmornou analysou? Má se jí historický proces vývoje zbytečně potrhati? Pod dojmem těchto dvou, jak názvosloví chce, vlasteneckých stanovisek pěstuje se u nás kritické nic a kde zárodek kritiky se ukáže, zašlápne se.

Vezměte naše denní listy. Kdežto francouzské a anglické denníky mají zakoupena nejpřednější, nejblýsknavější kritická péra, uznávají naše velké žurnály za vhodné míti nejnaivnější názory o umění a životě a vyhýbati se zdravému a pružnému rozboru. O kritické výši „Hlasu Národa“ nebyl nikdy nikdo v pochybnosti. List, který realism má za fotografování, za činnost Edisonova fonografu, k níž není třeba duševní práce, který nezná ani základní pravdu, že každé umění jest zužití duševního fondu umělcova, nemůže si dělati nároky na nějakého závažného faktora v rozvoji literárním a kulturním. „Národní Listy“ nejsou o nic výše. V kritice provozují nanejvýše sport, mluveno v jejich jazyku. Páteční číslo, kde jest pravidelná rubrika literární a kritická, není než pantomimou, při níž všechna komika spočívá v tom, že se rozdávají sem tam neomalené štulce. Ostatně „Nár. listy“ nemají ani smyslu pro mínění jiná, odchylná, vzniklá mimo redakci. Pro ně kritika bezohledná, nezastavující se ani před purpurem nedotknutelného velikášství, stotožňuje se buď s uštípáním za živa nebo s deportací na Sibiř zastaralých směrů. Rozumí se, že takový list pro zvýšení myšlenkové úrovně české neznamená nic. Třetí list, do kterého jsme si dělali naděje, „Lidové Noviny“ v Brně, dokázal nám v poslední době, že jsme se mýlili. Dne 30. října 1894 přinesl kritiku „Maryše“ od bratří Mrštíků, v níž „tovar“ tento odkázal do hospody a ne na jeviště. Naše mladá generace spisovatelská má prý za účel dělati nás horšími, než jsme. Máme skromné mínění, že lidový denník měl by viděti v realismu více než špínu života, arsenik, prach a kulky. To jest abeceda kritické práce, jejíž neznalost ovšem mstí se jalovým opakováním zastaralých nepravd a naivností.

Opravdová činnost kritická byla nucena u nás uchýliti se vždy do čtrnáctidenníků a měsíčníků. Odškodňovaly se jaksi nedostatky denníků. Nebylo, přirozeně, všechno v pořádku, mnohé se proneslo, co v zájmu dobré pověsti mělo se dobře utajiti. Než vývojový postup literární se dost šťastně probíjel a uskutečňoval. Máme v té příčině na mysli „Literární Listy“ a „Naši dobu“ prof. T. G. Masaryka. „Literární Listy“ v minulém roce vybojovaly ve sporech s pražským „Lumírem“ myšlenku literárního novateurství. Rozbily představu o české výlučnosti, kterou stará škola literární uzavírala se před přívalem nových hnutí a proudů a otevřely mladým snaživcům prospekt do žírné budoucnosti. To jim nelze upříti. Kritikové jejich, z nichž vynikají F. X. Šalda, Arnošt Procházka, Jiří Karásek, F. V. Krejčí, Jindřich Vodák, opřeni o bohatou a šťastnou erudici literární, zjednali modernismu u nás platnost. Jinak ovšem se věc jeví, když tážeme se, jaký ten modernism jest? V té příčině nebylo v této mladé družině jednotného přesvědčení a jak nejnovější výkony kritické ukazují, stále se mezi jednotlivými členy vyhlubuje širší propast růzností základních. Pp. Procházka a Karásek hlásali nové výjimečné, aristokratické, ne-

Digitized by Google

lidové, delikátní umění, do něhož byli tak vášnivě zamilováni, že kochali se tím delikátním jen proto, že to bylo delikátní. Nové pro nové, měli heslem. Po stránce kritické je toto heslo donucovalo, aby požadovali od umělců sensaci vzácných výkonů uměleckých a tak zjednávali českému umění grandezzu formální dospělosti. Pan Šalda, vyšed z téhož počátečního bodu, později se obrátil k umění typickému, širokému, zákonnému, elementárnímu, které přiléhá organicky k synthetické povaze slovanské. Formální vybroušenost vyrovnala se u něho s účelností a sociálnou užitečností umění. Mimo to byla kritika páně Šaldova obsažná, pronikavá, analytická; dala pochopiti celého autora. Nevymezoval se na vytknutí emoce, síly suggesce, obnažil její příčiny a prostředky. To vše bylo novinkou u nás, způsobilo mnoho zlé krve, ale konečně bylo toho nezbytně třeba, aby se poznalo, že literatura jest také trochu uměním, že v ní se nesmí páchati jisté nedbalosti, jež dělají dojem umělecké prázdnoty. V tom vidím celý dosavadní význam „Literárních Listů". Zamíchaly důkladně uměleckou tvorbou naší, přiložily nová měřítka, otevřely nové dráhy, ukázaly tvůrčím duchům na zaslíbenou zemi umění.

Utvořily náladu, řekl bych. Nyní se musí tato nálada rozvésti, nalézti souvislost mezi minulostí a budoucností uměleckého tvoření českého, musí se ukázati, slovem, literární pevná tradice, která by byla setrvačníkem vývoje uměleckého. Úlohu tu si vytkla „Naše doba". Chce netoliko naše směry a tužby logicky, čistě věcně si uvědomit, nýbrž také vidět a poznat, odkud se vzaly, odkud jsme je přejali, co jest v nich našeho, co staršího a cizího. Odtud rozhlíží se kriticky po celém našem znovuzrození. Vyložen již obšírně Kollár. Dojde nyní na prohlédnutí různých bojovníků a harcovníků našich s vyvýšeného místa; tak najde se osa, kolem níž se proces obrozovací otáčí. Úloha rozsáhlá a důležitá. „Nár. Listy" neopomenuly jí věnovati ostré články a označiti ji jako popravu českých velikánů duchových. V 1. čísle „Naší doby" posouzen od J. S. Machara básník Vítězslav Hálek a „Nár. listy" hledají již zástupy nevinných obětí, jež padnou pod kritickými noži orgánu páně Masarykova. Prof. Goll protestoval rovněž proti článku Macharovu „Zaslánem" v „Nár. listech", což ovšem nemění ničeho na faktu, že Hálek nebyl ani z daleka tím, zač po léta byl pokládán, jak obšírně dokázal prof. Leandr Čech ve své studii „Psychologie dramatických básní Hálkových". Pravda jest ovšem věc nemilá, ale musí se vždycky bezohledně říci, když jde o to, aby z jednotlivého zjevu literárního abstrahovala se základní linie, vynesla se basis, na níž stojí. Mnoho se z ní musí odloupnouti, co zdálo se nepostrádatelné při ideální představě. Lepší mužná otevřenost, než falšující, ukrytá neupřímnost. „Naše doba", vytknuvši si kritické objasnění našeho znovuzrození, musí činitele literární obnažovati. Úkol její jako dosud jest negativní. Chce se přičiniti o vyhledání a vyzdvižení pevné tradice literární. Stvořiti literaturu, která by se sama ze sebe vyvíjela, nebude moci, jelikož kolem „Naší doby" není seskupena elita výtvarných duchů, kteří by theoretické body ve svých pracích přesvědčivě realisovali.

V ostatních listech českých nepovznáší se kritika nad paušální kvantitativní odhad. Různé domácí a zahraničné veličiny slouží za míru posuzovaných. Tak praktikuje se kritika v „Osvětě", „Lumíru", „Vlasti" a „Hlídce literární". U obou posledních požaduje se od spisovatelů výlučně katolický, ultramontanní názor světa. Není-li, nezachrání ani nejvyšší umění před časným i věčným zatracením. Přímý opak k „Moderní revui", v jejíž galerii jest místo pro nejrůznější hlavy a typy. Přibíjí se tu v termínech sytých, analytických všechny individuality umělecké. Tato cesta jest správna. Nejen poznati, pochopiti, od-

Digitized by Google

krýti celý sklad podmínek fysiologických, psychických a sociologických za autorem, nýbrž promítnouti společné centrum vývoje a suggerovati jeho směrodatné přívlastky tvorbě původní, v tom tkví příští povolání české kritiky.

J. Vorel.

Umění.

Pan Topič má zásluhu o vzkříšení staré dobré myšlenky, jež svého času nalezla vtělení svého v gallerii „Ruchu“: zřízení uměleckého salónu českého, v němž by pořádány byly občasné výstavy umělecké. Ovšem výstavy menších rozměrů; není místo vyhražené salonu tak velikým, aby pojalo mnoho obrazů, je malé, s dobrým komfortem uměleckým seřízeno, s hořením světlem, a jakoby stvořeno pro aranžování vánočních výstav.

Jedno ovšem vám nechce z mysli, když do salonu vstupujete: jak se stalo, že povolané naše kruhy umělecké jako ku př. výtvarný odbor „Umělecké besedy“ už dávno, hned při počátku svého působení, nepostaraly se o zřízení takovéhoto salonu s barvou i vnitřkem čistě českým, jenž by byl býval středem emancipačním také pro celé vyvstávající a rodící se nové umění české? Dnes mohl po třicetileté pouti tento salon znamenati pro výtvarné umění to, co znamená Národní Divadlo pro umění dramatické. Dnes opravdu je při rozpjaté činnosti utrakvistické krasoumné jednoty tíže na to pomysliti než tehdá. Ale ani dnes by neměly naše povolané kruhy nechávati v zapomnění myšlenku emancipace českého umění z rukou utrakvistických a měly by se pokusiti uložiti naší národní společnosti ještě o jeden úkol více: zříditi výhradně českou společnost krasoumnou, jež by pořádala své veliké české výstavy za přispění umělců celého světa. Kromě tohoto českého rázu a barvy mělo by uskutečnění této myšlenky ještě jeden výsledek; zjednávalo by se více interesu o práce našich malířů, a náš bourgeois by považoval za nutný přívlastek svého společenského postavení vedle předplatného na polovičku sedadla v Nár. Divadle dáti ročně nebo za dvě léta také nějakou stovku za pěkný obraz. A to že je také jednou podmínkou zdárného vývoje uměleckého, nepopře nikdo. Má-li malovati bohém malíř pro nás, bohémy diváky, je to jako když se jí chleba s chlebem, člověk se sice nají, ale netloustne.

V zájmu českého umění dáváme tuto myšlenku poznovu na uváženou, zůstane-li dosud hlasem volajícího na poušti, jsme přesvědčeni, že v té době, kdy nastane sama o sobě nutnost utvořiti opravdovou českou společnost, oduševněnou myšlenkami a názory a povrženou i povrhující bezduchými moderními paňáci, myšlenka tato znovu na povrch vyplyne.

Pan Topič bude mít zásluhu, že této myšlence upravil cestu.

* * *

Když jsem poprve spatřil obraz Waclava Szymanowského, vzpomněl jsem si mimovolně na sceny v Zolových Lourdech, kde líčí davy nemocných poutníků ve vášnivých modlitbách, blížících se až vytržení. Obraz Szymanowského povstal ovšem dříve než román, ale působil na mne jako pendant, jako by byl chtěl polský umělec proti oné sobecké vroucnosti nemocných nešťastníků v zázračné jeskyni Lourdské postaviti pravou čistou zbožnost polských venkovanů v jich prostém kostele; pravím úmyslně, jen chtěl, netvrdím, že dojem vroucnosti a pobožného vytržení také docílil. Ovšem při takových dojmech rozhoduje vždy osobní praedisposice divákova takovou měrou, že je objektivní úsudek téměř nemožný; možná, že u jiného ty řady venkovanů, stopené ve dva široké

Digitized by Google

proudy světla vzbudí vskutku příbuznou náladu; ve mně vzbudily jen obdiv nad mistrovstvím, s jakým je malíř na veliké svoje plátno postavil.

Obraz je triptychon; pravou část tvoří prostý oltář s monstrancí, dlouhé voskovice, kaditelnice na zemi; střed klečící venkované, levou stranu vnitřek zvonice s rozhoupaným zvonem.

Těžiště obrazu je ovšem v části střední, kde před monstrancí vystavenou na oltáři vrhl se na zem celý veliký dav vesničanů, mladá děvčata s plavými vlasy na malé lebce vedle sestaraných žen a statných ještě starců s velikými kníry; dva mohutné paprsky slunce zaplavují první a poslední řady klečících, střed je v stínu.

Celé pojímání předmětu je velice zajímavé; cítíte, že na umělce patrně působily mnohé moderní a nejmodernější proudy, (já vzpomínal před jeho obrazem ku př. na Uhdeho), ale cítíte též, že je umělec příliš silná a zdravá individualita, než aby byl podlehl jakýmkoli cizím vlivům úplně, že je zpracoval v sobě tak, až zbyl pouze slabý nádech, náběh do mysticismu, a ještě dalo by se mnoho diskutovati o tom, prospívá-li obrazu právě tento nádech; kdo ví, nepůsobil-li by obraz hloub, kdyby byl pojat, nepravím realističtěji, nýbrž realněji. Malíř mohl snadno viděti a viděl asi též ve skutečnosti scénu podobnou jako zobrazil, ale nespokojil se s ní, nechtěl malovat prostě „modlící se venkovany", chtěl namalovat „modlitbu", a proto generalisoval, vymýtil vše, co by roztříšťovalo pozornost a bez čeho se konečně mohl obejíti, místo obřadu církevního spokojil se s vystavenou monstrancí, odstranil od oltáře kněze, nechal vnitřek kostela ztráceti se v neurčitosti a zahalil jej spíše než osvítil mořem paprsků, s nímž splývá modravý dým kaditelnice a rudá záře voskovic.

A ještě jedna rekvisita, rozhoupaný zvon má zvyšovati dojem zbožného unesení.

Ale jak obdivuhodně je to všechno namalováno!

Obraz Szymanowského je u nás vzácnou ukázkou těch svrchovaně zajímavých a bedlivých studií zvláštních osvětlení, kterými se zabývá již od několika let řada umělců většinou v Paříži a pak i v Mnichově žijících. A s jakou smělostí luští polský umělec svůj problém! Paprsky nedopadají na všechny přímo, většinu osob takřka přikrývají clonou plnou jasu. Na obraze na první pohled až zarážejí ty žluté reflexy na krku, červené a modré na košilích, světla, kde čekáte stíny, ale při důkladnějším prohlížení malíř přesvědčuje a vzbuzuje obdiv tím, jak se dovedl uskrovniti a užívati těch nejjednodušších prostředků k plastice a modelaci; v tom ohledu jsou zvláště ruce osob klečících v stínu obdivuhodné. A všechno malováno tak širokým štětcem a tak bravurně, že vskutku hned tak nevím, kdo z našich malířů by to dovedl stejně; snad jediný Sochor se nabízí k porovnání.

Přednosti obrazu vynikly by ještě více z náležité vzdálenosti; pro kolosa, jakým je „Modlitba", není Topičův „Salon" dostatečnou místností, odstup je příliš malý; tomu nedostatku odpomáhá poněkud jen zrcadlo proti obrazu umístěné.

Ale jinak je „Modlitba" rozhodně dobrým počátkem nového „Salonu" jako zajímavá ukázka nových proudů v zahraničním umění, které až posud k nám tak málo doléhají. Salv. Miloš.

Kritika divadelní.

(Národní divadlo: Stroupežnického cyklus.)

Stroupežnický je zjev přechodní. V dějinách naší nové literatury vykáže mu kritika místo spojovacího středního členu, připínajícího mostu mezi oběma terrainy: romantismem a realismem. Stojí na hranicích, na pomezí obou. Oba

Digitized by Google

světy míchají se, kříží, matou se v něm. Dílo jeho stojí v křížovém ohni obou, je splachováno a lámáno dvojím odporujícím si proudem, odpovídá na ozvěny obou v zkažené, smyté, steklé akustice. Je spisovatel po výtce roztržený, zlomený, zrůdný. Není veliký duch organický, původní tvůrce, silný, bojovný plastik, umělec-rek, který přišel roztrhat mlhy a vyzpívat z nich světy a slunce. Stroupežnický nesestavil z barevných kamínků, oblázků a skel vnějších dojmů, pocitů a poznání jednotnou, ve vzduchu ostře profilovanou architekturu jednotného stylu, jednotné abstraktní ideové marky, jednoho určitého důsledného rázu — světový názor svůj, jak se říká — výkladovou a kritickou bilanci celého světového a životního chaosu, svedenou na jednotný poměrový základ. Jeho dílo je malé, nesouvislé, z hlíny stavěné, různě přerušované a nastavované, podle různých opuštěných a znovu zas navázaných plánů pojaté. Je celé odvislé od vnějších náhod. Dvě methody se v něm potírají: malá, suchá, trpělivá kresba rozlité všednosti a čpavé nepatrnosti, hned idyllicky ukonejšená a radostně uspaná („Naši furianti"), hned moralistně a satyricky podrážděná a pamfletová („Vojtěch Žák, výtečník"), a dutý, falešný, studený retorismus, prázdná a hluchá pompésnost velikých, ale načisto nejasných snah („Veliký sen"), šlechetných, ale naprosto bezobsažných a nicotných figur, kterých se hemží vždy několik i v jeho barevných, pestrých a mstivých hrách (v „Hrobčickém" farář, snoubenka mladého Hrobčického i sám mladý Hrobčický, ve „Vojtěchu Žákovi" žena Žákova Markéta i Václav Mošovský). Při čtení nebo pozorování jeho děl vidíte a odlišujete neobyčejně jasně a příkře tento dvojí roztržený a jako na hraně tvrdě zlomený ráz jeho díla: přirozený drobný živý puls malých, šedivých a čpících figur a mrtvý pathos, dutou a hluchou dekoračnost, nehmotnou a neživou tupost bezobsažných loutek, které chtějí vykonat nějaké veliké činy, jež samy neznají, které deklamují o nějakých nesmírných vášních, ideálech a snahách, které by nedovedly nikomu vyložit a popsat, a při tom rozčileně a prázdně pobíhají nebo olověně statují a panákují bez každého činu a podniku. (Jaroslav ve „Velkém snu", který pojal nějaký nesmírný a blíže naprosto nedeterminovaný politický plán o usamostatnění Čech a vyrvání jich z vlivu západního, tuším i kulturního, a při tom a před tím již snad dvacet let je rozhlodán docela školáckou láskou k Anežce Přemyslovně, kterou jí projeví teprve v poslední hodině před smrtí!) Dynamika života unikala Stroupežnickému naprosto. Nedovedl malovat sílu, boj, napjetí velikých snah a vášní. Jeho hry jsou prosty těžkých ideových mozků, prosty velikých, silných vášní, prosty živelných, pevných, hluboce slehlých a těžkých citů. Stroupežnický neobjal život, nepoznal jeho sílu, tok, rozvoj, slávu. Neznal podstatné, organické, konstituvní prvky a složky světa. Láska, toto jádro života, jeho pramen a podmínka, jeho teplo a hybnost unikla Stroupežnickému docela. Všude, kde se jí jen mimochodem dotýká, kreslí ji bez vlastního poznání a pochopení, dle doslechu, podle zdání, podle romanticko-sentimentální patrony. Žádná hra jeho nespočívá na tomto základním problému, sociálném po výtce. Ve „Velkém snu" není motorem dění, je jen dekoračním a sentimentálním přílepkem, úžasně chudým, falešným a šablonovitě prázdným. V novelle „Synové grafitového rytíře", kde má stejně podružné postavení, je tomu taktéž: sláma několika prázdných, konvenčních frází. Všude vidíte, že toto pojetí lásky je u Stroupežnického přetvářka, pouhý dějový nebo sentimentální trik, episoda a koncesse. Ve svých humoreskách, kde ji karikuje s tupou fraškovitostí nebo pofouchlou pitvorností, je, cítíte, upřímný. Význam, smysl, dosah její unikal mu vždycky. Kde jí potřebuje do děje, jako ve „Juriantech", okresluje ji prostě z kalendářů. Velikých vášní vůbec nezná. Mohutné zápasné napjetí dvou nesmírných srážejících se proudů dějinných a kulturních

Digitized by Google

ve „Velkém snu“ odbývá několika hádkami a rvačkami, křiklounstvím a klením, několika „dramatickými výstupy“ jako při pouličních nebo hospodských excessech. Tato hra ukazuje nejlépe svojí prázdnou, horečnou a mlhavou bezobsažností neschopnost Stroupežnického pojmouti a představiti veliké, silné lidi, ovládané mocnou vůlí a mocnými představami, dravé, silným mechanismem psychickým proti sobě rozehnané zápasníky, kteří se sráží z motorů ideových a plánových. Zápasný boj života, hybnost rozvojových proudů, které se mísí a matou ve vírech, v křečovitých chumlích, vlastní plánové pojetí života — to všecko nevstouplo mu nikdy na mysl. I tam, kde chtěl podati karakterové pojetí života, jako ve „Velkém snu“, a kde si je zjednodušil na dvě protilehlé a zápasné strany a k tomu jen — politické, kde tedy otázky vlastně psychologické vyloučil — i v tomto nejprostším a nejprimitivnějším konceptu boje, který se vede zcela hmotně, makavě, po vojensku pod dvěma různými prapory — i tu nestačil naprosto svým uměním a podal pouhou romantickou karikaturu rytířského světa, výpravnou, rozvířenou, vojenskou, dekorační hru. I druhý pól života, druhý chemický jeho zákon, zákon odpuzení, boje, zápasu — rub a převratná komplementární hodnota lásky — uniknul mu bez pochopení a ocenění. I jej zvrhuje a karrikuje jako lásku. Ve „Furiantech“, v „Hrobčickém“ a z části i ve „Vojtěchu Žákovi“. V prvých dvou hrách postavil proti sobě vždy dva pofouchlé, výstřední, barokní, až k zblbnutí tvrdohlavé a jako berany neústupné, jinak zcela prázdné a bezobsažné staré lidi, kteří se kočkují, rvou, škádlí, cuchají a tahají v masopustní náladě, k nemalému plaisiru obecenstva pro nic za nic po celé tři nebo čtyři akty, aby se na konec nějakým autorovým trikem smířili. Žádného skutečného, hodnotného, ať ideového nebo hmotného zájmu a významu tato kočkovitost nemá. Nemá ani rozumného objektivného motivu a příčiny. Dva sedláci škádlí se mezi sebou z rivality o primát v nějaké Lhotě. Sedlák a šlechtic, oba staré dohořelé trosky, trouchnivící větve poražené od dávné doby, jsou animováni, rozhořčeni a rozlíceni na sebe k vzteklé úpornosti z podnětů dnes illusorních a zapomenutých, pro kulturní a právní instituce doby feudální a patrimoniální, kterým již třicet let nebo déle ještě jsou odzvoněna hrana. Tyto celkem nepatrné a malicherné protivy a odboje jsou přiostřeny a vyhnány jen jednostranností, bezobsažností, psychologickou barokností osob, jež je vedou. V nich celý charakter je tak vypjat v jeden hrot, vysunut v útočný výpad, že se již láme v karikaturu. Z týchž důvodů stojí „Vojtěch Žák“ na samé hranici pamfletu, satiry a moralisující epištoly, neobyčejně hubené a záporné. Zlo se tam zvrhuje v špinavost a celkem v humoristickou a fraškovitou karikaturu (redaktor Liboslav Vendelín Štětka-Davelský) bez jakéhokoli zvláštního ideového dosahu, boj v podvod, klam a zahálku, sanguinický illusionismus a pathetický idealismus („Vojtěch Žák“) v zločinnost. Obyčejný karbaník zahubí a zničí prostou vychytralostí neobyčejně tupého, opilého a blbě důvěřivého sedláka. A apotheosu odnáší si z kusu starosvětská idylličnost a passivní lethargičnost. Žákovy schopnosti kritické a poznávací jsou stlačeny na minimum; kde všichni vidí a mají jistotu, je on ještě poražen slepotou. V této své tuposti, bezobsažnosti a nicotnosti není také daleko od karikatury. Je každým způsobem nesmírně zjednodušen, v jednu hranu stlačen a uzpůsoben pro paedagogickou demonstraci, aby pohodlně a hmatavě mohl sloužit za „odstrašující příklad“. Celá hra stává se tím silně satirickou a příkladně allegorickou. Vyšší a hlubší kritičtější polemičnost, satiričnost i allegoričnost vyznačuje také poslední nejcennější, nejideovější i nejpsychologičtější práce Stroupežnického, drama „Na Valdštejnské šachtě“. Práce ta je v přímé, genetické, kritické souvislosti s ostatními, nejzajímavější uzel, v kterém je svinuta podstata a plán celé lite-

Digitized by Google

rární i lidské bytosti Stroupežnického. Má společný, posud všude zjištěný znak prací Stroupežnického: zápornost a passivnost. Běží tu poprve u Stroupežnického o cíl ideový, o ideovou kritiku. Ale proto drama není kladné a demonstrační, nýbrž spíše pouze hloubavé a polemické. Profesor Stefanides podniká veliký cíl, sní veliký sen. Chce založit doly v podkrkonošské krajině, ne pro svůj zisk, ale z filanthropismu, pro povznesení lidu. Je to abstraktní ideolog, optimista a blouznivec, člověk vychovaný citem a citovými abstrakcemi, ne idealista, jak se v kuse falešně a nepřesně ettiketuje, nýbrž illusionista a romantik. Tento sedmdesátiletý stařec je naivní a čistý jako dítě: velikodušný fantasta, nepraktický, nekritický, nevědomý až k hlupáctví a prostoduché tuposti. Ale všimněte si: jeho šlechetnost, velikodušnost, „idealismus" jeho je čistě negativní; on nezná reality, je illusionista, přenáší se přes ni, prožije odvrácený od ní, nepoznav jí, celý život. Je zámožný a jen tím, tímto ryze materielným předpokladem byla podmíněna jeho idealistická slepota, jeho přezíravý, nevědomý, fantastický a hallucinovaný illusionismus. Tento člověk žije ve svých utopiích, pokud se mu daří, pohodlně. Náhodou však zabředne do tísně, do tlaku a útisku faktů, skutečnosti. Peníze jeho, kapitál vložený do dolů, je vyčerpán a to ve chvíli pro celý podnik kritické. Došla žíla kovu, již sledovali. Je možno, že najdou co nejdříve jinou a podnik je pak výnosný, vítězný. Je možno také však, že není již kovu v tomto okresu, a pak byl vložený kapitál ztracen úplně a nadobro. Peníze professorovy došly. Realita poprve v životě sevřela jej a chytila v kleště polypích ramen. Tento člověk, rétor a filanthrop dosud, idealistický krasořečník, poprve v životě se rozhoduje pro čin, fakt, skutečnost. A padne. Jeho optimistická illusivná snivost zvrhne se v zločinnost. Tento člověk, jak vyrostl bez tuhé kázně faktů a reality, zvrhuje se z abstraktního „idealisty", optimisty a filanthropa v zloděje, podvodníka a lháře. Zhoubnost tzv. idealismu (jak jmenují obyčejně v životě tuto disposici mravní) t. j. snivosti a illusivnosti, vychovatelská bezcennost její, je tu demonstrována se znamenitou psychologickou silou. Autor ukázal, jaké zvrhlé prvky chová v sobě snivost, jak snadno láme se v zločince člověk-ideolog, který nezná reality, který ji přehlíží t. j. přetvořuje si ji po své vlastní chuti a vkusu. Je tu určitě ukázáno, jak egoistní je tento abstraktní idealismus, tato snivá illusivnost tím, že tento abstraktní dobrodinec člověka en masse, tento ideolog jeho metafysických i hmotných práv a určení stane se v určitém, blízkém, jedinečném případě škůdcem bližního, určitého, determinovaného dohazovače Dlabala, jehož chce, zamlčev rozhodné a směrodatné faktum, podvést, a svojí příbuzné, které vezme peníze, aby je vhodil do nejisté hry, vsadil do loterie pochybného podniku. Je to vyšší a bezpečné umění karakterovosti, jak tento přechod a zvrat, tato doplňující se psychologická funkce tzv. idealismu mravního je postižena. Stefanides z dramatu „Na Valdštejnské šachtě" je bratrem Žáka Výtečníka. Oba jsou vznětliví, illusivní, do sebe zabraní, překypěním mohutné citovosti a snadné, pohodlné, mlžné představivosti odplavení, v její vodách utopení; oba jsou egoisté do sebe jen obrácení, sebe jen znající, v sobě utonulí. Tito abstraktní filanthropové, tito bojovníci za veliké cíle, tito pokrokoví reformátoři jsou oklamané děti, chtivé, lačné, rozkošnické a požívavé, smyslné děti, které běží za dýmem svých zakouřených, opilých hlav, které milují sebe i ve svých falešných, hluchých, převrácených obrazech, optických klamech, šílených, bludných a stroskotaných snech, barevných mlhách a těžkých, mdlých, prázdných parách. Jsou opilí sami sebou, zmámení sebou, vydráždění sebou, bez kázně vyrostlí, realitou nevychovaní egoisté, šílenci, kteří nejprve zničí rodinu, příbuzné, lidi, k nimž mají povinnosti a závazky, a na konec sebe. Realita, tvrdé hrany a pevné zdi její je ubijí při prvních krocích. Idealismus,

Digitized by Google

illusivní snivost, touha velikých cílů je sama v sobě nebezpečná a zhoubná. Opíjí, omamuje, znemravňuje individua, která jsou jím postižena. Činí z nich sobce a ničemy. Když pak je chytí realita, polije je lijákem ledových krup a serve, sešlehá, rozdupe ve svých nárazech a útocích — vystřízlivělí a stupělí poznávají pak podvodnou hru. Tak Stefanides, tento idealistický filosof a parádní řečník sebeurčení, svobody vůle, síly svědomí, mravní neodvislosti a zodpovědnosti, dochází po těžké katastrofě k pustému determinismu a spíše ještě fatalismu, k pochopení, že byl chycen do léčky, oklamán vlastními přeludy jako objektivnou realitou. Poznává, že člověk nemá nic než sebe, plod vnějších slepých podmínek. V tomto prvním tuhém nárazu reality chápe lichost všech ideálních regulativů. On, „jenž prožil celý svůj život věrně v ušlechtilém duchu nauky křesťanské", jak o něm praví jedna figura kusu, přichází na konec k přiznání, k přesvědčení, „že všechny víry a nauky jsou opravdu jen něčím naučeným, jen přijatým návykem a nikoliv vlastní podstatou duševního života člověka" (str. 134). Jinde (str. 137.) mluví o „nutné a přirozené logice skutků", jimiž pracujeme každý k determinovanému cíli.

Jsme na opačném pólu, na druhém zvratném bodu díla Stroupežnického. Je to pendant k „Velikému snu". Logická, pevná, souvislá čára dialektická vede od tohoto historického, pathetického a strojeného dramatu k „Žákovi" a „Valdštejnské šachtě", k těmto moralistním, skoro allegorickým, kritickým, hořkým, zjízveným, mstivým, satirisujícím a karikujícím skoro dramatům — epištolám, dramatům — úvahám a pojednáním. Je patrno, jak toto celé dílo ve svém postupu a logickém rodovém seřetězení a rozvinutí je důvěrné, živé, připjaté, příznačné „osobě a životu," osudu Stroupežnického. Ve „Velkém snu" a v jiných historických nebo romantických pracích hnal se on sám za velikými cíly, útočil bezmocně a marně na vysoké, nedobytné, kamenné, v mramorových zrcadlech bíle vypjaté, z pěny vynořené Akropole ideálního, bojovného, plastického a formového umění. I on snil svůj veliký sen. Chtěl malovat veliké snahy, silné vášně, nesmírné dráhy myšlenek, pouštět na obloze rozsvícená, tančící, bílá slunce. Byl nespokojený hloubavec, velikodušný filanthrop a sociální reformator ku př. v „Synech grafitového rytíře". Tam utloukal se také o záhadu dědičného fatalismu. I on byl illusionista, sentimentalista a romantik, patheticky opojený dýmem a mlhou svého nitra. I on bral větrné mlýny za hrady. Ale nevedlo se mu. Brzy poznal realitu, tvrdé, kamenité cesty, rány, studené sprchy, výprask a výsměch. Klopýtal, poznával a prohlédal zvolna. (Dokončení.)

Z ruchu literárního.

Kj. Uplynulý právě měsíc zůstane památným v dějinách našeho literárního rozvoje. Neboť přinesl — po menších loňských šarvátkách „Lumíru" s „Nivou" a „Literár. Listy" — první velikou bitvu mezi oběma velkými literárními tábory, jež karakterisují se dosud sice jen dosti neurčitě slovy: starší a mladší generace, jejichž víceletý pochod krystalisační však náhle jeví se osvětlen a projeven určitějšími, pevnějšími liniemi. Jest dobře, že se tak stalo. Situace byla v nejedné stránce tak palčiva, že se jen čekalo na první výstřel. A ten zazněl ze strany, odkud nelze říci, že by byl právě nejvíce očekáván — z Naší Doby, články p. prof. Masaryka a p. J. S. Machara. Činnost a vliv prof. Masaryka nezasahaly až dosud přímo na pole naší literární produkce umělecké, p. Machar pak stál — ač ve svém poetickém díle stělesňoval a vedl naši Modernu — osobně velmi blízko vládnoucím kruhům literárním. Signál k roztržce byl by se tedy spíše čekal z jiných stran, kde vrou a rodí se nová pojetí umění a kritiky — ale přišel-li odtud, značí tím více. Má-li v něm účastenství prof. Masaryk,

Digitized by Google

je viděti, že tento dnešní boj není efemerní afférou, nýbrž že se organicky přiřaďuje k procesu, jenž počal bojem rukopisným a jehož jádrem je revise minulosti a boj za svobodu smýšlení v Čechách. A má-li v něm účast p. Machar, je-li on, který z mladší generace choval se povždy nejšetrněji k táboru starších, od tohoto dnes hanoben a kaceřován jako nikdo v Čechách, a je-li situací postaven v samé čelo bojovného šiku moderního hnutí, pak jest zřejmo, že tato situace byla již vskutku neudržitelna. Nejedná se zde o to, že by mladé pokolení přicházelo s bůh ví jak revolučními programy, národu a literatuře škodlivými, toto pokolení jako dnes všude ve všech zemích evropských jest na tolik individualistním, že jednoho programu a jedněch principů nemá, chtějíc být pouze moderním v nejširším smyslu toho slova. Jména jako pp. Machara, Šaldy, Karáska a j. značí celé distance zásad a karakterů. Není třeba si proto lámati hlavy s vignetou tohoto hnutí, ta, jež mu přikládá titul „realisticko-dekadenčního", jest již nejméně podařená. Ale o to jde, že vládnoucí literární a žurnalistický Olymp dusí každé volné slovo ze strany mladších, že bojí se (kritické) pravdy v kritice minulosti a přítomnosti a že tuto pravdu dusí za znění trub a kotlů nafouklých a prázdných vlasteneckých hesel, za nimiž se uvnitř šklebí osobní nedůtklivost a strach tonoucích. Až dosud nejde tedy v tomto boji o jediný nějaký princip literární, naturalism, dekadenci, kosmopolitism aneb cokoli jiného, nýbrž jde — což již je karakteristickým pro české poměry za panství strany svobodomyslné — o svobodu slova, o volnost kritiky vůči činitelům přítomným a mrtvým. Mladé hnutí bude si počítati za zásluhu, vybojuje-li tuto volnost, a naděje, že se mu to podaří, jediná mu může dodávati síly v těchto zápasech, v nichž se z jedné strany projevuje tak málo hloubky a opravdivosti a za to tolik nepěkných vášní.

Boj proti Naší Době zahájily Národní Listy celou řadou článků pod názvem Literární revoluce, jejichž pisatelem je p. Ferdinand Schulz. Netřeba jich ani čísti, abychom si představili jejich myšlenkovou úroveň a literární stanovisko, vzpomeneme-li jen, čím je dnešnímu duševnímu ruchu tento starý pán, který žije ještě někde v myšlenkovém světě z let šedesátých. Dle toho články vypadly a Národ. Listům neslouží ku cti. Chceme býti však na tolik loyálními, že nestotožníme celou jejich redakci s p. Schulzem. Tak smutnou úlohu v těchto bojích jí přec nechceme přisouditi. Kameny úrazu našel pan Schulz v Nové Době tři. A to předně ono místo v úvodě, kde p. prof. Masaryk praví:

„Prožili jsme za poslední léta a ještě prožíváme literární revoluci. Revoluce ta vznikla docela přirozeně: bylo na čase revidovati náš národní život, jak se asi od sta let vyvinul, bylo na čase revidovati výtěžky století práce obrozovací — revise mimoděk stala se kritickou revolucí."

To je stručná definice programu a jaksi na ukázku, jak by jeho realisování mělo vypadati, přináší N. Doba studii o našem národním vývoji od professora Masaryka pod názvem Časové směry a tužby. To je druhý kámen úrazu. Článek ten je pokračováním loňské studie Kollárovské. Prof. Masaryk tam vrhá nové světlo na náš proces obrozovací, jejž nepovažuje dosud za ukončený, a proniká základní ideje jeho epoch, jež shrnuje kolem jmen: Dobrovského, Jungmanna, Kollára, Havlíčka a Palackého. Zvláště nedoceněný dosud zjev Havlíčkův vyrůstá tam v celém svém významu. Článek jest zajímavý nejen svou látkou, nýbrž hlavně tím, jak ji autor pronikl a osvětlil (na př. tam, kde mluví proti jednostrannému historismu nebo odůvodňuje svůj realism) a ukazuje nejlépe, co domácího materiálu čeká u nás ještě na spracování a jak málo jsme dosud — při všech velkých slovech o něm — svému probuzení rozuměli. Přáli bychom alespoň všem, jimž není po chuti, aby se pokusili napsati něco podobného. Slova,

Digitized by Google

jimiž pronikavý a hluboký myslitel uvědomuje si stav a úkoly svého národa, utloukají se hrubým žurnalistickým klackem. Jsou to snad slova, jež proklamují reakci neb cokoliv jiného, rozvoji národnímu nebezpečného, že podrážďují hlavní orgán strany svobodomyslné k takovému hněvu? Nikoliv, stojí na nejčistším podkladě demokratickém, pokrokovém a národním, ale jsou — od prof. Masaryka a to vysvětluje vše.

Články p. Schulzovy počaly nejprv novinářskými frásemi a posmíváním se každé snaze, jež chce přinésti do naší literatury obrat. Tedy a priory zaujaté stanovisko nejzkostnatělejšího konservatismu a literárního copařství. Vyslovili jsme již v Rozhledech několikráte přesvědčení, že naše literatura — a to proto, že i veškeré naše myšlení a chtění — prodělává právě hluboký obrat (na př. ve článku „K poměrům naší literatury a kritiky“ v 10. č. min. ročníku Rozhledů, jakož i ve vstupu v 1. čísle t. roč., referátě Z nové české poesie). Patří již ke karakteristickým zvláštnostem všeho přežilého a v sobě vyčerpaného, že ve své stařecké slabozrakosti takového obratu nevidí, nechce viděti a že si nedovede představiti jej jako zákonný, a v případě i potichu se vykonávající, nýbrž že jej pokládá za zlovolný kousek několika lidí, jimž není nic svatého.

Ale to vše by nebylo stačilo k udupávání „revoluce“. K rozdmychání vřavy se našel podnět jiný, totiž v článku J. S. Machara o Hálkovi v tomže sešitě N. Doby, ve kterém se vzácnou otevřeností a odvahou vyslovil své nepokryté mínění o autoru „Večerních písní“, mínění, jež, jak ze zkušenosti víme, sdílí se téměř všeobecně v literárních kruzích, (což i článek p. Vrchlického v nedělní příloze Hlasu Národa potvrzuje), jež se však posud veřejně neproneslo. To je všecka vina Macharova. A za to je dnes básník vídeňských Tristií a Magdaleny — a směle dokládáme, nejlepší český básník otevírajícího se literárního období — nejhanobenějším člověkem v Čechách. Aby se zachránila problematická sláva mrtvého básníka, ostouzí se vynikající básník živý. Články Národních Listů, jež, jak jsme již řekli, zahájily boj proti N. Době, nejprv docela řemeslně žurnalisticky, přešly u Machara v učenou pósu, dávajíce si zdání, jako by skutečnými argumenty literárními chtěly obhájiti význam Hálkův. Jen že k tomu si měly N. Listy najíti jiné péro než p. Schulzovo. Tak jak p. Schulz píše, mluvilo se o naší literatuře ne před desíti, ale před třiceti lety. Ten tón naivního optimismu, ty za vlasy přitažené theorie o jednotné tradici literární, aneb dokonce věty jako ta, že kniha „V přírodě“ náleží k nejspanilejším plodům poesie světové a že posud nemá žádná literatura v reflektivní poesii přírodní nic podobného — to má vážné lidi přesvědčiti, že Machar vykonal skutečně na Hálkovi něco nespravedlivého? Pak by byly nuceny N. Listy s celým aparátem těchže výpadů se vrhnouti na p. Vrchlického, jenž v Hlase Národa nepopírá pravdivost vývodů Macharových, mluvě proti nim pouze ze stanoviska konvence a taktu. A pak: netuší p. obhájce Hálkův, že mu uškodil sám více než Machar, když napsal, že úkolem jeho poesie bylo popularisovati vědy přírodní? Machar má při všem Hálka za básníka, (říká jen, že nestačil na to, kam byl hnán), ale p. Schulzovi je pouze jistým druhem veršujícího Jules Verne-a! Jak málo žádá od básníka, viděti z toho, že myšlenkový obsah básní V přírodě pokládá za bůh ví jak hlubokou přírodní filosofii. Victor Hugo složil do Contemplací a jinam jiné spousty reflexí a jeho humanitární filosofie je proti Hálkovské jako nádherný palác proti chaloupce a přece jak se nám řítí v kusy, čteme-li, co píše na př. o tom Hennequin! Apotheosa přírody nestačí sama udělati velikého básníka. Naprosto však již protestujeme proti tomu, aby byl něčí umělecký význam za-

Digitized by Google

chraňován jeho t. zv. „idealismem“. Tato naskrze falešná a povrchní vigneta může něco značiti nanejvýš v aesthetice nadšených kupeckých — mládenců, naprosto však nic pro kritika. A dokonce již nesprávné a bezsmyslné je stavěti básníka pessimistu do sporu s básníkem idealistou, ba dokonce jen do jeho stínu. Pessimism — kdyby se již zde mělo srovnávati a vážiti — byl pro velké umění vždy rozhodně plodnější než pouhý idealism, t. j. myslíme-li tímto naivní promítání světa prostředím pouhých přání a pěkně vysoustruhovaných pojmů. Jen že toho srovnávání není třeba, poněvadž oba pojmy — tam, kde jsou u skutečného umělce — si neodporují. Všickni velcí pessimisté byli jimi proto, že byli velikými idealisty, a kdyby bylo k tomu zde místa, dokázal bych, že poesie Macharova v hlubokých zdrojích své inspirace není ani o vlas méně „ideálnější“ než Hálkova. — Bylo by škoda práce vyvraceti další vývody páně Schulzovy, na př. jeho zrovna čítankové „reflexe“ o významu lásky pro poesii (jako by ho byl kdo popíral) anebo již docela ošuntělé výpady proti realismu, který je p. Schulzovi karakterisován slovy „velbloud, hroch, slon, vůl, osel, šťovík, kopřiva, blín, hnojiště, hampejs, stoka“. Takových slov se smí užít ještě dnes o směru uměleckém, jenž nejlépe karakterisuje moderní dobu, v předním orgánu svobodomyslné strany a smí jich užiti pán, jenž do Čech uvádí Brandesa? Krátce: ku článkům p. Schulzovým netřeba Národním Listům gratulovati. To, co chtěly: obhájiti a znovuvztýčiti význam Hálkův, se jim nepodařilo — toho by nedovedl dnes ani desetkráte větší kritik než je p. F. Schulz; ony jen ukázaly zas jednou, jak žalostně bývá representován v otázkách literárních přední náš denník a jak bez ohledu na svou politickou barvu dovede tam zaujmouti posici stařecky ztuhlého konservatismu.

* * *

Že vystoupily Národní Listy proti Naší Době nemohlo překvapiti. Jest jim vítána každá příležitost, kde se mohou utkati s nenáviděným prof. Masarykem a realisty, i když je ta příležitost sebe víc za vlasy přitažena, jako zde. Tento útok vyšel tedy z motivů převážně politických. Ale větší údiv vzbuzuje, že kdo prvý z kruhů čistě literárních vrhl se na Machara a celou mladou generaci byl — p. Jaroslav Vrchlický (v Nedělních Listech Hlasu Národa ze dne 4. listopadu). Že to učinil právě on, jest podivno každému, kdo zná jeho dřívější poměr k p. Macharovi a že si vzal při tom na mušku mladou literární generaci zase právě jen on, bylo by stejně podivno každému, kdo by nevěděl, jak již od delšího času p. Vrchlický na nejmladší směry literární pohlíží. Kdyby zde hrály úlohu motivy pouze věcné, zdálo by se, že jest p. Vrchlický nejméně povolán a že toho nezasluhuje, aby byl mluvčím všeho toho úzkoprsého, všeho toho jedu, jenž se v jistých kruzích proti mladšímu pokolení nahromadil. On, básník tak širokého rozhledu, hlasatel tolerance ve svých verších, v kritice pružný eklektik, jenž dovede chápati a ceniti nejrůznější směry (ovšem jinde!), on, jenž se nikdy nerepresentoval jedním ztuhlým stanoviskem nebo principem, dřívější apoštol modernosti u nás — ten že by měl býti v jednom táboře s pány a F. Schulz? A jest tam skutečně a mluví za ten tábor. Jak řečeno, věcných motivů k tomu nemá, ale za to více osobních. A to od básníka významu p. Vrchlického nepůsobí pěkně. Cítíte z jeho řádků tolik nastřádané žluči, tolik dotknutého sebevědomí, tolik elegických povzdechů, že ptáte se, co vlastně ta mladá genera e p. Vrchlickému udělala? Ostouzí prý starší, aby se sama dostala nahoru. Kritik , jak ji provádíme, není předně ostouzením a za druhé: kdyby nebylo jiný n cílem mladých nežli dostati se nahoru, našli by si jinou k tomu cestu, n ž „ostouzení“ starších. To ví každé dítě, že nejlépe se dostane mladý autor nahor .,

Digitized by Google

jestliže se drží šosu starších, pěkně mlčí a všude proklouzne. Jak to ostouzení vlastně vypadá, na to posvítil velmi dobře p. Machar ve své odpovědi v Čase (dne 11. listop.) a vůbec uvedl to hlavní, co se p. Vrchlickému na jeho článek říci dá. — Starší generace prý nám nikdy nepřekážela. Několik žertovných veršíků jednou v Lumíru je prý vše. Myslí-li tím pan Vrchlický verše, jimiž parodována byla poesie p. Karáska, dodávám, že veršíky ty nebyly předně tak nevinné, a pak že jim předcházelo ostouzení (a tentokrát skutečné ostouzení) p. Karáska nejen jako básníka ale i člověka (připomínám jen onu větu o proudu špinavých barev, o „ubohých slátaninách, jež nazývají básněmi“, o šplhavých pseudotalentech atd.). Tenkráte neprovokovali mladí, nýbrž Lnmír sám, když se ujímal pp. Klášterského a Škampy proti pp. Šaldovi a Karáskovi. — Některé odstavce článku p. Vrchlického míří patrně na adresu Rozhledů a to jsou právě ty, v nichž je cítiti nejvíc osobní příchuti. Neboť bylo to v lonských Rozhledech, kde se poprve ozval rozhodný hlas o eklektickém rázu poesie p. Vrchlického (v referátech o lyrice od p. Karáska) a to se ovšem p. Karáskovi nezapomene. Dobře. Pochopujeme, je-li tím p. Vrchlický dotknut. Ale toho nepochopíme nikdy, jak může žádati od kritika, jenž chce psáti o jeho knihách příznivě, aby již na základě toho a priori Zazděná okna p. Karáskova házel do kouta? Jak může duch významu p. Vrchlického lpěti tak na této, osobními zájmy tak páchnoucí zásadě: Kdo je přítelem mého nepřítele, je i mým nepřítelem? A jak může dokonce podkládati nepěkné motivy kritikovi, jenž chtěje státi nad osobními koteriemi a pojímati svůj úkol opravdově a věcně, dovede pochopiti i knihy p. Vrchlického i knihu p. Karáska? To nazývá p. Vrchlický „zapalovati čertu svíčku“! Tím zabíjí p. Vrchlický všecku spravedlivou a objektivnou kritiku a proklamuje sympathie a antipathie k osobě autorově za jediné vodítko kritikovo. Toho nechť si povšimne všecka naše kritika. A pak nechť si každý zodpoví otázku: kdo vtahuje osobní rozpory do literatury, my nebo p. Vrchlický?

Pan Vrchlický vidí nenávist a předpojatost vůči svému táboru i ve způsobu našich kritik. Věci z našeho tábora prý nadmíru chválíme aneb aspoň posuzujeme shovívavě — vše ostatní prý snižujeme aneb odbýváme jen nejnutnějším. Narážka na referát Z nové české poesie v minulém sešitě Rozhledů jest tu až příliš patrna. Tedy těch několik stránek, věnovaných posledním knihám Macharovým a těch několik odstavců, jimiž udělována byla knize p. Karáskově a jeho směru ne „chvála“, nýbrž pouhá oprávněnost k životu, pouhé vysvětlení jeho raison d'être, (kdežto knihám p. Vrchlického věnovány pouze dvě stránky) — to je tedy příčinou pohoršení? K tomu odpovídám: počet stran a řádků, jež nějakému básníku věnujeme, nepokládáme za žádný projev kamarádství nebo „nenávisti“. Jediným měřítkem je zde důležitost a zajímavost věci. Věnoval jsem v onom svém referátě delší zmínku Zazděným oknům ne proto, že bych je cenil výše než knihy p. Vrchlického, nýbrž abych na ně ukázal jako na plod dekadentního směru u nás (o němž třeba již přec jednou vážně diskutovati) a ještě více místa jsem věnoval Macharově Magdaleně nejen pro její poetickou cenu, ale že je nejvěrnějším odleskem dne a jeho akutních otázek a má pro dnešní náš život veliký význam. A co se týče knih p. Vrchlického, třeba již jednou vyvrátiti všecka nedorozumění, jakoby byly umlčovány a ledabyle odbývány. Knihy jeho — i když připustíme sebe vyšší jejich hodnotu — nemohou býti nám mladým tím, čím nám kdysi byl Duch a svět, Epické básně atd. Tenkráte nám otvíraly nové perspektivy, a od knihy ku knize čekali jsme na nová překvapení od básníka, jenž spěl drahou rychlého a všestranného vývoje. Jako nic na světě, nemůže být i tento vývoj věčný. Dnes jest p. Vrchlický jistou individualitou

Digitized by Google

uměleckou do té míry uzrálou a ucelenou, že by bylo proti všem zákonům psychologického rozvoje čekati od ní něco, co by se značnější měrou vymykalo minulé její dráze. Neříkám tím, že je p. Vrchlický hotov a že již nic nesvede, — nýbrž jen tolik, že půjde dále svou cestou, v mezích své individuality, již známe a jejíž celkovou direktivu do budoucnosti dovedeme z hruba odhadnouti. Tím neubíráme z jeho významu pro českou literaturu ani špetky. Co si tedy přeje p. Vrchlický, aby se psalo o jeho knihách? Panegyrickým tónem s přívlastky „nesmrtelný, světový" atd. něco tak à p. Wunsch? Tolik nebude přec žádati od kritika, jenž činí nárok na trochu vkusu. Či neustálé konstatování ve všemožných variacích, že je ta kniha a každá báseň v ní krásná atd.? To dělají jen žurnalističtí kritikové. Či snad věcné rozbory? Ty bychom podávali nejraději, ale máme při každé knize (a těch je u p. Vrchlického přec několik do roka) znova a znova kresliti rysy jeho individuality, chváliti jeho umění formové a jiné věci, které již přec každý zná a o nichž se přec dá velmi málo nového říci? Tu pak nezbývá nic jiného, než určiti specielní karakter knihy (a i to je těžko při tom množství společného u knih p. Vrchlického), vykázati jí místo v proudu jeho tvorby a zůstaviti vše ostatní době, kdy se budou psáti studie o celé této tvorbě. Tím vysvětluji, že o knihách p. Vrchlického říkáme to „nejnutnější". Ale je toho vždycky aspoň tolik, kolik se jim věnuje pozornosti z kruhů p. Vrchlickému bližších. Bylo již několikráte — i z našich stran — na to ukazováno, jak netečně bývají přijímány od největších našich listů, neboť s obligátními frásovitými jejich chvalozpěvy, dle jedné šablony urobenými, myslíme, nemůže býti ani sám p. Vrchlický spokojen. — Ve vystupování naší kritiky vidí zmatek. „Zazděná okna" prý posuzujeme shovívavě, p. Boreckého „Rosu mysticu" jsme prý však neslušně odmítli. Kdo ji odmítl? Čas (který se právě tak zachoval k p. Karáskovu Bezcestí). Co však je nám po literárním stanovisku Času? V „Rozhledech" nebylo o knize p. Boreckého ani referováno a v „Liter. Listech" byla p. Šaldou po zásluze oceněna. Kde je tu zmatek? Zajisté jen na straně p. Vrchlického. Mladá generace není vázána uniformitou jednoho programu. Co na tom, že vyskytnou se i v lůně jejím hlasy a úsudky si odporující, na př. hned v otázce dekadence? Dnes prozatím opakuji, nejde o nic, než aby tato generace mohla volně dýchati a pracovati.

Proti Rozhledům čelí též odstavec p. Vrchlického, jednající o divadelní kritice. Poněvadž se tu jedná jen o věc a ne osoby, ponecháváme na příslušném místě slovo p. Šaldovi, jehož se to týče. — Také by bylo zbytečno šířiti se o způsobu, jímž p. Vrchlický se vrhá na p. Machara. Předně odpověděl již panu Vrchlickému p. Machar sám v Čase a pak bylo by to jen opakování skoro všeho toho, co platilo p. F. Schulzovi. Až snad to, že netřeba s p. Vrchlickým diskutovati o významu Hálkově, neboť že v něj sám nevěří, to jest zřejmo, a všecka ta sofismata o „solidárnosti duchů" atd. nemohou toho zakrýti. A proto zůstane v dějinách našeho literárního rozvoje navždy faktem nepochopitelným, jak mohl právě p. Vrchlický zaujati v této afféře tak horlivě strannické stanovisko a jmenovati literární studii vynikajícího básníka, jemuž byl až dosud přítelem, činem brutálným a drzým.

Hlavním rysem u mladého hnutí je p. Vrchlickému nenávist, nedostatek tolerance a noblessy. V té věci se jistě mýlí. Jestliže se i odtud o někoho zavadí, děje se to vždy z motivů šlechetnějších: ze žízně po pravdě, z touhy po volné a širší práci, z neodolatelného pudu hledati nové cesty umělecké a myšlenkové. Mladý duch jest právě nejméně přístupen nenávisti, ale kde jest největší nedostatek tolerance, to ukázala Hálkovská afféra v plném světle.

Digitized by Google

Ve svých glossách „k současným literárním bojům“, k nimž dala podnět v prvé řadě kritická studie p. J. S. Machara v „Naší Době“, postavil se pan Vrchlický souborně na kolika stranách k různým projevům a snahám mladých našich proudů. Zde nechci se zanášet celým článkem p. Vrchlického. Snad brzy také hromadně a souborně vyslovím se o jeho thematě a tím i o jeho soudech. Ale jeden odstavec článku p. Vrchlického byl věnován přímo „jisté části naší kritiky divadelní“. Tato „jistá část“ není sice v odstavci p. Vrchlického nikterak jistá t. j. vymezená, determinovaná a jednotná — ale poněvadž různé znaky dávají soudit, že zde stojím v prvé řadě za terč já, chci již zde zvednout rukavici, již mi hodil p. Vrchlický.

V krátkém odstavci složeno je mnoho žalob. Nejsou logicky a přímo formulovány, ale jen po straně, ve formě úštěpku a pokrčení ramen nadhozeny, jinde pro effekt dialekticky vyšermovány do vzduchu. Rozebeřme je a odpovězme k nim po řadě.

Předně těžce nese pan Vrchlický despekt, jaký projevuje prý ta „jistá část“ kritiky k historickému genru, a to belletrii i na divadle. Jak je něco historické, již tím prý (eo ipso) ze zásady je to nicotné této kritice. Má prý jen smysl pro naturalismus — rozumí se společensky moderní, (nové nordické a německé drama), o naturalismu historickém neví prý ani, že existuje. (Flaubertova Salâmbo ku př.) Příčinu této jednostranné obmezenosti hledá p. Vrchlický v nedostatku smyslu pro poesii těchto kritických mrzáků. Odpovídám na tyto obžaloby za sebe. Nevím a je mi lhostejno, jak kdo z jiných mladých o těchto thematech soudí. Moderní proudy naše nejsou uniformovaná armáda. Vytryskly z různých pramenů, berou se různými cestami. Solidarnosti duchů, o které p. Vrchlický mluví ve svém článku, nemohu rozumět jinak, než poctivé ochotnosti a otevřenosti po poznání pravdy. Ale ta rozumí se sama sebou u každého myslícího člověka, jemuž jde vážně se vším, o čem mluví a píše. Vyslovím se přesně a s plností a hotovostí, poněvadž pevně vím, že ne nenávist mladého ke starému, jak soudí p. Vrchlický, nýbrž úmyslné nepochopení, přezíravá a bezdůvodná podrážděnost starých, která nám podsunuje názory a soudy, jakých jsme nikdy neměli a nikde neřekli, která si nedá ani práci, aby zjistila a logicky si uvědomila naše domnělé hříchy — je vinna všemi dnešními bolestmi. Není dobré vůle u starších ani přečíst si a prozkoumat, co ten který člověk napsal — stačí, že vůbec pohnul nějakou otázkou, o niž ostatní se mlčky shodli, kterou mlčelivým srozuměním prohlásili za rozřešenou — t. j. nedotknutelnou. A tak máme dnes plno ran a bolestí přikrytých a maskovaných. Dotkněte se jich, a všichni se vzbouří. „Ale to jsme taky věděli“, pak volají, když jim dokážete, že zde byla maska, přílepek, záplata — „ale nebylo na čase“ — nebo „vám to nepatřilo“ atd. (Bohužel, pro tuto jesuistickou kasuistiku pravdy nemáme žádný smysl. A to je, jak již p. Machar dobře řekl, spojovací tmel celé naší moderny, ať již se pak třídí a tříští, jak chce jinak. To je naše solidarita, ne osob, která je ubohá stádnost lidí se stejnými zájmy a prospěchy, nýbrž ideje.) A ihned sypou se na ubohého opovážlivce anathemata. Ano, to umí starší výborně. Ale vyšetřovat, zdůvodnit a vyjasnit otázku a spor — to ne. Ale přece, co by lépe slušelo této starší generaci, než aby si dala trochu práce a prozkoumala názory a požadavky mladých a pak, jsou-li falešné, rozumovými důvody jim to dokázala, aby přesvědčila mládež, že bloudí. Ale ne. Pro to není tam smyslu. A jak také? Snížit se tak a debatovat vůbec s těmi mladými! Nač bychom také seděli na Olympu, než abychom mohli přezírat, ignorovat a — metat blesky, kdy je třeba. Tak je to každým způsobem pohodlnější. Když jsme přišli před dvěma třemi roky s prvními kritikami, trpělivými,

Digitized by Google

podrobnými a svědomitými, kde jsme, jak nejlépe mohli, rozumově vykládali, proč ten který názor nebo soud literární nemůžeme přijmout za svůj, tak jak všeobecně a nezdůvodněně platí a běhá ulicí — víte, jak se chovala vaše strana? Víte, co pro mne měl tehdy „Lumír"? Nadávky. To byla ryze česká methoda. Já podrobně a v dlouhých, analytických studiích ukazoval a zduvodňoval, proč nemohu přijmout pp. Klášterského a Škampu za „dobré básníky". Nikdo mně moje rozbory a dedukce z nich nevyvrátil. A přece dnes p. Vrchlický píše dále „dobří básníci" pp. Klášterský a Škampa a naříká, že jsou „ubíjeni". To je autoritářství. To je ta solidárnost a to je ta tradice, které obmezují poznání, rozbor, pravdu, bádání. To je ta solidárnost a to je ta tradice, pro kterou nebudeme míti nikdy pochopení ani omluvy. Pan Vrchlický mluví o nás moderních kriticích jako kriticích strany, t. j. lidech, kteří hubí všecko, co nepochází ze strany, a velebí všecko, co má spolkovou marku! Ale to je křivda, kterou tu rozhodně odmítám. Či neví p. Vrchlický, jaké peprné věty řekl p. Krejčí p. Karáskovi a literátům mu příbuzným v těchto listech i jinde? Neví pan Vrchlický, že já loni v době nejtužší řeže pana Karáska s „Lumírem" vyslovil se proti umělecké methodě jeho i některých jemu blízkých v „Literárních listech" (v referátu o p. Škampově knize „Doma i venku"). Neví p. Vrchlický, co jsem soudil o myšlence téhož pána o revoluci pro revoluci, o novém pro nové? Prosím, aby si to přečetl v „Rozhledech" 1894, 12. číslo, str. 684 a n. A tak příkře jsem se stavěl k lidem, které cením jako umělce více než deset nebo dvacet passivných epigonů staré školy, poněvadž oni něco hledají, chtějí, pracují, kdežto tito jsou živi z hotového a nashromážděného tuku, ze starých vymožeností, které jen překládají, kombinují a rozřeďují. — Pan Vrchlický křivdí těžce naší kritice, dělá-li z ní kritiku strannou. Naše kritika nestojí ve službě žádného programu, ani žádného literárního dogmatu. Ona vždycky a vědomě přenášela se přes distinkce škol a proudů. Nebyla estéticky dogmatická, vždy chtěla být a byla psychologická, příznačná, historická. Byla cílem sama sobě, disciplinou samostatnou a svéúčelnou.

Proto mi křivdí dále p. Vrchlický, myslí-li, že jsem fanatikem Hauptmanna anebo dokonce Sudermanna. Prosím, aby si přečetl jen studii moji o „Haničce" v těchto listech a pozná všecky námitky a restrikce, které jsem při té příležitosti formoval. Nejsem zelotou nordického a německého a vůbec žádného směru a proudu. Chápu je, vykládám je, zdůvodňuji je, ale to je právě kritická činnost a povinnost. Vyložit genesi těchto nechápaných forem, uřetězit je a vymezit jim místo v rozvoji typů uměleckých, to pokládám si za zásluhu. Jak soudím o Stroupežnickém, jak skromné místo vykazuji jeho „Furiantům" proti proudu té „jisté strany", jak o poměru historického idealismu a genrového realismu v jeho díle, o tom všem může se dočíst p. Vrchlický nyní v Rozhledech. Doufám, že pozná pak, že nelze jen tak zhola sevšeobecňovat a typosovat všecky mladé snahy a směry, jak činil snad posud, že pozná při nejmenším logickou nedůvodnost takového počínání. Že nelze házet všecky mladé kritiky do jednoho pytle zatracení a rozhořčení a přičítat bez skrupulí výroky jednoho z nich (kterého, v konkrétném případě ani neznám) druhému.

A nyní k nejdůležitějšímu bodu celého odstavce, ke sporu o cenu historismu v umění. Zde je zase starý nářek. Pan Vrchlický imputuje mi názor, který jsem nikdy neměl a nikdy nenapsal. Nikdy jsem neodsuzoval historické dílo jen proto, že je historické. Flaubertovu Salâmbo i Pokušení sv. Antonína i mythické básně Leconta de Lisle cením vysoko jako ryze umělecká díla. A stejně i historické hry Ibsenovy. Vím, že jsou meze, kde historické s naturalistickým se stýká. Že, přesně mluveno, každé dílo je historické,

Digitized by Google

poněvadž city, poznatky, vněmy jeho — zkrátka celý obsahový materiál jeho — je uplynulý již, minulý. Každé dílo je zároveň i historické i naturalistické, a lze přesně mluviti jen relativně o historičtějších nebo naturalističtějších dílech. Tak zv. historické romány jsou tedy vlastně jen „historičtější“ než tak zv. naturalistické. To jest: podklad obsahový, logický, objektivný, na němž stojí, je řidší, nedostupnější, vzdálenější. Minulost tím, že je daleká, jeví se nám vždy velebná, melancholická, grandiosní. Všednost a malichernost dávno zmizela; co přetrvalo, je veliké. Perspektiva minulosti je tak vždycky idealistická. Tu malichernost, nudu, hořkost, kterou cítili zajisté také historičtí lidé ve svém ústředí, jako my ji cítíme v našem, necítí, nedovede cítit již nikdy moderní spisovatel nám vrstevnický. V té příčině objektivně bude vždycky historické dílo úzké a roztržené. V té příčině byly také oprávněny všechny pochyby Sainte-Beuvea o objektivné pravdivosti Salâmbo vzdor tomu, že byla stavěna na ryze technických detailech, jež Flaubert pracně snesl z museí a studoval na místě. Nálada díla nebyla historická, nýbrž byla to ta subjektivná illusivnost, jakou na nás působí všecky daleké řídké doby, idealisované samy sebou, svou vzdáleností od nás. Ale jádro sporu je jinde, je právě v tomto subjektivném, psychologickém momentu samého básníka, samého umělce. Tak jako mi totiž nestačí, aby umělec objektivně otiskl a reprodukoval správně současnost, stejně tak nestačí k umění, aby objektivně správně a pravděpodobně kombinoval minulost. Na čem v umění záleží a jen záleží, je, aby bylo prožito a procítěno. Tolik přiznává mi zajisté také p. Vrchlický. Tedy na tom subjektivném prvku, který přetvořuje a přebarvuje objektivný faktický vědecký normál — na tom záleží. A proto jsou mi historická díla Flaubertova a Leconta de Lisle umělecká a bohatá — pro tento subjektivný, psychologicky příznačný, životopisný prvek. Proto totiž, že oba byli filosofičtí nihilisté, lidé znechucení, znudění a rozbodaní přítomností, šosáctvím a tupostí svojí doby, kteří nevěřili v ni, v pokrok — a odvrátili se od ní k minulosti s celou vášní svých pošlapaných, silných citů. Oni si zamilovali minulost a smrt jako jiní básníci současnost a život. Oni milovali je proti proudu doby, mimo naladění a vkus soudobého obecenstva. (Na tento moment upozorňuji zvláště, aby byl srovnán s českými poměry, s naší historickou povídkou a románem, které opačně byly plodem prostředí, obecenstva, časové nálady, jež se odvracela od přítomnosti, hořké, trpké, chudé, národně utištěné do slavnější minulosti — zjev příznačný všem národům, jimž nenáleží přítomnost, její hmotná, hospodářská, kypící realita.) Oni vyzpívali svou lásku v nádherných grandiosních mramorových hymnách, v plavém a zjitřeném stylu, plném slavných, teskných a těžkých rytmů, v mramorových náhrobcích, zevně hladkých a studených, do jichž nitra uložili vřelé krvavé své srdce. — Jen tímto psychologickým životopisným momentem, tím, že prožili svoji látku, jsou uvedení mistři umělci a básníky. Stejně jako jim protilehlí naturalisté, aby byli umělci a básníky, musili procítit život v posledních sítích svých nervů. Neboť tento subjektivní tvůrčí prvek je podstatný v umění, v každém umění, historickém jako naturalistickém. A kdyby byli jinak sebe lépe uvedení mistři skombinovali kulturní ovzduší svojí doby (i na základech studia materielné kultury), nikdy by nebyli umělci, básníci, nýbrž pouzí studení virtuosové. Ten moment je důležitý a jen ten. A jen na něm nám záleží. Nebo jako se obracíme proti pouhé virtuosní detailnosti v naturalismu, stejně tak v historismu. Každý historický dramatik nebo romanopisec, který neprocítil a neprožil svůj historismus, je pouhý machér a virtuos. Každý, kdo ji maluje studeně a lhostejně, je pouhý řemeslník, pouhý krejčí, který šije historické kostumy a obléká do nich současné lidi. A to je

Digitized by Google

ta výčitka, kterou mám k celému našemu historickému směru literárnímu, že historičtí naši spisovatelé nejsou umělci a básníky, že historická tvorba jejich je bezobsažná, že není jim filosoficky a symbolicky hodnotná, jako byla Flaubertovi. Že to jsou skutečně buď pouhé rozšlapané kroniky nebo obyčejné sentimentální a kombinované příběhy a fabule soudobé, nastrkané do historické garderoby. Že neudělali nic ve formě, ve stylu pro hudbu a barvu slova, což je právě zkušebný kámen pro pravou historickou poesii. Že díla jich jsou nudná a šedá, kde mají hřát, hořet a svítit. Že v nejlepších případech napsali snad virtuosní genry kulturní, ale žádná umělecká díla, žádnou poesii. Snad jsou knihy jich užitečná četba: snad — tu otázku zde nechci pitvat a rozhodovat. Mají ještě svůj význam v literatuře, ale proto ještě nepatří do umění. To jsou dva disparátní pojmy, které se musí přesně odlišovat. Chtět srovnávat naše historické povídkáře s Flaubertem — je naprostý kritický blud. To jsou dva tvary, mezi nimiž není mostu a pojítka. Propast, která nemá dna, leží mezi nimi. Jsou to nejvyslovenější protivy. (V tento soud svůj nezahrnuji historická dramata Josefa Jiřího Kolára, která jsem nestudoval posud kriticky a i jinak z dávna dosti špatně znám.)

Proti výtce, že nemám smyslu pro poesii, nebudu se hájit. Po tom, co jsem napsal právě o problému historičnosti, je to také zbytečné. Jak poesii pojímám, je tam zcela určitě již vidět. Abych více vyložil, řeknu jen, že ji neobyčejně přesně liším od r é t o r i s m u (ať veršem, ať prósou), který tak nenávidím, jako poesii miluji. Po tom je snad všecko již zřejmé. F. X. Šalda.

„Šípy" a l i t e r a t u r a. Tento strannický lístek, jehož úkolem až dosud bylo živení nejsurovějších vášní politických v širokých vrstvách, „obohatil" svůj program ve směru literárním. A co v posledních týdnech v tom ohledu vykonal, jest úplně důstojno úrovně jeho duchaplnosti a slušnosti. Božidar Vocásek, staročeští matadoři a prof. Masaryk jsou již patrně malou attrakcí, zkouší se to tedy s mladou literární generací. Nejprve přinesly doslovné výňatky z p. Šaldových divadelních kritik v „Rozhledech", chtějíce dělati jejich sloh směšným, pak parodovaly nemotorně a hloupě p. Karáskovu poesii a v posledních číslech dotýkají se i p. Machara. Překroutily dokonce jmého jeho v S. J. Mrcha — vtip to, ku kterému by se nesnížil ani podomek. Obracíme k tomu pozornost všech kruhů literárních. K tomu by neměly mlčeti, když nejdelikátnější otázky vkusu a umění házejí se takto na pospas davu, nevědoucímu, oč běží. Tomuto řádění měly by učiniti přítrž. Ono zasluhovalo by ráznějšího ještě odbytí, než onoho, ku kterému se vzchopil celý náš svět literární u příležitosti útoku Vlasti na Nerudu. Ale ovšem, vždyť jde jen o několik „literárních revolucionářů"!

Také H u m o r y počínají se opičiti po Šípech. Malují už prof. Masaryka s Macharem, skrucují jméno tohoto po příkladu Šípů a přinášejí dokonce jako prý parodii (!) jeho poesie „báseň" plnou všelikých smrdutých a nepojmenovatelných věcí. Vida p. Vilímka! Na Staročechy a klerikály si v Humorech netroufá, v těch věcech zachovává opatrné juste milieu, ale básník, ten již něco snese, na toho smí tedy u nás již naplit každý?

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

(Volba na Kolínsku-Nechanicku. — Prázdné opoziční lavice ve Vídni. — Sjezd strany staročeské. — Volba v Jaroměřicích. — Živnost. anketa. — Schůze mlynářů a rolníků v Olomouci. — Volební oprava. — Osnova trestního zákonníka.)

Při volbě poslance na říšskou radu ve venkovské skupině kolínsko-nechanické zvolen František Rašín, starosta z Nechanic, 242 hlasy. Oficiálně navržený kandidát svobodomyslný, Horák, dostal 94 a staročeský kandidát Vacek 73 hlasy. Není nejvýznačnější při této volbě, že na Kolínsku nedomohl se staročeský kandidát ani pětiny hlasů. Volba ta jest říznou lekcí pro politiku mladočeskou. Starý nedostatek organisace důvěrníků objevil se v celé své odpornosti. Jest to zahanbující, doznávati, že důvěrníci neměli o smýšlení voličstva ani zdání. Po sjezdu nymburském jest slovo to těžkou obžalobou z lehkomyslnosti, s jakou strana ústy dra Herolda prohlásila, že hned po sjezdu dojde k rozsáhlé nápravě organisace důvěrníků a ačkoli od té doby již hezká chvilka uplynula, není mezi důvěrníky učiněn takový výběr, aby to byli mužové, kteří vzali by si práci informovati se nebo dáti se informovati o smýšlení voličstva anebo dokonce cítili s ním. Domněnky při volbách neplatí. Působí svrchovaně komicky, když důvěrníci na základě svých domněnek jdou intervenovati do Prahy v interessu kandidatury jiné, než jaké si voličstvo výslovně přeje. Důvodně namítá se přesvědčení, že ohlášená organisace nepokročila ani o hlemýždí krok. Neměli důvěrníci informace, neměl výkonný výbor informace. Vnitřní rozháranost a neorganičnost, jakož i proudy tajně působivší, ještě v intensivnějším světle se ukazují, uvědomíme-li si, že žurnalistika svobodomyslná, „Nár. Listy“, nestála vůči volbě na výši svého úkolu; zájem strannický hrál tu zrovna odkrytými kartami. Proč neujaly se „Národní Listy“ věcně a vážně p. Rašína proti perfidním lžím „Hlasu Národa“?

Vysoký politický význam volby položen jest ovšem mimo každou pochybnost. Zatím sjednocený jde hlas, že volba Rašínova jest protestem proti nynějšímu systému vládnímu, především ale proti nynějšímu stavu věcí v Čechách. Voličstvo způsobem důrazným a více než srozumitelným projevilo své bezohledné opoziční smýšlení. Než ani významu sui generis nelze volbě Rašína nepřičítati. Byl připravován již na sjezdu nymburském, kde Rašín šel solidárně s menšinou, nespokojenou s oficielním vedením strany svobodomyslné: dnes strana odnáší si nanečení, že snahy po vnitřním obrození těší se široké přízni, že s reformou nedá se již ani minutu odkládati. Mimo to vážky kloní se jinam, než kam je výkonný výbor od 4. září svými prohlášeními tlačil. Vezměme jen v úvahu volební geometrii. Strana svobodomyslná postavila si svého kandidáta, Horáka,

Digitized by Google

a neopomenula učiniti vše, co by mu vítězství zajistilo. Rovněž strana staročeská jest na Kolínsku dosti dobře organisována. Zvítězil však Rašín. Ve jméně i osobě jest stělesněno to, co od procesu tak zvané „Omladiny“ se ujasnilo a prohloubilo a co zahrnuje se pod název pokrokářství; co dnes jest jediným východiskem z odporné situace. Nebudeme se tou věcí šíře zabývati. Zatím namítají se dvě etapy, jež volby kolínské daly poznati. Starosta Rašín stojí odbojně proti Harrachovi a klerikálům ve svém okresu. Když voličstvo jej poctívá důvěrou, znamená to, že svobodomyslná politika musí proti šlechtě a klerikálům zaujmouti totéž odmítavé stanovisko, což dosud se nestalo z jakési těžko pochopitelné obojetnosti, která si nechce zkaziti kredit na žádné straně. Dále sluší uvážiti, že oficielní kandidát svobodomyslný Horák prohlásil, že bude vykonávati poslanecký mandát jen potud, pokud mu životní okolnosti dovolí. Prohlášení to jest ostrým výrazem oné málo upřímné opravdovosti, s jakou celá svobodomyslná strana zájmům jí svěřeným hledí činiti zadost. Koná vše, jen když může a nestojí to námahy, sebezapření. Musí si proto dáti líbiti málo lichotivá upozornění „Lidových Novin“ — 12. listopadu — že „svědomitým vykonáváním povinností, stálou přítomností ve Vídni na místě boje, otevřenou výměnou náhledů dají se koalici zasazovati častější a pádnější rány a klásti v cestu nepříjemné překážky“. Rozumí se to samo sebou, ale české poselstvo uvyklo si pouštěti hrůzu opoziční — z prázdných lavic. Dělá oposici, jak to jde, dle okolností. Vzchopí-li se někdy na taktický postup, nejsou prázdné české lavice žádnou novinkou. Volba Rašínova chce tomu odpomoci. Když zvolen Rašín a odstrčen Horák, odsouzena tím politika libovolného diletantství, v níž tone strana svobodomyslná.

V Praze odbýván sjezd staročeský. Patrně Staročeši zamýšlejí postaviti se na vlastní nohy. Přehlížejí svou hotovost. Zdá se, že cítí, že hodina jest těžká a slavná. Aspoň „Politik“ nedávno vyzvala rozumné a umírněné živly v mladočeské straně, aby spojily se se Staročechy a společným úsilím rozehnaly nás dusící chmůru. „Politik“ tím ovšem dala na jevo, že postrádá strana staročeská samostatnosti, potřebuje-li doplňku k zajištění úspěchů, otevřeně však doznala, že nevidí faktického rozdílu mezi stranou staročeskou a mladočeskou. Jsou si v cílech rovné. Rozdíl jest pouze v tom, na co ukázala volba Rašínova. V té míře rozhodnosti a smělosti, která, neohlížejíc se na pečlivé důvody oportunity, jakkoli stanovené, jde bezohledně ku předu jako veliká a hrozná lavina.

Na politickém obzoru našem jinak žádných zvláštních zjevů. Jen volba v Jaroměřicích dne 24. října, při níž voličové po druhé nedostavili se k osudí, zasvítila jasně. Bohužel, marné úsilí v přítomném případě. Ale znamenitou suggestivní sílu nelze zjevu tomu upříti. Jest jí tím více třeba, poněvadž družina Pražák-Fandrlíkova na Moravě upadá stále hlouběji do marasmu. Naprostou sešlost a přežilost politickou její pověřila jí schůze klerikálních důvěrníků dne 24. října. Ustavila se tu samostatná strana klerikální, zřídil se výbor časopisu „Hlasu“ za výkonný výbor a předepsaly se straně národní podmínky součinnosti. Podmínky ty chtějí navázati čistě poddanský poměr strany národní k nově utvořené straně klerikální. Poměr ten, jenž požaduje předběžné, ponížené oznamování zamýšlených kroků prozatímnému výkonnému výboru klerikálnímu, lze postulovati jen vůči politické — mrtvole.

U zemského výboru českého konána anketa o návrzích poslance Adámka na podporování řemeslnictva při opatřování nástrojů, pomocných strojů a motorů. Všichni členové ankety se usnesli, že vedle státu i země má pečovati o zachování a povznesení řemeslné výroby po stránce technické a umělecké. Přijat za tou příčinou návrh poslance Adámka, aby zřídila se zemská komise živnostenská.

Digitized by Google

která by vybranou politikou živnostenskou zvelebovala řemesla a zřízením technologického musea podporovala odborné vzdělání, rozdmychovala iniciativu atd.

Na den 28. října odbývána společná schůze mlynářů a rolníků v Olomouci. Přijata resoluce, v níž odporučuje se vzhledem k velikému úpadku rolnictva zřízení statků střední velikosti s nejmenším výměrem 5 ha a největším 80 ha půdy. Nedílnost buď zaručena jen pro statky s 5 ha půdy. Potřeba nucených společenstev se uznává. Aby zemské společenstvo mohlo kupovati prodlužené usedlosti v exekucích, zřidiž se zemědělská banka. Proti soutěži uherské mouky žádána finanční kontrola uherských velkomlýnů a zrušení privileje kupovati bez poplatku obilí v Rumunsku a Srbsku.

Na říšské radě vyčerpává volební oprava sílu a obratnost koaličních stran. Odvahy mnoho k ní není a ještě méně schopnosti. Zůstane to navždy příznačné, že rakouské zákonodárství od r. 1887 nedovede novou úpravu volebních řádů jinak konstruovati, než v podobě dělnických komor. Tyto tvoří základ všech návrhů reformních. Z březnových porad koalice i z návrhu parlamentární komise polského kola jde na jevo, že počet poslanců má býti rozmnožen, že má býti utvořena pátá volební třída. Vláda zamýšlela v páté kurii zavésti volby přímé, polské kolo bylo tak nehumanní, že dovedlo navrhnouti nových 10 poslanců pro Čechy a Halič, 4 pro Moravu, 1 pro Slezsko, ale z nich mají býti voleni přímo v Čechách 3, v Haliči 2, na Moravě 2, ostatní v této volební kurii nepřímo, voliteli. Cílem těchto opravných návrhů jest udržeti na dále soustavu dle zájmů. Není třeba předstírati obtížnost úkolu, není také třeba blýskati se zákonodárnou samostatností a schopností, hrdým odmítáním argumentů z ulice: malé dítě vidí, co se chce dosíci. Hraje tu hlavní úlohu strach před socialisty, kteří na základě všeobecného, přímého a rovného hlasovacího práva prý by opanovali sněmovnu, což jest názor stejně naivní jako bezpodstatný, a současně strach před oposičními, hlavně slovanskými živly. Buržoasie, ať měšťácká, ať s korunkou hraběcí, a čistokrevné němectvo svorně šlapou po principu spravedlnosti. Pokud mu nevyhovují, potud mají mandáty, potud mají také většinu a vládu. Pouhé sobectví, zájem osobní jim brání, aby odhodlali se k řádnější opravě volební.

Osnova trestního opraveného zákonníka předložena sněmovně. Pracováno o ní po 20 let a přece jest mrtvým děckem. Jest tak nemoderní, že potřebuje sta a sta opravných návrhů. Starý zákoník spočíval na manšesterství, jež od r. 1803 okázalo se jako vtělená zhouba společenského štěstí. Manšesterství po stránce juristické, rovnost před zákonem, není ničím jiným. Dnes musí fundament býti jiný. Míra odsouzení musí býti upravována dle individuelných okolností odsouzeného. Trest, který zničí hmotně dělníka, jest směšnou hračkou pro stotisícového boháče. Dnes musí se najíti, nemá-li justice býti paskvilem spravedlnosti, takový způsob trestního zákonodárství, který na základě sociálně-politickém byl by záštitou slabého, nízkého, chudého proti silnému, mocnému, bohatému. Předložená osnova se tomuto duchu ani dost málo nepřibližuje. Jest to zákonník buržoasie a plutokracie. Ji chrání a slabému šlape na krk. Dělník bude trestán za zneužití spolčovacího a shromažďovacího zákona, za stávky, za nemravné řeči, kdežto kapitalista za nezákonné vyssávání, za faktickou chlípnost zůstane paragrafem nepovšimnut. Osnova jest zostra namířena jen proti všem slabým. Možno, že delší dobu zjedná pokoj; ale jen falešný.

Digitized by Google

Zahraniční rozhledy.

(„Nový kurs“ v Německu a krise v Srbsku, ve Španělích a Francii. — Vývoj věcí v Belgii a Norvézsku. — Rusko. — Anarchism v Italii. — Boj proti sněmovně lordů v Anglii. — „Tammany“ dobrodruha Crockera. — Čína a Japan.)

Krise ministerské a stran se stíhají. Vzduch jako by byl nasáklý bacilly úpadků. Tlakoměr politické pohody se při tom ovšem nepošinuje, leda v redakcích neposedných žurnálů. Jim stačí každé slovo císaře Viléma II., aby z toho vyvodily nejrozsáhlejší důsledky, aby viděly na obzoru kvapící události mezinárodního dosahu. Na štěstí kolébají se to vždy jen kachny.

Nejvážnější pozornost politiků zabrala pro sebe krise v Německu. Kancléř Caprivi a ministrpresident pruský Eulenburg najednou propuštěni. Nebylo však třeba politické prognosy do budoucna. Krise byla potyčkou v domácnosti německé, z níž neměla dosahu. Vilém II., jehož heslem jest „Suprema lex regis voluntas“, nemohl se dočkati, aby Caprivi veřejně popřel, že císař s jeho politikou nového kursu sympathisuje, t. j. aby Caprivi doznal, že císař řídí sám politiku zahraniční a kancléř jest jen výkonným orgánem. Caprivi hlásil se k novému kursu jako k svému dílu, necítil potřebu rozdíleti se s někým o zásluhu. Ale Vilém II. chce vše říditi, jak řekl Alberti, sám všechno míti. To byla jedna neshoda. Druhý spor vyvřel z antagonismu mezi Caprivim a Eulenburgem na poli sociálního zákonodárství. Pruský předseda ministerský byl pro výminečná opatření proti živlům podvratným, Caprivi pro mírný postup. Když Caprivi v ministerské radě zvítězil konciliantním novým kursem, byl osud Eulenburga spečetěn. Caprivi však pro svou nepoddajnost ho doprovázel. — Novým kancléřem jmenován kníže Hohenlohe, katolík a stařec 76letý, neschopný iniciativné práce. Jest kancléřem, ministrpresidentem a ministrem zahraničním. Za ministra vnitra vybrán šl. Köller, Možno, že dojde k změnám i v jiných ministerstvech.

Ze Srbska přicházely téměř denně zprávy o krisi a za nimi čiperná dementi. Teprvé poslední byla pravdiva. Kabinet Nikolajevičův padl a ustavil se Christičův, jenž, jak se za to má, nebude více proti radikálům tak příkrý jako předešlé. Jestliže padlé ministerstvo postupovalo provokačně, hlavně v aféře Čebinacově, okamžitým suspendováním univ. profesora dra. Milovanoviče, když jeden z obžalovaných, Stanojevič, zvolil si ho za zástupce a on zažádal u ministeria za dovolenou, aby mohl tuto funkci převzíti, znamená kabinet Christičův éru přímého despotismu. Zatím co země hyne v hospodářské primitivnosti a hmotné poddanosti, vznikají v Srbsku po pořádku vlády policejní, beze vší hospodářské programovosti. Srbsko prochází dosud očistcem změn ústavních a politických; po stránce hospodářské zůstává stále nedokrevné.

Také ve Španělsku propukla krise. Když urovnaly se před 14 dny neshody ve příčině Marokka, rozbilo se nyní ministerstvo Sagastovo o předlohy, předložené sněmovnám. Nové ministerstvo nebude asi opět konservativní, jelikož by poznovu vyvolalo bouře lidu. Rovněž ve Francii jsou pěkné vyhlídky na ministerskou krisi. Bývalý ministr vnitra za Gambetty 1881 a J. Ferryho 1883, Waldeck-Rousseau, začíná v politice pohostinsku vystupovati a pochlebovati předsudkům massy, což pro Dupuye, lépe pro Casimira Periera, vévodu z Anzinu, jak se mu říká, znamená exposici staré komedie boulangismu, při níž herci pro effekt budou nuceni ztratiti na jevišti několik ministerských portefeuilů. Jin k sedí kabinet Dupuyův pevně. Rozvinuje slibnou reformu hospodářskou; minis r financí Poincaré připravuje progressivní daň z dědictví na opuštěné soustav proportionality. Znamenitý Leon Say podal v „Revue des deux mondes“ několik vzácných rad, jež jsou veřejností dobře oceňovány. Zde má kabinet sympathi .

Digitized by Google

Pouze na projekt rurálního úvěru brousí se ostré nožíky analytické, poněvadž zkušenost, hlavně v Alžíru, ukázala, že více škodí než prospívá,

Mimo krisí jsou volby etapami na dráze mezinárodního vývoje politického. Nejvíce hluku nadělaly volby v Belgii. Padli zde úplně koryfeové doktrinářského liberalismu, Frère Orban a Bara. Strana liberální prorazila celých 20 kandidátů. Za to 104 klerikálové zabrali vůdčí posici ve sněmovně. Protiváhou jim jest nečekaných 28 socialistů. Pod dojmem tohoto čísla exponuje se většina klerikální k opravám. Jimi chce čeliti socialismu, jemuž opraveným řádem volebním, plurálním všeobecným právem hlasovacím, poněkud uvolněno. Ohlašuje se osmihodinná doba pracovní v dolech, pojišťování dělnictva a nedělní klid ve státních závodech. Šťastněji pro osvětový postup lidský dopadly volby v Norsku. V Christianii, která dosud byla baštou pravice, zvítězili radikálové. Volba jejich přináší sytý a odvážný program politický do sněmovny. Žádají radikálové zahraniční úřad pro Norsko, ale požadavek tento jest jen pevným základem pro stavbu veliké architektury politické a kulturní, založení moderní republiky po rozbití unie se Švédskem.

Tragickou událostí dne jest smrt ruského cara Alexandra III. Skonal v Livadii 1. listopadu. Svou mírumilovností dovedl zachovati mezinárodní mír, o tom jde jeden hlas evropskou žurnalistikou. Ale co dovedl za hranicemi, nedovedl doma. Za jeho panování lomcovala Rusí zjevná i tajná revolta. Hned při svém nastoupení odmítl liberální ústavu Lorise Melikova vlivem Pobjedonosceva. Místo zákonodárné sněmovny, pro jejíž nezavedení stal se otec jeho obětí šíleného atentátu, vztýčil princip strohé autokracie a násilné rusifikace. Zemi tím nedal klidu žádného, neboť mozky spokojené nehledaly by věčným strojením atentátů jeho smrt. Se „svatou Rusí“ jednal příliš macešsky, volil falešné i tvrdé prostředky k jejímu oblažení.

S nástupcem jeho dostaví se nová taktika. Carevič jest prý proti násilnému postupu, prvý padne Pobjedonoscev. Na venek se nic nezmění, nový car Mikuláš II., sympathisuje stejně se západem jako s východem. Změní se pouze vnitřní politika a toho Rusko potřebuje. V něm jest mnoho shnilého a mnoho nespokojenosti. Ve vyhledávání vad a bolestí ruského organismu státního a politického a v účinné jich léčbě najde nový car nejvlastnější své poslání, jež získá mu ty sympathie ruských myslí, jakými dnes zahrnuje Evropa jeho otce. Také autokratický fiskalism musí se nahraditi politikou průmyslových a tržebních užitků. Jestliže moskevské průmyslnictvo pomýšlí samo zlepšiti svou hmotnou kalamitu přeložením starobylého velkotrhu z Nižního Novgorodu do Moskvy a jestliže letos od 1. ledna do 1. července stoupl dovoz o 42,652.000 rublů, není zajisté vše v pořádku a akce odpomocná nesmí dáti na sebe dlouho čekati.

V Italii provozuje Crispi politiku násilnictví a machy, hodící se na vnitřní prohnilost, jako pěst na churavé oko. Pronásleduje stejně frankofily jako socialisty. Výminečné vojenské soudy odsoudily na 41.068 let. Při tom ukazuje církvi hladké líčko, když on, starý bigamista, touží po církevním požehnání svého oficielního sňatku. To mu ovšem docela nic nevadí, aby monsignora Eugena Broeglina, jenž ve věstníku vatikánském šířil myšlenku kardinála Rampolly o sblížení s Francií, nedal vyvézti na švýcarskou hranici a nezakázal mu na vždy přístup na italskou půdu. Při tom rozpouští všechny socialistické spolky. It lský socialism různí se od německého; jest to v podstatě anarchism. Ne snad pr to, že by mozky v Italii byly zvlášť proň konstruovány, nýbrž vinou bídných pc ěrů sociálních. V zemi příslovečných krisí není divu, že lidé propadávají re olučnímu anarchismu. Proti němu, rozumí se, nepomáhá rozpouštění spolků. N tno odstraniti příčiny; pak nebudou znepokojovati následky.

Digitized by Google

V Anglii neutuchává boj proti sněmovně lordů. Ze samých vládních kruhů vychází iniciativa k obmezení práv horní sněmovny. Lord Salisbury nedávno v Dublíně dovozoval, že boj proti sněmovně lordů souvisí organicky s bojem za home-rule a za pachtýřský zákon. Právo veta horní sněmovny jest prý jedinou překážkou, aby byly lidumilné návrhy starého Gladstona provedeny a uzákoněny. Pacifikace Irska, zvýšení jeho hospodářské zdatnosti může se dokonati jen přes rozbitou, tuze konservativní sněmovnu lordů. Radikální křídlo pokrokové strany nespokojuje se pouhým obmezením, chce úplné odstranění domu lordů. Bude nyní třeba najíti slibný modus vivendi mezi tímto radikálním požadavkem a návrhem ministrpresidenta lorda Roseberyho, v němž zásadně trvají dvě komory.

Amerika má před volbami presidenta. V novinách se již tisknou zvučné programy různých předáků. Ve skutečnosti poskytnou volby obraz mravní sešlosti společnosti americké. New-Yorkské „Tammany" obstarají za peníze volbu všech deputovaných, senátorů, jmenování všech, i nejvyššího funkcionáře státního. Zrovna jako nejposlednější prodavač zelenin, kupec, velkoobchodník, musejí si poslanci, gouvernerové a ministři zakupovati ohromými sumami „Tammany" a pomocí tohoto ústavu, založeného vagabundem Rich. Crockerem, vyšplhati se k politickému významu. Proto se o vnitřní politice nemluví a rány sociální nechávají se otevřené. Do stávky Pulmanových otroků nezasáhnuto ani dost málo. Ta demokratická Amerika má pro sociální zlo jen voluntarismus, směšnou maličkost. Snad přispívá k tomu, že i otázce agrární není třeba intensity nazírání. Půda rodí sama beze vší filosofie. Statistický centrální úřad ve Washingtoně podal výkaz, že panenská půda americká svými výnosy umožňuje nezadlužení půdy. Z farmářů má jen 28% hypothekami obtíženou půdu. Cena farem páčí se na 5.687,298.069 l. st, a cena váznoucích hypothek 2.132,949.563 l. st., tedy na 37·50% ceny. U jiných farem nevystupuje zadluženost ani k 25·55% ceny.

Na dalekém východě zuří boj mezi Čínou a Japanem. Čínská těžkopádnost jde od porážky k porážce. Když velmoci evropské usnesly se neintervenovati, jest postavení Číny dosti prekerní. Ale ani Japan při všech svých vítězstvích nemůže příliš jásati. Uvnitř není vše v pořádku. Čelní předáci revolučního a pokrokového hnutí, Okubo a Mori, zhynuli vražednou rukou členů fanatické sekty, která všechno novotářství za zlo požaduje. A v zaryté neofobii lidu mohla by vítězství japanská na vždy utonouti. *Vrl.*

Hlídka sociální.

(Sociálně-politická činnost vlády. — Návrh na změnu domovského zákona. — Klid nedělní. — Dělnické výbory a dohodčí úřady. — Šetření o příčinách stávek. — Reforma nemocen. pojišťování.)

Koaliční ministerstvo předkládá stále nové a nové předlohy, jež ovšem při známé chuti a pracovitosti stran projednány asi nebudou. Abychom poznali směr nynější sociálněpolitické činnosti vlády, narýsujeme krátce jednotlivé předlohy, práce a úmysly vlády.

Nejvíce nadějí na projednání a přijetí i přes odpor německých měst severočeských, chránících německou državu před českou invasí, a přes lhostejnost zemí alpských má návrh na změnu domovského zákona. Správná zásada, dle níž kvalifikovaný pobyt v obci domovské právo v ní zakládal anebo aspoň nárok k němu uděloval, obsažená v dřívějším zákonodárství rakouském, zatlačena nepřirozeně domovským zákonem z r. 1863. Znáť tento pouze dva původní, sociálněpoliticky zcela bezvýznamné a neúčinné způsoby nabytí práva domovského a to: výslovným přijetím obecním zastupitelstvem a dosažením veřejného úřadu.

Digitized by Google

Jinak nabývá se práva domovského pouze zrozením a provdáním. Stabilita domovské příslušnosti nesrovnávala se se značnou fluktuací obyvatelstva a přivodila tato nesrovnalost, podporovaná vývojem poměrů hospodářských, rozvojem prostředků dopravních a attrakční silou velkých měst a míst průmyslových neobyčejné nepoměry mezi zákonným a přirozeným nebo skutečným obyvatelstvem. Byloť na př. napočteno r. 1890 na Kr. Vinohradech pouze 1·7%, na Žižkově 0·94%, na Smíchově 7·7%, v Praze 24·5% a ve Vídni 35% domácích příslušníků mezi usedlým obyvatelstvem.

Protože dle posavadní úpravy chudinství jest domovská obec posledním útočištěm chudáka, povstávaly mnohé a časté nepříjemnosti i komplikované spory právě pro příslušnost. Poměry nedaly se více udržeti. Napraviti je, ulehčiti stíženým obcím venkovským a přesunouti tak náklady chudinské na města a místa průmyslová, toť účelem reformy vracející se k přetrženému vývoji v zákonodárství domovském. Nabudeť dle novelly domov. práva, kdo po dosažení svéprávnosti nepřetržitě po 5 let v obci se zdržoval a přímou daň platil nebo nemaje této kvalifikace 10 let v obci bydlel, nepožíval-li po dobu tu podpory chudinské od obce nebo nebyl-li odsouzen, nebo není-li vyšetřován pro čin trestný, vylučující ho z práva volebního do obecního zastupitelstva. Lhůty pobytu před platností tohoto zákona se nečítají. Působnost jeho bude tedy znatelna v míře dosti skrovné teprve po 5 letech. Tehdy snad již břemena chudinská budou zmírněna kvantitativním i kvalitativním rozvojem pojišťování a novou úpravou chudinství vůbec. —

Klidem nedělním zaměstnávalo se již v Rakousku zákonodárství let padesátých, však více s hlediska odpovídajícího duchu konkordátu a snahám kapitálu průmyslového, toužícího po volném rozvoji sil hospodářských. Teprve revise živn. řádu novellou z 8. března 1885 přinesla v § 75. změnu. K tomu vydán súčastněnými ministerstvy počet prováděcích nařízení. Základní zásady návrhu vládního jsou stejny 's dosavadními předpisy, jen některá ustanovení, dříve v nařízeních obsažená, jako o trvání a současném početí klidu nedělního pro všechno dělnictvo, o dopřání náhradního dne odpočinku, pojata v zákon sám.

Dvě jeho všeobecná ustanovení zní: 1. v neděli má všecka práce živnostenská odpočívati a 2. nedělní klid má počíti nejdéle o 6. hod. ranní a to současně pro všechno dělnictvo závodu a má trvati nejméně 24 hodin. Při nutných pracích čistících a opravovacích, při pracích z důvodů veřejných a bezpečnostních, neodkladných a při předsevzetí inventury smí se v neděli pracovati. Těmto dělníkům, o nichž vede se seznam, dopřává se odpočinku náhradního.

Cestou nařízení budou stanoveny výminky pro určitá odvětví výroby, pokud žádoucí jsou z důvodů technických nebo z ohledů na konsum a obchod.

Při živnosti obchodní nemá převyšovati nedělní doba pracovní v principu 6 hodin. V jednotlivých nedělích, resp. v období ročním, při nichž místní poměry vyžadují rozšířený obchodní styk (vánoce, svátky patronů zemských, místa poutnická a výletní) může polit. úřad zemský rozšířiti dobu pracovní až na 10 hodin, vyslyšev prvé obce a společenstva.

Ač vítáme tuto předlohu jako pokrok, vytýkáme příliš do popředí stavěné hledisko náboženské. Ne pro svůj význam náboženský má býti neděle dnem svobodným, ale aby poskytla dělnictvu dobrodiní a blahodárné účinky prázdně pracovní. Toť princip moderního ochranného zákonodárství dělnického! —

Značným zhoršením jeví se nám proti předloze z r. 1891 návrh o výborech dělnických a úřadech dohodčích. Podstatná ustanovení původního návrhu kotvila v zavedení obligatorních výborů dělnických, zavedení společenstevní organisace dělnictva dle povolání a zřízení úřadů dohodčích, na této

Digitized by Google

organisaci založených. Dělnické výbory, jichž úkolem jest podporovati dobrou shodu mezi podnikatelem a dělníky, podporovati podnikatele nebo jeho orgány při všech disposicích dělnictva se týkajících i působiti pro společné zájmy dělnictva, plynoucí ze zaměstnání v podniku a pro smírné srozumění se o podmínkách pracovních, jsou nyní pouze fakultativní a zřízení jejich závisí na potřebách interresentů.

Ohraničení oboru působnosti leží rovněž z velké části v uznání podnikatele, jehož vůle přirozeně bude při volném rozhodování súčastněných směrodatnou. Aktivní právo volební přísluší všem pracovníkům (ženám i dělníkům mimo továrnu), jsou-li 20 let a aspoň rok v závodu — passivní, dosahují-li 25 let v roce volby. Usnesení v nepřítomnosti podnikatele nebo zástupce může býti statutem vyloučeno. Živnostenský úřad může výbor dělnický rozpustiti. Úřady dohodčí, jichž úkolem jest zjednávati smírné vyjednání o podmínkách pokračování nebo obnovení poměru pracovního mezi podnikateli a dělníky, mohou zřízeny býti pouze pro živnosti stejnorodé nebo příbuzné a to nařízením polit. úřadu zemského resp. ministeria obchodu. Basí dohod. úřadů jsou buď společenstva živnostenská nebo, není-li společenstev (při velkém průmyslu), všichni podnikatelé a dělníci. Objímá-li společ. organisace pouze část podniků, budou mandáty úřadem správním dle podniků organisovaných a neorganisovaných rozděleny. Řízení jest jednoduché, uděluje vliv a zejména právo iniciativy mimo přímo súčastněným i úřadu živnost. a orgánům společenstevním. Strany mohou přítomnosti živnost. inspektora při jednání požadovati. Jinak jest inspektor oprávněn i aktivně jednání se súčastniti. Jednání jest ústní. Nedocílí-li se shody, vynesen bude většinou hlasů výrok, jehož uznání a provedení však vnějšími prostředky vynuceno býti nemůže. —

Krvavý průběh stávky ostravské a falknovské v dubnu a květnu, jenž pohnul nehybnými vodami parlamentárními, přiměl vládu k šetření o příčinách stávek jakož i o postavení hornictva vůbec. Výsledkem jeho jest zpráva ministra orby říšské radě předložená, jednající o výrobních a dělnických poměrech v kamenouhelné pánvi ostravskokarvinské a hnědouhelné pánvi falknovsko-elbogenské. Šetření svěřena státním úřadům horním, nestranné vyšetřovací komissi ze všech vrstev. I postup jejich je nesprávný. Dělníci v Ostravě prví vyslýchaní tvrdili asi pod tlakem poměrů jen velmi malou část svých stížností, úředníci potom slyšení je popírali a šetření na místě samém přirozeně nevedla k žádným výsledkům. Ve Falknově dokonce nejprve správy dolů tázány a pak slyšáni teprve zástupci dělníkův, které správci dolů označili. Zpráva zmiňuje se nejprve o poměrech geologických, vlastnických a výrobních. Počet dělnictva r. 1893 zaměstnaného byl: v Ostravě 27.558, mezi nimiž 2553 ženy a 2129 mladistvých dělníků (nad 14 let), ve Falknově 3303 dělníci, mezi nimiž 162 ženy a 89 mladých dělníků, v Elbogenu 1599 dělníků, mezi nimiž 31 žena a 20 mladých dělníků.

O pohybu v počtu dělnictva ničeho se neví. Vytěženo bylo: v Ostravě mimo 6,705.348 q koksu v ceně 5,172.775 zlatých 48,720.000 q uhlí v ceně 18,130.156 zl., z čehož zaplaceno mzdy 9,367.848 zl., ve Falknově 11,547.611 q v ceně 2,296.656 zl., v Elbogenu 5,618.146 q v ceně 1,029.383 zl. Průměrný roční výkon jednoho dělníka: v Ostravě 1708 q v ceně 658 zl., ve Falknově 3496 q v ceně 695 zl. a v Elbogenu 3514 q v ceně 644 zl.

Vylíčení poměrů dělnických jest velice nedokonalé, takže není možno učiniti si správný obraz. Vzdor tomu poměry vylíčené vzbuditi musí hluboký a trvalý dojem.

Doba pracovní trvá buď 10 hodin po celý týden nebo 8 hodin, k nimž

Digitized by Google

týdně přidává se třikrát až pětkrát pracovní doba 4 hodin. Počítejme k tomu půl hodiny určenou k modlitbě a přečtení jmen, uvažme, že vyjíždí se z dolu teprvé po uplynutí doby pracovní, že ještě potom dělníci musí dříví k podporám ze skladu nositi, že pausy pracovní jsou často jen dle jména, že často jsou prodloužené šachty k čistění až 24hodinné, vezměme v počet vzdálenost bydliště od dolu většinou hodinovou až dvouhodinovou a zděsíme se jak délky námahy, tak krátkosti odpočinku.

Poměry mezdní jsou též velmi smutné. Výplaty dějí se 14 dní po uplynutí měsíce pracovního. Podnikatel pracuje tudíž s kapitálem dělníkovým, maje u něho úvěr. Zálohy dávají se jen výminkou. Plat umlouvá se často až po početí práce. Z platu musí platiti dělník olej, nádobí, příspěvky ku bratrským pokladnám, event. pokuty peněžné, někde i na kapelu, uniformy atd. Průměrné mzdy, tedy ještě ne nejnižší, jsou na některých dolech ostravských pro dospělé muže v dolech pracující také 34, 45 a 47 kr., na některých, ovšem jen pro havíře, od 1·16 zl. po 2·46 zl., pro ženy od 32 až 57 kr. a pro mladistvé dělníky od 29 do 33 kr. Dobročinná a humanitní zařízení pro dělnictvo jsou sice vypočítávána na mnoha stránkách — o Rotschildově kuchařské škole pro 23 žákyň dokonce jednáno na půl stránce — ale neuspokojují nás. Sklady konsumní na př. nijak neprodávají laciněji než soukromí kupci a přece nemají, jsouce nepořádně spravovány, žádného zisku. Byty nevyhovují ani požadavkům mravnosti, ani zdraví, ani bezpečnosti. Deputátní uhlí není žádným zvláštním dobrodiním. Škol, nemocnic, opatroven dětských, bibliotek, lázní atd. je velmi málo a nedostatečných.

Staré stesky na bratrské pokladny znovu a znovu se opakují; provise snižují se až na polovici za účelem technicko-pojišťovacího sanování pokladen, účast dělníků při správě jich není skoro žádná. Řády pracovní jsou zatajovány. S dělníky špatně se nakládá se strany dohlížitelů a úředníkův. Požadavky, pro něž vznikly stávky, jsou: osmihodinná doba pracovní se vjezdem i výjezdem, zvýšení mzdy o 25%, humanní jednání s dělníky a nepropuštění delegátů dělnických. Nedosáhli však takřka ničeho a ušlo jim v Ostravě na 112.400 zl., ve Falknově na 114.800 zl. mzdy. Poměry jsou dosud neprozkoumány a nezlepšeny — dokladem buď poslední opět propuklá stávka — dohled k horám je nedostatečný — srovnej neštěstí mostecké — však horní výbor sněmovní spí a v návrhu statistiky práce poměry v dolech a horách vypuštěny ze šetření z malicherných příčin kompetenčních. —

Vláda zamýšlí provésti ústní i písemní anketu týkající se reformy nemoc. pojišťování. Dle dotazníků rozeslaného nechce provésti důkladnou revisi zákona, nýbrž spokojila by se odstraněním nejvíce napadaných nesrovnalostí a nedostatků. O tom na jiném místě pojednáno.

Strany svobodomyslná i lidová a otázka dělnická.

Za doplnění programů stran lidové a svobodomyslné určitým stanoviskem konkrétným a soustavnou prací v otázce dělnické — prosí, volá, úpí bída k jíž a skutečný vývoj politický v jednotlivých krajích Čech a Moravy i Slezska. Vylíčení takového vývoje v některém kraji jest samo sebou dosti přes dčujícím. Proto uveřejňujeme tento obrázek z Moravy jižní nám zaslaný, o kávajíce, že dá podnět k sebrání zpráv podobných po krajích českých.

* * *

Digitized by Google

Slovensko a Valašsko mají takřka stejné osudy. Valašsko a východní Slovensko jsou hornaté a málo úrodné. Neuživí svého obyvatelstva. Ani na západním rovinatém Slovensku není půda dosti úrodna; i odtud stěhují se — hlavně do Ameriky. Tento stěhovatelský proud do Ameriky jest choroba společná Slovensku moravskému i uherskému. Časté jsou na Moravě i v Uhrách zjevy, že muž slovenský opustí ženu a děti, zanechav jim předlužený statek, a jde do Ameriky, kde hledá štěstí, práci, výdělek, a po letech, nahospodařiv si na výplatu z dluhů, vrací se domů k ženě a dětem. Jest to jakési „drátenictví americké". Tito „Američané" jsou ovšem ptáci „stěhovaví" na celou řadu let; ale na Slovensku jsou také obyvatelé „přelétaví", kteří jenom na čas práce do blízkého okolí se ubírají, protože jim ten výdělek je nejen milý, ale i nezbytný. Tak jezdí na okopávku cukrovky na Hanou po celých vagonech anebo po transportech vozy, jež pro ně cukrovar pošle. Tak jezdí na senoseč a na žně do Dolních Rakous, kde až přes vymlácení obilí setrvají. Je s podivem za těchto okolností, proč u Podivína ve Velkých Bílovicích statkář pan Václav Lebloch do velikých svých cihelen najímá si dělníky až z Italie a každoročně k jaru „pro italiány" si jezdí, aby na nich ještě více ušetřil než na Slovácích. Kraj mu to má za zlé. Zde by šikovná socialistická propaganda učinila tomu přítrž a zjednala domácímu obyvatelstvu výživu.

Jsou-li tak tísnivé poměry na Slovensku a Valašsku, že lidé utíkají odsud, jaké jsou v Haliči, odkud lid zase se stěhuje na moravské Valašsko a Slovensko a pochvaluje si, „že se tu má dobře a že se uživí!" Celé moravské Valašsko a východní Slovensko v městech i vesnicích jest už poseto polskými rodinami z Haliče. Na vesničkách valašských usadilo se poslední doby průměrně 1—5 chudičkých rodin polských. Celým majetkem jejich jest měřička pole v horách, tak po 60 zl., a ze dřeva sroubená „chata ve vsi" bez komínu; celička by se vešla do obyčejné pražské školní světnice; okénka na dlaň, a v ní bydlí s rodinou, kozy dvě a prasata i drůbež. Při sčítání lidu některé rodiny nechtěly se různiti od domácího obyvatelstva, ale některé výslovně oznámily obcovací řeč polskou.

Proud ten jde širokou čarou až po Vsetín a od Vsetína lze stopovati ho, ač méně širokou přímou čarou až po Hodonín a to takřka ves ode vsi! Národopisná mapka této kolonisace polské na Moravě s vysvětlením příčin vyložila by, proč se Těšínsko popolšťuje: pudem hladovícího Polska na západ!

Představme si tyto kraje valašské a slovenské v poměru k stranám politickým a k jich agitacím ještě tak před 4—5 lety, dokud nebylo strany lidové. Strana moravských Staročechů, zvaná nyní stranou národní, ve svém „programu" podávala chudým Slovákům pouze národnost tak ještě, jako by z dob Nejedlého a sporů o „y" a „i" s moravskými brusiči, jinak chvály hodnými, jejichž snahy brusičské ovšem nestačí na program politický. Co z toho hodilo se lidu slovenskému v jeho bídě? Do školy pro bídu nechodil a na pravopisu, na četbě knih, novin, románů mu nezáleželo. Při nehybných poměrech majetku rolnického bez průmyslu a tržby nemíval styků se soudem, i nezáleželo lidu pranic na rovnoprávnosti ani při soudě okresním ani při jiných úřadech, natož na rovnoprávnosti při instancích vyšších. Tak trochu se vždy domluvil — tlumočníkem, sluhou, a sebevědomé ctižádosti, aby hejtman, sudí přímo mluvil česky s ním jako s občanem konstitučního státu — té neměl, vždyť ve vlastní vesnici byl zvyklý, že lidé čeští „národovci, vlastenci" dívali se naň jako na třídu nižší. Ve vyšší třídě byl tedy na ústrk zvyklý a raději ho klidně snesl, jen aby z nezvyklého ovzduší přišel mezi své, kde ve své třídě chudých necítil nedostatku rovnoprávnosti. Střední školství, obecná škola a jiné osvětové potřeby zvlášť tříd majetnějších — nebyly potřebami lidu chudého. Také forma agitační strany zv. národní,

Digitized by Google

ač-li lze o formě mluviti, kterouž formou zásady, snahy strany lidu chudému by se byly sdělovaly, neměla nic vábného do sebe. Strana zv. národní měla po okresích za důvěrníky některé bohaté vlastence; forma agitační byl příkaz před volbami, jehož se poslechlo; jinak k propagandě byly drahé noviny, jichž chudý lid slovenský nemohl si koupiti a neuměl čísti.

Tu k chudému upracovanému lidu za odpočinku při práci polní v Rakousích nebo při cukrovaru přisedne dělník socialista, vytáhne z kapes dělnické listy, vykládá a Slováku čtení neznalému předčítá. Jak případná už sama forma propagandy socialistické: živé slovo! A druhá zásada agitační formy: když lid nešel do schůzí politických, politický agitátor jde mezi lid, přisedne k němu po večeři, za odpočinku, když lidu se chce hovořiti. Při straně národní bohatý důvěrník, nepřístupný; při straně socialistické člověk „svůj", chudý, z téže vrstvy, s týmiž trampotami. Soudruh v bídě, utrpení — proč by mu nebyl soudruhem v práci o nápravu věci, v práci politické?

A což teprv obsah socialistického programu! Socialismus vykládá o lepší úpravě hospodářské. Veškeren život má býti tak upraven, aby kdo nepracuje, také nejedl, ale kdo pracuje, aby měl celý výtěžek své práce. Vy chudí pracujete na poli o cukrovce, v kampani v cukrovaru sami spolu s úředníky, tedy vy dělníci a úředníci máte míti všecek výtěžek své práce. Továrníkovi, který nepracuje, nemá příslušeti. Jak srozumitelný jest upracovanému lidu tento program! A na tomto podkladě vykládá dále apoštol socialismu. Všichni lidé jsme sobě rovni, všichni máme míti stejné právo volební, hlasovací, bezplatné soudnictví, bezplatné školství. Jak jasné a praktické je vše toto lidu, který se za každý soudní úkon naplatí úřadům nebo ještě více t. zv. „vlasteneckým" advokátům, a který pokutami školními a školním platem jest utýrán až do nenávisti ke škole.

Strana socialistická skutečně také velmi účinnou propagandu podnikla a horlivě podniká po Slovensku moravském a po Valašsku. Listy dělnické posílá ve velkém počtu zadarmo do vesnic slovenských. Agitátoři velmi soustavně projíždějí ob čas vesnice, organisují důvěrníky své a méně vnější formou jako vnitřním způsobem zakládají zde svou stranu. Vnější formě proto se vyhýbají, aby neupozorňovali úřadův a stran nesocialistických na své rozšíření dotud, dokud lid nebude dosti pevným v zásadách socialistických. Tak na př. Dělnická beseda v Hodoníně má úpravu stanov místními odbory, ale odborů těch dosud nezakládá, ač má celé vesnice už získané. Kdekoli je na vsi zábava, hody, divadlo, soustavně pravidelně dojede skupina dělnická z Hodonína tam, aby použila té příležitosti, kdežto národní ani lidová strana dosud toho nečiní. Zvlášť slavných příležitostí používají, jako nyní schůzí lidových, valné hromady Matice Hodoňské, aby na nich upozornili na dělnickou otázku, nebo aby celou drsností svou zavznělo výkřik bolesti uhněteného lidu slovenského — uhněteného i od lidí českých, již sobě říkají „vlastenci" a dávají si volati slávu a podávati čestné diplomy.

Lze potvrditi k jarnímu sjezdu brněnskému zaslané upozornění důvěrníků lidové strany ze Slovenska moravského, že sociálně demokratická strana vlastně dosud jediná vychovávala chudý lid slovenský k politice, ovšem dle svých zásad. (Dokončení.)

Digitized by Google

Otázka suplentská

buší znovu, tentokráte poněkud troufaleji na dvéře ředitelův a inspektorův, působíc pánům nemalé potíže. Suplentů se již nedostává. Po hubených letech minulých, kterých minulo již několikrát sedm, jest to pochopitelno: 10—15leté strádání a ponižování nemohlo lákati. Filosofii studovalo vždy méně posluchačů a tím se stalo, že jedna z nejdůležitějších otázek, zejména našeho českého školství, žene se střemhlav do nového extremu neméně povážlivého. Proč? Protože naše školská administrativa je chaos přímo neuvěřitelný a povolaní faktoři zcela dle slov písma jsou právě jenom „povolaní", neukazujíce ani porozumění, ani snahy po zlepšení, ani určitých, ustálených, tím méně ovšem prováděných zásad. Otázka se vleče bahnem a pošine jednou v pravo, po druhé v levo, jak se právě namane. „Blahé paměti" ministr Gautsch odsekl furiantsky svého času interpelujícím ho poslancům: „Za mé éry nebude suplentů 10letých". A po jeho éře? Suplenti 10 i víceletí ubíjejí se dál, duševně i hmotně, jen že vedle nich dostávají se na místa i mladíci nezkušení a nezkoušení, proto, že není jiných. Neuvěřitelno a nepochopitelno každému, kdo zví, že ti bez konce čekající jsou lidé bezúhonní a často i lépe kvalifikovaní nežli šťastnější jich druhové, na něž usmálo se slunko protekce již po 3—5 letech, nebo v době nejnovější i šťastná konstellace poměrů. Ministerstvo stavělo postupně hráze nadbytku suplentů: prodloužilo studie o jeden rok, ztížilo zkoušky a protáhlo jich čas, stanovilo rok zkušebný a zavedlo seznamy suplentské. Touto svěrací kazajkou tištěni byli i staří, ano hlavně staří suplenti, na něž dle zvyků právních, nové řády vztahovati se neměly, poněvadž žádný zákon nepůsobí zpět. Ale vztahovaly se přece. Lopotili se na stará kolena novými zkouškami, a do hýčkané privilegované němčiny hnali se o překot staří i mladí. Zkouška z němčiny, nikoli však její znalost, obživila některé, zejména mladší „ohebnější" snaživce, ale staří suplenti sedí posud. Gautschův system rovnal se zcela pověstnému systemu Taaffeovu t. j. fretování den ode dne. Nynější nedostatek nutí správu školskou obcházeti tytéž zákony a polevovati — mladším: staří sedí dále a seděti budou . . .

Skutečnost to tak trapná, že v posledním stadiu svém hraničí přímo s demoralisací. Naše školství střední potřebuje pronikavé nápravy, po zdání našem hlavně v těchto bodech:

1. Nutno zavésti jednotnou kvalifikaci vědeckou pro veškeré školy střední — i odborné — na stejném základě předchozího studia.

Nyní působí na středních školách i lidé zkoušení jen pro školy národní nebo školy měšťanské i lidé s kvalifikací nikam dosud nezařaděnou; vedle lidí s řádnou kvalifikací lidé s kvalifikací poloviční i lidé bez kvalifikace — nota bene jako učitelé definitivní.

Společnou nyní již zkušebnou komisi pro reálky a gymnasia třeba tedy jen rozšířiti o odbory posud nezařaděné a otevříti jim síně university nebo techniky (ku př. vědám obchodním, tělocviku). O odborném vzdělání uměleckém, jež svou individualitou z této úvahy se vymyká, se zatím nezmiňujeme. Získaná kvalifikace platí pro veškeré školy střední. Při tom odstraněn buď zlozvyk zkoušek českých kandidátův u německé komise, a anomální zkouška z němčiny „jako předmětu obecného". Za to doporučuje se zříditi asi u české komise dvě, druhou bylo by přirozeně zříditi u druhé university. Domnělé zvláštnosti jednotlivých ústavův možno vyrovnati zkušebním řádem i zkušebním rokem. Základ zůstává společný, mathematika zůstane mathematikou, ať se vyučuje na reálce, gymnasiu nebo škole odborné. Nový učitel musí se ovšem

Digitized by Google

přizpůsobovati, ale to platí o každém učiteli vůbec. Nynější „osvědčení“ musili přizpůsobovati se také. Že by však učitel méně studovaný, učitel škol národních, lépe učil ku př. na ústavě učitelův, nežli studovanější učitel škol středních, jest v zásadě absurdní; je-li snad, ač právem pochybujeme, ve skutečnosti jinak, ukazoval by ten fakt, kde státi by se měla náprava. Jednotnou kvalifikací odpadla by přirozeně i ta nejapnost, že na př. reálný učitel z češtiny nemůže vyučovati češtině na gymnasiu, nepodrobí-li se zkoušce z němčiny (!!); odpadly by i anomalie, že učitelé bez kvalifikace nebo s poloviční kvalifikací jsou i professory IX. třídy — a učitel s celou kvalifikací střední toliko učitelem nižší kategorie ku př. třídy X. a jiných více.

2. Důsledkem této kvalifikace jest úplná reciprocita všech středních škol, obecných, zemských i státních. Nyní se o ní mluví, nebo jest na papíře. Jest přece nejvýš nespravedlivo, že učitel bez hmotné škody (nepočítají se mu léta jinde strávená) nemůže přestoupiti na ústav zemský ani státní z veřejného ústavu obecního nebo zemského, třeba byly ústavy tyto také podrobeny veřejnému dozoru a kontrole státní.

3. Stejná vědecká kvalifikace staniž se základem stejného platu. Povaha a podstata instituce školské žádá přirozeně, aby mezi učiteli nebylo rozdílů na venek, před žáky. Správno bylo by tedy stanoviti plat učitelů dle různých tříd, ku př. X., IX. a VIII., ale o stejném titulu. V naší době ve zdvořilosti pokročilé, kdy obecenstvo i učitele škol měšťanských tituluje „professor“, hodil by se společný titul „professor škol středních“, pro vyznamenání a zásluhy snad titul „školního rady“, je-li vůbec třeba. Nynější třídění v asistenty, suplenty, výpomocné, vedlejší, řádné, mimořádné, skutečné, provisorní, X., IX. a VIII. třídy hodnostní, professory, učitele „bez šarže“ a se šarží, se zlatým límcem a bez něho, — je políčkem pedagogického taktu. Zavedení uniformy jest vidomým znakem, jak školství naše pokleslo. Uniforma patří do kanceláře. Škola musí zůstati ústavem vychovávacím, má-li plniti svůj úkol. Změna v kancelář ji degraduje jako změna učitelů v úřední písaře. Uniforma professorská jest jen pro parádu, poněvadž se v ní vyučovati nesmí; uniformou neprávem zkracují se příjmy učitelům. A jaký to budí pocit: půl sboru v uniformách, půl bez nich. Titul „professor“ uděluje se nyní definitivním po třech letech. A přece titul tento rozumně přísluší ku kvalifikaci vědecko-pedagogické a nikoli ku jmenování administračnímu. Nynější prakse vede k takovým absurdnostem, že ku př. bývalý „professor“ šťastnějších žákův není posud „professorem“, ale tito jeho žáci již „professory“ jsou třeba na témže ústavě....

4. Jmenování professorův a zvyšování jich platů ať děje se dle služebných let. Zásluhy zvláštní oprávňují k rychlejšímu postupu. Za samostatné vyučování před jmenováním placeno budiž nejméně 800 zl. Provisorium do prvého jmenování v X. třídě netrvejž déle tří let. Tak zvaná „výpomoc“, v posledních letech zavedená, budiž ze zásady odstraněna. Kdo pracuje, tomu neuděluje se almužna. Jest to nedůstojno a nemravno. Nynější jmenování dle oborův a dle systemisovaných míst bije někdy spravedlnost přímo ve tvář. Za stejné povinnosti stejná práva a stejný plat. Jmenování dějž se v celku, z celého statu jako u úředníků jiných, bez ohledu, kde kdo působí, zda na pobočkách či třídách kmenových. Obory nepřekážejí a v rozšířeném celku lze lépe jednotlivými silami disponovati a nastalé snad okamžité neshody vyrovnávati. Vyrovnávají se i nyní, jen když se chce. Instituce suplentská i samo jméno buďtež vůbec odstraněny.

5. Za podklad jmenování platiž jednotný status, do něhož zapisují se noví kandidáti ex offo, dle oznamů zkušebních komisí.

Digitized by Google

Nyní zavedeny jsou tak zvané seznamy suplentské při jednotlivých zemských radách školních. O zápis do nich suplent musí žádati žádostí kolkovanou s celou přítěží příloh také kolkovaných a pověřených a sice každou školní radu zvlášť. Školní pak rady ohrazují se od sebe čínskou zdí a nerady vpouštějí do ní kandidáta z rayonu „cizího“. Co tu jen vynalezeno všelijakých formálných nedopatření, aby žadatel mohl býti nějak odmítnut. Co tu peněz vyhodí suplent každého roku za pouhé záznamy, z nichž nemá ostatně nijakého užitku, poněvadž jmenování neděje se dle nich, nýbrž dle různých okolností. Proto právem zařadili jsme je mezi nová břemena a stížení stavu učitelského.

6. Konečně budiž odstraněna tajná kvalifikace služební. Jest to černá, nemravná skvrna XIX. století, když chef ústavu vydá do rukou učitelových kolkované úřední vysvědčení výborné, a potají, jako nějaký správce tajného policejního oddělení nebo jako velký inkvisitor napíše témuž učiteli vysvědčení špatné, aneb aspoň poznámku, která postup jeho činí nemožným. Stydno o tom mluvit. Buď zavedena kvalifikace každému učiteli přístupná, veřejná, z níž lze se odvolati, a kvalifikace nevyhovující budiž dotyčnému učiteli oznámena písemně, aby se dle toho mohl říditi, — jak jest u důstojníků. Tajná kvalifikace jest morovou hlízou každého školství, zvláště pak tam, kde není dosti pevných karakterů. Kam vede u nás, ukazuje se každý den.

O reformách trestní správy

podle výsledku rokování na sjezdu v Antverpách.

Podává Dr. Čeněk Klier.

(Dokončení.)

II. O zaopatření propuštěných káranců.

Při tomto předmětu bylo většinou hlasů vysloveno mínění, že jest třeba, aby osobám, které po odbytém trestu opouštějí vazbu, byla poskytnuta příležitost výdělku, a aby jim takto usnadněn byl návrat do spořádaného života. Někteří účastníci poukazovali však na to, že nutno tu jednati s jakousi opatrností. Neboť ve skutečném životě shledáváme se den co den se smutným úkazem, že řádní, poctiví dělníci i řemeslníci trpí nedostatkem práce. Avšak zaopatřováním práce propuštěným káraneům ubírá se dokonce výdělek těmto lidem, tak že v tomto směru osoba, jež se dopustila činu trestného, jest ve výhodě oproti lidem poctivým, ježto se o ni stará společnost více, než-li o člověka netrestaného. Tím prý vzniká nebezpečí, že lidé, kteří by jinak žili poctivě, dopouští se skutku trestného jenom z té příčiny, aby po skončeném trestu náleželi v kategorii těch osobností, jimž společnost sama obstará výdělek.

Nelze upříti, že námitka ta má lecos do sebe. Ale oproti ní nutno uvážiti, že lidem vazbu opouštějícím jest třeba více pomoci společnosti, než-li lidem poctivým, neboť v trestnici byli od společnosti zcela odloučeni, jejich styky pracovní vazbou byly přerušeny, všude na ně čeká nedůvěra a jsou tudíž vždy v nebezpečí, že se vrátí opět ke zločinu. Jsou podobni člověku, jenž opouští nemocnici; neboť vazba má býti dle svého úkolu polepšovacího skutečně místem, kde se léčí náklonnost ke zločinu. Pud, vábící ke spáchání činu trestného, jednou vzbuzený, těžko dá se udusiti, a proto jest vždy nutno, aby se jednalo s velkou obezřetností a úzkostlivě zamezilo vše, co by mohlo vésti k opětnému probuzení tohoto pudu.

Ostatně každé právo ukládá i povinnost, Dává-li se společnosti právo k trestání zločinů, musí se jí i ukládati povinnost, aby bděla, by zlo, způsobené

Digitized by Google

vazbou, netrvalo déle než trest sám, zejména aby byly odčiněny následky jeho v tom okamžiku, kdy trestanec, odpykav si trest, opouští trestnici.

Sjezd vyslovil i zde své mínění, že jest lépe, když trestanci jsou odkázáni spolkům zaopatřovacím (les patronages), jež jim zjednají práci u osob soukromých, a že útulny nebo jiné ústavy jen v druhé řadě se doporučují.

Ústavy takové mají však býti menších rozměrů a sice z pravidla na venkově zřízeny tak, aby přejímaly pouze kárance, kteří jsou schopni práce a též chtějí pracovati. Též nutno toho dbáti, aby osoby takové se dlouho v ústavě nezdržovaly a vynasnažiti se, aby jim v čase jak možno nejkratším byla zaopatřena práce, tak aby mohly ústav opustiti. V damské sekci doporučováno zejména, aby propuštění trestanci byli usazováni v provinciích zámořských, anebo vůbec aby bylo vystěhování jich podporováno, ježto v domovské své zemi jim i po vystálém trestu hrozí ponížení výčitkou jich odsouzení.

Za to vyslovil se sjezd jednosvorně proti ústavu t. zv. dohledu policejního, jenž zejména též v Rakousku stále a sice velice zhoubně bují. Jak jmenovitě profesor Zucker dokazoval, jsou špatné účinky této instituce daleko větší, než-li její výhody. Osoba pod policejním dozorem jest jako psanec — poctivá výživa jest jí znesnadněna, za často přímo nemožnou učiněna. Zejména při řemeslném povolání jest takovému člověku úplně zamezeno nalézti trvalou práci, poněvadž každý mistr se bojí vzíti do práce osobu, která žije ve stálém takovém „styku“ s policií, neboť i on obává se nepříjemností potahování úřadů policejních. (Viz Zucker: „Polizeiaufsicht“ a citovaný článek v lonských Rozhledech.)

Proto doporučuje sjezd, aby policejní dohled byl úplně zrušen, a úkol jeho aby byl zůstaven spolkům zaopatřovacím,

Zvláštní spolky, jež se starají o propuštěné trestance, jsou v Rakousku i v Německu. Též v Praze máme takovýto spolek.

III. O zaopatření osob nuzných a tuláků.

Belgický zákon z r. 1891 činí rozdíl mezi dvěma kategoriema tuláků a žebráků a rozlišuje:

1. Osoby, které pouze z té příčiny žebrají, že jsou slábý, nemocny, že nemohou nalézti práci, anebo které skutečná nouze k tomu dohání. Tyto osoby nalézají zaopatření v ústavě zvaném „maison de refuge“. Zde dostávají práci za plat, jenž se jim po úhradě výloh uschová, a jenž se nazývá „le pécule“. Naleznou-li práci mimo ústav, která jim zaručuje výživu, nebo uhospodaří-li si v ústavě takou sumu peněz, kterou ustanovuje každoročně ministr spravedlnosti dle výše mzdy toho roku obvyklé, mohou opustiti ústav kdykoliv, i před uplynutím jednoho roku. Po roce musí však býti propuštěny i když není těchto podmínek. Arci jest jim však ponecháno na vůli, v ústavě zůstati třeba až do smrti.

2. Do druhé kategorie patří osoby, které žebrají jedině proto, poněvadž se štítí práce, tuláci z povolání, a osoby, jež provozují prostituci anebo přechovávají nevěstky. Tyto osoby dodávají se do t. zv. dépôt de mendicité. Proti nim vystupují zákony belgické velice přísně. Kdežto tulák dle rakouského zákonodárství (§ 3. zákona ze dne 24. května 1885 č. 89 říš. zák.) může býti dsouzen do vězení od 8 dnů nanejvýše do 3 měsíců, může dle belgického zákona býti odsouzen do dépôt de mendicité nejméně na 2 leta a nejvýše na 7 let.

Ministru spravedlnosti dáno však právo propustiti odsouzence i před uplynutím dvou let, jeví-li se další uvěznění neužitečným. Toto opatření bylo sjezdem chváleno všemi hlasy.

Digitized by Google

O tom, má-li osoba pro žebráctví, tuláctví a podobné přestupky býti dodána do „maison de refuge“ anebo do „dépôt de mendicité“ rozhoduje soudce, z jehož nálezu jsou vyloučeny všechny prostředky opravní. Rozsudek vykonává se s podivuhodnou rychlostí, neboť soudce musí rozsudek vynésti během 24 hodin od dodání tuláka do vazby. Z pravidla soudce ráno vynese rozsudek a nejbližší vlak ještě téhož dne dopravuje odsouzence do káznice.

Vzorným zařízením jest práce soudci velice usnadněna. V Bruselu totiž mají velice přesný seznam všech tuláků, a soudce, jakmile mu dodán byl tulák, telegraficky se otáže ústřední kanceláře po dřívějším živobytě zatčeného.

I způsob dopravy jest nejvýš dokonalý. K účelu tomu slouží zvláštní uzavřené vozy, opatřené mlhovým sklem a střežené zvenčí policejními strážníky a četníky. Tyto vagony sbírají tuláky po celé Belgii, přejímají je na každé stanici, a když dojdou na stanici poslední, dopraví se v oněch vozech po místních kolejích až dovnitř na dvůr káznice.

Největší z těchto káznic, jež jsou vesměs ústavy státními, jsou v Maerxplasu (určené pro 4000—6000 osob), v Hoogstraetenu (pro 4000—5000 osob) a ve Woertlu (as pro 500—1000 osob). V prvém ústavě jsou umístěni hlavně žebráci a tuláci, v druhém hlavně osoby pro stáří k práci neschopné, na jichž výživu přispívají pak obce domovské, a v třetím hlavně mrzáci, kteří vykonávají menší práce, jako vybírání kávy, čistění bavlny a pod.

Všichni chovanci jsou přísně nuceni k pracím, při čemž se arci béře, pokud možno, ohled na schopnosti každého jednotlivce a hledí se, by každý byl zaměstnán v oboru svého dřívějšího povolání, ale výhradně jen pracemi pro potřeby státní, zejména upravením řek, veřejných cest, dodávek státních a pod. Za práce účtuje se mzda, z níž srazí se část na uhražení nákladů a zbytek ukládá se pro chovance a vydá se mu, když opouští ústav.

I zde však jeví se blahodárná činnost spolků „les patronages“. Neboť členové věnují pozornost svou chovancům po celou dobu jich pobytu v ústavě a snaží se působiti k jejich polepšení a opatřiti jim trvalé zaměstnání tak, aby z ústavu ihned mohli se vrátiti ke spořádanému životu svobodnému.

Zařízení ústavu jest vesměs vzorné. Jsou to velké kolonie dělnické, kde mimo práce venku obstarávají se i veškeré práce pro ústav osobami domácími, zejména i výroba hospodářských plodin, jež ústav potřebuje k výživě chovanců, děje se výhradně jimi na polnostech ústavu.

Zvláštní zmínky zasluhují též Pařížské spolky dobročinné, jež mají za účel zjednati práci propuštěným trestancům i osobám nuzným. Jest to zejména velký ústav Mamozský, pak „Hospitalité de travail“, „Maison hospitalière“, ústavy jednotlivých arrondissementů a pod. Zařízení jest velice rozmanité. Některé jsou skutečnými ústavy, v nichž se chovanci zaměstnávají pracemi řemeslnými, jiné nemají ani svých místností, nýbrž poskytují práci chráněncům v jejich bytech, mužům dle jich povolání, ženám pak z pravidla služby v domácnosti, za něž obdrží plat as 20 centimů za hodinu. Ústavy některé přijímají každého, kdo se hlásí, jiné opět pouze příslušníky některého okresu. Též čas, po který se může chovanec v ústavě zdržovati, jest někdy obmezen na určitou dobu, na půl měsíce až na jeden měsíc. Za práce v ústavě nebo proň konané účtuje se mzda, z níž se sráží příspěvek za stravu a byt a zbytek se vydá při opouštění ústavu. Některé spolky přijímají pouze takové osoby, jež se vykážou poukázkou (bonem), vydanou od některého ze svých členů, jenž pak platí za chráněnce průměrně 1 frank a má za to právo naň dohlížeti v ústavu. Dle zprávy na sjezdě podané jest tento způsob značně rozšířen.

Digitized by Google

Všechna shora uvedená opatření belgického zákonodárství našla nadšeného souhlasu mezi všemi účastníky sjezdu a poukazováno zejména k tomu, že počet domácích tuláků (jenž se dříve páčil až na 12.000 osob) klesl na polovici, a že cizí tuláci (dříve počtem až 9000 osob) vesměs zmizeli z Belgie.

A přece ve skutečnosti jeví se i stinné stránky podobných institucí měrou povážlivou. Zejména lze seznati, že pobyt v ústavech ani nenapravuje, ani nezastrašuje. Tak zejména uvádí prof. Zucker, že byl svědkem výstupu, jenž jest opravdu velice pozoruhodný. Při prohlídce ústavu v Maerxplasu byl prof. Zucker přítomen právě v úřadovně, kde zapisoval se protokol s nově přibylými chovanci. Mezi těmi byl jeden, jenž v sobotu ústav opustil, obdržev „pecule“ 175 franků, a jenž v úterý se vracel opět v ústav, prohýřiv za sobotu a neděli celou částku, kterou si za několik let byl nahospodařil, a byv v pondělí lapen i souzen, v úterý nastupoval opět trest několika let. Ředitel ústavu sice podotknul, že tento člověk před 7 lety se na svobodu nedostane, — ale co jest to platno, když dřívější roky jej napraviti nemohly a on s jakýmsi vnitřním uspokojením se vrací opět skoro dobrovolně do ústavu?

Arci jsou snad takové případy řídké, přes to však nutno uvážiti, nevykoná-li se dílo polepšovací zdárněji, když se chovají tací lidé v menších ústavech a když se jim dá více cítiti obmezení svobody.

Avšak i v tomto svém nynějším zařízení vyšinula se Belgie nad všechny ostatní státy, jmenovitě pokud se týče zaopatřování lidí nuzných a výchovy mládeže zpustlé. A více ještě než státní správa zasluhuje uznání a spravedlivého obdivu obyvatelstvo belgické, sdružené ve spolky „patronages“, v nichž jsou zastoupeny všechny i nejvyšší vrstvy společnosti vzdělané, a kde zejména dámy věnují se zápalem, ženskému pohlaví vlastním, svůj volný čas dílu tak vysoko povznesenému nad všední zaměstnání různého spolkaření. Může-li vůbec býti vznešenějšího úkolu, než-li poskytovati pomocné ruky kleslému občanu, zachrániti jej od zkázy a vrátiti jej společnosti, anebo aspoň zpříjemniti mu jeho žití na poslední jeho stanici životní?

Kdy as pochopí naše „inteligentní“ společnost tento úkol, kdy vzpruží se k podobnému dílu vznešené lidskosti?

Z naší doby.

Kronika.

V Praze, dne 20. listopadu 1894.

T' — Hurá! Jak vesele víří to zas po našich literárních nivách. Rapíry, meče a klacky se kříží (klacků jest ovšem nejvíce); rány padají a mrtví odvážejí se denně. Boj na celé čáře. Pan Kmoch chtěl už na slova blahé paměti dr. Bačkovského napsat válečný pochod — A jen se řežme! Ale Hlas Nár. mu to překazil. Prosím Vás, ta záležitost s p. Horákem a pešťskou výstavou — něco na tom být musí. Hlas. Nár. nelže! Boj tedy zůstal bez muziky a za hrozivého ticha lítaly pumy, granáty a šrapnely. Pumy, granáty a šrapnely — to jsou totiž v našich papírových vojnách Zaslána. Jak vystřeleno jedno zasláno — už je boj. Nemůže zůstati bez odpovědi a brzy jich jen prší.

Ta naše Zaslána! Jakou pochoutkou jsou těm diletantům-čtenářům novin, eří ne proto čtou noviny, aby zvěděli, co v nich je, ale aby se pobavili tím, k jsou psány. Jak zubili se u svých kavárenských stolků ti gourmandi literních a politických klípků a s jakou chutí glossovali jednotlivé fáse „boje“. ejvětší gaudium mělo už toto vděčné publikum z té Mrchy v Šípech. „Viděl

Digitized by Google

jste už Šípy?“ voláno na každého nově přišedšího, „sklepníku, honem Šípy pro pana doktora!“ A pan doktor přečetl si o Macharovi a dobře zažíval. Ale přece i ti kavárenští gourmandi začali kroutiti hlavou. I jim zašel smích a úšklebek. Bylo to přece jen už příliš hnusné!

Jako bychom neměli ještě dost Žehurů, na nichž by naše velké listy mohli dělati svá literární pensa; jakoby nebylo daleko vděčnější úlohou (alespoň pro niveau jich vzdělanosti) chytati vrabce, nežli pořád znovu a znovu střílet na sokoly! Kdykoliv do našich potištěných „plachet“ zaduje literární větérek, vždycky přijde lodička do proudů nejstrašlivějšího šosáctví. Ať už běží o podobný velký boj, který se nyní bojuje, ať o jednotlivý, osamocený referát. Všimněte si, prosím, jen pana ergo, jenž pod značkou ica píše o národním hospodářství a plným jménem o věcech v Hrvatsku, když se rozepíše tak na př. o Strindbergově Manželství. Jen Boileauvskou masku mu dáti, paruku a cop a prosou zčeštiti ty alexandriny starého pána!

Abychom se však k našemu boji dostali! Oč běží? Pan J. S. Machar napsal do Naší Doby studii o Hálkovi. Jistě více energie na ni vynaložil, než p. Goll na svou „vděčnou paměť“. Práci si sní dal, a své přesvědčení pověděl. Ale co pak je našim pánům po poctivé prácí a jí nabytého přesvědčení? „Kacíř je!“ zvolal pan Goll za universitu, „kacíř!“ ozývala se Akademie ústy Vrchlického, „kacíř!“ dosvědčoval p. Ferd. Schulz za své kollegy žurnalisty (z Pozoru, Hlasů z Hané atd.) — kacíř! potvrdil slavnostně jménem národa jakýsi spolek vzájemně se podporujících cvočkařů. Všechno jest ve spravedlivém rozhořčení, všechno protestuje, velké huby vyzvánějí na poplach, laje se, nadává se, kde kdo vlastenecky mlátí se v prsa; a jen nakladatel Hálkových spisů zůstává klidným a šikovným inserátem hází udici do zkalených vod. Je z celé té vřavy nejmoudřejší!

O panu Gollovi už dávno se nic nepovídalo. Jen studenti říkali si, že při českých relegacích hlasuje vždycky s p. Rezkem pro. Měl patrně touhu zas jednou zablýsknouti se, lesk uniformy, kterou tak rád nosívá, mu nestačil. Po příkladě jiných osvědčil zvláštní smysl a porozumění pro to, jak rediguje a vydává se kritická revue — a poněvadž p. Machar něco napsal, co se mu nelíbilo, poslal prof. Masarykovi výpověď. Prof. Masaryk bude si moci s Ibsenem říci „nejsilnější jest člověk sám“ a žalno mu asi nebude po lidech, kterým jen zdánlivé spojenství s ním propůjčovalo trochu sympathií. Dnes stojí Gollové a Rezkové alespoň v pravém světle a i slepý vidí už, jak ničím se nelíší od vůdčích kruhů naší university.

Kdyby za Akademii býval promluvil její majitel, nebyli bychom se podivili, tak jako by nás nebylo zarazilo, kdyby byl knížete Lichtensteina podle své vůle skutečně „prosadil“ za čestného člena. Zaráží nás však, že p. Vrchlický nepřenechal sloupce Hlasu Národa úplně Ladě Matušovi k disposici. Ten má alespoň břítký vtip. Ať už pochopujeme hořkost p. Vrchlického proti p. Karáskovi za články v našem listě psané, odkud to podráždění proti Macharovi? Závist, či osobní nepohodnutí? Vždyť slyšíme, že Magdalena měla býti původně Vrchlickému připsána. Je to společnost pro prvního našeho básníka: p. Goll, Schulz, spolek cvočkařů a Šípy!

Pana Schulze ostatně málokdo četl, bylo to příliš fádní (na jiném místě o tom mluvíme). Nejsilnější argument, podobný Gollovské vděčné paměti, byl v lokálce, ve které se přihlašoval. Byl přítelem zesnulého Hálka. U nás přátelé nejen že si za života velmi pomáhají (dobré staré slovo Riegrov „malicherný duch koterií“), ale i dvacet let po smrti mohou ve jméno přátelstv potírati každý sebe zdůvodněnější náhled.

Digitized by Google

Jednají-li takto spisovatelé a literáti, kdož pak se bude diviti vzájemně se podporujícím cvočkařům? Jsou prostě celou mizerií našeho veřejného života k tomu vedeni, aby Macharovy básně nazvali „také básněmi“, jako Šlejhara nazvali Novopačtí „také spisovatelem“. Magdalena jest jim „ubohou rýmovačkou“, ačkoliv nemá rýmů. Máte se smáti nebo plakati, zlobiti se nebo poučovati? Volíme poslední:

Zasláno. „Mýlíte se, vysocectění páni cvočkaři, a velmi chybujete, když zanedbávajíce řemeslo své cvočkařské, v kterém jistě výborně jste honěni, strkáte vážené nosy své do věcí, kterým dobře rozuměti přece neráčíte. Jistotně velmi pozastavili byste se nad tím, kdybychom my najednou chtěli rozhodovati o Vašem jistě ctihodném řemesle cvočkařském a kdyby tu ku př. p. Šalda nebo p. Machar chtěl Zaslánem v Novinách dokazovati, že cvočky ne do bot ale na klobouk patří. Vidíte, pánové, takový hloupý, s neznalostí a neporozuměním věci pronesený úsudek, to by bylo snižování Vašeho počestného řemesla. Tu měli byste „povinnost, co nejrozhodněji vystoupiti“. V daném případě neměli jste ani takové povinnosti, ani práva a svým jednáním jste Vy spíše, než-li p. J. S. Machar, památku nezapomenutelného Hálka snížili. Ovšem více, než Vy jsou vinni ti páni od novin, kteří Vás měli poučiti a nepoučili. Pamatujte si to tedy alespoň pro podruhé.

V slovanské Praze atd. (na to, že je Praha slovanská, neměli jste zapomínati. Dělá to špatný dojem.)“

Tak jsme dobré ty lidičky poučili a snad nám za to budou vděčni. Mnoho naděje ovšem sami nemáme. Poučujte děti zlatými slovy, dávají-li jim uličníci zlý příklad, nic nepomůže. A u nás jedná se o více, než o zlý příklad. Běží tu přímo už o mravní nákazu. Myslíme tím Šípy. Hnusily se nám vždy, ale budeme-li jejich špínou osobně dotčeni, dovedeme se rázně ozvati, toho ať jsou si pánové vědomi. Člověku se dlouho nechce do bláta a kalu, musí-li však přece jím se probroditi, učiní to tím rychleji. Nebudeme pak šetřiti osob. Známe spolupracovníky Šípů (třeba toho holobradého pana doktora) a nebudeme se ostýchat být osobními. Uvidíme pak, kdo s koho!

Ovšem, mnoho starosvětští s výpravou svou nepořídili. I kdyby tak zřejmě nebyli hájili ztracenou věc, přišla tady kosa na kámen. Pan Machar jest z tuhého těsta a dovede parýrovati. P. Goll, chudáček, odnesl si za svou „vděčnou paměť“ na věčnou památku dost. Bylo ovšem třeba ho poučiti, právě tak jako ty dobré cvočkaře, „jak hrozně málo nám dnes imponuje skrčení jeho nosu“, aby navyknul si jiným mravům. Dostal zaslouženou lekci; neškodí mu. I panu Vrchlickému pověděno mnohé perné slovíčko a snad i tady padne na úrodnou půdu.

Pan Machar prostě statečně se držel, a byl-li některý sek jeho ostřejší, to není jeho vinou. Byl přinucen a každý brání se, jak umí. Že prý i leckde mezi přívrženci „literární revoluce“ Macharovy s p. Vrchlickým forma vyčítána. Tak alespoň soudruh v „Radikálních listech“ tvrdil a sami jsme slyšeli. — Jistě že neprávem a jistě s neporozuměním Macharově individualitě. Básník Confiteoru, Tristií a Magdaleny nemohl jinou formou napsati článek a nemohl jinou formou se brániti. Nemůže v kritice nebo polemice odložiti svou povahu a způsob vyjadřování, kterému v básních jeho všichni tleskáme. Nemůže býti v kritice a polemice bonhomní, je-li „kousavost základním rysem jeho povahy.“ Nemůže býti najednou rozvlekle vykládající a obcházející, je-li vždy jindy úsečný a k příkrosti přímý. Nemůže svléci svou ironii a sarkasmus, jež mu ostatně tak výborně sluší. Nám právě na p. Macharovi velice se líbí, že zůstává si důsledným ve svých knihách i ve svém životě. Jak ani v osobním styku neslevuje, jak dovede i tu uplatniti svůj břitký sarkasmus a bezohlednou

Digitized by Google

ironii, doložím vám, dovolíte-li, zajímavou a dnes věru vhodnou anekdotkou z jeho života.

Bylo to asi před třemi lety v tom „protivném městě“, v němž básník žije. Víte, že tam Café Seitz a jiné podobné místnosti nejsou jen pro vážené naše zástupce lidu, ale že také studentům seberou všechen volný čas do té míry, že mnoho nezbude jim na čtení a k tomu, aby šli různým věcem na kloub. Ti čeští studenti ve Vídni (z velké většiny kandidáti hofrátství) slyšeli, že tam žije nějaký český básník. Blíže ho neznali, ale myslili si, když jsi básníkem, tož můžeš nám k nějaké hloupé akademii udělat a přednést nějakou báseň. Šli k Macharovi; přednesli svou žádost a Machar přijal. Na večírek by býval jako vídeňský Čech šel tak jako tak. — Je večírek; i leckdo z honorace ze slovanské besedy jest tu, i nějaký poslanec. Přijde na řadu Macharovo číslo. Machar vstane, ukloní se a monotonním hlasem odříká s papírku nějakou báseň Jaroslava Vrchlického. Obecenstvo a hlavně studenti nevědí, co tím vlastně myslí, ale tleskají přece . . . Teprve později rozleželo se jim snad, že to měl býti „ein leiser Wink“.

Nečiňte tedy žádných výtek Macharovi a řekněte si raději s „Čes. Stráži“: Machar má pravdu, že pustil se do boje trochu houževnatěji.

* * *

Ostatně i my jsme z těch, kteří v novém literárním boji, třebas všechny staré ničemnosti se v něm opakovaly, vidíme určitý prospěch. Zase několika lidem se strhne škraboška a zas o kousek ku předu dojdeme proti scvrklým a nedůtklivým autoritám. Anathema politické ve jméno národa a vlasti už tentokráte nadobro selhalo. Jaký to rozdíl před osmi lety a dnes. A konečně, když na nic lepšího nemáme naděje, i to sluší vítati, že tou děsivou pustotou našich žurnálů, alespoň zdánlivý paprslek na okamžik zakmitl. Jinak bychom tím věčným pohřbíváním nebožtíka cara byli už na dobro hlavu ztratili. Věru zdálo se nám, že po celých českých vlastech jsou těmi nekonečnými sloupci novin hypnotisováni. Jak Kijevské slovo „kvílí“, jaké spodničky vezeny z Německa do výbavy, kolik potentátů, vojvod a králů přišlo na funus, to vířilo do té míry hlavou našich dobrých českých lidiček, že sotva byli by si povšímnuli, jak znamenitě jejich oposiční zástupcové plní svou povinnost a málem přehlédli ta roztomilá čísla při hlasování v parlamentě. 170 contra 26. Nebožtík car to také asi byl, který nedal „Nár. Listům“ času, aby vysvětlily voličstvu, co pravdy jest na útocích „Hl. Národa“ proti starostovi Rašínovi. Ještě dobře, že už u nás voličstvo dovede i bez takového vysvětlení si utvořiti úsudek samo. Nás ale tato blamáž našich terroristů a zřejmé, přímo křiklavé, věrolomné neplnění povinností se strany jich chráněnců opravňuje k následujícímu závěrku této kapitoly k literárnímu boji.

„Kdybyste Vy, pánové terroristé, měli ve své duši alespoň stud průměrného člověka, neodvážili byste se nikdy napomínati a poučovati někoho o vlasteneckých povinnostech. Srovnejte si jen Vy, pánové z „Národní plachty“, ona dvě svrchu položená čísla, uvědomte si jen svou kolínskou blamáž — a mlčte! Dovolujeme Vám ještě mlčeti; brzy asi přijde čas, kdy budete nuceni mluviti, ale ne už jako samozvaní soudci a žalobci, ale jako obžalovaní před tím lidem, kterému jste taková léta házeli písek do očí.“ —

S Plachtou Národa jako žurnálem nemluvíme. A pan Vrchlický? Ten se asi mrzí sám dost, ne-li na nic jiného, alespoň na společnost, do které se dostal.

Digitized by Google

Sympathie Evropy.

Napsal Antonín Hajn.

Vdnešní době rozšířenosti a technické pokročilosti žurnalistiky všichni národové vzdělaní dovídají se navzájem z novin o sobě, především o svých vnějších událostech a více méně i o svém vnitřním, kulturním životě — zejména o literatuře. Jestliže naši poslanci v říšské radě podají nějaký významnější návrh, zajisté že zprávu o tom přinesou i cizí listy — a rovněž jestliže při doplňovací volbě u nás zvítězí radikálnější kandidát. Zprávy takové mají ovšem nedostatky: po prvé jsou to z pravidla pouhé raporty o faktech, takže lze se tu dokonce i obávati, že nebýti těchto fakt (více méně vnějších), nebylo by v cizích listech vůbec o našem národě ani zmínky; dále zprávy ty neposkytují žádného celkovějšího obrazu o situaci našeho národa, a neobdržel by takového obrazu na základě jich ani ten, kdo by byl s to všechny si je pamatovati a pak se z nich pokoušel usuzovati o našem postavení a sestrojovati jeho obraz, tím více, že poměry v této říši jsou cizincům vždy velice záhadné a těžko jen pochopitelné. Při zprávě vedle raportů bývá někdy i úsudek, často úmyslně nesprávný, falešný, tendenční, často pouze z nevědomosti chybný — naše žurnály tu a tam přinášejí toho doklady.*) Raporty ony a většina i úsudků vzniká pouze ze zájmů žurnalistiky a potřeb čtoucího obecenstva — potřeb, věděti vše, co se ve světě stalo nebo co se chystá — a snad jedině zprávy o jevech kulturních (vědě, literatuře, objevech a vynálezích a p.) pryští z vyšších zájmů věcných, z porozumění a uznání. Nicméně prostá mysl na př. čtoucího Čecha je hrda, najde-li v nějakém anglickém deníku, obzvláště v Americe vycházejícím, zprávičku o Češích — vždyť i anglické listy, dokonce i v Americe, píší o českém národě! My však, kteří víme již pravý původ toho, jsme klidni a vůči zvolání onoho prostého Čecha bychom poznamenali (zajisté s oprávněnou dávkou ironie), že týž list současně přináší telegramy a zprávy o nějakém černošském kmeni v Africe a to snad i delší, protože Afrika je politickým a hospodářským zájmům Angličanů důležitější zemí, nežli jsou Čechy . . . Žurnalistovi jsou slovem přítomné děje národův a států více méně pouhým materialem a přestávají jím býti jen, jestliže se týkají národa, k němuž národ dotyčného žurnalisty je ve zvláště význačném (nepřátelském nebo přátelském) poměru.

* * *

*) I slovanské listy přinášejí klamné zprávy o slovanských věcech. Tak v hrvatském bzoru" po zvolení Rašínově byl telegram, v němž se čtenáři listu dočetli, že „Nár. Listy" 1 orgánem — pokrokové strany. A naopak: v jednom (nedlouhém) článku „Nár. L." o věcech atských našel rodilý Hrvat, dobrý znatel poměrů hrvatských, mnohé nesprávnosti. Dá se vysvětliti i tím, že žurnály mnohé zprávy čerpají ne přímo z pramene (ze skutečnosti), brž zase ze žurnálův.

Digitized by Google

Jsou u nás jednotlivci, kteří jsou si vědomi všeho toho a stěžují si do toho, stěžují si do řídkosti, nahodilosti, kusosti a nesprávnosti zpráv v cizích listech o nás; do nepřátelského ducha a jedovatosti, kterými často zprávy se vyznačují; do lhostejnosti, s kterou my na to, vědouce o tom, pohlížíme, a do nedostatku činné snahy u nás po nápravě. Praví:

„Bylo by smutné a zahanbující pro nás, kdyby cizí žurnalistika o nás vůbec nic nepřinášela a ignorovala tak naši existenci, ale jestliže již o nás přináší zprávy, nemůže nám zase býti lhostejno, jsou-li tendenční, jsou-li ducha nám nepřátelského. To potom by bylo opravdu lepší nic takového než takového něco. Ale to nesmíme dopustiti, aby nebylo vůbec nic — my musíme hleděti všemožně, aby bylo něco, ale to něco aby bylo správné, nám přátelské; aby bylo trvalé a soustavné. Žurnalistika ne vždy hoví jen potřebám zvědavosti lidské — ona dovede, chce-li, zaujati i mysl a získati i city obecenstva pro jistou věc. Proč je tedy lhostejna k věci naší? Nechce-li? Či neumí-li, nevědouc a neznajíc podstatu a význam její? Či ví a zná ji, ale špatně a nemá o ní velkého mínění? Nuže — přinutme ji, aby chtěla; poučme její nevědomost a neznalost; obraťme její převrácenosti a zničme její předsudky! Jest zapotřebí nám, národu zápasícímu o svou samostatnost, ano i o svou národnost, sympathií Evropy — a sympathie Evropy, to konkretně znamená sympathie tisku evropského. Budeme-li zápasiti sami, dokonce i bez oné pouhé platonické účasti a zájmu druhých národův, co chvíli budeme dávati si později otázky: Proč zápasíme, když jsme v té rodině evropských národů tak opuštěni, tak osamoceni, tak sobě samým ponecháni? Není-li to znamením, že nejsme jim tu užitečni a potřební, že existence naše je politické i kulturní Evropě lhostejna neb dokonce i překážkou? Že nejsme hodni sympathií Evropy? — Běda, jestliže by tomu bylo tak! A na druhé straně, jak by nás to sílilo, kdybychom viděli, že nejen vedeme zápas, ale že zápas ten je pozorován a sledován ostatními národy! Již pouhé pozorování a sledování bylo by nám zajisté svědectvím, že se tu o něco jedná, o něco, co je aspoň interesantní, když to není zároveň i důležité a významné — ale zde by to pozorování a sledování dělo se právě jen pro důležitost a významnost našeho zápasu — a když pro důležitost a významnost, nebylo by vlastně pouhé pozorování a sledování, byl by již přímý zájem, přímá účast, stranění a ovšem zase na druhé straně i sočení, nepřátelství. Nuže, postarejme se o to, aby náš zápas byl Evropou pozorován a sledován, aby doprovázen byl jejím zájmem a účastí — získejme si sympathií Evropy!“

Uvedený povzdech má zajisté jisté logické mezery, nicméně poskytne nám methodu, jak řešiti otázku získání si sympathií Evropy: Evropa si nás málo všímá (a možno skoro říci, protože si nás všímá tak, jak řečeno drastickým příkladem nahoře, jako na př. černošského kmene v Africe, tedy jen ze zájmů žurnalistických a potřeb čtenářstva, že si nás vlastně nevšímá), ale je zapotřebí, aby si nás všímala hodně. My této účasti potřebujeme pro sebe samy (na posilněnou sebe), i vůči těm, s nimiž bojujeme (ke vzbuzení většího respektu u nich a k užívání s jejich strany vůči nám větší šetrnosti). Proč si nás Evropa tak málo všímá? Zda proto, že jsme se o to nestarali, či proto, že toho nezasluhujeme, že pro ni, pro její kulturu nic ne znamenáme? Dle odpovědi na tyto otázky jest pracovati o náprav v té věci.

* * *

Digitized by Google

Na otázku, zdali jsme se o to starali, aby si nás Evropa všímala (a při tomto všímání se ovšem vždy myslí na sympathickou účast), lze spíše odpověděti, že ne, nežli ano. Pravda, přání, rady, návrhy u nás byly v té příčině pronášeny a podávány častěji, *) ale protože nebyly prováděny, vina naše v tom je tím větší. Vědělo se u nás, že naše věci mimo naši zemi nejsou dostatečně ani správně tlumočeny, vědělo se dobře a cítilo, jaký by to mělo význam, kdyby byl opak toho, a přece se nic nepodnikalo! Nic vědomějšího, nic širšího a soustavnějšího a nic trvalejšího. Vůči tomu jednotlivé případy opaku působily tím bolestněji a trapněji — naši neprozíravost, malost, nečinnost jen tím více nám ukazovaly. Také se u nás chválili Rumuni za svou činnost v tomto směru, jejich studentstvo přímo i nepřímo dávalo se za vzor našemu studentstvu. V „Nár. L." samých na př. dne 13. ledna četli jsme v dopise z Paříže stížnost, že „odpůrcové naši mají ode dávna výborně zorganisovaný aparát na systematická pomlouvání a zlehčování našeho národa" v cizině a dne 14. ledna poukázaly samy od sebe na tento zjev. Klubu mladočeských poslanců ve Vídni a výkonnému výboru mladočeskému podávána byla v té věci memoranda. Ano, klub mladočeských poslanců o té věci i jednal (1891), ale až posud zůstává jen na stížnostech a přáních, povzbuzováních a návrzích. Propásly se také již mnohé vhodné příležitosti, které by usnadnily uskutečnění věci, doby, kdy jméno české se počalo více a s uznáním vyslovovati v cizí žurnalistice: doba vnitřního obratu v naší politice v l. 1889. a 1891., doba získaných sympathií ve Francii, oslava Komenského, jubilejní výstava. Vše to přešlo, a ve věci jsme nepokročili, leč snad jen o — slepičí krok . . .

* * *

Druhá otázka zní: Či všímá si nás Evropa proto tak málo, že toho nezasluhujeme, že pro ni, pro obecnou kulturu nic neznamenáme? Kdyby tomu bylo tak, pak by naše práce, získati sympathie Evropy, byla zbytečná. Bylo by to něco nanejvýš umělého — ustavičná práce Sisyfova. Ale tu má nanejvýš počátek býti umělý, jaksi mechanický — pak by však, jak by počátek byl zjednán a učiněn (námi, naším přičiněním, našimi intervencemi zjednán a učiněn), musila ona umělost a ona mechaničnost ponenáhlu mizeti, až by nastoupila přirozená, organická takřka účast Evropy o nás. Abychom se vyhnuli výtce nejasné mluvy, záruka zdaru bude jedině, bude-li v té věci takovýto pochod: Vystoupíme před forum vzdělaného světa my sami a poukážeme na svůj byt národní; my sami navážeme různé styky. Především se žurnalistikou: tuto požádáme o přijímání zpráv o našem životě a nabídneme jí své práce; to je zajisté počátek hodně umělý a i také mechanický, jak jsem řekl. Když však je vše toto již učiněno, pak musí nastati takový vnitřní obrat v cizím mínění vůči nám, že cizí žurnalistika sama od sebe bude se o nás zajímati, o nás psáti (ovšem sympathicky). Pozná se totiž v cizině, že toho zasluhujeme, že náš život stojí za duševní podporu nás.

Řekne se: Pochod ten je ideálem — ve skutečnosti však bude již veliký zisk, když veřejnost bude sympathicky přijímati a sledovati to, co my sami jí, a to stále jen my sami, budeme podávati. Zcela správná to ná-

*) V tomto listě na př. již v I. jeho roč. (1892) podal jsem návrh takový ve svých článcích „O nás pro nás".

Digitized by Google

mitka — práce nás samých se tu zajisté nestane nikdy zbytečnou, i kdyby sebe neočekávaněji příznivě jsme byli se svými žádostmi na mínění evropské přijati, se svými stížnostmi, líčeními a přáními slyšeni. Ale dle Tolstého ideál právě proto je ideálem, že ho nemůže býti nikdy dostiženo — on může býti jen majákem, který dráhu našim lodičkám osvětluje a ukazuje, betlemskou hvězdou, která nás vede, cílem, k němuž ustavičně mříme a se přibližujeme. Každý ideál má proto vysoce praktickou cenu a význam, a jen ti, kdož nemají smyslu a pochopení, dále ti, kdož jsou neznalí prostředků nebo bojí se práce, odbývají návrhy výtkou ideálu. Ale to minimum tu vždycky musí býti (při onom ideálu jako maximu), aby naše pomoc přijímala se cizím míněním ráda, ochotně, s uznáním a pochopením našeho národního bytu, a tudíž ovšem i našeho zápasu. Jinak je opravdu všecka práce zbytečna, nechejme všeho a neapelujme na nikoho.

Ptáti se po podmínkách toho, aby nastalo ono hořejší „ráda, ochotně, s uznáním a pochopením našeho národního bytu a tudíž ovšem i našeho zápasu“ — jest méně ovšem, ale přece ne konec konců něco zcela jiného, nežli ptáti se vůbec, zdali zasluhujeme sympathií Evropy.

V citovaných již článcích „O nás pro nás“ v I. roč. „Rozhledů“ napsal jsem, že „na účast a sympathii vzdělaného světa máme plné právo na základě své historie . . . i na základě přítomnosti, protože chceme pracovati duševně i hospodářsky, chceme přispívati upřímně všeobecnému pokroku. A který upřímný přítel pokroku mohl by odmítnouti nebo nepodporovati hlásícího se spolupracovníka, jenž se v dějinách již tolik osvědčil?“

Toto své tehdejší mínění dnes poněkud koriguji. Ne ovšem co se týče práva z naší historie vycházejícího. Hus — husitismus — zápas s papežstvím, jednota českých bratří — Komenský — to jsou zjevy v naší historii, které svým světovým významem nebo svou vnitřní cenou a vzácností zůstanou našemu národu vždy zásluhou a předností.

Ale skvělé minulosti dovolávati se — pravím dnes — může jen dobrá přítomnost, jinak přítomnost na minulost prostě hřeší.

Přítomnost není tedy patrně dobrá — není taková, aby se mohla dovolávati minulosti. Zajisté. Ale konečně nechci to ani takhle stylisovati, aby se to nevykládalo snad nedobře, aby to nebylo tak kategorické, napíši, že naše minulost sebe skvělejší, tu nestačí, protože právě přítomnost je ještě příliš nedostatečna. A právě přítomnost je tu nejvíce rozhodující.

Snahy u nás — politické, kulturní, hospodářské — ovšem jsou, ale jsou buď ojedinělé nebo neuskutečňují se, nebo předměty, jichž se týkají, nepřesahují obyčejného, všedního, nebo týkají se sice něčeho zvláštnějšího, vyššího, modernějšího, ale jakost projevů a uskutečňování jich s tím není v náležitém poměru. Na př. realismus i naturalismus v literatuře k nám konečně také přišly (ovšem hodně opozděně) — ale co stvořily u nás? Nenašly zde ani Zoly, a na druhé straně ani Tolstého. A přece nelze zde odvolávati se na to, že nejsme samostatni posud, že, až budeme míti české státní právo, naše krásná literatura se rozvine, pak že budou u nás i Zolové i Tolští. Pravda, jest jistý poměr mezi kvalitou literatury (krásné) a politickými vnějšími poměry, ale ne zase tak veliký, aby špatný stav těchto nevyhnutelně měl za následek i špatný stav oné. Může to býti — ale nemusí, jako bývá pravdivo rčení: Zdravý duch v zdravém těle, ale jako jsou při tom případy, že v chorobném těle bývá geniální duch. Myslete si slovem naši literaturu oděnou najednou ve francouzský jazyk —

Digitized by Google

co by způsobila v kulturní Evropě? Úctu, údiv...? Na druhé straně vezměte si naše domácí literární spory jakožto svědectví, kde stále ještě tkvíme. Vezměte si boje rukopisné, předlonskou výpravu proti „novým proudům", poslední půtku literární... A myslete si, co by tak tomu říkala kulturní Evropa, ti velcí její, o nichž jednotlivci u nás čtou s úctou a jež čtou se zbožností... Nebylo-li by jí to nejen nepochopitelné, nýbrž snad i směšné? Nechci tvrditi, píši-li toto, že i v civilisované Evropě není dosti šosáctví, že by tam nebyli také lidé, kteří vidí a mají čínskou zeď kolem sebe a podepírají ji vším, čím mohou — ale o to jde, je-li tam úcta a udržování čínské zdi takřka národním dogmatem a mohou-li se ti, kdož by ji bořili, dávati do vlastenecké klatby...

Podívejte se na stav naší vědy — může-li ten imponovati cizincům? Naše universita? Naše vědecké instituce, na př. Česká Akademie, Královská společnost nauk...?

Vezměte v úvahu naše politické poměry! Cíl náš je veliký — ale což prostředky, ale především vlastní činnost politická?... Snad se to bude zdáti někomu jakýsi circulus — ale je-li Evropě rekomandací pro nás, pro náš politický smysl, že se ani nepokoušíme o její informování, o její sympathie?... Odpovídá-li bezvýznamnost českého sněmu našim vysokým snahám politickým? A přece na tomto sněmu má národ náš tolik oposičních poslanců!...

Podívejte se dále, jak se u nás pohlíží a jak se pojímá sociální otázka, dělnická otázka, ženská otázka*)...

Pravda, o tom snad Evropa také neví, jako neví o našich dobrých vlastnostech, a jako snad někde neví vůbec o nás nic — ale jak nevolno je nám, kteří píšeme o získání sympathií Evropy, při myšlence, že by věděla o tom všem! Jak to seslabuje sílu sebevědomí, se kterým jsme vyšli ven volat po sympathiích Evropy! Býti vše vylíčené lepší — to znamená, že bychom my sami u sebe měli více odvahy a sebevědomí, protože bychom cítili větší oprávněnost svého volání a oprávněnost i k jistým výčitkám, že jsme tak nevšímáni. A ovšem, kdyby vylíčené bylo tak pěkné, že by naše literatura, naše věda, náš politický význam povznášely se nad niveau obyčejnosti, že by se literatura i věda naše překládala a snad dokonce i vykládala na vysokých školách evropských — pak tím samým již ovšem byla by úloha rozřešena.

* * *

Jak viděti, prostředky nápravní jsou na snadě: Po prvé konečně se pustiti do práce, do oné u m ě l é a jaksi m e c h a n i c k é práce — předstoupiti na dotyčná místa v Evropě se žádostmi a návrhy, aby si nás všímala a našemu zápasu věnovala svou účast. Toto je nejjednodušší, nejsnadnější a konec konců dá se z veliké části práce o to zredukovati i na peníze.**)

Druhé je složitější a tím těžší; především však tím těžší, že to není

*) Podotýkám tu výslovně našim rusofilům a slavjanofilům, že do Evropy čítám i Rusko. A zajisté, že na inteligenci (i vládu) tohoto by působilo podivně, kdyby viděla dovolávati se sympathie národ, jenž nechápe to, co u něho je již běžným a obyčejným, a nejen nechápe, ýbrž se tomu i směje?... Myslím totiž právě otázku vyššího vzdělání žen a přípustnost žen lékařství, což, jak známo, v Rusku je, ale čemuž mnozí rusofilové u nás se smějí.

**) Tato okolnost pohnula feuilletonistu „Rad. L." (č. 10.) k rozhorlenému výkřiku, že trana svobodomyslná nedělá ani to, nač je potřeba pouze dáti peníze, když její repraesentanti práci dáti již nechtějí. Není to ovšem pravda, že jen penězi, ale konec konců výtka feuilletonisty i tak je zcela oprávněna.

Digitized by Google

mechanické. Stručně dá se druhý prostředek vysloviti: povznésti se všestranně na takový stupeň kulturní výše, abychom nejen kráčeli stejným krokem s civilisovanou Evropou, nýbrž abychom v co nejmnožších oborech její kultuře samostatně přispívali; co se týče naší politiky (tu především ve sborech zákonodárných) povznésti ji na stupeň co nejvyšší, aby skutečně poutala svou nevšedností pozornost všeobecnou; podobně zmohutněti co nejdříve průmyslově (a obchodně) — vstoupiti do světového průmyslu, obchodu, techniky.

To vše nejde ovšem učiniti rázem, jako lze na př. jednoho pěkného dne vyslati po Evropě naše zástupce do redakcí a k různým jednotlivým osobnostem. To vyžaduje dlouhé práce, úmorné, úsilovné a poctivé, nejen jednotlivců, nýbrž podmíněno je to nápravou mnohých věcí u nás: upravením různých našich poměrův a institucí a zvrácením některých zakořeněných tak silných a mocných u nás předsudků. Slovem, musí k takovéto práci kulturní připravena býti u nás především půda. A ta může býti upravována (a konec konců i bude upravena) i v dnešních politických poměrech, kdy uskutečnění státního práva našeho je ještě stále jen na nedozírném obzoru. Kdo zajisté je odpůrcem mnohých „nových proudů“ u nás — zda vláda toho centralistického státu či my sami — některé vrstvy, instituce a osobnosti u nás? Kdo udržuje u nás čínskou zeď? Zda-li se musíme rváti o svobodu smýšlení a projevů jeho vždy a neustále jen s vládou? Či nejsou-li u nás každou chvíli takřka boje o svobodu tu s domácím jejím nepřítelem — zase s některými vrstvami, institucemi a osobnostmi u nás? Zda v době sociálních problémův a v době, kdy se řeší theoreticky, ale více méně i prakticky, se u nás nevolá, že problémy ty se musejí u nás zastavovati, že u nás nejsou akutní, že u nás jsou škodlivý myšlence národní — že my se nemůžeme činně účastniti jich řešení, protože nemáme — státního práva? Chceme-li se dovolati sympathií Evropy, nesmíme míti čínské zdi — a protože ji máme, musíme ji především rozbořiti.*) Chceme-li získati v Evropě přítelkyni, nesmíme se báti jejích myšlenek, jejích otázek, její kultury, jejího života.

Ale jsou tu ovšem i kladné podmínky. Studovati všecky „nové“, „cizí“ proudy, poctivě studovati, a po prostudování jich přijímati je neb odvrhovati — slovem, spracovávati je. A to všecky a nebáti se žádných. Na přijatém od evropské kultury a na spracovaném, získaném vlastní prací stavěti pak dále a přispívati k obecné vzdělanosti. Nesmíme jen bráti, musíme zase i dávati. Je zapotřebí řádné literární organisace u nás. Musí tu býti časopisectvo, které by soustavně nás seznamovalo s „novými proudy“ — chceme-li, aby Evropa znala nás, musíme především znáti ji my. Musí býti postaráno o řádné soustavné překládání velikých a cenných literárních děl cizojazyčných — nejen starších, ale i nejnovějších, dnešních. Naše žurnalistika se musí zlepšiti — především státi se solidní v obsahu. Rubrika její „Zahraniční politika“ musí býti vedena seriosněji a úplněji, a nové rubriky musejí býti v ní zavedeny, na př. Sociální politika evropských států; Cizí literatury; Cizí věda a p.

I náš průmysl musí se zdokonalovati — dnes nejen kniha, nýbrž i spracovaná hmota a surovina šíří jméno národa.

Tu se osvětluje i s jedné stránky význam hesla „Na cizí univer-

*) Naši rusofilové a slavjanofilové nechť podívají se do Ruska, jak tam staví se inteligence k západu. Mezi touto a oněmi je v tom veliký rozdíl, který ovšem nemůže leč nám uškoditi.

Digitized by Google

sity!“ Musíme přicházeti s civilisací evropskou ve styk nejen skrze literu knih a žurnálů, nýbrž co nejvíce i osobně. Dobře jest znáti knihy a spisy o životě, ale ještě lepší jest poznati i ten vylíčený život sám. Naše duchovní maloměšťáctví vysvětluji si velkou měrou také, že jsme stále doma, že náš svět — to je prostora od Šumavy ke Krkonošům a — Vídeň. Naši vlastenci vidí v tom dobro a vlastenectví snad, já vidím v tom pramen naší úzkoprsosti a obmezenosti. Kdyby naše inteligence zvykla si pobýti (třebas po ukončených studiích v Praze) rok - dva roky v cizině, v Paříži, v Oxfordu, v Petrohradě, Moskvě a j. a tam ovšem studovala nejen knihy, nýbrž i život (národní, politický, hospodářský, sociální, kulturní), jak veliký by tu z toho byl u nás zisk! Ona čínská zeď by padala víc a více, kulturní niveau by se u nás povznášelo a trvám, že i naše průmyslová a obchodní podnikavost by vzrostly. Ale na heslo to je pohlížeti i s jiné strany ještě: naše intelligence, z níž mají býti budoucí naši političtí činitelé, seznamovala by se v cizině se žurnalisty, s politiky, s literáty. A jak již řečeno, takové osobní známosti jsou v naší otázce nevyhnutelné. Ale toto heslo je také prý — nevlastenecké, a dokud bude za takové platiti, apel na naše bohatá města, na naše okresní zastupitelstva, na naše bohaté záložny, na „Českou Akademii“ (zemský výbor a český sněm vědomě již opomíjím), aby zřizovaly stipendia pro studia na cizích vysokých školách, vyzní na prázdno. A přece tento veliký civilisační prostředek u nás je nevyhnutelný i vzhledem k našemu požadavku druhé české university. Náš národ zajisté má právo svým počtem na dvě i na více universit, ale nesmíme zapomenouti, že právo to odhaduje se i dle duchovní kvalifikace žadatelovy, a že tudíž musíme tu býti co nejvíce zabezpečeni proti všem možným výtkám — především proti výtce, že bychom neměli pro druhou universitu dosti vědecky kvalifikovaných sil...

Také je viděti z vylíčeného, čím by mohly tu býti naše vědecké ústavy, především akademie — a čím ovšem nejsou: nejsou ani vědecky, ani národně-politicky.

* * *

Mechaničnost prvé podmínky umožňuje mluviti o jejím provedení určitěji, přímo pod číslovanými návrhy. Představuji si to takto — mnohé návrhy budou pouhým opakováním z r. 1892:

1. Vydejž se francouzsky, anglicky, rusky a německy (minimálně však francouzky) spis o našem národě, v němž zcela objektivně a klidně (jinak ovšem rozhodně) podejž se světu instruktivní obraz jeho postavení. Spis budiž rozposlán po všech větších žurnálech všech evropských národností, po vynikajících politicích a státnících, po vynikajících umělcích, vědcích i po literárních a vědeckých ústavech (i po vysokých školách.) Ve spise tom by se ovšem na evropský význam naší historie poukázalo.

2. Za příčinou informování cizího tisku o našich věcech budiž zřízena informační žurnalistická kancelář, a ovšem především všecky práce s ní souvisící. Tedy získání listů pro zprávy té kanceláře, získání osobních známostí atd. Kancelář ta by ovšem nereferovala pouze o politice naší, nýbrž i o našem kulturním životě, jeho úspěších a pokroku. Nesešlo by, aspoň s počátku, na počtu získaných listův.

3. Budiž vydáván námi list pro poučenou ciziny, nejlépe za hranicemi (francouzský). Nepředstavuji si ovšem žádný list revoluční, nýbrž list, který by psal důstojně a věcně o všech věcech týkajících se nás i t. zv.

Digitized by Google

Rakousko-Uherska. Má-li se takovýto list dodělati kýženého výsledku u ciziny, ani by nemohl býti psán jinakým způsobem. (Pro poučení národů v této říši by měl býti ovšem list zvláštní, takový, jaký mají Staročeši v „Politik". Rovněž musil by býti i německy psán, jako je „Politik". Sem spadá i potřeba navázati styky s ostatními zápasícími národnostmi v této říši.) Redakce zahraniční mohla by býti po případě i onou žurnalistickou kanceláří.

4. Budiž používáno všech naskytujících se větších i menších příležitostí k šíření známosti o našem národě, jeho postavení a zápase. Tak zejména buďtež námi obesílány mezinárodní a meziparlamentární sjezdy míru, budiž dopisováno ročně do všech cizích revuí, které uveřejňují takové zprávy, o naší literatuře a vědě, a jiné revue hleďtež se získati — revue v dnešní době mají na intelligenci cenný a trvalý vliv. Vynikající česká díla z oboru krásné i vědecké literatury buďtež po případě námi samými vydávána.

5. V oboru průmyslu, hospodářství a obchodu budiž vše podniknuto, co by podalo světu svědectví o tom, že je a jaký je český průmysl, hospodářství a obchod. Buďtež obesílány výstavy evropské, činnost „Vývozního spolku" budiž podporována všemožně atd.

6. Výslovně uvádím nezbytnou podmínku nejen zdaru celé věci, nýbrž i skoro všech právě jmenovaných prostředků získání si co nejvíce osobních známostí u cizích národů. Bylo by dobře, kdyby známosti ty získati mohli přímo někteří naši poslanci. České kolonie v evropských hlavních městech by zajisté leckde mohly pomoci přímo i nepřímo, i bylo by nutno předem je přehlédnouti a zorganisovati.

Jak vidíte, podávaje tyto návrhy a volaje, aby se přikročilo k jich provedení hned, ukazuji tím zároveň, že nejsem přívržencem theorie „jedno po druhém", jaká u nás vznikla. Druhá mnou již probraná podmínka tu sice ještě v celé šíři a hloubce není, ale to nevylučuje, aby se nepřikročilo ihned k podmínce prvé. Oboje se musí řešiti současně.

* * *

Zbývá dotknouti se ještě některých věcí.

Proč chceme získati sympathie Evropy? Již jsme na příčinu průběhem této rozpravy několikráte narazili. Jest v sympathiích druhého pro mne zajisté veliký mravní moment — dodávají více sebedůvěry. A to platí i ve vzájemných stycích národův. Ale má to význam i pro toho, s kým zápasím — v našem případě na př. pro všecky naše odpůrce, a ovšem i pro vládu. Veřejné mínění je, pravda, elastické, bývá náladové, bývá často svévolné, zkažené — ale stále má moc. Rozsah jeho dá se obmeziti lokálně: jest veřejné mínění místní, okresní, zemské, říšské, evropské; dle národností: jest české, slovanské, německé a p. Veřejné mínění zemské nebo české se může vládou ignorovati, aniž jí mrzí, ovšem může se jí ignorovati i mínění evropské, ale toto ji vždy mrzí. Již to je tak, že vlády a státníci, kteří vůči obyvatelstvu svých států neznají pojmu cti a nemají svědomí, jsou velice choulostivi na mínění ciziny o sobě, o správě a stavu státu. Jsem přesvědčen proto, kdyby Evropa byla námi náležitě informována, kdybychom měli její sympathie na své straně, že by na př. výminečný stav na Prahu vůbec nebyl uvalen, nebo že by již byl dávno zrušen, ve skutečnosti vš trvá dále, a za hranicemi věřilo se doslovně všemu tomu hrůznému, i zároveň i hloupému, co nepřátelské nám instituce a listy o příčinách p hlášení toho stavu napsaly a namluvily, dokonce věřilo se i t. zv. tajném spolku „Omladině" . . .

Digitized by Google

Volání po sympathiích Evropy nikterak však není, nemá a nesmí býti projevem naší slabosti a nedostatečnosti a vědomí jich. Vždyť jste četli již, jaký jsem dal základ úspěšnému a zdravému uskutečnění myšlenky: naši vlastní co největší politickou, kulturní i hospodářskou zdatnost a sílu. Nečekáme od nikoho záchrany — ani od Ruska, ani od ostatní Evropy, nýbrž jen od sebe samých. Bylo by sebevražednou chybou, mysliti opak. Silnému a zdravému se pomůže, zmalátnělý, ztrativší důvěru v sebe a zmalomyslněvší se ponechává osudu. Získati sympathie Evropy jest jenom jedním z možných a mocných prostředků našeho zápasu.

Proč kladu tak velkou váhu na naši zdatnost a sílu kulturní, politickou, hospodářskou? Což nestačí k získání sympathií právě smutný stav, v němž jsme v této říši? Což nestačí poukázati na upírání nám práv politických, na germanisování, na nevyhovování našim potřebám kulturním? Snad tím bychom vzbudili spíše u Evropy soucit a účast? Ano, soucit! Avšak my právě nechceme míti soucit a soustrast Evropy — my chceme míti sympathie! A k sympathiím musíme míti o něco více, nežli své sebe neutěšenější positivní postavení politické, nežli nepřátelský poměr mezi vládou a sebou. Kdyby se zápas proti nám se strany moci děl méně rafinovaně, méně tiše, a více hrubě, surově, fysicky, zřejmě, (jako se děje na př. v Uhersku proti Slovákům), zajisté že by takovýto veliký podnět vzbudil protest v evropském tisku a i v některých sborech zákonodárných — ale toho právě není. V Anglii, ve Francii, v Rusku nebudou míti valného porozumění a citu pro naše zápasy jazykové a politické, kdybychom měli jen tyto — ale celý vzdělaný svět bude stopovati náš zápas a konec koncův i činně, se straněním pro nás, se ho účastniti, jestliže bude viděti bojovati národ vysoce kulturní, vysoce vyvinutý hospodářsky, jenž k úplnému rozvoji svých všech sil potřebuje ještě politické samostatnosti, která se mu proti právu upírá.

Vzpomeňme si na Norsko! Myslíte, že by bez jeho literatury byl zápas jeho o svobodu tak příznivě sledován? Politický zápas Norska bez Ibsena, Björnsona a jiných byl by zvěstován Evropě snad jen stručnými telegramy, ale s nimi se povznáší na zjev vysoce zajímavý, vysoce cenný pro evropskou kulturu, v němž sympathie kloní se na stranu Norův. To zajisté není ani pouhý justament, ani sentimentálnost, jestliže národ, který je schopen vytvořit takovou literaturu, zápasí o suverenní samostatnost politickou — jestliže básník a činný politik se dovede sejíti v jedné osobě! Kdo by neviděl v úspěchu takového zápasu pramen velikých kulturních výhod, vymožeností a úspěchův?

A ze všech oborů právě kulturní — literaturu, vědu, umění — kladu jako nejmocnější v získávání sympathií k nám v Evropě. A to proto, že kultura je duchovní statek mezinárodní, na jehož vytváření má každý inteligent zájem, z jehož rozkvětu má každý radost a jehož výrobce se u každého těší uznání a úctě a jehož odpůrce nebo škůdce je společným, mezinárodním odpůrcem a škůdcem. My můžeme býti zajisté prospěšni kultuře i bez politické samostatnosti, ale majíce tuto, mohli bychom ve prospěch jí obraceti síly a čas, které dnes jsme nuceni obraceti na obranu nebo zápas vnějšně politický, mohli bychom na podporu jí obrátiti i všecku tu sílu duchovní i fysickou, která je ukryta v mechanismu státu.

Rozmlouvali jsme jednou o otázce získání sympathií Evropy ve společnosti, a jeden z přítomných, zaměstnaný vědecky na jedné německé universitě v této říši, pravil stručně: „Našemu národu by velice prospěl před Evropou veliký filosof, nebo veliký přírodovědec, nebo slavný lékař-vědec

Digitized by Google

nebo geniální technik". Výrok tento může se zdáti upřílišeným a vzhledem ke krásné literatuře i podceňujícím ji — ale je pravdivý, neboť konec konců není ničím jiným nežli konkretním souhrnem všeho toho, co jsem já delší úvahou jako kardinální, životní podmínku doporučoval a kladl jako podmínku úspěšného, zdravého, přirozeného, organického uskutečnění naší myšlenky: získati si sympathií Evropy.

Drobty z literární revoluce.

Napsal J. S. Machar.

Těm, kteří myslí, že nynější tuhé boje literární vyvolal můj článek o V. Hálkovi v „Naší Době", musím říci, že prvým původcem byl by pak c. a kr. podplukovník u dělostřelectva p. Petrov či Petran neb konečně i Petraš (druhou slabiku jeho jména se mi totiž nepovedlo do dnes zjistiti), o jehož životě nevím pranic víc, než že letos někdy na jaře ve Vídni ve čtvrtém okresu zemřel.

Nikdo ze zdejších Čechů toho člověka neznal. Žádný z jednatelů všech těch třiaosmdesáti českých spolků vídeňských neměl podobného jména ve svém adresáři, nikdo se nedovedl upamatovat, že by byl kdy viděl takového hodnostáře v Slovanské Besedě, v koncertu Slovanského zpěváckého spolku, na českém plesu — nikde žádná stopa, žádná známka. Čeho jsem se dopátral, je ono jméno s nejistou koncovkou a faktum, že zemřel.

Je však příčina, pro kterou bych jej rád vyrval nepaměti. Asi v červnu četl jsem v Neue Freie Presse oznámení, že jistý antikvář chce prodat ohromnou slovanskou biblioteku buď v celku neb jednotlivě. Šel jsem ihned k němu. Sbírka kněh však jen českých, před kterou se musí skutečně smeknout. Nebylo žádné poněkud vynikající knihy od dob Jungmannových, aby tam nebyla. Jungmann, Palacký, Šafařík, Vocel, Čelakovský, Kollár atd. atd. až k Salonní bibliotéce, Poetickým Besedám a Kabinetní knihovně, všechno tam bylo, všechno pěkně svázáno, číslováno, seřaděno, čisté exempláře — zlatý člověk, jichž bych přál naší literatuře v našem několikamilionovém národě aspoň deset tisíc. Ptal jsem se ovšem po dřívějším majiteli. Antikvář dal mi o něm onu smutnou zprávu, vlastně kusou. Probíral a otvíral jsem knihy. V každé byl podpis, ale znáte snad podpisy starých důstojníků: zvyklý přivěsit na jméno hned souhlásky, značící jeho šarži, vynechá poslední slabiku jeho, aby podpis nebyl dlouhým, a tak jsem v každé rozluštil určitě jen „Petr—" ostatního jsem se dohadoval, někde to docela mohlo býti: Petrović, Petranović a ještě jinak.

Probíral a otvíral jsem knihy... A vzpomínal si, kolik těch knih jsem během svého pobytu zde ve Vídni již hledal a to u lidí, kde jsem je doufal jistě nalézt! Kolikrát jsem to a ono potřeboval pro jiného, člověka Nečecha, překladatele, kritika, jenž je chtěl à tempo — eh, v takové situaci, kde literát dělá pozorování o literatuře a svých bližních, ocitla se jistě již hezká řada mých přátel! V jednom žertovném feuilletoně hodil Neruda bolestnou pravdu svému národu na hlavu: Co je z našich vynikajících spisovatelů majetkem skutečně národním? Pamatujete na odpověď? Vypočítal to v písmenách a nebylo jich tuším ze žádného českého autora přes třicet... A najednou takový nějaký starý podplukovník sedí si večer ve

Digitized by Google

čtvrtém okresu vídeňském s doutníkem v ústech ponořen v Svatopluka Čecha, Vrchlického!

Přiznám se, že se mi prsa hrdě vzedmula a památka toho člověka stala se mi svatou. Podplukovník armády byl jistě dobrým řadovým vojákem v šiku národním, třebas ho neznali jednatelé spolků, zábavy a plesy a Beseda! Vím poněkud ze zkušenosti, jaká as v něm byla morální síla, že zůstal touto rara avis i v zlatém límci a dvou stříbrných hvězdách!

Koupil jsem tam hezký balíček kněh, rarity, jichž nelze víc dostati, a koupil jsem i — Spisy Hálkovy, jichž jsem v souborném vydání neměl.

Druhého dne spěchal jsem k antikváři znovu. Knihovna mého podplukovníka byla prodána! Celá, do posledního lístku. Spolek Komenský, tuším, ze Žamberka ji koupil, jak mi antikvář řekl. Byl jsem rád, že je v dobrých rukou.

* * *

Až do té doby bral jsem velkost Hálkovu jako běžnou minci, raženou Ferd. Schulzem, El. Krásnohorskou a celou řadou jeho současníkův. Ale vždy, kdykoliv jsem otevřel některou jeho knihu a četl, zaráželo a skličovalo mne cosi. Znáte ten pocit, jenž jako živé svědomí vám v podobných případech říká: Zde není vše v pořádku? — Ten pocit jsem měl, ale nedbal ho. Opáčně bylo mi, když maje v paměti, jak Krásnohorská určila rozdíl mezi Hálkem a Nerudou (Obraz českého básnictví: Hálek se narodil básníkem, Neruda se vzdělal na básníka!) četl jsem poesie Nerudovy: jak jen možno, napadalo mi, vzdělat se na takového poetu, kde myšlenka a forma jdou tak ruku v ruce spolu, jak málo kde jinde v celé naší lyrice? Ale Krásnohorská to napsala a jistě si ta dáma rozvážila, co píše, jedná-li se o takové fenomeny našeho básnictví.

Než od několika let, jak jsem již jinde řekl, začal jsem se dívati na pravdy a mince našich starých s jistou skepsí... I Hálek mi musil být jasným. Vzal jsem arch papíru, rozdělil v sloupce, nadepsal nahoru do každého letopočet rokem 1854 počínaje a nyní jsem vyplňoval sloupce nadpisy těch prací Hálkových, jež v těch a v těch letech napsal. A podle toho jsem je postupně také četl.

A než jsem věděl výsledek, dopsal jsem prof. Masarykovi, chtěl-li by článek o Hálkovi pro „Naši Dobu“. Přisvědčil, a víc jsme o Hálkovi nemluvili.

Moji zdejší přátelé se dívali trochu podivně na můj úmysl. Bude prý to práce, která zapadne v ruchu a šumu, jaký dvacetiletá památka Hálkova úmrtí vzbudí. Národní Listy prý jistě přinesou velký článek o svém bývalém spolupracovníku, kde označí jeho význam v dnešní situaci literární; Ferd. Schulz, redaktor Zl. Prahy, jistě přinese několik obrazů, článků, básní (vzpomínali tu na číslo Zl. Prahy, jež bylo věnováno Vrchlickému!); Krásnohorská či Vlček ozvou prý se v Osvětě; Národní Divadlo vypraví prý asi Záviše z Falkenštejna; Lumír prý přispěje nějakou vzpomínkou; humor Humorů a satira Šípů dojista prý dopřejí místečka nějaké slušné vážné básničce, památce Hálkově věnované; a považíme-li, že i ty polky, „jež s hrdostí nesou jméno Hálek na svém štítě“ a jež „Jeho ideálům zůstávají věrni“, že učitelské časopisy na př. Posel z Budče, který nezapomíná, že u Hálka naučil se čísti básně — že i ti přiloží ruce k dílu, aby památka tak populárního básníka byla oživena — a má práce je prý (mínili moji přátelé) zcela marnou a zbytečnou. Namítal-li jsem, že snad

Digitized by Google

někdo z jmenovaných zapomene, chtěli se vsaditi moji přátelé o hlavu (což jsem ovšem přijmouti nechtěl), o tisíce, což jsem, bohužel, přijmouti nemohl.

A tak jsem četl a studoval, a argumenty mých přátel rostly. Trvá-li prý ten nejkomičtější spolek u nás 10 roků, oslaví tu událost a Národní Listy to rády registrují, na tož prý památka Hálkova, toho Hálka, jež tolik lidí a literátů našich velkých i malých znalo a milovalo!

Ba, argumenty ty rostly tak, že jsem jednu chvíli řekl: Máte pravdu, přátelé, nechám toho. Ale zrušit daný slib prof. Masarykovi? I pokračoval jsem ve své práci tajně, a lehkověrní přátelé moji říkali, že jsem moudře jednal...

Četl jsem Hálka chronologicky. Tísnivý pocit ustupoval, Hálek se mi stával jasným, když jsem dočetl, viděl jsem jej tak, jak jsem jej podal v „Naší Době". K vůli některým detailům ještě přečetl jsem snad vše, co bylo o Hálkovi psáno, přečetl jsem znovu řadu spisovatelů před ním až k Máchovi, za ním až k Vrchlickému, řadu starých časopisů atd. atd. Článek jsem hodil na papír bez jediné škrtnuté věty a poslal.

Přišel 8. říjen, výroční den Hálkovy smrti. Jak minul, je známo. Vděčná paměť a láska těch, kteří Hálka znali a milovali — naše žurnály a měsíčníky — zaspaly; satira a humor zaspaly; naše spolky — zaspaly; divadlo — nevím, co se hrálo, snad Praha je Praha — jak říkám, nevím; Posel z Budče — zaspal; zaspal kde kdo. A já nedostal ani hlavy ani tisíce svých sázky chtivých přátel.

Dvacátého října vyšlo prvé číslo „Naší Doby" s mým článkem: „Vítězslav Hálek".

* * *

Stalo se, co se musilo stát, co se od nějakých tří či čtyř let připravovalo. „Hálek" byl kapkou, kterou plná sklenice přetekla, čili chcete-li metaforu z diplomacie: bylo to ultimatum. Ovšem, pohlížíme-li na článek ten z dnešní situace; tenkrát mi ani ve snu nenapadlo, že by mohl vůbec někde narazit. Další průběh je znám. Jako kavaleristická hlídka nepřátelská vyrazil na mne prof. J. Goll; hned na to s celými armádními sbory a nejhrubší střelbou vrhli se generálové pp. Vrchlický a Schulz na tábor mladých, zároveň padlo několik granátů do našich zad ze strany, kde jsme se domnívali nalézt ne-li soudruhy, aspoň neutralitu (Švanda Dudák), a jak to na bojištích bývá, bylo tu i černé ptactvo hladově krákorající, byly tu hladové hyeny a ohyzdní supi. Byl to boj!... Prsa se člověku šíří, když si vzpomíná...

Je známo též, jak oba generálové opustili pole. Jeden poraněn na smrt na bojišti, druhému padla nepříjemná bomba do zad na útěku, čili p. Schulz byl poučen o lecčems v „Času" a „Rozhledech", p. Vrchlický odnesl si „Revui Slave".

Vyrukovala záloha: sl. Krásnohorská, p. Zákrejs a p. Schulz, ač na smrt poraněn, zpamatoval se a střílel z povzdálí neškodný prach s hradeb Zlaté Prahy. Co pořídila záloha, je známo též; a v čerstvé paměti jsou zajisté také smolné věnce, jež zastihly nebohého p. Schulze i za jeho hradbou. Taková byla situace v polovici prosince roku 1894.

* * *

Dvou jmen je mi skutečně v tomto boji líto. Jsou to Goll a Vrchl ický. Prof. Goll, jenž zakusil kdysi také trochu tu noblessu, s jakou se rv

Digitized by Google

reakcionářská žurnalistika a její pomocníci i na poli vědy, musí nyní přihlížet ke všem fasím, zjevům a formám, jež náš boj s toutéž žurnalistikou nyní prodělává. Jeho přání, aby literatura se ocitla zase jednou v popředí našeho veřejného života, vyplňuje se dnes — ale myšlenka, že byl při tom, že spolupůsobil, není jistě povznášející.

Item Vrchlický. Vidí Ferd. Schulze, Krásnohorskou, Zákrejse, k tomu čackého rytíře z Čenkova, Humory a Šípy — a s touto armádou stojí pod jedním praporem. Před čtrnácti roky ještě rval se s matadory reakce o to, co bylo a je mu nejsvětějšího, dnes slyší ústy Krásnohorské, jak oni si představují výsledek tehdejšího boje: šli (totiž Lumírovci) tam, kam jsme je zvali, pracují, jak jsme my (Krásnohorská, Schulz, Zákrejs) chtěli... A nesmí protestovat... A k tomu mít z nynějších dnů přesvědčení, že jisté, ledabylo přes ohradu zubů vypuštěné věty, jako ta o sražení si ořechů kostmi velkého muže, nebo jako asi ta o hození kamenem brutálně a drze po Hálkovi, že takové věty přibrousí spravedlivá Nemesis i po druhé straně, a že takové věty zkrvaví pak svého původce... Je-li Vrchlický králem, je králem konstitučním, jenž se nemá mísiti v zápas stran; promluví-li koruna despoticky, musí to býti v zájmu volnosti co nejpádněji desavouováno — poněvadž je to koruna; věc, jež se od nějakého pana rytíře z Čenkova bere jako kozelec horkokrevného mládence, může, vychází-li od Vrchlického, vésti k lecčemus. Na Humorech, Šípech a Seykorovi v Čechu vidí Vrchlický, co může vyrůst z neprozřetelné setby, byly-li to náhodou dračí zuby.

Vzpomínám si na Goethea... kolik bojů hřmělo kolem něho, kolik útoků vzalo si jej za cíl — a jak on se na vše díval! Wiertz to vyjádřil obrazem: „Napoleon v pekle", Baudelaire mohutnou básní: „Don Juan aux enfers"...

Je mi líto Vrchlického pro Vrchlického.

* * *

Nynější boj literární je tak komplikovaný, že těžko je dnes nalézti a určiti jeho složky. Dvě vynikají jasně. Boj žurnalistů s literáty o vrchní tribunu soudcovskou v literatuře a boj literátů s literáty o věci čistě literární, o směry staré a nové. Ve sloupcích Nár. Listů popelkuje naše literatura jednou za týden a to takovým způsobem, že sám jeden z bývalých členů redakce (Dr. V. Řezníček) nazval v těchto listech články ty „humoristickým čtením." A hle, jako na povel zabývaly se Nár. Listy den co den písemnictvím. Byl to onen produkt p. Schulze: „Literární revoluce", a trval nějakých 9 dní. Jako my, brali je i jiní za články žurnalistické. Forma, argumentace vypočtená na massy, pathos, rozhořčení a vtipy. — Vším tím manipulováno tak, jak jsme zvyklí vídati na prvé straně řečeného žurnálu v úvodních článcích. A nepodepsáno. Na jméno autora jsem se musil zeptat zvlášť. Dále to, co i honěnému žurnalistovi nechtělo tam jaksi z péra, neb co jen zpola naznačil, provedla plnými ústy odnož Nár. Listů, Šípy, slovem i obrazem, a p. J. R. Vilímek také „sešedivělý a zasloužilý bojovník v službách národa" pustil své Humory s řečenými Šípy v šlechetné závo- ění. A že v podobných věcech žurnály všech stran jako kdysi údové z ednářské lože stojí svorně k sobě, vytáhl i Hlas Národa, i Česká Politika i orgán klerikálů Čech. Jediný pan Schulz, poněvadž je také literátem, ostal svůj díl, ostatní kollektivně ujišťujeme jednou pro vždy, že je nám

Digitized by Google

rozhodně milejší viděti se v Šípech, Humorech etc., než seděti s redaktory a majiteli řečených listů v tom nejnádhernějším saloně.

Nynější boj je dále zápasem literátů o staré a nové směry. My mladí nemáme vlastně žádného společného jména. Jsou mezi námi realisté, dekadenti, symbolisté, naturalisté, vše pomícháno, třeba i nevyhráněno a neurčito — ale jsme i tak spokojeni. Nezbožňujeme se vzájemně. Rveme se mezi sebou, kde jen narazíme. Ale musí tak být. „Musí být chaos, aby se mohla tančící hvězda narodit," jak praví Nietzsche. Naši staří nevědí si s námi rady: Vrchlický nás nazval po Němcích „Moderna", Schulz „revolucionáři", Zákrejs „Nová světla". Kvitujeme. Ta jména nejsou skutečně křiknuta do větru. Název „Moderna" stvořil můj přítel Hermann Bahr pro mladou generaci celé Evropy. Cítíme se jejími členy. Její Credo, jak je Bahr podává, je nám mluveno z duše: „Chceme být pravdivi. Chceme být poslušni zevnějšího příkazu i vnitrné touhy. Chceme býti, čím je nás obklopující svět. Chceme se sebe setřásti shnilou minulost, jež, dávno již jsouc odkvetlá, naše duše svým žlutým listím dusí. Chceme být přítomností.

Chceme rozevříti okna, aby k nám zasvitlo slunce, kvetoucí slunce mladého máje. Chceme otevříti všecky smysly i nervy a hltavě naslouchati a naslouchati. A s jásotem a úctou chceme uvítati světlo, které přichází zaujati vládu ve vyprázdněných síních.

Není pravda, že k tomu třeba velikých činů a obrovského Mesiáše. Jest k tomu třeba jen jednoduché prosté lásky k pravdě.

Venku, v tom co dnes vyrostlo, jest spása. Uvnitř, v tom co od včerejška je předáno, je kletba."

Vrchlický vycítil jistě tuto naši příbuznost, třebas se vyslovoval o ní tak trochu odiosně. Bylo ondy poukázáno kdesi na zajímavou věc: Ne každá generace vystoupí stejným krokem na jeviště. Ta tiše, bázlivě, ta pevněji. O nynější mladé generaci celé Evropy se ví, že vystupuje s vehemencí, s aspiracemi a sebedůvěrou. Klidní, nepředpojatí pozorovatelé se z toho těší; kdyby se prý jednou jen polovice toho vyplnilo, co se od takové troufalé mládeže čeká — lze doufati přec v pěknou budoucnost, míní. Boří-li mladí, nechte je; positivismus jejich bude jednou tak silný, jak nyní negace, a budou stavěti.

Pan Schulz má pravdu, že vidí na našich hlavách červené čapky revoluce. Kdyby byl on viděl co jiného, jsme ztraceni. Zrovna jako pan Zákrejs. „Nová světla", směje se a pere do nás ze všech sil. Špatná methoda! Tomu se smějeme my. Ale pan Zákrejs měl osud nás všech takřka v ruce, mohl nás zničiti jedinou větou. Pan Zákrejs tak neučinil. Mohl říci: „Rozumím Vám, jsem Váš, vždyť to, co chcete Vy, chci také —" a byli bychom bývali hotovi na věky věkův...

Pan Zákrejs této věty nevyřkl.

* * *

Ale kdo je mladý, kdo starý? Jak se pozná člen Moderny, revolucionář, nové světlo? Nynější boj byl prubířským kamenem. Rázem stály tábory proti sobě, ku př. pan z Čenkova. Potácel a motal se dlouho mezi námi — dnes jej vidíte píšícího do Švandy Dudáka veršem to, co už p Schulz pověděl tuze jadrnou žurnalistickou prosou. — Jiní starší neby zase jaktěživi mladými. Nechci ovšem touto klassifikací odsuzovati literárn činnost toho onoho spisovatele. Mám na př. mnohé verše Klášterského rác třebas on stál plným právem mezi starými. Imputuje se nám, že chcem

Digitized by Google

ty staré pobít. K smíchu! Není to nic jiného, než vzájemná výměna náhledů. Staří řeknou nám, co si o nás myslí, my zase opačně starým; rozkřikne-li se však starý A, že se starému B děje křivda, že se nemá o něm tak psáti a p. — oh, to je vždy tuze podezřelé! Že naposled není na tom starém B mnoho! Vykonaná práce tu mluví nejlíp, jak dobře řekl Vrchlický. A líp, než všelijaké advokátství, dodáváme my.

* * *

Ledabylost, povrchnost a neúplnost, jaká se v tomto boji ukázala na uspořádání a vydání sebraných spisů Hálkových, nutí k vážnému přemýšlení. Našel se nakladatel, jenž ty spisy vydal. Takových 11 silných dílů na slušném papíře stálo jistě hezkých pár zlatých. Nakladatel vyzval k uspořádání a vydání spisovatele, jenž měl tehdy jméno jako prvý literární historik a byl přítelem zesnulého básníka. Jak to vydání dopadlo, víme. Spisy vycházely 9 roků, tedy nedostatek času není omluvou. A jděme dále. Spisy Kollára, Čelakovského, Máchy, Havlíčka, kolik jmen, tolik bolestných ran! Neapelujeme nikterak na firmy našich nakladatelů, byl by to zas jako vždy hlas volajícího na poušti — ale faktum je: naši staří neudělali pro památku svých přátel mnoho, ale co udělali, nestojí za nic.

Nová česká poesie.

Z básní J. S. Machara.

Časová melodie.

Hlubokou nocí uháním
na saních rozhlehlou nivou,
mám koně s leskem havraním
a dlouhou vlající hřivou.

Koni můj, děsíš se? Ze tmy, hle,
jaké to divoké vytí!
Podlité krví oči zlé
jak se k nám ze všech stran řítí!

Kde jen ti vlci celý čas
po našich vlastech se kryjí!
Je ticho . . . jedeš sám . . . a v ráz
kol tebe soptí a vyjí!

A je to rámus, zuření
a zubů cvakot a štvaní!
A psi tím v dálných vsích zbuzeni
řvou též — proč nevědí ani.

Vraníku, dobrý koni můj,
jen dál leť k předu a k předu!
Nevím, zda živ stihnu ten cíl svůj,
mně stačí, že jedu, že jedu.

Chvilkou si střelíme v rotu tu vlčí
tak mně, bez všeho účele —
ji to jen rozjitří a neumlčí,
však jede se to pak vesele . . .

Památce Nerudově.

Tak žije v mojí paměti:
Sestárlý orel zimomřivý
na sněti sedí sám a sám,
stesk konce hled mu mlží sivý,
však hrdost je v něm, síly plam;
už zřídka černá křídla zdvihne
a ve mohutném rozpjetí
do výše přímým letem tíhne
a v ní se tmavým bodem ztrácí
a oblouken se dolů vrací
k místečku svému na sněti.

Už za ním život . . . jaký dar!
Vždy zvyklý jenom vzhůru stoupat
tím okem svým zřel na svou zem,
vždy král, svou nohu nedal spoutat
kramářům k budce řetězem;
když bil se, bil se s protivníkem
zrak v zrak a proti páru pár,
a nebyl nikdy zákeřníkem.
Syn vzduchu rád měl metelici,
tu kovový hlas jeho hřmící
tak rád se mísil v živlů svár.

Digitized by Google

Pak jednou tiše na zem spad.
Byl mrtev. Lidé k němu spěli.
Hrd byl i v sledním ztrnutí.
Tu teprv s žasem uviděli
tu šířku lesklých perutí.
— Je týž to, jenž se jevil zraku
jak skřivan kdys, jak tečka snad?
Tak vida, orel! Inu, v mraku
je těžko ptactvo rozeznat! —
Hrob vykopali. Lze však hrudou
ta křídla skrýti! Ona budou
po věky z hlíny vyčouhat . . .

Tak vídám Tebe zas a zas;
Ó mistře, při každé své práci,
kdy člověk nejistotou štván
v své síly, v sebe víru ztrácí,
a k tomu, co zní ze všech stran
ať potlesk přátel, hymnů pění,
ať zloby nebo soudu hlas,
k ničemu dosti víry není —
už zvykl jsem si dobu dlouhou
ptát do prázdna se s marnou touhou:
co Ty by's tomu řekl as?

To žije v mojí paměti:
On tenkrát — řada tomu roků,
já po prvé svá křídla vzpjal —
s úsměvem ve svém orlím oku
mi na rameno zaklepal,
dvě slova řek tak lakonicky —
a jako když mě posvětí,
já vydržel jsem giganticky
pranýře, soudy, šibenice.
Teď, kdy řve kolem metelice,
zrak časem v dálku zaletí —
šediví vrabci cvrkajíce
se choulí jen tam na sněti.

V odlehlé dědině.

Studie z moravské vesnice. Napsala Růžena Svobodová.

(Pokračování.)

V.

Jitro ve vsi je veselé. Vyšla jsem na násep. Vzduch je pružný a chladný. Páry vycházejí z čerstvě vyhozeného hnoje. Stáje a chaloupky i stromy vrhají chladné, zavlhlé stíny. Ženy v jedné sukni, bosé, scházejí s náspí, vystupují uličkami. Plachty mají přes ruku přehozené, nesou nabroušené lesklé srpy a dojídají brambory nebo chleba ještě cestou. Jedna volá na druhou, po práci se dotazují, čekají na sebe a jdou po dvou i třech po cestě do polí. Malé košilaté děti vybíhají před chaloupky. Hoch světlovlasý vysoký, jedenáctiletý se zubatě zastřiženými vlásky chová malou holčičku v čepičce stažené až na oči, a mladou bílou slípku na druhé ruce. Děvčátko rve hlavu slípky malou ručkou, hraje si s ní a nastavuje kůrku okousaného chleba. I sestřička jejich čtyřletá v dlouhé učerněné košili s rozcuchanými zlatými vlásky vybíhá z chaty, mne si bílýma, kyprýma ručkama loktem až k rameni rozespalá očka. Nemůže prohlédnout, nemůže!

„Ty nejdeš do školy!“ ptám se hocha-chůvy v kostkované vestě.

„Ne, dnes jde Teryna.“

„Vy se střídáte?“

„Ja! Jeden den chovám já, druhý den ona.“

Jsou to kolářovy děti. Na chalupě stojí napsáno Václav Zim., kolář—Wagner.

Ve vesnici kdákají slepice, protáhle po sté oznamuje jitro kohou. Na náspích chrastí metení košťaty, ze všech stran je slyšet, cítit ranní čilý pospěch.

Digitized by Google

Děti přespolní přicházejí do školy. Dvě malinké děvenky v dlouhých sukních a šátečkách na cíp na hlavě, zcela stejné jako dřevěné hračky spěchají drobnými krůčky ke škole. Přede mnou je rozpaky ještě zdrobní, jdou tišeji a zamlkleji. Na zádech na provázku pod ramena spuštěny houpají se jim stejné slaměné sotůrky na knihy se stejným červeným vymalovaným křížkem. Daleko zajdou než se osmělí i na sebe promluvit, sobě si co pošeptat. A krůčky dělají stále tak malinké, jakoby hrachu sypal.

Za vsí staví tesaři dům. Jejich hlasité výkřiky nesou se daleko volným laskavým jitrem. Na kvetoucí trávě za statky pase se hejno husí, něžně si švehlí, tiše vypravují, okusujíce mezi keři plané srstky i rozkvetlé keříky červeného jetele. Starý černý houser, vysoký a nemotorný, jako dřevěnou drží svou tuhou šiji ve výši, jakoby byl na stráži. Dá znamení, spádem se rozežene, rozkolébá své staré těžké tělo. I housátka i staré husy se odkolébají na nevysokých nemotorných svých nožkách dál, řadou se postaví a dále okusují. Po silnici jede na malém žebřinovém vozíku sedlák. Sedí kosmo na voze, který táhnou dvě nízké žluté kravky, a pokojně mne prohlíží. Za vesnicí na silnici ve „věčném stínu“ starých jasanů za velkými statky chodí podnikatel Štipka, mladý dobrodruh, který zde staví komusi chalupu. Má bílý klobouk „s pírem“ na zad naražený a čte v zažloutlé knize, kterou na kvap z kapsy vytáhl a drží ji, myslím, i obráceně. Vypůjčil si ji prý od zdejšího studenta, aby vypadal učeně a ještě více mátl dívkám hlavy.

Kniha má červený hřbet, na vrchní straně jsou pomněnky a růže a uvnitř nápis:

„Dvorný společník.“

„Pravidla slušného se chování, navedení i vzory k vyznání lásky, krátká barvo- i květomluva, předpisy k tajným dopisům atd.“

Smekl svižně klobouk a řekl vážně:

„Máme překrásné ráno!“

„To vy zde stavíte?“

„Ano a příjemno je zde! Ráno byla mlha!“

„Den bude myslím horký.“

„Den bude horký, ale les je zelený,“ odpověděl podnikatel úslužně.

Poptala jsem se, co čte.

Podal mi knihu.

„Je toho často zapotřebí v různých případnostech života!“ pravil a přejel si bradu s prvním lehkým chmýřím, jakoby přejížděl plnovous.

Otevřela jsem maně knihu.

„Ve společnosti dam nemluv o věcech politických, náboženských a vědeckých!“ tam stálo.

A proto, pomyslila jsem a pochopila, proč mi povídal, že je les zelený.

A nad tím nade vším nad horami zelenými a údolími s kotouči bílých par nad trávníky v rose se lesknoucími i nad alejí mladých nalévajících se třešní s šedorůžovými kmeny, po nichž chvátala celá procesí mravenců, rozpínal se nehluboký světlý blankyt s drobnými jako pavučiny napjatými obláčky.

Obloha rozvírala všechny své blankytné propasti, všechny krásy májového rána. Dva drobounké řídké obláčky pluly v blízkosti slunce. Jedlové lesy na horách zamodraly, sluncem osvětlené ze třešní spoře vyhlédající stěny chaloupek zabělaly se vesele a jasně. Po cestách vodou napitých, zahnědlých, matných vysýchaly včerejší stopy kolejí. Omoklá ustra-

Digitized by Google

šená kvítka nastavovala slunci svá deštěm ušlehaná líčka a na lukách ne v drobných krůpějích rosy ale v celých slzách na jazýčkových listech třpytila se voda. Tu zableskla se modře jako líhový plamínek, zas žlutavě jako samo slunko nebo se kovově žhavě zarděla nebo se zcela zasněžila jako skleněné slzy na lampách před oltářem.

Stála jsem u posledního statku nad vesnicí na rozkvětlém palouku.

Náhle přiblížil se ke mně malinký hošík. Vypadal jako hříbek pod převislou čepicí, v dlouhých kalhotách, které si nad každou louží oběma rukama nesl. Měl velikou pivoňku v ruce, přiběhl ke mně na luka a postavil se přede mne.

Čepici měl na půl hlavy staženou, sotva že mu oči koukaly. Oči měl veselé a dovádivé, nos široký i ústa taková. Sotva půl čtvrta roku mu bylo a takový byl malinký a směšný!

Díval se mi směle do očí, pivoňkou šermoval ve vzduchu. Pak roztáhl ústa k smíchu a vykřikl:

„Kam jdete? Pojďte k nám!“

Vzkřikl to takovým silným smělým hlasem, že jsem se až podivila.

„A kam?“ tázala jsem se.

„Tam dolů.“

„Čí jseš?“

„Nác Hampl z Rosova!“ vykřikl hoch a svalil se na břichu do trávy a kutálel se zúmyslně s vršku dolů, pivoňku vyzvednuv daleko nad hlavu. Pak vstal a počal pohlížet do nitra kvítka.

„Však má jen jeden pupen!“ povídal si sám, jako by mne tu ani nebylo, ale hned sebou pohnul, jako by ho myšlenka ozářila a pravil v celém vědomí její síly s jistotou:

„Kdybyste šla k nám, dal bych vám tu růžu!“

Hleděla jsem na něho všecka udivena. Takový malinký droboučký otrhánek je to, jiné děti ani pozdravit neumí a on již samá rozprávka. A pořád se usmívá, po ruce mi sahá, kabelku chce odnést, abych za ním musila.

Schválně jsem ho škádlila a nešla. On chvilkami na mne pozapomínal, kdykoli něco jiného upoutalo jeho pozornost. Zpod chlívku u první chaloupky vybatolila se žlutá housátka.

Hošík se k nim rozběhl sotva sám větší než ona a začal volat takovým něžným zachvívajícím hláskem:

„Housátka, housátka!“

Pak k jednomu usedl a vzal je okolo krku a říkal zase tak něžně:

„Vilušky, vilušky!“

Housátka zaplašil, zcela se mu skryla a zase svou pozornost ke mně obrátil.

„Pojďte k nám!“ vykřikl opět tak silně.

„Kde pak zůstáváte?“

„Vedle Suchomelových, vedle kmocháčkových a pak dolů.“

Hoch byl neodbytný i zajímavý. „Což dělat?“ myslila jsem, „půjdu.“ Vedl mne zadem po polích. Na ovláčeném poli rozséval rozsévač len. Plachtu měl přivázanou kolem šije, šel odměřeným pravidelným krokem i stejně tak jako stroj pravou rukou rozhazoval semeno. Jinde vyorávali první brázdu. Žena vedla pár silných kravek před pluhem, lichotila jim a tiše s nimi rozmlouvala.

„Pojďte, pojďte, milí!“ slyšela jsem ji šeptati. Muž v kožených spodkách,

Digitized by Google

ve vestě šel za pluhem, oral a dělal drobné střídavé kroky, jak krávy zajely a volal:

„Pomalu, pomalu!“

„Koho pak to vedete?“ tázala se mne babka malinká, tlustá a bezzubá. „Vždyť je to Nác divoký Terezky!“

„Koho?“ ptala jsem se.

„I to my jí tak říkáme,“ vysvětlovala babka, stoupla na chrást, který prve položila a zavrávorala. „Ona má šest dětí, přinesla si je ze služby z každého města jedno.“

Chaloupka Terezky byla poslední ve vesnici již zcela na svahu údolí. Žila tam v malé světnici v podruží. Pod okénkem dřevěné chaloupky rozkvetl keř fialově rudých pivoněk. Hošík vítězně otevřel přede mnou malá dvířka, vysokou travou zarostlá, a vedl mne ku vchodu. Na prahu stáje, nad níž byl také zavěšený laciný, tištěný obrázek sv. Leonarda vysoko postaveného nad stádem bravu a skotu, stála malá ženská s křivýma nohama. Byl to onen druh, jež připomíná velice kachny svou chůzí. Krátké, neohebné nohy, silná ramena, velké, stejně tučné rty a malá přivřená očka i hlas takový, který jde na plocho celými ústy bez jediného přízvuku.

Ona i tak promluvila; chtěla se usmáti. Však těmto tvářím nedaří se úsměv. Jako zděšení vždy vypadne.

„Tak včil jděte dál!“ řekla a vedla mne do světnice.

Vysvětlila jsem jí, jak sem přicházím.

„To je takové duch nedobré!“ řekla o svém hochu vlídně.

Prala prádlo mladému učiteli, vdovci.

„To já si tak přivedělávám, jak mózu.“

„Kde máte druhé děti?“

„Tři jsó ve škole, jedno chodí do fabriky a jedna slóží v Olomouci. Což s nima? Lidi mi dost říkali, abych ji do té služby nedávala, že to dovede jako já. Ale což mózu dětem říkati, řeknou mi sama taková. A pak já ještě dnes za sebe nestojím!“

Pohlédla jsem na ni. Nesmála se. Zcela vážně to o sobě povídala. Ústa měla otevřená dokořán. Hošík počal dovádět.

„Mám s tím trápení!“ pravila. „Na jednom lůžeti musejí ležet. Když je položím proti sobě, tak se to kope, když podlívá, tak se to škrábe. A nihdá to není dobrý.“

„Šest dětí máte?“

„Šest, hromádka. No, není toho tak moc. Ale když jsem nihdá nebyla vdaná, je toho přece dost.“

„No víte,“ řekla Terezka a pomydlila na ploché dlani prádlo. „Byl to také nějaké zlé duch, jako tento. Toť se ví, že je po něm. Moje děti só každé jiný barvy. Jednu, tu sedmiletou, mám takovó městkó. Jen rohlíčky a cukrátka by jedla. Do syrovácné se jí nechce. Ta zas . . .“

Vstala jsem. Z beztvárného hlasu Terezčina mi bylo nevolno. Ona velmi snadně pojímala život. Hleděla na mne zcela spokojeně, ústa majíc rozevřená. Líbilo se jí tak patrně, jak to vše zařídila.

Vyšla jsem. Zdržovala mne, ale já nezůstala. Za rohem chaloupky za chlívy sedělo asi sedmileté děvčátko na zemi a hrálo si s třískami.

„Čí to je?“

„I má, to je ta městká, co jsem včil povídala.“

„Vždyť jste povídala, že je ve škole!“

„Já zapomněla, je teď špatná, má jakousi bídu, ty mozary, tak je doma.“

Digitized by Google

„Tys nemocná?“ zeptala jsem se dítěte. „Pohlédni na mne!“ vyzvala jsem jí. Ona pozvedla hluboce skloněnou hlavu poslušně do výše. Její bílé líce hořely horečným ohněm a oči takové smutné, ohromné, temně modré děcké oči, tak modré, jaké bývají jen letní noci, na mne zdlouha pohleděly. Sáhla jsem jí na čelo. Bylo žhavé.

„Vždyť má horečku, vezměte ji domů, jak ji můžete nechat sedět na studené zemi!“

„Když chce!“ řekla a poručila dítěti, aby vstalo. Děvčátko mdle vstalo, sukénky si přišláplo, zavrávoralo a rozepjatýma ručkama sotva rovnováhu udrželo.

„Co je ti, děťátko?“ zeptala jsem se. Ona chtěla promluviti, ale již nemohla. Zasípala a ukázala na bílý, odhalený krček.

„Vezměte ji domů!“ řekla jsem rozrušeně matce.

„Běž,“ poručila jí. Ona uchytávajíc se za dřevěné stěny stájů poslušně šla do světnice. Těžce a namáhavě chytala dech a v hrdle, jako by se jí cosi vařilo.

„Vždyť je těžce nemocná, opatrujte ji,“ řekla jsem Terezce.

„I nešt, šak ono to vynde!“

Odešla jsem.

Druhý den o polednách nahodile jsem zaslechla, jak některý z chaty, udavuje se při tom prosnou kaší, pronesl, že ta malá holka divoké Terezky se udusila a že matka šla do města k panáčkovi „pohřibek popravit“. Vzpomněla jsem si na poslední pohled hlubokých, horečných těch očí a s ustrnutím před nevysvětlitelným tajemstvím oněch posledních hranic jsem si připomněla, že ona již odtud odešla, v úžasném poznání jejich. A stejný pocit jako v dobách dětství, kdy smrt mi byla jen lehkým vyjítím za jinozemské brány ve světlou zahradu, stará lítost, že jsem po ní těm, kteří mne předešli, neposlala pozdrav, se mne zmocnila. Taková lehká lítost, jako když někdo šel do města a nevzal napsaný list na poštu. Vzpomněla jsem si na starého šindeláře, který ještě dopoledne okrajoval pod kolnou z jedlového dřeva šindel, který šel od dopolední svačiny s nohama jaksi pokleslýma a odpoledne si poslal pro doktora i pro kněze a celou noc zvolna umíral; a i tu starým návykem přilétla ona děcká nesplnitelná touha, vzkázati něco za pozemské brány; ale vždyť i my dojdeme a samy vyřídíme, napadlo mi v konejšivém utišení a přála jsem malému děvčátku Terezčinu, že bez tíhy starosti odešla dříve, než by počala pykati zde za to, že její matka až příliš prostou myslí svou tak lehce pochopila život.

Ale i tu jsem zašla dál. Řekla prý prostě: „Ňu nechť si ji pán bůh vzal.“ „Ano“ řekla jsem nyní. „Ona smí tak snadný vidět život, je-li jí i tak prostá smrt. Neztíží-li jedno ani druhé tíseň závažného účelného přemítání, hádání i ve tmách hledání. Její chudá mysl nerozbrázdí ani na krok vesmírné zákony. A smí pojímat tak lehce život, proto že i snadno pochopila konec jeho, poslední bod, nelaskavou smrt.“ (Dokončení.)

Digitized by Google

Z duševního ruchu za hranicemi.

List z nejnovější poesie německé.

Napsal Jiří Karásek.

II.

(Stanislaw Przybyszewski: Totenmesse. Vigilien. Himmelfahrt.)

Ani nemusil Stanislaw Przybyszewski citovati mottem ke své „Totenmesse“ (Berlin W. F. Fontane & Co. 1893) Chopinovu Fismol-Polonaisu op. 44., a ani byste nemusili věděti, že z jeho péra vyšla též studie o Chopinovi*) — a vytušíte hned, po prvních akkordech poetické skladby Przybyszewského, mocný vliv tohoto skladatele na geniální, brutálně rozervanou, všemi rozkladnými jedy napitou poesii německého Poláka. Przybyszewski není první z dekadentů, který podlehl Chopinovi. Stačí vzpomenouti z řady jiných jen Maurice Rollinata, který ve svých knihách „Les Névroses“, „Dans les Brandes“ a „L'Abîme“ reprodukoval složité a raffinované kouzlo chorobných inspirací Chopinových. On a Przybyszewski, inspirováni byvše jedním a týmž skladatelem, dopracovali se místy tak podobných tónů — že nemůžete odolati, abyste nesrovnávali. Čtěte jen na př. z knihy „Les Névroses“ báseň „Les Yeux morts“ (str. 331.) a srovnejte s ní ono místo z „Totenmesse“, kde Przybyszewski mluví o měkkých, studených rukou umrlčích (str. 40) a vytušíte vliv, jemuž oba básníci podlehli, nemůžete nevysloviti jméno, pod jehož kouzlem oba básníci pracovali — Chopina! U Przybyszewského jde však básnické vykořistění skladeb Chopinových až do nejposlednějších konsekvencí. Platí-li o kom slovo Vischerovo, že cítí z tónů cizí hudby vystupovati obraz vlastní duše**), platí jistě o Stan. Przybyszewském. To vnoření se v utkvělou myšlenku, stopování vidiny až do nejextremnějších mezí, tam, kde začínají již hallucinace výjimečné, fantastické a výstřední, to vše divoce rozechvěné a k zoufalství úzkostné, našel Przybyszewski a převzal v této formě z hudby Chopinovy. A vzpomenete-li dále polského původu Przybyszevského, že je krajanem Adama Mickiewicze..., jejž neštěstí vlasti uvrhlo v náboženské šílení, znáte-li poesii druhého jeho krajana, Kornela Ujejského, nejvzácnější jeho piècy, noční a smuteční melodie, prosáklé těžkou dusivostí chrámových rekvií -- skladba Przybyszewského, třeba vás na první ráz zarážela a zdála při první lektuře ode všeho, co v poesii dosud existovalo, odcělenou, znenáhla pozbude své záhadnosti, dokáže vám své právo na život, poněvadž vznikla z toho, co existuje, poněvadž je důsledkem praemiss, jež byly dány, poněvadž má reálné základy, na nichž básník mohl své dílo zbudovati.

*) Zur Psychologie des Individuums: 1. Chopin und Nietzsche. 2. Ola Hansson.

**) Fr. Vischer, Kritische Gänge, 6. Heft.

Digitized by Google

Ale ještě jeden jest autor, jenž stál u kolébky „Totenmesse“ — Friedrich Nietzsche. Ideový podklad básně není vlastně než básnická realisace myšlenek velikého poety-myslitele. Nietzscheův „Übermensch“ - to je hrdina Przybyszewského skladby. Chvílemi se vám až zdá, že Przybyszewski máčel péro do Nietzscheova kalamáře. Jak známě na př. zní stylisace následujících vět z „Totenmesse“:

„Já jsem pro sebe samého!

Já jsem počátek, poněvadž v sobě nesu celou vývojovou řadu, a já jsem konec, poněvadž jsem její poslední člen.

Vy máte ještě vnější svět; já nemám žádného, já mám jen Sebe. Já jsem Já.

Já, veliká synthesa Krista a Satana, jenž sebe sama na horu vedu a v pokušení přivádím a sebe obelstiti chci“ atd. (Str. 19.)

Chopin a Nietzsche - - ale nutno přidati ještě jeden prvek, aby vám sloučení všech tří dalo básnickou individualitu Przybyszewského. A tento element právě tvoří svrchovanou originalitu autora „Totenmesse“ — tvoří právě to nové a překvapující, co přinesl do poesie a co zachraňuje jeho jméno z povodně imitátorů, vykořisťovatelů a literárních pirátů.

Je rozlomen ve dví již od narození. Nechybím snad, vezmu-li za základ své analysy detaily, jichž užil Przybyszewski v „Totenmesse“ k analyse nitra svého reka — je více než zřejmo, že „Totenmesse“ je vlastně intimní zpovědí samého autora. Zrozen ze smíšeného manželství, z otce protestanta a matky katoličky, z otce sedláka a matky náležející schudlému rodu šlechtickému, z manželství vzájemně zcizeného a studeného, bez lásky a náklonnosti rodičů — nese od prvního svého vydechnutí v sobě zlomenost, rozpor a boj... Na jednom místě básník výslovně poznamenává, že si vždy připadal jako něco nekoordinovaného, navzájem se vylučujícího a potírajícího — totéž, co se později uvědomilo jako duch vtíravé, zhoubně zžíravé analysy. Stále boj, rozklad, rozrušování - - — nikdy smír, láska, synthese. To je základ básnické individuality autora „Totenmesse“. Správně řekl básník v úryvku, jejž jsem výše citoval, že nemá vnějšího světa, že má jen své pyšné, všech styků zbavené, studené Já. To jsou opuštěné, zapadlé šachty, kam sestupuje, kde doluje — mimo ně neexistuje pro něj nic. Je to úzký pruh terrainu, jejž vyšetřuje, nejsou pro něj široké a bezmezné obzory dálné planiny - ale za to ten malý a vybraný kout půdy překopává a přebírá s vášní maniaka, vniká tím hlouběji, čím v užší meze je sevřen: jde až k samému dnu, až k dušim věcí a ztrácí se konečně i tam, kam již váháte jej sledovati...

V mnohém připomíná Przybyszewski Richarda Dehmela — je přímo charakteristická dedikace „Totenmesse“ autoru cyclu „Verwandlungen der Venus“ (kniha „Aber die Liebe“) - - ale co jest u Dehmela jedním ze základních tónů, jest u Przybyszewského jediným základním tónem. Dehmel upadá v mystiku, Przybyszewski je mystik. Dehmelovo dílo ve své roztříštěnosti, v bojovném chaosu, s jakým se praesentuje, obsahuje sem tam trhliny, v nichž se do prolité krve rozsvítí náhlý, v jednom trhnutí míjivý blesk autorovy inspirace a osvětlí nejzáhadnější hlubiny lidského nitra: ale u Przybyszewského je přímo v plánu toto stálé sestupování v propasti psychických záha on má v úmyslu dojíti míst, kam dosud nikdo nevkročil, v ty neprozkoumar a netknuté kraje duševní, o nichž se dosud neví skorem nic více, než co vědě staří o částech země, jež na svých mapách značili slovy „hic sunt leones“. Ale kdežto u Dehmela po tónech nejotrávenějšího pessimismu rozeznívá se vždy ještě hymnus bílých a očištěných radostí, slavná vise šťastné a veliké budou

Digitized by Google

cnosti — u Przybyszewského je stále temno, jež pod svým ledovým povlakem všechen život, všechnu naději ničí. A kde by se i rozhořeti mohl jasnější tón, barevnější paprsek, kde by se i zjeviti mohl zákmit dušeného světla, nejnepatrnější záchvěv potlačovaného tepla — tam básník úmyslně nevidí a necítí, jen aby nemusil bořiti a přestavovati příšerný svůj názor o světě a životě, jejž na vratkých hypothesách, na vratkém podkladě osobní předpojatosti byl vystavěl. Zbývá šílená radost ducha, jenž troufá sám sobě namluviti, že to, co vyanalysoval, potvrzuje jen správnost jeho zoufalých předpokladů, jenž troufá si uvěřiti, že to, co tušil, či snad lépe si přál vynalézti, skutečně nalezl. To jsou už nejspodnější dna, nejprobořenější hlubiny, kde leží tmavé, hrozné tajemství šílené, satanské, černé mše, kde jsou poslední agonie, poslední vzkřeky dokonávajících vášní. — —

„Jeden z aristokratického rodu nového ducha, kteří hynou přílišným zjemněním a příliš bujným vývojem mozku“ — představuje autor v úvodě svého reka. „Totenmesse“ líčí záhubu jedince, jehož mozek se tak bujně, tak úžasně bohatě rozvinul, že zahubil, vyssál a zničil tělo: autor demonstruje na něm, jaké přeměny a převraty vyvolal a způsobil v duši jednotlivcově pokrok a vzdělanost vždy v horečnějším a horečnějším kvapu postupující, závratné nahromadění a nakupení kultur všech věků a národů. Básník demonstruje, že nemohla tímto vzrůstajícím pokrokem duše jednotlivcova zůstati netknuta, že se musila nezbytně měniti, zjemňovati, zdokonalovati, aby stačila tomuto příboji nových idejí, že se vždy přiměřeněji formuje, aby byla schopna vše přijmouti a obsáhnouti. Demonstruje, že jiná je duše člověka XIX. století, člověka příliš raffinovaného, příliš záhy celou hru prohlédnuvšího, než duše člověka některého století středověku, třebas v stěsnaných ulicích Norimberku, člověka bojácného a ustrašeného svými pověrami, jenž žil mezi řinkotem zbraně a chřestěním růžence. Autor vylíčil přítomnou fázi, nejmladší evoluci lidského mozku: přechodní stav, který však je absolutně nutný jako článek celého řetězu, kdy mozek dospívá nejzazšího rozpjetí, nejzazšího svého zjemnění, zatím co tělo ještě daleko má k tomu, by dostihlo mozek. Tato nerovnováha, tento rozdíl mezi bodem, kam pokročil mozek a kde zůstalo tělo, působí dle něho stav, jejž zveme z nedostatku lepšího názoru chorobou, nervosou, psychosou. A tento stav vybral si Przybyszewski za předmět svého specielného studia. Nenaznačil již, snad z bázně a studu, aby neměl nic společného s utopisty a illusonisty, jimiž pohrdá, věřícími v život, rozvoj, pokrok, on, který nevěří v nic než v smrt a zničení! — že tento přechodní stav je nutným, třebas velmi trapným a bolestným studiem, k novému zase životu. Že člověk dneska trpí, aby člověk budoucna žil zase z plných, nashromážděných zásob. Co jemu po této perspektivě — — jemu, který nechce již viděti rána, poněvadž je zamilován do temnot, jež ho usmrcují?! On nechce věřiti, že by po něm mohlo se jíti ještě výše a ještě dále — sebe pokládá za vyvrcholení, za nejsvrchovanější možné rozpjetí, po němž, chtělo-li by se ještě postoupiti dále, nezbytně by musil následovati skon, zmar a zničení... A tak, v klamu, že nastává konec všeho, analysuje jako symptony úpadku a smrtelné choroby, co je vlastně počátkem svrchovaného zdraví celého lidstva — zmatek a v nesčetné směry dráhy roztržený a prolomený bojovný chaos, kde kvasí se zárodky nového života, prohlašuje bez rozpaku za poslední zápas, za poslední vzchopení se energie, jež ve vysíleném a vyssátém organismu lidstva ještě zbyla...

Tímto názorem napojeny jsou všechny dosavadní práce Przybyszewského, jež jsem v titule uvedl. Všechny, i „Totenmesse“, i „Virgilien“ (IX. sešit

Digitized by Google

„Neue deutsche Rundschau“ 1894, str. 865.—889.), i „Himmelfahrt“ („Modernen Musen-Almanach“ 1894, str. 305,—315.) — analysují nejmladší evoluční fási lidového mozku vykořisťujíce toho, čeho nabývají, by potvrdily správnost autorových předem stanovených theorií, v něž však tento věří pevněji než v dogma, tak že i to, co v pravdě mluví proti jeho hypothesám, dovede on vykořistiti . . . Nejdůsledněji toto thema vyjádřila a propracovala bez odporu „Totenmesse“. „Vigilien“ a Himmelfahrt“ jsou pouhými variacemi téhož thematu, ba mají tyto dvě práce dokonce stejnou úvodní scénu, rozchod s ženou, jež přesytila. Po „Totenmesse“ nevím, je-li ještě možná nějaká gradace. To jest jediné, vzácně hotové a celé dílo, v němž básník řekl vše, co chtěl říci. Podpisuji rád všechny komplimenty Dehmelovy, jež v „Moderner Musen-Almanachu“ v listě Bierbaumovi adressovaném tento básník vyslovil o „Totenmesse“ jako díle absolutního popření života z nejintensivnějšího uvědomění si bolesti, — ein Menetekel auf den unfruchtbaren Selbstgenuss“ und „schauerliche Symphonie erlösender Zersetzung“. (Str. 277.) Je to úžasně bohaté propytvání vlastního já. Vnější svět pro něj neexistuje. Samotářsky, obrácen do sebe, zabrán svými představami, jeden z těch, abych užil jeho vlastních slov, kteří na cestě zmírají jako nemocné květiny, — absolutní, celý a výlučný umělec, pro něhož umění je vášní, jak vyslovil typ takového umělce E. A. Poe — — má jen záhadný svět svého nitra, jeho tmy a prohlubně, boj duše, jež „se prohlásila autonomní“, se smysly a pudy. Nitro propytváno v této básni hlavně vzhledem k sexuelnému, vylíčen zhoubný vliv mozkového epikureismu, zneužívajícího vlastní duše, abych užil terminu Bourgetova, na tělo, boj mozku s pudem pohlavním, zápas rozumu s požitkem, zápas životní vzepřené a vzkypělé energie s vůlí zničiti a roztrhati své já . . . To hrozné, příšerné autorovo: Ich will untergehen! . . . Ty resultaty, jaké se jeví na posledních bojištích tohoto zápasu, kdy mozek vítězně rdousí pohlavní pud a jedinec zničen a ztráven hyne sebevraždou . . .

Neupřete brutální mohutnosti těmto stránkám Przybyszewského skladby: v těch oživuje něco ze zdrcující síly a věštecké výmluvnosti starozákonních proroků. To jsou rhytmy, v nichž bouří a sálá mohutný žár, vzrůstající do úchvatných rozměrů, strhující a zasahující všechno v peklo svých nejprudších plamenů. A hned po těchto místech přichází tím příkřeji kontrastující prósa vědce, slovo exaktní vědy, technické termíny její, vědecké symboly, vědecké hypothesy, — suchá, střízlivá prosa, která má celou rozšafnost německého vzorného filosofa. A zase změna: vášnivý výbuch lásky, kus nejžhavější poetické erotiky — a hned po něm kousavý výsměch, cynismus, hnusné plivnutí, přecházející posléze v delirium, v trapné blábolení šílence. Tak potácí se básník od sensace k sensaci, od nemocné sensitivnosti k mystice, od mystiky k smyslnosti, od smyslnosti k cynismu, a dále v jiné stavy a choroby: hned se zdá koupati v lehké světelnosti, v mírném prohřátí naivního dětství a hned zase zalévají jej studeně černé temnoty stáří, šílenství a smrti. Hned čtete zbožný traktát středověkého mnicha a jste v pokušení najíti na knize letopočet Anno Domini . . . — a hned zase slyšíte úryvky mystických litanií k Satanu. Hned najdete v knize methodou realistických mistrů pracovanou scénu (kavární scéna z „Totenmesse“) — a zase tonete v měnivém víru nejrůznějších apokalyptických vidění, v horečné spleti bludných fantasmagorií, ztroskotaných snů. Hned boj, zmatek, vzepření, revolta — a hned zase klid, zmrtvělý klid servané a zdupané duše, klid náboženského šílence, jenž se umučil. Správně se charakterisoval Przybyszewski: synthese nejortodoxnějšího prvokřesťana a potupně se rouhajícího neznaboha, mystický ekstatik a satanský kněz, jehož ústa pro-

Digitized by Google

nášejí zároveň nejhanebnější blasfemie a nejzbožnější slova. Nejzpilejší nadšení — a nejstudeněji vypočtený raffinement.

Zlořečí řečí zbožnou — jak řekl jeden kritik o Baudelairovi. Je zřejmý tento katolický ráz celé básně. Polský jsem již vytkl. Víra v katolická dogmata zmizela, ale zůstala katolická obrazivost. To jsou lidé, abych užil fráze Sainte-Beuveovy, kteří nevěříce, dávají se přece ještě jímati a vzrušovati nádherou kultu, majestátností slavností Církve, harmonií zpěvů, vůní kadidel, odleskem zapálených světel . . . Upozorňuji jen z „Totenmesse" na scenu z venkovského katolického kostela, na str. 60. Je zcela temno; jen svíce hoří ponurým svitem jako řeřavé uhlí, marně chtíce proraziti bělavý závoj kouře kadidlového, vznášejícího se před monstrancí, jíž se hluboce koří kněz . . . Nákažlivou chorobou polovice vsi zahynulo, a ti, kdož zbyli, každého večera shromažďují se v chrámě, vrhají se zcela na zemi a sténají, plni bolesti, v potu smrtelné úzkosti, k Bohu o pomoc . . . Prostorou chrámovou zní zpěv, zoufalý zpěv, v němž celý dav zdá se mizeti v jedinou massu, v jediné na dlažbě chrámové rozprostřené tělo prosebníka . . . Vzpomínáte hned obrazu Waclawa Szymanowského „Modlitby". Ta shoda obou umělců polského původu je velmi zajímava. Ale nebudu se již šířiti do detailů, obraz je ostatně i českému obecenstvu šťastnou a vzácnou náhodou znám. Ale jaké podrobnosti by se zde při těsnější paralele našly. I ta methoda v užívání a nanášení barev, jak je si příbuzna!

Jsem jist, že před „Totenmesse" pokřižuje se mnoho jinak volných a liberálních lidí, — z hrůzy nad touto satanskou mší, již přečetl básník, jak vtipně kdesi bylo řečeno. Ale nemůžete jednoho básníku upříti. Tušíte, že jen po těchto stopách, jež vyšlapal Przybyszewski, lze dojíti nejrůznějších psychických záhad, k tomu, co nejasné a splynulé spí na dně duše, zaplaveno a prolito krví a bolestí, k tomu, co vypne se a zvedne tak často na zmrtvělý povrch, jenž je tíží a stlačuje, v černých, široce rozestřených, ostře okrojených plochách, nenadálým nárazem zdvižených, by pomísily a zkalily nečisté šťávy shnilé hladiny duševní. „Totenmesse není lehtavě pikantní modní voňavka z dekadentního budoiru, tak něco à la špatně imitovaný Jean Moréas. To je vskutku grandiosní, zdrcující a strašlivá báseň dekadence, jež vzbudí snad mnoho odporu, mnoho posměchu a mnoho pohrdání — ale jíž důležitosti a významu nemůže upírati nikdo, kdo vážně přemýšlí o umění a životě a kdo oceniti zná talent, jenž se ztroskotal a rozbil v krajích Neznámého, Nedostupného a Neproniknutelného . , . Myslím, nikdo nevyčte autoru pósy, affektace, nikdo nevyčte jemu, že by koketoval: ty rány příliš krvácejí, ty bolesti jsou příliš rozdrásány, než aby se zdály býti pro efekt způsobeny. A také nikde při lektuře, poddáte-li se autorovu umění, nemáte dojmu něčeho pompésního, dekoračního, psychologicky nezdůvodněného. — — Věříte upřímnosti autorově, třebas jste s ním nesouhlasili, třeba jste byli přesvědčeni o jeho předpojatosti a jednostrannosti — věříte mu, poněvadž nemáte příčiny mysliti, že sehrál před vámi jen naučenou úlohu. „Totenmesse" je nejen veliké umělecké dílo, ale i vážný dokument doby, nad nímž se jistě jednou zamyslí člověk jiných, šťastnějších a silnějších dob . . .

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Římský a peštský sjezd lékařský.

F. H. Pověst mezinárodních lékařských kongresů zvláště v posledním desítiletí stále rostla — byly to hlavně stěžejní otázky lékařství, které tu docházely luštění a rozluštění (tak Pasteurova přednáška o mikroorganismech jakožto původcích nemocí, Listerova o antiseptickém léčení ran, Kochova o léčení tuberkulosy a pod.), otázky to, které vzbuzovaly zájem nejen všeho lékařského světa, ale i zájem širšího publika: vidělo obecenstvo vyrůstati tu naděje na zmírnění zla útrap tělesných a proto s dychtivostí počínalo stopovati a stopuje práce podobných sjezdů. I kladli také velikáni lékařské vědy (Rokitansky, Virchow) při sjezdech těch hlavně na to důraz, aby mimo jiné i obecenstvo bylo navedeno všímati si více než dosud pokroku lékařského bádání a pomocí svojí k tomu přispívalo, aby výsledky bádání toho nezůstaly toliko v theorii, ale aby také prakticky se uskutečňovaly. A tak pomalu vštěpují se v lid přesvědčení o důležitosti veřejného zdravotnictví, tak pobádá se k podpoře dalšího bádání jak na př. poznali jsme z podpor, jež dávány (aspoň v cizině) při ohlášení Kochova léčení proti tuberkulose, jak pozorujeme (bohužel dosud ne u nás) při nynějším ruchu s therapií serem proti diftherii.

S nemenší dychtivostí než minulé internacionální sjezdy lékařské, které vždy po 3 letech se konají, očekáván i letošní 11. sjezd v Římě — účastenství bylo tu ze všech dosavadních sjezdů největší: sjelo se přes 7000 lékařů. Než řekněme hned, že kongres zklamal úplně. Nejen že uspořádání zevní bylo prabídné, ale i práce vlastní sjezdová nestála téměř za nic a neměla výsledku žádného. Hlavní chybou bylo, že plán práce byl příliš široký. Ustálilť se totiž poslední dobou u sjezdů podobných zvyk, nahrnouti co možná nejvíce přednášek, a tím se stává, že všechna činnost jest velmi povrchní a rozdrobuje se příliš v sekcích. Tak bylo v jediné sekci interní ohlášeno na jeden den přes 80 přednášek, neméně i v sekcích ostatních, celkem pro celý kongres asi 2000 přednášek — počet to, který by dostačil jistě pro celý rok a ne pro dobu 7 dnů. Nemalou závadou jest dále obcovací jazyk — obyčejně připouštějí se při takových příležitostech mimo jazyk domácí ještě 3 světové jazyky, což ovšem jest při jednání na závadu. Však tě už ozývají se hlasové volající jen po jedné „úřední“ řeči a jako takovou navrhuje se (i od Němců) francština. A tak klesal počet účastníků kongresu římského den ode dne po stech, až poslední den zbylo 500 osob, přednášející i posluchače v to čítaje, co zatím ostatní rozejeli se obdivovat jednak krásám Italie, která právě v jarním rozpuku kvetla, jednak vzdát hold historickým památkám, mezi nimiž nás lékaře dojista ne na posledním místě poutala ona skvostná zdravotní zařízení (aquaedukty, thermy), jež jsou

Digitized by Google

ještě zachována z dob, kdy sice méně o veřejném zdravotnictví se mluvilo, za to více jednalo . . . .

Nemohu pomlčeti tu, že na kongresu římském jednotlivé národnosti měly svoje oddělení, kam se příslušníci toho národa obraceli (tak Poláci, Maďaři, nemluvě o národech velkých) — my Čechové byli jsme nuceni uchylovati se do oddělení „rakouského“ a odtud obyčejně odkazováni jsme byli k Němcům z říše! Také charakteristické.

Rovněž výstava s kongresem spojená odpovídala celkem průběhu kongresu: nepodávala to, co slibovala. Nechť uvedu jen, že darmo hledali jsme sbírku lebek zločineckých, jež Lombroso slíbil tu vystaviti. Zajímavá byla sbírka starých nástrojů chirurgických (staroegyptských). Jinak nebyla výstava nijak internacionální, nýbrž hlavně italsko-německá, ostatní státy, súčastnily-li se vůbec, učinily tak v míře nejskromnější.

Za místo příštího (12.) internacionálního kongresu lékařského zvolen Petrohrad — dle zpráv novin daroval zemřelý car na sjezd ten 50.000 rublů. Doufejme, že jím se obnoví dobrá pověst sjezdů.

Daleko většího významu nabyl mezinárodní sjezd zdravotnický v Pešti — obrácena tu pozornost ku léčení nemoci, proti níž až posud stáli jsme zcela bezmocni, a která přec tisíce a tisíce životů mladých nám odejímá a více a více se rozšiřuje — míním diftherii, o níž jakož i o jejímž léčení na sjezdu bylo jednáno.

Co se původu dotýče, tu znova na sjezdě zmíněném Löffler dokazoval, že nemoc ta vyvolávána jest zvláštním bacilem (po něm „Löfflerovým“ zvaným) — kde u affekce ten neshledán, nemůže činěna býti přesně diagnosa diftherie. Bacil ten dostává se do hořejších oddílů cest dýchacích a to buď přímo (polibkem, prsty potřísněnými sekretem infekčním a p.), anebo nepřímo (prádlem atd.). Nepřítelem migroorganismů diftheritických jest světlo a sucho, — proto v bytech tmavých a vlhkých déle se udržuje a další infekci působí. Co se léčení dotýče, tu odporučuje Löffler onen nově udaný lék, o němž hned doleji pojednáme. Prophylakticky doporučuje mimo vhodné poměry vnější (čistý, suchý, vzdušný byt, čistění dutiny ústní) okamžitou isolaci individua, u něhož určena diftherie. U ozdravělých Löffler shledal ještě drahný čas po přestálé diftherii v nose, ústech a krku bacily, i odporučuje proto, aby po nějaký čas rekonvalescenti od zdravých byli odděleni, až lékař uzná, že mohou s druhými obcovati. Roux, jenž tvrdí podobné, upozorňuje zvláště na to, že důležito, aby byla diftherie pokud možno brzo rozpoznána, aby nejen s novou therapií mohlo co nejdříve býti počato, ale aby nemocné dítě mohlo býti co nejdříve isolováno, což zvláštní důležitost má pro děti školou povinné, — škola jest hlavním zdrojem nákazy, a proto obrací se Roux na učitele a učitelky, aby uvedených hygienických prostředků byli dbalí a lékaři stáli k pomoci, neboť jen tak lze obmeziti šíření nákazy.

To, co právě uvedeno, bylo celkem věcí známou — lékaři však stáli téměř bezmocni vůči nemoci, nemajíce žádného léku. A tu právě na sjezdu pešťském vyvstali lékaři (Roux, Behring) tvrdíce, že onen žádoucí lék našli. Připadá tu dojista každému na mysl i onen jásot, jaký se strhl před několika lety, kdy vystoupil Koch s tvrzením, že má lék proti tuberkulose — než nyní má se věc jinak. Roux i Behring vyhlásili předem, co lék jejich jest a jak se vyrábí, nečiníce lék svůj jako tenkráte Koch lékem tajným a ukázali prostě každý na své výsledky, vybízejíce k pokusům dalším.

Nová therapie zkoušená asi ode tří let, zakládá se v zásadě na tomto:

Bacili, které infekci působí, vniknou do těla, usadí se tu a produkují

Digitized by Google

jistý jed — toxin. Proti tomu však organismus reaguje a buňky jeho na obranu vyrábějí látku, jež snaží se toxin paralysovati — antitoxin. Tento antitoxin jest tedy lékem a vyrobiti jej a dodati organismu v čas, abychom pomohl tomuto toxiny vzniklé (ale i vzniknouti mající) potírati, toť úkolem therapie serem. Antitoxin pak připravuje se ze sera krevního zvířat, které „otravujeme" ponenáhlu jedem diftheritickým, až se stanou immunní t. j. až krevní serum jejich tolik antitoxinu obsahuje, že na jed diftheritický nereagují. Zvláštním postupem vypěstují se uměle bacili diftheristické, což trvá 3—4 neděle, z této kultury pak připraví se toxin a tento vstřikuje se v určitých dávkách a za určitou dobu ponenáhlu zvířeti. Různí autoři volí různá zvířata: nejvíce se užívá morčat, ovcí, koz a koní. Než zvíře jest immunisováno, trvá to opět několik neděl. Vezmeme-li nyní serum zvířete immunovaného (vypustí se totiž zvířeti ze žíly něco krve a z této serum připraví; zvířeti tím nijak neublížíme), smísíme-li s toxinem diftheritickým a vstřikneme směs zvířeti jinému, zdravému, — toto nereaguje, toxin totiž stal se působením antitoxinu v seru obsaženém neškodným. Teď můžeme injikovati serum jakožto lék. Ale serum toto působí také preventivně — podobně jako u neštovic tak i zde možno „očkovat", aby u dítěte diftherie nevznikla (je-li na př. lehký zánět v krku) a serum vstřikovati lze bez obavy, poněvadž se ukázalo, že jest úplně neškodným. Co se pak výsledků léčení dotýče, tu uvádí Roux následující: od r. 1890—93 bylo léčeno na diftherii 3971 nemocných a z těch zemřelo 2029, průměrně 51·71% ročně. Od 1. ledna do 24. července 1894 léčeno novým způsobem 448 nemocných a z těch zemřelo 109 t. j. 24·5%. V jiné nemocnici léčeno za stejnou dobu 520 diftherií bez sera a z těch umřelo 60%. To jsou však čísla úhrnná — rozlišujeme-li různé formy diftherií, tu dostaneme, že z čistých diftherií klesla úmrtnost z 41% na 1·7%, u onemocnění pak spojených s komplikacemi z 67% na 24%. Dle posledních zpráv klesla úmrtnost při diftherii v měsíci září na 29 (loni bylo jich 68). A podobná čísla uvádí také Behring. Takové výsledky nutí ovšem k následování. U nás po interpelaci Dra. Dvořáka slíbil ministr vnitra poskytnouti nejen ve Vídni příležitost vyráběti serum, ale jest ochoten podporovati výrobu i v jiných hlavních městech. Jinde však nečekají na zdlouhavý postup státní podpory, nýbrž jednotlivci spěchají urychlit výrobu tak drahně žádaného léku. Tak v redakci „Figara" sešlo se 400.000 franků, v „Neue Freie Presse" 16.000 zl., městská rada pařížská darovala 15.000 fr. ústavu Pasteurovu na výrobu sera — tím bolněji dotýká se nás, že u nás snad necelých 200 zl. dostalo se na nový lék „Spolku pro vydržování dětské nemocnice a chorobince v Praze". To vše. A podpory třeba. Lék onen má totiž tu chybu, že jest příliš drahý, a tak by chudina byla zbavena dobrodiní nové therapie. V Anglii sestoupil se zvláštní spolek pro domácí výrobu sera difthericképo a tu prý dávka, jež v Německu stojí 10 marek, státi bude toliko 70 feniků.

Vydaří-li se léčení to,*) s tím větším úsilím bude pak pokračováno v therapii serem při jiných infekčních nemocech jako při choleře, zánětu plic, tyfu, tuberkulose atd., ovšem také již se pracuje a výsledky prací těch neopomeneme s čtenáři sdělit. — Na světový kongres pešťský, který pořádán nečetným národem maďarským, vyslala četná města německá svoje zástupce — z našich měst ani jedinému neuzdálo se za dobré tak učiniti: vždyť zdravotní poměry u nás jsou tak výtečny!

*) Někteří, jako zvl. Virchow ústy svého assistenta, vystupují již proti novému léčení a zavrhují udání Behringova. Bohužel vnesen spor proti Virchowi Behringem do neodborných politických listů.

Digitized by Google

Sborník světové poesie

vydávaný České Akademie třídou čtvrtou.

V dvaatřiceti svazcích Sborníku světové poesie, až dosud vyšlých, jsou uloženy překlady děl těchto spisovatelů: Ariosta, Mickiewicze, Byrona, Botiče, Calderona, Lermontova, Alfieriho, Kolcova, Shelleyho, Asnyka, Burnse, Puškina, Kálidásy, Lenana, Coppéea, Slowackého, Madáche, Shakespearea, Maeterlincka, Verdaguera, Lingga, Cossy, a mimo to Kniha Rút. Uvádím všechny autory ze dvou příčin. Jednou, že zračí se tu zřejmě směr a způsob vedení celé publikace. Po druhé, že ukazuje se v tom výklad programového slova světový. Totiž, na výkladě tom záleží pak schválení či odmítnutí dosavadního redigování Sborníku. Kdo jest fakticky světovým básníkem? Dle hořejšího výčtu stejně Ariosto a Shakespeare, jako Botič nebo Lingg. A v tom jest základný spor, stěžejný rozdíl, různost hodnotného cenění významu autora jako světového. Na jedné straně stojí spisovatelé, kteří jsou vedle své plné individuality také typem, vedle svých slabin také nejskvělejším výkvětem jistého období duševního a společenského života, jistého proudu umělecké tvorby. V jejich nejtěsnějším sousedství hned zařaděni jsou autoři, kteří, v nejlepším případě, jsou krokem v přípravné práci k zrození těch velikých a všeobsáhlých a upravují cesty jejich příchodu, nebo zase opáčně, přicházejí po nich, žijí z jejich ducha a krve, donášejíce v dané pouze drobet personelného zabarvení, svůj odstín tónu v barvě celku, podrobné vypracování podřadného živlu. Tedy slovem, poprvé umělecká díla, v nichž vyhraňuje a soustřeďuje se vypjatější vyvrcholení jisté epochy kulturné, která v sobě zavírají veškeren aesthetický, morálný a sociálný život svého věku, která jsou nyní živými dokumenty pro hotové a překonané periody existence vzdělaného lidstva. Takovými kodexy jsou Zuřivý Roland, Osvobozený Jerusalem, Božská komedie, Král Lear, Hamlet, Mackbeth a ostatní přední díla Shakespearova, práce Calderonovy, pro vývoj evropského ducha v středověku a nové době (uvádím pouze nahodile, přirozeně, bez úmyslu úplnosti), nebo Agnimítras a Máláviká pro vývoj duchů v Indii. Vedle takových děl postaveny jsou pak útvory, které významu toho nemají a nemohou míti, které stojí v druhé a třetí řadě, jako zjevy důležitosti podřadné, připravující obtížně a namáhavě ony, velké a šťastné, nebo žijící z oněch, bohatých a štědrých. To jsou předchůdcové Shakespearovi, básníci před a za Ariosta, dnes skorem zapadlí, známí leda historikovi literárnímu. Ti smutní poetové, proudem času a ruchem událostí zatopení a slunečnou nádherou těch velkých zaclonění, jichž jméno přežívá jako prázdný téměř zvuk jejich zhynulá díla. Může tudíž redakce podniku, jakým je Sborník, úkol svůj nazírati s dvojího stanoviska. Buď vyjde z poznání, že dostačí, koncentruje-li jenom produkty, značící epochy v umění a životě — pak spokojí se pouze Ariosty, Danty, Shakespeary a jim rovnými. Podá tím obraz vývoje všeho poetického umění v tom, co má nejvyššího, v tom, co znáti pro jeho pochopení jest neodpustitelno, podá výhled velkolepý do staleté dílny ducha a myšlenky lidské, určitý a jasný, ale příliš koncisný, druhdy i málo jednotný. Anebo nestačí jí taková práce, založená na přísném odhadu kritickém nejčistšího zlata, nýbrž půjde dále: uloží sobě, podati pozvolný, namahavý a těžký proces kristalisace jak v mohutnění myšlenky a kupením práce pokolení dospíval k těm nejlepším plodům, tedy všechen vývin a postup genetický a historický. Tady pak ovšem obraz nebude, jako svrchu, jenom v nejhlavnějších čarách, nejstrmějších vrcholcích, nejprudších vlnách líčiti evoluci ducha a práce, nýbrž půjde dolů, až na dno a v základy, podá spodní proudy a slabé toky, ukáže

Digitized by Google

i nižiny, zastaví se při zvláštnostech a výjimkách. Vezměme příklad. V hořejším případě Shakespeare jevil by se téměř jako div či polobůh, snesší se do smutného, šerého a prázdného světa, pln záře a blahoslavení; v druhém však, když se ukážou jeho předchůdcové, v mnohém jej dostihující, jeho současníci, v stejném pracující, s menším jen štěstím a úspěchem, ztrácí sice na své zázračnosti, ale stává se tím jasnější, proniknutelnější, bližší. Jako třetí moment zbývá zde ještě toto. Jsou autoři, velcí talentové, kteří pro svůj okrsek, pro svou zemi, pro svůj národ zaujímají vysoké postavení. Pro vývoj svého domácího umění, pro to, co specificky jemu přísluší a je karakterisuje, jest takový autor znamenitým činitelem, ale jakmile se vezme v poměru, v srovnávacím měření významu svého mimo mezníky vlasti své, ztrácí na výši. Dám blízké příklady. Nechť se vezme třeba Byron. Tím vnesen byl v umění nový živel, duch lidský učinil na počátcích tohoto století krok ku předu. Vedle svého úzce národního významu má též a ještě více důležitost evropskou, lidskou vůbec, měl vliv na všechno umění zrozeného devatenáctého věku. A v jeho světle, pod jeho živnými a zúrodňujícími paprsky povstali pak básníci jako Mickiewicz nebo Puškin. Váha prvého pro umění v Polště jest nesmírna. Druhého pro Rus. Duch výlučně národní došel u nich skvělého stělesnění. Tady jsou velikáni. Postavte je však vedle Byrona: ihned se ztrácejí v jeho gigantickém stínu. Proč? Proto že toho, co u něho je všelidským, všeobsáhlým, všeplatným, právě nemají. Že doma značí pokrok a postup, ve všeobecnu však jenom jisté specielné provedení a přizpůsobení ztrpěných vlivův a obdržených vzorů. Proto jsou ve skutečnosti, bez lokálního nadšení posuzováni, zjevy významu pouze druhotného. Není ničemným kacířstvím, co zde pravím. Každé širší studium všeobecných dějin literárních to dokáže. Nebo pojďme blíže. Romantismus Hugovský a Parnas odtud pošlý. Že pro poznání toho uměleckého hnutí a jeho vyvrcholení jest nepostrádatelno proniknutí díla Hugova, rozumí se samo sebou. Že znáti křišťálově čistou a kovově dunivou notu Leconta de Lisle, jest nutno. Ale třeba poznati a zabývati se všemi jejich nohsledy, všemi členy Parnasu, ať ve Francii, ať mimo ni? Jest potřebno v obrovitém koncertu světové poesie vyslechnouti též Coppéea, jeho veršové povídky, jež mi připadají svou podzimně sladkou sentimentálností dobrou četbou pro staré mládence a mladé vdovy? A dále z nefrancouzských Hugovců musí se projíti poesií Asnykovou — jest jeho význam faktický, zcela střízlivě vzato, větší a znatelný venku z hranic polského básnictví? Nevěřím tomu. Mohu zde uvésti frappantný příklad z české literatury: jméno Vrchlického. Jeho mohutnou závažnost a rozlehlou práci pro domácí písemnictví zajisté uznává každý. A musí uznávati, nechce-li státi se směšným a jeviti zaslepeným. Proto nejapny jsou stálé nájezdy pokorných jeho patolízalů na nejmladší generaci, když nepěje mu hymnu za hymnou. Není to boj proti dílu Vrchlického, pro jeho význam, je to prostě odmítání vší autority, vší nadvlády a diktatury. A více: snaha proniknutím, prožitím jeho tvorby, také ji přežíti, nestáti v jeho stínu, pod ním, pod jeho prací — jako někteří z těch jeho epigonů, kteří, hledíce k němu povždy jako jedinému a nedostižnému vzoru, mají své slunce za sebou místo před sebou — ale vyjíti z ní, z její základů dále a výše. Není to odpor proti němu z ješitnosti a nepochopení, nýbrž z námahy po nových, dalších cílech, po metách, k nimž lze, není příčiny styděti se to doznati, dojíti teprve na podkladě jeho činnosti. Snad nedojdou ti mladí svého cíle, nedonesou toužených plodů — kdož ví? — snad roztříští si lebky v tom ušlechtilém zápase. Buď však, jak buď, dojdou vždy větší chvály a významu, než ti, kdož cizopasně z jeho práce a slávy tyjí. Než pardon! zabočil jsem. Chtěl jsem pouze uvésti, že Vrchlický, kotvě mimo svůj čas,

Digitized by Google

charakter vesměs ve Viktoru Hugovi, francouzském parnasistním romantismu, přinášeje do něho jenom své osobní zabarvení a propracování určitých stran, nemůže míti a nikdy nedojde toho významu, jaký se mu doma pro cizinu přisuzuje: je-li v dokonané právě periodě českého umění prvním a největším, v evropském umění jim není a nebude. Nestačí-li to vše snad, má-li kdo proti tomu domněle pádné námitky, uvedu ještě Madáche, jeho Tragedii člověka: ozvaly se hlasy, které ji dovolovaly si klásti na jednu úroveň s Faustem. A co jest ta Tragedie člověka — nic, mimo řadu scen, z kulturních dějin lidstva vybraných, ovinutých rámem báje, a to scén svrchovaně jednostranně volených suchým pedantickým škarohlídem, jimž maximalně lze přiznati platnosti jako projevu individuelného názoru autorova, osobního přesvědčení, jež dal, z nepochopitelné choutky, do veršů suchých, neplastických, mrtvých. Vypočítavá hlava na mongolském globu Maďarie našla, že by z toho všeho se dala udělati skvostná výpravná hra, veliká žeň pro oči, garderobiery a prázdné hlavy, jež se dají omámiti marnou nadutostí starobylých moudrostí. A odtud rozšířila se sláva maďarského autora, ochotnou pomocí německých divadelních kas do ostatního světa a došla k nám jako část světové poesie. Stačí srovnati to ubohé dílo s Faustem, který, přes svůj zřejmě německý původ, svojí obsažností patří všemu lidstvu, který není pouze individuelným projevem, ale vedle toho také uměleckou konkretisací všeho žití lidského, objímající, slovem, veškeru náplň života. Veliký maják, stojící mezi osmnáctým a devatenáctým věkem, jehož záře jde do budoucnosti. Jaký je vedle toho význam Tragedie člověka?! Mohu nyní klidně obrátiti se k otázce, jakým že směrem nese se redakce Sborníku světové poesie. Otázka, na niž jest odpověď skorem trapna. Poněvadž není viděti nikde programu (nemám po ruce prvého svazku Sborníku, abych mohl podle prospektu na něm uvedeného — předpokládám, že tam jest — kontrolovati také vedení, pokud svým slibům dostálo: nyní soudím pouze podle fakt, hotových již publikací). Naprostá neprogramovost, roztříštěnost, nejistota. Ze základných balvanů ve vývoji světového umění jest tu jediný Ariosto a leda Calderon zastoupen. Nebo nemohu mluviti o zastoupení Byrona, dokud tu není Don Juan, dokud obsahuje Sborník pouze tak podřadné dílo jako jest Sardanapal, nebo o zastoupení Shakespeara veselohrou Zkrocení zlé ženy, jež mohla docela dobře čekati, až bychom měli nový překlad (když staré již nedostačují) jeho veleděl. Za to bylo velice nutno a naléhavo (jinak si toho nedovedu aspoň vyložiti) převésti nějakým nerýmovaným veršem Knihu Rút. To illustruje nejlépe náhodnost celkového vedení. A pak tohle: originál není způsobem překladu psán, to zkomolen byl jedině, že Sborník neveršované práce cejchuje na inferiorné (ač zase na druhé straně dramata prosou psaná tiskne, Princezna Maleina). Dostal jsem se tak mimovolně ke druhé trhlině, nesmírnému nedostatku Sborníku: nemá místa pro prosu. Může se říkati, co chce: co není ve škatulce verše nebo aspoň dramatem, nemá vstupu do svatyně. Co na tom, že nemáme dosud řádného překladu Boccacia, že chybí nám vyhovující překlad Cervantesa, že Voltairovy romány jsou přímo děsně přeloženy, že nedostává se nám . . . mohl bych pokračovati ještě hodně dlouho. Co na tom, že nebudeme tímto způsobem míti nikdy správný a celkový obraz rozvoje světového umění. Co na tom všem — verše, jenom verše, pro jiného Sborník nemá místa. A teď se na konec nad to ještě řekne: vytýká se redakci Sborníku neprogramovost, nesprávné vedení, kde však máme vzíti hned pohotově překlady a to dobré překlady těch nejhlavnějších, stěžejních děl? Vím, že nejsou na poručení hned po ruce. Na to však měla redakce sama mysliti, než počala s publikováním, měla najíti cesty

Digitized by Google

k jejich opatření. Byla tu konečně snadná, poměrně, cesta: měl se určiti přesný programový pořad prací, měly se vybrati nejdříve nejnutnější a dáti lhůty ku překladu jich, delší či menší dle rozsahu a obtíže děl, vypsati ceny za nejlepší a akcesity druhému překladu. Ovšem, že je to příliš „idealné“: Česká Akademie nemá peněz. Aspoň na literaturu ne. Česká Akademie stala se půjčovním ústavem pro soukromé nakladatele. Ten může riskovati ztrátu. Česká Akademie potřebuje peníze pro udílení cen „uznaným“ autorům za díla již tištěná a — honorovaná. Aby však podnikla na vlastní účet publikaci podniku svrchovaně důležitého, jakým jest Sborník, aby snažila se levnou jeho cenou rozšířiti jej co nejvíce, hlavně mezi studujícím dorostem, aby publikaci tiskla třeba se ztrátou, jen když dojde splnění kulturního účelu — toho po České Akademii žádati nelze, jednou pro vždy ne. Ale pro koho, pro bůh, vydává se Ariosto za 10 zl.?! Gros českých čtenářů, pokud to znám, jest chudý: tady zůstanou nutně v užívání šestákové překlady německé. A při tom se bude křičeti na nevlasteneckost! Zabočil jsem na mrzuté pole. Raději se opět vrátím k vedení Sborníku. Tedy žádný přesný a pevný program. Sborník není bezpečně a rozumně veden žádným z naznačených způsobů. Za to, uznávám, jest velice pestrý. Až hrozně pestrý. Postavím se chvíli na pohodlné stanovisko jeho redakce. Uznám pro vteřinu, že nebylo hned možno vydati jenom veledíla světová, že bylo třeba sáhnouti i k menším. Ale pak okamžitě odmítám zase všechen způsob a volbu. Pak mělo se opět počínati zcela racionelně. Pak nemělo se říkati ihned zpředu Sborník **světové** poesie, když tím není, když je leda Sborníkem **vynikajících** děl cizích literatur. A též v tom případě nemohu souhlasiti, aby se dokonce dříve vydalo Pobratimství, než se nám dostane překladu Osmana, aby se dva svazky věnovaly Coppéeovi, dokud není u nás přeložen Lamartine, pokud nevíme téměř nic o Mussetovi a Vignym, aby Lingg předcházel Freiligrathovi a Platenovi nebo Lormovi atd.... atd... Jsem tu zase u hořejší roztříštěnosti. Tiskne se, co ten či onen překladatel přinese. A tiskne se proto, aby se vůbec jenom tisklo a mnoho tisklo. Představuji si, pro svou osobu, podnik jako je Sborník, v jehož čele stojí jméno Akademie, jako vážnou, klidnou vědeckou publikaci, na žulových základech vybudovanou, již nesejde na tom, vydá-li do roka dva tucty děl, nebo pouze jeden či dva svazky, kde však rozhoduje naprosto dokonalá hodnota vnitřní. A pak nezdá se mi zcela vhodno, v takové sbírce, více historické a retrospektivné, aby pojímala se díla data nejnovějšího, díla na jedné straně vychvalovaná a na druhé popíraná: to přece není ještě světová poesie katexochén, to je snad rodící se nový krok ku předu v světovém umění, kvas a zápas, z nějž messiáš teprve vystoupí. To neznačí, jak kdesi stálo, „modernost“ redakce, to jest pouze nejasnost a nepochopení úkolu na ni vloženého. Jest věru nepříjemný úkol rozbírati Sborník v celku. Zbytečně bych se šířil, kdybych mluvil ještě o překladech samých. Při posudcích jednotlivých děl v různých listech bylo výtek činěno až nedovoleně mnoho. Také druhdy vydávané obsáhlé úvody daly by mnoho látky k výtkám, neboť jsou to pravidelně místo rozborů pouhými chvalozpěvy. Neměly věru většího vyznamu, než nyní přilepované stručné doslovy. Zde cítí se několikanásobně bolestný nedostatek vyhovujícího kompendia dějin světové literatury. Než opomíjím již těchto posledních bodů, výtky vedly by příliš daleko a byly by málo plodny. Úmysl, který mne vedl při předchozím rozboru spůsobu vedení Sborníku, bylo ukázati, jak by se asi dalo odpomoci a osvětliti, že nynější řízení jest České Akademie naprosto nedůstojno, svou nehotovostí, nekritičnost., nevědeckostí, ukvapeností. To by mohla býti leda publikace soukromníkova, ale dílo, jemuž patronuje Akademie, má úkoly neskonale přísnější a poslání mnohem

Digitized by Google

závažnější. Co do nápravy, přiznávám se, jsem příliš skeptický. Česká Akademie nekoná ani na jiných polích, v čistě vědeckých odborech, své povinnosti. Známa je historie Gebauerovy Historické mluvnice. Zrovna objevily se dvě lékařská velká díla, jedno vlastním nákladem (fysiologie), druhé ve Vídni. Kde jest Česká Akademie? Kdy konečně bude znáti — a plniti své úkoly a povinnosti?!

Arnošt Procházka.

Kritika divadelní.

(Národní divadlo: Stroupežnického cyklus.) (Dokončení.)

Je veliká škoda pro kritika, že nemáme věcně psaného podrobného životopisu Stroupežnického. Je to nutný psychologický klíč, podpora a důkaz této kritické theorie. Zatím víme zcela určitě, že jeho život byl krutý, utištěný, pošlapaný, vysmívaný a ubíjený. Nešťastnou náhodou zmrzačil se v mládí při sebevražedném pokusu groteskním způsobem. Později jako písař v expeditu obce pražské byl dlouhou řadu let tím společenským oslem, o kterém mluví kdesi Balzac, „po jehož hřbetě spouští se všechna špína“, — člověkem, který sloužil za terč vtipům písařských, ze všech koutů smetených existencí, tím ubohým šaškovitým tvorem, kterého zotročuje skoro každá širší společnost pro svoje nečisté choutky, školákem, kterému smí každý starší a silnější soudruh napráskat z nudy nebo rozmrzelosti, kdykoli se mu líbí. A jako dramaturg zažil konečně všechen rozvířený, nečistý, špinavý boj v naší literární louži, škorpivé intriky a dočasnost svého kolísavého postavení, jež se mohlo snadno převrhnout. Je jisto, že měl mnoho nepřátel, mnoho půtek a srážek. (Nerozhoduji tu, čí vinou, ani nemám na mysli kárat kritické boje, které směřovaly proti způsobu, jakým spravoval svůj dramaturgický úřad. Zjišťuji jen objektivně fakt jeho neklidného, štvaného a svárlivého života.) A tento člověk zhořknul na konec úplně. Dráždivého, scitlivělého, sarkastického, stále na útok připraveného a pohotového — tak líčí jej v poslední době jeho života. A on přestával věřit všemu velikému, silnému, vítěznému, slavnému. Přestal věřit lásce a všem jiným velikým vášním, kterých, zdá se, nikdy nepoznal, po kterých snad toužil a které nepřišly. Nebyl duch ideový, bádavý, odloučený od svých zkušeností, odpoutaný od nich. Odvracel se nejprve od života, od současnosti, od přítomnosti do minulosti. Studoval historické kultury podrobně a s láskou a prosytil a napojil jich ovzduším některé drobné fraškovité svoje hry, jako „Paní Mincmistrovou“ a „Zvíkovského raráška“, které nemají umělecké ceny skoro žádné. Jsou to obyčejné, dost těžce a ztuha kombinované příběhy malých intrik, místy konvenčně sentimentální a pathetické, bez jakékoli psychologie, bez výrazné a nové kresby karakterové, oblečené do roucha z konce šestnáctého věku. Duše zůstaly současné, hrubě a konvenčně zachycené a položené. O historickou psychologii, o nějakou minulou a zemřelou již formu lidského cítění, nějaký zhaslý již odstín nebo ráz a barvu určitého citu se tu vůbec nepokusil. Jemu stačilo vystižení pouhé hmotné kultury: krojů a nábytků. Z duchové chytá pouze jazykovou dikci a když později vrací se do přítomnosti, nestará se nic o její plán, podstatu, zájem, bolesti a problémy, o její ideovou kostru, myšlenkové aspirace. Odvrátil se úplně od všeho velikolepého, záhadného, sporného a nejistého, od všeho, co musí se dobýt dedukcí, od každého ideového a zákonného výkladu pestrého hustého mraku života, barevného víru, který se žene kolem nás. Nestará se nic o ideové, zákonné, organické v životě. Nefilosofuje o něm nijak. Jeho příčiny, výklad, kritika, odboj a odpor proti němu nebo souhlas s ním — to všecko je mu cizí a daleké. Nechápe nic z toho. Je tím vším unaven, na-

Digitized by Google

sycen, znechucen. A tento romantický hloubavec, umělec z počátku vskutku idealistický, t. j. zaujatý výkladem a rozvojem, ideovým zdůvodněním, typickým a abstraktním pojetím životního zmatku, jeho hutných a vlhkých záhad — stává se tak realistickým genristou „Našich furiantů". Odvrátil se od všech ideových, rozumových, myšlenkových i citových a uměleckých bojů, záhad, sporů, od celé bolavé, záhadné, veliké úžasnosti a plnosti života, opustil těžké problémy, veliké vášně, všecky sny, snahy a napjetí, celé a veliké lidi, všecky umělecké a stylové tradice — a zašel do malého obmezeného, pitvorného zátiší, mezi skřečkovité, umaštěné a začazené postavy, zavřel se do jich půlloketního obzoru, do malého, blízkou zdí obehnaného dvorku, brouzdal se jich úzounkými kolejnicemi, koupal se s nimi v malé louži, v chudém, blátivém vesnickém rybníčku jich nepatrných stojatých zájmů. Začal hledět na svět jich očima. Ty veliké zápasy, bojovná a sporná napjetí myšlenková nebo citová, ty veliké, vypjatě šlechetné nebo zlé, krásně a zceleně srostlé duše — celý minulý svět svůj, který jej od sebe odrazil neústupnou nedobytností, kamennou silou, jakou se vymykal jeho útokům, jeho snahám o pochopení, vystižení, dobytí a objetí — to všecko objevilo se mu teď jako klam, illuse, podvod. Zde viděl otisk a obdobu toho všeho a pronikal ji v celé malicherné nepatrnosti a pomíjející lichosti. Bylo to asi veliké dostiučinění pro toto zhořklé a odbojné, sarkasticky poštvané svědomí. A proto si zamiloval tyto křečkovité, tupě řezané, potměšilé a kousavé figurky, zamiloval si, jak a pokud vůbec mohl a dovedl tento ustydlý a rozdrážděně rozvrácený člověk něco milovat. Přejal celý jich urputný, k půdě přisátý „čtvrtvěrtelový" obzor, nízkou myšlenkovou i plochou citovou klenbu. Učil se tu poprvé v životě i v umění chápat, vnímat, poznávat. A proto vnímal, chápal, poznával, cítil a myslil tu docela jako jeho figury. Stejně drobně, empiricky, trhaně, ale lačně, pevně a krátce. Poznával poprvé empiricky skutečnosti, prakticky tzv. reálně. Vzdal se všech konstrukcí, hypotés, domyslů, všeho sevšeobecňování, vší typičnosti. Neodvozoval žádných zákonů, nepojímal žádných příčin, žádný rozvoj, žádnou ideu. Nestavěl žádný zcelený útvar, nehledal methodu jeho příčinného výkladu. Cítil pouze radost. Radost, jakou musí poznat dlouho hladovící člověk, který se dostane k soustu, dlouho bloudící, jenž se dostane konečně pod střechu. Radost přirozeně prostou a samoúčelnou. To jsou jeho „Furianti". Je to genre, který nemá stylu, tradice, formy umělecké. Není tu stopy po komposici, umělecké, dynamické, poměrové architektuře. A to přirozeně, poněvadž tento člověk stál odvrácen od vší ideovosti, od všeho zákonného, typického a ideového. Nevykládal nijak jevovou hru, nýbrž ji jen chtivě, trhaně a nesouvisle pozoroval, pil lačnýma, krátkozrakýma, dlouho hladovýma očima. Odtud jsou Furianti řada špatně zaokrouhlených, namáhavě, těžce a chatrně k sobě sešitých scén.

„Furianti" jsou východištěm celého druhého směru a proudu v Stroupežnického tvorbě. V nich poprvé konkrétně t. j. skutečně a umělecky (třeba tak obmezeně, jak jsem naznačil) poznal a tvořil. Bod, půda, kde se mohl zachytit, předpoklad každé skutečné umělecké existence, byl šťastně odkryt a nalezen. A Stroupežnický se na něm zachytil a dosti pevně držel ještě v Hrobčickém. Ale jednou na pevných nohách začal trpět brzy zase starou nemocí, hloubavostí, útočností, bojovností. Přišly zase na něho veliké sny. A Stroupežnický nespokojen s reprodukčním genrem vrhá se znova v uměleckou abstraktnost a ideologičnost. Nespokojen s jevy, s pouhým jak, pátrá, hloubá, vyšetřuje, kritisuje příčiny, zákony, ideje — proč. Ale postup jeho je nyní právě opačný, právě protilehlý starému romantickému období jeho tvorby. Kdežto tehdy stavěl se positivně k činnosti, rozvoji, touze, velikým plánům,

Digitized by Google

ideálné snivosti a exaltovanosti, k celému velikolepému, bojovnému, horečnému postupu života — chová se nyní kriticky, skepticky, odmítavě. Vyhledává případy, na nichž může demonstrovat rozvoj zvrhlý, falešnou a nebezpečnou snivost, povahy zkažené, rozhlodané, otrávené přemírou citovosti a životnosti, sežehnuté ideovými fantastickými horečkami, opojené a hallucinované idealistickými přeludy. V první periodě svého života věří a snaží se vystihnouti hybnost, bojovnost, toužné napjetí, silné cíle a pyšně vržené přímky vysokých drah. Zde věří v tzv. ideály. V nové tvorbě své již je kritisuje a popírá. V Žáku i ve Valdštýnské šachtě ukazuje, jaký nebezpečný prvek leží ve vší snivosti. Studuje tu idealismus již skoro jako chorobu a vykládá si jej již skoro pathologicky. Z absolutnosti prvního hlediště jeho nezbylo skoro nic. Pozorujeme nyní zřetelně pokusy dušeslovného přírodopisu, snahy vysledovati vznik a rozvoj těchto citů, svésti je v motivy a podmínky vnější, pevné, determinované. Pro dynamismus života (a ten právě, kladně mluveno, je složen v tzv. idealismu, t. j. v mohutné, silné, vypjaté touze, duševním sklonu, vhodné podmínce a předchozím podnětu k hybnosti skutečné, reálné), ztrácí smysl. V „Žákovi" vítězí, přesně mluveno, ztrnulá nehybnost, passivná obmezenost. Ve „Valdštýnské šachtě" proti illusivnému mythologovi, verbalistovi, abstraktnímu filantropovi a konkrétnímu nepoctivci, „idealistovi starého rázu", prof. Stefanidesovi, staví určitého deterministu, střízlivého počtáře, člověka faktů a cifer, který ani nesní, ani nedeklamuje, ani nepřetéká citem v rozpravách — ale při tom je stejně poctivý a mravný jako rozumový — realistu inženýra Pateru. Ve hře této je všude abstraktní horečnost a ideologičnost přistihována, lapána a ničena fakty, rozborným poznáním, objektivnou realitou. Stroupežnický, který ještě v „Synech grafitového rytíře" (datovaných 1880) platonicky a abstraktně horoval o humanitním řešení sociálné otázky, dává tu vystupovat nevděčným dělníkům, kteří hanebně se zachovávají ke svému dobrodinci-podnikateli. V dramatě tomto — nedaleko od Ibsena — ukazuje, jak vylhaný je tzv. idealistický názor světový, jaký klam leží v tom, myslí-li lidé, že jsou vedeni svobodným sebeurčením i ideovým nebo citovým, jaké dekorační, na vnějšek pouze nalepené hadry jsou všecka ta tzv. idealistická přesvědčení. Ukazuje idealismus jako egoismus, chorobu a praedisposici k mravnímu poklesnutí, k pádu při prvních těžších krisích reality. „Na Valdštejnské šachtě" je asi filosofickým odkazem Stroupežnického, v mnohém klíčem k jeho literárnímu i lidskému životu. Je nejideovější a nejkategoričtější z jeho dramat. Není daleko také od Cervantesova Dona Quijota, od položeného tam typu illusionisty po výtce. V konci svém kriticky rozhoduje spor idealismu a realismu neutrálně a odsuzuje oboje; přílišný idealista a illusionista Stefanides, který tápal slepě po fantomech svého mozku a potácel se po hlase podivného snu a horečné touhy, jde dobrou cestou, ale dojde cíle svého daleko později než čekal, tak že dříve zahyne v šílenství; krátkozraký Patera, který lpí jen na faktech a jen na realitě, jehož naděje nejde nikdy před jistotou, zahubí Stefanida právě touto zdlouhavou pedantičností pevné, nekolísavé bezpečnosti, dokonalé očividnosti. Ačkoliv udeřil již na kovovou žílu a může doufat v zdar, přece váhá a čeká, pokud se nedopracuje hotové, makavé jistoty a touto váhavostí, tímto mlčením svým zahubí podnikatele Stefanidesa. Kdyby mu byl sdělil pouze svoje naděje, byl by jej zachránil. Ale v tom je positivnost Paterova, že nepočítá s nadějí, nýbrž s pouhou evidentní dokázanou jistotou. Tato oboustranná výstřednost a jednostrannost je konečným kladem dramatu. Ovšem hořkým a pustým ve svém neutrálním mysticismu.

Stroupežnický byl přechodním členem v naší literatuře, spojovacím členem dvou útvarů: romantického, ideologického abstraktismu a realistického ideového

Digitized by Google

positivismu. Přechod idealismu v romantismus děje se vždy genrem. Každý, kdo sleduje přerod ten v literárních dějinách, zjišťuje tento zákon. Staré veliké organické stavby, staré ideové a myšlenkové výklady jevové reality se opouštějí, ale nestaví se hned nové. Dříve miluje se realita prostě náhodně, jako šťastný nález, drobně, experimentálně, jednostranně v dokumentované a trhané drobnomalbě, sama pro sebe, beze všech jiných důsledků a tendencí, uměleckých i racionelných. Starý umělecký styl, methoda nejen formálná, ale i psychická, způsob vidění a nazírání světa se opouští, ale nestvoří hned nový. Přechodem je genre. Volný, rozplynulý, bez typičnosti, zákonnosti a ideovosti, nahodilý, podrobný, únavný a prostě materielný a reprodukční, kreslí pro zábavu a radost umělce malou všední nepatrnost, odsunutou, zapomenutou, přezíranou drobnost a zlomkovitost. Není to žádné vlastně umělecké a tvůrčí nazírání světa, je to pouhé vidění, zálibná hra, šťastné zapomenutí, náhodný objev. Může být světlý, graciesní, proniknutý duší básníka, která se na tyto zlomkovité předměty vylila a tyto ostré suché vněmy, šedou jich únavnost prozářila a zavlhčila, jako je tomu u Nerudy, v jeho prosaických genrech, které značí přechod romantických útvarů románových k novým, rozvojovým, společenským, realistickým. Nejčastěji bývá však genre šedě únavný, nudně podrobný a suše popisný, jak vidíme u potomstva Nerudova, málo talentovaného, málo básnického, sensitivního a citově hybného, předem u krušně řemeslného Ignata Herrmanna. V českém dramatě je tímto středním členem Stroupežnický. Není bez sentimentálnosti, ani karrikatury (které prvky ostatně genre skoro pojmově přináší), ale vidí jasně, ostře, se zábavnou radostí a lačností, s humorem, který není bez filosofického a hlubšího psychologického zabarvení jako rub jeho ztroskotané romantiky. Teprve po genru začíná se nazírati realita zase typicky, zákonně, ideově, ovšem jiným směrem a způsobem než romantickým či tzv. idealistickým. Nevidí se již realita pro realitu, fakta pro fakta, pro detail, pro pouhé samoúčelné zjištění, pozorování a holé okreslení, nýbrž pro celkovou jistou příčinnost, zapjatost útvarovou, poměrovou a methodovou, pro typičnost, zákonnost, citovost a ideovost, seřetězenou organičnost. Ideje přicházejí zase k platnosti jako konstruktivní prvek umělecký. Ale tuto kladnou stavbu, tento vývojový realismus ideový, celkový a organický předchází realismus satirický, odbojný, kritický, polemický, moralisující, který napadá staré ideové sloupy, rozrušuje je a odplavuje, aby zjednal místa novým, budoucím. Sem se dají vřadit poslední hry Stroupežnického, hry úzce tendenční, traktátové epištoly, myšlenkově i umělecky nejzajímavější z jeho celého díla.

Jak z rozboru patrno, nebyl Stroupežnický ani organický umělec-idealista ani realista. Byl genrista, satirik, hloubavec, humorista, pamfletář, moralista. Bytost sporná, neklidná, bolestná, zrazená. Umění jeho z počátku romantické a pathetické nebo fraškovitě přepjaté a prázdně karrikující (Pan Měsíček, obchodník) přešlo později v drobné, obmezené, ostré a reprodukční s nádechem sentimentality a na konec hloubavé, rvavé, podemílající a kriticky leptavé, sestupující k samým záhadám lidského určení, k temným jeho bodům a uzlům, mystickému fatalismu Valdštýnské šachty.

* * *

Cyklus Stroupežnického v Národním divadle na konci října sehraný skládal se z těchto šesti kusů: Měsíčka obchodníka, Paní Mincmistrové, Zvíkovského raráška, Zkažené krve, Sirotčích peněz a Václava Hrobčického. Výběr to nejvýše nekritický. Tak pojata v cyklus bezvýznamná hrubozrnná fraška „Měsíček“ a vypuštěny cenné a zralé a pro Stroupežnického velice karakteristické práce

Digitized by Google

poslední: Vojtěch Žák a Valdštejnská šachta. Abstinenci k první práci diktovalo správě politické šosáctví, k druhé tisíckrát horší šosáctví esthetické a literární. Vojtěchem Žákem cítila se zasažena, jak známo, mladočeská strana; některé jednotlivé momenty ve hře tomu snad více méně nasvědčují, ale jádro kusu je jinak hluboké než pouhý politický pamflet. Je to základem svým pamflet ideový, polemika filosofická a ethická. Ostatně svědčí to jen o shnilém svědomí mladočeské strany, když se bojí očistného a obrodného smíchu uměleckého díla. Před třemi lety, kdy byl vytištěn Vojtěch Žák, ukazováno k Štětkovi-Davelskému jako typu mnohého venkovského žurnalisty mladočeského — dnes by se zdál, tuším, nápadně blízký mnohému pražskému representantovi tohoto výtečného řemesla. Strana, která pěstuje zvlčilý a surový chechtot idiotů, vodnaté, posunkové, rozjívené škleby pathologických lidí, jich pofouchlou, barokně chromou gymnastiku vtipovou v p. Tůmových „Šípech" — bojí se (při vší jednostrannosti) básnického a ideového smíchu Stroupežnického. To je karakteristické. Vzpomeňte si na Gercenovo slovo „o pokryteckých oltářích a nemravných dvorech". I ty milují šašky a cirkusové clowny a paňáce, ale bojí se širokého, soudného, citového smíchu svobodného člověka. — Na „Valdštejnské šachtě" lpí horší ještě kletba — kletba uměleckého novotářství, hřích, který se v Čechách neodpouští. Dílo anathematisováno jednou jako ibsenovské a tím zahrabáno — alespoň pro dnešní správu Národního divadla. A pak i ono čerpalo mnoho z bezprostředné skutečnosti našeho veřejného života, je napojeno soudobým zjitřeným a rozprášeným vzduchem, kulturními zápasy idealistů a realistů, jež vtiskují pečeť naší době. Od Ibsena lze vskutku pozorovati u Stroupežnického v posledním díle jistou bezprostřednější myšlenkovou odvislost, na počátku a ve středu dramatu, v jeho kritice idealismu. Ale organická tato odvislost není. Je vnější a celkem nahodilá. Ukázal jsem právě ve svém rozboru, jak plánovitě a v jaké logické a vývojové čáře souvisí „Valdštejnská šachta" s celým ostatním dílem Stroupežnického.

Z celého cyklu byla v „Národním divadle" novinkou pouze jednoaktovka „Zkažená krev". Stojí na základě dědičnosti, která znepokojovala Stroupežnického již v době, kdy nebyla tak populární jako dnes: novella „Synové grafitového rytíře", jinak umělecky bezvýznamná, z r. 1880 stojí již na tragickém jejím podkladě. Tam je to pouhá fysická choroba (epilepsie), jejíž dědičnost zhubí štěstí dvou lidí, zde mravní. Běží o děvče, pocházející ze zločinné rodiny, ze „zlodějského plemene". Posud všeobecně se o ní myslí, že sama jediná nepodlehla nákaze prostředí, ani není zatížena rodově. Nemožné by to nebylo, naopak i pravděpodobné: psychologové i fysiologové připouštějí přece vedle principu rodové dědičnosti i princip individuálné variace, který jedince odtrhuje od bezprostředné, nejbližší a nejtěsnější sepjatosti. Ale Stroupežnický buď neznal, buď nepřipustil tuto druhou alternativu. Děvče skutečně krade také, jen že posud nebylo přistiženo. Mínění o její poctivosti je klamné, ale všeobecné. Věří mu i nějaký slušnější mladý člověk, který si chce děvče vzít za ženu — přes špatnou pověst rodiny. Ale příznivec toho člověka, farář, který je má oddat, odkryje a zjistí, že děvče skutečně trpí „dědičnou chorobou". Přizná se mu jednak sama, jednak lapí ji in flagranti. Rozumí se, že ji pak ženich odkopne — bezcitně a naprosto neethicky, jak by mohl a měl rozpoznat první pan farář. Neboť, jsou-li předpoklady hry správny, je-li děvče skutečně dědičně zatíženo, je prostě nemocné, ale ne vinné a zločinné. Hřích předpokládá svobodu rozhodnutí, volnost sebeurčení — to musí vědět nejprve kněz, kterému děvče ze široka líčí, jaké zmatené, nepřekonatelné představy, dojmy a pocity je přímo ženou a jako pevným provazem táhnou a vlekou ke zločinu. Stroupežnický tu

Digitized by Google

v lehké, klouzavé, dramatické anekdotě dotýká se nejtěžších problémů současné kriminální psychologie a psychiatrie. Poznamenávám jen, že vědecké thematické předpoklady jeho, celá osnova a plán hry je falešný a pochybený. Soudobá psychiatrie neuznává tzv. kleptomanii za samostatný typ a pevnou formu porušení duševního, který by vylučoval zodpovědnost a přičítatelnost zločinnou. Musí býti provázena jinými, nervově pathologickými příznaky, aby se mohl připustit fatalismus tzv. pudu. Mravní dědičnost nemůže se v tomto případě nikdy projevit. Zlodějství v takovém případě může se jen vykládat suggestivností výchovy, vlivem ústředí. Tím ovšem jsem neotřásl nijak deterministickým problémem hry, ale konkrétná jeho formulace je objektivně, thematicky, naprosto falešná. Novou stupňovanou nedůsledností je však veliký monolog děvčete, v kterém racionálnou a logickou úvahou, prostě dialekticky třídí a dělí motivy, má-li se rozhodnout pro krádež či nic. Kdybychom připustili předpoklady autorovy (po naší korrektuře), pak právě nemohlo by se děvče v dlouhém, dialekticky a logicky tak jasném, propracovaném a učleněném dialogu rozhodovat. Pak by na ni musil „pud“ její vpadnout náhle a prudce, jako zachvacuje padoucnice v zmateném oslepení, osudném vytřeštění zornic hypnotisovaných vydrážděným leskem předmětu, jejž uzme. Stroupežnický již tím, že dal práci své podtitul „psychologický obrázek,“ ukázal, jak nevniknul do celé záhady, kterou chtěl illustrovat.

Po stránce herecké i režijní věnována byla cyklu Stroupežnického slušná péče a u mladších herců i jistá svěží horlivost. Podal také po herecké stránce nejeden zajímavý material k srovnávacímu studiu kritickému. V některých hrách totiž (historických) obsazeny byly hlavní úlohy representanty staré herecké školy deklamačního pathosu, p. Kolárem a pí. Sklenářovou-Malou. Četli jsme kdysi tolik hymnů o obou hereckých silách, ale ne — v ten večer jsme jim nerozuměli. Ne jen nesdíleli — ale vůbec nerozuměli. Byla nám nepochopitelná ta suggestivná síla a její vliv, jakým kdysi mohli ovládat a skutečně ovládali oba tito herci svoji dobu. Podivná, trapná a melancholická bolest, ta lítost uprchlého a nenávratného, mne pohnula, když jsem slyšel tolik duté falše, tolik pompésní prázdnoty, tolik lživé a prázdné intonace. Nejsem nespravedlivý k stáří. Vím, že vyplnili plně své poslání. Neběží mi zde také o ně jako o jedince, ale jako představitele určitého směru, pouhý jeho výraz a orgán. Vím, že by bylo nespravedlivo měřit únavou a úpadkem stáří jejich uměleckou hodnotu, která náleží minulosti, kde nejsem kompetentní. Ale pro směr umění, pro jeho vlastní ráz a methodu byla tato vystoupení zajímavá. Jeho kostra, řekl bych, theoretická kostra vystoupila pod opadlými svaly životní síly, ohně a temperamentu, celého toho výlučného majetku jednotlivcova. Tam, kde všecky osobní zásluhy a přednosti nebo prostě časová obliba, dočasná koketnost vkusu chybí — tam lze dobře soudit o principielných otázkách, o samých zásadách a základech theoretického útvaru, o škole, tradici a směru. Všecko světlo individuálné, které mohlo oslepit a přenést úskokem přes nedostatky věcné a methodické, pohaslo. A zbyly jen stíny, nedostatky, vady směru a methody. Obecenstvo tleskalo sice mnoho, ale byla to jen ta setrvačnost zvyku, ta ironie těžkopádné lenosti všech mass a hmot, která působí, že se ještě pohybují a koulí, když ruka, která jim dala popud, která je vrhla v dráhu, již dávno zlomená a umdlená padla a svadla. I ten potlesk byl historický, opozděný, snad před mnoha lety již dluhovaný. A bolel jen a jitřil žalostnou lítost čisté o ostrého poznání, jež studilo tou zvláštní dalekou a suchou průhledností podzimní.

— — —

Digitized by Google

Vánoční výstavy.

Vánoční výstava Umělecké Besedy má dobrou pověst jako zajímavá přehlídka prací hlavně mladší výtvarnické generace i jako dobrý trh umělecký. Tento ráz zachovala i letos v nových místnostech Topičova Salonu. Objevilo se na půldruhého sta prací, olejových maleb, akvarelů i skulptur; odbyt je prý hojnější než jiná léta, ale celková úroveň umělecká vyšší není. Prací větší hodnoty, seriosních, nad prostřednost vynikajících, je celkem dosti malé procento.

Největší pozornost vzbuzují čtyři velké portrety, z nichž bohužel žádný zvláště cenný. Olivův je dobře kreslen, ale v barvě těžký a neprůhledný; ani jediný živý, svěží ton na celém plátně. Ani Hilšer a J. Ženíšek nejsou šťastnější.

Ad. Liebscher vrhl se letos na pleinair; „Rodinná podobizna", ač působí celkem velmi nepříjemně, je v některých partiích slušně malována, fialový živůtek dámy a koberec v trávě jsou zcela zdařilé. Za to genrové obrázky téhož autora jsou zcela nešťastné, zvláště „Upomínka", zkreslené dlouhé děvče v trávě, v barvotiskovém koloritu.

V barvě ještě zasládlejší a mdlé jsou hlaďounké, banalní holčičky Josefa Ženíška. Vedle nich dělají Špilarovy různé Domažličanky a Benátčanky daleko zdravější dojem, jsou také v kresbě pevnější, ale schází jim všechen vzduch a světlo. Ještě citelnější je tento nedostatek v jižních motivech Karla Záhorského, který vystavuje také dekorativní panneau „Jaro", ženský akt těžký v barvě, kreslený asi pod vlivem prací mistra Hynaise. Týž vliv cítil jsem i před Velcovou „Idyllou".

Přední genrista mladé generace, Bartoněk, vystavuje své od jara známé „Stěhování", pro které se nedovedu ani teď rozehřáti. Velmi nešťastně jsou zastoupeni Douba „Ženichem a nevěstou", a Krajíček tuctovým motivem rokokovým. Několik maličkostí vystavují ještě Mathauser, Straybl, Urban a Ziegler.

Pravou oasou jsou kollekce Slabého a Trska, přec jednou vážné umělecké studie bez illustračních pretensí a bez úmyslu rozesmávati diváka, práce věrně zachycující pokud možno bezprostřední dojem skutečnosti. A při tom jsou některé práce Slabého, „Zorané pole", „Vlčí mák" a zvláště „Fialy", koloristické kousky prvního řádu; a hned po bok řadí se mu Trsek hlavně svým „děvčátkem na zelí"; hlavička děvčátka a růžové ruce na žluté a modravé zelné hlávce, to je malováno opravdu delikátně. Práce obou jsou také krajinářsky to nejcennější z celé výstavy. Jim se blíží dvě velmi interessantní studie Radimského. Jansa a Karel Liebscher ustupují zcela do pozadí. Jansa vystavuje řadu svých vždy stejných a známých fialových a žlutých krajinek; je tu od jara známý Zvíkov, Řip a j., nové a lepší rozhodně jsou některé mariny, které však zase příliš upomínají na tony Knüpfrovy palety. K. Liebscher přišel zase s celou řadou svých přisládlých krajinek, jež se ve své manýrovanosti až k řemeslnosti blíží; „Motiv ze Šumavy" je největší a nejtvrdší z nich.

Několik maličkostí vystavují Jelínek a Gruss. Engelmüller a Kuba vedou nás již k akvarelu.

Tam vévodí nepopíratelně Marold svými illustracemi k Herrmannovým „Pražským figurkám". Jeho akvarely i perokresby jsou prostě obdivuhodné; vedle něho má L. Kuba některé zajímavé studie.

Dámy, sl. Knížkova, Krostová, Suchardová a Zahradnická (abecední pořádek) dostavily se většinou s květinami.

Sochařskou exposici pozvedl hlavně Myslbek, ač je zastoupen jen zná-

Digitized by Google

mými věcmi; ale před jeho Smetanou nebo Madonnou a Kristem smeká se vždy s potěšením znova. Wurzel a Amort mají pěkné ač nepatrnější práce; Klouček a Sucharda přišli s pěknými medaillony.

Ještě jedna Vánoční exposice, výstava žáků Krajinářské školy prof. Mařáka v Rudolfině, představuje obecenstvu již po několik let mladé a nejmladší talenty a letos činí to s neobyčejným úspěchem. Shledáváme tu celou řadu mladých sil, které se oddávají uměleckým studiím s největší svědomitostí a snahou a s rozhodným úspěchem. Nejsou to obrazy vypočítané na dojem, romantické motivy, jsou to partie co nejjednoduší, ale studované a oduševněné; některé kousky, hlavně práce Fr. Kavana, jeho „polní cesta", a jedna guachová studie, jsou díla umělecká. Jestli o které výstavě, o této jistě můžeme s dobrým svědomím užiti staré osvědčené fráse, že opravňuje k nejlepším nadějím.

Z ruchu literárního.

Boj o Hálka rozvinul se v uplynulém měsíci v celé své šíři a konec jeho je dosud nedohledný. Všechno, co tíhne k tradici a k udržení statu quo v literatuře, vrhá se na Machara. I ti, jimž po Hálkovi ničeho není — na př. klerikálové v Čechu, ti počínají si právě nejzuřivěji (navrhovali na př. vyloučení Machara z Akademie). — Na obranu Machara a svobody myšlení vystoupily mimo nás v Rozhledech ještě Čas, Moderní Revue, Niva, Čes. Stráž. I krajinské některé listy dovedly si zachovati samostatnost úsudku, tak na př. přináší pěkný článek o této afeře rychnovský Posel z Podhoří. Nejvíce škody způsobily táboru „starých" články Času. Tam se utkal sám Machar s pp. Vrchlickým, Schulzem a sleč. E. Krásnohorskou a pan dr. Herben ve článcích: „Literární revoluce a literární jezovitství" způsobil jim as mnoho nepříjemných chvil, když ze starých ročníků Lumíra a Osvěty připomínal pánům, jakým tónem a způsobem oni (škola lumírovská či kosmopolitická s „národní") vyřizovali své spory, jak dovedli mlčeti, když se o Hálkovi psalo (v Revue Slave a Tieftrunkově Historii čes. literatury) tak jako dnes v Naší Době, ba jak i sami dovedli p. prof. Pinkasa k těmto úsudkům v Revui Slave inspirovati. Po těchto dokladech ztrácejí ovšem všecky elegické povzdechy p. Vrchlického o slušnosti a věcnosti oněch dřívějších literárních bojů svou přesvědčivost a upřímnost.

Generální útok na Machara a na všecko mladé, moderní, podnikla v posledním svém sešitě p. Vlčkova Osvěta. Slečna Krásnohorská pokoušela se vyvrátiti věcným způsobem Macharovy vývody o Hálkovi, ale nepovedlo se jí. Po odpovědi, které se jí od samého Machara v Čase dostalo, nebylo by ani křesťanským ani galantním, klásti ještě zde článek slečnin pod nůž kritiky. — Machar však páně Vlčkově „revui" sám nedostačil, ona by nejraději jediným rozmachem srazila mladým všem hlavy dolů, a k tomuto v zájmu vlasti a národa veledůležitému výkonu nedal se ovšem angažovati nikdo jiný než slovutný kritický lev Osvěty „jistý Fr. Zákrejs". Napsal článek Nová světla, plný sprostých výpadů proti Rozhledům a jejich spolupracovníkům, pp. F. X. Šaldovi a J. Karáskovi. Je to směsenina surovosti a bezděčné komiky, jakou mohl napsati jen p. Zákrejs, hlavní u nás tvůrce a pěstovatel zvláštního genru kritiky, totiž kritiky komické. Panu Zákrejsovi dostává se náležitého odbytí na jiném místě, zde stůjž jen několik slov za Rozhledy Osvětě. Rozhledy se tam zovou „slabo nohými" a redaktor jejich „jistým Josefem Pelclem, jenž se z Božího dopuštěn stal redaktorem". S povděkem vracíme „redaktorství z boží milosti" p. redak torovi Osvěty. „Jistý Pelcl" nebyl nikým dosazen na prestol redakční, mělť sám dosti síly vlastní prací uvést do světa Rozhledy i přes nebezpečí, že uvalí n

Digitized by Google

sebe nesmiřitelný hněv otcovského přítele p. V. Vlčka. Slovíčko „jistý“ nevyslovováno ve ville Osvětě s jménem redaktora Rozhledů, dokud nevydal prvého čísla nové — té smělosti! — revue, Rozhledův. Jest nutno zde to říci panu majiteli villy Osvěty do očí. Začali jsme od malých počátků, od „slabých noh“, pravda. Nebyli jsme hýčkáni a přeceňováni po 20 let jako Osvěta, jen aby se mohlo říci, že národ má svou „revui“. Prosekali jsme se s Rozhledy mužně, bez licoměrných tirád, že nám to ukládá oběti, největšími obtížemi, jaké jen se mohou stavěti v cestu měsíčníku, vydávanému v malém městě venkovském. Ale jsme hrdi na tyto malé počátky, na tento růst z nich, na boj s drsnými větry nepřízně a nepochopení. Dnes již nejsme slabonohými Rozhledy. Je nám líto, že vlastenecké srdce majitele Osvěty musíme tímto přiznáním zarmoutiti. Býti dnes redaktorem Rozhledů jest samo o sobě větší zásluhou, než býti vyhýčkaným národním výtečníkem, autorem převařovaných románů, mizerného dramatu a neslaného, nemastného měsíčníku, který opravdovou „revuí“ nikdy nebyl a nikdy nebude. Proto nebude, poněvadž revue předpokládá program, a program jest ovšem něco snad méně ale také něco více než 20násobné skvělé bilance roční, jež jsou to jediné pozoruhodné a cenné na Osvětě. Tolik pro dnes na adresu Osvěty. Co se týče p. Zákrejse, připomínáme jen, že by se nám hnusilo obhajovati své vzdělání naproti němu. Ať si přečetl — jak se dětinsky chlubí — kolik chtěl esthetik, zůstane vždy jen čím byl po léta: nejkrajnějším výhonkem vší žalostné omezenosti a všeho copařství naší starší kritiky.

— Z tábora „starých“ ozval se vedle Osvěty opět p. Schulz — tentokrát ve své vlastní doméně, Zlaté Praze. Ovšem zas tak nešťastně jako v Národních Listech. V referátě o Kytkách z aster p. Vrchlického pěje hotové jeremiády nad útoky literární revoluce a reakce na literární „evoluci“ naši. O tomto evolučním „zdravém“ kmenu naší literatury užívá velmi mnoho pěkných a zvučných slov, ale co tím myslí, to bůh ví. Kde je ten „zdravý kmen“, na nějž činíme útoky? A proč jen ten má patent na tu „evoluci“, což nejsme my, kteří přicházíme po starší generaci, právě dalším, nejnovějším článkem té evoluce? Jak ohnivě zastával p. Schulz v Nár. Listech Hálka, tak činí nyní s panem Vrchlickým. Zdálo by se dle něho, jako by to byl nejkaceřovanější a nejméně uznaný básník v Čechách. Což vpletl někdo z nás p. Vrchlického do posledních debat? Učinil to on přec sám.

Ostatně, zdá se, pominul již prvý zápal, s nímž voláno do svatého boje proti literární revoluci. Kruhy literární počínají se styděti, že otázka ta zavlékána byla před forum nekompetentní. Světozor vystoupil proti hanobení Machara v Šípech a Humorech. Valná hromada Uměl. Besedy nepřistoupila k návrhu literár. svého odboru, aby se obrancům památky Hálkovy vzdal dík — také z důvodu, že patří jen před forum čistě literární.

Některé listy (Plzeňský Obzor, klerikální Vlasť a j.) štvou spolek spisovatelů „Máj“ proti Macharovi, ale ten zachovává dosud správnou reservu, uznávaje patrně, že význam básníka nedá se ani zvýšiti ani zlehčiti nějakým hlasováním.

— Klerikální Čech připojil ku svým zásluhám o českou literaturu nedávno nový věnec. Denuncuje zcela neomaleným způsobem sleč. Růž. Jesenskou jako učitelku přímo místodržitelovi (a to ještě s tajným ostrím proti zemskému inspektoru panu dr. Tillovi, jenž se mu zdá shovívavým) za několik celkem nevinných scén jejího dramatu ze života učitelského „V žití proudech“. Zajímavo je, že prvý podnět k denunciaci daly útoky listů učitelských na slečnu (viz Kroniku v 6. čís. Rozhledů.) Co se neštítili učiniti kollegové, to nás ovšem nemůže překvapiti od klerikálů. Ti by nejraději vyhlásili výminečný stav také nad naší literaturou.

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Dne 16. prosince 1894.

—*n.* (Volební oprava. — Předloha trestního zákona v parlamentě. — Zápas o svobodu slova, v parlamentě promluveného, a taktika pilných návrhů. — Český jazyk v parlamentě. — Konečně upřímné vyznání vlády o příčinách trvání výminečného stavu. — Věci domácí: Doplňovací volby. — Realismus. — Několik drobností.)

O volební opravě píšeme, tušíme, od lonského podzimku, kdy podal Taaffe svou předlohu, v každém čísle, a nejsme tu dnes o nic více v předu nežli loni. Spíše ještě je to horší: loni byla tu aspoň určitá předloha vlády Taaffeovy, letos zde není nic než spousta všelikých návrhův od nejjednoduššího Slavíkova na všeob. rovné hlasovací právo až do kuriositních návrhův Hohenwartova a Rutowského a do monstrosního mínění Schwarzenbergova o rozdělení voličů venkovských i městských ve dva sbory a zavedení nepřímých voleb i v kurii měst. Nebylo by ani potřebným ani vděčným registrovati dopodrobna všecky fase v jednání o volební opravu, stačí říci a opakovati nejhlavnější: Vláda Windischgrätzova po lonském slibu nic nedělala, dokud k tomu nebyla dotazy a útoky oposičních poslanců přinucena. I začala vyjednávati s důvěrníky klubů. Vyjednávání nikam nevedlo. I upustilo se od toho a šlo se do volebního výboru. Tam byly tytéž výsledky, i byl zvolen subkomitét, do něhož zvolily své zástupce jen koaliční strany, opoziční strany (na 120 poslanců) úplně z něho vyloučivše. K charakteristice tohoto fakta jest ještě poznamenati, že tito vyloučení opoziční poslanci zastupují většinu obyvatelstva této říše. Dnes je tedy otázka volební opravy v subkomitétu, v němž asi zůstane tak dlouho, pokud bude možno — pak ne-li docela, aspoň částečně se bude historie odkládání opakovati, ač je-li pravdivo, co listy byly uvedly, že totiž císař dal ministerstvu určitý příkaz v určité lhůtě předlohu volební reformy podati. Tu by bylo ovšem pro vládu aut-aut. Zatím vláda každou chvíli prohlašuje, že při volební reformě setrvává a že tato musí býti ještě v tomto období sněmovny provedena (posledně dne 15. t. m. ústy Plenerovými v plénu). Prohlašovati to nikterak nepřekáží jí ta okolnost, že neví posud sama, jak ona reforma bude vypadati. Ví jen tolik, že to nebude všeobecné nové hlasovací právo a že při zastoupení zájmovém nesmí býti nynějšími politickými državami ani v nejmenším pohnuto — snad tedy nová (pátá) kurie. Zdálo by se tudíž, že to jsou meze co nejširší, avšak druhou podmínkou jsou zúženy a rozřešení otázky téměř jí znemožněno. (Schwarzenberg pravil to zcela otevřeně 11. t. m. ve volebním výboru: Žádná újma pro nynější voliče a tudíž volební reforma jenom za souhlasu tří koaličních stran.) V zá-

Digitized by Google

stupcích dělnictva (a to právě tak dobře organisovaného) vidí dnešní beati possidentes nebezpečí pro svou existenci za jakýchkoli podmínek, kdyby byli sebe lépe privilegií ohrazeni. A též ovšem i psychologický moment těchto dnešních držitelů moci tu padá na váhu: měšťáka, rolníka, obchodníka a řemeslníka konečně uvykli již vedle sebe viděti — ale seděti v jedněch lavicích s prostými dělníky, se socialisty, se sociálními radikály, s popěrači boha a p. — to je příliš žádáno na nich. To je u nich takový převrat státní, kterému přirozeně nejen z předsudku, nýbrž již i z jakéhosi pudu se vzpírají.

Řekli jsme přirozeně — ale přece při tom jen krátkozrace! Myslil-li Taaffe se svou volební opravou upřímně, osvědčil tím v pravdě podivuhodnou sílu sebezapření jako beatus possidens i jako aristokrat, kterážto síla vyšla právě z jeho prozíravosti. Windischgrätzova vláda však nemajíc prozíravosti, nemá ovšem ani síly sebezapření. Na krátkozrakost onu narazil i poslanec kněz Scheicher, jenž jinak mluvil velice demokraticky: Všichni, kteří se dnes vzpírají volební reformě, budou argumenty z ulice odplaveni z této ulice. A velice sice drasticky, ale správně týž poslanec naznačil i účel volební opravy: Účelem jejím prý jest zajistiti si dnešní abonnement na křesla v domě sněmovním, vypuditi antisemity (!) ze sněmovny a tak míti ještě několik let v pravém slova smyslu šibeniční lhůtu. Uvedeme i návrh volební reformy tohoto zajímavého kněze — jako příspěvek k lonským článkům v tomto listě o zájmovém zastoupení: Scheicher navrhuje těchto pět zájmových skupin volebních: 1. Profesoři, učitelé a úředníci; 2. samostatní živnostníci a obchodníci; 3. nesamostatní obchodníci a živnostníci; 4. samostatní rolníci, bez rozdílu, zda malo- či velko; 5. nesamostatní zemědělci.

Ve vyjednávání o volební reformu bylo vysloveno opětně heslo restaurování volebního práva zemských sněmů do říšské rady (Schwarzenbergem). Tohoto hesla se ovšem Staročeši chytili ne ani tak pro věc, jako z agitačních ohledů proti Mladočechům: Mladočeši prý vůbec zradili svým návrhem na všeob. rovné hlasování české státní právo a prohřešují se na něm opětně, když se vzpírají myšlenkám, jaké pronesl Schwarzenberg. Zdá se však, že takovéto volání Staročechů vyznívá na prázdno — a ozvěnu, ovšem protivnou, nachází jen v „Nár. Listech", jimž tisíceré již odsouzení zejména „Hlasu Národa" nevadí den co den skoro s ním co nejvážněji a nejupřímněji polemisovati.

Co „Volební opravě" říká u nás t. zv. veřejnost? Veřejnost, již sociální demokracie uvykla si nazvati „buržoasistickou", nechala, jak již je uvyklá, všecek boj pro nebo proti volební opravě žurnalistice — dnes stejně žurnalistika, jako vláda a policie jsou kuratory občanstva — ano i ti z ní jsou nečinní, kteří jsou pro všeob. hlasovací právo. Tak jediní dělníci vedou dnes i svými osobami na ustavičných schůzích a i demonstracemi zápas pro všeobecné hlas. právo (rovné a přímé), a tím ovšem proti všem dosavadním pokusům volební „reformy". Nám tu nezbývá nic jiného, jako již po několikráte, s uznáním a pochvalou to vysloviti právě tak, jak zase opáčně opětovati výtku z pohodlné nečinnosti mladočeské strany, kteráž vedle žurnalistiky nechala všecek boj na svých poslancích, již ovšem počínají si seč mohou.

Touž nevšímavost naší veřejnosti možno nám konstatovati i vůči předloze nového trestního zákona. Nevíme posud o jedné schůzi našeho některého spolku, jež by se touto důležitou, životní předlohou zabývala, a víme také jen o skrovných úvahách a článcích o ní v naší žurnalistice. A opět to jsou dělníci, kteří některé své schůze této otázce věnují, zejména ovšem ustanovením v předloze o koaličním právu.

Předloha trestního zákona přes všecka očekávání dostala se nejen přes generální debatu, nýbrž i přes specielní debatu o části všeobecné. Nemožno-li

Digitized by Google

z toho souditi, že se ministru Schönbornovi podaří přece jen i ostatní? Meritorně byl návrh trestního výboru v tomto listě posouzen již loni, zbývá nám tudíž jen zmíniti se o debatě v plenu. Debata pokračovala ovšem rychle ku předu při zavedeném zkráceném jednání. Připouštěly se jen ty návrhy, které byly dány při povšechné debatě. Trest smrti byl přijat i plenem. Proti mluvili zejména čeští poslanci, a tu je zajímavo, že vedle právníka Pacáka i lékař Šíl a učitel Sokol. Zajímavým byl též výrok min. Schönborna, že trestní zákon nesmí odpírati křesťanské morálce. Zasluhovalo by opravdu, aby se prozkoumalo, v čem předloha křesťanskou morálku — porušuje a v čem jí odpírá — a čeho by bylo více! Již trest smrti sám dementuje Schönborna. Čeští poslanci se pilně účastní debaty, zejména posl. Pacák. Za to vzbuzuje pozornost, že poslanec Dr. Herold při této důležité předloze — mlčí, ačkoli je právník a zkušený prý a znamenitý advokát. Čeští poslanci ujali se také politických našich vězňů v trestnici plzeňské. Debata o trestním zákoně, až bude celý vyřízen, zasluhovala by zvláštního prostudování jako obraz smýšlení a mravnosti naší veřejnosti.

Našim poslancům bylo popřáno účinně zakročiti o svobodu slova — ne slova vůbec, nýbrž slova ve sboru zákonodárném proneseného, tedy slova již zákonně immuního. Ale v tomto podivuhodném útvaru státním tak jsou poměry zvráceny, že ani takové slovo již není immunním — i to se skonfiskuje a soudy konfiskaci potvrzují. Jednalo se o konfiskaci Kaftanovy řeči pronesené v letošních delegacích a uveřejněné v těch částech svých, které týkaly se českého místodržitele v „Radikálních Listech“. Okresní hejtman kolínský výňatky tyto zabavil a krajský soud kutnohorský na návrh státního zástupce konfiskaci tu potvrdil pro přečin § 300. tr. z. a pro zločin § 65. tr. z. a námitky proti konfiskaci zamítl, že § 28. zák. o tisku nemluví o delegacích, dále že otištěny jen výňatky řeči a že otištění jejich bylo upraveno. V sezení říšské rady ze dne 28. listop. podal proto posl. Pacák pilný návrh na změnu § 28. zákona o tisku tak, aby zněl: „Věrohodné zprávy, byť i ve výňatcích podané, o veřejném jednání říšské rady, zemských sněmů, delegací a jejich výborů nikdy netvoří skutkové povahy nějakého trestního činu.“ Debata o tomto návrhu byla dlouhá a pohnutá! Súčastnili se jí s české strany vedle navrhovatele ještě Dr. Herold, z ostatních poslanců Dr. Lueger a Hauck, se strany vlády min. Schönborn a Bacquehem. Prvý z nich prohlásil, že dle jeho názoru delegační řeči jsou immuní tak jako řeči promluvené v poslanecké nebo panské sněmovně; i věrohodné výňatky řečí skutečně promluvených jsou immuní; vrchní státní zastupitelství obdrželo prý již potřebné v tom směru pokyny. Min. Bacquehem pak prohlásil, že názor projevený ministrem spravedlnosti ve příčině podobných konfiskací bude vodítkem i pro politické orgány, které jsou pověřeny tiskovou agendou. — Téhož dne, co min. Schönborn prohlašoval v parlamentě, že pokládá výňatky i řečí delegačních za immuní (a tím ovšem že pokládá konfiskaci řeči Kaftanovy za nezákonnou), vrchní zemský soud zamítl stížnost vydavatelstva „Rad. Listů“ a konfiskaci řeči Kaftanovy opětně potvrdil. Proto podal posl. Pacák zase pilný návrh, aby ministr spravedlnosti ve smyslu § 33. tr. ř. vyzval generálního prokurátora k podání stížnosti k nejv. soudu — ministr Schönborn prohlásil, že takové vyzvání již byl učinil. Zajisté zajímavý jest tento zjev (a po případě může být i vážný), kde ministr spravedlnosti, aby zachoval zákon, musí vystoupiti proti jednání úředníka tam, kde tento stůj co stůj nebo chtěj nechtěj hájil autoritu svého chefa, českého místodržitele.

Vedle uvedených pilných návrhů podali mladočeští poslanci několik pilných návrhů — tak posl. Kramář na změnu volebního řádu z r. 1873, aby po-

Digitized by Google

slanci, kteří v době platnosti svých mandátů jmenováni byli administrativními úředníky, pozbyli tím poslaneckého mandátu (listop.); týž, aby byl zrušen § 29. zákona o tisku, jímž dovoluje se cizímu listu poštovní doprava a j.

Podávati pilné návrhy je dobrá a správná taktika dostati se ke slovu kdykoliv a přinutiti vládu k odpovědi (na interpelace vláda skoro již vůbec neodpovídá). Většinu a vládu to ovšem mrzí, a proto hledí si pomáhati, jak může. Zatím president odkázal všecky pilné návrhy až na konec schůze, a co vážnějšího se chystá, o tom budeme čísti dále.

Řečníci čeští jednání okr. hejtmana kolínského uváděli v přímou souvislost s nařízením min. Schönborna o tom, že řeči v parlamentě pronesené neněmecky nepožívají immunity (nebudeme vysvětlovati zde pravý důvod jednání okr. hejtmana — je jasně osvětlován právě tou okolností, že konfiskoval řeči i zprávy, (tak skonfiskoval v „Rad. L.“ i řeč. posl. Šamánka německy promluvenou v říšské radě, týkající se právě vždy jen českého místodržitele). Tyto dni otázka, jak mluviti by měli naši poslanci v parlamentě, dostala se opětně na veřejnost, sice indiskretností některého poslance (bylo o ní jednáno v poslaneckém klubu), ale přece se dostala, a my můžeme proto o tom se zmíniti. V klubu byl podán posl. Sokolem návrh, aby poslanci čeští mluvili vzhledem k onomu nařízení jen česky — návrh byl zamítnut všemi proti 5 hlasům. Nedá se popříti, že práva našeho jazyka v parlamentě akademicky hájí se velice horlivě, ale konkretně již ne tak. Přímo řečeno: bylo (aspoň nám) po onom nařízení Schönbornově prostou samozřejmou věcí, že naši poslanci musí mluviti od té v parlamentě jen česky. Ve skutečnosti se to ovšem nestalo. Česky mluvilo jen několik poslancův — ti, kteří mluví většinou posud česky. I od zvyku jmenovati si svědky řečí česky promluvených brzy upuštěno. „Nár. L.“ uveřejnily tušíme jen jednou řeč česky promluvenou v plném znění, a když byly skonfiskovány a s námitkami prohrály, zanechaly toho. Nyní řeči česky promluvené uveřejňují jen v nejstručnějším výtahu. (Ministři, mluvící ovšem německy, mají tu výhodu, že bývají jejich řeči někdy v „Nár. L.“ otištěny celé.) Tak se ovšem práva jazyka českého, aby řeči i v něm promluvené byly immuní, nedobude. Je pravda, nejvhodnější doba, bezprostřední doba, kdy nařízení Schönbornovo vešlo ve známost, je propasena, ale dle posledních zpráv zdá se nastávati příležitost ještě vhodnější: koaliční většina chystá se učiniti opětný krok k umlčení opposice (především ovšem české): Chce znemožniti podávání pilných návrhův tím, že by se vždy předem odhlasovalo, je-li pilný návrh pilný či ne, a v případě prvém by se teprve připustila debata na odůvodnění — pilnosti. Je to sice absurdné, ale koalice to asi ještě udělá. Jaká je jediná možná odpověď opposice na to? Ovšem ať je podán i protest i interpelace, i ať se o tom mluví, ale především ať se odpoví obstrukcí, a naši poslanci specielně ještě ať odpoví usnesením, že budou mluviti jen česky! Boj se nám vnucuje, jest nám vypovězen — kdo by se tu nebránil též bojem?

Odůvodňování trvání výminečného stavu se strany vlády vstoupilo do jiné a tentokráte do poslední, protože upřímné fase. Důvodem prohlášení jeho byly vládě „velezrádné rejdy“ v Praze; důvodem nezrušování jeho po té, že se poměry ještě neuklidnily; pak zase se říkalo z lavic ministerských, že by se mohly staré (velezrádné?) poměry zase vrátiti z (repressivního opatření, jakým je vým. stav dle zákona, stalo se tedy najednou opatření praeventivní, jakého zákon nezná); posléze řekl. min. financí Plener, jehož (patrně u vědomí jeho duchové převahy) ministr vnitra nechává za sebe mluviti, v rozpočtovém výboru dne 11. prosince zcela upřímně: „Poměry v Čechách jsou velice neuspokojivy.

Digitized by Google

Vývoj věcí dál se za poslední doby ve formě čím dále povážlivější. Vláda nemyslí, že by se tam mělo zakročiti mocí. Výminečný stav ovšem trvá dál, avšak vláda opakovala vícekráte, že si přeje, by tento stav mohl pominouti. Dle dosavadních zpráv to nebylo možno. Stav věcí v Čechách octne se v lepších kolejích, vymizí-li z pojednávání o zemských záležitostech zásadně negativní, vášnivý tón. Lituji, že v té chvíli nelze zaznamenati nějaký pokrok a sluší konstatovati další trvání dosavadního neuspokojivého stavu. Nedostává se podnětu, aby se odstranil stav, jehož každý rakouský vlastenec zajisté upřímně lituje.“ Ministr Plener jménem vlády tudíž potvrdil to, co jsme již loni tvrdili: že vým. stav prohlášen byl ne pro potlačení velezrádných rejdů, nýbrž pro potlačení oposičního a radikálního hnutí. Dle toho vým. stav bude trvati ještě hodně dlouho, neboť za něj zajisté nevzdáme se dosavadního směru v politice. Bude nás naopak existence jeho v tomto jen utvrzovati. Prohlášení vlády nechť je si pamětliva dobře svobodomyslná strana vždy a všude — zejména ať pamatuje si je, až bude přikročovati ke jmenování kandidátů v jarních zemských volbách,

V domácích poměrech našich po poslední půtce literární, v níž „Nár. L.“ se najednou jako na nějaký vyšší povel odmlčely, ani boje se své strany nedokončivše, a po volbě kolínské zase nastal klid. Pouze „Hlas Národa“ pokračuje ve svém způsobu zápasu proti posl. Rašínovi, ale tak, že jistá vyšší ruka je v něm patrna, neběží zajisté o nic menšího, než-li skompromitovati a znemožniti radikální směr a specielně skrze čistě vnější pojítko: jméno Rašín, směr radikálně-pokrokový.

Tou dobou jsme opět přede dvěma doplňovacími volbami do zemského sněmu. Dne 18. prosince byla volba v Domažlicích a Klatovech za zemřelého poslance Dra. Sedláčka a dne 5. ledna za vzdavšího se Dra. Jul. Grégra na Karlínsku a Vinohradsku. V prvé opakuje se týž zjev, jako byl před volbou kolínskou. Vystoupil staročeský kandidát v osobě prof. Dra. Randy, Mladočeši dohodli se o svého kandidáta teprve několik dní před volbou. To deprimuje ovšem. Znamená-li postavení prof. Randy projev co nejsmířlivějšího, nejmírnějšího a nejochotnějšího smýšlení staročeského vůči vládě, nebo prostě řečeno, je-li profesor Randa typem nejvládnějšího, nejkonservativnějšího, nejrakušáčtějšího Čecha, kanditatura purkmistra domažlického Hany není protiváhou v plném rozsahu co do šířky i co do hloubky. Purkmistr Hana, jehož se „Nár. L.“ asi tou měrou naproti staročeským listům zastávají, jakou nezastávaly se posl. Rašína, je Mladočech co nejmírnější, o němž nechceme na př. to, že neviděl na sjezdě nymburském ve vítání českého místodržitele českými obcemi nic zlého a p., ani připomínati. Nicméně přejeme naproti Randovi jeho vítězství, při němž stoupenci našeho směru v dané situaci nemohli jinak, leč spolupůsobiti.

Při druhé volbě dle dosavadních zpráv bude kandidátem Dr. J. Herold. Neumíme rozhodnouti, pokud při této kandidatuře hrálo úlohu osobní přání Dra. Herolda, opustiti voliče jílovské a říčanské a nahraditi si je voliči vinohradskými a žižkovskými, pokud přání voličstva, míti zájmy své hájeny tak věhlasným mužem jako je dnes Dr. Herold, a pokud posléze ohled na politickou situaci (vyžaduje-li tato totiž právě nyní kandidatury Dra Herolda) a na místní poměry ve volebních okresích, v nichž r. 1889 staročeský kandidát dostal jen o 1 hlas méně než-li Dr. Jul. Grégr. Tolik víme jen, že celá řada voličstva v dotyčných okresích, přihlížejíc k situaci a k politické činnosti a názorům Dra. Herolda, je nespokojena s touto kandidaturou a ohlíží se proto po radikálním kandidátu.

Při domácích poměrech uvésti jest jednu důležitou událost: ústy prof.

Digitized by Google

Masaryka vyhlašuje realismus své credo (v Naší době, ve článcích prof. M. „Časové směry a tužby“.) Poněvadž články prof. M. nejsou posud ukončeny dnes si je pouze registrujeme a vrátíme se k nim budoucně.

Jsou drobnější události, které charakterisují často více nežli veliká fakta. I můžeme proto bez obavy, že by se to do měsíční revue nehodilo, některé zde registrovati. Takovou drobností, kteráž však stojí velikou sumu, jest anglický hřebec „Matchbox“, jejž rakouská vláda (či snad má se říci dokonce „rakouský stát?“) koupila za **186.975 zl.** Takováto položka ve státních vydáních za takovýto předmět jest zajisté nad jiné výmluvnější v době, kdy se volá stát na pomoc rolníkům v jejich tísni, a kdy podpora státní na jednotlivce připadající klesá až i na 2 zl. a ještě méně, v době, kdy maloživnostnictvu dává se státem pouhých 10.000 zl. na zaopatřování motorů, kdy se ministři co chvíli vymlouvají na nedostatek peněz, chce-li se, aby bylo zřízeno něco kulturního nebo hospodářského, v době, kdy ministr financí Plener prohlašuje, že nelze snížiti tarif na sestátněné západní dráze, naopak, že nutno zvýšiti vzhledem k rostoucím vojenským výdajům osobní sazbu dopravní na státních drahách . . . Ale ovšem slavný hřebec Matchbox, jenž dle zpráv novin ošetřuje se jako posvátné nějaké zvíře, až i klerikálové se proto urážejí, patří k oněm vojenským výdajům, a tím se vysvětluje vše. Jinou drobností je, že t. zv. česká šlechta přes zvláštní vyzvání nedala (až na hr. Harracha) ničeho na účely „Národní Jednoty Severočeské“. Na vyzvání to vůbec buď neodpověděla nebo vyhýbavě. Je to nový důkaz, čím je v našem národě a národu našemu šlechta. Posléze ještě jednu máme podrobnost: „Nár. Listům“, které teď jinak našemu směru dávají pokoj, přišla vhod řeč jednoho profesora universitního proti pokrokovému studentstvu proslovená na večeru staročeského „Akad. čt. sp.“. Uveřejnily ji u výtahu v denních zprávách bez poznámky. Profesorem oním není nikdo jiný nežli — Bráf, chef — „Hlasu Národa“. . . .

Zahraničné rozhledy.

Po náhlé změně na trůně ruském prorokovalo se nové seskupení velmocí a tímto úkazem cejchovala se veškera situace mezinárodní. Podnětem bylo nepřetržení shody rusko-francouzské, která při přímé povaze nového samovládce ruského mohla nabyti význačné pevnosti a zdatnosti, čímž Německo a Anglie byly by ve svých záměrech silně ohrozeny. Zejména Anglie při doznané slabosti svého loďstva musila by uhoditi v koloniální politice na notu, lahodící aspoň do jisté míry Francii. Podobně zabývala se žurnalistika sblížením národů rasy latinské, čímž zabýval se prý v Římě — Zola. Jak sděluje „Revue Bleue“ chtěla nevole irredenty nad dvojjazyčnými nápisy v Istrii býti makavým výrazem solidárnosti, chvějící se o starou državu latinskou a utužovanou srdečnými dohovory Zoly s Bonghim a Crispim. Než tyto úvahy zůstaly konjekturálnými vzhledem ke skutečnému stavu věcí, jenž donucuje každý stát, aby podíval se do sebe, všiml si sám sebe, vyléčil se ze svých chorob a nedostatků. Jeden vedle druhého prodělává hořkou krisi a ta vyžaduje pro sebe všechnu energii myšlení a reformních sil.

Typem dokonalé sešlosti jest Italie. Bezúzdný militarism vyssál jí všechen tuk z kostí, všechnu krev ze žil. V letošním rozpočtu objevily se ovšem úspory ve vojenství v obnosu 7,500.000 lir, nicméně požadovány budou nové daně k uhrazení obrovského schodku z minulých let. Obyvatelstvo bude na dále hnáno do hospodářské tísně, čehož následky již se objevují: proletarisace houfná jest na pochodu a před ní harcuje soustavní brigandství, jež stává se řemeslem vyssátých ubožáků. Na Sicilii odehrávají se denně loupežná přepadání.

Digitized by Google

Vláda organisuje proti nim výminečné soudnictví a tím nevázanost ještě více rozpaluje. Stav Italie jest za dnešních poměrů beznadějný. Její političtí ředitelé jsou panamisté, kteří zašantročují soudní akta, aby unikli spravedlnosti (Giollitti). Střední vrstvy jsou ochuzené a nasáklé anarchismem, spodní načichlé loupežnickou manií. Jest nějaký východ z té ukrutně smutné situace?

V jiných zemích nedošlo se ještě k těmto důsledkům. Ale neschází příznaků, vysvědčujících větší nebo menší míru choroby státních celků. Starým politování hodným vředem zůstává, že státy jsou na papíře právní státy, ve skutečnosti třídní a ve formě své juristické. Pak, přirozeně, báse života ve svazku státním, rovnost před zákonem, jest fikcí, která jde k duhu jen hospodářsky silným. V třídním boji, dále, vyčerpává se pouze jednostranně evoluce. A konečně po stránce juristické přičiňuje se právní aparát, že ze státu jest holý mechanism, konstrukce, a ne živý organism, produkt. Na odstranění, vyříznutí těchto tří vředů za dnešních poměrů není naděje. Jest to výkon dalekosáhlý, počítající se samými předpoklady státního života; k němu není jednak ochoty, jednak případné situace jako východiska. Co dnes situace v jednotlivých státech poskytuje, jest rozervanost, neujednocenost v cíli, různost v methodě, jíž se chtějí uskutečňovati reformní postuláty. Tato různorodost (u nás žije ve formě koalice) jest bezohledným úpírem všech hlubších, pronikavějších aspirací opravných.

Klasický doklad poskytuje Anglie. Vláda Roseberyho, mající v Evropě tak dobrý zvuk, není jednotná, společného postupu a cíle, nýbrž konglomerát různých frakcí, jež si provedení specielních úkolů navzájem zaručují. Proto program Roseberyho pêle — mêle: zrušení unie mezi Velkou Britanií a Irskem (irští radikálové), zřízení lokálního parlamentu skotského, zrušení zákonodárné autority sněmovny lordů (socialisté), odstátnění čtyř diecesí státní církve (walisští proticírkevníci) atd. Že při této nejednotnosti programové něco se dělá, jest děkovati zvláštní náhodě. V adresní debatě byla vláda nucena adresu odvolati, s finanční billou propadla menšinou 14 hlasů, průběhem však letošního zasedání na jaře, které jak znalci političtí tak žurnalistika označovali jednomyslně za hrob, poštěstilo se jí exponovati strany k žírným věcným diskusím, za končeným neobyčejně skvělými výsledky zákonodárnými. Byly provedeny zákony: vyrovnávací berní pro Londýn, skotské samosprávy, železničního tarifu, ochrany dětí, stavebních společenstev a k tomu obrovský zákon o dani z dědictví, jenž byl by sám o sobě vyplnil celé období zasedací.

V Německu od nového zasedání říšského sněmu pozvedla hlavu jiného druhu rozháranost. Není tu rozvoje státního života, ba není tu ani vědomé, svobodné existence kabinetu jako v Anglii, jenž by mohl hledati dráhy rozvoje. Něco podobného v Německu patří k nemožnostem. Nemohlo k tomu účelu býti více homogenní ministerstvo než bylo předešlé. Caprivi a Eulenburg konservativec, rovněž i Heyden-Cadow; Schelling bezbarvý a dr. Miquel na všechny strany smiřovací. A dovedlo to jen tak daleko, že členové jeho byli propuštěni jako sluhové. Nové ministerstvo znamená éru nejponíženější bezpůdnosti a bezzásadnosti. Kníže Hohenlohe tuhý konservativec, Percy Köller pruský junker, dr. Miquel mnohobarvý: Pán to chce, staň se jeho vůle, bude všech přirozené heslo. Kníže Hohenlohe jest sešlý, Köller bude sledovati allury výkonného vojáka a Vilém II. jich prostřednictvím bude dělati politiku svéúčelného maještátu. Kam to povede, jest vyloženo. Na venek dodělá se Německo osamocenosti, uvnitř bude opírati se o výminečná opatření a absolutnost; zkrachuje se úplným nedostatkem politické a sociální ideovosti. Smutný tento fakt připravuje ještě činnost politických kruhů měšťanských, jež za úlohu „pravých Němců“ vytkly

Digitized by Google

potírání židovského liberalismu, při čemž mohou býti bojovné zástupy římského papežství dobrým spojencem. Štvaní protijesuitské jest prý v podstatě své pronásledováním křesťanů. Považíme-li, že střed bude pro výminečná opatření proti stranám podvratným hlasovati jen za cenu, budou-li jesuité puštěni fakticky do Německa, (říšský sněm jim to již dovolil, ale spolková rada ne) vidíme, že říše „kázně a pořádku" proměňuje se neodvratně v říši politického bankrotu a studeného reakcionářství.

Na ostří kritického stavu balancuje rovněž Rusko. Zesnulý car zanechal po sobě stav nevalně utěšený, jejž jsme předešle vyznačili. Jaký bude z něho východ? Utkví-li se na starém šlendriánu, na orientálsko-orthodoxním klerikalismu, na pravoslaví jako specificky ruském, na rusifikaci násilné a z ní plynoucí byzantinisaci, poroste tím síla, moc a rozum klerikalismu a byrokracie. Poněvadž obé se musí opírati o houževnatý fiskalism a o nejtužší konservatism, bude se dále rozpalovati revoluční nespokojenost, mravní zkáza bude pokračovati. Modních novotinek Rusko nepotřebuje. Vnucuje se jen, aby zrušen byl monopol státní církve ruské a aby opuštěny byly tradice zkostnatělé centralisace, jak na státním, tak na církevním poli. Federativní zřízení provinciální ukazuje se nezbytností. Co potřebují Samojedi v sibiřských tundrách, to se nehodí vysoce vzdělaným Finům nebo Polákům. V církevním ohledě zbude provésti, co vskutku podstatou církve, aby byly mysle uklidněny. Plodonosně může ruská církev národní fungovati, když reorganisována bude na svých skutečných podmínkách, totiž na svobodných volbách církevních úřadů od náboženských obcí a na správě těchto obcí autonomními orgány. Bude-li nová vláda míti dosti ochoty tyto věci provésti, vyjde Rusko z dnešní krise vítězem, třebas vítězství to v účtech vlády bude vítězstvím Pyrrhovým.

Co v Rusku, Německu, Anglii, jest i jinde. Nikde nekvetou růže, zevšad činí marasmus. Potřeba oprav tluče zběsile na dvéře všech států, všech institucí. Ani Vatikán nezůstává ušetřen. I tam zaléhá hlas reformy, požadující, aby papežství vyvinulo se dvojím směrem: od romanismu k širokému křesťanství, od kabinetní diplomacie k demokratickému apoštolátu. Politika států všech musí býti tohoto faktu pamětliva. Jako exegese odňala církvi filosofy a socialism zástupy, když nepřizpůsobovala se pokroku, tak zrovna se stane státům, nedovedou-li zavčas zkypřiti půdu svých zatvrdlých základů, aby z nich vyrostlo uspokojení a svoboda jednotlivců i národů. Vrl.

Hlídka sociální.

(Departement práce ve Španělsku. — Pracovní úřad v Belgii. — Městské úřady pracovní a bursy práce. — Sociálně-politické předlohy v Belgii. — Pojišťování hornictva v Rumunsku. — Sjezd frankfurtský. — Železniční zřízenci.)

Královským úkazem zřízen byl ve Španělsku při ministerstvu vnitra departement práce s úřady a agenty provinciálními. Účelem jeho — jako všech podobných institucí — jest sbírání, pořádání, spracování a uveřejňování dat o práci a dělnictvu ve Španělsku, aby získán byl podklad pro řešení otázek sociálních. Veškerost životních poměrů dělníka jest předmětem šetření a to po stránce oekonomické a sociální, biologické a demografické, intelektuelní a mravní.

Také v Belgii bude v brzku přikročeno ke zřízení úřadu pracovního, jenž vedle hlavního svého úkolu bude spolupůsobiti při zkoumání účinků nových norem zákonodárných a při zlepšování nynějších zákonů a bdíti nad prováděním zákonů. K ústřednímu úřadu v Brusselu — spojenému s ministerstvem pro

Digitized by Google

zemědělství, průmysl a veřejné stavby — pojí se úřady v hlavních městech provinciálních. —

V konferenci obchodních komor v Sasku ohlásila komora lipská návrh, dle něhož každá komora v pravidelných obdobích spracovala by každoročně 1. května konané sčítání dělnictva továrního.

Pozoruhodný výnos vydal pruský ministr obchodu provinciálním úřadům. Odvolávaje se na snahy vzbuzené ve Stuttgartě, Frankfurtě, Kolíně a Berlíně po zřízení městských sprostředkovatelen práce nařizuje snahy podobné podporovati a přeje si, aby ve všech městech s více jak 10.000 obyvatelstva úřady pracovní zřízeny byly. Městské úřady pracovní mohly by se spojiti i s komorami zemědělskými a přispěti k vyrovnání poptávky a nabídky práce v různých místech a krajích. Některá města vskutku myšlenky té se ujala a ji uskutečnila. Naproti tomu v Norimberce 1. listopadem v činnost vstoupil dělnický sekretariát, podléhající komisi osmičlenné, volené veřejným shromážděním na 1 rok. Dělnický sekretariát podává ústní porady ve věcech živnostenských, o pojišťování nemocenském, úrazovém, stařinském a invalidním, o ochraně dělnické, právu spolčovacím a shromažďovacím atd. Přijímá stížnosti, uděluje rady i u věcech, týkajících se práva domovského, občanského, zasnubování a chudinství i ve sporech nájemných. Dle potřeby má konati šetření statistické o všech životních poměrech dělnických. K užití sekretariátu oprávněny jsou všechny osoby bez rozdílu věku, pohlaví, povolání, konfesse, stran i bydliště. Poplatky se neplatí. Ve Winterthurnu ve srozumění s dělnictvem zřízen též úřad pracovní, jenž bude vydržován městem a podroben dohlédací komisi, složené z 5 zástupců dělnickou kurií volených a z 5 zástupců volených spolkem obchodníkův a živnostníků za předsednictví ustanoveného člena rady. V době stávky nefunguje, ale hledí spory vyrovnati.

Ve Francii jest nyní celkem 41 burs práce (od r. 1887) a zabývají se nejen sprostředkováním práce, ale zastupují též interessy syndikátů. Roční subvence mají 318.780 fr. Také v Paříži má býti znovu otevřena bursa práce, v červenci předešlého roku vládou zavřená. Účelem jich jest vedle sprostředkování práce nejen studovati otázky hospodářské, ale i navazovati styky vzájemné mezi sebou a se všemi stejnorodými organisacemi dělnickými v cizině. Doporučujeme vřele našim větším obcím i dělnickým jednotám odborovým k pečlivé úvaze a následování.

Vláda belgická, zastrašená výsledkem voleb, podala přehled zákonodárných prací, v němž přeje si zvláště rychlého projednání řady zákonů sociálně-politických, týkajících se úpravy smlouvy pracovní, úrazového pojišťování, pojišťování pro stáří, nové úpravy školství obecného, revise code civile o nemanželském otcovství a o dědické posloupnosti mezi manželi a spolkův odborových.

V Rumunsku Carpův návrh zákona o úpravě hornictví obsahuje též ustanovení o pojištění hornictva. Zamýšlí totiž zřízení pokladen pomocných a pensijních. Pomocné pokladny povahy lokální alimentované příspěvky dělníků v obnosu 3% mzdy a stejně vysokými příspěvky podnikatelů pečují o dělníky v nemoci a při úrazu, zaopatřujíce jim pomoc lékařskou a medikamenty a nahrazujíce jim část ušlého zisku po 10 měsíců. Všeobecná pokladna pens[illegible] zabírá všechny podniky a stará se o pojištění invalidní, stařinské a o opat[illegible] vdov a sirotků. Dělníci přispívají 2½% mzdy, podnikatelé týmž obnos[illegible]. Výše pense takto se řídí: při neschopnosti pracovní pod 6 měs. 50% mz[illegible], při delší neb trvalé pro nežénatého 45%, pro ženatého 60%, v případě sm[illegible] z úrazu pro vdovu, nevdá-li se znovu, doživotně 20% a pro každé dítě do 16 [illegible]

Digitized by Google

15% mzdy otcovy resp. manželovy. Dělníci, již 30 let platili do pokladny, mají nárok na doživotní rentu 60% mzdy své. V případu smrti přirozené obdrží vdova útraty pohřební a pensi přiměřenou ku příspěvkům mužovým. Dělníci ku stávce svádějící nebo pracujícím při stávce překážející a dělníci trestaní pozbývají svých nároků. — Podnikatelé mají vésti podrobné listiny mzdové pod pokutami peněžitými od 50—1000 fr. Pense nemohou býti ani cedovány ani exekvovány. —

Z hnutí sociálního nejdůležitějším byl sjezd sociální demokracie německé ve Frankfurtě koncem října konaný. Byl to pátý sjezd od zrušení výminečných zákonů. Delegátů bylo 222, mezi nimi i ženy. Před sjezdem dána zpráva o činnosti strany. Dle ní byly brožury vydávány v mnoha výtiscích (májové v 340.000 ex., proti militarismu a novým daním v 55.000 ex.); počet časopisů rozmnožen a jest dnes 37 denníků, („Vorwärts" má 45.000 předpl.), 20 politických časopisů vychází třikrát, 9 dvakrát, 8 jednou týdně, 53 odborných listů, vědecké revue, 2 listy humoristické a jeden zábavný (v 166.000 ex.). Mimo místní a zemské organisace přijala ústřední pokladna strany (od 1. října 1893 do 30. srpna 1894) 330.877·18 mk. Vydaje na agitaci, tisk, výlohy říš. sněmování atd., půjčky a podpory obnášely 198.604·10 mk. S přebytkem roku loňského činí kasovní hotovost 246.520 mk. a uloženo 133.774·10 mk. Za tuže dobu odsouzeno stranníků na 58 let, 8 měs. a 6 dní do vězení a k. pokutám 43.747 mk. Ne theorie Marxovy ale drtící kritika moderních poměrů, principielní a nezakrývaný odpor strany proti modernímu státu a jeho repraesentantům jsou příčinou rychlého rozvoje a mocného vzrůstu. Duševní hnutí takové elementární síly a takové činorodé obětavosti není možno udolati vězením a pokutami! Zpráva předsednictva o činnosti strany nevzbudila kritiku o vší mimoparlamentární činnosti — ba nepřivodila ani návrhů zlepšovacích, stala se jen předmětem nechutného a neodůvodněného rozhovoru o platech několika úředníků strany. Velkou většinou návrhy, směřující ku zmenšení platů duševních pracovníků, zamítnuty. Při otázce taktiky přišlo na přetřes hlasování bavorských zemských poslanců socialistických pro rozpočet, ač bylo již zemskou konferencí schváleno. Seveřané v navržené Bebelem resoluci prohlašují: „Vlády jsou representanty nespravedlnosti kotvící v třídním karakteru státu. Ježto schválení rozpočtu platí jako votum důvěry, nutno vždy proti rozpočtu hlasovati." Návrh bavorský prohlašuje — stoje přes to na zásadním potírání nynějšího řádu státního i společenského — rozhodnutí o rozpočtu za otázku prosté účelnosti. Oba návrhy po prudké debatě i se sprostředkujícím návrhem Stadhagenovým: „Hlasovati jest oproti rozpočtu, pokud povolení platiti může jako uznání oprávněnosti dnešního státu třídního nebo jako votum důvěry" — jsou zamítnuty a tak otázka nerozhodnuta. Její důsledky jevily se v prudkých a podrážděných polemikách Vollmara a Bebela.

Z dalších bodů nejvíce interesu vzbudilo jednání o otázce agrární. Stojíť ona zvláště agitační činností německých agrárníkův a jednáním říšského sněmu o agrárních clech a smlouvách obchodních v popředí veřejných rozprav. A bylo s napjetím hleděno, jak se strana, jež se s poměry agrárními od r. 1870 nezabývala, k nim postaví. Avšak ani zde se nevyjasnilo. Přijatá resoluce a i řeči důvodňovací (reft. Schoenlank a Vollmar) kotví asi v tomto: „Otázka agrární est výtvorem moderních poměrů hospodářských. Na jedné straně malorolnictvo ížené službou vojenskou, berněmi a dluhy hypotekárními i personálními se proetarisuje — na druhé straně šíří se i na venkově a proniká vždy hlouběji třídní ropast mezi kapitálem a prací. Konečná náprava stane se teprve vrácením ůdy producentům — nyní třeba důkladné zásadní činnosti opravné, chránící

Digitized by Google

jednak rolníka jako poplatníka, dlužníka a zemědělce, jednak dělníka zemědělského před vykořisťováním zákonodárstvím ochranným vzhledem k době, podmínkám i dohledu pracovnímu, snažíc se postaviti ho na roveň dělníku průmyslovému a opatřiti mu plnou volnost koaliční i spolčovací". I zde jako francouzští socialisté v Nantech strana revoluční mění se v stranu reformní. Resoluce odkázána zvláštní komisi agrární, jež má studovati poměry zemědělské a přijíti s určitými návrhy detailními. Hned přijaty požadavky odstranění řádů čeledních a zavedení soudů rozhodčích.

O otázce kartelů přijata resoluce Schippelova hlásající: „Kartely tvořené zástupci velkokapitalistických podniků jsou přirozeným následkem dnešních kapitalistických poměrů výrobních. Účel jich tvořiti ceny za nejvyšším ziskem súčastněných, jeví své účinky ve stále rychlejším zániku podnikatelstva malého a středního. Každý pokrok kapitalistické koncentrace výroby, zbavující vždy větší massy vlastnictví, učí nepopěrné výhodnosti organisované, jednotně řízené výroby nad roztříštěnou výrobou svobodné soutěže. Však moc kapitálu tuze organisovaného snižuje mzdu a zvyšuje sociální i politickou odvislost dělnictva. Jest příkazem sebezachování žádati řádnou zákonnou ochranu dělnictva, úplnou svobodu koaliční a spolčovací, a stálou demokratisací správy říšské, státní i obecní činiti rozhodujícím vůli stále rostoucích mass nemajetných konsumentů proti hrstce kapitalistů." Daleko jasnější stanovisko než nedávného vídeňského sjezdu spolku pro sociální politiku!

Ve složení a sídle předsednictva nestalo se změny. Příští sjezd ustanoven do Vratislavě.

Železniční zřízenci konali od 3.—6. října mezinárodní sjezd v Paříži a touž dobou rokovali angličtí zřízenci železniční v Newportu. V Paříži navržena organisace, kterou říditi má mezinárodní studijní komitét. Z požadavků pařížských uvádíme: doba pracovní trvati má nejdéle 10 hodin denně — 48 hodin týdně — s nepřetržitým odpočinkem 36 hodin týdně, nedělní vlaky nákladní nechť se nevypravují vyjma náklady potravin, práce kusové a premie buďtež odstraněny, rovněž třídy služební — mzda budiž zvyšována po 5 letech služebních, po 20leté službě nechť dostane dělník pensi v obnosu nejméně $^2/_3$ mzdy z fondů podnikateli samými zaopatřených. Požadavek práva žel. zřízenců na vlastnictví železnic odmítnut jako nelogický, ježto konečným cílem prý sespolečenštění všech prostředků produkčních. Příští sjezd bude v Miláně. Požadavky uzákonění minimální mzdy a umožnění užíti práva hlasovacího odkázány komitétu ke studování statistických poměrů mezdních resp. konferencím v jednotlivých zemích. Na sjezdu Newportském jasně opět projevila se tendence socialistická, syndikované dělnictvo anglické plně ovládnuvší, jednak v požadavku nacionalisování železnic, jednak v projevu pro neodvislou stranu dělnickou Keir Hardie-m utvořovanou. Zde žádána šestidenní práce v týdnu po 8 hodinách. Vymoci zlepšení mzdy a zákaz práce přes čas — prohlášeno úkolem svazu. —

Reforma zákona o pojišťování nemocenském.

—*ek.* Že zákon o nemocenském pojišťování ze dne 30. března 1888 (č. 33 ř. z.) je nedostatečným, bylo zřejmo dříve, než pojišťování v život vstoupilo (1. srpna 1889). Jest u nás již kletbou všech podobných zákonů, že se spracují v několika schůzích na rychlo, aby kampaň sněmovní aspoň nějakou positivní činností se vykázati mohla. Je opravdu také těžko pracovati klidně o předlohách, vyžadujících znalost poměrů hospodářských, jistý rozhled a opravdovou sna-

Digitized by Google

prospěti, když stále neuspokojeny zůstávají požadavky ryze politické, tlačící se do síní parlamentu všemi vchody. Nad to je známo, že poslanci až na velice malé výjimky mnohem raději pracují ve „velké“ politice. Je to jednak snazší, jednak má to i tu dobrou stránku, že popularita tak roztomile vzrůstá.

Jedině dobře, že osnovy zákonů těch až na malé výjimky bývají opsány z nějakého cizího zákona. V tom jest ašpoň nějaká — bohužel ne vždy dostatečná — záruka, že zákon dle osnovy té přijatý bude aspoň k něčemu.

Otcem našeho zákona nemocenského je zákon německý ze dne 15. června 1883. Ale uvážíme-li hned, že již r. 1892 byla uzákoněna v Německu novella k zákonu tomu, v níž k platnosti přivedeny byly různé zkušenosti zatím v praxi nabyté, seznáme, že německý zákon, jenž našemu zákonu byl podkladem, byl také neúplný, reformy potřebující. Odtud i nedostatečnost zákona našeho, jemuž je teprve šest let a již po tři roky hojně volá aspoň po „nejnutnějších opravách“.

Dnes o reformě té se jedná. Ministerstvo rozeslalo, aby slyšelo dobrá zdání, zvláštní dotazník, obsahující celkem 17 otázek. Charakterisujeme-li je celkem, řekneme, že týkají se opět věcí, jež zdají se nám býti méně důležity, v některých směrech přímo pouze formální. Jsou ovšem také výjimky. Ale některé kardinální otázky zůstaly opětně zcela nedotknuty.

Rakouský parlament v dnešním složení svém je ovšem nezpůsobilý, aby pracoval o věcech závažnějších, jako je reforma nemocenského zákona, k jehož 78 paragrafům přivěseno již tolik a mnohdy sobě odporujících nařízení, výnosů a speciálních rozhodnutí, že se pomalu labyrintem jich nebude lze probrati a ve věcech hlavních i vedlejších se tápe ve tmách. Poukážeme-li v následujícím, jak bychom si přáli, aby zákon nemocenský byl reformován, máme na mysli předem jeho velikou důležitost pro pracující třídy všech odborů, jednak i tu okolnost, že k reformě nebude dle poměrů našich zas tak záhy znova přikročeno. Otázku reformy probéřeme postupně pokud možno dle jednotlivých paragrafů nemocenského zákona samotného, přidržujíce se jeho rozdělení a při tom — ovšem co nejstručněji — zmíníme se o různých okolnostech, dle nichž bychom si přáli, aby v prospěchu věci samé zákon nemocenský opraven, resp. doplněn byl, jakož i odpovíme na zmíněné otázky v dotazníku ministerstva vnitra ze dne 31. srpna 1894, č. 22.685 obsažené.

Hned při § 1. n. z., jednajícím o tom, kdo povinnosti pojistné pro případ nemoci podroben jest, mohlo by přihlédnuto býti k tomu, nedoporučovalo-li by se, aby objem nemocenského pojišťování vhodným způsobem byl rozšířen, neboť nelze popírati, že pojišťování, bude-li nejen obligatorní, nýbrž bude-li zejména vztahovati se k nejširším vrstvám, bude-li zahrnovati v sobě všechny osoby obou pohlaví, které jsou ve službě jiných, mnohem spíše bude moci plniti účel svůj, nehledě ani k tomu, že jsou zde řady osob, které dnes nedají zahrnouti se v pojem „zaměstnaných při živnostech neb jiných po živnostensku provozovaných podnicích a které by zajisté neměly z výhod nemocenského pojištění býti vylučovány. (Tak ku př. osoby zaměstnané v nemocenských pokladnách, úrazových pojišťovnách, služky v domácnosti.)

Neméně důležita je zde otázka pojišťování osob samostatných (mistrů), hlavně z řad maloživnostnictva, (o kteréžto otázce zmíníme se při jed- ní o § 13. odst. 4. n. z.), jakož i pojištění osob žijících v domác- sti osob pojištění podrobených, (manželek, synů, dcer, vnuků atd.), při čemž šem by pojištění vztahovalo se pouze k poskytnuté lékařské pomoci, léků jiných therapeutických pomůcek, nikoli však peněžité podpory, ježto podpora jest aequivalentem za výdělek, ušlý pro neschopnost ku práci následkem moci, osoby v případě tomto pojištěné pak výdělku nepožívají.

Digitized by Google

I otázku dvojího pojišťování (otázka 16.) nutno upraviti: nelze ovšem nikterak překážeti osobám nemocenskému pojišťování podrobeným, aby nebyly členy různých podpůrných spolků, odkud v případu onemocnění obdrží podporu (resp. v případu úmrtí i vypravení pohřbu), lze snad velmi snadno zabrániti, aby jedna a táž osoba přihlášena nebyla u dvou ve smyslu zákona ze dne 30. března 1888 zřízených pokladen, ježto se obáváme, že simulace a jiné podobné vykořisťování pokladen, které, bohužel dnes dosti kvete, bylo nadějí na 120% (od 2 pokladen po 60%) mzdy denní tím více provozováno. Doporučovalo by se tedy, aby osoby, které z ustanovení zákona k pokladně přistupují, stanovami zavázány byly udati, u které jiné pokladny pro případ nemoci snad již pojištěny jsou.

Při této příležitosti zmiňujeme se zároveň o pojištění pro případ stáří a invalidity, které ovšem provedeno by muselo býti zákonem speciálním, nikoli prostou obměnou neb doplněním několika odstavců zákona nemocenského (nebo úrazového), ale poněvadž zákon tento (jakož i úrazový) bez odporu bude podkladem prací se zákonem oním spojených a dnešní zkušenosti jsou již dostatečny a v Německu zákon ten již od několika let (od r. 1889) existuje, je třeba, aby v zájmu tříd oněch, jichž pojištění to se týká, bylo otázkou touto zase hnuto.

Rozhodně vysloviti se musíme proti ustanovení § 4. odst. 1. n. z., jímž dává se právo politickým úřadům první stolice, osvoboditi některé osoby pojištění podrobené s jich svolením od této povinnosti. Vyslovujeme se proti možnosti takové vůbec, ježto jednak neshledáváme toho příčin dostatečných a rozumných, proč by od podobných, všech ostatních týkajících se závazků někteří měli býti osvobozováni (v několika případech hlavně u advokátů shledali jsme, že příčinou, proč o osvobození se žádá, je také to, že advokátní koncipienty nelze zařaďovati mezi „dělníky“!), jednak, že nezdá se nám býti správným, aby porušován byl zde systém úplné vzájemnosti, podpory slabšího silnějším, když je všeobecně známo, že nemoci mezi menšími lidmi více řádí, jednak také proto, že závazek zaměstnavatelův při osvobození dle výslovného znění § 4. n. z. vztahuje se pouze buď na nepřetržité vyplácení mzdy po 20 neděl, nebo na zaopatření a ošetření lékařské v rodině zaměstnavatelově, nikoli tedy ku př. na pohřebné, poskytnutí léků; povinnost zaměstnavatelova vždy přestává skončením poměru pracovního a pomocník nemá pak nárok proti němu, onemocní-li během 6 neděl po zrušení poměru onoho (§ 13. odst. 3. n. z.). Mimo to i praxe chybuje, připouští-li rekursy (§ 70. n. z.) v záležitosti osvobození, poněvadž dle § 4. n. z. politickým úřadům výslovně přičítá se právo po vyšetření věci osvoboditi, kteréžto právo stává se illusorním, může-li k rekursu zamítnuté strany rozhodnutí první stolice býti měněno.

§ 6. n. z. ukládá nemocenským pokladnám povinnost poskytovati členům od počátku nemoci pomoc lékařskou, léčiva, a trvá-li nemoc déle 3 dnů a nemocný k výdělku je neschopen, ode dne onemocnění 60% denní mzdy jako podporu. Tu zákon klade na roveň pojmy „onemocnění“ a „neschopnost ku práci“. Ale jak časté jsou případy, že pomoci lékařské a léků je třeba, ačkoli nemocný ještě stále ku práci způsobilý je. V tom ohledu je také náprava záhodna, ač praxe tu nekolísá, jenom proto, aby práva členů pokud možno jasně byla vytčena; doporučovalo by se tedy, aby v § 6. odst. 2. slova „ode dne onemocnění počínajíc“ nahražena byla slovy „ode dne nezpůsobilosti ku práci“ a slova „po 20 neděl od počátku nemoci“ slovy „po 20 neděl od počátku nemoci resp. ode dne nastalé nezpůsobilosti ku práci.“

Šestinedělkám musí poskytována býti podpora při pravidelném průběh

Digitized by Google

šestinedělí po dobu nejméně čtyř neděl po slehnutí. Tu dlužno uvážiti, že nemocenské pokladny dle předpisu tohoto snadno mohou býti vykořisťovány způsobem, proti němuž nijak nemohou se brániti. Vstoupí-li žena několik dnů, ano hodinu, před porodem někam do práce, stala se členem nemocenské pokladny (§ 13. odst. 1. n. z.) a má nároky na čtyřnedělní podporu, ač nelze upříti, že do práce vstoupila jenom na oko, jenom za tím účelem, aby měla proti nemocenské pokladně nároky ve své nemoci. Německý zákon z r. 1892 ustanovuje, že žena jenom v případě tom má právo podpory se dožadovati, byla-li v posledním roce (počítaje ode dne slehnutí) aspoň 6 měsíců členem nějaké pokladny, a nemělo-li by do zákona našeho ustanovení toto býti pojato, doporučovalo by se jistě, aby alespoň stanoveno bylo, poněvadž dobu slehnutí při nejmenším přibližně lze předem stanoviti, že jen ta žena nároky na podporu má, která přihlášena byla k pokladně resp. vstoupila do zaměstnání nějakou dobu před pravidelným porodem (ku př. 14 dnů), kdy k lehčí práci ještě způsobilá byla. Při šestinedělkách z řad dobrovolných členů mohla by připuštěna býti vyčkávací doba 9 měsíců (otázka 6.).

Neurčitá jsou také ustanovení, týkající se pohřebného, jež dle zákona vyplatiti třeba „pozůstalým"; pojem ten jest dosti nejasný. Kdo jsou ti pozůstalí? Patří pohřebné mezi dědictví? Zajisté, že částka ona vyplacena býti má pouze tomu, kdo pohřeb zemřelého člena obstaral, poněvadž jenom za tím účelem peníz ten se poskytuje; je to podpora, nikoli suma, kterou by někdo měl se obohatiti, je to náhrada výloh, příspěvek k obstarání pohřbu. Nemusí tudíž pohřebné vyplaceno býti těm, kdož mají proti zemřelému ať testamentární, ať abintestatní právo dědické. Místo slova „pozůstalým" doporučovalo by se v § 6. posl. odst. n. z. užiti slova „těm, kdo pohřeb obstarali". A pak není určito, kdy je pokladna povinna pohřebné vyplatiti. Jak jest to, zemře-li člen po vyčerpání podpory 20nedělní, tedy v době, kdy nemocenská pokladna nemá k němu již žádných závazků, poněvadž není více jejím členem? § 9. n. z. odděluje pohřebné od nemocenských dávek ostatních, neustanovuje, jako pro tyto, žádných zvláštních lhůt, během kterých pohřebné vyplatiti se má, následkem čehož měly by pokladny povinnost pohřebné vypláceti bez ohledu na to, je-li onemocnělý ještě členem nebo přestal-li jím, vyčerpav podporu, již býti. Pojišťování pro případ nemoci není však také pojišťováním pro případ úmrtí; účel tento je v zákoně vedlejším. A proto mělo by za příčinou jasnějšího stanovení povinností nemocenských pokladen v tomto směru pojato býti do zákona ustanovení, že při ztrátě členství jenom tehdy nárok na pohřebné trvá, nastala-li smrt po nepřetržité nemoci a nezpůsobilosti ku práci během doby, po kterou trvá nárok na podporu.

§ 64. n z. obsahuje ustanovení, že obec nebo korporace, která dle svého zákonného nebo statutárního závazku k chudinskému zaopatření poskytne nějaké osobě, mající proti nemocenské pokladně nárok na podporu, nemocenskou podporu, nárok tento až do poskytnuté podpory a dosahovala-li by nebo přesahovala jej podpora, tedy cele přejde na tuto obec nebo korporaci. Toto ustanovení vztahuje se také k nadacím, které by podpory nemocenské poskytly dle svého závazku k zaopatřování chudinskému. Z toho konkludují veřejné nemocnice, že nárok tento přísluší jim, t. j. že, trvá-li ošetřování v nemocnici déle 4 neděl, za kteroužto dobu jsou pokladny dle § 8. n. z. povinny nemocnici náhradu dáti, zavázána jest pokladna na dále pouze k nejnižším zákonným a statutárním dávkám, které však na nemocnici přicházejí. Výklad tento ovšem je nesprávný, poněvadž veřejnou nemocnici nelze ani považovati za nadaci, ani za korporaci. Dle výslovného ustanovení § 62. n. z. jednala by pak pokladna, která by chtěla

Digitized by Google

svému členu podporu statutární, na niž tento má nárok, zadržovati, protizákonně. Naopak zdá se nám, že příslušná ustanovení zákona právě ve prospěchu nemocenských pokladen byla učiněna, ježto tyto činí zadost svým povinnostem proti nemocnicím, zaplatí-li jim náhradu za 28 dnů, i když ošetřování déle trvá, nesplní však tím ještě závazky proti pojištěncům v nemocnici ošetřovaným. Myslíme tudíž, že by v tomto směru mělo do zákona býti vloženo jasné ustanovení, kterým by stanovisko zmíněné došlo náležitého výrazu. (Otázka 17.)

Mimo to disposiční právo pokladen, určiti členu, že léčiti se má v nemocnici a v které, budiž v zákoně přesněji vyznačeno. Hlavně pak po té stránce, že pokladna má právo ustanoviti, do které z nemocnic nemocný člen dán býti má, jakož i že jí přísluší rozhodnouti, že v některých případech, jako ku př. nedostačuje-li ošetřování v domácnosti, je-li třeba zvláštního způsobu opatrování, že nemocný má dán býti do nemocnice, t. j. měl by výraz „způsob nemoci" v § 8. odst. 1. n. z. dojíti bližšího vysvětlení a to tím spíše, ježto není v zákoně stanoveno, jak zachovati se ku př. při simulantech, při nichž delšího trvalého pozorování, jež ošetřující lékař prováděti nemůže, třeba je, aby simulování bylo zjištěno, a při těch, kteří nařízení lékařského nešetří (těm bylo by snad nejsprávnější zastaviti podporu, jako by dobrovolně se jí vzdávali).

K první otázce cit. dotazníku, mají-li do zákona pojaty býti obligatorní třídy mzdy za příčinou zjištění denních platů, které by za základ sloužily k vypočtení příspěvků a podpor a které by od zákonně stanoveného minima postupovaly, a obnosy též zákonem stanovené až k nejvyšší hranici zákonního denního výdělku (§ 9. 2 zl.), a do nichž by pojištěnci dle poměru skutečné jich mzdy byli zařaďováni, přisvědčujeme. Ku stanovení tříd těch muselo by ovšem přistoupeno býti po velice důkladných studiích poměrů různých, hlavně okresních nemocenských pokladen. Dosud ku př. pro Prahu stanovena tak zv. „obvyklá denní mzda" — jež ovšem pro různé pokladny dle různých poměrů různě vypadá — dle stanov pražské okresní nemocenské pokladny takto:

1. Pro dělnice:

A. Mladistvé dělnice pomocné na 30 kr. B. dělnice na a) . . . . . 50 kr. b) . . . . . 70 kr.

2. Pro dělníky:

A. Mladistvé dělníky pomocné na 40 kr. B. dělníky na b) . . 1 zl. 16 kr.
B. dělníky na a) . . . . . 80 kr. c) . . 1 zl. 50 kr.

Nám zamlouval by se návrh orgánu okresních nemocenských pokladen českých (Svépomoc, roč. I. č. 23, str. 280), jenž přihlíží také k tomu, že kategorie mzdy stoupají ve velkých intervallech, jež mají za následek, že často dělník, ač stoupla průměrně jeho mzda, zůstává v kategorii téže. Dle návrhu tohoto má zříditi se 7 tříd pro pomocníky a 3 pro dělnice, takže návrh celkový má tuto formu:

1. Pro dělnice:

A. Mladistvé dělnice pomocné na 40 kr. B. dělnice na b) . . 75 kr.
B. dělnice na a) . . . . . 50 kr. c) . . 1 zl. — kr.

2. Pro dělníky:

A. Mladistvé dělníky (učně) na 50 kr. B. dělníky na d) . . 1 zl. 33 kr.
B. dělníky na a) . . . . . 80 kr. e) . . 1 zl. 50 kr.
b) . . 1 zl. — kr. B. dělníky na f) . . 1 zl. 70 .
c) . . 1 zl. 16 kr. g) . . 2 zl. — .

Při tom jako minimální mzda je ponechána nejnižší kategorie mzdy pomocníků (80 kr.) a pomocnic (50 kr.).

Návrh tento podporujeme přihlížejíce k tomu, že zůstane v platnosti us-

Digitized by Google

novení § 9. ad 1. n. z., dle něhož denní mzda nesmí přesahovati denně 2 zl. Dle toho nemůže denní podpora (60%) obnášeti více než 1 zl. 20 kr. denně. Podpora tato ovšem jest nedostatečná pro toho, kdo má z platu svého hraditi poněkud více potřeb, jakož bychom vůbec nepochybovali, že přemnozí z dělnictva, uznávajíce blahodárnost instituce nemocenského pojišťování, raději by platili na příspěvcích o něco málo více, aby újma při nemoci, mají-li síly rychle prchající býti nahrazeny, nebyla tak značná. Neshledáváme proto příčiny, proč by s úspěchem nemohlo vzato býti v úvahu, že částka 2 zl., sloužící za podklad k vyměřování výše příspěvků i podpor, nemohla býti zvýšena a tak těm, kteří chtí, poskytnuta býti možnost pro případ nemoci větší důchod z pokladny si zajistiti.

V loňských „Rozhledech“ (č. 8. str. 487—489) mluvili jsme o rozdělení pokladen (§ 11. n. z.). Poukazujeme k tomu, dávajíce tím zároveň odpověď na otázku 10. ohledně odloučení jednot okresních nemocenských pokladen od úrazových pojišťoven, neboť zájmy těchto stojí právě proti zájmům oněch a nelze proto očekávati při tomto sloučení, abychom tak řekli ohně a vody, nějakých skutečně zdárných výsledků. Svazek jednoty budiž nuceným a řízení svěřeno budiž 24člennému výboru, zvolenému ze středu jednoty při valné hromadě. Volba budiž provedena na 3 roky, a každý rok vystupující třetina nahrazena budiž volbou novou.

Zůstane-li (což ovšem se stane) rozdělení § 11. n. z. v platnosti, musíme zcela nestranně rekvirovati pro ostatní pokladny tatáž práva, jako mají pokladny okresní. Je to první požadavek spravedlnosti, aby zákon tatáž práva přiřkl těm, kdož mají stejné povinnosti. Z dalšího rozdíl tento vynikne. (Dokončení.)

---

n. Dr. A. Zucker, **Kriminalistické črty**, zejména se zřetelem k zločinné a zpustlé mládeži. V Praze 1894. Spisek 44stránkový přimlouvá se vřele za větší péči o zločinnou a zpustlou mládež, respective za péči o nápravu její. Otázku tu spisovatel nazývá důležitou a mluví o nutnosti, objeviti co možná záhy vhodné prostředky, aby nebezpečí, pokud lze, bylo odvráceno — dílo to, jak praví v předmluvě, pravé a úspěšné humanity, které by prý sotva vděčnější obor působnosti mohlo nalézti. Autora, známého znalce trestního práva, pohnula k volání tomu ta okolnost, v pravdě ovšem smutná a povážlivá, že zločinů vůbec sice ubývá, ale zločinů spáchaných mládeží že naopak přibývá. Nebudeme uváděti podrobných statistických dat, jichž autor podal hojnost, leč jen ve příčině této říše. Tak v Uhrách v l. 1885.—1889. přibylo zločinné mládeže do 16 let o 23%, od 16—20 let o 63%, v Rakousku v l. 1881.—1890. o 12%. V Rakousku však roste i počet přečinů mládeží spáchaných (v l. 1888.—1890. se počet ten ztrojnásobnil!) a co se týče přestupků, i tu zajisté jest týž zjev, neboť z pravidla mládež zahajuje zločinnou dráhu přestupky. (Zjev ten je ostatně společný všem státům, vyjma Anglii, kde počet i zločinů vůbec i zločinů spáchaných mládeží ubývá).

Dr. Zucker ve svém spisku neuvažuje o společenských příčinách vzrůstu zločinné mládeže a uvádí zjevu toho pouze dvě příčiny, jež bychom mohli nazvati právní. Praví totiž v odstavci pojednávajícím o vzrůstu zločinů násilného jednání proti vrchnostenským osobám, že by těchto tolik nebylo, kdyby nebylo tolik přehmatů úředních osob, a těchto přehmatů by prý nebylo, kdyby úředník věděl, že jest přísně zodpovědným za každé jednání a opomenutí, a to nejen s ohledu disciplinárním, nýbrž i před zákonem trestním. Jest tedy Dr. Zucker jeho názoru, kterému v pokrokovém programu je dán výraz požadavkem „osobní zodpovědnosti úředníků za všeliká porušení zákonů v čas úřadování“. Ve příčině

Digitized by Google

pak vzrůstu přestupků praví autor: „Množení se těchto menších provinění připadá z dobré části na vrub našeho zákonodárství a trestní praxe, a jako starší doba sobě odchovávala zlosyny nebezpečnější, vychováváme my si viníky menšího druhu, neuvažujíce, že každé stíhání trestem jest zlem dvojnásobným, jednak pro trestaného, jednak pro stíhající společnost", a jinde: „Množení se přestupků souvisí totiž z převeliké části se zákonodární snahou ku stálému, ne vždy chvalnému rozmnožení trestních ustanovení vůbec, a proto ono množení se přestupků samo o sobě není ještě nikterak známkou jakéhosi morálního úpadku národů." Názory ty jsou ovšem naprosto správny — čím více zákonů, nařízení a předpisů, tím méně bude „zachovalých" lidí ve společnosti. Nad to ještě správně Dr. Zucker poukazuje na to, jak některá zákonná trestná ustanovení, na př. o žebrotě, postrádají všeho vlivu ohlednosti, řekněme sociologického smyslu. Žebrej si z bídy a z nedostatku a nemožnosti práce nebo z lenosti nebo z lakoty — vše jedno — žebral's a proto se odsuzuješ!

Dr. Zucker nepátrá tedy po společenských příčinách stále stoupající zločinnosti naší mládeže — on počítá pouze s faktem její existence, i chce polepšovati již zločinnou a zpustlou mládež. A to učiniti chce rozšířením polepšoven a vychovatelen, od nichž očekává veliké výsledky. Jestliže dnešní polepšovny a vychovatelny učiní z jistého počtu zkažených mladých lidí lidi pořádné, pak ovšem čím více takových ústavů bude, tím onen jistý počet bude také větší — ale aby polepšovny a vychovatelny napravily všecku zpustlou mládež, nebude zajisté nikdy — již proto ne, že jí přibývá, jak jsme viděli, a pak dále proto ne, že ne každý zpustlý člověk je schopen ještě nápravy. Tento poslední nedostatek podobných ústavů bude vždycky, neboť ony nemají zamezovati přímo vzniku zločinné mládeže, nýbrž tuto, již ve svém mravním stavu kleslou, napravovati — vždyť i do vychovatelen by přicházeli lidé z pravidla jevící známky, že morální výchovou společenskou z nich nebude již nic pořádného! Vzhledem k tomuto významu vychovatelen a polepšoven tím více zaráží názor autorův, projevený na str. 35. o „sociální nespokojenosti". O tom, aby se s dosti mírnou a přiměřenou obětí stavěla bezpečná, ano snad jediná (!) hráz proti prudkému návalu rozkacených živlů společenských, slyšíme prý málo kdy (stěžuje si autor). Není přec nalehavější potřeby (píše dále), nežli zakládati polepšovny pro zločinnou a zpustlou mládež. Věru, to podivný názor o příčině sociální nespokojenosti, zarážející právě tím více u Dra. Zuckra! „Výbuch sociální nespokojenosti" (užíváme výrazu autorova) přece nevyjde od zločincův a zpustlých lidí, neboť sociální nespokojenost (v uvyklém slova smyslu) je vyvolávána jinými příčinami nežli existencí zločincův a zpustlíků — dnešní soustavou hospodářskou (a i politickou) — a této nespokojenosti dávají výraz a řídí ji většinou právě lidé poctiví, inteligentní, stojící na vysokém stupni mravnosti!

Zločinná a zpustlá mládež je výsledkem oněch neblahých sociálních poměrův, nikoliv snad aby k existenci jejich nějak činně spolupůsobila! Odtud ovšem k zamezení onoho „výbuchu sociální nespokojenosti" péče o zpustlou a zločinnou mládež je až na dalším místě, než-li kde by ji chtěl míti autor. Či bojí se autor, že mládež ta se tak zmůže a vzroste časem tak mocně, že to bude jakési „vojsko", které povstane na způsob starých otrokův a gladiatorů proti společnosti? Autor dopustil se téže chyby, jaké se dopouštějí často specialisté: svůj obor, svou otázku si povýší a zveličí nad obor hlavní a otázku nejdůležitější.

Digitized by Google

Strany svobodomyslná i lidová a otázka dělnická. (Dokončení.)

Třeba však upozorniti na některé zvláštnosti této agitace — proti agitaci socialistické obvyklé po Čechách. Socialističtí agitátoři na Slovensku jsou odchovanci vídeňských spolků socialistických a vídeňského ovzduší. Bezděky vsáli některé speciálně vídeňské věci i protivné zásadám socialistickým, jež přesně nerozeznávají. Kdežto na sjezdech hainfeldském a jiných prohlašuje se zcela správně „náboženství a i národnost zásadně za věc soukromou“ a nemá se jinak o nich jednati při agitaci socialistické, vídeňské ovzduší lžiliberálné s tendencí protikatolickou a protičeskou svádí socialistickou propagandu na jihu Moravy k úchylkám v tomto dvojím směru a to nikoliv na prospěch socialistické propagandy. Jestliže socialistický řečník dělá sobě posměch na lidové schůzi na vsi z obřadů církevních, tím budí v lidu zbožně katolickém nedůvěru k sobě a k socialismu, ovšem, stane-li se tak na schůzi lidové i ke straně lidové, dává zbytečně kněžstvu a klerikální protiagitaci zbraň do rukou proti socialismu a — sesiluje posici klerikální, které neseslaboval nemluvě proti klerikalismu, nýbrž zbytečně proti církevním obřadům, v čemž jednal po vídeňsku a ne po socialisticku. Zrovna tak „po vídeňsku“ a ne socialisticky jednají socialisté na jihu Moravy, kteří ostýchají se slovy a skutky říci o sobě, že jsou Čechy a že chtějí a mají národu dávati, co jest národovo. Tato ostýchavost je zrovna nepřirozená a vysvětlitelná jenom vzpomínkami na dojmy ve vídeňském ovzduší, kde všemu českému se dosud posmívali a spílali. Taková umělkovanost chování jeví se na př. při hodonínském dělnictvu, které stále vyhýbalo se, aby místnosti své nemělo v Besedním domě nebo společně s jinými českými spolky a mermomocí chtělo býti „neutrálným“, ač v Hodoníně není německého dělnictva, nýbrž vesměs je české. Zrovna tak bojí se býti „národními“, že by dítek posílali do školy české a proto posílají je do školy německé. Zrovna tak umělkovaně mají v knihovně zásadně také knihy německé (lacinou „Bibliothek der Unterhaltung und des Wissens“). Když na př. člen realistické strany a jiný člen pokrokové strany nabízeli se jim k přednáškám, s velikou nedůvěrou poslouchají jejich výklady a jsou zrovna idiosynkratickými k nim. Stále mají představu, jakoby zásady vykládané od nedělníků nebyly přesně socialistickými. Ovšem v úzkostlivosti této jest cosi tklivého, úctyhodného: chtějí zachovati patrně domnělou čistotu a věrnost svého socialistického přesvědčení — bez úhony od vlivu nedělníka. Ač ovšem přezírají, že právě to, co hájí, jsou vídeňské příměsky nejen nesocialistické, nýbrž protisocialistické, — a že právě nedělník jim od vídeňské příchuti očišťoval socialistický program.

Když byl zřízen v Hodoníně lidový politický klub Kolár, dělnictvo soliciastické vstoupilo do něho, aby mezi členy šířilo porozumění pro dělnickou otázku a aby zejména při schůzích lidových propagovalo socialistické zásady.

Podobný obrázek podává dělnictvo socialistické ve městech valašských, kterého tentokráte nepřipojujeme pro stručnost této úvahy.

Uvažme nyní chování lidové strany moravské k dělnické otázce a také sjezd lidové strany brněnský.

Sjezdu správně vytkl „Čas“ a vytkly „Rozhledy“, že neobíral se otázkou dělnickou. Jestliže na to se odpovědělo, že otázka ta je pro stranu jasna, a že není aktuelní, odpovědělo se buď z neznalosti věcí, buď z politiky pštrosí. Po přijetí českého návrhu na všeobecné právo volební lze pozorovati na všech dělnických schůzích po Moravě úsilovnou snahu, přesně oddělovati se od strany lidové a uchovati si základy socialistické; návrh český prohlašují za neupřímný a nedostatečný, varují posluchače, „aby nedali se svésti p. drem. Stránským“ a pokoušejí se objasňovati lidu, že strana lidová je jen přechodní hnutí nedlou-

Digitized by Google

hého trvání, po níž přijde radikálnější strana, strana socialistická. Zvláštní péči věnuje nyní na Moravě socialistická propaganda chudému rolnickému venkovu — aby rolnický socialism se šířil. Není otázka ta aktuelní pro stranu? — A jest jasná ve straně? Už z chování skupiny Tvrdíkovy viděti, že na Hané v rolnictvu není porozumění a ani ne lásky dosti k dělnické otázce. Nejasnost názorův o socialismu bylo by lze ukázati o kterékoli schůzi lidové, kde by na pořádek úrad dala se otázka dělnická. A jest-li otázka ta jasna, tím snáze mohla a měla býti vytčena (či znovu opakována?!) v resoluci.

Správnější příčina bude asi ta, že věc ve straně není jasna — a že straně bylo by se obávati zápletek a sporů vnitřních a proto vyhnul se raději sjezd letos této otázce. V tomto vyhnutí by snad nebyla vina, jestliže příští sjezd otázce té se nevyhne a jestliže vedení strany lidové spolky politickými učiní dostatečné opatření, aby ve všech spolcích, ve všech krajích a také ve všech vrstvách společenských a hospodářských mezi přívrženci strany lidové o otázce dělnické věcně a na základě vědeckém se projednávalo a tak věcný názor se připravoval, na jehož základě příští sjezd lidové strany bez nebezpečí frázovitosti (à la otázka cyrilometodějská) a bez úskalí vnitřních zápletek a rozporů mohl by své stanovisko přesně vytknouti a to ne všeobecným rčením, ale určitými, co možná nejurčitějšími, konkretnými slovy.

A tuto věc pokládali bychom za aktuálnou potřebu strany lidové na Moravě zrovna tak jako za aktuálnou potřebu strany svobodomyslné v Čechách.

Myslete si stranu svobodomyslnou a lidovou bez statisíců dělnictva, a strany tyto v našem národě nevelikém budou o mnoho nepatrnější počtem i snahami. Ale tu chvíli, kdy otázka dělnická slovy i skutky oficiálně a do opravdy bude zařaděna do programů stran lidové a svobodomyslné, aby z něho nevymizela a ani se v něm neztrácela, ale jako stejná součástka s druhými v něm tkvěla, tu chvíli ke stranám těmto připoutány jsou statisíce dělnictva politicky už vyškoleného, v zásadách věrného, a strany rozrostou se na širších základech a to nejen o statisíce členů, ale také o své úkoly, o mravní sílu své odvahy. Jako jednotlivec i strany rostou svými úkoly a svou mravní sílou.

Nás najednou bude více a v našem táboře budou budoucnost a naděje lidu z krajů nejen českých, ale všech rakouských. V jistém smyslu „v našem táboře bude Rakousko trpící".

Reforma úvěru rolnického.

Otázka, která ač je theoreticky a i prakticky pilně řešena, stále ještě čeká rozřešení. Dr. L. Caro, jenž stal se známějším spiskem „Otázka židovská je otázkou ethickou", ve svých pracích o lichvě v Haliči vypočítává nedostatečnost všech prostředků úvěrních pro rolníka, a uvažuje o nápravě, předpokládá tento návrh: Kapitál c. k. poštovních spořitelen vzniká většinou umisťováním drobných vkladů nejchudšího obyvatelstva (v Haliči na př. 3 čtvrtiny vkladů nepřekročuje summu 5 zl.), i jest také proto spravedlivo, aby tento kapitál obrácen byl na prospěch obyvatelstva v podobě půjček. Dnešní němečtí liberálové ovšem nepřivolí k něčemu podobnému — jest proto zapotřebí nejdříve poštu sezemštiti a při této zemské poště zříditi zemskou poštovní spořitelnu. Z jejích vkladů čerpaly by okresní záložny, stojící pod bezprostředním dozorem okr. výborův. Žádosti o půjčky, dobrozdání o žadatelích, vyplácení půjček a přijímání splátek na ně — to by bylo úlohou místních poštovních úřadův, kdežto o udělení půjčky rozhodovala by jedině okresní záložna sama. — Tento projekt nezdá se býti špatný a při současné reformě poštovnictví a zúžení

Digitized by Google

kompetence místních pošt, co se týče dobrozdání jejich o žadatelích, recte obmezení jich v tom a odevzdání tohoto dobrozdání do rukou nějaké zvláštní komisi, ze středu obecenstva volené, mohl by se úvěr (ovšem hypoteční) usnadniti. Oč však vlastně běží při otázce reformy úvěru rolnického? Ne o kapitál, jenž by se mohl půjčovati — půjčovního kapitálu je všude u všelikých bank spousty — nýbrž o zpřístupnění jeho rolnictvu tím, že by se stal pramen půjčovní po prvé všemu lidu známým, po druhé že by byl opravdu všude přístupným, dále že by se z něho co nejliberálněji, co nejrychleji a co nejlaciněji — a tu se nemyslí jen na percento nebo splátky, nýbrž i na hotové výlohy s hypotečními půjčkami spojené — půjčovalo. Projekt Dra. Cara by vyhovoval tudíž jen částečně (otázku, zdali by k sezemštění pošty němečtí liberálové povolili, ovšem pomíjíme). Ještě jedno: Dr. Caro otázku reformy úvěru rolnického řeší především se zřetelem k řádění lichvy (v Haliči) a tuto zameziti chce především, ne-li jedině. To však ovšem nemůže býti jediným důvodem ohlížeti se po reformě úvěru rolnického — musí tu býti kladné pohnutky: jak ulehčiti vůbec úvěr rolníkům a ulehčením jeho jak pozvednouti rolnictví a průmysl s ním souvisící nebo mohoucí z něho vyjíti.

Ještě i to jest zajímavo z pozorování Dr. Cara uvésti, že zemský zákon haličský proti lichvě z r. 1877 neměl žádoucích výsledkův. V prvé chvíli po vydání toho zákona nastal poplach mezi lichváři (nejvíce to židy — Dr. Caro je sám židem), kteří se spokojili se zákonným percentem, jen aby neztratili kapitálu, nebo hleděli se svými dlužníky vejíti v nové nepodezřelé smlouvy — především však počali obcházeti zákon, na př. tím, že úroky z půjčené jistiny byly stále stejné, jakkoli splátkami se jistina menšila, nebo věřitel uzavřel s dlužníkem kupní smlouvu, v níž bylo tomuto vyhraženo právo odkupu, ale za vyšší cenu; jiní zase lichváři připisovali na směnkách předem úroky, ukládají vysoké pokuty konvenienční a p. Současně rostly pokoutní půjčovny a zastavárny na mobiliarie a lichvářský obchod kramářský. Celkem však prý, protože soukromí věřitelé činí větší obtíže v půjčování, obyvatelstvo častěji vracelo se k veřejným pramenům úvěru, staré lichváře nahražují částečně zámožnější rolníci, ale spolu jeví se obecní rozdrobování pozemků a prodávání jich po kouscích. Ale nejen obcházení zákona proti lichvě paralysuje velikou měrou jeho očekávané účinky, nýbrž důležitým stupněm i solidárnost dlužníka s věřitelem. Dlužník bojí se, aby neztratil úvěru, a proto i před soudem svého věřitele, byť byl velkým lichvářem, kryje — také jen zřídka sám se k soudu o pomoc proti věřiteli — lichváři obrací. Na to upozornil sám okresní soudce v Komárně (Z. Navrátil) pamětním spisem, podaným ministerstvu spravedlnosti.

(Ekonomista Polski 1894 X.)

Digitized by Google

Z naší doby.

Kronika.

T. Již dobojován pomalu literární boj. Pan Schulz ještě v Zl. Praze si smočil, když už Národní si nechtěly jeho články dělati ostudu, feuilletonista Hlasu Národa si zainterviewoval, ale hlavní voj už ustoupil. Jako poslední výzva nadšenců zbyly tu Šípy, Humoristické listy, Švanda Dudák a Osvěta. Který z listů těch musil se snižovati, aby byl na úrovni svým druhům, nechceme rozhodovati. Jeden druhému však nezadával v ničem.

„Pro vtip, nebo dokonce pro esprit nemá p. Karásek naprosto porozumění" tvrdí p. Zákrejs v Osvětě a patrně proto, aby ukázal, co vlastně vtip a esprit jest, napsal svůj článek o „Nových světlech".

Ze vzletného a zvláště zdařilého úvodu k mládeži mohli by se mnozí domnívati, že článek ten měl spíše býti stylistickým vzorem pro české úlohy malých gymnasistů. Ale ne, pro ty Osvěta nepracuje, ač má mezi nimi z nařízení všemocných pp. profesorů nejvíce abonentů.

Tedy „Novými světly" se zabýval p. Zákrejs, „Světly" ve významu „bludiček". O nových světlech psal, jež kmitají na půdě starých močálů. Jest prý mnoho slušných živlů mezi dorostem, ale výstřelků je více a proto p. Zákrejs musil nabrousiti zahradnický nůž. Nabrousil a řezal, hrozně stromků pořezal, snad kde který jest plodonosný v té „dorůstající národní zahrádce". Ty nyní, jak zahradnictví učí, novou silou budou růsti a pučeti a pan Zákrejs bude asi nadarmo hledati své „slušné živly" a svou „ryzí část mladší generace". Nože p. Zákrejsova nezůstal ušetřen nikdo. Sebral dekadenty i pokrokáře, realisty i p. Šaldu; všechny pěkně dohromady semlel a pomíchal. Co jedněm patří, druhým připsal a tím velmi si usnadnil svůj „zevrubnější analytický nákres".

Věru neradi se p. Zákrejsem vážně obíráme. Ale on hněval by se, že jeho, p. profesora esthetiky, necháváme ve škamně nepovšimnuta. Rozdurdil by se hned a rozvinul svou famosní theorii nosovou — a té nás chraň Bůh! — A proto řekneme mu několik upřímných slov.

Prve než, p. Zákrejsi, si osobíte právo všem vrstvám mladé generace psáti podobnou exhortu, musíte se přiučiti alespoň poctivosti. A nepoctivé jest psáti analytický nákres něčeho, co jste nejen neanalysoval, patřičně neroztřídil a nerozlišil, ale naopak zúmyslně a naschvál v jedno pomísil a v chaos spletl. Je to velmi pohodlné, ale nepoctivé házeti do jednoho pytle p. Karáska a Šaldu, ač poslední proti prvému psal, jest velmi snadné, ale úskočné míchati dekadentství a pokrokářství, ač v pokrokových listech se o dekadentství uvažovalo prostě tak, jako o každém jiném význačném literárním hnutí. Studenti ze Slavie a realisté, Vzdělávací bibliotéka a Moderní revue, to vše narážkou neb šikovným postavením několika jmen se tak zmodrchá v jediné klubko, ač tu každému i povrchnímu pozorovateli musí býti patrny rozdíly ne podřaděného významu.

Vidíte, p. Zákrejsi, všechny ty vrstvy mladé generace, které jedním dechem

Digitized by Google

jste napadl, mají něco společného. No tu vaši formuli: Čím více nosíš nos, tím vyšší fenomén jsi; ne panskou morálku, ne urozenou neomylnost: ale takové pojímání života a takovou morálku, která k podobné machinaci, jaké vy jste použil, se nedovede snížiti.

Vy že chcete jasno? Vy chcete od nás úctu k starším? Té nepotřebujete nás věru učiti. Tak paušálně žádný z nás neposuzoval starší generaci a žádný z různých směrů staré generace nevytrhával výstřelky, aby zúmyslným nanesením barev sestavil z nich obraz tak skreslený.

Insinuace, které tu s lehkou myslí vrhá všemu mladšímu českému světu p. Zákrejs v tvář, jsou neslýchané. Na to, co píše o neomylnosti a aroganci mladých, zbytečno odpovídati. To všechno poráží svým hrůzostrašným vtipem. Co však říci, když p. Zákrejs vší myslící a pracující mladší generaci upírá vůbec ušlechtilejší snahu a dělá z ní vlastně generaci bláznů a cynických lumpů. Domov? domácnost? vlast? česká věda? naše historie? ušlechtilý mrav? úcta k ženě? svoboda individua? — to vše prý pro nás všechny předsudek. Patrně proto, že nemělo žádné úcty k ženě, hnulo pokrokové hnutí u nás trochu ženskou otázkou. A hlavní representanti hnutí toho dali se nejspíše proto zavříti na Bory, že chtěli nosu vybojovati většího významu. Co pak jim mohla býti svoboda individua, domov a vlast?

Políčková aféra je prý studentům, kteří ve Slavii mluví o hesle na cizí university, důležitější, než české dějiny. O realistech platí: čím svinštější kniha, tím více vzdělává. Rovněž jako dekadenti a pokrokáři jsou „superiorní mládeži". A to je míchanice ne celého článku, ne jedné stránky, ale každého odstavce a každé řádky. A v politice „každý i lidoškovec, bude lidovcem" (plagiat z p. Tůmy). A zase: jen program prohloubiti (patří pokrokářům), jen Rukopisy zničit (patří realistům) a ke konci znovu ten nos. A ovšem nezná nikdo více než tři úvodníky a nikdo nic jiného nedělá, než-li že prostřednictvím fulminantně „kalafunovaných řečí" se žene po mandátu. Máme p. Zákrejse poučovat, že naopak se u nás mnoho pracuje, máme upozorňovat ho na své publikace, máme ho požádati, aby si ku př. přečetl náš loňský článek o Moravě? „O nikoli! Luxuriosní zásada, že práce náleží také mužům a nejen mládeži, nechť platí jen u našich protivníků a nepřátel."

Pan Zákrejs celou mladší a ještě lépe řečeno celé dvě tři mladší generace poslintal a poházel blátem. Téměř v témže okamžiku s jiné strany, se strany o něco vážnější se generaci té dostalo skvělé satisfakce.

Nechť palčivá i výtka sráží
z těch zraků mladých v naši hruď,
nechť na čas jejich zápal zvrší
jen bídu naši — vítán buď!
Buď zdráv, ty jarní blesku,
jenž svítáš z junych řas
a věštíš v noci stesku
nám brzké spásy jas!

Tak Svat. Čech ve svých „Písních otroka" vyslovuje se o té mládeži, které p. Zákrejs jen proto nemůže přijíti na jméno, že netančí a že do hlavy se jí dostalo slůvko sociologie a socialnost. „Věda buď vědeckou, báseň básnickou a mládež mladou" povídal svým krásným způsobem v č. 3. Osvěty, a tím mladým rozuměl: zpívej a tanči. Od té doby se poněkud změnil a dovoluje nám, abychom s vřelým srdcem konali povinnost, jakou ve své vlasti s vřelým srdcem koná mladý Rus, Řek, Španěl, Angličan, Francouz, Ital zdravého zrna. — My ovšem konali ji před a budeme ji konati po p. Zákrejsových nadávkách.

Digitized by Google

P. Zákrejs není jen učitel esthetiky na slovo vzatý, ale také mistr šermu: p. Šaldu poučuje, jak má polemisovat a vpravuje mu elegantní a umělé švihy. Malý příklad takového elegantního švihu. Studenti hovoří o své universitě a domáhají se zlepšení a zdokonalení jejího; p. Zákrejs napíše: česká věda nemá budoucnost, leč když české university nebude. Vidíte, tohle je švih, jejž prostě nelze paryrovati. Takových švihů jest na každé řádce. Že to nazýváte překrucováním? Ale kde — to jen elegantní šerm.

Ve specielní části své exhorty hrůzně se obul p. Zákrejs do p. Karáska. Netituluje ho jinak, než „spisovatel" v uvozovkách", říká mu, že „píše smrdutým pérem drzé brutálnosti" a jeho knihu nazývá „špatnou, bídnou a sprostou". Pan Karásek se nebude asi trápiti. Že v kritice více znamená, než p. Zákrejs, to objektivní přítel-odpůrce mu dozná. Obě knihy p. Karáskovy i náš literární referent přísně posoudil. Při sebe přísnějším posudku může se však uznati umělecká potence. Jak chcete však takovéto uznání žádati od člověka, jenž dovede napsati: Slavné jest jenom, co jest vykřičené. Zola, Bourget, Beaudelaire, Mallarmé, Verlaine, Strindberg, Bahr. Vavříny rostou jen pro francouzské odrhovačky. Torturní kusy jsou reformními objevy, plané narážky mystifikujícího Ibsena jsou zjeveními, loutkové hry koktajícího Maeterlincka jsou spásou tragiky. Lidstvo nezmůže se bezpochyby dříve na vyšší dramatickou mluvu, dokud všechno nebude koktati."

Ubohý Ibsene, proč jsi nenapsal Povodeň? Koktavý Maeterlincku, žes nevzal sobě vzor z Červenobílé stolístky?

Měli byste chuť nazvati podobný způsob psaní gaminstvím? Nečiňte tak! „Snad nikdy se mozky nenamáhaly býti tak obmezeny, jako nyní."

Že také p. Zákrejs plnou hubou denuncuje, bylo již pověděno. Patrně chce tím mládeži ukázati, jak že má „vnikati v plnost a hloubku národní a osobní cti".

Všechno to zkrucování fakt, všechno to úmyslné míchání různých živlů v jedno, všechno spílání a denuncování, nepadá za zásluhu jedinému p. Zákrejsovi. Mluví on jménem Osvěty. P. Zákrejs je vojín námezdný. Redaktor Vlček vždy zjedná ho v případě potřeby. Vynadá kde komu a potom řekne: „Osvěta zachovává meze slušnosti". Jak s p. Karáskem jednal v rukavičkách, jsme ukázali; stejně p. Šaldu sebírá, Naši Dobu, Herbenův nafouklý Čas, Dlouhého hubené dioskury atd. Je to analysa!

„Mládež pohlíží s despektem na minulost," napsal p. Zákrejs. Je to lež. Ale jsou lidé, kteří se strachem hledí na přítomnost proto, že jejich bengál dohasíná a že objevují se zjevy, pro které nemají porozumění. Je smutným vědomí, chápeme, že z bývalých houfů čtenářstva zbylo jen několik zkostnatělých profesorů, je smutná posice clowna, jehož kosti nejsou více ohebny a při jehož skocích jen útrpný úsměv má publikum na tváři. Ale nutno zvykati. Zákrejsovštině a Vlčkovině u nás odzvonili. Na dobro!

Digitized by Google

Dnešní stadium českého státu.

Píše Václav Choc.

Tyto řádky buďtež čtenáři skromným příspěvkem k poznání právního poměru, v jakém nalézá se dnes český stát. Mezi lidem lze často slyšeti výtku: „Naši politikové pořád kážou české státní právo, ale neřeknou, co tím myslí, jak si státní právo představují.“ Výtka jest odůvodněna a spravedlivá. Pustí se politické heslo a ponechá svému osudu, ať mu kdo rozumí nebo nerozumí. Samozřejmo, že takové heslo má zvuk jen nějaký rok, pak se mu začíná nevěřiti a moc jeho slábne. Právě tak jest s naším heslem státoprávním. Nota bene bývá heslo v tomto případě i kusé. Na místo českého státu žádá se jen české státní právo, tedy pouhá forma, pouhý oblek místo podstatné věci, pouhá zevnější podoba a vlastnost místo předmětu. Mluví-li se o českém státním právu, jest činiti aspoň pojmový rozdíl mezi jeho stránkou subjektivní a objektivní. Subjektivní české státní právo, to jest právo na český stát a na vše to, co s ním souvisí a z něho vyplývá, jak uvidíme, přece máme. Objektivní právo pak, t. j. státní řád, ústava, zastoupení, výkonná moc, správa veřejná atd. to vše jest předmětem vnitřního organického života státního a může, či vlastně, správně řečeno, musí se měniti a upravovati postupem času. A takovéto objektivní státní právo české, jež jako organický a historický celek prošlo různými fásemi posledních čtyř až pěti století, jednak taktéž dosud máme a jednak domáháme se jeho obnovy a vyplnění tam, kde bylo seslabeno nebo zastřeno. A jen z té okolnosti, že ve volání po českém státním právu nebyl činěn onen rozdíl pojmů, dá se vysvětliti dnešní zmatek, kde jedni chtějí návrat k českému stavovskému sněmu z roku 1847, druzí formy ještě starší, jedni věří, jiní nevěří v pergameny, jedni mluví o přirozeném právu státním následkem síly Čes. národa, jiní o historickém a t. d., ač to vše při dobré vůli snadně lze spojiti v jedinou ideu českého státu, jenž jako každý jiný stát z minulosti do budoucnosti se vyvíjel, přístupen jsa stálému proudění svých úkolů veřejnoprávních.

* * *

Že český stát, a to jak království České tak i koruna Česká, jakožto státní svazek zemí koruny České, t. j. Čech, Moravy a Slezska, nikdy nebyl závislým na bývalé Německé říši (římském císařství), nýbrž že to byl stát samostatný se suverenním panovníkem, to Palacký (v dějinách národu Českého), po něm Tomek (Právní poměr Čech k někdejší říši Německé) a konečně Kalousek ve svém opravdu velkém a velecenném díle „České státní právo“ nade vši pochybnost dokázali. Již Palacký definuje poměr českého státu k Německé říši ne jako poměr národa k národu, ale panovníka k panovníku, dle něhož nepříslušela králům německým jakožto císařům říšským v zemích koruny České žádná moc vladařská, žádné regály (práva

Digitized by Google

královské výsosti), žádná pravomoc soudní, žádná sankce smluv s okolními státy. Stavové a země Česká vůbec nevážili sobě ani později osobního tohoto poměru panovníků svých".*) Kalousek pak bezpečně dovozuje, že poměr krále Českého k říši Německé od Jiříka Poděbrada až po patent Františka II. ze dne 6. srpna 1806, jímž tento poslední císař bývalé Německé říše korunu německou složil a tím státní svazek říše za rozvázaný prohlásil, nebyl poměr koruny České k říši Německé žádný jiný, než že Český král měl toliko právo volenecké a číšnické v léno říšské, že však byl Český král ve svém státě vladařem svrchovaným.**) Však i z tohoto poměru byla česká hodnost královská vyprostěna řečeným patentem císaře Františka II. z roku 1806 slovy: „přestává důstojnost volenecká a úřad číšnický (Český král měl totiž právo účastniti se volby římského císaře a konati při ceremoniích římského císaře úřad číšníka), kteréž ve vlastnosti léna říšského byly spojeny s korunou Českou." Proto nemá pravdu Arnošt Denis, když ve své ovšem se vzácnou láskou k nám psané knize ***) mluví o pevných „svazcích", jimiž prý země Česká připoutána byla k Německu a jež prý mocným vzmachem přetrhala.

Uvedše toto jen pro celkovou historickou přehlednost, přikročíme k vytknutí pojmu a podstaty českého státu, jakož i k nastínění základů dnešního našeho státoprávního poměru ke státnímu svazku Rakouského mocnářství.

* * *

Je-li stát spojením lidu na jistém území s určitou působností a s právem zákony dávati a je prováděti, konati spravedlnost, zakládati blaho svých příslušníků a zjednávati průchod všem právům výsosti státní vně i vnitř, nalézáme ovšem vlastnosti ty i na státu Českém. Český stát, a to nejen království České (země Česká), ale i státní svazek zemí koruny České pojmové vlastnosti tyto v celých dějinách, zejména i v době poslední vždycky měl a má je v základech dosud, jak hnedle z historického postupu a ze znění státních základních zákonů tohoto soustátí vyvodíme. Království České a spojený s ním svazek zemí koruny České (Čechy, Morava a Slezsko) tvořily v historii samostatný svézákonný celek, se všemi příznaky státoprávní samostatnosti vnější i vnitřní. Státoprávní jednota zemí těch spočívala v jednotnosti soukromého práva a zákonodárství, v jednotném nejvyšším dvorském soudu, v jednotné dvorské kanceláři koruny České, v jednotné vojenské obraně státu na venek, v jednotném uzavírání mezinárodních smluv koruny České ve společném generálním sněmu českém, na němž nikdy nezasedali zástupcové ostatních zemí, jež mimo země koruny České nalézaly se v držení panovníka. Země koruny České měly dále jednotné a společné právo domovské (obyvatelské, inkolát), dle něhož obyvatelé domácí (ze zemí koruny České) nabývati mohli nemovitostí a měli přístup k českým úřadům státním, kdežto obyvatelé ostatních zemí společného panovníka (totiž od prohlášení dědičnosti trůnu královského Ferdinandem II. z r. 1627) pova-

*) Palacký, Dějiny díl I. str. 335., díl II. str. 437. (vydání prof. Riegra).

**) Kalousek, České státní právo str. 64. a násl. (2. vydání), jenž tím opravuje také odchylné mínění Tomkovo v Dějích království Českého 6. vydání str 387.

***) „Konec samostatnosti České" str. 739. (překl. Vančurův). Název spisu „Konec s mostatnosti" nelze považovati za případný, ježto stát český katastrofou Bělohorskou ni rak ukončen nebyl.

Digitized by Google

žováni byli za cizince. Toto obyvatelské právo čili občanství království Českého trvalo až do r. 1848 a Kalousek zcela správně již z tohoto jediného momentu českého státního občanství odvozuje, že koruna Česká již tím „zachovala se až do naší paměti jakožto stát jeden a zvláštní o sobě.“ (České státní právo str. 153.).

Všecky tyto společné státní záležitosti zemí koruny České docházely nejurčitějšího výrazu v jednotné osobě krále s královským sněmem českým. Český král jako společný svrchovaný panovník zemí koruny České zosobňoval v sobě český stát a dle toho, jak moc svou dovedl udržeti, jednak sám, jednak spolu s ústavními faktory (šlechtou, stavy, úřady) vykonával svou moc zeměpanskou v zemích koruny České, jež měly se společným králem i společné finance královské, společnou radu komory České (od r. 1527) ke správě důchodů královských, společné mincovnictví s nejvyšším mincmistrem pro všechny země koruny České, (který dbal i jakožto nejvyšší báňský soudce nad zachováváním horního zákona), dále společný soud komorní pro soudní odvolání ke králi, společnou královskou radu nad appelacemi pro soudnictví trestní i civilní, jakož i kancelář dvorskou s nejvyšším kancléřem království Českého, kteryžto úřad teprve r. 1762 přivtělen ke spojené českorakouské kanceláři dvorské.

Spolu s králem vykonával a zastupoval suverenitu státu sněm království Českého. Suverenita českého sněmu království Českého uznávána byla vždy, i když koruna Česká přešla v dědictví panovnického rodu Habsburského, a to i mezinárodně, čehož dokladem je zvláště ono zajímavé a vážné faktum, že pruský vítěz Bedřich II., urvav České koruně část Slezska se hrabstvím Kladským, považoval postupní smlouvu s Marií Terezií (Berlínský mír z r. 1742) teprve tehdá za mezinárodně platnou, když i stavové čeští (sněm český) vydají mu odříkací listinu, kterouž mu země ty „se svrchovaností“ odstupují. Ba i sám Ferdinand II. odstupuje brzy po obnoveném zřízení zemském a po prohlášení dědičnosti české hodnosti královské dle Pražského recessu ze dne 30. května 1635 saskému kurfirstu Janu Jiřímu od koruny České Horní i Dolní Lužici, musil dle znění smlouvy té předložiti toto odstoupení obou markrabství Lužických českému sněmu ke schválení, což on také r. 1636 učinil. Z toho vidno ovšem, že sám Ferdinand II. dokonce i po obnoveném zřízení zemském považoval český sněm za suverenní.*)

Základem státní ústavy koruny České byly hlavně: Základní zákon Karla IV. ze dne 7. dubna 1348 o připojení Moravy ke koruně České, ze dne 7. dubna o připojení Slezska a Horní Lužice, což opětováno i prohlášením ze dne 9. října 1355. Dále zákon Jiříka Poděbrada daný v Olomouci 13. ledna 1464 o státní jednotě Čech a Moravy, pak usnesení Vladislavského sněmu z r. 1497 a 1499 o státoprávní jednotě zemí koruny České, usnesení moravského sněmu z r. 1612, privilegia a majestáty Rudolfa II., Matyáše a Ferdinanda II.

Král české říše byl až do Ferdinanda II. volen. Volen byl zejména i Ferdinand I. Rakouský dne 24. října 1526 a po něm další králové čeští. Ferdinand II. byl přijat a korunován za krále českého r. 1617.

Přejímajíce hodnost královskou vykonávali čeští králové korunovační přísahu jakožto potvrzení obapolné smlouvy mezi zemí (národem) a králem.

*) Kalousek: Čes. stát. právo str. 63, 163 a násl.

Digitized by Google

Přísahou korunovační slibovali nově nastupující králové, že budou zachovávati privilegia českého království, t. j. české státní základní zákony a integritu t. j. nerozdílnost zemí českého státu. Přísaha králů byla projevem uznání, že koruna česká je suverenní a že panovník vstupuje na trůn nejen mocí svého dědického práva (totiž po Ferdinandově obnoveném zřízení zemském z r. 1627), nýbrž i se svolením národa. Tuto povahu korunovační přísahy vytknul ještě hrabě Rottenhan jakožto nejvyšší purkrabí ve své řeči ke králi Leopoldovi II. při holdování stavů českých dne 4. září 1791 řka, že pán země a lid obnovují holdováním obapolnou smlouvu.

* * *

Jak dopadl český stát po Bílé Hoře? Uvozovacím patentem ze dne 10. května 1627 vydal král Ferdinand II. „Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého." V tomto obnoveném zřízení vydaném absolutisticky a nepředloženém stavům českým (sněmu) ke schválení, prohlásil král Ferdinand II. českou hodnost královskou za dědičnou ve svém rodu. Stavům a obyvatelům království Českého — praví — právo k volbě krále nepřináleží, leč by žádného více dědice z královského kmene, rodu, semene a krve mužského neb ženského pohlaví před rukama ani v očekávání nebylo, anebo poslední dědic anebo dědička téhož království od svého práva dobrovolně upustili a jeho se odřekli." Dále vyhradil si zde Ferdinand II. právo k zákonodárství mimo obor práva veřejného*) (státního, ústavního). Právo k zákonodárství co do řádů ústavních (totiž co do ústavy, celistvosti státu atd.) v obnoveném zřízení zemském vyhrazeno nebylo. Ba naopak potvrdil Ferdinand II. listem a majestátem ze dne 29. května 1627 slovy „všeckna a všelijaká privilegia, obdarování, svobody a majestáty, jenž by proti témuž Obnovenému zřízení zemskému nečelily — schvalujem, obnovujem a potvrzujem." „Nechceme také žádné berně a daně od poslušných stavů našich jinačeji, nežli na sněmích podle artikule v témž zřízení zemském pod lit. A. 5. položeného žádati a mimo to, co by tak kdy stavové (rozuměj zastupitelstvo země) svolovali, na ně jiných daní a berní neukládati." (Majestát 29. května 1627.) Ještě určitěji uznal Ferdinand II. zemská privilegia moravská na sněmu Znojemském 26. června 1628.

Základy ústavního práva českého, totiž právo spoluzdělávání ústavy, dozor nad nedílností koruny a právo k povolování a odpírání daní zůstalo českému sněmu vyhraženo i po oktrojovaném obnoveném zřízení. Ba i generální sněm český býval i pak svoláván, byť jen ke slavnostem korunovačním.**) Od Ferdinanda II. pokračovala ovšem centralisace k Vídni a utužoval se absolutismus. Nicméně český stát v základě zůstával svým a dědiční králové při svém nastoupení přísahali na zachování privilegií českých (české ústavy). Za Leopolda II. stali se čeští stavové výbojnějšími a žádali, aby Leopold odvolal zřízení absolutní vlády Marie Terezie a Josefa II. pokud zasahují do samostatnosti země České, ba i některá ustanovení Ferdinandova obnoveného zřízení. Absolutní vladař ale dekretem ze dne 12. srpna připustil stavům toliko právo k rozkladům (protestům) proti absolutním zákonům a nařízením, slíbil další jednání o jejich žádosti, aby nové

*) Tomek, České sněmy dle ob. zřízení zem. a přesvědčivý důkaz Kalouskův, Č. st. pr. str. 433 až 442.

**) Kalousek str 447 a násl.

Digitized by Google

zákony vznášeny byly na zemské sněmy, zaslal z Vídně do Prahy českou korunu k dalšímu opatrování stavům a dal se sám v Praze dne 6. září 1791 korunovati na českého krále. Též František I. dal se dne 9. srpna 1792 v Praze korunovati. Státoprávně bylo sice v Čechách za vlády Františka I. dost ticho. Revoluce francouzská a dlouholeté války Napoleonské vedly zde k úzkostlivému centralismu absolutní moci. Však nám zde k historické státoprávní souvislosti onen akt korunovace Františkovy v Praze postačuje. Poslední královskou korunovační přísahu v Praze vykonal král Ferdinand V. (Dobrotivý) dne 7. září 1836, zavázav se, že bude zachovávati česká privilegia, „jež potvrdil dne 24. (správně 29.) května 1627 jeho předek Ferdinand II., dne 21. března 1642 Ferdinand III., dne 5. září 1723 Karel VI., dne 12. května 1743 Marie Terezie, dne 6. září 1791 děd Leopold II. a dne 9. srpna 1792 otec jeho František I., a že od království toho (českého) ničeho nescizí, nýbrž je spíše dle možnosti své rozmnoží a rozšíří.“ Poněvadž však Ferdinand II. povahu českého státu nikterak nezrušil, nýbrž naopak ji uznal, není korunovační přísaha Ferdinanda V. ničím jiným než opětovným uznáním suverenity koruny České, kteryžto právní stav, jak ještě uvidíme, trvá dosud.

* * *

Nechť si z toho čtenář pranic nedělá, že ho tak dlouho vodím historií. Má to svůj účel: přítomným poměrům může se jen tehdy rozuměti, když tu jest vědomí vývoje historického. Však jsme již u státních základních zákonů rakouských! V jakém poměru stojí tedy český stát k zákonům těmto?

Jako první státní základní zákon rakouského mocnářství a jako první pramen ústavy bývá uváděna pragmatická sankce císaře Karla VI. ze dne 6. prosince 1724. Však pragmatická sankce měla jen to poslání, aby doplnila ustanovení poslední vůle Ferdinanda II. z 10. května 1621 a obnoveného zřízení Ferdinanda II. z r. 1627 ohledně pořádku dědičného nastupování na trůn po meči a po přeslici. Pragmatické sankci jednalo se hlavně o zabezpečení nastupování ženského potomstva (dcer Karla VI., Josefa I. a Leopolda I., a jejich potomstva obojího pohlaví) pro případ, že by nebylo mužských dědiců. Dále pragmatická sankce, co se českého státu týče, opakuje pouze ustanovení Ferdinanda II., že dědičné země rodu Habsburského mají zůstati pohromadě, pokud panovnický rod nevymře. Jinak ale připojuje se pragmatická sankce k posavádním státoprávním poměrům dědičných zemí, jež i výslovně státy nazývá a žádá, aby zůstalo v platnosti to, co ustanovením sankce neodporuje a ní zrušeno nebylo. Však i tato pragmatická sankce, aby byla platnou, musila býti předložena česk. sněmu 12. října 1720, jenž přijal ji přistupovací listinou ze dne 16. října 1720, jejíž obsah vložen do sněmovních usnesení. Stavové čeští, jako zástupcové království přijali pragmatickou sankci s tím doložením, že prý se srovnává s obnoveným zřízením Ferdinanda II. a že neodporuje privilegiím království Českého, oni pak že očekávají, že také král Karel VI. „zachová poslušné stavy a obyvatele zemské při zlaté bule a listech majestátních, za základní zákony platících, jakož i zemských privilegiích císařem Ferdinandem II. dne 29. května 1627, a při řádech a zvycích — — císařem Leopoldem (I.) potvrzených“. (Z něm. orig. textu v Kalouskových přílohách.)

Digitized by Google

Míjce poslední vůli Ferdinanda I. z r. 1543 o nastupování na českém a uherském trůně, dále testament Ferdinanda II. z r. 1621 o nedělitelnosti zemí a posloupnosti dědické dle primogenitury, statut Leopolda I. z r. 1703 o posloupnosti ženského potomstva na trůně a testament téhož krále z roku 1705, kteréžto ustanovení bývají některými spisovateli uváděna mezi státními základními zákony, kteráž ale vlastně obsažena a upravena jsou v pragmatické sankci, takže je novější úřední sbírky neuvádějí, přicházíme k patentu Františka I. z 1. srpna 1804 (pragmatikální zákon). V tomto patentu dává František I. „domu Rakouskému, hledě na jeho neodvislé státy, dědičný titul císařský" a praví hned v třetím odstavci úvodu: „všechna naše království, knížectví a provincie mají své posavadní tituly, ústavy, nadpráví a poměry i na dále podržeti beze změny", (překládám slovně z něm. orig.). V odstavci č. 3. praví se opět „všecka naše království a jiné státy, jak řečeno, zůstávají neztenčeny ve svých posavadních pojmenováních a stavu". V odst. 4. vyhražuje si císař ustanoviti způsob korunovace na dědičné císařství a praví zase: „nicméně budiž setrváno při týchž korunovacích, jež My a naši předkové jako králové uherští a čeští přijímali, beze změn i pro budoucnost." Zde jest každé slovo určité a jasné a čtoucí nemusí býti ani právníkem, aby seznal, že dědičná hodnost císařství nevyloučila českou hodnost královskou, nýbrž že zůstávají obě vedle sebe. Podotýká se jen, že pak k onomu zamýšlenému určení způsobu korunovace na dědičného císaře nedošlo*) a dále, že někteří historikové (posléze prof. Rieger a Dr. Řezníček) nazývají patent Františka I. z r. 1804 nikoli státním základním zákonem, nýbrž rodovým (domácím) statutem. Patent mluví totiž v prvním odstavci o osobě panovníka jako takové a v ostatních odstavcích mimo končící odstavec důsledně o domu Rakouském a o arcidomu.

Že Česká hodnost královská uvádí se pak důsledně i dál ve všech titulech novými zákony upravených, jest známo. Tak zejména dle Ferdinandova dvorského dekretu ze dne 22. srpna 1836 ve velkém, středním i malém titulu stále „císař rakouský, král uherský a český", jakož i ve znaku velkém i středním, (malý znak Ferdinandův zní krátce Dei Gratia Austriae Imperator etc. etc.), dále (po ústavě z r. 1867) ve vlastnoručním listě císaře Františka Josefa I. ze dne 14. listopadu 1868, jímž se k označení souhrnu (Gesammtheit) „ústavně spojených království a zemí**) užívati má alternativně výrazu rakousko-uherská monarchie a rakousko-uherská říše" a pro mezinárodní smlouvy titulu „císař Rakouský, král Český atd. a Apoštolský král Uherský."

* * *

Důležitý jest státní základní zákon o rakouské ústavě: císařský diplom z 20. října 1860 č. 226 říš. zák. V úvodě tohoto diplomu mluví se o „různých Našich královstvích a zemích" a praví se dále ve třetí větě úvodu: „jenom takové instituce a právní poměry, jež stejnoměrně odpovídají existující různosti našich království a zemí a požadavkům jejich nerozlučného a nedílného pevného svazku (totiž pragmatické sankci, kterouž diplom

*) Tomek, České dějiny str. 386.

**) Dr. Vašatý, jeden z těch, kteří si zachovali vědomí o historicko-právní souvislosti a existenci českého státu, správně nedávno na zem. sněmu dokazoval, že název „provincie" vymyslila teprve dnešní byrokracie.

Digitized by Google

činá), mohou plnou měrou dáti záruku“ (mocenskému postavení rakouské monarchie).

V prvním článku tohoto zákona vzdává se panovník neodvolatelně dosavadního absolutního práva vladařského, dávati a měniti zákony sám, a ustanovuje, že pro budoucnost bude právo, dávati, měniti a zrušovati zákony, vykonáváno vladařem a nástupci „jen za spolupůsobení zákonitě shromážděných sněmů, po případě (beziehungsweise) říšské rady.“ V článku II. vypočítává diplom případy, o nichž jednati má říšská rada, a zavírá výpočet jich slovem „konečně“ (endlich), načež praví v III. článku doslovně: „v š e c h n y o s t a t n í p ř e d m ě t y zákonodárství, jež ve předchozích punktech nejsou obsaženy, budou vyřizovány ústavně na dotyčných sněmích a s nimi, a sice v královstvích a zemích náležitých uherské koruně ve smyslu jejich dřívějších ústav, v ostatních Našich královstvích a zemích ve smyslu a dle jejich zemských zřízení“ (ústav). I zde jest bez vysvětlování jasno, že panovník vzdávaje se moci absolutní, dobře rozeznával posavádní vývoj ústavní a rozdělil svoji absolutní moc jednak na zákonodárné účastenství říšské rady pro určité předměty, jež vyvinuly se během času (ovšem na újmu království Českého) jako společné s ostatními zeměmi říše, jednak pak na „všechny ostatní“ předměty, spadající do působnosti ústav historických individualit státních, tedy zejména i království Českého, A dlužno zvláště a markantně rozeznávati, že působnost říšské rady obmezena byla na případy určitě vypočtené (byť bohužel četné), působnost pak starších státních historických individualit že byla nekonečná, („všechny ostatní“ předměty) tedy vůbec všecko říšské radě nevyhražené zákonodárství. Že to jest uznáním českého státu, jemuž panovník vrací zákonodárství, jest přece zřejmo. Souhlasně, ba ještě výmluvněji jedná o českém státu císařský patent ze 26. února 1861 č. 20 ř. z. Jím oktroyována byla českému království zemská ústava a volební řád pro království České (únorovka) — s umělou konstrukcí německé většiny. Ale i tento patent praví v úvodě opět, že zákony budou dávány „jenom za spolupůsobení zemských sněmů, p o p ř í p a d ě (tedy pořád v ý j i m k o u) říšské rady“. Ve článku III. praví tento patent, že dává královstvím a zemím (jež jmenuje) k tomu cíli, aby je uvedl v souhlas se zájmy „úhrnné monarchie (G e s a m m t m o n a r c h i e) — zemské ústavy (zřízení) a volební řády“ a že k a ž d é m u j e d n o t l i v é m u zřízení tomu propůjčuje „m o c s t á t n í h o z á k l a d n í h o zákona pro dotyčnou zemi.“

Konečně přicházíme k říšské ústavě, kterou četní rakouští centralisté a bohužel i mnozí čeští politikové ovšem jen důvěrně považují za pohřeb českého státu, t. j. ke státnímu zákl. zákonu ze dne 21. prosince 1867, (t. zv. prosincovce.) Zákon tento byl následek rakouskouherského vyrovnání z r. 1867 a jest pro naši polovici říše tím, čím pro země koruny uherské jest obnovená ústava uherská. Zákonu předcházela trůnní řeč, kterouž zahájen byl onen říšský sněm uherský, jenž zákon o vyrovnání přijímal. V této trůnní řeči a souhlasně s ní pak ve článku XII. uherského zákona vyrovnacího z r. 1867 uvádějí se za základ téže ústavy principie p r a g m a t i c k é s a n k c e, na niž navazují se i četná jednotlivá ustanovení uherského znění zákona vyrovnacího. (Viz znění zákl. zákona ze dne 21. prosince 1867 č. 146 ř. z. s poznámkami k jednotlivým paragrafům ve kterékoli úplné

Digitized by Google

úřední sbírce). V základním zákoně o společných záležitostech obou polovicí říše ze dne 21. prosince 1867 č. 146 ř. z. (upozorňuji, že stále dedukuji se stanoviska řečené ústavy) vypočítávají se společné záležitosti celé říše. V zákoně základním ze dne 21. prosince 1867 č. 141 říš. zákonníka stanoví se pak pro cislajtánskou polovici říše působnost říšské rady se změnami únorové ústavy (ze dne 26. února 1861 č. 20. ř. z.), a sice pro království České atd. a mluví se zde stále o „královstvích a zemích na říšské radě zastoupených". V paragrafu 11. tohoto zákona ze dne 21. prosince 1867 č. 141 říš. zák. vypočítávají se přesně čili „taxativně", (jak praví správa ústavního výboru poslanecké sněmovny a spojené právnicko-politické kommise panské sněmovny) jednotlivé případy zákonodárné kompetence říšské rady — bohužel, že opět případy dost četné — a pak praví se výslovně v jednotném paragrafu 12. „všecky ostatní (tedy nekonečná řada zákonné působnosti státu, jež v budoucnosti může stále růsti) předměty zákonodárství, jež v tomto zákoně nejsou říšské radě výslovně vyhraženy, náležejí do působnosti sněmů království a zemí v říšské radě zastoupených a budou v těchto sněmích a v nich ústavně vyřizovány. Kdyby (zní § 12. dále) některý sněm se usnesl (tedy toliko v tom případě), že ten neb onen jemu ponechaný předmět zákonodárství má býti projednán a vyřízen v říšské radě, přechází takový předmět pro tento případ a ohledně toho kterého sněmu do působnosti říšské rady."

Co znamená tento paragraf, jenž bohužel v našich dnech málo se zachovává? Zajisté že nic jiného, než že ústava prosincová při všech svých výsadách není státoprávně vyšší, než ústavy království a zemí před Litavou, a že běží vedle práv historických individualit království a zemí, zvláště tedy království Českého. Uvažme k tomu, že říšská rada jest kompetentní pro určité singulární záležitosti království a zemí, jež se během času zejména za absolutismu, ať náhodou, ať uměle vyvinuly a jež mohou vyžadovati opět uzákoňování speciálního, separátního (ku př. zákonodárství jazykové, sociálněpolitické,*) agrární, kulturněpolitické, vyučovací i co do zásad atd.), uvažme dále, co již řečeno, že ústavní působnost říšské rady jest vymezena a že všecko ostatní zákonodárství, spadající do práv a povinností státu, ponecháno bylo zemským sněmům, uvažme souvislost všeho toho, co již dříve jsme uvedli, zejména i odvolávání se ústavy na pragmatickou sankci, na výše položené znění nezrušeného diplomu říjnového z r. 1860, na slova čl. III. únorového patentu z r. 1861 (že zemské ústavy království a zemí mají pro svou zemi „sílu státního základního zákona"). Uvažme k tomu všemu důležitá slova, jež pronesl císař František Josef I. české sněmovní deputaci 13. dubna 1861 („Dám se v Praze korunovati za krále českého"), dále slova reskriptu císařského ze dne 26. září 1870, tedy po ústavě prosincové („My jsme se také na tom ustanovili, království tomu (českému) znovu nedílnost a neodcizitelnost země nezrušitelně písemně stvrditi"), a slova reskriptu císařského ze dne 12. září 1871 („uznáváme rádi práva tohoto království a jsme hotovi toto uznání přísahou naší korunovační obnoviti"), a musíme dojíti k úsudku, že český stát, jakkoli dost okleštěn, přece ani prosincovou ústavou říšskou v základních a existentních vlastnostech svých nezaniknul a zaniknouti nemohl. Jinak to vše uzavříti

*) I tuhý centralista Menger uznal posledně za nemožné, řešiti alkoholismus na říšské radě!

Digitized by Google

nelze a kdyby nějaký státoprávní praktik nebo theoretik tvrdil opak, musilo by se mu zrovna říci, že jest v pojmech svého vědění peregrinem.*)

Však také i rakouská věda státoprávní, jež bývá rakouským praktickým státníkům centralistickým ráda k službám, povahu a existenci českého státu dost často uznává, jestliže se otázce této raději opatrně vůbec nevyhne. Pozoruhodny jsou aspoň hlasy některých rakouských universitních učitelů státoprávních, nehledě ani na tu okolnost, že sdílnějšími než ve psaných učebnicích a knihách bývají hlasy ty na kathedrách, doznávajíce tu aspoň, že právo na český stát nikdy nebylo formelně zrušeno, nýbrž naopak i oficielně uznáno. Tak ku př. prof. Gumplowicz**), jakkoli všeobecně praví, že prý u nás jednotné principie státního práva ovládají práva zemí, a jakkoli vyměřuje vědě státoprávní toliko poznání skutečnosti (tedy pohodlný úkol pouhé deskriptivy státu) a nikoli úkol stavěti právnické konstrukce, přece mluvě o korunování panovníka praví doslovně: „korunovace jest symbolický akt, jenž má účel držeti v paměti tu okolnost, že se historický národ podrobil dobrovolně žezlu Habsburskému a že z volného rozhodnutí vybral si v minulosti rakouského vladaře za krále“ (str. 98.). A dále: „O korunovaci může se mluviti jen v zemích, jichž příslušnost k monarchii spočívá na této právě okolnosti, tedy jen v Uhrách a v Čechách, a ne v zemích, jež dědičně na základě smluv neb historických událostí (Halič), kde nebylo svobodné volby národa, připadly k monarchii. Proto klade se na korunovaci velká váha.“ Načež vykládá řečený profesor-spisovatel význam, jaký připisuje korunovaci český národ.

Prof. Ulbrich***) hájí ovšem názor centralistů, že prý cislajtanie jest jednotný stát se značnou decentralisací zákonodárství a samosprávy pod dozorem státu, ale uváděje důvody pro český stát a proti němu nemůže zamlčeti, že státní základní zákon z r. 1867, mluvě o záležitostech společných (říšské radě vyhrazených), musí také předpokládat záležitosti zvláštní, a dále, že zákon ze dne 19. května 1868 o organisaci politických úřadů přikazuje zemskému šefu zastupování zeměpána. (Zajisté, a sice u nás zeměpána jakožto krále českého.) Taktéž praví Ulbrich, že Čechy byly státem suverenním, a že až od Marie Teresie začíná spojování království a zemí mimo Uhry v jeden celek, při čemž schválně asi přehlíží Ulbrich, že království české historickoprávně rovnocenným je koruně uherské, jak to ostatně i Uhři v boji před vyrovnáním sami doznali. (Známý výrok Deákův).

Oba řečení spisovatelé znají „země koruny České“ a Ulbrich říkaje o nás, že snažíme se „ze zemí koruny České upevniti samostatný stát, jenž by s ostatními zeměmi monarchie stál v poměru svazkovém“, tvoře s nimi „svazek či komplex států“ — daleko správněji definuje náš program státoprávní, než někteří přední naši poslanci, kteří místo o státu mluvívají o pouhé samosprávě (autonomii), jež pojem státu přece nikterak nevyčerpává.

---

*) Zákon o přímých volbách z r. 1873, o němž se často mluvívá, nemohl sáhnouti na existenci českého státu, ponévadž volební řád, ač důležitý zákon formální ústavy, nemůže podstatu státu rušiti nebo zakládati.

**) Gumplowicz: „Rakouské státní právo“ str. 52., 95., 98.

***) Ulbrich: „Rak. st. právo“ a mimo to v Marquardsenově Handbuch des öffti. Rechtes, aktéž „Rak. st. pr.“ z r. 1892.

Digitized by Google

Prof. Lustkandl*), tento vědecký spoluotec prosincové ústavy, jenž vedl dlouholetý polemický boj státoprávní s Deákem, doznává, že Čechy, Morava, Horní a Dolní Slezsko, Horní a Dolní Lužice byly státoprávně spojené země, a že připadly rodu Habsburskému jako státní celek. Totéž praví Burckhard ve své loni vydané knize o ústavě rakousko-uherské monarchie**) dokládaje dále, že Čechy staly se dědičnou zemí rodu Habsburského. Spisovatel tento vykládá sice, že prý ústavní samostatnost česká skončila obnoveným zřízením Ferdinanda II. z r. 1627, jenž prý ústavu českou zrušil, ale nicméně přiznává Uhrům pro případ vymření rodu Habsburského právo k volbě krále. O koruně české při tom nemluví, ale že totéž platí i o koruně české, je samozřejmo, jakmile poslední ústava říšská z r. 1867 prohlašuje, že staví dnešní útvar státní na pragmatickou sankci, jež upravuje poměr státoprávní toliko mezi zeměmi a rodem Habsburským. Ostatně existuje i knížka, ***) která neuvádějíc ani svého spisovatele za nazývajíc se spolehlivým rádcem a přesným poučením o všech záležitostech ústavy a která dle celé své vnitřní i zevnější povahy může směle považována býti za úřední, praví doslovně: „Kdyby za vlády některého panovníka nebylo ani mužských ani ženských oprávněných následníků, tedy ve případě vymření rodu Habsbursko-Lotrinského má poslední tento vladař právo pro všechny země, vyjímaje Uhry a Čechy (rozumějž země koruny České) jakýmkoli způsobem ustanoviti nástupce ve vládě, k. př. testamentárním pořízením, nebo adopcí (přijetím za syna). Zemská zastupitelstva Uher a Čech (rozuměj zemí koruny uherské a České) mohou si ale v tomto případě voliti svého krále dle svobodného uvážení.“ †) Že uznání práva, voliti si krále, — byť v eventuelní době pozdější — jest samo sebou i podstatným uznáním státu, to myslím nebude popírati nikdo, leč by mluvě o právu, myslel na faktickou moc, jež jest ovšem něco jiného. —

* * *

Pokusil jsem se snésti a logicky spojiti aspoň základní material, jenž vysvětluje dnešní státoprávní postavení zemí koruny české. Pohyboval jsem se při tom většinou na půdě, ze které operují naši odpůrci, čímž chtěl jsem jenom tak z dáli naznačiti, že v boji svém státoprávním můžeme užiti i zbraní odpůrců, že však zbraně ty (dnešní ústavní řády) potřebí studovati a znáti. Politický boj celého národa jest jako každý jiný boj. Kdo nechce stříleti do vzduchu nebo dělati politiku na zdařbůh, musí znáti i disposice protivníkovy, jeho prostředky, jeho slabiny. Ne nechat nepřítele, aby do nás dle libosti střílel, ne těšiti se pořád, že je nás na vystřílení ještě dost a že to snad Perun všecko spraví. Nikoli, my musíme býti výbojnými a pracovati v potu tváře, dokud nedobudeme provedení svého práva. Strom centralismu zapouští u nás stále četnější a delší kořeny

*) Lustkandl: Ungar. oester. Staatsrecht str. 198., a Abhandlungen aus dem oest. Staatsrecht.

**) Burckhard: Leitfaden der Verfassungskunde der öst. ung. Monarchie str. 9. a 11. 18., 46., 47.

***) Katechismus der oester. Staatsverfassung (katechismus rak. státní ústavy) Vídeň, Ma z r. 1884 na str. 8.

†) Také Ulbrich opravuje Lustkandla v tom směru, že adopce v Uhrách byla by i možna, ježto posloupnost vyžaduje následníka z krve panujícího rodu.

Digitized by Google

a my při své třicetileté státoprávní politice nedobyli ještě ani změny oktroyovaného zemského sněmu z r. 1861 v řádné moderní a skutečnému stavu v Čechách odpovídající zastoupení království Českého!

Naše státoprávní politika, či abych konkrétně mluvil, naše touha po upevnění a provedení českého státu v této monarchii, musí proniknouti mysli celého národa Českého. Ona musí nabýt určitých forem a musí splynouti s reálními snahami našeho domácího, kulturního a hospodářského rozvoje. My musíme se vrátit k politice Palackého. Palacký byl nejen proto veliký, že, jak Masaryk zajisté záslužně dokazuje, obnovil mocné humanitní ideály bratrství a husitismu, ale on byl i proto veliký, že se v něm vtělila mohutná myšlenka obnovení českého státu. Oba tyto směry jak humanitní, tak politický, musily se v Palackém vyvinouti, poněvadž on až na dno probádal duši českého národa, a oba tyto směry činí Palackého tím, čím on vskutku jest, totiž veleduchem, jaké v našich dějinách nevykazuje každé století. Hledíce však ke zkušenostem z posledních patnácti let, kdy jsme se ve svých Švarcenbercích, Lobkovicích atd. tak bolestně zklamali, musíme zároveň svoji politiku státoprávní opraviti. Palacký mohl naší bohaté šlechtě ještě věřiti. Šlechta maďarská, jež pod vedením Deáka vytrvala v boji státoprávním, mohla vzbouzeti v něm přece domněnku, že i naše šlechta béře věc vážně. Palacký byl mimo to svědkem stavovského ruchu před r. 1847 a konečně nemohl Palacký, pod jehož očima se národ teprve probouzel, viděti v lidových vrstvách dost politického uvědomění. My však dnes nemůžeme a nikdy příště nebudeme ve šlechtě hledati těžiště státoprávní politiky, nýbrž musíme těžiště to s pokračujícím duchem doby přenášeti do širokých vrstev českého lidu a tomuto musíme stále vysvětlovati, že náš ideál státoprávní je totožný s ideálem hospodářského zlepšení, s ideálem sociálnějšího a všeobecnějšího blahobytu.

My konečně musíme pro své snahy státoprávní získávat i tu třetí třetinu obyvatel tohoto království, totiž své německé krajany. To však opět nepůjde jinak než soustavnou a promyšlenou politikou hospodářského a sociálního rozvoje, na kterézto půdě jest sblížení národností a vyrovnání otázek národnostních nejmožnější. To vše vyžaduje mnoho a mnoho práce, práce na dlouhá léta, práce trpělivé, a mají někteří politikové, když mluví o druhých a třetích generacích, spíše pravdu než ti, kdo mluvívají k lidu tak fantasticky, jakoby český stát — po 250 let oklešťovaný — bylo možno obnoviti do příštího jara. Ano, mnoho a mnoho práce, však ani té nesmíme se lekati.

Důsledky zlaté měny.

Zajímavý rozhovor veden byl v minulých číslech Braunova berlínského týdenníku „Socialpolitisches Centralblatt“ o stanovisku dělnictva ku zlaté měně. Známý bimetalista Otto Arendt poukazuje k dělnictvu americkému a anglickému, jež v jistém směru holduje bimetalismu, nemohl pochopiti příchylnost sociálně demokratické strany německé, jakožto strany politické, k zlatému kovu. Usuzuje v podstatě takto: bimetalismus účinkuje na hodnotu peněz směrem dolů, zlatá měna směrem nahoru, při bimetalismu

Digitized by Google

tedy hodnota peněz klesá, kdežto hodnota všech ostatních statků stoupá, při zlaté měně stoupá naopak hodnota peněz, naproti tomu hodnota zboží se zmenšuje. Stoupání hodnoty peněz jest zájmem věřitelstva, naproti tomu klesání jich zájmem dlužnictva. Toto jest však ve státě živlem hospodářsky slabším a jest tudíž úkolem sociálního zákonodárství, aby se postavilo na jeho stranu naproti hospodářsky silnějšímu věřitelstvu. Znehodnocení peněz jest menším zlem, než jich přehodnocení a i pro dělnictvo jest důležito, aby hodnota peněz nestoupala, neboť se stoupáním hodnoty peněz klesá i mzda dělnická.

Naproti tomu uvádí sociálně demokratický poslanec Schippel, jenž jakožto bývalý bimetalista pro změnu svého smýšlení Arendtem přímo byl provokován, že německá sociální demokracie zcela správně zaujala stanovisko pro zlatou měnu. Jednak z praktické stránky, ježto zvýšenou hodnotou peněz a tím zlevněním zboží stoupá i faktická mzda dělnická, třeba nominálně zůstala nezměněna, kdežto opak nastane při znehodnocení peněz a zdražení zboží, a není pravda, že mzda zároveň se znehodnocením peněz stoupá, stoupání takové děje se naopak teprve opozděně po krisích pro dělnictvo velmi bolestných. Avšak i z principiálného stanoviska hájí sociální demokracie zlatý kov, ježto podporuje kapitalismus, přiostřuje sociální protivy a tím urychluje domnělé vítězství idey socialistické.

Otázky tyto i u nás, kde v principu zlatá měna zavedena býti má, vlastně dle zákona zavedena již jest, mají svou plnou důležitost. Které momenty v Rakousku pro zavedení zlaté měny rozhodovaly, nelze přesně určiti. Jisto jest, že nikoliv jedině vliv velkého kapitálu, ačkoliv moc velikých bank vídeňských jest ohromná a také kapitalistické hospodářství Uherska mocně na váhu padalo. Toho zárukou jest již sociální bezúhonnost a poctivost bývalého finančního ministra Steinbacha, jenž by zajisté byl nedal jméno své k důležité finanční operaci, jež by vyplývala jedině z motivů zištného velkokapitalismu. Příčiny byly jiné, ovšem na snadě ležící. Rakouská měna, když nutno bylo volnou ražbu stříbra r. 1879 následkem jeho stále většího znehodnocování zastaviti, přestala býti de facto stříbrnou a stala se čistě papírovou. Nesměnitelné bankovky s nuceným oběhem postaveny úplně na roveň státovkám a celá massa papírových peněz odloučena od hodnoty stříbra — ovšem ku svému prospěchu. Neboť stálým klesáním ceny stříbra s jedné a polepšením úvěru Rakouska se stále příznivější mezinárodní platební bilancí jeho s druhé strany stoupala hodnota rakouských úvěrových peněz tak, že zdál se skutečně nastávati vhodný moment k nápravě rakouské měny, po níž tak dlouhá léta jako neuskutečnitelném ideále se všech možných stran bylo voláno. A ministr Steinbach byl smělý dost, aby odvážný krok tento podnikl. Leč nastala vážná otázka: na základě kterého kovu má náprava býti provedena. Má to býti zlato, či stříbro, aneb kovy oba? O stříbře samotném s jeho smutnou vyhlídkou do budoucnosti nemohlo býti ovšem řeči, ale i bimetalismus při stále klesající ceně stříbra pro isolované Rakousko byl nemožným. To se ukázalo i při anketě, kterou vláda před rozhodným svým krokem z opatrnosti svolala a v níž dostalo se slova nejen zástupcům velkého kapitálu, nýbrž i theoretikům zvučných jmen a zásadním bimetalistům. I jich dobrozdání znělo v ten rozum, že nelze-li pomýšleti na bimetalism mezinárodní, k němuž by přistoupili aspoň hlavní státové evropští a severní Amerika a jenž by schopen byl klesání

Digitized by Google

ceny stříbra zastaviti, Rakousko samo tohoto smělého pokusu odvážiti se nemůže. A v ostatní Evropě tou dobou valné chuti k bimetalismu nebylo. Anglie se svou čistou zlatou měnou nevzdala by se nikdy vynikajícího postavení, jež jí právě měna ta v obchodním světě poskytuje. Německo rádo by se zbavilo posledního zbytku svých stříbrných tolarů a unie latinská se svou zastavenou ražbou stříbra, a tedy ve skutečnosti zlatou měnou, hrozí stálým rozpadnutím. Proto i poslední mincovní konference v Bruselu r. 1892 vypadla tak beznadějně. To byly asi rozhodující momenty, které anketu a také vládu přiměly k jedinému možnému východišti, k zlaté měně. Že ovšem stalo se tak k velikému uspokojení a přímo jásotu velikého kapitálu, zejména mocných bank vídeňských, jež v nutných zápůjčkách státu za účelem opatření zlata a spojených s tím konversích větřily tučný svůj zisk, který jim také pak skutečně neušel, o tom není pochybnosti.

Jak dalece Rakousko velikého úkolu svého — nápravy měny na základě zlata — dosáhlo aneb — ježto operace dosud ukončena není — dosáhne, není účelem této stati. Jedná se nám o to, pouze stručně naznačiti, jaké asi účinky sociálné zlatá měna bude míti v zápětí.

Jedno jest jisto. Třeba v Rakousku patrně následkem vlivu agrárníků uherských číslice relační nebyla vzata dle momentanního vysokého kursu, nýbrž dle průměrného kursu nižšího (1 koruna = 2½ fr. = 1 marce) a tedy kupní její síla jaksi umělým způsobem snížena, tedy přece dlužno předpokládati, že konkurenční dostihy států evropských po zlaté měně a vědecky předpokládaný úbytek v těžení zlatého kovu, hodnotu jeho poženou stále do výše. Kupní síla peněz na zlaté měně fundovaných, bude míti tudíž stále stoupající tendenci. A té, jak dobře dovozuje Arendt, bude odpovídati stále klesající cena všeho ostatního statku, zejména i demonetisovaného stříbra. To znamená jinými slovy: rostoucí hospodářskou moc věřitelstva a klesající hospodářskou moc dlužnictva. Leč kdo patří do tábora věřitelů a kdo do tábora dlužníků? Dobře namítá Schippel, že není vždy věřitel hospodářsky silnější a dlužník hospodářsky slabší, béře-li se pojem věřitelstva a dlužnictva ve smyslu širším, národohospodářském. Neboť mezi věřitele patří nejen i tzv. drobní kapitalisté, kteří žijí ze skrovné často renty (vdovy, sirotci atd.), ale i všichni, kdo odkázáni jsou na pevný důchod, tedy úředníci a konečně i — dělníci. Naproti tomu náleží mezi dlužníky všichni, kdo pracují úvěrem, tedy i velkoobchodníci, továrníci a podnikatelé všeho druhu, tedy subjekty hospodářsky zajisté mocné.

Chceme-li tudíž poznati, jaké účinky zlatá měna bude míti, nelze celý hospodářský svět roztříditi ve dva protivné tábory — věřitelstvo a dlužnictvo, nýbrž postupovati dle jednotlivých výrobních tříd a jich důchodů.

Začněme od shora. Velkotržba a velkoprůmysl potřebuje měnu zlatou. Již z technických důvodů tam, kde se jedná o obraty velikých sum a kde surogáty peněžní (cheky, clearingové spojení girové a kontokorentní) nejsou ještě dosti vyvinuty, zlato jest platidlem a měnidlem mnohem pohodlnějším, než stříbro. Zejména však zlato usnadňuje dovoz surovin, poskytujíc na jich cenu ze států s měnou stříbrnou tím vyšší premii, čím výše stoupá hodnota zlata proti stříbru. Laciná surovina podporuje ovšem průmysl a továrníci států se zlatou měnou mohou levněji vyráběti a úspěšněji konkurovati než továrníci států s měnou stříbrnou. Odtud tržebné a průmyslové

Digitized by Google

úspěchy zlatoměnné Anglie. Také onen mechanism, jenž na vyšších stupních rozvoje hospodářského pro tržbu i průmysl jest nezbytným, tedy zejména úvěrnictví a bankovnictví, nalézá v zlaté měně úrodnou půdu k svému vývoji. Vždyť i státy se stříbrnou měnou jsou nuceny emisse svých zápůjček, akcie železnic a průmyslových podniků s ohledem na zahraniční upisování zadávati ve zlatě. Zlatá měna tudíž jest rozhodně na prospěch všem těm zjevům a druhům hospodářského života, jejž zahrnujeme pod pojem velikého kapitálu.

Podstatně jinak se mají věci, přihlédneme-li k drobné tržbě, k malému průmyslu a zejména k výrobě zemědělské. Obmezená pole těchto hospodářských oborů nepotřebují více velikých jednotek měnných, nýbrž odkázána jsou naopak na peníze menší hodnoty, měna stříbrná plní u nich tedy větší měrou svůj vlastní úkol, než měna zlatá. Mimo to však zdražující tendence peněz při měně zlaté působí opačným směrem na hodnotu zboží a vyrobených statků, cena výrobků klesá. Tento nepříznivý účinek zlaté měny jeví se zejména při výrobě prvotné, tedy zemědělství, kde nezáleží výroba v přeměně suroviny v hotový výrobek, nýbrž ve výrobě surovin samých. Klesají-li následkem stoupání hodnoty peněz ceny zboží, kupuje průmyslník i suroviny lacino a tím jest do jisté míry odškodněn, je-li nucen i výrobek lacino prodávati. Avšak rolník, jehož důchod pozemkový spočívá právě v surovině, utrpí znehodnocením této suroviny škodu nenahraditelnou. K tomu však přistupuje druhý osudný moment. Cena statku, representovaná kapitalisovaným důchodem pozemkovým, rostoucí hodnotou peněz klesá, naproti tomu břímě zadlužení, u rolnictva našeho samo sebou již nesnesitelné, stoupá. Zlatá měna jest tudíž schopna kritický stav rolnictva ještě přiostřiti. Při tom docela pouštíme s mysli onen důležitý, třeba národohospodářsky méně obhajitelný prospěch, který rolnictvo při znehodnocené měně má z vyvinutého obilního vývozu. Nikoliv nepatrné ažio jest mu aspoň částečnou náhradou za pokleslé ceny obilní.

Opačným směrem působí zlatá měna opět na námezdní poměry dělnictva. Jak již podotknuto, hodnota peněz stoupá, tím stoupá i hodnota mzdy dělnické, třeba nominálně a číselně zůstávala nezměněnou. Za touž mzdu zaopatří si dělník při zvýšené kupní ceně peněz více prostředků k výživě nutných, než dříve. Proto zlatá měna jest dělnictvu a vůbec nejnižším třídám hospodářsky odvislým na prospěch. Nic na tom nemění, že dělník při zlaté měně skutečného zlata ani neuzří, nýbrž odkázán jest na méně hodnotné peníze drobné, stříbrné neb niklové, neboť zákonná fikce povznáší hodnotu peněz drobných na stupeň plné hodnoty zlata. Ovšem jest správná námitka, že pokud platí železný zákon námezdný, jenž nedá trvale povznésti mzdě dělnické nad míru potřeb životných, i mzda, následkem zdražení peněz tuto míru překročivší, nutně opět na dřívější stupeň klesnouti musí. Ale při tom vždy rozhodným jest pojem „potřeb životných“. A jest otázka, zda-li dělnictvo při dnešní své tuhé organisaci a vyvinutém uvědomění zájmovém stoupání mzdy dělnické při zlaté měně nevyužitkuje k povznesení těchto potřeb svých životných a nevynutí-li si takto na podnikatelstvu, aby opětné stlačení mzdy dělnické dle dřívějších potřeb životných stalo se v budoucnosti nemožným.

Z uvedeného plyne jasně dvojí. Zlatá měna jest prospěšnou velkému kapitálu a dělnictvu, tedy třídám hospodářsky nejsilnějším a nejslabšímu,

Digitized by Google

naproti tomu má účinky nepříznivé pro třídy střední. A v tom leží osudné důsledky zlaté měny. Právě střední stavy, jež pro dnešní organismus státní i hospodářský jsou živlem nejdůležitějším, trpí zlatou měnou na úkor vrstev bohatých a nemajetných. Zlatá měna má tedy v zápětí urychlení onoho procesu, jenž jest důsledkem dnešního kapitalistického systému hospodářského, jenž oslabuje a decimuje stavy střední a roztřiďuje celou společnost ve „vrchních deset tisíc" a milliony proletářstva. A právě v tom jest moment tragický, že, ačkoliv tyto nebezpečné účinky zlaté měny se poznávají, přece žádný stát za dnešních poměrů hospodářských a politických nemá moci a možnosti odříci své účastenství v této slepé honbě za zlatem. Pokud politická a hospodářská řevnivost států evropských neustoupí přesvědčujícímu panství vyšších ideí hospodářských a sociálných, dotud volání po mezinárodním bimetalismu, jenž v dnešních poměrech jedině by mohl zjednati nápravu, zůstane bláhovým snem ekonomických utopistů. A tak i v tomto směru společnost hledí beznadějné budoucnosti vstříc. Dr. H.

Dr. Miroslav Tyrš.

Příspěvek k jeho poznání a ocenění. Napsal K. Sokol.

Vedle „našeho státního práva" není snad druhého pojmu, který by od svých tak houževnatě byl ubíjen všední frásí, jako „myšlenka sokolská."

Ubíjí se neúmorně: těmi sty jednatelů, kteří ve jménu jejím heroldsky ohlašují do světa prvý svůj vstup na jeviště spolkové; ubíjí se těmi nezmařitelnými dopisovateli, kteří tak vytrvale do „Sokola" oznamují, jak jednota v X nebo Y ve jménu jejím noc neb den nadšeně protančila a prokvasila; ubíjí se řadou těch slavnostních řečníků, kteří ostrým spárem mohutných slov svých v půl hodině zdrtí všecky národní nepřátele na zmar — myšlence sokolské na zdar; ubíjí se těmi žurnály, jež o velkolepých takových slavnostních výkonech ještě velikolepěji a slavnostněji referují. Myšlenka sokolská, myšlenka sokolská . . ., samá myšlenka sokolská . . .! A zatím při tom nemyslí nikdo na nic, ani čtenář, ani posluchač, ani pisatel, ani řečník. — „Ohlušující turecká hudba frází, které sice pořád tytéž jsou, bez nichž však již jednou ničehož u nás se nepořídí." (I. 147.)

Vlastního tvůrce a nadšeného hlasatele této myšlenky, muže, který byl ztělesněným nepřítelem fráse (viz četná místa v jeho spisech), stihl osud podobný. „Nezapomenutelný" Tyrš jest dávno zapomenut a zapomínán nejvíce od těch, kdož jméno jeho nejčastěji berou nadarmo.

Širší veřejnost ví dnes o Tyršovi o málo více, nežli že byl „prvním sokolem" a snad ví ještě něco o tragickém jeho konci. Méně již jest známo, že zbudoval na základech vědeckých zvláštní tělocvičnou soustavu českou (sokolskou), a že byl na slovo vzatý znalec a kritik umělecký. A přece vše to jest, po úsudku našem, jen menší díl jeho zásluh a jeho významu. Těžiště jeho spočívá — v duševní práci sokolské. Tyrš, jako Havlíček, jako Neruda, v očích potomstva stále roste, a poroste tím výš, čím častěji

Digitized by Google

budeme ho srovnávati s jeho i svým okolím. Tyrše musíme teprve poznati pochopiti a — doceniti.

Důkaz podávají spisy jeho právě vydané.*) Znali jsme mnohou stránku povahy a činnosti Tyršovy, ale Tyrše celého jsme neznali. Neznala ho ani veřejnost, ani sokolstvo, až na několik zasvěcených. Obraz jeho doceluje se jeho úvahami. Z nich poznáváme, že Tyrš znamená mnohem víc než kryje se pouhým jménem „sokol", třeba s přívlastkem „první". Tyrš patří celé veřejnosti a patří jí celý. A bylo by s velikým prospěchem, aby tato veřejnost konečně poznala, co byl a jest posud pro ni duchovní tvůrce sokolstva. Pravíme úmyslně a vědomě „tvůrce sokolstva", nezapomínajíce nijak na zakladatele Fügnera. Chtíce vyznačiti poctivý díl zásluh každého z nich, neznáme případnějšího přirovnání nežli Sokrata s horlivým žákem jeho Platonem. Filosofie Sokratova ožila a žije Platonem, Fügnerův duch zachycen a vtělen slovy a skutky Tyršovými.

Co odkaz Tyršův znamená pro sokolstvo, vytkl přímo a jasně vděčný a pečlivý pořadatel jeho spisů. Zmíníme se o tom také na svém místě. Dlužno však vytknouti hned, že neznáme knihy, jejíž vydání v kvasící době naší bylo by tou měrou žádoucí. Neznáme však také knihy, jež v celé široké naší veřejnosti, i kruzích, pro něž určena jest v prvé řadě, byla setkala se s nevšímavosti tak bezohlednou. Snad právě proto, že „ne jenom číst, ale někdy nutno bylo i myslit a slovo psané v řeč skutků přeložit!" (I. 35.)

Vydavatelstvo slibuje svazek III. Práce technické (tél.) a IV. Studia esthetická, jestli vydáním prvých dvou docílí se hmotného úspěchu. Přáli bychom si toho ze srdce, Přáli bychom si však pro úplnost obrazu Tyršova ještě svazek V. Tyršovy listy. Přemnoho jich má zájem a důležitost více než soukromou a doplňuje prakticky zásady jeho theoretické. Skýtaly by překrásnou sbírku dokladů a příkladů pro spisovatele českého „Karakteru".

V úvahách právě vydaných jeví se Tyrš jako programový pracovník národní a myslitel politický. Myslitel politický? vynikající myslitel politický? podiví se mnohý. Neznámo. Věříme i přes to, že Tyrš byl svého času i poslancem zemským a tudíž „oprávněným" politikem. Tyrš, který tu naši všední žurnalistickou politiku zažehnával a dovedl jediný zažehnati za neblahého rozkolu starých a mladých od veřejných místností sokolských — byl politikem, jak uvidíme, — povolaným. Neznám zůstal přece proto, že jeho politické názory nesly se vysoko nad obvyklé pojímání činnosti politické, a po druhé, že hlásal je v listě odborném, Sokole, poměrně málo rozšířeném a ještě méně čteném. I co nepřispívalo valně k jich rozšíření, že navazoval je prakticky hned na určitou část národní společnosti, na sokolstvo. Tím cena jich se nezmenšuje, naopak, v praksi osvědčily sílu životní. Zůstaly na čas nepovšimnuty, ale dnes mají opět důležitost časovou a zasluhují obnovení a obrození. Do neustávajících půtek stran — o zásady a program — vržen bude jimi mnohý jasný paprsek a osvětlí bojiště i bojovníky. Zásady Tyršovy doznávají dnes svého dotvrzení: z různých východisk dospíváme k témuž konci.

Tyršovy úvahy — proslovy, řeči, články časopisecké — obsahují hotový

*) Úvahy a řeči Dra. Miroslava Tyrše. Pořádá Dr. Jos. E. Scheiner. I. Povšechné úvahy o věci sokolské. 2 díly. Praha 1894. Nákladem Sokola pražského.

Digitized by Google

program politický: promyšlený, jasný, sebevědomý, který při nestálé naší povaze jest dvojnásob cenný. Programové zásady Tyršovy z let sedmdesátých vnucují se mimoděk za měřítko dnešního pokroku (?!) sokolského i národního. Úchvatná, procítěná slova Tyršova — velká přesvědčivost jich spočívá právě v pevné víře spisovatelově — mimoděk nutí nás srovnávati: jaké bylo sokolství Tyršovo a jaké jest sokolství dnešní, a opět uvažovati o tom, jaký jest i dnes „Náš úkol, směr a cíl".

Tyršovo sokolské i politické credo obsaženo jest hlavně ve článku „Náš úkol, směr a cíl". Jest to „nejkrásnější práce, jež vyšla z péra Tyršova, pravé evangelium sokolské", poznamenává vydavatel. Zajímavo, že psáno na svobodné půdě švýcarské v pohnutém roce 1870 jako programový článek 1. čísla časopisu „Sokol" r. 1871. Pohnutá doba nalezla Tyrše vždycky při činu, rok 1866 právě tak jako rok 1870. Tyrš uvažuje tu o existenci a úkolu národním se stanoviska nejobecnějšího a tudíž nejplatnějšího. Dospěl k těmto hlavním závěrům:

1. Veškeré dějiny jak tvorstva vůbec tak lidstva zvláště jsou věčný boj „o bytí a trvání", v němž podiehne a vyhyne, co k životu nadál je neschopno a celku závadno . . . zákon, jejž ani modlitbami, ani slovy sebeklamnými, ba ani pouhým právem zděděným zažehnati nelze, . . . také člověk je jenom částí přírody povšechné. — Jemu podlehli národové, jakmile sestárli ve světě stále novém, jakmile vysíleni nekráčeli dál a octnuli se takto v odporu s duchem věčného ruchu a pokroku a tím namnoze i s duchem doby nové, jež mezi tím nad lidstvem byla vzešla, jemu podlehli, jakmile na konec všeobecná zkáza vnitřního života nutně se k tomu přidružila. To všecko na důkaz, že žádná, ani nejskvělejší minulost, nýbrž jen zdravá a činná přítomnost zaručuje národům budoucnost, že národové zpátky jdou, když nejdou dál, že z nitra odumírají, a že povšechný průběh událostí jen odklidí, co beztoho již zvetešilo, co nemá více ceny v životě povšechném". (I. 8 sl.) Jinde píše: „Což pak docílíme snad hořekováním svým, že časy minulé opět k nám přijdou? Co bylo — bylo. Minulost, pokud svět stojí, se nikdy nevrátila a nevrátí. Působit lze jen v přítomnosti a v poměrech, jak právě jsou a které, i když se nám nelíbí, vždy jen prací předělat se dají. (I. 149.)

Též každý národ zhynul jen vlastní vinou svojí, a na bojištích se nerozhoduje osud národův, je již rozhodnut před bojem."

Tuto poslední větu Tyrš prakticky a podrobně osvětlil v úvaze o branności národní, kam čtenáře odkazuji. Stojí za přečtení: obsahem i tou okolností, že Tyrš běžnou sympatií ku Francii nedal se odvrátiti od příkazů rozumových a postavil se odhodlaně snad jediný proti celému tehdejšímu proudu u nás.

Slyšme Tyršův závěr z uvedených premis: „Není-li tedy v kterékoli věci postupu k lepšímu, tož celkem soudit sluší, že sotva as svrchovaná dokonalost její způsobila váznutí, než spíše jistá nectnost lidská, která každému pokroku — i v životě veřejném — je úhlavní závadou a překážkou, a nectnost ta se jmenuje — spokojenost. Ba spokojenost jest ten těžký olověný cop, který především přetnout dlužno, máme-li hlavou nejen směleji si hodit, ale i volněji myslit."

A důsledek: „Proto, kamkoli v čemkoli je dospěno, to nezdržuj nás myslit a pátrat dál, zda by snad přece nemohlo všecko též jinak

Digitized by Google

a ještě lépe být. V tom ohledu budiž heslo sokolské: „Věčný ruch“ aneb chcem-li též: „Věčná nespokojenost, která zde i tu výhodu má, že ji nikdo pravidlovat a zakazovat nemůže.“ (I. 2, sl.)

To myslil Tyrš r. 1870. Tenkrát se „pravidlovat a zakazovat“ ovšem nikdo neodvážil. Dnes jest již jinak. Tenkrát v době pasivní oposice, v době reskriptových letáků, v době nesoučinnosti politické s Vídní, kdy národ vědomě byl odkázán na sebe sám a nečekal zázraků odnikud, nejméně ovšem od vlády, tato smělá a rozhodná slova Tyršova, povzbuzující osobní odvahu, nesetkávala se s odporem. Že by byla setkala se se souhlasem nebo dokonce s nadšením, po pravdě říci nemožno, neznáme pro to důkazův: zanikla v ostatním hlomozu válečném i politickém. Bouře a pokřik strhly se proti nim teprve po 20 letech. Přiložme Tyršovo měřítko na dnešní poměry a změřme dle něho náš politický pokrok (!) za těch 20 let. Různé strany — realisté i pokrokáři — každá ze svého východiska a hlediska dospěly v principu k témuž výsledku. Hlásají v podstatě myšlenky Tyršovy. Tyto myšlenky jsou dnes nové (?!), zcela nové. Političtí odpůrci objevili autentický původ „nových proudů“ r. 1892 — a uznali, že jsou národu škodlivé. Proto — boj na život a na smrt. Představme Tyršovo odrazné zrcadlo a prohlédněme bojiště a bojovníky. Co spatřujeme? První ovoce dosavádní politicko-mravní výchovy a základ i výklad posavádních našich politických úspěchů. „Národové zpátky jdou, když nejdou dál, a z nitra odumírají . . .“ (I. 8.) Učiňme i Tyršův závěr: „průběh událostí odklidí, co již zvetešilo . . .“

Vyslechněme i Tyršovu radu váhavým a v boji ochabujícím: „Nikoli tak! Stojí to za to, bratří! Povždy to za to stojí, setrvati při praporu věci dobré a prospěšné, při věci národní v nejlepším srozumu slova toho; za žádných okolností není slušno vzdáti se, ustupovati před předsudkem nerozumným a zpozdilým, povždy stojí to za to, setrvati co zárodek budoucnosti lepší a utěšenější.“ (I. 145.)

2. Pokrok jest dle Tyrše prvou podmínkou existence národní — avšak jen pokrok na celém širém závodišti světovém. Kdo žíti chce, musí žíti v poměrech daných mezi národy ostatními a s nimi. Srovnejme s myšlenkami Tyršovými humanism Kollárův, Dobrovského i Palackého a máme i věcný podklad pro možné a úspěšné politické vyrovnání se svými krajany druhé národnosti.

„Kdyby kdekoli jinde a sem tam snad i u nás pohodlnost krátkozraká hranice zemské za meze světa měla, nás nesiž snaha po pokroku dál. Cokolivěk se jinde v oboru našem děje, to seznati hleďme, a to nejenom z knih, alébrž též z názoru živého.“ „A tak tedy, kdekoli možno, patříme dál; ve věci velké, jež napořád si dále dráhu klestí, nemožno jen v ukojenosti obmezené si hověť, avšak „Nestačí vždy jen přijmout, nutno vše našim poměrům, našim snahám přizpůsobit, a co se duchu a celku našemu příčí, i tenkrát zavrhnout, kdyby i některé výhody podřízené snad poskytnouti mohlo. A rovněž na to budiž zde důraz položen, že větší cenu ještě, než co takto nastřádáno, na věcech hotových, má onen „věčný ruch“ a ustavičný hmot duševní tím zachovaný.“ (I. 3 sl.)

„Kdo v smyslu tom největší nespokojenec, ten budiž na tom poli všude za prvního spolubratra pokládán, však tenkráte jen, když i k svým omylům se bez rozpaků přiznati dovede, když cizímu nálezu a pokroku se rovně jako vlastnímu těšiti umí, když osobnost mu nic a celek vše.“ (I. 4.)

Digitized by Google

Tyrš jako všickni hlubocí myslitelé měl o vlastenectví jiné pojmy nežli naši vlastenci patentovaní, kteří studiu akademické mládeže — domova i ciziny, doma i v cizině pokrytecky a tendenčně se vzpírají. Měl o vlastenectví také méně strachu.

„Práce je záštita, práce je spása naše. Vlastencem slout a třeba i být v povšechném toliko srozumu slova toho, je málo, velmi málo, neosvědčí-li kdo v jistém oboru té velké práce národní činnost svou. Jen tím, že jednotlivec, že spolek si svého zvláštního úkolu hledí, že každý hřivnou svou usilovně k celku přispívá, jen tím prospívá a povznáší se celek tento, jen tím nabude život národní oné všestrannosti a onoho širokého základu, že nepotřebuje živlů cizích, tím jediné a bezpečně odolá cizotě. (I. 30.)

(Dokončení.)

Nová česká poesie.

Z básní Otokara Březiny:

Mlhavá noc.

Chlad mrtvý deštěm hvězd se z bledých výší přesel,
dech skalních sklepení, když zráním věků setlí,
vod kalná ztuhnutí, jak rozvířením vesel
se třásla bolestně a bílý přízrak světlý

se plížil nebesy. Kouř vlhký z nížin zaleh,
kraj v snění rozpouštěl a z tvarů bytí snímal,
zjev Dávna z lesů vstal a v cimbuřích a valech
šer zašlých klášterů, kde smutek času dřímal,

mdlý nádech kathedrál, sen fial, řims a věží,
žal ulic zastřených v pohřebním baldachýnu
a němé přístavy, kde zakotvená leží
jak tábor truchlících, nehybná loďstva stínů.

Mou duši objalas, ó sestro mlh a šera,
když mosty padací jsi za mnou zdvihla k branám,
a Píseň severní, tvé lásky bledá dcera,
smolnicí krvavou na cestu svítila nám.

Digitized by Google

V odlehlé dědině.

Studie z moravské vesnice. Napsala Růžena Svobodová.

(Pokračování.)

VI.

Vyšla jsem jednou za vesnici k lesu. Mladé jedle stály temně vroubené bledě zeleným krajkovím svých mladých haluzek, modříny se sotva zachvívaly spuštěnými svými vlasy a jemně lehounce i nízko je spouštěly.

Louky barevně rozkvetly. Vysoko své hroznovité květy zvedal lepkavý kohoutek a kopretiny své bílé hvězdy.

Na poli nad lesem okopával brambory asi sedmdesátiletý stařec s tváří jakousi změklou a pokornou i navyklou ponížene se tvářit.

Jakmile mne uzřel, zanechal práce, popošel až k loučce a jal se hovořiti. Šaty měl šedé ale zažloutlé sluncem a praním a nohy nad kotníky modrými hadry ovázané.

Usedl na mez, projel všemi prsty své začernalé mozolné ruky kvetoucí trávu a takovým hlasem, jakým se modlí předříkavači v kostele pronesl:

„To je radost včilka s tím kvítím. Však tu byly právě drůžičky trhat na slavnost božího těla a tak jsem jim povídal, že jim to kvítí ještě zvadne."

Vytrhl nízko při zemi vyrostlý kvítek, světlemodrý rozrazil, a řekl:

„To je tuze dobrá bylinka! Však letos v zejmě se jedna žena tuze rozstonala. Hledali to po všech chalúpkách a nikde to nemohli najít. A včil, včil si toho nikdo nevšímne!"

Nad lesem po silnici šel řídící učitel s knězem. Doprovázel ho k městu.

„Tamhle jdó panáček!" povídal zkroušeně stařec. „Só také jakési nemocné. Oni só tuze tlustý, tak nemožó déchat. Ale chytří só. Všechno vyléčit dovedó. Slípky, bagouny, když už je to na pojití. Však měla kmotřenka bagouna, už dodělával. Poslali panáčkovi flaši smetany a panáček říkal: „Dáme mu prášek" a za deň bylo dobře.

I tak módří só. Všechno přezvijó. Já měl děvčicu v Němcích u bratra. On si vzal jednu vdovu, však měla hospodu, ale byla jiné víry. On přestúpl taky na tu víru, na tu, co se nepatří bét, a byl pak horší než ona. Panáček se to dozvěděli a hned přišli: „Vezměte si tu děvčicu, budete za ni odpovídat, až přijdete před trůn božský, jaké budete mít hřích! On je tuze, tuzinko přeučený!"

Šla jsem k lesu.

„Pěkně ty stromečky rostou až milá věc," pravil stařec. „Hle, těmto říkáme březy a tu těm dřínky," pravil přejížděje rukou po svislých větvích mladých modřínů a břiz.

„Kde je nyní vaše dcera?"

Stařec zakýval kvapem z veliké ochoty.

„Však! Na druhé tédeň v úterý se vdává!"

„Koho pak si béře?"

Stařec neodpověděl. Nevím, neslyšel-li nebo odpověděti nechtěl, d-

Digitized by Google

vrátil se a jal se okopávati dál i vybírat ze země vykopaný řebříček a bodláčí. — Po nepokojném rozbrázděném nebi rozpínal se ze široka vysoký, světle šedý mrak.

„Ten lehce přepluje," pomyslila jsem si i vešla do lesa.

Les to byl selský, velice smíšený. Všechny stromy tam rostly, jakých má rolník zapotřebí i k náčiní i k topení. Mladé bohaté jedle jej otevíraly. Náhle na rozevřené bohaté mýtině stál o samotě vysoký starý usýchající smrk s polosvislými větvemi. Všecek začernalý rýsoval se na šedém nebi. Pak se pěšinka ztratila v houští mezi tenkými ve větru se potácejícími kmeny břiz, vysoko i chtivě nad mladé habří i bučiny vyrostlými. Kdesi zaduněly temné rány sekyrou do kmenů a na chvíli zase šumivé těkavé spění pily v mladé pně.

Šla jsem po zvuku na dno rozmoklého úvalu. Zde mezi spadalým na prach uhnilým listím váhavě se probíral zcela temný, nikdy světlem nepolitý potůček. I ten mi bylo přejíti, chtěla-li jsem uvidět kácení stromů. Zachytávala jsem se za větve stromů, uklouzávala po uhnilém listí. Nárazy se blížily. V tom v hustém jedlí nade mnou cosi zašumělo. Jako těžké kapky deště se být zdálo, ale tam na výši na rovině, kde se zase v pravidelnějších čtyrstupech jedle rozestavily, spadaly bílé jako hrách velké kroupy, o zem zapleskly, odrazily se a poskočily, zabělily se na temném mechu a zůstaly ležet.

Došla jsem až tam, kde se smrtelně zachvívaly umírající stromy a podivný obraz se mi objevil. Uprostřed malého lesního paloučku, na dlouhém ale nějak jako probořeném koni s oteklými klouby i visutým až na zem ohonem takové barvy, jako mají shnilá jablka, s mokrou v pramenech schlíplou hřívou, seděl malý přihrblý člověk v režných šatech se šíjí téměř v ramena vraženou a s nízko nasazenou hlavou. Jeho obočí byla zachmuřeně nakreslena i blížila se velmi sobě, jeho brada byla kostnatá, čtverhranná, široká.

Postava to byla podivná i dávné, zhaslé chvíle připomínala.

Před ním dva mladí hoši k zemi přihnutí přeřezávali kmen mladé břízy. Pila šuměla v čerstvé ráně a strom se od vrcholku mámivě jako v opojení smrti zachvíval i omdléval. Náhle tak bolestně zachrupala poslední neodtržená část, zlomila se poslední pouta zahynulého těla a strom jakoby v koberce měkké padal, zvolna pokládal svou plnou kadeřavou hlavu se závěsy šedězelených plodů, k zemi se sklonil, dopadaje pištivě zašuměl a jako uvadlé, na plocho položil spočinulé lístečky.

„Jen dál, jen dál!" téměř zazpíval přihrbený muž a ukázal ohnutou, tlustou lískovou holí na vedlejší kmen a kázal i ten hochům porazit.

„Však na valacha dnes musím vykácet!" pravil pošklebuje se.

„Co pak jste dali za něj, pantáto?" zeptal se šišlavě jeden z hochů, jemuž scházely dva přední zuby a on si jazyk v ně mátl, a oba jali se podřezávat bílý skvrnitý sousední kmen mladé břízy.

„Jedenadevadesát rénských i s chomoutem," pravil pyšně jezdec, pobídl zbědovaného koně a projel po mýtině.

„No, kulhá pěkně!" řekl šišlavý hoch.

„Za stovej banknot by byl na prodej i s hospodářem," tišeji dodal jeho soudruh.

Hospodář se vrátil.

Digitized by Google

Kroupy, které stále jako hravě otloukaly napjaté větve, počaly padat hustěji i postříkaly bílými body svými celou zem. Vzduch stydl v jejich ostrém dešti. Ale ani tak nezůstalo. Nejprve se s deštěm pomísily, pak zcela ustaly a plný letní déšť rozvlnil v nepokojném širokém rozechvění les. Zablesklo se modravě a velebně zadunělo ponuré zahřímání. Schovala jsem se pod ploché větve široké jedle. Vždyť oni se od práce nehýbou, lépe rozumí bouřím, snad i tato brzo přejde, pomyslila jsem, ale zmýlila se. Těžce zašuměl déšť v mladém lese a v jeho bělavě šedém závoji zapletena padala nová zaťatá bříza a tu i hoši ustali v práci i podivný jezdec dal se na cestu.

Promokla jsem tentokrát zcela. Ani suché nitě nezůstalo, vše se chladnem přilepilo k tělu. Kapky jako korále zavěšovaly se na větve a jako sněry slz spadaly k zemi.

Sešla jsem zase ke kraji lesa. K oné mýtině, kde stál vysoký smrk, přijížděl jezdec. I starce, který okopával brambory, jsem zde uzřela v pytli zabaleného, promokléko, jak stojí přikrčený pod keřem habrů.

„A pantáta, už só doma!“ volal na jezdce.

„Spravedlnost, slepá spravedlnost!“ odpověděl jezdec z vysoka. „Přechmátla se, nahlídla to!“ dodal a kolíbavě dojel až ke schnoucímu smrku a zastavil se.

„A což ty, brachu milá, vskutku dodělávάš?“ zeptal se ho. „Já vlastníma rukama tě postavil, jako bratra tě měl rád a ty jsi se takhle zpronevěřil! A snad už nehyneme spolu? Snad pro mne ti bylo tak teskno?“

V té chvíli zase zamodral se nad mýtinou blesk a prudce zahřmělo i déšť se spustil silněji. Ale ani sešlý kůň, ani přihrbený jezdec, ani chorý smrk se v otrlosti své již nezachvěli. Váhavě pokulhávaje zadní nohou nesl bývalý rumařský kůň nového svého pána k domovu, zcela všem nehodám uvyklý sklopil svou nebohou hlavu a šel zcela tak, jako by ani bouřky nebylo.

„Jde z vězení,“ řekl mi stařec, když zmizel jezdec: „Hospodář! Dodělal, a sám krov si zapálil, ale dobyteček prv odvázal. Lidi viděli dřív běhat po vsi dobytek, než bylo vidět plamen, prozradilo se to a tak si poseděl. Teprv včil přišel dóm!“

„Proč dohospodařil!“

„I tak! Z kněh zdivočil! Taková lejstra čtl o samých lópeživých vraždách a tak kdo ví, co si z toho domejšlel. Vzpoměl si a začal bourat zdi. Chodil sklíčen, ťukal po zdích a kde to dunělo, tam boural. Poklady vyhledával. A pak zase sklep podemlel, div že se mu stavení nesesulo. Tak to s ním dodělává. Syna dal študýrovat na lekárníka, ale taky špatně pochodil. Zkoušky só tuze vysoký, přelízt přes ně nemóže a teď dál už není z čeho trávit. Poslední les táta kácí napořád, tak pán Bůh ví. Manželka jeho se práci tak říkaje vyhýbá a Adam už se taky na ně nedře.“

„Kdo pak je to Adam!“

„I to byl jeho bratr, hospodářův. Všechno udělal, poklidil, spravil a zůstával ve vejměně v chlívečku. Tam vždycky měl husu, slepici a kočku. S těmi rozprávěl, kůrky jim zkousal a tím je krmil i, povídají, pohádky že jim vpravoval. Oni ho poslouchali. Na zimu pás ve Volšově krávy. Jmenoval se Martin, ale to děti mu dali to jméno a to mu zůstalo. Běhali za ním a volali: „Adame, Adame, Bůh se hněvá.“ Tak dlouho ty krávy [illegible] ás, vždycky měl pytel přes sebe, až tam umřel. Teď tam říkají u Adama.“

Digitized by Google

„Pršet přestává a mně je už zima," řekla jsem a odloučila se od starce. I on vyšel, pytel odhodil a vystoupl ku svému políčku.

Déšť řidl, i slunce vysvitlo a nad horami v necelém půlkruhu zklenula se barevně duha.

„Boží duha," řekl stařec, „na tři dny předpovídá. Jak je dnes, tak ještě zůstane tři dny a tři noci." Pak se shýbl a cosi mumlaje o mokré půdě, jal se okopávat.

Šla jsem k vesnici. Daleko před sebou viděla jsem na rozmoklé silnici ubohý obraz „zdivočelého hospodáře".

Jel, co chromé nohy koně stačily, těžce a vítězně. Bůh ví, jakými lejstry si hlavu pomátl a co domníval se v sobě viděti, ale jel jako nízký sluha potulného rytíře, ani snad jemu, ani že kdo jiný někoho jiného v něm vidí, mu nenapadlo, tak se z vysoka nadýmal jako churavý holub, v duchu snad stěžoval, že nezná tajná znamení duchů, která by mu odkryla dávno uchystané štěstí a zapomněl, že sotva najde, nebude-li je hledati ve prostém znamení práce.

VII.

Přišla jsem domů. Když jsem v kuchyni nad pec na bidlo, jako visutá hrazda napjaté, rozvěšovala svoje mokré šaty, přivedla tam rychtářka asi třicetiletou vesnickou ženu s bosýma, opatrně stoupajícíma nohama, v šatech v celku, sukni u života přišité. Tvář její byla nemilá, tahy i výrazem, samá nepravidelná masitá prohlubeň. Rty měla široké, odulé jako mívají stále uplakané děti, nos baňkovitý a vypuklé bývčí tmavé oči. A v těch očích, tak nějak vzdorovitě vypuklých, lesklý se jako korále veliké slzy.

„Tak to bude? Žádná pomoc?" ptala se jí šeptem zvědavě rychtářka.

„Ten tatínek, já nevím, co nám to dělají! Teď se vymlouvá, že s námi nemohli být živ! A což jsme mu ubližovali?" zaplakala žena a neskanulé prvé slzy vylily se po tvářích.

„Proč pláče?" otázala jsem se.

„Tatínek se jí žení!" odpověděla za ni rychtářka hlasem, v němž mluvil tlumený výsměch starému ženichu i lítost nad nešťastnou proto dcerou.

„Koho pak si bere?"

„Mladou, no do školy se mnou chodila. Jen o pět let je starší než já. Já se jim, milá pajmámo, nabránila a nic naplat. Ale maminko jí neřeknu a neřeknu!" mluvila dcera v bučivém pláči, zaskučela ke konci a nové a bohaté slzy, veliké a všecky jako skleněné korále se jí sypaly nestírané po tváři. Rty její i tak nabotnalé se vždy šíře rozevíraly a nabíhaly.

„Mluvila jsem s jedním starcem, kopal u lesa brambory, také řekl, že se mu bude dcera vdávat!"

„U lesa, u lupěného; no to je její otec, starý Julek. On býval na faře sluhou. Ten umí strojit. Vdává třetí dceru a se všemi se mu tak podařilo. Ty obě starší jsou čistě vdaný."

„Kdyby on jí všecko nezadal. Ale všeličko. I chalúpku i peníze, všeličko dostane!"

„Ale jděte!" podivila se panímáma a až k samé tváři její strčila

Digitized by Google

svou udivenou tvář. „Nebyla bych to řekla, že to přece udělá! To, pane, to je jeden!“

„A jen se na ňu lepá! Haninko sem, Haninko tam! A já myslela, že zabráním a že zabráním.“

„Milá brachu,“ řekla rychtářka, „já říkala: Nelam nic na ruce, potom to zlomíš na koleně. Ale nevěřilas!“

V kuchyni se tmělo. Z otevřeného komína tiše padaly jiskry. Ženy umlkly. Venku zaštěkal Nero, černý hladový pes, který nenáviděl každého, kdo měl v ruce hůl.

Do kuchyně tiše vešla o hůl se opírajíc vysoká stařena, asi osmdesátiletá, hubená, až na kost vyschlá. Byla bosa; na sobě měla jedinou modrou sukni těsně přimknutou k vyzáblým nohám a mužský kabát dělnický, zedřený, v pase převázaný modrým odtržkem jakéhosi hadru, hlavu malou, špičatou, s tenkou, daleko ku předu jako špička člunu vyčnívající bradou i nosem, v oblouku téměř k ní dosahujícím. Nedobrý byl, čarodějky v pohádkách připomínal ten profil.

Pozdravila, ale nepromluvila, až zrak její rozeznal v šeru, kdo je přítomen.

„Doslechla jsem,“ pravila hospodyni, „že vám přebejvá přísada, tak jdu kdybyste nám nějakó přenechali.“

Hospodyně jí přisvědčila a přislíbila.

„Domlouváme tu svajbu!“ promluvila hospodyně. „No a co vaše Maryša, jak ta je spokojena? Ani není nic slyšet.“

„Což ta!“ odvětila stařena. „My ani nevíme, ještě jsme spolu ani pořádně nemluvily. A kdy taky? V neděli jde člověk do kostela a všední den je jako přetlučené!“

„No nezamlouvejte!“ pronesla chytře hospodyně.

„Nevím, dobře jsme se tuze nerozešly. Ona je slabá na práci, váhavá v těle, myslela, že si polepší; toť se ví, nemáme toho tolik, ale spravit se to přece musí. Chlapce svého si vzala, toho jsme se ptali, tak povídá, že je to jedno.“

„Po náhlých věcech nic nebévá!“ namítla hospodyně a ke mně obrácená dodala:

„Jednu nedělu nebožku pochoval a druhó měl všecky ohlášky!“

„To se brzo potěšil!“

Stařena přešla po jamčité podlaze kuchyně a usedla k peci. Chtěla se domluvit.

„To je tak, milá pajmámo,“ řekla mi, „ona nebožka mu sama ji vyprosila, aby se ho nebála. Ona věděla, že tak bez ženské nezůstane. Tři dni před smrtí si ju, jako tu mou dceru, zavolala a povídala jí: Maryšo roztomilá, pěkně tě prosím, chtěj ho! On mi pěkné sloužil a já už musím umřít. Jak umřela, tak hned přišel a za tédeň byla svajba. Panáčeк v městě se divili. Vždyť jste teprve ženu pochoval, to jste aspoň tři neděle moh' počkat. Tak Maryša mu to všechno vyložila a on se pak ptal: Je-li to ona, co si tvá manželka vyvolila? Je pré!“

„A proč mu ji vyprosila? Což je tak zlý!“

„No, né-é! On je služitelné člověk, je šikovné k lidom, 'šak on pul ýruje, ale jak ho napadlo pít, tak pít. Svalil se a byl pryč. A když se z té tíhoty probral, tak ju nebožku pobil. Však ona povídala, když umírala

Digitized by Google

„Mý ručičky roztomilý, taky jste mne někdy pobily a já vás přece mám ráda.“

„Jeden den všecko rozbil!“ připoměla hospodyně, „a druhé deň na to zas lípal. I obrázky po stěně pobil!“

Stařeně se toho zdálo mnoho. Musila se nějak zetě zastat.

„On je taky jindy jinačí. S nebožkou byl na čtrnácté rok a ona jednou neupekla chlíb. Však ona na něho taky sakramentila. Tři léta s ní strávil v nemoci. Ani z lůžete nevstala. On všechno sám poklidil a popravil!“

Hana, jako by se probudila ze svého ztrnutí, také promluvila.

„Ale smrt na ňu volal. Ani dočkat se jí nemoh! Hned z jara pořád pošoukal a říkal: Už to nějaký bude, ten březen ju vytáhne, ten ju jistě vytáhne! A ona div mu nedodržela do svatého Jana půlročního.“

„Když mu ani ten krapítek kořalky nedopřála!“ namítla stařena. „Sotva vypil dvě čtvrtky, už za ním letěla.“

„Ale po dobrotě! On sám říkává: Žena je žena, a dávat na muže pozor má, to její povinnost. O to nic. Jen ho prosila: Hanynko, pojď dóm!“

„A šel?“ zeptala jsem se.

„Jak kdy! Někdy šíl, někdy taky ne. A jednou ju vytrestal. Bylo to v mrazech. On šíl ke Kubíčkovi v pantoflech. Ona za ním přišla, zůstala stát u dvéří, nehébala se. On jí prv dával připíjet. Ona že ne, aby šel dóm. Vohrál bych tě! vykřikl a ten tam po silnici k městu a bos. Ta za ním letěla. „Hanesku, zlaté Hanesku, nedělé mi to, budeš maródné, zavezó tě do dolénka!“ křičela. A Hanes to oběhl po polích a zase seděl u kořalky. Jindy zase jinačí jí provedl. Něco měli doma, nějaké mrzení. On měl zadělano na chlíb. A když ho pořád vadila, tak se sebral, utek do hospody a nechal těsto překysat. A pěkně ho musila pak prosit, sama nevěděla, co s tím. Když se nevadila a zase zloščó na něho nemluvila, tak celé deň on ničehož nedělal, jen chodil s rozsvícenó lóčí po chalupě, až na půdu a do chlívků vlezl a pořád hledal. Až ji přešlo trpění a zeptala se ho, co hledá. „I včil jsem to našel! Tvó řeč jsem hledal, tvó řeč!“ řeknul.

„A jak to?“ otázala jsem se, „že právě ji mu vyprosila, což věděla, že ji bude chtít?“

„Vijó, já mám tu víru, že ona měla vědění, že on má nápad, a tak mu k tomu dopomohla!“

Přišly dívky od poklízení; i mladý hospodář se vrátil. Ženy se pohnuly. Mladší dívka, malá, ustaralá a bezzubá, s napjatou kóží na tenkém obličeji, obešla k uplakané Haně, štípla ji na zápěstí, přitiskla se k ní, do samé tváře jí pohlédla a řekla:

„Tak co, stréc se ženíjó, to nebude ani za dva pátky tolik svajby!“

Hana jako by jen na to čekala, prolila zase tolik náhlých slz, jako by je těmi slovy ze studně načerpal, zaškytala hlasitě a vyšla z kuchyně.

I stařena za ní.

„Udeř, neudeř, všude to bolí!“ řekla přímíc své staré tělo; „celé deň jsem jabka kopala a div už ne jako Nác Navrátilů, že jsem si k tomu nesedla na stoličku. Maryša si polepšila, ale já si staré tělo deru!“

„To je jedna!“ řekla o ní rychtářka a pohrozila, sotva že dvéře zavřela. „Nemusily ho vábit. Ještě za nebožky mu vzkazovaly. Manželka si ju vyvolila!“ opakovala posměšně.

Rychtářka vůbec, jak jsem později poznala, v každém hledala pře-

Digitized by Google

tvářku a lež. Všem do očí svědčila, ale nikomu nevěřila, všude, kde mně ani pochybovat nenapadlo, ona vynašla podvod.

Přijde třeba stařeček, chvěje se, hlavu má holou jako vejce, na bradě několik bílých štětinek, tři žluté uloupané zuby sedí mu opuštěné na jedné straně dásně do vnitřka nachýlené, má ženské střevíce na boso a modré, kolem kotníků ovinuté hadry na nohou; opuštěný je „jako ovce“ praví a ona nenechá: Vlasy prý si dal strhnout, aby vypadal starší.

I na hubenou stařenu tolik toho věděla, že se to nejen skutečnosti, ale ani výmyslu nepodobalo. Celý z jádra utvořený svět to byl. Shlukly se řeči, kolik let je převrátilo, rychtářka v jednu slila, okrášlila a představila, radujíc se ze svého cíle.

„Nechte toho, maminko!“ řekl jí syn, vážný, mladý, sám sobě ponechaný a v sobě dobře zakotvený hoch. „Jsou to klepy.“

Rychtářka se rozpačitě usmála, ale v té chvíli se vzpamatovala, uškubla na syna a řekla:

„Klepy! Jaké klepy! Už za nebožky rok za Maryšou chodil.“

„Koho si to vzala její dcera?“ zeptala jsem se.

„I to je takové světem proběhlé člověk. Deset let byl zavřené na Mírově. Zabil někoho!“ odpověděl hospodář.

„V hádce?“

„Ne! Nějakó ženskó na chodníku v polích ještě s jedním, ale jak to bylo prach kořenně, to nikdo tu neví.“

„A oženil se?“ užasla jsem. „Vraha chtěly?“

„A ještě co se jich hlásilo! Všechny ho chtěly. Přišel ze světa, řeč měl takovó lichotivó, udělal polovic práce a dvakrát tolik řeči a všichni si ho oblíbili. Mladé holky se na něho lípaly. Nebožku bil, co v ruce měl, tím do ni bušil a za tédeň byl ženaté poznovu.“

„Chodívá sem?“ ptala jsem se.

„Taky!“ řekl hospodář. „Umí dělat košťata, to si ho tak jednám. Řeknu mu, aby přišel! Máme poraženy březy.“

Po večeři vyšel hospodář na násep.

„Kam jdeš?“ otázala se ho matka.

On již nezaslechl.

„Proto nerad slyší, co o kom povídat, že se bojí, aby mi o něm nedonesli. Jak vím, že jde za Francinou. A ať si nemyslí, že mu to všecičko zanechám, svoje si prodám, ať si dělá, co chce. Smrti radši přivolím, než tomu. Taková ohnutá, takhle chodí přihrbeně, na vrch má po modě šaty, ale košili mají všechny jednu dohromady. A matka pije kořalku. No tak. Jaká je dcera! Jako matka, a tu mi chce přivésti do stavení. A tuhle jsem byla ve sklepě, co máme přes silnici. Francina šla kolem a myslíte, že pozdravila? Ne. Ani tak, ani tak. „Počkej!“ zahrozila za ní v myšlenkách rychtářka pěstí. Při vypravování chvílemi probleskala lítost, chvílemi zlost. Slzy se zatřpytily, ale jen oči zvlhly a zase takový napjatý rys rozhořčení se kolem rtů uložil.

Společnost zdejší počala se mi skládat zvolna před očima jako když děti ve hře ruce do vrchu ukládají, na konec je zmatou, sebe potlukou a počnou hrát znova. Tak jsem na vše vzdáleně hleděla a vyčkávala.

Odešla jsem spat.

V mém pokoji pod pianem, zcela špíži na mouku podobným, s vy

Digitized by Google

trhanými strunami, dobývala se myš. Pod okny zaštěkal malý rezavý pejsek „Šula“ a hned za ním zuřivě rozštěkal se hladový černý Nero a oba unášeni jedním podnětem rozštěkali se až do půl noci.

Hospodyně bloudila po stavení. Světlo louče kmitlo se tu i tam.

Náhle osvítilo se i okno mých dveří.

„Pajmámo!“ povídala. „On ještě není doma. A samy jsme tu v celém stavení. Pacholek pryč, dívky pryč. Kdyby někdo přišel a práskl nás sekerou do hlavy, tak je po nás. Nebo kdyby se ten kůň odvázal některý, může utýct!“

Ona došla až ke mně si přisvědčit.

„A potom, no nemám se zlobit? Co já na světě mám? Nic! Jen to dření. Pak mi ještě řekne: klepy. Ale nesmí mi sem Francina, co živa budu, a nesmí. Já jsem z pořádného, já pane, má maminka nás ke všemu vedla a já bych se měla na takovou lecjakous koukat. Já mu říkám: Já jsem třicet let hospodyň! Ty máš ještě nové rozum. Ty se máš s maminkou poradit! Ale ne. To ne. Ten Kanourků byl v Hradci, tam něco přehlíd', je tak neznalé jako on, a to ty noviny četou, v knihách leží, a měl by to všechno spálit! Dávali jsme dobytku jakživ celé deň do žlabu a jak dojil, budem to dávat zas. A to pré ňaké nové krmení, chce pré si hovado odpočinout. Ne. Já ho nechám mluvit a když nekouká, tak zase přihodím jeteliny. Nebo ta luka. Třicet let jsem hospodyň a bylo to jakživ? On si vzpomene, nadělá stružek a hned je cítit, jak je trávy míň! Taková meškavá práce! A luka zkazil.“ Náhle hospodyně umlkla. Uviděla pověšenou na zdi svou sukni a myšlenky její spěšně jinam zalétly.

„A povídaly dívky,“ řekla, „Zefa je tu z města, přišla strojit svajbu a jenom bílé sukně s kraječkama žehlí!“

„Kdo je to Zefa?“ ptala jsem se překvapena tím obratem.

„To je sestra nevěsty!“ odpověděla hospodyně a vše, co tato jako mrak náhlým větrem přivanutá vzpomínka s sebou přivlékla, mi vyložila. Zcela na nebezpečí zapomněla, i na syna se zlobit přestala, a zcela přenesena v jiný zájem odešla spat.

Ze dvora bylo dále slyšet vytrvalé štěkání psů s oním z vesnice splynulé, a když jsem zhasla a stišila se, myška si dodala odvahy a jala se prohánět po světnici.

Já dlouho nemohla usnouti. V mysli jako první slabiky nedořeknutých vět počínaly žít osudy nikdy neznaných horalů a nedaly mi spáti. Jako by pootevřené rty chtěly dále promluviti, leč neznaly věci budoucnosti. I podivení nad tím, jak mohla vesnice vždy žíti a beze mně, jak před dvaceti lety třeba, i dříve, než jsem vůbec byla, již žili tito lidé i stála stará rychta a scházeli se v staré kuchyni s vyšlapanou podlahou, jak si stejně stěžovali, i jiskry že tak padaly z otevřeného stejného komína. Vleklý, pomalý zdál se mi ten život. Náhlé osvětlení jeho mne mučilo stejnou záhadou jako tajemství stvořených, ale v nedostupnou tmu pohřížených světů i závrať z nikdy nezodpověděné, ale v jednotvárnosti běžného života zapomínané otázky vlastního bytí mne pojala. (Pokračování.)

Digitized by Google

Z duševního ruchu za hranicemi.

List z nejnovější poesie německé.

Napsal Jiří Karásek.

III.

(Arno Holz: Das Buch der Zeit.)

„Nur Wenigen bin ich sympathisch
Denn ach, mein Blut rollt demokratisch
Und meine Flagge wallt und weht:
Ich bin nur ein Tendenzpoet."

Ein Tendenzpoet! Vůči básnickým individualitám Dehmelově a Przybyszewského, jež zastupují v německé poesii živel aristokratický, Arno Holz, autor knihy veršů „Das Buch der Zeit", Lieder eines Modernen (Zurich 1886. J. Schabelitz), jediné, které z jeho péra vyšla, zastupuje v poesii živel lidový, živel rozhodně demokratický. Kdežto Dehmel a Przybyszewski, básníci-samotáři, výhradně zaujati jsou studiem svého nitra, pytváním svého záhadného já, analysou toho, co v nejasném splynutí skrývá se na dně duše, v nepřístupných její koutech pohřbeno, — Arno Holz obmezuje celou svou poetickou činnost zase na studium vnějška, na pozorování lidí, na vyšetřování jich vztahů vzájemných, na kontrolu jich činnosti rozumem, jejž povyšuje na jich kritika a soudce. Je básník-moralista, básník-kazatel, „ein Tendenzpoet", jak s hrdostí se nazývá, ulomuje hanlivému slovu ostrý hrot a méně je na blýsknavou řádovou dekoraci svých širokých, demokratických prsou.

„Das Buch der Zeit" je velmi zajímavý dokument doby. Zdá se mi nejživěji, nejúplněji a také bez jakéhokoliv shnilého kompromisu stělesňovati umělecké credo německé Moderny, té Sturm- und Drangperiody, jež na postrach všech orthodoxních vyznavačů starého evangelia literárního tak radikální převrat způsobila v celé německé poesii, jež jakoby již málem zanikala zbahněným tokem v písku a neduživých travách přejatého a bezmyšlenkovitého formalismu, bezduchého a planého vyssávání a kopírování všeho, čeho získali a dobyli šťastnější předchůdci. Zajímavo jest, že autor této, tak vyzývavě a bojovně se ohlásivší knihy, dnes již pro německou poesii neexistuje, žije — málo přes třicet let stár — v ústraní v Berlíně a nepíše žádných veršů. Okolnost tím podivnější, čím větších úspěchů se kniha „Das Buch der Zeit" dočkala — vyšlať, pokud vím, od roku 1886 již v pátém vydání (poslední r. 1891.) — což svědčí nad jiné jasně o tom, že kniha vskutku dovedla vycítiti, zachytiti a projádřiti nejreliefněji snahy nejmladší literární vrstvy německé, celého toho ruchu, odporujícího v nezvyklé příkrosti všemu, co v p hodlných šablonách hodlalo zpukřele živořiti dále ve vzduchu jarně omladlém svěže a vonně dýchajícím. Právem vítal ve své „Revolution der Lit·

Digitized by Google

ratur" Carl Bleibtreu Arno Holze jako nejvýznačnější zjev mladého Německa (str. 55.) — neboť u nikoho druhého ze současníků Holzových nenajdete tak bojovného, vyzývavého a nemilosrdně bezohledného tónu, jako u něho, žádný ze současníků Holzových neodvážil se tak železnou pěstí bíti do všeho, co shnilo a zpuchřelo a co odkázáno na milost a nemilost nového pokolení troufalo si opozděně několik ještě chvilek dýchati a živořiti.

Posměch všemu starému — to je základní tón poesie Holzovy. Bylo zde již citováno credo německé Moderny, jak je formuloval jeden z její nejinteressantnějších členů, Hermann Bahr (Rozhledy str. 142.). „Das Buch der Zeit" toto heslo vyjádřila plnými a sytými barvami. Nechci dnes rozhodovati, je-li naprosto správno a oprávněno toto zhrdání minulým, přežitým a odbytým, toto odvrhování všeho, co se k minulosti pojí, ale jest jisto, že jest extrémem při nejmenším stejně neoprávněným, jako zase na druhé straně bezvýhradné přijímání všeho, co jest nové, jen proto, že je nové. Ovšem pro umění de facto má význam jen to, co je nové a značí další postup, další rozvoj jeho, — vše, co je staré, co je hotové a získané, již proto, že je hotovým a získaným, má cenu jen historickou a nemůže býti, byť sebe dokonalejší, trofejí pro umělce, jehož snahou je přece jíti dále a přinésti ještě větší zdokonalení, než kterého posud získáno.

Arno Holz je mi sympathickým, třeba jsem nesouhlasil zúplna s tím jeho přílišným novateurstvím, které dělí umění na starý zákon a nový, a onen příchodem Mesiáše pokládá za úplně zrušený. Vidím v té jeho nenávisti ke všemu, co bylo, záruku dalšího jeho postupu, dalšího jeho rozvoje, a nemohu proto se smířiti s tím, co o Holzovi v citované již brožuře na str. 62. Bleibtreu napsal, „že by se jeho poesie rovnala neproduktivní, hanlivé kritice všeho stávajícího." To je velmi zdravý a produktivní hněv, který Holz ve své knize projevil. Básník sice ještě bouchá do všeho, neptaje se dlouho a rozvlekle proč a nač — ale „musí být chaos", aby se zrodil genius, a co se koná dnes bezděčně a neuvědoměle, zítra může se konati již s rozvahou, dle velmi krásné a rozumné theorie.

Prozatím tato zuřivost zápasu, lomcující knihou Holzovou, dala jí její divokou a originelní formu: formu knih jedovatě kousavých, nenávistných, polemických a karikujících, které neznají autorit, ani sebe posvěcenějšího purpuru pokryteckých velekněží. Chudák Bodenstedt zakusil nejhůře hněvu básníkova. Ani ho pořádně nepojmenoval, jen začátečnými písmenami „F. von B." — a zcela dobromyslně mu radí v kousavých verších, že by pro něho a jeho poesii bylo nejlépe, „kdyby se už dal konečně pochovat". A stejnými zdvořilostmi poctěni též jiní výtečníci německého národa. Ani mrtvému Rückertovi básník nepopřál zaslouženého odpočinku.

Vidíte ovšem leckde, že básník unesen proudem své zdrcující výmluvnosti, nadsazuje, že nutí ze sebe posměch „za každou cenu" — to jsou jednotlivé pronikavě falešné tóny v koncertu jeho poesie, jež zaznívají nelibě ostrými dissonancemi — ale kdo by se horšil na kazatele, jenž chce mít mermomocí pravdu a není ve volbě argumentů příliš vyběravým! S Goethovým: „Ein garstig Lied, pfui ein politisches Lied" básníku nepřicházejte. Jemu jest „politická" píseň, tendenční poesie jedině oprávněnou poesií budoucnosti. Uprostřed lidu pro lid — je heslem poesie Holzovy. Hrozným paskvilem je mu každý grošový básník-bourgeois, jehož poesie je „křiklavý transparent, za nímž jeho mozek jako lojová svíčka hoří". On zpívá, jako pravý básník-demokrat

Digitized by Google

ve smyslu Walt Whitmanově o pokroku lidstva, o všem, co vyjadřuje dobu, co jest jejím výrazem. Jeho píseň se rodí „při zvuku drátů telegrafních“ a lepší hudba než zpěv slavičí jest mu naslouchati zdusenému ohlasu kroků v před postupujících lidových mass. Jeho píseň platí vítězství demokratické a pokrokářské myšlenky.

Vedle tónu pamfletového na vše, co je staré, zní knihou radostný a vysoký tón hymnický na vše, co prospívá rozvoji a pokroku moderní myšlenky. Holz je stejným fanatikem ve své nenávisti, jako ve své lásce. A jako jeho nenávist není choróbnou a žalostnou žlučovostí rozvráceného a otráveného člověka, který se mstí na svém okolí za své nemoci a rány, který se snaží odlehčiti své bídě insulty a urážkami všech, kteří se v jeho blízkosti namanou, ale plemenné záští člověka zdravého, silného, jehož krev prudce stříkající nutí jej k výbuchům hněvu, k výbuchům zdrcujícího posměchu, kdekoliv jen zočí zmrzačelost, nepřirozenost a falešnost, jemu se tolik protivící, jehož dráždí každý i sebe nevinnější hlupák k urážlivému gestu, k urážlivé poznámce — stejně i jeho veselí, jeho smích není veselím a radostí egoisty, suchou rozkoší, která si přeje jen sama býti požívána, ale rozkoší pro všechny, sdílenou všemi a nabývající ceny teprve tím všeobecným sdílením, rozkoší, která si ráda odlevuje hlučnými výkřiky a potřebuje co nejvíce soudruhů, rozkoší, kterou bych rád nazval živelnou, na rozdíl od oné, uměle připravené a v doušcích zažívané.

„Das Buch der Zeit“ připomněla mi silně Macharův „Confiteor“ v těch bojovných tónech, v tom nemilosrdném ironisování a vytrvalém pronásledování všeho pokryteckého a lživého — ale Machar jest intimnější, pod ranami, jež zasazuje jiným, krvácí též jeho srdce, a pak u Machara hlásí se k právu ještě silná dávka melancholie, jež činí básníka chmurným a smutným, básníkem konce století — kdežto Arno Holz je spíše již básníkem počínajícího století, básníkem životní energie a vysokých mohutných nadějí.

Jako sujety básní Holzových jsou naprosto moderní, jest i forma jeho poesií novou a nezvyklou. Smělost obrazů a přirovnání z nejobyčejnějšího života, z prósy denní, z vřavy ulic přímo překvapuje. Zaráží vás toto spojování poetického, pathetického a dekoračního s profanním, s prosaickým a všedním, — toto mísení plebejské vody s aristokratickým vínem poesie, — mimoděk vzpomínáte poesií Američana Walta Whitmana, kde tato methoda provedena s důsledností až pedantskou. V německém básníku jakoby při tom něco oživovalo z drsné, hrubé a tvrdé prósy Lutherovy, — nedivím se, že tolik lidí s hrůzou ustrnulo nad divokými, ale samorostlými, originálními extravagancemi Holzovými, jargon ulic a dílen bez ostychu vedral se tu v zrůžovělé šero parfumovaných salonů orthodoxní poesie. V té příčině je zvláště pozoruhodný oddíl epigramů nadepsaný „Berliner Schnitzel“, jakož i bizarní fantasticko-realistická improvisace nadepsaná řecky: „Poznej sebe sama!“, kde rozvinul Arno Holz celý svůj „fénomenální talent básnické mluvy“, jak se vyslovil Bleibtreu. Ovšem „fénomenálním“ je tento jeho talent jen pokud se týče mohutnosti výrazu, plastiky slova, — pro nuance jazyka, pro drobné a choulostivé jeho odstíny nemá Holz naprosto smyslu. Jeho štětec maluje příliš prudce, ohnivě, aby se zabýval takovými maličkostmi, jako je pracování detailů, vystihování nejútlejších zachvění, zachycování nejdelikátnějších přechodů. Všechno je tu divoké a vášnivé, jsou to tóny svrchovaného jasu, výkřiky rozjásané a hořící plamenné červeni, „rothe Glossen“, jak nazval Holz své básně sám.

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Kritika divadelní.

(Národní divadlo: Pailleronovi Komedianti. — Polemický exkurs literární za ně vsunutý.)

V únoru 1894 měla Pailleronova nová komédie svojí premieru v Comédie francaise, v listopadu v Praze. Kritika francouzská rozešla se v prvním případě daleko více s obecenstvem francouzským než v druhém případě kritika česká se svým čtenářstvem a diváctvem. Francouzští kritikové — a to nejen levice reformní a analytická, nýbrž i konservativnější živly à la Jules Lemaître — zjistili naprostou neuměleckost této práce a hluboký úpadek autora Světa nudy a Myšky. Obecenstvo francouzské nemělo však pochopení pro bezpečné vývody kritiků a plnilo domy při Komediantech. U nás sešlo se diváctvo s denní kritikou jako obyčejně dost blízko — fakt, který karakterisuje již skoro naši novinářskou kritiku: nejde před obecenstvem, nestojí nad ním, nevede je, ale naopak: obecenstvo vleče kritiku a kritika není než ozvěnou jeho pocitů. Obecenstvu i kritice líbili se Komedianti tak „prostředně" nějak. Obecenstvo všemu nerozumělo, lokální barva a šlehy a vtipy, které předpokládají znalost poměrů, unikaly, smích propuknul kolikrát na nepravém místě, ale to nezkazilo dobrý humor a nikomu ani nezabránilo cenění hry. Řeklo se sice, že to není takové jako Svět nudy nebo Myška, ale že je to ještě pořád zcela úctyhodné.

Komedianti jsou složeni ze dvou živlů velice si blízkých, které se vyskytují nejčastěji vedle sebe u jedněch autorů a mají týž základ psychologický i estétický: z fraškovité karikatury a sentimentální plačtivosti a melodramatičnosti. Oba tyto živly tvořily již dříve jádro Pailleronovo, ale byly obratněji maskovány, nevyčnívaly tak naze jako dnes. Přikrývala je karakterovější psychologie, která nebyla často nic než jemnější fabulace, než lstivá hypotésa, kterou bylo přijmout se zavřenýma očima — ale nicméně bylo viděti tuto delikátnější snahu autorovu (hlavně v Myšce) a ona působila, že rozlil se alespoň místy nad hrou světelný tok jisté básnické inspirace, že zahořel lehký prach bledého slunce, mdlého nádechu básnické gracie. Byla to z dobré polovice illuse uměle a ne dost poctivě a umělecky vyvolaná, ale dalo se jí při dobré vůli, v příjemném pohnutí snadného vznětu podlehnout. V obou předešlých hrách, třeba měly v sobě již silnou část karikatury, byly přece některé figury tradovány s větší šířkou, s liberálnější probádaností, s otevřenější plností, že mohly platit tak obě hry alespoň částečně za komedie mravoličné.

Zcela jinak je tomu v Komediantech: tam poslední slabé zdi karakterního se vybortily v karikaturu, poslední zdánlivé citové teplo vyvětralo a odvanulo ve falešných lijácích slzí, pathetické sentimentálnosti a strojené melo-

Digitized by Google

dramatičnosti! Celá hra je rozpůlena: první půle je karikaturní vaudeville, druhá sentimentální melodram. V první chtěl autor napsat mstivý a jizlivý pamflet dnešního veřejného světa pařížského, předem mladšího. Je známo, jaký rychlý horečný puls bije v dnešní francouzské metropoli. Je známo také, jak umělci spojují se tam v cercle, v kroužky, kluby theoretické i praktické literatury, jak z kruhů těch vyšly v poslední době různé reformy umělecké, manifesty dekadence a symbolismu. Je známo, že stejně je tomu v malířství, kde místo někdejších hromadných výstav pořádá několik oddělených každý směr, každá tradice, ano i každý skoro větší umělec. Není pochyby také, že tato drobná sdružení mají mnoho stínu; hlavní vina jejich je, že ubíjí individualitu, její přímost a hotovou plnost. Každý příslušník kruhu stává se solidárním, stotožňuje se s nějakým abstraktním programem a dříve ovšem ještě s určitými osobami, raffinuje a přebrušuje v úmyslných a hledaných bizarnostech (obyčejně ryze náhodných, hmotných a technických) vydanou parole. Pravda je však, že v tom není dnešní francouzská generace výjimkou. Kdo zná její rozvoj umělecký i politický, zná působnost salonů od sedmnáctého věku až po dnešní dobu. Dnešní útvar literární associace, umělecký cercle, škola je jen jiný vzorec; věc, jádro zůstaly stejné. Jisto je, že velicí umělci vždycky se svěrací uniformě školy vyhýbali. Pracovali a stáli osamoceni. O přímost umění a individuality jim šlo. Pailleron uvedl na scénu takovýto umělecký cerkl mladých. První by vás zajímalo, jaké mají estétické, ideové credo. Ale o tom není ve hře ani slova. Jsou to lidé nejrůznějších tendencí, které spojuje jedna snaha: úspěch za každou cenu. Nic jiného pro ně není. Zásluha jim neplatí nic — všecko je úspěch. K vůli úspěchu učiní, co chcete: dnes píší naturalisticky a zítra mysticky, dnes malují plein air, zítra clair-obscur. Jsou to zcela sprostí a tupí spekulanti, umění je jim prostředkem k úspěchu a škandál, exces, pohoršení jedinou cestou k němu. Pracují k úspěchu zcela povrchnímu, zcela efemernímu; chtějí upozorňovat na sebe za každou cenu. Jak Pailleron karikuje, je tu očividné. Je všeobecně známo, že v takovýchto kroužcích běží především o směr, barvu, tendenci v umění, že tu běží především o program, na kterém se lpí s houževnatostí přímo scholastickou. Vystupuje se snad vtíravě, ale vystupuje se vždy za jedním praporovým heslem. Snad běží o osoby, ale ty jsou vždycky kryty věcí. Hlouček lidí, které by spojovala jen a jen snaha úspěchu (a nic jiného) a které by se k tomu sobě navzájem přiznávaly s otevřeným cynismem — je barokní karikatura, především již v mladém světě uměleckém. Tendence Pailleronova je jasná: zostudit mladé snahy. A prostředek pohodlný: imputovat špatnost. Proto vpálil Lemaître právem Pailleronově hře toto galejní znamení: je to vaudeville, který by se rád dal pokládati za komedii mravoličnou — a nazývá způsob jeho, jakým adresuje svá pozorování do známých táborů, přímo nevybraným a necudným („une adresse . . . qui ne choisit vraiment pas assez et qui n'est pas exempte d'une sorte d'impudeur"). Připomínáme to našim literárním šosákům, kteří tleskali Pailleronovým výpadům, aby se také přihlásili o tuto málo čestnou distinkci, kterou jim přiřknul ne advokát francouzských reformátorů, nýbrž čestný spisovatel, pouhý čestný, slušný člověk.

Všichni ti členové „Jablíčka" jsou pouhé barokní pitvorné loutky, bizarní a posunkové stíny: spisovatel, který spekuluje s necudností (Larvejol), malíř, který maluje „blátem", jak sám praví, zakladatel sekty apartistů (Carac l), módní lékař, který užívá žen, aby mu urovnaly cestu jeho karriery (S: nt Marin), malý žurnalista, typ Provençala, frazista nejhrubšího zrna, který ovl dá

Digitized by Google

všecky lidi nejhanebnějšími nitěmi zištnosti a ješitnosti a přivede to tak až k poslaneckému mandátu (Pegomas) — všechny tyto figury nemají nic v sobě kromě znetvořené linie svojí mravní kostry, kromě pitvorného mravního hrbu. Vedle těchto mladých šplhavců jsou podáni jeden dva staří: předem tupý a stupidní estétik de Laversée a kandidát akademie, který se stane skutečně jejím členem, ač nemá jiné zásluhy než dosti pochybné jméno svého strýce, a starý umělec Morton, který pochlebuje za kousek reklamy mládeži, ač jí pohrdá a po straně se jí posmívá. A zase tu karakteristika žádná. Všecko pouhá zlomená kostra, karikatura jednočárá, hrubá, bez hloubky a reality pozorovatelské, snadná, ležící rána na dlani.

Vedle této veřejné karikatury, souběžně s ní vine se druhé pásmo karikatury intimní, citové. Je to velmi spletená, plačtivá, romantická a románová historie střihu skoro dumasovského. V nečistém a prázdném Jablíčku, v tomto pařeništi drzosti a cynismu, v divokém a planém trní vyrostl jediný štěp: naprosto ctnostný, mravný, vážný, nadaný, zdravý a neporušený sochař Petr Cardevent. Ostatní jsou podvodníci, on jediný umělec talentu i práce. Autorovi nestačil jen jako účinný pendant k neřesti druhých; autor, který v něm stvořil jediného slušného člověka ve své hře, určil mu mnohem těžší úkol. Věděl, proč jej tak střihnul: potřeboval jej za ženicha. A za nevěstu vyhlédl mu nešťastnou, ubohou, osudem těžce zkoušenou dívku Valentinu, která jí hořký chléb sirotčí v domě Pegomasů, kterou zradil kdysi kdesi nějaký ničema, kterou kompromituje Saint-Martin a kterou vyženou z domu, která pak uteče se ke Cardeventovi, kdež se setká podivnou náhodou se svým neznámým otcem, kritikem a příznivcem mladého sochaře, Grigneuxem ... atd. atd., až na konec po mnohých útrapách dostane svého drahého Petra a ten ji. Je to zcela romaneskní, kombinovaná, dobrodružná, prázdná a hluchá, jak náleží vodnatou a falešnou sentimentálností zabarvená legie náhod, nehod, shod a dohod, které působí nejvýš trapně na diváka. Jí se pohřbil Pailleron jako umělec úplně a naprosto; zbývala-li k němu před tím kapka sympathie u koho, je nyní nadobro ztracena. Psychologické a umělecké ceny není v celé hře za ment. Autor, který strojil osidla na jiné, lapil se do nich sám. Chtěl karikovat jiné a zkarikoval sama sebe. Jako nerozumí síle, rozumu, snaze a karikuje ji v pitvornou šplhavost, stejně nerozumí nitru, citu, duši, kterou karikuje v sentimentálnost a melodramatičnost. Lidi svoje rozdělil si na dvě ohrady, na pravici a na levici; na levici dal zlé, které vidí buď jako blbce nebo jako podvodníky, na pravici dobré, které slátal ze syrobu a přebarvil do pronásledované ctnosti nebo vznešeného odříkání. Je viděti, jak organicky souvisí spolu oba živly, karikatura i melodram, oba proudy, které shledala ostatní kritika velmi disparátními. První je hřích autorův, druhý jeho trest, prostý důsledek prvého, výsměch a výprask nečisté, neumělecké, nenávistné jeho snahy, Kainovo znamení, které si sám vypálil na čelo.

Komedianti jsou povrchní fraška, která přežene před zrakem diváka roj pestrých much, mrak nejasných pitvorných figurek, nemajících jiného profilu leč ten, který jim vtiskne po své libovůli herec, jenž zde má úplně volnou ruku. Figurky jsou fixovány pouze zevnějškem, šatem, držením těla, účesem, posunem. Jsou to pouhé barevné stíny, bez nitra a bez života. Herci hráli se šťastnou pohodou na svou pěst. Jejich těkavé vervě, některým šťastným barknostem, které objevili, děkuje hra za svůj úspěch. V první řadě jmenuju p. Sedláčka, který svoje figury konstruuje sám ze sebe s jistou malířskou,

Digitized by Google

hmotnou, drasticky cynickou a vtíravou podrobností v suché, úsečné bezpečnosti a vzácné zcelenosti. Vedle něho bystře a elegantně profiloval p. Vojan šplhavého suchého sobce, „který vydělává si svou karieru láskou", jak zní Stendhalovo typické slovo. I všecky ostatní úlohy mužské, obsazené zejména pp. Seifertem, Slukovem, Šmahou, Bittnerem, třeba většině herců právě pohodlně nepřilehaly, byly provedeny se snadnou a pružnou lehkostí. P. Mošna stvořil židovského dohazovače s uměleckou mírou, p. Šamberk tupohlavého kandidáta akademie. Z dám pí. Kvapilová překvapila jiskřivou hravostí na počátku komedie, pí. Sklenářová idealisovala a zjednodušila tak i přepjala prostou dobrotu a obmezenou horlivost mateřskou. Režie p. Šmahova — nemálo obtížná — byla v celku šťastna.

* * *

Autor Komediantů vyslovil nedávno v akademii své názory o mladém hnutí francouzského umění. Neřekl skoro nic jiného, než co je obsaženo v Komediantech. Mladé snahy jsou mu výstřední za každou cenu, aby zjednaly autorům jméno. Všecko vykládá si oposicí proti starému. Starší byli prý prostí, jasní, veselí; mladí prý proto jsou složití, nihilisté a symbolisté; koketují se sociologií i psychologií; mají formu složitou, aby maskovali nedostatek jádra. Staří byli národní, proto prý mladí jsou kosmopolity; kazí se v cizině; slunnou jasnou Francii zaplavují prý nordickými a slovanskými mlhami. To byl tenor p. Pailleronův. Není nový v ničem. To všecko, jak sami víme, vyčetli mladým již jiní, snad v jiné, zdvořilejší formě — a na to všecko odpověděli již dříve a velice určitě a správně mladí. Nezmiňovali bychom se o tom, kdyby z tohoto náhodného intermezza nebyl vytloukán v Čechách v dnešních bojích s námi kapitál. Je to žalostné, vidět takový způsob polemiky — za cizím štítem — v Národních Listech. Poměry prý jsou tak blízké! Páni se důkladně mýlí! Jen ignoranti francouzských poměrů mohou tak tvrdit. Již ten fakt, že francouzská mladá generace, která chce reformovat, musí kráčet přes takovou minulost literární, přes taková jména jako Balzac, Flaubert, Stendhal, Taine, Zola a j. — kterým u nás nemáme obdobných, činí postavení naše naprosto nesrovnatelné s postavením mladé generace francouzské. A jiný moment: u nás není koterií mezi mladšími, kruhů a škol. Ty jsou vlastní právě našim odpůrcům, starší generaci. Z mladších stojí každý osamoceně a odlišeně od druhých, se svou pýchou a se svou snahou.

Argumenty p. Pailleronovy jsou ostatně naprosto chromé. Mluví o tom, jakoby fraškovitost, hravá jiskrnost a veselá snadná mělkost byly znakem francouzského národního umění. Pouhý nejzběžnější přehled dějin literárních jen devatenáctého věku poučí jej o pravém opaku. Chateaubriand, Victor Hugo, Balzac, Stendhal, Flaubert, Taine, Vigny — ti všichni byli temní, chaotičtí, mlhaví, těžcí, symbolističtí, hloubaví. Ti všichni nenáleželi by do národního umění francouzského. Dobře. Pak je ale otázka, kdo by tam náležel. Pan Pailleron uvedl již jednoho. Je to — fraškář Labiche. V tom se tedy resumuje genius francouzský pro p. Paillerona! Snad by k Labicheovi postavil laskavě ještě sebe. Jsou velice žertovné tyto názory. Labiche byl vtipný a bystrý šprýmař, veselý, šumivý vaudevillista — a nic víc. Napsal mělké věci, pro něž nemají dnes a dávno neměli lepší z Francouzů smyslu a pochopení. Polemika s takovými soudy je těžká. Ve Francii smějí se ostatně již pronášet jen v akademii. A z jakých lidí rekrutuje se často tento sbor, ukázal sám

Digitized by Google

Pailleron v Komediantech na figuře p. de Laversée. Je škoda, že zapomíná sám na vlastní objevy.

Mladí francouzští kritikové ukázali dávno, jaký drzý podvod a klam tropí se tam s národním duchem a jak špatně a zvrhle mu rozumí ti, kdo nejčastěji jej mají v ústech. Jsou-li kde a v čem obdobné poměry u nás, je to v tomto bodě, jak můžeme kdykoli a komukoli dokázat. *X. Šalda.*

Z nové české belletrie.

(Martin Havel, Ze zápisků Phil. stud. Filipa Kořínka: II. Rodina Janebova. — Julius Zeyer, Obnovené obrazy.)

jv.— Autor Kořínkových Zápisků — ať kdo chce je majitelem pseudonymu vyznamenaného Akademií — je podle všeho dobrý, hodný, rozšafný, naskrze řádný člověk. Dobrý, že ho každý, pravý i domnělý zármutek jeho bližního tak upřímně, někdy až k slzám dojme; hodný pro svou shovívavost k slabostem jiných, pro svou zdrženlivost, která směšné stránky osob chrání omlouvajícím vysvětlením a vyvažuje ukázáním na ušlechtilé a pěkné; rozšafný, že v každém projevu osobnosti hledá mravní význam a že se drží starých, zkušeností osvědčených zásad životních; a naskrze řádný, jednak pro to vše a jednak pro svůj vážný názor o úkolu literatury, kterou (s chutí bych mu přiznal, že správně) pokládá patrně za přední prostředek sociální sebevýchovy. Jeho Zápisky nejsou spolehlivy jakožto povahopisný a dušezpytný dokument lidí, o nichž jednají, ale za to autor se nám v nich s prostou, křišťálově jasnou upřímností ukazuje celý, se svou měkkostí, se svou přístupností něžným a šlechetným citům, která nezná rozpaků ani skrupulí, se svým horoucím zanícením pro svůj ideál pravého lidství (on, šťastný, ho má), se svou úsilnou chtivostí, prohlédnouti a poznati, jak kdo žije. Musili byste se až zasmát té jeho srdečné (ano, srdečné) a všetečné zvědavosti, která ho hryže otázkou, je-li pan Janeba skutečně profesorem, jak ho v hostinci nazývají, která ho pudí všímati si každého slůvka, každé příznačné maličkosti, pokud mu prozrazuje poměry, historii a vespolné smýšlení jeho rodiny, kdybyste v ní na konec neshledali jen projev žízně, ujistiti se ethickým smyslem života. Ujistiti se. Neboť tento muž, vznětlivý, citlivý, útlý, není s to, uvážiti s ledovým klidem dané fakty a přijati odevzdaně jakýkoli jejich resultát. Není s to, pozorovati a zkoumati jevy, jakožto takové, samy v sobě, nýbrž jen vybírati a horlivě vytýkati jedny, jež na něho působí libě, odmítati a oškliviti si druhé, jež ho popuzují. Jeho pojetí života — optimistické co do barvy, je-li třeba přihrádky — je cele a pevně určeno jeho přirozeností a jeho vychováním, jeho individualitou; jen nejprudší otřesy bolestných zkušeností by dovedly je zviklati, ale to by nebyl obrat filosofa, jenž mění své názory na základě pádných protidůvodů, nýbrž násilné shroucení celé bytosti, jež ve svých vlastních troskách trpce popírá, na čem dříve stála. Tím vším je stanoven ráz p. Havlovy knihy. Není to objektivní, co možná úplná a přesná studie několika lidí, s nimiž ho náhoda svedla, ani střízlivý psychologický rozbor citů a vášní, jež se v jejich příběhu projevují, nýbrž roztomilá (pro svou upřímnost a naivní až ušlechtilost) povídka, kterou autor odlehčuje svým nakupeným dojmům, ústícím v jeden jediný dojem radostný, že příběh dopadl podle jeho chuti. Domácnost starých panen Janebových se svým klidným, až do usuelných frází a pohybů pravidelným chodem, se svým utkvělým,

Digitized by Google

rozumným řádem a pořádkem, se svým ovzduším míru a vespolné snášenlivosti, jenom občas rušené neškodnými půtkami nezbedných studentíků-strávníků a krátkými, vždy zase rychle ututlanými hádkami mezi sestrami a bratrem (a i ty mají pro autora jakýsi idylický, teplý půvab, jako by patřily nezbytně k jeho představě pravé domácnosti), — domácnost starých panen Janebových chytí ho u srdce od první chvíle, co do ní vkročil. Všecko ho tam okouzluje: ta stará slečna Viki, řídící se svým talentem jenerála přísně všechny záležitosti malé své říše, žárlivá na každý projev samostatnosti, trhající její usurpované panství, — ta blažené unylá slečna-paní Helén, hrdá, že nad své sestry vyniká svým jednodenním manželstvím, v jejíž tváři postihuje autor od té doby, co se dověděl o jejím náhlém provdání a ovdovění, tklivý stesk a vyčítavý bolestný rys (jak se mu zavděčila svým neštěstím!), — ta upřímná, prostá, veselá slečna Lori, jejíž veškeré snahy a tužby obmezují se na kuchyni a její požitky, — ta srdečná, sdílná stařenka, jež se trápí tajným bolem, že jejím dcerám nedostalo se štěstí, aby jako matky plnily pravý svůj úkol životní, — ti studenti se svými dětinskými nápady a kousky, — kašlavý, zdrženlivý Janeba se svou tísnivou podřízeností vůli Vikině, se svým sebevědomým, zkušeně praktickým dohledem na sestřiny strávníky. Cítí se mezi dobrými lidmi, jimž musí odpustit rád i jejich slabosti, protože vycházejí ze zdrojů tak hluboce lidských, a je mu v tom prostředí jako doma. Jen jedno ho zaráží a elegicky nalaďuje: že ti lidé, tak zrození pro rodinný život — a rodinný život zdá se autorovi vrcholem lidské jsoucnosti — míjejí se svým vlastním povoláním. Vysvětluje sice odpor, jímž slečna Viki, zvyklá pokládati bratra Julinka, „jejich Julinka“, za neodlučitelnou součást své bytosti a svého okolí, brojí proti jeho spojení s „cizí“ ženštinou, jímž soptí na jeho předčasné dítě, — ale za žádnou cenu by ho nemohl sdíleti. Ten výbuch jeho radosti, když se dozví o Julinkově hříchu a nutné ženitbě, je nejvýmluvnějším výrazem jeho ethického názoru.

Zjev, jako je autor „Kořínkových Zápisků“, je v dnešní době citové i myšlenkové afektovanosti, kdy bizarnost, nepřirozenost, křiklavost a přepjatost na všech stranách opanovaly pole, vysoce vzácný a vítaný: jsa přirozeností svou šťastně disponován, všechno, co vnímá, intensivně prociťovati a prožívati a maje ve svém životním názoru neutuchající impuls, hledati rozkoš v pronikání existence svých bližních, dobývá si svým ethickým ideálem práva na vynikající místo v literatuře vznešeně a krásně tendenční. Můžete se jakkoli cítit vábeni k různým výstřednostem současných myslí a současné produkce literární (jste v nich příliš súčastněni, nežli abyste mohli nebýti vábeni), ta vroucí něžnost a to upřímné, hluboké zanícení pro pravé lidství (blah, kdo v ně věří) vás mocně dojme a svatě naladí. *)

Příkrý kontrast mezi takovými dvěma individualitami, jako jsou p. Havel a p. Zeyer, vnutí se svou nápadností každému prostředně všímavému čtenáři. Tam ta radost ze života kolem sebe, to chtivé, důvěřivé noření se v něj, to zanícení pro blaho společnosti v blahu jednotlivců, a zde ten zásadný, rozhodný odpor proti všem vnitřním stykům, proti vší vnitřní souvislosti s životem svého okolí, to krajně aristokratické pohrdání, v němž až se štítí všech tužeb, snah a zájmů i názorů a myšlenek svého nejbližšího prostředí, to houževnaté, nepří-

*) P. Havel si stěžuje v krátké předběžné poznámce na nešetrnost „moravské“ kr. iky k jeho pseudonymitě. Bylo mu již v „Nivě“ případně odpověděno. Když jsem psal ref rát o prvním díle „Zápisků“ do „Lit. listů“, spojil jsem jméno jeho se jménem p. Jarošo m. Pražská fáma nastrkuje p. Šimáčka. Byl bych se mýlil?

Digitized by Google

větivé uzavření se v sama sebe, výstřední oddání se sobě jedinému, rafinovaný kultus vlastní osobnosti, vytržené ze všech pravidelných svazků lidských. U p. Zeyera nesmí se tušiti vespod nějaký odbytý pesimismus, který zlomil třtinu nad bídou naší existence, který poznal marnost všeho našeho úsilí o zlepšení stávajících podmínek životních, a který se pak uchýlil do skořápky svého poraněného „já“, aby se hojil zapomenutím mezi schválně absurdními, jakékoli reality mimo myšlenou neschopnými výplody vlastní fantasie; nesmí se mu imputovati ani zahořklá nenávist k lidské společnosti, která mu ublížila, která otrávila nebo zničila jeho štěstí, která ho chtěla udusit buď materielně nebo duševně. Nic takového. Sentencuje-li hned na počátku svých čtyř „Obnovených obrazů“ ve „Vůni“: „A výsledek našich snah a prací? Všemohoucnost kapitálu“, nelze to povrchní a příliš paušální odhadnutí širších i užších, hmotných i morálních snah sociálních pokládati za nějaký filosofický výtěžek bolestné a trpké zkušenosti, který p. Zeyera vyštval ze spolupůsobení a z účastenství na všem cítění, přáních a námahách moderního člověka, ba člověka vůbec. Vždyť i on musil by hned pochopit, že taková nemírná, absolutní, výlučná, v sebe skoncentrovaná, bezohledná láska, jakou miluje démonická žena Nurrudynova, tunisská Majmuna, svého krásného, žhavého, ale na konec sobecky zrádného rytíře Mansura („Vůně“), jaká usmrcuje krále Kofétuu u nohou podivné, do dálky neodvratně a nyvě zahleděné žebračky („Král Kofétua“), jaká odvádí krále Datla s jeho chotí Zpěvanou daleko od záležitostí státních a od ostatního světa do osamělé věže v lesích (pohádka ve „Vertumnovi a Pomoně“), nebo jaká dává bílé dceři hraběte carcassonského, Lilianě, obstáti v nemilosrdné, kruté zkoušce Tankredově až do zbytečné nouze, ponížení a zločinu („Tankredův omyl“), že taková láska byla by pro společnost i jednotlivce daleko vražednějším zlem, kdyby se obecně rozmohla, nežli napadená, sarkasticky vytknutá „všemohoucnost kapitálu“. Vždyť zavrhujeme-li existenční úpravu společnosti, nenásleduje z toho, že nemusíme cítiti bolesti, trýzně, starosti a pochyby člověka-bližního, že musíme odmítati nechápavě jeho způsob myšlení a cítění. Atd. Tedy ne pesimismus a ne nenávist, nýbrž nedostatek vší pospolitosti, zarytý, separatistický, svrchovaně vytříbený, labužnicky pěstěný, až do nejlidštějších citů a vášní vylíšený egoismus, vrozený, bytostný, vychováním, vzděláním a poměry vyhýčkaný a do krajností vyhnaný egoismus, který se úzkostlivě vyhýbá sebe nepatrnějšímu porušení svého pohodlí duševním stykem a soucítěním s bojujícím a trpícím člověčenstvem. „Ó šťastné pokolení východu, které zná ještě tu snivou l e n o s t rostlinného světa, přístupného v úplné z a h á l č i v o s t i radosti slunečných proudů, vlnícího se vzduchu, chladícího stínu, radosti stoupající mízy“ („Vůně“). To je credo toho egoismu, který se straní vší práce mimo nezbytnou, ale co nejvolnější a rozkošnickou hru představ: snění. „Je to pouhý sen, nic víc, nic míň, ta moje neurčitá pohádka o touze, již Vám takto přináším. Snění může býti plané, však rcete, nebývají naše sny někdy (jemu vždycky) to nejlepší, co máme na zemi? A beze snění, toho předběžného tvoření, bylo by vůbec umění?“ („Král Kofétua“). Táž civilisace, která podle p. Zeyera nedovedla provést víc nežli „všemohoucnost kapitálu“, povznesla jeho snění od „planého snění“ „šťastného pokolení východu“, ke snění, v němž on vidí předběžné tvoření umělecké, ke snění rafinovanému, jemuž nedostačuje prostá strava všedních dojmů (slunečné proudy, vlnící se vzduch, chladící stín, stoupající míza), nýbrž jež si shání stále novou stravu jiných a jiných, silnějších a silnějších pocitů a dojmů uvědomělého luxu duševního. Je v tom až cosi

Digitized by Google

mrazivě nelidského, v tom báječném hýření omamujících, přemáhajících, oslnných effektů smyslových, shledaných v cizích krajích, pod cizím nebem, nasbíraných z výtvorů cizí fantasie, bujnější, smělejší, absolutnější, nežli ji naše současná civilisace dovoluje! Pan Zeyer sám nedovede do nich vmysliti sebe, krotkého občana malé rozpínavosti citové a normálního pojímání mravního: lidé, kteří vyrostou (jen z nich), musí být jiní, nekonečně silní a výluční v každém citu, v každé vášni, vyňatí z každého obyčejného měřítka ethického, podřízení na nejvýš jakýmsi tajným, vyšším neznámým mocnostem. Také oni mají své milieu, jako hrdinové naturalistických románů, ale je to milieu, jež realisuje mohutné, význačně individualistické, všemi prostředky rozsáhlé inteligence a značného vzdělání rafinované dojmy spisovatelovy. „Přináším Vám, příteli, tento sen z Ravenny . . . Snil jsem jej při záři byzantických mosaik v pradávných basilikách toho města, . . . snil jsem jej u sarkofagu římské Gally Placidie a v chladu pustého mausolea gothského Theodoricha, snil jsem jej na toulkách svých Pinetou, tím lesem plným netušených dojmů a neznámých kouzel . . , Sen můj vznikl ve mně, když jsem po stopách Shelleye a Byrona tichými ulicemi chodil . . . Najdete v něm něco z Ravenny . . .“ („Král Kofétua“). P. Zeyer ponechává svým dojmům plnou zvůli, když mu svými vášnivými barvami „obnovují“ mdlé, ne dost výrazné, ne dost výmluvné, ne dost malbou syté obrazy jiných.

Může se naskytnouti otázka: je-li užitečno čísti takové knihy, jako je nová kniha p. Zeyerova (čili: čím takový výhradní, rafinovaný egoismus může prospěti národu a lidstvu)? Chcete, abych psal kapitolu o literárním luxu? Nechápete, jak je to těžké, podléháte-li svůdným kouzlům toho přepychu?

Jaroslav Vrchlický: Moderní básníci francouzští.

(Vybral a přeložil. — S literárním úvodem a poznámkami životopisnými a bibliografickými. S podobiznami básníků francouzských. V Praze, nakladatel: *J. R. Vilímek.*)

Začnu bez úvodu, bez frází a poklon, jež se z pravidla činí knihám takového druhu, jako jsou „Moderní básníci francouzští,“ a jež v tomto případě z valné části by byly zcela zaslouženy. Přejdu hned in medias res a co nejstručněji vyložím několik svých myšlenek, jež jsem si poznamenal při lektuře bohaté a pilné práce páně Vrchlického.

Předně nebudu panu Vrchlickému vytýkati, proč tu či onu báseň vybral či nevybral, proč toho či onoho básníka v knihu svou zařadil neb nezařadil. Je jisto, že kdyby byl někdo jiný z našich básníků sestavoval anthologii z novější poesie francouzské, že by byla měla tato poněkud jinou fysiognomii, poněkud jiný ráz umělecký, než má nyní. Přijde mnoho na osobní vkus, na osobní náklonnosti nebo nechuti. Taková anthologie je zcela tak subjektivní prací uměleckou jako kterákoliv sbírka původní. A já nenávidím anthologií sestavovaných profesory, ty studené, objektivné a — bezvýrazné anthologie, jež mně připadají při vší své respektu hodné „spravedlnosti“ ke všem směrům a odstínům uměleckým tak mdlé, řemeslné, uboze slepované, prázdné, jež jsou jako mince bez hlavy a slov, jež na mne působí odpudivým dojmem vzorně roztříděných a srovnaných kancelářských registratur, v prachu a dusnu prostorných sálů jako usnulých. Proto chválím právě na anthologii p. Vrchlického, na

Digitized by Google

výběru jejím, ten individuelní ráz, jejž jeho kniha jeví, tu individuelní barvu, již se tak ostře a příznivě liší ode všech mně známých anthologií z francouzské poesie. A bylo by bývalo knize věru jen na prospěch, kdyby byl p. Vrchlický zcela pominul vyjezděných kolejí sestavovatelů francouzských anthologií, a na př. z Millevoye, z něhož všemi anthologiemi z pravidla putuje jen „La Chute des feuilles", vybral jinou věc, na př. „La Peste de Marseille", „L'Anniversaire", nebo zvláště pěknou a málo známou „Priez pour moi", — ze zapomenutých věcí bylo by aspoň zase něco se trochu osvěžilo a vzkřísilo. To však jen tak mimochodem.

Méně chválím na anthologii p. Vrchlického „Úvod do studia moderní poesie francouzské", jímž sbírka zahájena. To je příliš a v nejdrobnější kousky rozbitá a roztříštěná mosaika, malá spousta barevných kamínků, skel a střípků, velmi povrchně a v horečném kvapu asi na dvacet stránek směstnaná — chaos jmén a směrů, v němž se méně zběhlý čtenář sotva i při nejbedlivější lektuře vyzná. Co mi na př. poví zmínka o Alici de Chambrier, nedovídám-li se o této autorce ničeho více, než že „záhy zesnula"?! Také epitheton ornans „duchaplná dáma", jehož pan Vrchlický užil o autorce píšící pod jménem Jean Loiseau, je sice galantní, ale velmi slabá, myslím, a nedostatečná charakteristika této básnířky. A tak bych mohl probírati řádku za řádkou celého toho úvodu. Ale přejdu raději ke knize samé.

Překlady p. Vrchlického přítomné knihy lze rozděliti na trojí druh. Na zdařilé, méně zdařilé a na naprosto nezdařilé. Jako při „stupnici známek" na školských vysvědčeních. Přimlouvám se však za tuto šablonovitou klasifikaci a vyložím hned, jak si to myslím.

Ti autoři, jichž tvorba je p. Vrchlickému blízka, jichž básnická individualita je k individualitě p. Vrchlického příbuzna, jsou velmi pěkně přeloženi. Mistr a vzor Vrchlického, Victor Hugo, přeložen nejlépe. Také Leconte de Lisle. Nejsou to ovšem slovné překlady, ale překládaný autor ztratil tu v překladu co nejméně, jeho profil a ráz na přelité minci zachován co nejvěrněji, překlady vystihují originály náladově, a to je při překladu ovšem conditio sine qua non. Stejné platí o celé řadě jiných starších básníků. Tak přeložen zdařile A. de Lamartine, Alfred de Vigny, Théodore de Banville etc. Ukázkou zacituji z Joséa Marie de Heredia sonet, antickou nádobu co nejjemněji a nejpodrobněji propracovanou. Je to „Le Vase" z knihy „Les Trophées" str. 25., kde pan Vrchlický dokázal celé své překladatelské umění způsobem až překvapujícím, ne sice v zachování celého slovníku autorova, ale ve vystižení faktury, ve vystižení barvy, ve vystižení celkové nálady originálu:

„L'ivoire est ciselé d'une main fine et telle
Que l'on voit les forêts de Colchide et Jason
Et Médée aux grands yeux magiques. La Toison
Repose, étincelante, au sommet d'une stèle.

Auprès d'eux est couché le Nil, source immortelle
Des fleuves, et, plus loin, ivres du doux poison,
Les Bacchantes, d'un pampre à l'ample frondaison
Enguirlandent le joug des taureaux qu'on dételle.

Au — dessous, c'est un choc hurlant de cavaliers;
Puis les héros rentrant morts sur leurs boucliers
Et les vieillards plaintifs et les larmes des mères.

Digitized by Google

Enfin, en forme d'anse arrondissant leurs flancs,
Et posant aux deux bords leurs seins fermes et blancs,
Dans le vase sans fond s'abreuvent des Chimères."

Pan J. Vrchlický překládá na str. 212, své anthologie:

„Sloň ryta jesti tak umělou dlaní,
že snadně rozeznáš Kolchidské lesy,
s Jasonem Medeu a jejich plesy,
a zlaté rouno, zářící v tom plání.

Nil vedle, věčný zdroj řek, v usmívání
tlum bacchantek, jimž leto žhoucí kdesi
vznik dalo, kterak z chmele věnce věsí
na čelo býka právě v odpřahání.

Nad nimi srážka reků v mečů třpytu,
a mrtvý bohatýr pak na svém štítu,
a matky v pláči, kmeti příšery;
a konečně jak ucha boky v kruhy,
na kraj kladoucí plný prs a tuhý
se v bezdnu vásy zpijí Chimery."

Sem tam však i leckterý starší autor ne právě velmi dobře pochodil. Cituji dokladem aspoň několik veršů z Chateaubrianda, z knihy „Dernier Abencérage" romanci Lautrecovu:

Combien j'ai douce souvenance
Du joli lieu de ma naissance;
Ma soeur, qu'ils étaient beaux les jours
De France!
O mon pays, sois mes amours
Toujours!

Co chová sladkých vzpomínek
kraj, kde mi dětský plynul věk!
Dny ve vlasti, ó sestro, jsou
jen vděk!
Ó vlasti, budeš láskou mou
vždy jedinou!

Te souvient-il que notre mère
An foyer de notre chaumière
Nous pressait sur son coeur joyeux,
Ma chère,
Et nous baisions ses blancs cheveux
Tous deux.

Zda vzpomínáš na chudou chýž,
Kde máť nás tiskla k srdci blíž?
Ó slyším posud její hlas,
ó víš,
jak líbal její šedý vlas
ach, každý z nás!

Každý vidí, jak povrchně a pohodlně naložil p. Vrchlický s Chateaubriandem a jak si na účet jeho pěkně stylisovaných a kalně sentimentálních frásí beze všech rozpaků zahřešil.

A to mě hned vede k druhé části překladů p. Vrchlického, již jsem výše klasifikoval jako méně zdařilou, a kde rozbíjela se snaha a dobrá vůle p. Vrchlického, proplouti nebezpečnými víry s co možná nejmenší ztrátou drahocenného, exotického nákladu — o celou řadu potměšilých balvanů a zrádných skalisek.

Sem patří hlavně autoři rafinovaného a vzácně vybraného umění výlučně formálného, autoři jemné, třesavě splývavé a těkavé malby slovní, autoři po výtce úpadkoví, dekadentní, chcete-li už je mermomocí etiketovati. Aby zachoval rozměr originálu, aby zachoval postup a počet rýmů, pan Vrchlický jal se upravovati a přizpůsobovati si text originálu. A tak se stalo, že leckde vás překvapí při známém autoru — jako se mně stalo při Baudelairovi — zcela nový, často i duchu autora cizí detail [tak v básni „Harmonie du soir" čtu u Baudelaira na str. 155.:

„Valse mélancolique et langoureux vertige!
Le ciel est triste et beau comme un grand reposoir",

a to, dle p. Vrchlického, je prý totožné s těmito čistě Banvillovskými verši:

„Ó smutný rej a nyvý, snivý let,
jak velký oltář nebe kyne s výše (!)."].

Jinde pohřešíte zase nezbytně nutný, charakteristický obraz, příznačný obrat, důležité slovo, vybrané adjectivum, celou řadu dojmů v sobě zhušťující — a je vám často až trapno dále sledovati postup překladatelovy práce, jako byste

Digitized by Google

byli přinuceni přihlížeti k nebezpečné operaci na těle člověka, o jehož život se chvějete... Ubohý Villiers de l'Isle-Adam, jaká troska zbyla z jeho Mlčenlivého dítěte, jaké střepy donesl p. Vrchlický českému čtenáři z té delikátní, lehké, filigránsky a úzkostlivě propracované japonské vásy Villiersova formálného umění! Báseň je vyňata z Contes cruels, a abych mnoho necitoval, spokojím se jen dvěma verši:

„Lourd d'une tristesse royale,
Mon front songe aux soleils enfuis..." *)

A dle p. Vrchlického, je to prý po česku:

„Bez klidu, stínu, bez pomoci
já prchám v slunce paprscích" (!!)

Zdá se, že pan Vrchlický originálu ani gramaticky nerozuměl!

Ale jsou ještě horší překlady v knize. A z těch nejhorší je překlad ukázek z Maeterlinckovy knihy „Serres chaudes." Již to banální „Ohmatání" — !! Francouzské slovo je delikátnějšího významu! Namnoze se zdá, jako by p. Vrchlický originálu naprosto nerozuměl a slovo za slovem školácky překládal. Jaké nepochopení je na př. v překladu „Nudy"! Kdyby si byl p. Vrchlický jen jednou nahlas originál přečetl, nebyla by mu jistě ušla nádherná zvukomalba této básně, a byl by si jistě vůbec rozmyslil, je-li možno něco takového jen pohodlně slovo za slovem z originálu přepisovati! Velmi za to chválím, že se p. Vrchlický nejkrásnějších, ale velice obtížných a nejasných čísel poesie Mallarméovy raději ani netkl, že se obmezil na normálnější a jednodušší čísla „Vere novo" a „Soupir", neboť již „Les Fleurs" dosti kulhají. Šablonovité verše à la:

„A hyacintů šperk, myrt luzný sníh",

jež mají nahrazovati Mallarméovo prosté, ale originelní:

„L'hyacinthe, le myrte à l'adorable éclair" (str. 17. knihy „Vers et prose"),

nejsou valně zdařilé. Celkem však není literární podobizna Mallarméova tak znetvořena, tak zkarikována, jako se stalo u Maeterlincka. Použitím normálnějších, méně charakteristických čísel docíleno sice jen přibližné podoby tohoto básníka, ale celek nepůsobí za to tak odporně, jak by byl jistě působil, kdyby si byl pan překladatel o obtížnější místa básní z knihy „Vers et prose" marně a zoufale rozbíjel hlavu. Stejně naložil pan Vrchlický s Tristanem Corbièrem, jeho Serenada je sice velmi cenná ukázka, ale tím není ještě řečeno, že by vystihovala plně individualitu autora knihy „Les Amours jaunes". Neškodí však, že v knize umístěna místo silnějšího a výraznějšího, ale za to obtížnějšího některého čísla „Žlutých lásek." Značně však kulhá Paul Verlaine. S výjimkou tercin „O mon Dieu, vous m'avez blessé d'amour" z knihy katolických poesií „Sagesse". Ty přeloženy pečlivě a pěkně. Ale za to ty různé Verlainovy „písně" a „sonety", formou tak jednoduché, tak křišťálově jasné i tak drobné a jemné, nechaly pod rukou pana překladatele všechen svůj pel, všechnu svou rosu a vůni, všechnu ztajenou hudbu své rythmiky. Básníci knihy „Parnassé de la Jeune Belgique", dosti úplně zastoupení, pochodili lépe. Pan Vrchlický vybíral z nich, jak jsem zpozoroval, z pravidla věci bližší verbalistům (tak z Iwana Gilkina báseň

*) V doslovném nevázaném českém překladu:
„Stíženo smutkem královským
mé čelo sní o sluncích uprchlých..."

Digitized by Google

skoro Hugovskou „Noctambule“, str. 76. originálu), méně již se p. překladatel odvažoval na věci blízké Baudelairovým, „Les Fleurs du mal.“ Tak ukázka z Alberta Girauda, báseň „La Voix chère“ (str. 124. orig.), velmi slabě v českém znění působí. V originále stojí:

„Ta douce et longue voix apaise mes douleurs“ —

a to p. Vrchlický překládá:

„V lék bolestem (!) ten unylý hlas cítím (!!).“ (Str. 180.)

Poměrně zdařile překládán Henri de Régnier. Srovnával jsem ze sonetů překlad čísla: „J'avais marché longtemps et dans la nuit venue“ (Kniha Épisodes, sites et sonnets, vyd. z r. 1891 str. 120) a nemohu mu téměř ničeho vytknouti, Z Jeana Moréasa podány různé, více méně charakteristické úlomky („Aga Veli“ by na př. jistě obstál i ve Victor Hugových „Les Orientales“), na složitější a rafinovanější čísla, jako jsou na př. z knihy „Les Syrtes“ (1892) „Bouquet à la Graefin“, „Ottilie“ „Tes mains“ etc., se pan Vrchlický ani neodvažoval.

Ale nebudu již dále probírati různé mladší a nejmladší básníky v anthologii p. Vrchlického zastoupené. Odkládám zbylé ještě a velmi četné doklady zatím stranou, pomíjeje i drobný osobní útok, jejž jsem četl na konci „úvodu“ k této knize. Jen jednu glossu ještě. Poznámky bibliografické a životopisné k jednotlivým básníkům nejsou vždy nejpečlivější a nejúplnější. V letopočtech je několik omylů (tak Henri-Auguste Barbier zemřel teprve roku 1882., ne 1880.), jinde dáta životopisná zase chybí (na př. u Jeana Rameaua, jenž se narodil r. 1858). U Tristana Corbièra mohlo býti uvedeno, že pocházel z Bretagně a umřel choromyslný. Také zmínka o tom, že jeho literární portrét čtenář najde u Verlaina, v jeho „Poètes maudits“, by byla neškodila, Antony (ne Antoni!) Deschamps vydal „Les Satires politiques“, ne pouhé „Satiry“. Robert du Pontavice de Heussey vydal r. 1840. „Nuits rêveuses“, a tuto publikaci měl p. Vrchlický také uvésti, když už vypočítával všechny ostatní. A tak i dále ještě. Také proti abecednímu uspořádání celé knihy měl bych některé námitky. Ale to by bylo již přílišné rozpřádání látky, i končím poukazuje jen na pěkné spořádání anthologie poesií italských, panem Vrchlickým publikované, kde byl vskutku miniaturní obraz vlašské poetické literatury ve vzácné čistotě uložen, — kdežto v přítomné knize člověk má chvílemi až nepříjemný pocit, že obrací listy v nějakém velmi učeném — lexikonu. *Jiří Karásek.*

Z ruchu literárního.

Kj.— Pan M. A. Šimáček uznal ve Světozoru (u příležitosti referátu o Nočních violách Klášterského) promluviti také slovo do dnešních bojů literárních. Když byl nejprve vyzdvihl význam této knihy Klášterského naproti těm, kdož v tomto básníku nechtějí viděti skutečného umělce, vrací se k slovům, která jsem napsal v referátě o aféře Machar-Hálek (Rozhledy č. 2. str. 102.) totiž: „Kritika, jak ji provádíme, není ostouzením.“ V tom vidí pan Šimáček ústup a snahu po zakřidování jistých věcí. Těmi věcmi mu jsou „ostouzející“ kritiky, které prý jistí pánové (rozuměj: pp. Šalda, Procházka a Karásek) psali o pp. Klášterském, Vrchlickém, Jiráskovi a jiných do Literárních Listů. Tyto kritiky (p. Šimáček uvádí z nich některé věty) vyžadují prý v nejbenevolentnějším případě odvolání, než se s těmi pány bude moci postaviti v jednu řadu spiso-

Digitized by Google

vatel významu Macharova. Dále pak: koho prý mínil Machar slovy my, naše Moderna atd.? Zda také jmenované pány? Kdo se prý s jiným chce spojiti, podívá se dříve, má-li onen čisté ruce atd. — Patrný to tedy strategický tah, vypočtený na rozbití „Moderny“. Machar se má jistých jejích členů zříci a tím má být jaksi definitivně dekretováno vyloučení těchto „ostouzejících kritiků“ ze společnosti literátů comme il faut. Tím mají být kritice mladých ulomeny nejostřejší hroty a kritickým zlosynům otevřeny brány našeho literárního ráje, jen když projeví pravou lítost a pokání nad spáchanými hříchy.

Machar na otázku mu položenou neodpoví. Jsem zmocněn zde za něho to prohlásiti. Neodpoví proto, že považuje každou takovou otázku za jednostrannou léčku. Tu by mohl přijíti dnes nebo zítra kdokoli jiný a tázati se ho, jak dalece je spojen s tím neb oním pánem, který přece tu neb onde řekl neb napsal to neb ono. A tak do nekonečna. Každý je zodpověden sám za to, co kde napsal, a projeví-li s ním někdo společný názor o jedné věci, nepřijímá na sebe zároveň všecky jeho hříchy neb zásluhy. Machar se ostatně s oněmi pány nespojil ve smyslu, jaký tomu přikládá p. Šimáček, on nikoho ve své aféře ku pomoci nevolal, nikoho o ni nežádal, a přihlásily-li se některé listy ze své vlastní iniciativy k jeho soudu o Hálkovi, jest pochopitelno, že souhlas v této pro něho důležité věci byl mu znakem zásadné jakés příbuznosti mladých duchů, na základě čehož užíval slova my a Moderna. Že se viděl i se jmenovanými pány (se kterými nebyl a dosud není v nejmenším osobním styku) státi v jedné za stejnou věc zápasící řadě, jest tím pochopitelnější, čím více viděl svých skutečných osobních přátel mlčeti neb stavěti se proti němu.

A nyní k tomu „ostouzení“. Napsal jsem v odpovědi na čl. p. Vrchlického (v 2. seš. Rozhledů): „Kritika, jak ji provádíme, není ostouzením.“ To značí prý ústup a snahu po zakřidování minulých věcí. Táži se: čí ústup? Já, který jsem ona slova psal, nemám od čeho ustupovati a za ostatní kritiky, jichž se týče, jsem nebyl zmocněn ničeho prohlašovati. Řekl jsem to na svůj vrub. Ústupem a zakřidováním by bylo, kdyby oni sami něco ze svých minulých výroků a úsudků popírali, ale toho dosud nikdo z nich neučinil (naopak v posledním čísle Moderní Revue prohlašují pp. Karásek a Procházka, že ničeho neodvolávají).

Jednotlivé výroky oněch pánů, které p. Šimáček cituje, nedokazují nijak, že bych byl měl nepravdu. Ty výroky, ač příkré a bezohledné, nejsou ostouzením. Nikdy a nikdy. Tu by pak dějiny kritiky nebyly než nepřetržitým řetězem ostouzení. Neboť je-li p. Šimáčkovi ostouzením na př. slovo o „naší literární louži“ (docela přec analogické běžným frásím o špíně neb kalu veřejného života, politiky atd., frásím, které skoro denně slýcháme), čím jest pak Havlíčkova kritika „Posledního Čecha“ od Tyla — nejepochálnější to dosud kritika v celé české literatuře — čím jsou slavní Byronovi „Angličtí bardi a skotští recensenti“, čím jsou Taineovy studie o francouzské filosofii, čím jsou úsudky Zolovy o Sandové a Hugovi, čím jsou Rodovy studie o Zolovi a Lemaitrovi, čím jsou glossy p. Vrchlického v Hlasu Národa a — abychom zůstali co nejblíže, v těchže Literárních Listech, čím jest pak kritika, kterou napsal o témže p. Klášterském, kterého p. Šimáček béře v ochranu, pan Em. rytíř z Čenkova, tentýž p. ryt. z Čenkova, s kterým se přec neostýchají stavěti nejctihodnější kruhy literární v jednu řadu proti Macharovi? To všecko od počátku až do konce nebylo by než samé a neustálé ostouzení a „čistých rukou“ by pak našel p. Šimáček u kritiků všech národů a věků asi velmi málo.

Digitized by Google

A konečně: jaké to najednou rozlišování na literáty, kterým se smí podati ruka a kterým ne? Což rozhoduje o osobní i umělecké něčí hodnotě to, jak smýšlí o p. Klášterském a jiných, a ne jeho vlastní hodnota, jeho talent a jeho práce? Tedy tichošlápství, mlčení, ohledy, úcta k autoritám a tradicím mají být předními ctnostmi spisovatele? Nechápou pánové, že těch několik jmén, která chtějí jako zahanbené hříšníky nechat státi stranou, mimo privilegované kruhy literární, značí pro český život daleko více než dvacet jiných pseudotalentů, jimž k protekci a uznání pomohla jejich bezrázovitost osobní a výroba tuctových veršů neb povídek? A že mezi protekčními dětmi našich nejvyšších literárních instancí nalézáme takovéto nicky, jest jisto. A nejen to, ony bývají velice horlivě brány v ochranu naproti vážným uměleckým snahám mladé kritiky. A tato poslední okolnost byla to především, která roztrpčovala již od několika let tuto kritiku a vyvolávala u ní vždy ostřejší tón, který dostoupil konečně k některým skutečně politování hodným výrokům (jiným, než p. Šimáček cituje). Kdyby bývali pánové na druhé straně spravedlivi a nebyli od samého počátku ukazovali těmto vážným talentům dvéře z literatury, mohlo býti mnoho žluči na obou stranách uspořeno. Pan Šimáček ve své obraně p. Klášterského bije patrně především na p. F. X. Šaldu a všecko, co mluví o ostouzení a nečistých rukou, vztahuje i na něho. To již je věc, která zrovna křičí! Jak! Takový zjev, jakého naše kritika dosud neměla a jaký by byl ozdobou každé světové literatury, má být vylučován z téže obce literární, ve které se ochotně činí místo každému p. Hrdinovi? Než se pánové k tomu odhodlají, nechť si dříve přečtou p. Šaldův článek o dějinách francouzské literatury v Ottově Nauč. Slovníku, nechť si přečtou jeho kritiky divadelní a nechť pak zkusí spočísti, kolik lidí by takové věci u nás dovedlo napsati! S takovým pracovníkem státi v jednom bojovném šiku může býti naopak ctí pro každého spisovatele — soud to, jejž, jak opětně mohu prohlásiti, i Machar béře za svůj.

A k čemu vlastně celá ta otázka? Odpověď mohl přec p. Šimáček snadno předvídati. Mezi námi, kteří jsme Macharovu věc v záležitosti Hálkově přijali za svou, kteří jsme útok na svobodu jeho kritiky přijali za útok na svobodu kritiky naší vůbec a kteří jsme v dalším rozvinu a přetřesu této otázky poznali jistou nepochybnou společnou půdu některých zásad, vězících v krvi nám všem, kdož vycházíme z modernějších stanovisek myšlení a práce — mezi námi není žádného tuhého spojenství osobního, žádných aranžovaných výprav, žádného jednotného evangelia a programu. Nesvedly nás zájmy osobní, nýbrž jediné zásady, a to zásady nejvšeobecnější. Snad zítra již, jakmile přikročíme ke konkretnímu jich uskutečnění, rozejdeme se různými směry. Za slova neb činy jednoho nebéřeme všickni zodpovědnost. Ale naopak žádné slovo neb čin spisovatele nemůže zaviniti, aby klesl v našich očích jako člověk, pokud to slovo nebo ten čin je upřímným a čestně míněným výrazem jeho karakteru osobního a literárního. Neznáme rozdělení na literáty privilegované a inferiórné. Je-li toto rozlišování skutečně zásadou v jistých kruzích, pak si budeme považovati za zásluhu, učiniti tuto zásadu na dále v Čechách nemožnou!

Odpověď p. M. A. Šimáčkovi.

Nenávist je svatá. Emil Zola.

Pan M. A. Šimáček adresoval mi ve Světozoru ze dne 4. ledna u příležitosti referátu o p. Klášterského „Violách“ několik apelů, jež chci zde r

Digitized by Google

zebrat jeden po druhém — aby bylo konečně patrno, jak bojuje proti mně p. Šimáček a jiní, za něž mluví. Tedy bod za bodem:

1. Pan Klášterský vydal nový svazeček lyriky Noční violy. Já před dvěma roky v Liter. listech (1893, str. 32. a n.) kritisoval téhož autora „Drobty života“ a při tom vyšetřil jsem dosavadní literární činnost p. Klášterského. Pan Klášterský byl mi malý, sentimentální genrista, drobný a uzounký virtuos, který svoje uměníčko složil si a snesl z rozličných uměleckých dílen. Šlo mi o to, ohraditi se proti primátu, který byl přisuzován p. Klášterskému v mladé poesii naší jeho obchodními i literárními přáteli na úkor jiných, daleko větších talentů, šlo o to, ukázat, že jiní (zejm. pp. Svoboda i Sova) hledali a nalezali v novém našem umění, co p. Klášterský jen rozřeďoval, a tím — popularisoval. To je výslednice mého článku. A co dnes p. Šimáček? „Bylo by poctivé od toho, kdo napsal tak určitě a tak bez výhrady, že Klášterský není umělec, aby aspoň po této knížce svůj výrok odvolal.“ Což jsem napsal, že p. Klášterský nenapíše nikdy uměleckou knihu? Jak možno moje soudy, které se týkaly minulosti, minulých knih p. Klášterského (které jsem měl tehdy před dvěma roky na stole), sevšeobecňovat i na budoucnost? Což jsem četl tehdy Noční violy? Zahrnul jsem je do svého soudu? Co mám tedy odvolávat? I kdyby „Noční violy“ p. Klášterského byly nejgeniálnější kniha na světě, nemohu nic odvolávat, poněvadž jsem o nich r. 1891 nic neřekl.

2. P. Šimáček napsal, že jsem odsoudil p. Klášterského tehdy „tak určitě a tak bez výhrady“ jako neumělce. Ale, p. Šimáčku, vy klamete obecenstvo, které můj článek nevidělo. Otevřte si jen ty Liter. listy a čtěte na str. 33. dole a 34. nahoře: „Neupírám, že vedle těchto čísel, která jsem zde analysoval, najdou se v knize*) kusy čistší a uměleječtější, básně citové a vyrovnané — v případech, kde tato snaha a vlohy srovnávající a analogisující našla šťastný terrain, kde harmonie reality a snu, předmětu a interpretace měla shodu přirozenou a objektivnou. Takových čísel harmonických a melodických, citových a meditativných najde se i v této knize několik, jako byly v hojnější míře v prvních knihách.“ Nerdíte se teď, vy pokrytecký hajiteli literární mravnosti?

3. Pan Šimáček četl poslední knihu p. Klášterského „Noční violy“, a našel v ní nejlepší knihu p. Klášterského, jednu z nejlepších celé naší lyriky, knihu, která by si dobyla čestné místo i na Parnasu světovém. Je to „plné jeho přesvědčení“. Dobře. Já četl jsem také Noční violy. A našel jsem, že je to kniha podobná předešlým, jako vejce vejci. Nemusila by se ani jmenovati Noční violy, mohlo by na ní stát zcela dobře bez újmy logice, rozumu i citu Drobty života nebo Srdce a duše, či jakkoli jinak. Jako ve všech knihách p. Klášterského: několik měkkých, melancholických čísel chudě a basově sladěných a mnoho triviality a banálnosti umělecké i myšlenkové. Všude podložený vzor, nikde původnost konceptu a formy. To je můj soud o Nočních violách. Vidí-li v nich p. Šimáček velikou lyrickou knihu, je to významné pro něho, ale ne pro Noční violy. Vidí-li v p. Klášterském básnického heroa — dobrá. Já mu toho neberu. Ale je to poctivé — vinit jiného z nepoctivosti, že nevidí v p. Klášterském toho obra, kterého Vy? A žádat odvolání jeho soudu — zdůvodněného, podepřeného, vypracovaného v určitý myšlenkový typ, jako je můj? A vy píšete o sobě jedním dechem,

*) Totiž v „Drobtech života“.

Digitized by Google

že „jste pro volnost umění i uměleckých a literárních názorů v nejširším toho pojmu významu“?

Ne, p. Šimáčku, já nemám co odvolávat a nic neodvolávám a neodvolám. Já nemám co zakřidovat ve své kampani proti p. Klášterskému. To bylo poctivé tažení proti naduté a mdlé prostřednosti, nepoctivě vynesené a vyzdvižené na štíty, na nichž se nedovede sama udržet. A směju se Vám jen, směju se Vaší nesoudnosti, když vidíte v Nočních violách argument, jenž vyvrací můj soud. Ne, Vy, který neznáte než frásovat o „čistotě, ryzosti a pravosti“ atd. poesie p. Klášterského, který nemáte ponětí, co jest to kriticky podepřený soud, který opisujete lyrický pathos p. Sládkova Lumíru — ne, p. Šimáčku — stydět je se Vám. Když mám na mysli jen rozumovou stránku Vašeho rytířského klání, je mi upřímně k smíchu. Škoda, že je tam ještě mravní, která je prostě hnusná.

4. Pan Šimáček cituje dále starší moje výroky o literárních poměrech českých. Jsou vyňaty z mého referátu o p. Váňových „Úvahách a povahách“ (Lit. listy, 1893, str. 83 a n.) a jsou stejně nepoctivě a falsatorsky vyrvány z textu, z jeho souvislosti. Nezapírám ničeho. Co jsem psal, psal jsem a všecko, co jsem psal, bylo pravda. Literární poměry odsoudil jsem tam jako žalostné a bídné. Ale totéž soudím o nich dnes, více ještě než tehdy. Tehdy, když jsem psal o literární české louži, viděl jsem na ní jen několik husí — dnes vidím jich tam celé stádo. Tehdy měl jsem za sebou Lumíra, Čas, Švandu Dudáka — dnes přišla aféra Macharova a několik jiných před ní a několik jiných po ní, články Zákrejsovy v Osvětě a na konec tento útok p. Šimáčkův. Všecko, co jsem tam řekl o nesnášelivosti a řevnivosti českých kruhů literárních, platí do slova pro mne i dnes — a dnes více než tehdy.

Kdo nezná boje literární, které jsem vedl před třema až dvěma léty s „Lumírem“ a „Časem“ — ať si přečte tu kampaň v dotyčných číslech „Literárních listů“. Ve svém článku o p. Váňovi ukázal jsem na tu nesmířitelnou dravost, na ten nesvědomitý kartel, v jaký se uzavírají naše literární cechy proti každému, kdo se jim nehodí do jich koncertu. Schauer zjistil týž fakt přede mnou; odkazuji na citát z něho v témže referátě: „Valná část viny tohoto úplného a soustavného ignorování literární osobnosti p. Váňovy leží v těch, kdož mají v rukou vedení našich věcí literárních. To je vina a hřích na literatuře, o tom nemůže býti nejmenší pochybnosti“.

Já však v literární podobizně p. Váňově, v které jsem ho neobhajoval nijak jako polemistu, nýbrž vykládal jen jako publicistu, ukázal i na vady páně Váňovy, na „jeho ryze útočný a bojovný modus reformatorský“ (str. 84.), na jeho vášnivou jednostrannost (tamže). Pan Váňa mnoho mne zajímal svými uměleckými názory, tak protilehlými právě běžným. O jeho odporu proti pohanské renaisanci, proti jejímu diletantismu, o snaze po umění širokém, lidovém, touze mravního a náboženského obrození literatury, o tom celém puritánském ideálu jeho nazírání mnoho jsem myslil Ve svém článku nakreslil jsem jeho literární podobiznu a nic víc. Očistil jsem člověka neprávem ubíjeného a vysmívaného jen proto, že zavadil o purpurový majestát některé naší veličiny. Tato nedůtklivost byla mi odporna. Řekl jsem to. Ale pan Šimáček falšuje, předstírá-li, že jsem hájil jeho Kokrhy, jeho pamfletové útoky osobní. Já karakterisoval jen jeho expressi, lačnost ran a útoků, jeho humor „blízký a krevní příbuzný anglického.“ Takových prudkých pamfletistů má světová literatura mnoho, ale nikde

Digitized by Google

neplije se na ně jako u nás. Vyložil jsem karakter jeho Kokrh, ale nehájil jich. Čtěte na str. 84., 2. sloupec: „Nechci zde psát apologii Kokrh. Chci jen poznamenati, že jejich tón byl celkem špatně chápán a chutnán. Jsme spíše zvyklí na francouzský esprit, na jeho galanterní hru lesklými dykami, na pikantní tanec jeho ukrytých jehel. Anglické zboží je naprosto jiné, jak známo. Trvá delší dobu, než se zvykne této silné stravě, těm těžkým a plným ranám anglického boxu. Humor p. Váni je silně anglického plemene. Groteskní, drastický, barbarský. Míchá a smete veliké s malým, nízké s vysokým, biblické verše s jargonem ulice.“ Teď vidíte, poctivý p. Šimáčku, jak jsem „hájil“ p. Váňovy Kokrhy! Výslovně uznávám částečnou jich trivialnost. Nuže, kdo se má styděti? Vy pokládáte moje výroky, ke kterým se s klidným sebevědomím hlásím a které držím proti všem, za ostouzení — já je pokládám za pouhou a hotovou pravdu, za pravdu sice trpkou a žalostnou — ale přece jen pravdu. Ostouzením je mi naopak Váš dnešní článek. Poněvadž lže a falšuje.

5. Vedle mých rouhačských výroků cituje p. Šimáček i jiné vytištěné v Literárních listech, jichž původci jsou tuším pp. Procházka a Karásek. Za ty výroky ovšem nestojím, poněvadž od obou dělí mne propast růzností zásadních. Nerozešel jsem se s nimi, že jsou snad příliš „leví“, a rozešel-li jsem se s nimi, neznamená to, že jsem se posunul „na pravo“. Literatura není politika, p. Šimáčku. Já stál vždycky sám — sám pro sebe, sám za sebe. Nenapadá mi spojovat se s někým. Panu Šimáčkovi „zdálo se“ — jak sám píše, že by někteří z nás rádi něco „zakřidovali“, „že ustupují a chtějí se přimknout k někdejším svým odpůrcům.“ Prosím kategoricky p. Šimáčka, aby pro mou osobu všech takových laskavých domněnek se jednou pro vždy vzdal. Odmítám jeho hypotesy jednou pro vždy. Já neodvolávám ze svého díla ani čárky. Celé, jak je, jak rostlo a stojí, je držím! Tak bylo nutné, tak je dobré a bez úhony. Ustupovat, křidovat a stydět se — to náleží mým šlechetným odpůrcům, v první řadě p. Šimáčkovi.

6. Pan Šimáček cituje mezi jiným i příkrý soud jednoho z obou jmenovaných pánů o díle p. Jiráskově. Aby bylo úplně jasno, povím svůj soud o něm. Dotyčný pán vytýká dílu p. Jiráskovu, že nedbá ústředí, jeho věrnosti. S tím ovšem nesouhlasím. Hmotné, materielně kulturní ústředí je vystiženo a odlišeno zvláště v posledních pracích p. Jiráskových určitě. Pan Jirásek je mi bez odporu svědomitý a silný, pracovitý literát. Ale nemohu ho uznat za velikého historického umělce a básníka, jakým ho chtějí míti jeho stoupenci. Psychologická stránka jeho díla mi v tom brání, jak jsem dovodil a dokázal v letošních Rozhledech, č. 2., str. 106. a n.

7. Pan Šimáček mluví ve svém pamfletu o spojenectví mém s realisty, s Naší dobou, Časem a p. Macharem. Pan Šimáček je tak zapleten v koteriích, že dnes ani nevěří, že mohou být na světě lidé, kteří se shodnou pouhou ryzí ideou, totožností myšlení — a ne na základě vzájemného kontraktu se závdavkem, s pevně vyměřeným oboustranným prospěchem. Je to žalostný mravní názor, právě názor takového stádného člověka, člověka z literární louže. Pan Šimáček měří všecko sebou samým. Ale za to jednou pro vždy uctivě děkuju. Já se nespojil s nikým. Mně se nikdo nenabízel, ani já se nikomu nenabízel. V „Rozhledech“ (v čís. 2.) jsem v odpovědi p. Vrchlickému vyslovil, že p. Machar po mém soudě měl pravdu. Já nemám ve zvyku zapírat pravdu. To je všecko. Nebylo žádného omlouvání, žádných listů, žádných rozhovorů. (To je odpovědí

Digitized by Google

také jistému venkovskému časopisu, který, jak jsem doslechl, mluvil o allianci mojí s p. Herbenem. Je to čirá lež. Poměr můj k p. Herbenovi je stejný, jaký byl před aférou Macharovou. Nezapomněl jsem nikterak na cechový, nechápavý, obmezený a nečestný leckdy odpor jeho proti symbolismu a mladé naší kritice.) Co soudí ku př. Machar o mém díle, je mi lhostejno. Byl jsem sám a zůstal jsem sám. Se svou prací. A tu přijímám klidně a radostně v nutném a logickém jejím vývinu. Nemám v ní co odvolávat, co opravovat. Je vypracovaný můj myšlenkový typ. Je to moje myšlenka. Nic víc, nic míň. A o ni se opírám. Klidně a pevně. Vím, že se s ní počítá a bude počítat.

8. P. Šimáček píše také něco o mých nečistých rukách, jimiž se nepošpiní žádný muž, literární své cti dbalý. Tomu se směju široce a vesele. Vida, p. Šimáček chce rozhodovat o mojí literární cti! Povedený chlapík! Usvědčil jsem jej teď z falšování a kroucení a nemusil bych s ním dál ani mluvit. Ale řeknu mu přece ještě slovo. Pan Šimáček, má-li trochu uměleckého svědomí v těle, ví co soudit o člověku, který kazí cizí rukopisy, ryje a orá v nich, ničí jich individualní výraznost, jich původní styl. Panu Šimáčkovi, který zná jistě dobře Zolu (soudím tak z jeho románů, kde jej dovede dle potřeby dobře vyssát a rozšlapat), není třeba snad vykládat názor Zolův o takovém uměleckém penězokazectví. Nuže, prosím p. Šimáčka, aby se rozpomněl na svoji redakční praxi. Aby si vzpomněl, jak vykořisťuje té náhody, že tři čtyři nejlepší naši mladí umělci musí tisknout ve Světozoru. A ten člověk chce mně vykládat o literární cti! Milý příteli, před vámi ruce do kapes, hluboko do kapes!

9. Chcete nás poučovat také o rozdílu mezi kritikou a polemikou a vytýkáte, že míchámе obojí dohromady. Nechte toho, byla by to nevděčná práce. Nemáte smyslu pro cíle moderní kritiky a mluvíte o něčem, čemu nerozumíte. Vy myslíte, že kritik nemá svou personalitu. Vy myslíte, že když vy jako „umělec“ ve svých šedivých, ospalých, kožených románech se bez ní obejdete — tím spíše že jí může postrádat kritik. Rozumím vám a docela soustrastně vás lituju. Je to zanedbané vychování. Z těch „kritik“, které jste tiskl a tisknete ve Světozoru, se ovšem nemůžete poučit o individualitě kritické. Ale je to tak již na světě, věřte mi, že taková tzv. polemika, když ji píše hotový člověk, víc vyloží a vyjasní záhad než taková tzv. kritika pp. Vykoukala nebo Klášterského nebo Pešky, či jak se jmenují ti vaši „kritikové“.

Nemám co odvolávat. Kdybych dnes měl projít svou dráhou znovu, šel bych zase tudy, kudy jsem šel, a jen tudy. Byl to čistý boj a dobré dílo ve své nutnosti. Dnes je to cítit. Je mnoho lidí, kteří mně spílají a při tom mne vykrádají. Nazírání, soudy, expressi, nerv — to všecko odkoukávají. Srovnejte, jak se psalo o literatuře před třemi čtyřmi roky a jak teď. A uvidíte, co je v tom mého vlivu a mého majetku, mého a jednoho, dvou mých přátel, p. Krejčího ku př.

Opakuju: všecko platí, jak leží. Kde jsem udeřil dříve, udeřil bych i dnes. Každá rána byla dobrá, spravedlivá. Bylo-li kde nenávisti v mojí práci, byla jen zdánlivá, byl to silný rub lásky, Jak pověděl již krásně Zola: „Nenávist je svatá. Je rozhořčením srdcí silných a mohutných, bojovným pohrdáním těch, jež hněte prostřednost a hlupáctví. Nenáviděti znamená milovati, znamená cítiti svoji duši vřelou a šlechetnou, znamená žíti opovržením věcí hnusných a blbých. Tím jsem s Vámi ve veřejnosti domluvil.

Osobou svou jsem Vám vždy a všude k službám.

Praha, 18. ledna 1895. **F. X. Šalda.**

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Dne 18. ledna 1895.

(Sněm. — Stanovisko mladočeské oposice. — Její úkol. — Návrh H. Jandy na volební opravu — Posl. Kaftan a jeho odůvodnění návrhu na zrušení výmečného stavu. — Mladočeská strana roste kvantitativně. — Neroste i kvalitativně. — Její stagnace. — Nebezpečí z toho pro novou nadcházející persekuci. — Příznaky této. — Jak mohl již býti zrušen výminečný stav. — Nutnost zodpovědnosti straně. Dr. Nejedlý. — Patrik Blažek. — Diletantism organisace mladočeské. — První vítězství socialně demokratické strany. — Dr. Herold a jeho zvolení. — Literatura a politika. Sv. Čech. — — Noví pairové. — Změna kabinetu v Uhrách. — Koalice utlačených a porobených v Uhrách.)

Skp. — Dne 27. prosince sešel se sněm království českého k svému poslednímu efemernímu zasedání. Pravíme-li: sněm království českého, nepravíme tím: sněm českého lidu. Tím není. Je doménou rakouské šlechty a německo-rakouské bourgeoisie. A právě proto, že není výrazem vůle lidu, nýbrž jen obrazem ztrnulého konstitucionalismu a příkladem neživotné autonomie, tedy orgánem nepřirozeným, umělo živeným, jest i neplodným. Je-li říšská rada, v niž se vtělila centralisační státní myšlenka rakouská, dnes organismem (vlastně mechanismem) života neschopným, tím spíše jest jím český sněm, jenž vlastně vůdčí myšlence rakouské odporuje. Ovšem i tu je odlesk poměrů v parlamentu, i tu je na př. koalice, rozumíme-li koalicí každé seskupení zájmů privilegovaných proti přirozeným, tudíž spravedlivým, zájmům lidu. A zájmy privilegovaných tříd, jsouce především zájmy hospodářskými, jsou nejtužším jich vazivem, s nimiž pak vláda poutá i zájmy své vlastní. Prospěch vlády je tedy i prospěchem těchto tříd a naopak.

Naše zájmy české a lidové se přirozeně od zájmů tříd privilegovaných zásadně různí. Prospěch vlády (vládnoucích tříd) jest neprospěchem naším i opačně. K zájmům hospodářským se pak ovšem druží i zásadně se různící zájmy kulturní a sociální atd. a odtud povstává mezi vládou a s ní spojenými třídami, jakožto elementem konservativním, a mezi ohromnou většinou českého lidu, jakožto elementem svobodomyslným, boj, a to boj zásadní. Byl vždy, jest a bude.

Z tohoto poznatku vyplývá zcela určitě i stanovisko mladočeské delegace všude, tedy i na sněmu, jakožto delegace oposiční a česky oposiční. Stanovisko rozhodně zásadní, programově i takticky.

Tedy v dnešním případě: Chce-li vláda systémem centralisačním přenášeti všechnu moc na říšskou radu (a tím ovšem především utužovati moc svoji a svých) a na druhé straně zemskému sněmu všechnu moc bráti — jest po-

Digitized by Google

vinností oposice (dnes tedy mladočeské) tuto snahu mařiti, konkretně ukazovati nepřirozenost parlamentu, a na druhé straně český sněm povznášeti, činiti z vládního orgánu administrativního sbor zákonodárný, udržovati na výši politické situace a dáti mu celkově markantní ráz sněmu národa, jenž je v nejprudším boji o utvrzení národní individuality v lidské společnosti a jenž po 16 měsíců již žije v úředně prohlášeném výminečném stavu.

To však letošní sněmovní zasedání opět nedokazuje. Přeneste je třeba někam do Vorarlbergu, vynechte Kaftanův návrh na zrušení výminečného stavu a ještě jednu, dvě řeči, a mohl by to celkově býti i sněmík vorarlbergský. Vytahují se staré, archivní návrhy, vyřizuje se klidně nejběžnější agenda sněmovní a tendence vlády k bezvýznamnosti sněmu nalézá ještě v netečnosti poslanců podpory.

Oposice musí tu býti iniciativná, útočná, ne vyčkávací a obranná. Nečekati na příležitost, ale dělati si ji, nečekati na konflikty, ale vyvolávati je vědomě a úmyslně. Trvá-li každé jednotlivé zasedání půl hodiny, hodinu, proč by nemohlo trvati 3, 4, 5 hodin? Je nutné výjimečné napjetí sil, a využití krátkého zasedání do posledních okamžiků. Podávati interpelace i na ministry prostřednictvím místodržitele a již při prvních čteních důkladně vždy a všude přiváděti k debatě všeobecnou situaci politickou. Je pravda, byla podána od mladočeských poslanců řada návrhů, ale to vše skoro jest jen akademické. Nevyužilo se jich zplna, a ozvuk jich zaniká na dobro v sněmovních kuloirech. Nesmí se zapomenouti, že sněm má i neocenitelný význam paedagogický, zejména jako volná tribuna. Klid a lhostejnost jeho tlumí i hnutí oposiční. Nad sněmem sice vznáší se stín výminečného stavu, ale ten stín nepadá až dovnitř sněmovny. Zde místodržitel klidně se prochází, zdraví poslance, poslouchá české mluvčí a usmívá se. A nechávati vše zase až do rozpočtové debaty a teprve zde všechny obžaloby vychrliti, není ani takticky správné. Z každého zasedání sněmovního, z každé debaty a řeči musí býti zřejmým duch zásadního odporu, jak proti celému systému, tak i proti jeho představitelům.

Otázka volební reformy razila si cestu sem návrhem posl. Heřmana Jandy. Ale návrh tento znamená již ústupek. Na říšské radě podali Mladočeši přímý návrh na všeobecné, rovné právo hlasovací a na zemském sněmu podávají pouze návrh na opravu volební vzhledem ku všeobecnému právu hlasovacímu. Tento oportunismus je rozhodně neoportunní, ustupuje-li se od zásad z ohledů na jiné strany, jež jakýkoli zásadnější návrh mladočeský nepřijmou. Správnější cesta jest: Neohlížeti se na tyto strany, jež bez toho se od Mladočechů stále vzdalují, jíti samostatně a, na místo věnovati dnes všechny síly neplodné politice parlamentární, pracovati více v politice lidové, postarati se o porozumění v lidu schůzemi, brožurami a p. a dokázati tedy opravdovost v tomto směru konečně i činy. Tvrdí-li posl. Janda, že „šlechta nezadrží mocného kola osudu“, nač tedy s ní stále počítati? Šlechty nemáme opět, poněvadž jsme lidem. Šlechta se nám nezpronevěřila, nýbrž ona se našla, uvědomila si své stanovisko zásadně různé, a čím bude u nás hnutí lidové mohutnější, tím nám bude šlechta vzdálenější.

Návrh na zrušení výminečného stavu podal a v prvním čtení odůvodňoval posl. Kaftan. Toto odůvodňování nelišilo se formou ani obsahem valně od toho, co loni mluvil dr. Podlipný, jenž prosil. Posl. Kaftan nenamáhal se mnoho, aby podrobněji sebral úžasnou řadu fakt, mluvících pro návrh, aby upletl z nich těžkou obžalobu na zemskou a říšskou vládu, aby dokázal, že výminečný stav

Digitized by Google

nutně vyvolal vládní systém a ne my a dokud potrvá, že opoziční hnutí bude stoupati, — on dal se cestou přímo opačnou a dle ustálené již u Mladočechů šablony radikální hnutí bagatelisoval, omlouval, mluvě o rozhazování několika lístků, rozbití několika tabulek, „nezkušených mladících", nevyčituje, že hnutí toto bylo analogickým zásadnímu odporu vládnímu, jím přímo a nutně vyvolaným, a dokonce pak pronesl, že prý studentstvo v Tarnopoli si založilo spolek „Omladině" na vlas podobný, až ho pro to dr. Vašatý musil korigovati. Je to již opravdu trapné. Policii svobodomyslný poslanec věří, ale lidem, kteří stáli přímo ve středu hnutí a tvrdí, že spolku nebylo a nemusilo být, nevěří. Tu aspoň můžeme žádati, aby se mluvila pravda, když už po všech krvácejících ranách nedovede se odpověděti než klidnou, lehtavou, bezvýznamnou suplikou.

Mladočeská strana, správněji mladočešství, roste kvantitativně. Svědčí o tom téměř všechny poslední volby v Polné, Berouně, Kostelci n. O., Kladně, posledně Kr. Vinohradech. Obrat tento v myslích českých není všude zásadovým, veliký vliv tu rozhodně má „stádní povaha" člověka, jak ji zovou individualisté a sociální aristokraté.

Představa veliké rostoucí strany přitahuje mnoho lidí, kteří snad včera ještě měli jiné vyznání politické, spíše neměli žádného. Tento pohyblivý element jest vždy nebezpečným: chová se jinak jako část celku, a jinak jako jedinec, jako individuelní já. Nebezpečné z tohoto elementu je to, že strana neroste stejnoměrně i kvalitativně. Neroste programově do hloubi, a to ani v centru, ani ve svých částech.

Na červencovém sjezdu ujasnili si poslanci jen jednu otázku taktickou: Jsouce ve své veliké většině oportunisty, rozhodli se místo pro opposici zásadní pro opposici parlamentární, ale programu se nedotkli. Tedy jich stanovisko k říši, militarismu, šlechtě, byrokracii, klerikalismu jest quo ante. Stejně mlhavé a neurčité. A nejsou-li zásady jasny, nelze ovšem mluviti ani o opposici zásadní.

Dnešní doba mladočeské strany jest, nejsprávněji charakterisováno, dobou stagnace, třebas již jednou nohou stojíme v ovzduší nových zemských voleb. „Nár. Listy", které před lonským sjezdem důvěrnickým honosivě tvrdily, že s prací již před dvěma roky započato, nás nepřesvědčily a musily by i dnes dokázati své tvrzení. Po tomto sjezdu měla býti provedena nová organisace strany (tisíc mužů!). Teprve nyní se počíná s ní, ale s patentovaně mladočeskou nerozhodností a povrchností. Měl býti na základě jejím svolán za měsíc nový sjezd důvěrníků — sjezdu nebylo, žurnalistická kancelář, k vůli níž konány dvě nákladné schůze venkovských i pražských žurnalistů, a o jejíž nutnosti jest již nechutno mluviti — opět nezřízena, různé odbory výkonného výboru se posud ani nesešly a neskonstituovaly atd. Tedy slibů bylo sice hodně, ale neproveden žádný. Pak ovšem mladočeská strana jest kolosem, ale kolosem na hliněných nohou, jejž sebe menší vánek persekuce vládní dovede nejen poraziti, ale utlumiti a ochromiti.

A o tuto persekuci právě jde. Jsou odůvodněné pověsti, že bude utužena. Mladočeská strana však nepřipravuje se stejnoměrně, a to právě vláda dobře zná, vidí do zákulisí a odtud její odvaha. My sice víme, že vláda by neuvalila výminečný stav na dnešní mladočeskou stranu, (v tom se posl. Kaftan mýlí), zejména zná-li její hlavní repraesentanty, jejichž credem jest na př. názor posl. Špindlera, že politiku mladočeskou vésti musí láska k říši a dynastii, že výminečný stav jest dnes de facto výhradně udržován a rozšiřován k vůli hnutí pokrokovému, a že nová persekuce by výhradně stihla toto hnutí; ale vý-

Digitized by Google

minečným stavem je zasaženo celkově celé opoziční hnutí a právě proto může každá opoziční strana z toho nesmírně těžiti. A tu se nedá popříti, že mladočeská strana z výminečného stavu netěžila a netěží, a zde pak tkví i určitá vina její, že tento stav posud trvá a že bezpochyby přetrvá i národopisnou výstavu, na niž ovšem povede smrtící ránu. Kdyby strana mladočeská se vším aparátem, jejž má po ruce, byla před tváří všeho vzdělaného světa, v parlamentě a sněmu na výmin. stav odpovídala zásadněji, kdyby i na českém venkově byla vzbudila veliké hnutí, nejen že by jistě byl již dávno výminečný stav zrušen, ale strana sama byla by i positivně nesmírně získala na své váze a důležitosti, daleko více, než více méně neplodným debatováním parlamentárním a navrhováním nepatrného vyrovnání.

S touto otázkou organisace souvisí i nutnost tribunalu, jakým má býti výkonný výbor, jakožto vrchní instance strany, pohnávání k zodpovědnosti a vědomí této zodpovědnosti u každého příslušníka strany. Důsledkem toho bylo by hned na př.: Jakmile se poznalo, že advokát dr. Julius Nejedlý vydal právnický spisek, jejž věnoval českému místodržiteli, hájí detektiva a pod., měl býti ihned vyloučen z organisace strany a nečekati, až teprve odjinud se stane upozornění. Takových advokátů má mladočeská strana mnoho. Kdyby nic jiného, znamená to alespoň nehybnost a nerozhodnost strany — znamená zkrátka „mladočeštství."

Jen mimochodem dotýkáme se zde poslední aféry setníka Patrika Blažka, jenž byl zvolen za tajemníka Národní Jednoty Severočeské, jsa vedle toho redaktorem „Čecha", a proti čemuž a hlavně proto některé listy, především pokrokové, rozhodně vystoupily. To bylo přirozené a správné. Ale celá věc má ještě jinou stránku. Setník Blažek trpěl pro své přesvědčení a pro ně také se svého místa ve vojsku vzdal. Trpěl tedy pro stranu svobodomyslnou, která mu pak, když byl bez místa, pomocné ruky nepodala. Ale nepodala mu jí ani nyní, když se mu dostalo místa tajemníka N. J. S., poněvadž i dnes pro malý příjem odtud v redakci „Čecha" zůstává a na druhé straně pak neprospívá se ani samé N. J. S., poněvadž setník Blažek tu ani nemůže rozvinouti činnost, jaká jest nutna.

Zde jsme konečně u diletantismu organisace mladočeské, jenž vynikne tím jasněji, srovnáme-li ji zejména se stranou sociálně-demokratickou, s její fondy vězeňskými, agitačními, podpůrnými, jimiž pak může strana státi se obávanou, imponovati nejen jako celek, ale míti váhu i každým jednotlivcem, jenž ví, že při každém kroku svém může se opříti o značné finance strany. Odtud její vnitřní síla, vzrůst, úspěchy!

Dnes již můžeme konstatovati první vítězství sociálně-demokratické strany u nás. V České Třebové zvolen nedávno první její stoupenec do obecního zastupitelstva a posledně na Kladně zvoleno ze 12 jí postavených kandidátů osm. Kladenský okres dle všeho bude prvním v Rakousku, jenž zvolí i prvního sociálně-demokratického poslance. Při volbě poslance do sněmu ve skupině vinohradsko-karlínské dne 5. ledna zvolen obrovskou většinou oficielní kandidát dr. J. Herold. Tento volební akt jest nad jiné charakteristickým. Ze samého voličstva vyšel proti kandidatuře dra. Herolda, jakožto oportunistické, protest. Prohlašovalo se, že zejména po známém výroku ministra Plenera stran podmínek zrušení výminečného stavu, je nutno voliti radikála. Tuto žádost přednesli i zástupcové nespokojeného voličstva výkonnému výboru, kde však byli odbyti. A hned potom přikročeno i k terroru. V Žižkově voli-

Digitized by Google

telé donuceni zavázati se písemně, že voliti budou dra. Herolda, zvoleni dokonce i dva kontroloři pro akt volební... A to nebyla volba staročeského kandidáta, nýbrž kandidáta svobodomyslného, a to ještě dra. Herolda.

Upravuje-li jinde literatura cestu hnutím politickým a sociálním, je u nás tomu posud spíše naopak. Hnutí politická si upravují literaturu. Sebevědomější ruch politický vlévá i do literatury češtějšího ducha, a nejnovější hnutí politické jest i otcem Sv. Čechových „Písní otroka". Zasáhly markantními svými rysy přímo do středu politického víření. Jak dlouhé konkrétní tvorby jest třeba, než i u nás vyvrátí se ošumělý výrok Goetheův o politické písni, jímž se ohánějí všichni autoritáři a reakcionáři!

Do panské sněmovny bylo císařským rozhodnutím ze dne 12. ledna povoláno nových 24 pairů, dosud největší počet. Skoro všichni členové jsou konservativci nebo liberálové. Vláda vybrala si pairy z favorisovaných národností a stran. Aspirace potlačovaných národností, tedy většiny, tíhnou jinam.

Zajímavo jest, že, co v této polovici říše sesiluje se v panské sněmovně živel konservativní, zajišťuje se v panské sněmovně uherské jmenováním nových pairů vítězství církevně-politickým předlohám.

V Uhrách stala se změna kabinetu. Změna osob, nikoli však systému. Místo dra. Wekerla zaujal baron Bánffy, jenž převzal celý posavadní program i se zbytkem církevních reform (předlohou o náboženské svobodě a židovském vyznání). Bývalý ministr spravedlnosti Szilagyi, jenž dával ráz předcházejícímu ministerstvu, v němž nebyl persona gratissima, ale proti vůli koruny, je kandidován na předsednictví sněmovny a podá předlohu o sňatcích členů panovnické rodiny, dle níž sňatky v Uhrách mají býti uzavírány občansky v přítomnosti ministerského předsedy.

Trvá i starý systém persekuce cizích národností. Ale tato persekuce je dračí setbou. Hnutí rumunské je dohánĕno do krajností, na Slovensku zdvihá se nový politický ruch, v Levoči zvítězil slovácký poslanecký kandidát dr. Zeleňak, a ke všem těmto silným tendencím po uvolnění národnostním druží se již mohutné tendence proletarisovaných mass po uvolnění hospodářském.

Zahraničné rozhledy.

Středem pozornosti jest **Německo**. Politická moudrost dělá tu zkoušku způsobilosti. Jde o to prokázati, až kam jest účelno jíti vládnoucí a potlačené třídě u vzájemném boji. Vážky kloní se k poslední. Snad vlivuplným spojencem jejím jest partikularistická nevraživost mezi jihem a severem německým. Když dne 6. ledna 1895 přívrženci jihoněmecké samostatnosti v Norimberce přijali program, který má přivésti k platnosti státněspolkového ducha říšské ústavy proti samopanovačným snahám ústřední moci, znamená to rozhodnou ztrátu posice pro Prusko, pro jeho byrokracii. Než i bez tohoto partikularismu roste vliv a síla sociální demokracie. Není pro tento fakt příznačno, že v sobotu 15. prosince odmítl říšský sněm žádost státního zástupce, aby směl stíhati poslance socialistické, kteří nezachovali se dost galantně k císaři. Ale to jest příznačno, že proti „vnitřnímu nepříteli" jest Německo úřední úplně bez moci. Jest bezmocno na sněmu, poněvadž musí si dát líbit tvrzení, že jsou v Německu lidé, kteří mají republiku za lepší formu vlády než monarchii (posl. Auer 8. ledna), jest bezmocno i venku, v občanském životě, poněvadž proti demokracii nedovede postaviti nic jiného, než nahý bodák a ministr tajný ferman (jako posledně

Digitized by Google

o spolcích turnérských) a drakonický zákon výminečný. Nový kurs v Německu tone v nejistotě, v bázlivosti nebo v bismarckovské ukrutnosti. Schází mu ideový podklad. Jednotlivé šarvátky vyhrá, ale hlavní vítězství, hlavní prospěch z dnešní pronikavé přeměny hospodářských a politických poměrů nebude jeho.

Poučení v tom ohledě poskytla poslední dobou **Francie.** Pustila se na dráhu stejné reakce jako Německo — Jeho Veličenstvo Kazimír nezadal v ničem Vilémovi II. — a našla zde jen sklamání od prvního kroku až do posledního. Její program, zahrnující konservatism mírně monarchický až k plutokratickému panamismu, byl soustavně veřejností odmítán. První ranou byla volba předsedy sněmovny Brissona, proti němuž marně vláda hledala nějakého svého kandidáta. I při volbě místopředsedů protestovalo se proti Perierově politice tím, že vládní kandidát Deschanel propadl proti radikálu Lockroyovi. Poslední ranou byla volba Géraulta Richarda. Byl odsouzen za článek „Dolů s Kazimírem" v listě „Le Chambard" na rok do vězení, ale voličstvo XIII. arrondissementu zvolilo jej 6. ledna 2742 hlasy za poslance. Ačkoli nebyl připuštěn do sněmovny 309 hlasy proti 218, nezbylo Perierovi, než aby odstoupil. Byl nepopulární, poněvadž podporoval politické a sociální zpátečnictví. Nebyl mu dovolen rok vlády, jak mu „Figaro" přál. Odešel za vyloučeným Jauresem, méně čestněji, neželen nikým jiným, než panamisty z Luxembourgu.

O nic lepší osud očekává vládu v **Italii.** Na Sicilii počítá s odbojem, který není snad socialismem marxistickým, nýbrž houževnatým vzepřením se proti nespravedlnostem úřednictva, proti bernímu přetížení, jež každou hospodářskou evoluci potlačuje. Jest strašnou odezvou hospodářského úpadku, které nevídaně podléhají ženy: touha po hospodářském vykoupení jest u nich tak silná, že zatlačila bývalou jejich bigotnost, stala se jejich jediným náboženstvím. V ostatní Italii spojily se různé opoziční frakce proti Crispimu, aby přivodily jeho pád. Jest neodvratný. Tvrdí sice Bonghi ve vídeňském „Zeit", že Crispi jest pánem situace a že jím zůstane, pokud král nenechá jej v úzkých a ten jej nenechá. Crispi prý nezačachroval důstojnost své osoby a svého postavení za peníze z Bancy Romany; byl prý prostě v rozpacích peněžních následkem četných výdajů, v nichž podporován byl svou, nejvýš dobročinnou chotí. Je-li to špatné, není tím ještě dokázáno, že ti, kteří mu to nejvíce vyčítají, totiž Rudini, hlava mírné opposice, Cavalotti, vůdce radikálů, Zanardelli, hlava levého středu, Brin, vůdce strany Giolittiovy, nedělali by totéž, není tím posice Crispiho podryta. Než Bonghi obviňuje bez důkazů. Crispi má však již svou čtyřikrátstotisícovou nezaplacenou položku u Bancy Romany. Jest ztracen před forem světové morálky, třebas odvoláním vyslance Ressmana z Paříže, hraběte Tornielliho z Londýna a barona Marochettiho z Petrohradu, kteří neměli chuti jeho kousky křidovati, pokouší se o rehabilitaci; v Italii pak možný jest jen do nových voleb, budou-li vypsány.

Ve všech těchto zemích jsou vlády silné v reakci, docházející břitkého výrazu v předlohách proti živlům podvratným. Nemíří jimi jen proti anarchismu, proti sociální demokracii, nýbrž proti všem, kdož chtějí plodný vývoj sociálních poměrů. Radost z nich mohou míti jen ti, kdož neradi vidí, že sociální demokracie opouští revoluční dráhy a dostává se do klidného proudu. Kdo však nevzdal se víry na pokojné rozřešení, kdo z rozvoje sociální demokracie k positivní práci opravné věří, že vyrovnání jest možné, ten může předloh proti živlům podvratným jen litovati. Neplyne z nich nic, než touha po násilném potlačování.

Nepřistoupení na pokojné návrhy opravné se vždy mstí. Důkazem **Belgie.**

Digitized by Google

Místo u všeobecného, rovného a přímého hlasovacího práva zastavila se vláda u nedokonalé množné soustavy a přivodila povážlivé úkazy: mizení liberálů, vzrůst socialistů, lhostejnost i bezmyšlenkovitost voličů. Při množném právu hlasovacím není jednotného cíle, není, důsledně, pevné situace. Dnes Belgii drží pohromadě král. Sama stravuje se vnitřní rozháraností, sesilovanou rozporem mezi flámsky a francouzsky mluvícím obyvatelstvem.

Staré nehybné stanovisko v rozvojovém politickém vlnobití zaujalo **Rusko.** Nic se neukázalo tolik falešným jako optimistický výklad nového regimu za Mikuláše II. Propuštění Gurka, koncese Polákům a jiné úkazy nasvědčovaly sice obratu, ale jen chvilkovému; systém Pobjedonosceva, nejtužší krutovláda, zase přišel k právu. Již se odnímají Polákům koncese a Gurko obdržel od cara vlastnoruční list, v němž chválí nápadně jeho hospodářství v kongresovce a projevuje naději, že vrátí se do civilních služeb k blahu říše. Toliko po stránce hospodářské, podobá se, bude vláda modernější. Zmocnila výbor pro samosprávu okresů a obcí k zahájení činnosti. Obecní zřízení z r. 1863 a městské z r. 1870 má býti ve svých důsledcích provedeno. V Kievě zřízen zemědělský syndikát, působící jako sklad semen, hospodářských strojů a sprostředkovatel dovozu a vývozu. Od 1. 13. prosince zaveden laciný tarif na dráhách o základní ceně za 100 verst 1·44 rublů v 3. třídě.

Na Balkáně poměry se přiostřují. V **Srbsku** dokončen proces Čebinačův, vládou nastrojený, a hned za ním objevila se otrava krále Alexandra, rovněž vymyšlená. Těmito fintami sesiluje se napjetí nespokojených proudů. V Bulharsku stejné napjetí. Byl povolen návrat Dragonu Cankovu a Karavelovu. Oficiosní tisk tvrdí, že musili, aby dostalo se jim milosti, uznati a slíbiti podporu panujícímu regimu. Než jejich návratem otvírá se rusofilství, vládě nepřátelskému, dobrá vyhlídka.

Na dalekém **východě** chystá prý se spolek Číny a Japanu na výboj a odboj proti bílému plemeni. I sesílilo Rusko sibiřské vojsko, aby zabránilo fusi Koreje s Japanem a tím prvému kroku k odboji. Vrl.

Hlídka hospodářská.

(Panství bursy. — Plener jako sociální politik. — Elektrické dráhy ve Vídni.)

Co Steinbach odstraněn byl ze křesla ministerstva financí a ze souvisící s tím funkce sociálního politika, a jeho místo zaujal Plener, zavládl ve finančních kruzích rakouských nový duch. S Plenerem dostavila se i nová kuráž bursovní spekulace, kteréž pořád přibývá. V poslední době, zejména v měsíci lednu, dostoupila spekulační honba takového stupně, že samy žurnály vídenských bankovních a bursovních židů se toho lekají. Takový obrat — jak přiznává se Wiener Allg. Ztg. — jaký jest na burse nyní, pamatují prý toliko bursovní spekulanti z doby před r. 1873. Návštěva vídeňské bursy jest neobyčejná. Nejen u nás ministr Plener, také jinde ukazují vlády židovskému velkokapitálu svou kartu přízně a všude drží se sympathie ke starému ekonomickému liberalismu, jenž jakoby tušil, že království jeho není již pojištěno na dlouho, vrhá se horečnou silou na hospodářství národů, aby vyssál z nich poslední doušek. Zvláštním chvatem tentokráte v Evropě vyniká bursa vídenská. Sympathie k židům na ruském trůně, rostoucí moc úporného liberalismu ve vládě uherské, moc koaliční vlády u nás — to vše popohání oběh spekulační krve a zvláště u nás osvědčuje se, že v dobách, kdy národové jsou vládami nejvíce skličeni

Digitized by Google

a kdy vlády nad hlavou parlamentů dosahují moci fakticky absolutní, ozývá se nejvíce a nejbouřlivěji síla druhého, mocnějšího a pravého sboru zákonodárného — bursy! Prázdný a lhostejný parlament a plná, o vše se interesující a celé národní hospodářství vedoucí bursa! Tak bylo zde před r. 1873 a tak jest i dnes. Předmětem spekulace jsou všechny papíry bez rozdílu, nejen úvěrní, i všecky papíry železniční, průmyslové, akcie bank, uhelných dolů atd. Všechny ženou se o překot vzhůru.

Rozumí se, že tento spekulační chvat vzbouzí důvodné obavy. Jest známo, že se národohospodářské poměry cislajtánské nijak nezlepšily, nýbrž spíše zhoršily. Ba vyslovuje se už předpověď příštího krachu vídeňské bursy! —

Zaznamenáváme nový doklad sociálně politické spravedlnosti Plenerovy. Tento sociální politik hodlá už konečně poskytnouti přídavky nejnižším úředníkům. Peníze k tomu neopatří si však z kapes velkovýroby a z velkoobchodní spekulace, nýbrž — zvýšením sazeb za dopravu osob na státních drahách, čímž hodlá dobyti výnosu aspoň o 2½ milionu zl. většího. Tedy ne zvýšením sazeb za dovoz zboží ve velkém, nýbrž zvýšením tarifů z osobní dopravy. Kdo to zaplatí? Dělníci a podobní drobní lidé, jezdící třetí třídou. Tak řeší Plener politiku sociální: chudému přidá to, co ještě chudšímu ubere.

Statutem ze dne 3. ledna zavedl týž ministr radu praktických znalců pro nepřímé daně z piva, kořalky, minerálního oleje a cukru a přidělil radu tu svému finančnímu ministerstvu. Rada znalců je složena ze 4 až 6 členů, jež jmenuje ministr. Obchodní komory, v jichž obvodě některá produkce dosahuje jistého množství, volí mimo to jednoho člena. Úřad poradního sboru je čestný a těm, kdo nebydlí ve Vídni, poskytne se volná jízda. Není ovšem těžko rozeznati, čí prospěchu zařízení to svědčí. Kdo jiný může přijati „čestný“ (bezplatný úřad, než-li velký výrobce, jenž si i tuto odborovou funkci, v níž bude krýti zájem svůj a svých bližších kartelovaných soudruhů, započte do výrobních nákladů? Mimo to je ústav ten se stanoviska politického i novým centralistickým činem říšské administrativy.

Konečně dovídáme se, že vláda předloží opravu a doplňky živnostenského zákona ze dne 15. března 1883 Liberální ministerstvo dnešní podá prý předlohu tak, jak ji vypracovala předešlá konservativní vláda. Bylo prý by se tak již stalo, ale sloupové koalice nemohou prý se pořád dohodnout o svém stanovisku k vypracované již předloze.

Ve Vídni dají se tedy vážně do stavby elektrických drah. Obec vídenská zadává si o koncesi na své jméno. Stavbu prý zatím nepovede na vlastní režii, nýbrž zadá ji dle nabídek soukromým podnikatelům. Podnik bude ohromný. Jedná se o to, spojiti nejživější místa vnitřního města a ostatních okresů, obetkati celou Vídeň okružní linií, a spojiti vše na jedné straně s hlavním tokem Dunaje a na druhých stranách se všemi výletními a obchodně i průmyslově živějšími místy vídeňského okolí. Dráhy povedou se jednak pod zemí, jednak ve výši nad zemí, kde toho vymáhati bude pasáž. Vídeňská obec podnikem tím nijak nehazarduje, majíc přesvědčení o jeho výnosnosti a výhodě pro další svůj vzrůst.

O finančním a ekonomickém způsobu provedení toho dovíš se, milý čtenáři, z inserátů našich českých oposičních časopisů. *X.*

Digitized by Google

Realismus.

(Prof Dr. Masaryk: „Časové směry a tužby".) Referuje Ant. Hajn.

Článek prof. Dra. Masaryka „Časové směry a tužby" v „Naší době", o němž nám možno již referovati jako o ukončeném, je programem směru nazvaného realismem. Je však méně nežli program, ale na druhé straně zase více nežli program — máme-li totiž na mysli obyčejnou formu programu, v němž vypočítávají se a shrnují všecky další i bližší požadavky osoby, směru, stran. Je méně proto, že neobsahuje takového výčtu a souhrnu — v té příčině „Návrh lidového programu" v realistickém „Čase" r. 1890 uveřejněný (v němž vidíme tolik blízkého s nynějším projevem prof. Masaryka) je úplnější, je spíše programem v běžném slova smyslu. Je však zase tento projev prof. Masaryka více nežli obyčejný program i více nežli návrh lidového programu z r. 1890, protože je to duch programu, duch realismu, nikoli pouhá jeho litera a suchý výčet požadavkův. Obyčejná forma programu směru nebo stran tuto theoretickou část, výklad osnových základů životního názoru, zamlčuje a přichází hned k praktickým důsledkům a konkretním požadavkům, u prof. Masaryka naopak tato druhá část vyšla neúplná a probrána byla, jak sám praví, aforisticky, za to prvá část probrána byla podrobněji.*) A to proto, že autorovi část ta je základem, podmínkou druhé — dříve theorie a pak praxe, praví; „není právě žádné praxe bez theorie, ani praxe politická; politická praxe založena býti musí na předchozím základě theoretickém" a j.

Již proto je potřeba obírati se s jmenovaným článkem prof. Masaryka, protože má býti a je také credem realismu, který hrál a hraje i posud ve vnitřním životě našem důležitou úlohu, ale potřeba je učiniti tak i pro věc samu (nehledě již tedy k tomu, že tu jde o realismus); věc, o níž prof. Masaryk uvažoval, je zajisté konec konců všecko, co zde, na tomto světě pro nás i jako lidi i jako Čechy jest — celý život jednotlivce i národa; vedle toho i názory jeho o věci té samy jsou důležité a cenné a vždy aspoň zajímavé.

* * *

Jaké jsou ony osnovné základy realismu?

Cílem a programem národním jest humanita — čistá člověckost. Humanita není skutečně nic než ideál všeobecného bratrství, ideál naší Jednoty (českých bratří), ideál v pravdě český. Jsme synové téže země, téhož času a týchž rodičův, o to jde, abychom se všichni bratry také cítili.

Humanita (čistá člověckost) jakožto cíl a program národní musí důsledně spravovati i naši národní taktiku — nesmí nám býti pouze heslem, musí býti snahou nás každého a všech. Humanita jen humanními prostředky se dobude. Odtud ne násilím, ale smírně, ne mečem, ale pluhem, ne krví, ale prací, ne smrtí, ale životem k životu, — toť odpověď našeho genia, toť smysl našich dějin a odkaz velkých předkův.

Naší národní taktikou tudíž jest práce osvětná — v práci a vědění viděti musíme své spasení. „Jen tehdáž ubezpečíme trvale budoucnost svou, když duchem vítěziti a vévoditi budeme v odvěkém zápasu, prozřetelností boží nám uloženém". (Palacký.) —

Humanita nesmí býti pojímána jen jednostranně ve smyslu národnostním

---

*) Ale celkem také aforisticky. Vůbec celý článek je více jako glossy k nějakému ukrytému dosud schematu programnímu, nikoli jako samostatný soustavně podaný článek.

Digitized by Google

(jako pojímal ji na př. Kollár) — dnes musí býti pojímána ve smyslu sociálním, a to vede k lidovosti. Humanita dnes znamená pracovat pro ty, které jsme posud z kulturní práce vylučovali. Sociální otázka jest dnes v popředí české otázky vůbec. Rozřešiti ji, znamená osvětliti a oteplíti hlavy a srdce všech, znamená duchu dáti moc nad hmotou, znamená potlačiti sebelásku. Otázka sociální je otázka mravnosti — nemravnosti, je otázka násilí a účinné humanity.

Podle vyložených zásad musí se ovšem i rozšířit a prohloubit i pojem národnosti: pojem ten nesmí se určovati pouze jazykem, ale vedle toho kulturním obsahem národu našemu osudem uloženým. I politika národní musí dostati ovšem dle toho plnější obsah. —

Vzdáti se musíme především t. zv. historismu, t. j. onoho odvrácení od přítomnosti k minulosti, ve kterém jednostranně s vážným nebezpečím pro národní věc tkvíme. Od minulosti musíme přejíti k přítomnosti. My proniknouti musíme tajemnou rouškou přítomnosti, my poznati musíme ten život přítomný a jeho pravé podmínky a z toho poznání, jež přirozeně musí býti doplněno poznáním historie, musíme smělým čelem hleděti v budoucnost. Tento požadavek netýká se pouze názoru politického, je všeobecný a musí spravovati všecko myšlení a konání člověka. Je to filosofický základ toho, co se může zváti realismem: Poznávej vždy a všude věci a jejich jádro! Ne vývoj věcí je prvou důležitostí pro ducha, ale věci samy!

Realism má tedy čeliti historismu (upřílišenému). Realism, jakožto nový směr proti směru starovlasteneckému, má tento úkol:

Způsobiti důkladnou revisi celého národního programu a konání naproti starším názorům, a to cestou literární revoluce (jako před tím učinil Havlíček a vlastně již Dobrovský.)

V prvé řadě běží o prohloubení a doplnění literárního, vědeckého a filosofického vzdělání. Realism zde přirozeně pro toto doplnění více než doba předchozí dbá přírodních věd a obzvláště věd sociálních. Ve filosofii realism opírá se netoliko na filosofii německou, jak posud, ale také na filosofii národův ostatních, francouzskou, anglickou, ruskou.

Realism je pokus znárodniti všecku vědu a filosofii — chce vědecké a filosofické vzdělání socialisovat.

Odtud i karakter kritiky realismu: sebeobžaloba — realism je slovanská sebeobžaloba společné viny a nedostatkův, protest proti falešnosti mrtvé i živé.

V souhlase s tím je i politický program realismu; tu především politika vnitřní: vydatné sociální reformy a práce kulturní. V politice vnější pak program Palackého, program státoprávní — v dohodě s našimi Němci usilovat o samostatnost v rámci říše rakouské; samospráva každé národnosti v zemích českých ve vnitřních věcech jejího života.

Co se týče poměru českých zemí k soustátí rakouskému, tedy federalisování Rakouska podle Palackého „Idee státu rakouského".

Politická taktika (ve smyslu humanity): důsledné využitkování všech moderních pokroků ve všech oborech společenské správy. Taktika rozumná a poctivá — stejně poctivá k nám samým i k cizím.

Více čekejme od sebe nežli od vlády — tudíž co největší samočinnost. Využitkovati všecky pokroky a vymoženosti vědy a poznání — musí býti heslem naší národní praxe.

Realism stranou (pouze stranou) býti nechtěl a nechce a není — je

Digitized by Google

směrem a methodou. Jeho postavení je uprostřed mezi konservatismem a radikalismem.

To jsou základní názory creda realismu, vysloveného prof. Masarykem. Autor vyslovil se ovšem i o některých konkretnějších věcech — na př. o organisování vědecké práce u nás, o studentstvu, o politických stranách, šlechtě, klerikalismu, sociální demokracii a j. — o tom ovšem, pokud potřeba, zmíníme se rovněž.

* * *

Některé z oněch základních názorů nejsou ovšem pouze výhradními názory realismu; mají je ovšem, více méně vědomě, i jiné strany naše — to není výtka realismu, to je prosté konstatování. Tvrdíme, že právě onen nejzákladnější a nejobecnější názor realismu (humanitu) mají i ostatní strany naše — tvrdíme tak nejen proto, že si nedovedeme ani představiti, že by mohly býti strany, které by nejen tohoto ideálu humanního (všeobecného bratrství, čisté člověckosti) neměly, nýbrž které by dokonce snad vztyčovaly jiný protivný nějaký ideál — tvrdíme tak i na základě positivních úkazův. Všecky naše strany zápasí pro to, aby po vítězném zápase nastal mír a klid a za nich co nejpositivnější práce u nás ve všech oborech. Žádná nezápasí jen proto, aby zápasila, z nějaké bojechtivosti, nýbrž jednak se brání, jednak dobývá toho, co se nám nehumanitou zadržuje a upírá. Je tu mezi realismem a nimi ten rozdíl, že realismus z tohoto humanitního ideálu i před veřejností vyšel, předem a zřejmě jej vytknul, kdežto u druhých stran se to neučinilo nebo nečiní, je však to ve věci samé ukryto. Vezměme si i sociální demokracii, stranu založenou, jak prof. M. praví, na materialistickém názoru světovém — nehoruje-li i ona o všeobecném bratrství, o lidskosti a humanitě, a není-li to konečný její ideál?

Konečně sám prof. M. to doznává, pravě, že „Kollárovu ideu humanity přejali všichni naši vedoucí myslitelé, přejali ji politikové, a tak naše nejlepší usilování posud je mimoděk pokračováním ve velikých ideích doby reformní". (208.)

Nejde tu však konečně ovšem, jako i podobně všude jinde, o ideál — nýbrž jde o skutečnost, o sám život, o samu činnost, zda-li tyto onomu ideálu odpovídají.

Je odpor mezi ideálem a skutečností (naším jednáním, životem), či není? Lze ovšem říci ihned předem, že je — ani sebe jasnější a přesnější příkazy ethiky nejsou dostihovány skutečností, tím méně obecný ideál humanitní, bez určitých obrysů, nesměstnaný v příkazy a formule, jenž musí býti vždy přece jen (i kdyby člověk došel k němu rozumováním) více cítěn, má-li býti životní a účinný, a bývá z pravidla cítěn jako něco sice velice vznešeného a velebného, ale zároveň neurčitého a nevyslovitelného. Je tu odpor nutně vyplývající z rozdílu mezi theorií a praxí, ideály a životem.

Ale odpor ten přichází i odjinud — právě z existence nehumannosti, nehumanního jednání. Kdyby všickni lidé, jednotlivci, i jejich jakékoli svazky, až po státy (incl.) žili poctivě, mírumilovně a cítili více pro bližního nežli pro sebe, nebylo by vůbec dávno vnější příležitosti k jednání nehumannímu. Slovem, chci říci, že nehumanní jednání a život nevychází často z vnitřka člověka, nýbrž je provokován cizím nehumanním jednáním a životem i proti smýšlení člověka.

My vidíme v životě samém panství zásady „oko za oko" — ale zásada ta příčí se humannímu ideálu, neboť ten vyžaduje i humanní taktiky, humanního

Digitized by Google

jednání, humanních prostředkův. Humanní taktika — to je absolutní příkaz humanitního ideálu — ale skutečnost co chvíli, neustále a všude proti příkazu tomu se prohřešuje.

Prof. Masaryk jest si toho vědom a u vědomí tom připouští porušení (ovšem výminečné) onoho příkazu. Praví, „že může každému člověku nastati doba, že proti násilí musí se bránit železem, netoliko prací a rozumem“ (114) — prof. Masaryk užívá dokonce slova musí. Interpretujeme-li dobře, má tedy zásadu: Naprostá humanní taktika ustavičně, a jen v jistých dobách, když to musí býti, i „železo“.

Ale, uskutečňuje-li skutečnost tuto zásadu? Jednáme-li v životě pořád humanně a jen jednou, dvakrát . . ., když to musí býti, jednáme-li nehumanně (užiji-li „železa“, jednám zajisté nehumanně?). Může-li to býti tak? Vezmeme-li v úvahu, co jsme řekli o příčinách odporu mezi ideálem humanitním a skutečností, jest nám říci z týchž příčin, že nemůže to tak býti — vždyť humanní taktika — to je již částečné provádění samého humanitního ideálu! Nezbývá tudíž nic jiného, nežli tato oprava zásady hořejší: Co nejvíce humanní taktika ustavičně, a i při této relativnosti, když to musí býti, vzíti někdy „železo“ — všeobecně tedy: nejen ideál humanitní, nýbrž i ideál humanní taktiky! Naprosto humanní taktika nemůže býti nejen neustále, ale vůbec ne, (již proto ne, že jsme nedokonalí lidé), ale musí býti aspoň snaha po taktice co nejvíce humanní!

Zdá se, že prof. Masaryk i tuto relativnost připouští, chápeme-li ovšem dobře smysl citování Kristovy rady: „. . . . buďte opatrní jako hadové a sprostní jako holubice“ a přidané výstrahy k němu se strany prof. M., abychom my, Slované, dali si pozor, aby v nás had nezadávil holubici. (205.)

Humanitní ideál dle prof. Masaryka je nám odkázán naší historií. Ale i tato (a historie — to je opětně skutečnost!) nutila prof. Masaryka říci, že i v Žižkovi a Táborech vůbec (a není prý o tom pochybnosti) máme český typ — Žižka, toť prý krev z krve naší, kost z kosti naší, ale zase že i Hus, Komenský a Bratří jsou českým typem, Jsme tedy národ Žižkův a Prokopův nebo Husův a Komenského? — ptá se prof. Masaryk a odpovídá: Sami cítíme, že nelze býti obojím a proto činíváme pokus, obě tyto protivy v sobě usmířiti. Nikoli však chtíti z toho nějakou prostřední cestu, nýbrž souladně spojiti obě vlastnosti ve vyšší jednotě duchovní a vzniknou prý karakterové hořící tou pravou účinnou láskou. — Rozumíme-li dobře, tedy býti prodchnut ideálem humanitním, a v duchu jeho nejen žíti a pro věc nejen pracovati, nýbrž, je-li potřebí, i bojovati! Býti člověkem, ale nebýti zbabělcem! (Pokračování.)

Reforma zákona o pojišťování nemocenském.

(Pokračování.)

—*ek*. K § 12. n. z. přáli bychom si dodatek o kvalifikaci úředníků, ježto jenom tímto způsobem možno zajistiti, že instituce nemocenského pojišťování, založená na podkladu čistě lidovém, bude prospívati, bude-li řízení svěřeno rukoum úřednictva úplně způsobilého. Otázka platů — stále palčivá — musí — ovšem mimo zákon nemocenský — také řádně upravena býti. Řádnou práci dlužno řádně platiti.

§ 13. n. z., jeden z nejdůležitějších odstavců zákona, během času nabyl značných mezer, které nutno v zájmu instituce celé doplniti. § tohoto také

Digitized by Google

na více místech dotýká se dotazník ministerský. Tak k odstavci 1. dodati by se mělo, že při dělnících stálých pro pojištění jich rozhodným je místo podniku, v němž zaměstknáni jsou, při dělnících najatých ku provedení určité práce pak místo práce této. (Stavitel mající sídlo živnosti v P. přihlašuje všecky dělníky stálé, ať je posýlá k vykonávání různých prací do různých okresů, u okresní pokladny v P., dělníky najaté pouze k provedení práce v K. přihlašuje pak u okresní pokladny v K.). Ustanovení § 13. ad 2) n. z., že osoby, které ze zaměstknání, na němž jich členství se zakládá, vystoupí a nepřejdou-li do zaměstknání, jímž by se stali členy jiné v § 11. n. z. jmenované pokladny, podrží členství, dokud v královstvích a zemích na radě říšské zastoupených se zdržují, mělo by rozšířeno býti také na členy, kteří příspěvků platiti nemohou, poněvadž výdělku pozbyli (§ 13. ad 3 n. z.), ježto nelze nahlédnouti, proč by tito v takové výhodě býti měli, právě tak jako nelze schváliti, aby zákon doplněn byl (otázka 2.) předpisem, že trvání členství osob v § 13. ad 2 n. z. uvedených záviseti má na tom, aby osoby ty pod ztrátou členství přidržány byly ve lhůtě nějaké pokladně ohlásiti, že hodlají dále zůstati členy. Tu dostačuje po našem náhledu docela ustanovení dosavadní, že členství osob těch zanikne, když nezaplatí příspěvků po čtyry po sobě jdoucí neděle. Rovněž tak zdá se nám, že není třeba měniti něčeho na § 13. ad 3 n. z., pokud jde o členství a právo na pokladniční dávky po dobu 6 neděl osob tam jmenovaných (otázka 3.) Ustanovení je určité a není třeba jasnost jeho nějak zakalovati. Přimlouváme se však za změnu, aby statutární oprávnění § 24. odst. 1., ohledně zvýšení podpory o polovici na místě poskytnutí léků a pomoci lékařské (§ 6. odst. 1. n. z.) rozšířeno bylo také na povinné členy uvedené v § 13. ad 1. a 3., když tito nemocní mimo obvod pokladny, ježto změna ta odpovídala by úplně běžné praxi, s níž obě strany, i pokladny i pojištění, se úplně spokojují (otázka 7.). Důležitá je otázka 4. Zde jest opravdu vhodné místo k opravě, neboť působí divně, může-li dělník — stařec, ku práci po většině skutečně již nezpůsobilý, vstoupením do zaměstknání (viz, co jsme řekli, o šestinedělkách) založiti si nárok na 20nedělní podporu, že by neměl dobrovolně nároku podobného nabyti muž mladý, plný síly, jen proto, že je členem dobrovolným a přes 30 let starým. Na jedné straně každý jednáním na oko může nabyti plných práv a na druhé vylučují se celé řady. K § 13. ad 4 n. z. budiž proto dán doplněk, že okresní pokladna může přijati do svého svazku dobrovolné členy, kteří přestoupili 35. rok, po předchozím prozkoumání jejich stavu se strany lékaře. Za hranici stáří mohl by pak býti vzat 50. dokonaný rok.

Uvážíme-li, s jakou nechutí a netečností mnohdy pracují funkcionáři pokladen bez rozdílu, ač sami volbu dobrovolně přijímali, nemůžeme schváliti opravu, která provedena by byla dle otázky 5., dle které funkcionáři okresních nemocenských pokladen by byli povinni volbu na ně vznesenou přijati. Vedlo by to k tomu, že by někdy v představenstvu nebo ve výboru dozorčím a rozhodčím de facto nefungoval nikdo.

Dle § 27. n. z. nutno každoročně obrátiti ku zřízení reservního fondu nejméně 2 desetiny roční sumy pokladničních příspěvků. Reservní fond nastřádán býti musí nejméně až do sumy dvojnásobného průměrného ročního výdaje. Výše tyto jsou značné a nebezpečí naproti tomu, pro jehož případ reservní fondy stanoveny jsou, dosti malé. Tak hlavně velké epidemie dnes jsou již po většině výjimkou, a nastanou-li, nemají dlouhého trvání. Nemohlo by tudíž vzato býti v úvahu snížení reservního fondu na obnos jednoročního průměrného vydání za

Digitized by Google

posledních pět let, nestačilo by odváděti k fondu tomu ročně pouze 0·1 roční částky pokladničních příspěvků?

S veškerou přísností nastupovati sluší proti simulantům, proti nimž pokladny dnes mají v rukou zbraně úplně problematické. Dnes mohou totiž pokladny žádati, aby simulanti platili dvojnásobné příspěvky tak dlouho, až většími dávkami nahradí způsobenou škodu, ale pokladna nemá moci příspěvky ty v dvojnásobné výši si zjednati, neboť exekuce proti simulantům vedené z pravidla zůstávají bez výsledků a zaměstknavatel sám dělníkům takovým větší příspěvky pro pokladnu strhovati nesmí (§ 78. ř. z. a § 34. n. z.). Zde dalo by se (otázka 9.) odpomoci jenom tím, když by simulanti pokutami stiháni býti mohli. Ježto jde tu o tresty ukládané většinou pomocníkům, mohlo by obdobně užito býti předpisu § 135. ř. z. t. j. přestupky podobné trestaly by se vězením, jehož výše byla by řízena výší škody pokladně způsobené.

Proti obmýšlenému zostření povinnosti přihlašovací v tom směru, že by zaměstknavatelé museli přihlašovati pomocníky své, nejen když zaměstnání osob těch podmiňuje členství u okresní nemocenské pokladny, nýbrž v každém případě během 3 dnů na určitém, zákonem stanoveném místě, při čemž bylo by udati onu pokladnu, u které přihlášení učiněno (otázka 8.), se vyslovujeme. Zde ukládala by se zaměstknavatelům povinnost nová, čistě formální, přihlašování jedné a téže osoby na dvou různých místech, které by po našem náhledu, i kdyby z příčin kontroly praktikováno bylo tím způsobem, že by na určitém místě, u určitého úřadu zaměstknavatelé oznamovali nastoupení svých pomocníků s udáním, u které pokladny je pojistili a z tohoto místa, z tohoto úřadu pak oznámení toto postoupeno bylo ihned té pokladně, ku které by dotyční pracovníci dle analogie zákona náležeti měli, nevedlo k zamýšlené kontrole, poněvadž by v chaosu jmen těch, každý týden, ano každý den se měnících, nikdo se nevyznal.

Schváliti naproti tomu beze všeho nutno obmýšlenou změnu § 61. n. z., dle kterého nemocenské pokladny mimo okresní povinny jsou (každý týden) ohlašovati politickému úřadu I. stolice nejen osoby vystoupivší, nýbrž i nové členy. Dosavadní způsob ohlašovati pouze ty, kdož z pokladny vystoupili, ke kontrole nestačí a je pouhou, nepotřebnou hračkou (otázka 13.). (Pokračování.)

Z naší doby.

Kronika.

T. Radost zmizela ze světa. Kde jsou staré časy bujných karnevalů? Kde jest zvonivý a srdečně upřímný smích šašků a harlekýnů. Šašek dělá gogolovsky veselé vtipy do socialistických listů, a harlekýn směje se v slzách a tak nějak se vážně rozhlíží, koho by do opravdy svou plácačkou uhodil. Jen proto nazýváme masopust karnevalem, že maskujeme v něm veselí. Jsme všichni tak „společenští“, tak „obroušeni“, že jdeme s ostatními a usmíváme se, jako oni usmívají se na nás. Vzájemně si ukazujeme příjemné tváře. Ale uvnitř? Tam pochybnosti a sklíčenost. Tam se tápe a hledá, věří a nevěří, a bývá tak často a třeba bez příčiny bolno. Francouzský kritik Ernest Tissot vidí karakter naší doby nejlépe vyjádřený ve známém Neidlově obraze „Die

Digitized by Google

Lebensmüden". Obraz znáte. Muž a žena stojí v objetí nad zpěněnými vodami, aby se do nich vrhli . . . „Básní, filosofií, nekonečnem jsou jejich obličeje, kde ve zkřivených tazích muže a strachem se chvějící bledosti ženy zjevuje se všecka neznámá, ale hrozivě suggerovaná minulost, neslýchané, třeba nehmotné pohromy, šílené a neužitečné vzpoury, smrtelné, bezpříčinné zmalátnění, které dovedlo je až k této dvojnásobné zbabělé sebevraždě. Pravdu má francouzský kritik. Bolest na pohled často bez příčiny, pohromy nehmotné a touhy šílené a neužitečné, mísí se vám neharmonicky v smích karnevalu.

A přece tančíme! Ani ne tak na Žofíně, jako venku na ulicích, doma, v redakcích, v parlamentech. Vášnivě závratný kvapík. A bez ustání. Vinohradské volby, zápisky pokrokáře — hoj, jaké tance! Že je vám ošklivo při tom, že nevíte, je-li masopust či popeleční středa? To právě jest výhodou, že obé více nerozlišujeme. Memento mori více neplatí. Dohraje-li se jeden kvapík, hned začne nový a znovu: do kola . . . bahnem a špínou. Že netančíte, že raději se postavíte doprostřed, „dělati ostrov"? Vír vás strhne. Už se rozčilujete pro to, co řekl p. Kučera p. Stachovi, oba žurnalisté, s nimiž třetí nerad je jmenován, už vás chytil ve své sítě p. Tomš. A vy chcete se příti s Apostatou, jste-li podobni nihilistům, či nic. Bylo by ovšem rozumnější s denunciantem naložiti po zásluze a více mu nevěnovat pozornosti. Ale ne. Několik revolveristů rozepsalo se o pokrokářích a Baxových zápiscích do venkovských listů (je to na výchovu lidu!), i musíme také o tom psáti. Vždyť předloni jsme tak psali o aféře Masaryk-Grégr, loni o nepořádcích v mladočeské straně, proč letos nemohli bychom tancovati s pp. Tomšem, Kučerou a Stachem? Že by slušná dívka dala košíčkem pánovi, který nestydatě si dává pseudonym doktor Stejný? Že není právě lákavým tanečníkem, kdo při určitých dobrodružstvích se neprávem obléká v čamaru pokrokáře?

A jiné tance? Je jich na vybranou. Hleďte jen na oba naše milé spojence. V Německu vesele dupají si „Polku — podvratu" a v Italii kolébají se Crispiho valčíkem. Carducci, velký básník, jim k tomu troubí a pomazané hlavy gratulují. Že je podvodník a šejdíř ten dobrý p. Crispi, jste četli? Toť mýlka, velcí nekradou. Vždyť každou chvíli horlí pro nedotknutelnost soukromého majetku a vymýšlejí rozumné zákony proti těm, kdo theoreticky hledí ho zvrátiti. Že by v praxi byli jiného náhledu než v theorii? Ty sloupy společnosti! Ve Francii už se neříká Tout-Paris, ale Tout-Mazas, t. j. ne celá Praha — ale celý Pankrác. A W. Allg. Zeitung měla onehda rozhovor z boulevardů, jehož jadrný obsah byl, že slušný člověk se dnes musí stydět na ulici mluviti s člověkem, který byl ministrem. Jest věda vinna tímto nedostatkem vážnosti k autoritám? V německém sněmu bylo tak tvrzeno a prudce útočeno na universitní kathedry. Nenese více viny ta cháska urozených brigandů — těch panamistů a politiků à la Crispi? Kde je „podvrat"?

Chvála bohu, že my v Rakousku jsme podobných Panam dosud ušetřeni. Ne, že by náš parlament požíval proto větší úcty než francouzský a italský — ale že můžeme se chlubiti lepšími mravy, jak se na takovou dobrou, starousedlou monarchii sluší. Na vídenské burse tancují sice papíry také prudčeji a bouřněji — a kdo ví, jaký tomu bude konec — ale v celku naše společenské špičky se drží, a lze-li mluviti o podvratu, jest to jenom podvrat z dola.

A ten už se udolá. „Výminečné čtverylce" přidělá náš p. tancmistr ještě jednu turu a my ji klidně odtančíme. A víte, jak ukončíme tu pěknou „výminenou čtverylku"? — Polonesou, sdělanou na původní české motivy. Pěkné

Digitized by Google

figury skomponujeme hrbením zad a ukončíme krásný tanec apotheosou snažilství, kterou uspořádá p. Trakal, poslanec, intendant Nár. divadla a ředitel strakovské akademie. Bude to elitní politický ples. Přijde i vysoká šlechta — už proto, že tam bude p. Trakal — do Nár. divadla za ním chodí také. Chcete-li „spanilé dámy mile překvapiti“, navrhuji na první list tanečního pořádku motto: „Zatemnělá století hrubé moci jsou za námi; toto tisíciletí alespoň neuzří jich více. Jen duševním zbraním mohou nyní národnosti podlehnouti.“ Jest to citát z brožurky Jos. Mat. hr. Thuna: Der Slavismus in Böhmen, 1845. Vysoký aranžér naší čtverylky bude z něho míti radost.

Že pro tyto politické tance neustaneme v naší Literárně-umělecké dvořance, je jisto. Dvořanka jest sice tanec, který už vychází z mody, ale naši literáti a umělci si ho stále cení. S obzvláštní vervou zatančil ji nedávno p. K. Krejčík, illustrator vídeňských pikantních listů, s p. Dr. J. Herbenem, spisovatelem. Jak nedůtklivý je pan Krejčík ke kritice, ač sám v Šípech kde koho blátem poházel. Nár. Listy 10. ledna mluvily o nějakých maďarských Šípech a nazvaly „cynickým“ obrázek, kde politikové a ministři jsou zobrazení jako buldoci a podobná zvířata. Jaké pak jsou vaše obrázky, p. Krejčíku? Cynické? Ne, svrchovaně nevkusné a sprosté.

A ještě jeden taneček z uměleckého světa. Roztomilý „pas de trois“, jenž předveden byl p. ředitelem Šubertem, p. Leoncavallem a slč. Pospíšilovou. Při hubičce, kterou dostal od p. Leoncavalla, měl snad p. Šubert méně příjemnou vzpomínku na slč. Pospíšilovu a udiveně hleděl milýma svýma očkama, jak z německých divadel slč. Pospíšilova za jeho zády hopkuje na Národní a jak opačně pan Leoncavallo přímo z jeho teplé náruče velmi taktně běží k řediteli Neumannovi.

Tak se žije. Smějeme se, leč ponejvíce bývá trpký ten náš smích. Až bude p. Dr. Podlipný purkmistrem a osvětlí celou Prahu elektricky, stejně těžko jako dnes naleznete člověka myslícího a při tom spokojeného. „Spokojení lidé, to jsou trubci v oulu. Mizerná cháska“, povídá dr. Johannes v Hauptmannových Osamělých lidech, a je mnoho pravdy v těch slovech. Spokojenost jest velmi často totožna s mrtvým klidem, stagnací. A neznamenala by spokojenost v našich daných poměrech zbabělost, podlost?

Je možno dneska býti spokojeným? Vzpomenete si na Bory, a zalétáte v mysli do tichých komůrek ... Ten filantropický p. ředitel, muž z doby rokoka a kaprálských holí — jaký má se svými svěřenci masopust? Zda tancují mu podle noty? Zda budou také tancovati tak, až vyjdou?

Bude to sousedská, pomalá, vážná — anebo znovu bujné mladické kolo?

Dnes tančíme na sopce. Snad zatopí nás láva, již jícen vychrlí, ale i na té lávě vzrostou nové světy!

Digitized by Google

K otázce kritiky.

Napsal F. V. Krejčí.

Otázka kritiky vznášela se v samém popředí nejnovějších našich literárních bojů — ba více, ona ty boje vyvolala a o ni se tyto boje vedly a dle všeho dále ještě povedou. Nejde dnes u nás o příchod nového nějakého směru literárního, jako šlo na př. před r. 1830 ve Francii o romantism, před r. 1870 o naturalism, nemůže již o něj proto jíti, poněvadž to, čemu se říká „moderní", znamená jistou skepsi a překonanost vůči všem směrům, znamená nervósní tápání a hledání na nejisté půdě, značí to snahu po neodvislosti vlastního Já umělcova na všecky strany, značí to uměleckou anarchii a bezprogramovost. Opakuji tedy: nejde o to, má-li býti na našich literárních cimbuřích vztyčena korouhev naturalismu či symbolismu, dekadence neb toho neb onoho směru a programu. Ale šlo především a jediné o kritiku. O to, do jaké míry smí býti upřímná a bezohledná, a do jaké míry je povinna býti benevolentní. Jedni chtějí upřímnost a bezohlednost za každou cenu i za cenu benevolence, jiní chtějí především benevolenci a upřímnost jen do té míry, pokud to povinnost býti benevolentním připouští. Že skutečně jde jen o tuto otázku a nic jiného, ukazuje i nejzběžnější přehled všech posledních afér z literárního bojiště: vždycky byl jablkem sváru nějaký čin kritický, nikdy ne novotářská kniha, i sebe smělejší a kacířštější.

A poněvadž se tato, dnes nejdůležitější naše literární otázka, otázka kritiky, tak nešťastně formuluje, jako totiž otázka pouhých osobních vlastností kritikových, jeho shovívavosti, blahovolnosti, slušnosti, ba dokonce i vlastenectví a piety k mrtvým, proto nemůže býti řešena a diskutována než stejně nešťastně. Poněvadž se jedná tak příliš o osobní cit kritika ku spisovateli (a to zase k jeho osobě víc než k dílu), o to, posuzuje-li ho s obdivem, pietou aneb zase s nenávistí nebo nedostatkem každého citu — není divu, vrhá-li pak každý vlásek, který se na kritice najde, svůj stín zase na osobu kritika a je-li pak boj literárních skupin a živlů vlastně nepěkným bojem osob.

Ale ne, takto se otázka kritiky u nás dnes klásti nesmí. To by značilo, zůstati na jejím pouhém povrchu, na vášnivém projednávání věcí, které se jinde samy sebou rozumějí, na otázce pouhého tónu. Jest již na čase, aby ty pojmy a měřítka jako: „shovívavost", „přízeň" či „nepřízeň" kritiky přestaly jednou strašit v oceňování kritické práce — je známo přec, jak podřízený úkol tato kriteria v moderní kritice hrají. A co by se také tím stalo na prospěch naší kritiky, i kdyby tato otázka tónu byla vyřízena ku spokojenosti těch, kdož volají po větší její blahovůli vůči posuzovaným zjevům a po umírněnějším tónu? Komu by se tím prospělo? Snad několika autorům, kteří otevřeností kritiky nejvíce trpěli. Ale rozhodně ne kritice a následovně také ne literatuře vůbec. A zřetel na to, jakým způsobem by se vnitřní cena kritiky jako důležitého oboru literatury zvýšila, má býti přec rozhodujícím. Získala by na vnitřní ceně nějak již tím, že by snížila tu a tam nějaký stupeň intensivnost svého tónu, že by zamlčela to neb ono, co by

Digitized by Google

měla na srdci? Pochybuji. Vlastně nepochybuji, ale jsem si jist, že by tímto zadáním nepodmíněné pravdomluvnosti a otevřenosti nejen se prohřešila proti svému vlastnímu úkolu: býti živým, neúprosným svědomím své literatury a doby, ale že by tím i stírala se svých prací pel individuelní rázovitosti, který činí práce její právě tak zajímavými odlesky duševní fysiognomie kritikovy, jako jimi jsou u jiných autorů verše, povídky, dramata.

A kdybychom i připustili, že by tím neztratila, není z toho nijak zjevno, co by získala. Jak jsem již řekl: několik autorů bylo by zbaveno nepříjemných a, jak rád doznávám, zajisté otravujících pro ně rozčílení, jež jim příliš upřímná kritika časem připravuje, bylo by více klidu v literárním životě, více vzájemné blahovůle a vzájemného cenění — ovšem jen na venek — ale nehledě ani k těmto škodám, které by jistě literární život odnesl, kdyby byl takto postaven na běžně přijatých lžích a augurství, nehledě tedy ani k tomu, kde by se v tom měl hledati prospěch literatury, zvýšení její duševní a umělecké úrovně? I při všem obratu v tónu a osobních poměrech utkvělo by se ve věci na ztrnulých stanoviscích. Kritika by zůstala ve věci, t. j. ve svém východisku, ve své methodě, ve svých cílech tam, kde po desítiletí byla. A takovou ji přec míti nechceme, v tom, myslím, snášíme se my „moderní“ i se všemi staršími autory, kteří mají vůči kritické práci přísnější požadavky. Vždyť po léta naříkalo se u nás se všech stran na nedostatek skutečné kritiky, t. j. kritiky jako propracovaného a s hlubšími aspiracemi pěstovaného odvětví literárního, naříkalo se na její šablonovitost, duševní chudobu, řemeslný ráz atd., samé staré a známé to stesky, které netřeba zde ani opakovati. A dnes, kdy činnost kritická zabírá tolik sil mezi mladší generací, ano kdy ona se stala nejvýznačnějším rysem dnešních nových směrů u nás a kdy — ať již o dosavadní její hodnotě smýšlí každý, jak chce — projevuje ona vážnou snahu a naději, státi se samostatným, vysoce důležitým a bohatým oborem myšlenkové práce, kdy ona přináší z ciziny nejen nová východiska a postupy pro svou práci, nýbrž i obohacující perspektivy nových duševních obzorů pro celý národní život — právě tedy v takové době má být ona stlačována na myšlenkově chudou, často i malichernou, osobně zbarvenou diskusi o slušnosti, blahovolnosti a jiných podobných věcech, týkajících se, jak jsem již řekl, pouze jejího tónu, výrazu?

Zůstávati v naší kritice při starém, značilo by tedy jíti v ní nazpět. A to by se stalo, kdyby dnešní diskuse o kritice zůstávaly pořád na naznačené právě úrovni. Kritika u nás má snad mnohem více dohánětí než ostatní obory literární. Postavme jen vedle sebe vývoj české poesie nebo románu posledních desetiletí a vývoj české kritiky — může-li se o nějakém jejím vývoji vůbec mluviti. Ať se již smýšlí na různých stranách jakkoli o literární produkci posledních dvaceti let, postavme jen však vedle básnických prací Vrchlického, Čecha, Zeyera to, co se o nich psalo! Jak uboze se vyjímá téměř všecka ta kritika vedle souběžné, živé umělecké produkce! V těch dobách neznačila kritika u nás nic více než jakýsi málo významný, žurnalisticky psaný přívěsek belletristických listů, autorům protivný, obecenstvo pro šablonovitost a prázdnotu odpuzující. Nebylo kritiky, která by myšlenkovým rozsahem a hloubkou, i množstvím vynaložené duševní práce, i formou svou mohla se vedle umělecké produkce stavěti jako činitel rovno cenný, v jistých osobitých stránkách ještě nad ni povýšený. Krátce kritik nebyla v těch dobách u nás ani uměním ani odvětvím vědy, byla psána pr pouhé potřeby dne, namnoze i pro potřeby nakladatelů, a pokud tu a ta časem o ni nezavadilo péro některého z produkujících autorů, byla skor

Digitized by Google

vesměs v rukou lidí, kteří svým talentem i duševním obzorem stáli za tvůrčími talenty uměleckými. Od takové kritiky nebylo ovšem možno žádati, aby vyhověla svému úkolu: interpretovati, pronikati a vysvětlovati živou uměleckou produkci, a tím méně, aby vykonávala po případě i vliv vůdčí.

Všecky tyto stesky slýchali jsme po léta a to i z kruhů, které dnes nejvíce se staví proti mladé kritice. Řeknu-li tedy, že naše česká kritika byla po léta hodně nízko a hodně pozadu, a že je tu potřebí nápravy více než kdekoli jinde v naší literatuře, vyslovil jsem tím mínění téměř všeobecné. Mladé či moderní kritice (či jak ji už chceme nazývati) neslyšeli jsme dosud činiti těchto výtek, nikdo nepokoušel se posud vyvraceti věcně její výwody, nikdo i z odpůrců dosud jí nevytýkal povrchnosti, šablonovitosti, ducha-prázdnosti nebo nedostatku opravdovosti. Je tedy dovolen zajisté náhled, že příchod dnešního mladšího pokolení značí i pro kritiku naši nové období, daleko lepší předešlých, přinášející v mnohém to, čeho se oněm nedostávalo. A tu se má najednou mladému, nadějnému proudu uzavříti cesta proto, že svou zevnější formou někde narazil, a celá otázka starší a novější kritiky má se vtěsnati v to úzoučké stanovisko, z něhož stará kritika se jeví jako blahovolná, s literaturou a národem vřele cítící, a nová jako chladná, cynická, nesrdečná, bořící ideály literární i vlastenecké? Není tu až příliš křiklavo, jak se při tom obchází nejdůležitější věc, totiž *věcná hodnota oné i této kritiky*, hodnota a výše jejích úkolů, postupu a výsledků? A všecko, co jsem zde naznačil, směřuje jen k tomu, abych ukázal, jak by se literatuře i kritice málo prospělo, kdyby se celá otázka dnešní české kritiky neformulovala jinak, než jako otázka slušnosti a tónu, jako otázka obrany naproti invasi mladých kritických obrazoborců a jak je naproti tomu třeba projednávati tu otázku v samém jejím jádru, jako otázku pro naši literaturu a celý náš duševní život tak velice důležitou, otázku: jaká má býti česká kritika dnes, aby vyhověla svým úkolům vůči literatuře i požadavkům doby? Jak dalece odpovídala svému úkolu kritika starší a jak mu odpovídá novější?

Tyto otázky měly by býti s důrazem vyzdviženy právě dnes, kdy literární boje, otáčející se pouze kolem výstřelků kritiky, ale ne kolem skutečného jádra její práce, hrozí je zatlačiti. Jediné takto položené otázky mohou vyzývati k odpovědím, které by byly definitivními při cenění jistých zjevů kritiky a kritiků, a ne pouze otázka, zdali ten či onen kritik psal či nepsal méně šetrně o tom či onom autoru.

Jinak se dá otázka české kritiky sformulovati v ten smysl: jak dalece jest ona *moderní*, t. j. stojící na výši požadavků, které na základě velikých vzorů a výsledků kritické činnosti u velkých kulturních národů dnes na tento obor duševní práce klademe?

Odpovědi vyniknou, myslím, nejlépe, odbočíme-li nejprv s pole našich domácích časových otázek především k stručnému nárysu kritiky vůbec v podstatě jejích různých východisek, různých cílů a různého k nim postupu. Tím vystoupí již dosti jasně hlavní rysy toho, co zoveme moderní kritikou. Jest v jejím vlastním zájmu, aby její cíle a zásady byly vyloženy i širšímu našemu obecenstvu. Rozumí se, že to obecenstvo mám zde především na zřeteli a ne zasvěcence, jsa si vědom toho, jak mnoho zlé krve mohlo býti poslední dobou v naší veřejnosti uspořeno, kdyby bylo více těch, kteří, než jen tak zhola nepříjemného kritika okřiknou jako škůdce národa a literatury, dají si práci poznati motivy jeho kritiky, ráz jejích snah a cest, jimiž se ubírá.

* * *

Digitized by Google

Nejprv něco o kritice vůbec. V čem máme hledati její rozsah, její úkol a její hodnotu? Běžné mínění odpoví, že literární kritika záleží v ocenění literárního díla, v pronesení příznivého soudu či zatracujícího ortele. Jejím oborem a úkolem jest dle tohoto mínění tedy především souditi. Čím správněji uhodí její soud na jádro věci, tím jest cennější celá práce kritikova. Kritik, který se v posuzování dopustí přehmatu, buď že tu se dá svésti k bezdůvodné chvále, tam zas nevinně zatratí, takový kritik dle tohoto názoru ukazuje svou nepovolanost a neschopnost. Vše tu záleží na vlásku. Skloniti v některém případě misku, na níž se váží hodnota knihy, o znaménko níž aneb ji jen o vlásek vyzdvihnouti — to všecko má důležité následky pro reputaci kritikovu.

Dle tohoto názoru sešli by se na konci všickni znamenití aneb alespoň věrohodní kritikové v jednom anebo alespoň více sobě blízkých bodech, jejichž střediskem by byla objektivní pravda. A nyní pohleďme, jak ta objektivná pravda a ta blízkost výsledků ve skutečnosti vypadá. Volím příklady z nejslavnějších, všeobecně uznaných francouzských kritiků. Tak Guyau vidí v Hugovi největšího filosofického básníka tohoto století — Hennequin naproti tomu upírá Hugovi jméno myslitele; Bourget vidí ve Stendhalovi psychologického analytika prvého řádu — Brunetière naproti tomu mluví o „drzém" Stendhalovi; Scherer v úplném odporu s všeobecným dnešním vkusem mluví o Zolovi a Boudelaireovi zrovna v nadávkách, Poë, dnes tak znovu odkrývaný a slavený, je v očích Barbeye d'Aurevilly pouhým ničemou se zcela obyčejným talentem; Lemaître soudí beze všech objektivních principů o témže autoru třeba dnes jinak a jinak zítra. Takových příkladů dalo by se sestaviti ještě celé řady, ovšem že jen z literatur, kde má kritik úplnou svobodu mínění. Nejsou všecka zde uvedená jména francouzské kritiky kompromitována úsudky tak sobě navzájem a často i všeobecnému smýšlení odporujícími? Byla by, kdyby skutečné objektivná cena odhadu byla pro kritiku alfou a omegou její hodnoty. Ale tomu tak není. Brunetièrovi je na př. trnem v oku všecko moderní individualistní umění, ale to ho nijak nepřipravuje o význam, Barbey d'Aurevilly byl bojovný kohout katolicismu, vášnivě zaslepený v úsudcích, ale to nevadí nijak jeho významu jako jednoho z nejskvělejších stylistů a zápasníků pérem. A tak do nekonečna.

Z toho může již býti dostatek jasno, že shora uvedený názor o kritice byl by příliš úzkým a jednostranným, že o jejím rozsahu, úkolu a ceně třeba si učiniti pojem daleko širší. Onen názor je pouhou tradicí, opakovanou z dob, kdy skutečně kritika nebyla ničím jiným, než vynášením rozsudku na základě esthetického zákonníka. Ta kritika — jak dále se zmíním — trvá ještě stále, ale není jedinou, a dokonce již není tím, čemu říkáme kritika moderní. Tato však chce býti ceněna po jiných stránkách než pouhém usuzování. Krátce: shrneme-li všecky směry a druhy kritiky pod jeden pojem kritiky vůbec, ukáže se, že ona je nesmírně široký okruh duševní práce, který poskytuje následovně nesmírně široké pole pro nejrůznější individuality, talenty, východiska, methody a cíle, a který pro svou rozlehlost nesnese oceňování pouze jen z jednoho úzkého bodu. Chceme-li kritickou činnost posuzovati, musíme projíti dříve jejími hlavními i od sebe nejvzdálenějšími směry a východisky.

Kritika není tedy věštírnou, odkud bychom mohli čekati věkoplatn a nezvratné soudy. Její slova nejsou a — alespoň u kritiků, kteří svo činnost správným způsobem pochopili — nechtějí býti absolutním evang liem. „Jsme pohyblivi a posuzujeme bytosti pohyblivé", tato slova, jichž u:

Digitized by Google

Sainte-Beure za motto ku svým kritikám, obsahují celou pravdu o této věci a porážejí všecky fanatiky nepravé důslednosti a objektivní pravdy.

Ale v čem je probůh, zeptají se pak tito, hodnota kritické práce, ba konečně její existenční oprávněnost, jestliže se ona zřekne takto svých závazků k této objektivní pravdě, jestliže se vymkne přední své úloze: ustavovati o literárních a uměleckých dílech soudy a odhady, této objektivné pravdě pokud možno nejbližší? K tomu odpovídám: této úlohy se kritika, ani moderní, nezříká. A i tam, kde se jí (alespoň po stránce esthetického odhadu, jako u Tainea a Hennequina) zříká, nemůže se jí přec vyhnouti. Cenění uměleckých děl nedá se z kritiky vypuditi, neboť ono dodává práci její životní šťávy a významu. Kritiku, která by nedala nijak, ani skrytě na jevo, má-li knihu, jíž se zabývá, za vynikající, prostřední nebo slabou, odložili bychom s vědomím, že byla psána zbytečně. O to v podstatě nemůže být sporu, nýbrž jen o to, do jakého stupně jest oprávněno žádati na ní, aby ustavovala objektivní hodnotu uměleckých děl.

Kdo se trochu poohledl po dějinách literatury a kritiky, ví, jak choulostivo jest mluviti dnes o objektivní hodnotě, absolutní kráse a jiných ctihodných pojmech starších esthetik. Nechtěl bych sice jen beze všeho přisáhati na tvrzení Kantovo (Kritik der Urtheilskraft), že soud o umění a kráse nemá v sobě naprosto nic věcně poznávacího, nýbrž že je podmíněn pouhou subjektivitou usuzujícího, jsa přesvědčen, že i pode vším chaosem náhledů a hledisek na umění kryje se přec několik základních, trvalých, a tedy, chceme-li, absolutních a objektivních vztahů a norem — ale mám za to, že všecko toto absolutní a objektivní v kritice týče se vlastně ponejvíce jen věcí primitivních, které se samy sebou rozumějí, u kterých pravá moderní kritika vlastně začíná, ale neústí. Že na př. umění, vyvolávající silný dojem, je cennější než umění ploché, mdlé, že vůbec každá síla má přednost před slabostí, že na př. verš a rým dle jistých pravidel skládaný je krásnější než verš a rým, kterému říkáme chatrný, to jsou ovšem soudy absolutně jisté a objektivní. Ale kdybychom na těch chtěli přestati (a jsou kritikové, kteří to činí) bylo by to tak, jako kdyby někdo chválil prabídnou nějakou odrhovačku proto, že je složena z akkordů, které samy o sobě jsou krásny (neboť to je přec abecedou každé hudební esthetiky, že na př. obyčejný trojzvuk je „krásný“ — ale ten dovede zahráti na klavíru po případě každé dítě). A vzpomeneme-li na známý epigram Schillerův o jazyku tak vzdělaném, že sám za básníka tvoří, pochopíme snadno, že zůstati při těchto základních esthetických konvencích a dle nich dílo a umělce ceniti, značilo by ceniti jeho talent a zásluhu tam, kde talent ani ještě neukázal, kde o zásluze se nemůže mluviti, kde prostě užíval esthetického materiálu, jenž se mu sám nabízel. Neboť jako se hudební kritik (abychom zůstali při hořejší a zde velice vhodné analogii) nedá ošáliti pouhou smyslovou libozvučností akkordů a barvitostí tónů — (neboť to jsou zásluhy nástrojů a harmonie hudební a ne komponisty) — a teprv za nimi, v jejich nejjemnějších vztazích a způsobu, jak jich bylo užito, hledá talent, originálnost a umělecký karakter skladatele, tak se nemá dáti svésti i literární kritik k tomu, aby za talent a umělce prohlašoval každého, kdo vyhověl pouhým základním, samo se rozumějícím předpisům esthetické hodnoty: zvučnému verši, správnému rýmování, poetickým obrazům atd., nýbrž má býti si vědom, že teprve za konstatováním těchto věcí vlastní úkol jeho teprv počíná. A tam také počíná pro něho pole cti a slávy, na kterém si může dobyti ostruh — neboť kritik může, vlastně má míti vyšší ambice, než býti jen bezbarvým, bez-

Digitized by Google

významným stínem, jejž za sebou vrhá tvořící umění. Ty objektivní, všeobecně platné esthetické normy, které se z jisté stránky jeví jako věci primitivní, jež uhodne a pozná každý, jsou pouhou základní abecedou, ze které kritik vskutku originelní sestaví svou řeč, výraz své duše a svého talentu — či jinak celé své subjektivity.

Ostatně tu mluvíme stále jen o cenění esthetickém. Ale jsou — jak obšírněji dále se ukáže — i jiná východiska a jiné normy cenění uměleckých děl: může se ceniti po stránce jeho užitku nebo škody pro společnost nebo národ, po stránce mravnosti, po stránce náboženství, po stránce své význačnosti sociologické a psychologické atd. A kolik těchto různých stanovisek, tolik různých nároků na objektivní platnost soudů. Hennequin na př. chce míti právě tak pravdu jako nejjednostrannější klerikální kritik. Kam se poděje zde ubohá objektivní hodnota, t. j. taková, která by mohla činiti nárok na souhlas všech lidí ve všech dobách? Každý jen nejzběžnější přehled kritických systémů a směrů nemůže končiti než velikou pochybností nad jejich samospasitelností. Je to tak jako ve filosofii. Každý systém a směr obsahuje svou část pravdy. A kde je celá? Co zůstane tedy ze všech kritik, které kdy byly a budou ještě napsány, všeobecně platného? Nechci říci, že nic. Každá příručná kniha literatury nám ukáže celé haldy dokladů. Že na příklad Shakespeare, Goethe, Byron byli velcí umělci, že jsou jisté zásadné rozdíly mezi romantismem a naturalismem, že mezi jazykem Puchmajerovým a jazykem Vrchlického jsou celé propasti a tak dále, dle libosti. Ale to jsou přec věci, které ví každý školák? řeknete. Ano, a tu máte zase jeden důvod, proč kritik není povinen hnáti se jen za bludičkou absolutní, objektivné pravdy svých soudů. Ta pravda to je na konec konvence, fráse, kterou každý hlupák dovede přemílati. Z celé životní činnosti kritikovy, z bohatství a rozletu jeho ducha zůstane na konec malá špetka objektivné pravdy, několik suchých vět konversačního slovníku, a ta se přiloží k minulým. A tak roste budova objektivní pravdy o umění kamének za kaménkem, to dílo jest uznáno za hodno nesmrtelnosti, to odsouzeno k zapomenutí, ustálí se jisté fráse a obraty o zjevech literárních, které na konec se papouškují ve školních lavicích, které znáti „je povinností každého vzdělance“ — a to má být celá bilance, celý resultát životní práce kritikovy, to pouze má zůstati ze všech ideí, které kdy proběhly jeho hlavou, ze všech vysokých ideálů umění, které v ní hořely?

Nikoliv. Kritik chce — a má na to právo — býti ceněn ne pouze jako anonymní jednotka z řady těch, kteří přinášejí své cihly ku stavbě objektivné, věkoplatné pravdy, nýbrž jako samostatné, do jisté míry tvůrčí individuum, jako originelní zjev myšlenkový a umělecký. Plyne to již z dvojaké povahy kritiky. Ona je vlastně obojživelníkem. Kolísá mezi uměním a vědou, nenalézajíc v žádném definitivního postavení. Ráda by byla ovšem vědou — odtud její snahy po věcné pravdě — odtud i sebevědomé programy některých jejích představitelů (na př. Hennequinův pokus „vědecké“ kritiky). Ale ukázal jsem právě, jak nepatrny jsou tyto skutečně vědecké výtěžky (ty totiž, které se vřadí do archivu literární historie) s celou prací a snahami kritiky. A pak materiál její jest nesmírně plynulý, neohraničený, nesmírně hluboký, — jest to duše lidská a krása. Materiál to vědeckému spracování právě tak unikající, jako materiál filosofie resp. metafysiky — proto u obou stejná nespolehlivost systémů. Kritika jedním slovem, i když chce být vědou, nemůže zapomenouti, že jest vědou o umění a má proto určitě vtištěný ráz tohoto posledního. Nejen ve formě,

Digitized by Google

(o uměleckém díle se totiž nedá psát jen suše a šedivě), ale i v celé duševní konstrukci, kterou od svých pracovníků žádá. Umělecké dílo se nedá procítit, pochopit, rozložit, vysvětlit a ocenit než zase duší uměleckou. Ideál kritika je dle mého soudu ideálem čtenáře nebo diváka — v něm třeba, aby bylo sloučeno maximum vnímavosti, citlivosti, obraznosti a analysy, všeho toho, co dokonalý požitek a následující po něm soud o díle vyžaduje. K tomu potřebuje bez mála těchže uměleckých vlastností, jaké má tvůrce díla sám. Ba nad to, on potřebuje uměleckých vlastností neskončené řady různých umělců, on je povinen nositi v hlavě právě tak umělecké ideály umělce idealisty, jako realisty a p. Jen že tyto síly dřímají u něho jen v idei, on je nedovede projeviti. Je jakýmsi druhem bezrukého Rafaela — celý svět různotvárných krás plane v jeho duši, ale síla kritiky a rozboru ochromuje v něm sílu, je zrealisovati. On přichází vlastně se svými ideály umění vždy pozdě. Každá nová kniha je v něm vyvolá, ale on je v tom za básníkem, že byl nucen čekati na toto vyvolání. Každé nové umělecké dílo je pro něho vlastně Kolumbovým vejcem. On vždycky může říci: vždyť to není nic nového, to jsem našel ve své duši také — zásluhou tvůrčího umělce je právě to, že to uskutečnil před kritikem.

Kritika je tedy nejen vědou o umění, ale i uměním přemýšleti, usuzovati a psáti o umění. Pokud chce býti vědou, směřuje k věcným, všeobecně platným pravdám, k objektivitě jedním slovem — pokud je uměním, chce býti chápána a ceněna jako výraz umělecky cítící osobnosti, subjektivity. Tato poslední odnáší vlastně vždycky lví podíl. Neboť základní myšlenka každého vědeckého systému kritiky dá se vždy svésti na subjektivní vlastnosti kritika jako člověka. U Tainea na př. na jeho smysl pro fakta, u Hennequina na jeho prohlédavost psychologickou, u kritiků katolických na jejich cit náboženský, u kritiků „vlasteneckých“ na jejich cit národní. To, co pravil Nietzsche o morálkách, platí o všech na rychlo tvořených systémech, tedy i kritických: že nejsou než posuňkovou řečí osobních citů a vášní.

Jest to tedy subjektivita kritikova, která se v moderních názorech o kritice hlásí ku svým právům. Sny o objektivní pravdě jejích soudů a odhadů rozplývají se tím více, čím více viděti — při dnešním individualistním směru věc tím přirozenější — na všech stranách nejrůznější, nejrůznotvárněji stavěné a zbarvené talenty kritické. Každý z nich má právo na svůj zvláštní karakter právě tak, jako tvůrčí umělci. A možno říci, že každému karakteru mezi produkujícími umělci může odpovídati analogický mu karakter kritika. Jsou kritikové idealisté, realisté, skeptikové i nadšenci, vřelí a studení, blouznící nebo zas chladně pitvající. Kritika jest krátce jakousi resonanční deskou umělecké literatury, nesmírně širokým oborem, kde jest místo pro každý směr a talent, pokud přináší něco osobitého, bohatého, zajímavého, či určitěji v našem případě: pokud ukazuje nové dráhy a obzory pro požitek, pro pronikání, rozbor a odhad uměleckých děl.

Řeknete snad, že se tím prohlašuje úplná anarchie pro nazírání na umění a literaturu. Snad. Ale o objektivní pravdu při tom netřeba se báti, ta se v tomto tření a varu různých směrů kritických neztratí. Neboť nejlepším kritikem je na konec ten, kdo přinesl nejvíce názorů, přijatelných a schopných utvrditi se ve všeobecném mínění a v potomstvu. I mezi kritiky projevují se zákony boje o život. Pronikne v něm a zvítězí na konec nejsilnější a nejschopnější, a to je právě ten, kdo dovede nalézti a vyslo-

Digitized by Google

viti nejvíce takových všeobecných pravd. Kritikové přicházejí a odcházejí, ale v nánosu jejich diskusí a bojů usazují se znenáhla a skoro neznatelně zlatá zrnka objektivní pravdy, té, která, jak jsem ji shora karakterisoval, přemílá se na konec ve školních učebnicích a shrnuje se do suchých vět konversačních slovníků. (Příště dokončení.)

Dr. Miroslav Tyrš.

Příspěvek k jeho poznání a ocenění. Napsal K. Sokol.

(Pokračování.)

3. Podstatou života národního jest Tyršovi práce drobná, každodenní, ustavičná, všeobecná. Vytrvalá práce „všeho lidu" ve prospěch národního celku. To nezbytné a přirozené konání nevyhnutelnými styky podmíněné, vše to, co přechází časem v maso a krev a nevypudí a nesetře se žádným úsilím ani za celé věky — to třeba „oprostit", prohloubit a povznést. Dokud zásady pokrokové nepřejdou v maso a krev nejširších vrstev, dotud nebude národního pokroku. Celý národ musí se státi schopným účinné konkurence světové, rukama i hlavou. Pak teprve všude něco bude platiti, pak teprve nad mnohým bude ustanoven, i to ostatní bude mu přidáno.

„Ta každodenní, ta ustavičná a přece neokázalá činnost tady je rozhodná a nikoli jen vystoupení hřmotná a občas toliko se objevující . . . Tak každým dnem obhajme národ svůj, jejž by bylo pozdě a marně mečem na venek zachraňovat v tom případě, kdyby uvnitř netečnost a zkáza to pevné, zdatné jádro jeho shlodala." (I. 12.)

Tyršovi tento moment každodenní práce byl nad jiné důležitým, neboť vytýká jej opět a opět — a stále důrazněji. (I. 38, II. 43 a jinde.)

„Vojsko národní" má tedy zcela jiný úkol, nežli hráti si na vojáky, nežli přimykati se k militarismu dnešnímu, který pořád stejně zotročuje. Výcvik celých sborů jest především prostředkem kázně a řádu jako jiné. Moderní militarism, namířený přímo proti tomu lidu, který má právě národ zachránit a udržet — s duchem Tyršovy „zdatnosti mužstva úhodného" naprosto se neshoduje. Tyršův ideál muže jest, jako mnohé jiné jeho zásady — klassický. Značí všude muže, který, bude-li třeba, dovede se obětovat. Napřed mužstvo a junstvo úhodné a pak teprve — zbraň v každé pěsti. Tisíckráte to budiž řečeno. Duch zotročilý i s puškou v ruce zůstává otrokem. Mnohomluvné harašení zbraní u spolků, které, mimochodem řečeno, všecky ve stanovách pěstují střelbu — ale nikdy nestřílejí, jest mírně řečeno, nerozumné. Když něco, tak něco. Když už ta neskrotně bojovná nálada nás se zmocnila, vytáhněme národní kanony — na spáče a lenochy a nezapomeňme třeba i odstřelit škodnou. S naším bojovným duchem je to jako s těmi „hrdly a statky".

„Chorobou naší doby je spousta planých řečí a nedostatek plodného činu, jakmile tento vytrvalé a nejen okamžité napnutí sil a skutečnou dělnost za účely povšechnými vymáhá. Nestačí „hrdla a statky" v ústec mít. Nehodno staroslavná slova tato nadarmo brát; nutno každým dne se činit, pružnost a křepost sbírat, k nevyčerpatelné vytrvalosti při každé odporu se odchovat." (I. 35. Srv. I. 29.) Kdo setrvá, spasen bude.

Napřed skutek a potom řeč. (II. 69.)

Digitized by Google

„Branná“ povinnost národní i dle Tyrše má býti všeobecná. Práce národní vyžaduje i součinnosti žen.

„Není‘ všeobecného, vše uchvacujícího vlastenectví, kde nevštěpovala je slova mateřská, a neblaze národu, v němž snahy mužné neoceněny jsou ženami jeho.“ (I. 29.) To jest naše bolavé místo. Vzpomeňte si na ženy rumunské, ženy slovenské . . . — a srovnejte s nimi naše buffetové vlastenky v kostymech — a zachvějete se. Jídlem a pitím odchovává se národ, pak trochu národním vyšíváním. O tom třeba již promluviti rozhodně a vážně.

. . . „nemůže ohromná část pouhým obecenstvem zůstat . . . zde musí časem veškeré obecenstvo ne zmizet, ale z obvodu střídavě na závodiště vstoupit a po jistá léta na něm se tužit. Neboť cizí síla a cizí cvik, tušíme, nikomu nepomáhá, zdatnější úsilí části nepatrné nemůže změnit povšechný výsledek snažení a bojování obecného, a zlomek, který by zlomkem napořád zůstal, neměl by tudíž nikterak rozhodnou cenu pro život národní. Neboť zde více než kde jinde platí výrok, jak hluboký tak vznešený:

„Co všechen lid nezná, nikdo nezná!
Co lid ještě nedoved, nikdo nedoved!
Co lidem se nestalo, nikým se nestalo!“ (I. 6. Srv. II. 19.)

I král není ničím bez lidu.“ (II. 6.)

Povšimněme si dobře: „po jistá léta se tužit.“ Tyrš nečeká zázračnou změnu obratem ruky. Zde máme jiné Tyršovo měřítko národní politiky. Všechen lid — a každodenní drobná práce. Měřítko, jímž možno mathematicky určiti stupeň „národovosti“ politických programů a stran. Čím užší okruh zájmův — tím méně národní.

„Síla člověka spočívá hlavně v tom, že je článkem celku, jen v tomto celku mohl prospívati a dospěti, a každé nucené neb sobětné odlučování je jemu i celku, v němž žije, jen na úkor.“ (II. 6. O účelu spolčování.)

Jsme národem jediným, jsme celkem. Máme tedy všickni bez výjimky společnou povinnost. Pro národ neexistuje uměle vytvořené dělící „pohoří“ českomoravské; pro národ neexistuje v týchž sférách vynalezený dělící jazyk „moravský a slezský“. Národ se neroztrhne podle přání jakýchkoli instancí jako školní mapy korunních zemí, jej nerozdvojí ani „říšské poloviny“. Národ nezná hranic zemských. Národní politika nemůže a nesmí také dáti se jimi omezovati.

Slyšíme i od Tyrše heslo svornost; ale slyšme ho dál: svoboda svornost rodí a libovláda jednotlivce jen různosti splozuje . . . Jednomyslnost co do cíle různost náhledů co do prostředku nikterak nevylučuje; v tom ohledu i stranám volného pole budiž popřáno. Kde není stran, není proto vždy svornosti, nýbrž hustěji netečnost a nerozhodnost.“ (II. 8. sl.)

Odporučujeme našim politickým autoritám a vůdcům. Jejich žurnalistice kapitolku „jak pravdu říci a přece neuraziti, a pravdu snésti a přece si nezadati“. (II. 9.) Všem pak vespolek k různým národním příležitostem výběr hesel, jež ovšem „nutno v řeč skutků přeložit“. Každý na svém místě! Každý den — stále a vytrvale! Za málo práce je také malý zisk. (I. 17.) Vůle a síla nevytrvající má při všech výkonech života cenu toliko jodřízenou. (I. 21.) Čím menší počet náš, tím více na každého se počítá. (I. 23.) Spolčování síly násobí. (II. 7.) Čechu nejvíce ze všech národů, co na světě žijou, potřebí jest, by všechny síly své napnul. (I. 22.) Mají-li v národu kterémkoli všechny síly jeho k nejvyšší působnosti dospěti, musí jim býti především volný pohyb zjednán a zabezpečen. (II. 5.) Duchem

Digitized by Google

všude i hmotné úspěchy jsou podmíněny. (II. 11.) Jiné může si každý podle potřeby vyhledat sám.

4. Demokratism, bratrství jsou přirozeným důsledkem společné práce národní, jako kázeň a řád nezbytným jich požadavkem. Společný vyšší cíl jednotí a vyrovnává a stírá rozdíly stavů a společenských tříd. Odtud ta ideálnost lidového programu, třeba mnohý jeho kus zdál se na prvý pohled ledakomus neurvalý, drsný a jenom chleba lačný. Chléb — duševní i tělesný — všem bez výjimky. Český demokratism, české bratrství má již své historické fáse. Na ně tedy nesluší hledět jako na utopie, ale netřeba je také bráti příliš sentimentálně. Tyršovi soustředěno jest v táborské zásadě „Všickni za jednoho a jeden za všecky“ (I. 26.) „a nezáleží v tom, neviděti vad, alebrž vytknouti je způsobem bratrským.“ (II. 12.) Bratrství vládne tam, kde „platí celek částem nade vše“ (I. 12.) a kde každý má svoje místo. Moudře rozděleny jsou úkoly. Ne každému v še lze jest obsáhnouti, toliko na jeden záměr soustředěné úsilí úspěchu dodělá se. Jedni duševní rozvoj národa u vědě a umění, jedni hmotný blahobyt jeho v orbě a průmyslu vytknuli sobě za cíl snažení svého. Zdar a sláva všem, kdož vlasteneckým puzeni citem takto činili a posud činí . . . A však ni osvěta, ni zámožnost nedostačují ještě, by národ kterýkoliv dostál plné životní úloze své . . . Přežádoucí osvěta, žádoucí zámožnost nám, avšak i to, co obé střeží a hájí. Třeba rázné, neoblomné vůle, třeba přesnosti a zachovalosti mravů, třeba paže mohutné a hrudi pevné, třeba ducha bratrství a lásky mužné, jež sílu trojnásobí . . . (I. 26. sl. Srv. II. 60. sl.)

Bratrství nezáleží ani v tykání, jež Tyrš ani „nikomu nepředpisuje“. (II. 41.) Bratrství znamená vědomí pospolitosti, vzájemnosti: společný úkol, společnou povinnost. Bratrství neruší stavy ani třídy společenské, ale vyrovnává je a sbližuje, stavíc všecky pracovníky svorně vedle sebe na společné roli národní. Bratrství značí, že lidi nesluší ceniti dle kabátu, ani dle příjmů a vydání, nýbrž dle jich charakteru, jich snah, jich práce, jich skutků. Stejné smýšlení, stejné cítění, stejné zásady, stejné chtění — toť bratrství. Rovnost a svoboda mravní. Vše ostatní je vedlejší. Demokratism — toť bratrství všech.

K takovým asi závěrům dospíváme, pročítajíce úvahy Tyršovy a snažíce se vystihnouti a pochopiti jich ducha.

Důsledkem společných snah, důsledkem svobody a bratrství jest spolu kázeň a řád a přiměřené rozdělení práce dle schopností a sil.

„Svobodným v společnosti býti jest, jenom zákon její nad sebou uznávat, avšak zároveň zákonu tomu z vlastní vůle všude se podrobit. Kde není řádu, není svobody, volnosti trvalé a zabezpečené . . . Učme se každým dnem ve prospěch řádů nutných sebe opanovat, osobnost věci a celku podřídit, marnivost co vlastnost muže nedůstojnou potlačovat. Kázeň, již každý takto sám sobě ukládá, šlechtí srdce, vychovává charaktery pevné, činí nás schopny k sebezapření a k obětem, když prospěch všeobecný toho vymahá.“ (I. 16.) Každý ku své úloze národní musí býti vzdělán, připraven a — schopen.

„Doba naše odvracuje se od povrchního a měnivého diletantismu i . polích veškerých a žádá všude již odborníkův. (II. 14.)

To platí i o spolcích. „Každý spolek musí — opakuji to — sv zvláštní úkol pěstovat, on musí národu svým zvláštním způsobem slouži a chce-li, aby ho jiní ctili, svůj vlastní úkol ve vážnosti míti.“ (I. 150. sl

Digitized by Google

„Nutno, aby síly se nerozptylovaly a nemařily, než k společným výkonům soustřeďovaly, nutno spolčování sil a organisace jich. Jen ty spolky mají význam a hodnotu, kterými vývoj sil národních se podporuje. Škodlivým spolkům vedle sebe nepřejme života. (II. 6.)

A nepřehlédněme poučný Tyršův doslov: „Žádný rozumný hmotnou oběť nepřinese věci pravým duchem neprodchnuté a spolku duch takový účinně neosvědčujícímu.“ (II. 12.) U nás přečasto se přispívá, aby se neřeklo, nebo aby „je měl člověk s krku“; — na jaký účel se přispívá, ani se nerozváží. Podporujeme mnohdy penězi to, proti čemu slovy bojujeme. Máme mnohé spolky: veterány, privil. ostrostřelce, katol. tovaryše a jiné, kteří působením a vedením jistých osob pracují přímo proti společným našim snahám národním. Protož, když předkládají se nám archy subskripční — hledejme jejich „pravého ducha“.

5. Jednou z nejpoučnějších stránek Tyršových úvah jsou jeho názory o překážkách v práci národní a stanovisko jeho vůči chudobě, bídě, podřízenosti a jiným skutečným nebo neskutečným našim okolnostem a poměrům. Tyrš přes všechnu rozvahu, přes všechnu svoji střízlivost zůstává rozhodným optimistou. V nezdaru neklesá, naopak každý nezdar je mu novou pobídkou k opravě a další, úsilnější práci. „Klesnout nebo dospět“, bylo jeho heslo; buď „všecko nebo nic.“

Tyrš věří, „že žádná moc zevní, žádná síla hmotná a surová o sobě nezničí národy, že život národů, pokud na výsluní pravdy, dobra a pokroku obecného se vyvinuje, je v srozumu tomto neranitelný jako paprsek slunečný, a že jej nepřemohou a nezahubí nižádné moci temnosti, leč neb násilí proti němu vyslané.“ (I. 10.)

„Jen ten je ztracen u zápolu světovém, kdo sám za ztracena se pokládá.“ (I. 75.)

„Národ nepočetný jako my, a zvlášť v těch okolnostech časných a prostorných, v něž postaveni jsme, jen dvojí osud očekávat může, že totiž, buďto jsa netečen, musí znenáhla vyhynout, buď, chce-li žít, že dlužno mu činností ráznou a všestrannou nad jiné vyniknout. Zda jako národ žíti chceme a můžeme, a to plným životem národním, o tom myslíme, že není u nás otázky, toť tušíme, svorný náhled a svorná vůle všech, kterouž by nikdo zvrtnout nedovedl. Vždyť ono vyniknutí, na kterém záleží, neznamená nic jiného, než že se octnout máme zas v tom popředí vzdělanosti a pravé osvěty, kde národ náš se druhdy již nacházel; a nesoudíme, že by byl schopnost a nadání své k tomu promrhal ... Jen tam, kde věc k těm koncům dovedena, že netřeba porovnání se vší cizinou se ostýchat a bát; jen tam dostáno úloze v životě národa a vší snaze vytknuté. Kdo méně chce, je, jak by nechtěl nic. Nevléci se, než vzletně brát se dál. Klesnout nebo dospět! Všeckno aneb nic!... Pravdu tu pochopit, jí neohroženě pohlížet v tvář a dle ní jednat, jen to nás zachrání a zvelebí. Je nedůstojno sebe podceňovat, však nebezpečno a nemužno sobě lichotit a sebe klamat a samozrádno s málem se spokojit, kde jenom skutek svrchovaný spasí a činnost k vrcholům nejvyšším se nesoucí.“ (I. 11.)

Toť duch a snaha, kteréž i „žádný nedostatek hmotný překážet nemůže a nesmí.“ (I. 3.) Sokolským cvičencům, kterým se to neb ono cvičení nelíbí, Tyrš odpovídá: „Nelíbí se ti? Tím více vytrvej! Rozumem svým jsi jediné nad ostatní tvorstvo povznesen, rozumem svým jsi člověkem. Dokaž tedy, že jsi člověkem rozumným“ (I. 20.)

Digitized by Google

Nezdar je Tyršovi jen novou pobídkou na dráze vytknuté. Na Tyršovi viděti, co znamená víra v dobrou věc, co znamená pevné přesvědčení.

Roku 1872 píše Tyrš ve článku úvodním:

„Rozhostila se ochablost — nelze to upříti, ... avšak je tu ještě mnoho přátel a druhů jarých a neunavených, nikoli marnivých mluvků a vlasteneckých pecivalů, než junů a mužů dělných, bystrých a statečných. Jejich a s nimi snad i naše snaha přece naprosto na zmar nepřišla ... Tak znova ku předu! Kdo měl nadějí oprávněnějších a lépe zaručených*) než národ náš, a přece sklamán byl, a přece nezoufal a jde svou drahou dál. Může též být, že klam je jenom stanicí na cestě k cíli; zastavíme se, rozhlížíme se, poznáme snad blud své důvěry, pak s myslí poučenou a s krokem pevnějším spějeme dál. Cesta je snad obtížnější, než jsme myslili, je snad i jiná, než ta, kterou jsme sobě zprvu vytkli. Zas jiné tužení. Tím líp! Naprej! (I. 36.)

Rok potom. „Z velkého zápoliště politického jsme vytlačeni a nikdo neví, kdy opět na ně se vrátíme. Stalo se to snad vinou naší, staly se tytéž chyby na poli tomto jako všude jinde? Nesluší na místě tom o věci této rozhodnout. — Tu víru však chováme, žeť národu, jenž skutečné povolání v dějinách lidstva má, všechno v prospěch slouží a žeť i nehody okamžité jen k tomu konci jej zastihují, aby od scestí všelikých byl odvrácen a v pravou dráhu svou zase uveden.“ (I. 37.)

A vyličuje tehdejší náš život na „úspěších okázalých“ přestávající, naši opojnost a náhlé vystřízlivění — úsudek ten stojí i dnes za přečtení — Tyrš dospívá k závěru: „Žeť v stavu takovém v klid přístavu jsme nevpluli, je spíše spásou nežli opakem. Jsme opět odkázáni na síly své, na práci, na práci skutečnou a všestrannou. Naučili jsme se mužně s pravdou již již se netajit, a k sobě samým poctivými být. (I. 38.) Kéž to bylo pravda!

Úpadek a rozklad jednot sokolských v této době zažehnal a zastavil jistě jen tento Tyršův duch. Tyrš příčiny úpadku vytkl přímo a neohroženě. Vyslovil vždy také pravdu celou. „Vždyť i doba předešlá nebyla zcela jen v neprospěch náš: pleva od zrna se odmísila, kroj již nikde nedělá Sokola ... tříbíme se ...“ I ve rmutu nalezl vždy zrnko zlaté. Naděje v dobrou věc nikdy jej neopustila. Síla jeho překážkami rostla a se násobila. Ale bojoval sám mnohdy boj krutý a zoufalý, jak uvidíme z ukázek jeho listů. Jest to společný úděl všech velkých duchů, všech duší silně a opravdově cítících.

Tyrš doufal jen ve vlastní síly. (II. 58). Svépomoc byla jeho heslem. Tyrš neznal bázně, neznal bědování. Na každou ránu, na každý nezdar odpověděl novým činem.

„Mnoho závad leželo a leží také v nás samých. Tím hůř, řekne, kdo v obvyklém bědování si libuje. Tím líp, pravíme my. Neboť náprava a odčinění závisí pak na nás samých.“ Toť odpověď v pravdě spartanská.

„Tedy žádný chabý, otřelý, nemužný nářek, nýbrž neunavný, nový, udatný čin! Nehledejme prostředků v končinách odlehlých. Nečekejme na divy, svépomoc jest heslo nad jiné spásné a osvědčené. Znáte tu báj o řeckém vozkovi, jehož kára v močálovité půdě uvázla, víte, jak on všecky bohy za pomoc prosil, jak mezi nimi též silného Herakla s úpěním vzýval? A silný Herakles se objevil. Ale nevytáhl vůz, než zahřměl mu v sluc a v duši malátnou: Pobídni koně a opři se sám! ... I stalo se. Spojen síly odhodlaně se napjaly a záhy měli vozka, spřežení a vůz pod sebo

*) Týká se císařského reskriptu korunovačního.

Digitized by Google

pevnou zem, po kteréž rychle k cíli ujížděli. Opři se sám! volá k nám mužný národ řecký... (II. 51.)

Sebevědomí a důvěra ve vlastní síly a právo činily Tyrše hrdým, nepodajným, nepodlízavým. Tyto vlastnosti se u něho věkem a zkušeností ještě stupňovaly. Přečtěme si mladicky nadšený jeho přípis k výboru Sokola pražského, aby zřídil dobrovolný sbor válečný r. 1866 na obranu vlasti, doslov jednatelské zprávy téhož roku v odpověď, když vláda nabídky „Sokola" nepřijala, a odpověď po zákazu sjezdu sokol. r. 1868.

Tyrš neznal jen slova skutkem chtěl obrániti vlast, „již předkové naši pustou naleznouce, zdělali, v ráj proměnili a mečem uhájili proti řítícím se na ni davům nepřátel jejích. Nám zdělali, nám uhájili, nám co drahé dědictví práce a slávy zůstavili zemi tuto, bychom i my zanechali ji potomstvu proslavenou a neporušenou." — Přípis končí provoláním: Sláva vlasti! Sláva králi! Sláva národu! Tyrš vyličuje tehdejší náladu: „Tu o zbrani, tu o kroji, tu o zřízení sboru jednáno a rokováno a již již viděli jsme se s bratrskými spolky sokolskými v horách a lesích, vlast naši jak mohutná hráz kolkolem obklopujících, a v duchu vracely se nám doby Břetislavů, Žižků a Prokopů našich. Avšak záhy schlazeno toto válečné nadšení naše. Deputaci z výboru, jež bezprostředně u slavného místodržitelství žádala za povolení k cvičení brannému, podotknuto, že není na čase, pomýšleti na zřízení sborů dobrovolnických... tu ovšem musili jsme se vzdát víš naděje, a rovněž i jiné pocity zakazovaly nám na dále býti s prosbou na obtíž, abychom procedit směli krev svou a v oběť přinášet životy svoje." (I. 71.)

Když r. 1868 zakázáno utvoření spolku jednot sokolských (nynější Obce) a zákaz „nezakládal se v právu a zákonu i v našem království prohlášeném" a toliko veřejné cvičení „z milosti" uštědřeno bylo, Tyrš promluvil k sokolstvu: „Bratří, kdo přesvědčen je, že stojí v právu svém, tomu nesluší, aby přijímal milostí". (II. 56.) A nepřijali. Tyrš se tohoto sdružení, jehož byl duchovním tvůrcem a neúmorným obráncem — již nedočkal. Nejkrásnější „životní" jeho myšlenka... uskutečnila se teprve po jeho smrti — a opět jenom kuse: země koruny české roztrženy aspoň v obce dvě: českou a moravsko-slezskou. Ale myšlenka ta žije a šíří se dál. Tyrš však jest tvůrcem nejen našeho největšího sdružení národního, nýbrž i první skutečný a věcný počátek vzájemnosti slovanské stal se také Tyršem a sice tělocv.-národními vychovávacími jeho snahami a tělocvičnou soustavou. Proč právě Tyršovi podařilo se zříditi dvě národní etapy, jež nesluší nikterak podceňovati? Protože Tyrš byl zosobněním neúmorné dělnosti národní, která vždy dodělá se úspěchu. Celý život Tyršův vyjádřen jest nejlépe vlastními jeho slovy, jimiž končíme tento oddíl: „Mluvme méně, naříkejme méně, dělejme štafáží méně, ukazujme a shromažďujme se valně a nevalně, někdy třebas také o něco míň, ale čiňme se více, přemítejme o vlastním úkolu svém, tužme se!" (II. 37).

Další vývody, zejména politické, z úvah Tyršových ponecháváme pérům povolanějším, odborným. V následujícím oddílu pokusíme se ještě o kritiku věci sokolské, jež s Tyršem je nerozlučně spojena — o kritiku s hlediska Tyršova. (Dokončení.)

Digitized by Google

V odlehlé dědině.

Studie z moravské vesnice. Napsala Růžena Svobodová.

(Pokračování.)

VIII.

Z jitra druhého dne pršelo. Ale poněvadž silnice nebyla rozmoklá, šla jsem prohlédnout vesnici toulavým, váhavým krokem.

Na pravo i levo těsně u silnice stojí domky. Silnice jako S položila se po stráních. Hned za rychtou do údolí mezi zahrádky, hluchou i ovocnou zeleň prudce upadala pěšinka k potoku, kde na bělidle kolíky podepřené leželo polité sivé plátno.

Kolem rychty po délce spěchá dál k městu císařská silnice, ničemu se neuhybajíc. I starou kolikastaletou lípu, u níž bývaly uvázány v dřívějších časech na pranýři kleslé dívky, a každého, kdo šel kolem, uctivě musily pozdravit, i druhou starší a mohutnější, chloubu obce, pod kterou v dešti se sebehl uschovat všechen v polích pracující lid, vzala. Dvě vysoké břízy jako živoucí máje stojí hned za zeleninovou zahrádkou podle ní a pak se již rozbíhá silnice jen mladými, nestinnými jasany, mladšími nežli je sama.

Přes silnici naproti rychtě zvedá se stráň s rozházenými v zahradách domky. Malinká chaloupka dřevěná, div že ní nesvítí, jako psí bouda z prken sbitá, neobílená, ale všecka zčernalá s křivým malinkým, papírem slepeným okénkem, stojí zachycena nad rychtářovým sklepem. V ní bydlí „pantáta“ přezdívkou, starý nádeník, předseda sdružené chasy, malý člověk s nízkou, jako ošatka širokou lebkou a svislým dolním rtem, který chodí v modrých, od někoho velkého i silného koupených vojenských kalhotách, ale jen v neděli, a bos. O svatbách a hodech převléká se za ženskou, zatahuje cestu před svatebčany. V práci se vyzná i pracuje, ale rád si levně jinak vypomahá. V noci dochází k rychtářovům na salát i na přísadu, a je-li třeba chlívek spravit, i prkno přiříznuté odkudsi ze tmy přinese.

Hned vedle této chaty položena čelem k silnici, zpola na stráni podezděná, jako by ji jenom podstavil, aby se neviklala, stojí jiná chalupa zděná, stará, se šindelovou černou střechou a takovou okrasou na zdi po délce mezi okny nanesenou, jako dělávají hospodyně nožem na hrudách másla.

Tam bydlí ve výminku vdova chalupnice s bledou vytáhlou dcerou, které se znechutilo selské živobytí. Po lepším toužila, do města zašla. Hocha svého řemeslníka opustila. Měla hezkou tvář, říkali jí to, a ona začla vysoko toužit. I služba v městě jí byla málo, chtěla povýšit, stala se švadlenou, ale roznemohla se. Vrátila se žlutá a denně scházela. Stávala někdy na prahu chaty. Měla nápadně klenuté čelo, modré jako zimou zachvívající se rty a zapadlé černými kruhy ohraničené oči, i vpadlou hruď.

Stávala nemluvná, unavená; nikomu neodpovídala. Jen matka její, černá, kadeřavá ženská s bradou a dolním rtem jako nádržka ven vystrčeným, tak že se zdálo, že ostatní hlava se kamsi v ní kroutí, říkala, že je dcera maródná, uschlá, že od plic hyne, že ji chytlo „pchání“ a všecko se už najednou shledalo, a že se už brzo doklátí.

I nyní stála před vraty a hleděla v neurčito před sebe.

Naproti jejich chalupě na dolejší stráni kolem domku kovářova stou pala stařena o holi. Jednou rukou přidržovala se o ohozenou podezdívk chalupy.

Digitized by Google

Zavolala cosi na dívku, která mnou neviděna žala v zahrádce trávu. Ona vzpřímila se mezi keři, ukázala od shybání uzardělou tvář a postěžovala si na špatnou trávu.

„Tráva malá, já nedbalá, srp tupé," odpověděla jí stařena s mýdlově lesklým a bílým obličejem a hned na to se dala se mnou do hovoru pokorným, vlídným hlasem. Vymkla si nohu a špatně se jí hojila, proto že ji nedala lékaři napravit. Bála se ho.

„Což je po tom doktorování! Jednou jsem čtyřiadvacet rénských prodoktorovala a ještě jak na mne Pecher křičel, a přece mi oko neozdravil. Řekl, jest-li chci, že mi ho vyloupne a vymeje, beztoho že jsem u něho jakživa vodu neměla. Tak jsem k němu s tou nohou ani nešla. Byla jsem ve Skále, ale ani to mi nepomohlo."

„Tam je dochtor, co dělá tyhle boláčky," řekla a odhrnula šátek se skráně. Měla skráně na pěti místech prořezané. I ruce ukázala pořezané. „Tam se jezdíme koupat!" vysvětlovala. „To nás jede plná fůra. Zjednáme si ji, když je nás nemocných víc a tam nás takhle pořezají. To ty bečky s vodou jsou pak sama krív."

„To ovšem vám nemohlo nohu napravit."

„Inu, pajmámo, nenapravilo. Noha mi černá. Ono ani druhým není lepší. Ale když člověk je tak zoufalé, pomoc hledá. Pecher, ten nás lidi nepotřebuje, ani mu dost zaplatit nedovedeme. Ve Skále bere za tu koupel od jednoho jen čtyry šestky. Tuhle soused taky tam byli. Spadli s patra a tuze si hlavu odrazili. Taková tíhota na něho padá. Sám nechce zůstat ve světnici, pořád se obává. Ale taky, povídá, mu není lepší. Jen slábne!"

„Jak pak taky? I tak jste tu slabí, ještě si dáte tolik krve ujíti!"

„Inu pravda, pravda! Nemáme tam jezdit, tresty jsou to od Boha a trpět člověk má. Ale to je to, že na něho taková mrákota chodívá, že si smyslí, smrt že si udělat musí. A proto pomoc vyhledává, aby nekles, aby si tu bídu neudělal."

Soused její, vysoký člověk s malinkou hlavičkou a nosem jako duběnka, vyšel na dřevěnou pavláčku své chaty. Měl smutné černé oči a utrápenou tvář. Počal zdlouha líčit svoji nemoc, následek otřesení mozku.

„Už je mi drahnéji," pravil, „ale na počátku já se ani postavit ani narovnat nemohl. Co jsem já svolal svatých jmen v ty první dny. Kdyby mně někdo stovku na zem položil a řekl, zvedni si ji, já bych mu byl musel pěkně poděkovat a nechat ji tam ležet. Šedesát rénských jsem už prodoktoroval, ve Skále jsem byl, a všecko nic na plat!"

Stařena mne pozvala do světnice. „Však pajmáma v rychtě sou nám kmotřenkou!" přidala k pozvání.

V světnici bez podlahy se dvěma protilehlými okénky a velikou pecí stála postel s trochou nadrchaných peřin, odřený stůl s rozběhlými nohami a dvě staré židle.

Stařec, který okopával u Lupěného brambory, vařil cosi při ohni, pohlédl na mne a přívětivě zakýval i pozdravil svým kostelnicky zpěvavým hlasem.

Na napjatém prkně žehlila mladá statná dívka s černýma ohnivýma očima i zcela černými, po městsku přihlazenými vlasy, sukni s kraječkami.

Byla jsem dle všeho v domě nevěsty, o níž celá ves mluvila.

„Jste vy ta nevěsta?" zeptala jsem se krásného děvčete.

„Ach ne, prosím!" odpověděla uctivě, zcela jako městské vyškolené služky mluví. „To sestra!"

Digitized by Google

Hned na to přišla do světnice vyspělá i nepříliš mladá dívka se zlatými vlasy a se zcela otci podobným, k nosu protáhlým, pokorným i nesmělým obličejem.

„To je nevěsta!“ řekla černovlasá dívka, stále se čemusi usmívajíc, a ukázala na poplašeně se ohlížející sestru.

„Mám jet židovi pro kořalku do městečka, chci-li si vydělat tři šestky!“ řekla tato tiše. „Mám?“

„I jeď!“ přisvědčila sestra.

„A rychtářovům tam mám vzít „asekurac“,“ dodala; vstrčila bosé, našlapané nohy do bečky s vodou, otřela je a byla přichystána na cestu.

Zjev této nevěsty mne zklamal. Snad proto, že se slovem nevěsta se pojí vyslovená představa čehosi mladého a krásného. A tato nevěsta je bosa, otrhaná, a k tomu pojede s trakařem pro sud kořalky. Ale přece mne zajímala, jen proto, že ve vsi se tvořily dvě strany a obě rozumovaly, je-li starý Hroch blázen nebo ne, že se žení. Pak že jeho dcera již tolik slzí procedila, že by jimi pole svlažil.

Učitel, tamnější řídící, vysoký muž se splývavým plnovousem i výrazem tváře, který připomínal zamračeného berana, učitel na české škole, který svoje děti posýlal do školy německého „Schulvereinu“, potřásl svou dlouhou bradou, když mluvil o Hrochovi, a německým přízvukem zabarveně řekl:

„Takový stařec by se neměl ženit. Já četl o tom knížky! Jen kdyby ke mně přišel,“ (mluvil jako král na loutkovém divadle), „já bych mu pověděl a rozmluvil tuto hloupost všelikou!“

„Hano“, řekla jsem nevěstě, „není-li městečko daleko, půjdu s vámi.“

Ona svolila.

Zajela si pro prázdný sud. Daly jsme se na cestu. Hana nemluvila. Hleděla zamyšleně na cestu a její oči měly tolik bázlivého, ustrašeného výrazu, že jsem se jí konečně optala, co ji bolí, bojí-li se své svatby.

Sklonila hlavu a mlčela.

Drobné dvě slzy váhavě splynuly jí po tváři.

„Pán Bůh na nebi ví, jak to bude . . .“ řekla bezbarvě a jako v prázdno.

„Bojíte se Hany, jeho dcery?“

Nepřisvědčila.

„Lidi nás rozvadili. Namluvili jí toho a ona myslí, že ji chci obrat!“

„Proč jí to nevysvětlíte?“

Mlčela.

„Je už vyplacená?“

„Je. Chalupu dostala sama celou,“ tiše odpověděla Hana a zcela se již odmlčela.

Jela do městečka k židovi a já jí šla zaplatit pojistné.

Pojistné přijímal sedlák z velkého statku. Vyhledala jsem jej.

Před statkem cosi pracovali tesaři. K nim z druhé strany přicházel po městsku, ale v odřené šaty oděný člověk s rezavým silným knírem pod krátkým nosem a s takovými pohyby, jakoby se právě chystal uletět a počínal první tempa vzduchoplavby.

Uviděl mne neznámého diváka a dodal svým pohybům ještě ve ší důležitosti. Vypadalo to již zcela tak, ne jakoby chtěl se svýma ruka a letět jedním směrem, ale jakoby je rozhoupával k daleké pouti na růz é konce vesmíru.

Digitized by Google

„A vy sakramenti!“ povídal ne zlostně, ale tak z jakéhosi popudu, ukázati svou nadvládu tesařům. „Jak dlouho se budete s tou prací ještě nimrat.“

„Má úcta, pane řídící!“ řekl mu tesař a ještě cosi žertovného dodal.

Vešla jsem do síně statku. Vyrostlý asi patnáctiletý hoch s otevřenými dokořán ústy (která snad ještě jakživ neměl zavřená, jak nehybně stála), s vyboulenýma nehybnýma očima a s vlasy ježatě rozestavenými do výše, vyšel mi vstříc.

Tlustý jazyk ležel mu pokojně v otevřených rtech.

Ptala jsem se ho, je-li hospodář doma.

Chtěl cosi říci, snažil se pozvednouti jazyk, ale nešlo to. Vyrazil ze sebe jakýsi zvuk, jakoby se dusil a odběhl. Za chvíli přiváděl odkudsi hospodáře, podle vyjevených vlasů i podoby hlavy asi otce svého.

Tento mne zavedl do topené přední světnice, která měla skleněné dvéře do jiné rohové a velice světlé.

Naproti nim v druhé, patrně parádní světnici, stála vybledlá pruhovaná garnitura, koupěná asi v licitaci po zemřelém faráři či vdově po pensionovaném důchodním. Pohovka byla okrášlena dvěma hačkovanými, rozjívenými pokrývkami z bílé, již kolik let špinavé bavlny. Hned za mnou vešel do světnice řídící učitel, prolétl světnici, vrazil do druhé a hned na to ozvaly se plačtivé zvuky starého uplakaného pianka. Učitel začal několika jednoduchými akkordy a přehrál jednu dávno všechněmi salonními alby proputovanou mazurku.

„To náš pan řídící učitel hraje, prosím,“ pravil zbožně sedlák přepočítávaje peníze.

Za učitelem vešel do pokoje synek sedlákův přehazuje hlavou z jedné strany na druhou, jako by byla horká a on se bál, že si popálí ramena. Učitel dohrál, vstal od piana a počal lítati po pokoji, aniž ven pohlédl. Čistil si cípem ohromného kapesníku, který visel až na zem, modrá skla.

Hoch hrál jakési cvičení z první Prokšovy školy s onou bázlivou manýrou, která činí u začátečníka z každé klapky živou bytost, které se bojí, aby nějak bolestně nezakvičela nebo ho do prstu nekousla, až se jí dotkne. Nezdálo se, že hraje, ale že utrhuje, aby ho cosi za prst nechytilo. Učitel chvílemi nesrozumitelně zabafl.

Sedlák v té chvíli nechal počítání. Cosi nadpozemského ozářilo jeho jako hřebíky vousy porostlou tvář. Jeho bledé oči se vyjevily a on zcela přestal dýchat.

„To můj syn hraje!“ řekl dušeně, „to můj syn! To je muzikant! Figurální mšu už hraje, jen to břinká! Prosím!“

V té chvíli hoch chybil. Učitel velel, aby přestal. Hned na to bylo slyšeti rány, které dopadaly na hlavu chlapcovu.

„To ho bije pan řídící!“ vysvětloval mi. „Jen víc. Jen víc!“ křičel obrácen ke skleněným dveřím, na povzbuzenou. „To on ho zbije,“ chlubil se mi, „až zůstane ležet bez sebe. Já sám mu říkám, já ho prosím, já z chlapce chci něco mít. Já sám mu vyřežu až do němoty. A učitel musí taky!“

Hoch v té chvíli dopadl už k zemi. Rány se množily. Poděšeně pohlédla jsem na sedláka a vyšla ze statku.

Hana již na mne čekala.

Zpátky šla cesta váhavě. Slovo bylo těžko najíti. Já věděla, že je

Digitized by Google

Hana zahloubána v otázku své budoucnosti; sama jsem se také vmyslila v její postavení a bylo mi strašno.

Když jsme již dojížděly se stráně k domovu, pozdvihla ona hlavu a skoro neslyšně promluvila:

„Snad kdyby jste jí řekli, že nic, že já nic nechci, snad by . . . vždyť já . . .“ zaplakala.

„Neplačte, Hano, řeknu jí to!“ řekla jsem. „Snad si dá říci.“

„S Pánem bohem!“ pronesla tvrdě bez slz, když jsme se loučily, a udržujíc rovnováhu v napjatých rukách, vjela na silnici.

Stařenka matka stála před chalupou.

„Bože, všechno kolem mne se vzmahá, jen mně pán Bůh práci odejmul. Všechnu bolest bych snesla, jen kdybych mohla dělat!“

„Hle,“ pomyslila jsem, „jinde chtějí zkrácení pracovních hodin a zde nejen ona, ale i všechny druhé neznají většího zármutku, než že se nesmí do úpadu dřít. Všechna spokojenost jest nepoznání lepšího. Tma. Víra. Celý život jde za jednou myšlenkou, že tím více najde odměny na věčnosti, čím více bude strádat zde. Přibírá utrpení jako nákladu. A ti, kteří přestávají milovat práci, to jsou ti, jimž se stala věcnost málo zajištěnou!“

IX.

Před svatbou byly u rychtářů denně schůze. Hana dcera plakala stále své hrachové slzy a bránila se do poslední chvíle. Rychtářka všechna vzrušena na ní vyzvídala a ještě ji podpalovala.

Nevěsta přišla večer před svatbou pozvat rychtářku, svou kmotřenku, ale sama, bez ženicha. Rychtářku to urazilo. Čekala do poslední chvíle, ale když ženich nepřišel, na svatbu nešla. Vylezla do vykýře a hleděla odtamtud, jak se schází svatebčané, ženy v šatech z proměňavého hedvábí, od druhých vypůjčené, téměř žádná ve svých. I ženicha jsem zahlédla v černých koženkách i černém krátkém kabátě, vysokého, statného, s tmavým, ani dost málo prošedivělým, na krku vyholeným vlasem. Byl asi pětapadesát let a nečinil dojmu takového starce, jakým ho celá ves dělala.

Když mu o svatbě vydávali nevěstu, v černé šaty oděnou s visutým věncem po vlasech leskle těsně k hlavě přičesaných, stál utrápeně, jako by byl cosi zlého spáchal. Nevěsta škytala na prsou svému starému otci, který stál u pece s převázanou modrou zástěrou a strojil. Měchačku ani z ruky nevyndal, ale stejně škytal jako dcera a pláč jeho se zcela nelišil od onoho, kterým provází vesničané prvně dopadlé hrudy, hozené na rakev nejbližšího příbuzného.

„Húú, húú húúúú!“ ozývalo se svatebčany naplněnou světnicí.

„Toť bylo vydávání!“ pronesla některá dívka ve dveřích. „Nevěsta si vlezla s tátou za pec a vidět ani slyšet nebylo nic!“

Když vyšli svatebčané na silnici, vypadalo to, jako by letěli kamsi k ohni na pomoc. Jejich život je tak samý spěch, že nemají ani času vystonat se nebo ani ne se dát oddat.

Všichni dali se do útěku. V slunci leskly se polohedvábné šaty vdaných žen. Pestře třpytily se v šedé zeleni namoklých luk u silnice, když přestupovaly, hledajíce suchá místa na rozmoklé silnici. Družička, nevěstina sestra, se zvlněnými vlasy, v šatech z bílého muselinu, se zvarhaněnými okrasami, usmívala se radostným smíchem vědomí své milé mladosti.

Digitized by Google

Naposled, hodný kus za svatebčany, vedly dvě na vlas si podobné stařeny, s hlavami kulatými jako cibulky v šatech zabalenými, Hanu, dceru ženichovu, v šatech se zlatitě proměnného hedvábí, ale zahalenou do špičata v takový veliký zimní šál, jako by byla zabalena na cíp v peřině. Slzy, ty její zvláštní ohromné slzy, které zcela připomínaly skleněné závěsy na ozdobných svítilnách, lily se jí po tvářích.

„Húúú!“ slyšela jsem z daleka. Tety ji konejšily.

„Poslyšte,“ řekla jsem jí, „mějte rozum! Proč pak děláte druhým i sobě zbytečně tolik bolesti!“

„Húú,“ křičela hlasitě Hana dokořán otevřenými naběhlými rty. „Však já nechtěla jít, to mne mocí dostaly!“

„Nic nenapravíte, proč tedy tolik pláčete?“

Trochu přestala.

„To je tulipán,“ řekla jí teta. „Ona je hloupá, jako třeba tuhle ten pes!“

„Svoje dostala, co tatík si chce dělat, to je jeho!“ řekla druhá. „Je to hloupé peň!“

„Húúú,“ bučela Hana. Nešla jsem již s nimi. Ony letěly, aby dohonily ostatní.

Dlouho ještě neslo se až k rychtě hlasité hučení nespokojené dcery. Podobalo se to onomu pláči, jaký vyráží někde při darebáctví zachycené děti, když je otec vede za ruku, kráčí velikými kroky a celou cestu jim slibuje, jak je doma zbije. Zlost, úzkost a hlavně nemožnost nápravy nebo vysvobození zvučelo v tom hlase.

„Dobře na tě!“ volala ve vykřiku za ženichem rychtářka, když svatba dávno zašla, a pohrozila mu. „Ta tě potrápí, pokoje ti nedá!“ (Myslila tím dceru.) „A on si paličák myslí, že já snad Hanu naváděla. Počkej! Nepřišel pozvat a nepřišel!“

(Dokončení.)

Nová česká poesie

Z básní J. S. Machara:

Moderní.

(Improvisace.)

Bezkrevná chorá společnost
nás v mukách porodila;
vztek choval nás, kojila zlost
a v žluči je naše síla.

Svou roditelku vlečeme,
kol rukou její kštici,
a rozhořčeni bijeme
ji v nalíčenou líci.

A pochybnostmi zmítáni
kam vstavit nemáme nohu,
však ženeme jak Titani
na Olymp starých bohů.

Za sebou mosty spáleny,
otcovská v troskách chata,
do očí dým štípe, plameny —
a noha dále chvátá.

Třpytivých veršů sladkotu
je hozena kam's v hloubi,
chcem slyšet hymnu života,
kde oheň s krví se snoubí.

Po salvách potlesku, vavřínech,
netouží naše nitro —
svým hodným dětem je, světe, nech —
my čekáme jitro, jitro!

A klesnem-li, než rozletí
se obzorem světlé ty střely —
náš let bude hlásat paměti,
že chtěli jsme k němu a spěli!

Digitized by Google

Z duševního ruchu za hranicemi.

Dnešní položení Polákův.

Napsal Polák.

Lvov 20. února 1895.

Před několika lety bylo v jednom humoristickém časopise haličském vyobrazeno položení Polákův ve všech třech částech, v něž Polska roztrhána. Byly to tři obrázky. Na prvém Polák, mající silnou hůl, potýkal se s Rakušanem, jenž měl hůl mnohem slabší a kratší; druhý obrázek představoval Poláka, bránícího se tenkou holí před útokem Prušáka se silnou holí; na třetím však stál Polák se svázanýma rukama i ucpanými ústy a Rus mu nakládal hrubou holí.

Kdo zná poměry Polákův v jednotlivých státech, jež podělily se o země Polsky, uzná, že karikatura znázorňuje je velmi dobře. V Rakousku dobyli si Poláci tolik práv, že další rozvoj v každém směru záleží na jejich vlastních silách a chuti k práci; proti všem centralistickým choutkám mají Poláci v rukou zbraň dostatečnou, a neužívají-li jí náležitou měrou, jest příčinou toho oportunismus třídy, jež dnes v Haliči je všemohoucí. V Prusku dala konstituce Polákům zbraň — právo voliti poslance do sněmu, právo soukromně učiti se mateřskému jazyku a možnost vyslovovati své požadavky svobodným tiskem, svobodnějším než jest rakouský. Jen číselná převaha nepřátel, politika vlády i dosti značné části společnosti německé, na vyhubení Poláků pracující, ztěžují jim velice každou práci. Leč i mimo to možno pracovati s úspěchem. Úplně jinak jest v Rusku. Tam vláda užívá proti Polákům téměř všech těch prostředků vyhubujících jako vláda pruská, ale Poláci zbaveni jsou všech prostředkův obranných, jaké jim v Prusku zaručuje ústava.

V tomto náčrtku hodlám v krátkosti podati přirovnání stavu, v jakém jsou Poláci ve všech třech dílech. Co se týče dílu rakouského, málo asi bude, co by čtenářům bylo neznámo. Déle se zdržím u dílu pruského, o němž ve veřejnosti české jest náhled pesimistický — jak se mi zdá, bez důvodů. Nejvíce však pozornosti budu věnovati dílu ruskému, jednak proto, že položení Polákův v Rusku jest Čechům nejméně známo, jednak proto, že veřejnost česká jest, co se týče poměru polsko-ruského, tendenčně a systematicky klamána od Národních Listův.

Poláci v Rakousku. Hlavní část Polákův říše rakousko-uherské bydlí v Haliči*) a proto kdykoliv se mluví o Polácích rakouských, myslí se na Halič. Národní existence Polákův v Rakousku, pokud se to týče Haliče, jest zabezpečena. Odnárodnění nehrozí Polákům haličským odnikud. Národní práva jejich jsou v Haliči úplně uznána a jazyku polskému přiznáno ve škole i v úřadě

*) Podle posledního sčítání lidu (1890) bylo v celé Cislajtanii Polákův 3,719.000, z toho na Halič připadalo 3,509.183, na Slezsko 178.114, Bukovinu 23.604; Moravu 5.039. Mimo to bydlí Poláci v několika vsích na jižním úpatí Tater, ve Spižsku a v údolí Oravy asi 30—40 000.

Digitized by Google

plné panování. Nemajíce tedy obavy, že stane se jim křivda v ohledu národnostním, mohou všechny síly i práci věnovati kulturnímu povznesení země. Skutečně dlužno uznati, že pokrok Haliče v každém ohledu jest velmi značný v posledních letech. Zejména na poli osvěty. Škol přibylo velice a analfabetův, hlavně v území západním, t. j. v polských okresích, velice ubylo. Ovšem u přirovnání s Čechami, kde sotva čtyři lidé ze sta neznají čísti, jeví se stav Haliče v barvách velice temných. Ale přes to musíme uznati, že Halič za poslední desetiletí učinila veliký pokrok. Přirovnáváme-li čísla analfabetův z r. 1880 s počtem z r. 1890, vidíme, že jsou okresy, v nichž analfabetův ubylo o 12, 19, 25, ba 42%. (Tarnopol). Jelikož vydaje na školství neustále se zvětšují, není pochyby, že analfabetův bude dále ubývati a to rychlejším tempem.

Radě školní pomahá i sama společnost, jež pochopila, že lid osvícený jest jedinou zárukou lepší budoucnosti národa. Založené „Towarzystvo szkoły ludowej" podle vzoru „Ústř. matice školské" sebralo ve dvou letech slušný fond základní. Lvovské „Towarzystwo oświaty ludowej" založilo za 12 let 260 čítáren, krakovské za 11 let 580. V době od r. 1883—1893 více než milion exemplárů různých knížek, vydávaných spolky „Towarzystwo Staszica" „Macierz Polska" „Komitet wydawnictwa dzieł ludowych" a j. rozšířilo se mezi lidem.

Nezapomínáno ani ekonomické organisace lidu. R. 1882 založeno „Towarzystvo kółek rolniczych", jež dnes má 50 tisíc členů, hlavně sedlákův. Závody zakládané kólkem rolniczeho s úspěchem konkurují s obchody židovskými po vesnicích a v nejednom okolí vypudily již židy. Vůbec na každém poli viděti jest péči o povznesení země. Vedle rolnictva podporuje se také průmysl i obchod.

I v ohledu politickém vykazuje Halič významný pokrok. Vzmáhající se osvěta vrstev lidových způsobila vzrůst uvědomění politického. Plodem toho jest jednak hnutí sociálně-demokratické, jednak selské. Zejména toto hnutí jest již dnes nebezpečným odpůrcem vládnoucí v Haliči strany stančíků — a sílí se neustále.

Mluvíce o Haliči nemůžem pominout mlčením otázku rusínskou, jež má pro zemi velkou důležitost. Obyvatelstvo rusínské, počtem asi 3 milionů, bydlí ve východních okresích. Leč nelze východní část přece považovati etnograficky za Rus. Jednak města východohaličská jsou polská, nebo správněji polsko-židovská,*) jednak jsou v těchto okresích četné i veliké kolonie polské. Tak obyvatelstvo polské jest usedlé v značném počtu ve třiceti okresích východní Haliče — skoro polovice obyvatelstva rusínského již nemá šlechty a měšťanstva. Národ rusínský v Rakousku skládá se ze sedláků, z nepatrného počtu drobného měšťanstva a skrovného zástupu inteligence, v níž ještě dosud převládají kněží. Jelikož pak Rusíni teprve před 50 lety vystoupili jako samostatný národ, není divu, že dosud nenabyli všech práv, jež jim náleží. Avšak u porovnání s tím, co mají Malorusové v Rusku, jest jich stav uspokojující. Škol obecných, rusínských jest více než polských, tři gymnasia (Lvov, Přemysl a Kolomya) pro nynějšek dostačují potřebám rusínským a na universitě lvovské zařizuje se pomalu víc a více kateder v jazyku maloruském.

Jest pravdou, že Rusínům děje se křivda od panující nyní v Haliči třídy. Jako národ selský par excellence jsou Rusíni v nevýhodě vůči šlechtě a trpí od ní, tak jako sedláci polští, jen že tito trpí jen v ohledu hospodářsko-politickém, oni však mimo to i v ohledu národním. Leč není pochyby, že se vzrůstem uvědomění lidu rusínského domohou se i Malorusové všech práv, jež jim náleží;

*) Židé v Haliči až na nepatrné výminky hlásí se při sčítání lidu za Poláky a inteligentní židé mluví polsky. Německého jazyka užívá jen starší pokolení. Neinteligentní mluví žargonem německo-hebrejsko-polským.

Digitized by Google

rozvoj hnutí lidového v západní Haliči, v části obydlené lidem polským, jest rukojemstvím lepší jejich budoucnosti, jelikož mezi lidem polským a rusínským není žádného nepřátelství. I polští i rusínští sedláci nejednou projevili na svých schůzích, že jejich zájmy jsou společné, že mají jíti ruku v ruce, aby zbavili se jařma šlechtického, jež cítí lid obou národností v Haliči.

Jest-liže v Haliči úplně zmizelo nebezpečenství germanisace, musí dosud ve Slezsku Poláci se jí brániti. Položení Polákův ve Slezsku jest velmi špatné a nemožno je přirovnávati k položení Rusínův haličských. Slezáci jsou všech skoro práv zbaveni. Ani ve školách, ani v úřadech nemá jazyk polský náležitého uznání a šlechta haličská ani si nevzpomene pomoci svým rodákům slezským. Národní věc ve Slezsku odkázána jest péči soukromé.

Mluvíce o Slezsku, nemůžeme pominouti mlčením sporu česko-polského. V posledním čase hlavně „Národní Listy“ vyličují, že se Slezsko popolšťuje následkem „intriky polské“, podporované vládou slezskou a továrnictvem německým. Předně ve Slezsku jest etnografická hranice mezi Čechy a Poláky a jak bývá v pásech pohraničných, jest těžko rozeznati a přesně určiti, ke které z obou národností kdo náleží. Potřebí by bylo zvláštní komise etnograficko-filologické, jež by svědomitě věc na místě vyšetřila a nestraníc ani jedné ani druhé rozhodla, kudy vlastně jde hranice. Polemika v sloupcích novinářských k žádným výsledkům nepovede a marně obě strany jen jitří, zejména stahují-li se v polemiku slova jako „intrika“. Popolšťování Slezska, kde se skutečně děje, lze mnohem přirozeněji vysvětliti příčinami hospodářskými: vzrůstem průmyslu a přítokem lacinějšího dělnictva z Haliče, jež stlačuje mzdu a vytlačuje dělníka českého, zvyklého žíti v poměrech lepších. V Rozhledech právě nedávno byl článek, jenž v tento způsob vysvětloval kolonisaci Moravy chudým lidem z Haliče.

Poláci v Německu. V Čechách jest dosti rozšířený náhled, že stav Polákův v Německu jest zoufalý. Nejednomu Čechovi, nemajícímu důkladných informací, zdá se, že živel polský pod panováním pruským jest odsouzen na vyhynutí, jelikož germanisace dělá zastrašující pokroky. Leč není tak zle. Data statistická, úředně sebraná, sestavená jistě ne ve prospěch Polákův, ukazují, že Polákův během posledních 25 let nejen že neubylo, ale velice přibylo, přes neustávající silnou emigraci do Ameriky. Dle úředních dat bylo r. 1867:

V Poznaňsku	840.000	Polákův	684.000	Němcův
v záp. Prusku	417.000	„	865.000	„
ve Slezsku	665.000	„	400.000	„
	1,922.000	Polákův	1,949.000	Němcův

r. 1892:

v Poznaňsku	1,050.000	Polákův	700.000	Němcův
v záp. Prusku	550.000	„	800.000	„
ve Slezsku	1,000.000	„	480.000	„
	2,600.000	Polákův	1,980.000	Němcův

Již z těchto čísel viděti, že obyvatelstva polského v Německu za 25 let přibylo o 678.000, zatím co v témže čase v těch provinciích Němcův přibylo jen o 31.000. Leč třeba pamatovati, že čísla tato jsou daty úředními t. j. že jsou tendenčně zvětšena ve prospěch Němců.*)

Druhým faktem, nasvědčujícím o nezdaru germanisace, jest, že polských poslanců v parlamentě berlínském stále přibývá. R. 1885 zvolili Poláci jen

*) Skutečný počet Polákův r. 1894 jest podle velice pečlivého sčítání (hlavně založeného na statistice školní) Stefana Komornického v Poznani 1,130.000, v Prusku západním 550.000, v Prusku východním 400.000, ve Slezsku 1,100.000, jinde 150.000 (Przegląd Wszechpolski, č. 1., 1895 Lvov).

Digitized by Google

13 poslanců, r. 1890 již 16, r. 1893 19, nepočítaje v to tří Poláků, volených ve Slezsku, nenáležících do „Kola polského“ leč do středu.

Není tedy bez příčiny křik listů, Polákům nepřátelských, ukazujících na úspěchy, jakých dosáhla „propaganda wielkopolska“, k vůli které prý v Polsku i šlechta i kněži, i měšťané i sedláci zapomínají na zvláštní své zájmy, jde-li jen o válku s Německem. Tak „Schlesische Zeitung“ s hrůzou hrůzoucí vypravuje o pokroku, jejž činí četné polské spolky, jako „Czytelny ludowe“, „Kółka rolnize“, „Towarzystva pomocy naukowej im. Marcinkowskiego“ i j. Podle těch listů ne germanisace ale polonisace se vzmáhá. Není pochyby, že bismarkovské orgány tendenčně přehánějí, ale není možno popříti, že Poláci pod panováním pruským domohli se významných úspěchův. Nemluvíme-li již o Poznani nebo Prusku západním, kde vždy byla síla inteligence polské, ale i v takových provinciích, jako Prusko východní, kde inteligence polské do nedávna vůbec nebylo, kde teprve před několika lety založen byl první list polský, i tam vítězí Poláci při volbách se svým kandidátem. Ještě více podiv budí úspěchy živlu polského ve Slezsku. Jak známo, bylo Slezsko již v XIII století odtrženo od říše polské, a následkem toho panující ve Slezsku knížata z rodu piastovského podlehli úplně germanisaci a s nimi se poněmčila i šlechta i měšťanstvo, tak že do XIX st. uchoval se při národnosti polské jen venkovský lid a nepatrná hrstka duchovenstva. A i ta hrstka duchovenstva užívala jazyka polského pouze ve styku s lidem, v domácnosti mluvila německy a považovala se skoro veskrze za Němce. Co pak se týče sedláků, nebylo ještě před třiceti lety řídkým případem, že Slezák podával k soudu žalobu na toho, kdo ho nazval „Polákem“. Od r. 1870 změnily se poměry ve Slezsku k nepoznání. Protikatolická politika Bismarkova (Kulturkampf) sblížila slezského kněze s lidem. Duchovenstvo, rozhořčené pokusy vlády, začalo hledati ve válce s vládou podpory u lidu a postavilo se na půdu národní. Kněžím podařilo se rozdmýchati v lidu sotva kmitající jiskru citu národního a brzo vystupovali inteligentní jednotlivci, neodtrhující se již od lidu, leč starající se pracovati v jeho prospěch. Objevili se takoví statní pracovníci jako Karel Miarka, Lompa i j., jichž usilováním uvědomění národní ve Slezsku vzrůstalo a se vzmáhalo. Vznikly i polské listy pro lid a některé z nich mají nyní mezi venkovany tolik předplatitelův, že mohou se v tom měřiti s časopisy nejrozšířenějšími, vycházejícími ve Varšavě nebo Chicagu.

Velký vliv má „Katolik“, „Noviny Raciborské“ a „Gazeta Opolská“. Na čele prvního listu stojí velmi energický kněz Radziejowski, upřímný demokrat, který větší část roku tráví ve vězení za různé přestupky tiskové. Agitatoři polští mimo tisk, schůze, divadla, přednášky užívají různých, často vtipných způsobů k šíření ideí národních. Tak na př. jeden list slezský ohlásil, že každé dítě, jež vlastní rukou napíše redakci list jazykem polským, dostane náhradou knížku obrázkovou. Prvý rok redakce dostala asi sto listův, na konci však třetího roku nahrnulo se jich tolik, že redakce jen s velkou obtíží splnila svůj slib.

Když během času kulturkampf oslábl a potom se od něho vůbec upustilo a duchovenstvo si svobodně oddechlo, jalo se zase čím dál chladněji a chladněji k lidu i k snahám národním chovati.

Avšak hnutí národní mezi Slezáky neustále se vzmáhalo a sedláci již nebyli spokojeni s požadavky kněží vzhledem k právům jazyka polského. Kdežto kněží žádali pouze zavedení vyučovacího jazyka polského při náboženství, domahali se sedláci již jazyka polského při všech předmětech, a to nejen ve školách obecných. Dále přivedlo to hnutí polské ve Slezsku k tomu, že umínili si sedláci vyslat vlastní polské poslance do parlamentu. Takové tendence však vyvolaly

Digitized by Google

odpor u kněží, jež postřehli, že ruch jimi vznícený nabývá hrozivých rozměrův. I jali se agitovati proti sedlákům, leč bylo již pozdě. Založeno několik časopisů, jež měly za úkol pracovati proti hnutí lidovému, avšak nikdo je nechtěl předplácetí a brzo zanikly. Při volbách v letě r. 1893 jmenovali sedláci slezští své vlastní kandidáty a dovedli se třemi proraziti proti straně středu, jež v týchž okresech kandidovala Němce. Tím způsobem se stalo, že zápasili kandidáti polští s německými — ač obojí byli z téže strany, neboť i polští poslanci měli vstoupit do středu katolického (centrum). Ač měli sedláci již odvahu postaviti své vlastní kandidáty, neodvážili se dosud vystoupiti se svým stanoviskem společenským. Šlo jim jen o to, aby byl zvolen Polák. Proto také ze tří zvolených poslancův dva byli kněží a jeden major (Szmula). Když pak jeden z těch poslanců (kněz Cytronowski) vzdal se mandátu, tehdy teprve kandidovali sedláci sedláka (Strzodu), který také byl zvolen ohromnou většinou hlasův proti oficielnímu kandidátu centra — majiteli zemské usedlosti Delochowi. Nyní s mnohým zdarem pracuje propaganda polské strany sociálně-demokratické a má naději, že při budoucích volbách dobude několik mandátův.

Podobné hnutí možno také pozorovati ve východním Prusku, kde národní vědomí lidu téměř vymizelo — leč při posledních volbách zvolen byl již polský kandidát Wolszlegier velkou většinou.

V Poznani a v západním Prusku zvedl se za posledních 30 let polský střední stav, jehož před tím vůbec nebylo. Jak samy listy německé uznávají, jsou hospodářské, morální i osvětné pokroky měšťanstva tak zřejmé, že nelze jich popírati. Nejen v hlavním městě země, v Poznani, kde nyní živel polský stojí na rovni s německým (Němcův 34, Polákův 40 tisíc), ale i v menších německo-polských městech i v Poznani i v západním Prusku roste počet polských kupcův a řemeslníkův. V některých západních pruských místech zvítězili již polští řemeslníci a vypudili své konkurenty německé. Kdežto dříve polský stav kupecký měl malý význam, dnes činí velké pokroky a dobře se drží v konkurenci s německým.

Polské „Towarzystwo im. Marcinkowskiego“, mající za úkol podporovati studující mládež, pracuje o vytvoření polského středního stavu. Vychovalo za čas svého trvání již celý zástup lékařů, lékárníků, techniků, úředníků, duchovních i učitelův, jež jsou lidu dobrými vůdci. Rozvoj měšťanstva polského objevuje se různým způsobem: v čilých národně polských spolcích, v neobyčejně silné agitaci při městských volbách do sněmu i parlamentu, v hojnějším čtení polských novin, kalendářů i knih vůbec, v obětavosti na podniky národní a j.

Poláci vychovali se v tvrdé škole pruské a stali se pracovníky, mohoucími statně konkurovati na každém poli s Němci. Vláda pruská u přirovnání s ruskou pracovala prostředky kulturními. Toužíc poněmčit Poláky zakládala množství škol. Poněmčit lid se jí nepovedlo — ale lid se naučil čísti — a dnes v žádné části polské není lid tak uvědomělý, jako právě v části pruské. Vliv kultury německé měl mnoho užitečného i v jiných odborech, naučil lid polský umělecké práci, organisaci ekonomické i politické. Němci mimoděk dali zbraň lidu polskému do rukou, a on jí nyní s úspěchem užívá proti nim. Nyní možno říci směle, že živlu polskému v Prusku další germanisace nehrozí. Ovšem slabé menšiny polské jsou odsouzeny k zmizení, za to ale mají tentýž osud i menšiny německé mezi Poláky. Máme četné toho případy. Okolí města Poznaně je obydleno t. zv. „Bambry“, kteří dosud ještě oblékají se po německu, ale jazyk dávno již zapomněli a vyměnili za polský. Nikde v žádném díle polském není tolik Polákův s německými jmény jako v Poznani. Jsou to všechno potomci popolštěných Němcův. Mimo to lze pozorovati ten podivný zjev, že města Toruň,

Digitized by Google

Gdánsko a jiná mají dnes více ráz polský, než snad někdy za časův trvání „rzeczy pospolitej polskiej".

Cítíce nebezpečí v provinciích polských chytají se Němci všelikých způsobův, aby se opřeli „propagandě velkopolské". Jedním z hlavních prostředkův obranných jest proslavená komise kolonisační. V Čechách dosti často možno setkati se s míněním, že komise kolonisační, vládnoucí 100,000.000 marek, jest něčím Polákům nebezpečným. Přihlédněme však blíže k její činnosti do dnešní doby. Za prvých 8 let, t. j. do konce r. 1894, podařilo se komisi usaditi sotva 1387 kolonistův. Stálo to 14,316,567 marek. Z toho počtu 534 kolonistův pochází z provincií kolonisovaných, i zůstává 853, kteří stáli stát 2 miliony marek. V prvních letech své činnosti komise kupovala dosti velkých statkův z rukou polských, ale již r. 1893 z 11 koupila jen 5 polských. Kupujíc statky od zbankrotovaných šlechticův za vysokou nepoměrně cenu, stala se komise mimoděk spolkem filantropickým. Bývaly případy, že šlechtic polský, prodav svůj zpustošený majetek komisi kolonisační, koupil ihned lepší — od Němce. Kolonistům německým, přivedeným komisí ze západních provincií říše, není snadno přes všechna ulehčení a všechnu pomoc přivyknouti novým poměrům, a stává se nejednou, že kolonista Němec prodá svůj díl země sedláku polskému a utíká nazpět na západ.

Že takové pokusy, jako jest kolonisační komise, nejdou Němcům k duhu, jest zřejmé. Uznali to již sami a v parlamentě čím dál tíže povolujo se tato položka rozpočtu. Založený s poměrně nevelkým kapitálem (1,000.000) „Bank ziemski" v Poznani rozparceloval za 6 let 9883 hektarů a založil 913 hospodářství. Banku tu založili Poláci na obranu proti činnosti komise kolonisační a vedou zápas přes velkou nerovnost sil úspěšně.

Postup živlu polského v Německu jeví se i na poli čistě politickém. Do nedávna, kdy se jednalo o obranu práv národních, ohrožovaných pruskou vládou a chauvinistickou částí společnosti německé, mohla se považovati delegace polská v parlamentě, skládající se ze šlechty a duchovenstva, za representaci národa, jelikož zápasila za ideje důležité pro všecko obyvatelstvo polské pod panováním pruským. Čím však méně nebezpečnou stávala se germanisace a čím více na jevišti politické vystupovaly jiné vrstvy společenské: měšťanstvo a dělnictvo, tím slabší bylo „Kolo polské" v Berlíně. Zejména politika poslance Kościelského, jenž chtěl hráti v Berlíně roli haličských stančíků, mnoho je poškodila. Vládě oddaný Kościelski et comp. činili svým volitelům naděje, že vláda zasype lid polský dary své přízně. Když však se sliby neplnily, tu byli Kościelski i soudruzi diskreditováni a bouře proti straně „dvorské" tak se vzmohla, že vidělo se Kościelskému složiti mandát. Od té doby jest na jevišti poznaňském činnou strana „lidová", jež zorganisovala se v posledních letech. Strana ta, složená z živlů maloměstských, řemeslníkův, kupcův a částečně i dělníkův, nemá dosud vyznačeného programu. Činnost její jest posud negativní, rozbíjeti schůze, pořádané stranou dvorskou, agitovati proti židům a částečně i kněžím. Strana lidová připravuje půdu propagandě sociálně-demokratické, jež v polských zemích Pruska velice vzrůstá od založení „Gazety robotniczej" v Berlíně a ještě více od ustavení se samostatné polské strany sociálně-demokratické v Německu (1893).

(Dokončení.)

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Z nové české belletrie.

Románové práce F. X. Svobody: Probuzení. — Mladé představy. — Románové paprsky. — Náladové povídky.*)

Kj. Přečtete-li uvedené knihy Svobodovy, nemůže být první váš výsledný dojem jiný, než pocit překvapení. Setkali jste se náhle s něčím, co jste měli dávno znáti, ale o čem jste — nechci uvažovati čí vinou — skoro ani nevěděli. Nanejvýš jen čtenáři brněnských Literárních Listů mohli být referáty p. F. X. Šaldy (připomínám zvláště jeho rozbor Probuzení v Lit. L. z r. 1893 č. 11.) upozorněni na F. X. Svobodu jako povídkáře, jehož neznali snad jinak než z jeviště. Podivná vskutku věc! Románové paprsky, kniha o více než 400 stranách, obsahující belletrii při nejmenším vždycky tak cennou, jako kterékoli původní dílo Ottovy Laciné knihovny neb kteréhokoli jiného renomovaného podniku pražských nakladatelů, vyšla minulého léta nákladem venkovského knihkupce moravského a pokud vím, nepromluvila kritika posud o ní ani slova. Ne o mnoho lépe dělo se a děje ostatním jeho knihám, mezi tím co se za hlučných fanfár nakladatelské reklamy otvírají dokořán brány každé bezvýznamné, tuctové knize, která je snad obstojnou, snad i velmi dobrou lekturou, která však po stránce umělecké ničeho nechce. Ale F. X. Svoboda je z těch autorů, kteří právě naopak svými knihami silně a nalehavě něco chtějí, a ti — i když nesetkají se všude se souhlasem a sympathiemi — mají především právo na to, aby o nich bylo mluveno.

Považuji krátce F. X. Svobodu za něco více než povídkáře, jakých máme u nás na tucty, považuji ho za výraznou fysiognomii uměleckou, která vyžaduje vždy plné pozornosti vůči svému credu a způsobu, jímž ho hlásá. Divil jsem se právě netečnosti kritiky vůči jeho belletristickým pracem, ale méně se divím již netečnosti obecenstva. Těmto pracem — to přiznávám — schází mnohé, a to často i kardinální podmínky, aby mohly zaujati široké, vůči uměleckým experimentům málo vnímavé a málo myslící obecenstvo. A práce Svobodovy jsou takové experimenty. Neboť vyjmeme-li tu neb onu povídku z Mladých představ (sbírky to z nejstarší doby autorovy tvorby) neb některé z vojenských obrázků v Románových paprscích, v nichž autor ještě sám sebe zúplna nenašel — jeví se všecky před námi dnes ležící jeho práce ne jako romány a povídky ve běžném smyslu, nýbrž jako studie na daná themata, určité umělecké pokusy, jejichž úkol i snaha je rozřešiti vyzírá z každého řádku. Široké čtenářst o jistě si z nich odnáší ten pro něho nelibý a pro autora osudný dojem, že y

*) Probuzení. Matice lidu 1893. — Mladé představy. Šaškova Morav. Bibliote a 1894. — Románové paprsky. Šolcova knihovna v Telči 1894. — Náladové povídl r. Ottova Laciná knihovna 1894.

Digitized by Google

romány a povídky psal autor více pro sebe než pro obecenstvo, že nemá naprosto zřetele k jeho požadavkům, zvláště pokud se týče požadavků zevních, efektů dějových a napínavé skladby, že je příliš subtilným, že se zaplétá do zajímavých sice pro něho, ale fádních pro takovéto čtenářstvo, pavučin nálad a jemných duševních stavů, že je konečně i v toku děje, i v dikci a slohu příliš klidný, často i suchý, dokonce i šosácký (výtka, která mu byla nedávno i kritikou učiněna jako spisovateli dramatickému), že nejde nad průměr denního života, že zobrazuje malicherné osudy malicherných lidiček. Obecenstvo nevidí za těmito stránkami povrchu vážné umělecké zámysly a cíle, nedovede tam vytušiti ruku myslícího umělce — a takovým, ať se cokoliv mu namítá, F. X. Svoboda je, řídký to vůbec u nás zjev samorostlého uměleckého myslitele — ostatně, u obecenstva dopadnete tím hůře, čím více apelujete na jeho myšlení a na jeho komplikovanější stránky duše vůbec.

Nedá se upříti, že mnohé z toho, co jsem právě uvedl, jakoby mluveno s hlediska obecenstva, má i v očích kritika dosti oprávněnosti. Na prvý pohled se zřejmě odlišují knihy Svobodovy od převážné většiny naší dnešní produkce: jsou střízlivy a klidny, je v nich mnoho subtilního rozboru duševního, mnoho úmyslnosti a programovosti; předvádějí málo vypjaté, průměrné, střízlivé lidi ve světle ne výjimečných, efektních dějů, nýbrž zase jen ve střízlivém světle všedního dne, jejich komposici a ději schází velký rozběh a překvapující rozuzlení, jejich dikci pikanterie, jejich postavám — alespoň na prvý pohled — poesie. To jsou věci, které bychom hodili na jednu misku, ale o kolik více a závažnějších najdeme jich na druhé! Kolik stran psaných originelním umělcem, kolik jemné náladovosti, kolik sytých a psychicky zbarvených lícní krajinových, kolik znamenitě vykreslených pochodů vnitřních — ale nechci dále jen tak zběžně uváděti výčet uměleckých předností Svobodových, nýbrž pokusím se zachytiti je obšírněji alespoň v některých hlavních bodech.

Řekl jsem již dříve, že z prací Svobodových vyzírá autor, který o svých úkolech a o životě mnoho a to samorostle a svérázně myslí. Není snad, zvláště v novějších z těchto povídek, na které by to nebylo patrno. Nejde mu tu o fabuli dějovou, o dojem příběhu, nýbrž skoro vždy o demonstraci jistého pochodu, nebo o zodpovědění otázky. Zcela analogicky s jeho divadelními hrami, které také nejsou než demonstracemi vytčeného jistého pochodu. Z povídkových prací vyniká v tom ohledu nejvíce Probuzení, tato historie probouzejících se smyslů a bezprostředného názoru na život. Student Pluhař, přesycený a sdeformovaný nepřirozeným vzděláním školským a velkoměstským, jde na venkov, „aby se dostal mezi kolečka života“ a aby nazíral na život a chápal jej od jeho nejjednodušších kombinací počínaje. Celý tento proces otvírání se čidel a žíznivého lapání od prvých bezprostředných vjemů až k okamžikům, kde duše Pluhařova, silnými, zdravými větry skrz na skrz provanutá a otevřená, s „očima jasně planoucíma“ ho nazpět zase žene ku Praze — celý ten proces je krok za krokem zobrazen nepřekonatelně vědomým, myslícím a účelným duchem uměleckým. V Prohnívání (Románové paprsky) je zachycen v přeskakujících charakteristických bodech úpadkový pochod jiného pražského studenta, od naivní zamilovanosti a neschopnosti k praktickému životu až k sebevraždě. Proti ideovým základům každého takového představování procesu dalo by se sice tu a tam všelicos namítati, ale tak, jak je autorem vtělen, působí životně a přesvědčivě. — V Náladových povídkách je méně ideovosti a — jak již titul vyznačuje — za to více náladovosti, ale demonstrační ráz a účelnost themat nejsou proto méně patrnými. Ve Vůni samoty a Pohrávání s proudem jest to psychologický pochod, či lépe hra vždy dvou se přitahujících a odpuzujících milenců, v Bratrově

Digitized by Google

smrti jest to náčrt duševních stavů vzbuzených smrtí sourozence. Někdy působí tato ideová stránka či thema nebo morálka na poetický dojem vtíravě a rušivě. Tak na př. povídka Fáza (v Románových paprscích, nejcennější to číslo té knihy) jest sama o sobě skvostné umělecké číslo, nepřekonatelný kousek vyvolávání nálad a upomínek, ale pomyslíme-li, že je to vlastně vypravování jakéhosi Rudolfa Šimůnka, kterého se dotýká autor pouze několika řádky a který vám zůstane naprosto lhostejným, a že celá tato krásná povídka nemá sloužiti k jinému, než aby dotyčný Šimůnek měl čím odůvodniti svým přátelům v hostinci jakési dosti problematické tvrzení o svém nevysvětlitelném vlivu na ně, cítíme jakési celkové sploštění celé její úrovně a mrzuté vyrušování. Sesilování tohoto spekulačního rázu, této programovosti lze velmi dobře pozorovati v posloupnosti autorovy produkce: od Mladých představ, sbírky to příběhů celkem normálních, až k Náladovým povídkám, které nejsou leč psychologickými studiemi, demonstračními pokusy na duši lidské, podnikanými dle určitého plánu a postupu.

Jak viděti, je Svobodovi tato spekulativnost a programovost jednou předností, jindy přítěží. Někde přispívá k hloubce jeho prací, jinde věší se jako závaží na jejich poetické rozmachy. Jako celkový rys však nedá se od jeho literární fysiognomie odloučiti, a zvláště v dílech na širších základech budovaných, (jakým je do jisté míry Probuzení a jakým se zvláště ukazuje román Rozkvět, v letošním Světozoru uveřejňovaný) jest zcela na svém místě. Čtenáři, kteří jsou zvyklí hodně přemýšleti o životě, ale samostatně a bez systémových přehrad, najdou na mnoha stránkách jeho prací pravé pochoutky pro svou spekulativní činnost.

Druhým neméně význačným rysem Svobodovým jest jeho psychologičnost. Život, jejž práce jeho zachycují, jest téměř všude a výlučně život duše. Ta je alfou a omegou jeho umění. Nitro lidské ve svém rozvoji, ve svých pochodech tu vzestupných tam sestupných, v přílivu a odlivu naň narážejících zevnějších sil, v tajemných hrách a spřádání nálad jest hlavním jeho živlem, do něhož stápí přírodu, události, celý zevnější svět a činí je pouhými momenty v plynulém toku nitra. Po této stránce zasluhuje F. X. Svoboda býti zván autorem ryze moderním a padá to na váhu tím více, že při jeho samorostlosti a lnutí k rodnému ovzduší nelze ani mluviti o cizích vzorech a pak že sám bez cizí iniciativy touto cestou šel, nevšímán, ale proto přec s neústupnou vytrvalostí již v dobách, kdy se naší belletrii o tomto směru umění sotva zdálo.

To jsou ovšem označení všeobecná. Jak karakterisovati však karakteristické zvláštnosti tohoto Svobodova psychologického umění? Dle mého soudu projevuje se ono u F. X. Svobody třemi různými směry.

Prvým je: zachycování a vystižení bezprostředního smyslového postřehu. Čidlového dojmu v celé jeho svěžesti a novotě, jak padá na čistou plochu nitra, dychtivě ho pijící. Tomu odpovídá zvláště již dikce, nanejvýš konkretná, sytá, a dle toho řízený výběr slov a epithet. Na tuto věc ukázal již obšírněji p. F. X. Šalda v uvedeném svém referátě o Probuzení. Všecka tři čísla Náladových povídek to znovu potvrzují. Ale Probuzení zůstává po této stránce zvláště nedostižným. Tam je ta žíznivost nitra a ostré zarývání se dojmů do něho provedeno až k tomu bodu, kde nitro nanejvýš vznícené a rozcitlivělé přijímá každý nový dojem jako nový div, kdy dovede svou subjektivitu od jejich objektivity rozlišiti až do té míry, že nánosem každodenních dojmů a instinktivních zvyklostí proniká až k samému dnu názoru na život, až tam, kde život, smrt, já, i samo to, že něco vůbec jest, je jediným ohromným zázrakem. (Uvádím jako doklad v Probuzení Pluhařův údiv nad smrtí mlynářského stárka, nad tím prostým faktem, že smrt může býti tam, kde byl život.) Ne-

Digitized by Google

váhám říci, že pro umělecké výkony tohoto druhu, pro tuto na nejvyšší bod hnanou objektivisaci světa a čistotu subjektivního názoru, nenalézám v celé naší literatuře příkladu a že, mám-li již srovnávati, vzpomínám tu jen dojmů, které na mne při první četbě činily některé stránky Goethova Wilhelma Meistera a Tolstojovy „Vojny a Míru“. Ovšem že tohoto závratného bodu čistoty názoru nepodařilo se Svobodovi dosáhnouti než jen v Probuzení. Po druhé stránce jeví se uvedená psychologičnost ve vyvolávání všeobecnějších a složitějších nálad a stavů duševních. Tedy více než v čidelném vjemu, v těch vyšších sférách duše, kde se tajemně proplétají city, akty vůle a reflexe. Rozboru takovýchto jemných vlnění a vyvolávání jich v duši čtenářově jsou věnovány zvláště Náladové povídky. Ale tu zase zůstává Svoboda nejúčinnějším tam, kde se jedná o zevnější nárazy na duši lidskou, zvláště o determinující vlivy, jimiž na ni působí krajina. Jeho síla v zachycování smyslových dojmů přichází zde k plné cti. Na těchto dojmech staví se složité, často až příliš subtilní hry a obrazy nálad. Ale pochybuji, že se autorovi může vždy zdařiti, aby tyto všecky odstíny a komplikované situace duševní svému čtenáři suggeroval. A to proto, že nad touto jeho schopností má rozhodnou převahu jiná, která výsledky této často zabíjí.

Abych byl určitějším, řeknu hned: F. X. Svoboda chce patrně vyvolávati nálady, které — jak myslí — líčí a zobrazuje. Ale v nejčastějším případě jich nevyvolává, jednoduše proto, že jich nelíčí a nezobrazuje, nýbrž že se na ně dívá jako na pouhé síly, proudy, jako na dynamické momenty. Či je to vyvolávání nálady, řekne-li autor: „Přišla mi na mysl divná nálada“ a nevylíčí, jaká? (Slova „nálada“ užívá vůbec Svoboda příliš často a ve smyslu příliš širokém.) Aneb: „Nelze říci, jak mi to přišlo divně na mysl, více jen v představě obrazu než myšlenek. Rozestřelo se nade mnou ono naladění atd.“ a zas necítíme určitě, jaké. A to je třetí význačná stránka jeho psychologického umění. Ono totiž pojímá pochody duševní ne jako bolestné neb radostné požitky, ono nemá tak zření k jejich subjektivnímu přízvuku, nýbrž dívá se na ně nejvíce s hlediska dynamiky, psychické fysiky, nemá tedy tolik zřetele k jejich citovému a ideovému obsahu, jako k jejich síle, k prudkosti, s kterou duši zachvacují, kterou zápasí s jinými, rostou neb slábnou. I jeho terminologie je přejata místy z fysiky, na př. záliba ve slovech: síla, proud, směr, atd. Nitro mu je tedy jevištěm pro hru psychických sil, pro jejich boj o život — v jistém smyslu to obdoba k Herbartovskému pojetí psychologie. A tu se stýká nejblíže Svoboda povídkář se Svobodou dramatikem. To střídavé se přitahování a odpuzování se dvou milujících duší v Náladových povídkách, anebo to vystavování duše Pilařovy (v povídce Bratrova smrt, tamtéž) pod účinek sil, jimiž bratrova smrt na něho dolehá, nenapadá-liž nám při tom hned rodina Hrdličkova vystavená na jevišti „útoku zisku“, či rodina Doušova, vydaná v šanc „rozkladu“ svých prvků a sil? Svoboda je tedy jako psychologický umělec psychickým fysikem a v tom smyslu třeba především jeho práce pojímati, nechceme-li jim místy křivditi. To vysvětluje nepříliš vysokou úroveň jeho postav, místy i malichernost a šosáckost. S hlediska, které jsem právě naznačil, potřebuje totiž Svoboda právě duší normálních, s nevelkou hloubkou a intensitou cítění, aby zřetel na subjektivní citivost nezatlačil tu dynamickou stránku. Každé nitro je mu dobré, i těch normálních studentů a úředníčků à Daniel Pilař (Náladové povídky), jen když poskytuje hojnou pastvu jeho duševnímu zraku, hledajícímu zajímavé případy kausálních dějů duševních. A právě duše prosté jsou k tomu vhodnější, neboť jejich hra sil je ještě rozluštitelná a lze na ní konati spíše experimenty, než na nějakých vysoko vypjatých, titanských neb

Digitized by Google

geniálních nitrech, kde by orkány vášní a vůle smetly v prach každou subtilní náladu a kde by každé vyšetřování zaběhlo do mystických propastí. Na jevišti ovšem tato příliš normální úroveň postav spíše překáží — tam se žádá karakterová výraznost a vzepjatost — v povídce se však s ní snadno smíříme.

Hleděl jsem, pokud skrovné rozměry místa tomu dovolovaly, ukázati, jak i ve svých románových pracech se jeví F. X. Svoboda jako autor převážně spekulativný a psychologický. Tím jsem ovšem nevyčerpal všeho, co by se o zajímavé jeho fysiognomii dalo říci, ale byl bych rád, kdyby tyto řádky přispěly trochu k tomu, aby tento tak samostatný, svérázný a vážný umělecký zjev obrátil na sebe tu pozornost, jaké — při nejmenším již relativně k ostatní naší belletristické produkci — zasluhuje. Již ta okolnost, že i bez této pozornosti dovedl jíti po více než desítiletí svou vlastní cestou, musí imponovati.

Prohlášení na adresu p. M. A. Šimáčkovu.

Pan Šimáček vyzývá mne ve 14. čísle Světozora, abych vyložil a dokázal osmý bod svojí odpovědi ze 4. čísla Rozhledů.

Vyhovuji mu zde.

Napsal jsem, že p. Šimáček vykořisťuje málo čestně náhody, že tři čtyři naši nejlepší mladí umělci musí tisknouti ve Světozoru. Věta ta má ten smysl: Světozor je jediný náš veliký list, který je otevřen modernímu uměleckému proudění. Je známo obecně, že Zlatá Praha i Lumír se před ním v celku uzavírají. Naši mladí básníci jsou tedy odkázáni na Světozor, musí v něm tisknouti prostě tlakem okolností, poměrů: nemají druhého velikého listu. To je příčina, proč ve Světozoru naleznete některé nejlepší a největší práce mladého nového našeho umění. Ale této náhody vykořisťuje p. Šimáček tak, že kazí jich původní expressi, jich styl, zvláštní jich vůni a umělecký, hluboce původní a nejpůvodnější vzduch. V uměleckém díle záleží na každém slově a právě na něm. Umělec, skutečný umělec je nový objevitel, nový tvůrce světa. Objeví novou tvář toho šedého a únavného života, nové barvy a nové vůně. Nové postřehnutí světa — to jest jeho dílo. V nové, nezvyklé snad slovo, v nový zvláštní obraz, v novou, nepravidelnou snad, ale příléhavou vazbu zachytí poznání starého světa. Ti, kdož filosofovali o umění, ukázali, jak právě na takovém novém přídavném jméně nebo novém slovese záleží: v nich jsou podány nové vztahy světa, v nich je nový relief a nový odstín, v nich složeno je nové poznání, nový svět. Dílo je tím umělečtější, čím novější a pevnější jsou tyto vztahy, čím důslednější a jednotnější je toto nové nazírání a nové postřehování. Pravé umělecké dílo je to, kde všecko spolu souvisí, vespolek je zapjato jako důsledné promítnutí jedné a téže nové perspektivy, jednoho nového rozhledného bodu. Pravé umělecké dílo žije v každé poslední tečce, v každé poslední čárce. Flaubert, tento typ umělce, říkal, že nesmí mu nikdo přesunout ani tečku ve slově. A v boji, který vedl Zola s t zv. idealistickými romanopisci, seskupenými kolem Revue de Deux Mondes, byl nejsilnější jeho argument — neúcta a nešetrnost redakce zmíněné konservativní revue ke stylu, k výrazu, k formě prací, jež otiskovala. Citlivé, poctivé umělecké svědomí nesnese změn takových — umělecké svědomí redaktora, má-li jaké, jich nebude ani žádat. Všichni velicí umělci sváděli hotové řeže s redakcí o změnu každé čárky, o vypuštění každého slova. A to právem. To je přirozený důsledek té umělecké poctivosti, té slepé oddanosti umění, pro niž jsou dnes kanonisováni.

Jak se však chová v té příčině p. Šimáček?

Pánové Mrštík, Svoboda i Sova stěžovali si na redakční jeho praxi. Tito nejopravdovější a nejpoctivější naši umělci byli, jak mi řekli, překvapeni často zvláštní uměleckou neofobií p. Šimáčkovou. Najednou, pravili, píchá ho do očí nový, zvláštní, svrchovaně jemný obraz, jehož vědomě, účelně a příléhavě užili, jejž nalezli a stvořili, a žádá, aby byl vypuštěn nebo nahrazen jiným. Pan Šimáček bojí se umění nového — neboť, jak jsem slyšel a jak níže

Digitized by Google

na příkladě ukážu, neběží při tom o žádné skrupule morálky, které by ohrožovaly Světozor jako rodinný list — ne, jsou to většinou čistě umělecké otázky, otázky výraznosti, osobnosti stylové. Pan Šimáček nemá prostě uměleckého svědomí, uměleckého pojetí a pochopení. Tak z „Pohádky máje" p. V. Mrštíka byly vypuštěny z podnětu p. Šimáčkova celé věty. Snad se ději tyto změny se svolením autorů — je možno. Ale v tom právě jeví se neumělecký duch a málo útlé svědomí umělecké p. Šimáčkovo, že umělce k takovým kompromisům nutí. Nutí právě tou okolností, že není listu, kde by své práce mohli tisknouti.

Je možno, že p. Šimáček má svolení od některých autorů, měniti něco v rukopise. Ale znám případ, kdy p. Šimáček neslýchaným způsobem zkomolil — a to slovo je ještě slabé — báseň beze svolení autorova. Je to báseň p. Ant. Sovy (Ilje Georgova) ve Světozoru 1888, str 307. „Zimní večery". Básník maluje tu svůj znuděný, zhořklý, prázdný život v zimě a čeká osvobození od příchodu jara, od nové lásky rozmarné, tvrdé, bezcitné — poněvadž pravidelnou, teplou, citovou je přesycen. Podle toho zněly poslední verše, jak vyšly z ruky autorovy:

neb hezká brunetta mne může okouzlit,
jež rozmar měla by a zoubky perleťové,
a vlas jak černá noc a zcela žádný cit.

A co vytiskl p. Šimáček ve Světozoru? Přebásnil sám bez svolení autora poslední řádek takto:

a vlas jak černá noc a v oku jitra svit.

„Zcela žádný cit" se mu, nevím proč, nezamlouvalo — proto jej nahradil touto otřelou plochostí a všedností. Že tím celou báseň zničil, že řekl pravý opak toho, k čemu směřoval básník („zcela žádný cit" byl pointou básně), že pak báseň je roztržená — na to všecko pan Šimáček se neohlížel. A této hrubé změny, která zasahuje celé ústrojí básně, dopustil se pan Šimáček bez svolení a vědomí autora, neboť po vytištění básně žádal mne, abych jej u p. Sovy omluvil, že si nevyžádal jeho svolení. To je žalostný příklad p Šimáčkovy redakční praxe. Když dopustí se podobné nejapnosti p. prof. Truhlář ve školské anthologii, je — zcela právem — veřejně kárán. Když spáchá něco podobného censura v despocii, je terčem příslovečného výsměchu. A zde zcela tiše hřeší takovým způsobem pán, který se pokládá za předního koryfea realismu, toho realismu, jemuž náleželi umělci jako Flaubert, toho realismu, jenž první vytknul s takovou plností a určitostí svézákonnost, determinovanou určitost a neměnnou pevnost uměleckého díla — p. Šimáček, který píše dnes o sobě: „jsme pro volnost umění i uměleckých a literárních názorů v nejširším toho pojmu významu." (Světozor, 1895, 95).

Představte si mladého člověka, který v umění hledá a chce hledat a který přinese svoje práce do takovéto redakce. Je patrno, jakým směrem, jakou depressí se na něho působí. Setřít individualnost, zdusit ji, kde je v zárodku, sepnout ji pod konvenčnost a pohodlné šablony — v tom směru se tu pracuje. A k umělecké zbabělosti vede tato cesta. Každému, kdo hledá, otloukají se práce tak dlouho, až přestane hledat, až zemdlí. Konvence vás zadusí a na konec si vás assimiluje — to je poslední slovo celého procesu, jak označil Maupassant. Dnes toneme všude v umělecké i lidské zbabělosti. Proti ní zvedl jsem svůj hlas Pan Šimáček vychrlil na mne řadu surovostí. *Já mu odpověděl z lepších důkazem.* Vím, že mám na své straně všechny opravdové umělce, všechny, kterým jde o poctivé, výrazné, skutečné umění.

* * *

S ostatní odpovědí p. Šimáčkovou se zde nebudu obírat. Pan Šimáček tone zde v hrubých bludech a předsudcích. Myslí ku př., že kritika deterministní je sobecká — ale p. Šimáček neliší mezi jedinečností (individuálností) a sobectvím (egoismem). Jen tak, že neuvědomil si rozdílu mezi těma dvěma pojmy, mohl napsat svoje anathema, Kritika deterministní předpokládá naopak mnoho lásky k předmětu, více než ta pohodlná, lhostejná kritika, kterou hájí p. Šimáček a kterou nevím opravdu, jak nazvat — než krotkou, nevýraznou a vlažnou·

Digitized by Google

Pan Šimáček nerozumí dále gramaticky mojí větě: „Pan Klášterský není vůbec umělec“. Neví, že „vůbec“ znamená tolik, jako v celku, povahou svou, rázem svým. Že se mu podařila časem jemnější, sensitivnější, zladěnější čísla — plyne z toho samo sebou. Pan Šimáček tvrdí stále ještě, že jsem p. Klášterského odsoudil paušálně. Prosím, aby četl Lit. listy 1893, str. 33, 1. sloupec, kde rozebírám náměty p. Klášterského jeden po druhém, kde vyšetřuji a pitvám jeho umělecké prostředky i methodu na určitých konkretných předpokladech. — Pan Šimáček dále nemůže srovnat, že kritik může býti současně i výrazný, karakterní, individuálný i objektivný. Neví, že objektivnost není než pravdymilovnost, vlastnost čistě lidská a karakterní. Že býti objektivním znamená, jak pověděl filosof — říci o všem svoji myšlenku a celou svoji myšlenku. Že, viní-li nějakého kritika z neobjektivno ti uráží jej čistě lidsky — jako člověka, který jinak myslí a jinak píše, jako vědomého lháře. Pan Šimáček upírá kritikovi všecko právo osobnosti a jedinečnosti, individuality, karakteru. Podle toho by pak byla jedna objektivnost jen na světě — totiž bezcharakternost a bezvýraznost. A to je skutečně poslední cíl jeho rozborů: kritika ať je bezvýrazná, mdlá, vlažná, lhostejná. Pak bude objektivní, myslí si p. Šimáček. Ale mýlí se: nic patrně neví o filosofech, kteří dokazují, že pravá objektivnost jistoty leží naopak ve vypracování, vypěstování individuality, určitosti karakterové atd. Ale přestávám. Kdo myslí, poznal vadnost všech jeho námitek.

19. února 1895. **F. X. Šalda.**

Po boji o volnost slova v kritice přihlásil se p. M. A. Šimáček ve Světozoru urážlivým výrokem o p. F. X. Šaldovi a věcný spor svévolně svedl na pole osobní. Přirozeně utkal se napadený s p. Šimáčkem tam, kam se p. Šimáček postavil, a touž zbraní, již si p. Šimáček sám vybral. Odsuzuje-li nyní p. Šimáček tuto šarvátku, odsoudil sebe, útočníka. Proč vplétá i mne i Rozhledy v osobní svůj spor, jako byl již málo šetrně i jiná jména do něho zavlekl? Vždyť má přece mnohem blíže k p. redaktorovi Světozora a mohl si na tohoto spíše a větším právem zadupnout. A byl by mu velmi dobrou službu prokázal, kdyby jej byl slovy ze předešlého čísla Světozora v čas okřikl. Způsob p. Šimáčkův potvrzuje jen slova p. Krejčího ve 4. čís. Rozhledů o „strategickém plánu“ vyvolané literární diskusse.

V Chrudimi, 22. února 1895. J. Pelcl.

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Realismus.

Prof. Dr. Masaryk: „Časové směry a tužby". Referuje Ant. Hajn.
(Pokračování.)

O konfliktech mezi humanitním ideálem (a tím především mezi humanní taktikou) a skutečností, k nimž příležitosti tato podává co chvíli, dalo by se mnohé ještě říci. Na př. což když menším zlem bylo by lze zabrániti většímu zlu? Příkazem humanní taktiky je zla vůbec nepáchati — dobře; ale je také příkazem jejím zlu všude a hned v zárodcích odpírati — je-li správno tudíž neodpírati většímu zlu jen proto, že bych musil spáchati zlo menší? V takových situacích musí humanita sestoupiti se své výše a podrobiti se nálezu citu a rozumu, nálezu svědomí skutečného, živého člověka. Člověk si na př. dovolí docela i nepravdu, aby zabránil neštěstí bližního, a při této nepravdě má přece jen blahé vědomí, že jednal správně, humanně, lidsky! Opravdu hlavním je tu, aby byl člověk duchem humanitního ideálu, humanností prodchnut — vše ostatní bude tím samým dáno: duch ten provede jej bezpečně každou situací tak, že svědomí své ani v nejkritičtějším postavení, jaké jsme byli právě výše uvedli, neobtíží a že teplo humannosti bude jej stejně zahřívati jak před krisí, tak po ní — a po této, protože po vykonaném činu, ještě více. Absolutní nějaká zásada, pravidlo, byť mělo sebe šlechetnější obsah, vede přece někdy, kdyby mělo býti opravdu vždycky absolutně prováděno, k necitelnosti, ke krutosti. — Aby toho nebylo, záleží ne na zásadě, nýbrž již právě na lidech, kteří ji mají uskutečňovati.

Proč má býti ideál humanitní cílem a programem národním?

Humanitní ideál, jakož je odkazem naší historie, spojí nás s touto (praví prof. Masaryk) — humanitou navážeme na nejlepší dobu v minulosti, humanitou překleneme duchovní a mravní spánek několika století, humanitou kráčeti máme v hlavě lidského pokroku. Humanita je všecek smysl našeho národního života. Je i záštitou slabšímu a menšímu národu proti národům silnějším a větším.

Prof. Masaryk přenáší humanní taktiku i do politiky — chce zde rozumnou a poctivou taktiku, stejně poctivou k nám samým i k cizím. Přijímám. Ale prof. Masaryk musí zase přijmouti ode mne, že nikde jinde nebude té intensivnosti shora řečených důvodů k odporům mezi ní, jako zásadním pravidlem, a mezi skutečností, jako na tomto poli — zde i člověk dnešní sám svým vnitřkem je nejvíce hnán k tomu, zde i nejvíce je všeliké nehumannosti, všelikého násilí se strany protivné, kteréž provokují odvetu, zde nejvíce je výminek, kdy na místě humanity člověk chtěj nechtěj musí podstoupiti boj. Jsme pro rovnoprávnost obou národností v našich zemích — a přece jsme shodili v Praze německé tabulky s domů a svědomí dává rozumu i citu absolutorium — jest nutný takovýto boj s naší strany naproti brutalitě na straně druhé.

Digitized by Google

A bylo-li by se zamezilo 17. května 1893 v českém sněmě přijetí známé předlohy bez užití „železa“? A přece, jak jsme při tom všem humanní národ — opravdu holubičí národ od přírody. Němci zakládají zřejmě germanisační ústavy a české děti do nich přijímají a lákají — my zakládáme matiční školy jen pro dítky české a německých do nich nepřijímáme; Němci usilují o státní řeč německou, a my nabízíme jim rovnoprávnost. Němci užívajíce svého postavení v mechanismu státním nás obmezují, a my jim dokazujeme, že bychom jim v českém státě naprosto neukřivdili!... Opravdu nesamostatní, obmezovaní národové, vyspěli-li na jistý stupeň vzdělanosti, jsou vždy humannější!

A není to u nich jen z taktických příčin, jak se myslí zejména na straně těch, kdož je ovládají, nýbrž i z přesvědčení — ten, kdo cítí útisk a tlak nehumanity, touží vědomě po humanitě, protože na sobě a kolem sebe vidí neblahé a zhoubné účinky nehumanity a násilí a nezná možnosti klidného soužití jak mezi jednotlivci, tak i mezi národy jinak, nežli na základě humanity: dáti a nechati každému, což jeho jest a čeho k řádnému fysickému i duchovnímu životu potřebuje, a nedělati mu, co by sám nechtěl, aby se mu dělalo. Tuto stránku záštity malého národa však (jak praví prof. M.) dovede oceniti teprve soud budoucnosti — na stránku druhou humanity (osvětovou) se řečené ovšem již plně nehodí. Větší humannost nesamostatných národů nevadí ovšem těmto v přítomnosti a v boji se svými vládci užívati i „železa“, aniž proto jejich humannost stává se méně humanní.

Říci: naším ideálem musí býti humanita, čistá člověckost, všeobecné bratrství — je říci mnoho a zase na druhé straně velmi málo. Člověk chce i musí věděti, jakými prostředky by tohoto ideálu docházel nebo došel; chce určité, konkretní poukazy; jeho hlava a jeho ruce hlásí se o nějakou určitou práci pro ten ideál, když jeho srdce nadšením z něho a touhou pro něj je již naplněno. Na to neodpověděl prof. Masaryk ve svých statích sice úplně, ale odpověděl přece tak, že poznamenáváme některé ony prostředky, čímž zároveň osvětluje se nám i ráz jeho humanitního ideálu. Konečně, opravujeme se, se svého stanoviska prof. Masaryk odpověděl i úplně.

Víme již, že ve smyslu humanitního ideálu národní taktikou je prof. Masarykovi práce osvětná. Konkretně tudíž péče o školství a reforma školské výchovy (27, 28) — vysoké školy jsou uskutečněním humanitního ideálu po stránce theoretické a doufáme i mravní (110). Využiti všech pokroků a vymožeností vědy a poznání — musí býti heslem naší národní praxe. To znamená využiti všech praktických vědomostí, přírodovědeckých i duchovědných, tedy nejen techniky, hygieny, nýbrž i paedagogiky i didaktiky (školství) a konečně i politiky v nejširším smyslu (120). Pracovat pro ty, které jsme posud z kulturní práce vylučovali. Sociální reformy — slovem politika t. zv. vnitřní. V obsahu humanity je naprostá rovnost občanů před zákonem, svoboda svědomí, pevnost a mravnost člověka (207).

Jako prof. Masaryk odvozuje humanitní ideál z naší historie, tak i v této nalézá jeden negativní podnět pro nás, dnešní Čechy, k němu: porušení zásad humanity z r. 1487, kdy šlechta využívajíc svých domácích vítězství, uvrhla v poroby obecný lid. Dle prof. M., máme-li se skutečně obroditi, musíme odčinit příčiny našeho úpadku: odčiniti rok 1487 — toť náš úkol obrodní. To znamená dáti v českých zemích všem občanům naprostou rovnost před zákonem, to znamená úplnou svobodu svědomí, to znamená státi se pevnými a mravními, znamená plniti ideály naší reformace, to znamená důsledně pracovati za ideály humanitní (208). — Protože poroba byla uvalena na obecný lid u všech národů evropských, měly by i ony míti dnes povinnost odčiniti to humanitou;

Digitized by Google

po té stránce by humanita přestávala býti ovšem specielním naším národním cílem a programem. K tomu přidati pak jest ještě námi nahoře již registrované úkoly realismu.

Jak viděti, prof. Masarykovi není humanitou snad jen lidskost, všeobecné bratrství ve smyslu lásky k bližnímu (jak jsem i já posud ji především v dosavadních svých výkladech pojímal), nýbrž pojem ten je mu výrazem pro celý životní názor, dle něhož duch má dostati přednost před hmotou, moc nad hmotou a dle něhož tudíž potřeby a požadavky ducha jsou na místě prvém, naše fysická existence pak jest jaksi prostředkem, abychom udržovali a povznášeli duchovní náš život. Buď odtud prof. Masaryk mluví především, ne-li jedině, o duchovním našem životě, nebo mluví o něm snad proto, že svět dnešní ve svém materialismu naopak více všímá si fysického vnějšího života.

* * *

Osvětná práce vyžaduje ovšem klidu a pokoje — inter arma silent musae, a i odtud zpětně by bylo lze vysvětliti si volání prof. Masaryka po mírné taktice a odpor proti násilí. Tuto osvětnou práci lze prováděti ovšem i v rámci dnešní ústavy a dnešních ústavních svobod (s opravou ovšem tohoto všeobecného tvrzení, doleji připojenou), jak prof. Masaryk několikráte, patrně úmyslně, opakuje. [Kde vadí vláda a policie našim učitelům, našim kněžím, našim advokátům, našim lékařům a jiným všem, aby nepracovali a o pokrok lidu se nestarali? (115.) Kdo nám vadí provádět v našich obcích takovou správu, správu tak vzornou, že by ji musil obdivovat celý svět? (121). Dá se v rámci platné ústavy pro zvelebení národního života tolik a tolik učiniti vlastní prací, že to ustavičné volání po pomoci státu je až smutné (123).]

Je však otázka, lze-li práci osvětnou v rámci platné ústavy úplně prováděti v celém rozsahu jejím tak, jak bychom si přáli a jak by si zajisté přál i prof. M., a konečně lze-li ji prováděti všem, kdož by chtěli nebo kdož by měli; lze-li vyplniti pokyn prof. M., že máme pracovati soustavně, všude, ve všem a vždy proti vlastní a cizí nehumanitě společnosti a jejím orgánům osvětným, církevním, politickým, národním (201).

Možno-li však pracovati všude, ve všem a vždy? Charakteristické je, že by dnes na př. Chelčický nemohl pro reformu náboženskou a společenskou (a tím proti církvi katolické) pracovati tak svobodně jako pracoval v XV. stol.*) Může-li pracovati na osvětném poli svobodně učitel na př.? Ve škole je učitel dnes pro opravdový pokrok až příliš nebezpečně svázán a to právě vládou a jejími orgány, a mimo školu? Vždyť zajisté i prof. M. mi přisvědčí, že se u nás nyní pohlíží i na tichou, kulturní práci s podezřením! A podezření to poroste, čím více se bude hlásati, že ne bojem a násilím, nýbrž kulturní prací dobudeme samostatnosti. Ve všem se teď u nás vidí politika a úmysly nepřátelské.**) A tu specielně učitelé i mimo školu se čím dále tím více obmezují. A práce kněží katolických? Jestliže těm stát nepřekáží, nepřekáží-li jim zase církev? Ostatně zde vyznám upřímně, že bych v kulturní práci dnešních kněží překážel já sám. Dále na naše kulturní úsilí vede se, když ho neobmezují, aspoň potud útok, že s dotyčných stran chtějí je dostati do svých rukou, do svých služeb — Brožík, Myslbek, Hynais jsou toho čerstvými příklady.

Chci se vyhnouti všemu nedorozumění, zejména tomu, které by vedlo

*) Výňatky z jeho spisů byly na př. letos v časopise „Lid" konfiskovány a konfiskace přes námitky redaktorovy potvrzena.

**) Před říšským soudem o přelíčení pro rozpuštění „Mor. Bes." řekl zástupce vlády, že každá národní práce je u nás tím samým politickou.

Digitized by Google

k výtce, že snad beru v ochranu naše učitele, nebo dokonce i lékaře a advokáty, a dále naše obce, že nevykonávají řádně a plně svých kulturních povinností ani potud, pokud je opravdu mohou prováděti. Nikoliv, chci ukázati, že uvedené výroky prof. Masaryka neobstojí zcela věcně, a protože jsou uvedeny o sobě, v neúplnosti, bez současného poukázání na stinné stránky našich ústavních svobod, nejsou ani politickými, ani paedagogickými — vyvolávají u jedněch překvapení, u druhých nelibost, a jinde zase rozpaky. Úplnější a tudíž i správnější by byla stylisace: „Ústavní práva a svobody jsou dnes skrovné u nás, ale ani těchto skrovných neužíváme plně — zejména ne, co se týče práce osvětné, co se týče práce a života v obcích. Využívejme všeho toho, kde se nám nebrání — a ovšem hajme se, kde se nám brání, a pracujme, aby se nám nebránilo nikde!“

Je dnes potřebna a nutna nejen osvětná práce, nýbrž i politika (v užším smyslu). A tu je dnes tisíce a tisíce lidí, jejichž přesvědčení a snahy čelí k více méně radikálnímu přetvoření dnešního řádu a nazírání na svět. — Nebyla-li by i práce těchto prací o pokrok? Neměli-li by míti tudíž i tito volnost a svobodu pracovati? Ale jim vláda a policie zcela zřejmě překáží. Tu již neplatí hořejší slova prof. Masaryka. Netřeba dovozovati toto tvrzení příklady. Prof. M. jako poslanec sám byl nucen na některé věci v říšské radě poukázati. Slovem, lze pracovati dnes u nás na poli osvětovém, ale ne všude a hlavně ne ve všem a ne všem dle jejich přání i schopností. Je více než na bílednì, že v tomto útvaru státním má se všechno podříditi jistému duchu a jisté idei, o kterých budeme míti příležitost ještě mluviti, a když nic jiného, duch ten a idea aspoň vždycky hledí u nás obmezovati. Až pokud lze užívati dnešních svobod ústavních, dle nich se odhaduje, a když je v zájmu jejich potřeba, zakročí se i mocí. *)

Dotkneme se ještě výtky, že voláme pořád po pomoci státu a vlády. Všecky podobné výtky neobstojí ovšem při analysi — mají platnost jen jako nejvšeobecnější generalisace.

Musíme žádati na státu zajisté mnohé — daleko více nežli bývalo dříve, neboť dnešní stát zasahá málem všude a na všechno to také dává si od obyvatelstva platiti. Proč bychom také nechtěli na př. totéž na něm, co dává jiným národům?

Zajímavo je na př., že u nás voláme sice ve mnohém po pomoci státu, ale při tom pracujeme v tom současně hned bez něho. My na př. víme, že je povinností jeho vydržovati české gymnasium v Opavě, ale vydržujeme si je sami; tak je i se vším matičním školstvím. Není-li tedy zase opačně na místě výtka těch, kdož říkají, že státu ulehčujeme v povinnostech? Já bych učinil vedle výtky profesora M., ovšem u vědomí, že je to nejvšeobecnější generalisace

*) Prof Masaryk citoval také Palackého přiznání, že s přáteli svými v době císaře Františka I. staral se o vzdělání národa zvláště naukami „poučnými či reálnými“, již proto prý, že studia politická uvodila podezření neloyálního smýšlení i varovali se tudíž při svém vzdělání národa dotčenými vědami reálními každého přídechu revolučního (36.) a opětně výrok Palackého, že „považiti sluší, že pouta naše zmizela již aspoň s větší částky, že pravé snahy humanitní a vlastenecké, když se varují přídechu podvratného, nemají v našem věku aspoň u nás překážek“. (30.) O prvém citátu praví prof. Masaryk, že je to místo pozoruhodné. Vidíme v tom opětný pokyn se strany prof. Masaryka, že a jak je možno dnes pracovati. Ale zároveň z toho vidíme, měla-li by býti slova Palackého v plnosti i dnes ještě v platnosti, jak skrovné jsou posud svobody občanské u nás, když i pro vyvarování podezření „podvratnosti“ měli bychom se věnovati intensivně tiché osvětové práci. V tom, že by stát některý nepřekážel takové osvětné práci, která by neměla přídechu podvratného, nespatřuji ovšem naprosto známku příliš pokročilosti onoho státu. Opak by byl již vrcholem vší smutnoty a zbídačelosti státní moci. V Rusku, ve státě zcela nekonstitučním a nesvobodném, se také konečně nepřekáží takové osvětové práci a my četli jsme v ruských revuích mnohokráte věci, které by byly dle naší zkušenosti v Rakousku zcela jistě konfiskovány.

Digitized by Google

výtku tuto (ovšem zase generalisovaně): „My jsme se nenaučili zcela ještě samočinnosti: my víme o mnohém, že by bylo dobré, ale místo, co bychom to ihned dělali, voláme po — zákonu stran toho, aby se to musilo dělati!“

Rozumím dobře podobným výtkám prof. M. a mohu s nimi i souhlasiti, protože si pro sebe doplním při nich to, čeho prof. M. vynechal, ale co se musí doplniti, mají-li věcně plně obstáti, nicméně činím k nim hořejší glossy nejen z uvedených již příčin, nýbrž i proto, že jistou měrou objasňuji i obhajuji zároveň politický radikalismus, proti němuž, jak živě cítím, výtky ony jsou namířeny.

* * *

Prof. Masaryk je, jak viděti z podaného, protimaterialista. Odtud si vysvětlíme jeho humanitní ideál, jeho výklady i ustavičné uvažování jen o duchovní stránce života národa i jednotlivce a péči o ni. Také to na str. 210. výslovně vyznává, že je protimaterialistou.

Odtud si vysvětlíme i jeho označení otázky hmotné podpory studentstva za otázku podružnou (197). Vyplývá-li však nutně takovéto stanovisko vůči oné otázce z protimaterialismu? A zejména, je-liže opravdu realistické? Jest-liže již nepřihlížím k národní a politické důležitosti u nás hmotného podporování nezámožného studentstva našeho (chápou se tohoto úkolu dnes zajisté kruhy nenárodní, nepokrokové, dokonce i přímo vládní), ani zcela všeobecně nemohu souhlasiti zde s prof. M. Je-li naším národním cílem a programem ideál humanitní a prostředkem k němu práce osvětná, pak se musím starati o podmínky ke zdárné práci osvětné — a podmínky ony nejsou jen v duchovní stravě pro studenta, pro dělníka — ty jsou i ve fysické možnosti této duchovní stravy užívati. Studujme v duchu realismu přítomnost, skutečný život našeho studentstva — uvidíme, kolik percent z něho nemůže pro onu „podružnou“ otázku leč jen zanedbávati se v práci osvětné a tím ovšem nepřispívati, nebo dokonce se i vzdalovati humanitního ideálu! Ano, kolik percent právě tím, že musí na místě studií ohlížeti se po pramenech existenčních, vháněno je materialismu (ne ovšem onomu filosofickému materialismu — ale tím vlastně hůře!) přímo v náruč! A ovšem i druhá stránka humanitního ideálu — všeobecné bratrství, láska k bližnímu — brání mluviti o otázce hmotných poměrů studentských jako o podružné otázce.

Podobné nazírání vidíme u prof. M. i v sociální otázce, pokud můžeme z jeho slov o ní vyčísti (mluvil o ní velice nejen stručně, ale všeobecně, abstraktně). Je ovšem otázka sociální otázkou mravnosti-nemravnosti — rozumím-li dobře, mravnosti-nemravnosti těch, kdož mají dnes ve svých rukou možnost, pracovati v ní a nepracují, učiniti nápravu a nečiní jí, kdož požívati mohou a požívají sami duchovních radostí a neumožňují požívání jich těm, kdož jich nemají. A také mravnosti-nemravnosti těch, kdož nepracují a pracovati nechávají na sebe jiné — kdož užívají člověka ke svému pohodlí a užitku sami, jsouce též lidmi. Ale já nevidím tu jen tento mravní moment v tomto všem vytčeném — já tu vidím přímo i onu fysickou práci, fysickou námahu, fysické strádání samo — nejen že se nechávají lidé tak pracovati a strádati od lidí nepracujících a nestrádajících, ale že vůbec musejí tak pracovati a tak strádati — nejen tedy, abych určitěji ještě označil, co chci říci, onen mravní (nemravný) vztah mezi prvými a druhými, nýbrž ona fysická práce a strádání samo o sobě, i kdyby onoho nemravného vztahu nebylo. Mluvě o výtce beznárodnosti, našemu dělnictvu činěné, prof. M. praví, že pokud naše literatura a žurnalistika o du-

Digitized by Google

chovní stravu dělnictva se nestará, potud nemá práva k takové obžalobě. Chudák, který si v potu tváře sotva vydělá na chléb, duchovní hlad svůj nemůže utišovat denníkem za 25 zl., knihami a verši za zlatky —" To vše je ovšem pravda, ale mezinárodnost našeho dělnictva to nevysvětluje úplně: Nejen že „národní" vrstvy naše nestarají se o duchovní potravu dělnictva, nýbrž že ho nechávají také právě pracovati v potu tváře a že jsou lhostejny a nechávají ho vydělávati právě sotva na chléb! Prof. M. nejen že vidí sám zase jen duchovní stránku života dělníkova, nýbrž i jako by předpokládal, že i dělník jen pro její zanedbávání u sebe se strany „národních" vrstev oddává se mezinárodnosti. Zdá se mi tudíž, že protimaterialismus prof. M. žene jej příliš na úkor realismu i — humanity samé v jednostrannost. Že sociálním demokratům našim činí výtku materialismu, netřeba ovšem ani zvláště vytýkati.

Tuto výtku činí také nám p o k r o k á ř ů m, jako ji nám učinil již v „Zeit". V „Naší době" napsal: „Pokud dovedu posoudit, nestačí pokrokářům k ustavení zvláštní a samostatné strany politické theoretický, filosofický základ; odsud se vysvětluje fakt, že pokrokáři v theorii stali se závislými na filosofii socialistické — není právě žádné praxe bez theorie, ani praxe politická, a k theoretickému prohloubení národního programu pokrokáři sami ještě nevyspěli." (194.) V „Zeit" pak napsal obdobně: „To, že vzali socialistický materialismus, ukazuje ostatně, že pokrokáři ve spojení s dělníky nebyli vždy silnější částí. Vůbec leží dle mne právě v tom slabost pokrokového hnutí: že totiž své filosofické základy samostatně dosti nevypracovali neb aspoň nespracovali." (116.) V tom je tedy dvojí: Po prvé, že máme materialistický názor světový: po druhé (vůbec), že jsme málo theoreticky (filosoficky) vzdělaní — odtud pak právě ono prvé.

Nevím, kolik bych našel v pokrokovém hnutí opravdu čistokrevných filosofických materialistů — naopak vím zase, že jsou celé řady jich protimaterialisty (užívám také jen tohoto negativního označení jako prof. M.). Nemožno přece zajisté usuzovati podle několika článků v pokrokových listech, při nichž, pokud se pamatuji, tendence vyplývala buď přímo nebo konec konců také z citu humanity (pouze že cit ten nebyl doprovázen příslušnou všestranností, kteráž by byla předešla jistým jednostrannostem a nedopatřením), přednější jsou tu snahy, život a činnost. (Pravím raději předem sám, že ovšem i mezi pokrokáři jeví se onen přirozený odpor mezi theorií a praxí — jinými slovy, že mnozí pokrokáři nežijí dle programu pokrokového, právě tak ovšem jako zase mnozí realisté nežijí dle svého programu realistického.) Tu vím tolik, že máme též ideál všeobecného bratrství, ideál humanitní to, jaký hlásá prof. M.; vím dále, že i v naší taktice je taktika osvětná a klidná — my na př. hlásáme heslo „drobné práce" a i pracujeme ve smyslu jeho; vím dále tolik, že usilujeme o mravnější, poctivější taktiku v politice i v životě soukromém a vůbec o mravnější život lidský — o naprostou rovnost lidí před zákonem, o svobodu svědomí; o pevnost charakteru; o spravedlnost a právo; vím, že odpírati chceme a odpíráme zlému; vím, že jsme si rozšířili opravdu ve smyslu humanity pojem národ a národní práce; vím, že nám je líto dělnictva, nejen že musejí tak pracovati a tak strádati, ale že i nejsou účastni „duchovních hodů" společnosti a národa; vím, že i z citu humanity usilujeme o povznesení a rovnoprávnění ženy atd. atd. Slovem, je tu skoro všecko, co prof. M. hlásá — kterak to, že prof. M. z humanitního ideálu k tomu došel a my pokrokáři z materialismu?... Neběží-li tu konec koncův o slova, o pojmy, kdežto věc jest celkem touž? Slovem: životní názor pokrokový nedá se naprosto směstnati do pojmu: materialismus.

Co se týče výtky, že my pokrokáři nejsme dostatečně theoreticky (filoso-

Digitized by Google

ficky) vzdělaní k ustavení zvláštní a samostatné strany — nechci se brániti prvé její části; my sami, jeden každý z nás cítí své nedostatky; k tomu jen ještě podotýkám, že výtka ta může patřiti asi jen těm, kdož pokrokové hnutí vyvolali a kdož jsou v jeho čele — nemožno zajisté žádati, aby každý, i prostý člen směru nějakého nebo strany měl onen theoretický, filosofický základ v takovém stupni — kladením takového požadavku znemožňovalo by se vůbec tvoření a trvání stran. Požadavek ten může býti jen ideálem, (a ovšem musí býti ideálem každé strany), nikoli podmínkou; podmínkou by neměl býti leč u předáků a vůdců strany nebo směru. Ale nepřijímám již druhou část výtky té, že theoretický (filosofický) základ pokrokářů nestačí k utvoření zvláštní, samostatné strany (politické).

Stranu může theorie a filosofie sice vyvolati, ale nemůže ji rozšířiti a především nemůže ji udržeti. Ale ovšem ani k tomu vyvolání nestačí jen pouhá theorie a filosofie — tato musí býti podávána v konkretnější nějaké nádobě — obyčejně a nejlépe v podobě kritiky něčeho konkretního, běžných programův a otázek. Z konkretních potřeb, z potřeb a otázek skutečnosti strana musí vycházeti, má-li býti stranou živou a úspěšnou — theorie její pouze ukazuje jí nejvšeobecněji směr východu z labyrintu sporův, zájmů, nevyjasněnosti a záhad skutečnosti. Poměr, ve kterém její program stojí k cítění, ideálům, potřebám, k duchu doby, buď zdržuje a ničí ji, nebo prospívá. Praktický smysl její je důležitější pro trvání a růst její, nežli její filosofický základ — přicházíme tak k filosofii t. zv. zdravého smyslu jako záruce zdaru strany, kteroužto filosofii prof. M. přiznává (bez výtky) na př. Havlíčkovi. Poměr, jaký je mezi programem strany a skutečnou její činností, může znemožniti stranu nebo směr sebe důkladnějšího filosofického základu — ne vycházeti zajisté jen z theorie, a míti tuto třebas sebe lépe propracovanou, ne jen stavěti a hlásati požadavky, byť i hledě ke skutečnosti, ale i pracovati pro ně — pracovati vždy, všude, ve všem — to je životní podmínkou každé strany. Mladočeská strana více z tohoto nedostatku nežli z abstraktnosti svého programu je v nynějším svém vnitřním úpadku.

A tu právě, co se týče pokrokového směru, myslím, že vyhovuje všem řečeným podmínkám, aby mohl, kdyby chtěl, utvořiti zvláštní, samostatnou stranu. Pokrokový směr pokládám za zcela životní směr, schopný, aby v budoucnosti opanoval, neb aby aspoň hrál velikou úlohu v našich politických vnitřních i vnějších dějinách. Ta jeho životnost projevila se již v tom, že ač je něco nového, přece nepadl, nýbrž trvá posud; že se rozšířil a vzrostl — že je tedy přijímán u nás, přijímán i od inteligence i od širšího lidu; a to přijímán ovšem jedině právě proto, že je přirozeným dítkem doby; jeví se dále také i v tom, že má (ve svých osobách) dostatečnou míru sebevědomí, odvahy, troufalosti nejen vůči vnější moci (vládě), nýbrž i vůči našim domácím stranám a směrům, a vůči těmto zase zároveň i potřebnou míru sebezapření — že není tedy voděn žádným cizím vlivem, nýbrž jen sebou samým, svým praktickým smyslem, svým intellektem, i svým cítěním (sr. na př. jeho dnešní poměr k mladočeské straně); že slova u něho nejsou pouhými slovy, nýbrž že hledí je co nejvíce uskutečňovati (Humanita není sentimentalita, ale práce a opět práce — prof. M. 201.); že osoby jeho nejen činnými a pracovitými dovedou býti, ale i obětovnými, nebo, abychom neužili toho slova, že dovedou nésti i důsledky svého přesvědčení i činnosti. Který směr u nás kdy (k tomu ještě vyšlý z mládeže a touto i dnes ještě z tak velké části zastoupený) projevil tolik životnosti? Podívejme se na práci jeho na poli žurnalistiky a literatury — on zřídil si na př. záhy svou revui a on první pokusil se úspěšně rozřešiti otázku vzdělávání lidu tiskem co nej-

Digitized by Google

lacinějším; viz dále jeho bibliotéky a p.*) A to vše dělal a dělá bez dostatečného theoretického, filosofického základu, jak praví prof. M. Opakuji ještě jednou: Víme a cítíme především my sami všechny své vnitřní i vnější nedostatky, ale víme a cítíme také své dobré stránky; jsme pak přesvědčeni, že prvé nevyvážejí druhých a že v našem případě neznemožní, až bude potřeba, ustavení i trvání zvláštní a samostatné strany pokrokové.

Byli bychom také rádi (neb aspoň pisatel t. ř. sám), kdybychom byli mohli vystoupiti teprve po důkladnější theoretické přípravě na veřejnost — ale vnější poměry u nás a nedostatky byly příliš veliky a na druhé straně zase nitro naše je příliš cítilo, a proto tak toužilo po nápravě a pudilo nás k činnosti. Tu jsme byli v jednom směru v pravdě i oportunisty, myslíce si: „Lepší něco, nežli nic". (Dokončení příště).

Domácí politika.

Dne 19. února 1895.

Skp. Naše politika jest ovládána posud duchem staré školy: není přirozeným, konkretním výronem proudění, srážení se a krystalování živoucích, cítících a myslících vrstev lidu, nýbrž jest obrazem privilegovaných tříd ve státě, zákonem, rodem, výsadami. Tato stará škola politická obrací své zření výhradně nahoru, dle toho kombinuje, raduje se nebo truchlí, a nevšímá si toho, co děje se dole. Z tohoto názoru vyplývá pak stanovisko, — a to zajímá i strana mladočeská — že nynější parlament a sněmy, které jsou výhradnou doménou této rodové a peněžní aristokracie, přece něco nám mohou dáti, že sněmy jsou jediným místem, kde se „politika provádí" a že i, jak to loni na jedné schůzi lidu řekl dr. Kramář, půda parlamentní jest jediným místem, na němž můžeme práv svých se domáhati.

My vycházíme z jiného stanoviska. Popudy ku všem politickým a sociálním reformám vycházely vždy a vycházejí z hnutí lidových. V parlamentech teprve dává se výsledkům těchto hnutí forma; ale hlavní boj byl už sveden, dole, mezi lidem, od občana k občanu . . . V parlamentech lze úspěšně pracovati teprve tehdy, až budou věrným odleskem tužeb lidu, až v nich budou lidé, kteří také mají spravedlivou a poctivou legitimaci k jeho zastupování, a nebudou parlamenty sytých, tedy konservativních, jichž heslem pak jest uchování jich državy, ať již jakýmkoli způsobem získané. —

Sněm český byl neplodným i letos, a bude jím do té doby, dokud v jeho složení nestane se změna. Heslo, že sněm zabývati se má dnes především otázkami hospodářskými, jest zase jen živým výrazem snahy, uchovati co možno nejdéle dnešní status. Je to však absurdní, poněvadž nelze přece řešení otázek hospodářských oddělovati od otázek politických a sociálních. Jedny závisí na druhých a všechny doplňují se navzájem.

Nás především zajímá činnost mladočeského klubu na sněmu království českého. Charakterisujeme-li dnes po skončeném sněmovním zasedání celkově, můžeme potvrditi, hledíce se stanoviska mladočeského, že mladočeští poslanci vykonali dosti, vzhledem na své politické názory, na svou inteligenci, nadání, temperament. Nemůžeme se však činností touto spokojiti my, kritisujeme-li ji se svého stanoviska. Mladočeši jsou sice silni v práci destruktivní, ale slabi v práci konstruktivní, dosti silni v obraně, negativně, slabí ve výboji,

*) V „Zeit" prof. Masaryk sám napsal, mluvě o založení krejcarového listu našeho: „Jest to jen jeden z četných příkladů energie, činnosti a občtovnosti, které pokrokáři osvědčili na literárním a žurnalistickém poli".

Digitized by Google

positivně. Poslání jich na sněmu českém v jeho dnešním složení viděli jsme hlavně ve dvou věcech: že povznesou jeho politickou úroveň nejintensivnější akcí státoprávní, a že stále a stále budou se obraceti vší silou své oposice proti systému vládnímu, u nás tak markantně a ostře rysovanému osobou hr. Thuna.

Co do prvého požadavku nedostoupila akce státoprávní nutné výše. Pozoruhodny jsou toliko dva návrhy: opětovaný již návrh dra. Vašatého na zřízení generálního soudu pro země koruny České a nový návrh dra. Kramáře na zodpovědnost místodržitele českému sněmu. Naproti tomu návrh dra. Podlipného, aby zemský výbor pátral po státoprávních listinách, dnes politického významu nemá a také nebude míti positivního výsledku. A tím akce státoprávní zanikla a rozplynula se bez ozvěny a pochopení v lidu.

V druhém jich úkolu, postupu proti místodržitelovi, byla patrná nedůslednost a kolísání. Na počátku zasedání zasahoval hr. Thun klidně do debatty, 31. ledna však učiněn pokus při dotčeném návrhu Kramářově ho umlčeti, poněvadž mluvil německy, 8. února promluvil opět dlouhou řeč německou, dne 13. února při debatě rozpočtové rozpoutala se zase silná bouře odporu proti němu. Ne důslednost a nevěcnost toho dobře vystihují „Radikální listy“; „Taktika mladočeská i tam, kde postavila se na stanovisko odmítavé, činila to jen proto, že místodržitel mluví — německy, tedy pouze jeho němčina byla tu příčinou protestu a umlčování; ale nešlo se dále, nezaujalo se stanovisko zásadnější a hlubší: že místodržitel jest členem vlády, stojící vůči nám v poměru zásadně nepřátelském, že jedná v duchu zásad této vlády, že je konečně s tohoto stanoviska dnes lhostejno, mluví-li česky neb německy, že tu jde n e o f o r m u, v jaké nám odpovídá, ale o v ě c, o toto stále a stále rostoucí nepřátelství a nesmířitelnost vládních kruhů, a že proto musíme i my stále důsledně protestovati, a to co nejzásadněji a nejkrajněji, vždy a všude proti každému projevu, ať se strany vládní nebo její jednotlivého člena a jakkoli pronesenému.“ V té věci musí býti již jasno: hr. Thun zůstane vždy hr. Thunem, ať mluví německy či česky.

Vzhledem k otázce výminečného stavu taktika mladočeské delegace opět byla nejednotna, jiná na počátku, jiná na konci. Na počátku nezaujal posl. Kaftan správné stanovisko, jak jsme již uvedli. Zapomínalo se, že my jsme žalobci, ne žalovanými, že my máme obviňovati, že výminečný stav nemůže býti trestem za spáchané delikty, ale že jest jen pokračováním a důsledkem vládního systému — a z tohoto stanoviska pak vyplývaly omluvy a prosby. Teprve na konci zasedání zaujato bylo stanovisko správnější. Bagatelisovati ne hnutí, jež výminečný stav přivodilo, ale bagatelisovati výminečný stav. A každá svéží politická strana, jež jím byla stížena, může ještě z něho pro sebe mnoho získati, daleko více než za normálních poměrů.

Zajímavým jest doznání dr. Herolda v rozpočtové debatě, že mluvil ještě 15. pros. m. r. na říšské radě smířlivě proto, aby projevil před „celým světem“, že jest nepravdou, jakoby Mladočeši byli nějakou extrémní stranou, která vůbec nemůže býti brána do počtu. Je to zase názor zcela povrchní a u dr. Herolda, jenž všude se ukazuje v příznivém světle své smířlivosti, projev zbytečný. O co šlo dru. Heroldovi pod pojmem „celý svět“? Zase jen o vládní kruhy, jich přízeň, nepřízeň a pod.... a tyto přesvědčovat a před nimi se omlouvat, je přece dnes již malicherno a nedůstojno. O ty nejde, ale jde a musí jíti o to, co tomu řeknou všechny lidové vrstvy, v nichž mladočeská strana kotví, a dále, co tomu řeknou příbuzné strany jiných národů, třebas posud tyto parlamentárního zastoupení neměly. O tento svět nám musí jíti, o jeho sympatie — anti-

Digitized by Google

patie, chválu — hanu. Tyto strany můžeme „brátí do počtu“ a budeme i od nich „bráni do počtu“, strany poctivě demokratické, které přijdou, a brzy přijdou, poněvadž přijíti musí, a zárodky jich již všude jsou patrny. S těmi pak bude možna koalice zdravá, úspěšná a vítězná, koalice potlačovaných a utiskovaných.

Poznali jsme tedy celkově, že taktika mladočeského klubu byla oportunistickou. Příčiny tohoto oportunismu u většiny poslanců mohou býti různé: 1. poněvadž tuší, že lid na radikální opposici není posud vychován, že tedy nejsou radikály, totiž rozhodnými, hotovými opposičníky, poněvadž lid není radikálním... (ale tomuto poznání kráčí hned v zápětí povinnost, lid pro radikální politiku vychovati), — nebo 2. jsou oportunisty, poněvadž na onu širokou, do všech oborů rozvětvenou činnost, již radikalism předpokládá, více nestačí, že cítí tyto své nedostatky a hledí je zakrýti prostředky vnějšími, formou řeči, vervou přednesu a tak se hledí udržeti na povrchu... (pak jsou ovšem jen přechodní okamžikovou periodou a budou donuceni ustoupiti), — nebo 3. nepoučili se z dějin a přítomnosti o zásadním rozporu mezi námi a vládou, očekávají přece ještě něco od této — (ale pak jsou jen překážkou všeobecného vývoje, jenž přes ně musí si raziti cestu). Z tohoto stanoviska jsme my dnes nejrozhodnějšími odpůrci všeho oportunismu.

Rozpočtová debata vyzněla silně a výbojně a vrhla celkově mnoho světla do politických poměrů. Z Mladočechů nejrozhodněji a nejurčitěji vystoupili Dr. E. Grégr a hr. dr. Kounic, kteří se projevili jako bystří analytikové hnutí českého. Nejcennějším z této debaty jest vyjasnění poměru mladočeské opposice ku šlechtě, a to jejím vlastním upřímným doznáním. Pravda, česká šlechta by chtěla český stát, ale stát starý, stát minulosti; proti modernímu státu českému staví se co nejrozhodněji, poněvadž vidí tu jasně do budoucna. V tomto českém státu by dlouho neodolala lidovému proudění a význam její a moc by rychle mizela. Za to však v mnohotvárném a konservativním Rakousku vidí svá privilegia a svůj vliv na dlouhé doby ještě zajištěný — a proto je rakouskou. Nejedná se jí o národnost naši, o to, abychom my byli samostatnými, ale jedná se jí o ni samu, o její moc, sílu, vzrůst. O nic jiného. Hr. Pálffy pravil 12. února: Jisté pojmy, přání, zásady, naděje, ano i slova Vaše zúplna jsou a zůstanou nám nesrozumitelnými, s nimiž nikdy nepůjdeme v nižádnou shodu.“ — „Celkový stát a užší vlast nejsou nikdy pojmy různorodými, natož protivnými.“ Princ F. Lobkovic 13. února: „Ano, jest-li se mluví o státním právu na základech radikálních, (rozuměj moderních, lidových) s tím jsme neměli nikdy co dělati.“ — „My konservativní velkostatkáři jsme hrdi, že přináležíme tomuto soustátí slavného císařství rakouského.“ — „Národní potřeby nejsou to jediné, proč děláte opposici, ale jakousi roli ve Vaší opposici hraje i vyrovnání sociálních protiv.“ Je tím správně vycítěno, že česká otázka není jen krotkou otázkou jazykovou, ale že to v první řadě veliký problem kulturní a sociální.

To je politické credo naší šlechty. Kde je tu most, jenž by nás mohl spojiti? Nikde — mosty jsou strhány.

Pozoruhodnou byla i řeč hr. Thuna, pozoruhodnou proto, že mluvil nejen jako člen této šlechty, ale i jako místodržitel; ač formálně žijeme ve státě konstitučním, mluvil stále jako plnomocník císaře; stálým refrainem znělo v jeho řeči: „Pokud J. V. císař ve své milosti bude voleti, abych na tomto místě vytrval, vytrvám.“ Poslání své vidí v trojím úkolu: Posilovati v Čechách rakouské smýšlení, udržovati veřejný klid a pořádek a vystupovati proti všem živlům, jež tento pořádek ruší. Vědomí konstituční u něho ochablo, výminečný

Digitized by Google

stav je mu stavem „ochranným“, v absolutismu viděl by vrchol blahu pro mírumilovné občany a je krajním odpůrcem všech radikálních a „podvratných“ snah. A tentýž hr. Thun, jehož vnitřní podstata jest tak ostře kreslena těmito názory, člen vídenské vlády, vítá — oportunisty mladočeské strany a v jich vzrůstu vidí světlý bod do budoucna. Naši oportunisté došli tu uznání, a dr. Pacák, také jeden z těch místodržitelem vítaných a milých oportunistů, jenž dne 17. t. m. v Čáslavi patheticky hlásal, že my „tlučením do strany (!) prospíváme jen vídenské vládě“, zde může čísti, kdo jí prospívá. Nás vláda nevítala a nikdy vítati nebude.

Sněm český vyzněl agitačně pro příští volby, a je to správné. Volební ruch za krátko se rozvíří. Za jakých auspicií vstupujeme letos do volebního zápasu? Vláda očekává úspěch výminečných opatření a vzrůst živlů mírných — a lid — pravíme lid, ne mladočeská strana, její vedení — půjde do nich ve znamení radikalismu. Tvrdíme tak určitě, poněvadž jsme se informovali.

Politické poměry se dnes rychle přiostřují, lépe řečeno vyjasňují. Na nějaké vyrovnání nelze naprosto pomýšleti. Vývoj dnešní musí dojíti ku krisi, a odtud teprve k jejímu řešení. Význam tedy letošních voleb jest hluboký. Rozumový: musí se dokázati, že radikalism — a pod tím si myslíme uvědomění si našeho stavu a všech důsledků toho, důsledné provádění lidové opposice a pod. — jest zjevem přirozeným a nutným — a význam mravní: musí znamenati stoupající, protože již uvědomělejší protest proti systému vládnímu. Iniciativa k tomu však musí vycházeti již přímo ze středu voličstva, z hlubin proudících, myslících lidových vrstev, a vůdčí idea tohoto krajního protestu musí se manifestovati třeba přes hlavy a vůli nynějšího „státnického“ a oportunistického vedení mladočeské strany. —

Posl. Rataj vystoupil z mladočeského klubu. Příčiny byly zásadní. Posl. Rataj odůvodňuje je tím, že „vidí ve všeobecném právu hlasovacím nebezpečí poškození národních a politických práv a zájmů národa českého, zejména ale poškození zájmů středního stavu, zejména stavu rolnického.“ Srazil se tu tedy princip zájmového zastoupení s principem všeobecného práva hlasovacího a ten se urovnal obyčejnou cestou rozchodu. My se stavíme rozhodně proti zájmovému zastoupení a důvody toho byly již v tomto listě svého času vyloženy.

Pan Alf. Šťastný jde tu ještě dále a hlásá plné opuštění politických stran a seskupení zájmové. Měšťan s měšťanem, rolník s rolníkem, dělník s dělníkem ... Je to prostě nemožné. V Rakousku závisí rozkvět hospodářský i od úpravy politické; neurovnané poměry politické jsou hlavní překážkou urovnání poměrů hospodářských, ale nejsou jí politické strany. Naopak, tyto jsou nutností, a neprospěly-li, neprospěly právě jen svou vnitřní neupřímností a prázdnotou. To však nevylučuje, že jiné, lepší, jednotné politické strany lidové nemohou prospěti; a konečně i tyto strany mají a musí míti určité zájmy totožny, a jsou to zejména zájmy politického uvolnění a pak zájmy kulturního vývoje a duševního vzrůstu lidstva. —

České dělnictvo výstavy národopisné se nesúčastní. Všechna statistická data o námezdním poměru mezi podnikateli a dělníky byla zakázána, a nad každým krokem měla býti prováděna zdvojená censura. Vedle policie státní mělo míti tedy dělnictvo za sebou i policii domácí. Očekávali jsme, že národopisná výstava — a to máme za její hlavní praktický smysl — předvede nám náš lid, jak dnes žije a strádá — výkonný výbor však dle všeho stará se výhradně o to, aby nám předvedl, jak naši předkové žili a strádali. A jedno jest ještě charakteristické: V čele výstavy tak eminentně lidové stojí

Digitized by Google

šlechtic, hrabě Lažanský. Zde stojí v čele lidu, ale ve sněmu hlasuje proti tomuto lidu s jeho nepřáteli a za 2000 zl. se zase vkupuje ve veřejné mínění.

Sociální demokracie sotva bude stavěti své kandidáty při letošních volbách. Chce růsti vnitřně, a výrazem toho jest poslední projekt dělnické akademie pro lid, populárního učebního ústavu, jehož základem byl by svaz celé řady dělnických spolků. Podnik nad jiné významný, jenž by nezůstal bez hlubokého vlivu na celé ústrojí strany. Tato rostla doposud snad výhradně agitačně — pochopitelno — a dnes musí růsti i do hloubi, rozumově, jak v jednotlivcích, tak v celku. A zde jsme u nové otázky. Lidé, kteří agitací založili stranu, dokonali většinou své poslání ve vedení strany a jich místo nahradí a nahraditi musí noví lidé, nové myšlenky. Tu pak dojde řada i na zásady strany ostrou a hlubokou kritikou.

Říšská rada sešla se opětně dne 19. t. m., aby zajela do starého kursu. Vedle internacionály červené a černé můžeme tu jmenovati internacionálu koaliční, internacionálu privilegií, kapitálu a předsudků, internacionálu rodové šlechty, vysoké hierarchie a plebejských kapitalistů. Rozdíly národnostní u této internacionály vymizely. Jsou v ní elementy německé, polské, slovinské, české atd. Charakterisuje ji nepřátelství, ne však proti jednotlivým národnostem, ale proti všem lidovým vrstvám těchto národností — a charakterisuje ji dále strach před lidem, jeho příbojem a odbojem. A proto policie všude.

Na denní pořádek parlamentu dán trestní zákon, berní reforma, rozpočet . . . O více se zatím nemluví. Zejména o volební opravě není známky. Proto dělnictvo chystá se k hromadným manifestacím. Dne 16., 17. a 18. byla jen u nás pořádána řada schůzí po celých Čechách. Dělnictvo rozumí politice, a ví, že nenáviděné a velkopansky pohrdané „argumenty ulice“ jsou na konec argumenty vítěznými. —

Redaktor zastavené „Neodvislosti“, p. Ant. Hajn, nastoupil 18. února v trestnici na Borech tresty 8měsíčního a 18měsíčního těžkého žaláře, pražskými výminečnými soudy mu přisouzené. Hajn svojí hloubkou a bystrostí duševní, otevřeností a mužností, pílí a pracovitostí, obětovností a dobrosrdečností jest ovšem v užším kruhu přátel zplna znám a ti právě bez výminky se srdcem hluboce vzrušeným se s ním loučí. V našich současných politických a kulturních dějinách má již jméno Hajnovo, předního to tvůrce a zakladatele pokrokového směru a neumdlévajícího usilovatele o vnitřní obnovu a povznesení všeho našeho života národního, určitý svůj význam. Kéž dlouhá vazba mine bez rušivých vlivů na ducha a chatrné, bohužel, zdraví jeho, a kéž mu pak bude dopřáno pracovati k povznesení všeho života českého svobodně a na všech polích tak, jak nadšená jeho duše touží.

Svatopluka Čecha jmenovaly studentské spolky čestným členem za jeho „Písně otroka“. Studentstvo bez rozdílu stran zaslalo mu prostý, ale upřímný otevřený list, že v básních XX. a XXI. otevřeně schvaluje a hájí postupování mladé naší generace, ovšem jen té, která činně účastní se veřejného života. Jemu na počest zřízena bude — ovšem že ne hned — úplná vzorná knihovna dělnická a věnována některému ohroženému místu v uzavřeném území. Protože „Písní otroka“ vyšlo „laciné“ vydání pro lid za 20 kr., vydána budou nejlepší čísla z Jitřních písní, Nových písní a Písní otroka v brožurce a rozhozena budou mezi lid.

Digitized by Google

Sněm moravský.

Bilance letošního zasedání mor. sněmu je pro český národ opravdu žalostná. Tak končí svou úvahu o letošním sněmě všechen tisk lidové strany. Jarý duch opposice, který na všech stranách Rakouska nabývá vrchu, nemůže přes všecku změnu poměrů zaplašiti opposiční mdlobu, ve které tento podle velikosti třetí sněm zemský v Cislajtanii po celá desítiletí vězí. Protivníci koalice mají na Moravě velmi chatrné spojence, přes to že se tito spojenci už více než rok k této opposici chystali. Slova českého zemského ministra moravského, posl. Bubely, že „my všichni na levici, ve středu i na pravici jsme zde koalice", lépe než co jiného naznačila bídu politických poměrů tohoto nepolitického, salonního sněmu moravského.

Se závistí musí Čech pohlížeti k jiným zemským sněmům, ba i k sněmíku isterskému a gorickému, vida, jaké nesnáze působí koalici. Neznamená-li sněm moravský pro nás nic, jest to jenom proto, že tam nemáme poslanců, kteří by z něho něco udělali. My však a zejména v království nesmíme ho posuzovati tak dle toho, čím jest, ale spíše dle toho, čím by pro nás býti mohl. V slabém zájmu českého lidu nejen v Čechách, ale i na Moravě ke sněmu morav. vidím hlavní příčinu naší malomocnosti na Moravě. Na polit. schůzích na Moravě mluví se spíše o všem jiném než o našem postavení ke sněmu zemskému a o našich vyhlídkách a prostředcích k dobytí jeho. Pouhé suché vypočítávání předloh, které sobě i lidoví poslanci oblíbili, nikdy nezpůsobí, aby sněm moravský se stal výrazem našich snah politických, národnostních, školských a kulturních, hospodářských a sociálních. Kdo chce řešiti a vyložiti českou otázku v jakémkoli směru, neobejde se při tom bez bedlivého přihlédnutí k Moravě, která musí se státi zásobárnou naší síly. Ale ovšem, kdo chce vyléčiti morav. tělo, musí vystihnouti, čím jest chora moravská duše, ba musí tuto duši vlastně objeviti.

Moravský sněm je čistě stavovským shromážděním na základě t. zv. zastoupení zájmů. Velkostatek se svými 184 členy má na sněmě s hlasy biskupů 32 poslanců, bezmála třetinu. Moravští velkostatkáři nevynikají duševně, ani rozhledem politickým, hlavní zásadou jejich jest poslouchati na slovo z Vídně a na povel barona Chlumeckého. Rozdíly ve jménech liberální, střední, konservativní velkostatek budou bezvýznamnější, čím více postupující hnutí lidové v Rakousku donutí privilegované vrstvy k společné obraně neudržitelného svého nadpráví. Konservativní šlechta na Moravě, nevyjímaje biskupy, Čechy, pochodící z horských chat, se tím netají a, ač nemá nejmenší příčiny si stěžovat na české poslance a na jich vystupování, staví se čím dále v zjevnější nepřátelství ke všem českým požadavkům. V těchto kruzích nenašly nejmenšího odsouzení neslýchané šmejdy, provozované při volbě krumlovské, a česká věc nebude moci dále býti hájena vedle nich, nýbrž proti nim. Tím snad už konečně postavení naše na Moravě naproti šlechtě bude ujasněno a boj náš musí se vším důrazem býti veden proti politickým výsadám šlechty. Ovšem na Moravě se raději mluví a píše o Thunovi, Švarcenbercích, Lobkovicích, nežli Belcredich, Szerenyich, Žerotínech, Dubských, Vettrech, Spens-Bodnech. Zejména se divíme, že t. zv. střední strana velkostatkářská nebyla dosud v celé své nahotě lidu českému odhalena.

Pro zastance historické souvislosti v našem státním právu má mor. ústavní právo tu zajímavost, že se vyvinulo organicky nepřetržitě ze stavovských sněmů před r. 1848. Poslední zákonný moravský zemský sněm, který vypracoval zemské zřízení s pravomocností, srovnávající se s dřívějším jeho historickým právem, s korunovačními přísahami a se svobodomyslným moderním volebním řádem, byl v. r. 1849 odročen. Toť východisko uvědomělé, státoprávní moravské a lidové

Digitized by Google

politiky, kdyby jen u nás bylo mezi poslanci pochopení pro soustavnou politickou tradici, ba kdyby se na moravském sněmě vůbec o nějaké politice dalo mluviti.

Aby se obsáhla bída morav. veřejných poměrů, bylo by napsati ne pouhý referát, ale celou tlustou knihu. Naši poslanci však bojí se skoro zavaditi o tu obecně známou prohnilost německé nadvlády, ba většina českých řečníků hledí odstraniti i nejmenší pochybnost, že mluví z příčin politických, národnostních, tím méně lidových a státoprávních. Ten stálý prosebný smířlivý tón přímo uráží moravský lid a časopisectvo. Nápadněji letos ještě než loni výhýbáno se politickým debatám, ač příležitost s volebními násilnostmi na sněm i v městech morav. přímo vyzývaly. Na sněm nepodán ani návrh na zrušení výminečného stavu v Praze, proto že by to zemský hejtman nepřipustil! Sněm vyzněl pro hladovící politicky lid moravský hluše a na prázdno a byl by ještě prázdněji vyzněl, kdyby zasloužená pohana žebravého tónu při žádosti o podporu na národopisnou výstavu nepomáhala jaksi taksi zakrývati chudobu tohoto zasedání. Poslanci až po tomto křiklavém odkopnutí žádosti tříčtvrtinové většiny obyvatelstva zvedli se poněkud k vyšším politickým řečem, jinak nikdo by nebyl mohl říci, že tito lidé mají odvaliti 300letý balvan, uvalený na hrdlo našeho lidu, že to jsou poslanci, kteří opověděli boj na nůž koalici. Ale česká strana nejen že nemá náležitého sebevědomí strany lidu, strany zastupující zemi, ona nezná ani to minimum požadavků v ohledu politickém, samosprávném, národním, školském a hospodářském, na jehož vyplnění by svoje setrvání na sněmě učinila závislým. Žádoucno by bylo ukázati, kolik potřeb čeká teprve na svoje uvedení na sněm, už jen k vůli souběžnému postupu sněmu českého a moravského! Nás do duše zaráží, že i takové návrhy, jako je zřízení okr. zastupitelstev, mohou se šmahem zamítati a že na žádost za změnu zastaralého provisorního statutu města Brna z r. 1850 má vláda odpověď odmítavou. To 30leté doprošování poslanců českých za změnu volebních řádů vyznačuje jejich malomocnost více než co jiného a lid moravský mohl právem očekávati dosud aspoň snížení volebního práva na 5 zl. poplatníky, čímž by se naše vyhlídky volební aspoň o trochu zvětšily. Lid český musí se tu věci své chopiti sám se vší energií a dohodnouti se o společný postup s organisacemi. dělnickými k povalení vyděračné oligarchie. To jest jediné možný postup, neboť změna volebních řádů při nepovolnosti německé a šlechtické a při kvalifikované $^2/_3$ většině a za přítomnosti $^3/_4$ poslanců sahá po hranice nemožnosti a bude muset býti snad samou oktrojírkou způsobena, k tomu však bez houževnatého a rozhodného boje nedojde. Tomu ovšem neodpovídá návrh Šromův, podaný jménem všech poslanců českých (ponechává nynější kurie, ale jinak žádá rozšíření volebního práva na všecky poplatníky). Ještě více nás uráží duch, v kterém tento návrh odůvodňován. Uvádíme, jak se smí mluviti jménem všeho lidu českého na Moravě a jménem i lidových poslanců: „Kdo dnešní ruch, který panuje v otázce volebního práva, uváží, ten netají se okolností, že právě tací živlové toho práva jak do sněmu zemského tak do říšské rady se domáhají, kteří pražádného zájmu nejeví ani na státním útvaru, ani na zemských zájmech, ani na náboženství ani na národnosti, ten pochopí, že uznáváme za nutnou potřebu, aby volební právo do sněmu uděleno bylo oněm, kdo jako poplatníci přímých daní mají své zájmy nejen v obci a okresu, nýbrž i v zemském řízení!“ Při poradě o tomto návrhu v klubu českých poslanců byl návrh na zavedení obecného hlasovacího práva na sněm 13 proti 6 hlasům zamítnut. Pro obecné hlasovací právo hlasovali Dr. Fandrlík, Kulp, Dr. Podbrdský, Hůlka, Svozil a Pospíšil, proti němu z lidové strany Heimrich, Lízal, Vysloužil a Flory!

Digitized by Google

Nevíme, jak si odpor ten vysvětliti, zdali má též platiti pro říšskou radu, protože žádný z odpůrců neodůvodnil svého přesvědčení, nevíme, jsou-li všichni čeští poslanci s doporučováním Dra Fandrlíka obecného hlasovacího práva pro říšskou radu za jedno čili nic.

Ubohá lidová strana! Snad ještě jedno zasedání a bude se svými poslanci hotova. Tak jest to, když se musí s kandidátem smlouvat před volbou a když se nekandiduje muž s určitým a pevným přesvědčením. Letos lidová strana samochtíc v porobu dala šíji a není ani třeba se šířiti o splynutí lidové strany se stranou Fandrlíkovou, protože za takových poměrů, jaké už po léta pozorujeme u t. zv. zástupců lidové strany ve společném Šromově klubu, tak jak tak musí lidová strana zahynouti. Tím spíše, ježto hlavní opoziční řeči vede dr. Žáček. Rozpočtová debata byla pravým paskvilem na bídu naši a ukázala jen neschopnost nynějších zástupců k vystižení smýšlení a citů našeho lidu. Výbojnou řeč dra Žáčka po zamítnutí příspěvku na národopisnou výstavu pokládáme za pouhou vyhrůžku, protože nevidíme, kdo tu hrozbu má splnit, a dále proto, že naši poslanci až ku podivu se opět vyhýbali jakékoli srážce s vládou, ba Bubela pronesl, že ta koalice nemůže býti tak zlá, vždyť je to též rakouská vláda!

Na Moravě se dosud velice málo pracuje a právě poslanec je vším jiným, jen ne výkvětem a středem svého okolí. Právě před letošním zasedáním byla příprava lidové strany tak skrovná, že nelze se diviti jejímu pošramocení, se kterým z letošního zasedání vyšla. Lid se o sněm nezajímá a kromě cest, škol a zvětšení přirážek obecních ani neví, co by od něho žádal. Naše inteligence, pokud se o veřejný život zajímá, těká myslí všude jinde, jen své vlastní zemi nerozumí. Odtud ten nedostatek a jednostrannost návrhů a petic i v ohledu kulturním, odtud ta malá hloubka řečí na sněmě vedených. Moravští poslanci musí býti postrkováni. Dvanáct z nich není úplně k ničemu, mezi nimi právě velmi mnoho z lidové strany a ovšem i ministr baron Pražák a dr. Mezník, dvanáct je dosti chatrných a při tom velice liknavých, a ti, co zbudou, jsou zrovna přetíženi a ani nestačí často k odrážení pletich, které někteří velikáni okolo národního klubu spřádají. Čeští poslanci jsou myšlenkově vesměs ze starého pokolení, neboť poslední volby se svou rozháraností přivedly málo nových lidí do sněmu a to většinou jen rolníků, kteří do té doby snad nepřekročili nejbližšího okolí. V zájmu lidové strany by se doporučovalo, kdyby aspoň některého z poslanců lidových na př. Vysloužila nebo Lízala přiměli voliči ku vzdání se ve prospěch síly způsobilejší. Takto je celá strana jenom hříčkou v rukách ctižádostivců v klubě Šromově a vzájemné vytýkání a promíjení vad strany lidové straně národní a naopak dělá naše postavení zoufalejší, než kdyby se k lidové straně nikdo z poslanců vůbec nehlásil.

Letošní opposice lidových poslanců znamená značný ústup. Ve všem se podčiňovali společnému vedení, ba někteří dokonce prý vyslovovali po straně nelibost nad trváním dvou stran a toužili po splynutí strany lidové a „národní“.

Nepodán ani jeden z lonských návrhů směru státoprávního, ba i obrana společné výstavy národopisné v Praze s politické stránky vypadla slabě. Bylo k tomu třeba silné vyzývavosti německé, aby aspoň ten starý klam o moravském „Musterlandtagu“ a o Moravě jako o „Musterlandu“ byl na konec jak tak vyvrácen. Čeští poslanci, zejména Šrom, odsuzovali agitace, nechtějíce zrovna pravým jménem označiti volební zlořády německé, ačkoli vyvrácení panství němec. bez agitací a politického vychování lidu se nezdaří. A právě o toto politické vychování lidu nám především jde. Ale jak nedostatečně užíváno sněmovní tribuny jakožto volného místa pro výraz smýšlení lidu? U nás dosud více horlivosti a odhodlanosti jeví naši zápasníci v lidu a politické časopisy než poslanci immu-

Digitized by Google

nitou opatření. Připomínáme jen případy neslýchané národnostní hrubosti z olomúcké nemocnice. Jak naproti tomu vypadá úsilí Němců v čes. sněmě, kdež poslanec Prade obsluhování nemocných němec. národnosti lékaři Čechy, byť i němčiny znalými, nazval brutálností? U nás v olomúcké nemocnici nebude už skoro lékaře Čecha a tamější Němci neumějí se s $^{9}/_{10}$ nemocných domluviti! Stranické obsazování míst v zem. úřadech, na něž si od inteligence české tolik stěžováno, ostalo úplně nepovšimnuto. Korupce v městech a šantročení naším národním jměním v městech i v zemských úřadech nedošlo náležitého osvětlení a odsouzení. Naším největším politickým úspěchem bylo rozhodnutí říšského soudu, to znamená pro nás větší mravní i politický úspěch než celé šestileté zasedání.

Kořen všeho zla na Moravě je politická naše zmalátnělost. Kdyby politika nesena byla důstojnějším a důraznějším způsobem, i svět by se o Moravu více zajímal a zhrozil by se našich poměrů. S toho stanoviska hledíme i na naše otázky školské. Proto nikterak by nás nebolelo zamítání školských našich požadavků, kdybychom viděli, že těmito „nevyplněnými přáními“ se hledí dokázati světu prolhanost německého panství na Moravě. Tohoto pojímání jsou naši poslanci daleci. Oni nevypočítávají všecky naše potřeby v oboru školském, aby toho užili jako prostředku agitačního mezi lidem, nýbrž co možná zatajují mnohé nedostatky, trpí zjevné zlořády němec. škol v českém území na náklad zemský, jen aby nějaký ten skrovný drobeček pro své voliče ulovili. O našich minoritních školách a o těch českých mučennících v němec. školách ani nehlesnuto, ba aby postup náš politický i národní co nejvíce se zhatil, dána Němcům do rukou velmi břitká zbraň o učení se druhému zemskému jazyku. Čeští poslanci těšili se, že jejich „zásada“ konečně došla vítězství, a jásali, že Němci činí konečně pokání, a vědouce dobře, že Němci chtějí si návrhem jen zabezpečiti svou nadvládu v zemi, po jakém takém ohražení přijali návrh jednohlasně. Za to nemohou prosaditi rovnoprávnost na lesnické škole, podporované ze zemských peněz, která se překládá do Hranic, jen aby pomohla tam udržovati umělou nadvládu odrodilců a židů! Otázka zřízení české university a rovnoprávné techniky vede se jen v mezích parlamentárních návrhů bez jakéhokoli praktického připravování těchto ústavů. O kulturních potřebách vůbec mluveno s nedostatečnou znalostí a viděti na sněmě nejen citelný nedostatek dobrých řečníků, ale ještě více odborných pracovníků. (Bretholz.)

Podobná nerozhodnost a nepropracovanost ve směru hospodářském. Finanční debaty vedou se čistě „věcně“, ačkoli asi za 5 let to čisté hospodářství zemské vykazuje o 10% vyšší přirážku, t. j. z 33% na 43% a ještě 0·8 mil. půjčku! A přece je jednak čisté hospodářství německé na sněmě, jednak nevýhodný poměr země ke státu, který má z Moravy hlavní pramen příjmů, hlavní příčinou každoročního stoupání přirážek zemských. Rozpočet zemský je 5,724.000 zl. Z toho na školství obecné 2,700.000 zl., na střední 326.145 zl., něm. 219.541, čes. 49.441.) Konečně i na Moravě stalo se zřejmým, že stát má část svých příjmů věnovati ke hrazení potřeb zemských a přímo od Němce navrhováno, aby stát odevzdal zemi výtěžek daně pozemkové a domovní.

V hospodářských otázkách je povšimnutí hodný návrh Rozkošného, aby oprava domovského zákona byla provedena tím způsobem, že by po čtyrletém pobytu v obci nabýval každý domovského práva. Proti tomu podali němečtí liberálové návrh, aby chudinství, které nyní spočívá na obcích, přeneseno by o na větší obvody, okresy a zemi — chtějíce tím vyhnouti se obtížení průmyslový h měst, odkudž nejvíce jsou voleni.

O pojišťování zemském jednáno v trojím směru: o pojišťování rolnict a a maloživnostnictva pro případ stáří, o pojišťování dobytka, které by bylo p o-

Digitized by Google

vinné pro každého chovatele dobytka. Návrh na přeložení dobytčích trhů z měst ven za města odkázán výboru. Na návrh Proskovcův vyzývá se vláda, aby zřídila ústav na vyléčení pijáků a pijáky ze zvyku dala pod kuratelu, dále má zemský výbor vzíti v úvahu zřízení dělnických kolonií. Němci navrhli podporu Raiffeisenovým záložnám, soustředěným ve spolku něm. záložen, po 5 let 1000 zl. a 1500 na subvence až do 50 zl. a na půjčky 200 zl. Stranický tento návrh vyvolal hlučnou srážku, v níž posl. Rozkošný a dr. Žáček postavili se proti požadavku německému, dovozujíce činnost našich záložen, jimž bylo svého času snášeti pronásledování se strany vlád německo-liberálních. Tím více nabyla debata rázu politického, když ujali se Raiffeis. záložen konservativci a klerikální listy, neboť pomocí nich lze prý zjednati kněžstvu nový vliv na lid. Upravení řeky Ostravice přes úsilovné snahy nedošlo k žádoucímu cíli. Přijata resoluce, aby vláda zavedla na Moravě pěstování tabáku. O opravě daně pozemkové usneseno: 1. aby vláda mimo ústřední a zemskou komisi ustanovila místní vceňovací komise a dala rolníkům právo odvolati se proti usnesení komisí těch; 2. ježto Morava je pozemkovou daní u porovnání s jinými zeměmi přetížena, aby daň tato byla pro Moravu ustanovena pouze v té výši a poměru k čistému výnosu jako v jiných zemích a tedy snížen byl obnos daně pozemkové; 3. aby vláda hlavní obnos pozemkové daně určila poměrně dle nynějších cen obilí a dle nynějšího vyššího nákladu obdělávacího.

Při projednávání návrhu na zřizování okresních nemocnic poukázáno k tomu, že by se náklad mohl uhraditi z přebytku spořitelen, z dobrovolných darů a zvláště ze záložního fondu pokladen sirotčích, který leží bez užitku. Též při tomto zasedání jednáno o úpravě řeky Moravy. Dle slov místodržitelových budou plány výboru přepracovány, protože by se Morava při velkém rozvodnění přece vylévala. Posl. Heimrich žádal zřízení lnářské školy v N. Městě, posl. Štancl zřízení vinařské školy v Bzenci. Na obchodní školy něm. poskytuje podporu sněm v Olomúci 1000 zl. a v Brně 4000 zl., za to jediné české v Prostějově jen 1000 zl. Návrh na pojišťování rolnictva nenašel u zástupců rolnických souhlasu, protože hospodářská tíseň vězí hlouběji. Je to vlastně jen návrh něm. liberálů na chycení přízně rolnictva a má o něm jak obyčejně teprve zem. výbor uvažovati!

Důležitý a dlouho dožadovaný zákon honební konečně 6. února skončen. Zákon neshoduje se s vládní předlohou z r. 1880, dostala se do něho ustanovení, jimiž se má vyhověti přáním selského obyvatelstva. Znamená pokrok ve prospěch obyvatelstva.

Dne 7. února přijat zákon o místních drahách, ve kterém se určuje celá síť nových železnic a vytýkají se podmínky, za jakých může země uděleti podpory ke zřizování jich, jakož i o organisačním statutu pro mor. zemskou železniční radu. Nemá žádné praktické ceny, ale ministr Wurmbrand si ho přál. Přijat Heimrichův návrh, aby vyzvána byla vláda zrušiti zřízení mlecí, spočívající na základě min. nařízení z 29. kv. 1882 naproti soutěži uherské. Na zřízení zkušební stanice pro analysi hospod. plodin povoleno mor. hosp. společnosti 15.000 zl., na udržování její povolen roční příspěvek 2500 zl.

Z dotazů uvádíme dotaz v národním ohledu pro posouzení našich středních českých ústavů a naší inteligence vůbec. Interpelanti táží se, proč české okresní školní rady a ředitelé českých škol musejí s úřady, zemskou školní radou a zemským výborem si dopisovati pouze německy. Přísedící zem. výboru odpověděl, že zemský výbor takového nařízení o zem. středních školách nevydal! Že rozhodný odpor by i na Moravě vedl k cíli, ukázalo se při projednávání služební pragmatiky pro zemské úřednictvo, při čemž čeští poslanci navrhli

Digitized by Google

dodatek, že žádá se v zemské službě znalost obou zemských jazyků. Když Němci ve výboru návrh zamítli, odešli čeští poslanci, načež se už více neobjevil návrh tento.

Nevykazuje-li letošní zasedání žádných úspěchů ve směru národním a státoprávním a žádného pokroku v řešení potřeb širokých vrstev lidu, tu se tomu nedivíme, znajíce povahu a složení sněmu moravského. My od sněmu v tomto složení nic neočekáváme, ale že se k odklizení těchto zlořádů nyní za stupňované opposice ani o krok nepostoupilo, v tom vidíme hlavně tíseň, která pojímati musí každého na konci tohoto zasedání. Nějaké umírněnosti dnes není třeba, kdy rozchod stran je úplný. Šlechta s Němci, jako strany živené na útraty našeho lidu, čím dále více splývá a jestliže u nás hledí založiti zvláštní klerikální, vládě příznivou stranu, to záleží jen na pilné práci mezi lidem, aby tato strana o osudu lidu mor. rozhodovati nemohla. Nejasnost a kolísání starých sešedivělých vůdců tím více k rozhodnosti a otevřenosti nutiti musí vůdce hnutí lidového. Vypovězen-li Němcům liberálním boj rozhodný, tu ať rozvine se boj tento na celé čáře i proti vládě, šlechtě a klerikálnímu snažilství, a proneseno-li slovo, že národ si odepřených 5000 zl. na národopisnou výstavu sebere sám, tu bychom doporučovali, aby je sbírali mezi lidem poslanci sami, a lidu aby vyložili, čím to jest, že čeští poslanci nemohou na kulturní dílo české vymoci ani 5000 zl. Měli jsme vždy za to, že Němci cení sobě svou vládu v zemi více než několik tisíc zlatých, nyní vidíme, že netřeba jim dbáti ani nejslušnějších způsobů, a že přes to vládu svou nerušenu troufají si udržeti.

A to právě v tomto zasedání odhalilo bídu moravského oportunismu a ukázalo nedostatky naší delegace a vlastně úplnou její neschopnost k dobytí země. Jediný program jazykové rovnoprávnosti, s kterým naši předáci vystačovali po celá desítiletí, nebude už vaditi Němcům, aby nad námi vládu udržovali dále.

Třeba se už jednou vzdáti slepé víry, že dobrá věc sama zvítězí. Postarejme se, aby dobrá věc našla si pravé muže, kteří by jí dopomohli k vítězství. I na Moravě je potřeba nových myšlenek a nových lidí. —*ff*—

Zahraničné rozhledy.

Malá přeháňka přeběhla a politický blankyt ve Francii se rozleskl. Odstoupil Kazimír Perier, zvolen Felix Faure a strany si uložily dobrou vůli. Odstoupení Perierovo bylo dílem bořivé činnosti socialistů. Nad vévodou z Anzinu zvítězili socialisté; nezvítězila však sociální republika, jak by se mohlo za to míti. Neboť když ustoupil Waldeck-Rousseau ve prospěch Faura, znamenalo to, že oportunističtí plutokrati našli v něm svého muže, který bude umět upevniti nadvládu velkých kapitalistů nad miliony národa. Volba Faura vyšla z kruhu přívrženců svobodného obchodu, jest tedy odsouzením protekcionismu, ale zároveň zhoubným odvrácením se od socialisace výroby a tržby, v níž leží záruka světlého budoucna. Nicméně Faure těší se všestranné sympathii: jest čestný, nemá pošpiněny ruce veřejnou korrupcí, zaručuje korrektní presidentství. Odtud vlídná nálada stran. Měl ovšem Faure potíž s ministerstvem, ale Ribot i tu dovedl zažehnati. Poselství presidentovo, kladoucí důraz na republikánskou demokracii a provedení sociálné spravedlnosti, přijato příznivě a amnestie, udělená všem provinilcům, až na anarchistické, upevnila trvale smírnou náladu. Pařížský lid si hned udělal veselý karneval. Vítal s královskou okázalostí amnestovaného žurnalistu Rocheforta. Oslava jest tím vysvětlitelna, že péro Rochefortovo mělo pravý gallský dráp, žehavý šlech Rabelaistův, který lid francouzský tolik miluje. Jediný stín jest na obloze, ultramontanism. Nepadá na váhu, že ministr

Digitized by Google

kultu vyzval prefekty, aby opět vypláceli služné suspendovaným duchovním, ale to, že papež Lev XIII. dělá podezřelé poklony Francouzům. Pravil nedávno socialistickému poslanci Vigerovi d'Octon, že republika jest státní forma úctyhodná a že ji miluje více, než se myslí. Láska Vatikánu k Paříži budí zajisté slušné obavy.

Podobně jako ve Francii, nastal i v Rusku klid, ale ne dobrovolný, nýbrž nucený, násilný. Car Mikuláš II. prohlásil celému Rusku, representovanému deputacemi všech vrstev a všech krajů, že od pravěké osnovy státního ústrojí, od tvrdého samodržaví, neustoupí. Naděje a sny o účasti zemstev na správě státu byly v zárodku pohřbeny. Kdož těmito sny se kojili, totiž šlechtičtí maršálkové gubernie tverské, zbaveni svých důstojností a prohlášeni za nehodné veřejných representačních úřadů. Rovněž Poláci dožili se sklamání. V rusifikaci, která jest přirozeně se vyvinuvším odnožem samodržaví, nebude poleveno. Šuvalov, vcházeje jako nový generální gubernátor do Varšavy, položil silný a rozhodný důraz na znalost ruštiny a duchovenstvo požádal, což jest totožno s nařízením, aby mu pomáhalo vychovávati lid polský v duchu ruském. Rusko bude tedy nadále spoutáno v kleci těsné a nemoderní formy státní. Stoupencům Carlyleova individualismu to ovšem lichotí. Pro ně není v Rusku jiné strany než strany vlastenců a žádného pána než monarcha. Ještě že monarch jest osvícený. Pečuje se pod jeho vládou o vzdělání lidu, o zemědělské osvícení; věnováno 50.000 rublů na podporu potřebných učenců, spisovatelů, žurnalistů, jich vdov a sirotků, zřízeny proviantní ústavy, snížen dopravní tarif až k jedné setině kopejky za pud a verstu, zakoupeno 200 milionů pudů obilí, aby se odpomohlo obilní krisi. Ovšem že úplný nedostatek politické svobody není tím ani dost málo vyvážen. Jediné vzrůst fisku padá na váhu. Letošní rozpočet vykazuje oproti r. 1894 více důchodů o 138,133.729 rublů! — Zahraniční politika ruská utrpěla značnou ztrátu v zesnulém ministru Giersovi. Navazoval přátelské styky s velmocemi, vesměs s plodným úspěchem. Když politika bývalého cara nabyla konečné formy tradicionelního přátelství se sousedy, Giers posvětil se čestně jejím vykonáváním. Obzvlášť vydařily se mu důvěrné styky s Francií, ovšem že tu silně pomocnou úlohu hrál vliv ruského písemnictví na duši francouzskou.

Také Italii snaží se Crispi zavésti do zaslíbené země pokoje. Po tolika tučných skandálech, v nichž Crispi hrál vynikající úlohu, nelze ovšem o nějakém úspěchu mluviti. Násilí, jakým Crispi pracuje, není plodno mírem. Rozpouští spolky, odročuje sněmovnu, rozhání generální radu cedulové banky neapolské — vzdoruje prý všem opravám, patrně těm, jichž klassickým výrazem byla Banca Romana — do Francie posílá jako vyslance hr. Torniellího, známého nepřítele Francouzů. Chce za každou cenu býti, doma i za hranicemi, bělostnou lilií, vyrostlou z bahna mravního manca. Nespokojenost jest elementární, zabírá stále širší oblast a jest tím pro sjednocenou Italii nebezpečnější, že živí federalism, rozpor mezi jihem a severem. Není to zjev prchavý. Dlužno v něm hledati starý, zakořeněný partikularism municipií, obrozený a utvrzený elementárním rozpoznáním, že jih různí se od severu větší laxností pojmů v mravnosti a poctivosti.

V Německu dělá „nový kurs“ pokroky. Stále patrněji se těžiště císařství přesouvá do Kruppových veledílen. Bajonety a děla, děla a bajonety — v tom spočívá rozum a síla vládnoucích kruhů pruských. Přijat byl zákon proti živlům podvratným, návrh na odstranění diktatury v Elsasku-Lotrinsku zamítnut, prosmýčeny se směšnou důkladností všechny kasárny k vůli papírům vojáků, není-li na nich načrtnuto nějaké podvratné Credo, nařízeno vycvičení učitelů na poddůstojníky, aby bylo srdnatých zápasníků proti vnitřnímu nepříteli. Kde jaká ruka v Německu, každá se mobilisuje a dává se jí do ruky puška. Hrůzy-

Digitized by Google

strašným nepřítelem jest — sociální demokracie. Její revoluční choutky musí býti do kořenů vyhubeny. Dojista užitečné zaměstnání. Jenom že sociální revoluce, o níž demokracie se zasazuje, jest jen krotký vědecký pojem, který se realisuje pozvolnou a nezadržitelnou proměnou hospodářské a společenské organisace, přes všechny bodáky a výminečné zákony. Výsledek, jakého vláda svým chováním docílí, bude jen její — znehodnocení.

Má živý příklad na Srbsku. Proti Obrenovičům vyrostlo tu hnutí dost silné. Libovolně aranžované převraty státní, násilný postup správy státní přinesly své ovoce. Dynastie, jejich tvůrkyně, se zachvívá. Mnoho jest těch, kdož nevidí v ní výraz vlídné spravedlnosti.

Na druhé polovině zeměkoule hlodá jiná rakovina než na sestárlé, novou formu společenskou hledající Evropě. Spojené státy stojí ve znamení valutové nejistoty, která užírá stejně zemědělství jako průmysl i obchod. Zlatá měna koná služby upíra, třebas president Cleveland jest přesvědčen, že unie jen pomocí ní může vyplniti své povinnosti a poskytnouti záruku solvence. Zlato ze státního pokladu, jenž za 6 neděl sklesl ze 112 milionů na 74 miliony, plyne většinou do bank evropských. Dále státovky, kryté pokladem, dávají se znovu do oběhu. Měna se tak soustavně poškozuje, což posiluje východ i západ, stejně trpící zemědělskou krisí, v předsudku, že všechno zlo vyvírá z tvrdošijného tkvění na zlaté měně. Též průmysl a obchod strašně trpí. Z Massachusettu přesídlilo 7 továren bavlněných do jižních států, poněvadž jest tam lacinější surovina, pracovní doba delší a fabriční zákonodárství mírnější. Kdyby tyto poměry se dále důsledně rozvíjely, kdyby špatná měna zatlačovala dobrou, špatné sociálně-politické mravy jihu dobré mravy severu, nízké nároky negrovy stlačovaly vysoké nároky anglo-saského dělníka, pak k boji třídnímu připojil by se boj ras a unie by měla o jednu nebezpečnou sociální otázku více. Vrl.

Hlídka hospodářská.

Dne 11. února zadal Plener Rotšildově skupině opatření dalších 50 milionů zlata k regulaci valuty. V uplynulých dvou letech jak známo opatřeno již 60 mil. a 40 mil., což činí tedy i s poslední komissí 150 milionů 4% zlaté renty. Ve všech těchto třech případech byla konsorciu Rotšildově dopřána $^3/_4$ procentová premie. Mimo to bylo konsorciu ponecháno na vůli, chce-li emisi provést cestou subskripce, či volným prodejem z ruky. Konsorcium se zavázalo opatřiti toliko 25 milionů fixně, druhých 25 milionů pak opcí — bálo se americké zlaté půjčky, jejíž účinky na zlatý trh v Evropě nedají se dosud vypočítati.

První velký akt valutové regulace spěje tedy ku konci. Vláda opatřujíc si zlato u Rotšilda, ukládá je v rak. uherské bance (správně opět Rotšildovi a jeho podřízeným soudruhům). Celá valutová akce leží tudíž v rukou finanční velmoci, vydána na milost i nemilost využitkování. A to je právě nebezpečné pro celé státní hospodářství, a až se bude za rok za dvě leta jednat o obnovu privilegia rak. uher. banky, uvidíme již i jiné následky. Banka bude pánem, stát bude chudinkou a stát bude muset povoliti bance vše, co tato bude žádat. Tak smutně si ovšem nikdo úpravu valuty nepředstavoval.

Ve stahování jednozlatových státovek se pokračuje. Koncem ledna byl oběh zlatovek jen za 9·5 mil. zlatých. Do 10. února zredukován na 6 mil. zl. a obmezení oběhu půjde prý jen asi do sumy 4 mil. zlatovek, jež prý v oběhu zůstanou.

V Německu pomýšlí se na svolání konference států, jež by se radila o mezinárodní dvojité měně (o bimetalismu). Za bimetalistu prohlásil se v ní m.

Digitized by Google

říšském sněmu navrhovatel konference hrabě Mirbach a zejména i mladý Bismark, jenž navrhl, aby se Německo především s některou říší, jež trpí znehodnocováním stříbra, domluvilo o základním jednacím programu a pak dle toho aby svolána byla konference států. Bismark ml. nepochybuje, že Francie a Severní Amerika by jistě mezinárodní poradu obeslaly a domnívá se to i o Anglii, kde stále přibývá přátel bimetalismu a kde prý již i tovární konkurence s Indií nutí ke přechodu do dvojité měny (t. j. měny s pevnou, určitou a stálou sazbou poměrové ceny zlata ke stříbru). Že by mezinárodní konference bimetalistická měla interes i pro naše soustátí, nedá se popříti, uvážíme-li ty mátohy, v nichž se naše divná valutová regulace potácí. A pochodí také Německo v této praerogativě rozhodně lépe nežli v nesmyslných návrzích proti převratu.

Národohospodářsky žijeme v době kartelů. Kartelují se všecky velké výroby a nejnověji jedná se i o kartel velikých amerických a kavkazských petrolejníků (totiž majitelů petrolejových dolů)! Udržeti ty ceny, jež ohromným kapitálem provozovacím a při svobodné soutěži dekretovány na záhubu výrobců malých a zdánlivě na prospěch chudého konsumenta, a pak ceny ty soustavně a stejnoměrně zvyšovati — to jest politika kartelová, jež zejména od deseti let vládne a zajisté i pro dohlednou budoucnost vládnouti bude v národním hospodářství. Po velkých pak kartelují se i menší. Také ku př. nyní všechny cukrovary v Čechách uzavírají právě kartel na 3 roky v tom směru, že budou kontingentovati (předem stanoviti) celou výrobu, vyměří každé továrně okres, určí závaznou maximální cenu řepy a předpíší tresty pro nedodržení kartelu. Získá-li tím český rolník jako výrobce cukrovky, je otázka poměrů a místa. Většinou ale o tom pochybujeme, ač nelze přehlížeti nikterak ten moment, že cukrovary v Čechách k tomu kroku donucovány jsou i sousedním Německem, kde se exportní premie cukerní právě zvyšuje a tím poměry cukerní industrie a zemědělství na úkor naší, sousední a konkurující výroby, usnadňují. X.

„Obrana záložen".

V úvaze o „Našich hospodářských nedostatcích" v knihovně „Rozhledů" vydané vzpomenuto bylo na patřičném místě i významu a činnosti záložen v dnešní naší organisaci hospodářské. Povšechný úsudek nezněl pro záložny právě lichotivě, což záložny naše resp. jich representaci v jednotě záložen soustředěnou tak rozmrzelo, že nákladem svým vydaly a rozhodily agitační spis, mající patrně za účel nedotknutelnou jich čest proti smělým útokům nezralého a nezkušeného kritika obhájiti. Jest to ostatně ze dvou důvodů vysvětlitelné. Jednak patřily záložny u nás dosud mezi ty národní instituce, o nichž nebylo jinak dovoleno psáti, než pochvalně. Běda tomu, kdo by se odvážil proti nějaké takové národní modle napsati ostré slovo kritiky: byl hned zrádcem národa, jenž hanobí vše, co jest nám posvátno. Přirozeno, že se záložnám při tom vedlo velmi dobře a že obrat ve veřejném mínění byl by jim velmi nepohodlný. Za druhé by mohla však kritika záložen míti citlivé následky i pro činnost výdělkovou, a právě s toho stanoviska jest obrana jich docela vysvětlitelna. Ale tím samým obrana ta předem již pozbývá vnitřní vědecké ceny. Motivy i účel její jsou příliš průhledné, jest to spis čistě sobecky zájmový, takže k rozboru jeho nutno přikročiti s největší opatrností.

Co nejprve vytýká se pisateli „hospodářských nedostatků", jeho domnělá neznalost, mluvení na plano, zběžné „studium theoretické" (sic!) a nedostatek „studia praktického" atd., lze docela pominouti mlčením. Jsou to zcela neodůvodněné domněnky osobního rázu, které ve věci samé nepadají pranic na váhu,

Digitized by Google

právě tak jako nám nenapadá zkoumati „theoretického“ a „praktického“ studia autora „Obrany“, ač by to bylo možná velmi vděčným úkolem. Připomínáme jen, že „Naše hospodářské nedostatky“ byla brožura zcela populární, bez jakéhokoli nároku vědeckého, a že úryvek o záložnách byl obmezen na nejstručnější míru v širokém programu úvahy beztoho neobsáhlé. Snad naskytne se jednou příležitost o záložnách našich podati studii úplnou a vědecky prohloubenou. Zdali činnost jich pak dojde chvalnějšího posouzení, jest veliká otázka.

Než k věci. V „obraně“ se praví: „Kdyby pan probíratel našich hospodářských nedostatků poněkud hloub byl vnikl do povahy a účelu založen, byl by musel věděti, že ani Schulze-Delitzsch (sic!) ani Šimáček nerozuměli záložnám tak, aby to byly ústavy veřejnohospodářsky humanní, t. j. dobročinné v tom smyslu, že by jedni sestoupili se ve sdružení úvěru schopné, aby osobám jiným pak tímto svým úvěrem mohly dobrodiní prokazovati poskytováním úvěru s vyloučením každého zisku. Rovněž by věděl, že účelem založen nikdy nebyla organisace drobného kapitálu směřující proti velkokapitalismu, nýbrž že jich zřejmý účel byl ten, aby jednotlivci o sobě slabí sestoupením se ve sdružení úvěru schopné zjednali sobě samým, a nikoliv osobám cizím, potřebných prostředků do hospodářství svého neb k provozování živnosti své.“

Pan obhájce zde jednak bojuje proti něčemu, co nikdo netvrdil, jednak stojí sám s sebou v odporu. Nikde přece nebylo řečeno, že svépomocný princip Schulze-Delitzschův se zakládal na humanní dobročinnosti, pan obránce založen pojmu humanity v širším slova smyslu prostě nerozumí. Humanita nekryje se s almužnictvím, humanita v životě hospodářském jest duch, kterým činnost hospodářská se nese, její protivou jest egoismus. Každý rozumný ví, že záložny nejsou žádné chudinské ústavy, ale důležito jest, jaké motivy hospodářskou činnost jich určují a tu jsme u pravé povahy věci. Motivem hospodářské činnosti založen jest zištný egoismus, právě, ba často ještě zištnější, než u jednotlivého soukromého podnikatele. A to záložnám nepřestaneme vytýkati. Tvrdí-li ale obhájce založen, že účelem jich není organisace drobného kapitálu proti kapitálu velkému, nýbrž zjednání jednotlivcům o sobě slabým sestoupením ve sdružení úvěru schopné potřebných prostředků, pak ovšem hádá se o slova a nikoliv o věc.

Praví-li se v obraně dále, že sdružením šlo v první řadě o dosažení úvěru vůbec, levnost úvěru že jest otázka podružná, jest to smutné přiznání toho, co záložnám vytýkáme. Ovšem že ten, kdo dosáhne lacinějšího úvěru v bance, tedy subjekt hospodářsky silný, nebude se ucházeti o drahý úvěr záložnský, ale právě proto jest zavržitelné, že záložny drahým svým úvěrem těží ze subjektů hospodářsky slabých, jimž jiný lacinější úvěr jest uzavřen. Také k lichváři nejde dlužník rád a dobrovolně si vypůjčit. Jde k němu, poněvadž musí, a také zde pak platí, že levnost úvěru jest věcí vedlejší, věcí hlavní jest ovšem úvěr sám. Zda-li vysoký úrok záložnský vybírá se pod jménem provise, či režijního příspěvku aneb pod jiným titulem, na věci ovšem docela nic nemění.

Ale pan obhájce založen dvěma hlavními důvody vyvrátiti chce námitku zištnosti, záložnám učiněnou. První důvod jest ten, že prý záložny jsou společenstva svépomocná, to jest, že valná většina založen poskytuje zápůjčky pouze svým členům. Vyzíská-li tedy záložna vysokým úrokem na členech svých vyšší zisk a rozdělí-li pak zisk ten ve formě úroků ze závodních podílů aneb dividendy opět mezi své členy, vrátí jim prý zase to, co na nich vydělala a o nějakém vykořisťování nemůže býti tudíž řeči. To by bylo vskutku velmi pěkné — kdyby to bylo tak pravda, kdyby totiž tíž členové touž kvotou, kterou si

Digitized by Google

vypůjčují, byli poměrně účastni též v závodním kapitále záloženském. Ale pan obhájce záložen sám nejlépe ví, že se věci mají docela jinak. Půjčuje-li záložna jen svým členům, přistoupí jednoduše ten, kdo si chce od záložny vypůjčiti, za člena jedním nebo dvěma podíly, účastní se tedy závodním kapitálem 20 neb 40 zl., z kterých dostane dividendu. Při tom ale vypůjčí si na směnku girem opatřenou kp. 1000 zl., z kterých platí 7 neb 8% úrok. Dostane tu vskutku dlužník zisk záložny zase zpět? A nepožívají naopak právě členové představenstva, kteří mají nejvíce podílů, při svých zápůjčkách, mají-li vůbec jaké, obzvláštních úrokových výhod? Proto slova obrany, že „dělení zisku nebylo pak nic jiného, nežli že se členům záložny vrátilo, o kolik na všeobecné výlohy sami nad potřebu více byli přispěli“ a „že na sobě samých vydělávati nemohli“ jsou pouhou — eskamotáží, a okolnost, zdali záložny půjčují pouze svým členům čili nic, v této příčině docela nic nerozhoduje. Za druhé hájí p. obránce záložny tím, že zisk jich v první řadě směřuje k sesílení reservních fondů, což jest prý účel docela chvalitebný, poněvadž obchody záložen často spojeny jsou se ztrátami, před jichž nebezpečnými následky má záložnu uchrániti dostatečný fond reservní. Proti shromažďování reservního fondu zajisté by nikdo ničeho nenamítal, avšak účel tento, sám o sobě jinak odůvodněný, ještě nesvětí prostředky, jakými se vzrůstu fondů těch dociluje. I ústavy na principu veřejnohospodářském založené a soukromý zisk vylučující, jako kp. hypoteční banka, mají a sesilují svůj fond reservní a přece nepočínají si proti dlužníkům svým zištně a podnikatelsky. Ovšem, když „obrana“ sama přiznává, že záložny musí (!) provozovati obchody riskantní — patrně jen následkem vzájemné konkurence a honbě po soukromém zisku — a že „kde větší nebezpečí ztráty je, tam bývá všude i půjčka dražší“, pak nemáme nic, co bychom na to odpověděli, neboť právě při lichvě, jak známo, jest vysoký úrok premií za risiko.

Jak — řekněme neupřímně — p. obhájce záložen polemisuje, tomu nasvědčuje ostatně i toto. Vysoký úrok záloženský omlouvá tím, že prý „v téže době banka rak. uherská po delší čas na cenné papíry, jež musí míti jistotu pupilární, za 5½—6% půjčovala.“ Avšak úrok z lombardu při rak. uherské bance v roce 1891 a 1892 — ohledně kterých let činnost záložen byla posuzována — pouze na zcela krátkou dobu v zimních měsících se povznesl na tuto výši, po celý ostatní čas nečinil více než 5%. U záložen nejednalo se však o lombard, nýbrž o eskont a eskontní míra úroková rak. uherské banky zůstává, jak známo, vždy o celé jedno procento pod sazbou lombardní. A tuto 4% míru úrokovou banka rak. uherská při svém reeskontu v některých letech, jako na příklad letos, vůbec nepřekročuje.

P. obhájce záložen brání tyto také proti výtce parcelářství a praví: „Tak jako neoprávněna, ba přímo lehkomyslná byla výtka lichvářství, tak asi (!) se to míti bude i s výtkou parcelářství.“ Nezná prý ani jediného případu, že by záložna tento druh obchodu pěstovala, ostatně prý by to bylo nebezpečné, poněvadž by politický úřad zakročil, kdyby to z bilance bylo patrno. „Nu ovšem v bilanci žádná záložna nebude vykazovati „zisk z parcelování“. Nuže nomina sunt odiosa a my nechceme jednotlivé záložny jmenovati, ale ať se p. obhájce podívá k našim venkovským okresním soudům, nalezne ne jeden ale sta případů, kdy záložny provádějí parcelaci zadlužených usedlostí. Ostatně p. obhájce to dále sám přiznává a omlouvá jen tím, že jest prý líp, když parcelaci provede záložna než soukromí věřitelé aneb parceláři z povolání. Co na tom jest lepšího, věru nevíme. Záložna taková není pak ničím jiným, než opět parcelářkou z povolání, a slova svá, že mnohá parcelace a proletarisace rolníka by nepřišla

Digitized by Google

k místu, kdyby v ní neměla záložna své zištné prsty, znova s důrazem opakujeme.

A konečně k tomu bolestnému místu zastaváren. Jsou prý sazby úrokové při zastavárnách vysoké, ale tytéž sazby má prý zastavárna císařská (sic) a odůvodňuje je značná režie a mimo to i risiko, které prý při zástavách movitých není vyloučeno, poněvadž odhadci bývají často podvedeni. Ostatně prý zastavárny záložeńské nejsou tak výnosné a o vykořisťování chudiny řeči býti nemůže, poněvadž záložny ty prý ročně více k účelům lidumilným rozdávají, nežli jim zastavárna vynáší. Nuže přihlédněme k těmto argumentům blíže. Předně není pravda, že zastavárna státní má úrokovou míru tak vysokou, jako zastavárny soukromé. Kdežto sazba státní zastavárny činí 10% (zajisté ovšem i to pro úvěr spotřebný procento příliš vysoké), pohybuje se, jak číselně dokázáno, míra úroková u zastaváren záložeńských mezi 16 až 18%*), tedy ve výši vskutku lichevní. Že se odhadcové dají podvodníky ošiditi, do toho obecenstvu přece nic není, či má poctivý dlužník platiti za podvodníky? Proč si záložny nezjednají za odhadce schopnější síly? Co se týče výnosnosti zastaváren, nelze ovšem uvésti určité číslice, poněvadž jsou záložny tak opatrny, že ve svých výročních zprávách nespecialisují zastavárenský účet ze ztráty a zisku zvlášť, ale důkaz o špatných obchodech zastaváren podává kp. pražská akciová zastavárna, která dokonce nemá přísnější podmínky úrokové než zastavárny záložeńské a která vyplácela akcionářům dividendy r. 1889 12%, r. 1890 11%, r. 1891 11%. A ty dary lidumilné z tohoto zisku, na vrstvách hospodářsky nejslabších docíleného, byly již v brožuře správně charakterisovány.

Tím bychom byli s obranou záložen celkem hotovi a čtenářstvo „Rozhledů" nám promiň, že jsme se s touto, v potu tváři zrobenou „obranou", déle obírali, nežli zaslouží. Nejsme zásadními odpůrci záložen a národní i hospodářské zásluhy jsme jim přiznali, avšak i záložny podléhají kritice a nesmí proti ní stále vlastenecký pláštík vystrkovati. Uznáváme, že mnohé záložny i dnes svědomitě plní důležitý svůj úkol, jako naopak způsobily mnohé záložny celým krajům a vrstvám obyvatelstva rány krvavé a nezhojitelné. Poukazujeme jen mimo k padlým záložnám v Benešově, v Nesmeni, v Chotusicích, hospodářské v Praze. Negeneralisujeme, ale katastrofy následují příliš často, než aby zlo hledáno nebylo hlouběji, než v zločinnosti jednotlivých osob. A proto ať jest to již záložnám vhod čili nic, budeme i na dále činnost jich se stanoviska sociálně politického bedlivě stopovati. A. Z.

Reforma zákona o pojišťování nemocenském.

(Dokončení.)

— *el.* Stojíme ovšem na stanovisku, uvedeném v loňských Rozhledech, pokud jde o okresní nemocenské pokladny, jež přáli bychom si velké, v nichž by pro pojištění nemocenské při značném počtu členstva mnohem více dalo se dělati, než při fungování celé řady malých, mnohdy opravdu živořících pokladniček jiných. Berouce za základ rozdělení nemocenských pokladen v § 11. n. z. uvedené, nezříkáme se nikterak stanoviska výše zmíněného, chtějíce při tomto bodu navrhnouti některé opravy.

Tak především žádáme, aby v § 11. n. z. uvedené pokladny neměly jen m stejné povinnosti, nýbrž i stejná práva, žádáme za úplné na roveň pos avení těch pokladen.

Nejkřiklavěji jeví se rozdíl, porovnáme-li nemocenské pokladny a poklad y

*) Viz „Rozhledy" roč. III, str. 230.

Digitized by Google

společenské. Kdežto tyto mají v případě onemocnění svého člena právě takové povinnosti, pokud jde o poskytnutí lékařské pomoci, léků a podpory, nemají práva v § 32. n. z. uvedeného, žádati totiž od zaměstknavatele náhradu veškerých nákladů, které vzešly z onemocnění osoby nepřihlášené nebo teprve po onemocnění přihlášené. A pak nepřihlásí-li zaměstknavatel svého pomocníka ve 3 dnech u okresní nemocenské pokladny, dopustí se přestupku § 31. n. z. a obdrží za každý jednotlivý případ pokutu až do 10 zl. (§ 67. n. z.) Nepřihlásí-li člen společenstva, u něhož pokladna dle VII. hlavy řádu živn. a 5. odstavce zákona ze dne 30. března 1888 zřízena jest, u této pokladny svého pomocného pracovníka, má pouze tutéž povinnost, jako ten, kdo personál svůj u okresní nemocenské pokladny přihlašuje, t. j. doplatiti všecky příspěvky za celý čas, po který pomocníka skutečně zaměstnával. Pokutován pro nepřihlášení býti nemůže a také v řádu živn. není lhůta ku přihlášení stanovena. Trestají-li úřady přece pro přest. § 121. ř. ž., děje se tak nesprávně. Mimo to není dosti určito, kdo ku společenské pokladně jako člen vůbec náleží. § 121. ř. ž. promiscue užívá slova „Gehilfen“ („Gesellen“), t. j. ti, kdo řemeslu řádně se vyučili (tovaryši), a slova „Hilfsarbeiter“ (pomocný pracovník), jehož rozsah ovšem nejasně vytčen je v § 73. ř. ž., kde z pomocných pracovníků na jedné straně dílovedoucí se vyjímají a na druhé straně počítají k nim osoby vykonávající podřízené služby pomocné, t. j. nádenníci, vyjímaje ovšem nádenníky, jež jsou dle V. odst. lit. d. vyhlašovacího patentu ze dne 20. prosince r. 1859 (č. 227 ř. ž.) z předpisů řádu živn. vyloučeni. Hranici mezi nádenníky, jež jsou pomocnými pracovníky, a nádenníky, které k pomocným pracovníkům nelze počítati, určiti nemožno. Zde je zákon úplně nejasný.

Společenské nemocenské pokladny jsou nejrozšířenější a proto, povolil-li zákon existenci jich, má také povinnost starati se o jich udržení. Jinak nepřekvapí, končí-li pokladny deficity a nepřijde-li se pro samé vedlejší ohledy k vlastnímu jich účelu.

Závodní nemocenské pokladny poskytují majiteli továrny příliš velký vliv na pokladnu a zřizují se pravidelně pouze ku pohodlí továrníkovu; i zde přízeň rakouského zákonodárství k velkému kapitálu došla svého výrazu. Dle našeho náhledu měla by zřízení závodních pokladen povolována býti pouze v případu § 43. n. z.

Stavební pokladny jsou zjevem tak řídkým, že na okresní nemocenské pokladny žádného takřka vlivu nemají.

Za to však dlužno upraviti jiná privilegia ležící ve zřizování spolkových nemocenských pokladen, jež hlavně měly by oznamovati okresním pokladnám (jež stojí pod jiným dozorčím úřadem), kdo stal se a kdo přestal býti členem, ježto pojišťování u spolkových pokladen je pouze dobrovolné a zaměstknavatelům jen proto vhodné, že vyhnou se zákonně jim vyměřené povinnosti připlácetí ku příspěvkům jednu třetinu ze svého, event. vyhnou se vůbec povinnosti přihlašovací. Zde plně přisvědčiti lze otázce 12.

Také § 32. n. z. zdá se nám býti mlhovitý. Týká se náhrady veškerého výdaje, který pokladna dle zákona a svého statutu učinila — jak již řečeno — na podporu osoby nepřihlášené nebo po onemocnění přihlášené. Co jest to „veškerý výdaj“? Patří pohřebné také k vydáním na podporu člena, jejž přece lze podporovati pouze za jeho života. Praxe sice správně jedná, počítá-li pohřebné k vydáním oněm, ale nemůže zákon mnohem jasněji zníti, ve formě as této: „vydání, které učinila dle zákonného nebo statutárního předpisu za osobu nehlášenou atd.“?

§ 33. n. z. mohl by doplněn býti přesným ustanovením, od které doby

Digitized by Google

příspěvky platiti dlužno, ježto okolnost, sluší-li platiti od doby vstoupení do zaměstknání (§ 13. odst. 1. n. z.) nebo ode dne přihlášky do dne odhlášky, způsobila svého času dosti veliký zmatek, ježto i vyšší instance (II. a III.) v této otázce dosti dlouho kolísaly. Že příspěvky platiti dlužno od doby vstoupení do práce a nikoli od splnění formality přihlašovací, jest ovšem jasno.

Velice důležita je následující otázka, kterou v zájmu nemocenských pokladen rozřešiti je nejvýše na čase. Týká se příspěvků, které zaměstknavatel pomocným pracovníkům strhne ze mzdy, ale příslušné pokladně neodvede.

Zaměstknavatel ručí za řádné odvedení jich (§ 33 n. z.), proti němu lze vésti exekuci (§ 38 n. z.) pro příspěvky, neboť ty pouze jemu se předepisují. Sumy takto neodvedených příspěvků dosahují stále výše*) větší a to tím spíše, poněvadž ani politickou exekucí (o níž ještě promluvíme), ani soudní v častých případech ničeho nelze pořídíti, ač zaměstknavatelé peníze jim svěřené zúmyslně pro sebe podrželi. Trestní zákon ze dne 27. května 1852 neobsahuje žádného ustanovení, pomocí něhož by proti zúmyslným těm poškozovatelům nastupováno býti mohlo. Aby zaměstnavatelé však pokladnu takovýmto způsobem zkracovati nemohli, aby byli nuceni aspoň peníze zadržené, tedy zpronevěřené, na příslušné místo odvésti, doporučovalo by se zajisté, aby do zákona nemocenského vloženo bylo ustanovení, že ti, kdož příspěvky ze mzdy stržené neodvedou pokladně, aby ji poškodili a sobě nebo jiným prospěch zjednali, dopustí se přestupku § 461. tr. z., pokud se týče zločinu dle § 183. tr. z.

Jest toho tím více třeba, poněvadž politická exekuce, pro příspěvky ty nařízená (§ 38. n. z.) — jak jsme již řekli — málo kdy vede k cíli. Příčina leží v tom, že úřady považují příspěvky nemocenské za t. zv. pohledávky cizí; exekuce vleče se velmi dlouho, sebe nejapnější námitky a rekursy mají moc odkladnou a vyřizují se velice zdlouhavě, nač hlavně proto sluší klásti důvod, že značné procento podání těch činí se jen za tím účelem, aby placení bylo oddáleno. Koncem bývá mnohdy úplné odepsání celé pohledávky.

Zajímavá je také praxe v řízení konkursním. Kdežto pojistným příspěvkům úrazových pojišťoven přiznává se první třída věřitelů, příspěvkům nemocenským, přece rovnocenným s oněmi, právo toto nepřiznáno a praxe dosud v ohledu tomto není ustálena. A přece jednoduchým vložením několika slov do zákona mohla by zde odstraněna býti závada, která je příčinou, že pokladny nemocenské tak často s velkými mnohdy požadavky vyjdou úplně na prázdno. Neuznáváme, proč by úrazové pojišťovny měly býti hýčkány a proč by nemocenským pokladnám tatáž práva nemohla býti přiřknuta. Tedy: námitky a rekursy podané proti povinnosti platiti nemocenské příspěvky nemějtež moci odkladné (vyjímaje případ, kde by dlužníku vzešla škoda nenahraditelná), exekuce pro dlužné příspěvky nechť vedou se cestou správní po způsobu veřejných daní, v konkursním řízení nechť přísluší pohledávkám pokladničním první třída konkursních věřitelů. Tím zodpověděna spolu otázka 14.

Pokud jde o promlčení nároků nemocných členů proti pokladně, (otázka 15.), sluší uvážiti, že podpora členům dle stanov příslušící je náhradou za ušlý výdělek následkem onemocnění, a že také po uzdravení vlastní účel podpory přestává, a není ovšem třeba, aby nárokům těm přiznána byla zajisté nějaká dlouhá doba promlčení. Mimo to je to bez odporu i v zájmu pokladny samotné,

*) Dle výroční zprávy pražské okresní nemocenské pokladny za r. 1893 obnášejí nedoplatky příspěvků pokladních (po odepsání nedobytných) 33.666 zl. 52 kr., vídeňské okresní pokladny dokonce 102.333 zl 9 ½ kr. Z toho přijali zaměstknavatelé a neodvedli v Praze 22.444 zl. 34 ½ kr., ve Vídni 68.222 zl. 6 kr. Při tom ovšem nesmíme zapomenouti, že jsou také zaměstknavatelé, kteří příspěvky pomocníkům nestrhují; počet jich není však tak značný.

Digitized by Google

aby pokud možno nejdříve o nároku svého člena se dověděla; právě tak má se to i s nároky nemocnic na náklady léčebné, kde by snad nejlépe doporučovala se lhůta promlčení, jakou přičítá zákon ze dne 1. května 1869 č. 58 ř. z. nárokům veřejných nemocnic proti fondu zemskému o náhradu výloh léčebných. Příspěvky jakožto dávky pravidelně se opakující promlčují se dle § 1480. obč. z. ve 3 letech a mělo by i toto ustanovení do zákona býti pojato. Lhůta tato mohla by rozšířena býti i na nároky členů, nemocnic, úrazových pojišťoven a jiných třetích osob, ať fysických, ať právnických, jakož i na nároky pokladny na náhradu vzešlých výloh dle § 32 n. z. a počínala by při příspěvcích od doby, kdy počal nárok pokladny, při nároku na podporu od doby, kdy nastala úplná způsobilost ku práci, při náhradě výloh od doby, kdy pokladna poslední vydání učinila, u jiných osob, kdy nárok jejich definitivně povstal.

Dlouho a velmi mnoho mluví se již proti karenční době 4 neděl, po kterou nemocenské pokladny mají povinnost podporovati osobu onemocnělou následkem úrazu. Spor nabyl nyní většího přiostření, poněvadž úrazové pojišťovny proti snahám pokladen nemocenských, směřujícím proti zrušení čtyřnedělní lhůty té vůbec, postavily návrh na prodloužení karenční doby na 13 neděl!

Máme za správné stanovisko nemocenských pokladen, že úrazovým pojišťovnám přísluší starati se o nemocné následkem úrazu, nemocenským pokladnám pak poskytovati léky, pomoc lékařskou a náhradu za ušlý výdělek pouze nemocným ostatním, jichž nemoc má původ svůj v jiném než v úraze. Jde tedy o přesné rozdělení povinností tím spíše možné, ježto rozdíl mezi onemocněním následkem úrazu a druhým lze velice snadno stanoviti. A nedá se konečně ani odůvodniti, proč nemocenské pokladny po první čtyry neděle mají na sebe přebírati povinnost, pro jejíž plnění jsou zde zřízeny ústavy zvláštní, těšící se zvláštní přízni vlády, ústavy hromadící miliony ve svých pokladnách!

Žádané úrazovými pojišťovnami změny, aby závazek jejich ku placení renty v § 6. úr. z. vyměřený počínal teprve 14. týdnem nezpůsobilosti zraněného ku práci, stihly by ovšem pokladny nemocenské velice značně a tím více, když vláda pro ústavy tak mladé, jež tolik břemen za okolností tak nepříznivých nesou, nečiní, pokud jde o stránku materielní, zhola ničeho, jako by v této věci pražádných povinností necítila, kdy by ovšem pak reservní fondy nemocenských pokladen dosáhly v zákoně stanovené výše, je u boha.

My naopak máme za to, že i v ustanovení dosavadním (čtyřnedělní lhůta) je křivda nesmírná a navrhujeme proto, aby povinnost starati se o onemocnělé následkem úrazu na úrazové pojišťovny hned ode dne úrazu přecházela.

Konečně jedna důležitá otázka ještě v zájmu pojištěných zůstává nerozřešenou. Týká se odvolání z rozhodnutí rozhodčího soudu ohledně nároků na podporu nemocenskou, jež dnes se nepřipouští. Není to dostatečná záruka spravedlnosti, jež je nutna při ústavech tak důležitých v zájmu důvěry členstva, že nároky jeho vždy řádně budou prozkoumány. Že zřízení aspoň jedné odvolací instance v tomto případě je odůvodněno, je samozřejmo, zbývá jen způsob, jakým je provésti. Úřadům politickým jako orgánům dozorčím svěřiti rozhodování o stížnostech těch, není radno při dnešním těžkopádném způsobu úřadování, na jehož opravu pomýšleti nelze; spíše zamlouvalo by se neporušovati podklad lidový, na němž budova nemocenského pojišťování spočívá, a zříditi vždy pro všecky v obvodu jedné okresní nemocenské pokladny se nalézající dle § 11. n. z. zřízené pokladny vrchní rozhodčí soud, jímž by námitky stěžovatelů ne-

Digitized by Google

stranně zkoušeny býti mohly (otázka 11.). Počet členů jeho, způsob zastoupení atd. a jiné detaily dají se snadno upraviti.

Tím probrali jsme vše, o čem bychom myslili, že zákon nemocenský měl by býti doplněn, resp. opraven. Jsou to myšlenky jednak vzbuzené dlouholetou praxí v oboru nemocenského pojišťování, jednak čerpané z důkladných výročních zpráv několika pokladen a z různých spisků, záležitosti této se týkajících. Bylo nutno obmeziti se na slova nejstručnější, na pouhé mnohdy dotknutí se několika slovy otázek dosti důležitých, pro něž mnoho a mnoho (a často i pádnějších) důvodů shledati by se dalo — ale látka vzrostla by daleko přes meze, jež jedné této instituci zde věnovati možno. K důkladnému probrání materiálu jsou povolány listy odborné. Litujeme jen, že listy dělnické bez rozdílu barev jakoby zúmyslně otázce nemocenského pojišťování se vyhýbaly, když právě opáčné jednání bylo by jedině správné.

Jenom k vládě ještě ve dvou věcech — s reformou zákona přímo nesouvisejících — chceme se obrátiti. Je to zrušení porta pro korespondenci nemocenských pokladen, jež by těmto bylo značnou úlevou a finanční aerár by nikterak nepoškodilo, jakož i vydávání v jazyku českém „Amtliche Nachrichten", bez nichž dnes pokladny naše, mají-li správně úřadovati — a na tom vládě nutně záležeti musí — se neobejdou. Mezi kvalifikaci členů představenstva přece nemůže patřiti důkladná znalost — němčiny!

Školství.

Pohledy do školství obecného.

I.

Školský dozor.

Žijeme v době pohnuté, v době převratů a rozkladů veřejného mínění a společenských útvarů. Letmo šíří se nové myšlenky a názory o náboženství, mravech a právu, a dobývajíce si půdy na poli věd i umění, působí všeobecné vzrušení myslí, jehož vlny nejvýše zvedají se v otázkách sociálních. Příboj tento doráží i na školu. Jednak žactvo vzrůstá v ovzduší nasyceném zápalnými látkami řešených a nerozřešených otázek, jednak učitelstvo nemůže býti tak netečno, aby nevidělo blesky nových proudů a snah ve všech oborech, jimiž přežilé formy se boří, zastaralé předsudky kácí a na jich místo staví idee nové, času a stavu společnosti lidské přiměřenější, života schopnější.

Škola, majíc položiti základy vychování a vzdělání pro skutečný život, nemůže oddati se stagnaci vzhledem na pokrok časový; poněvadž material její je jiný, než býval, musí i ona změniti své stanovisko, přizpůsobiti se, by směry jejího působení rovnoběžny byly alespoň s hlavními silami vychovávacích a vzdělávacích činitelů mimoškolských; všecko usilování její bylo by zajisté bez úspěchu, kdyby snahy její křížily se s proudy v lidské společnosti panujícími, nebo dokonce jim i odpíraly.

Nejšlechetnější duchové všech národů na př. odsuzují válku, jakožto nepravost zavržení hodnou, jakožto nemravný prostředek ku řešení právních rozporů mezinárodních, a smýšlení protimilitaristické stává se znenáhla obecným přesvědčením ve všech vrstvách vzdělaných národů. Jak může škola muže válek a válečných činů, potřísněné krví tisíců nevinných obětí vystavovati jako vzory

Digitized by Google

občanských ctností pro budoucí život svých chovanců?*) Podobně panující duch demokracie vyžaduje zase na škole, by již z mládí zasvěcovala chovance své v povinnosti a práva občanská, pěstujíc v nich ducha sebevlády a sebedůvěry. A tak i pojem mravnosti klade se na přirozené základy, jež jsou dokonalé přesvědčení, šlechetná vůle a čin, místo relativní mravnosti a ctnosti povrchní, spravující se více modou a zvykem, než zákony dobra a přesvědčením.

V té příčině velkou zodpovědnost má učitelstvo vůbec a ti, kteří ke školám dohlédají zvláště; neboť stavbu sebe umělejší, není-li zbudována na základech přirozených, duch času sfoukne jako bublinu a odchovanci škol těch vydáni budou těžkým duševním bojům a převratům. Nalézti pravé pojítko mezi školou a životem není úlohou snadnou; vyžaduje to zajisté vzdělání nevšedního, dokonalého porozumění poměrů přítomných. Nelze také očekávati, že by každý učitel úlohu svoji pochopil a svědomitě ji vykonával. Ale tolik možno přece žádati, by školní dozorci byli mužové na poli paedagogickém a didaktickém opravdu vynikající, kteří potřeby své doby dobře pojavše důkladnými mohou býti rádci při vychování a vzdělávání budoucího pokolení.

Dávno není sporu, že na místa inspektorská mají býti povoláváni především výteční učitelé škol obecných a měšťanských, kteří školství obecné z vlastní zkušenosti znajíce, také učitelstvu jeho jsou blízci, na druhém místě pak učitelé z ústavů učitelských a škol středních. Avšak skutečnost o docela jiném nás poučuje. Místa inspektorská bývají často protekčními dary, můstky k vyšším hodnostem, útulky ve zvláštních okolnostech nejvíce pro učitele škol středních, kteří před tím o školství obecné pranic se nezajímali, ani nestarali, tím méně snad na poli paedagogické nebo didaktické vědy vynikali či jména měli.**) Nemajíce potom v mnohých případech ani schopností, ani zvláštní záliby pro nesnadný úřad inspektorský, zhusta konají toliko službu jakési školské policie, a to spíše na škodu, nežli ku povznešení školství národního. Místo aby byli přáteli a rádci podřízeného učitelstva, jsou při své nemalé moci rozhodovati často o celé budoucnosti učitele bez odvolání, protože tajně, postrachem učitelstvu, vedouce někdy celý okres za svým koníčkem až k směšným titěrnostem. Místo aby školním předpisům a nařízením vdechli ducha, činí z jich litery bičíky uzlovaté, jimiž mrskají každého, kdo by opovážil se míti ve věci vlastní přesvědčení. Při takovém dozoru bývá pohled na učitelstvo některého okresu až hrůza žalostný. Pro samé rozvrhy a přípravy učiva, opravy zakaňkaných denníků, nepotřebné diagramy a jiné a jiné libůstky inspektorovy nezbývá učiteli pokdy, by sáhl po knize k dalšímu vzdělání svému. Že v takových poměrech prázdné hlavy těší se obzvláštní přízni, že podlízavost, servilnost a j. nejméně chvalitebné vlastnosti dodělávají se úspěchů hmotných, není pochybnosti. Inspektoři vystřídavše se po šestiletých obdobích druhdy dosti rychle v některém okresu, promrskají tu každý svůj zamilovaný odbor až do posledního puntíčku. První v gramatice, druhý v mathematice, třetí v kreslení toliko pracuje a učitelstvo povrchně ovšem s ním; celkový a vyšší úkol školy zůstává však nevykonán. Ba nebylo mu ni porozuměno. Jak mělce pojímán bývá druhdy úřad inspektorský vzhledem na pokrok školský, o tom nejlepší důkazy podávají tak zvané vládní porady učitelské, jež okresní inspektoři řídí. Tu bývají projedná-

*) Čítanky pro školy obecné a měšťanské, jichž se nyní ve školách užívá, pěstují dějepis ovšem doposud skoro výhradně z této krvavé stránky.

**) V Čechách, na Moravě a ve Slezsku jest i v čes. okr. škol. na místech inspektorských: 33 profesorů gymnasialních anebo realních, 6 profesorů z učit. ústavů, 3 ředitelé učit. ústavů, 3 cviční učitelé z ústavů učitelských, 16 ředitelů měšť. škol, 3 učitelé měšť. škol, 6 řídících učitelů škol obecných, 1 farář a 1 soukromník.

Digitized by Google

vány z pravidla látky tak otřepané, malicherné a pro školství v širším slova smyslu bezvýznamné, že nemůže o žádném užitku z nich býti řeči. A přece je všecko učitelstvo nuceno bráti na nich podílu, majíc po případě i právo na cestovné a stravné za tou příležitostí. Jsme přesvědčeni, že velikou vinu na šablonovitosti a bezmyšlenkovitosti, do níž si kruhy učitelské ve středu svém tak trpce stěžují, mají také inspektoři, kteří, majíce býti vzory práce oduševnělé, celou váhou svého úřadu prosazují začasté bezpříkladné formality. Či mohly by tak chudě vyhlížeti učitelské časopisy, kdyby inspektoři naskrze vážně pojímali své poslání? Marně ohlížíme se tu po důkladných článcích, v nichž by výsledky jejich studií a zkušeností širšímu podávaly se čtenářstvu, jimiž by vyvolávány byly na základě širšího rozhledu nové otázky ve školství národním. Po větších spisech z tohoto oboru nechceme se ani ptáti. Také úřední věstník o věcech školských jest obsahu hrozně chudého; nic nesvědčí tu o zvláštním studiu našich školských poměrů a reformačních pracech inspektorů okresních anebo zemských. Co se tu podává, jest obsahu velmi podřízeného, všedního. Nechceme tu přirovnávati se k cizině, ale tolik musí každý nestranný pozorovatel doznati, že po velikém rozmachu od vydání nových zákonů školních nastala ochablost na dráze školského pokroku, že málo pracují zvláště hlava a tepny velikého těla školského.

Ve styku inspektorů s učitelstvem nelíbí se nám pohrdavá povznešenost na straně jedné a ponížená, až k zapírání svého mínění sahající služebovolnost na straně druhé. Jsou zde ovšem čestné výjimky, avšak my bychom přáli si pravidlem, aby poměr mezi inspektory a učitelstvem byl na celé čáře přátelský, inteligenci obou stavů odpovídající. Zaráží nás bezohledné jednání s kmetem v službách školy sešedivělým, nejsou-li příčiny obzvláštní.

Ačkoli inspektoři povoláni jsou tedy pravidelně z řad učitelských, ať už škol středních aneb obecných, kde dalo by se přece předpokládati, že naše národní snahy a cíle, že přesvědčení většiny národa mohlo by dojíti porozumění a podpory, pozorovati je pravý opak; učitelstvo od svých inspektorů nejen že ku pražádné práci národní není vybízeno, nýbrž ještě je pronásledováno, pakli nemajíc dosti na obmezeném poli školském a poslouchajíc hlasu svého svědomí také práce v lidu se chápe. Mohli bychom vypočítati celou řadu mužů, kteří trestáni byli k návrhům českých inspektorů jako političní agitatoři, ačkoli ničeho neučinili více, než že rozumně užívali občanských práv svých anebo dostáli v některé příčině svaté povinnosti českého učitele k českému lidu. V tom ohledu jsou učitelé němečtí věru mnohem šťastnější.

Celkem je nám pronésti oprávněnou stížnost, že dozor ke školám obecným požadavkům našim naprosto nevyhovuje; je nám příliš povrchní, kancelářsky upjatý, slovem úřednický se všemi důsledky tohoto významu. Nezmění-li se tu mnoho, nebude ještě dlouho naše školství obecné opravdu národním.

II.

„O sebevědomí učitelském". Mezířádkový návrh vnitřní organisace nadšených i nenadšených od Ant. Janů.*)

V době, kdy na denní pořádek téměř celého vzdělaného světa dostává se mravní otázka vůbec, kdy záhadami jejími zabývají se nejlepší myslitelé lidstva, slibujíce si od šťastného rozřešení jejího veliký převrat ve smýšlení lidské společnosti, novou dobu v intelektualním a ethickém vývoji člověka, nové prostředky a cíle jeho snah, i v národě našem četní hlasové volají po mravním obrození. A otázka tato má mnohé stránky dosud neodhalené. Kdo může upříti,

*) Kniha tato vyšla v Pardubicích r. 1894 nákladem Ant. Marka, učitele měšť. škol.

Digitized by Google

že otázka vychovatelská a učitelská tak úzce s ní souvisí, že zároveň, ba předem musí býti řešena! Vychování a školy dávají mravům vůbec podstatný ráz, a učitelstvo jest i bude v mravním vývoji každého národa hlavním činitelem, protože klade základy k mravním názorům, na nichž v nejširších vrstvách mravní zásady a povahy vyrůstají. Považíme-li pak, co znamená pro dospívající mládež slovo a příklad učitele, s nímž následkem vyučování přemnohými svazky duševně musí býti spojena, oceníme význam mravní výše učitele národního. Však běží zde především o jeho hodnotu vnitřní, vše ostatní velice je podřízeno. Vzdělané, ušlechtilé, v pravdě sebevědomé a mravně povznešené učitelstvo může, jsouc dobře zorganisováno, vykonati pro národ práci obrovskou v době nejkratší, vyrovnati duševní rozdíly a odstraniti příkré protivy tříd společenských, pokud jsou překážkami všech oprav socialních, ano též úspěchů politických.

Na tyto cesty vrhá kniha p. Janů velmi intensivní světlo. Autor, v řadách učitelských chvalně známý mnohými pracemi ze školské paedagogiky a didaktiky, puzen některými událostmi a projevy přítomné doby, odhodlal se větším spiskem vystoupiti na pole specielní otázky mravní v učitelstvu.

Z celé knihy hledí oko zkušeného učitele a mluví srdce ušlechtilého vzdělance. Z čistého, žádnou sobeckostí, škodolibostí nebo slavomamem neporušeného stanoviska mravního pozoruje přítomné poměry v učitelstvu, rukou anatoma zkoumá jejich příčiny a vztahy, a tak přesvědčivým způsobem pozvedá mysl čtenáře k ideálům pravdy, krásna a dobra, že neubrání se nadšení pro jeho vývody a důsledky, že neodloží knihy té bez vážného vzrušení a odhodlání, cestami těmi kráčeti za svým a lidu českého zdokonalením a vzděláním. Jeho důvody jsou vážné, satira břitká, žert vtipný a jemný. Již název knihy svědčí, že autor vyhledal nejbolavější místo na těle učitelském, přemýšleje o jeho zhojení.

V prvních dvou kapitolách vykládá pojem sebevědomí vůbec a učitelského zvláště. Ono je správné poznání a oceňování sebe sama, daleké všeho zpátečnictví nebo kastovnictví; podmínkou jeho je, míti jistou míru pravého vzdělání, znáti duši a povahu lidskou vůbec, svoje „já“ zvláště co nejlépe, vznešeně pojímati poslání stavu svého a kromě toho těšiti se nezávislosti hmotné. Ostatních osmnáct kapitol líčí v „Kronice učitelstva státu Utopijského r. 2000 + X“ pravé sebevědomí učitelské ve všech vztazích soukromého i veřejného života. Lehkým, zábavným, spíše žertovným způsobem dotýká se zde spisovatel nejchoulostivějších míst společnosti učitelské a bez pohoršení dává cítiti bičík své satiry. Uvedeme jen některé myšlenky zajímavého spisku. Nováčkové učitelští podáváni na první místa na školy vícetřídní, by ve sboru zkušených učitelů vzdělání své doplnili; učitelé majíce vychovávati přímé povahy, byli sami mravními charaktery a neustále pokračují ve svém vzdělání; nebylo mezi nimi, kdo by spravedlivě a nestranně neposuzovali mravní hodnotu skutkův i osob politických. Učitelské spolky byly středisky duševního života učitelského, kde práce odborné stávaly se majetkem všech.

Noviny a spisy učitelské procházely přísnou kritikou a byly účinným prostředkem vzdělávacím; dobrý učitel a občan platil více, než prostřední spisovatel. Ústřední spolek bylo shromáždění mužů nejlepších, o jehož cílech a prostředcích nebylo pochybnosti. O učitelstvu mluvilo se s úctou a práce jeho se dařila; pěkný poměr k rodičům žactva činil ji o polovici snadnější. Poměr učitele k občanstvu byl přirozený; učitelé byli vždycky tam, kde pravda, byli vlastenci nejlepšího zrna, hájíce půdu pravé lidskosti. Státu a dynastii byli podporou nenucenou, protože s nimi vedli trpící lidstvo ke zdrojům neklamných útěch. V lidstvu vůbec byli předními pracovníky na povznesení mravní úrovně veškerenstva, i bylo ctí státi v jejich řadách. Poměr k orgánům dozorčím byl jednoduchý

Digitized by Google

a jasný: autonomie uvědomělého učitelstva. Inspektoři byli vynikající znalci školství praktického, profesoři ústavův učitelských znamenití učitelé. Nikde stvůry protekce,

Kniha je napsána jazykem správným, slohem uhlazeným, místy, kdo spisovatel rozváděje myšlenku několika směry v jakémsi uzlu vázne, snad trochu přepjatým a nucenějším, ale celkem způsobem případným, zvláště v části utopické. Četné citáty, které, ač dobře voleny, při prvním čtení pozornost poněkud rozptylují, otvírají po druhé čtenáři mnohé méně známé obzory světlem pojednávané látky ozářené a pocházejíce z knih a časopisů nejnovějších i nejlepších, kruhům učitelským budou vhod. Nejen jim, nýbrž každému, kdo o vzdělání našeho lidu, povznešení školství vůbec a stavu učitelského zvláště se zajímá, knihu p. Janů vřele doporoučíme.

Universita a politika.

Vrl. Ve Francii mluví se mnoho o politických právech university. Jedni je uznávají a radí jí k činnosti, druzí je popírají a odporučují zdrželivost. Z názorů, jaké se při té příležitosti vyměnily, závažné jsou Sarceyův, Jauresův a z řad samého profesorstva.

Sarceyovi zdá se to nepříslušné, míchá-li se profesor do bojů politických. Když profesor zabývá se politikou, zajímá se o volby, nebo dokonce zastává mandát poslanecký, ukazuje povážlivou nedbalost k svým úředním úlohám. Povolání profesorovo jest tak absorbující, že opravdu nemožno zabývati se ještě něčím jiným. Universita jest chotí, která reklamuje pro sebe veškeré bytí profesorovo. Názor čistě šosácký, byrokratický a také mylný. Zkušenost poučila, že profesorové, činní jako politikové, vykonávají nejvíce práce universitní. Kdyby šlo se důsledně, musila by se profesorům zapověděti všechna zaměstnání mimoúřední, dokonce pak i rodinný život.

Jaures sní zase o tom, aby profesor byl misionářem, universita novou církví, hlásající národu nové evangelium. Francie jest republikou a ta nemůže býti řízena staron šlechtou rodovou nebo dnešní plutokracií, dědičkou faktorů feudálních. Vedení republiky patří demokracii a to jest problém politický, jejž má universita řešiti. Dále dnešní útvar vlastnictví kapitalistického není poslední. Jdeme vstříc sociální revoluci, totiž podstatné transformaci vlastnictví. To jest problem sociální, jejž opět universita má řešiti. Kdo myslí a žije, nemůže nezabývati se těmito dvěma problemy, v nichž jsou zahrnuty všechny ostatní. Myšlenky vedou k činům, nezbytně universita musí ve službách oněch problemů, vedoucích v lepší budoucnost, býti činná. Také mužové eminentní, Lavisse, Ferry, de Vogüe, vždy říkali mladým lidem, budoucím to profesorům, z „Association des étudiens de Paris“: „Žádnou lhostejnost, žádný uhlazený skepticism, neplodný dilletantism! Věřte, jednejte: jděte v lid.“

Kruhy profesorské kloní se k názoru Sarceyově. Politický boj, v němž ostatně nelze býti ani tak svobodným jako průměrný občan, nezvyšuje prestige profesorstva. Většina profesorů, vědoma své důstojnosti, manifestuje prý zřídka svá mínění politická. A co se týče socialismu, věd společenských, jest to nebezpečná absurdita! Universita se střeží polemik, chimér a utopií. Její obyčejná úloha stačí její ctižádosti a síle. Z vývodů samozřejmě mluví starost o sousto, které by pro volný projev politického přesvědčení mohlo býti odňato, a protisociální názor životní, jehož představitelkou jest buržoasní vláda Perierova. Kapitalism zažehnává vždy a všude socialism.

Digitized by Google

K otázce kritiky.

Napsal F. V. Krejčí.

(Dokončení.)

Je-li jednou povalena v kritice zásada, že předním jejím úkolem a hlavní zásluhou má být hlásání objektivně pravdivých soudů o dílech literárních, a je-li na troskách jejích vztyčen prapor svobody a tolerance pro všecky směry a vyznání kritická a je-li zásada ona zaměněna jinou, totiž tou, že kritiku ceníme ne pro to, co říká, ale jak to říká, t. j. jakých fondů svého individuelního bohatství duševního k tomu užívá, dle toho jedním slovem, čím kritik sám, jako osoba, talent, rozumový a umělecký karakter se jeví — je-li toto všecko, co jsem se shora pokusil v nejstručnější formě dovoditi, pochopeno a přijato, pak jest tím otevřena již první brána k chápání a cenění toho, co zasluhuje jména moderní kritiky.

Prvým znakem jejím jest tedy veliká liberálnost vůči každému směru a veliká skepse vůči všemu, co vystupuje s nároky dogmat a věkoplatných orakulí. Jest dítětem skeptické doby a souvisí tím i s analogickými dnešními stanovisky ve vědách, filosofii a náboženství. Ale jest zároveň dítětem doby, která ve všech oborech života a duševní práce klade důraz na individuum, na vlastní Já jednotlivce, na subjekt naproti objektu. I v kritice — právě tak jako ve filosofii, poesii a politice — chce se Já emancipovati a rozprostraniti. Nechce být pouhým hlasatelem rozsudků. Nechce, aby pozornost naslouchajících byla obrácena jen k těmto rozsudkům, t. j. k jejich věcné stránce. Ono chce pozornost především pro sebe, neboť každý takový hlásaný rozsudek má jen zajímavost a cenu, pokud nás zajímá ono Já kritikovo, které se za ním skrývá. Každý úsudek kritikův, každé jeho slovo má význam dle toho, jakého Já je znakem, jak bohaté a silné individuum se za ním tají. To ostatně znal svět dříve, než tyto zásady byly vysloveny a v praxi se jimi řídil. Řekl-li prostřední a fádní kritik o některé knize, co nejlepšího uměl, nedal se nikdy dojem a věrohodnost jeho úsudku měřiti s úsudkem kritiků, jako byli Sainte-Beuve, Bělinský, Taine a j. i kdyby řekli několik suchých vět. U těchto — jak se představovalo a věřilo — ceněna zdánlivě síla objektivní pravdy, kterou na světlo vynášeli, ale ve skutečnosti působili především a skoro výhradně silou nebo kouzlem své osobnosti, svého výrazného a bohatého Já.

A nadhodíme-li znovu otázku, kde tedy zůstává objektivní pravda, nemůže odpověď zníti než nanejvýš skepticky. Sama skutečnost to nutně dotvrzuje, neboť každému horlivci pro vědeckou pravdu, kdyby prošel celou tou pestrobarevnou směsí systémů a method, jakou představují skutečné dějiny kritiky, by na konec nezbylo než zoufati nad nalezením této pravdy. Setkával by se s velikým množstvím zajímavých fysiognomií, ale s malým počtem pravd, které by nebyly hned od současníků či později od potomstva vyvráceny, vedle každé myšlenky nalezl by hned její protiklad — krátce přesvědčil by se, že vedle filosofie není oboru s nároky vědeckými

Digitized by Google

vystupujícího, jehož výsledky byly by tak relativní, tak nespolehlivy, tak úzce souvisící s osobními disposicemi, zálibami a vkusem.

Skrovný rozměr místa nestačí zde ovšem k výpočtu — i sebe stručnějšímu — všech východisek a postupů, které se kdy v kritice objevily. Ale odmyslíme-li na chvíli z nich všech tu subjektivní barvu, která jim vlastně dodává života a vůně, a se zřetelem pouze věcným seřadíme je dle společných prvků v elementární skupiny, obdržíme alespoň stručný věcný přehled hlavních směrů kritických. Nabudeme tím schemat bledých sice a bezbarvých, ale přece instruktivních a usnadňujících rychlý přehled. Není zjevu v kritice, který by se, alespoň ve svých hlavních elementech do jedné z nich nedal svésti. A přehled oněch hlavních skupin nejen že dotvrdí správnost svrchu naznačeného subjektivismu či relativismu v pojetí kritiky, on ukáže zároveň, které druhy jsou na tomto poli odsouzeny k vymření a které, jako eminentně moderní (a tvořící to, co je hlavním předmětem této rozpravy: moderní kritiku) stojí teprv u bran své bohaté budoucnosti.

* * *

Chci rozeznávati takové hlavní skupiny čtyři. Jsou to čtyři póly, čtyři vybíhající rohy čtverhranu, do něhož se dá uzavřít život a práce veškeré kritiky od jejích počátku až do dneška. Tyto čtyři hlavní druhy kritiky odlišují se navzájem růzností východiska, s něhož k dílu uměleckému přistupují, odlišují se svými různými cíli i postupem, jímž k nim směřují.

1. Nejprv budiž jmenována kritika, která soudí dílo na základě hotových, uměle konstruovaných zákonů krásy. To jest kritika t. zv. esthetická či literární.*) To jest vlastně ta kritika, proti níž v prvé řadě čelily všecky předcházející vývody. Esthetickou možno ji zváti, poněvadž jest založena na krasovědeckém zákonníku a poněvadž přistupuje k dílu literárnímu s hotovými, absolutně vyznívajícími pojmy, které utvořila ideologická esthetika. Kryje-li se dílo s těmito pojmy, dobře; nekryje-li se, jest zatraceno. Ovšem, že byla tato kritika dávno ještě před tím než Baumgarten dal esthetice její jméno a než tato pseudo-věda byla Kantem, Schillerem, Herbartem, Hegelem, Vischerem a Zimmermannem mohutněji zbudována. Již Boileau jest jejím nejčistokrevnějším zástupcem, jen že co pro pozdější byla esthetika jako věda, byl pro něho Aristoteles a řecké umění (jím samým ovšem libovolně a falešně pojaté). A čím pro něho byla antika a pro pozdější kritiky toho druhu metafysická esthetika, tím zase byl pro romantické kritiky (na př. br. Schlegly v Německu) středověk se svými uměleckými ideály, tím byl v prvém kvasu francouzského romantismu Shakespeare a Byron, tím je pro mnohé i moderní kritiky francouzské (na př. Scherera) umění Corneillovo a Racinovo, pro německé Schillerovo a Goethovo — totiž ve všech případech pevnou půdou, s níž kritik vychází souditi a odhadovati, jak dalece se přibližuje posuzované dílo těmto ideálům jedné pouze doby a několika pouze lidí, které však jemu jsou absolutními ideály krásy vůbec. Bylo by zbytečno po všem uvedeném dokazovati chudobu a úzkoprsost tohoto druhu kritiky, který nezná z bohatých pokl ů než jen jediný kout a chce dle něho konstruovati celý svět, který do le

*) Slovo „literární" není právě zde nejlepším označením věci, užívám však toho te au podle Tissotovy knihy „Les évolutions de la critique française".

Digitized by Google

hráti pouze na jednu strunu a má originelnímu umělci za zlé, dovede-li hráti na jiné, který chce živý rozvoj uměleckých druhů a směrů vtlačiti do úzkých přehrad svých ztrnulých a nehybných klassifikací a schemat. — Literární se zve tato kritika proto, že bez ohledu na jiné obory sem spadající, psychologii, sociologii, politiku, náboženství a j. staví se na pouhé to stanovisko, kde na př. román je prostě knihou, drama divadelním kusem a ne nijakým znakem duše svého autora nebo dokonce duše celého národa neb doby. Tato kritika pozoruje umělecké dílo v jeho výlučnosti a osamocenosti, ona hledá jen jeho vlastní zákony a přisuzuje mu vlastní život, zaokrouhlený a ohraničený. Dílo mu není prostředkem ku studiu umělcovy duše aneb dokonce ku studiu doby a společnosti, nýbrž studium díla samotného, jeho proniknutí, vysvětlení a ocenění je jí východiskem i konečným jediným cílem. Rozvoj umění nepředstavuje si jako plynulý tok uměleckých fysiognomií, sebe navzájem oplozujících, rostoucích či klesajících, nýbrž jako řadu uměleckých výtvorů od sebe navzájem oddělených, žijících svůj vlastní život, z nichž vyčnívá jako nejvyšší řetěz horský řada výtvorů klassických, mezi nimiž zejí ovšem mezery celých desetiletí i století. Tato kritika, protože vychází z absolutních měřítek esthetických, protože má málo smyslu pro relativnost jednotlivých děl i pro jejich odvislost od karakteru umělce i doby, věnuje jednostranný, výlučný zřetel periodám, které jejím měřítkům vyhovují a ty pak zve klassickými na úkor jiných. Ony vznášejí se před ní v nejčistší olympické záři, ostatní myslí že tonou v šedi a tmě a že nezasluhují zřetele. Nechce pochopiti, že každý karakter a každá doba má svou zajímavost. Ona nepochopí nikdy, že Taine na př. může se stejným interessem studovati malbu holandskou jako italskou renaissanci a jako umění řecké (ač toto klade nejvýše), Tita, Livia, právě tak jako Carlylea nebo Tennysona. Ona nemá smyslu pro tu eminentně moderní snahu, pronikati nejen cizí díla, ale především cizí duše, ona nepochopí, že taková originelní, nová duše jest stokráte vděčnějším předmětem studia, i kdyby díla její byla nesouladná a proti všem zákonníkům, než duše normální, známá, vymezená, i se sebe větším počtem bezúhonných výtvorů. Křivdil bych ovšem jejím zástupcům, kdybych chtěl tvrditi, že ji vesměs provádějí s touto odstrašující úzkoprsostí a jednostranností, ale kde toho nečiní, jest to právě tam, kde podlehají jiným směrům kritiky. Zde, kde chci karakterisovati ne jednotlivé individuality, nýbrž věc, byl jsem nucen črtati ji v tazích nejnápadněji vystupujících. Jedním slovem tedy: kritika esthetická či literární soudí t. j. cení či zatracuje dílo dle absolutních svých zákonů krásy a zřetel na dílo v jeho osamoceném vnitřním životě bez ohledu na jeho vznik a tendenci jest jí hlavním a jediným.

2. Kritika však může hleděti jinam než na dílo samé, ona může míti na zřeteli vlivy díla, jeho působení, jeho následky dobré neb zlé, užitečné neb škodlivé. Ona následky ty předvídá z rázu díla samého a dle toho dílo buď vítá aneb snáší naň kletby. Jedná-li se tu o užitek nebo škodu, rozumí se tím užitek či škoda společnosti. A to obé formuluje se ve smyslu morálních pojmů. Užitečným dílem jest to, které jest schopno vznítiti a rozšířiti množství mravných ideí a citů, t. j. takových, jimiž sociální ctnosti, společnost udržující, se sílí a povzbuzují. Škodlivým jest to, které propaguje ideje buď přímo nemravné neb alespoň mimo mravnost stojící, anebo individuum, (t. j. jeho vášně, pudy a snahy) od svazků sociálních uvolňující. To jest kritika, které náleží jméno moralistní. S předešlou

Digitized by Google

má to společného, že jako ona vychází dílo souditi, jen že ne již dle zákonů krásy, nýbrž dle zákonů mravnosti. Uměleckou hodnotu díla nedovede někdy ani pochopiti, někdy ano, ale je mu lhostejna a vedlejší, časem však je strhována k obdivu umělecké stránky, ale dovede si v čas uložiti svou reservu. Nejgrandiosnější myšlenka, nejzářnější genius nemůže ji zabrániti, aby nepoložila své veto, uznává-li to za nutno v zájmu společnosti.

Ovšem morálky samostatné nemohou při své relativnosti s velikými nároky vystupovati a každé jejich zasahování do kritiky umění (pokud není silně opřeno o zájmy sociální) vydávalo se obyčejně v nebezpečí omezenosti, často i směšnosti. Umění se ukázalo na konec vždy silnějším (ať jen uvedu Byrona se Shelleyem a jim nepřátelskou anglickou kritiku). Ale daleko pevněji si stojí moralistní kritika, založí-li svá mravní kriteria na jisté víře náboženské. A tu jsme u náboženské kritiky. Jak víděti, jest ona jen pouhým odvětvím předešlé. Má přesnější, nadpřirozeným zjevením stanovený zákonník a její soudy a ortele mohou se opírati o odplatu na věčnosti. Kniha propagující víru jest skutkem bohulibým, kniha víře nepřátelská jest dílem ďáblovým a vrhá na autora i jako na člověka tíhu hříchu. Jen že skoro všecka kritika tohoto druhu až na velice řídké výjimky (Barbey d'Aurevilly) jest nejen vášnivě jednostranná na základě svého jednostranného, daného a hotového světového názoru, ale jako nástroj mocí protikulturních jest již v zásadě proti změně a rozvoji názorův, jest z velké části chudá, nevzdělaná a v samém principu již (zvláště u konfessí asketického rázu) umění nepřátelská. Nu, a o kritice umění, které je umění vlastně trnem v oku, nelze vážně jednat, neboť tím již se poráží sama a ztrácí svůj raison d'être.

Zájmy společnosti, jejichž jménem moralistní kritika váží dílo, neopírají se však jen o široký, abstraktný pojem „společnosti" vůbec, nýbrž vtělují se také v interes, vztahující se pouze k jistým konkretným společenským útvarům. Takovým jest v prvé řadě národ a kritika odtud vycházející blahoslaví nebo zatracuje ve jménu lásky k vlasti, ve jménu prospěchu národního, k němuž anebo naproti němuž dílo směřuje. Ta či ona kniha neb báseň jest v jejích očích vlasteneckým činem, jiná zradou aneb alespoň politování hodným úkazem chladnosti národní, nebo kosmopolitismu (který zde nabývá hanlivého zbarvení). To jest další druh, spadající do širokého rámce moralistní kritiky, totiž kritika vlastenecká. To jest vlastně hlavní prototyp naší české kritiky, zvláště v prvých jejích dobách — ale i ještě do našich dnů činí některé její zbytky a to — jak naše Moderna dobře ví — ne k velikému prospěchu volného uměleckého rozvoje. Neboť toto národnostní východisko může míti tím spíše oprávněnost, čím nutnějším se jeví jako požadavek národní sebeobrany. U národa malého, zvláště v nepříznivých situacích, kdy mu je třeba soustřediti všecky síly na zachování své existence, jest tato tuhá kázeň odůvodněna, ale uvolňuje se zcela přirozeně tou měrou, jakou národní organism stává se silnějším a bezstarostnějším. Tento druh kritiky přichází dílu uměleckému vstříc se skrupulemi a otázkami, kterých kritika u velkých zabezpečených národů ani skoro nezná a jako všecka moralistní kritika nenastavuje nitro jako bílý list radostně dojmům z každého umění, jen když je uměním, nýbrž přichází k němu vždy s jistou předpojatostí a nedůvěrou. Když se obdivuje a chválí, nemá její chvála velké ceny, neboť není vážena z čistých uměleckých pohnutek. Víme sami u ná

Digitized by Google

nejlépe, kolik prostředních talentů bylo vlasteneckou kritikou pasováno za znamenité národní spisovatele.

Ještě kalnější jsou motivy, které vedou kritiku tendenčně politickou, nebo sociální, tu, která soudí dílo na základě toho, jak odpovídá programu té či oné strany anebo společenské kasty, které tato kritika slouží. Vlastně vzdálenost takovéto kritiky od podstaty skutečné kritiky umělecké jest již tak veliká, že se ona bude vždy ostýchati vystupovati zřejmě a bez obalu. Ale vplíží se nějakými zadními dvířky do kritiky, třebas jinak jen literární a zakalí čistotu jejích soudů. Ostatně vášně politické a společenské jsou tak silné, že strhnou místy i kritiky ryze umělecké, tak na př. kritik z vyšší buržoasie, smýšlející kapitalisticky, ztěžka se dovede dívati nepředpojatě na Hauptmannovy Tkalce, právě tak, jako politickému reakcionáři jest všecko moderní umění naturalistické a individualistní čímsi podvratným a nebezpečným.

Jak již řečeno, spadá všecka kritika náboženská, vlastenecká, politická a sociální pod široký pojem kritiky moralistní. Neboť u všech těchto druhů je jedno společné: pozorují dílo v jeho následcích pro vezdejší život lidí, ne v jeho umělecké působivosti. Zadupávají i jiskry silného umění, bojí-li se následků pro mravnost, církev, národ, stát škodlivých. Čím výrazněji vystupují, tím mají zakalenější zrak vůči ryzímu, nespoutaně se rozvíjejícímu umění. Kritika esthetická, která má s touto moralistní jinak to společné, že jako ona především soudí, má naproti ní tu přednost, že při vší své dogmatičnosti a úzkoprsosti neopouští půdu aspirací ryze uměleckých. Kritice moralistní jest však umění vždycky teprv něčím podružným, a proto nelze s ní vlastně opravdově počítati tam, kde se jedná o názor a požitek umění. Ona byla také vždy olověnou přítěží, zadržující kroky jeho svobodného rozvoje.

3. Přicházíme ku kritickému směru, jenž především vtiskl svůj ráz moderní kritice, jenž učinil ji vlastně tím, čím dnes jest, který honositi se může ze všech až dosud nejbohatšími výtěžky. Jest to směr kritický, který měl v Sainte-Beuveovi svého předchůdce, v Taineovi pak a Hennequinovi svá dvě nejskvělejší jména vedle celé řady následovníků (Brandes, Rod, Bourget, Sarrazin a j.). Při vší pestrotě svých method a odstínů jejich má jedno společno: nestuduje dílo samo, nýbrž jen jako prostředek ke studiu všech sil, které ho splodily: umělcovy duše, jejího okolí, plemene, momentu kulturního a společenského. Dílo mu je znakem všech těchto sil, především ovšem znakem svého autora, a tento zas je representantem a dítkem své doby, své rasy, nebo své kulturní vrstvy. Tuto kritiku nezajímá tedy tak dílo samo, jako činitelé, jejichž je výrazem. Jest to krátce kritika, které se přikládají různá jména: vědecká, přírodopisná, analytická, psychologická nebo sociologická. „Vědeckou“ se jmenuje, poněvadž vystupuje s nároky na vědeckou objektivnost a užívá vědecké methody, „přírodopisnou“, že z vědeckých method volí tu, která přírodním vědám pomohla k jejich bohatým positivním výtěžkům („kritika jest“ — dle Tainea — „jistým druhem botaniky, užité místo na rostliny na díla lidská“), „analytickou“ proto, že východiskem je jí esthetická, psychologická a sociologická analyse uměleckého díla (Hennequin), „psychologickou“, že jejím posledním cílem je odkrývati zákony duší a sestrojovati studiem díla umělecký a lidský karakter jeho původce, „sociologickou“, že (u Hennequina) hledí ustanoviti zákony, dle nichž se jeví dílo

Digitized by Google

umělecké jako plod širokých kulturně společenských proudů a naopak jako hybná síla a vyvolavatel proudů dalších.

Zvláštnosti jejího východiska a methody vyniknou nejlépe, postavíme-li ji vedle dvou předchozích skupin kritických, esthetické a moralistní. Esthetická kritika se dívá pouze na dílo samo, moralistní se dívá za ně, na jeho následky a vlivy, tato moderní vědecká (místo všech termínů chci pro krátkost užívati jen tohoto) kritika dívá se však před ně, vlastně skrze ně, na příčiny, které je vyvolaly. Esthetické kritice jest každé dílo v každém okamžiku čímsi přítomným, moralistní předvídá jeho budoucnost, vědecká kříší jeho minulost. Dílo jest jí pouhým souhrnem znaků a symbolů, za nimiž se tají duše umělcova a jeho okolí. Kritika esthetická se neptá ani po následcích ani po příčinách díla, kritice moralistní jest dílo příčinou jistých následků, ale vědecké kritice jest následkem jistých příčin. Všecky nitky těchto příčin sbíhají se v díle jako v jediném bodě — vědecká kritika snaží se proto tyto nitky rozložiti a zpětným pochodem postoupiti k posledním příčinám. Z esthetické kritiky mluví vkus vzdělaný (jednostranně ovšem) na klassických dílech, z moralistní ozývá se vášnivost mravokárců, kazatelů a stranníků, z vědecké však vyzírá čistá objektivní zvědavost vědce positivisty, který nezná předsudků a dogmat, jemuž je každý fakt a každý útvar zajímavým, jen když mu poskytne příležitosti k ustavování zákonů a jejich aplikaci. Jen že ku chvále všech velkých vědeckých kritiků (především Tainea a Hennequina) dlužno dodati, že nesmí se v nich viděti pouzí přírodopisci, kteří se minuli svou drahou a od zvířat a rostlin zabloudili k dílům uměleckým. Nikoliv, oni jsou v prvé řadě — i když toho zapírají — velikými soudci krásy, neodolatelnými pronikateli srdcí a ledví cizích, dušemi vůči umění nanejvýš citlivými a vnímavými. Veškeren vědecký karakter jejich method žene je ovšem především za vědeckou objektivní pravdou (tou, jejíž podružnost při oceňování kritiky jsem hleděl shora dovoditi). Domnívají se, že to, co podávají, jsou skutečné výtěžky, jež přetrvají budoucnost, že formule, do nichž vpravili tolik děl a duchů uměleckých, jsou jednou pro vždy a jedině platné.

Ale zatím odporují si nejen jejich výsledky navzájem, ale i jednotlivé stavby jejich systémů ukazují mnohé nepřekonatelné odpory. Ta vědecká objektivnost, za níž se hnali, byla velikou illusí — ale co zůstává i po jejím rozprchnutí, je neodolatelná moc jejich silné subjektivity, jejich nepřekonané umění cizí díla vnímati, pronikati a studovati v jejich nesčetných svazcích s jejich autorem, okolím a dobou. Vyslovovali se proti kritice pouze oceňující, ale sami se cenění nevyhnuli. Ono řídilo výběr jejich materialu a ukazovalo subjektivní sice, ale ryze umělecký a nepředpojatý vkus. A po této stránce působila jejich kritická práce snad nejvíce, neboť pomáhala lámati dogmata jednostranného klassicismu a zbudovati pojem o širokém, neobmezeném moderním umění. A vědecká pravda, po níž žíznili, nezůstala přec pouhou chimérou — jejich these o cizích silách, determinujících umělce a jeho dílo, otevřela kritice nekonečné nové obzory práce, a jestliže i způsob, jímž vysvětlili duševní konstrukci toho či onoho umělce, té či oné doby, není jediným možným absolutně platným, podá přece jejich subjektivní pravdu, pravdu jejich vlastních dojmů, a t již — a to zvláště při jejich smyslu pro přesnost pojmů a vědecký postup i množství oněch zlatých zrnek objektivní pravdy, o nichž jsem na počátk mluvil. A ostatně je-li vůbec nějakých objektivně vědeckých výsledl

Digitized by Google

v kritice, pak to jsou jen ty, jichž bylo nabyto tímto směrem. Vždycky přijmeme raději za pravdu, co nám řekne takový Taine či jiný moderní vědecký kritik, vyzbrojený aparátem moderní analysy a positivistické methody, zásobený bohatstvím fakt, pracující se širokým rozhledem i přesným okem pro každý detail — než kritik, jehož předpravou jest pouhé studium několika metafysických esthetik a jednostranně volených klassických period. Vědecká kritika přírodopisná zůstane vždy zajímavým pomníkem styků mezi uměním a positivní vědou, darvinismem a sociologií našeho věku. Ona uvedla do studia umění jiné zřetele než pouhé zřetele krásy, totiž zřetele na duši, na její vzrůst, vývoj a určení společnosti. Její hesla: „determinism, ústředí, vývoj“ atd. jsou převzata z moderní vědy a zúrodnila kritiku způsobem netušeným. Proto náleží této skupině kritických směrů jméno moderní kritiky par excellence — ovšem jen po jedné stránce, jak ihned dále se ukáže.

4. Neboť kdo by považoval nastíněnou právě vědeckou kritiku za jedinou oprávněnou moderní kritiku vůbec, zapomněl by na dvojakost, která se tají v samé podstatě kritiky, na vnitřní protiklad dvou jejích hlavních prvků: objektu a subjektu, vědy a umění. Moderní kritika vědecká chce býti vědou a její stoupenci hledí potlačiti svou vlastní subjektivitu (ač ovšem marně). Tato skupina tíhne tedy k jednomu pouze pólu, k pólu objektivity — s jakým zdarem, právě jsem ukázal. Ale vždycky jest a bude dosti duchů, kteří postaveni naproti uměleckému dílu, obrátí všecek zřetel ne k odkrytí vědeckých pravd z něho, nýbrž naskrze jsouce skeptičtí a přesvědčeni o relativní hodnotě každé takové pravdy, spokojí se s vyjádřením jediné spolehlivé a jisté pravdy, kterou jim dílo poskytlo, totiž pravdy subjektivní, pravdy dojmů, které ve vlastní duši jejich vyvolalo. Nebude jim záležeti na tom, aby řekli: takové jest toto dílo, tak a tak vzniklo — nikoliv, každý takový soud jest jim příliš smělý a dogmatický. Řeknou pouze: to a to cítím při požitku díla, ten či onen dojem ve mně vyvolalo. Tu stojíme u čtvrté skupiny kritických směrů: u kritiky dojmové, impressionistické, subjektivní, jejíž hlavními představiteli jsou Lemaître a Anatole France. Jak viděti, není možno vystupovati s menšími nároky a menší skromností vůči objektivní pravdě. Dojmová kritika nevěří žádnému systému, žádné argumentaci. Není pravdy na světě — dle jejího mínění — která by se dala bezpečně dokázati; není pro nic důvodů, které by se mohly beze všeho jen přijati. Čím více spekulace, tím dále je obyčejně pravda. Esthetika je ze všech věd nejnespolehlivější „budova z karet“ — jak ji nazývá ve své nejnovější knize Anatole France.*) Jednání lidská

*) „Le Jardin d'Épicure.“ — Uvádím z této zajímavé a bohaté knihy, která je nejdokonalejším credem svého autora i jako kritika i jako člověka, několik vět, dotvrzujících hořejší karakteristiku impressionismu:

„Esthetika nespočívá na ničem pevném. Jest to větrný zámek. Podpírají ji o ethiku. Avšak není žádné ethiky. Není též sociologie. A není také biologie. Dokonalé vědy neexistovaly nikdy leč v hlavě Augusta Comtea, jehož dílo jest věštbou. — — Aby se zjednaly základy pro kritiku, mluví se o tradici a všeobecném souhlase. Těch však není. Mínění skoro všeobecné dává ovšem přednost jistým dílům. Jest to však zásluhou předsudku a nijak zásluhou výběru a účinkem spontanního cenění. Díla, jež všickni chválí, jsou ta, jichž nikdo nevyšetřil je. Pouze prvé úsudky byly svobodny, ostatní jsou dílem imitace. Svým počtem tvoří slávu. Všecko záleží zde od malého počátku. Lze pozorovati, jak díla při svém zrození povrhovaná mají málo naděje, že by se kdy líbila, a že naopak díla od počátku slavná zachovávají na dlouho své jméno a jsou slavena i po tom, když se již stala neztravitelnými. — — Velké jméno zaručuje dílu naději, že bude slepě chváleno. Ossian zdál se být roven Homérovi, pokud ho pokládali za starobylého. Povrhá se jím od té doby, co je známo, že je to Macpherson.“ — —

Digitized by Google

neurčuje rozum a logika, nýbrž vášeň, pud, cit a temperament — a na ty se dá na konec převésti každý systém, neboť jeho základní idea není než pouhý osobní nápad jednotlivce. Kritik impressionista nepokládá se proto ani za spolehlivého soudce, ani za vědce ve věcech umění, pouze za jakousi harfu Aeolovu, na níž pod nárazy uměleckých dojmů zní sladké akkordy a hned zase zmírají. Tentýž náraz vyloudí snad zítra zas jiný akkord. Všecko je zde vydáno toku, změně, zániku, všecko je relativní a subjektivní. — Ale čím je skromnější tato kritika vůči pravdě objektivné, pravdě logiky a zevnějška, s tím většími nároky vystupuje ve věcech pravdy vnitřní, subjektivné, pravdy svých dojmů, svého nitra. Nic není pravdou, co spekulací o zevnějšku vyvozujeme, ale všecko je pravdou, co sami v sobě cítíme — v tuto formuli dá se shrnouti celý její karakter. Každý dojem, každá idea, každý karakter má právo býti bez obalu a zpříma vyjádřen. To platí jak pro umělce tak pro kritika. Kritik na tomto stanovisku dílo tedy ani nesoudí dle zákonů krásy ani dle jeho užitku, ani ho nestuduje jako výtvor zákonů sociologických a duševních, on vrhá jen zpětný obraz jeho, jak se odráží v zrcadlové hladině jeho subjektivity. Podává tedy v prvé řadě sám sebe a to, i když je stržen k obdivu i když vůči němu cítí nechuť. V prvém případě ukazuje své umění reprodukovati libé dojmy a kochati se v nich — umění to, které může dostoupiti ku značné raffinovanosti; v druhém případě může projeviti to své kritické Já tím samostatněji, čím méně je dílem uchvácen.

Následkem toho utváří se dojmová kritika dvojím způsobem. Ona jest předně vhodným místem pro duchy nesmírně vnímavé, jemné, dovedoucí vyvolati v sobě každý dojem v nejjemnějších nuancích a kochati se v něm. Jest to duševní epikurejství moderních diletantů, jejichž otcem je Renan a jež karakterisoval nejlépe Lemaître slovy: „Kritika směřuje k tomu, aby se stala pouhým uměním kochati se v knihách a obohacovati i zjemňovati jimi své sensace.“ Je-li esthetická kritika soudním tribunálem s krásovědeckým zákonníkem, je-li moralistní kritika kazatelnou nebo inkvisicí, je-li vědecká kritika laboratoří, kde se analysuje, pitvá a experimentuje, jest naproti tomu tento druh dojmové kritiky vybranou duševní hostinou, kde se jemní znalci opájejí chutí nejvzácnějších lahůdek, studují, klassifikují a vyvolávají jejich různé druhy a odstíny.

V této formě přiléhá dojmová kritika velmi dobře k těm individualitám kritiků, u nichž převládá živel passivný, živel vnímavosti a přispůsobení nad samostatnou aktivnou tvůrčí silou. Kde však tato vystupuje zvláště výrazně v ostrých, pevně vyhraněných tazích samostatného karakteru, tam nespokojí se kritik s úlohou býti pouhou ozvučnou deskou umělce, nýbrž podléhá, podávaje své dojmy z díla, své touze podati co možno sama sebe a jen sebe. Konstrukce vlastního jeho karakteru jest tak určitá, citlivost vůči dojmům sympatickým a antipatickým tak zvýšena, že každý dotyk cizího ducha, jenž naráží na mramorově tvrdou plochu jeho subjektivity, vzbudí určitý jasný ozvuk. Málokdy dá splynouti své individualitě s cizí, nýbrž dojem značí u něho po většině odlišení se od ní, projev usamostatnění. Po této stránce bývá hnáno toto stanovisko až ku tvrzení, že nejvděčnější situací pro subjektivného kritika je, stojí-li naproti dílu do konce nepřátelsky.*) Myslím, že hnáti věc až do té míry, značilo by zvrátit přirozený poměr díla k jeho čtenáři či diváku. Umění jest a bylo vž

*) Viz čl. p. Jiřího Karáska „O kritice jako genreu uměleckém“ v Moderní Revui č.

Digitized by Google

přec jen proto, aby vzbuzovalo sympatie a obdiv, třebas i jen na ten okamžik, kdy ho požíváme. Cítiti se hned v okamžiku vnímání tvůrčímu umělci rovným a vyzývati při každém dotyku na souboj, to by mohlo být sice vzácným privilejem výjimečně silných individualit kritických, ale nemůže platiti za všeobecné pravidlo.

Dojmová kritika jest právě tedy tak subjektivným druhem moderní kritiky, jako jest vědecká, analytická jejím druhem objektivným. Tato chce býti vědou, ona uměním. Vědecká kritika věří v pravdu fakt a zákonů — dojmová pouze v pravdu nitra. Prvá jest ryze moderní, poněvadž odpovídá positivnímu rázu moderní vědy, druhá jest právě tak moderní, poněvadž odpovídá opáčnému pólu moderní duše, jejímu skepticismu, její nervósnosti a neklidu, bohatství a raffinovanosti jejích dojmů. Ba může se právem pokládati za ještě modernější než prvá, neboť ta odpovídá vlastně duševnímu stavu let šedesátých a sedmdesátých, kdežto impressionismu je proudem souběžným dnešnímu umění dekadentnímu, symbolismu, novomysticismu atd. — krátce všem směrům, které značí odvrácení se od zevnějšího světa a jeho pochybných pravd k jediné pravdě, která na konec zbývá, k pravdě vlastní duše a jejích tajemných hlubin.

* * *

Ty čtyři skupiny, do nichž jako do čtyř rohů čtverhranu dá se uzavřít všecek život a rozvoj kritiky, jsou tedy: kritika esthetická, moralistní, vědecká a dojmová. Každý čin kritický dá se v posledních svých prvcích do jedné z nich svésti. Jmenovaný pořad oněch skupin odpovídá z hruba také již chronologickému pořadu, v jakém se vývoj kritiky skutečně pohyboval. Nejstarší kritika byla esthetická (resp. aristotelovská) a moralistní (resp. náboženská), postupem kultury však uvolňovala se vždy více její úzkoprsost, obzor jejích hledisek se šířil, přibíraly se prvky kritiky psychologické, sociologické a subjektivní. Kritika Lessingova na př. jest v mnoha stránkách již náběhem ku kritice dojmové, kritika paní Staëlové k moderní sociologické. V Sainte-Beuveovi zaskvěla se poprve moderní kritika v celé šíři a pružnosti svého nazírání a cítění. Jen že oba protivné její póly vedly tam skrytý zápas a dávaly jí dojem kolísavosti. V následnících Sainte-Beuveových však se již ostře odlišily a spěly k určité formulaci. V Taineovi a jeho nástupcích pól objektivní, vědecký — v Renanovi a jeho škole pól subjektivní. Oba dohromady ohraničují a uzavírají široký pojem toho, co zveme moderní kritikou. Mezi těmito dvěma břehy bijí vlny jejího života.

Těžko rozsouditi, který z nich má více oprávněnosti a budoucnosti. Neboť rozsouditi to, značilo by zodpověděti starou, věčnou, Pilátovskou otázku: Kde je pravda? vlastně je-li jaká? — otázku, která jako hlavní, životní otázka kritiky vinula se od počátku všemi předcházejícími našimi úvahami. Vždy budou duchové vědečtí, systematičtí, kteří budou podnikati výpravy za odkrytím objektivní pravdy, v jejíž možnost věří — to budou kritikové vědečtí a směr, jímž půjdou, zůstane na dlouho as ten, jímž ukazuje Taine a Hennequin. A vždy budou také (a těch snad bude ještě více) skeptikové, nevěřící absolutnosti „pravd“, výrazné individuality, věřící jen sobě, umělečtí labužníci — a ti zaručují další rozvoj kritice subjektivní.

Jen tyto dva druhy kritiky, vědecký a dojmový, mají nárok na jméno moderní kritiky, neboť jen ony odpovídají

Digitized by Google

širokému rozsahu moderního umění. Oba je stejně chápou — ač každý z jiného konce — a jsou hodny toho, aby mu dávaly další direktivu. Naprosto však třeba odepříti toto právo kritice esthetické a moralistní (aspoň pokud stojíme na hledisku čistého umění). Oba tyto druhy jsou příliš úzkoprsé, aby připustily nejdůležitější moderní směry umělecké (na př. nedovedou chápati dosud ani naturalismu ani dekadence), příliš těžkopádny a hranaty, bez odstínů, šířky a tolerance.

Rozumí se ovšem, že tato příkrost vůči starší kritice omezuje se jen na pole nejčistší, umělecké kritiky, kde se jedná o velké, úctyhodné činy kritické, kde je kritika vědou a uměním úzkého kruhu zasvěcenců. Ale široké obecenstvo má také právo na svou kritiku, která by pracovala v jeho prospěch a měla na zřeteli jeho duševní obzor a potřeby. V žurnálech a rodinných listech nelze přec prováděti Hennequinovské analysy — k tomu není tam ani místa ani obecenstva. Ani by tam nebyla na místě příliš sebevědomá kritika dojmová. Co se ptá obecenstvo kritika, jaký on měl z díla dojem! — ono chce něco, co platí vždycky a pro všecky. Chce krátce objektivní pravdu a kdyby to i pravda nebyla, ať alespoň vystupuje s pretensemi pravdy. Chce míti celý soud o knize shrnutý v krátkou, srozumitelnou formulku, která by mu řekla, jak se má na knihu dívati, má-li ji vůbec čísti (nezapomeňme, že takové obecenstvo dostává obyčejně do rukou dříve kritiku než dílo samo). Ono chce kritiku, která by vedla a vychovávala jeho vkus a výběr četby — a pro tyto účele jest ovšem stále ještě stará oceňovací forma literární kritiky nejvhodnější.

A což kritika moralistní se všemi svými odstíny? Máme nad ní jen krčiti rameny? Myslím, že i ona má své právo k životu. Ne ovšem v oboru ryze uměleckých zájmů — ale ty nejsou přec jediné, které určují život? Ba naopak, kritika moralistní má svou část pravdy, řekne-li, že její zájmy jsou nejdůležitější, neboť ona mluví za společnost, za národ, za štěstí vezdejšího života. Umění je konec konců krásný luxus, ale společnost chce být živa a k tomu potřebuje pořádku a morálky. A proč by neměli strážcové těchto zájmů míti práva mluviti jejich jménem o umění, jako mluví o jiných úkazech ve společnosti a váží jejich prospěch či škodlivost? A kdo by mohl upříti národnímu organismu právo, aby jménem svých existenčních zájmů měl vliv na směry svého umění? Který národ si nechá líbiti, aby z umění jeho stal se element, národní organism rozrušující a uvolňující? Myslím, že právě subjektivný kritik má zde ukázati nejvíce tolerance, neboť žádá-li pro sebe úplnou svobodu k vyjádření svého dojmu, nesmí jí odepříti ani moralistovi, ani orthodoxnímu věřícímu, ani politikovi a sociologovi. Neboť i tito vyjadřují jen svůj „dojem".

* * *

A definitivní nějaký závěr, týkající se naší české kritiky? Nepodávám ho zde, neboť to by značilo přeskočiti s pole předchozích úvah do oboru, který by vyžadoval studií, přesahujících i v rozměru i v hloubce skrovný rámec této rozpravy. Komu z předchozího náčrtu vysvitly v liniích jen trochu ostrých hlavní rysy moderní kritiky, učiní si již srovnáním s našimi poměry některé příslušné závěry sám. Ostatně nechtěl jsem nic jiného, než ukázati, jak široká a hluboká jest skutečná otázka kritiky v celé své podstatě a jak naproti tomu chudě a malicherně jest u nás pojímána, a bych rád, kdybych předchozími stránkami alespoň poněkud k lepší formulaci této otázky u nás přispěl.

Digitized by Google

Nová česká poesie.

J. S. Machar:

Nero.

(Můj dojem z Tacita.)

Hubený katechet vždy šlupec maje v prstech
zrak asketicky nořil v plochu stropu
s přísností soudce soukaje z rtů rychle:
„Vývrhel lidstva, pekel syn a tyran . . .“

Profesor dějin, jenž rád koketoval
s Darwinem, theorií dědičnosti,
užíval fráse: „Šílenec, jenž oct se
k neštěstí lidstva na despotském trůně . . .“

Buržoů děti ssají ze slov živých
a z tenkých knížek ctnostných paedagogů
ten přísný ortel, dál jej papouškují
s nebeským klidem, prostotou všech hlupců.

A ty tak stojíš, zasmušilý stíne,
v nachové toze ve žlutavém přítmí,
a v líc ti stříká pidimužů slina,
a na tvé vlasy věky sypou bláto;

praděde Baudelairův, dekadente
umdlené doby, jež tvou byla klecí,
jak upoutaný kondor v tlumu dětí
nepohneš hlavou, nepotřeseš křídlem.

Profanní luza! Stín tvůj dnes jí zhrdá,
jak zhrdal tys jí v květu svojí síly,
nervosní duše, otrávená spleenem,
vždy žíznivá a stále přesycená.

Tvůj zlatý trůn stál na ramenech rabů,
nevěstek, lichotníků, udavačů —
tys kopal nohou do těch podlých lebek
a otroků rty jen ti děkovaly.

Caesara purpur, jenž tvé verše dusil,
arenou vlek jsi v sboru drzých mimů,
orgií, hospod potřísňoval kalem —
a šťastné lidstvo líbalo lem jeho.

Kde bylo co, jež hodno bylo žití?
Kam upnout všechny velké vášně duše? —
A křídla neužitá umrtvěla,
a vášně vyvřely jen v prázdný prostor.

Snad tenkrát, když jsi nad Homerem dumal:
„Jak hořela as kdysi Troja svatá?“ —
a pod červenou rozjitřenou nocí
Řím svíjel se a kroutil ve plamenech,

snad tenkrát vyhřměl k tonům zlaté lyry
zvířený duch tvůj největší svou odu
pod hroznými nebem, vzteklému v líc ohni —
kdo slyšel ji, kde její melodie?

Digitized by Google

Divoký vítr roztrhal ji v kusy
a házel v dým a zanes v dálné moře,
v diskretní temno, v černé stromy lesů
a v oblaky, ty vlny nekonečna.

Praděde Baudelairův, ve kampanské sluji
meč otevřel tvé choré duši dvéře
v znuděné hrudi. Ona rozhledla se
po všem, co bylo; ona vzpomínala,

co býti mohlo: „Umělec tu zmírá!"
rty zasténaly do hluchého ticha —
a teplým pláštěm krve zahalena
chvějíc se steskem duše rychle vyšla.

F. X. Svoboda:
Duše jara.

Z hor, z nížin, z planiny dech povodňový věje.
Les hučí, mraky jdou, šat poutníku se chvěje,
kraj jihne. Země čpí. Slavného cosi volá
v pohnuté větrno na louky, pole holá.

Na prázdnou zahradu po vlhké, slehlé trávě
jde služka ze statku úlisně, pospíchavě.
Je bosa. Neklid znát červených nohou jejích;
vodnatá zrcátka se blýští ve šlépějích.
Tvář její kvetoucí a hrubá čímsi se plní,
ret chví se masitý, plné se ňadro vlní,
zrak modrý do dáli se nepohnutě dívá
a ústa pijí vzduch, který ji rozechvívá . . .
Zpět hlavu schyluje a z dlouha cosi dýše,
zrak mírně přivírá, ret odchyluje tiše
a celou bytostí ve vlhkém vzduchu cítí
rtů mužských dotknutí, dech sváleného kvítí,
stesk divný po krbu, po loži, po objetí,
po jizbě společné a po hovoru dětí.

Otakar Auředníček:
Flirt.

I.

My mnoho dvorných frází sobě děli,
flirt moderní jsme pěstovali spolu,
my nad vše povzneseni býti chtěli,
smát všemu se a hlavně lásky bolu.

My mnohou kouzelnou prožili chvíli,
však půvab její chápat nechtívali,
my cynicky se k sobě přiblížili
a jako slabost skrývali své žaly.

My všemu smáli jsme se ironicky,
ač smích ten mnohdy zníval křečovitě,
my ruku jen si chladně stiskli vždycky
a odcházeli chladně, vzdorovitě.

My dokonale byli fin du siècle,
my rozešli se, duše povznesené,
tak s úsměvem a my — kdo by to řekl? —
tím oba měli srdce roztržené.

Digitized by Google

II.

Vy děla jste: „Oh, nejsem romantická,
óh, zcela ne!“ s tím nervosním svým smíchem,
a chtěla jste se zdáti apathická
v té noci skličující nás svým tichem.

A přec v té noci, kterou mlhy vlály,
tam, kde se třás svítilny plamen žlutý,
jsem viděl, jak vám bledé tváře plály,
jak rty vám trhal trpký úsměv krutý.

A profil vaší tváře sladký, jemný,
až mizel v hebké kožešině šedé,
zrak váš byl jaksi zvětšený a temný
a tváře žhavé hned a zase bledé.

Noc vlhkým chladem ničila květ žhavý,
jenž v srdci našem zoufale chtěl vzkvésti.
My v prázdno zírali a v prostor tmavý
kams toužili na chmurně vábné scestí.

A přec jsme ironisovali jemně
to sžíravé, čím duše naše vzplály.
My rozešli se drsně, chladně, temně,
a oba byli ztrnulí a malí.

Z básní Jiřího Karáska:

Tryzna.

I.

Mě často v samotě cit zvláštní schvátí:
to bývá v podvečer, kdy tvary věcí hasnou,
kdy dokola kraj v šerých flórech splývá
a chladne, chladne . . .

Já mrtvých vzpomenu, již žili kdys mně blízko,
jichž ruce v stisku přátelském se dotýkaly rukou mých,
ty ruce znavené a navlhlé a studené a mrazící
a pošmurné jak z vosku,
ty ruce příliš jemné, ruce nemocných,
již mřeli v zdlouhavých chorobách.

Není mně líto těl, jež shnila, a lásky, která vyhasla,
není mně líto rozloučení na vždy a odchodu v tmy —
ale je mně líto těch vlhkých očí, jež se na mne upíraly v soumraku jizby,
těch zhaslých očí,
těch slzami zalitých očí, těch smutkem zatížených očí, —
a z nitra vystupuje žal,
neukojitelný žal a mučivá touha
po těch, kteří odešli
v dálku,
po těch, kteří odešli
na vždy . . .

II.

Bratře!
V hlubinách duše našel jsem ten výkřik.
Bratře, můj bratře!
Nocí bloudím vždy dál a dále,
mrtvou tiší,
tmou.
A smutek jde se mnou,
věrný průvodce,
zoufalý jako štkání těch, kdo naslouchají modlitbám za zemřelé v hospitalech zámořských,
ztrnulý jako smutek měst vymřelých morem o polednách v nejprudším žáru,
a děsivý jako mlčenlivý smutek nahých křížů hřbitovních,
seskupených a tísnících se jako černý zástup truchlících o půlnoci, kteří nenacházejí útěchy . . .

Digitized by Google

Nocí se vleku, pod nebem se vleku,
jež se na mne dívá, postříkáno stříbrem, chladnýma očima lhostejných hvězd,
a toužím se přiblížit k Tobě,
přízraku bílý,
přízraku klamivý,
uchopit vlající roucho bytosti Tvé, odešlé v Neznámo,
bytosti Tvé, odešlé na vždy, ó bratře!
A zdá se mi, že's již teď tak blízko,
že cítím dech Tvých úst, jež se dotýkají mého čela,
je mi, jako by látka lichotná oviíjela nahost mého těla, —
a cítím sladký zmatek, jako by přátelská ruka hledala sblížení se mnou...
— — to známé dotknutí
Tvých prstů, tak jemných, tak nervosně jemných!
... a již nejdu sám
ale v Tvém objetí,
v lázni teplé těla Tvého přitisklého k mému
a prohřívajícího stravujícím ohněm mé údy —
a cítím proudění krve v Tvých žilách,
jemné chvění nervů,
jako by rytmus Tvé bytosti splýval s rytmem mého těla,
jako by chvění Tvého těla sdílelo se s chvěním mého těla,
jako by srdce naše tloukla jediným tlukotem
a jako by ústa naše dýchala jediným dechem!

III.

Marně!
Jsem sám,
v studených
tmách!
Vše ztratilo se jako sen,
jak mdlý nádech splynulých barev,
opřádající vysněné tvary
a odvanutý náhle
s bytí všeho...
A zase bloudím mlčící nocí,
vždy dál a dále,
mrtvou tiší,
tmou.
Nocí se vleku, pod nebem se vleku,
jež se na mne dívá, postříkáno stříbrem, chladnýma očima lhostejných hvězd,
a v duši je jako v sále po svatebním kvasu, kde shasili světla,
a v duši je mrazivo a v duši je temno
a v duši je beznaděj a v duši je pusto,
a neukojitelný žal a mučivá touha
po těch, kteří odešli
v dálku,
po těch, kteří odešli
na vždy...

V odlehlé dědině.

Studie z moravské vesnice. Napsala Růžena Svobodová.

(Dokončení.)

X.

Za týden, kdy si odvede muž ženu do svého domova, vdané ženy seberou nevěstiny peřiny a jdou je ženichovi prodávat. Oblékají se při tom za maškary, seberou a navléknou kde jakou starou chamr. ď. Jedna se oblékla za vojáka, druhá za „paní z města“. Za paní z města b la oblečena asi pětatřicet let stará žena, ne s oním krásným výrazem měkk ho smutku, jaký mají téměř všechny druhé horalky, ale její tvář mnoho ři-

Digitized by Google

pomínala na holou lebku setlelé mrtvoly. Tváře měla vpadlé a temně stínované, nos krátký jako necelý s rozevřenými chřípěmi a celý dojem činila jarmarečních světoběžnic. Na tváři měla ovázaný průsvitný hadřík, který představoval závoj. Nesla láhev jakési hnědé doma připravené kořalky, výskala a dávala připíjet.

Se zpěvem přišly barevně oblečené ženy, v pestrých šatech na hlavách, když již peřiny prodaly, na rychtu, aby odvedly rychtářku do výměnné chaloupky k ženichovi.

Rychtářka byla připravena a šla.

„Což vy tam půjdete?“ tázala jsem se. „Vždyť se hněváte.“

„Ne!“ spěšně, jako by se styděla, odpověděla rychtářka. „On už tu byl!“

V chaloupce o jedné malé světničce a chlévu stály ještě ženy na zápi. Všechny vykřikovaly krátké zavýsknutí jedna druhé u samé tváře.

V nízké světnici, která měla na všechny tři strany po okénku, na dlouhých lavicích kolem stěn seděly ženy. Jen Hany, dcery tam nebylo. Mezi nimi mlčelivý, rukama se zachytávaje lavice, seděl ženich rozpačitě pohlížeje kolem. Neslušelo se to nějak přece k jeho létům, zdálo se mu samému. Jeho žena seděla u druhé stěny v kartounových bledě fialových šatech i usmívala se jaksi umučeně svými k bradě seříznutými rty.

Ona žena, která představovala „paní z města“, zavěšena v loket kovářky, převlečené za vojáka, předzpěvovala písně, a i ty zněly jarmarečně. Ale druhé jí nesledovaly. Zdlouha a vážně táhly se zvuky jejich zpěvů dlouho do noci a všechny byly takové, jako by nevěstu pohřbívaly.

V světnici se zcela setmělo. Rozsvítili malý kahánek, který plápolal proti otevřenému oknu.

Pavlíčková, žena dřevaře, v krvavě červeném šátku na hlavě, jindy smutná, neúmorná pracovnice s jemnými rysy ve tváři, s tenkým klenutým nosem i úzkými sevřenými rty, nyní spitá černou trpkou kořalkou, nejvíce ze všech povykovala. Její juchavé výkřiky poděšeně přetrhovaly plynulé prameny těch nekonečných jednotvárně vlnivých písní. Ojediněle i některé jiné z žen se smíchem vykřikly, ale bůh ví, ten smích měl tak málo souroděho s jejich životem, že mne vždy cosi studeného sevřelo při jeho záchvěvu.

Zefa, černobrvá sestra nevěstina, ovázala si širokou bílou městskou zástěru a nakrucujíc se svými kyprými boky, proplétala se mezi hosty. Přinášela všem, jednomu po druhém v nestejných hrnkách kávu, nejvzácnější pokrm v tomto kraji.

Její otec obcházel v setmělém koutě u pece s rozsvícenou loučí a stále něco upravoval. V rohu s hlavou na zad na zeď položenou seděla mladá žena snad dvacetiletá, s nevýslovně krásnou, neveskou, pravidelnou tváří, která připomínala ony Madonny, jichž malíři stále se vrací k antické dokonalosti forem a zcela zapomínají na věrnost podání. Její hlava byla jinak zabalena. Šat neovinoval temeno hlavy, ale po délce byl jaksi zavinut a činil její tvář delší a bolestnější.

Zpívala vše jasně a čisté tony jako školeného hlasu to byly. Ale seděla tak nepohnutě, na nikoho nepohlédla, neusmála se a nepromluvila.

Vedle ní stařena, v modré pleně na hlavě, obnaženýma, žilovatýma i kostnatýma rukama bouchala do stolu. Její ostrá vyhublá tvář se šklebivě roztahovala. Napila se kořalky z láhvičky, bouchla ní o stůl, vykřikla pronikavě „Ichuchu“ a oběma lokty práskla do černého stolu. I celé bezvládné tělo její se vždy v tu stranu sklonilo.

Digitized by Google

Stařena matka s chromou nohou a křídově lesklým i bílým obličejem se ochotně všemu usmívala a ani nezpívala ani sama slova nepronesla.

Rychtářka chvílemi upejpavě pohlédla na ženicha, i on cosi laskavého podotknul. Chovali se vůbec jako lidé po nedávném smíru. Jakoby se báli, že vzbudí sotva uspaný hněv. Píseň se míchala s písní.

„Šinkovala Marijanka v Praze víno!“ začaly tenkým váhavým hlasem ženy, ale nepodařilo se jim; hlasy jako by se rozešly každý jinou cestou.

„Vy máte hovězí notu!“ řekla jim „paní z města“, naklonila hlavu stranou i sama začala táhle a mečivě jinou píseň:

Jedličko, jedličko, neopouštěj vršek,
jak mne opustili, jak mne opustili
můj drahý tatíček.
Jedličko, jedličko, neopouštěj chvojí,
jak mne opustili, jak mne opustili
rodičové moji.
Rodiče, rodiče, proč tak tvrdě spíte,
mne na vojnu vzali, mne na vojnu vzali,
vy o tom nevíte.
Vy o tom nevíte, vědět nebudete,
již na vašem hrobě, již na vašem hrobě,
dávno kvítí kvete.
Vyrostl kvíteček, modrý karafiát,
abyste věděli, abyste věděli,
že já jsem byl voják.

Všechny zpívaly s ní, ale ona je překřikovala. Jen ona krásná mladá žena s pravidelným oválným obličejem a přivřenými víčky i hlavou zvrácenou již dlouho mlčela. O ní mi řekly druhé, že byla sirotek, že její otec přináležel do obce, ale hned děd její že odešel i otec že se živil kdesi daleko, a snad až tam, kudy se jde do svaté země, že se oženil. Když on i žena umřeli, poslali jejich děvčátko až sem do vesnice. Neznala moravské řeči, jaksi cize mluvila, nebylo jí rozumět, „esli to bylo německý, lebo jaký, lebo nic“. Moravsky se naučila. Posýlali ji jako obecné dítě od stavení k stavení, na konec si ji vzali zámožní kostelníkovi za vlastní a provdali ji proti její vůli, vzdor jejím slzám a prosbám, za truhláře, tichého člověka, který ji měl rád. „A ona tuze velké dobrotisko bela!“ pravila Pavlíčková, která mi to vyprávěla, „ale na něho nemluví a pořád se souží! A co je pravda, tratí se, tratí. Inu, takové člověk se musí podat, co je v cizím koutě!“

Rychtářka chtěla jít domů.

„Už na mne jde úlisná dřímotka,“ pošeptala mi.

Ale v tom mladá truhlářova žena, která dosud nezpívala, sama počala píseň. Měla stejně tak hlavu na zad položenou a zvuky jako by se jen draly mezi bílými zuby.

Některé ženy vpadly, však hlas její se rozléval zvonivě nade všechny. Těžce, jako by ji každé slovo bolelo, zpívala konec smutné, skoro pohřebné a ještě truchlivější písně:

Těžký, těžký kámeň mlénský,
o jak těžký kámeň mlénský
[ještě těžší stav manželský.]
[Kámeň mlénský voda mele]
[stav manželský nerozvede.]
Nerozvede, nerozloučí, nežli pán Bůh Všemohoucí.

Dlouho po této písni nikdo nepromluvil.

Digitized by Google

V komíně jako ohnivé korále padaly jiskry, kahánek slabě plápolal i kouřil a osvětloval mdle ztichlé tváře.

Kdesi u pece se pohnul světlovlasý mladý člověk a rozpačitě si odkašlal.

„To byl její muž!“ řekla rychtářka, když jsme vyšly do teplé bezměsíčné noci.

Zefa nám svítila síní i po náspi. A smála se. Mně bylo teskno, jako bych šla ze hřbitova. Nemohla jsem zapomenout těžkého dojmu přirozeného smutku i nuceného veselí těch lidí.

Krásná truhlářova žena, opuštěná bytost, která nenalezla nežli ústrk ve své otčině, i mladá Hrochová, do rodiny nevítaná, chudá a pokorná žena, i ta pohřební poslední píseň nešla mi z mysli.

Docházely jsme k rychtě, když z dálky zazvučel rychlý skočný zpěv.

„Oni se u bolesti nezastavili . . . jdou dál . . . jdou dál . . .“ myslila jsem. „A jen tak je možno žít!“

XI.

Za několik dní po svatbě šla jsem s ženami na trávu. Pavlíčková ještě dojila o polednách svou kravku v stáji, sotva zvýši kravích rohů vysoké, když jsem se pro ni zastavila. Hana, dcera Hrochova, a její teta přišly též. Hana v jedné krátké sukni. Vysoká postava byla jako shonem a spěchem ku předu nachýlena.

Den byl teplý. Silný, častý, horký vítr přilétl nám vstříc, šuměl po lesích, ohýbal kmeny olší i pruty lískových keřů, rozháněl bílá spěšná oblaka.

Řekly mi, že žena, která představovala „paní z města“, jest nevěstou oné stařeny, která mne vyvedla z lesa. Setkala jsem se s ní druhého dne po vydávání a ona si mně trpce stěžovala, jak ji muž bije, proto že chce mít matku u sebe, a chce, aby peníze, celá tři sta, která mu přinesla věnem, mu dala na útratu.

„Prosím Vás,“ řekla jsem, „nerozumím tomu. Všichni jsou nešťastni. Všichni si stěžují. Kde je tu pravda?“

„To tak,“ řekla rozpačitě Pavlíčková. „Kdo pak je rozsoudí? Toť se ví, on ji bije. Já nechci nic říkat, ale jak mu zase ona seká, když se hádají! Neumlkne a neumlkne. Poslední slovo musí mít. Kdo pak to jakživ slyšel, aby se mužské podal ženské! Se starou je to taky těžké. Kdo pak má staré lidi rád? A pak dvě ženské v chalupě! Dvě hospodyně u jedné pece, ty se nejspíš zbijou! Já jsem se jen jednou spálila odpovědít a on mi vybil, že jsem to čula dvě léta!“

„Kdo tě vybil?“ ptala se Hana.

„I můj staré tenkrát!“

„Proč vám vybil?“ otázala jsem se.

„Inu, nemlčela jsem! Bylo už to takhle k zejmě. Byli jsme spolu v lese na stlaní. On přišel do chlíva, pod krávou nebylo podestláno, on mi řekl, že jsem lenoch. A já mu na to sekla, aby si poklidil sám. A za to slovíčko tak se tuzinko na mne rozčertil, vidle položil, do síně se mnou praštil, ze síně do sekničky a tam na mne klek, a hlavou mi o zem třískal. On že pré byl na vojně, svět zešel a já že su hloupá, že mám mlčet. Šak od té chvíle mlčím!“

„Hanýnku, pojď dóm!“ v smíchu povídala Hana prosebným lichotivým hlasem.

Digitized by Google

Pavlíčková se zasmála.

„Teď tak s ním rozprávím!“

„A jde to?“

„Jde,“ spokojeně přikývla.

„A což vy, Hano? I vy jste byla bita?“

„Z pekla jsem již vykoupená,“ řekla Hana, zasmála se ze široka a ukázala své silné žluté zuby; ale v tom hned si rozpomněla, že je to nejnevýhodnější pro hrubou její tvář. Chytla se silnou rukou s rozpraskanými klouby za ústa a i úsměv za ní uhasl.

„Tó fackó tenkrát!“ vysvětlila.

„To je pravda!“ pravila teta. „Která je od muže bita, ta je z pekla vykoupená, už tam nepřijde! Ta rýž kvete!“ dodala přejíždějíc plochou rukou kvetoucí žito. „Je toho květu jak pazdeří.“

Vešly jsme do mladého jedlového lesa. Vítr v něm hučel a zpíval takový temný chorál, jako by komponovaný podle v hlubiny padajících vod. Mladé pně se jako zmámené potácely, ploché větve se vějířově uklánělý. Osamělá, tenká, vysoká břízka jako by vzdorovala a zaplakala, záporně kývala svou kadeřavou vysokou hlavou. I těžké převislé větve islandského smrku sebou opozděně zazmítaly. Světle zelené plochy kvetoucího žita se zvlnily a v prchavých kotoučích zvedl se žlutavý prach i přejel v měkkém přilnutí celé jeho pole. V sevřeném úhlu mezi ním a zálivem lesa byly tři jiné travačky. Zefa v podkasaných šatech s dopola opálenými lýtky, všecka uzardělá, odložila šátek s hlavy; její zdravé tváře stínovaly se nyní ve dvou barvách.

Pod očima a na špičce nosu byla až do ruda opálena. Ostatní líce její bylo stejně světle zahnědlé. Černé oči se z dalcka smály, opálená špička nosu dodávala jí šelmovského dovádivého výrazu. Smála se, vždycky se smála. A jak měkce hovořila! Každé slůvko jako by uhnětla, každé poslední písmenko jako by zazvonilo. Uměla havraní své vlasy uplésti zcela jinak, než druhá vesnická děvčata. Nevytáhla je do výše tak, div že se čelo nepřetrhlo, ani je nespustila pod uši v namastěné přilípl vlny. Jako železo se leskly, k čelu se lehce přimknuly, ale také mluvily čímsi nepokojným, dovádivým. Marně si pro ni hoši nenatloukli.

Ze zeleného temna háje nesměle vystoupila její nedávno provdaná sestra, zastavila se v práci a s bledýma očima pohlížela ze spoda rozpačitě na nás.

„No vezmeme ji s sebou!“ řekla Pavlíčková.

„Vezmeme!“ řekla Stryková, „šak se mezi námi ztratí.“

Zavolaly na ni. Ona odvázala plachtu, spustila vrchní vykasané sukně a s pokorným uradovaným úsměvem mlčky šla s námi.

„Jen jestli na mne nepřijde, že nemám cejch?“ podotkla tiše, ale bylo cítiti, že je to jen lehká slovní námitka, že na to ani nemyslí, že jen tak radost chce něčím skrýt. Řeka v údolí se uklidnila. Šumivě spadala měkkým spádem po křemenitém žlabu pod klenutím vztažených ramen mladých neořezaných vrb, když jsme ji přecházely.

Na pokraji lesa, na druhém břehu, tam, kde stéká horský temný pod lupeny skrytý potok z hloubky hor, stál malý hoch. Tvář měl opřenou o kmen stromu.

„Hasterman,“ řekla kterási ustrašeně a stanula.

„To není hasterman, vždyť nemá zelené klobóček!“ odpověděla Hana.

Digitized by Google

Hocha jsme přešly a stoupaly po strmé, k jízdě upravené, pni mladých stromů položené cestě do výše, mezi nima se uchytily mladé šťavnaté žabince.

„Což jste již někdy viděly hastermana?“ ptala jsem se.

„Já ne,“ řekla Stryčka, „ani nechci. Ale tuhle Hana viděla!“

„Jak vypadal?“

„No to bylo tak: Šla jsem pro vodu k naší studýnce. No šak vy víte, musí se přes potok. Bylo mně dvanáct let. A ráno to bylo, jako dnes to pamatuju, my musely brzy vstávat. A jak jsem přecházela k té studýnce a chtěla vody nabrat, uviděla jsem tam chlapečka, takové byl nehrubé, měl faldový botečky, zelené klobóček a na gatích zelený šňůrečky. Každý oko jako blumu, zaňuhňal a šplách do vody. Já jsem začla křičet, obrátila se a utíkala!“

„Já jsem taky viděla hastrmana, ale byla to ženská,“ počala Pavlíčková a pečlivěji zastrčila srp do plachty pod paždím. „Toť jsme šly s nebožkou maminkou na trávu. Najednou jsme viděly, jak sedí na potoce u ohně baba, taková tuzinko stará. Na bradě měla kraby a ty jí visely až na břuch. Na kolenách měla košíček a v něm velikou půcu (klubko) a tím pořád šila. My daly pozdravení, jak se patří pozdravení dát: Pochválen buď pán Ježíš Kristus! Ona řekla ‚Du verdamte mole dajče poc‘ a tatam po potoce.“

„Což hastrman taky může být ženská?“

„Může, pajmámo,“ přesvědčivě odpověděla Pavlíčková, „i jako zajíc nebo černé pes se zjeví. Přijde do cesty a my na pravo, on taky na pravo, my na levo, on taky na levo. To je pěkné zlé duch!“

„Vy tomu skutečně věříte?“

„Tomu musí každé věřit. Vždyť když někdo padne do vody, koho hastrman zatáhne, kdyby ho za chvilinku vytáhl, a kdyby byl měl vlasy jak chtěl rozdováděný, hastrman už ho hřebínkem učeše. Jako kdyby ho nejkrásněji umyl a učesal, vypadá.“

V mladém lese na stráni našly jsme ještě jednu travačku. Byla to asi čtyřicetiletá podruhyně s čipernou, těkavou, ostře vyznačenou tváří. Pochvalovala si místo, takže i druhé u ní setrvaly. Slyšela moje nedůvěřivá slova.

„Co to,“ povídala, připomínajíc jen ženám známou událost, „jak jsme viděly v lese ty šimly?“

„Pravda!“ ujala se slova Striková, teta Hanina, a počala vyprávět, jak se jim náhle zjevil v lese kočár, jaký mívá pan nadlesní, jak všechny se strachy třásly a srpy poschovávaly a „najednou se jímal takové hřmot velké, do země se všechno ztratilo a co to bylo, žádné neví!“

Jedna pověra a záhadný výjev stíhal druhý. Všechny si vzpomínaly, i na sny přešly, které jim vyjevily úmrtí kohosi.

„Mně se zdálo kterési den,“ vypravovala podruhyně, „jak k nám celé večer jezdily kočáry.“

„Pro Pána věčnýho, totoť bylo věnců a takových kočárů, povídám, toť už bylo pro mne. A v tom přišla nebožka maminka a povídá: ‚Ty se mnó musíš bét!‘ ‚Ale kdepak já s vámi budu, já se vás tuze bojím!‘ povídala jsem jí. A jen to povím, vidím, jak jde do seknice pán Bůh a škrábal se po stěně. Panenko Marijá, to jsem jakživa neviděla, jak s něho ta krív šplíchá, to něco bude.

Za tři neděle bratr umřel. A než nám to dívče umřelo, to jsem najednou v noci byla u Čulíkův. A bylo tam do síně skleněný okno. Nemají ho tam, ale tak se našlo.

Najednou něco v síni šramotí.

Digitized by Google

„Hleďme, só tu zloději!“ povídám. „Ale ne. Smrt přišla, hubu má bílou, šatu bílou.“

„Vstávejte, je tu smrt,“ volám. Smrt posókala a pořád ke mně lezla. Měli tam na chlíb kopist, tou jsem ji zaháněla. „Copak ty pochňuro na mne lezeš!“ povídám. A dobře jsem ji viděla. Seděla na vraném koníčku, rýč měla v ruce, kosu na rameně. Já spala na peci, muž na lůžeti. Tak vidím, jak jednoho člověka bodla a ráno mu zvonili hodinku.

A tak jsem s ní mluvila, jako tady s vámi.

Pak povídala třikrát: Adijé, adijé, adijé a odjela. Když vyjela, tak to vrzlo.

„Nečul's nic?“ ptala jsem se muže.

„Nic!“

A tak mu to povídám: Máme dívče nemocný, šak móže umřít! A umřelo!“

Mezi vypravováním podruhyně Pavlíčková tiše domlouvala, skloněná jsouc nad trávou mezi mladými stromy, Haně, Hrochově dceři. Chtěla ji usmířit s mladou macechou. Ona na ni ještě slova nepromluvila a mladá nesmělá žena se sklopenými víčky čekala zahanbena na prvé slovo. Setkání bylo dobrými ženami ujednané, ale nedařilo se. Mladá žena přibližovala se své nevlastní nevlídné dceři, nechávala ji žnout vysokou trávu, přidávala tichounce na její nažaté vršky, ale marně nesměle pozvedala na polo zraky, aby postihla slovo povšímnutí. Dlouhé bylo půldne, ženy nezblížilo.

Šly odděleně domů. Starý Hroch jako by mnoho od toho půldne očekával, vyjel své ženě s trakařem vstříc a vzal od ní náklad. Dcera jeho minula jej s posměšným výrazem ve tváři. Poznal zkušeným zrakem, že se nesmířily. Pavlíčková pokrčila rameny a usmála se.

„Vždycky se to mračno vyvalí,“ pronesla.

„To jsme se tam zadlely,“ promluvila na něho žena.

On mlčel a zůstával pozadu.

„Nebuďte smutný!“ řekla jsem mu, „vše se časem urovná. Proč se soužíte?“

„Kdybych já jim měl žalovat svoju hořu!‘ postěžoval si. „Tuze velkó hořu mám. Co ona proti ní má?“ pravil o dceři. „Očima by ji vypálila. A ona kdyby jí krvó mohla posloužit, ona by jí dala. Já jsem se nemínil ženit, ale ona už mi dcera vejměnu nedávala, jen mne postrkovala a tak jsem si myslil, kdo mně k starobě poslouží? Jak jsem byl živ, to ona dobře Hana, jako dcera ví. Nedělního času to bylo mý, když přijdu od slova božího, ten krapet mlíka k chlebu. Ale spravedlivě, ona mi to nechtěla dát ani jednou za líto. Tak jsem řek': ‚Rozdělíme se! Nechám si, co jsem si z těžké práce s nebožkó zahospodařil.‘ Krávu jsem měl svó, u ní v chlívě. Řekl jsem: ‚Vezmi si, któró chceš!‘ „Já tu řvanicu nechci!“ prála. „Któró chceš si vem!“ Chtěl jsem semenó bečku, abych si do ní dal ňákó tu krupku. Myslel jsem, že stavení shoří. Lidi pořád povídají, co jsem jí jako ženě zadal. Já neřekl ještě tak, ani tak. Její tatka se neptal. „Bude-li poslóchat, jak ty ji neošidíš!“ prál.“

„Domlouvala jsem jí. Nedá si říci!“ řekla jsem.

„Však já vím,“ odpověděl, „řekly mi. Proto jsem přišel na rychtu. Já byl toho mínění, že rychtářka kmotřenka taky je napříč!“

Bylo mi Hrocha líto. Ale jeho dceru tak již lakota posedla, že by marno jí mluvit. Pak zase Zefa si mne odvedla od druhých.

Digitized by Google

„Já se tu napláču,“ pravila, „nic mne tu na dědině netěší, hned bych šla do města, do Prahy. S německou řečí bych se neztratila.“

„V Praze není třeba němčiny!“ řekla jsem.

„Ne? Ale já myslela, že každý pán je Němec, a kdybych chtěla k pánům . . .?“

„Co to mluvíte, Zefo? V Praze jsou čeští páni.“

„Ale váš je Němec, vidíte milostpaní?“

„Není, neumí německy!“

„Jaký je to tedy pán!“ vzdychla si těžce plna nedůvěry Zefa.

Když jsme se rozcházely u vesnice, podruhyně, která se rozpovídala, si ještě cosi vzpomněla.

„A to jsem jim ještě neřekla!“ zvolala. „O Janóšově. Tam vehubil drak jedovaté celó ves.“ (Janóšov byla ona česká vesnice s německou školou.) „Jak koho viděl, tak ho hned drap.“

„To je tam ten drak ještě?“

„Ne, to už je dávno, to já sama nepamatuji.“

„Ubohý Janóšov,“ pomyslila jsem, „dlouho si ten drak neodvyká. Snad opravdu celou ves vyhubí . . .“

Větrný den zhasínal a vítr jako by se zarazil, přehnal přes nebeskou báň poslední černý oblak a zmlkl. Postavil jej na západě jako němého strážce, kolem něhož musilo projíti slunce, které se skrylo a roztrhané drobné mráčky v dalekém pozdravu obarvilo. (Nad západem v rudém ohni rozestavily se drobné zvlněné beránky.) Nad východem nassálo oblaka temně fialovou barvou a celou ostatní klenbu v lehce zanícené růžové závoje.

Vesnička v lípách i ovocném stromoví se zadýchala vlastními kouři večerních ohňů. Zůstaly nad ní nehybně trčeti ve vzduchu.

Odevšad ozýval se ne zpěv, ale tiché cvrlikání ptáků. Břízky v drobném hájku jako k fotografování nehybně nesly své hlavy na bílých vztýčených tělech a po celý den rozpovídané habří na dně dávno vyschlého rybníka s kamennou hrází stejně zdrženlivě ani nezašeptalo. Mlčelivě rýsovaly se na zaníceném dohasínajícím nebi. Ze vsi znělo pískání, vadivé hlasy matek, pokřik rozdováděných dětí, a hory, jako by si zticha oddychly po celodenním spěchu dalekých větrů, počaly se v sebe nořiti a nějak vážně se v tichých mlhách zamyslily.

* * *

Za tři týdny odjížděla jsem z vesnice. Všechny rány prýštily čerstvou krví. Nevyjasněné šero odvěkých povèr těžce se rozpínalo nad vesnicemi a skrývalo jim světlo. Pod jeho krytbou kvetly pohádky a nadpřirozené zjevy. Pod jeho dusivým dechem klonily se pokorné hlavy před pánem Němcem a téměř dýchat přestávaly pod vztažením jeho velmožné ruky, která staví pro moravské děti německé školy a zavírá moravské. Sem dosud nedolétlo vědomí síly bratrského bdělého národa, nevyrostla víra v silnou jeho ruku.

Hedvábné pavučiny, ze středu Čech rozepjaté, nezachytily již ničím v té dálce řídnoucí svou osnovu a ani síla nadšení, která z hlavního města vyšla, neměla síly až sem dolétnout. Tak se mi zdálo, že je třeba silnějšího zavolání, tak hlasitého výkřiku, aby dolétl až sem a mocně i úrodně se rozvlnil pod zašeřenou klenbou nad zapomenutými odlehlými dědinami.

Digitized by Google

Dr. Miroslav Tyrš.

Příspěvek k jeho poznání a ocenění. Napsal K. Sokol.

(Dokončení.)

6. Sokolství bylo praktickým provedením, ano vtělením té všeobecné části Tyršova politického programu, kterou lze shrnouti asi slovy: tělesné, duchovní a mravní obrození a zajištění pro budoucnost. Sokolství sloučeno tu neodlučně s ostatním životem národním. Ne, že by značilo pro národ všecko, ale že mělo značiti společnou, podstatnou a tudíž hlavní věc. Tyrš upřímně doznává, že podobné snahy mohou vyskýtati se i jinde, ale z praktické potřeby vytvořil k účinnému pěstění jich spolky zvláštní — jednoty sokolské. Těm tedy sluší pěstiti je vědomě a úmyslně, výhradně a úsilně, vždy a všude. Vysoký tento cíl povznesl je a povznáší posud nad přečetné spolky jiné. Tedy nejen fysickou sílu probudit a vypěstit, ale člověka nad syrou hroudu pozemskou vzpřímit a každodenní všední život do jisté míry sidealisovat — toť podstata sokolství Tyršova. Tuto duchovou stránku sokolství klade Tyrš na místo prvé. Ta je mu cílem směrodatným — tělocvik osvědčeným k němu prostředkem. Sokol dle bohatýrských představ jihoslovanských jeho symbolem: Síla lví, vzlet sokolí a Naprej! jeho hesla.

„Náš úkol, praví Tyrš, prvý a povšechný záleží v tom, že před jinými povoláni jsme zachovávati národ svůj při té jarosti všestranné, která národům nedá odumřít, při té síle stálé a svěží, při té zdravosti tělesné, duševní a mravní, která nižádné zkáze vzniknout nedá a tím i žádnému stanutí, žádnému zpátečnictví, tomuto nejhoršímu, ba vražednému zločinu na národech páchanému.“ I. 10.

„Ve spolku tělocvičném přirozeně jest tělocvik věcí nejpřednější“ (II. 8), ale dobře si povšímněme, jaký jest tělocvik Tyršův. I ten má býti produševněn: „Druhý úkol čistě odborní, má jen tehdy cenu, když děje se z vědomé lásky k vlasti a pro vlast ... „vezměte ž tomu podklad vlastenecký, ono hrdé uvědomění národní, jež právě v naší době čím dál tím více jen podstať a osu života veřejného tvoří, a pel jest setřen, zmizel účel neobětný a ušlechtilý, zmizel podnět k podpoře se strany kruhů vážných a vlasteneckých, zmizela všeobecná významnost a vyšší důstojnost snah“. (I. 16.) „Sebe zachovávaje, prospíváš k tomu, abys i národ, jehož členem jsi, před zkázou uchránil“. (I. 15.)

Tyrš při tom nepodceňuje ostatní činitele společenské. „Buď na roveň se všemi, buď v čele ostatních“ chce dospět cíle. Nikdy však neodporučuje mísiti různé snad i odstředivé snahy, aneb k účelu hlavnímu přibírati účely vedlejší. „V zásadě jsem proti každému slučování jednot a to jednot jakýchkoli; spolky s dvojím účelem líbí se mi tak málo jako řemeslník s dvojím řemeslem. Není pak ničím pořádně. Není to ani ryba ani pulec“ ... I. 148. To platí přirozeně i o hromadění různých funkcí u těchže osob.

Tyrš důsledně zamítá družení se jednot sokolských se str[anami] námi politickými a náboženskými; jako vůbec družení s kýmkoli, kdo jiný účel má za hlavní. U Tyrše rozhoduje věc a její jádro. Každé své. Tyrš „v duši srdce svého“ vytvořil si ideál českého člověka, schopn

Digitized by Google

života i soutěže světové. Jeho podklad pevný, v podstatě nezměnitelný mělo tvořiti sokolství, přispívati k němu měl všechen lid. K němu soustředil veškeré své zření, k němu obracel péči národa. To bylo citlivé jeho a nedotknutelné místo. Od něho odlučuje osoby, odmítá strany, oddaluje spory dne. Navrátiv se ze Švýcar v nejvroucnější náladě svobodové (viz list I.) napsal o něm svůj výklad:

„I ačkoli tedy za právo, ba za povinnost každého jednotlivce pokládáme, aby k radikální nebo konservativní straně přistoupil, aby ku katolicismu nebo protestantismu bezvýminečně se hlásil, aneb nesrovnává-li se ani to ani ono s plným přesvědčením jeho, aby ze všeho svazku církevního poctivě vystoupil, tož přece nemyslíme, aby spolky naše v tom neb v onom směru jakkoli demonstrovaly . . . Naše věc není pro strany, nýbrž pro národ veškerý, nepodléhá změně jako náhledy politické a náboženské, alébrž jest věčně pravdivá a důležitá a stojí v tom smyslu povznešeně nad spory dočasnými". II. 10. Po nové zkušenosti desetileté r. 1881 vyslovuje se v stejném smyslu znova s novým důrazem, nechtěje, „aby věc sokolská trpěti směla „sporem dne", a ukazuje, že hrazda a bradla nejsou ani republikánská ani monarchická a cvičení není a nemůže býti ani „mladé" ani „staré". II. 41.

Tato stránka sokolství, povznešená nad osoby a strany, nelíbí se mnohým — osobám a stranám, které národní úkol sokolský stotožňují nebo aspoň občas zaměňují se snahami svými, nastrkujíce smrtelné a křehké lidi za všeobecnou ideu. Sokolstvo, jehož životodárnou vzpružinu tvoří pokrok ve všech směrech, bude přirozeně státi blíže politické straně pokrokové, nežli straně zpátečnické — ale se stranou politickou nesplyne, ani se jí nestane. Naopak, každá v pravdě národní strana politická musí setkati se se sokolstvím na společném životním základě Tyršova českého člověka. Chce-li jej nazývati jinak, nevadí, jen když v podstatě zůstane týž: poctivost tělesná, duchovní a mravní. Sokolství je širší, nežli jakákoli strana politická.

Tyrš byl si toho vědom, že nad osobnost staví ideál. Sympathie lidu českého k sokolství vysvětloval vždy odtud: „Že tomu úkolu dostojíme, jest to, co národ od nás očekává, v důvěře, že za tímto cílem jdeme, vítá nás a oslavuje příchody naše" I. 27. a jinde. I toho byl si vědom, že skutečnost ideální není a ideální nikdy nebude zcela. Ale ideál zůstával kategorickým požadavkem v jakýchkoli skutečných poměrech. Proto všude a vždy klade mravní hodnotu členstva a jeho dělnost — nad jeho počet.

„Velký počet členů netečných a bez energického smyslu pro věc společnou spíš vadí nežli prospívá. Že pravdu tu jasně poznal, v tom záleží též tajemství úspěchů Žižkových, který s dobrou a zdravou rozvahou všechen lid polovičatý a nečemesný ze řad Táborů svých vymýtil. Pro jednoty tělocvičné zvláště pak není nic záhubnějšího, než ustavičné přihlížení k počtu členů bez ohledu na jakost jejich. Není to možná bez ustavičného povolování kázně, bez znenáhlého opouštění oněch základů mravních, na nichž hodnota a trvalost poměrů spolkových se zakládá." II. 11.

S tohoto ustáleného hlediska přehlížel jednoty sokolské, posuzoval a odsuzoval: O příčinách upadání a o prostředcích k obživení jednot sokolských r. 1881. Z dřívějších článků Tyršových jsme poznali, jaký byl ideál, z tohoto článku poznáme, jaká byla skutečnost. Byla hodně odchylná. „Jsme málomocni proti ochablosti obecné, proti

Digitized by Google

finanční tísni, proti šosáctví, namnoze z nečinnosti politické u nás vzniklému“ II. 39., avšak „jestiť to význačné pro povahu jednot našich a znamenitým dokladem pro význam náš, žeť Sokolstvo se vzmáhá, když vlny národního života zase výše stoupají, kdežto nejedny spolky jinaké právě za úpadku všeobecného ruchu národně českého přirozeně se rozmohly.“ I. 40. Tyrš ihned konstatuje, „že r. 1881 obrat nám prospěšný v poměrech veřejných je nepopíratelný a rozhodný“. I. 24.

Tyrš vytýká tehdejšímu sokolstvu: marnivost osobní, parádnictví, nestálost, omrzelost, pohodlnost a rychlé stárnutí mladší generace, nečinnost, nedostatek kázně, vedlejší účely a neblahé hospodářství finanční.

Proti nestálosti, proti marnivosti, „těmto dvěma kardinálním nectnostem“ jak bojovati? „Vytýkejme je všude, ať pod jakýmkoliv rouchem se objevují; člověk se přece jen zastydí, když je na sobě pozná a vidí, že ostatní svět je na něm spatřuje a zřejmě shledává. Veďmež marnivost proti marnivosti do boje, odstrašujmež, čiňme ji směšnou, tepejmež ji všude, ať již pod tou neb onou formou se vyskytuje.“ I. 40.

Co se osob týká, Tyrš odporučuje radikální očistu: „Dělejmež věci, kterou zastupujeme, čest chováním mužným, dvorným a vzorným, a vyobcujmež bez odkladu každého ze středu svého, kdo by ji jakýmkoliv způsobem v očích veřejnosti zostouzel.“ I. 41.

Co se týká ostatních okolností, poměrů a vlastností, dle úsudku Tyršova jen neúprosná kritika a neochablá činnost nápravu způsobiti může. — „Začasté chybuje právě lepší část členů tím, že mlčky stranou ustupuje.“ „Provozujmež kritiku nade vším, co se ve spolku vážného děje, ale provozujmež ji šetrně a věcně vždy jen ku prospěchu celkovému hledíce. Rozumnou kritiku snášejme však také s rozumem, ba i slovo ostřeji pronesené ... V ohni a chvatu ... nelze každou slabiku na millimetry odměřiti a centigramy zvážiti.“ II. 42.

Pojem „činnost“ byl s Tyršem zrovna srostlý. Na liknavé otázky dopadaly odpovědi Tyršovy jako rány kovářské. Malý příklad. „Čím uskutečniti, aby výlety v jednotách sokolských zase obživly? Tím, že se na ně jde a žádných vytáček se nehledá“, jest mínění jeho. (II. 47.) Jeho universální rada zní: „Nezoufejmež nikdy a nikde a pracujmež. (II. 39.) —

Nuž tedy: Kde stojí sokolstvo dnes přirovnáno k Tyršovu ideálu a k Tyršově skutečnosti? Kam dospělo ve snahách svých? Jakou podobu má dnes Tyršův odkaz sokolský? Jaký význam pro sokolstvo jeho spisy, jeho život?

Tyršovy spisy zabezpečily sokolstvu pro vždy cestu k nápravě. Ta cesta jest: volné slovo. Povězme proto bez obalu věc a hned celou: Sokolstvo na venek, počtem, zmáhá se stejným asi tempem jako ostatní obory společenské, ale, což přirozeně se objevuje při velkých massách dosti často, ztrácí tím na své jakosti, prohloubenosti a vědomém pochopení. Oč se šíří, o to se mělčí. Od širokých mas, k nimž sokolstvo se obrací, nemožno žádati takového prohloubení, jako od zvolených „vyvolených“. Ale těch zvolených je svatou povinností, aby i ty massy, které přijímají v sebe, zpracovali a poučili, zejména příkladem vlastním, do té míry, aby celé s kolstvo zůstalo vždy pak ještě sokolstvem — a neklesalo na ploskou den společnost stolovou. Tvrdíme, že zvolení tuto povinnost svoji nek nají. Ano jest zjevem právě nejsmutnějším, že lidé sokolsky vyšinutí ne výše, dle sokolského kursu Tyršova stojí přečasto velmi nízko. Přehlédněn

Digitized by Google

třeba jen veřejně v některé knize na odiv ofotografované funkcionáře v Tyršově zrcadle a kolik z nich nalezeno bude spravedlivých? Dnes daly by se nalézti snad opět všecky podněty Tyršových výtek. Jiné ještě přibyly: ku př. bagatelisování se strany jedné a lehkomyslnost a ošumělá nedba se strany druhé... Společnost kazí sokolské mravy. Reakce proti ní v pravém duchu sokolském jest nevydatná. Sokolstvo nedovede vtisknouti společnosti a době svůj duchovní ráz. Proč? Protože nad ni mravně nevyniká.

Napsali jsme o tom poměru r. 1893 v těchto listech*):

„Sokolstvo tvoří podstatnou část národní společnosti. Proud času, který naši společnost mravně niveluje, zasáhl i jednoty sokolské. Zdravý život není plosky; neklamné jeho záchvěvy vycítí se instinktivně; vycítili jsme je o dnech výstavních zvláště v den „práce" sokolské. Prvé poslání sokolské splněno posud malým jen dílem. Zdravost a statnost naše tělesná nejsou valné. Procento „pracujících" na cvičišti jest velmi nepatrné vzhledem k úkolu tak vážnému. Jest to pochopitelno. Nač překonávati své slabosti, pěstiti pracně a se sebezapřením ráznost, přímost, odhodlanost a jiné ctnosti občanské, když společnost jest více než shovívava; když drzé čelo a velká huba dostačí. Nač skromně zlepšovat sebe, když lze snadno s pathosem a efektem opravovat, napomínat a kárat jiné. Nač třeba skutků, když fráse dostačí. Jest pozoruhodno, že straší již i fráse čistě sokolské ku př. o „nezapomenutelném Fügnerovi a Tyršovi", o „myšlence všesokolské", o „bratrství", ovšem v ústech zapomínajících, nesokolských a nebratrských... a že vystupují v kroji sokolském již i parádní řečníci fráse. Tací lidé vyhovují dnešní společnosti, ale k národní existenci třeba lidí zcela jiných: spolehlivých, odhodlaných, čestných, karakterních. Řady sokolské zmohutněly počtem; s novým zrním přibylo však i plev; do řad vedraly se i živly nesokolské.

Zdravost duševní, zdravost mravní! V těch vězí hlavní kámen úrazu. Obrozující poslání sokolstva záleží v praktické demokracii mravných zásad, karakteru. Heslo jeho zní: Lidé poctiví jsou sobě rovni, ať jest povolání jejich životní jakékoliv; poctivá snaha a láska k vlasti tvoří společné pojítko. Toť nový, pevný základ zdravé společnosti. Nynější společnost o něj valně nedbá: strpí se stejným klidem na veřejnosti nepoctivce, šplháčka, žonglera, kreaturu, jako člověka čestného, jen když umí se zakrýt poctivostí nebo vlastenectvím, anebo třeba jen krojem národním. Sokolstvo stává se beranem, který snímá mnoho a mnoho hříchův a musí trpěti i za viny nespáchané.

Jaký duch vládne v řadách sokolských? Nelze dáti jednotnou odpověď. Ve členstvu řadovém celkem dobrý, v parádním horší, v representačním snad nejhorší. Ani se v tom všem dobře nevyznáte. Jednota A. sklání zbožně čelo před urputnými námezdníky v kutnách, jednota B. se šablonovitým nadšením tvoří špalír při vítání červeně politických radikálů, jednota C. rozplývá se radostí nad blahosklonným úsměvem velkomožných pánů, jednota D. ochotně dělá stafáž při mumrajové komedii místních spolků, jednota E... Však dosti toho. To má býti snad ta hlásaná volnost!? Nikoli. Svědomí volné, pružné, roztažitelné ve věcech čestných, jest příznakem mravního rozkladu. Společnost nynější považuje za „slušného" člověka každého, kdo má slušný kabát a hladké slovo, zásady může míti jakékoliv. Platí to v celém našem životě politickém i nepolitickém. Spějeme valem

*) Rozhledy II. ročník, str. 218. Sokolstvo a naše společnost národní.

Digitized by Google

k podivným koncům. Či možno snad jíti ještě dále, než když jednota A. jménem a přispěním všeho sokolstva spravuje bedlivě fondy k uctění památky bratra J. Žižky a mistra J. Husi — a starosta jednoty B. vlastnímu místostarostovi nevinné jich podoby konfiskuje?! Třeba důkladné očisty a zdá se, že větší nápravy třeba v hlavách nežli v údech. Při snahách sokolských na novo se ukázalo, že nic není tak svatým, aby v rukou nehodných nebylo znesvěceno. Řadové čety mají zdravější kořen, konají a snesou také přísnější kritiku, a víme, že, je-li třeba, dovedou i na vlastním těle vykonati dosti hluboký řez. Demokratičtí autokraté, již dovedou v sobě srovnati i červenou radikálnost i tichošlápskou, notablovskou umírněnost, ano i plazivý byzantinismus, tvoří rez a kaz sokolstva, a proměňují je v rejdiště osobních choutek a aspirací. Sokolstvo musí vrátiti se sobě. Caveant consules."

Nemáme mnoho podstatného, co bychom dnes připojili. O brynychiadu nebo thuniadu více nebo méně, na tom mnoho nesejde. Stačí prostě konstatovati, že varovné hlasy se množí, to jest, že i případy se množí. Snad je v mnohé zprávě o nich zabarvení lokální, snad i nádech osobní, ale podstatné kusy zůstávají věcné a pravdivé — bohužel! Laskavý čtenář, uzná-li toho potřebu, vybaví si je v paměti sám. Jsou však takové zjevy přípustné? Odpovídá se odevšad a rozhodně: Nejsou. Jsou ojedinělé, omlouvá se. Víme to a uvažujíce, nevrháme proto kamenem po celku. Ale co jest příčinou, že se množí, že se opakují, beztrestně, na škodu a vědomě opakují? Přílišná shovívavost. Tu vytýkáme sokolstvu také.

Nejprve objasněme si poměr sokolstva ku společnosti. Četné hlasy výstražné volají na poplach — v samém úředním orgánu sokolstva. (Viz ku př. jen neustávající a opětované nářky ve schůzích, hromadách a jinde, což jest ostatně vždy dobrým znamením.) Je-li příčinou jich zhoršení se společnosti celé, spadá na sokolstvo díl přiměřený, jeť krev z krve její. Zlepšila-li se však společnost, musilo by sokolstvo zhoršiti se nepoměrně. Činí-li se mu tedy výtky za okolností jinak příznivějších, spadají tím tíže na bedra jeho. Tyrš k této okolnosti odpovídal: „Tím líp, náprava závisí pak v nás samých." My jsme přesvědčeni, že sokolstvo nepokročilo poměrně; jestli dokonce neučinilo leckdes krok zpět. Jeden znak toho jest neklamný: vzmáhající se nedůtklivost zvolených v místě, župě atd. Tyršova methoda vnucuje neuprosně svůj závěr: Tím hůř!

Nám právě tyto množící se hlasy z obecenstva, volající po nápravě, jsou znamením zvýšené jeho účasti pro věc sokolskou. Jsou tím vážnější, že nejsou výrazem pomíjející nálady citové, nýbrž výrazem rozumného, ustálujícího se přesvědčení. V tom vidíme pokrok u obecenstva, že o tom, oč se zajímá, počíná častěji vyslovovati veřejně svůj soud, třeba nebyl vždy neomylný. Je-li věc sokolská všem společná, a za tu se všude vydává, má také každý právo o ní si promluvit. Tato kritika, šlehající konkretní případy, jest ovšem nejvíce negativná, ale jest rozhodně vydatnější a přesvědčivější nežli sebe krásnější kazatelské napomínání, které nevybouří — ale uspává. Tyrš zůstavil nám mnohý skvostný a podařený vzor takové peprné, neodolatelné kritiky. Přečtěme si ku př. konec listu III. Tato jeho kritika sokolstvu prospěla, a prospěje jistě i dnes více, nežli nemotorné v[illegible] táčení, slovíčkové opravování, omývání a křídování. Toť prvý stupeň úpadku Vzájemné vychvalování a podkuřování jest druhý stupeň a znak duchovního marasmu.

Obecenstvo počíná pojímati sokolský úkol opravdověj

Digitized by Google

právě jako ostatní práci národní. Odtud všude tolik nespokojenosti. Lze ji stopovati na všech polích, sledovati ve všech oborech. Toť počátek pokroku. Staví se výš, chce něco lepšího, než jest. Tyrš právem mohl hlásati r. 1881: „Kroj nedělá sokola"; právě jako dnes nelze už vyráběti vlastenectví do zásoby na celý rok nějakou národní slavností, veřejným cvičením neb večírkem s národním pivem a národními zápalkami, se slušným příjmem o slavnosti a — čistou kapsou a hubeným výtěžkem po ní. Naše doba přece poněkud vážněji se tváří. — Musí. Měřítko s minulými 20 lety nestačí postaviti proti kritice přítomnosti. Nová doba jest už o kus dál, téměř všude, ale kam ještě dospěti musí, k tomu dlužno přihlížeti. Ale kdybychom šli dnes jenom stejným krokem s těmi, kteří v dobách příznivějších nás předešli, kdy je dohoníme? A my musíme je předhonit, chceme-li žít. Životný boj jest dnes intensivnější a složitější, útok kombinovanější. Dnes, bohudík, nelze oblékati jednou za čas, dle potřeby vlastenecké přesvědčení s červenou košilí; na to už nikdo nic nedá; ale nelze už také živořiti ani nějakou trochou na odiv stavěného nadšení, dnes žíti se musí prací mozolnou a potnou. Dnes jest nejvyšší čas slova v řeč skutků překládat. Poměry jsou střízlivější, ale také neúprosnější. Dnes musí rozhodovati i u nás jen skutky, a bohudík, že už rozhodovati musí. Nám nestačí již ani representace, ani okázalé a ukazované styky s cizinou, ani psaná a mluvená vzájemnost. Za doby Tyršovy toho všeho nebylo, nebylo Obce ani žup, ale myslím, že čisté, pravé sokolství mělo svoji váhu a dobrý svůj zvuk. Mne alespoň neustále pronásleduje myšlenka, že by těch 25000 mužů organisovaných duchem Tyršovým musilo míti zcela jiný vliv na celou naši společnost nežli má dnes.

Pohlížíme-li tedy na dnešní sokolstvo s Tyršova povýšeného stanoviska a s přiměřeně zvýšenými požadavky doby — objeví se mnohé dosti nízko; zabořímeli se však až po hlavu do společenské měkoty, vyplave odtud snad přece něco na povrch. I to je přirozeno, že když osvětlíme je rázem — osvětlí se nejdříve hlavy. Sokolstvo bylo strženo společenským proudem — a plave v něm. Tyrš chtěl docíliti sokolstvím pravý opak: svésti pomalu vrchní proudy v hlubší, solidnější řečiště, rovnější, spolehlivější, méně rozlezlé, méně potměšilé. Sokolstvo stojí na špici naší společnosti, ale nevládne jí, je jí ovládáno — mnohdy nevědomky. Je ovládáno jejími choutkami a modou. Malý příklad: stavby tělocvičen. Etiketa jiná, bytelnější. I duch trochu obchodnější, lacinější, ale všecko stejně mnohoslibné a málo rozvážně hospodářské: losy, úpisy a papírové cihly. A při každém souběhu na paláce tělocvičný zjeví se mi příšerné memento: Co postavil „Národ sobě"? Proč stavěl? Pro koho postavil? I tu plave sokolstvo proudem doby.

Dnešní sokolstvo je odleskem dnešní společnosti, zcela takové jak ona, o nic lepší. Od doby Tyršovy společnost nezidealisovalo, přimklo se k ní, sploštilo se. Svými jednotlivci zadává si celek, netroufají si vystoupiti rozhodně proti nim. Nalézá se v témž stadiu, jako ostatní společnost: očekávaný převrat tlumí a dusí. Ten provede pokolení nové, lepší. Potřebuje opravy v hlavách i údech. Především v hlavách. Život Tyršův září vzorným příkladem. Dle něho musí souditi sebe i ostatní.

Sokolstvo nesmí pojímati v řady své nebo stavěti dokonce v čelo: služky pro všecko, musí zbaviti se dědičných, ztuhlých všestarostů, vypuditi lovce klientely a kapesní popularity, nestrpěti žebronilů o živobytíčko a čestnou pensi, nesmí snésti ani vlasteneckých sportsmanů. Všecky ty druhy lidí moří sokolstvo jako můra a střebají jeho krev. Sokolstvo musí

Digitized by Google

odvrci tuto přítěž a povznésti se výš. Musí přiblížit se odkazu Tyršovu a hlásit se k jeho evangeliu, musí bojovati za ně, ne brániti se proti němu, křísiti a hlásati je všude, v celé společnosti, šířiti smysl pro jeho porozumění v obecenstvu i ve vlastních řadách. Tyršův odkaz může zachrániti sokolstvo. Značíť proň dle vděčného vydavatele: „vzácný ideálný pel, vysokou hodnotu mravní a nejmocnější vzpruhu ušlechtilé činnosti, na pouhé zručnosti tělesné nepřestávající — leč k všestranné dokonalosti lidské, k povznesení veškerých sil národa a tím k jeho svobodě a veliké budoucnosti tíhnoucí."

„Věrní sobě, věrní každé věci... napřemež se, čiňme se, složme se, dokažme, seč jsme". II. 19, II. 61.

Spisy Tyršovy, svérázného, lapidarního slohu — i po jeho smrti znamenají více nežli tisíce lidí v stejnokroji, ale bez přesvědčení, bez opravdové vůle, nežli tisíce lidí s výmluvnými slovy, ale bez výmluvných skutků. Tyršovými spisy vane duch, který oživuje a který vítězí. Podle něho sokolstvo musí provésti svoji očistu, svoji i další společnosti. Zásady Tyršovy zůstanou pak povždy úhelným kamenem každého programu národního, jako bohatýrská, bez poskvrny čistá jeho povaha navždy zůstane vzorem opravdového, nezištného pracovníka národního. Ideální snahy, posvěcené pracovitým životem! Toť národně vychovávací význam velkého zjevu Tyršova, toť jeho odkaz sokolstvu i veškerému národu. Zjevů Tyršovi podobných v celých národních našich dějinách nemnoho jest. To byl sokol-junák duchem, srdcem, skutky!

Kdo ho chce poznat v celé mužné jeho velikosti, nechť přečte si loučení jeho se sokolstvem. (II. 115 st.)

* * *

Projevili jsme přání, aby ku čtyřem jeho svazkům přidán byl ještě pátý: Tyršovy listy. Co by znamenaly asi i pro širší veřejnost, patrno z připojených otisků*) tří listů k Dru. Ctiboru Helceletovi, tehdy odchovanci Tyršovu a náčelníku Sokola brněnského.

1.

Milý a drahý bratře!

Byl jsem srdečně potěšen, že jsem opět několik řádků od Tebe spatřil; a taktéž, že světiti hodláte prápor a sezvati ku konci tomu veškeré jednoty sokolské. Než mám proti slavnosti v těch rozměrech navržené námitku tu, že sami chceme učiniti pokus o sjezd sokolský, který zajisté za důležitější výjev pokládati budeš. Že by však spolky naše v témže roce dvakrát, jednou v Brně a jednou v Praze sejíti se měly, toť zajisté od nich žádati nemůžeme. Lituji toho srdečně, že nemohu takto na Moravu zajet, která mi od dob Kroměřížských vždy v přemilé paměti utkvěla: avšak považuji tím věc tu toliko za odloženou.

Jak naše jednoty tělocvik zajímá, posoudíš z toho, že 46 z nich se k listu našemu ani nehlásí. Myslí bezpochyby: Pracujete-li vy v té Pra , nač bychom my se venku namáhali. Je to při podniku s takovou vřelc í založeném a — jak snad říci smíme — ne zcela nedostatečnými silami

*) Z upomínky na jub. slavnost těl. jed. brněnské Sokol 1887. str 31. sl.

Digitized by Google

deném — na polo k zoufání. Než je od té doby téměř, kde deklarace do světa se poslala, od které nevíme, co bychom více žádati měli, ve všem skoro taková stagnace, že člověku až úzko — „zamutí se od krajin ode všech“. Ten pobyt ve Švýcarsku učinil mne dvojnásob nešťastným. Viděl jsem, jak lidé žijou a od té doby myslím někdy, že my lidmi nejsme. Tak bol a vztek střídavě mnou lomcují.

2.

Milý a drahý bratře!

Na list Tvůj odpovídám toliko, žeť nikoli důležitost slavnosti Vaší nepodceňuji. Co se však sjezdu týče, tož mám sjezd bez stanov a beze vší výkonné moci, jež by usnešení jeho prováděla, za věc velice efemerní. Co se národních slavností týče, mýlíš se, pakli myslíš, že jsme pomocí jich Prahu dostali do rukou svých. Praha byla od počátku nynějšího ruchu převahou česká; národní slavnosti pak v té míře, jak se u nás pěstovaly, každého rozumného člověka spíše rozmrzely. Pro samé slavnosti nečiní již nic dojem vskutku slavnostní. Nám schází činění a ne slavení. Svou vlastní mizeru a málomocnost oslavovat je směšné a samoklamné a tak se u nás přece na mnoze děje. Slavnosti nejsou skutek a teprv po skutku sluší slavit.

U Vás ovšem je drobet rámusu zapotřebí a neškodí to povážlivější povaze moravské tak jako české, snadno zápalné a snadno ochablé.

Co se však řeči o vlastní nepatrnosti a p. týče, tu myslím, že jsem nezasluhoval. Nemám nikoho za nepatrného a sebe jsem od jakživa za nic nepokládal. A in hoc signo ...

Deputace na každý případ přijede.

3.

Můj milý bratře!

Mne urazit? Ba ne a nikdy! Ty pak zvláště ne, jehož před jinými chovám v paměti milé, ba drahé. Nebyl bych také nikdy proti sejití se sokolských jednot v Brně mluvil, kdyby se letos právě o sjezd a definitivní konstituování se Sokolstva nebylo jednalo.

Co se mne týče, jsem člověk churavý, nehodící se k vystoupení veřejnému a uškodil bych si tím více, než bych věci prospěl. Pérem a organisací písemnictví sokolského mohu ještě poněkud působiti a na to se musím obmeziti.

Ostatně myslíš-li, že vliv můj v jednotě je tak velký, mýlíš se rozhodně. Vždyť i z časopisu sám snadno nahlédneš, jak s výborem stojím. Kdyby nebyl sbor cvičitelský svěžejší a pro věc sokolskou nadšenější, než kdy jindy, nic by mne zde netěšilo. Výbor interessuje jen spolek pražský, ba ani ten ne, nýbrž vlastně jen „budova“ sokolská a dali by ji nejraději balzamovat, aby se jí nic nestalo. „Cvičící se členové dělají bez toho jen škodu na ní,“ toť v útrobách náhled většiny výborské. Když pak se něco řekne, hrozí se hned vystoupením a proto raději už mlčíme. Tam vede sou stava „dědičnosti“ a munifikování „Sil osvědčených“. Než co Tě tím maltretuji. Piš výboru, požádej mne, bych proti přípisu tvému mluvil, a tak dojdeš stran Sokola pražského nejjistěji cíle svého.

Digitized by Google

Z duševního ruchu za hranicemi.

Dnešní položení Polákův.

Napsal Polák.

(Dokončení.)

Poláci v Rusku. Stav Polákův v Rusku*) jest v mnohém podobný stavu Slovákův v Uhrách, ale třeba spravedlivě uznati, že mají Slováci přece lepší byt, nežli Poláci v Rusku; mají aspoň trochu volnější tisk, kdežto Poláci jsou ho úplně zbaveni. Takový časopis, jako „Narodnie Noviny“ Hurbana Vajanského neb „Černokňažnik“ nezůstaly by na živu v Rusku ani den.

Celý systém vládní v Rusku směřuje k tomu, aby uhněteno a zničeno bylo vše, co není ruské. Proto vláda utiskuje Poláky,**) ale i Malorusy, kteří dobrovolně se k Rusku v XVII st. přidali, i Armény a Gruziny, kteří nikdy žádných povstání nečinili, i Finy, jež trochu jen chrání konstituce. Mluvíme tu o útisku národnostním a náboženském. Avšak co se týče všeobecných občanských svobod, svobody svědomí, slova, tisku atd., mají poddaní ruští všichni stejné právo: každá myšlenka pokroková, ať se vyskytne v polském kruhu nebo arménském nebo ruském, jest stejně pronásledována a hubena. Časem se zdaří takový případ, že rusky vytištěná knížka byla zakázána, ale svobodně vyšla polsky — ač případy opačné jsou mnohem častější.

Byla-li doba hned po povstání r. 1863 pro Poláky velice těžkou, byl čas panování Alexandra III. ještě těžší. Tehda aspoň Poláci věděli, zač trpí. Museli snášeti následky nezdařeného povstání. Za Alexandra III. však, když vinníci hlavní byli buď mrtvi neb vyhnáni do Sibiře, neb vypuzeni do vyhnanství a kdy obyvatelstvo pozůstalé nejevilo chuti k novému výbuchu, pronásledování všeho polského nejen se nezmenšilo, ale velice rozmohlo. Panování Alexandra III. ohlašovalo se celému Rusku velikým zpátečnictvím. Tento rys objevil se zejména v zemích dřívější říše polské. Veškeré „úkazy“, směřující na vyhubení národnosti polské, měly tu mnoho horlivých vykonavatelů v řadách „činovnictva“ ruského, jež se táhne do zemí polských jak dravé ptactvo na lup.

Postačí pohlédnouti na mapu říše ruské, a možno hned pochopiti, že království Polské v poměru k jiným provinciím říše jest na tom nejhůře. Království svými rozměry není větší, nežli dvě, nejvýše tři gubernie uvnitř Ruska, ale je rozděleno na deset gubernií, to značí, že jest tu činovnictva desetkrát tolik, než na témže prostoru v samém Rusku. A třeba věděti, jací jsou to lidé, ti činovníci ruští v Polsku! Žádný slušný Rus netouží po místě úřednickém v Polsku.

*) Obyvatelstva polského v Království jest 6,500.000, na Litvě a Bílé Rusi 1,063.000, na Malé Rusi až k Dněpru (gubernie volyňská, podolská a kijovská) 566.000. V druhých guberniích ruských 200.000, na Sibiři asi 40.000. Všeho obyvatelstva v říši ruské jest více nežli 8 milionů.

**) Útisk jejich možno „odůvodňovat“ povstáními — jak též svobodomyslné „Národní Listy“ při každé příležitosti činí.

Digitized by Google

jelikož ví, co tam má konati. Platy úřednictva ruského v Polsku jsou mnohem vyšší, než platy úřednictva v říši. I ubírá se do Polska to nejhorší ze společnosti ruské, aby tam šířilo kulturu ruskou. Jaká jest kultura šířená takovými členy společnosti ruské, lehko posouditi. Zneužívání moci úřední děje se v Polsku zcela otevřeně, „łapownictwo" podplácení, jímž je proslulý úřednický svět ruský, neobávající se žádné kontroly, jelikož za dnešních poměrů jest nemožna, jest v nejlepším rozkvětu. V Polsce a na Litvě hemží se zástupy drobného činovnictva ruského a za příkladem svých vyšších představených hřeší do libosti, jak již Hurko, Kochanov, Oržewskij, Klingenberg, Apuchtin, Jankulio a j. a j. se zapsali krvavým písmem v paměť Polákův. Nejkrutěji dotýkají se Polákův zákony a nařízení o užívání jazyka polského, jež v posledním čase nabyly nejhorších rozměrů. Generální gubernator Hurka a náčelník žandarmerie, generál Brok, předstihovali se v porušťování železných dráh. Nařízení se jen sypala, zakazující kondukterům promluvit s cestujícím polsky, na čekárnách i restauracích nádražních odstraněny nápisy polské a nahraženy ruskými atd. Dne 16. září 1891 rozkázal general-major Friederichs, náčelník železničního úřadu žandarmsko-policejního v království polském, úplně odstraniti jazyk polský a zapověděl ho užívati úředníkům dráhy varšavsko-vídeňské. R. 1894 ředitel dráhy ivanogrodsko-dabrovské, inženýr Lachtin, rozeslal formulář, jejž tuto doslovně podáváme. „Já níže podepsaný potvrzuji nynějšímu náčelníkovi oddílu varšavského žandarmsko-policejního úřadu železničního, že stávající nařízení o užívání jazyka státního služebnictvem železničním jsou mi známa a zavazuji se je přísně plniti, jak při vykonávání úřadu, tak i ve stycích s veřejností i služebníky železničnými, jakož i že budu užívati v těch všech případech jen jazyka státního. To stvrzuji svým vlastnoručním podpisem."

Ředitel dráhy varšavsko-terezpolské Těrentěv šel ještě dále a vyslovil v okružním listě náčelníkům stanic: „Často docházejí mne zprávy, že služebnictvo v místnostech úředních, rozmlouvajíc mezi sebou jakož i s veřejností, opovažuje se užívati jazyka polského. To nutí mne, abych ohlásil, že nejen služebníci, opovažující se užívati jazyka polského, budou ze služby propuštěni, nýbrž že budu navrhovati propuštění i bezprostředních jejich představených nádražních, jimž ukládám za povinnost, aby pátrali atd."

Tím způsobem má úředník železniční přímo býti špehounem svých podřízených a soudruhův.

Takové věci dějí se v Království t. j. v Polsku „ethnografickém". Stokrát horší věci dějí se za hranicemi t. j. na Litvě a Rusi.*) Ve Vilně, hlavním městě Litvy, oznámeno r. 1892 plakáty na rozích ulic obyvatelstvu, že na místech veřejných, t. j. na ulicích, v divadle, v krámech, cukernách zakazuje se mluviti polsky. Na Litvě a Rusi nesmí vycházeti žádný list polský a od r. 1882 objevují se tam knihy polské jen zřídka.

Dřívější úkaz z 10. prosince r. 1865, zakazující Polákům i katolíkům zakupovati pozemky na Litvě a Rusi, byl úkazy z r. 1885 a 1888 tak zostřen, že děditi mohou jen dědici v první linii; obmezeno nájemné a zástavní právo statků a sedlákům vyznání katolického nedovoleno kupovat pozemků více, než 20 jiter. Gubernatorové však ani to již nedovolují. Na Litvě n. př. syn vesničana Litvína nedostane dovolení, aby směl koupiti kus půdy, jest-liže vystudoval byť i jen šest tříd gymnasia.

Majitel statku ani v Království nesmí založiti svým nákladem školu, nesmí půjčovati knížek lidu, ani zařídíti nedělní čítárny.

*) T. j. v guberniích: volyňské, podolské a kijevské.

Digitized by Google

Jak vědomo, chtěl Alexander II. opříti moc carství o lid, proto také lid polský obdařen milostmi, jakých druhé jiné společenské vrstvy neměly. Vesničané polští volili si starosty a radní, soudce obecní, učitele, dohlíželi na pořádek ve škole obecné, slovem měli do jisté míry právo vyvíjeti se svobodně a samostatně. Ale od r. 1885 nesmí již lid voliti si učitele, ani míchati se do záležitostí školských. Učitelé jsou vychováni v ústavech, podobných přísným klášterům. Po několik let vštěpují jim tam nenávist ke všemu, co polské, starají se, aby zapomenuli polsky, odtrhují je od styku se světem atd. Úkaz ze dne 17. března 1885 vypudil ze škol jazyk polský učebný. Dnes jen náboženství učí se v obecných školách polsky, ale jelikož v některých školách učiteli jsou Rusové, vyučuje se náboženství také rusky, nebo se vůbec neučí. Kněz katolický ve škole obecné učiti nesmí. Tak v Polsce ethnografické. O jazyku polském ve školách na Litvě není řeči; r. 1892 objevil se úkaz, zakazující na Litvě učiti čísti a psáti polsky, a ohlášeny tresty, jimiž stiženi mají býti i majitelé domův, v nichž by se vyučovati mělo. Na síních v některých gymnasiích (na př. v piotrkowském) jsou nápisy: „vospreščajetsja govorit' na polskom naréčji." Z gymnasia lubelského r. 1892 vyhnáno několik žákův za to, že četli doma censurované vydání Kraševského. V gymnasiu v Kielci téhož roku poručeno učitelům Polákům podepsati deklaraci, že budou mluviti k žákům rusky i mimo školu, vůbec kdekoliv se s nimi setkají. Tresty za to, že žáci hovořili jazykem polským, že četli knihy odjinud nežli ze školní knihovny (a odtud se půjčují jen ruské), jsou denním chlebem mládeže v království polském i na Litvě. V posledních letech založeny byly při některých gymnasiích státní internáty, v nichž představení starají se „zhoubné vlivy rodiny" odčiniti.

R. 1881 založena na universitě varšavské (ruské!) stolice historie a literatury polské, na gymnasiích dáno tolik hodin jazyku polskému co francouzskému a německému. Vyučovací jazyk ovšem jest ruský, polština jest předmětem nepovinným. Mimo to: v některých gymnasiích (jako na př. na V. gymn. varšavském) děje se vyučování polskému jazyku před začátkem vyučování, t. j. od 8—9 nebo po ukončení — a to v tom úmyslu, aby se nikomu nechtělo choditi na hodiny nepovinného předmětu.

Mluvím-li o censuře ruské, vždy si připomínám verš Lermontova:

„vsjo eto byloby směšno
kogdaby ňe bylo tak grustno."

Do jakých nesmyslů zašla censura ruská v Polsku, těžko si představiti tomu, kdo toho nesledoval. Na př. stalo se, že censor vyškrtl slovo „vlast" z věty: „vlast bramborů jest Amerika". A není to ojedinělý snad případ. Stav literatury a časopisectva polského jest daleko horší nežli literatury a časopisů ruských. V Rusku listy denní (aspoň v hlavním městě), některé měsíčníky a knihy, obsahující více než 10 archů tiskových, vycházejí bez preventivní censury. V Polsku jest však zcela jinak. Každý lístek papíru, potištěného polsky, podřízen jest censuře a to censuře velice přísné. Zejména časopisectvo jest v hrozném stavu. Nesmí ani mluviti o nařízeních vládních, ani polemisovati s listy chauvinistů a zpátečníků ruských, jež napadají Poláky, nesmí tisknout dopisy o životě politickém a společenském z části Polska pod vládou rakouskou nebo pruskou. Mimo to v článcích na thema censurou dovolené vyškrtuje censor slova, věty, ano celé odstavce, jež se mu zdají podezřelými (to se týče i překladů, jež jim způsobem bývají hrozně zhanobeny). Jsou celé oddíly vědy, o nichž psáti vůbec není dovoleno, Na př. o literatuře maloruské nebo o Rusínech vůbec. Články o Slovanstvu připouštějí se zřídka, články historické (o Polsce) mohou se zjeviti jen v měsíčnících a to ne často. Vše, co by upomínalo na velkou minulost

Digitized by Google

Polsky jest přísně zapovězeno. Za to jsou ale zase věci, o kterých časopisectvo polské psáti musí. Na př. censor nedovolí vydati číslo, dokud neuveřejní zprávu o pohostinské hře divadelní společnosti ruské ve Varšavě. A přece mimo této censury, jež nepropustí ani jedné myšlenky, jež se vládě zdá podezřelou nebo nebezpečnou, ještě vláda chytá se prostředku přísnějšího a zastavuje vůbec vycházení některých listů (v posledním čase „Głos" varšavský, „Kaliszanin", „Gazeta Radomska", Dziennik Lódzki").

Co se týče knih, jest censura tím bezohlednější a přísnější, čím ve větším počtu mají vyjíti, nebo čím lacinější má knížka (brožura) být. Knížky pro lid jsou censurou nejvíce pronásledovány a ve Varšavě nemůže žádná populární knížka o historii polské vyjíti.

Zahraničné polské časopisy jsou všechny v Rusku zakázány, ani redakce listů (polských) nemají práva je míti. To by se ještě dalo pochopiti. Ale zákaz krakovského „Przewodnika bibliograficzneho", podávajícího pouhý seznam knih, v jazyku polském tištěných, jest směšný. Časem, až i v Rusku zasvítí konečně slunce volnosti, bude sbírka nařízení a cirkulářů censury ruské v Polsku dokumentem velice zajímavým a poučným.*)

Vše to jest jen nepatrnou částí toho, co trpí Poláci v Rusku. Pomlčeli jsme tu o pronásledování náboženském (vysýlání do Asie „opornych" unitův, zamykání klášterů, pověstná aféra v Krožách atd.), o vyhánění úředníkův polských nejen z úřadů státních v Rusku, ale i ze soukromých (železnic), o kolonisování zemí polských sedláky ruskými, z vnitra Ruska sem přivedenými, o přivážení dělníků ruských při všech pracích státních v Království a mnoho a mnoho jiných věcech.

Jaké jsou následky toho všeho? Jeden: strašná nenávist všech vrstev národa polského k Rusku. Dnes i šlechtic, i kněz katolický i měšťan nenávidí Rusko, i dělník, jemuž chléb vydírá přivezený ruský dělník, i sedlák nenávidí, jenž klesá pod tíží daní.**)

---

*) Známý kritik ruský Skabičevskij vydal dílo: „Istoria russkoj censury" (do r. 1862). Odporučuji to dílo milovníkům humoristiky.

**) V Národních Listech ze dne 1. března bylo autoru článku tohoto v čís. 5. „Rozhledů" vytýkáno, že nezná statistiky, když píše, že ve Slezsku jest 1,470.000 obyvatelů, kdežto ve skutečnosti prý jest jich 4,224.458. Výtka zakládá se na nedorozumění na straně Nár. Listů, ježto u nás Poláků, když mluví se o Slezsku, má se na mysli Slezsko Horní (polské). Slezsko Dolní jest zcela německé, Polákův i Čechův (v okr. kladském a střeliňském) jest tu sotva 3% obyvatelstva. Proto nečiníme nároků na Dol. Slezsko, když nepatrné množství obyvatelstva polského nelze uchrániti germanisace.

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Z nové české belletrie.

(Svatopluk Čech: Písně otroka. — Jaroslav Vrchlický: Nové zlomky epopeje. — Ant. Klášterský: Srdce a duše. Noční violy. — Em. ryt. z Čenkova: Rok na samotě. — Karel Červinka: Krajiny a nálady. — Arnošt Procházka: Prostibolo duše.)

Kj. Náš český svět stojí již po tři měsíce ve znamení Svatopluka Čecha. Úspěch jeho „Písní otroka“ je tak mocný a široko zasahující, že značí národní udalost dosahu více než literárního. Bylo o nich již tolik napsáno, že by bylo prací nevděčnou řadu kritik o nich ještě množiti. Ale to vlnění, které vyvolaly, jest rázu takového, že dává mnoho přemýšleti nejen politikovi, ale i každému, komu leží trochu na srdci zájmy čistého, vysokého umění. A se stanoviska těchto zájmů neváhám pronésti několik dalších slov. Okolnost, že budou čeliti proti všeobecnému proudu a že budou přijata s nechutí, mne nemůže odstrašiti.

Budou to variace na staré, věčně nerozřešené thema: umělec a obecenstvo, či v našem případě: český básník a jeho čtenářstvo. Vždycky, když si představím obapolný poměr těchto dvou činitelů, napadá mi otázka: je vůbec nějaké čtenářstvo českých básní? A je-li, kde ho vlastně hledati? Totiž čtenářstvo živé, rozvíjející se, nově produkující poesie. Čelakovský, Hálek a j. jsou pravda čteni v čítankách a školských anthologiích, tedy z povinnosti — ale jak pak vypadá vlastně ten typ čtenáře, který bez nucení, z vlastního popudu jde si koupit novou knihu Vrchlického, Machara, Sovy, a také ji přečte? Odpověď zní přímo zoufale. Je-li takový čtenář, pak to je v prvé řadě nějaký sám-literát, a co zbývá, je student a zas student, nanejvýš ještě k tomu nějaká bílá vrána krásného pohlaví. Normální, zralý muž, třebas i hodně vzdělaný, nečte u nás básní. To lze položiti za pravidlo. Do kruhů obyčejné naší inteligence vnikne snad ještě román, cestopis, rodinný list illustrovaný, ale nová kniha veršů nikdy. Znám venkovská města průměrné velikosti s dostatečným procentem inteligence, v nichž byste marně hledali jedinou básnickou knihu, vyšlou v posledním desetiletí! Všecek rozvoj duchů uměleckých za tolik let pro těchto pět neb šest tisíc lidí neexistoval, vědí-li něco o české poesii, pak se to týče několika pouze jmen, která v jejich paměti uvázla ze školy.

A teď si představte, že toto obecenstvo, tato společnost se najednou, a to již po několik měsíců, udržuje v rozčilení pro básníka a jeho verše. Nejprv — od října minulého roku — jde o Hálka. Celá společnost od předních žurnálů až dolů k maloměstským čtenářským besedám bere najednou v ochranu památku mrtvého básníka. Národ je rozdělen náhle ve dvě kategorie lidí: pro-Machar a contra-Machar a skromným českým literátům dostává se té cti, že jejich zkarrikované tváře a jména ocitají se na místech vyhražených jinak jen pro Plenery, Windischgrätze a jiné velké tohoto světa. Krátce, národní afféra prvého řádu. A než ta je definitivně rozřešena, již tu stojíme před druhým rozvlněním.

Digitized by Google

které způsobily též verše, před úspěchem písní Čechových. Úspěch to, jakého po quantitativní stránce ještě česká kniha veršů nezažila. Písně otroka! — tak to zní od parlamentárních tribun a žurnalistických úvodníků až k vzletným řečem venkovských náčelníků sokolských, i až k peprným „Zaslánům", častujícím ten či onen veteránský spolek výmluvným poukazem na Čechovy verše. Jak pravím, úspěch veliký, a u nás neslýchaný, jehož od srdce každý zajisté Čechovi jako básníku i jako člověku přeje, ale srovnán s naznačeným obvyklým poměrem našeho obecenstva k poesii, nenutí-liž nás pochybovati o čistotě motivů, které k němu vedly, a položiti vůči tomu či onomu jeho zjevu své důrazné veto? Nenutí-liž nás položiti si otázku: může býti v těchto poměrech, u tohoto obecenstva takový úspěch upřímně míněn a je-li vlastně úspěchem umění?

Co se týče posledního, tu ví ovšem již snad každé dítě, že úspěch Čechových písní je výhradně a pouze úspěchem jejich politické tendence. S hlediska uměleckých zájmů zanechá nás tedy zcela chladnými. Nemůžeme se z něho radovati a to tím méně, čím více jsme viděli zapadnouti jiných uměleckých skutků (i Svatopluka Čecha samého) do propasti zapomenutí a nevšímavosti. Aplaus Písním otroka netýče se jejich umělecké hodnoty. Byl by stejně silný, kdyby tato hodnota byla i o polovici menší. O vkusu obecenstva nepodává tedy ani nejmenšího svědectví.

Nenapadá mi ani v nejmenším mluviti snad proti tendenci Čechových písní. Nikoliv, ty city, ze kterých je vážena, vymykají se v naší národní a politické situaci každé diskussi. Tyto verše značí pro naši poesii čin svého druhu jediný a nezapomenutelný. Ostatně i při vší palčivosti své tendence — ba právě pro ni — stojí Písně otroka vysoko nad obyčejnými produkty tendenční politické poesie. Neboť Svat. Čech nekoketoval v nich — (obyčejné to nebezpečí pro tendenčního básníka) s veřejným míněním a oblíbenými vášněmi mass, nýbrž postavil se — a v tom zůstal ryzím umělcem — stranou vedle nich a vysoko nad ně. City, ze kterých vytryskly tyto písně, jsou v této ryzosti a intensitě city pouze jeho vlastní. Není u nás žádné strany ani hnutí, které by se na národní situaci dívalo zrcadlem těchto citů — taková bolest nad otroctvím mohla vzniknouti jen v hlavě básnické, která má daleko větší aspirace svobody a větší ideály života než průměrní lidé. Každé jiné tvrzení svědčí o neupřímnosti. A proto jest to zneužívání a profanování těchto citů, řekne-li nyní každý bodrý šosák, že to jsou také jeho vlastní city, že básník promluvil tam i za něho, za něho, jenž ani stý díl těchto citů dosud neznal, jemuž Písně otroka teprv řekly, jak on sám je také otrokem! Se stanoviska politického uvědomění je to ovšem potěšitelno, ale nijak za to se stanoviska umění. Jakmile se myšlenka a cit básníkův stanou majetkem všech, promění se v běžnou minci, kterou může vzíti do ruky kde kdo a nechati na ní špínu svých prstů. Každý veliký úspěch profanuje dílo.

A ještě jeden úkaz mám na mysli, jemuž by bylo potřebí položiti hráz. Ať si již každý cítí při čtení Písní otroka co mu libo — má na to právo, ale rozhodně nemá práva oháněti se jimi kdekoli mu napadne. A to se děje. Tyto verše se staly poslední dobou zbraní velice pohodlného a velice laciného radikalismu. Projeviti své přesvědčení skutkem, to žádá obětí, a projeviti je i slovem je dnes nebezpečno — ale citovati několik veršů z nekonfiskované knihy a k tomu z knihy básníka, o němž se až dosud i těm gymnasistům nadšeně mluvilo, to nestojí přec nic a člověk ukáže, že je také radikálem, či ne? A co na tom, že se tím poesie snižuje na pochybnou zbraň kohokoliv a kdekoliv? Vždyť to je jen poesie — náš radikál, který uchvácen všeobecným proudem nelitoval dvaceti krejcarů na zakoupení laciného výtisku, bez toho zas po celý další rok

Digitized by Google

o poesii nezavadí. Co mu tedy po jejích zájmech? — Doufám však, že jsou ještě lidé, kterým tyto zájmy leží ještě trochu na srdci a ti snad mi porozumí. Mluvím-li proti neupřímnému a nedůstojnému poměru naší veřejnosti k poesii, nemluvím tím ovšem proti Písním otroka — v té věci odkazuji na své úsudky o nich v Nivě a Literárních Listech.

Snad bude míti toto dnešní Čechovské hnutí i své dobré následky pro poesii. Ovace připravované jednomu básníku připamatují snad leckomu, že básník vůbec dnes ve společnosti přece ještě něco platí. Mnoho lidí, kteří již po léta veršů neviděli, dali se modou strhnouti, že jich zas několik jednou přečetli — pro širší zakořenění poesie v národě je to ovšem nepopíratelnou posilou. Pro rozvoj básnických talentů bude to mít snad za následek, že mnohý z nich pomůže blíže připoutati k našemu ovzduší a utvrdí svazky mezi poesií a naším životem. Snad. Ale proto, myslím, netratí nijak hořejší moje poznámky k úspěchu Písní otroka na své oprávněnosti. — (Dokončení.)

Kritika divadelní.

(Národní divadlo: Jiráskův „Otec". — Klicperův „Žižkův meč". — Augierova „Paní Caverletová". — Vrchlického „Svědek" a „Závěť lukavického pána". — Davisovy „Katakomby".)

Na počátku prosince m. r. přešla jevištěm Národního divadla nová hra p. Jiráskova Otec. Práce je označena na ceduli estetickou nálepkou „drama". Jedna část kritiky (p. Kuffner v Národních Listech) pokládala Otce přímo za nejmodernější drama, za tvrdošijný důsledek moderní, společenské, experimentálné formule umělecké. Já zde soudím jinak, právě opačně: Otec je mi vnitřně nesrostlý a pochybený útvar, dramatický blud, ne nový, ale s t a r ý, ležící sto let a více za námi. Je mi velice blízký melodramatu Diderotovu a jeho blížencům v druhé polovici osmnáctého věku. Nemá také daleko k romantické tragedii osudové německého Sturmu a Drangu. Mnohému, kdo zná počestné a střízlivé tradice p. Jiráskovy prosy, jeho zlatou střední cestu, které se tak houževnatě drží v celé své tvorbě, jeho nenávist ke každé vervě, ke každé odvaze, k novému originelnímu pojímání života nebo umění — čtou se hořejší soudy těžko, se skepsí a překvapují snad jako úmyslná paradoxnost, vyumělkovaná bizarnost kritická. A přece platí do slova, jak dokážu. Pan Jirásek, estetický konservativec ve svých románech a povídkách, který přísahal na ušlapanou uměleckou silnici, který svědomitě vyplňuje různé epické genry — vybočuje skutečně v Otci s divokou extravagancí do nebezpečných skal a lesů naturalistického romantismu. Pan Jirásek je v Otci skutečně revolucionářem. Nevím, jak se to přihodilo, ale je tomu již tak. Snad ani p. Jirásek o tom nevěděl a snad stojíme nad živelným faktem, nad bezděčnou vzpourou lidské přírody, dlouho sepjaté pod těžké všední jho, dlouho zapřažené do jednotvárné krásy a řízené jednotvárnou, černou, věčně volně a vlekle visící opratí. Ale fakt je tu a musíme jej konstatovat, třeba nás překvapoval. Ovšem náhodová výjimka, která nám z nevyzpytatelného rozmaru poskytuje toto opravdu vzácné divadlo, nemohla přemoci úplně pravidlo, zákon, přirozenost p. Jiráskovu, jeho konservativnou, rozumnou starobylost. A tak stalo se, co se v daných podmínkách musilo stát: p. Jirásek v Otci je sice revolucionářem, ale zároveň starým, velmi st a r ým revolucionářem. Sto let (volně počítáno) starým revolucionářem. Ke cti jeho jako člena Akademie budiž konstatováno, že se nedovedl ani v revoluci zap řít. Když již musil revoltovat — revoltoval antikvovaně. Podnikám klidnou profesorskou úlohu, vykládám anatomický útvar p. Jiráskova „Otce".

Tragickým rekem p. Jiráskova dramatu je čtvrtlánník Divíšek, otec tří

Digitized by Google

dětí: jedné dcery a dvou synů. Špatný, nejhorší otec, vyložme hned, poněvadž jedná proti první a základní zásadě každé paedagogiky: té, že všecko, co podnikáme se svým dítětem, se svým svěřencem, vychovancem, musí míti za cíl blaho dítěte, svěřence, vychovance. Že dítě nesmí býti nám prostředkem k nějakému vnějšímu cíli, který leží mimo ně, mimo jeho blaho. Proti tomuto prvnímu požadavku každé paedagogiky, který ozřejmil nový filosofický realismus, hřeší naprosto a úplně Divíšek. Obětuje blaho, osobní, individuelné štěstí svých dětí vnějšímu cíli, podivnému cíli, který si — neznámo jak — vzal do hlavy. Chce totiž napjetím všech sil svých, výlučným soustředěním jich domoci se sousedního statku, majetku Kopeckého, který kdysi náležel jeho rodu. Této rodové pýše obětuje všecko: všecky svoje požitky i všecko štěstí svých dětí. Divíšek je starý známý, dnes v naší literatuře do posledního svalu vypracovaný typ rodového sedláka, přissátého ke svojí půdě, skoupého a lačného, který celý se upíná k nemovitosti svoji, jemuž běží o nedílnou dědickou posloupnost určitého celku půdy. Bytost úplně typická, rodová, konservativní — prosta smyslu pro svobodu sebeurčení jedinečného, jíž celý duševní karakterový mechanismus je dán průhledně jedním napjatým lanem: funkcí rodovou. Nejdokonalejšího představitele této společenské funkce, této síly fysiky společenské, podal p. Svoboda ve svém Doušovi z „Rozkladu". V Divíškovi však jest sociální demonstrační síla onoho rozrušena i individuelním zabarvením, jímž z něho pan Jirásek učinil výstřední, chorobné, duševně tupé, romanticky zkarikované individuum. Pan Jirásek zabarvil Divíška svého dvakráte: jednou jako romantického mstitele rodového, který nese na bedrech svých tajemné poslání, který chce vrátit rodu svému statek, jenž mu kdysi dávno náležel a o nějž byl kdysi, jaksi (neznámo jak) Kopeckými připraven, a po druhé jeho bigotností, prvkem, jejž naprosto přehlédla, tuším, kritika, ač má v dramatě p. Jiráskově důležitost ústřední, základnou, pojmovou, jak hned osvětlím. Tyto dva rysy karakterové podstatně spolu těsně souvisejí, jak je s dostatek známo ze starých romantických melodramů: rek, který má jakési tajemné, veliké, od starých, dávno mrtvých pradědů uložené poslání, který má provésti nějakou tajemnou mstu, je přirozeně pověrčivý, pokládá se za nástroj jakéhosi tajemného určení, připisuje si přirozeně osudnou důležitost a závažnost. Divíšek p. Jiráskův je takový romantický osudový spiklenec, taková romantická karikatura. Tento člověk, který má tajemné veliké poslání: dostat do svých rukou statek souseda Kopeckého a spojit tak obě usedlosti v celek, kde by dál nedílně seděl po něm jeho rod, jako seděl kdysi před ním — je zamlklý, urputný, tajemný, pověrčivý, bigotní — je svařen podle starého, osvědčeného romantického receptu. Není náhodné, že v druhém aktu, kdy dosáhl konečně po celém věku lopoty, bídy, odříkání a pokoření svého cíle, kdy nenáviděný odpůrce byl vyhnán ze statku, kdy poprve večer vstupuje do dobytého nepřátelského statku, první, co učiní, je, že hluboko se pokloní před obrazem Bohorodice a rozžhne olejové světlo před ním. Není náhodné, že dceru i syna zasvětil Bohu, že ji odvlekl proti vůli její násilím do kláštera, jeho proti chuti jeho sepjal do kleriky — je v tom zachycena jeho chorobná pověrečná bigotnost lidí duševně jednostranných, výlučných monomanů. Divíšek je člověk nenormální, pathologický, to jest příliš úzký a nevyložený; autor ani nenapověděl nám nic z vlivů, které tak utvořily jeho povahu. Divíška celého musíme přijmout se zavřenýma očima. Autor vynese ho z kulis hotového a neměnného, sestrojeného jednou pro vždy jako sochu. A jen tím stává se, že vidíme jej jako úzce z černého papíru vystřiženou silhouetu, jako osudového romantického spiklence.

Tomuto člověku brání v poslání jeho vlastní syn, alumnus Jan. Zamiluje

Digitized by Google

se totiž jako pravý Montek-Divíšek do Julie Kapuletovy, do Anny Kopecké, dcery opovědného nepřítele svého otce. Ale ustupuje hned v pause mezi prvním a druhým aktem od lásky svojí, povoluje otci, který jej zavírá do semináře jen za slib, že ušetří rodičů milované dívky. Starý Divíšek, jako všickni romantičtí svárlivci je podvodný a věrolomný. Nezdrží slova daného synu a přivede starého Kopeckého bez slitování na žebráckou hůl. Jan doví se o tom, až když zkáza je dovršena; přijíždí z Hradce, přichází ke Kopeckým právě, když tito se stěhují ze statku, a zaslibuje se Anně. Mění vůbec úmysly a směry svoje, jako hybná korouhvička, do které vane vítr autorovy potřeby. Tento Jan je nejsmutnější figura dramatu — naprosto prázdná, plochá a hluchá duše, bez pevného rázu a určité karakterové kostry. Je to bledý idyllický milenec, vystřižený z kalendáře. Je to mělká, povolná houba, již autor smačkne, jak chce, a jíž ucpe, kdykoliv potřebuje průlom, kterým nabírá se voda do jeho dramatické lodičky. V dramatě p. Jiráskově nečiní nic, než že odvolává a mění svá rozhodnutí: řekne a n o jen proto, aby mohl říci po něm n e. Mění své úmysly, jak potřebuje autor pro směr a spád svého dramatu. Je to pohodlné kormidlo, bezvolný soumar v jeho rukách. Soudil jsem, že na svém rozhodnutí v druhém aktě setrvá, ale mýlil jsem se. Nevěděl jsem, že ho autor potřebuje ještě ke katastrofě a že jím podle toho zatočí. Stane se totiž něco, co změní zase jeho rozhodnutí, jeho úmysl domoci se jakéhos takéhos postavení a oženiti se s Annou Kopeckou. Toto „něco" je právě k r i s e dramatu, jeho krvavá rána. V tomto bodě je právě revolučnost p. Jirásková. Stane se, co nemohl nikdo předvídati.

Druhý syn Divíškův, obmezený, tupý, surový chasník Bobeš, vyvolený dědic svého otce, serve se v osudný večer s mladým Kopeckým, bratrem Anniným, a je od něho v křížku náhodou zabit. Tím je situace vypletena z běžících dějových nití. Vyjasní se všecko v tuhé hotovosti, v pevném zakrojení nože, kterým sklátil Bobše.

Starý Divíšek je připraven o dědice, jak jej pojímá podle svého názoru, totiž o lopotné zvíře, které by zachovalo a rozmnožilo nabytý statek a odevzdalo je jinému takovému tažnému těžkému zvířeti, svému synu. Jeho rodový cíl je rozdrcen, jeho rodový sen je zasažen bleskem z čisté oblohy, když již ho dosáhl, kdy po něm vztáhnul již lačnou křečovitou ruku.

Nyní zbývá mu jen jediný mužský potomek, alumnus Jan, který by mohl uskutečnit jeho rodový sen. Je pravda, že není vhodným materiálem k takovému cíli, že není z toho těsta jako byl Bobeš, že je v podstatě své prvek jedinečný. Ale starý slevil by nyní mnoho ze své zarputilé tvrdošijnosti. Ta, zdá se, je nyní zlomena v té nevypočítatelné tajemné katastrofě, rozlámaná a zvětralá pod tímto hromovým úderem. Vyvřely v něm, tušíme, nyní ryze lidské srdečné city otecké, běží mu nyní jen o syna, zdá se. Ale ten odvrátí se nyní od zlomeného zarputilce. Jemu na vzdory vstupuje do semináře. Otec je bez dětí. On, který žil jen pro sen rodový, strouchniví v studené němé sirobě. Výstřední výlučnost jeho je ochromena výlučností druhou, právě protilehlou. Zcela pravidelná geometrie viny a trestu, zvážená na lékárnických váhách. Jan změnil znova (po třetí) svůj úmysl a tato změna dovršuje katastrofu. Je neúprosný, poněvadž podle autorova záměru musí být neúprosný.

Jak viděti, je středem, kritickým bodem hry p. Jiráskovy katastrofa druhého aktu, náhlá, náhodná, nečekaná a nepravděpodobná smrt Bobšova. V jeho smrti leží trest pro Divíška. Do Bobše složil všecku svoji naději a lásku. V Bobši je potrestán za ni.

Jaká je smrt Bobšova? Zcela náhodná a nepravděpodobná, opakuji. Stejně

Digitized by Google

nepatrnou pravděpodobností mohl Bobše usmrtit blesk, rozdrtit vyvrácený strom, mohl se na něho sesunout strop nebo mohl podlehnout epidemii.

Smrt Bobšova je náhodná. Náhoda? Co je to náhoda, ptáte se. Pojem naprosto nefilosofický. Otevřete filosofy a čtěte. Náhody není, vykládají vám. Náhoda je klam, je naše nevědomost a neznalost. Všecko děje se zákonně, příčinně, nutně. Ten však, kdo nezná zapjatosti příčinné, nutného sledu podmínek a účinků, mluví o náhodě. Je to prázdné slovo, kterým maskuje svoji nevědomost. „V přírodě není nic nahodilého, nýbrž všecko je nutností božské přirozenosti určeno, aby určitým způsobem existovalo a působilo“, čte se v I. knize, 29. větě Spinozovy Ethiky.

Jak viděti, je sám pojem náhody úplně falešný a nereálný. Je to subjektivný omyl, blud a klam, je to něco čistě záporného — t. j. pouhá nevyjasněnost, nevysvětlenost postupu, cest a stezek, kterými jde, vine se a stéká pramen jevů, jich sledu a souvislosti.

Z těchto důvodů nelze pojem náhody připustiti jako rozhodující střed dramatické stavby a její klenutí. Neboť v uměleckém díle jako v každé stavbě, žádáme stále nutněji a urputněji určitou pevnost a logickou souvislost jednotnosti. V dramatě právě běží o to, abychom poznali a vysledovali ten řetěz příčin a účinů, tu zapjatou řadu jevů — postup, jakým z prvního činu, z počátečního *a* dochází se nutností logického rozvoje k poslednímu faktu *n*, které je pak filosofickou a mravní kritikou prvního, počátečního *a*, tragického činu dramatické figury. Mezi prvním a posledním členem musí býti zcela zřejmá, světelná, nepřetržitá souvislost příčiny a účinu. Musíme viděti a slyšeti tu celou řadu fakt, která osudně a nutně vyplývají z prvního a vedou nepřetržitou, železnou důsledností k poslednímu. Jak první čin, první faktum zrodí druhé a to třetí atd. — tento postup železné logiky — tato ozubená kola, která jsou vpletena jedno do druhého — tato příčinná rodová spojitost členů je právě dramatická logika. V ní běží o to, ukázati, jak v prvním činu je skryt, obsažen čin poslední, katastrofa, ukázati čin poslední, konečné rozhodné faktum jako přímý a nutný důsledek prvního. Neboť jedině pevnou zřejmostí a správností této řady je dána dramatická kritika, éthické ocenění rozhodného kroku rekova. Kde této logické řady není, tam není dramatu — poněvadž schází každá perspektiva, každá reflekse a kritika ideová.

Slovem: pojmovou a přirozenou podmínkou dramatu je nám určitost a zapjatá souvislost faktů (determinace). Od ní však právě dobře a přesně se musí odlišovat osudnost, fatalismus. V osudnosti je obsažen již pojem náhody. Cosi se stalo osudně, znamená jen: stalo se to nutně, poněvadž tak se musilo stát, poněvadž prozřetelnost tak ustanovila, rozhodla, předurčila — ale bližšího nic nevím, postupu, jak se tak stalo, neznám. A v tom jest zásadný rozdíl mezi determinismem (určitostí) a fatalismem (osudností). Fatalismus je pouhá, nahá víra, determinismus je věda. Fatalista bez důkazu věří v předurčenou nutnost dějů. Determinista tento nutný, vnitřně zapjatý sled dějů zjišťuje, dokazuje na hotových konkretných hromadách jevů, jež seřaďuje po logických zákonech v příčinu a účin. Fatalismus nic nedokazuje, nic nekritisuje; on je pouhá víra a nesnese kritiky. Visí celý ve vzduchu, nemá vůbec podkladu fakt a cifer. Je to nejkrajnější mysticismus, který všecku rozumovost a priori vylučuje. Determinismus naproti tomu sama rozumovost, sama kritika, samo poznání, zkoumání a přesvědčování. Mezi determinismem a fatalismem, jak patrno, je rozdíl zásadní, a směsovati oboje je nelogická nesoudnost. Fatalismus objevuje se na počátku dějin lidských, v malé kultuře rozumové, kdy badavost a kritičnost není rozvinuta, na nižších stupních civilisace. Je čiře citový, lenivý a hluchý. Rozvojovým postupem,

Digitized by Google

vzrůstem rozumovosti, pozorování a kritického šetření ustupuje vědě, determinismu. Fatalismus cítí zapjatost a souvislost všech jevů, všech faktů, ale nemůže jí dokázati, přijímá ji slepě jako tajemnou záhadu. Determinismus teprve ukazuje a na určitých, hmotných případech zpytuje a dokazuje nutnou příčinnou souvislost jevů. Rozvoj rozumový je celý dán touto drahou a nejen rozumový, i mravní a estétický. To, co z počátku tušíte a nejasně dohadujete jako zapjaté a souvislé, na konec jako takové zjišťujete a nazíráte. Rozvoj dramatu ukazuje také tuto cestu. Mnohé staré řecké tragedie vězí ještě větší menší částí ve fatalismu. Dnes je nám však fatalismus na jevišti naprosto nesnesitelný, neuspokojuje nás, dráždí a dusí svou tupou pohodlností a snadností. V moderní době vyskytuje se sem tam (v krajním romantismu a krajním naturalismu) jako zvláštní umělecké poblouzení, které obyčejně rychle zmizí a přivede se samo ad absurdum. Žádáme dnes všude více, určitěji a naléhavěji souvislost logické nutnosti, důkaz a hmatavou jistotu toho zapjatého řetězu příčinného. Fatalismus sueseme dnes pouze jako psychologický, jako látku dramatu, ale ne jako jeho formu, ne princip jeho komposice. Chutnám ku př. výborně poesii fatalismu u Maeterlincka, kde se mi fatalismus podává pouze náladově jako psychologický fakt, objektivně a zkušebně v podobě strachu, bázně, předtuch a zděšení — ale je mi nesnesitelně odporný v dramatě p. Jiráskově, kde má býti ideovým důkazem, kde je podstatou stavby dramatické, celou jeho formou, vlastní spekulativnou záhadou. Pan Jirásek dopouští se téhož bludu jako kdysi krajní naturalista Diderot a krajní němečtí romantikové t. zv. Schicksalstragedie. Aby ukázal falešné stanovisko, pochybenou snahu svého Divíška, jeho otcovskou vinu a hřích — použije k tomu náhodné rvačky, v které zabijí mu Bobše. Nemusil být ani tak vyběravým — stejnou cenu logickou a důkazovou měla by Bobšova smrt v posteli na tyfus ku př. Nebo ještě radikalnější cesta, aby úmysly a snahy Divíškovy byly obráceny v prach a popel: — mohl zemřít sám dříve, než dosáhne statku Kopeckých, raněn mrtvicí. Není třeba karrikovat, aby bylo patrno, že autor nemá nejmenšího smyslu pro dramatickou logiku. Neboť každému diváku běží o to, vědět, jak pochybená snaha Divíškova sama sebou se na něm pomstí. Jak tím, že bludný úmysl svůj pojal a prováděl — sám první stal se jeho obětí. Takové je tu thema dramatické logiky. A na ně není žádnou odpovědí smrt Bobšova ve rvačce. Je to pouhé mrzuté neštěstí, mrzutá náhoda, která nesouvisí nijak příčinně a logicky se špatným otectvím Divíškovým. A účinek této katastrofy je jen čistě napínavý, hmotně rozrušující. S hlediska dramatické logiky je roveň nulle, je naprosto lhostejný. Pan Jirásek nedokázal, co chtěl a měl dokazovat: totiž že Divíšek je špatný otec a jaké smutné následky vede za sebou toto špatné otectví pro rodinu a hlavně pro něj sama. Chtěli jsme vidět, jak otravuje a rozrušuje tato chorobná zvrhlá snaha děti a jak na konec tyto přirozenou důsledností reakce odemstívají se otci; chtěli jsme kritiku snahy Divíškovy viděti zcela hmotně v příčinné důslednosti, v zhoubě, které podlehne na konec sám; chtěli jsme viděti, jak tento tvrdošijný tupec na konec prohlédá pod ranami, bolestmi, klamem, kterou mu přinese důslednost jeho snahy, logika cesty, kterou sám chtěl a kterou sám šel.

Otci p. Jiráskovu schází všecka komposice, všecka dramatická logika, všechna myšlenková hodnota. Nepřesvědčuje jasně vedeným důkazem logické nutnosti, logikou činů, nýbrž ohromuje, zastrašuje, rozrušuje pouhou slepou náhodou. Je to hra myšlenkově pustá a prázdná. Nemůžeme v ní býti vzrušeni kritickou účastí psychologickou, poněvadž necítíme nikde hybné pracující teplo rozboru a důkazu. Je to melodram slovem, který budí buď tupý úžas nebo mlhavou sentimentálnost jako překvapující nevypočítatelnost náhody vůbec.

Digitized by Google

Jsme sklíčeni a sklamáni po smrti Bobšově stejně, jako kdyby bylo zahřmělo a blesk zabil Bobše nebo Divíška nebo zapálil statek. Nedokazuje to nic. Důkaz, postup, vývoj si p. Jirásek vůbec škrtnul. Zdá se, že bude dokazovat, chystá se k tomu, vidíte přípravy, a na konec vezme houbu a smaže všecko. Takové sklamání působí trapně a odporně.

Jedno lze namítati, co bylo, tuším, všemi přehlédnuto. Vypouštíme z počtu totiž povahu Divíškovu. Je to, jak známo, člověk tajemný, pověrčivý, bigotní, jak se zdá. Lze tedy namítnouti: tomuto pověrčivému člověku je smrt Bobšova hotovým, skutečným důkazem, že bloudil ve svých snahách. On, který zavěsuje lampu před svatý obraz a blahořečí bohu za zkázu svého nepřítele, netuší, že vedle v komoře leží umírající syn. Nebude vidět v této náhodné smrti prst boží? Není ona tomuto fatalistovi a mystikovi zřejmým, nevývratným důkazem a trestem? Proti tomu je nutno ukázati, že Divíšek není dosti rozhodně a prohloubeně kreslen jako fatalista a mystik; psychologicky je vůbec nevyjasněn nanejvýš povrchně, plaše, mělce a rozplizle ve stínu narýsován. Ale i kdyby tomu tak bylo, je hra stále roztržena, beztvará, zvrhlá a prázdná, poněvadž pan Jirásek postavil jiné thema, než na jaké odpovídá: thema jedná o důsledcích zvláště zvrhle pochopeného otectví a ne o nepříčetnosti fatalisty. Je jasně viděti, že p. Jirásek nepochopil naprosto dramatickou logiku, příčinnou závislost a objektivnost dramatického důkazu: — místo důkazu objektivného, místo logiky faktů a činů, podává logiku — tupého šílence, totiž jeho neobjektivní víru, lépe jeho pověru. Ta by měla býti dramatickým důkazem. Místo řetězu logického určení — subjektivní mátohy, hallucinované představy monomana. To je skutečně postup všech tragiků osudovosti: místo řetězové řady skutečností, místo objektivného, konkretního sledu logické nutnosti podávají překvapující, nepravděpodobné, nevyzpytné náhody, které jsou důkazem jen pro horečný, nebo stuhlý, tupý mozek jich nepříčetných, pod průměr chápání a usuzování stlačených reků. Takový je také Divíšek p. Jiráskův. Je to v sazích kreslený surový divoch, nevyzpytovaný hloubavec, tajemný a šíleně tvrdošijný podivín, o jehož duševním ustrojení ničeho nevíme, které nám není ničím odkryto a odhaleno. Chápeme pak také úplně, proč neodvážil se pan Jirásek na demonstrační hru logického rozvoje, na objektivnou určitost skutečnosti a proč odevzdal se fatalismu, jeho subjektivným dýmům a mlhám, které nepřipouštějí, ba přímo vylučují všecku kontrolu, všechnu kritiku a poznání. Vidíme to v naprosté neschopnosti k psychologickému rozboru a rozvoji, která nás přímo zaráží i ve všech ostatních figurách „Otce".

Starý Kopecký i jeho žena, Václav i Anna Kopeckých, Jan Divíšek — ti všichni kresleni jsou úžasně mdle, prázdně, bez reliefu i barvy. O duševním ustrojení jich ani prostě o temperamentu, nemáme názoru. Bobeš Divíšek a venkovský kořenář a zpěvák-předříkač Křivda jsou jedině chyceni vnějškem jako zajímavější, pestřeji slátané loutky. Pánové Sedláček a Mošna mohli jim tak vtisknouti výraznější minci než ostatní herci svým kalendářovým tuhým odlikám.

Ještě poznámku o druhém aktě „Otce". Mlhavé, šeré, smutečními stíny zalité thema fanatismu nese samo v sobě sílu jisté suggestivné náladovosti, dušemalebné a podmračné poesie. Tak se stalo, že p. Jirásek, tento tak prosaický prosatér, napsal druhý akt, který má jistou vyvolací sílu ve svém konci, kdy v kmitavém dešti olejového kahanu, rozžehnutého před bohorodicí, v široké záplavě měsíčného světla, jež venku stojí jako zelenavá louže, sbíhá se zvolna poděšená ves k mrtvole Bobšově a starý Křivda, rozhořčený a malicherně zlostný, že posýlají pro lékaře, odchází skřehotaje jako sýček táhlý pohřební žalm nad

Digitized by Google

teplým ještě tělem. Zdálo se mi, že tu p. Jirásek přestoupil do školy k Maeterlinckovi. I ostatek potvrdil mi, že pan Jirásek „podivně zabřídá", jak zní slovníkový termin naší starší musejníkové kritiky. Na neštěstí je suggestivná síla této sceny ve vás ihned zdušena, když si uvědomíte liché a falešné motory její, a působí pak odporně jako dekorační klam a násilný světelný effekt, který přichází nejlépe vhod dramatikům, kteří mají v hlavě tmu.

Celkem mne p. Jiráskův „Otec" překvapil. Vyložil jsem již nahoře, jak. Čekal jsem každým způsobem plod správnější, korektnější, akademický a viděl jsem lichý a zvrhlý revoluční náběh — třeba ke stu let starý náběh — ale přece jen revoluční. „Otec" byl by dnes zajímavý, i kdyby jej napsal kdokoliv. Že napsal jej p. Jirásek, uvádí v úžas. (Dokončení.)

M. A. Šimáčkovi a J. V. Sládkovi.

Pan Šimáček začínaje spor v referátě o Klášterského „Violách", prohlásil mne za literárně nečestného, jemuž neměl prý p. Machar podávat ruky. Vrátil jsem urážku p. Šimáčkovi a doložil ji: p. Šimáček, řekl jsem, není kompetentní rozhodovat v otázkách literární cti, poněvadž má za sebou velmi špinavou redakční praxi. Pan Šimáček žádal na mne bližší výklad a důkaz toho tvrzení a postavil tři otázky (Světozor, 167):

1. Kterak vykořisťoval té náhody, že mladí umělci musí tisknout ve Světozoru;

2. Pro koho, pro sebe-li, či pro jiného;

3. Kteří to jsou ti umělci, již by musili ve Světozoru tisknout.

Odpověděl jsem na ně v minulých Rozhledech, ne cifru za cifrou, ale logickou řadou, z níž si je p. Šimáček snadno sestaví:

ad 1. Vykořisťování záleží v tom, pravím tam, že p. Šimáček žádá změn uměleckého výrazu a stylu dotyčných prací.

ad 2. Pro koho to činí? Pro svůj list, pro obecenstvo, aby se neurazilo v známé lenosti mass novým a překvapujícím a neodběhlo.

ad 3. Jmenoval jsem pp. Svobodu, Mrštíka a Sovu, s nimiž jsem hovořil o těchto věcech a kteří nesli nelibě opravy, k nimž je p. Šimáček nutil. Nutil, poněvadž je postavil před alternativu: buď se podrobíte změně nebo vám práci neotisknu. A ptám se znova: co má učinit člověk, který má tisknout ve Světozoru ročníkový román jako p. Mrštík Pohádku máje, když p. Šimáček žádá na něm vypuštění nebo změnu několika vět? Bude státi na svém a nepovolí. Ale pak mu vrátí jeho román, on ztratí rok, snad dva, než mu jej vezmou jinde. A je otázka, přijmou-li mu jej jinde. Objemem vyrovná se Světozoru jen Zlatá Praha. Jinde již pro objem listu je věc více než pochybna. Co tiskli tito umělci ve Květech a Lumíru, byly práce menšího rozsahu. Tlak okolností, bídné hmotné poměry, touha projevu a styku s čtenářstvem, kterého je umělci třeba jako plícím vzduchu — ty všecky poměry, které zná p. Šimáček stejně dobře jako já a po kterých se s uměle nechápavým úžasem vyptává — způsobí, že se poddá se vzdorem v duši, s odporným žlučovitým pocitem urážky a pokoření, s přikrytou ranou, která hlodá a otravuje.

To byl smysl mojí odpovědi: jasný, určitý, čistý.

Pan Šimáček mu jistě dobře rozuměl. Ale hraje nechápavého k vůli mystifikaci obecenstva.

Chytá se slova „vykořisťovat". Je prý to nepoctivé slovo. — Ne, p. Šimáčku, to slovo drží pevně, jako hřebík ve zdi. Zatluku vám jej však ještě pevněji do lebky, libo-li. Zvedněte tedy hlavu a dávejte pozor! Víte, co je to

Digitized by Google

využitkovat náhodu? Kýváte. Nuže, zrovna to je: vykořisťovat náhodu. Drží teď již hřebík ve zdi, totiž v hlavě?

A jakou „kořist" si tak získáte? Velmi smutnou. Vím, čím vám zaplatí každý soudný umělec: náležitým opovržením. Přečtěte si jen odpověď p. Sovovu v 11. čísle Nivy, kde mluví, že změny, jež vám povolil, „byly ho nedůstojny", kde koncese, jež jste od něho žádal, nazývá „zbytečnými", a odvrhuje povolnost svou se vzrůstem uměleckého sebevědomí, kde konečně vrhá zasloužené světlo na vaši ubohou redakční praxi, která by chtěla ustanovovati umělci i volbu látky, na žalostný váš „program", v kterém běží ne o myšlenky -- ale o abonenty. Přečtěte si i vysvědčení, které vám vydává v našem listě i p. Mrštík!

Běželo mi o to, ukázat, co tím umění i umělci, karakternost a individualita obou — ztrácí! Jsem rád, že otázka, kterou jsem vyvolal, objevila se jako důležitá otázka literární. Že umělci z vlastního podnětu, bez mého vědomí a vyzvání přihlásili se, pp. Sova a Mrštík, a illustrovali ji tak markantně. Že ukázali ji jako otevřenou přikrytou ránu, jíž nikdo nechtěl vyšetřit a na jejíž zhojení nikdo nepomýšlel.

Jsem rád, že otázka redaktorská, otázka vydavatelská a podklad její: výrazná volnost, svézodpovědnost a sebevědomá jedinečnost umělce stala se předmětem úvah, které se budou, doufejme, prohlubovat a které nezmizí již z novinářské veřejnosti.

Co je těch několik surových, lživých urážek, které na mne vylil počestný p. redaktor Světozora, za takovou cenu?

* * *

Pan Šimáček ve Světozoru z 8. března ještě pochyboval, že pp. Mrštík, Svoboda, Sova si stěžovali na jeho praxi redaktorskou. Dnes předkládám mu zde důkazy písemné, vlastnoruční tvrzení dotyčných pánů: prohlášení p. Svobodovo i obšírný výklad a doklady p. Mrštíkovy; v podstatě potvrdil také totéž p. Sova, třebas malicherně se zarážel o slovo „stěžovati si". Slovo snad nepřilehá, ale věc je správná pod ním. Vím, že nestěžovali si mi dotyční básníci jako si stěžuje dítě učiteli nebo podřízený představenému. Chtěl jsem říci prostě, že v hovorech svých mluvili o malé redakční delikátnosti p. Šimáčkově a nesli ji s nelibostí; projevovala-li se sarkastickým posměchem či jinak, je při věci vedlejší.

* * *

Pan Šimáček přiznává se ostatně stále otevřeně k tomu, že umělecké ohledy v jeho redakčním programu podléhají ohledům — obchodním. Tak ve „Světozoru" z 8. března píše, že má pro změny svoje „důvody" (!!) v závazném svém zřeteli **na několikeré censury** a různost kruhů širokého obecenstva." Několikerá censura! Myslím, že úpíme dosti pod jednou, úřední.

* * *

Napsal jsem, že je mi lhostejno, podniká-li p. Šimáček opravy se svolením spisovatelů nebo bez nich. Spisovatelé — a to dokazují svědectví všech tří pánů — podrobují se jim s nelibostí a odporem a nesou je tedy jen z nutnosti, z tlaku okolností. Neumělecká duše p. Šimáčkova, opakuju, jeví se v tom, že od spisovatelů žádá těch oprav, že nemá úcty k uměleckému dílu, k jeho zvláštní, původní výraznosti. Je to cechový, lineárový člověk.

Digitized by Google

Nalezne-li kde nové slovo, výrazný odstín barevný nebo důrazný, nemá žádné jiné snahy, než ho setřít.

* * *

Uvedl jsem však v posledních „Rozhledech" určitý případ, kdy p. Šimáček bez svolení autorova zkomolil báseň. Běží o poslední řádek p. Sovových „Zimních večerů" (Světozor, 1888, str. 307). Pan Šim. přiznává se k činu, ale vykrucuje jej se stejnou drzostí jako uměleckým nepochopením. Tvrdí, že „zcela žádný cit" je logicky nemožné v básni, že předpokládal, že se p. Sova přepsal (!) a tedy že korrigoval báseň po svém domyslu, jemuž prý dal za pravdu ostatně sám p. Sova, když tisknul v knížce (která, mimochodem podotýkám tu závažnou okolnost: vyšla u p. Šimáčka) „Realistické sloky": vřelý, prostý cit. Tak prý sám p. Sova přivedl mne ad absurdum. Jsem prý hloupý kritik a blamoval prý jsem se v celé věci nesmrtelně.

Poněvadž p. Sova v poslední „Nivě" „nemůže se upamatovat", jak to vlastně s těmi „Zimními večery" bylo, pomohu zde jeho paměti a vyložím tajemný proces, kterým nejprve bezcitná a rozmarná p. Sovova brunetka stala se citovější než všecky Schillerovy blondýny nebo p. Sládkovy dortové milenky v národních krojích, vypůjčených z matičných slavností. Dostala prostě strach z pp. redaktorů a kritiků, pomyslila si, že by to bylo „shocking" a — polepšila se. Ve strachu zapomněla jen na něco, čemu se říká logika a důslednost konceptu.

Fakt je ten, že v původní versi autorově zněly poslední tři verše:

neb hezká brunetta mne může okouzlit,
jež rozmar měla by a zoubky perleťové
a vlas jak černá noc a zcela žádný cit

a že jsou nejen zcela srozumitelné, ale daleko jednotnější, logičtější a celejší než verse druhá „vřelý, prostý cit". Pan Sova učinil tu pěkný objev, originelně náladově dokreslil psychologické pocity nudy. „Moje naděje a touhy byly v těchto dlouhých, jednotvárných dnech nudy podivně kruté a zlostné", píše Stendhal ve svém Deníku (1804); chtělo se mi ženy, která by mne vydráždila svou chladnou netečností z mojí stuhlosti (léthargie)". Stendhal, kterému se Taine, Bourget, Brandes a j. a j. poklonili jako největšímu psychologu, bude snad pp. Šimáčkovi a Sládkovi přihlouplým fantastou — ale mně je svědkem rozhodným. Jisto je a psychologové dobře vědí, jak zlostně a podrážděně bývá zabarven citový život v depressi mdloby a nudy. A mně, když jsem četl báseň p. Sovovu před tím, než byla poslána p. Šimáčkovi, vtiskly se přímo do paměti poslední verše. P. Šimáček soudil však jinak: jemu bylo kuriosní, že tak lze cítit; on myslil, že nudící se člověk sní o ženě jinak, nějak idyllicky vzrušeně. A odtud jeho konvenční banalní „oprava". Pan Sova zpáčil se později sám, nevím proč, ale druhá verse jeho je nešťastná (nejen umělecky všední a prázdná): nelze přece říci jedním dechem o děvčeti, že má rozmar a vřelý, prostý cit. Jednotnost posledního pojetí je tím také porušena: logická řada vede zcela jasně tak: brunetta — rozmar — černý vlas — žádný cit.

Přenechávám s největším klidem všem psychologům, aby rozhodli tuto při. Každému, kdo zná se v otázkách uměleckých, kdo zná zejména duševní život mladého umělce — nejisté tápavé hledání, znepokojenou úzkost poctivé umělecké duše — je tu všecko jasno. Pan Sova, tehdy snad 22letý básník nemůže tu nic ztratit z naší úcty jako umělec. Ale vina všecka padá na hlavu takového redaktora, jako je p. Šimáček. Věděl jsem o změně, již proved p. Sova ve sbírce a vzhledem k ní, užívaje jí jako určitého demonstračního

Digitized by Google

předmětu, jako typického dokladu pro psychologii uměleckého zviklání a zastrašení psal jsem v posl. Rozhledech o žalostných důsledcích, k nimž vede takováto praxe. Mladí lidé zastrašují se, zrazují se, podtínají se ve svém vzletu k novému.

* * *

Pan Šimáček nerozumí pořád ještě mému soudu o p. Klášterském. Je to komické, jak tento trpaslík plete se stále na bojišti. Odbudu to zcela krátce: p. Klášterský, řekl jsem a opakuji znova, není umělec; přes to podařilo se mu několik lepších čísel, několik šťastných drobných kombinací po cizích vzorech. Je tu teď všecko jasné? Či nechápou pp. Šimáček a Sládek, jak vědomě nově, volně a důsledně tvoří umělec. A jak z drobtů, z náhodných nálezů cizích mincí, z vtipu, píle a šťastné shody žije kopista?

* * *

P. Šimáčkovi přiběhl ku pomoci p. Sládek v Lumíru z 10. března. Chtěl parodovat, jak dovedl a uměl, význam a vážnost pře. A to je zajímavý fakt. Pro uměleckou původnost má dnes Lumír posměch; nechápe ani, oč běží. Sešel skutečně až stařecky. Když byl v mužných letech, bral podobné věci **velmi vážně**, jak nám dosvědčuje str. 454. Lumíru z r. 1887. Tam totiž dočte se čtenář, že p. ředitel Bartoš vytiskl báseň „Ptáky" p. Jarosl. Vrchlického v čítance pro 2. třídu gymnasijní změniv v ní dvě slova: azur v „blankyt" a „smaragd" v „zeleň" a vypustiv některé verše. A dočte se tam následující charakteristiky jednání p. ředitelova (jež mimochodem já sám pokládám za omluvitelné a vysvětlitelné): p. Vrchlický mluví tam „o herostratské práci slovutného paedagoga, bezohledném, zaslepeném amputování" a na konec „nemůže se zbaviti evangelické paraboly o penězoměncích a svatokupcích v chrámu, na které povstal Kristus s důtkami a karabáčem." A to šlo prosím, o báseň, která beze změny, jak vyšla z péra básníkova, byla vytištěna v „Dojmech a rozmarech" a kterou upravil p. Bartoš — pro ubohé sekundány. Věru, tenkrát byl Lumír daleko radikálnější než dnes nejkrajnější výstřelky Moderny. Ovšem bylo to — před osmi roky.

Pan Sládek pochopí teď snadno, kdo je tím lvem s hoblinovou hřívou a nestačí-li tak daleko jeho vtip, tož aspoň tolik, že kdo chce pročesávat lvům hřívu — musí mít sám nejprve čisté nehty.

* * *

Pan Šimáček chlubí se v posledním Světozoru gratulacemi, jichž se mu dostalo od četných přátel i od „vzdálenějších literátů, od nichž „to neočekával" po vítězné kruciádě proti „levému křídlu Moderny", jak vtipně píše „Naše doba" (ono to není hloupé vnášet i do literatury politiku a konstruovat si divokou levici, aby člověk mohl hrát solidní elementy středu nebo pravice).

Slyšel jsem kohosi, kdo karakterisoval celé přítomné tažení Šimáčkovo „maturitní prací pro Akademii".

Jak vidět, není k ní mnoho potřebí: nějaká ta surovost, nějaká ta lež, nějaké to hlupství a — mnoho papíru, nějakých dvacet sloupců Světozora petitem.

21. března 1895. *F. X. Šalda.*

K žádosti p. Šaldově potvrzuji, že jsme před lety s přáteli pp. Mrštíkem, Sovou a Šaldou mluvili o způsobu oprav p. Šimáčkových a těžce jej nesli.

V Praze, 18. března 1895. *Fr. Xav. Svoboda* m. p.

Digitized by Google

L'affaire.

F. X. Šalda contra M. A. Šimáček a M. A. Šimáček contra F. X. Šalda.

V poslední polemiku, která se rozšířila mezi pp. Šaldou a Šimáčkem, bylo strženo i moje jméno. Hlásím se tedy o slovo.

Pan Šimáček prý mění a škrtá moje rukopisy. Mění a škrtá. A proč by také neškrtal, když má co a je redaktorem? Já mu právo k tomu dal a on se toho také dovolává citováním mých soukromých listů. Ujistí-li mne redakce, že ta a ta místa jsou rozvláčná a nudná — který autor by se před tím nezatřásl? K seškrtávání takových míst dal jsem mu tedy volnost úplnou. Jenže, kdybych byl věděl, že můj soukromý list bude uveřejněn, byl bych si ho napřed zredigoval a byl bych napsal: Co je nudné, není umělecké — a lépe řečeno, co není umělecké. je nudné. Za každý takový škrt jsem redakci povděčen až do dnes. Kdybych práci svou mohl nechat tak pět let ležet, takovou proceduru vykonal bych si sám. Jinak nezbývá, než mít všechnu důvěru v redakci. A já ji také měl. Nudu tak zvaného průměrného čtenáře jsem ovšem na mysli neměl. Tu jsem nerespektoval a nebudu respektovat nikdy. A proto také některá „nudná" místa půjdou do zvláštního vydání zpět.

Těch věcí se tedy moje stížnost netýkala. Naopak.

Nač jsem si stěžoval a stěžovat musil v hovoru nejen s p. Šaldou, ale i jinde, byla místa jiná.*) Ta místa byla umělecky nutna, ale z ohledu na čtenářstvo ve Světozoru neuveřejnitelna. A tu padla nejen slova, nejen věty, ale celá jedna partie. O první polovici této partie mne p. Šimáček ujistil, že je nudna — (Říša se nudí — čtenář prý také) — o druhé polovici se vyslovil: je taková, že „ji uveřejnit nemohu a neuveřejním". Abych nemluvil slepým o barvách, jsem nucen, několika slovy o té scéně z Pohádky máje promluviti.

Byla to partie, kde Říša doráží k myslivně, nenaskytne-li se mu příležitost, buď s Helenkou mluvit nebo ji aspoň vidět. Ale marně obchází, marně doráží. Helenky jakoby nebylo. — A tu se mu jedné noci zdá, že se mu zjevila dobrá jeho víla a prováděla jej myslivnou. Dveře se samy před ní otvíraly, samy zavíraly a tak až na verandu, až přišli na jedno místo, kde jakoby opouštěli zem a přestupovali do jiného světa. Přišli do krásné zahrady a tam tolik bylo kvítí, jakého ještě nikdy a nikde neviděl. — Ach tu je krásně! zvolal Říša stoje uprostřed té zahrady, a pojednou jemu zcela na blízku pohnulo se v trávě cosi dlouhého a tenkého. Přiskočil blíž a udivením div nevzkřiknul. V chladu vysoké trávy v lehoučkých a jako do koupele připravených šatech hověla si ta, kterou hledal po všech pokojích. Vítala ho modrýma svýma očima a ležíc na znak v zeleni, vztáhla po něm své dlouhé, bílé ruce a přitiskla jej k sobě. Zdála se ještě štíhlejší a krásnější na zelené půdě a když promluvila, jako by stříbro kul.

— Ty's mě hledal!? pravila. O — o, zasmála se svým měkkým, hrdličkovým smíchem a dala se do nového smíchu. — O — o —!

A tím „O" skončil Říšův sen.

Po tom snu — pravím dále — uhnízdily se Říšovi do hlavy všelijaké kudrnaté myšlenky a aby se jich zbavil — šel do polí — — atd.

---

*) Listy p. Šimáčkem citované psal jsem v době, kdy jsem neměl od něho nazpět i .- kopisu Pohádky máje. Soudil jsem dle paměti Teprve v srpnu 1892, když jsem celý i i- kopis měl zpět v rukou, zarážely mne četné škrty a opravy neodůvodněné a zbytečné. Tenkr .t teprve stěžoval jsem si p. Šaldovi a jinde.

Digitized by Google

To je celé to místo, o kterém pan Šimáček praví, že ho uveřejnit nemůže a neuveřejní.

Škrtnutí této partie odůvodňoval pan M. A. Šimáček následujícími slovy: „Dem Reinen ist alles rein, pravda, ale těch čistých duší, jež povídku Vaši budou číst zrovna dětskýma očima a dětským srdcem, napočítal byste sám málo, a jaké reflexe navážou ostatní čtenáři k těm místům, víte sám; vždyť je z nich zřejmo, příliš zřejmo, že jsou psány s úmyslem, takové reflexe vyvolat.“ — — —

O příčinách, proč by se tato partie čtenářstvu Světozora předložiti nemohla, nejsem přesvědčen do dnes. Třeba jsem svolil, škrt učiněn a nelibost zůstala. A ptá-li se pan M. A. Šimáček ve Světozoru, proč jsem si mu nestěžoval přímo, buď ústně nebo dopisem, je na to lehká odpověď. Veškera taková stížnost v tomto případě je zbytečná a jalová. Co tam, to tam. Řekne-li se mně přímo — tu partii nemohu uveřejnit a neuveřejním, odpadají všecky zbytečné revolty a tedy i banální stížnosti napotom. Z toho ovšem neplyne, že bych o takových věcech neměl pronésti svůj úsudek, když v hovoru s někým o podobnou otázku zavadím. Škrtání takových míst a smlouvání o ně budilo ve mně vždycky revoltu a to tím větší, čím méně jsem chápal důvody, proč se tak děje. Já v tom místě žádného nebezpečenství pro Světozor neviděl.

Tak jsem na př. naprosto nechápal, jak zmizet mohla jedna věta v poslední části Pohádky máje — — — Říša s Helenkou slaví svatbu. Byli na ní strýc i otec i matka — a snoubencům zpívají při hostině všeci ptáci lesa i jeho veličenstvo císař a král všech zpěváků navštívil hodovní jejich síň, dal si tu práci a okrášlil svým zpěvem celou hostinu, na které byl i autor této písně. Ale když dojít mělo k největšímu okamžiku celé slavnosti a Helenka čistá posud jako lilijum poprve se před svým božstvím objeviti měla v celé své rusé kráse, shasla všechna světla, stichly všecky zpěvy, kolem všech očí udělala se náhlá tma a protože na tom místě, kde stál váš nejponíženější sluha, byla papírová zem atd. — — —

Věta podškrtnutá zmizela a zůstalo: ale když dojít mělo k největšímu okamžiku celé slavnosti, shasla všechna světla, stichly všecky zpěvy atd.

Jak? Proč? musil se ptát každý. Jaký to byl největší okamžik celé slavnosti? — — — Celý odstavec se tu řítí v nic. Tón je tu přece pohádkový, ovzduší také, logika reelního života je tu protivná — zbývá tedy jen námitka, že by si zas nějaký nečistý čtenář mohl myslit, v tom okamžiku že se Helenka před Říšou objeviti měla nahá. Proto musela všecka světla shasnout, všechny zpěvy ztichnout — — Ó horreur! Té myšlenky se musil čtenář uchránit. — —

Takových škrtů se ovšem moje díky netýkaly. Ty jsem přijal nevědomě a utvořil jsem si o nich svůj úsudek. Hájit takové škrty nemohu a nebudu nikdy. A opakuju znovu, kdybych byl věděl, že soukromý můj list bude veřejně citován, byl bych tento rozdíl tam vyznačil.

A dost už o tom. Hnusí se mi, mluvit neustále o sobě. Pan M. A. Šimáček zdál se mi příliš choulostivým a já mu to také nejednou do očí řekl a za volnost co největší vždycky jsem se přimlouval. Ke konci povím, jaký vliv má takové omezování svobody na duši autora. Choulostivost ke mně byla tím nápadnější, čím větší svobodu jsem měl v časopisech ostatních. V „Květech“ jsem měl na př. práce nepoměrně smělejší než ve Světozoru. Svatopluk Čech neškrtl ani sebe nebezpečnější místo. „Matice lidu“ je podnik tak rodinný jako žádný jiný a nebylo v Santě Lucii škrtnuto nic.

Ale je pravda, naše listy zdají se být pod mnohonásobnou kuratelou jistých mocností, které omezování svobody v listech buď přímo nebo nepřímo zaviňují.

Digitized by Google

To ovšem omlouvá, ale neospravedlňuje. A tu se naskytá všem listům, kterým na svobodě slova záleží (tedy i Světozoru), nejkrásnější příležitost, aby boj vyvlekly z ponižujících osobních půtek a jeho směr obrátily na pole naší literatury důstojnější. A je toho nejvyšší čas boj ten dobojovat ve prospěch věci, ve prospěch všech, nejen jednotlivců. — Jinak se nedostaneme s místa. Pokud jsem se dověděl, pokud moje informace stačí, je prý to především profesorstvo, dílem i učitelstvo a studentstvo středních škol, odkud se podnikají utajené útoky pro volnější způsob myšlení a smělejší výraz slov. Ale totéž obecenstvo má i Lumír, Květy a Matice lidu. Ze všech nejnestydatější v tom ohledu je jedna raça, kterou zplodila naše země, a to jsou naši klerikáli. A proti těm se podniká nejméně, skoro nic. A přece s jejich strany každou chvíli se podniká útok proti našim listům.

Ti lidé by neměli té poškozující moci, kdyby se proti nim vystoupilo hned a to v těch listech, kterých se útoky týkají. Pro polemiku tohoto druhu mají být sloupce listu neustále otevřeny. Autor si svoji práci podepíše a také si za ni zodpoví. Hromadné obhajování svobody slova, jako se stalo pro urážku Nerudy, má sice jistou moc, ale přichází obyčejně pozdě. Tak pozdě přišel i protest proti „Vlasti". Buďto si dovedeme svobody slova i svobody vůbec vážit a pak je dovedeme hájit všude a ve všem, anebo jí nedovedeme hájit a pak jí nejsme ani hodni. Svoboda slova má být svatou věcí všem listům a pro každý případ a nejen někdy. Nedostatek svobody slova je jen příkrou illustrací nedostatku domácí svobody vůbec — a dokud té si nezjednáme, nezasloužíme si ani svobody jiné. A té svobody doma nemáme a proto jsou směšné všechny vlastenecké tirady na svobodu vůbec — všechny programy, všechny řeči připadají mi jako fantastický plášť na bídném těle. Dokud národ není vychován ve jménu svobody doma v každém směru a v každém ohledu, dokud tento pojem svobody se nestane hlavním motorem všeho jeho myšlení a konání, dokud se mu nestane zrovna fixní ideou a přesvědčením nezrušitelným — jak chcete, aby ten národ pak hrdlem i statkem svým stál za svobodu vůbec, aby se nebál a dovedl se bránit a dovedl žít, jak žíti má. — Do té doby hroutí se všechny naše naděje, všechny illuse a zůstává skepse, kterou zaviňují především ty orgány veřejného mínění, které by ve prospěch této svobody doma bojovat mohly a měly a nečiní toho — naopak, ještě se proti ní staví. —

A to je důvod, proč tak lpím na svobodě slova a proč si stěžuji na porušení této svobody tam, kde toho porušení nenahlížím. —

Bylo mi řečeno také, že svoboda slova bývá v listech ohrožována soukromými listy a korrespond. lístky — ale tu jsem navrhl praktický způsob, jak si od toho pomoci. Bez poznámky i plným jménem uveřejnit každý takový list — odsoudí se sám. Dopisy lítat přestanou. Že by tím abonnement bylo ohroženo, nevěřím. Proto jsem také citoval ze své práce škrtnutá místa, aby každý nestranně mohl posoudit škodlivý jejich vliv.

Diváky, 13. března 1895. **V. Mrštík.**

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Realismus.

Prof Dr. Masaryk: „Časové směry a tužby" Referuje Ant. Hajn.

(Pokračování.)

Prof. M. mluvil také o otázce studentské — jak jsme již poznamenali, vidí ji hlavně v nedostatku duchovní stravy pro studentstvo — i stravy odborové, i všeobecné. Nezná také cizích jazyků tolik, aby mohlo si tento nedostatek nahraditi studiem cizích literatur. Nemá dostatečných a potřebných učebnic (českých): nemá ani vědeckých ani populárnějších spisů z odborů, kterých sice nestuduje, jichž však nutně potřebuje ke všeobecnému vzdělání. A tak náš student je hlavně odkázán na naše denníky. To je jedna stránka studentské otázky; s ní souvisí druhá — mravní, jak totiž naše studentstvo prospívá mravně. — Nemáme, co bychom k vytčeným nedostatkům se své strany více poznamenali, neutěšeného poměru mezi profesorstvem a studentstvem nechtějíce se dotýkati. Ke dvěma vytčeným stránkám studentské otázky u prof. M. my přidáváme ještě třetí (a to ne ovšem jako podřízenou): hmotné poměry studentstva.

Mladší generace nemá vůbec — píše prof. M. dále — již těch starostí o pouhé zachování jazyka a národnosti, jako generace starší a proto i u nás, jako jinde, politický interes studentstva doplňuje se hlubším úsilím osvícenským a sociálním. Že ovšem jen podotčená negativní okolnost není jedinou příčinou osvícenského a sociálního působení studentstva ani u prof. M., vysvítá ihned z dalšího, že prvé pokusy sblížení s dělnictvem byly i národnostní a tím i politické. A o obsah pojmu „národnostní" zde běží právě asi nejvíce: pokrokové studentstvo rozšířilo si pojem „národ", na otázku národní dívalo se šíře i hloub nežli pouze jako na otázku jazykovou — a odtud přirozeně přijetí i sociální otázky a s ní navázání styků s dělnictvem.*)

Moderní student nemá již toho poslání (čteme u prof. M. dále) osvětného, jako v dobách dřívějších; zároveň rozšířením politických práv na vrstvy pořád širší a širší studentstvo ztrácí i svou politickou důležitost. V „Zeit" tento svůj názor prof. M. řekl ještě určitěji: Všude prý studentstvo prožívá krisi, nejen u nás, kteráž spočívá v tom, že student v konstitučním státě svou politickou úlohu z dřívějška nemůže již hráti. Starší politické ideály mají dnes již málo smyslu — konstituční problém spočívá více jen (?)**) v tom, jak by široké vrstvy

*) Srovnávej s tímto odstavec následující a poznámku k němu učiněnou.

**) Činím otazník proto, že myslím, že konstituční problém spočívá dnes nyní v tom, jak učiniti konstituční theorii v plnosti její opravdu — skutečností. Sklamání z konstitučního života je všeobecné — i u těch, kdož jsou ho již činně účastni, ano i ti, kdož se účastenství v něm domáhají; jsou si vědomi jeho ceny — a konečně i tam, kde je již všeobecné hlasovací právo zavedeno. I kdyby se naproti tomuto mému názoru namítlo, že neshoda mezi theorií konstituční a skutečností je v lidech, totiž v jejich mravních nedostatcích, stále zůstává týž problém zde, jak jsem jej vytkl.

Digitized by Google

byly připojeny parlamentárně k minoritě opatřené právy. Student jako bojovník a apoštol svobody byl. Moderní student dohrál svou úlohu i jako missionář kultury. Moderní student je dnes sociální politik . . . Všecko to přirozeně působí, že český student nucen je od národních k jiným a specielně k sociálním otázkám.*)

Kdybychom chtěli pohrávati si slovy, mohli bychom k tomu poznamenati, že sociální úloha — jest i politická i kulturní — a tyto zase že při oné také musejí býti. Přál bych si zde slovem zase přesnější stylisace se strany prof. M. I dnešní student, zvláště v osvětné práci, (a byť čistě mechanicky, rozšiřováním na př. dobrých spisů a časopisů!) může býti činným — v t. zv. drobné práci mohl by konati neocenitelné služby. V obci rodné mohl by býti správcům obce nápomocen; v rodině své co by mohl udělati a p. — —! Ovšem musil by býti dle toho rozumově i mravně opatřen; student hospodský a kavárenský nebo parketový a příkopový nejen že nebude působiti (a ani neměl by se nechati působiti!), ale i kdyby působil, ničeho přirozeně nezmůže. Zde v souhlase připojuji Masarykovo: „Avšak český student a český inteligent vůbec nesmí se domnívati, že je rozeným učitelem rolníka a dělníka — ve mnohém může a musí být i jejich žákem, sám maje se teprve učit, jen v míře skrovnější může jiným již býti učitelem.“ (209.) Zajisté — byť i byl opravdu učitelem, student musí zůstati prostým při tom jednotlivcem mezi ostatními. Jen děti a mladší lidé dovedou býti žáky — dospělí se zhusta urážejí v té úloze a v učiteli vidí domýšlivce.

Prof. M. píše také o šlechtě a její úloze. Především konstatuje její pokleslost — politický úpadek strany staročeské je úpadek politického vedení šlechty. Po stránce národní a kulturní není mezi šlechtou ani jednoho českého spisovatele. Program její je nenárodní, nelidový a klerikální.

Šlechta nemůže býti nad národními stranami a prostředkovati mezi oběma národnostmi. Takového prostředkování není. Šlechta stojí sice nad stranami, ale také mimo strany, mimo lid, mimo jeho snahy. Má zděděnou politickou moc, ale nemá skutečného politického vlivu na lid. S Palackým prof. M. nechtěje bráti šlechtě titulův a práv čestných nemůže jí přiznati nikdy privilegií politických na základě pouhého rodu. Bude radostně vítanou, jestliže se věnuje nezištně ke zvelebení národa svého a k opatrování politických jeho interesův. Pak v nich se poznají přední synové národa, a s ochotnou radostí svěříme se jich vedení, kdekoli budou v čele kráčeti politickým věhlasem a obětavým vlastenectvím. My ovšem, ať se šlechtou, ať bez ní, budeme pokračovati neodvratně na cestě ke zvelebení duševnímu i hmotnému národa svého. K tomuto citátu z Palackého prof. M. ještě dodává, že šlechtu zejména čeká v řešení otázky sociální značný úkol (a to praktický důkaz, že skutečně zavrhuje materialistickou filosofii sociální demokracie — tedy práci osvětnou za huma-

*) Obdobně vyjádřil se v „Zeit“ i p. F. V. Krejčí. To zavdalo tehdáž „Nár. Listům“ (v nichž podán byl překlad místa toho falešně) příčinu k útoku na mladou generaci a na „nové směry“. Mluvily o očividné snaze jisté školy prohlašovati za zastaralou lásku k národu a p. Byl to ovšem útok více žurnalistický a tendenční — neboť přes to, že je nám známa jednostrannost i obmezenost „Nár. L.“ v celé řadě věcí a otázek, nevěříme, že by byly nedovedly správně vyložiti i porozuměti takovým úsudkům, jaký pronesl p. Krejčí a později zase prof. Masaryk: že totiž pokroková generace rozšířila si pojem „národ“ a tím i zcela logicky vzala ve svůj program i celou řadu moderních otázek, zejména sociální otázku. Ne méně národní stala se tím, nýbrž právě naopak, stala se tím národnější, nežli jsou ti pánové u nás, kteří nemají nic jiného, nežli (ovšem také nezbytné) snahy po jazykové rovnoprávnosti. Co to na místě celého obsahu národnosti vidí vlastně jen jeden její znak a k němu všechno úsilí své obracejí, pokroková generace vidí národnost v plné její šíři i hloubi — odtud vlastenectví její, byť o něm mluvila co nejméně, je konkretnější, životnější a účinnější.

Digitized by Google

nitním ideálem). Později ještě dodává, že právě šlechta především odčiniti musí rok 1487. (211.)

K uvedené kritice postavení a významu šlechty dnešní u nás nemusíme celkem se svého stanoviska poznamenávati ničeho, leč že bychom mohli citovati daleko ještě drsnější (ale stejně pravdivý) úsudek o ní z pamětního spisu Riegrova, Palackého, Purkyňova, Braunerova a j. r. 1860 podaného císaři — k úloze vytčené jí profesorem Masarykem a ke slovům Palackého již ano. Dle nás šlechta jinou ani býti nemůže, nežli jakou je dnes, chce-li totiž býti šlechtou ve starém slova smyslu — a tou ona právě býti chce. Byla proto státoprávní jen potud, pokud neprojevily se silněji u nás snahy lidové. Při vší své neinteligenci přece jen tolik důvtipu má, aby poznala, že, pracujíc na dále s národem pro státoprávní snahy naše, pracovala by proti sobě. Pokud pak se zabývá sociální otázkou, zabývá se jí ne z křesťanské lásky, ani že by pracovala k nějakému humanitnímn ideálu, nýbrž pouze z politiky právě jako duchovenstvo. A tak bude činiti i dále — až nebude tak činiti, až nebude příčin k takové kritice o ní, jakou podal prof. M., pak vlastně nebude šlechtou leč podle jména, jmění a tradice. Pak i ti, jimž s ochotnou radostí svěříme se jejich vedení, kdekoli budou kráčeti v čele politickým věhlasem a obětavým vlastenectvím, nenabudou té důvěry a pocty od nás ovšem pro své šlechtictví, nýbrž právě pro svůj politický věhlas a obětavé vlastenectví. Lze toho uvésti i zajímavý jeden příklad: Je-li nám hrabě Dr. V. Kounic vlastně ještě šlechticem? Šlechtic, který sestoupí mezi vrstvy lidové, aby byl v nich činným ve prospěch jejich požadavků, ztratí v očích lidu třebas ponenáhlu, ale přece konec konců zcela jistě šlechtictví.

* * *

Prof. M. činí výtku nám Čechům zvláštního kultu a přímo náklonnosti k mučednictví — v tom jeví prý se zvláštní passivita našeho charakteru. Nejskvělejší historie naše počíná a končí mučednictvím — sv. Václav (?) a Hus. Jednota českobratrská dle Denise měla prý přímo poslání mučednické, ačkoli zplodila i některé hrdiny. Opravdu je prý záhadou, proč musil Hus podstoupiti smrt, kdežto Wyklif nikoli. Vždyť učením svým Hus daleko nebyl tam, kde Wyklif, jeho duchovní rádce — byla smrt ta skutečně nutná a neodvratná? Proč Luther dovedl žíti? A tak silná je ta sklonnost k pasivitě, že věříme a světíme i mučednictví falešné (zavedení a znárodnění kultu Jana Nepom.). A nepřestali jsme míti zálibu ve falešném mučednictví — kde kdo ukazuje prý své malé rány a žádá obdiv . . .

Vidíme z příkladů těchto, že sám prof. M. má na mysli různé druhy mučednictví — odtud není správno mluviti všeobecně jen o mučednictví a uváděti k němu tak různorodé příklady. Je zajisté něco jiného o domnělém mučednictví svém mluviti a je vystavovati, něco jiného opravdu nějakou trýzeň, nějaké strádání i podstupovati, a tu zase podstoupiti je pro trýzeň, pro strádání samo, jen aby člověk byl mučedníkem, či podstoupit je pevně a klidně ne proto, abych je podstoupil a byl mučedníkem, nýbrž proto, že jinak nešlo, ač měl-li jsem si zachovati své přesvědčení — i nemůže býti Hus zde stavěn za příklad spolu vedle těch dnešních našinců, kteří „ukazují své malé rány a žádají obdiv", vedle „lžiradikálů politických", kteří „dokonce i cizině a svému politickému odpůrcovi imponovati chtějí svými obnaženými boulemi a jizvičkami, jako žebráci o poutích . . ."

Podobných mučedníků jako je sv. Václav, myslím, že je více i jinde, a kult Jana z Nepomuku je svědectvím a výsledkem něčeho jiného, nežli naší

Digitized by Google

náklonnosti k mučednictví a ctění jeho. Zbývá Hus. Byl ovšem mučedníkem svého přesvědčení — ale mohlo-li býti jinak? Za jakou cenu mohl se nestáti mučedníkem? Kdyby byl cenu tu přijal, neměli bychom nyní Husa, nebylo by husitismu a husitství — nebylo by dějin XV. stol. Wyklif byl ve vzdálené Anglii. Luther vystoupil o sto let později a v Německu — za Lutherem bylo Německo, za Husem malý a ještě necelý národ, žijící uprostřed křesťanského světa, z něhož tedy „pohoršení" bylo považlivější; jako každý mučedník svou smrtí zachoval do budoucnosti stu potomkům život, tak Hus svou smrtí, která přivodila církvi takové následky, umožnil život Lutherovi. Slovem, mně není zásadou, proč musil Hus podstoupiti smrt, kdežto Wyklif nikoli, i nemohl bych klásti nikdy podobnou otázku jak z věcných příčin, tak ze své úcty k Husovi. — Co pak se týče Jednoty českobratrské, tu by bylo zajímavo i pro otázku mučednictví i poučno prozkoumati, není-li „poslání mučednické" Jednoty v nějaké souvislosti právě s jejím humanitním ideálem?

My ovšem také jsme proti tomu, abychom chtěli býti falešnými mučedníky, abychom chtěli vyličováním svého postavení vzbuzovati u jiných, cizích národů soustrast*) — my chceme u nich vzbuditi úctu a sympathii,**) a ze sebe chceme míti pevné, mužné lidi, u nichž „mučednictví" (všeliká trýzeň duchovní i fysická se strany uzákoněné i neuzákoněné moci pochodící) je přirozenou věcí, kteráž se podstoupí a přežije, aby se ihned pracovalo zase dále.

Avšak s jedním bychom nesouhlasili: Aby řečené šlo tak daleko, aby se nemohly u nás ani opravdové křivdy, opravdová násilí se strany uzákoněné moci prohlašovati bez obavy a výtky, že dotyční hlasatelé chtějí býti mučedníky — zlému se máme brániti; a prohlašovati ony křivdy a násilí je jedním prostředkem obrany. Kdybychom tu mlčeli, právě bychom ukazovali svou pasivnost.

* * *

V politice vnější realismus je pro program státoprávní v rámci říše rakouské a pro federaci Rakouska — tedy pro starý program Palackého. Prof. Masaryk je tu téhož názoru s Palackým, jejž tento ukryl do známého výroku: „Kdyby nebylo Rakouska, musili bychom si je utvořiti"; odtud názor prof. M., že „naše politika nemůže býti úspěšná, nebude-li nesena opravdovým a silným zájmem o osud Rakouska". (114.) Tento zájem si prof. M. představuje jako „kulturní a politické úsilí v souhlase s potřebami našeho lidu pracovati ku povznesení celého Rakouska a jeho politické správy" (tamtéž).

Stanovisko radikálního pokrokového směru je v té příčině známo, i netřeba mně výslovně vytýkati spor mezi ním a realismem. Jest se tu možno poprvé ptáti všech těch, kdož jsou nejen pro požadavek federativního Rakouska, ale kdož dokonce tak mluví a píší o zájmu a pro zájem říše, jako na př. prof. M., jsou-li pro požadavek onen k vůli zájmům a zdaru Rakouska či k vůli zájmům a zdaru svého národa, své země? My nedovedeme si představiti, že pro prvé — a odtud náš údiv z podobných slov, jaká napsal prof. Masaryk. Můžeme se dále ptáti, zda-li zájem ten má se jeviti již o říši v dnešní její vnější podobě i v dnešním jejím vnitřním uspořádání? Můžeme se také ptáti, co je to vlastně ona „říše" — zda jen jedna (tato) polovice či obě? Můžeme se ptáti, zda-li jsme se, zvláště my Čechové, dosti nestarali o osud říše a s jakým výsledk-n

*) Sr. právě o tom můj článek v č. 3. t. l. „Sympathie Evropy".

**) Odtud i tolikráte již jinými i námi navrhovaný pamětní spis o našem postav ní k Evropě představuji si vřelý sice, ale spíše střízlivý, nežli naříkající a zaklínající. Pro fa' ta a mužnost cizina bude zajisté míti více porozumění nežli pro fráse a slzy.

Digitized by Google

pro nás, aby bylo potřeba dnes zase zájem ten tak výslovně stavěti před nás na prvé místo?

Prof. Masaryk vedle historicky daných skutečností dovolává se pro svůj názor o Rakousku a poměru nás k němu i humanitního programu — asi proto, že opáčný názor dal by se uskutečniti dle prof. M. jen asi nehumanními prostředky. My nesdílíme ovšem toho názoru — a odtud ovšem nepokládáme názor prof. M. za jediný názor, jenž může z humanního programu vyplynouti. My naprosto nevíme důvodu, proč by se naše stanovisko, stanovisko radikálněpokrokové, příčilo humannímu ideálu (my chceme jen svůj život pro sebe, nicí cizí, chceme se sousedy-Němci žíti také v pokoji, chceme dáti jim autonomii, chceme podporovati také ostatní lidové strany v této říši v jejich snahách atd.) — ale dejme tomu, že by bylo nehumanní i jednání naše i taktika. Což není-li tady právě nutna ona výminka prof. Masaryka. která káže naproti humanní taktice nutnost „železa"? Abychom mluvili určitěji: V době, kdy se soustavně hledí setříti rozdíly mezi pojmem český a pojmem rakouský (ve směru dotyčném již, školství u nás od nejnižšího stupně je upraveno; mluví se nejednou o užší a o širší vlasti, čehož dříve nebývalo atd.), již proto není nám možno nežli státi na svém stanovisku a býti proti stanovisku realismu (a loyálně přidávám, posud ještě i stanovisku skoro všeho mladočešství), byť se to opravdu příčilo i humanitnímu ideálu. Stíráním rozdílu mezi českým a rakouským ničí se důležitý základ našich snah po samostatnosti — cítění totiž nesamostatného, nesvéprávného, výminečného postavení našeho národa v tomto státním útvaru, i nastává pomalé spokojování se s ním. A proti tomu se musíme co nejrozhodněji brániti.

(Dokončení.)

Domácí politika.

Skp. — Víte, co je domácí politika? — Zajisté! — A před očima vyrůstá Vám parlament, v něm koalice, mladočeští poslanci, pak noviny, obšírné referáty, mílové úvodníky — a to vše je „politika", „naše politika"; jako moucha kolem lampy lítá ta naše politika okolo antické budovy na okružní třídě vídenské, ale je právě tak jako moucha, malá a křehká. Naše politika se jen mluví, píše a — čte. A to nám stačí, abychom o sobě říkali, že jsme lidem politicky vysoce vyspělým, že stojíme proti Vídni v nejostřejší oposici atd... Nevěřte tomu, je to lež! Či mohl by býti ještě skoro dvouletý výminečný stav u nás? Je viděti, slyšeti, hmatati naši oposici? Dnes na př. v ovzduší výminečných opatření? Mladočeské straně přece mimo tříhodinnou předběžnou censurou „Národních Listů" nebylo zkřiveno vlasu na hlavě, — ovšem — ale výminečný stav poškodil ji nepřímo právě tím, že ji osvítil pronikavým elektrickým světlem až do nejhlubších základů a ukázal chatrnou a vetchou její strukturu vnitřní. —

Dnes je ticho.... Kde je ten hrdý předvýminečný tón? Dvě, tři mnohdy bezvýznamné schůze po venkově. Ale nejen klid vnější, v ní zahosťuje se i klid vnitřní, klid myšlenkový, klid resignace a — očekávání. A čí vinou? Lidu? Ne — naopak! Vinou vůdčí politické strany. Zde nepadá na váhu, že mladočeská strana vítězí dnes všude na venkově. Je to přirozené, je to jen důsledek principu setrvačnosti. Ale kde jest dnes i souběžný, vnitřní, duchový rozvoj strany? Kde je aspoň jediný žurnál, revue, jež by byla výrazem tohoto rozvoje, politického, sociálního, kulturního, hospodářského atd. „Nár. Listy"? — ?

Ptejme se však jinak. Nejlepším ukazovatelem toho je mládež. V ní leží budoucnost. A kde je dnes mladočeská mládež? Ta byla již — to byli dři. Černohorští, Škardové atd. — ale dnes jí již není. To je fakt a ten se neobude velkopanským úsměvem. Mladočeská strana je dnes nehybnou politickou

Digitized by Google

církví, s hierarchií vysokou i nízkou a „N. L.“ hrají úlohu inkvisitora, ne proti ničemům a trubcům strany, ale proti těm, kteří chtí pracovat a pracují a mají v mnohém svůj názor.

A vždy znova se vám vtírá do mysli: Tolik poslanců, vynikajících i nevynikajících, schopných i neschopných, tolik politických spolků po „vlastech“, tolik důvěrníků (tisíc mužů!), třebas mnohdy hodně problematických, tolik věřících, „seriosních“ a spojených mladočeských listů na venkově, nikdy nestíhaných pro urážku některého mladočeského majestátu... a vy se chvějete lítostí a hněvem nad tím všeobecným mrtvem a jen stěží zadržujete v péru nejtěžší, z hlubin duše jdoucí výtky. — Pravda, to vše je veliký, úctyhodný aparát, ale není tu vůdčího ducha, ale ani to — není tu přesných vůdčích myšlenek; sebe větší politický orator není přece již eo ipso i tvůrčím politickým geniem. Poslanci uznali dnes za dobré prováděti umírněnou a seriosní politiku, úzkostlivě se brániti výtkám neloyality a protirakouství, politické spolky jsou ztuhlými mrtvolami, elektrisovanými vždy na okamžik příchodem domácího poslance, důvěrníci mají nejkrásnější „autonomii“, a politické listy? Sedněte si jen někam do čítárny, nebo do kavárny a dejte si přinésti na př. „Pšovana“, „Pravdu“, „Příbramské listy“, „Bydžovské listy“, „Ratibora“; jsou to samé svobodomyslné listy, ale takové pêle-mêle názorů, až je Vám jich redaktorů i čtenářů líto. Pana Klecandu napadlo zase v posledním čísle „Vyšehradu“ volati po mladočeské tiskové, informační kanceláři. Ach ne — pane redaktore; bude snad svoláno ještě několik konferencí, vyslechnete na nich hodinové řeči o „významu žurnalistiky“... ale nebude z toho zase nic. To musí přijít noví lidé. Ti si ji zřídí, resp. doplní a rozšíří, protože budou hned také vědět, co s ní.

A my máme při všem tom již tak ztvrdlou politickou kůži, že necítíme ani pohanu, když v rozpočtovém výboru prohlásí ministr na deklamaci o zrušení výminečného stavu nám do očí, že v Čechách je „upokojovací proces a ten že nelze předčasně rušiti“. (Min. Bacquehem 28. února). Opravdu, již možnost tohoto výroku jest porážkou opositční politiky. Zač stojí oposice, když ministr může říci na př.: „Pánové opositičníci, lid prodělává proces upokojovací“, a když veřejně znovu a znovu, ale opětně bez ohlasu u nás doznává, že výminečný stav není udržován pro podmínky zákonné (velezrádné rejdy, vzpouru a pod.). ale pro pouhou fikci, náladu, pro ministerskou domněnku? A my jako bychom tu byli bezbranní! V celé moderní Evropě není výminečného stavu, jen u nás, ale Evropa neví, co je v Praze, proč to je. Nejsme my posud pravými liliputány v politice?

Upokojovací proces — pravda, je tu; ale to se upokojuje mladočeská strana, její vedení. A to je přece něco jiného: lid a několik mladočeských předáků. — My jsme národem nuzáků; kolik percent našeho lidu se může pochlubiti stálým, pevným důchodem aspoň 600 zl.? A zde jsme u celé věci. Česká otázka není jen otázkou jazykovou a národnostní. — Za tu ji mají někteří mladočeští ideologové — ona je v první řadě otázkou sociální a kulturní. Ji žene ku předu, a čím dále, tím dívěji — hlad — hlad hmotný i duševní, jenž zmítá útrobami lidu. My všichni jsme hladovi a hladoví se nenasytí kamenem nebo slovem. Kdo tu může mluviti o „upokojovacím procesu“?

Je tu proces, ale na ten nejméně přísluší pojem „upokojovací“. Děje se u nás klidný, ale největší myšlenkový převrat v době moderní v srdcích českých. A čím déle budeme hladověti, tím se ten převrat urychlí. Ve středu hladových se rodí doba nová. —

Část předlohy „nového“ trestního zákona byla již projednána

Digitized by Google

a — přijata. Nového jen časově, ne ideově. Neplatí zákony moderní sociologie, trestu a odpuštění a pod. Tendence jeho je ne reformační, ale zostřovací. Dogmatická předloha pojmu reformy vůbec nezná. Předloha je podobna a často i totožna s německou „Umsturzvorlage" a s návrhem francouzského zákona proti anarchistům. Ministerští chefové rakouští dali jí však líbeznější jméno „reformy trestního zákona". Je patrno, proti komu čelí. V první řadě, abychom mluvili pro domo nostra, proti hnutí pokrokovému. Vláda sama a třídy na ní závislé, kapitalistické, klerikální atd., trestní reformy ovšem nepotřebují. Ty jsou zákonné, vždy a všude. Ale proti „nezákonnému" lidu je třeba zostření. Při zločinech bohatých (souboji a pod.) jsou tresty nejmírnější, při zločinech chudých a trpících, zločinech politických, užívá se nejdrsnější přísnosti. Probíráte se přijatými paragrafy a léta žalářů se vám mihají před očima: za velezrádu, urážku Veličenstva, a i urážku cizích panovníků, i ty musíte respektovat, jako byste byli jich poddanými.

Předloha stíhá i vědecké bádání; historická kritika, kritika nejen nynějších, ale všech zemřelých a dávno, před stoletími, zemřelých členů císařského rodu nemožna. Přijat i „denunciační §" atd. . . .

Černá reakce vyvstává a smutné stíny její padají na vlhké stěny žalářů a káznic . . . A u nás je ticho, jako bychom ani netušili, co tu roste. V Německu protestuje všechno, a s úspěchem; university se staví v čelo. Naše profesorské právníky nevyrušuje nic z jejich olympského vědeckého zátiší. Doc. Trakal se zaopatřuje v Strakově akademii, prof. Randa vyhledává ze svého právnického umění, ovšem ještě dle starého zákonníka, §§ na „Písně otroka", prof. Pražák vzal na stará kolena mandát z milosti velkostatkářské, aby si mohl zahlasovati proti nám, prof. Bráf pokračuje v „Čes. klubu" ve svých výkladech „o situaci", ovšem veskrze vědeckých a vysokého učení důstojných, atd. — I parlament je klidný. Není divu. Předloha je jeho dílo, otisk jeho vlastního svědomí a nitra, nitra kapitalisty, jenž cítí sociální vření a hlavu pokrývá dlouhým černým klerikálním kloboukem. V nových paragrafech uzákoňuje svůj strach před budoucností. Nebýt Mladočechů a ještě několika známých a milých Vám typů (Pernerstorfer, Kronawetter), byly by protokoly říšské rady prázdné. —

Ve veřejnosti naší nedálo a neděje se nic. Mimo schůzi dělnickou (v Brně) nebylo v tak pokročilé zemi jako Čechy, jediné schůze protestní. Tu a tam novinářský článek, více nic. A svolá-li ještě nějaký poslanec veřejnou schůzi lidu, svolává ji obyčejně proto, aby mluvil na ní „o politické situaci" a „skládal účty z jednání sněmu a říšské rady". A co je to? Koalice, Staročeši, státní právo a státní právo, Staročeši, koalice. Dle starého návyku.

Na denním pořádku je nyní předloha berní reformy, na níž se ve výborech tři léta pracovalo. To je druhá rakouská „reforma". Stát (forma jeho, ústřední pokladna) získá, ale vlastní stát, občanstvo jí nezíská, naopak; a poněvadž tato berní reforma souvisí i s reformou volební, bude jí volební právo nejnižších, tudíž nejpokrokovějších vrstev, ohrozeno. Předloha má býti bez přestávky projednána a přijata, aby koaliční ministerstvo konečně již ve čtvrtém parlamentárním období mohlo se vykázati prvním konkrétním činem. Sám Plener stojí v čele celé akce a můžete se tu pobaviti rozkošným obrázkem, jak lichotí svému parlamentu a potvrzuje mu, že není neplodným.

A kdo je ten parlament? Předseda Chlumecký se svým zvoncem, referent, mluvící do péra stenografům a livrejovaní sluhové, úpěnlivě shánějící poslance z kuloarů a restaurací ku hlasování. Poslanci přijdou, nemluví, nesoudí, nekritisují, — jen zvedají ruce a — odcházejí. A mluví zase nějaký Mladočech nebo divoký — k prázdným lavicím. Mluví proti stroji, jenž se železnou důsledností

Digitized by Google

drtí každou modernější myšlenku. Jak je proti tomu prázdným, opotřebeným, bezvýznamným a marným suchý pojem — — „oposice parlamentární (!)“. —

Volební reforma je nejchoulostivějším bodem tohoto parlamentu. Pochopitelno tam, kde politická práva spočívají na volebním bezpráví. Padl Taaffe, přišel Windischgrätz, prohlásil volební opravu za prvý svůj úkol, přišel Plener, prohlásil volební opravu za druhý úkol, — parlament pak splodil komitét, komitét splodil subkomitét, subkomitét vyloučil lidové zástupce, Mladočechy, a splodil subsubkomitét, 8 samých vysoce urozených a bohatých pánů, a tito zplodili při zavřených dveřích, po dlouhém sezení a v největších těžkostech — monstrum. Ponechali všechny posavadní kurie, k nimž přidali pátou, a i proti té zvedá se již nový odpor. Ale ptejme se, kdo jsou ti lidé, koho representuje ten subkomitét, za koho mluví? Za několik velkostatkářů a jich erby, za několik kapitalistů a za lány jich polí a komíny jich továren, — ale ne za lid, za ten lid, jenž bydlí pod doškami, pracuje v řemeslné dílně nebo v sobotu dostává za mozoly nové haléře. Majetek vyhrává tu nad právy člověka.

Vyloučení mladočeských zástupců z důvěrných schůzí stalo se hluboce ponižujícím způsobem. Na tento skutek byla jediná odpověď; nejostřejší obstrukce parlamentární. To však se nestalo. Dr. Brzorád sám hájil se deklamací o „logické a juridické správnosti“. Kam to dospěje, když mladočeská delegace nechá se takto klidně desavuovat před očima parlamentu a před očima všeho lidu? —

Nový duch vznáší se nad našimi školami. Duch nám dobře známý. Znali ho naši dědové, naši otcové, stejně jako ho známe my. Loyální themata, prohlídky zpěvníků s rakouskou hymnou, oslavy rakouských hrdin, určité vlivy na reformace české historie — to vše a jiné jest jen nejpovrchnějším příznakem velkého kulturního boje dvou světů, starého a nového, u nás i rakouského a českého, boje utajeného a neviditelného, právě že je to boj myšlenkový. Zápas je dirigován dnes rukou hr. Thuna. On sám, jako předseda zemské školní rady, vydal 4 výnosy. Pečovati o loyalnost a rakouský patriotism mezi žáky, o toleranci ve věcech národních a náboženských, zaopatřiti do školského inventáře prapory říšských barev a zakázati nosení všech odznaků (trikolor) a zakázati všechny sbírky bez zvláštního svolení. Hr. Thun chce býti vrchním paedagogem mládeže. Ale jsou tu všechny podmínky paedagogického úspěchu? Je tu vzájemného pochopení, příbuznosti nazírání a obapolné lásky? — Výminečný stav pražský vypučel v „Písně otroka“, ve slovo a verš. Več vypučí tento stav na školách?

Dnes jsme svědky i jiné fase kulturního zápasu (můžeme-li ho nazvati kulturním) zabarvení sociálního. Stojí proti sobě dva tábory: V jednom je nízký klér, chudí kaplani a kněží, táhnoucí k zásadám křesťanského socialismu a antisemitismu, a v druhém klér vysoký, statisícoví biskupové, arcibiskupové, kardinálové, Znamená to hluboký a zásadní rozvrat v církvi bojující. Pražský arcibiskup Schönborn, nejstarší kardinál rakouský a hlava rakouské hierarchie, odebral se jako zástupce kapitalismu do Říma k papeži, aby zde vymohl autoritativní zavržení všech demokratičtějších snah v církvi. Ale — nedosáhl toho. — Opravdu geniální diplomaté, kteří politické a sociální otázky chtějí řešiti — bullami.

Zahraničné rozhledy.

Jak si usteleš, tak si lehneš. Nikoho se tato pravda nedotkne citelně než německého císaře. Na všech stranách nespokojenost s jeho programem, odevšad přicházejí samé porážky. Sněm zrušil mu diktaturu v Alsasku. Nepovolil mu veliký torpedový člun v ceně $^1/_2$ milionu, ačkoli jeho nezbytnost dokáz-

Digitized by Google

v přednášce o válce čínsko-japonské, pořádané vyššímu důstojnictvu. Agrárníci ohlásili mu zrovna železný, bismarckovský odboj, před nímž Vilém II. — kapituloval. Povzdechl si sentimentálně 23. února při zakončení brandeburského sněmu zemského: „Varuji (agrárníky) důtklivě před přepjatými nadějemi nebo před touhou po uskutečnění utopií. Žádný stav nemůže žádati, aby mu byla dávána přednost na útraty druhého.“ R. 1890 pravil, že každého rozdrtí, kdo se bude stavěti mu na odpor, r. 1892 radil nespokojencům, aby vyrazili prach se své obuvi a r. 1895 dovolují mu poměry, jak správně poznamenává „Köln. Volksztg.“, pronésti pouze otcovské, plačtivé napomenutí. Dojem z tohoto ústupu byl veliký. „Köln. Ztg.“ pospíšila si císaře hned posilniti v jeho trudné chvíli a radí mu, aby skupil kolem sebe všechno občanstvo a odmítl s bezohlednou rozhodností všechny fantastičnosti agrárních reakcionářů. Nicméně odvětil Plötz za svaz zemědělců (Bund der Landwirthe): „Zůstaneme starými“. Porážka císaře nedá se tedy odčiniti, ba ona půjde dále, poněvadž dle prognosy oficiosů smete nynějšího kancléře, jako loni byl z téže příčiny smeten Caprivi. Aby míra neštěstí byla dovršena, připojilo se k odboji i umění. Ohlásil to A. Wildenbruch v „Nat. Ztg.“ Protestuje jménem literární obce německé proti tomu, aby umění bylo za přispění předlohy proti živlům podvratným poručníkováno a ničeno státními orgány. „Není literatury,“ píše, „a také, pokud lidé myslí a tvoří, nebylo, pokud tvůrčímu individuu nebyla přiřčena volnost zodpovídati ze své duše otázky světového řádu a mravnosti. Vzdejme se pokusu chtíti pod státním dozorem vybrousiti všeobecně užívatelné brýle, jichž skly by se tvůrčí individua dívala, když studují svět! Kdyby bylo myslitelno, že by se podobný pokus zdařil, přinesl by horší literaturu než jest bezúzdná, zbabělou. Neboť bezúzdná literatura může býti jen pro okamžik nebezpečná, zbabělá jest trvale smrtelná.“ Také spolek knihkupců vydal protest proti předloze. Císař za tyto odpory propouští nepohodlné a odbojné činitele. Tak postaral se, aby odstoupil hrabě Udo Stolberg, nadpresident východního Pruska. Vina hraběte záleží v tom, že získav mandát přidal se k agrárnímu návrhu hrab. Kanitze.

Francie má zase Sedan na mysli. Kde kdo o něm mluví; v té příčině proběhne vždy Francií mohutná jiskra od Dunquerque až po Bayonne. Jde o slavnost v Kielu a o výstavu světovou r. 1900 v Paříži. Slavnosti v Kielu budou se odbývati pod auspiciemi Německa; má francouzské loďstvo dělati štafáž úhlavnímu nepříteli? Objevily se hlasy, že francouzské loďstvo by slavnostně demonstrovalo přítulnost k přítomnému Rusku. Ale byly umlčeny. Odveta nedovoluje, aby se vystupovalo pohostinsku v ovzduší německém. Podobně naklonilo se veřejné mínění k tomu, aby Německo nebylo oficielně zváno na světovou výstavu. Zatím co denní politiku vyčerpává odveta, vynáší se ve sněmovně špinavé prádlo z koloniálního života a správy. Jest to hospodářství od jedné k nule. Sesazený Lanessan v Tonkinu vyházel báječné summy peněz. Prodal monopol na rýžovou kořalku za 29.000 franků a za krátký čas jej koupil za 300.000. Za půdu v pevnosti Hanoi bylo zaplaceno 40.000 piastrů; Bazin ji dostal zadarmo a ještě k tomu nádavkem 60.000 franků. Úředníci nemají nic pilnějšího na práci, než aby kolonie soustavně pustošili. Pokud na ostrově Saint-Barthélemy byli Španělé, kvetl; jakmile tam přišli Francouzové, valem chudne. Půjde-li to tak dále, budou kolonie přinášeti Francouzům pouze pláč a kletby proletářů. Stížnosti jdou dokonce i z Alžíru. Zde jest vše proměnlivé, při každé změně ve vládě francouzské ihned se v Alžíru zastavuje všechna činnost. Proto nehýbe se stavba francouzských tratí v Alžíru, proto kolonisace Sahary zůstává věčně problémem.

Digitized by Google

V Anglii měla vláda těžké dny z otázek čistě obchodních. Byly dvě. Jednu přinesla bavlna, druhou kartáče. Generální guvernér indický zavedl v souhlase se svou radou zákonodárnou na všecky bavlněné výrobky, dovážené do Indie, clo 5proc. ceny. Opatření toto, přirozeně, pobouřilo až na krev bavlnářskou plutokracii anglickou, a to tím více, poněvadž indické textilní zboží má volný dovoz do Anglie. Ihned podána v dolní sněmovně příslušná resoluce. Pro kabinet Roseberyho znamenala: být či nebýt? Na štěstí oposice nešla až k posledním koncům; nabyla přesvědčení, že její resoluční výpad dostačí, aby vláda pro příště věděla a znala kroky, čelící k prospěchu anglického průmyslu a obchodu a ne k jeho poškození. K tomu také směřovala otázka kartáčů. Ve sněmovně najednou vystoupil plukovník Vincent a dotvrzoval, že kartáčnické výrobky belgických a německých trestanců zaplavují britský trh. Ministr obchodu ovšem namítl, že není důkazů pro toto tvrzení, ale nálada se přece pod dojmem slov Vincentových utvořila. U přívrženců Salisburyho objevily se určité známky rostoucí netrpělivosti, která by ráda vyloučením cizích fabrikátů některá pokleslá odvětví průmyslová do rozkvětu přivedla. Tak odboj proti boykotu indickému a proti přílivu cizích výrobků spojily se k cíli průmyslového rozvoje, kteréžto spojenectví zatopilo důkladně vládě, ne dost pečlivé v hájení zájmů domácích. — Sněmovna přijala billu o odstátnění církve walliské. Do přísného státního anglikanismu učiněn považlivý průlom. Snad nyní dojde se na dráze, otevřené tak slibně reformátory Puseyem, Newmanem, k těm koncům, jež je církev anglikánská modernímu rozvoji dlužna. — Vědu anglickou stihla tyto dny bolestná rána. Zemřel výtečný chirurg Sir William Savory. Až po hodinu smrti byl velmocí v oboru chirurgie.

Na jihu evropském živo. Španělsko má na krku revoluci na Kubě, Italie soud s Giolittim a hlad, Balkán rozháranost. Revoluce na Kubě jest pro nás svým cílem odlehlá, ale proto přece zasluhuje pozornosti. Kuba jest hlavním výrobcem třtinového cukru. Dle průběhu revoluce budou zlepšeny nebo zhoršeny cukerní trhy v Evropě. Illusí ovšem sluší se vzdalovati při těchto výpočtech. Pro Italii, vyssátou a utýranou, uchystali právníci tklivé drama. Crispi dal pohnati Giolittiho před soud, aby se zodpověděl za své nečisté skutky a Giolitti se vykrucuje jako had. Soudce vyšetřující mu není kompetentní. Chce před nejvyšší soudní dvůr. Tam ovšem se pánové nechají, poněvadž by veřejný soud poškodil — oba. Ostatně jest to úplně v pořádku. Italie nepotřebuje mravní očisty, vznešené satisfakce. Zatím potřebuje chleba a zase chleba. Noviny přinášejí srdcervoucí zprávy o řádění hladu v zemi zlatých velocipedů. V Sambucci 130 rodin se živí bylinami a kořínky. V krajině pellagerské přicházelo až do nedávna 500—1000 dělníků denně do města a žebrali zoufale o kousek rýže. V Sicilii chodili sedláci s dobytkem na pastvu, nechtěli-li zhynouti hlady. V Sardinii jedí lidé chléb ze žaludů. Pod dojmem těchto strašných fakt odhodlal se Crispi k jakési odpomoci. Nařídil, aby velké latifundie na Sicilii rozdělily se v drobné parcely, které by se daly nouzi trpícím sedlákům v nájem za podmínek nejmírnějších. Moc hrabivých a bezcitných velkostatkářů se však postarala, aby Crispi nemohl se ukázati laskavým. — Na Balkáně drobné nepokoje. V Niši malá revoluce studentská, v Lompalance vytlučení protestantské modlitebny, ministři nesedí pevně, mladý Alexandr a Koburg sdílejí v dojemné trpělivosti osu[illegible] zapomenutých na výspě. Půda balkánská se kolísá. Na severu duní pod ze[illegible]í nespokojenost národa, dole, v Řecku, hromadí se páry státního bankrotu. V [illegible]é nejistotě chystá se oslaviti bulharský exarchát své čtvrtstoleté trvání. Ale [illegible]i to není holubice míru. Právě za této slavnosti oživne nenávist helenismu. B[illegible]

Digitized by Google

by třeba se vyrovnati. Helenism musil by exarchát uznati za samostatnou organisaci církevní, a ne za pouhé schisma, jako dosud. Ale toho on neučiní.

Nejklidnější vývoj má Švýcarsko. Jde zvolna a jistě za novou formací společenskou: kollektivismem. Města dávají iniciativu. Curych založil státní nakladatelství učebných pomůcek, Basilej poměštila své dráhy pouliční. Chur zmonopolisoval prodej ledu. Pojištění proti bezzaměstnanosti provádějí Bern, Basilej a Curych. Spolková rada pak provádí široké plány. Právě nyní zabývá se otázkou sestátnění cedulového bankovnictví zřízením spolkové banky. Slibně ujímá se také otázka sestátnění železných drah. Konečně třetí akce sestátňovací: v Curychu sestoupila se na rozkaz spolkové rady konference, aby se radila o sestátnění vodních sil. Těmito opatřeními pochopuje malé Švýcarsko do opravdy a vážně úlohu moderního státu, která nekotví v politice, nýbrž v nejvyšším ekonomickém rozkvětu národních sil.

Rusko za nového cara kráčí dále po dráze, vytknuté již Alexandrem III., v duchu zásad úplného autokratismu, vyslovených Mikulášem II. za přijímání deputací. Nové panování především charakterisuje boj s tiskem. Jediný pokrokový denník petrohradský, Ruskaja Žizň. byl zastaven. Konservativnímu Kievljaninu byl odňat drobný prodej. Měsíčníku Nabljudatěl dostalo se výstrahy pro článek, ve kterém censura postřehla sympathie se sociální demokracií německou. Jest nám doložiti, že Nabljudatěl vzhledem k svým společenským názorům jest mnohem konservativnější než „Hlaş Národa". Jde pověst, že bude zastavena Ruskaja Mysl a Věstník Evropy, jakkoliv lze o tom pochybovati, poněvadž zastavení zvláště druhého měsíčníku vyvolalo by v ruské inteligenci strašné pobouření. Ruská společnost jest znepokojována i záměry, že oba komitéty gramotnosti, petrohradský i moskevský, mají býti zrušeny. Tak by inteligenci ruské byl vzat jediný prostředek, jímž může pracovati pro lid vydáváním spisů a zakládáním knihoven na vsích. Komitéty gramotnosti zjednaly si takové sympatie veškery společnosti, že i Novoje Vremja, orgán vládě velmi příznivý, vystupuje proti zamýšlenému zrušení komitétů. Los, jehož se dostalo adrese tverského zemstva a jeho autorům, vzbudil poplach, tak že jiná zemstva, jež podobné adresy připravovala, jsou nyní ticho. Po hlavních městech ruských jsou rozšiřovány letáky, listy k carovi, ve kterých vyslovují se velmi skrovné požadavky, hlavně pokud jde o volnost tisku. Panování Alexandra III., za kterého potlačována s neslýchanou ukrutností všeliká volnější myšlenka, vydalo již své ovoce. Reakce velice se zmáhá ve společnosti ruské. Literatura klesá. Tolstoj musí své spisy tisknouti za hranicemi, v Rusku jsou zapovězeny. Studentstvo ruské, jež soustavně po mnoho let bylo stiháno ve svých jednotlivcích za všelikou práci pro lid a v lidu a pro zájmy společnosti, velmi pokleslo, jak to jeví se udalostmi, jež před 3 roky byly ještě nemožny. V den slavnosti, jež koná se každého roku na petrohradské universitě na oslavu ukončení roku (t. zv. akt), více než 2000 opilých studentů chodilo po ulicích, vpadalo do divadel bez lístků vstupních, vyskakovalo na jeviště, tak že v jednom divadle bylo nutno přerušiti představení, znepokojovalo kolemjdoucí, překacovalo drožky, zneuctívalo ženy atd. Dříve studenti pořádali demonstrace politické, nyní takové. Tam to dopracovala vládní soustava vychovávací.*) Na malé Rusi policie stihá ukrajinofilské hnutí, popuzena množstvím maloruských adres, poslaných k jubileu Dragomanova do Lvova. V Charkově nedávno ukončen proces Kólka ukrajinofilského a 7 osob na kolik let z Charkova vypovězeno za to, že z Haliče dostávali pod-

*) Vládní tisk si libuje. Lépe prý, aby se mládež tak vybouřila, než aby někde skrytě kuala politické a revoluční plány!

Digitized by Google

loudně maloruské knihy jako překlady evangelia, Odysseu, spisy Kostomarova, v originale dovolené atd. V poltavském zemstvě učiněn návrh, aby dětem v lidových školách byly dávány do čítanek maloruské knížky, když ruským nerozumí. Návrh přehlasován. V Polsce je všecko jako dříve. Naděje šlechty v hrab. Šuvalova nijak nesplněny. Šuvalov jest ovšem zdvořilejší než Gurko, navštěvuje salony polské aristokracie, ale systému oproti všemu polskému nemění. V Království, kdež rozvíjí se dělnický ruch socialistický, ač musí se organisovati tajně, opoziční nálada celé společnosti, blízkost hranic a dokonale organisovaná kontrabanda velice usnadňuje rozvoj hnutí. Od $^1/_2$ roku vychází ve Varšavě v tajné tiskárně polský časopis socialistický, Robotník, který se šíří nejen v Polsce a Litvě, ale i v samém Rusku. V Londýně byl založen liberály a socialisty ruskými Sojuz Knigonoszej (Ligue of chapman), jenž si uložil do Ruska dopravovati protivládní tisk ve všech jazycích. Katalog i proklamace toho Sojuzu budou vycházeti rusky, polsky, malorusky, německy, finsky, litevsky, lotyšsky, arménsky, gruzińsky a židovsky.

Dosavádní vyslanec na dvoře vídeňském, kníže Lobanov, stal se ruským ministrem. Osoba, znalá plánů kabinetu vídeňského, není na ministerském křesle v Rusku zrovna špatný výmysl. Utopická politika Rakouska na Balkáně, která nás jen soustavně poškozuje, mohla by při ostrovtipu knížete Lobanova přijíti do správných kolejí.

Také Vatikán strhl na sebe pozornost širokého světa. Šlo o odsouzení antisemitismu. K tomu konci zajeli si do Říma arcibiskup Turinaz z Nancy, arcibiskup Goesens, arcibiskup pražský Schönborn a brněnský biskup Bauer. Prví dva plaidovali pro hnutí křesťansko-sociální a na jejich straně byl kardinál Rampolla a kardinál Parrocchi, pravděpodobně nástupce Lva XIII. Druzí dva šli vyžádat odsouzení hnutí křesťansko-sociálního. Papež vyslovil se na žádost státního tajemníka, kardinála Rampolly, v ten smysl, že nemůže býti odepřena straně křesťansko-sociální přízeň papežské stolice, poněvadž sleduje pouze ochranu malého muže a dělnictva proti jakémukoli vykořisťování. Ovšem připojil papež, že strana ta má býti poslušna pokynů biskupských autorit, nemá rozdmychovati plemennou zášť. Napomenutí toto bude málo platné. Snad zachřestí se jím v kritických okamžicích v řadách přívrženců židovstva. Více nic.

Sociální přeludy.

Napsal prof. Ludwik Gumplovicz.*)

Přeludy obklopují jako strašidla lidstvo, beroucí se temnou svou cestou. Jen časem, když zapálí někdo pochodeň a posvítí strašidlu na obličej, zažene ho! Takové strašidlo byl geocentrismus: přišel Koperník, přišel Giordano Bruno a Galilei, rozžali pochodeň pravdy, a strašidlo zmizelo. Jistě bylo by se Giordanovi Brunovi a Galileimu lépe vedlo, kdyby pochodeň Koperníkem zapálenou byli uhasili. Řadou útrap a životem zaplatili hlásání pravdy. Za to však ctí je dnes lidstvo jako dobrodince, kteří zahnali jedno z tísnivých strašidel mámení.

Zbylo ostatně jiných dost. Antropocentrismus provázel nás až k Dar-

*) Majíce dovolení autora překládáme z 1 čís. berlínské Neue Deutsche Rundsc článek, který, jak svým obsahem, tak osobou pisatele čtenářstvo naše bude zajímati. Není pro Německo časový, kdež chystají Umsturzvorlage. Dodáváme jen, že jeho pisatel jest učite státního práva na universitě štýrskohradecké a že přelud akrochronismu způsobil mu podob bolest, jako u nás proces s tak zv. Omladinou mnohým otcům.

Digitized by Google

winovi a jeho soudruhům. Také tomuto strašidlu posvíceno pochodní pravdy a ono zmizelo.

Dnes víme, jaké místo v přírodě zaujímáme: jsme nejdravější šelmy země. Naše ukrutnost jest tím nebezpečnější, čím jsme raffinovanější. To jest smutná pravda, z níž děkujeme Darwinismu a moderním vědám přírodním; ale jen sebepoznání vede k nápravě. Pokud se člověk považoval za vyšší bytost, páchal klidně ty nejohavnější ukrutnosti, jako inkvisici a p.; — dnes, kdy víme, že jsme potomky opic, jest přece rozšířenější už snaha, abychom se stali „lidmi".

Bychom k tomu dospěli, brání nám ještě dvě strašidla. Jedno z nich jest ethnocentrismus; šílený klam, namlouvající každému národu, že on právě jest „středem" a „vrcholem" lidstva. Číňané pokládají se za „národ středu", Židé domnívali se býti „národem vyvoleným", Francouzové chtí vší mocí „krášeti v čele civilisace" a Němce ubezpečoval Hegel k jich radosti, že jsou „stělesněním objektivného ducha", což znamená asi tolik, jako „bůh mezi národy". Nuže, strašidlu ethnocentrismu přidržela moderní sociologie svítilnu — a počíná rovněž mizeti.

Nejzhoubnější však z těchto strašidel, které jako olovo věší se lidstvu na paty, jest akrochronismus (budiž mi to slovo odpuštěno) t. j. nešťastný klam každého období časového, že ono jest nejdokonalejším. Věříme pevně, že naše doba jest dobou „největšího pokroku, největší civilisace, nejvyšší lidskosti" a že dávno vyrostli jsme z dob „divokosti" a „barbarství". Nazýváme svou dobu „dobou rozumu" a dávno minulými pokládáme časy „víry a pověry".

Tento sociální přelud vzniká tím, že neustále jen do minulých století se ohlížíme a jen proto, že v minulých dobách jiným způsobem byli barbarští, pokládáme sebe za civilisované. A nešťastný, kdo by se osmělil na tohle strašidlo šalu a mamu si posvítiti a ukázati, že v podstatě jsme právě takovými barbary, jakými byli naši předkové, leda že jiným způsobem a jinou methodou. Takový nepohodlný karatel nebude ovšem ukřižován nebo upálen (to není více modou), ale do vězení ho vrhnou. — To jest moderní. To jest XIX stol. a fin de siècle! —

Jaké to barbarství, trestati lidi za pronesené myšlenky, za slova, trestati vězením měsíce až léta trvajícím. Ani to netušíme v pevném svém přesvědčení, že ti, kdož na nynější pořádek útočí, chtějí „podvrátiti", co je nejdokonalejším zde na světě. To jest ono nás mámící strašidlo akrochronismu.

Tento sociální přelud jest ale proto tak zhoubný, že nás svádí, bychom všechno stávající jen pro to, že za naší doby tu stává, pokládali dokonalým a nedotknutelným a zločinnými „podvratníky" nazývali ty, kdož tomuto stávajícímu leccos vytýkají a lepším chtěli by je nahraditi. Jako člověka, který má špatné svědomí, každá narážka znepokojuje a mate, že ztrácí i rozvahu: stejně na nás působí, vyličuje-li nám někdo stávající, jako nespravedlivé a nelidské. Hned bouříme a hlučíme, hned voláme po policii a žalujeme odvážlivého karatele z „podvratných tendencí". Co však, střízlivě vzato, páší ti podvratníci? Zahajují rozpravu o zlořádech a bědách naší doby, jichž jsoucnost nikdo nemůže popírati a o nichž, mají-li býti odstraněny, musí přece nejprve nahlas a všude býti hovořeno.

A právě tato rozprava, podmínka každičké nápravy, jest všemi prostředky policie a trestních soudů znemožňována. Následek to akrochronistických přeludů, dle nichž dnešní společenský řád jest jedině správný a spravedlivý a ti, kdož naň útočí, jsou „podvratníky".

Uvědomíme-li si však jen na okamžik tento akrochronistický přelud, do-

Digitized by Google

známe, že všichni ti, kdož na stávající útočí, jsou v pravdě jen nevědomé a poloslepé nástroje dějinného vývoje, který stávající lepším chce nahraditi, a že s hlediska dějinného pokroku vše „was besteht, wert ist, dass es zu Grunde geht." Tak zv. podvratníci jsou ve světle dějin jen průkopníky, kteří nutně dostavují se tam, kde trvající stává se vratkým, a měli bychom spíše naslouchati jich hlasům a zkoumati z nich, jakým směrem jde proud nových ideí a sociálního hnutí, nežli je pronásledovati. Nejsmeť na vrcholu všech dob; v polovině příkrého vrchu sténáme a k vrcholu, který stále nám mizí, jen pomalu a pracně se dereme. Zastávka na strmé stráni byla by osudnou. Sílu k dalšímu stoupání však jen z toho dovedeme čerpati, že dosud vrch hory jest daleký, a že akrochronismus jest přeludem. Proto měli bychom vítati vše, co tento přelud zahání; každý, kdo ku předu nás žene, zaslouží díků, každé třeba příkré slovo hany a kritiky zaslouží úvahy.

Nám však pobídky i štulce průkopníků jsou nepříjemny a stíháme je procesy, které vyvolávají upomínku na procesy čarodějnic z minulého století. Na ty hledíme sice jako na důkaz barbarství a nevědomosti minulých věků, ale nejen že se naše „procesy s podvratníky" v mnohém podobají soudům nad čarodějnicemi, ony v nerozumnosti ještě je předčí.

Ve stoletích „středověkého barbarství", v „zatemnělých" časech „pověry a fanatismu" odsuzovali čarodějnici pro domnělé zlo, které, jak se domnívali, svými čáry způsobovala, nebo mohla způsobiti. Dnes smějeme se nerozumu našich předků, poněvadž na čáry více nevěříme.

Proč ale odsuzujeme své „podvratníky"? Zlo, jež oni mohli by způsobiti, existuje toliko v rozechvělé fantasii ustrašených šosáků. Jich řeči ovšem spadají pod leckterý paragraf trestního zákonníka. Ale co tam dnes nespadá? Netřeba mnoho vtipu, aby každá politická řeč člověka moderně vzdělaného a pokrokově smýšlejícího s oněmi paragrafy byla uvedena ve spojení. Odstraňte na den immunitu sněmovních debat a ustanovení evropských ústav o „svobodě vědy", a většina našich sněmovníků poputuje společně s učenci všech světských fakult do vězení, jen bude-li míti státní zástupce trochu dobré vůle. Je všechny bylo by možno bez velké námahy usvědčiti z t. zv. podvratu, a jen proto, že poslanci a učenci mají alespoň trochu té immunity, odnesou si vše lidoví řečníci a vůdcové dělnictva. Zkoumejme blíže, proč bývají tito lidé zavíráni. Jednomu vytýkají, že dráždil k nenávisti třídy. Jako by se bez tohoto rušitele míru jednotlivé třídy milovaly a jen jím, moderní čarodějkou, k nenávisti byly naváděny. Že nenávist tříd jest sociální skutečnost, že tu jest a z přirozených důvodů existuje, to se zamlčuje. V sebeklamu chceme sebe a jiné přesvědčiti, že řeč nějakého „vůdce" tuto nenávist způsobuje. V pravdě však má nenávist přirozenou příčinu v tlaku, který třída na třídu provozuje. Tento tlak, jakož i nelidské vydírání ji vyvolávají, a věru větší nebezpečí jest v tom, když tato nenávist jest ztajována, nežli když veřejně se projevuje. Ztajeně se nahromadivši vede k výbuchům; projeví-li se však v hlasitých žalobách a stížnostech, zadrží násilné výbuchy a umožňuje reformatorskou činnost. Ti, kteří jako mluvčí utlačených tříd na bezpráví a vydírání nahlas vedou stížnost a tak rozpravu zahajují, jsou spíše dobrodinci lidstva, neboť — oni místo nebezpečnější ztajené nenávisti užívají méně nebezpečných veřejných rekriminací. Rozprava jest přece podmínkou každé nápravy a kdo tím neb oním způsobem rozpravu zahajuje a udržuje, jako by u přetopeného, výbuchu blízkého kotle ventil otevřel. A právě ti, kteří takto si zjednávají zásluhy, jsou odsuzováni jako zločinci „k třídní nenávisti povzbuzující". Nejsou-li to čarodějnické procesy? Pozdější století zodpoví tuto otázku zdrcujícím „ano".

Digitized by Google

Nebo všimněme si těch, kteří pro „zlehčování státních zařízení“ úpí ve vězeních. V čem spočívá jich zločin? Co zlého spáchali? Kritisovali dnešní stát a jeho zřízení, a v tom právě má „zlehčování“ státu spočívati. Tažme se však: nezdají se nám minulá století robot a utlačování sedláků, mučíren a jiných podobných zlořádů opovržení hodna? A jest století XIX skutečně výkvětem všech dob a nejvyšším stupněm vývoje? Jakou nebezpečnou, pokroku nepřátelskou domněnku kryje tento akrochronismus! Nebude naše století příštím se zdáti stejně opovržení hodným? Kdo dnešní stát kritisuje, činí se zásluhným o lidstvo, neboť zvětšuje a podporuje pokrok. Ti pak, kteří činí to přes nebezpečí dlouholetého žalářování, rozmnožují nekonečnou řadu mučedníků, která počíná Sokratem a Kristem. Nenamítejž nikdo, že ten onen není ani filosof, ani prorok, ale „zkažený student“, „ješitný demagog“, nebo „mandátu lačný agitátor“: to na věci nic nemění. Nesejde, kým dotyčný jest, ale co mluví. Sociologicky vzato, není nikdo samým sebou. Co X nebo Y v shromáždění lidu mluví, to nemluví oni, ale jich doba, jich sociální okolí; to určité kruhy jich ústy se vyjadřují. Ať kýmkoliv jest X neb Y, jako řečník a mluvčí jest hlásnou rourou, z níž doléhá k nám hlas širokých nespokojených vrstev. Ať ty neb ony osobní pohnutky ho vedou, ať ješitnost, ať touha po sensaci ho nabádá, sociální proud myšlenkový ho nese. Jen krátkozraká taktika může jemu přičítati za vinu vše, co poví, jako by to byl jeho myšlenkový majetek. V takovém významu není vůbec žádného duševního majetku. Co X neb Y praví, čerpá z nádržky obecného mínění, jež právě nemá jiného prostředku, kterým by se projevilo.

Hluboká nespokojenost se stávajícím společenským řádem zmocnila se dnes nejen širokých lidových vrstev, ale všech myslících a poctivě smýšlejících lidí. Jak má se nálada tato projeviti? Všichni nemohou přec najednou a na témž místě rázem mluviti. Kdyby to bylo možným, neměli bychom žádných procesů podvratu prostě proto, že by bylo příliš málo žalářů. Museli by domy celých měst a čtvrtí zamknouti a lidi v nich bydlící uzavříti. Takhle však neprojevuje se nálada obyvatelstva. Vždy jen několik málo, ponejvíce mladých lidí nevědomky hlasitě projevili nářky a stížnosti, jichž plna byla duše lidu. — Při vanutí větru nerozkolébají a nerozezvučí se veliké věžní zvony: jen skleněné zvonky eolovy harfy se ozvou. Kdo jest však vinen jich zvučením? Ony samotny, nebo vítr? Ostatně když vítr sesílí, když vzroste na vichřici, i veliké zvony věžní se rozhoupají. A místo, abychom vděčili něžným eolovým harfám, že ukazují nám směr větru, vrháme se na ně a chceme je rozbiti. Rušíť nás z klidu a my ve své naivnosti věříme, že ony dělají vítr. — K tomuto omylu vede ovšem také zastaralý individualistický názor o vzniku našich myšlenek a snah. Kdy konečně zjedná si platnosti jediné správné pojímání člověka, vidoucí v jednotlivci jen produkt jeho okolí a v jeho myšlenkách a vůli jen sociální skutečnosti, t. j. takové skutečnosti, které se mimo jeho individualitu uskutečňují a jichž výrazem toliko se jednotlivec stává. Jsme ještě daleko vzdáleni tohoto jedině správného pojetí, dle něhož individualita jest ohniskem, které sic sociálními paprsky jest tvořeno, které však samo o sobě ničím není.

Honíme se za těmito ohnisky a myslíme, že všechny sociální paprsky zhasnou, jestliže takové ohnisko chopíme. Nepozorujeme ani, že honíme se za přeludem, že i když takové ohnisko chopíme, nic v ruce nemáme, že miliony sociálních paprsků dále působí a stále svá ohniska tvoří, bez ohledu, jest-li sta a tisíce lidí, kteří náhodou v ohnisku stojí, odstraníme a za zámek zavřeme.

Procesy podvratu podobají se procesům s čarodějnicemi hlavně klamným

Digitized by Google

přeludem nějakého nebezpečí, které ve skutečnosti neexistuje. A hned o tom největším nebezpečí mluvíme, které dnes jest největším bubákem, o nebezpečí „státního podvratu“. Proti tomuto nebezpečí jest očarování, které čarodějnicím bylo imputováno, ještě velice seriosnou věcí. Moderní hypnotikové a theoretikové suggesce mohou otázku očarování vážně projednávati: což při otázce „státního podvratu“ věru nelze.

Táži se, kdo může vážně tvrditi, že by jednotlivec, který nevládne ani vojskem, ani Kruppovými děly, mohl něco podniknouti, co by mohlo býti vážnou příčinou státního podvratu? Kdo to věří, nemá prostě žádné představy o nutnosti a nezbytnosti státu. Jen ti mohou tak souditi, kdož ve státě vidí úmyslné dílo lidské, sdělané mimo působení přírody, a sebe považují domýšlivě za „ochránce“ tohoto „díla“. Tito strašpytlové stojí ovšem ve svém nazírání na téže výši, jako jich protivníci anarchisté, kteří mní, že několik silných úderů stačí, aby stát byl svalen a pochován. Bývaly zajisté vždy čarodějnice, které bona fide jednaly a o působení svých čar pevně byly přesvědčeny. Bylo proto snad jich upálení spravedlivějším? Dvě věci chtěli jsme hořejšími vývody dokázati. Po prvé, že nejsme tak příliš povýšeni nad barbarskou dobu čarodějnických procesů, ježto máme své různé procesy podvratu. Po druhé, že by bylo na čase, aby naši zákonodárci se trochu poohlédli po oboru sociologie. Dopracovali by se tu snad dvou pouček. Prvá, že jedinec s celým svým „mravně svobodným“ duchem a vůlí jest jenom výslednicí, a sice nutnou výslednicí, a nikdy samostatnou příčinou. Chcete-li toho jedince odstraniti a jeho duševní činnost zvrátiti, musíte příčiny odstraniti, které ho tvoří. Ponecháte-li tyto příčiny, anebo nejste-li s to, abyste je odstranili, nic nepomůže odstranění tohoto jedince, neboť zbylé příčiny vyvolají tytéž výslednice a na místo odstraněného jedince jiní se dostaví, kteří totéž budou mysliti, chtíti a konati.

Druhá poučka sociologie jest, že stát, jako sociální zjev a sociální skutečnost, nedá se „podvrátiti“, jako slunečné paprsky se nedají změniti v rampouch. Mnoho může býti ve státě opraveno: zvrácen a zničen býti nemůže, leda by mocnější stát ho dobyl a anektoval. Proto jsou zákony „k ochraně státu“ prostě zákony proti čárům. Neboť byl-li by stát něčím, co po případě by býti nemuselo, dávno by již ho nebylo, neboť ode dávna bylo vždy, více těch, kteří s ním nejsou spokojeni. Že přes to trvá a na dále bude trvati, spočívá prostě v sociálním přirozeném zákoně, který nezvrátí ani nejgeniálnější a nejmocnější člověk, ani milionové množství.

Ale věčné otřásání stávajících zařízení nikdy neškodilo a nemůže škoditi. Naopak toto věčné otřásání jest (abychom uvedli velmi zneužívanou metaforu) nutný reflexivní pohyb sociálního tělesa, které se tak obklopujícím přírodním okolnostem přizpůsobuje. Bez tohoto otřásání nastalo by zbahnění společnosti, sociální proces by se zastavil a objevila by se hniloba. Toto otřásání obstarávají nutně, neuvědoměle a neúmyslně všechny opoziční, nebo, jak se jim také říká, „podvratné“ strany ve státě. XX. neb XXI. století vysměje se nám, že jsme tichošlápky, kteří by nás málem udusili, zahrnovali poctami a popoháněče, kteří trochu svěžího vzduchu a svobody hleděli zjednati, nepálili sice jako čarodějnice, ale přece podle nejpokročilejší, nejdokonalejší, ano dokonce nejhumanější methody — mučili. (Dokonč.)

Digitized by Google

K otázce dekadence.*)

Napsal F. X. Šalda.

Není smrti, a kdyby náhodou byla,
byl by v ní pramen života.
Walt. Whitman.

Pod názvem „Nové proudy a dekadence" přinesly Rozhledy dva články z per pp. Krejčího a Vorla. Oba jsou navázány na starší článek v loňských Literárních Listech, v němž šetřena dekadence po stránce umělecké i společenské a specialní poměr politicko-společenské strany pokrokové k ní. Oba články v Rozhledech rozpřádají toto thema: vyšetřují pojem dekadence, společenskou hodnotu a cenu její, ale třeba vycházely ze stejných analytických rozborů, ano i ze stejných společenských a mravních principií a ideálů — rozcházejí se v konečném výsledku diametrálně. Dle článku v Liter. Listech je totiž dekadence nejpřímější, nejbezprostřednější, nejradikálnější cesta a prostředek k altruistní socialisaci života — dekadence jeví se jako přechodní stadium v rozvoji lidském, jež nutně vede ke konečné společenskosti a družnosti — je po pojmu svém stavem přechodním, jenž sám sebou přirozeně se překonává, složitým pojmem uměle vystavěným na jehlách odporů, které dříve či později klesnou a povolí — je slovem pouhým obrazem, pouhou metaforou — žádnou logickou skutečnou entitou reálnou. Pan Krejčí naopak vidí v dekadenci stav sice umělý a nezdravý, nicméně však konečný a hotový, zhoubný prvek ničivého rozkladu společenského, který musí společnost sama ve svém zájmu překonávat a hubiti, třeba jednotky její, jednotliví členové její jej žili pro bohatství intelektuelných rozkoší, jež jim přináší. Rozporem mezi společenskostí a jedinečností, hotovou propastí mezi nimi, která v každém z nás je více méně zachycena a šíře či úže zeje, nesjednatelností obou pojmů „společenského (zdravého) rozvoje" a „dekadence" je pointována úvaha p. Krejčího. Společnost, každá společnost, každá strana její nesmí dáti vzniku dekadenci, nesmí ji podporovat. Ona smí ji jen trpět u jedinců jako soukromou chorobu či přednost a výsadu.

Já v přítomných poznámkách chci vyložiti záhadu dekadence po svém. Ne apodikticky rozkrojiti ji, nýbrž předem formulovati ji, snésti důvody a podepříti určitou versi jejího řešení. Leckde dovolám se vývodů toho či onoho článku, podle toho, které mi v určitém případě spíše odpovídají. Připomínám tu jen, že dekadencí rozumím skutečnou záhadu života, složitý, zadrhlý uzel otázek, které vždycky mučily lidstvo a které dnes postavily se před nás, obklopily a sevřely nás pod touto maskou, pod tímto závojem, s tímto zpěvným a jako světelkujícím, měkce a dráždivě melodickým terminem.

* * *

*) Pan Krejčí uveřejňuje právě v „Naší době" pěknou úvahu o dekadenci; článek můj psán jest dříve, než tato studie vyšla a proto se jí nikde v textu nedotýkám. Jinak podotýkám jen, že p. Krejčí stojí v úvaze své na poli jiném než já; studie jeho je popisně demonstrační, moje snaží se uvědomiti si a vyjasniti spekulativnou záhadu dekadence v sociálné logice.

Digitized by Google

Co je to dekadence? Bylo odpověděno již po stopách Bourgeta a Nietzscheho, že je to stav výlučně vyvrcholené kultury individuálné. Po evoluční theorii rozvoj lidstva záleží v stále větší, ostřejší a širší individuaci funkcí a orgánů. Individuum usamostatňuje se v hromadě — to je formule rozvoje, pokroku všeho života podle rozvojové theorie. Usamostatnění to může dosáhnouti takového stupně, že z hromady vypadá odstředivostí, t. j. že se sestřeďuje samo kolem sebe, kolem svého středu: a tento moment nazývají právě dekadencí, úpadkem. A sice, jak jest viděti, úpadkem vzhledem k minulosti, vzhledem k starému celku, z jeho hlediště. Starý celek tím hyne, ztrácí. Minulost tím trpí. Ale jen minulost, jen starý útvar. To je právě důležité. Neboť tento moment, který nese škodu starému, prospívá novému, poněvadž ta někdejší část, která vypadla z někdejšího celku, ustavila se tím samým jako nový, samostatný celek, jako nový svět, nový život. Ono někdejší individuum, onen někdejší atom, který vypadl z celku, společnosti — stal se sám společností, která žije složitě buď na místo staré nebo vedle ní. Neboť má-li se t. zv. jedinec, t. zv. část usamostatnit, má-li se jedinec na sebe sestředit — musí býti již složitý z více částí, které pak staví se k některé z nich v poměr odvislosti a samy k sobě v určitý poměr závislosti a vzájemnosti. Jinak nelze pojmout odstředění, než s touto odpovídající mu funkcí sestředění. Je tedy to, co jeví se nám dekadencí, úpadkem vzhledem k starému — renessancí, znovuzrozením, vznikem vzhledem k novému, k novému orgánu života, který tu vzniknul. Život ničeho tím neztrácí. Je to pouhý přenos jeho, jeho pouhý hyb. Zisk a ztráta nutně si odpovídají, doplňují se, zaměňují se.

Pohled tento je poučný. Ukazuje očividně, jak poměrové, relativné, dohodné, proměnné a pružné jsou pojmy tzv. celku a tzv. částky, tzv. hromady a společnosti a tzv. jedince. Vidíme zřetelně, že to jsou pouhá nepevná, ohebná a ujednaná kriteria mysli, rozlišovací znaky, aby bylo možno dorozuměti se a vyznati se nějak v hustém, tekoucím, proměnném mraku reality. Vidíme, že to, čemu říkáme jedinec, je vlastně společností, organismem. Sociolog řekne jedinec-člověk, ale biolog a psycholog vidí v něm společnost — soubor funkcí, celek pro sebe, pevně omezený, hromadu. Říkáme společnost lidská, rodina, národ — ale ptá-li se kdo, co to je společnost taková — máchneme rukou do vzduchu a řekneme: já, ty, on, oni, ony — samá individua, jedinci. Záleží na tom plně uvědomiti si tuto relativnou nehotovost a odvolatelnou nesnadnost obou protilehlých pojmů. Záleží na tom, nečiniti z nich jinotajné abstrakce, bájeslovné entity. Je stále nutno si připomínat, že společnost je samé já (a nic jiného) — a na druhé straně, že já, moje já není jedno, nýbrž že i v tom jednom já je obsažena celá společnost, mnohost, hromadnost — že je, přesně mluveno, ve mně více já.

Nyní lze pochopiti záhadu dekadence. Individualismus, jedinečnost je skutečná a jediná její podstata. Já odtrhuje se od společnosti, od hromady, od celku — ale jen proto, že je hromadou, společností, celkem samo. Tzv. jedinec musí přetížit hromadu, aby se mohl odstřediti od ní a ustřediti na sobě. Jinak nelze pojmouti a postihnc i po pojmu rozvojové mechaniky tento akt osamostatnění se, který a vzhledem k minulosti (a v tom je jádro všeho), vzhledem k překc - nému starému útvaru, roztržené, roztříštěné staré hromadě, nazýváme úp - kem. Tzv. jedinec musí přetížit tzv. hromadu v dekadenci, opak .

Digitized by Google

To je nutný požadavek pouhé ryzí mechaniky logičnosti. Jinak by nebylo možno skutečnost tuto vyložiti. Musí přetížiti, to znamená: ta hromada, ta společnost, která je obsažena v tzv. jedinci, jež vypadá ze společnosti staré, jež ji ruší a zakládá novou — musí býti silnější než hromada stará, než společnost stará.

Zde jsme na samém prahu metafysiky, chceme-li blíže popisně nějak a názorně pojmout a v zákonech si zpodobiti tyto ryzí a samozřejmé požadavky logiky. Každé dění, každý rozvoj, celý rozvoj historický nelze vyložiti leč předpokladem dvou principů, dvou složek všeho pohybu: individuace, jedinečnosti a typičnosti, hromadnosti, kommunističnosti. Jak vyrovnati spor mezi nimi, jak redukovat noeticky jedinečnost v hromadnost a opáčně — to je záhada, o níž rozbíjí se dialektika metafysiků po celá tisíciletí. Ten skutečný jev, který vidíme a pozorujeme kolem sebe, že z hromady, která se dá celá vyložit, která celá je přikryta a obsažena jistými zákony, obecnými normami a formulemi — bez porušení těchto obecných formulí a obecných zákonů — naopak jich působením a jich součinností — vznikne a povstane jedinec, rek, bohatýr, genius, takový Kristus ku př. — který se od hromady, jež jej zplodila přece, odlišuje, který ji pak zničí a promění, když se byl prve od ní odvrátil a od ní oddělil a místo ní založí ze sebe, svou činností hromadu jinou, novou — tento fakt poznáváme jako pouhý jev, ke kterému schází vysvětlení, příčinný, zjasňující klíč. Poměr jedince k hromadě, zákona k „výjimce" (jak zveme tento jev) — výklad tohoto jevu — znepokojoval již Platona, církevního otce Augustina, scholastiky Dunsa Scotta i Tomáše Akvinského až k nejnovějším filosofům dějepisným a společenským. Uspokojivého rozřešení nepodal z nich nikdo. Všichni postavili se na stranu jednoho jen z obou těchto principů a chtěli jím zahrnouti a jemu podřaditi druhý, ačkoliv je zcela zřejmé, že oba působí současně a záměnně. Jedni nedbali jedinečnosti, nedbali „výjimek", viděli v nich pouhý klam a zdání, potlačovali je ve prospěch zákonů, obecnosti, typičnosti. Druzí naopak vidí jen jednotlivce a neuznávají obecnosti a zákonnosti, pokládajíce je za pouhou dovolnou generalisaci, pouhé abstrahované sevšeobecnění jednotlivin. Každá nová zkušeností vyšetřená jednotlivina boří a ruší podle nich „zákon", rozráží jeho slabou zeď, která se musí pružně uvolniti, aby každý nový jev mohla objati. Taková je záhada, která pod názvem dekadence staví se dnes zase před nás. Je stará, prastará, jak je vidět. Tato Sfinx zvykla již na lidskou krev, a lebky nakupené kolem ní zbělely již sluncem, věčně stejným a lhostejným sluncem. Jindy více spekulativná, stává se dnes převahou praktickou a mravní, poněvadž nadešla doba, kdy přemítavé individuum chce žít poznané, chce realisovat svoje nitro a po svém přetvářet vnější hmotu.

„Jsme všichni více méně dekadenti," napsal pronikavě p. Krejčí. Mezi jedinečností a hromadností, mezi dvěma těmito póly, kladem a záporem, bije a žije se život. To je krvavé jeho pole, zápasné jeho bojiště. Znásobněně bojuje všude život, sráží se a láme se. Jedinečnost a hromadnost nejsou než dva krajní vysunuté body této zápasné vlny. Ony jsou typy její, formule její. V nich je vysloven život, jich převratnou záměnností a doplňující se vzájemností. O sebe bojuje individuum stejně jako o hromadu. A boj hromadný je boj právě individuálný.

V tomto vlnivém chaotickém toku převládá jednou dvih a podruhé klad, jednou záporný a podruhé kladný pól, jednou hromadnost a podruhé

Digitized by Google

jedinečnost. V dějinách jsou to odpovídající si pevnosti, zdi, které odrážejí mezi sebou celý život, kolébající a houpající jeho celý pohyb, ustavující jej i realisující jej. A dějinné divadlo je právě divadlo hromadného přílivu a odlivu k těmto tajemným nezbadaným břehům. Po odlivu příliv a po přílivu odliv — taková je dějinná houpačka. Houpačka každého života. Dnes žijeme příliv k individualismu, odraženou vlnu nedávné hromadnosti. A to je naše záhada dekadence.

* * *

Jádro dekadence je skutečně v individualismu. Ale individualismus tento oba, zdá se mi, směsují s egoismem, alespoň neliší dost přesně individualismus od egoismu. Soudím tak proto také, že oba kladou individualismus jako protivu altruismu, mezi nimiž vidí nesrovnatelný spor. Oba staví proti úpadkovému individuálnímu křídlu literárnímu a kulturnímu altruistní, hromadné a myslí, že druhé je představováno Rusy, Východem, jako první Západem, předem Francií. V dekadentovi vidí oba spisovatelé předem sobce, člověka smyslného, rozkošnického a požívavého, který sám sobě je cílem a jemuž všecko ostatní je prostředkem.

Proti tomuto stotožňování individualismu a sobectví je nutno, tuším, každému dekadentu nejprve se ohraditi se vším důrazem. Je možno, že mnozí dekadenti byli sobci, a jsou sobci, v umění rozkošničtí diletanti a eklektikové, kteří pěstují v umění jen hmotnou stránku, ryze napínavou slohovou bravuru techniky. Ale pojmově a myšlenkově nijak s individualismem nesouvisí rozkošnický, bezcitný egoismus. Úpadek toho rázu, úpadek egoistní byl by skutečnou chorobou a skutečným mrzáctvím, nedostatkem mravního a duchového života vůbec. Lidé ti byli by pouhé smyslové a nervové mechanismy, automati hromadící rozkoš jako stroj hromadí sílu — lidé zastavující lakomě život — na krátkou chvilku, než-li se stroj rozláme. Takovéto sobectví nebylo by vinou a hříchem dekadence, nýbrž prostě vinou — člověčenství. Tito lidé byli by stejnými mrzáky, i kdyby vyznávali třeba hromadnost a typismus. S nimi se zde nezabýváme.

Filosofové a myslitelé individualismu byli však všichni altruisté právě jako filosofové hromadnosti a typičnosti. Rozdíl mezi morálkou aristokratickou, jedinečnou a hromadnou, lidovou, „stádnou“ — je v prostředcích, ale nikdy v cíli. Každý opravdový myslitel, každý ethik je altruista, neboť již tím, že myslí, je cílový a společenský. Není aristokratičtější mravovědy, než je Spinozova, a co čteme v knize IV., 37. poučce jeho Ethiky? „Dobro, jehož si žádá každý, kdož jde za ctností, pro sebe, přeje také ostatním lidem a to tím více, čím lépe zná boha.“ A co chce pastor Rosmer v Ibsenově „Rosmersholmu“, tento aristokrat po výtce? — Mezi lid sestoupit, všechny lidi šlechtit, všechny učiniti šlechtici duchem. Aristokratické individualistní ethiky stejně jako hromadné a stádné jsou altruistní. Dobře pověděl Renan, tento duševní otec dnešní dekadence francouzské, v předmluvě k „Filosofickým rozhovorům“ (str. XVI.) bráně se proti výtkám mravní lhostejnosti: „Dobrota není odvisla od žádné theorie. Můžete milovati lid s filosofií aristokratickou, a nemilovati ho, staviče při tom na odiv demokratické zásady.“ Podobnými kladnými přiznáními filosofů individualistů mohli bychom naplniti kolik stran. Lze zcela snadno dokázati, že mravověda aristokratická je altruistní právě tak, jako mravověda lidová a hromadná. Aristokraté chtějí povznésti k sobě hromadu; ale aby to bylo možno,

Digitized by Google

musí býti sami nejprve typy, vzory dokonalosti a musí se na ně vychovati tvrdou, krutou, bolestnou školou nadlidské kázně, silnou a těžce napjatou, svalovitě mohutnou vůlí. Naproti tomu ethikové hromadnosti sestupující v pokoře k lidu a připodobující se mu, jsou vlastně individualisty, kteří vypracovávají, vyhraňují a očisťují touto cestou svoje já. Všichni hromadní a lidoví esthetikové docházejí k individualismu. Jasně bylo ukázáno v těchto listech loni, jak odříkavý kollektivismus Tolstého, jeho „nebraň zlému“ je kladný a individualný, jak je činný, revoluční a bojovný.

Vidíme znova záměnnost, poměrovost, převratnost a zásadnou jednotnost v individualismu a hromadnosti. Nelze stotožňovati, tuším, individualismus (jedinečnost) s egoismem (sobectvím). A protivou individualismu není altruismus. Individualismus a altruismus nijak se nevylučují. Jedinečnost i hromadnost jsou v podstatě altruistní a v podstatě společenské. Zde netkví kořen záhady, a spor stává se tu bezpředmětý. Všichni umělci (i hromadní ethikové jako Dostojevský) jsou individualisty, musí býti nutně individualisty organisací svojí t. j. lidé výchovy odborné — a to znamená právě již jedinečné a jednostranné, chorobné. V tomto smyslu, ve smyslu technickém — i ruská literatura, jednotliví literáti její, nejvyšší právě jsou individualisty - či, libo-li, dekadenty. Rozvoj umění právě předpokládá nejvyšší odlišenost individua. Ať umění tendence jedinečné či hromadné — pravé, skutečné umění je vždy vyběravé a výlučné. Klade se tu ovšem další otázka, že pak umění samo jako takové je chorobné a zhoubné. Nejen pro tvůrce básníka, umělce, nýbrž i pro diváky čtenáře, obecenstvo, poněvadž vnímavost a smysl pro dílo předpokládá tytéž základní vlastnosti, tytéž duševní znaky, jakými je vytvořeno. Duše básníka a duše čtenáře musí býti nutně do značné míry stejnotvaré, obdobné. Otázka ta leží zde stranou našeho šetření dekadence, poněvadž anathema stihlo by tu umění jako takové, ať společenskou látkovou tendencí je již individuálné a aristokratické či hromadné. Zde otázka v poslední příčině svádí se na nebezpečnost rozvoje vůbec, na spory o jeho prospěšnost a podmínky její. — Jen tolik jsme zde, tuším, zjistili, že dekadence jako taková není rozkošnický smyslový egoismus, nýbrž i v podstatě společenský, účelový, altruistní útvar. (Dokončení.)

Slovo o české politice státoprávní.

Píše Václav Choc.

Článkem „Dnešní stadium českého státu“ v Rozhledech č. 4. bylo dolíčeno, že historickoprávní individualita českého státu zachovala se až po naše dny přes všecek tuhý vídeňský centralismus, jenž od polovice předešlého století na právní základy českého státu úsilně útočil. Zde budiž jen výslovně ještě opakováno, že ani zákony dřívějšími (absolutními) ani ústavními zákony z posledních 30 let nebyla přerušena právní souvislost a existence českého království (země české) a že nebyla jimi přerušena ani právní trvalost českého státu jakožto státního souhrnu zemí koruny české, to jest Čech, Moravy a Slezska. Upozorněno budiž k vůli souvislosti znova na zásadní okolnost, že zákonodárská kompetence říšská obmezena jest toliko na určitě vypočtené odbory záležitostí, jež se z důvodu

Digitized by Google

lokálního sousedství zemí a jejich společného panovníka během dob vyvinuly jako záležitosti společné, a že naproti tomu všecka ostatní nekonečná pole zákonodárské příslušnosti zůstávají právem sněmů zemí koruny české. Poukázáno budiž dále na ten moment, že ani únorová ústava z r. 1861, ani prosincová ústava z r. 1867 nemohly vylíčenou historickoprávní individualitu po právu rozparcelovati, poněvadž obě tyto ústavy znají říšský sněm jen pro záležitosti společné, to jest jednotné, a poněvadž dále, na což se nikdy nesmí zapomínati, obě ty ústavy v úvodě svém samy výslovně praví, že státi chtějí na pragmatické sankci, kteráž upravuje státoprávní poměr mezi korunními zeměmi a rodem mocnáře. A při té příležitosti budiž zvláště upozorněno, že § 12. ústavního zákona ze dne 21. prosince 1867 č. 141. ř. z. nesmí se nikdy bráti jako pramen kompetence zemské, nýbrž jen a jen jako rub či jako vysvětlení předchozího § 11., stanovícího kompetenci říšskou. Paragraf 11. totiž neurčuje a nemůže nikterak positivně určovati pramen zákonodárství zemského, nýbrž on chce a může jen negativně vysvětliti a říci, že na ostatní případy, než uvedeny v § 11., se říšská kompetence vztahovati nemůže. Odvolává-li se proto česká politika a žurnalistika někdy na onen § 12. prosincovky jakožto na pramen kompetence zemské, tož tím jen sama potírá svou vlastní věc, degradujíc království české i v záležitostech nespolečných na jakéhosi opatrovance říšské ústavy centrální.

Konečně podotýkám, že nám jest v boji státoprávním lhostejno, v jakém právním poměru mezi sebou a k říši (říkám říše místo stát, poněvadž říše jest právě svazek států a nikoli stát jediný) nalézají se druhé země, ku př. země vnitrorakouské, tyrolské a illyrské. Ostatně byl i tento státoprávní rozdíl, byť krátce, přece myslím dostatečně vytčen v řečeném článku Rozhledů na str. 202. a dodávám jen, že jakýsi stupňovitý rozdíl činí i poústavní zákon o politické správě ze dne 19. máje 1868 č. 44. ř. z. (pro záležitosti společné), jakož i poústavní císařský list ze dne 14. listopadu 1868 o úředním názvu této monarchie pro jednání mezinárodní.

To vše předesýlám hlavně k tomu cíli, aby jádro věci zůstalo čtenáři na mysli při úvahách následujících, jichž účelem jest ukázati stručně, jak vypadá dnes naše politika státoprávní, a jaký mohl by býti náš státoprávní program pracovní.

* * *

Lid náš proud je
veliké a silné řeky,
poznat sílu, zužitkovat
ku rozumné velké práci,
ne však posadit se v loďku,
vstrčit na ni praporeček,
nechat nést se bůh ví kamo . . .
Machar.

Jako jest nepochybno, že český stát dosud po právu existuje, tak jest i jisto, že k realisování, ku provádění českého státu, či jak se říká ne zcela správně, k jeho restituci, podnikáme velmi málo positivního. Zkoumejme trochu, co činíme, pak co nečiníme, ač bychom mohli, a co nečiníme a v daných poměrech vůbec činiti nemůžeme. —

Česká politika státoprávní od let osmdesátých nevykazuje nikte: k přebytek činnosti. Na nejvýše ozvaly se občas debaty adresní a tu a t n volání po korunovaci. Ale i v tom směru nastal v posledních letech úst ›, zajisté hlavně proto, že t. zv. šlechta česká, které v programu státoprávr n hlavně na korunovaci záleželo, seznavši odpor proti české korunovaci e

Digitized by Google

Vídni a v Pešti, upustila od svého volání, smířila se s protiústavním rozšiřováním necelého centralismu říšského a pracuje nyní k tomu, aby se jakási jednotná ústava říšská skutečně „vžila“, a sice i tam vžila, kde po slově i duchu zákona dosud neplatí, totiž v záležitostech domácích a nespolečných. Jinak, mimo adresní a korunovační řeči, nekonáno celkem nic, zejména od té doby, co přestal působiti — opět vlivem podivuhodné moci šlechtické — společný klub státoprávní. Na místo jednotného, společného a organisovaného postupu přišly znova vyhlazovací boje, spor, který původně vyhlašován byl za spor o t. zv. zásady a o taktiku, který ale, jak seznáváme z dnešního opětného kořeření se oportunismu a z laškování se ke zhoršené zatím, poněvadž s centralistickými faktory sblížené šlechtě, nebyl fakticky ničím jiným, než opět jen honbou po žaludkovém zaopatření našich českých státníků a po obsazování výnosných politických sinekur „našinci“. O státoprávní politice v posledních 10 letech nelze vůbec ani mluviti. Toliko odpor proti Taaffovým punktacím měl význam státoprávní. Ale ani zde neměla naše politika státoprávní praktického výsledku, poněvadž jedna část punktací na velikou škodu českého národa a českého státu byla již skutečně uzákoněna a poněvadž druhá část jich provádí se soustavně a krok za krokem cestou mocné administrativy. Jenom dva návrhy z doby nejnovější sluší bráti vážně, ač bohužel i při nich část žurnalistiky české, místo aby pro společnou věc pracovala, pomáhala je ubíjeti. Návrhy ty jsou nejvyšší civilní a trestní soud pro země koruny české a ústavní zodpovědnost českého místodržitele.

Návrh Vašatého odůvodněn byl právnicky nade vši pochybnost, neboť on založen je v obou ústavách, zemské i říšské. Patent ze dne 7. srpna 1850 č. 325. ř. z., jímž byl nejvyšší soud zřízen, padá do doby předústavní, do doby nepopíratelné a nepopírané platnosti historickoprávních forem říše, a jest okolnost, že nejvyšší soud jest společným pro země cislajtánské (Uhry byly později vyloučeny!), čistě nahodilou. Staví-li se tedy někdo proti požadavku tomu v našich vlastních řadách, dokazuje jenom, že si při slově český stát docela nic nemyslí. Šlechta pak, která proti němu byla s odůvodněním, že prý nejvyšší soud dostaneme s tím ostatním, co dostaneme s českým státem, potvrdila opětně, že nechtějíc dobývati českého státu ani postupně, nechce ho dobývati vůbec.

Rovněž odůvodněn byl konstitučně a i na půdě dnešní ústavy návrh posl. Kramáře na zřízení soudního tribunálu pro zodpovědnost místodržitele. Dle ústavy může býti místodržitel nezodpovědným pouze tam, kde (dle § 2. zákona ze dne 19. května 1868) při slavnostních příležitostech zastupuje vladaře. Jakmile ale jest výkonným orgánem zemské legislativy, má býti i zodpovědným právě tak, jako zodpovědni jsou ministři. Ostatně, co se týče záležitostí společných, není pochyby, že by zákon o zodpovědnosti ministrů ze dne 25. července 1867 č. 101, kdyby byl vydán později, než zákon o politické správě zemí ze dne 19. května 1868, byl jistě stanovil i zodpovědnost místodržitele tam, kde jako rovnocenný orgán výkonný zastupuje toho kterého ministra jakožto orgán vládní. Z těchto důvodů bylo by bývalo na místě, kdyby byl navrhovatel posl. Kramář, jakmile hr. Thun proti němu citoval říšský zákon o zodpovědnosti jenom podle data, ihned ještě odpověděl, že máme dle ústavy dělenou kompetenci sborů zákonodárných a že zákon hr. Thunem citovaný jest právě jen pro záležitosti říšské, totiž společné. Vůbec bylo by bývalo dobře zákon, jehož se hr. Thun dovolával a na němž založil své neústavně subjektivní slovo un-

Digitized by Google

diskutirbar, v celém znění a zařadění do ústavních zákonů slovně přečísti. Pustiti se při té příležitosti s hr. Thunem do výkladu zákona, mohlo býti požitkem, jaký si poslanec-právník neměl nechat ujíti.

Návrhy poslanců Vašatého a Kramáře byly tedy opravdu positivní návrhy státoprávní. Že v českém sněmu nenalezly sluchu, nikdo se nediv. Český sněm, jak ještě uvidíme, ve svém dnešním složení žádné politiky státoprávní, ba ani žádné decentralisační politiky vůbec nezná a znáti nebude. Nicméně nutno na návrzích těch pevně trvati a stále je opakovati. Ba nutno jest jíti i dále a žádati pro země koruny české i správní soud pro záležitosti politické, kterýžto požadavek odůvodněn bude právně i fakticky. Právně (ústavně) tím, že říšská kompetence pro základní zásady samosprávného zřízení, jak ji vyslovil říšský zákon ze dne 5. března 1862 č. 18. ř. z., meritorně restringována byla prosincovou ústavou z r. 1867 (§ 11. o kompetenci), takže dlužno samosprávu považovati za záležitost zemskou, z níž odvolání nemá jíti k úřadu říšskému — společnému. Fakticky pak odůvodněn bude požadavek tím, že v zemích koruny české roste agenda správních úřadů nejbujněji, že poměry jsou tu povahy lokálnější a že konečně požadavek ten vůbec odůvodněn jest v nezrušené státoprávní jednotě našich zemí korunních.

* * *

Zmínili jsme se dříve, že sněmu království českého, byť i jen oktroyovanému, přísluší velká řada zákonodárné působnosti. Tak ku př. organisace národního školství mimo základní zásady škol národních s gymnasiemi a universitami, dále také školství střední, reálné, hospodářské, průmyslové, umělecko-průmyslové, umělecké, to vše s pomůckami názornými, sbírkovými, musejními, zkušebními stanicemi atd. Dále zákonodárství agrární, zemědělské, kultivování půdy, i zákonodárství pojišťovací a sociálně politické, zakládání veřejných staveb a vůbec veliká zařízení ke krytí požadavků veřejného blahobytu země. Avšak, co dělá tu naše politika? Skoro zhola nic. Naši státoprávníci se na tomto poli o nějakou státoprávní činnost ani nepokoušeli. Zvláště v otázkách školství a osvětové činnosti, tedy ve směru, jenž má klásti základy ke zdatnější budoucnosti, vynikali jsme v posledních dvou desetiletích prazvláštní tupostí, kteráž dosud není vyléčena. Zcela chladně nechávali jsme a necháváme na tomto poli pracovati vídeňskou centrální správu vyučovací, neopíráme se ani dost málo, když říšská správa vyučovací béře do ruky celou osvětovou a vyučovací politiku v Čechách a v zemích koruny české a když politiku tu provádí svým naprosto nivellujícím, centralisticko-schematickým způsobem, bez ohledu na naše historicky se vyvinující domácí potřeby osvětové. A k tomu to dobrovolné sestátňování! Heslo sestátňování ve smyslu centralistickém (sestátňování ve smyslu českém neznáme ani po slově!), sestátňování středních škol, zejména reálek, gymnasií, odborových škol stalo se nám skoro manií. Purkmistři a radové našich měst mohou si uběhati nohy cestami do Vídně s prosbami, aby jim sestátněna byla střední škola. Že bychom měli sestátňovati ve smyslu českého království, ani si nevzpomeneme.

Ovšem, namítne se snad, že království české nemá peněz. Dob , připouštíme to, ale jen proto, že nás námitka ta vede ke druhému ned - statku naší politiky státoprávní, jenž v tom spočívá, že nečiníme pran , abychom si vypěstovali své české státní hospodářství a s ním i své dom í národní hospodářství vůbec.

Digitized by Google

Království české nemá žádného státního hospodářství v pravém smyslu slova. Proč? Zajisté nejen proto, že nemáme svých daní (pokud zemské přirážky nemají povahu daní), ale i proto, že království české od samého počátku ústavního života v Čechách pořád ještě hospodaří jako soukromník, uzavírajíc stále jen dluhy takové, jež musí se během jisté lhůty zcela zaplatiti. Království české neuzavírá žádných dluhů důchodových, rentových, kde ten, jenž státu peníze půjčil, zabezpečuje si toliko důchod, rentu, trvalé zúročení. A přece má království české i k podnikání takových v pravdě státních dluhů právo. Dle § 21. oktroyované zemské ústavy spravuje si sněm svůj zemský úvěr a své zemské dluhy. Dle §§ 20., 21. a 22. téže ústavy může království podnikati trvalé zadlužení, tedy i půjčky důchodové, ovšem že s podmínkou sankce panovníkovy. Pravda jest, že podmínka sankce jest podmínkou těžkou, zvláště v dnešních poměrech centralistických, ale pravda jest také, že se sněm království českého o takovou sankci ani nepokouší! Bědujeme nad přirážkovým systémem, jenž nestačí ani ke krytí toho mála, co království podniká, bědujeme nad hrozícím bankrotem zemským a nad „chudobou" českého království, — a říše při tom zcela klidně uzavírá rentové dluhy dál v pevném přesvědčení, že má k odvádění rentových závazků dobrou a bezpečnou jistotu, zejména v tom bohatém a dělném království českém s Moravou, kde daňový šroub lze přitahovati do nekonečna. Naše „státoprávní" šlechta a konservativci všeho druhu bojí se trvale zadlužovati království české, a centrální Cislajtanie bez rozpaků zadlužuje naši berní sílu a má z toho ještě i tu velikou výhodu, že království české nemá žádných státních dluhů a že stojí zde čisté a každou chvilku hotové k úplnému slití a decentralisování této polovice říše.

Za takových poměrů nelze ovšem mluviti o jakési politicko-oekonomické individualitě českého království a odpadá za poměrů takových i naděje, že by se v království nebo řekněme v Praze, jakožto v srdci jeho, vytvořiti mohl jakýsi aparát českého národního hospodářství, emancipovaný z centrálního říšského hospodářství vídenského. Neboť vznikání hospodářství českého a rozumná politika státoprávní mohou jíti jen ruku v ruce. Jedno bez druhého není ničím. Bankami, jež zakládáme k vůli ředitelským věnům pensionovaných politických výtečníků, se nevytrhneme.

* * *

Jiná a jiného druhu vada české politiky státoprávní je naše ústavní nekritičnost. Dělení ústavní kompetence a s tím souvisící dělení správy zemské a říšské béře se až příliš často na lehkou váhu a to i tam, kde by se krok za krokem mohlo dost pracovati. Není ani potřebí, abych tu široce vykládal. Stačí uvésti aspoň jeden zdánlivě nepatrný, ale přece výmluvný příklad tohoto našeho nedostatečného státoprávního uvědomění.

V letošním zasedání zemského sněmu projednáván byl zákon o stravovnách, zákon to, spadající čistě do oboru zákonodárství království českého a nepodlehající ani kompetenci říšské ani institucím z kompetence té pramenícím. Co se stalo při projednávání toho zákona? Přijat byl docela tiše a pokud noviny referovaly, bez jakékoli námitky § 11. tohoto znění: „státním orgánům (t. j. tedy centrálním orgánům říšské administrativy), jimž dle platných předpisů (rozuměj dle starých, většinou předústavních předpisů) svěřen je dozor na místnosti, určené k pobytu pocestných, náleží též dohled na stravovny." Myslím, že zde soudný čtenář, jenž má na mysli

Digitized by Google

dělenou kompetenci říše a království, hned vycítí mezeru! Místo aby se dozor nad vykonáváním zemských institucí a zemské správy vyhradil opět úplně úřadům samosprávným, místo aby se tak zakládala a šířila domácí naše administrativa a s ní jakási exekutiva samosprávy, dá se zemská instituce pod dozor administrativy centrální správy říšské! Jako by nebylo dost těch intervencí státních orgánů v záležitostech správy obecní a okresní! Případů těch ale najde pozorný čtenář nových zákonů zemských dost a dost. A přece jest jisto, že zameziti u pramene vznik a uskutečnění takového zákonného ustanovení, jest státoprávně plodnější než foukati sáhodlouhé řeči do státoprávního bombardonu — pro pouhou denní slávu v novinách.

* * *

Již z toho, co zde jen stručně jest naznačeno, jest viděti, že naše politika státoprávní je chudobna. Vypadá spíše jako politický somnambulismus, jakási nesoustavná, neuvědomělá politická exkurse jednou sem, podruhé tam, jakési sázení do politické loterie a spoléhání se v náhodu. A věru, skoro se tomu nelze ani diviti. Neboť — a to je nejsmutnější — my se v dnešních zdánlivě ústavních poměrech domácích nemůžeme vůbec hnouti. My máme sice různá práva království, ale jsme pověstnou volební geometrií tak sklíčeni, že výkon práv těch jest krajně znesnadněn. Zastupitelstvo českého království a vůbec sněmů zemí koruny české volí se tak, že o nějakém zastoupení českého národa na královském sněmu zemském i moravském nemožno mluviti. My krátce ústavně a státoprávně vlastně ani nedýcháme. Ruce jsou v poutech a na prsou leží balvan nespravedlivých volebních řádů, kteréž volební a zastupitelské sehnětení naše provedeno jest s největší vypočítavostí všude, jak na sněmích domácích, tak i na společné radě říšské, takže ani zde ani onde nemůžeme udělati kroku. Přes třicet let volají zástupcové českého národa po opravě volebních řádů a pořád marně. Odpůrci, tuzí centralisté a nepřátelé české myšlenky státní, nepohnuli se a vídenské vlády jich nedonutily. Nuže, jaký tu div, když v takových poměrech a po tolikaletém marném volání po spravedlnosti a právu mezi námi vzniká mladý státoprávní radikalismus, radikalismus, jenž chce býti něčím víc než pouhá neaktivní a nevýbojná opposice? Jaký tu div, že v lidu českém vyrůstá nesmiřitelně odmítavé stanovisko proti šlechtě, kteráž dlouholetým chlácholením a uspáváním zástupců českého lidu nejvíce přičiňovala se o konservování abnormálních poměrů a kteráž, jsouc jen dle jména decentralistickou, tvoří fakticky dnes s německými liberály a s německým velkostatkem tichou společnost k potlačení českých snah státoprávních? Jaký div konečně, že roste stále i nedůvěra českého lidu ke všem, kdo chtějí jíti dále beznadějnými cestami? Nemůže býti jinak! Není nic přirozenějšího, než že český lid zkoušeti chce jiné prostředky k dobývání svého práva. Jsme na prahu nové doby, která ideu zdemokratisování států jistě lépe bude prováděti, než to učinil polovičatý věk náš — a my nemáme ve svém boji státoprávním sahati po prostředcích demokratických? My nemáme se dnes, na prahu dvacátého věku, utíkati k ideám r o v n o s t i a b r a t r s t v í, zvláště ale i rovnosti politických práv, jež národ náš jako jeden z prvních již před půl tisícem let hlásal chorobnému lidstvu jako prostředek uzdravení? Z< nelze býti v rozpacích! Ne už pouhé rozšíření kurie českého velkostatk české kurie venkovské a městské, nýbrž hlubší prostředek — spravedli a všeobecné hlasovací právo do sborů zastupitelských! Zdemokratisov zemské sněmy své, a nechtějí-li tyto samy v sobě změnu tu provésti, n<

Digitized by Google

zbývá, než podporovati ty, kdo snaží se zdemokratisovati nejen radu říšskou, ale i všecky sbory zastupitelské, nechť jsou to vydědění a bezprávní Slované anebo vydědění, bezprávní a tím už nám bližší Němci. Jen takovým způsobem nabude český lid vlivu na své záležitosti, jen tak zabezpečí se trvale právo českého jazyka, k němuž ti bezprávní a nejmenší měli vždy lásku největší. Krátce nelze již si český stát představovati jinak, než jako stát pokroku, možného sociálního blaha a sociální spravedlnosti, a nelze tedy také ani k jeho dobývání užívati prostředků jiných než demokratických.

* * *

Již shora vzpomenuto, že od let sedmdesátých jsme pro snahy své státoprávní ústavně nepracovali. Však my bohužel nepracovali ani mimo parlamenty! Nebyloť pro organisovanou politiku státoprávní ani dost vůle, ba ani dost sebezapření a potlačení nejosobnějších vášní tam, kde bylo aspoň porozumění. Scházely a bohužel ještě dosud scházejí podmínky, jež podporovaly české státoprávní naděje v dobách deklarace a státoprávních vyjednávání s Vídní, kdy vlády vídenské, neznajíce ještě naši domácí nestatečnosti a nepevnosti, posýlaly do Prahy plnomocníky a smiřovatele. Registrujme jen průběh naší politiky od let sedmdesátých až po naše dny a nenalezneme skorem nic, než spousty vzájemných hanobení, nevěcného sočení, samospasitelné domýšlivosti, vražedné nenávisti a hádek o to, kdo je pravým Čechem a kdo „zrádcem"! Toto mlácení prázdné slámy — dnes vidíme, že to byla vskutku jen sláma — přeneseno bylo ze žurnalistiky do společnosti, bohužel u nás jen hospodské, a nám vyvinula se politika jako pouhé příslušenství piva a hospod. Že se mezi tím nepřátelé naši utvrzovali v držení svých posic, že cestou konsekventní a soustavné praxe rozšiřovali na náš účet svoji moc i vliv a že centralismus hryzl na zbytku českého státu, na to se svorně zapomínalo, jen když rostlo úzkoprsé stranictví, jež neneslo nejmenší známky nějakého zásadového, objektivní dorozumění a společný, byť dělený postup ve věcech vnějších připouštějícího seskupování politického. A v těchto málo požehnaných bojích, jimiž jsme Cislajtanii ukázali celou svoji slabost, utopila se v posledních desítiletích ta troška naší státoprávní politiky a ten drobet váhy našich státoprávních požadavků. Doma utloukali jsme se zuřivě pro nic a za nic a na venek stali jsme se až bolestně slabými. Učíce se od denní žurnalistiky bezvýznamnému hašteření ztratili jsme smysl pro politiku státoprávní, kteráž klesla na bod mrazu. To vidí dnes už každý, kdo vůbec viděti chce.

Z toho ale také jde, že, má-li naše politika státoprávní zase ožíti, může se to státi opět jenom seslabením oněch hrotů osobního a bezzásadního stranictví, jež řádí ve starém politickém inventáři, tedy seslabením vášní, jichž mizení bohudíky již dnes potvrzují zjevy našich dnů. Již dnes nelpí náš lid na vyvětralém schematu zastaralých politických, správně novinářských, stran, jež jako parasiti žijí vedle sebe ze svých vzájemných chyb. Denní žurnalistika to sice popírá a sní ještě o své staré slávě, ale v lidu roste indiferentismus ke starým stranám a tvoří se přirozeně hospodářské organisace těch, kdo k sobě patří a kdo společně se chtějí hájiti. Nové a novým poměrům odpovídající rozestavení naší národní společnosti české přivede s sebou ale i intensivní smysl pro reální politiku státoprávní a to, co za dnešního vzájemného štvaní a maření sil nebylo možno, totiž organisovati se po všech vlastech zemí koruny české pod jednotný a soustavný program státoprávní práce, bude nepoměrně snazší, jak ještě jindy ukážeme.

Digitized by Google

Nová česká poesie.

Ant. Šova:

Ještě jsou orli...

Ještě jsou orli v bahně Evropy!
Ještě jsou orli teskní, přikovaní,
jichž smutky za srdce té uchopí,
ještě jsou orli kdesi roztroušení
v šedivých městech v mlze severní
nad shnilým lidstvem v těžkém sedí sněni,
bozi i soudci jeho příšerní...

Netušit jejich blízkost.. Vyrostou,..
bída je sílí, otráví jim žití;
pohunci králů křídla přistříhnou
a oči vypíchnou jim inkvisiti,
s řetězy přijdou státu hlídači
spáry jim stříznou, zkrotí jejich pýchu.
Chtí vzletět, — rány hned je omráčí,
pár metrů volnosti... oh, orli, k smíchu!

Jsou ještě orli v středu šedých měst,
v divokých, silných duších ještě sídlí,
nad bahno přikováni lidských cest
a přistříhanými teskně bijí křídly,
žízniví na řetěze chřestivém,
jak vesla tyčí křídla oškubaná
a v ovzduší tom bídy plesnivém
zdvíhají marně křídla zavázaná...
Až k pouštím rašelinišť, k přímořím,
kde parník duní vybouřeným rohem,
ku malomluvným žlutým pohořím
s vychudlou trnkou zakrnělým hlohem
to slyšet však, ti orli když se hnou,
výspy se třesou v rozespalém kouři,
přístavy, města, jak pod lavinou,
a pod jich vzteky mrtvý klid se bouří...

Kde jsou ti orli zkrotlí, chycení,
jichž křídla slyším šumět? kde jsou zbylí
geniů dědici? Dnem sklíčeni
příšerným, tmavým, v němž se narodili,
kde jsou? Tak moci vztekle vyletět,
ho, z Evropy do trosek rozválené
jak šleh' by, rozsvítil se nový svět,
nad pokolením krve vysílené...

Po přečtění zprávy filantropických dam.

Ó paní, ó paní šedivá,
jděte mi se svou filantropií,
s tím srdcem citlivůstkářským!
Jen modlit se a plakat?..
Ó, paní, styďte se,
za tuto filantropii!
Uráží, uráží, třikrát uráží
lidskou důstojnost!
Almužnou lehtáte hladové,
když touží po práci
a chtějí peníz poctivý?
Ó, paní, paní šedivá,
nechte těch společků,
těch ústavů,
těch jeptišek,
jež darmo kazí mládež!...
Ó, paní, paní šedivé,
ó, krásné paní, šlechetné,
vznešené paní,
filantropické!
Ty holé cifry vizte
nízdy nekřesťanské
vašimi muži s drzým klidem
po týdny vyplácené
na dlaně zmozolené,
to uráží, uráží, třikrát uráží
důstojnost lidskou!
Ó, paní, mnoho paní šedivých
a filantropických
věznících v klecích starce
neb děti neb dívky
víc pro ztišení ješitnosti své,
míň pro blaho těch tvorů
churavých, osiřelých,
slyšíte? slyšíte?
Řve bídou společnost,
vy paní ctihodné!
A vy, tak zrovna prohnilé
jak muži vaši
si hrajete na dobročinnost
se slepičími mozky
filantropickými?

Digitized by Google

Píseň impertinence po přečtení publikace jisté dámy.

Odpusťte... Příliš jsem se smál. Tak drze smál!
Vám lichotili. Věřil tomu svět.
Svět, který větší talenty již umačkal
Vás ženu na zápasy smutné vylákal!
Patroni vaši v štít vám psali: „umění“,
a vy jste, ubohá, si chtěla pouze hrát!

Vám ne. Však jim se nepřestávám smát
výsměchem svého opovržení!...

Svědomí dneška.

Zas večer... A už po desáté
příšerný ze dna duše hlas...
Ah, tyhle řeči jedovaté!
Snad ve mně? Kde to? A teď zas.

Kdo jsi? — Svědomí dneška. — Dále.
Co chceš? Jen trpce chci se smát!
Co přinášíš? — Nic. — Neskonale
mne nudíš. — Vím to. Jdu se ptát!

Jdeš pátrat? Zde máš pravdu novou:
Toho, jenž krotil dnů mých běs,
mou revoluci žaludkovou,
já vzpourou mozku zabil dnes!...

„Nevděčný!“
Já jen po lži šlapal,
a na to jsem se neohlíd;
dnů, osob, šlechetný můj zápal
podplatnou děvkou nechtěl být!..

„Šlechetný!“
Jak ti zakuklenci,
zloději slávy vylhané,
proroci s falešnými věnci
tak šlechetný? Oh, nejsem, ne...

„Ty hade!“
Zanech marných tlachů!
Svědomí dneška? Vzácný host!
Dál táhni, nech mne mnou být, brachu!
Svědomí že jsi? Zpozdilost!

Vše jak se stalo, zaseto je,
vyklíčí záhy — pozdě již...
Mlč chlape, tyhle řeči tvoje
než pomatou, mne sílí spíš...

Ty policisto vyzývavý,
schovej se schovej v koutečku.
A nadejde-li den tvůj pravý,
přihlas se zase, blbečku!

Nepřesvědčuj slepce.

Třesete se, šosáci? — Na blízku něco se hnulo,
ve vzduchu začpěl prach, cos prápory krvavé vzdulo...
Revoluce na lehkou dvoukolku vhoupla se divá,
buben zatřísk'; již polnice rozbitá chraptivě zpívá!
Zástupy za ní, sekery, kosy a rýče a kyje
nad hlavy vztýčeny vlní se a psů smečka již vyje...

* * *

Ale ne... Rodí se v tichu první jen nad dobou soud,
černý zástup se osmělil zatřískat tíží svých pout.
Trnou bázliví měšťáci, konvence lží jež zbahnila,
poddajnost, nahlouplost dědičná, tradice zvyků zavilá.
Vidí to zhýčkaný dvůr a šlechta a zpyšnělí kněží:
pod nimi postulát zástupů hlídán bodáky leží.
Bodáky shání, soud volá, mní věznice zalidnit,
mní, že tím divadlo končí se a že rozdeptán lid,
ten, jenž přerůstá věznice, chce-li, moc bodáků, soudů,
jak moře roztáhne břehy své a co chtěl, strhne v svém proudu...

* * *

Ale jinde. Ne u nás... Na hlucho život tu běží,
rýčům svěřeny cizím kořeny národu leží.
Na plano lopaty černé se zdvihají dražděných ruk
i mozky inteligentů i stáda zmatený hluk...

Digitized by Google

V řevu laciném národ raisonuje — pak chladne,
reakci tropí v žurnálech, vrhá otázky pádné,
pro koho pracovat neví, pro koho se mozolit,
pro koho rodit své syny a ku komu příchylnost mít,
města svá miluje, dobytek, obilí miluje své,
ale vše nejasně proklíná, oč se tu zbytečně rve,
neví, kam pušku zamířit kdosi mu povelí,
neví jakou mzdou bídnou jej násilník podělí,
on tisíc dává, sto bere a kostí se spokojí,
suchým chlebem se nají a vodou se napojí,
bez hrnců egyptských blábolí o slávě starých králů,
o předku, vrahy jak sráželi a házel v příkopy s valů,
o škorpionech Husových, hrr když na vraha řvaly
miliony kdys hlasů a měst prachem se hnaly . . .

* * *

Ale zas v chlubné žvavosti jak dítě citlivé bývá,
kulturou prorazit zatouží, o velkém rozmachu snívá!
Kulturou uzdá mu chlubit se, — ale sám neobrozen
evangelium z ní ještě nevyčet pro příští den:
Nepřesvědčuj slepce, nelákej duhou barevnou,
hluché nechtěj obměkčit nejkrásnější písní svou,
nestrkej na krám kulturu, — nechoď hrbit svou šíj,
neceň zuby, však kousej, nesvírej pěstě, však bij! —

Jizera.

Z knihy „Obrazy z cest". Napsal V. Mrštík.
(Slečně Zdence Braunerové.)

Byly nepěkné časy v tu dobu, kdy jsem v kavárně přehlížel Couriera. V 1 hod. 12. min. jede vlak.

Zrak se odepjal od černých znamének jízdního řádu a zlostně přešvihnul obzor. Jedna mysl skličovala duše všech. Kde kdo se ptal, kdy se pro boha rozvalí to odporně šedé, nehybně mrtvé, strašné klenutí nebes. Noci míjely, dni byly už černé a s hůry, s nízké té klenby skoro až u samé země ležících nebes stále kapal, stále se sypal drobný, jako prach jemný, všechno prosakující déšť. A každý jakoby čekal na nový div světa, nový zázrak zjevení, bouřil se v bezděčném tom vězení a ohlížel se aspoň po jednom paprsku spásného světla.

Ale marně pátral, marně vyhlížel, — byla blasfemií každá jiskřička klamu, byl nesmyslem každý zásvit útěchy, že se konečně vypláčou nevyčerpatelné ty zdroje nebeského smutku, větry že roznesou bledé ty šlojíře země a v jejich rozvalinách zasmějou se zase ta modrá okýnka nebes, kterými ještě před nedávnem dolů pohlíželo bílé světlo dne.

Místo všeho toho kalný průsvit deště táhnul se od stropu až k zemi a obloha jak víko sražená a černá přivírala zemi stále v temnější a děsnější kruh. —

Lidé už se vztekem práskali dveřmi. Kavárny hlučely jak úly, hospody bouřily, jakoby se tam odbývalo shromáždění spiklenců. Průjezdy plny, tramwaye plny, plnily se lidem i kostely.

Dva se už nesešli, aby si nepostěžovali, dva se už nerozloučili, aby si neodlevili špinavou nějakou poznámkou. Ba byli i takoví, co sami k sobě mluvili a kletbou provázeli každý krok. S kamene na kámen tančili chudí, do drožek hlavy rychle strkali bohatí a nikdo se nesmál, nikdo se nezastavoval, každý jen spěchal a humor ztrácely i ty veselé děvečky velkého

Digitized by Google

města, které ještě den před tím s posměchem vyhrnovaly pestře ovroubené svoje sukýnky.

Tentam byl stoicismus kočů a drožkářů: — vycházely strašlivé nadávky z bezvousých jejich úst.

I noviny přinesly hanlivou jakousi zprávu o nestvůrném tom počasí v měsíci srpnu, jakého od roku 187* nebylo vůbec pamětníka . . .

Strašná byla v tu chvíli Praha!

Páchla jako Cařihrad. Celá zblácená a černá nepodobala se ani velkému městu, ale lotrovské jakési peleši středního věku, plné smrdutých zátočin a zacpaných děr. V kalu válelo se všechno to lidstvo jako rozuteklý hmyz a zdálo se, jakoby za každým rohem, za každým pilířem, kdekoliv v zákoutí číhal jeden na druhého s drápy ubroušenými, zuby vyceněnými a očima lakotně upřenýma tu na tu, tu na onu stranu, kde by kdo koho polapil dřív, zavlék' a zatáh', vyssál a vypil duši cizí do posledního vzlyknutí . . .

A mraky houstly, vody rostly, déšť se zrovna řítil, kapky jako lijavice krup tím zuřivěji tloukly do země. V řeky se měnily ulice, v jezera náměstí, nestačily okapy, nestačily strouhy — stoky hřměly jako vodopád. To se trhala nebesa, rotily živly, ménil se svět . . .

A nikdo už ani nevěřil, že slunce kdy jasně svítilo a byl čistý den.

A zdálo se, svět že věčně tak už přetrvá, země věčně tak zůstane zavřená a nebude dne, nebude noci, nebude hvězd . . .

Tak beznadějně vyhlížela obloha.

Ba, nikdo už se ani nepamatoval, jak vypadalo nebe, jak země, jak ulice, náměstí, dvory a Praha celá, kdy slunce ještě svítilo a bylo pěkně. Byly neuvěřitelné ty časy plné úsměvu a zdraví, byly bájí a pohádkou bělostné ty chvíle prolité stříbrem do žhava roztavených paprsků: místo všeho toho odporný čmoud k zemi se táhnoucích par potácel se po střechách, na prsa padal a dech zarážel přísný jakýsi vzhled smutku, tlak ohromného hřbitova země, jejíž puch skličoval a dusil.

A se stlačenou tou oblohou i duše zdála se býti malá, srdce pracovalo zvolněji, stydla krev a mysl ztrmácená umdlévala v letu, zasažena jedem vzdušné otravy. Byl chycen člověk jako pták a marně bil do mříží, marně sténal a naříkal . . . neznala nebesa milosrdenství, nesměla duše ven . . .

Strašná je země v dešti!

A zatím ráno . . .

Jaké to bylo ráno!

To byl zlatý den, znovuzrození světa! Beránky čisté a lehké jak bílí ptáci vznesly se do nesmírné výše a tam v nehybném tom moři bezedného blankytu pluly, pluly jako plují ptáci, měnily svá místa, měnily své tvary, hned se převrátily, hned do dálky se protáhly jako hejno putujících karavan a zase tály, tály jako na úsvitě jara taje horský sníh, až úplně se rozešly a v modru splynuly jak dech. Jak nové, vzácné a drahé se zdálo všechno pojednou, cokoliv se dělo mimo člověka i v něm! Jak okřála obloha, sytil vzduch, mladá a svěží se zdála země! Domy vrhly zase svoje stíny, stříbrem pokryly se plochy střech. — A celý svět omládnul, celý svět se zastkvěl, nebylo bolesti, nebylo tísně, každému s prsou jakoby byl balvan spad'. Promluvili němí, vstávali choří, v bezdno radosti stopilo se rázem celé moře běd. Nebylo nešťastných, nebylo smutných, tváře i věci měnily se jako zázrakem.

I façady oblékly se v původní barvu šedou, krámy se vyjasnily —

Digitized by Google

na ulicích lidu jako much. A sloupky dýmu vesele si hrály po střechách, s okapu na okap řičeli vrabci, holubi hvizdali v letu a všechno, co křídla mělo, letělo, co duši mělo, žilo, letěti se zdály i ty robečky tam dole, procházející se výsluním. A tak lehké se zdálo všechno, teploučké, jemné, — tělo jakoby ani tělem nebylo, tíhy ani necítilo, vznášelo se jako v polosnách.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

V 1 hod. 12 min. jede vlak — — —

Je-li v městě tak krásně, jak teprv venku, na horách, v pralesích, v lůně obrovských skal!

Jaké šířky, jaké rozlohy se to řítí tam s té nedohledné výšky skalnatého trůnu, kde sídlí jenom Bůh a kde tak hrozné ticho vládne, že mimo ohlas vlastních kročejů neuslyšíš než jak voda sténá v kamení a vítr mává měkkou svojí perutí . . .

Jak musí být tam v těch mrakům blízkých končinách, kde víly mají svoje sídla, muži lesní svoje paláce, a odtud dolů pohlížejí na zem po spících lesů úvalech a nedoměrných stráních; tam, kde orli visí ve vzduchu, vůně lesů paří se z hor a na dně bystřina se kácí a přes balvany stříká slinou řvoucích pěn. A údolí se šíří, rozlohy rostou, kupí se hřebeny, množí se vrchy, po stupních stále nahoru na opáčnou stranu prostoru jako vlna za vlnou stále do větší a do větší šířky rozestupují se bradla hor, až mizí, blednou pomíseny s oblaky, že nevíš, kde přestává země a kde vyrostl jiný, z mraků slitý kraj . . . Jak tam ty lesy dřímou, vlny jejich spí . . .

A jak je asi tam, kde pomněnky kvetou na březích vod a padá údolím potůček, jak křišťál svítí a nebi otevírá náruč svých vln? Jaký život, jaký svátek tam asi vládne ve stínu těch olší skrčených, při zpěvu a vzlyku lesních studánek? . . Horská chýže stojí opodál, kolem chaty palouk leží, za paloukem háj. Nad chaloupkou chochol bílý dým se líhotá, slunce jasně svítí, na okýnku myrta kvete s muškátem. Snad živé duše není v zamlklé té chatě pohorského ústraní, tak tu sama stojí opuštěná, tichá, jakoby k ozdobě krajiny sroubena byla ta klícka vystavěná ze dřeva, s oknem jako vypíchnutým v čele doškem krytých zdí. A přece se tam odtud kdosi ozývá, přece tam někdo dýchá, žije, spí . . . Hle, tam stařec na zápraží klečí a těžce zdvihá sekyru. Kolem v kruhu děti stojí a ruce založeny v kříž přihlížejí k jeho konání. Ve vzduchu vlašťovka švihoce, pod komínem kočka se umývá a odkudsi z daleka, z daleka za lesem řehotá kůň . . .

Šumí hory, šumí les, kuřata se rojí ze dvorka. Živá, černá, žlutá, šedá — jak mravenci by se tu byli rozběhli z hnízda, capkala rychle za sebou a zas se shlukla na jedno místo, jakoby je tam někdo zavolal. Co křiku pojednou, co starosti, shonu v malém tom národě s nadýchanou kvočnou uprostřed! A za nimi hned kohout se vzepjal na bránku, černý jak saze, jen péra maje zlatá, zahořel křídloma, popohnul brankou a zazpíval tak, že hlas jeho jako ozvuk polnice rozlétnul se údolím. A za ním hned druhý, jakoby tam někde za lesy, za bory druhý kohout zpíval, rozlehnul se tentýž hlas, tentýž zpěv a za ním třetí, čtvrtý, ozvěnou několikanásobnou vracelo se k chatě totéž výsknutí. A než poslední jeho výdech roztál ve vzduchu, zas nový signál, nový hlahol letěl jemu naproti a tytéž ohlasy, tytéž ozvuky, skryté kdesi v hlubinách hor, procitly náhle ze spaní, odpočítaly se od svých hnízd a jakoby křídla měly, chvíli se tak táhly, chvíli tak bloudily a rostly spícím údolím, až stichly zas a dřímaly dál, jak vody, když usíná v tichu, zbuzená na chvíli prudkým úderem vln.

Digitized by Google

Jak chorál nesly se ty hlasy z horských kathedral a ledva kohout dozpíval, už zas pes se rozštěkal, děti zajásaly a temný pád sekyry a suchý třeskot dříví, zvuk za zvukem, rána za ranou se tak spínala vzduchem a lesy chvíli si tak odpovídaly, zvuky chvíli se tak škádlily nad zemí, až ulehly a shasly v letu, jak hasne poslední, vzduchem ledva se třesoucí dech . . .

To echo uhodilo do strání a hory promluvily, hory zahučely a lesy zahrály tam v otevřeném jícnu hor, tak že se zdálo, jakoby tam někde v neznámu s kamenného kůru varhany hrály a odtud dolů rozlívaly svoji píseň nekonečnou řadou lesních kolonad. A dlouho, dlouho vanuly ty zvuky z otevřených jejich sálů, jako by tam kdesi v dálce se rozléhal přitlumený chorál zalehlého kostela.

Tajemná, velká, svatá hudbo hor! Poesie bájí dýchala z tvých úst a jakoby to ani dnešek nebyl, ale přelud starých, dávno shaslých dnů, melodie bohatýrských rohů zaznívaly z podivných tvých signálů a dálkou celých věků za mnou se nesly hravě snivé tony starobylých akkordů. A jakoby síla nějaká tam vládla a mocí k sobě vedla každého, kdo jen jednou zaslechl tajemné jich volání, — jak pavučiny trhaly se všechny ty nitky a niteěky, vížící mě dosud ku Praze a prchla muška z nastavené sítě, vypletla poslední nožičku z hebkého pouta a v 1 hod. 12 min. letěla už tam, kde pomněnky tak krásně kvetou na březích, voda padá v údolí a studánka jako křišťál svítí v náručí svých vln . . .

A byl to nyní rozkošný výjezd do hor, po obou stranách Jizery, krajinou z prvu bez krásy a prázdnou, pak stále divější a jinou až tam, kde hory brání dalšímu postupu páry a Jizera sama vody svoje vylévá z otevřených boků skal.

Bylo Nanebevzetí Panny Marie, slavný den.

Na nádraží lidu mrak.

Vlak vyjel z prvu hladkým, rovnoměrným tempem, jakoby nejel, ale ploval; pak stále rychleji a rychleji se otáčela jeho křivka, až se natáhl v rovný, pravidelný běh. Pole maje na levo, pole maje na pravo rozpuštěná jako křídla hnal se rychle nahoru. Byly jako malované ohromné ty perutě země, rozepjaté do nesmírné šířky, jen na obzoru načechrané v něco málo pahorků; plny temných skvrn mihotavých stínů, zdálo se, že se hýbou, lehce dmou a neustále letí, letí, neustále za vlak se stahují a plovou, zatím co on sám v tu chvíli, duše toho kraje, mocně prodíral se ku předu. A byl to rozkošný čas, který dnes provázel prudký jeho běh. Chvílemi okno zakryté zpola zdí, zpola modrými nebesy, shluklými kamsi za obzor, bránilo volnému rozhledu na šíř i v dál; než hráze se náhle převrhla, kraj se rozlétnul a celá krajina, jakoby ji po stole rozhodil, zaleskla se v slunci jako na dlani. Hřivé jeho paprsky snášely se na celý kraj a byl to celý déšť, pravá lijavice světla, jehož každá krůpěj házeti se zdála stříbrem, a celá země pokryta byla jako záplavou. A vzduch byl takový mladý, takový čistý, obloha jemná a modrá, oko zrovna pilo její lahodu a jako v závrati točilo se hned na tu, hned na onu stranu nebeského blankytu, kde nebylo ani mráčku, ani poskvrny a bylo jenom to modro veliké a čisté, kam se tak rádo oko obrací, aby se napilo vzdušné té čistoty a na chvíli aspoň unaveno shovělo si v ní. A všechna ta krása, všechna ta nádhera holubího nebe jakoby i v duši zanechávala svůj třpyt a celá se obrážela v ní, i ta se plnila velikou tou slávou nebeského království a bylo jí, jakoby ani na zemi nebyla, ale ve vzduchu se vznášela a s hůry dolů na zem pohlížela ve výši letící pták.

A vlak stále se šinul výš a výš, jakoby ani do kopce nejel, ale po

Digitized by Google

svahu se řítil, hnal se kvapem nahoru: míjel nádraží, krajiny, továrny, mosty, v letu zachycuje pozdravy tam dole stojících dětí a vesele si pískal do vzduchu jako kluk, zastavuje teprv tenkrát, když vládce jeho stroje páru zastavil a kolo samo dovleklo své břímě k perronu. A sotva si odpočal, sotva si oddychnul, posilněn novou dávkou černého krmě, zas nový výkřik vydral se mu z prsou, nový závřev kovu zapísknul prostorem, pára si odfrkla, jakoby k nové pracovala síle, a vlak se hnul, vlak stoupal zas tím hladkým, rovnoměrným tempem pravidelného rythmu, jakým zahájil dnes obvyklou svoji pouť.

A zas nové rozlohy, nové prospekty defilovaly oknem a půda jakoby tekla pod vlakem, odnášela s sebou dědiny, továrny, kostely, celé krajiny plynouti se zdály jako na křídlech. A světlý déšť paprsků stále se tak lil, v bílé jeho výhni posud se tak koupal svět, planuly vísky, hořely stromy, v slunci blyskotaly střepy, jakoby je oheň vzňal. Křivily se obzory, křivily dálky, dvorce zapadaly, jiné vstávaly a jak oasa v poušti temnělo se cosi v dálce jako stromoví. Makovičky věží přesahovaly obzor, vyvstávaly stohy, leskla se okna, tmavý les se přehnal oknem, za lesem chlumek zelený se zasmál s křížem na vršku, jako malují Golgotu. A hned zas nový kraj a nový svět, nekonečný, dlouhý, stále jiný a jiný, vlekoucí se kamsi na dohad, lehal pod vlakem a tekl v nedohlednou šíř. V zeleň modro se vrhalo, v modru se koupal vzduch a všechno pojednou splynulo v popelavou jakousi směs, i pole i lesy i luka i stráně a nebylo obrysů, nebylo kopců, nebylo čar ani ploch a byla jen jedna jediná veliká zář bezmezných rozměrů, bezedných dálek. Byl to veselý let, šílený spěch rychle za sebou se ženoucích kontur, úprk divoký a smělý všech možných dojmů, které přepadaly duši najednou a trhaly ji s sebou. Vesnice zapadaly, obrysy se mátly, červené střechy střídaly se s černými, zahrady, aleje, silnice, průhony, topoly, vozy, blesky vod a plachý útěk ptáků, dojem stihal dojem, proud jejich se netrhnul. Nebylo konce mihavé té směsi, ve které ledva jeden tvar vyplynul, už tu byl zas druhý a za ním třetí, aby první odhodil stranou a sám se přihnal na místo jeho. Zdálo se opravdu, jakobys neseděl ani ve vlaku, ale v divadle nějakém a neviditelná ruka jakoby trhala těmi obrazy, házela je stranou a nové stavěla na místo nich. Kopce vystupovaly, kopce padaly, kdesi v řepě puška zablýskla — do slunce vyšlehnul kouř . . . Psi se rozběhli . . . ale už jiný kraj, jiný okruh země ležel před oknem: domeček malý, stařeček šedý, od úst se mu vinul kouř. Potok zablýsknul a shasnul, fěrtoušek se převrátil a jakoby jej s očí strh', obloha mizela, rozhlídala se pole a v nich jakýsi chlapeček stál s papírovou čapkou na hlavě a mával korouhví. Pár koní odjíždělo s kočárem a nebylo ho víc. Myslivec s psem se ubíral loukou a jakoby je vítr sfouk'. Ptáci klesali v jetelí, odkudsi za svahem vystupoval kouř . . . Jakýsi člověk stál u cesty a kolem něho kvetl mák; lesy, zámek, zahrada, děvče s rozpoutanou kšticí nad čelem . . . byl to vír, kolotavé chvění stále napjatého nervu, kterému ledva se podařilo zachytiti jeden obraz v celku, už tu byl zas druhý, třetí, nestačil stopovat překotný ten chvat a neustálé to blýskání a víření, divokou a zmatenou směsicí světla a stínů, plynoucích tu v jedné veliké řece dojmů bez břehů a hrází, s hloubkou propadlou až kamsi v propast duši skličujících závratí.

Minulo teprv několik stanic a zdálo se, jakoby vlak už projel celý s ět. Několik vteřin jízdy a cosi zadunělo pod nohou.

Vlak tu poprve přejížděl Jizeru. (Dokončen.)

Digitized by Google

Ostravsko-karvínský uhelný revír.

Sociálně-statistická studie. Napsal Oldř. Bukovanský.

V dnešní době i u nás silněji vzmáhá se zájem o poznání sociálních poměrů našich; bohužel narazí všechny podobné snahy u nás na nepřekonatelnou překážku, na úplný nedostatek literatury v tomto oboru. Jinde jsou hospodářské a sociální poměry velmi podrobně studovány a popsány; zejména města a různé korporace přičiňují se o přesné vedení statistiky jak o výrobě a rozdělení výnosu, tak o celém životě dělníků. Zejména Němci mají dnes celou školu deskriptivní, jíž předcházelo dílo Engelsovo o poměrech dělnictva anglického, a z níž nejznámější jsou Schnapper-Arndt, Alf. Thun, Sachs, Stieda, Toll, Schwiedland, Herkner, Paygert, Wörishoffer a m. j. I poměry sociální v sever. Čechách byly již důkladně popsány pracemi Bráfovými a Singerovými a publikacemi obchodní komory liberecké; zřízení statistiky o poměrech v moravsko-slezském uhelném revíru podjal se dr. B. Karpeles, omeziv práci svou jen na vylíčení poměrů ve 4 letech od r. 1887—1891; dosud však vyšly ze slíbených 6 svazků pouze dva.

Následující řádky jsou jen pokusem o stručné vylíčení poměrů v ostravsko-karvínském uhelném revíru, pokud v rámci tohoto listu je to možno, a sice jen pokud se týče průmyslu horního, nikoli také železáren vítkovických neb místních továren.

Ohromné poklady uhelné, které skryty jsou na nejvýchodnější hranici českého živlu, staly se předmětem těžení a obchodu teprve v tomto století, ač vědomost o nich, zahalená závojem pověstí o čarodějnících je hlídajících, byla mezi lidem již ode dávna. Uvážíme-li však, že v 16. stol. nebyl u nás činěn ani ještě rozdíl mezi hnědým a černým uhlím, jehož vůbec se neužívalo, že vlastně první zpráva o kamenném uhlí datuje se u nás z r. 1550, kdy král Ferdinand I. dopisem arciknížete Ferdinanda zpravoval, že Bohuslav Fel. Lobkovic, horní hejtman v Jáchymově, kamenné uhlí našel a o propůjčení jeho žádal, nebudeme se ani diviti, že odlehlý kout moravsko-slezský dovedl ukrýti bohatství své tak dlouho.

Ostravsko-karvínský uhelný revír je pouhým zlomkem velkého prostranství uhelného, jež zabírá v sobě rakouské a pruské Slezsko, Krakovsko a severovýchodní kout Moravy. Od východu k západu měří horní revír tento 15 km, od severu k jihu u Mor. Ostravy 7 km, u Karvína jen 3—4 km; západní část revíru (ostravská) náleží k t. zv. vrstvám valdenburským, východní (karvínská) k šaclarským; hranici mezi nimi tvoří Orlová.

Ložiska tohoto revíru hned v začátcích horního průmyslu ocitla se v rukou několika málo soukromých podnikatelů, takže nelze tu sledovati podobného procesu jako obyčejně jinde, kde těžení zmocnili se nejdříve malí majetníci, kteří později ustoupili velké výrobě. První pokusy hornické padají do let kolem r. 1770. Až do let třicátých nynějšího století náležely doly po většině místním velkostatkářům, a uhlí těženo bylo více k robotě povinnými podanými než vycvičenými horníky. Také těžení v době té bylo velmi primitivní; uhlí kopalo se beze všeho plánu a odborného studia a hlavně jen tam, kde ukázalo se na povrchu. Příčinou slabé výroby byl nedostatečný průmyslový ruch v celé zemi, slabé styky obchodní a nedostatečná poptávka po uhlí vůbec; komunikace nedotknuly se do té doby odlehlého tohoto koutu moravského, takže ostravské uhlí ukojovalo jen skrovné potřeby nejužšího okolí. Malá poptávka po uhlí nepřispěla ovšem

Digitized by Google

nijak ku stoupání uhelných cen, a výsledkem toho bylo extensivní těžení uhlí, vybíhající až k t. zv. drancování; hlavní část uhlí se totiž rychle vybrala, zbytek pak ponechán sřícení se, ježto chodby se nevyzdívaly, aby náklad se nezvýšil. Neracionelní tento způsob, nehledě ku škodě, která povstávala ztrátou uhlí, dával často podnět k podzemním požárům, které v zasypaném uhlí snadno se šířily.

Uhelná výroba v revíru tomto zejména od let šedesátých učinila ohromné pokroky. R. 1874 obnášela veškera plocha k dobývání uhlí propůjčená 42,926.218 m², začátkem r. 1894 — tedy asi za 20 let — 229 dvojitých a 948 prostých horních měr*) s 68 miliony m². Veškera plocha tato patří dnes 10 velkým podnikatelstvům, z nichž 9 skutečně těží a z nichž nejmenší má ½ milionu m², největší 16 milionů m² plochy. Podnikatelé jsou vesměs firmy německé; jediný podnik český je dosud v začátcích, proto rozsahu jeho plochy, nemajíce zprávy, neuvádíme.

Pokud kvality ostravsko-karvínského uhlí se týče, patří ono k nejlepším druhům; kolísat v něm nespalitelná část mezi 3—20%, průměrně obnáší tedy 10—13%. Dobývá se z uhlí tohoto 60—70% koksu. Dobrá kvalita uhlí pomohla právě uhelnému revíru tomuto k dnešnímu rozkvětu. Vedle toho však má uhlí ostravsko-karvínské také mnohé stinné stránky; množství třaskavých plynů a uhelného prachu, nepohlceného vlhkostí, již několikráte stalo se příčinou hrozných katastrof.

Jednotlivé uhelné závody zařízeny jsou v ten způsob, že vyvrtány jsou obyčejně na každém dolu dvě jámy, z nichž jedna slouží při- a vyvážení zaměstknaných horníků a těženého uhlí, druhá při- a odvádění vzduchu. Tato poslední slouží hlavně k účelům ochranným, totiž k rozřeďování třaskavých plynů z uhlí vycházejících. V celém revíru bylo r. 1894 43 jam s hromadnou hloubkou 12.916 m; nejhlubší jáma měří 597 m, neplytší 107 m, 33 jam má 200—400 m. Kromě nich slouží ještě 33 jam větrání neb dopravě vody, z nichž některé dostupují hloubky 398 m. Uhlí kope se buď v chodbách velmi četných a hustě rozvětvených, z nichž některé, zejména ve větší hloubce, nejsou vyšší 1 m a z nichž mnohé naplněny jsou vodou, neb ve větších, vyšších a oddělených sklepeních, jejichž stropy, dokud se nesřítí, podepřeny jsou dřevěnými pilíři. K dopravě uhlí v dole užívá se vozíků, tažených koňmi neb stroji, k dopravě lidí a vozíků nahoru slouží řetězová zdvihadla. R. 1874 nalezalo se v dolech 315 km železných kolejí, r. 1894 již 523 km, které slouží koňské a parní dopravě.

Bezpečnostní kahance dle zpráv úředních zavedeny jsou již všude, hlavně kahance Mueselerovy a Wolfovy lampy bensinové se 2 drátěnými košíky; tyto poslední možno rozžíti bez otevření, což je nutným, když lampa shasne v dole, plyny naplněném. Ale dle zpráv dělníků užívá se namnoze ještě i lamp, které samy snadno se mohou státi příčinou k výbuchu plynů. Mimo to při nedávné katastrofě karvínské ukázalo se, že s kahanci bezpečnostními ani sami dozorci neuměli zacházeti.

Užívání strojů stoupá:

r. 1874	užíváno bylo strojů k dopravě a odvádění vody o							6731	koň.	silách
r. 1881	strojů k dopravě o 3878,	k odvádění vody o 4808,				dohromady o		8686	„	„
r. 1884	„ „ o 4769,	„ „ o 5140,				„	o	9909	„	„
r. 1893	„ „ o 7342,	„ „ o 6276,				„	o	13618	„	„

*) Horní míra je obdélník, obsahující 45.116 m². Udání tato (z r. 1894) z „Zuschrift des Ackerbauministers an das Präsidium des Abgeordnetenhauses".

Digitized by Google

Jak později uvidíme, stoupnul také za dobu tu více než dvojnásobně počet dělnictva. Ježto sama povaha těžení uhlí nepřipouští nahrazování ruční práce prací strojovou, nýbrž užívá se strojů jen k dopravě uhlí a odvádění vody, mimo to jen nepatrně k různým účelům, je zjevno, že při horní výrobě neplatí zákon o vypuzování lidských sil výrobou strojovou, nýbrž že rozvoj uhelné těžby zároveň rozmnožuje potřebu i dělníků i strojů.

Veškera výroba kamenného uhlí v ostravsko-karvínském revíru obnášela: *)

r. 1782	12.300 m. c.	r. 1862	5,992.000 m. c.
r. 1792 . . .	26.800 „ „	r. 1872	11,992.346 „ „
r. 1802 . . .	37.000 „ „	r. 1882	26,177.173 „ „
r. 1812	46.500 „ „	r. 1883	29,659.585 „ „
r. 1822	66.600 „ „	r. 1884 . . .	30,498.514 „ „
r. 1832 . . .	165.800 „ „	r. 1887	29;995.357 „ „
r. 1842	613.800 „ „	r. 1891	37,189.274 „ „
r. 1852	1,678.300 „ „	r. 1894	48,720.000 „ „

Ve dvou letech po celý tento století, dosti klidný rozvoj uhelného těžení pozorujeme veliké, náhlé stoupnutí výroby. R. 1832 ze 66.600 m. c. učiněn skok na 165.800 m. c. a r. 1842 dokonce na 613.800 m. c.; v tu dobu založeny a otevřeny byly totiž vítkovické železárny, jichž zakladatelé přilákáni byli poklady uhelnými, železné rudy a vápna v okolí hojně se jevícími. R. 1852 výroba stoupnula zase náhle o celý milion m. c.; příčinou toho bylo otevření Severní dráhy císaře Ferdinanda r. 1847 z Lipníka do Bohumína a v r. 1855—58 do Krakova a Opavy; tak odlehlý dosud a pouze pro nejbližší okolí produkující revír spojen byl náhle sítí železniční s celým světovým obchodem a počal bohatstvím svým působiti na světový trh. Mimo tyto dvě události, které ohromný vliv měly na rozvoj uhelného průmyslu našeho, zajímavou okolností je stoupání výroby uhelné v ostravsko-karvínském uhelném revíru kolem r. 1873, kdy světová krise všude způsobila úpadek průmyslu a veškery výroby; mezi léty 1872—1876 stoupnula totiž výroba uhlí o 26%, důkaz to silně se rozvíjejícího průmyslu na přirozených dobrých podmínkách a výtečné kvality uhlí. Že však uhelný průmysl přece jen je v organickém spojení s ostatními druhy výroby, jejichž rozvoj podmiňuje zdar tohoto, důkazem je stagnace těžby v létech 1883—1887, kdy cukerní krise zarazila na okamžik stálé stoupání výroby uhelné.

Kraj do nedávna zemědělský proměnil se za nedlouhou poměrně dobu v kraj čistě průmyslový, obilí ustoupilo pěstování bramborů, chov ovcí chovu vepřového dobytka. Revír ostravsko-karvínský stal se střediskem hospodářských úvazků velikého territoria, jehož obvod zatáčí se daleko do Haliče, pruského Slezska, Uher a na Moravu, a kam až cítiti veliký jeho vliv, viděti ze slov zeměpisce Supanna, jenž nazval Ostravu „předměstím vídeňským“. Nahromadění pracovního lidu, rychlá směna všeho druhu zboží, nové podniky průmyslové, a celý ten sociální převrat od zemědělství ku průmyslu vytvořily v tomto zapadlém koutu Moravy a Slezska moderní život se všemi jeho příznaky: nestálostí poměrů, bohatstvím a bídou, úpadkem mravním a snahami opravnými. Dělnictvo je různých národností: české, polské, německé i vlašské; zajímavý zjev je zde pozorovati, obdobný pronikání českého dělnictva do území německého v severních Čechách, jež prof. Herkner nazývá „tahem na západ“ (Zug nach dem Westen), t. j. přibytek dělníků z území kulturně nižšího do více vyvinutého; rozvoj prů-

*) „Monographie des Ostrau-Karwiner Steinkohlen-Reviers“, vydaná horn. spolkem v Mor. Ostravě r. 1885.

Digitized by Google

myslu hornického a vysoké poměrně mzdy přivodily totiž za sebou velké stěhování se Poláků z Haliče do ostravsko-karvínského revíru, jež počalo ve větších rozměrech již v letech šedesátých; tak r. 1867 po válce s Pruskem zvýšila se náhle poptávka po uhlí tak, že zvýšené těžbě nestačilo dělníků domácích a přikročilo se ku kolonisování; než tu se z Čech a z Moravy přihlásil jen nepatrný počet horníků, kdežto Poláků z Haliče tentýž rok přijato bylo přes 4000, z nichž ovšem mnozí se neosvědčili a zase odešli. Poláci tito, jichž počet stále rostl, naleznuvše na Těšínsku nářečí příbuzné, přechodní mezi češtinou a polštinou, nemálo přispěli k popolštění mnohých obcí. Dělnictvo, přišedší z různých končin s nejrůznějšími názory o světě, není vázáno dosud žádnými zvykem utvořenými požitky mezi sebou, a není proto divu, když v revíru tak rychle se rozvíjejícím sociální rozdíly, které stvořil velký kapitál a velkovýroba, jsou ještě stupňovány velkými rozdíly národnostními, intelektuelními a mravními, a že proto sem a tam vypuknuvší rozpory mezi dělníky a podnikateli brzy nabývají hrozivé tvářnosti.

Až do zrušení roboty vykonávány byly práce v dolech — jak již vzpomenuto — jednak poddanými k robotě povinnými a tudíž bezplatně, jednak dělníky k práci najatými, ale jen málo kdy v hornictví vycvičenými; když výroba uhlí, hovíc zvýšené poptávce, se zvětšovala, přijímány později síly často z daleka přicházející. Ale domácí obyvatelstvo přirozeně brzy přizpůsobilo se změněným podmínkám výdělkovým, a ze zemědělců stali se horníci; ovšem ihned práce v dolech nestala se živobytím a povoláním; pracovalo se v dole jen v zimě; v létě, kdy také zmenšila se výroba uhlí a tudíž i počet dělníků, pracovalo se na poli; teprve s dalším rozvojem hornictví ustálilo se i horní dělnictvo.

Pracovníci v uhelných dolech zaměstknaní dělí se na několik kategorií; uhlí těží havíři, podzemní stavby, koleje, podpěradla a j. staví a v pořádku udržují důlní tesaři; táčkáři a vozaři tlačí vozíky s uhlím a liší se od sebe téměř jen věkem: táčkáři (od 14—18 let) odvážejí vykopané uhlí v tíži 60—100 kg v kolečkách od míst, kde havíři kopou, k vozíkům, do nichž se uhlí vysypává; vozaři (od 18—24 let) naplněné vozíky ve váze 100—500 kg dopravují po kolejích k ústí jámy. Mladí tito hoši vláčí břímě své v nízkých chodbách (jak řečeno, někdy ne více než 1 m vysokých) až přes 100 m daleko, často brodíce se shrbeni ve vodě, v blátě. Z řemeslníků zejména zámečníci, kováři a stolaři jsou v dolech zaměstknáni; ženy zaměstknány jsou nahoře jako obrabovačky a roztřiďují přivezené uhlí dle velikosti. Mladistvých pracovníků (do 16 let) zaměstknáno je celkem jen 2129, tedy 7·7% všeho dělnictva, žen 2297 (pouze nahoře), tedy 8·3%, takže hlavní kontingent dělnictva — 23.076, t. j. 83·8% jsou dospělejší a silnější lidé. Dětí pod 14 let užívá se dnes již jen výminkou, tak udává úřední zpráva r. 1892 jen 21 dětí v dolech zaměstknaných. Ovšem nebyly ani po této stránce poměry vždy příznivé; ale statistiky o poměrech dělnických v ostravsko-karvínském revíru do nedávna vůbec pražádné nebylo, a nedají se tudíž poměry ty nijak zjistiti. (Příště dále.)

Digitized by Google

Z duševního ruchu za hranicemi.

Rozvoj moderního umění francouzského. I. Impressionismus.

Napsal Gustav Geffroy.*)

Úvod.

Slunce, které, jak se praví, svítí pro celý svět, nesvítilo pro malířství. Malíři dlouho s ním zacházeli jako s nepřítelem nebo alespoň lhostejným návštěvníkem, jemuž se snažili uzavříti své dvéře. V museích objeví se sem tam jasno, prchavé osvětlení předmětů. Ale temno rychle zase zavládne i u těch, kdož viditelně ukazují svůj vznět, své svědomí. Oči vidí tvary, vztahy, hodnoty. Není to zajisté naše doba, jež odkryla pudové zákony, jak se přenáší příroda do uměleckého díla; ale je jisto, že nebylo o něm úplné jasnovidnosti dříve, než se lidé dívali na věci jako ozářené činností slunečnou. Smysl pro světlo, schopnost analysovati jevy světelné nebyly, nemohly býti v díle uměleckém, když nebyly ještě ve vědomí lidském. A tak s prací učenců našeho věku běželo souběžně spontanní dílo umělců. Do něho ústily snahy minulé, z něho pokračovaly snahy budoucí, neboť taková je solidarita postupujícího ducha lidského. Je tedy mojí povinností naznačiti hned na počátku těchto stran, že byla podobnost, tajemný vztah mezi pozorováními přísně vědeckými, matematickými, a volnou činností uměleckých mozků opilých divadlem věcí.

Připomeňte si jen celkovou tvářnost minulé krajinomalby. Musíte připustiti, že v ní byl určitý způsob vyjadřovati půdu, vody, zeleň, nebe. I u těch malířů, kteří vědí o ustrojení terrainu, prchavosti perspektiv, srážkách mraků, kresbě věcí, hrách světla, vládne jistá konvence či spíše jistá nevědomost, která způsobila to zatemnění přírody. U Ruysdaela, u Hobbemy petrželové, kovové listí má inkoustovou barvu; slunce shaslo, všecko zdá se jakoby bylo osvětleno temným dnem atelieru. Pak jiná ještě konvence připojila se ke konvenci o nepřítomnosti světla, totiž konvence, že krajina se musí konstruovati, sestrojovati. Bylo vychování římské, byla vláda Davidova a jeho zasvěcenců

---

*) Podáváme zde řadu pohledů do moderních snah malířských cizího světa, který je našim malířům, kritikům i obecenstvu většinou „carstvem za sedmi řekami", neznámou Čínou. Naše malířství, cítí to již myslivější našinci a řekli to již, nebo alespoň napověděli, je o kolik honů pozadu za světovým tempem. Ta plochá, štavnatá reforma, která zachvátila konečně naše mladé písemnictví, nedotkla se ještě malířství. A přece cítíme, že i sem musí se přihnat zúrodňující jarní bouře. Přítomná studie od Geffroye, jenž je vedle Goncourta a Huysmanse snad největší umělecký kritik francouzský, ukazuje tu neoblomnou poctivost a slepou neústupnost a oddanost uměleckým ideám, která vedla tyto francouzské reformatory malířské a jíž je nám v Čechách tolik potřebí. Zde vidíme, co je to umělecký temperament, umělecký karakter; tito malíři, pranýřovaní po celý skoro život, neslevili ani čárky ze své mety, neuhnuli ani o píď ze své dráhy. Před nimi byly zavřeny úřední výstavy, pro ně nebyly raženy čestné medaile, oni nebyli dotováni státními nadacemi. Jejich celý život je nepřetržitý, poctivý zápas — veliká mravní lekce pro nás, kde propadají umělci stále pohodlné řemeslné konvenci a stádné sbabělosti. Impressionismus v malířství je obdobný naturalismu v písemnictví a jména Cézannea, Clauda Moneta, Tissarra a j. obdobná jménům Flauberta, Goncourtů, Zoly aj.

Redakce.

Digitized by Google

a krajina byla tehdy pahorkové pozadí, duo stromů, potůček spředeného skla, jež sloužily za příslušenství nějaké scéně z dějin náboženských nebo řeckých či římských. Malba byla souběžná tehdy s písemnictvím. Všechna jeho pepla, všechny kothurny, všechny vojenské helmy zjevovaly se před kolonadami a mezi falešnou zelení. Mythologická zvířata chodila pít k pramenům.

Ale stalo se toto: v třicátých letech zavanul přirozený vítr do umění a porazil peristily a falešné stromy a něžná jasnost počala osvětlovati vesmír. Zjevení přišlo od anglických krajinářů Constablea, Boningtona... Vliv Turnerův byl pozdější. Ale tito Angličané jsou rodem odvislí od francouzské školy XVIII věku. Ve Watteauově obraze Odjezd k Cythéře je předzvěst toho, co hledá Turner, stejně jako v zahořelých a zlacených obrazech Clauda Loorraina. Tak cestují idee, zacházejí si, množí se na cestě. Zde Rousseau, Huet, Dupret, Corot, Diaz, pak Daubigny, Millet, Courbet přijímali bezprostředně, co k nim přicházelo, co snažili se nalézti sami. Všichni shodně chtěli rehabilitovati, co akademikové z r. 1824 proskribovali: stromy — keře — vzduch — prostor — rovinné planiny.

Byla to étapa, období, z něhož zbyly, jako z každého období, umělecké individuality. Dnes škola z r. 1830 je klassickou, její obrazy se hledají, vyvažují zlatem a zvláštní náhodou, která je ostatně dosti všední a obvyklá v dějinách, ve jméno této školy z r. 1830 chtěli zatarasiti cestu impressionismu: v jejím jméně naň útočili, v jejím jméně chtějí mu vykázati místo podružné. Ve jménu Rousseaua, Duprého, Corota staví se na odpor Monetovi, Pissarrovi, Renoirovi s týmž vztekem, s touže zaslepeností, s jakou druhdy bojovali proti Rousseauovi, Duprému, Corotovi ve jménu Michallona, Bertina, Watteleta. Věčně se začíná znova!

Bylo tu totéž překvapení, táž nezvyklost očí. Lidé byli zvyklí nalézti na obrazech, i na vyjasněných již obrazech krajinářů z r. 1830 jiné světlo, než světlo ovzduší. Připouštěli s radostí šeď jitra, šero soumraku, ale vypukali v odpor před umělci, kteří se odvážili malovati stromy a řeky ve světle odpoledním. Noví nepopírali starých, přinesli si jen naivní touhu, žíti po svém, vzíti umění, kde bylo, a vésti je kus cesty za svého života a přepustiti je pak jiným. Neměli pretensí, že je zachytí pro vždy, že přinesou konečnou formuli: není vůbec konečné formule, je jen nekonečný rozvoj, jsou jen chvíle a lidé.

To jsou tak skoro celé dějiny impressionismu, nehledě k několika příběhům, které je skládají. Mám po ruce kupu dokladů, jimiž nechci obtížiti tyto stránky: katalogy, brožury, sbírky novin. Mohl bych podati data, bibliografii, popřáti si snadno té rozkoše a citovati opravdu stručné a úžasné soudy kritiků tehdy vlivuplných. Ale k čemu to? Pro těch několik, které tehdy popírali, trvá zápas dále, poněvadž pokud umělec žije, pokud díla řadí se k dílům, trvá zápas. Ale připustíte, že pro individuality, které přežily tuto řež, které potvrdily se v souvislosti děl, v rozvoji neústupné osobnosti, bitva končí vítězstvím a že díla jejich jsou již v jistém bezpečí. Manet zemřel a „Olympie“ je v Luxembourgu, čekajíc Louvru. Renoir, Raffaëlli jsou v Luxembourgu, Monet, Degas, Pissarro v něm nejsou, ale oči všech hledají je v tomto museu živých umělcu. Připustí tedy každý, že, není-li možno dnes ještě vyprávěti zúplna toto umělecké hnutí, je možno naznačiti význam let uplynulých a děl, která zůstala.

Jak se seskupili umělci impressionisté? Tak, jak náhodou se setkali v životě, tou náhodou, v níž, zdá se, je přítažlivost, jež sdružuje rozptýlené molekule. Claude Monet, tehdy již druh Pissarrův, potkal Renoira v atelieru Gleyreově. Monet, který jen přebíhal, odloudil Renoira. Sympatie

Digitized by Google

je pak těsně přimkla k jiné skupině, k Manetovi, Degasovi a jich příteli, literátu Durantymu, kteříž všichni tři chodili si oddychnout a pohovořiti večer do kavárny Guerboisovy ve třídě Clichy. Emil Zola přišel také přiveden krajanem svým Cézannem. Odtud vytáhl do boje jako Duranty, jako Duret, a brzy byl to hotový odvod per, jež šla hájit a vykládat nové malíře. Mezi těmi večerními tlachaly byla i jiná jména hledajících: Bracquemond, Fantin-Latour, Jongkind, Boudin náležejí také k těm, kdož osobně prostředkovali mezi malíři z r. 1830 a novými. Courbet hleděl zvědavě. Manet pěstoval tehdy solidní malbu kousků a nevyplul ještě do plného vzduchu. Degas nebyl přesný impressionista. Raffaëlli mladší, jenž přišel později, lokalisoval své pozorování, neoddal se studiu světelných jevů.

Je tedy třeba lišiti v té skupině lidí, již jsou spojeni v katalozích výstav a v kletbách kritiky. Nazývali se různě: Impressionisty,*) Neodvislými, Neústupnými a j. Ale poslední dvě jména označují jen jich společenské postavení, jak stáli totiž k salonům, úředním odměnám, k vojně novin. Zůstalo jim jméno Impressionistův, ač je neobjímá všechny z té příčiny, že toto slovo, zdálo se, zahrnuje novotu, kterou do umění vnášeli. Vývěsní štít tento opatřil beze všeho úmyslu Monet, který vystavil pod názvem Impression [Dojem**)] západ slunce na vodě. Kdosi chytil se tohoto slova, hodil jím po Nových, kteří je zvedli jako kdysi Jacquové a Gueuzové zvedli pojmenování svých nepřátel.

Kdybych tedy byl chtěl držeti se zvláštní skupiny, určité konečné formule, byl bych sem pojal jen Moneta, Pissarra, Renoira, Bertu Morizotovou, Sisleye, Caillebota — ale nechtěl jsem rozloučiti ty, kdož se kdysi sdružili, ať již jsou jakékoli různosti v jich vidění a myšlení. Je to historie jedné chvíle, jedné fáze, ne jedné techniky. Tito lidé bojovali a vítězili pospolu a líbí se mi nechati je tak s jich různými fysiognomiemi. Vzdor snahám, výbojům, rozvojům, vzdor souvislosti umění, lidským proudům, jež bez ustání tvoří — je nutno přece, máte-li si představiti nějaké období, dojíti k různým fysiognomiím. Ti, kdož byli největšími realisatory, projdou na konec dobou, nechají za sebou svoje soudruhy a objeví se samotni výší svého umění. Celé dějiny umění jsou tak sdělány. Vzdělaný odborník může všecko povědět, může ukázati všecky pomocníky, všecky sprostředkovatele, vystihnouti pomalý postup den ze dne, býti úplně spravedliv ke každému. Ale právě touto odbornou prací dojde se k závěrům, k význačným sestředěním a jména se vynořují a pozvolna jediné jméno bezpečně stoupajíc dojde vládnoucího místa; a tento umělec není pak pokládán za vůdce školy, ale za představitele jistého způsobu lidského bytí, jako kníže kraje, který je jistý svět forem, citů, idei.

Nikdo nemůže se domnívati, že mezi tvůrčími umělci své doby uhodne tohoto neznámého vyvolence osudu. Každý z nás uvažuje a oceňuje dle emocí, jež jsou jemu vlastní, ideami, jichž nabývá ze svého zaměstknání, jež si připodobuje a přeměňuje dle svých prostředků. Nesnažím se zde tedy formovati soud, který vyřkne budoucnost a jehož neznám. Chci pouze zúčtovati si věci, jimiž se obírám, pomýšleti na zkratky, na podstatu minulosti, a poněvadž je mi dáno vysloviti svůj prchavý pocit, tož vysloviti jej se vší možnou opatrností a svědomitostí.

Nuže, z toho období třiceti let, jež zde chci objati, ze všech těch děl,

*) Doslova: „dojmovými", „náladovými", poněvadž chtěli zachytiti v umění svém sám psychologický předpoklad, nejjemnější základ jeho: pocit, vněm, dojem, franc. sensation a impression.

**) Přesněji psychologicky: Vněm.

Digitized by Google

ze všech těch jmen chci vybrati některá, jak k nim vedou sama fakta, pevnost osobností, síla děl. Také z důvodu rozumového vedle důvodu faktického, jejž jsem podal, nedržel jsem se pouze impressionismu. Kdyby se jednalo pouze o formuli, stačilo by všimnouti si jednoho jména, držeti se ho. Ti, kdož promluvili po něm, nebo kdož promluvili neúplně, neměli by pak pro nás tolik zájmu. Zachovávám tedy štít, heslo pouze proto, že je zde, ale rozšiřuju formuli a stavím vedle těch, kteří předem starali se o jevy světelné, i ty, kdož starali se o jevy společenské. Obě dvě třídy nerozdělují se nijak určitě: první postřehovali také svoje okolí, druzí hledali také pravdivou jasnost všeho, co upoutalo jich pozornost. Oddal-li se Monet celý vášnivému hledání světelného vesmíru, soustředil-li Degas všecky své duševní síly na fysiologii forem a určitá divadla civilisace, nevyvolal Pissarro selský život ve světle polí? Neviděl-li Renoir krásu tváří a poesii Faubourgu pod týmž sluncem, jež zří, jak se zrcadlí nad krajinami? Nehledal-li Raffaëlli ovzduší, jež mělo by vztah s dramaty a komediemi, jež bedlivě pozoruje? Dílo Manetovo není-liž obrazem neustálého rozvoje, jenž jde od nejkrásnějších tradicí malby k divadlům přímým, od krásy kusu ke krásám prostoru?

Těchto šest jmen nadepsal jsem za tuto předmluvu. Abych byl úplným, bylo by třeba připojiti k těmto šesti studiím poznámky o Cézanneovi, jenž byl jistým způsobem předchůdcem jiného umění; o Sisleym, krajináři Moreta a Loinga; o Caillebotteovi, krajináři pařížských ulic; o malířkách impressionistických: pí. Bertě Morizotové, pí. Marii Braquemondové, Mis Mary Cassattové, zmizelé Evě Gonzalesové. Pokud pramenů se týče, musil bych se zmíniti o cestě Monetově a Pissarrově do Londýna, o vlivu Turnerově po vlivu Constableově; musil bych dotknouti se japonismu, označiti, v čem se podstatně shodují a v čem rozcházejí, impressionismem. Mohl bych prodloužiti ještě tuto kapitolu fakty, úvahami, význačnými citacemi. Nečiním nic z toho. Chci nyní ukázati díla. Každá z šesti následujících kapitol, v nichž nemluvím sám, v nichž jsou vyvolány pohledy na svět, jak viděly jej citlivé mozky, naznačuje důkazy původnosti, přesnou významnost umělce. Každý z těchto šesti článků představuje jistý způsob bytí, mluví řečí individuelnou. Kritika je proto, aby postřehla projevy, aby vyňala z děl definice. Definice impressionismu je v nich tedy uzavřena s ostatkem, a tento ostatek je umění, jež samo se definuje jako dojem, jejž cítí prchavý člověk před stálou přírodou. Žerty trvají jen chvíli. Nejedná se o pětiminutové obrazy, kde malíř drží se zdání jevů. Tyto jevy jsou věčné, život se nezastavuje; umění jediné může je postihnouti. Tito lidé, kteří prostě hledali více pravdy, jsou tedy umělci, t. j. jsou to lidé, kteří mají pocit okamžiku mezi dvěma věčnostmi.

I. Claude Monet.

Každý musil rychle vidět, že Claude Monet bude ceněn ve Francii alespoň jako jeden z krajinářů, již dovedli analysovati s největší bystrostí stav ovzduší a jakost světla. Bylo třeba projíti jen před jeho obrazy, aby se o tom každý přesvědčil. Byly to většinou břehy mořské, břehy řek. Zde nebe a voda jsou šedé, mlha visí; tam slunce hraje vlhkým vzduchem, kladouc všecky věci do plného jasna. A vždycky průzračnost či neprůhlednost ovzduší, hustota vzduchu kolem předmětů je vyjádřena s bezpečnou delikátností.

Kresba vůbec je úhrnná. Monet vidí celek věcí, hledá je představiti o možno nejméně čarami. Několik velmi prostých plánů, čára obzoru a obraz e sestrojen. Pak teprve snaží se malíř podati zároveň všecky detaily a všec y případnosti světla — barvu a platnost. Pannenskými tony a prostředkující i odstíny vyjadřuje plány, reliefy, vzdálenosti, pohyb. Dovede analysovati stá e

Digitized by Google

měnnou, stále pohyblivou barvu vody, která plyne v řekách, která stříká a pění se u paty skal a bradel — ukazuje, jak tato barva je složena ze stavu dna, ze stavu nebe a odrážených předmětů. Studuje terrainy, lomy přílivů, boky skal jako geolog; koncem svého štětce osvětlí všecky kameny, všecky kovy, všecky žíly. Počítá se všemi činnostmi vnějšími; maluje trávy vysušené větrem a zvlhlé deštěm, reprodukuje zázračně mokré skály, odkryté odlivem, na nichž vlna zapomněla hromady lepkavých bylin.

To mělo by dostačiti, aby byla dokázána mistrnost umění Monetova, zářivá hmotnost, krása reálného. Pojetí vyšší poesie, nejobdivuhodnějšího vidění vesmíru bylo by se dalo postřehnouti později. Ale rozvoj je pomalý, bezpečnost pochopení nepronikne náhle. Kritikové i navštěvovatelé většinou zůstali netečnými. (Příště dále.)

Národní znovuzrození u Chorvatů.

Známý slavista ruský, Platon Kulakovskij, vydal ve Varšavě ke konci minulého roku obšírný spis „Illirizm", o literární stránce hnutí illyrského, jak obyčejně nazývá se doba znovuzrození chorvatského. Jest to první důkladný spis o tomto období života Chorvatů. Znovuzrození chorvatské souvisí s národním hnutím národů slovanských na západě, tím spis p. Kulakovského zasluhuje pozornosti též u ostatních Slovanů, tím spíše, že ani Chorvaté nemají mimo větší pojednání Fekovje*) a několik menších črt životopisných, díla, jež by soustavně vylíčilo udalosti od prvního záblesku národního vědomí na slovanském jihu až k bouřlivým udalostem roku 1848.

Význačným rysem národního znovuzrození u Chorvatů jest snaha po sjednocení rozličných kmenů slovanských, ovšem velmi blízkých, u ostatních Slovanů znovuzrození naopak vyznačuje se snahami k osamocení a k oddělení obrozující se národnosti v nový a samostatný celek. Vůdcové t. ř. illyrského hnutí v zájmu společenských, literárních a politických cílů přestali užívati v literatuře místního nářečí a zaměnili je nářečím sousedního slovanského národa. Hnutí, původně čistě literární, nabylo politické důležitosti a zasáhlo jihozápadní slovanský svět, Slavonsko, Dalmacii, Krajinu a Štyrsko. Ve všech rozptýlených kmenech národa srbskochorvatského vzniklo vědomí pokrevní příbuznosti a jednotlivé protivy a zvláštnosti kmenové počaly se vyrovnávati.

P. Kulakovskij vidí příčiny národního znovuzrození Chorvatů ve dvou okolnostech, jež byly pákou národního vzpružení též u ostatních Slovanů: že v Evropě počaly vítěziti demokratické snahy a že počal stoupati význam Ruska v ohledu politickém i kulturně národním. Sám Rački roku 1885 při oslavě 50leté činnosti Gajovy v jihoslovanské akademii doznal, že hnutí illyrské souviselo se změnami v sociálním ústrojí Evropy po francouzské revoluci. Myšlenky encyklopedistů a výsledky francouzské revoluce, jež změnily ústrojí celé střední Evropy, zasáhly též do osudů slovanských národů. Revoluce zradila Napoleona I., jenž bičoval starou Evropu, ničil její státní, politické a sociální zřízení se zbytky středověku a přinesl nové naděje na slovanský jih, svými vítězstvími nad germánským světem nadchnul Slovany k zápasu za národní práva. Avšak Napoleon zvítěziv nad západem — padl, jakmile srazil se se slovanským východem — s Ruskem. Národní uvědomění a nadšení ruského lidu v zápase s Napoleonem nezůstalo bez vlivu v ostatní Slovany. Vlivem událostí na počátku tohoto století národní uvědomění v Evropě bylo již tak silné, že nemohlo býti utlumeno

*) Fekovja: Dr. Ljudevit Gaj in illirska ideja (Kres, 1881). U nás psal o hnutí illyrském J. Hudec (Slov. Sborník, 1886.)

Digitized by Google

žádnými násilnostmi konservativní a reakcionářské politiky. Na slovanském jihu zvedli se Srbové, a pomocí Ruska dosáhli samostatnosti. Zazářily první záblesky národního znovuzrození u Čechů. Konečně po r. 1831, po posledním silném vzplanutí státní myšlenky starého Polska, na slovanském jihozápadě probouzejí se Chorvaté pod záštitou ideje illyrské.

Vliv Ruska na národní znovuzrození Slovanů nelze popírati. Styky Ruska s Černou Horou již od Petra Velikého, cesty tohoto po Evropě, ruskoturecké války v XVIII století, podpora udílená pravoslavným klášterům a chrámům na balkánském poloostrově, přijímání Slovanů do ruských služeb, přesídlení Srbů z Rakouska do Ruska, cesta Josefa II. s Kateřinou II. na Krym — šířilo mezi slovanským lidem zprávy o Rusku, jakožto státě příbuzného kmene a jazyka. Bližší známost Slovanů s Rusy nastala v sedmileté válce za pochodu Suvorova do Italie a hlavně za válek Napoleonských. Vznik srbského knížectví za pomoci Ruska působil nemálo na přátelské styky mezi Jihoslovany a Rusy a proto vliv těchto styků pozorovati lze i ve hnutí illyrském, jako v národním znovuzrození Slovanů vůbec.

Předním zástupcům hnutí illyrského, v jichž čele stál Gaj, zbývalo vybrati jedno ze tří stávajících nářečí jihoslovanských a uvésti je v literaturu, totiž kajkavsko-slovinské, čakavské, jež mělo význam ve staré dalmatské literatuře, a štokavsko-srbské. Slovinci neměli tou dobou vypracovaného jazyka a literatury, neměli ani spisovatelů mimo Vodníka, jenž zemřel asi deset let před činností Gaje a Prešerna. Čakavské nářečí bylo neobyčejně blízké štokavskému a založiti na něm novou jihoslovanskou literaturu nebylo možno již z důvodu, že Čakavců bylo poměrně málo a nebylo by naděje na literární sblížení se Srby a Slovinci. Bylo tudíž sáhnuto k nářečí štokavsko-srbskému, jež mělo již novou, dosti bohatou literaturu. Nářečí toto spojilo obyvatele Slavonska, Dalmacie a ostatních provincií chorvatských v jeden celek. Spisovatelé hnutí illyrského postarali se o sblížení své literatury se srbskou. Jazyk srbských národních písní, jež počali pilně studovati, stal se pro ně hlavním ideálem. Spojení jazyka a pravopisu Chorvatů a Srbů projevilo se ve smlouvě roku 1850, podepsané Vukem Karadžićem, Daničićem, Miklošičem, Kukuljevićem, Mažuranićem, Demetrem a j.

Užitek ze záměny místního kajkavského nářečí štokavským, byl ohromný. Od dob illyrismu neveliká země tato se Záhřebem v čele stala se politickým a kulturním střediskem katolických Jihoslovanů. Ale spolu s tím u Srbů vznikala oprávněná obava, že illyrism, podporovaný s počátku rakouskou vládou, může hroziti jejich samostatnosti a podporovati snahy Rakouska na balkánském poloostrově. I nenastalo úplné sblížení mezi Chorvaty a Srby, jehož bylo by se docílilo snad jen tehdy, kdyby Chorvaté byli přijali azbuku.

Illyrism jako učení o jednotě všech jižních Slovanů nepronikl. Jako politické učení zakrýval snahy po politické nezávislosti Chorvatů od Maďarů a také nedosáhl úplně cíle. V ohledu literárním vypracoval jednotu literární u většiny jihozápadních Slovanů a uskutečnil spojení literárního jazyka chorvatského se srbským. Nyní knihy, tištěné kyrillicí pro Srby, mohou se beze všech obtíží tisknouti latinkou pro Chorvaty. Jazykový rozdíl není skoro žádný. Illyrism vedl k těsnému sblížení Dalmatinců s obyvateli Slavonska a s Chorvaty. Chorvaté sesílili svůj vliv v Dalmacii a vzbudili v ní novou literaturu a nový politický život.

Veliký vliv na hnutí illyrské měla česká literatura a zejména Šafařík a Kollár. Jejich přičiněním illyrská literatura rázem postavila se na půdu všeslovanských zájmů. Zájmy jihoslovanské splynuly se všeslovanskými a literatury ostatních Slovanů staly se předmětem pilného studia.

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Kritika divadelní.

Národní divadlo: Jiráskův „Otec“. — Klicperův „Žižkův meč“. — Augierova „Paní Caverletová“. — Vrchlického „Svědek“ a „Závěť lukavického pána“. — Davisovy „Katakomby“.

(Dokončení.)

Galvanisovaná fraška Klicperova vzbudila v divadle většinou zcela jiný než prostý živelný zájem, naivní a otevřený smích. Obecenstvu je příliš prostá, zastaralá a překonaná, cítí dobře ve své většině čistě historický a antikvární zájem a směje se proto z jakési literárně dějepisecké šetrnosti a znalosti, s její převahou a shovívavým pochopením. Upřímně a opravdově smáli se snad jen děti tělem nebo citem. Jiní usmívali se mírně a labužnicky mdle potěšením historického diletantního znatele starých mincí nebo obrazů. Ta staromodní vegetariánská, málo kořeněná kuchyně nemůže také vážně soutěžit s pařížskými pikantními omáčkami, jaké předkládá občas obecenstvu naše správa a jež pak znamenají deset vyprodaných domů jako Carréova a Bichonova „Reduta“.

Klicperova fraška, krotká, naivní, mírně, upřímně, slušně a snadně veselá, je milá svým archaistickým rázem jako starý rodinný porcelán s těžkými hlinkovitými květy a jako starý bílý venkovský nábytek plný ještě slunečné záře a kmínové vůně. Je milá svojí světlou přítulnou otevřeností a svým čtveráckým, poctivě a důkladně buzeným veselím. Byla pěkně, stylově, řekl bych, sehrána pp. Řadou, Vojanem, Mošnou, Pštrossem, který byl výborný Ivan, česky věrné domácí zvíře, Šamberkem a sl. Vlčkovou, která s pravou staromodní svěžesti i zdrželivostí zároveň říkala v kvítkových šatech svoji Marii.

* * *

„Paní Caverletová“ je z posledních a nejslabších her Augierových. Hrána byla po prvé tuším r. 1876. Je to praktická cílová tendenční hra, skoro právnická úvaha. Dobrá, milá, čestná žena provdala se za zpustlého ničemu, Morsona, od něhož se musí odloučit po několika letech. Poněvadž z manželství jsou dvě děti, nemůže se po právu francouzském provdat po druhé, nýbrž musí žíti svobodně odloučena od svého zpustlého muže. Zamiluje se sice do šlechetného mladého muže Caverleta, ale nepovolila by jeho prosbám, kdyby jí nebylo třeba jeho hmotné pomoci pro děti. Žijí šťastně ve vzorném svazku, v Ženevě tuším, celou řadu let a vychovávají svědomitě děti Morsonovy. Před vnějškem žijí jako manželé po právu — obecně váženi. Ale vážnost tuto hned ztrácí, jakmile vyloží pravý svůj poměr. Počestný otec jeden ihned odvolá žádost za ruku mladé Jenny Morsonové, o niž se ucházel pro svého syna. Mravně je to všecko v pořádku, jste šlechetní lidé, vy i paní Morsonová — ale veřejné mínění, konvence? Dcera není pak již, jak se říká, z dobré

Digitized by Google

rodiny — tak argumentuje farizejský bavlnkář. K dovršení bídy objeví se náhle na jevišti ničemný Morson, který nyní, kdy jeho rozloučená žena sdědila nějaký veliký kapitál, chce, aby buď vrátila se k němu, buď zřekla se Caverleta, jinak hrozí jí odejmutím dětí. Milenci chtějí se rozejít, když v tom nebezpečí zmizí. Mladý snoubenec Jennin má šťastný nápad odbýti dotěrného ničemu nějakým půlmilionem; ten za to přijme švýcarské občanství a tím je neškodný. Jenny dostane svého človíčka.

Hra ukazuje, jakým bídným a nedostatečným opatřením jsou zákony a všecko tak zv. právo — stejně bídným, hluchým a konvenčním jako společnost, která je hotovila. Ta společnost, kterou představuje ve hře bohatý obchodník, kterému je „shoking" čistý a krásný život dvou šlechetných lidí a — nebylo by naprosto „shoking" bídné, ubohé, mukyplné manželství dobré ženy s ničemným zhýralcem. To, co je ve Švýcařích právem, slyšíme ve hře, není ve Francii. Pěkné právo, sdělují si svoji kritiku dva mladíci ve hře.

Jak viděti, náleží „Paní Caverletová" k těm u Augiera řídkým hrám protispolečenským, kde kritisuje společenské instituce, daná a hotová zřízení, a dává za pravdu jedinci proti společnosti, proti její nespravedlivé, kruté tyranii. Hry ty jsou, opakuji, u Augiera v nepatrné menšině a náleží ke slabším. Augier pravidelně naopak maluje společnost, kreslí soudobé mravy lidí průměrných, všedních, tuctových, kteří žijí ve společnosti, zbožňují ji, vyhovují jí a odrážejí ji. Je pravidlem mravoličný básník společenským, konservativní přírodopisec lidských typů. Zde výjimečně kreslil individua proti společnosti postavená a s ní bojující. Úspěch jeho je však nepatrný. Augier není povolaný psycholog individua vzepřeného proti konvenci, mravu, společnosti. Pole to bylo vyhrazeno jinak hluboké, smělé, hloubavé duši — Ibsenovi. Srovnáme-li „Paní Caverletovou" s Ibsenovými protispolečenskými hrami — vidíme celou její plochost a prázdnotu. Augier chtěl malovat jedince opřené proti konvenci — ale nedovedl než obětovat je konvenci. Místo na pole vnitřního zápasu, na pole svědomí — jak činí všude Ibsen — přenesl spor na čistě vnější půdu hmotné a dějové zápletky. Rekové Augierovi jako praví Francouzi nedovedou odpírat mravu a společnosti. Schází jim k tomu vnitřní život, pýcha samoty, ta největší oběť odříkání. Nemají tu krásnou, silnou, po pravdě žíznící duši Nory (ani ty jiné apoštolsky bezohledné duše Ibsenovy), té Nory, která je dříve člověkem než ženou a matkou a dříve duší než člověkem. Proto řeší také Augier svoje protispolečenské a protikonvenční drama tak uboze — půlmilionem franků! To je nejsmutnější řešení problému protispolečenského, jaké si lze představiti. To je žalostná kapitulace, to je zlomený mravní vaz. Tak dovede řešiti společenskou nesnázi, nesprávnost a křivdu jen Francouz, Francouz lepší společnosti, autor bohatého měšťanstva. Podplacením! Nedivíme se pak, že útlejší mravní svědomí, žízeň po spravedlnosti a touha vybojovati ji, jimiž je proniknuto mladé dnešní pokolení francouzské, které se nezamýká nijak před bolavými společenskými otázkami, odvrací je od Augiera a vede k Ibsenovi, nehledě ani k tomu, že tento jako myslitel i básník stojí vysoko nad oním.

„Paní Caverletová" je psychologicky slabá, daleko slabší než jiné, prostě mravoličné komedie Augierovy. Karaktery jsou ploché, mdlé, nevýrazné. Caverlet a pí. Morsonová jsou příliš abstraktně ctnostní a šlechetní, starý Morson rafinovaně praeparovaný v cynismu a zvrhlosti. Bílý pár hráli p. Slukov a pí. Sklenářová, černý protějšek p. Bittner.

* * *

Digitized by Google

O nových dvou pracích, jimiž se přihlásil na jeviště po tříleté pause p. Vrchlický, nemohu nic více říci, než že jsou to sdramatisované anekdoty. O psychologii, pravděpodobnost a jiné takové lapalie se tu p. Vrchlický nestaral.

* * *

Veselohra „Katakomby", poslední novinka Nár. divadla, je podepsaná Davisem jako autorem. Davis je pseudonym vídeňského, asi čtyřicetiletého dramatika a novellisty Davida, umělecky zatím docela prostředního a bezvýznamného spisovatele. V banální a hluché německé řemeslné produkci veselohrní stojí Katakomby o půl hlavy výše než ostatní brak a odtud tolik hluku.

Katakomby nejsou plod realistické formule. Zanedbávají první příkaz realismu: studium prostředí, určitého fysického i lidského okolí. „Děj hraje za našich časů v norské residenci," čteme na ceduli — ale toto Norsko je jen klam, útočiště z nouze, poněvadž je již jednou zvykem — s hlediska německého veseloherního řemeslníka velmi nerozumným zvykem — že kus musí někde hrát. Katakomby jsou universální komedie všelidská. Lidé, kteří v ní vystupují, patří všem národům a všem zemím. Barvy místní nemají žádné ve své otřené byrokratické šedi. Jsou universální, jako je universální stát, moderní stát, jemuž slouží. A universální jsou také psychické motory, jež jimi hýbají: šplhačství a protekcionářství.

V Katakombách (tak říkají registratuře nějaké státní budovy) jsou vězněni dva různorodí lidé: jeden starý, zkyslý a zhrublý oficial Bohrmann, druhý hloupě sentimentální, mladičký doktor Mayrek. První již resignoval na možnost vyváznouti za živa z katakomb. Druhý nezkušený věří, že se pilí odtud vyseká. První zhořklý hrubec se šlechetnou duší — známá façona — druhý naivní horlivec. Oba dva proti všemu očekávání vyváznou z plesnivého brlohu řadou náhodných kombinací, jež jsou rozpřádány po čtyři akty, mdle a ošuměle zejména ve dvou posledních. Mayreka vysvobodí ze žaláře jistá Ruska, mladá, nepříčetná, naprosto zkarrikovaná a pitvorně nesnesitelná milionářka, která přijela z Ukrajiny rovně do té „norské residence", aby zde lapila nějakého hodnostáře s řády na prsou. Ovšem ne hned v prvním aktě, nýbrž až na konci čtvrtého. Nejprve jej pohaní a vydá posměchu, pak se na něho zlobí, poněvadž se nedal odkopnout, jak myslila, pak spolu zápasí o přízeň baronky Oestergardové, choti ministrovy, pak — nu, je ještě mnoho bodů v „rozvoji" citů Nasti Vorověvovy k Mayrekovi, ale bylo by je zde zbytečno vypočítávat, poněvadž jsou psychologicky docela bezcenné a libovolné. Tato Nasťa je vůbec typ, který se začíná hustěji objevovati v nových západních literaturách, Rusky divošky, rozmarné až k nepříčetnosti, studené, hravé, nevypočítatelně smísené. Začíná vypuzovat již tu legendární Amerikánku ze sedmdesátých a osmdesátých let. Je to také úspěch ruské literatury. Karikatura těch obdivuhodných ruských ženských podobizen, jež podali Turgeněv a Tolstoj a v nichž malovali poprve ženu široce, bohatě, měnně, v celé živelné prchavosti citů a v celé jich nepostižitelné plynosti a hudebnosti. A z těchto špatně pochopených, v hrubé karikatury sestřihaných typů robí pak západní spisovatelé své „exotické", „výjimečné" (jak říkají) ženy, které staví pak jako zlaté bažanty vedle ostatních šedivě zaprášených a krotce obmezených slepic domácího chovu. Takovou tupou, bezduchou karikaturou, drzou v pusté sprostotě nepochopené kopie, je Nasťa p. Davidova.

Druhý žalařovanec, oficial Bohrmann, vyvázne z katakomb originelnějším způsobem — svým přirozeným hrubstvím, svou prostodušnou neurvalostí a bezohlednou přímostí, spojenou s výtečnou theorií i praxí ve skatu. Tato figura

Digitized by Google

je nejšťastnější z celé veselohry. Není nové toto spojení poctivosti a hrubosti — ale v detailech je dobře vytěženo a zužito.

K těmto dvěma hlavním nitím dějovým navazuje se několik vedlejších, celkem nudných a jak náleží opotřebovaných. K nim patří protekcionářská manie citově stále vznětlivé pí. ministrové a její vyléčení, dohodnutí se dvou napjatých a zdánlivě chladných, v nitru však vroucích a šlechetných mladých lidiček (barona Rudinga a Ireny baronessy Nielsenové), radikální kura zotročilého ředitele katakomb Sikerta — a nevyhnutelný tzv. komický prvek německé veselohry — vážným obdobná dobrodružství sluhy Blimma. Všecko úhrnem stará, dobře známá a znechucená, místy — hlavně v milostných scénách — hubená a hladová kuchyně. Ženy kresleny jsou vůbec v práci Davisově neobyčejně chudě a mdle. Kde nekarrikuje, tam spí.

Katakomby byly celkem svěže sehrány. Výrazného nemohli ovšem ani herci mnoho podat. V hlavní úloze Bohrmanna sklidil mnoho potlesku p. Sedláček, který plně kořistil z jediného tučného záhonu v kuse. Nepříčetnou Nastu Vorověvovou místy příliš nepříčetně hrála pí. Benoniová-Dumková. Paní Benoniová karrikovala více než autor. Svádí ji snad k tomu její temperament. Pro to má třeba uzdy, zvláště sjíždí-li takovým svahem jako zde. Jinak se snadno zvrhuje v hašteřivost.

* * *

Malou poznámku k repertoiru. Je ubohý, hubený, týden od týdne bídnější. Jsou to hubená leta egyptská, která vystoupila teď z Nilu. Kromě Jiráskova Otce neměla tato saisona české novinky. I cizí je bídný. Z německé literatury — Davis. A Hauptmann? A Holz? Nic. Hauptmannovi „Osamělí lidé" měli se již dávno hrát, jak jsme slyšeli. A zatím jsou znova odloženi. Potřebovali bychom uměleckého vinohradského divadla, aby bylo ostruhou lenivému kolosu u Vltavy. Když p. Ladecký ohlašoval na Vinohradech Hauptmannovy „Osamělé lidi" — zarděli se přece páni v kanceláři a poopičili se hned po p. Ladeckém. Škoda, že ne na dlouho. Vinohradský ústav umělecký se rozpadnul a tak není se třeba bát — ani stydět. *F. X. Šalda.*

Hudba. (Divadlo.)

Na jevišti Národního divadla v posledním období poznali jsme tři novinky různého druhu a různého směru. Jsou to: Rozkošného „Stoja", Bendlova „Česká svatba" a Fibichova „Bouře".

Mascagnimu a Leoncavallovi odpovídají německý Humml a český Rozkošný. Příbuzností romantických látek (dle jiných realistických) a příbuzností hudby, která z Italie prvními paprsky vyšlehnuvši, ihned našla mezi libretisty i skladatele, vší mocí jen po effektu se ženoucími napodobitele. Někteří nazývají směr ten realistickým, jiní tvrdí, že hudba vůbec nemá s realismem co činiti, že práce ony stávají se realistickými pouze svými librety, která jsou čerpána ponejvíce z vrstev lidových. Skladatelé snaží se, aby co nejnápadněji vystihli libretistu. Pravím: co nejnápadněji, protože jedná se jim jen o čistý effekt. Hudba italská dává celé oné fasi svůj nátěr. (Jisto však, že by mohli skladatelé na př. čeští vyhovovati úplně onomu směru i hudbou českou.) Směr onen vyniká bohatou melodikou a velikou dramatičností. Právě tím zase stávají se všechny úlohy, větší i menší, herecky i pěvecky cennými. Aby efekt byl úplný, bývají to obyčejně jen jednoaktovky.

Rozkošného „Stoja" stojí výše, než podobné družky nebo předchůdkyně

Digitized by Google

její. Partitura její vykazuje práci motivickou, po níž marně v podobných pracích se sháníte. Ne bez napjetí očekáváme, zda Rozkošný vymaní se z područí italského vlivu a, věren zůstávaje směru, zda najde i barvu českou pro onen směr. —

Bendlova „Česká svatba“ je první český ballet, jejž scenicky upravil V. J. Novotný. Tanec náš český je sice velice pěkný a je-li dokonce tak pěkně zidealisován, jako zde, tím lepší — ale ona „říkání“, jež na českých venkovských svatbách se odbývají, jsou cennější a nikdy nemělo se státi, aby vypravila se „Česká svatba“ tak „po tichu“, jak zde se stalo. Kolik poesie prostonárodní musíme si domýšleti, stále stopujíce gesta tlampače Motala (p. Mošna) nebo úsměvy a pokyvy první družičky a prvního mládence, o hostech ani nemluvě!

Hudba Bendlova vine se ušlechtilým tokem, motivy různých písní (odpovídající obřadům na jevišti) zaznívají delikátně, vše je prosyceno ovzduším tak mile teplým, že cítíte zároveň s nevěstou, hledící nedočkavýma očima na ženicha při zvucích: „Už jsem tvoje . . .“ — Druhý díl zamlouvá se daleko více jednak živějším postupem, jednak několika originelními tanci, jako: „kukavá“, „skočná“, „chytavá“, a zvláště velice pěkným „umrlcem“. —

Zdeněk Fibich napsal velkou operu „Bouři“, již právem nazývám nejgeniálnějším dílem posledního desítiletí na evropském divadle vůbec. Budoucnost dokáže. Slova k této šťastné práci napsal Jaroslav Vrchlický dle sujetu stejnojmenné dram. pohádky Shakespearovy. Samo libreto již vymyká se obyčejným, ledabylo nahozeným scénám a stává se literární prací, jakých mezi našimi librety dosud nemáme.

Motivem pevně zasazeným v plechových nástrojích začíná ouvertura krátká, líčící bouři. Líčení je zcela originelně podáno. Po nemnoha taktech jde opona vzhůru, slyšíte bouři (i vidíte na moři) zanikati a zmírati — až utichne. Nastává řada ensemblů, monologů i dialogů čistě pohádkového rázu. K nejkrásnějším místům patří v I. jedn. píseň Arielova: „Pět stop v hloubi otec leží“, v II. jedn. velký zpěv Fernanda, vstupní: „Již ruka moje zmdlela“, zpěv Mirandy: „Ty's první muž, jejž oko vidí“, zpěv Kalibanův: „Tiše, tiše, milí hoši“, dále skvostná předehra ke III. jednání, líčení sceny při hře v šachy, loučení se Prospera s ostrovem: „Tak, ostrove můj, s bohem buď!“ a „Ty duchu můj“, kde loučí se s Arielem, a mnoho j.

Vedle úchvatné instrumentace krásná, absolutní deklamace slova. Slovo k slovu tak čistě se váže, nevtírá nápadně, poloha jeho hloubky či výšky tak přiléhá k náladě vnitřní, že cítíte ve všem ducha hluboce hudebně i poeticky myslícího. Kdo zůstávají proti tomuto dílu všechny práce moderních skladatelů vlašských! Ovšem přirovnání není tu tak zcela na místě, ale myslím jen co do způsobu vyjadřování se figur na jevišti a líčení jich nitra duševního. To nejsou již melodie pachtící se po efektu, zde mluví z nich vždy duše každého. Již s každou osobou vstupující na scenu poznáte její náladu duševní, její vyšší či nižší stupeň lidskosti. Jak vystižena jest duševní nízkost a bída netvora Kalibana! Jak jímá naproti němu šlechetná, i v hněvu spravedlivém velká, bohatýrská postava Prosperova! Jak něžně mluví vám Miranda do duše! A jak zase laškovně útočí na váš sluch každý pohyb a každé slovo Arielovo! Jak jímá vás utrpení zbloudilých! Každým taktem vycítujete jejich beznadějnost a utrpení.

Mistr Fibich je čistokrevný Wagnerián. Není to výtkou, pouze znakem směru. Dostáti v každém ohledu a za každou cenu (však způsobem uměleckým) požadavkům libreta skutečně básnického, je cílem. A při všem zůstává Fibich svým! Pro českou budoucí tvorbu hudební znamená „Bouře“ mnoho. O dekla-

Digitized by Google

maci slova zápasila dlouho v Čechách sama literatura, potom o ni zápasilo se na jevišti činoherním (myslím tu až do dnes se táhnoucí školu starou, kterou někteří herci mluví ještě, a školu novou, přirozenou, kterou vítězí moderní naturalismus), a konečně o deklamaci slova jest ode vzniku české opery jaksi nepřímý boj. Vlastně tu nikdo nebojuje, ale tím, že přináší vždy řeč čistší, vyrovnanější, správné mluvě více odpovídající, potírá již předchůdce, nestojící na témž stanovisku. Jak dnes deklamace českého slova v opeře stojí (myslím tu výhradně „Bouři"), skoro se zdá, že můžeme právem ukázati nejmladším skladatelům nejen oper, ale i menších písní: „Tak deklamujte, tak vycifte i co do výšky v poloze duševní vždy náladu!" Tolik zatím o deklamaci na papíře. A nyní deklamace na jevišti. Není ovšem všem zpěvákům vůbec dáno, aby vždycky vnikli do díla tak, jak historicky nebo (dokonce!) snad duševně vyžaduje. Tolik dosavad na některých absolutně žádat nesmíme. Nebyli k tomu nikým vedeni. Ale i zde již konstatovati můžeme veliký pokrok. Palmu vítězství v deklamaci odnesla si paní Maturová. Každý tón, každá fráse melodická je skvostně přednesena a zároveň oduševněna. Připomínám jen Mirandin zpěv v I. jedn.: „Ach, to byl krásný sen"! nebo v II. jedn.: „Ty's první muž, jejž oko vidí", zvláště ve slovech: „jak mám tě ráda". — Každá partie byla obsazena dvakráte. Druhou Mirandu zpívala sl. Koldovská. Nedávno ještě debutantka, počíná si na jevišti uvykat a to se ctí. Pro postavu Mirandy přináší všecku poesii nezkaženého mládí. I herecky počíná si velice způsobně. Skoro bych o ní řekl, že také myslí, když hraje, na to, co hraje. A to je dobré. (Jsou zpěváci, kteří domnívají se, že nemusí mysliti.) Fernando obsazen byl panem Florjanským a p. Veselým. Pan Florjanský přináší již celým zjevem svým skutečného prince, ale nešťastná deklamace češtiny činí z něho hrdinu smutného. (Což pak je to tak nestydatě těžké, pamatovati si, kde je nad a čárka, že se čte a vyslovuje i zpívá dlouhé *á*?) V pracích tohoto stylu stává se potom každý podobný zpěvák nemožným. Panu Veselému bylo by lépe slušelo menší sekání a kouskování slov na slabiky a větší porce vázaných tónů, které zde jsou zcela právem na místě. (Proč pak panu Laškovi nedostalo se též cti, okázati se ve Fernandovi? Možná, že by byl ze tří nejlepší!) Prospera zpívali pan Viktorin a p. Benoni. Pan Viktorin na premiéře pouze, poněvadž dosud hlasem poněkud churaví. Ale způsob, jakým tenkráte zpíval, odpovídal tak intencím této formy hudební, že nebýti oné indisposice, právem byl by strhl na sebe vedle paní Maturové všechen úspěch, jaký ze správné deklamace plyne. P. Benoni je skvostný ve svém Prosperu i v podání i v nádherném zpěvu. Škoda, že mu mnoho nerozumíme! Na konec šíře zmíniti se musíme o Kalibanovi. Pan Kliment konečně dostal úlohu, kterou mu nemohl vzíti nikdo a ze které utvořil figuru, která bude vždy okrasou jeho repertoiru. Již ta maska! pravda, jímající již svou originalitou, chůze kolébavá, gesta v obličeji, to vše nasvědčuje o pilném studiu. A každým představením přináší pan Kliment vždy něco nového, tu malou drobnůstku v kroku, tam v pose, onde v řeči, či vlastně ve zpěvu. Tak potom vyhraněn a zaokrouhlen bude jeho Kaliban ještě cennějším. A deklamuje vzorně. Nejlepší jeho čísla jsou: v I. jedn. „Já nejsem žádný otrok, já jsem král!" Konec této své scény, kde praví: „Dřív chrochtal jsem — však byl jsem blažený: teď mluvím, bych moh' vyslovit svou bídu" přednáší pěvecky i herecky dokonale. Anebo jeho výtečný příchod v II. jedn.: „Tiše, tiše, milí hoši" a další scéna s oběma figurkami dobrodruhů (pp. Polák a Krössing) a ve III. jedn.: „Po špičkách! Po špičkách!" P. Kliment vyniká hlasem zvučným, mohutným i delikátním. Stálo by za dobrý pokus, dáti nyní p. Klimen-

Digitized by Google

tovi zpívati Kecala v Prodané nevěstě. Myslím zcela vážně! Na Wagnerovy krále povýšil se již tímto vystoupením sám. Král na př. v Lohengrinu bude jeho podáním umělecky skvostný, lantkrabě durynský Heřman v Tannhäuseru je jako na něj pracovaný. Doufáme, že se s nimi co nejdříve potkáme a proto: Mnoho zdaru!

Na konec malinká výtka regii. V druhém jednání sedí neapolský princ na pařezu a jako symbol své práce (poněvadž na něm samém toho vidět není) drží v ruce pěknou, zcela pěknou sekeru. Ale přichází Miranda a milí princové se před ní za sekeru stydí. Jeden ji prostě nechá ležet, druhý dokonce hází ji zcela veřejně za kulisy, jako náramně nepohodlnou a neslušnou rekvisitu. Domnívají se snad princové, že by jim neslušelo, kdyby odcházejíce se svou zbožňovanou, položili si na ramena sekeru? Odhazovat za kulisu se nesmí naprosto, to je hrubé pochybení, ba nevědomost, ale zůstat tam také nesmí, poněvadž přicházejí zbloudilí cestovatelé a potají potom posunují nohama milou sekeru princovu za kulisy.

Orchestr opět držel se znamenitě. S potěšením pozorujeme, že se orchestr stává vždy delikátnějším; jsou již místa, kde tak pěkně veden, nepřehlušuje nijak zpěv, naopak, jde jakoby stínem za svým hlasem na jevišti. Jen tím způsobem dodělá se ještě umělečtějšího jména a naší opeře české dopomůže ke koruně umělecké slávy evropské. *Viktor.*

Nová česká poesie.

(Dokončení.)

Kj. V „Nových zlomcích epopeje“ vrátil se Jarosl. Vrchlický k řadě svých pokusů o „legendu věků“, t. j. o zachycení a zobrazení všesvětové epopeje, rozvoje lidstva v jeho karakteristicky vyčnívajících momentech a postavách historických. Jest to ten oddíl jeho díla, který naznačují knihy „Duch a svět“, „Sfinx“, „Symfonie“, „Dědictví Tantalovo“, „Brevíř moderního člověka“, „Perspektivy“, „Zlomky epopeje“ a „Fresky a gobeliny“. Ovšem jest výčet tento trochu široký, zahrnuje do sebe i knihy převahou svou lyrické — ale počítám je sem (ostatně v souhlasu s básníkem samým — viz jeho poznámku o tom na konci knihy „Brevíř moderního člověka“) všecky; epické proto, že dějiny přímo chtějí malovati, ostatní pak lyricko-reflexivní, že se pokoušejí o filosofii dějin. „Novými zlomky epopeje“ zdá se básník zakončovati tuto zvláštní, určitě ohraničenou skupinu svých prací; aspoň zdají se tomu nasvědčovati slova prologu: „Tak sbírat spěji své slední lístky k lidstva epopeji.“ Celým rázem svým přibližuje se kniha tato nejvíce k Zlomkům epopeje, chovajíc v sobě převahu historické epiky a kde ne, tedy alespoň reflexe či lyrické partie, vztahující se k určitým osobám neb momentům historickým.

Úkol, jehož se v knihách naznačené skupiny básník podjal, jest ohromný a přesahoval by daleko síly jednoho člověka, kdyby měl býti pojat a realisován zcela pevně a důsledně, to jest: kdyby celý dějinný pochod člověčenstva se vší pestrostí a propastmi svých různých epoch a úkazů měl býti spjat v rámec jedné ideje, a když ne to, tedy alespoň proniknut do všech svých částí paprsky jedné a původní duše umělecké. Každý pokus o to, čím dalekosáhlejší jsou jeho náběhy, tím spíše zůstává na konec pouhým torsem, jak nejzjevněji ukazuje přední vzor všech těchto pokusů Hugova Legenda věků. Nemůže býti proto ani řeči o tom, že by kniha Jar. Vrchlického se všemi předchozími téhož rázu odpovídala programu tomuto, v celé výši a šířce postavenému — ale ona, jak dále chci ukázati, ani toho nechce.

Digitized by Google

Neboť jakým způsobem určí umělec blíže svůj úkol, odváží-li se na tuto gigantickou práci, jaké může býti jeho východisko? Myslím, že tu je možný trojí způsob. Prvý: Básník vyjde od jisté, napřed a o své újmě zbudované ideové konstrukce a hledí do ní vpraviti skutečný dějinný proces, ať již se dá či nedá. Je to vlastně Hegelovská methoda filosofie dějin, aplikovaná na poesii — tak vtěsnával Victor Hugo svou legendu věků do neurčitých, rozplývavých kolejí své humanitární ideologie. Chtěl násilně a za každou cenu dokázati, že lidstvo jde, kam on by si přál: za světlem, pravdou, humanitou. — Druhý způsob: básník minulé věky pouze umělecky oživuje, bez zvláštní účasti, zcela objektivně, bez předchozích vlastních idejí a hledisek. Nestará se o jejich filosofii, o jejich zákony, nevidí v nich souvislý svazek, nýbrž jen galerii obrazů, jimiž nechce ničeho dokazovati a demonstrovati, leč snad (jako Leconte de Lisle) věčnou mámivost lidských illusí a vlastní skepticism. — A třetí způsob: básník jde vstříc dějinám se silnou účastí, ale nejen filosofickou, nýbrž celou lidskou vůbec. Nejde mu jen o zájem vlastní jeho filosofie, minulost není materiálem, na němž by ji chtěl dokazovati. Snad ani žádné filosofie nemá, ale má výrazný individuelní karakter a nedovede klidně křísiti minulé postavy a děje a neříci při tom svůj vlastní dojem. On minulost krátce promítá celou svou osobností. Jeho legenda věkův je subjektivnější, než leckterá intimní lyrika. Jako ukázky tohoto způsobu jmenuji jen u nás — ač dávají posud málo tušiti, jak by vypadaly v celku, sem spadající básně Macharovy, Julian Apostata, Nero a jiné z jeho nejnovějších. Vlastní Já básníkovo upoutá tam daleko více naši pozornost, než historický sujet.

Kterým z těchto způsobů postupuje Jar. Vrchlický? Na počátku, pod silným vlivem Hugovým, byl znatelný způsob prvý, ideologicky konstruující. Prvá kniha tohoto směru „Duch a svět" je zbudována na kultu vědy a opojném optimismu. Další jsou však již výrazem vystřízlivění a rozplynulých illusí. Zvláště „Sfinx" značí nejbolestnější bod této krise. Naivní víra v Hugovské ideály odplynula, vzdušné zámky filosofie dějin se rozprchly, železná konstrukce, do nichž se tak pohodlně daly uzavřít celé věky, rozbita. Proud dějin není již vítězným pochodem k světlu, nýbrž chaosem světla a tmy, radosti i bolů, směsicí záhadnou, nad níž darmo duch se týrá hledáním jejího smyslu a nenalézá východu než v resignaci a skromné naději v budoucnost. V celé knize „Nové zlomky epopeje" nalézáme pouze dvě čísla, která se snaží uzavříti rozlité články dějinného řetězu v kruh určité ideje. Předně prolog Čtyři hlasy, v němž črtá básník s uměním skutečně vzácným a z celé výše a bohatství svého rozhledu význam východu, jihu, severu a západu pro pokrok kulturní. Ale jest to přece jen pouhý náčrt, třebas znamenitý — ale žádná jednotná idea. A celou tu výše naznačenou ztrátu jednotného hlediska, jednotné víry a jednotné koncepce dějinné ilustruje přímo drasticky druhá podobná báseň: Na konci XIX věku. Tam dokonce již básník zoufá nad pokrokem lidstva, nad jeho hlemýždím chodem:

„Tak lidstva drama stejně dál se spřádá,
oč bližší k cíli nežli před věkem?
— — — — — — — — — — — —
A bude jednou líp? — Kdo odpoví?
Sta tvarů povstává, jich sta se hroutí,
v sled trofejím jdou nové okovy atd."

A řekne-li na konec, že „je věčným Ideál" a volá-li jako facit vše klidně svoje „Dál!" cítíte jakousi vynucenost toho, nelogický skok, vyvolaný temperamentem, jenž nedovede dlouho dívati se do šklebících temnot pesimismu a na troskách ilusí vykouzlí si jakous takous ilusi novou.

Digitized by Google

Dnešní Jarosl. Vrchlický není tedy již optimistický filosof dějin jako v knize „Duch a svět“, není vlastně již vůbec žádným filosofem dějin a nelze proto nejnovější jeho knize vytýkati, že nesplnila něčeho, čeho neslíbovala. Nemá pravda jednotné koncepce, jedné společné niti, spojující všecky její partie, ale nemá jí proto, že na stanovisku, jež dnes básník její zaujímá, jí míti nemůže.

Zbývají ještě dvě další cesty: křísiti a malovati minulost chladně a objektivně anebo podávati prostřednictvím minulosti sebe. Mezi těma dvěma póly se také skutečně kniha pohybuje. Zůstaly jí sice ještě místy silné rozmachy a velké posy hugovského slohu, ale převahu mají klidné malby z rozličných fásí kulturních dějin, malby, které nechtějí býti články v nějaké soustavě dějinné filosofie, nýbrž nesouvisí vespolek ani formou ani myšlenkou. Zachycují z té či oné periody historické některé postavy, několika rysy štětce dají vystoupiti výrazné jich typičnosti a nanesou na ně trochu lokální barvy té doby. Jen že o této poslední nelze zde mnoho mluviti — p. Vrchlický neprovádí tyto obrazy s trpělivostí a svědomitostí kulturního historika, vládnoucího zásobami přesných detailů. Jemu nejde tak o objektivné křísení minulosti v jejím kostýmu zevnějším, jako vyjádření té či oné ideje, která na dně té doby žila, a ne-li ani vždy o to, tedy alespoň o zachycení těch či oněch psychických disposicí a situací tehdejších lidí. Ale ponejvíce ani toho nedosahuje. Řekl jsem již, že p. Vrchlický kolísá mezi objektivní kresbou minulosti a svou vlastní subjektivitou. A ta se vtírá rušivě do nitra historických postav a činí z jejich duší pouhou masku, za níž se sama skrývá. „Hymna Persefoně“ je mu na př. příležitostí k výrazům dnešní resignující skepse, z „Návratu“ mluví antagonism mezi geniem a ženou, z „Hagaie“, z „Hakeldamy“ a „Giulia Romana“ bolestné vědomí býti jen epigonem — jedním slovem pořád setkáváte se mezi řádky se známými city a disposicemi p. Vrchlického subjektivní lyriky. A ty vlastně upoutají ještě váš interes nejvíce, tam alespoň pod historickým kostýmem tluče živoucí srdce a obíhá skutečná krev. Čísla však, která chtějí pouze objektivně malovati útržky z dějin, zarážejí buďto prázdnotou rhetoriky (na př. Modla, Amen, Hotep, Marco Polo), bezvýznamností a netypičností látky (na př. Sant Oliviera, Král Jan a j.) anebo pouhou formální zvukomalbou (Sbor uvězněných titanů, Pithys, Scylla a Charybdis, Sbor starých Gallů, Píseň Walkyr, Píseň Gueuzů). — Nejlepší čísla nalezáme mezi sujety antickými, jejich plein-air a plnost života svědčí p. Vrchlickému spíše než chudé šero a úsečnost středověkých balladických motivů.

Když jsem mluvil zde o p. Vrchlického pokusu „legendy věků“, měl jsem stále jen na zřeteli, jak skutečně vypadl. Mám se však ještě zmiňovati o všech těch vlastnostech a o celém tom stupni básnické síly, nevyhnutelných tomu, kdo se pokusu toho chce odvážiti? Mám mluviti o imponující šířce ducha, o vzácném pronikání period kultury, o pružnosti talentu, s níž k nim hledí přilnouti? To, myslím, bylo by u knihy p. Vrchlického zbytečno. Dostačí, řeknu-li, že Nové zlomky epopeje sdílejí s předchozími sbírkami svého rázu všecky tyto vlastnosti.

* * *

Z poslední doby leží přede mnou dvě sbírky p. Ant. Klášterského, objemná, skoro dvě stě stran čítající „Srdce a duše“ a menší „Noční violy.“ — Psáti dnes o verších p. Klášterského značí píchati do vosího hnízda. V úsudcích o nich zračí se celá ta distance, dělící starší náš literární tábor od mladšího, všecka ta nemožnost vzájemně si porozuměti. Podivný sběh okolností vyvolil verše p. Klášterského za jablko sváru, stále se opakující podnět k bojum

Digitized by Google

(podobnou aféru, jakou měl nedávno p. Šalda s p. Šimáčkem, měl za příčinou své kritiky p. Klášterského již r. 1892 s Lumírem), za jakýsi zkušebný kámen, na němž se nejlépe ukazuje stupeň a ráz kvalifikace kritikovy, jakož i jeho místo v situaci dnešních literárních táborů. Neboť to je jisto, že jak p. Šalda tak i p. Šimáček neproslovují tu pouze své osobní soudy, nýbrž vyjadřují celkové stanovisko kruhů, v nazírání na úkoly umění jim blízkých. A právě tak jest jisto, že nejde zde konečně tak přílišo p. Klášterského a jeho verše. Myslím, že se jich uchopily obě strany s takou prudkostí, jedna s prudkostí odporu, druhá s ohněm přátelství, poněvadž obě vidí v ní zjev, který může být považován za typický zjev českého dosavadního veršování. Pan Klášterský je básníkem, který velmi těsně souvisí s našimi staršími literárními tradicemi. On je jakýsi normální český básník z posledního období. Konečný soud pronesený o něm zasahá celou řadu jiných, jemu podobných. Není-li umělcem, jak tvrdí p. Šalda, pak nejsou také umělci — ale nač je jmenovati? Příslušná jména z literární historie posledního našeho dvacetiletí snadno každému napadnou. A je-li pan Klášterský umělcem, který by byl ozdobou každé velké literatury — jak zase myslí p. Šimáček — pak máme nejméně tucet básníků — čtenář si zase laskavě domysliž tatáž jména, jako shora — kteří zasluhují děliti se o tento význam s ním, a naše poesie pak stojí na úrovni každé veliké evropské literatury. Co se mne týče, nevidím tak růžově a přistupuji zúplna k soudům p. Šaldovým. Opakuji s ním, že pan Klášterský není umělcem — alespoň ne v tom smyslu, jejž při slově tomto mám na zřeteli — a poslední jmenované jeho knihy mne v tomto přesvědčení jen utvrzují. — Mohu tu jen také opakovati, co jsem napsal o p. Klášterském již jinde (v kritice knihy „Srdce a duše“ v Literár. Listech 1894), že jest sice ucházejícím, často i velmi dobrým básníkem, ale ne umělcem hledajícím nové cesty a obzory, zápasícím o výraz svého vnitřního rozvoje. Pan Klášterský ani nehledá ani nezápasí. Odívá pouze ve sloky zcela korrektně skládané a rýmované a v obrazy, které jsou ovšem vyvýšeny nad to, čemu jsme zvykli říkati prosaičnost (ve smyslu jako opak poetičnosti), myšlenky, zevnější sujety i vnitřní city, s kterými jsme se stokráte již setkali jinde, na nichž přímo lpí pečeť určitých vzorů anebo schematičnost a vyprahlost věcí mnohokráte spracovaných a vyčerpaných. Na p. Klášterského se dobře hodí otřepaný výraz, že všecko „opěvá“. Opěvá noc, opěvá jaro, hvězdy, vlast, své knihy, svůj pokojík, hrad Zvíkov, Nerudu, Arbesa a Tolstoje, celou řadu věcí a zjevů denního života — ale nepodává s e b e. Všecky tyto věci a osoby apostrofuje, navazuje na pěkné básnické obrazy a city, ale ty obrazy se vám nevtisknou do mysli, poněvadž znáte ty ctihodně staré koncepty, dle nichž jsou sdělány. Ty city nevyvolají ve vás ozvuku, poněvadž to jsou city člověka sice sympathického a ušlechtile cítícího, ale city vulgární, takové, jaké by cítil ten který trochu vzdělaný a normálně citlivý člověk, postavený naproti témuž sujetu.

Chcete doklady? Na každé druhé, třetí stránce těchto sbírek je naleznete. Rozvírám na př. Noční violy na stránce, kde je báseň „Svým knihám“. Nuže, co dovedl udělati p. Klášterský z tohoto motivu? Kterou netušenou stránku jeho odhalil? kterým původním záblesk em vnitřním, kterým ryze svým obratem vás překvapil? Tu máte myšlenkovou kostru: Když prý přijde domů, rád se dívá na své knihy. Jsou mu drahé, neboť

— — Z dětství doby
už v mnohých hledám posily,
a zlé i dobré v středu koby
už chvíle se mnou prožily.

Digitized by Google

Tu prý zdědil, tu koupil, jinou dostal od přátel. Rád na tyto přátele vzpomíná. Kde as všickni jsou?

— — A myslím, jak v jizbu chudou
můj pohled letí tam a sem,
že jen ty knihy po mně zbudou,
a budou kdys mým odkazem.

Je toho prý málo, ale našel v tom mnoho míru a štěstí. Věříme. Z těch veršů mluví hodný člověk a upřímně nám povídá, co cítí. Ale teď se ptám: kdyby někde v sextě uložil profesor češtiny písemnou práci na toto thema „svým knihám", kolik gymnasistů by ji vypracovalo jiným myšlenkovým pochodem? Kolik by jich řeklo svým knihám něco jiného, než že je mají rádi, že v nich rádi čtou a že je ta která upomíná na svého dárce? A táži se dále: čím jiným se liší báseň p. Klášterského od jedné z těchto písemných prací než tím, že je veršována a rýmována? A konečně: je-li po tomto všem p. Klášterský umělec, co je pak umění jiného než pouhá zručnost oblékati do pěkných obrazů, rythmů a rýmů myšlenky a city, každému dostupné a známé, staré, osvědčené koncepty, kde hned prvý člen vyvolá všecky další až k závěrečné pointě, vše dle chvalně známých a nekonečněkráte opakovaných receptů? Co jsem ukázal na jedné, maně volené básni, dalo by se opakovati o převážné většině všech. Jednotlivá čísla jeví se sice jako básně, samy v sobě bezvadné, prohřáté čistým citem, urovnané formálně a obsahově — ale to nestačí změniti můj celkový soud o p. Klášterském. Napsal jsem jej po svědomité rozvaze. Tím svědomitější, čím více byl jsem si vědom zvýšené váhy každého úsudku, jenž se o p. Klášterském právě dnes pronese. Snad bych výslední formuli své kritiky vyjádřil jinak, poněvadž však jednou do naší veřejnosti byla hozena jako jablko sváru přímo otázka: je-li či není-li p. Klášterský umělcem, přistupuji zúplna k stanovisku p. Šaldy, maje za to, že mezi tímto stanoviskem a p. Šimáčkovým sotva by bylo nalézti něco sprostředkujícího a smiřujícího. Zde zeje — opakuji — celá propast vzájemného si neporozumění.

Ano, p. Klášterský umělcem není. Je jím snad v cechovním smyslu toho slova tím, že se zaměstnává psaním slušných a často i pěkných veršů, ale není jím v tom smyslu, jejž značí moderní duše umělecká, duše, v níž jsou nakupeny bohaté poklady sil, citů a ideí minulých i přítomných, která se buď rve ve své stoické osamělosti s davem, anebo zas dává prožíhati svou poesii zápalnými látkami, v davu tom plápolajícími, anebo se hrouží s cynickou odvahou do svých vlastních bolestí a ran, anebo dává ve své písni vyzníti melancholickým steskům nad tokem života, v němž všecko se hroutí, nad pomíjejicností všeho a nad hořkostí poznání, která zůstane na konec na dně. Duše to umělce, který je zároveň myslitelem, který nosí v sobě své vlastní peklo a dovede silnou rukou svého umění kouzliti v něm ráje. Ale duše, která se tají za pěkně zrýmovanými a ulitými verši těchto dvou knih, duše ušlechtilá a sice sympatická, ale příliš rovnovážná, než aby se pouštěla na nejisté stezky nového (a každá původnost v umění se zakládá jen na jisté jednostrannosti!), příliš spokojena se životem a samou sebou, než aby se mučila velkou skepsí, velkými vášněmi a velkým odporem, příliš zabořená do svých radostí, strastí a steskú normálního člověka — ne, to není duše originelního moderního umělce! A proto, kdyby napsal p. Klášterský na tucty ještě takovýchto knih, třebas formou ještě dokonalejších a citově ještě vyrovnanějších, nedá z nich nikdy vystoupiti rázovitému reliefu své umělecké individuality, prostě proto, že tato individualita ve svých bledých a nehlubokých rysech na to nestačí. (Příště ostatek.)

Digitized by Google

Otázka redaktorská.

Kritické myšlenky k affaire Šimáček-Šalda. Napsal F. X. Šalda.

Spor můj s p. Šimáčkem přesunul se konečně do povýšenější areny myšlenek a zásad. Je-li kdo tomu rád, jsem to já. Naděje, již jsem vyslovil v minulých „Rozhledech“, že otázka redaktorská a podklad její: právo umělecké individuality stane se konečně snad přece předmětem úvah a šetření, vyplnila se alespoň částečně článkem „Času“ z 13. dubna. Před ním listy, jež se sporem zabývaly, nepochopily naprosto jeho zásadný dosah a těžily z něho pouze pikantním klepařením. Píšu: naděje má vyplnila se částečně. Neboť „Čas“, ač tvrdí, že v zásadní části otázky se mnou zúplna souhlasí, se mýlí: „Čas“ nepochopil, oč jsem v Rozhledech bojoval, co jsem tvrdil a hájil a v zásadní otázce, totiž v poměru redaktora k umělecké individualitě, se se mnou úplně rozchází.

A přece jsem mluvil tak srozumitelně!

Řekl jsem: ¡Ve Světozoru, jak mohu soudit z dokladů, hřeší se tím, že se mladým umělcům, kteří hledají nové, kazí jich styl, jich výraznost, jich temperament. A počínání takové má zhoubný účinek: zastrašuje mladé lidi, vede je ke konvencím, k prostřednosti. Takovouto depressí ženou se k umělecké zbabělosti. A závěr z toho tedy a norma, příkaz pro redaktora: neškrtat, neměnit, nežádat změn! Dílo umělecké, řekl jsem, je takové, kde všecko spolu je zapjato, všecko souvisí; kde v posledním slově žije a odráží se celková umělecká individualita, kde není ani čárky liché a bezvýznamné. A k tomu musí pracovat umělec, aby byl individualitou. Styl je právě nejmocnější projev individuality: je nesen rytmem, v němž se nesmí vynechat takt, aby se nesesunula celá věta. Takové ideální veliké umělce snad nemáme posud; ale máme mladé lidi, kteří jdou touto cestou: a těm nesmí se podrážet nohy, nesmí se s ní shánět. Tedy závěr: redaktor nesmí rušit styl, umělecký a temperamentový výraz svých spolupracovníků. Buď práci otiskne tak, jak vyšla z ruky umělce, typická, třeba se mu zdála výjimečná, bizarrní, výstřední atd. celou od *a* do *z* — nebo ji vrátí. Ale nebude ji „opravovat“, nebude otloukat její zdánlivé „výstřelky“, nebude ji šněrovat do korsetu pravidelné průměrnosti. Činí-li tak, hřeší umělecky, ruší uměleckou a lidskou individualitu a počínání jeho na mladé, nevyspělé umělce, na talenty, kteří teprve hledají, může míti paedagogicky špatný vliv, poněvadž je nutí ke kompromisům, k zapírání sebe, k zbabělosti. Tedy: redaktor může vrátit ne jednu, ale sto prací — to je jeho právo — ale tu, kterou přijme, má přijmout jak je, jak vyšla z ruky umělcovy, jako celek, nedotknutelný, typický celek. Jen to je správné, umělecké, myšlenkově zdůvodněné, všem moderním názorům našim odpovídající hledisko a stanovisko. Doložil jsem se již v 5. čísle Rozhledů Flaubertem a Zolou, kteří nazírali právě tak jedině umělecky na každou práci, jako na celek, typický útvar celé řady podmínek a předpokladu, v němž všecko nutně a důsledně souvisí a je navzájem dáno a určeno. Dnes dodatkem cituji i jich nazírání otázky redakční, otázky „opravování“ a „zlepšování“ uměleckého díla redaktorem, kterou rozřešili jasně a konečně jednou pro vždy po mém soudu: „Opravovati se dá jen prostřednost; talent nese s sebou stejně svoje vady, jako svoje přednosti; oddělití jedny od druhých nelze: to právě jest individualita. Ale opravovati prostřednost je zcela zbytečné; neboť nic a

Digitized by Google

tom nezáleží, je-li prostřednost horší či lepší — prostřednosti zůstane vždycky."

Opakuji tedy znova: běželo mi o umělce (třeba nevyvinuté, teprve se hledající), lidi, kteří mají svoji individualitu (třeba v zárodku posud), kteří mají určitý vyslovený temperament, ať smyslný, ať spiritualistní, kteří nejsou prostřední, průměrní a pravidelní slovem. Jen o ně mám starost při takové redakční praxi, k níž nepokrytě se přiznává p. Šimáček ve „Světozoru" str. 250.: „navrhoval jsem i podnikal a budu i na dál navrhovati a podnikati změny . . ." Nestarám se tedy o tu celou hromadu průměrných spisovatelů (ale ne umělců), která tiskne ve Světozoru a všude jinde: těm lze „opravovat" a „radit" — na těch není prostě co zkazit. Takoví lidé, chápu, se ještě poděkují za změny, jak píše p. Šimáček, nebo o ně ještě poprosí. Ale ty neměl jsem vůbec na mysli, o ně mi vůbec nešlo. Já výslovně ve všech číslech Rozhledů mluvil o stylistech, o umělcích, o mladých umělcích, kteří hledají nové na vlastní pěst! A k těmto může býti jen jedna redaktorská praxe správna: buď celou práci přijmout nebo celou práci vrátit. Tertium non datur v těchto případech. A jen tam, tvrdím, sáhá právomoc redaktora, nikam jinam. Kdo má svůj temperament, nesmí se mu kazit! Kdo má svůj styl, nesmí se mu kazit! A pracuje-li k němu, nesmí se tyto náběhy lámat! Ať temperament mystický či smyslný — všecko jedno; ať styl jakýkoli, plastický či hudební, reliefní či suggestivný, prostý a tuhý, či bohatý a úponkovitě barokní — všecko jedno.

Toto, trvám, jedině správné nazírání nesdílí však p. Herben. On věří proti Flaubertovi a Zolovi v „redaktory, kteří poradí a polepší". On myslí, že kdyby redaktor nerozjel se trochu červenou tužkou po rukopise, klesl by na pouhého redakčního sluhu, na passivní stroj. On chce, aby redaktor také projevil svoji individualitu a představuje si to tak, že je — nejmenovaným spolupracovníkem svých spolupracovníků! On soudí, že redaktor je zodpověden za list nejen úřadům, ale i čtenářstvu, a tato zodpovědnost že mu dává právo podnikat změny v pracích spolupracovníků. Opakuju znova, názor tento pokládám za nesprávný a mnohdy i škodlivý. Všecky tyto námitky jsou odraženy a vyvráceny již nahoře. Redaktor jest zodpověden za list — ovšem — ale vždyť také může vrátit rukopisy, které nechce tisknout, zcela volně, zcela nezodpovědně, bez udání důvodu. Vždyť tiskne jen, co chce, co odpovídá domnělému směru a chuti jeho čtenářstva. Ale zodpovědnost ta nemůže mu dát nikdy práva, aby ubíjel cizí individuality umělecké. Nemusí jim otevřít bránu svého listu, nemusí jim sprostředkovat styk s čtenářstvem — vrátit jim jich práce, k tomu má plné právo. Ale nemá práva „opravovat" jim jejich práce, uzpůsobovat si je pro svoje čtenářstvo, kazit je v jich organickém růstu, zapírat a zakrývat jich individualitu. To je nemravné prostě, tvrdím rozhodně. To je pak politika kupecká, obchodní. Pokud se týče však individuality redaktorovy, ta musí se jevit v něčem naprosto jiném, než v přistřihování a opravování prací, v šněrování originality a individuality v prostřednost a šedivou plochost. Individualita redaktora právě naopak jeví se v tom, které talenty seskupil kolem sebe, kterým talentům dal pudu k rozvoji, arenu k zápasu, kterým dal slunce a vzduch, aby mohli volně v pohodě vyrůsti. Individualitou je mi ne ten redaktor, který má kolem sebe armádu průměrných a prostředních, stejně velkých, stejně širokých, stejně uniformovaných vojáků, jimž všem přistřihuje kabáty — ale ten, kdo několik výrazných, krásných hlav, několik zvláštních — třeba mezi sebou nepodobných malebně kostumovaných postav, jak žily a rostly v polích nebo v ulicích, vyjme

Digitized by Google

ze tmy, vysvobodí z kletby stínu a mrazu a vysadí v celé jich neurvalé, malebné, syté, nestřísněné a nepraeparované barvě a vzduchu do plného, plavého, zpívajícího slunce! Jaké lidi našel — jakým lidem otevřel společnost — jaké to jsou typy, jakou mají stavbu těl, jaký rytmus chůze, jaký zpěv krve, jakou vůni rtů, jaké zvony v srdci, jaké mlhy v očích, jaká jasna v polích mozku -- v tom je jeho individualita. A čím více velkých, silných individualit — ne zlomil -- ale zasadil -- tím větší je sám, tím individualnější je sám. Jeho sláva, jeho individualita měří se těmi, které odkryl. Redaktor je konec konců kritik, kritik ne úvahy, ale činu. A jako o kritikovi platí o něm, co se řeklo o patriarchovi takových kritiků: theorie byly, theorie budou, přešly, přejdou; ale co zůstane, jsou ti dva tři umělci, kterým zjednal místo i sluch v hlomozné tlačenici ulice.

Opakuji: p. Herbenův názor, v němž se setkal ostatně těsně s p. Sládkem, tak těsně, až jej samotného, jak svědčí konečná poznámka, překvapila tato „Wahlverwandtschaft", pokládám za nesprávný a nemoderní. Tento názor a tato praxe u nás posud vládnou. Proti nim jsem se ozval. Ne pro širokou armádu průměrných spisovatelů --- ale pro dva tři vyvolené ze sta — pro mladé umělce, pro mladé individuality, kteří hledají nové, kteří mají temperament, výraz, styl, — dvě tři nutné podmínky umělce. Neměl jsem na mysli ani starší umělce, skutečné umělce -- ti vyspěli již a dovedou si ubránit svou individualitu -- ani individuality vědecké nebo politické. Umělecká individualita je v dnešní kultuře vzácný květ, v naší kultuře zvláště. Falešně pochopená národnost i společenskost dusí a nivellují nás všecky. Bojuji proti praxi a názorům, které tuto individualnost stírají, hubí, poškozují.

* * *

K těmto zásadním námitkám připojil „Čas" výtky specielní, osobní části otázky se týkající.

Předně zdají se „Času" všecky doklady praxe p. Šimáčkovy, jež jsme podali, malicherné; jsou to prý pouhé mušky; svéráznosti, původní výraznosti prý p. Šimáček nikomu neubral; zabíjím prý mouchy pyramidami.

Mně zdá se naopak zase, abych zůstal při obraze p. Herbenově, že pan Herben jde na slona s přátelskou plácačkou na mouchy. Může-li napsat p. Herben, že doklady, jež jsem uvedl, nebyla kažena expresse a styl dotyčných umělců, pak neví prostě, co styl a expresse je. P. Šimáček ulomil p. Sovovi výraznou a docelující pointu básně a nahradil ji nesmyslnou a prázdnou floskulí („zcela žádný cit" — „v oku jitra svit"), podnikal, jak napsal p. Sova v Nivě, „časté, i smysl měnící změny", vypustil z Mrštíkovy Pohádky máje celou partii psychologicky nutnou -- a to není kažení výrazu, temperamentu, individuality? V básni p. Svobodově „Šero vlastní duše" (Světozor, 1892, str. 135.) změnil výrazný a nový obraz, který drsně a vlhce vyvolává: „noc leze do krajiny" otřelou starou frasí: „noc padá do krajiny" --- a to není kažení stylu? Kdo tak tvrdí, nemá pro styl a výraz básnický vubec pochopení (jako soudíme, 90% českých spisovatelů i kritiků). A přece vyložena byla otázka ta i u nás v Čechách tak jasně a názorně prof. Masarykem v „Studiu děl básnických*) a hlavně ve všech vztazích vyčerpána Vilémem Mrštíkem v několika článcích v „Národních Listech" z r. 1889 „O stylu"! Stačí si přečísti jen 13. paragraf Masarykova „Studia", kde vykládá se význam básnického slova, kde mluví se o poesii jako o umění v pravém toho slova smyslu výtvarném

*) Doporučujeme kolegiálně ku pročtení ctěné redakci Naší doby po 7. čísle.

Digitized by Google

a jako doklad a zužití theorie této analysu Goetheovy básně „Ein Gleiches“ (§ 15), kde celá záhada točí se kolem slůvek Vögelein či Vögel a kde prof. Masaryk ukazuje, jak pro jednotnost a zapjatost nálady, výrazu a stylu básnického není to lhostejno, kterého slovíčka je tu užito. Pak snad pochopí každý, co je to styl, že právě jen a jen záleží ve slovech, na tom, kde jsou postavena, jak jsou vybrána; pak pochopí se snad, jak jemný, subtilní, delikátní je to pojem styl a výraznost a že není třeba mýtit z práce celé odstavce — aby byl styl porušen, že není třeba vyrvat květinu z kořene, aby byla setřena její vůně a rozervána nebo zakalena její koruna. Pan Šimáček (a názor jeho vzal za svůj i p. Herben) píše, že jsou to změny formální, ne obsahové. Ono to není sice pravda (doklad z p. Sovy je změna psychologické látky, p. Mrštíkův též; nad to mluví p. Sova v Nivě o změnách, jež se dotýkaly smyslu — zase tedy látkové), ale i kdyby bylo, je to úžasné nepochopení uměleckého stylu a výrazné náladovosti, je to zvrhlý soud estetický; neboť styl je právě to neodlučitelné prolnutí myšlenky a výrazu, kdy slovo nelze odděliti od představy, aby ona tím zároveň neutrpěla. Styl je právěto: umělec nalezl pro určitou představu to jediné, konečné slovo, které ji zachytilo; slovem tím nesmíte hnouti, jinak hnuli jste již představou! Tento umělecký, jedině správný názor je však u nás rara avis; přes všecko, co theoretikové pověděli o tomto předmětě, je tu nejasno i lidem, kteří chtějí rozsuzovat v těchto otázkách. Znova a znova upozorňuji, aby si každý dříve uvědomil, co je to výraznost umělecká, co je to styl; aby si uvědomil cenu básnického slova; aby pochopil, že styl, básnický obraz, výraz, slovo není nic nahodilého, že je to důsledek všech psychických i obsahových předpokladů, jako barva nebo vůně květiny, nebo tvar její koruny není také nic nahodilého, nýbrž je dáno celým terrainem a podnebím, celou půdou, všemi jejími šťavami, vlivy, podmínkami. Styl je choulostivý umělecký květ, květ karakteristický, determinovaný, nutný. Jej nemůže „zlepšovat“ cizí ruka; styl, aby byl stylem, musí býti právě konečný, definitivní, nezměnitelný. A tedy znovu týž závěr: spisovatel buď má svoji výraznost, svůj styl, je umělec, je individualita — a pak se musí buď tisknout od první písmeny k poslední — nebo netisknout vůbec. Tertium non datur. Každý jiný kompromis je umělecký a filosofický nesmysl. Opakuji jen, že to platí o umělcích buď hotových nebo rozvíjejících se, o krystalech pevných nebo tvořících se, o několika ze sta. Ostatní jsou pouzí — spisovatelé. Ty lze opravovat i upravovat.

* * *

Jiná výtka „Času“, stejně neoprávněná. Proč prý jsem jednostranně namířil na p. Šimáčka? Jiní redaktoři jsou prý daleko horší. A uvádí doklady redaktorského a vydavatelského vandalismu, škrtání celých slok, přepracování karakterů v románech, vypouštění jednotlivých básní ze sbírky bez svolení autorova atd. Jistě prý o takových zlořádech vím, podezírá mne „Čas“.

Prohlašuju zde kategoricky, že to není pravda. O případech „Časem“ uváděných nevím; nevím dosud, koho se in concreto dotýkají. Zde má a měl povinnost „Čas“, který má patrně doklady nebo zprávy v rukou, nasadit opravnou páku. Já sám neslyšel nikdy než o p. Šimáčkovi. Na Svatopluka Čecha nestěžoval si nikdo; p. Mrštík vydává mu také v 6. čísle Rozhledů brillantní vysvědčení: „V Květech jsem měl na př. práce nepoměrně smělejší než ve Světozoru. Svatopluk Čech neškrtl ani sebe nebezpečnější místo.“

Teprve po affaiře svojí s p. Šimáčkem slyšel jsem, že jinde je redakční praxe daleko horší. Historických dokladů mi však nikdo nepodal. Chci rád

Digitized by Google

věřit a těší mne to skutečně, že redakční praxe p. Šimáčkova není nejhorší. Ale to jsem také nikde netvrdil; já tvrdím jen, že je špatná a tou zůstane po mém soudě, i kdyby jinde byla stokrát horší.

* * *

Pan Šimáček v 21. čísle „Světozora" namítá, že nemusí se nikdo těmto změnám v časopise podrobit, že si může hned vydat knihu. Tato námitka není správna: kdo vydá člověku knihu, který „nemá jména", který netisknul posud v časopisech? Nikdo. Proběhnout redakční ulicí musí tedy každý. A ne rok, ale pravidelně kolik let. A o to běží, že v této době při výborných tradicích pp. redaktorů, může býti mladý talent, jak náleží, znechucen a unaven k samostatnému novému hledání, když se systematicky kazí úředním redakčním průměrem nezávadné, úzkostlivé prostřednosti.

* * *

V témže „Světozoru" přiznává se také znova pan Simáček ke svému obchodnímu stanovisku. Opatřte nám několik tisíc abonentů a my budeme hned reformní -- to je jeho odpověď. „Čas" také s ním souhlasí. Ať si mladí založí svůj list, když chtějí dělat revoluci, míní pan Herben. Je to zajímavé vidět, že „Čas" k volnému projevu umělecké individuality — žádá několik tisíc na hotovosti. Chudým revolucionářům je zle; ti ať raději „revoluce" (jak se říká) nechají. A bohatí ji mohou provozovat jako sport. Zajímavé hledisko a v „Čase" mne velmi překvapuje: píšeš-li do cizího listu, strp i kažení svého výrazu, stylu, individuality — nemáš-li kapitál, abys si mohl založit svůj list. A založíš-li si list, můžeš zase dělat se spolupracovníky, co chceš. Můžeš utiskovat pak jiné, jako utiskovali jiní tebe. Řekneš: „Znám své obecenstvo a jeho vůli" („Čas", str. 220, 2. sloupec) a vyhovuju jí. Přispůsobuju jí autory. Kdo mi může říci, že hřeším?

To je stanovisko, které mě velmi překvapilo a dalo mi dost myslit. Je to, abych to řekl slovem, stanovisko velkokapitalistické, stanovisko materialistické, velkoprůmyslné, americánské. Tak je tomu skutečně v Americe. Namítáte sice, že tam není umění, že tam není uměleckých individualit — nýbrž pouhý spisovatelský průmysl - že umění stojí celé na nedotknutelnosti individuality — že stanovisko kupecké není umělecké — ale to všecko patrně „Času" neplatí. Snad ho však zarazí, řeknu-li, že pak důsledně musil by ospravedlnit i p. Vlčka, jehož Osvětu „odporučují žákům středních škol katecheti". Neboť, co jiného činí p. Vlček, než že „zná své obecenstvo a jeho vůli" a jí se řídí? K takovým důsledkům vedla by skutečně theorie p. Herbenova o právu redaktorovu, rušiti individualitu spisovatele.

* * *

Pan Šimáček viní mne, že jsem při přenesl na cizí pole, z otázky o křivé, nespravedlivé své kritice na redakční praxi. V prvním poli prý jsem byl poražen a tak utekl jsem se prý zákeřně na druhé. Také p. Herben soudí v „Čase", že na tuto věcnou otázku (totiž redaktorskou), na níž se dnes soustředil spor, nikdo z nás na počátku boje prý nemyslil.

To všecko odmítám jako nepravdu.

Otázku první kritickou rozebrali „Rozhledy" co nejdůkladněji. Já sám v str. 287. dole a 288. vyvrátil bludy p. Šimáčkovy o kritice deterministní i kritice jako genru uměleckém; pan Krejčí napsal pak na totéž théma přímou, třeba neadressovanou odpověď p. Šimáčkovi, neobyčejně pečlivou rozpravu

Digitized by Google

o podstatě a úkolech kritiky, nejobšírnější a nejúplnější posud výklad této materie u nás, nemenší než 17 stran, kde se pan Šimáček důkladně může poučiti o všem, v čem se mýlil ve svém compagni a kde p. Krejčí v podstatě zaujal totéž stanovisko, jako já v Literárních listech 1892 (Literární kapitoly II.), na něž útočil nyní p. Šimáček. Výtky pak osobní, které p. Šimáček mi adressoval, odmítl jsem všecky již ve 4. čísle Rozhledů. Pan Šimáček citoval ze mne několik tvrdých výroků — ukázal jsem, že pod nimi byla skutečně tvrdá, smutná, žalostná fakta — že v souvislosti látkové svoji tvrdost ztrácejí. Pan Šimáček citoval ode mne úryvky ze dvou referátů, jednoho „nepříznivého" a druhého „pochvalného", a chtěl tím demonstrovat moji nespravedlnost. Patrně tedy mají se psát o všech spisovatelích stejné, průměrné kritiky, ať je pokládá kritik za umělecké talenty či tuctové řemeslníky; já psal o prvním autoru „nepříznivě", poněvadž jej nepokládám (a ne jen sám) za talent (a důvody jsem podal), a o druhém „příznivě", poněvadž jej pokládám (a ne jen sám) za znamenitý talent.

Proč jsem se tedy dotýkal ještě redakční otázky?: neboť já ji vyvolal, opakuju (hned v 1. odpovědi p. Šimáčkovi ve 4. čísle Rozhledů), a já chtěl o ní s plným vědomím debattu. Proto: 1. Pan Šimáček útočil na mne jako na škůdce literatury a umění; šlo o to, dokázat mu, že on poškozoval ji svými redakčními praktikami více než dovede a může kterýkoli kritik; 2. pan Šimáček nasadil si masku liberalismu v našem sporu; šlo o to, strhnout mu ji, ukázat, že není skutečně liberální; 3. pan Šimáček vystupoval proti mně ve jménu umění a principů; šlo ukázat, že sám vede si kupecky, obchodnicky a jak pak logicky snadno se vykládá jeho snaha po bezvýrazné, mdlé, vlažné a krotké kritice; byla to veliká důležitost předmětu, o němž jsem chtěl již dávno promluvit; positivných dokladů neměl jsem kromě těch, jež týkaly se „Světozora"; „Čas" sám přiznává, že otázka takto specialisovaná stala se konkretnější a důtklivější a věnovala se jí ta pozornost, která by jí jindy ušla.

* * *

Běží ještě zjistiti účastenství pp. Mrštíka, Svobody a Sovy v těchto příčh. Pokládám to za tím nutnější, poněvadž p. Šimáček hledí na tyto pány jako neloyalní a podobné názory vyskytly se snad i jinde. Jsou naprosto nesprávné. Účast jich ve sporech mezi mnou a p. Šimáčkem **nebyla naprosto žádná**, pravím zpříma a plně. Já se s nimi nesmlouval o tom, co podnikám proti p. Šimáčkovi, já jich o tom neuvědomil a nezpravil; já úmyslně chtěl se vyhnouti všemu podezření ze spiklenectví, já nevystupoval v sdružení, jež se tajně před tím dorozumělo. V hovorech z doby bližší nebo vzdálenější nesouhlasili s redakčními tradicemi p. Šimáčkovými a já očekával od nich pouze, že dosvědčí nyní tento fakt, jako by jej musil dosvědčit každý jiný čestný třetí člověk, mně úplně cizí. Chtěl jsem jen, aby byli pouhými objektivnými svědky; a k tomu jsem měl plné právo, poněvadž běželo o záležitost veřejnou, kde, tuším, dosvědčiti skutečnost nějakou je pouhou a prostou povinností.*) Nevěděl jsem ovšem, že p. redaktor Šimáček a část ostatních literátů postaví se proti nim způsobem tak ryze

*) Tak se musí také hleděti na prohlášení p. Svobodovo. Bylo to pouhé dosvědčení fakta, skutečnosti minulé, kdy býval za změny žádán, k nimž také svolil; na dnešní postavení jeho k p. Šimáčkovi nelze je vztahovati. Dnes, jak mi řekl, nemá příčiny v tomto vzhledu p. Šimáčkovi nedůvěřovati; dnes nežádá od něho změn; v „Rozkvětu" ku př. (k mé skutečné radosti) nebylo hnuto slovem

Digitized by Google

českým; že budou nenáviděni za to, že zjistili holé skutečnosti, a že se sebere sedmdesát nebo kolik lidí, aby svými podpisy zviklali, přehlasovali — pouhá, nahá fakta. To byla zase jednou ryze česká logika! Pochodňový průvod důvěry! Osmdesát lidí s lampiony! A co se tím mělo dokázat? Že pan redaktor Šimáček je v „daných poměrech" (velmi vtipně a široce řečeno!) velmi liberální — těmto osmdesáti pánům a dámám. Ale což tvrdil já jsem, že ne? Já jen dokázal nepatrnými, střízlivými snad na pohled fakty, že pan Šimáček třem našim mladým umělcům (ne spisovatelům — to je rozdíl, prosím) kazil výraznost a styl, individualitu. Co má s tím dělat ten pochodňový průvod? Tvrdil jsem něco ku př. o panu dv. radovi Albertovi a všech následujících až po p. Zíbrta? Tvrdil jsem něco o p. Macharovi?

A tak, pánové a dámy podepsali, co se jim předložilo. Tuším, že si dobře ani neuvědomili, co to bylo a že v mém sporu je to, co podepisují — Hekubou.

Takovéto hromadné manifesty, ať důvěry či nedůvěry, jsou v Čechách posud módou. Každý rád hlasuje, ať je to o čem chce, ať rozumí věci nebo ne, ať ji probádal nebo ne. Hlas je hlas, cifra je cifra a ta se sečítá, myslí si každý.

Jakou myšlenkovou cenu mělo přítomné hlasování, ukážu v stručném rozboru.

Tvrdil jsem, že pan Šimáček mladým umělcům, kteří něco hledají a chtějí, kazí výraznost, temperament, styl. (Rozhledy, č. 5.) Prosím, sledujte logicky mé tvrzení.

1. Napsal jsem: mladým umělcům. A manifest podepsala řada autorů nejstarších, řada těch lidí, kteří jsou starší než p. Šimáček, o jichž práce antichambruje a které jsou attrakcí listu! A v těch pracích by pak p. Šimáček ještě škrtal? V básních Čechových nebo Vrchlického nebo Hejdukových? Nejsou nyní ty a podobné podpisy směšné svou plaností? Nejsou vypočteny na pouhou sensaci širokého obecenstva? Na pochodňový průvod?

2. Napsal jsem: kazí se styl, temperament, výraznost mladým umělcům, kteří něco nového hledají a chtějí. Co to znamená? Nu, jistě tolik, že dříve než lze někomu styl a individualitu uměleckou kazit, dotčený ji musí mít. Mluvil jsem o umělcích a přihlásila se hromada pouhých spisovatelů, výrobců literárních. Mluvil jsem o lidech, kteří hledají nové umění, a přihlásila se řada routinérů, řada ubohých řemeslníků po starých modelech. Co dokazuje vysvědčení liberálnosti, které vydávají lidé à la Hovorka, Konrád, Heller, Kuchař, Klášterský, Krásnohorská atd. Co dokazuje, že p. Šimáček byl liberální k „Justyně Holdanové" paní Bož. Víkové-Kunětické? Je to nějaké umění? Dá se v „Justyně Holdanové" vůbec něco kazit? Nezdá se mi, dělej co dělej: triviálněji a bezvýrazněji než autorka to neřekneš. To jsou tak opravdu práce, kde se dá jen opravovat a lepšit. Nejde to jinak. Zhoršit nelze. Lze kazit styl p. Jiráskovi, když ho nemá? Lze dusiti hořící barvy temperamentu šedivého pana Herrmanna?

3. Mluvil jsem o umělcích — a přihlásilo se snad 30 článkářů, vědeckých popularisatorů! Velmi ctihodná jména, všechen respekt, ale umělci, kteří chtějí nové, kteří mají styl a výraznost — nejsou. Jsou to páni, kteří, k požádání redakce většinou, píší pro širší obecenstvo články z mediciny, dějin, folkloru atd., majíce jednu snahu: povědět všecko srozumitelně, prostě, přístupně, s mírně žertovným nebo dojemným zabarvením — zcela jako zní předpisy pro školní pensa.

Co tedy zbývá z té massy. Snad tři jména, která by mohla mne z něčeho usvědčit, — kdybych byl o nich něco tvrdil. Takto však

Digitized by Google

paradují také v nedůstojném kostymu ve společnosti, kde je pro jich talent nerad vidím.

4. Isolovaně postavil se na stranu Šimáčkovu p. Machar. Nedal tedy hlas svůj počítati, chtěl jej dát vážit. K otázce škrtů přímo neodpověděl. Opakuje jen, že p. Šimáček tiskl jeho verše, kdy mu je odjinud vraceli a proto že dnes, kdy je p. Šimáček viněn z různých nepravostí, jde mu ku pomoci. „Leží-li tyto (hříchy Šimáčkovy) na jedné váze, házím rád na druhou svůj literární význam . . . .", píše do slova. Není již pochyby: oněch osmdesát chtělo mé tři domnělé stoupence přehlasovat, kus vedle kusu, hromada za jedince, cifra k cifře, p. Machar chce je převážit. Názor, který najde snad mnoho potlesku mezi mladými. Já ho nesdílím. Po mém pevném přesvědčení nejde individuality — ani vážit. A kdyby na té jedné váze byla jen jediná individualita, skutečná umělecká individualita — a na té druhé devadesát devět jiných skutečných individualit — tu jednu nepřeváží. Stačí dokázat fakt, že někdo hubil individualitu — ten fakt nejde nijak odčinit. Zde nic neplatí, že třeba deseti jiným prospěl; zůstane stále pevné, že jednu hubil. Individuality jsou, soudím, jako krystaly; nerozhoduje, jsou-li veliké či malé, těžké či lehké. Krystal je tím cennější, čím je více krystalem, t. j. čím je plněji rozvinutý, typičtěji vyrostlý. Krystaly nebude tuším, nikdo vážit. Individuality také ne. *F. X. Šalda.*

Wilhelm Weigand, vedle **Herrmanna Bahra** přední mladý essayista německý, vydal pěkné rozpravy Das Elend der Kritik (Mnichov 1895), které obsahují daleko víc než naznačuje titul. Weigand je žák moderní francouzské psychologické školy kritické, Tainea a Bourgeta; mnoho přijal také z velikého filosofa-osvoboditele Nietzscheho, jehož (trochu střízlivou, pravda) podobiznu namaloval nedávno (Mnichov 1892). Na vliv Nietzschův dá se alespoň redukovati odpor spisovatelův k tyranii systémů vědeckých, k plochému positivismu realistickému, který hrozil zastaviti již všechen rozvoj. Nová kritika musí vycházeti od tvůrčí individuality, ať kritikovy, ať autorovy, je závěr jeho přesvědčivých rozborů. Je tu mnoho, co přímo svádí k citování k našim posledním bojům o individualitu kritickou (affaira Šimáček), tak to přiléhá. Našemu „levému křídlu" Moderny může býti to potěšujícím vědomím, že zachovává si světové tempo — sama, vlastní logikou — bez úmyslu. Nejcennější v knize je rozvoj moderní empirické kritiky francouzské, její předáků Sainte Beuvea a Tainea.

Radikálnějším ještě individualistou estétickým je mladý kritik **Oscar Bie**. Jeho kniha Zwischen den Künsten (Berlin 1895) je theoretickou stavbou estétiky na podkladě subjektivné individuality tvůrčí: „estétika nalezne východiště v tvůrčím umělci." Nebude obmezovat jevy života, bude je vykládat. „Čistá estétika zůstane vzdálena všech egoistických a proto mimoestétických odhadů, nespustí se nikdy do prázdného dialektického šermu, nebude ustanovovati pravidla, jež mají býti v umění závazna, nebude si lámati hlavy „krásou přírodní" a „dějinnou" a jich protiklady". Slovem estétika bude psychologickým studiem estétického „já".

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Realismus.

Prof Dr. Masaryk: „Časové směry a tužby.“ Referuje Ant. Hajn.

(Dokončení.)

Je ovšem celá řada věcí, v nichž s prof. Masarykem souhlasíme. Souhlasíme na př., jestliže vytýká u nás přílišné holdování historismu. Vyčítati to, neznamená ovšem zahazovati historii — ta je důležita nejen paedagogicky, ale především právě u nás politicky — nýbrž znamená to žádati, aby historii bylo vykázáno vzhledem k přítomnosti příslušné místo; znamená to dále vyčítati, že se nestuduje přítomnost a žádati, aby se především ona studovala a poznávala, aby se z ní budovaly programy a p. Ale i ten vyčítaný náš historicism je zase povrchní — my se jen spokojíme s hesly z historie vzatými. Kdyby byl prof. Kalousek nenapsal před lety svůj spis o státním právu, neměli bychom doposud ani jediného o tomto našem základním národním požadavku většího spisu! T. zv. Cyrillmethodějství na př. spisu podobného již nemá, ačkoli cyrilomethodějci ustavičně se na naši historii odvolávají. Nemáme pokračování dějin Palackého, jak vyčítá prof. M., nemáme dějin nových, dějin obrození, dějin církevního vývoje, obzvláště v době protireformační, nemáme dějin literatury a umění, zejména literatury a umění nového — nemáme historie vědeckého úsilí u nás — to vše jsou správné výtky. Historismus náš se dá ovšem vysvětliti. V probuzení našem byla historie mocným prostředkem. Nepěkná přítomnost vzbuzuje v nás zcela přirozeně ustavičné vzpomínky na slavnou minulost a vyvolává odkazy na ni.

Uznáváme na př. i s Palackým i s Masarykem národní důležitost reelního vzdělání proti humanitně-historickému.

Souhlasíme na př., že je zapotřebí, abychom byli samočinnějšími — ve všem, nejen v kulturních věcech, i v polititice (v užším smyslu; abychom byli na př. tuto i útočnými), v průmyslu (tu ovšem ne skrze „národní velkozávody“), obchodu — a při tom všem, hledě k řečenému již, abychom upomínali se vším důrazem vládu na její povinnosti a nenechali jí zvykati zjevu, že konáme sami povinnosti její, které vůči jiným dělá, vůči nám však v ě d o m ě zapomíná.

Souhlasíme na př. s tím, že naše vědecká práce potřebuje organisace, že potřebujeme akademie v pravdě české, mnohých překladů, učebnic a příručních knih pro studenty; že je třeba popularisovati vědy u nás*); přijímáme výtku, že nemáme vydání spisů Husových, Chelčického, Komenského a j. (zase illustrace k rázu našeho historismu!)

*) Poznámku praktickou: „Nár. Listy“ od delší doby vydávají odp číslo o 8 str. na místě dřívějších 6 str., což spojeno je prý se značným nákla em denně. Myslím, že by tohoto nákladu bylo lépe zužito, kdyby se za něj měsíčně (jde měsíčně prý do tisíce!) vydal spis obsahující popularisovanou nějakou vědu, jenž by se abonentům dával zadarmo, ostatním lacino prodával. Proč také „Nár. L.“ musejí vydávati za přílohy jen většinou bezcenné romány?

Digitized by Google

Souhlasíme, že učiniti těmto potřebám zadost, předpokládá ovšem přesné srovnání kultury naší s pokroky a prací národův ostatních, a že od jiných národů musíme přejímati organicky a vystříhati se vadám eklekticismu a nesamostatnosti a podmínkou toho že je poznání skutečných vlastních potřeb. (Je to v pravdě známka veliké nesamostatnosti našich vlastenců, jestliže se bojí nových myšlenek, nejen proto, že jsou nové, ale i že jsou cizí!)

I s hlásáním potřeby práce o s v ě t n é u nás ovšem souhlasíme — vzdělávání lidu našeho, péče o školství atd. My potřebu práce osvětné vytkli již ve článku „Sympathie Evropy", kde jsme ji tehda, hledě k probírané otázce, ovšem kladli jako podmínku něčeho zcela určitého a nikoli jako práci pro ideál humanitní a p.

* * *

Prof. Masaryk o realismu napsal, že (realism) není a nechce býti stranou, pouze stranou, je směrem a methodou. Nechtěje a ani nemoha již podívati se stran tohoto výroku do minulosti realistického hnutí, držeti se budu jedině toho, co nám prof. M. jako credo realismu v „Naší době" *) byl podal. A tu dle toho pravím, že realismus podle toho, co prof. M. posud podal, stranou ani býti n e m ů ž e. Stranou ovšem politickou. Je-li nebo má-li býti ideál humanitní programem všenárodním, znamená to, že tento kardinální základ realismu jest nebo má býti společný každé straně. Pouhý ideál ten v program pojatý nemůže tudíž tvořiti zvláštní stranu, nehledě ani k jeho abstrakci a v jistém směru i neurčitosti. Ale jdeme-li dále, vidíme, že realismus má mnohé své další základní zásady společné i ostatním stranám nebo směrům (na př. pokrokovému). Aby mohlo nastati nejen rozrůznění, aby mohly nastati samy strany, musilo by se jíti ještě dále — z abstrakcí do konkretností, z method do věcí samých. A tu viděli jsme zajímavý zjev: Při podotčeném již společenství mnohých základních zásad mezi realismem a pokrokářstvím, objevuje se skoro vždy různost, jakmile se jedná o něco konkretnějšího — příklad — co směr nebo methodu teprve učiní odlišnou stranou, v čem je životnost strany. Realismus, jakož velká část jeho creda (pokud ovšem nedotýká se konkretností) měla by býti (a více méně i jest) vlastní každé naší straně, mohl by býti dobrým doplňkem jistých jiných stran, hledě k zásadě dělby práce.

Aby credo realismu mohlo býti i programem realistické strany nějaké,

---

*) Když tento referát byl již napsán, vyšly články z „Naší doby" („Časové směry a tužby" z r. 1895 a „Jan Kollár" z r. 1894.) ve zvláštním otisku pod názvem „Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození", s předmluvou a doslovem prof. M. Nemožno mně již doteknouti se ani tohoto, ani onoho šířeji. Pouze jednu maličkost: Prof M. v doslovu napsal, že „neví, kde by nicotná a falešná fráse o rozdílu theorie a praxe tak byla běžná, jak u nás." Protože jsem v odstavci, kde jsem promlouval o humanitě, právě o tomto rozdílu mluvil (viz č. 4. „R."), pravím, že „nicotnou a falešnou frasi" by tvrzení o rozdílu mezi theorií a praxí mohlo býti jen tenkráte, kdyby se jím pouze nevysvětlovala, nýbrž podporovala nedobrá praxe naproti dobré theorii, kdyby prostě řečeno se na tu „frasi" hřešilo. Něco jiného je ovšem, konstatuje-li se tím pravda (může-li prof. M. tvrditi, že realismus i ve skutečnosti, v ž d y, v ă u d e ve všem pracuje dle své theorie ve vší její úplnosti — šířce a hlavně hloubce? Čili hořejšími slovy: Není-li mezi theorií realistickou a praxí realistickou rozdílu?) a obzvláště konstatuje-li se s jakýmsi bolem ta skutečnost, při tom však vytýká se jako příkaz výslovně, nebo vycituje se, aby tím více se pracovalo v duchu theorie — ideálu, že čím více se bude pracovati, tím méně bude onoho rozdílu a naopak. V jakém smyslu jsem já psal o rozdílu mezi theorií a praxí, netřeba ani výslovně podotýkati. Můj smysl má v sobě i ethický moment: umožňuje ospravedlnění se těm, kdož snaží se po ideálu, ale nedostihují ho stále, kdežto zase nevadí, aby ti, kdož jej jen papouškují a předem již nedoufajíce v jeho uskutečnění nesnaží se po něm, byli mravně odsouzeni.

Digitized by Google

musilo by býti nyní přikročeno k „otázkám dne“. My bychom tomu byli rádi — ale realismus, jak prof. Masaryk pravil, nejen není, ale ani nechce býti stranou. Nicméně oprava tohoto výroku hned jdoucí v zápětí: že nechce býti pouze stranou, zdá se usvědčovati, že realismus by přece jen chtěl býti i stranou a dle toho snad se dočekáme i další části programu, která by jej právě učinila stranou.

Domácí politika.

V Praze, dne 17. dubna 1895.

Skp. — „Pánové, já jsem první a poslední oportunista českého národa,“ říšský mladočeský poslanec, jeden z vůdčích, řekl to se vší vervou svého temperamentu; ovšem za kulisami, entre nous, poněvadž na jevišti parlamentárním mluví vždy radikální a nejradikálnější řeči. Dnes jsme tomu již zvykli: proti koalici a před českým lidem vysoká Achillova přilba kovová, svraščelá maska a vysoký kothurn, a proti vládě klidní, uhlazení pánové v rukavičkách. — Stanovisko poctivého oportunismu nepopíráme, dalo by se konečně i hájiti, — ale to nutně předpokládá u nás nejen daleko mohutnější opoziční ruch, ale především i politiku ve vyšším stylu (ne vysoké politické mluvení o Rusku a Francii), na př. důkladnou tiskovou kancelář pro cizinu, jež by o nás informovala celý svět, jež by každé bezpráví vynesla, rozhazovala knihy a brožury o české otázce po Evropě, veliké a časté lidové kongresy utlačovaných národností rakouských, placené agitatory v cizině i doma — to vše a jiné aspoň pro počátek; ano, to je pěkné, velice pěkné, slyšíte, kývá se vám moudře a seriosně hlavou, — ale není na to peněz. Strana sociální demokracie v Německu má ročních příjmů asi 2 miliony marek, strana mladočeská, mluvící jménem národa, má snad v pokladně několik desítek. — A jděte dále: býti oportunistou dnes, kdy naše politika posud nesnese kritiky, kdy se tak uboze plahočíme ode dne ke dni, kdy politické praxi takřka počínáme rozuměti, a proti nynějším vládnoucím kruhům, — necítíte v tom něco tak malicherného, nedůstojného, ponižujícího? - Nedivte se politickému kronikáři, že ze všech slov jeho stále a stále vyráží rys nejhlubší nespokojenosti. Takovým musí býti dnes každý modernější český politik. Ti nespokojenci jsou mi dnes právě útěšným místem české politiky, zárukou její příští opravdovosti a úspěšnosti. Zoufal bych, kdyby jich nebylo. Za to oportunistou je mi člověk myšlenkově, vnitřně, vývojově již ukončený a hotový. Politické konce jdou pak v zápětí. A to je i u politických stran. Mladočeská strana je oportunistickou. Proč? Poněvadž je myšlenkově hotova, netvoří, poněvadž tvořiti nemůže, stojí; jedna šablona pro úvodníky, polemiky, řeči. To vše je pak vždy a všude předzvěstí neodvratitelných konců politické praxe. Nemluvte, pánové, o rozbíjení opozičních řad ... Vždyť je to jen důkazem vlastní chatrnosti, když připouštíte jen možnost toho. Neopravdovost, lenost, nepochopení doby atd., to rozbíjí opoziční řady a „škodí zájmům českého národa“, ale ne upřímní a pracovití lidé, kteří na to ukazují. Strana nebyla do dnes schopna vytvořiti si svůj politický seminář, nejlépe ve vykonném výboru, kde by dále se rozvíjely zásady programu a vychovával dorost. Ona si postavila program jakoby na věky věkův nedotknutelný, jako církev svá dogmata, a kdo se ho dotkne, je proklet.

Prožili jsme právě velikonoční týden. „Velikonočních zvonů hlas volá světem“, a ozvěna letí všemi poctivě mladočeskými listy krajinskými. Všude samé vzkříšení, ti všichni „lidé dobré vůle“ křísí český národ; a ten se zatím už dávno vzkřísil k silnému a zdravému životu, ale — výkonný výbor mladočeské strany čeká stále na slavnost svého vzkříšení. Patrně již dávno spustil

Digitized by Google

s mysle býti Messiášem českého lidu a proto může klidně spáti dále, ač se všech stran mu hučí v uši hlas trub a polnic: volby! — volby! — volby! — Staročeská koterie rozhodila na svátky proti všeobecnému rovnému právu hlasovacímu politický léták, jejž komponoval universitní profesor, jenž sice v české vědě neznamená docela nic, za to ale ve staročeském klubu může býti vším, — ale tiskový odbor mladočeský nevydal posud ani jediné brožury. To se odbývá novinářskými články a lokálkami, jež obstarávají redaktoři „Národ. Listů"; poslední dobou uveřejňuje jen dr. Slavík více pojednání o volebním právu. Volební odbor, jemuž předsedá dr. V. Škarda, se již vzkřísil, ale daleko ještě neuvědomil si své úkoly. Není iniciativy a systematičnosti, jen tu a tam ojediněle pronikne jeho činnost. Dr. Podlipný byl zvolen místo zesnulého dr. Kučery za předsedu výkonného výboru a postaven tak formálně v čelo strany. Z posavadní politické činnosti posl. Podlipného nelze souditi, že vleje ducha ve výkonný výbor; dr. Podlipný není silnou individualitou; ale z druhé strany klademe otázku, může-li býti předsedou výkonného výboru muž, jenž jest již advokátem, náměstkem starosty, zemským poslancem, přísedícím zemského výboru, atd.? Kde je tu rozumná dělba práce ve straně? Úřad předsedy výkonného výboru vůdčí politické a k tomu opoziční strany nemůže býti dokonce jen čestným, nýbrž vyžaduje přece člověka celého, jeho celou vnitřní i fysickou energii, jeho všechen čas, nemá-li se politika zvrhnouti jen v obyčejné diletantství a sport. —

„Naše Doba" vytkla nám v předminulém svém čísle, že prý jsme se usnesli na tom, za několik mandátů od výkonného výboru podporovati všude kandidáty mladočeské. Tato nesprávná informace způsobila pak ozvěnu v různých listech. Ve skutečnosti však jsme s výkonným výborem mladočeským nevyjednávali, nevyjednáváme a vyjednávati nebudeme, voleb však se súčastníme tím způsobem, že všude budeme pracovati k tomu, aby tam, kde se jedná o kandidáta pokrokovějšího naproti méně pokrokovému, zvolen byl kandidát prvý. To není bezprogramovitost.

Jeden paprsek stačí, aby osvětlil mnoho. Sv. Čech vzdal se svého členství v c. k. akademii, jejíž majitelem je stavební rada Hlávka, jemuž vynáší sice vysoké úroky přízně vysokých kruhů, ale pro českou literaturu neznamená skoro nic. Jinde se svádí nejostřejší duchové boje o přijetí do akademie, u nás čestní členové z akademie vystupují. —

Dnes žijeme opět v předvečer moderního svátku — 1. máje; před 6 lety učinil prvý návrh R. Lavique, delegát odborných spolků v Bordeaux, na mezinárodním sjezdu v Paříži. Dnes je den 1. květen svátkem všeho utlačovaného lidu, sbratřeného a sorganisovaného po celém kulturním světě, a připravuje půdu citového vzrušení pro další rozumový vývoj kulturní. V něm podáváme si ruce všichni dělníci mozkem i rukou. Je to důkaz myšlenkové síly, která dovedla zlomiti příkrý odpor kapitalistických tříd, které dnes již mlčky tento svátek dělnictva přijímají. Dnes demonstruje se jím za politická práva lidu a za osmihodinnou dobu pracovní. Sociální demokracie česká pořádá řady schůzí a přednášek po všech českých krajích. — Vedení této strany rozhodlo se také súčastniti se činně voleb do zemského sněmu a postaviti v průmyslových střediskách vlastní kandidáty. —

Říšská rada projednala už svůj rozpočet, ovšem jen prozatímní. Rozpočet vlastní leží již na 7. měsíc ve výboru. Posl. Eim promluvil při té příležitosti tříhodinovou, ostrou opoziční řeč. Tato řeč byla „velice důležitou opoziční akcí", k níž „Nár. Listy" zvlášť zvaly všechny nepilné poslance. Regime hr. Thuna v Čechách osvětlil posl. Eim velice plasticky. Správnější stanovisko, než jeho

Digitized by Google

kollegové, Podlipný, Kaftan a j., zaujal také v nazírání na příčiny a existenci výminečného stavu. Pokrokový směr nevystihl a tam, kde mluví o jeho disciplinování, byl to vypočítaný obrat na vládní kruhy, v jehož možnost však asi sám posl. Eim nevěří.

Poslanci říští rozešli se 5. dubna na své úřední velikonoční prázdniny. Nejsou už dávno zastupitelstvem lidu, ale obyčejným úředníckým bureauem svého ministerstva. Dnes ministři diktují, ministerští chefové pracují, parlament kývá a vidíte, jak se ten celý krásný konstitucionalism zvrhuje znova v čirý absolutism. Celý ohromný aparát státní klape stejnoměrně ve svých kancelářích, úřadovnách, poštách atd. od 8.—12., od 2.—6., a to je celá vládní činnost. Dispoziční fond byl zvýšen a oficielní listy jsou v nadšení nad tímto božským klidem a mírem. Nechtějte však, aby tato vláda rozvíjela i tvůrčí činnost. Není to právě příjemné dočítati se, jak v předloze nového trestního zákonníka na vás vyrůstá rakouská Umsturzvorlage, jak berní „reforma" pracuje k vašemu zničení atd. Zavírá-li se dnešní sněmovna, lid si oddychuje a nebezpečí je na chvíli oddáleno.

Výminečný stav nabude již klidně dle nového domovského zákona v Praze svého domovského práva.

Subkomitét pro volební opravu rozešel se rovněž na velikonoční prázdniny. Je hotov. Baron Dipauli, člen konservativní frakce, z něho vystoupil, poněvadž nechtěl připustiti, aby pětizlatoví voliči byli vyloučeni z dosavadních kurií. Hohenwarti a Schwarzenbergové, na jichž statcích lid bídou úpí, budou rozhodovati o právech prostého člověka. Větší karrikatury opravdu již nemůže býti.

Panská sněmovna, toto důkladné závaží, aby snad celý náš svět, plynoucí na moderních pohyblivých a podvratných vlnách, se nepřevrhl a nepřevrátil, uzavřela také svá půlhodinová a hodinová sezení, a v tom velikonočním a povelikonočním klidu vysokých politických kruhů vám napadají slova starého Švédy: „Ani nevíš, synu, s jak malou dávkou rozumu lze . . . atd." —

Ve Vídni padla při volbách obecního zastupitelstva kdysi všemocná liberální strana. Vynaložila všechnu energii, aby dostala se ku vládě, pronikla se svým vůdcem až do ministerstva, ale provedla to s dokonalým úpadkem vnitřním a ztrátou všech posic v lidu. Tak se zvolna hroutí starý parlament, a s ním všechny konstituční „vymoženosti". Shroutili se Staročeši, hroutí se liberálové, shroutí se polští stanczyci, až v Haliči vzroste strana lidová; to je osud všech stran, které spekulují na součinnost s dnešní vládou a za vlastní zájmy pak prodávají zájmy a práva svého lidu. Fakt tento je výstražným momentem mori i pro mladočeskou stranu, pokud i ona spekuluje na možnost součinnosti vládní.

Vší politice uherské dává ráz revoluční strana neodvislá. Svými tendencemi se netají. 1. dubna udál se v Pešti útok na pomník rakouského generála Hentziho a rakouských vojínů, padlých v r. 1849 při obraně města proti revolucionářům maďarským. Atentát byl vykonán redaktorem peštského antidynastického týdenníku. V okrese topolčanském pak zvolen byl za poslance Košutův syn, jenž daleko svými schopnostmi stojí za otcem, ale jehož jménem strana neodvislá žene se od vítězství k vítězství. To je jeden obrázek. Jiný se rozvíjí právě na Slovensku. Maďarští velmoži, kteří slovensky ani neznají (hr. Zichy a j.), klerikálové, pak spekulanti a podvodníci nejnižšího druhu zakládají t. zv. „lidovou stranu" mezi slováckým lidem, aby v něm měli oporu pro opos i proti Pešti. Lid vyssávají a derou, šíří korrupci, kult zlata a masa. To je drul obrázek, plný brutálnosti, špíny, demoralisace a bídy a zoufalství lidu. A ptá se, co dělají političtí vůdcové slovenští? Ti neuvěřitelní ideologové a fantas i slováčtí s Vajanským v čele, kteří doma nehnou rukou, jichž listy vám o d

Digitized by Google

mácích poměrech nepoví skoro nic, ale kteří za to ustavičně šilhají do Ruska, a padají na kolena před slovanským obrem a kteří na otázku: „Jak pomoci?“ odpovídají: „Učme se rusky!“ dokázali již dávno svoji naprostou, dokonalou a hotovou impotenci. —

Rozhledy zahraničné.

—*l.* O dalším směru carovy politiky nelze nic říci. Pozorovati nedůslednost: z jedné strany ohlašuje zásady bezohledného autokratismu, z druhé zase vyslovuje potěšení, že lid v některých provinciích dbá o vzdělání a osvětu. Určité jsou známky, že car jako jeho otec netrpí zlodějů, ani v hodnosti ministerské. Tak ministr cest Krivošejin, jenž přivlastnil si několik milionů rublů, byl ihned se svého místa odstraněn. Vyšetřováním zavedeným bylo zjištěno, že nejen ministr, ale i mnoho úředníků nečinilo rozdílu mezi jměním svým a státním. Odhaleny byly také veliké podvody, páchané při stavbě sibiřské dráhy. Z podvodu usvědčen i generál Anněnkov.

Publicisté a literáti ruští podali caru petici, vyličující žalostné poměry tiskové a dokazující nutnost větší volnosti tiskové. V tu dobu není na tomto poli posud žádné změny. Ministerstvo vnitra zastavilo vydávání deníku Saratovský Dněvnik. Na universitě moskevské sesazeni tři profesoři, protože podepsali petici za změnu řádu universitního.

Veřejné mínění ruské jest velice zaujato výsledkem války japonsko-čínské. Náhlý vzrůst moci japonské může vážně ohrožovati zájmy ruské v Asii a dříve či později vésti k vážným zápletkám.

V Polsku se nezměnilo nic. Jdou pověsti, že bude zavedena v Polsku městská samospráva, jaká jest v Rusku, a porotní soudy. Malorusové (ruští) vydali za hranicemi brožuru, líčící všecky útisky maloruské národnosti. Brožura vyvolala jisté znepokojení v některých kruzích. Vídeňský Parlamentär dokonce napsal: Russland ist heute in Gefahr, darum alle Mann an Bord! (v čís. 79).

Mezi Francií a Německem navazují se oficielní přátelštější styky. Je známo, že malíři francouzští se rozhodli obeslati berlínskou výstavu. Německo slibuje obeslati výstavu v Paříži r. 1900. Loďstvo francouzské spolu s ruským přijede k otevření průplavu baltického do Kielu.

Právě v uplynulých měsících na vyzvání revuí Mercur de France a Neue Deutsche Rundschau přední veličiny literární a politické vyslovují se o možnosti přátelštějšího sblížení obou zemí. S důležitějšími hlasy čtenáře Rozhledů příště seznámíme.

Nově ustavuje se Liga bimetallistů, především se zřetelem k zájmům zemědělským a Společnost průmyslníkův a obchodníků, na využitkování všech pokroků průmyslových a v obchodě. Společnost Musée social stará se o rozšíření laciných spisův a brožur z oboru národního hospodářství a přistupuje k tomu, seznamovati obecenstvo s institucemi a organisacemi sociálními, jimiž po stránce hmotné i mravní stav dělnictva má býti povznesen.

Oslava 80letých narozenin Bismarkových pomohla do světa novému okřídlenému slovu o meči, jenž neselže ani proti domácím nepřátelům. V náladě stále roztrpčenější z předlohy proti podvratným živlům, jejíž znění 29. března v komisi při § 130. (ochrana manželství, rodiny, základů společ. řádu) a § 131. (ochrana říše) a § 166. (ochrana náboženství), nenadálou povolností centra ještě zostřeno, bylo by toto připomenutí vhodným heslem k odhlasování celé podvratné předlohy.

Agrární strana německá těší se přízni císaře Viléma. Starý návrh Kanitzův na monopolisování obilního obchodu, jenž směřuje v podstatě k tomu, státem zaručiti majitelům půdy určitou rentu pozemkovou, znovu znepokojuje mysli. Po

Digitized by Google

zavedení obilních cel, jimiž pozemková renta byla uměle zvýšena bylo by provedení návrhu podobného dalším krokem k tomu, opatřiti agrárníkům nové privilegium na úkor širokých vrstev lidových. Kdyby se stal zákonem, vyvolal by ihned zvýšení všech potřeb životních. Prozatím byl zamítnut 149 proti 56 hlasům ve schůzi říšského sněmu 26. března pokus Kanitzův dostati návrh na denní pořádek příští schůze. V říšském sněmu radila se 12. března komise zemědělská za předsednictví císaře Viléma o zažehnání krise zemědělské. Ale bez velkého úspěchu. 21. března se odročila bez jakéhokoli praktického výsledku. — Císař pokřtil novou loď „Aegir".

V Belgii od všeobecné stávky zatím upuštěno. Když nepodařilo se dělnictvu veřejnými manifestacemi, jež i krvavě končily, zabrániti uzákonění předlohy o volbách obecních, vylučující všeobecné právo volební, ani kompromisem, generální radou dělnickou klerikálům nabídnutým, prohlásil 5. dubna social. poslanec Defuisseaux, že dělnictvo zahájí v celé zemi propagandu na zrušení tohoto zákona. — Se socialisty i křesťansko-demokratická liga žádá stejné právo volební pro obce s poměrným zastoupením.

V Srbsku provedeny volby do skupštiny za úplné abstinence radikálův a liberálů. Nezřízený nátlak i neslýchané násilí zřízenců vládních byly tentokráte zcela veřejně na voličích páchány.

Ve Španělsku Sagastovo ministerstvo následkem kravalů bujného důstojnictva odstoupilo. Časopisy El Resumen a El Globo pokáraly španělské důstojníky, že vyhýbaly se výpravě na potlačení povstání na Kubě. Důstojnictvo za to přepadlo redakce, v redakci El Globo zbili 3 redaktory a rozbili tiskárnu listu El Resumenu. Sagasta navrhoval pohnati redaktory před soud a potrestati důstojnické mstitele své cti. Ale ministr války chtěl míti redaktory před vojenským soudem, z toho demisse. Konservativec Canovas ujal se vlády. — Povstání na Kubě, podporované ze Spojených států, roste. Nebude snadno je zmoci.

V dolní sněmovně anglické podán byl návrh na bezprostřední zrušení otroctví v Zanzibaru. Návrh byl 8. března 153 hlasy proti 106 zamítnut.

Válka čínsko-japonská ukončena mírem, jímž Japoncům dostalo se vedle náhrady válečné, rozšíření území a j., hlavně povolení ovládnouti v Číně konečně na průmyslovém poli, neboť mírem zamezuje se dozor čínských úřadů na výrobu průmyslovou a tím odstraňuje překážka, zadržující dosud volný rozvoj kapitalistické výroby. Pokroky, jež tato posud učinila v Japonsku, budou zvyšovány zavedením jejím do Číny, — dovozu evropských výrobků, daleko nad 300 milionů dosahujícího, bude tak postupně ubývati. Ano v nedaleké době bude Japonsko již vyvážeti, na př. bavlněné zboží. Veselá vojna, jež se v Evropě jevila zvýšenou moderní zálibou pro trety japonské a čínské, skončila náhle pro znuzenou Evropu velmi šerednou vyhlídkou.

Hlídka hospodářská.

(Státní podpora maloživnostem. — Krise cukerní.)

V roce 1892 zahájila vláda k podnětu říšské rady akci ku povznesení malých živností zaváděním moderních zdokonalených motorů a strojů pracovních, a aby ukázala, jak vážně myslí to s pověstným „malým mužem", vložila k účelu tomu do rozpočtu státního obnos plných — 10.000 zl., jenž ovšem v lete i následujících zvýšen byl na ročních 20.000 zl., jenž však ani v této výši t- tvoří ani jednu pětitisícinu onoho obnosu, který z peněz poplatnictva plý ročně na účely vojenské. A poněvadž příští rozpočet vojenský opět má b. i zvýšen, shledáváme i na technické povznesení maloživností letos položku z- -

Digitized by Google

šenou ne sice o 4 miliony, nýbrž toliko o 35.000 zl. Skromným lidem, jako my, ovšem i to stačí.

Dosud vydáno bylo však v této položce ve 3 letech celkem 50.000 zl. a o tom, jak tohoto obnosu bylo k účelu shora uvedenému použito, předkládá vláda sněmovně poslanecké první zprávu, jak k tomu loňskou sněmovní resolucí byla vyzvána.

Nebude škoditi, věnujeme-li zprávě této poněkud více pozoru, než se jí ho dostalo se strany denních listů našich, pro které otázky hospodářská a sociální bezmála ani neexistují.

Skutečné provádění akce maloživnostenské svěřilo ministerstvo obchodu c. k. technologickému museu průmyslovému ve Vídni a přibralo si zároveň k projednávání dotyčných otázek zvláštní sbor poradní, mimo úřední zástupce hlavně z říšských poslanců a předsedů některých obchodních korporací dolnorakouských se skládající. Království České, v němž malý průmysl absolutně i relativně nejčetněji jest zastoupen, representuje tam jediný poslanec Dr. Kramář.

Jako již složení tohoto výboru má ráz většinou německo-liberální, tak i karakteristikou celého dosavadního působení musea jest snaha po soustředění veškeré pomocné akce v „německé" Vídni, snaha, která ovšem rozbíjí se o skutečné hospodářské poměry říše a o nevšímavost právě německého obyvatelstva dolnorakouského k presentům, jim od vlády téměř vnucovaným.

Ve Vídni zařízena nejprve značným nákladem při museu stálá výstava strojů, pracovního nářadí a j. technických pomůcek pro malé živnostníky, ve Vídni zavedeny zvláštní večerní vzdělavací kursy k poučování o výhodách a výrobních podmínkách zdokonalených přístrojů průmyslových, ve Vídni pořádají se nyní pokračovací kursy mistrovské pro obuvníky a poskytují se stipendia mistrům a dělníkům z celého Rakouska k návštěvě těchto kursů, k prohlídce musea atd.

Stálá výstava maloživnostenská v technologickém museu vídeňském vyčerpala z úhrné státní dotace (50.000 zl.) bezmála polovici (21.500 zl.), a přece může vykázati se návštěvou toliko nepatrnou, soustředivši za $2^1/_2$ roku svého trvání v sobě sotva polovici (17.800) návštěvníků loňské maloživnostnické výstavy pražské, od pořádání večerních kursů muselo museum pro nedostatek účastníků (v r. 1892/93 20, 1893/4 15, 1894/5 pouze — 5) vůbec upustiti, a vedle mistrovských kursů německých muselo museum chtě nechtě zařídíti i kursy české.

Slabá návštěva a malý zájem o stálou výstavu vídeňskou nutil k částečnému přeložení akce na venek. V roce 1893 a 1894 pořádáno 10 výstav maloživnostenských pomůcek pracovních, jimž uděleno 8300 zl. státní subvence. Rozumí se i zde ovšem, že na české výstavy (Hlinsko, Železný Brod, Král. Hradec, Humpolec, Ústí n. L. a Praha) připadá menší podíl na subvencích a větší na návštěvnících, ceně prodaných strojů a vůbec celkovém úspěchu, než poměrně na výstavy mimočeské (Opava, Štýrský Hradec, Inšpruk a Lvov). V Čechách prodalo se strojů maloživnostnických asi za 280.000 zl., na výstavách mimočeských jen asi za 23.000 zl.

Na vlastní opatřování živnostnictva stroji a nástroji zbylo po uhražení nákladů výstavy vídeňské a výstav, které v jednotlivých zemích byly pořádány, asi 17.000 zl. — pakatel, za nějž ovšem mnoho pořízeno býti nemohlo. Zpráva technologického musea nepřesně uvádí náklady na opatření strojů ve spojení s náklady ryze správními, se stipendiemi k návštěvě musea atd., čímž veškeren

Digitized by Google

přehled se znemožňuje. Jenom v posledním roce uvádí zvlášť 1700 zl. na cestovní diety, šetření poměrů maloživnostenských, tiskopisy atd.

Celkem bylo ze státní dotace na splátky přenecháno nebo na 3 léta zapůjčeno 37 strojů, z nichž 25 bylo obuvnických, 3 truhlářské a soustružnické a po jednom z několika jiných odvětví.

Z 92 došlých žádostí připadá na Čechy 41, na Moravu 15 a na Slezsko 6; strojů propůjčeno bylo do Čech 18, na Moravu 5 a do Slezska 2, do zemí koruny České tedy téměř dvě třetiny. V Čechách i to svědčí pro české živnostníky, že z oněch 18 strojů přenecháno bylo 16 společenstvům českým (obuvnickým společenstvům ve Skuči, Plzni, Král. Hradci, Táboře, Karlíně, Hlinsku, Pacově, Kladně, Kolíně a Vys. Mýtě, smíšeným společenstvům v Kuklenách, Chrudimi, Mladé Vožici, 1 punčocháři ve Vodňanech) a toliko 2 společenstvům německým (truhlářskému v Kyšperku, obuvnickému v Teplicích).

Také do pokračovacího kursu obuvnického, letos ve Vídni zahájeného, přihlásilo se z českých zemí 73, z vlastního Rakouska toliko 35 účastníků. Ze 108 žádostí bylo 63 německých, 45 českých, z nichž 42 připadá na Čechy, 3 na Moravu.

Letošním rokem má se akce rozšířiti. Mají se mimo pokračovací kursy mistrovské zavésti ještě odborné přednášky v místech k tomu vhodných, vyšetřiti poměry jednotlivých čelnějších odvětví živnostenských a zjistiti, kteří z nich potřebují pomoci a kterým vůbec může býti ještě pomoženo. Státní dotace má se zvýšiti na 53.000 zl. a mají se země vyzvati, aby se k akci technologického musea připojily.

Bude ovšem pro nás Čechy lépe, postavíme-li se i v této příčině na vlastní nohy. Akce státní nepozbyla jednak dosud rázu centralisačního, jednak jest jednostrannou a nedostatečnou, týkajíc se výhradně technické stránky výroby maloživnostenské. Konkurenční převaha velkokapitálu naproti malovýrobě nespočívá jedině v technické dokonalosti výroby, nýbrž i stejnou, ne-li větší měrou, v levném úvěru, laciném nakupování surovin a látek pomocných, rychlejším odbytu zboží a obratu kapitálu provozovacího, v obchodnickém vzdělání, ve výhodách, jaké velkému podnikateli poskytuje ve všech směrech státní politika celní, dopravní a berní.

Kterým z těchto příčin převahy velkokapitalismu nad malovýrobou dá se čeliti prostředky ne pouze zákonodárnými nebo správními, o všechny ty obory musí se rozšířiti podpůrná akce maloživnostenská, jak toho také žádala loňská anketa živnostenská, zemským výborem českým svolaná. Ovšem ani vlastní samostatná akce zemská nebude zajisté na závadu, abychom z prostředků říšských žádali takové podpory pro hynoucí svá odvětví maloživnostenská, k jaké dle míry poplatnosti své k tomuto soustátí máme plné právo. —

Od několika měsíců jest krise průmyslu cukerního předmětem úvah v parlamentech, hospodářských korporacích, v shromážděních interesentů a listech veřejných. Ceny cukru od počátku kampaně 1894—95 klesly ještě pod niveau cen za krise roku 1884, která měla v zápětí pád celé řady cukrovarů zejména v zemích našich. Cena surového cukru za 100 kg franko Ústí n. L. klesla s 16 zl. 32 kr. dne 1. ledna 1894 na 11 zl. 30 kr. posledního prosince téhož roku, což při produkci 10.500 milionů metů cukru v Rakousko-Uhersku znamená menší příjem za cukr o 52½ milionů zlatých.

Co však krisi tuto činí ještě povážlivější jest, že krise průmyslu cukerní jest zároveň krisí rolnickou, že všeobecná krise agrární jest do jisté míry tal příčinou krise cukerní. Klesající ceny plodin zemědělských v posledních lete vháněly téměř rolnictvo k neustálému zvětšování plochy řepou osázené a k ust

Digitized by Google

vičnému zlepšování výroby. Půda řepní v Rakousko-Uhersku ku př. vzrostla v letech 1891—1894 z 328 na 369 tisíc *ha*, úroda řepy na 1 *ha* z 200 mctů. na 235 mctů, úhrnná úroda cukrovky ze 65 na 87 milionů mctů. Podobně stoupala produkce řepy v Německu, Francii, Rusku, Belgii i Holandsku. U nás přispěla ke vzniku a zmohutnění krise i okolnost, že kartel cukrovarnický udržoval ceny cukru v tuzemsku na značné výši, cukrovarníci, očekávajíce pro kampaň 1894—95 podobné vysoké zisky, jakých docílili v roce předchozím, hnali ceny cukrovky nezřídka do takové výšky, že tím rolnictvo k nejrozsáhlejšímu pěstění cukrovky bylo pobádáno. Když pak ukázala se neočekávaně bohatá úroda řepní u nás i v jiných státech, způsobila převeliká, daleko nad poptávku sáhající nabídka cukru náhlé klesání cen, budící paniku v kruzích cukrovarnických i rolnických. V parlamentě rakouském prof. Kaizl uvedl věc tuto na přetřes, poukázav zároveň na prostředky, jimiž by bylo lze, snad pomaleji, ale za to trvale předejíti záhubným obratům ve výrobě cukerní. Naše soustava finanční ukládá totiž na tuzemskou spotřebu cukru obrovskou daň, činící až 45% jeho ceny, stlačujíc tak domácí konsum na míru co nejmenší; a s druhé strany platí výrobcům cukru premii vývozní za každý vyvezený cent cukru až do úhrnného obnosu 5 milionů zlatých. V tuzemsku se tedy cukr zdražuje, aby tím levněji dodávati se mohl Anglii a Americe. Nechť tedy pracuje se mezinárodním dohodnutím k nenáhlému zrušení vývozních premií a odstraněním spotřební daně cukerní ke zvýšení konsumu domácího. Ve stejném smyslu ozvaly se vzhledem ke zprávám o nastávajícím zvýšení vývozních premií v Německu některé odborné listy anglické.

Vláda ovšem, aby nabyla času a vyhnula se dalšímu naléhání, svolala po osvědčeném způsobu 36člennou anketu ze zástupců cukrovarnických a zemědělských, a vezme návrhy v ní přednesené — jak min. Falkenhayn sliboval — ve zralou úvahu, t. j. protože mysli se zatím uklidnily, ostří krise se zmírnilo a tíha její projeví se prozatím toliko rolnictvu ve snížených cenách řepy pro letošní rok, neučiní vláda asi ničeho.

Anketa vynesla ostatně na povrch mnoho cenného materiálu pro posouzení hospodářských poměrů našich vůbec. Projevena přání pro kanalisaci Vltavy a Labe až do Prahy, po přiměřenější úpravě železničních tarifů, snížení cukerní daně pro cukr, k připravování vína, restituci daně při vývozu čokolády, cukrového zboží atd. Jakkoli zvýšení konsumu domácího snížením daně nalezlo rovněž přímluvčí v anketě, bylo přec všeobecně uznáno, že na ten čas cukrovarství naše bez státní podpory (vývozních premií) obejíti se nemůže, nemá-li úplně vytlačeno býti z běhu světového, a že, zvýší-li Německo své cukerní premie, musí tak učiniti i Rakousko.

Náprava krise spočívati bude dle všeho na rolnictvu, které velice nízkými cenami, při kontraktech za řepu nabízenými, donucováno bude, aby pěstění řepy obmezilo co nejvíce na půdy co nejúrodnější. Stoupne-li pak následkem obmezenější nabídky opět cena cukru, vyzíská cukrovarník, který při nízké ceně cukrovky za svůj výrobek slušné ceny obdrží. Právem tudíž odporučují „Deutsche Worte“ (duben 1895), aby rolníci neuzavírali kontraktů na řepu za pevné nízké ceny, nýbrž aby vymiňovali si takové, které přiměřeny budou průměrným cenám cukru od října letošního do února roku příštího. —*o*—

Digitized by Google

Sociální přeludy.

Napsal prof. Ludwik Gumplovicz.

(Dokončení.)

Jedinec není příčinou a původcem sociálního vývoje, ale jeho produktem. Jedinec může jen běh vývoje více méně věrně interpretovati a své jednání tomuto vývoji případněji, neb méně případně zaříditi. Je-li jeho interpretace falešna, zmizí beze stopy, je-li správna, zbude jako pravda v paměti vděčného lidstva. Jak málo může však jedinec přirozený vývoj věci změniti, jak málo může přirozeně nutné útvary (takovým jest také stát) „podvrátiti", viděti nejlépe na příkladech mocných „podvratníků", kteří náhodou na trůnech seděli a milionům vládli. Svými individuelními vlohami byli to právě nejduchaplnější a nejlepší vůlí prodchnutí panovníci. Takovým byl přece také císař Josef II. Kdyby býval byl soukromníkem a kdyby býval leckterou tu myšlenku, kterou přinesl čas, tak vyslovil, jak učinil to s trůnu, jistě byli by ho staří dvorní radové u nejvyšší „soudní stolice" jako „podvratníka" odsoudili. Na Špilberk ho zavřeli. O chlebě a vodě hleděli ho „polepšiti". Tomu soudu ušel jen náhodou svého zrození. Mohl-liž ale, jakkoliv byl mocný monarch, své „podvratné" plány provésti? Co bylo vratké a na spadnutí, zvrátil, a vděčné lidstvo mu to přičítá zásluhou. Co však pevně stálo, co nutně vzniklo a v lidu zakořeněno bylo a jemu se nerozumným zdálo: to nezvrátil vší svou mocí a námahou. Chtěl ze všech národností Rakouska Němce udělati, a nepodařilo se mu, — mohutnému revolucionáři. Ano, ani takovou malichernost jako zvyklý obřad pohřební, jenž jemu se zdál nerozumným, nedovedl podvrátiti.

Poddanství bylo by i bez Josefa II. bývalo zrušeno, bylo neudržitelné a bylo současně přece i v jiných státech odstraněno; kláštery však jsou do dnes v Rakousku, ač jich Josef II. tolik a tolik pouzavíral. Také národnosti, které chtěl odstraniti, jsou a vyvíjejí se svým přirozeným způsobem. Nedaří-li se však ani podvratníkům na trůně, aby zvrátili, co je přirozeně nutné a tkví v sociálním procesu, co říci neustálé úzkosti a strachu, že ten onen mladý oprávce světa nebo tribun lidu podvrátí stát a věčný jeho pořádek? Jest to strach před čarami čarodějnic a tresty, které „podvratníkům" vyměřujeme, jsou podstatou svou jedno s upalováním oněch.

Náprava nenastane dříve, dokud lidé nezhostí se nešťastného klamu, že jich doba jest vrcholem všech dob, že minuli už dob zatemnělosti a barbarství a došli světlých výšin poznání.

Až vzdají se lidé tohoto akrochronistického přeludu, pak také klidněji snesou kritiku stávajících zařízení a uznají volnou rozpravu tím, čím vskutku jest: jediným prostředkem přeludy a klamy poznávati a zlořády odstraňovati.

Obavy před zneužíváním volné rozpravy zmizí tím okamžikem, kdy se dopracujeme přírodovědeckého a sociologického pojímání sociálního vývoje; kdy poznáme, že na sociálním poli všechno jen sociálním činěním a sociálním myšlením se uskutečňuje a nikoliv činěním a myšlením jednotlivce. Přespříliš ovládá nás dosud omyl, jakoby jednotlivec mohl vyvolati sociální převraty, a nechceme pochopiti, že všechno činění a myšlení jednotlivce jest jen výsledkem jeho doby a okolí. Přidáme-li k tomuto nedostatečnému sociologickému poznání ještě dvě slabosti lidské povahy, jednak zbožnění sama sebe, jednak pomstychtivou zlobu, pochopíme, proč těm, kdož náhodou stojí na vrcholu sociálního vývoje, stavíme sochy, kdežto jiné, kteří také zas náhodou tvoří východisko takového vývoje, žalařujeme. Chcete příklady? Kolik bojovníků za myšlenku sjednocení Německa úpělo ve vězeních nebo ve vyhnanství, proto, že stáli na počátku tohoto vývoje, než byly Bismarkovi sochy stavěny, poněvadž byl postaven na jeho

Digitized by Google

konec. Pomstychtivá zloba pronásledovala prvé, z hluboké potřeby ctění hrdin zřizují sochy „tvůrci německé jednoty“. A bylo tomu jinak v Italii? Nejprve sta a tisíce „rebelů“ a „podvratníků“ a na jich umučených tělech „tvůrce italské jednoty“, vavřínem věnčený Cavour.

Daleci jsme ještě poznání, že vše to jsou jen přirozeně nutné sociální procesy, kde možno tak málo mluviti o v i n ě jedněch, jako o i n d i v i d u e l n í zásluze druhých. S klidem dále jedny zavíráme, abychom jich šťastným následovníkům stavěli pomníky.

Hne-li se kde cos v sociálním vývoji a objeví-li se nové myšlenkové proudy, jež ovládnou ducha a tím svým způsobem nabývají výrazu, hned hlomozíme, že tu nebezpečí „podvratu“. Policie, státní zastupitelstvo a soud musí se přičiniti, aby „podvratníci“ učiněni byli neškodnými. Vývoj jde však svou cestou, neboť nikdy a nikde není závislý na jednotlivci; vždy znovu své stvoří si lidi, až konečně dojde svého vrchu: pak pojednou klekáme před hrdinou, To nás blaží, právě tak, jako dříve nás pronásledování a mučení spolubližních blažilo. Při tom však neustáváme zakládati si na vysoké své civilisaci, kultuře, humanitě a na velikém pokroku našeho vědění.

V pravdě víme sice všelicos, ale podstata zákonů sociálního vývoje, co nejspíše by se nás mělo dotýkati, jest nám stále jen španělskou vesnicí, a z tohoto nedostatku poznání plyne, že naše skutky stejně jsou diktovány slepým pudem strachu a msty, jako tomu bývalo za časů odsuzování čarodějnic a pronásledování kacířů.

Až jednou zralejší pojímání podstaty sociálního vývoje zažene poslední strašidlo mámení a nízké motivy našeho jednání po pravdě a zásluze budou osvětleny; — pak zmizí snad dětinský strach před podvratem a lepší poznání zatlačí hrubé chtíče primitivní lidské povahy, jako jsou pomstychtivost na jedné a zbožňování na druhé straně.

Z naší doby.

Kronika.

T. Roztály sněhy, velikonoční slunce zahrálo už do světlých jarních úborů dam, české kvarteto plné slávy se vrátilo domů, a básníci honem pospíchají se svými sbírkami, než do podzimku „zmlknou docela“. Na výstavišti se přikládá ruka k dílu a než se nadějete, jste v mrtvé saisoně. Předzvěst jejího klidu a ticha jen jen že zásluhou slečny Pospíšilovy zahnána.

Je trochu časně připravovati se k letnímu lenošení už nyní před 1. májem. Ale rozhlédněte se kolem. Pp. poslanci dozívali svou práci před velikonocemi a po nich budou už teprv jen se protahovati v svých fauteuillech. Doma v politice klid ne více výminečný, ale už pravidelný. Je to ticho před bouří? Je to ticho, při němž snad tím více se pracuje vnitřně? Nezdá se. Pp. poslanci už skoro ani před voliče nechodí. Pan dr. Herold, který přec má vždycky řeč pohotově, nikde se neomluvil voličům z toho, že omlouval se Schönbornovi. Bude snad čileji nyní, co předsedou výkonného výboru strany se stal p. dr. Podlipný? Vstoupí teď snad v činnost těch 10.000 důvěrníků, o nichž se hrdě mluvilo, a žurnalistická kancelář a odbory a j. a j. . . .? Či myslíte naopak, že pan dr. Podlipný, který už je vicepurkmistrem a přísedícím zemského výboru (a mnohým a mnohým jiným), toho bude míti trochu mnoho? Neradi šťoural a neradi „dáváme staročeským listům materiál“, ale nikterak nám nejde na

Digitized by Google

mysl, že by bylo správné takovéto hromadění funkcí a zvláště hromadění funkcí placených. Že jsou taková placená místa, jest výborná věc. Ale mělo by se s nimi trochu hospodařiti. A zvláště u tak mladé strany, jako jest strana mladočeská, jest předčasné, když neobsazují se taková místa proto, aby snáze bylo lze provozovati politiku, ale naopak provozuje se politika proto, aby snáze se dosáhlo místa. A dvojnásob nemile překvapuje toto politické pojišťování se na život zámožných advokátů, když vidíme, jak na druhé straně nedomůže se dobrý literát slušnějšího nějakého úřadku, který by jeho sil nevyčerpával. A přece máme literáty, kteří jedinou sbírkou básní více vykonali, než leckterý politik, a máme literáty, kteří pro politické své přesvědčení jsou pronásledováni, a nic se pro ně neděje.

To jest naše stará známá chyba, že vždy jen pro okamžik vzplaneme, abychom pak ihned v novou ospalost upadli. Trapno mysleti, že in politicis taková reakce ospalosti nás právě nyní ovládla. Rozpomeňte, co hýbalo v posledním půl roce českou veřejností. Naskrze téměř otázky literární. Nejprv boj o Hálka, pak Písně otroka a nyní spor náš s p. Šimáčkem a Masaryk contra Vrchlický. Nějaká poslanecká řeč, nějaká „akce opositná" v parlamentě toho nedocilují. Mohli bychom se těšiti ze zájmu, který pro literární otázky najednou se objevil a na jehož nedostatek vždy si bylo stěžováno, těšiti, kdyby jeho jednostrannost nebyla opět chybou. Jsme jako malé dítě, které neumí dosud choditi; nejprv o literaturu ani pes nezavadí a najednou zase v hospodách i časopisech, kavárnách i promenádě nikdo o ničem jiném nemluví, než o posledních strategických výpadech právě vyšlého bojovného literárního kohouta. Všechno naše myšlení a vůle vždy jenom jedním směrem se pohybují. Nevidíme dál, než za nos. Zaujme-li nás literární půtka, zapomeneme z plna, že na Malé straně jest „Náš přítel Thun", rozohní-li nás nějaká řeč, hozená z oken parlamentu, myslíme, že nic jiného na světě neexistuje, leč politické řečnění. O soustavnosti naší práce a našich snah ani zdání. Že se mohlo najednou ve více směrech pracovati, že teprv stroj tehda správně jde, když kolečko do kolečka zasahá, nikdo nezdá se tušiti. Politik nedbá o literaturu, umění, literátovi je politika hloupostí, nebo španělskou vesnicí. A přece teprv synthesí všech snah politických, kulturných a sociálných můžeme vykrystalovati své češství.

Ostatně slabost našeho národního organismu i v tom jest patrna, že ve všem téměř zůstává při náběhu. Myšlenky nedomyslíme, boje nedobojujeme. Na půl cestě unaveni zůstaneme státi. Celý vývoj naší nešťastné politiky není než řada takových nedomyšlených myšlenek, celá vnitřní naše mizerie, (akademie, universita atd.) — nedobojování boje, nekonsekventnost v potírání darebů. Kompromis a kompromis ve všem všudy. Neustálé kompromisování i rozvlhlost naší literatury přivodilo, jen ze své přímočarnosti si odnášejí Skandinavci svou slávu. Realism jal se kompromisovati se střední stranou profesorskou (Frič a p.), šetřil musea a j. chlívů augiášových, až utonul v mladočeství. Pokrokové hnutí kompromisovati nebude, zbytečné starosti Arbeiterzeitungu a jiných listů. Ví, že pevnost zásad jest naše primum necessarium. Dokud může, chce zásady své prováděti s těmi a vedle těch, o nichž myslí, že jsou mu blízcí. Až to nepůjde, bude je prováděti bez nich a proti nim.

A výsledek našich literárních šrůtek? Kéž přinese více užitku, než bývá pravidelně. Že manifest p. Šimáčkovi daný není jeho korunou, ví jistě pan Šimáček sám. U nás lidi hrozně rádi podepisují, skoro tak rádi, jako píší zasláno, a neměli proto Vrchlický a Jirásek se sbíráním podpisů mnoho práce.

Ostatně už i literáti se vracejí k svému obyčejnému zaměstknání. Chodí a klepají, chodí a vynášejí sebe a pomlouvají své přátele. Ti milí literáti: ani

Digitized by Google

netušíte, jak ten který pan spisovatel má daleko ku karakteru často jen dost prostředního člověka svého románu. Netušíte, co ješitnické zlohy v nich, jaké pomlouvačné choutky a jaká hrůzná samolibost. Myslíte, že primadony a dámy z divadla jsou nejješitnější a nejmnohomluvnější o sobě samých? Mýlíte se. Nejhroznější je to s literáty. Každý myslí, že je genius a nikdo nevzpomíná, že právě geniové byli skromni. Mám také takového jednoho genia. Znám jej z kavárny neb odkudsi. Nedávno mne chytil, nepíši-li prý do Rozhledů, abych pochválil jeho sbírku básní. Neměl jsem dosavade čas ku přečtení, ct. příteli, ale konám tímto žádanou přátelskou službu; příznivý referát měl jste ostatně už v „Čase“ a „Čes. Stráži“, od nás nemůžete as očekávat lepšího. — To máte tak malý příklad. Kdybyste znali intriky a klepy zákulisí, kdybyste věděli o tajných výpadech a opatrnických ústupech — pak v mnohém byste i jinak pohlíželi na ty naše literární šrůtky. Ale se vším člověk přece nemůže ven a potom otupí. Jste-li chvilku v tom víru, ani vás pak už nepřekvapí, když někdo do očí vám říká: „tu vaši vzdělavací bibliotéku, tu si dám líbit!“ a po straně jinému: „jsou to škváry, věci ze všech konců světa, bez ladu a skladu“ atd.

Neradi trháme iluse, ale jiný jest světa pán v županu a jiný v poli. Je-li nesprávná gloriola spřádaná kolem hlav literátů, jest ještě nesprávnější a přímo nebezpečná gloriola, kterou se ovinuje vše, co jen trochu divadlem páchne.

S divadlem příliš jsme se hýčkali a vychovali jsme si z něho rozmazlené děcko. Nejen že si na něm zakládáme více, než třeba (srovnej jen, oč provedení Smetanova Tajemství ve Vídni předčí naše), ale z každé sebe menší události děláme grand affaire. Jedině okolo divadla točí se všechen náš společenský život. Herci a zpěváci jsou společností tak zahrnováni přízní, jakou nezasluhují ani co jich vzdělání, ani co jich života se týče. Z větší části oddávají se svému povolání, jako kdo jiný svému řemeslu; těch několik čestných výjimek právě jest odstrkováno. Pro koho jest Národní divadlo „zlatou kapličkou“ ukázalo se nejlépe při nedávné divadelní události. My naprosto nesdíleli rozechvění, které lomcovalo celou Prahou před vystoupením slč. Pospíšilovy. Nemáme bohužel či bohudík dosti času na podobné sporty a zábavy, jako pp. z „klubu ouplníků“ neb jiní ouplní či neouplní gigrlata. Za to však opravdovou zlobou jsme byli zachváceni při a po jejím vystoupení. Slavná správa Nár. divadla zabezpečila si provedení své vůle zašantročením lístků a přímou okupací domu uniformovanými i neuniformovanými policisty. Statečné setrvávání při náhledu jest chvályhodno; umíněné prosazování vůle bývá často podobno gaminství. Jest-li nad to svou vůli prosazuji prostředky podobného druhu, jakých správa divadelní použila — tu nemožno než otevřeně říci svůj úsudek.

Slečna Pospíšilova přišla z Němec, hrála a dohrala. Nic nevadí. Pí. Benoniová a Laudová studují než prý německé úlohy. Snad se také vrátí a „Národ sobě“ bude mít svátek.

„Národ sobě“! — Nejlépe klerikální „Čech“ pověděl, jak tyhle dni Národ sobě nemohl lístků koupiti a jak byl z divadla pečlivými ochranci pořádku vyndaván. Udiveně se ptáte, nač alarmována policie, když šlo jen o trochu hvizdotu. Že v Rakousku nemáme nejmenší osobní svobody? — Nerozohňujte se, prosím! Nechtějte se domnívati, že p á n ů m nebčželo o z á s a d u p o ř á d k u. Rušeni nechtěli býti ve s v ý c h požitcích. Jsme od nějakého času tak šťastni, že p á n o v é obor své působnosti z císařské louky, koníren a zákulisí německého divadla rozšířili také na „Národ sobě“. Oblažují nás svou přítomností, vybírají si v našich „umělkyních“. — — —

Digitized by Google

„**Magazin für Litteratur**“ z 19. ledna t. r. přinesl pěknou kritickou studii o Hermannu Linggovi, která nás může v kolika směrech zajímati. Výbor z Lingga vydal nedávno p. Vrchlický ve sborníku Akademie, pokládaje jej tedy za světového básníka, za prvního pěvce v Německu. Je zajímavo poslechnout, jak soudí o Linggovi moderní kritika jeho vlastního národa. Připomínám jen ještě, že Poppenberg, jehož studii zde resumuju, nenáleží ke kritické levici. — Lingga, praví se tu, jmenuje každý s nejvyšší úctou, ale — nikdo ho nezná a nikdo ho nečte. Náleží k nejméně čteným německým veličinám. Přítomné generaci je Lingg pouhým jménem, zvukem. Vykládá pak příčiny tohoto předčasného zapomenutí živého básníka (Linggovi je 75 let) a shledává, že jsou jen a jen v jeho díle, které je nám cizí, které je malé, studené, bez živé a živelné poesie. Lingg byl žákem Geibelovým, od něhož vzal tóny balladické. Chtěl býti rapsodem, věštcem, básníkem světových dějin, jako všecka soudobá generace. Lingg, člověk, žil v Mnichově; na Linggovi, básníku, nepozorujete však z toho nic. Ten je zcela jinde doma: v mramorové Helladě, na bojištích římských vojsk, v posvátných Germánů doubravách. Této generaci zdála se přítomnost a všednost nehodna tvoření a hledala v potu tváře, s pilností včelí „veliký rys“, rekovnost, obří rozměry těl; reka v moderním úboru nedovedl nikdo pojmout, rek musil mít vždycky pancíř. Tak také Lingg byl pilný kronikář světových dějin. Ale chybí mu naprosto vyvolací síla, teplo duše. „Ach, je nám vůbec přemnoho Hekubou v této přeučené poesii. Mnoho kostymu, mnoho deklamace a slovné pompy a docela málo duše.“ O hlavním díle Linggově Völkerwanderung praví se tu, že je to „rýmovaná kronika, která upomíná na podobné plody jedenáctého věku; gigantické stíny, jichž jména jsou nám dutý zvuk, kráčejí sály těchto strof, ale žádné postavy“. Mnoho rétoriky, mnoho akademické úzkostlivosti a pravidelnosti v její oktávách, mnoho důstojné ztrnulosti, ale žádná tvůrčí síla, žádný život. Tolik o Linggovi jako epikovi. O nic lépe nevede se Linggovi lyrikovi. Ten je zcela plochý romantik, zpívající o umírajících labutích, zbořených zámcích a spustlých parcích — se známou dekorací a se známými statisty. Jiní zpívali před ním daleko živěji a vřeleji. Lepší je Lingg tam, kde prosté lidské city prostě básní. Tak hlavně v knize Jahresringen z r. 1889, kde dobře a jímavě chytil bídu chudoby v zimních písních; mnohá báseň resignujícího tónu je upřímná a přesvědčivá. — Zajímavý je odstavec, kde Poppenberg ukazuje, jak nerozuměla tato stará idealistická generace přírodě, kterou si dekorovala a přistřihovala po svém, a oč jsme dnes v tom směru nekonečně dál. „Lingg a jeho družina spílá jistě naší době jako střízlivé a prosaické, a přece oč hlubším a důvěrnějším stal se jen náš přírodní cit“ a ukazuje, jak Lingg nedovede vystihnout nikde náladu, velebný, prolínavý klid přírody. Pro moderní krajinu nemá naprosto již smyslu. Chtěl zachytit kdysi náladu nádraží — a píše něco o hvězdnatém nebi! Slovem: v lyrice nemá Lingg přírodního cítění; vadí mu všude jeho historické a epické nazírání. Ze všeho je historický exkurs. — Lingg psal také novelly a dramata. O těch však kritik raději mlčí, aby se nezdálo, že chce rozervati „stářím posvěcený vavřín“. Není-li to zajímavé? Takové antikvované básníky, jichž význam již doma dobře odhadli, uvádí p. Vrchlický jako světové básníky do Čech. Namlouvá nám mnoho o jejich genialitě atd. a když se ozve někdo z mladých kritiků — jako se stalo v tomto případě a jinak v Liter. Listech i Rozhledech — proti tomu, je oheň na střeše. Čtenář ostatně vycítil již jasně, proč naše stará generace uvádí k nám a hájí u nás velikány sobě podobné. Mezi tímto Linggem a p. Jaroslavem Vrchlickým je tolik podobnosti, tolik příbuzenství! Jen v jednom je citelný rozdíl: ve věku. Linggovi je 75

Digitized by Google

let, je to stařec. Panu Vrchlickému něco málo přes 40 — tedy muž. Tím hůře pro něho. A ještě něco; i v lyrice, v přírodním smyslu jsou u nás poměry obdobné! Skutečnou náladovou lyriku stvořila nám teprve naše mladá a nejmladší generace: Svoboda, Machar, Sova, Březina.

V Paříži u Tressea a Stockea vydána nedávno 1. část díla Michala Bakunina,*) „otce nihilismu", jak se mu říkává. „Revue blanche" z 15 února navazuje na tento zjev několik kritických poznámek o osobě a díle Bakuninově, jež zde stručně reprodukujeme. Vydání toto obsahuje jen zlomky a i pozdější části budou obsahovati díla neukončená. Přes to je vydání filosofického a sociálního díla Bakuninova svrchovaně žádoucno, poněvadž posud nemáme kriticky vyjasněnou jeho doktrinu. Tak Laveley založil svoji studii o B. z části na díle, které není Bakuninovo, na „Katechismu revolucionářském"; Bourdeauova kniha „Le socialisme allemand et le Nihilisme russe" je již načisto věcně nesprávna. Teprve nyní, kdy bude pořízeno kritické a authentické vydání všech jeho prací, bude možno studovati a kritisovati jej jako filosofa a theoretika sociálního. Přes to, zdá se však spisovateli, možno již nyní rozhodnouti, že B. nebyl žádný veliký filosof, žádný důsledný stavitel ideový: „schází mu logika, nedovede řaditi idee, ani je účinně rozvíjeti. Jeho duch není přesný; není metafysik, spíše mystik, jemuž bůh je odtažitou Jednotou vesmíra, bytostí neobmezenou, naprostou nicotou". Význam Bakuninův neleží v konstrukci systému. Nemá stoupenců jako Marx, Proudhon, Fourrier, Saint-Simon ve smyslu dogmatické logiky — ale ovládá posud mnoho lidí svým duchem. „Neměl-li své theorie, měl přece svoje idee, velmi určité, kruté a předem velmi prosté, které mohl každý snadno pochopit a snadno následovat. Idee ty nesložil do svých knih; idee ty nehlásal ani jako řečník (řečníkem byl velmi špatným, neumělým a mlhavým); ale idee ty žil celým svým životem. „Byl vášnivec, nadšenec, ale nadšenec činný a na každého, kdo se mu přiblížil, působil váhou vlastní lidem, kteří dovedou uskutečniti idee, jež jiní pojali, kteří je objektivisují, činí živými, bytostmi z masa a krve." Bakunin měl v sobě, jak mu vyčítá Hercen v 2. listě De l'autre rive, „vášeň zničení", ale on ji pokládal za „vášeň tvůrčí". On nemyslil nikdy, že toto „zničení" staré společnosti má býti samo sobě cílem. Byl revolucionářem, t. j. nečekal nikdy nic od rozřešení smírných: parlamentarismu nenáviděl na nůž a útočil na Marxe prudce, když tento ustoupiv svým stoupencům, slevil s prvních svých názorů, které byly totožné s Bakuninovými. Nehlásal nikdy žádnou revoluci politickou; nečekal také nic od revoluce, již by provedl jednotlivý národ (ani Francie, jak myslil Marx); on chtěl revoluci obecnou. Tento ničitel byl výborný organisator. Ničil nejen výborně stavby svých nepřátel, ale dobře zakládal sám jiné; zbořil-li internacionálu, vyvolal zase v život kollektivné anarchisty španělské a sicialisty italské. V latinském světě byl vliv tohoto Slovana úžasný, poněvadž hlásal neobmezenou svobodu jedinečnou a federalismus. Federalismus ten neměl však za účel stvořit sta nových vlastí, užší, urputnější a obmezenější než starý stát — nýbrž naopak zničení všech vlastí ve prospěch lidstva. B. chtěl potlačení státu, moci centralisované a organisované s hora dolů; chtěl stát organisovaný z dola nahoru, „volnou federací jedinců, okresů, zemí a národností lidstva". V jednotách těch měl býti každý svoboden; kdykoliv by chtěl, mohl by vystoupit. Revoluci proto pojímal čistě hospodářsky, nepoliticky, parlamentárně. Ti, kdo revoltují jen proto, aby změnili svého pána, byli mu pokrytci a zpátečníci. „Kdežto

*) Michel Bakounine: Oeuvres (Fédéralisme, Socialisme et Antithéologisme, Dieu et l' Etat.)

Digitized by Google

politické idee převládaly mezi marxisty a socialisty francouzskými; kdežto Marxovi lstím vyloudili prohlášení, že dobýti si veřejných práv je první povinností třídy dělnické — Bakunin svými zápasy v Internacionále proti autoritářství, proti Marxovi a zvláště marxismu politickému spojil všecky ty, kdož soudili, že revoluce musí býti předem hospodářská". Aby bylo možno posouditi činnost a vliv Bakuninův, soudí Lazare, měla by se vydati jeho bohatá korrespondence, která živila nadšení ve všech koutech Evropy. Bakunin byl předem propagator, apoštol, který působil tajemným vlivem, celou svojí osobou — obří postavou, nesmírnou hlavou, oblitou vlasem jako křovím, nepěstovaným vousem — vírou svou a vroucí vášní svou. Tento člověk, který vytrpěl nejstrašnější žaláře, spal stále oblečen a boty na nohou, bez přístřeší, bez vlasti byl hotov každou chvíli odejíti kamkoli, kde mohl pracovati pro lepší budoucnost.

Širší evropskou pozornost obrací na sebe v poslední době zase jeden Severan, mladý norský romanopisec Knut Hamsun, jehož romány jsou přeloženy již dávno do němčiny (u Fischera v Berlíně a Alberta Langena v Lipsku) a nyní překládají se i do francíny. Hamsun je bohatá a v mnohém směru záhadná figura umělecká i lidská. Dílo jeho tvoří posud pět románů: Hlad (Vult, 1890), Mysterier (Mysterie, 1892), Redaktor Lygne (1893), Ny Jord (Nová země, 1893) a Pan (1895), který právě nyní vyšel i německy. Mládí Hamsunovo bylo kruté; byl to strašný křížek s neodbytným hladem, hrozný souboj mládí se smrtí, který vymaloval tak opravdově, nedivadelně v prvém svém románě. Je to román změn tělových i duševních, jimiž prochází mladý spisovatel, bez chleba i bez přístřeší, za několik měsíců kruté nouze v Christianii. Je to studium jevů, jak šly za sebou, nahých, empirických jevů; od počátku knihy do konce hladoví bezejmenný rek; tone a chytá se každé větve: na konec vezmou jej na ruské lodi za plavčíka a on odpluje s ní z Christianie. Zvláštní záhadný dojem budí všecky jeho romány, jak poznává dobře franc. kritik Henri Albert, jehož studii z „Revue blanche" č. 41. z části užíváme, tím mlčením, jaké klade na své reky před počátkem knihy a po jejím konci. Stejně druhý román „Mysterie" je vypravováním zvláštních příběhů, „jichž jevištěm bylo minulého léta malé norské pobřežní město". Rek nemá tu zase žádného nacionale. Redaktor Lygne a Nová Země jsou satirami norských literárních společností, ale zvláštními satirami; není v nich žádné tendence vnější, jsou tu znamenána jen čistě přírodnicky určitá pozorování. V románech jeho nenajdete žádného pouta, vztahu, který vede k osobě autorově, spisovatelově; je v nich čistá objektivnost jevová a odtud ten zvláštní dojem nedůvěry, který budí; čtenáři se zdá někdy, že je snad mystifikován. Nikde žádný citový výlev, žádný výkřik, žádná starost o bližní. K tomu přistupuje i ten fakt, že Hamsun studuje nejzáhadnější duševní stavy, podvědomé a mlčelivé duševní kraje, duševní poruchy, stavy dvojitého vědomí atd. Odtud zvláštní ponurý, mlčelivý dojem jeho knih, které působí těžce a nezapomenutelně. I literární osud jeho byl zvláštní. Když vyšel r. 1889 v jistém norském deníku jeho „Hlad" anonymně, všichni hádali na Garborga. Později viněn byl nespravedlivě z plagiatu Dostojevského. Úspěch přišel mu od obecenstva. Od dvou let žije v Paříži, kam byl vyštván od svých krajanů. Dílo jeho temné a tajemné prožito do poslední cévy. Autor Hladu byl skutečně sklepníkem, posluhou, lodníkem, malým sedlákem. Tyto kruté doby ponížení obrátily ho docela do sebe. — Hamsun je také krutý kritik domácí skandinavské literatury; na Ibsena zejména zvedl svůj nůž.

Digitized by Google

K otázce dekadence.

Napsal F. X. Šalda.

(Dokončení.)

Všechny námitky odpůrců dekadence sbíhají se na konec, vrcholí a zahrnují jedním odsuzujícím terminem: nemoci, choroby. Dekadentní umění, dekadentní kultura posuzují se jako stáří, choroba, nemoc živoucího organismu nějakého, člověka ku př. Je obdobná prý těmto stavům; odpovídá jim.

Jak viděti, je nutno filosoficky ozřejmiti si pojem nemoci, choroby, úpadku, chceme-li porozuměti této kritice, rozhodnouti o její reálné hodnotě. Jaký je to ten pojem: nemoc a choroba, jakou má myšlenkovou poznatkovou hodnotu? Co to je nemoc, co to je choroba? Jak si ji definujeme?

Kritika tohoto pojmu nemoci je v každé kritice theorie dekadenční ústřední osou, je středovým problémem. Kolem filosofického vyjasnění, odhadu a shodnocení tohoto pojmu točí se každá rozprava, každý rozbor dekadence. Neboť je patrno, že pouhým holým odsouzením slovy a hesly, jako: nemoc, choroba atd. nic není poznáno, vyšetřeno, kladně a obsahově zjištěno a pověděno o dekadenci.

Vím zajisté, co je nemoc u člověka: ne sice, co je nemoc vůbec, pojem nemoci, ale vím, co je ta která určitá nemoc, třeba tyf. Lékař sestavuje u lože určitého nemocného v průběhu jistého procesu, jistého dění, které působí ty a ty změny látky organické, pozorování určitých znaků; znaky ty sestavuje v hromadný, historickým postupem seřaděný logický typ, výpočet: a výpočtem tímto je právě dán jeho pojem nemoci, určité nemoci. Nemoc, jak viděti, není tedy nic než poznatek ryze popisný a empirický. To znamená: logický typ nemoci podroben je historickým změnám látky popisované. Není dvou stejných nemocí u dvou různých individuí. Nemoc — soubor změn, kterými projde určitý organismus za určitou dobu — není v podstatě nic než dění, proces, postup určitého směru: změna poměrů souvislosti a odvislosti v určité společnosti, v určité hromadě, zde v hromadě lidského těla. Změny ty jsou právě změny látky a jsou dány tedy a podmíněny touto látkou. Proto nemoc u A není rovna nemoci u B. Ano je možno, že to, co u A je nemocí, není ještě nemocí u B a je již smrtí u C — t. j. dejte projíti těm určitým determinovaným změnám, jimiž prochází A, nějakému jinému, třetímu B nebo C a pokaždé konečný soud o individuu, jeho hodnotný rozvojový odhad, jeho kritickou billanci vyslovíte jinak v těch známých typických větách: stůně — nestůně ještě — je zdráv atd. Nemoc slovem je pojem čistě relativný, odhadný, pružný a povolný. Neobsahuje nic kladného, je čistě záporový (ne — moc, t. j. protiva, opak zdraví). Mezi t. zv. zdravím a t. zv. nemocí není pevné meze. V každém jednotlivém případě musí býti zkoumáno a pak dohadováno se o to či ono kriterion. Ano, stav té hromady, té společnosti funkcí a orgánů, kterou pro účely času a za účelem sjednodušení a přehlednosti nepřesně a cum grano

Digitized by Google

salis si označujeme jako individuum X, Y, — může býti současně chorobou a zdravím, je-li pozorován a ceněn s různých hledišť, nazírán dvěma různými ceniteli, kteří jinak odhadli si teleologický, účeloslovný, rozvojový plán, z něhož pak cení to které stadium, ten který moment nebo soubor těch kterých stadií a momentů, jimiž „individuum" X Y prochází.

Z těchto úvah plyne jasně, jak pružný, povolný, záporný a sporný je pojem nemoci, choroby a příbuzných terminů. Nic kladného, nic obsahového nepovídají. Nejsou to pojmy zákonné, nejsou to věty vyslovující příčinné vztahy poměrové v určité pevné zapjatosti.

A to mluvím stále o nemoci určitého hmotného determinovaného těla, o těle jako syntési pevných a známých vztahů fysických, chemických, biologických atd.

Kritikové dekadence přenášejí však tento již sám sebou sporný a pružný pojem analogií, obdobou na písemnictví nebo kulturu. Předpokladem jejich je tu: že literatura, jazyk, kultura, společnost jsou právě tak organismem jako tělo živočišné. Je tedy soud: úpadek, choroba, nemoc písemnictví nebo společnosti — pouhou metaforou, obrazem, který předpokládá, že nazírám na společnost právě jako na jedince, na člověka; že vidím život společnosti právě tak jako život jedince — tu známou trilogii všech školních literárních dějin: dobu začátků, dobu dětství — dobu vrcholu, zlatý věk, mužný věk vyspělosti — úpadek, stařecké mizení a klesání sil, „dekadenci". Schema lze rozváděti třeba na pět nebo sedm členů, mohou se vsunout různé přechodné stupně jako „stříbrný" věk (po zlatém) — věc zůstává při tom stejna: společnost pokládá se tu za organismus, za živočišné tělo. Tato hypotésa (a ničím jiným není tento předpoklad), která společnost anthropomorfisuje, přijímá se nebo přijímala se do nedávna jako podklad filosofie evoluční a stavěla se na jejím základě, na její dialektické kostře budova nauk sociologických, tedy i literárních dějin. Literatura pokládá se tu prostě za funkci organismu jako kterýkoli jiný jev společenský, za zrcadlo soudobých mravů.

Názor tento otřásán je však stále určitěji moderním bádáním. Nebylo lze stanoviti posud žádných pevných zákonných poměrových vztahů mezi soudobou kulturou a soudobým rázem literatury. Jsou naopak časty zjevy v literárních dějinách (ano zjevy ty jsou skoro pravidlem), že je citelný a bolestný rozpor mezi soudobým mravem, mezi soudobou kulturou a rázem soudobé literatury. Nemám místa, abych mohl uváděti doklady, ale zjev ten je každému známý, kdo pročetl některé nové složitější a pečlivější literární dějiny. — Poznáváme dále také stále více*), že společnost, kulturu, písemnictví, literaturu nelze vykládati zákony tělového organismu, že není funkcí živočišnou, ale funkcí mozkovou, že je funkcí individua. Tvůrce, objevitel, nálezce v umění je vždycky jedinec, genius, člověk vybraný a povýšený, který není prostě holým součtem hromady, její plodem, její výronem, její funkcí — nýbrž naopak, který užívá hromady za svoji látku, svůj material, jejž hněte v tvar a typ, jemuž hromada je funkcí jeho organu, jemuž hromada je prostředím, přenosnou vlnou sdělující život, rozlévající, šířící, množící jej.

Tím je otřeseno silně toto biologické, živočišné nazírání literatury jako společenské funkce. Přes úsilné šetření nedovede nikdo ověřiti tuto hypotesu na konkrétním předmětě, na určité stavbě literárních dějin; poměr mezi

*) Srovnej sociologické práce G. Tardeovy.

Digitized by Google

společností a literaturou nebyl nijak zákonně demonstrován a formován — nebyl vysloven ve formě logického typu. Zůstal pouhou hypotesou, proti které stále rozhodněji staví se určitá pozorovaná fakta. Opačný soud právě, že literatura tvoří a ukládá mravy, dá se lépe sledovati, ověřiti, podepříti.

Jisto je, že každé nové literární hnutí, nový proud jeho, určitý nový typ naráží na odpor soudobého mravu, společnosti, hromady. Každé literární hnutí (i to, jež dnes překonáno, jeví se nám jako ryze konservativní) bylo na počátku svém, kdy se zrodilo, kdy poprve vběhlo bílé, pružné, opilé sluncem do měkkého písku areny, revoluční. Dnes víme zcela určitě, jak revolučním byl ve svých počátcích klassicismus, jak romantismus, jak realismus a naturalismus. Dnes víme také zcela určitě, že kdekoliv se vyskytá zápas mezi novým a starým proudem, hned formuluje se otázka choroby a nemoci, a jeden směr pohazuje jím jako blátem druhý. V boji mezi klassiky a romantiky spílají první druhým: vy chorobní, vy výstřední, vy nezdraví — a druzí prvním stejně: vy bezmocní, vy starci, vy sešlí věkem, vy choří. Každá strana vyčítá druhé a jen druhé nemoc a reklamuje pro sebe a jen pro sebe zdraví, mládí, sílu. Přišel realismus s naturalismem a hra se opakovala doslova jen se změněnými úlohami mezi ním a odumírajícím romantismem. Dnes prožíváme něco podobného. Novému směru vyčítá se škodlivost pro budoucí rozvoj. Chtěli by jej snad někteří připouštět jako soukromou záležitost individua, ale nechtějí s ním nic míti jako útvarem hromadným a společenským. Zase staví se proti sobě: společenskost, hromadnost — a jedinečnost, individualismus tak apodikticky, tak přísně a příkře skrojeně, tak absolutně neslučitelně. A zase pokládá se individualismus za „chorobu", za nebezpečí pro celek. A zase individualismus věří v sebe jako v „zdraví", jako v „sílu", jako v „obrodu" — jako v jedinou realitu. A zase přehlíží se úplně, že myšlenka, cit, vněm, postřeh, který dobyl individuum, jedno jediné individuum, dobyl vlastně již společnost a hromadu, poněvadž to, co z pohodlí a nepřesně etiketujeme „jedinec" — je již hromada! Že myšlenka, cit, každý jiný prvek života, který jednou zahořel v kterémkoli mozku, který v něm vyploval jako hvězda na nebi — již nikdy nepohasne, nikdy neutone. Že nemůže být vlny, aby nebyla rozvedena a objata jinou. Že nemůže být nic ztraceno z hybu, tepla, světla. A zase staví se proti sobě tak absolutně nemoc a zdraví a neuvažuje se relativná směnnost obou pojmů, nepostižitelná vzájemnost směsi!

Sainte-Beuve položil kdysi otázku, jež byla své doby tak palčiva: kdo je romantik, kdo je klassik, čím se liší? Qu'est-ce qu'un classique? nadepsal jednu svou pondělní kritickou rozpravu. A odpovídá: shodneme se všichni zajisté v tom, že klassik je člověk zdravý a romantik člověk nemocný. Shodneme se — v tom se mýlil a poznal brzy, jak naprosto a cele — nejzřejměji na sklonu života, kdy proud naturalismu zatopil literární zahrady romantismu a Parnassu.

Dnes literární historikové a kritikové musí souditi jasněji, filosofičtěji, obsažněji. Slova „literární nemoc", pokud nemá positivně stanovený, klassifikovány příznaky nemoci jako popisného typu logického a ne jen popisného i zákonného — nebude užívati; je to prázdné slovo, které nekarakterisuje, které jen popírá. Nebude také individualismus v umění pokládati za chorobu — nýbrž podstatný a pojmově nutný požadavek každého společenského rozvoje. Nebude dekadenci souditi jako jednostrannost a tedy chorobu. Jednostrannost — ale což nebylo každé umění jednostranné? Klassi-

Digitized by Google

cismus jako romantismus? Pokládáme sice první za podstatně rozumové, druhé za podstatně citové — ale ani to není přesné — tuto karakteristiku dala jim teprve naše dějinná perspektiva. V pravdě každé nové umění — svěží, prudké, vřelé — je pocitové, nervové v prvé řadě. Chce se zachytiti na životě, přissáti ke hmotě, půdě, realitě. Lačně lapá teplými vonnými šťavnatými rty po vlažné pohodě, po teplé lázni jarního vzduchu.

Moderní kritik vystoupí, tuším, na obzíravější vyšší věž, na klidnější kontemplativnější hráz, s které nízko u nohou uvidí rozestřeno nepřehledné divadlo rozvojových proudů a vlnění. A s tohoto obzíravějšího hlediště pochopí, co všecko záporného, nehotového a prchavého obsahuje takový pojem jako „nemoc" nebo „choroba". Uvidí také, že právě v těchto pojmech je pramen života, jeho ostruha a vzpruha, jeho hybný motor. — Z nemoci vycházejí lidé zdravější než byli přední, je známý poznatek, který vyslovuje každá primitivní filosofie lidová. Proto ani dekadence není nic kladného, je to pouhý obraz, přirovnání, metafora pro bojovnou seč, tíseň, zkoušku života. Slovu dekadence musí rozuměti filosof na ruby, ironicky. Tím ji překonává, poněvadž poznává.

* * *

Tolik o dekadenci jako úpadku absolutním, o nemoci methodické a zásadné. Těm, kdo tak soudí, je dekadence chorobná forma umění; prostředky svými, methodou svou je tu umění nemocné.

Je však ještě jiný výměr dekadence a jiné její pojímání. Pojímání dekadence jako umění látkou nemocného, pojímání, které vidí v dekadenci umění, příliš chorobně scitlivělé umění, které miluje nemoc, utrpení, bídu těla i duše se zvláštní a výlučnou zálibou a tak ohrožuje společnost — přílišností svého altruismu. Tito kritikové — pravý opak předchozích — pozorují i v dnešním dekadentním umění vášnivé tóny altruismu, soucítění s duševní i tělesnou bídou lidskou. Úpadkové hnutí francouzské ku př. jeví se jim jako reakce proti objektivnému, plastickému, stoickému Parnassu; proti němu žádají dekadenti bolestné, nervové, hudební proniknutí společenského utrpení. Verš dekadentů, nesmírně jemný a nervově scitlivělý, chvěje se jako pavučí nitě při nejslabším dotyku větru emočního. Verše tyto, zdá se jim, ssají skoro přímo ze vzduchu všecku zvlhlou bolest, všechno zjitření, všechen neklid. Verše Baudelairovy, které někteří odsuzují jako pouhý předmět virtuosní a indiferentní umělecké zvědavosti, jako plod rafinovaného dilettantismu, povyšeného nad dobro i zlo, který všude hledá jen látku pro uměleckou formaci — jeho „Fleurs du mal" jsou jim (a do značné: míry právem) altruistní v duševědném smyslu slova. Mravní i tělesní bída skutečně zvlhčila je celé. Snad stuhla mnohde v ledové, průhledné a bezbarvé křišťály — ale v slzách byly všecky tyto básně smočeny. Je to kniha lidského mučenictví, kniha reálného, hmotného utrpení; na něm stojí a o ně je opřen filosofický, spekulativný problem zla a bídy — proto je tak živý a hlodavý. Kniha je plna živých ran. Všichni utopenci života, všichni ztroskotaní a vyhnaní, mrzáci, žebráci, vinníci — celý ten dlouhý průvod utrpení a bídy vleče se tu jako žalostný pohaslý pohřeb s mlhavým, hudebním, zastřeným nářkem magických hlubokých rytmů.

Dekadence, soudí tito kritikové, obrátila se výlučně k nemoci a utrpení, z nichž čerpá svoje náměty, svoji látku, jež skoro výlučně maluje. Nemoci zjednala přístup do umění, zjednala jí domovské pr- vo

Digitized by Google

v uměleckém městě, z něhož byla kdysi vypuzována, jehož brány byly před ní zavřeny. Klassický idealismus odvracel se od nemoci, utrpení, bídy duševní i mravní; on žárlivě střežil svou světelnou, dobře, klidně a studeně učleněnou harmonii, souladnost forem a linií; on nedovoloval, aby byla rozdírána a rozrušována bodavými, živými, reálnými, drásajícími, vyborcenými výkřiky bolesti a utrpení, živými, krvavými ranami. Zcela jinak dekadence. Tím, že látku pro své umění našla v nemocnici a na hřbitově lidstva, v temných sklepeních bídy tělesné a mravní, tím, že sestoupila mezi vyvržené, do šachet a studní, jimž vyhýbalo se dosud umění, od nichž se odvracelo a před jichž morovým dechem rádo zastřelo svou tvář — tím stalo se v podstatě uměním sdílným, altruistním, společenským po výtce. Neboť utrpení, bolest, muka, nemoc — vypsány třeba neúčastně, reliefně, objektivně, ve formě nádherné a pomposní — prosakují v duši čtenáře, rozvlhčí ji a podrobí si ji připodobením.

V tomto posledním bodě je zahrnuta celá otázka tzv. mravnosti, společenskosti v umění. Dílo umělecké, aby mohlo býti pojato, pochopeno, zažito divákem, čtenářem, obecenstvem, předpokládá psychologickou konformnost, duševní stejnotvarost umělce, který dílo umělecké stvořil, s divákem, který je vnímá a požívá. Každé pochopení a porozumění jeví se nám psychologicky jako napodobení. Čtenář, který vnímá a chutná tu kterou knihu, napodobí, opakuje ty duševní procesy, jimiž prošel autor, když obrazy, city, ideje knihy pojímal, utvářel, obrazil. Čtenář prožívá znova to, co prožil autor, když knihu tvořil. Mozek svůj vtiskuje do týchž tvarů a vzorců, do jakých první vtisknul jej autor, jehož knihu pročítá a chutná. Autor, který napojil a nasytil mozek svůj, celou mysl svou slzami, krví, bolestí, který vyplnil jejími rozestřenými stíny, jejími vytřeštěnými a křečovitými horečkami všecky komory své duše — ten autor je nebezpečný čtenáři svému právě tím, že čtenář musí jej napodobit, musí se s ním uzavřít do kostnice děsu a hrůzy. Tyto šeré, suggestivné, podmračné náladové duševní stavy jsou právě prolínavé, snadno přenosné a sdílné, nakažlivé, epidemické. Pronikají všude jako vůně, vsají se do duše každým pórem, prolnou ji jako kapka essence krajkové tkanivo, zachytí se v páře těkavého zvlhnutí, v olejném, měkkém, rozlitém soumraku soucítění a zaplavujícího připodobení.

Tito kritikové dekadence mají mnoho pravdy. Suggesce je právě prvek po výtce vychovatelský. Suggesce je vliv formujícího okolí, jež zaplavuje stále jako přílivy vod, jako kruhová zeď nitro, individuum, karakter, který činí jako malý, pevný, suchý bod — dnes větší, zítra menší — do této povodně, do jejího hučícího příboje.

Nesmírným vypěstěním citlivosti, sdílností čiře skoro nervovou a pocitovou, tímto magnetickým polospánkem, který jako těžký olověný déšť lehá na víčka čtenáře, tou svadlou depressivnou mdlobou, tím celým podmaňujícím, poutajícím a lámajícím vlivem, který je rozlit v těžkém, sytém vzduchu a hltavě lehá a pije se ke skráním, tiskne je v závrať a uspává v dráždivé opojení. Z dekadentní literatury vanou příliš těžké, tmavé vůně, příliš dusný vzduch dýchají krvavé, hltavě vykypělé její koruny. V nich omdlévají a vypařují se právě nejvzácnější síly duše vnímajícího, duše čtoucího obecenstva: individualismus, karakter, síla odporu a odboje proti vnějšímu, jasnost vniterného vědomí, určitá, pevná, tuhá, svalová vypjatost vůle. Tyto stromy duševní potřebují ku svému vzrůstu podnebí chladného a tvrdého, lijáku krup a sněhových vichřic, studeného horského pásma.

Digitized by Google

Jsou to jedle a duby, které nejmohutněji v kamenné síle a tuhé, přísné své krásе rostou mezi sněhy, v mlčelivém, němém, řídkém étheru. Nelze si je myslet přesazeny do sklenníků, do vlažné jich lázně, do lichotného a mdlého jako stlumeného a zjemnělého jejich ovzduší. V nich by zhynuly a zvadly.

A tak tedy s tohoto hlediště souzeno, jeví se nám dekadentní umění skutečně jako nebezpečné a svůdné. Ovšem z důvodu právě opačného, než jaký se obyčejně uvádí: ne že dekadence je úpadkem uměleckým, ne že je nemocným, slabým, kleslým uměním — nýbrž opačně: že je příliš uměním, příliš silné a výlučně uměním. Ne proto, že je uměním individualistním, naopak, že je uměním altruistním, až příliš altruistním, až otravující a seslabující altruismem.

Ovšem je spravedlivo poznamenati, že takovým je každé nové umění v počátcích svých, kdy je příliš mladé, silné a svěží, příliš dobývavé, útočné a naléhavé, příliš vyzývavé, svůdné a vonné, příliš napojené krví a šťávami a tak příliš ještě smísené s kypícím vesmírovým životem, se zemí a látkou, z níž teprve nedávno vzniklo a od níž teprve nedávno se oddělilo, že silné sympatie příbuzenské vrou a vyvolávají se nejslabšími dotyky, nejjemnějším hedvábným dechem — ihned, v lačném, chtivém prolnutí. Každé mladé umění zdá se býti moralistům svojí doby nebezpečné, nemravné právě tou zvláštní suggestivnou silou, tou vlažnou, teplou živočišností, měkkou šťavnatostí, tou vůní mládí, která z něho dýchá a hned opíjí, tou rychle bleskově buzenou sympatií, kterou láká k sobě jako mladá žena. Každé mladé umění je v prvé době své, v počátcích svých právě nervové, sympatické, suggestivné, sdílné a omamné, vonné a záplavné. Je to život, hmotná, sytá jeho plnost, která z něho dýše a teple voní.

Kdo zná kulturní a literární dějiny, může tento fakt všude důsledně sledovati a plně ověřiti. Jsou knihy, které nám zdají se dnes nudné, prázdné a suché, naprosto hrubé a střízlivé a jež byly pokládány v době, kdy vyšly, za zhoubné a nebezpečné, nemravné a byly hubeny a potírány podle toho z katedry i kazatelny. Dnes nedovedeme naprosto pochopiti, jak bylo něco takového možno. Dnes, kdy suggestivná mladá nová síla jich již naprosto pominula, kdy díla ta sestárla a seschla, nedovedeme se vmysliti v dobu jejich mládí, v dobu svěží novosti, kdy dýchala životem a voněla krví. A přece tomu bylo tak. Ale s mládím, svěžestí, uměleckou silou a suggestivností vyvanula z nich i tzv. nemravnost, nebezpečnost, zhoubnost a jak znějí podobné moralistní terminy. Byl to právě život, jeho síla, krása, opojení a láska, které z nich uplynuly.

Dílo sestárlo a vystydlo. Suggestivná náladovost a illusivnost jeho pominula. Dnes je pouhým číslem v bibliografickém katalogu, pouhou kapitolou v literárních dějinách. Dnes demonstruje se ve školní síni, poněvadž právě zbyla z něho jen kostra, svaly a pleť dávno oprchaly a vyhořely. Dnes je pouhým květem v herbáři, demonstračním vzorem. A nikomu nenapadá ani a málokdo dovede si představiti a vyvolati v mysli tento mrtvý květ jako živý v lese, zajíněný a opojný, lehce vydechnutý jako prut kadidla. Málo kdo ví, že opíjel láskou a životem a že se třásl a houpal na jedné vlně, která běžela od jeho rozechvěného stvolu až k rozjiskřené hvězdě. Dnes jsou nám Racine, Corneille a j. a j. klassikové mravní, poněvadž jsou dávno mrtví. Nebyli však takovými mravokárcům své doby.

Suggestivnost a illusivnost jsou právě vztahy mezi individuem novým, tvůrčím, jedinečným a hromadou, společností. Síla individua, síla jeho vlivu,

Digitized by Google

podmaňující, živelná síla všeho nového a svěžího, teplá vůně mladého života to — všecko bojovné, slavné, silné a „zdravé“ — je hromadnosti, minulosti, všemu dávnému a hotovému pravý opak: nemoc, choroba, nebezpečí, nemravnost atd. Až přijdou nová individua, noví umělci, nové umění — naváží se jiné suggesce, jiné illuse reality — rozlije se nový život. A hra se opakuje od začátku.

Nyní je však staré již zdravé, mravné atd. Poněvadž je mrtvé.

Jizera.

Z knihy „Obrazy z cest“. Napsal V. Mrštík.

(Slečně Zdence Braunerové.)

(Dokončení.)

Ale jen se kmitnul a už zase shasnul hladký její blesk a nová pole, nekonečná, nedohledná pole řítila se na šířku i v dál. Po několik stanic nebylo vidět, než jak rychle za sebou se ženou jejich rozlohy, jak na stranu se kladou a nové letí na místo nich, až kdesi v dalekém prázdnu bezedného prostoru v sebe splynuly a k sobě se kladly jak vějíř ohromný v daleký ztracený bod.

Trvalo chvíli, než se na obzoru objevilo něco málo pahorků.

A tu známé hory, známé lesy stavěly se vlaku do cesty, terrain se zdvihal, obzor se úžil, stroj vykřiknul, země se propadla a vlak jakoby se vznášel širošírým údolím: v překrásné perspektivě chlumků zelených podruhé se rozsvítila ocelová řeky hladina.

Jak kolébka zelená vypadala tu země a vlak se v ní kolébal, vlak se v ní houpal a dole jak děcko rozmarná v závojích vrb a v krajkách olší nahnutých hověla si krásná Jizera...

Jak se usmívala!

Jak se vyhřívala — šťastná v odrazu modrých v blankytu do sebe zvrácených sfér!

Svítila jak zlatá v plamenech kouřících vod. Břehy její, jakoby si hrály, hned se přibližovaly, hned vzdalovaly trati a všechno kolem jakoby jen k ozdobě jí sloužilo a stvořeno bylo jen pro ni — louky jak tabule rozložené dnem věnčily ji svými třásněmi, olše jak cypříše smutné smáčely do ní dumavý svůj stín a vlny třesoucí se v slunci — poseté perlami, vyšité jak stříbrem nesly se jak vlečky za sebou převrácené vzhůru úbělem svých pěn. —

A kopce už hornaté a plné smrčin stavěly se vzhůru podél ní, vrstva za vrstvou se tak táhla v bílou dál a čím dále k severu, tím lehčeji, tím vzdušněji se táhly jejich hřbety na obzor, stále světlejší a bělejší se zdály v moři čistých paprsků, až do dálky se promítly a na obzoru stály šedé jako pohádka.

A znovu se rozhled úžil, žleby se rozbíhaly, žleby se sbíhaly, dno se rozvíralo a stahovalo a v jeho loktech stále ta krásná, stále ta hravá, hned světlem hned stínem se nesoucí křivka Jizery. Jako koketa převalovala se tu v zeleném svém loži měníc neustále svoje půvaby: hned těžká a mdlá, hned hravá a zlá, celá ještě rozlícená posledními bouřemi drala se soutěskami, hryla se lesy a šťastná zas, lehounká a živá vybíhala z lesů ven. Jak byla

Digitized by Google

svěží a mladá, neposedná, a milá v neustálém tom škádlení a vření, v neustálém tom zmítání a tanci vlnek a rýh —!...

A po stranách hory jí stály, mihaly se stromy, točily břehy, kraje se měnily, obrazy rostly, tam hřbet se převrátil, tam pahorek vylehnul v jasnu a pojednou zhasnul její blesk, vlak se dal v pravo, voda na levo a cesty jak háďata kroutily se podél údolí, lehaly stranou, plazily se dnem, hned travou se vinuly, hned do křoví lezly a znova se objevily a jakoby sekly ocasem svinuly se přes třpytivý řeky brod.

Celý její obraz vynořil se tu před zdivenými zraky, celý její průběh, celá její dráha, divoká a prudká tam na horách, kroťounká a hladká tu na úpatí k Labi spěchající doliny. A mysl ji provázela v letu na té cestě vzhůru, od olše k olši, od vrby k vrbě, po lukách, po skalách neustále vzhůru k severnímu nebi až tam, kde není ani vesnic ani měst a jen chaloupky se rojí po stráních, kde báje se rodí, žijou pohádky a trvá ještě jiný divně okrášlený svět. Až tam ji provázela duše v letu k samé její kolébce, k samému jejímu zřídlu a teprv tam, kde ji s pláčem svého děcka matka země rodí z lůna tvrdých skal — ztrmácená teprv si odpočala v letu a v tichém tom shovění křídel naslouchala prvním jejím hovorům...

Jak byla útlá, malounká a nízká tu v kamenné té tříšti tisícerých oblázků. A čím dále v údolí, tím prudčí byl její tok, tím divočejší břehy, mocnější a zuřivější její spád. Už nevzlykala, nevzdychala v stínu přicloněných kapradin, už nesténala, neplakala v tísni kamenných svých pout, vítězná a srázná jako bystřina horská s jásotem a v tanci hnala se svahem a bylo rozkošné na ni podívání, jak skučí a ječí, vzpírá se a pění, jak se vzdouvá a do vzduchu stříká, jak vztekle se bije o každý skok, jak s kamene na kámen splývá, rve se s balvany, lomcuje břehy, zápasí a řve, ještě se převrací, ještě se staví, slintá, pere se, šplíchá a pojednou za hrozného rachotu a divokého řvaní dolů se kácí a dole se drtí, bouříc jako Váh.

A pařezy příšerné jako medusy tam rozpínají svoje drápy, pstruzi jak jehly blýskají tam nad vodou, nebe se usmívá, slunce do ní svítí, klenou se hory, množí se les a zatím co Jizera celá jak bílými penízky poseta světlem se ubírá, tichounká se třese a měkkoučká se klade v klíny němých zátočin, zatím co vlna vlnu žene před sebou a voda jakoby se kolébala se strany na stranu se sklání... na březích chaloupky jí stály a dolů obrácené vzhlížely se v ní, po mezích krávy se pásly a zvonky provázely kolísavý její tok, na lukách ženy bělily prádlo a jakési dlouhé, neobyčejně velké přicloněným zrakem pohlížely do dálky.

Celé to panorama horského kraje jak přelud vznášelo se před zraky. Jizera, jakoby ji celou bylo vidět v jasnu — černé řetězy lesů jako mraky nesly tvary svoje kamsi za obzor, hrady vysoké a strmé hnaly vzhůru svoje vížky do oblak a zuby skal a trosky rozvalin, celé vesnice, celá města, minulost i přítomnost, pohádka i pravdy milé zdání, všechno jako sen přehnalo se duše hlubinou a Jizera jako fantom ohnivý plula středem toho ráje i jásajíc zrovna v rozkošném tom průvodu divukrásných hor, objímala stráně, celovala skály, veliká a slavná už nesla na sobě mlýny, živila továrny, hukotem zdravila města a zpěněná celá, unavená boje a, klesala pojednou v snivou jakousi lahodu hlubokých tůní a jakoby se ani nehýbala, ale těžká spala v klínu tichých míst za zvonění krav a kř u ptáků divokých dál se ubírala rozevřeným dnem, zasazujíc do luk zář á svoje zrcadla.

Digitized by Google

A v těch vidinách srdce i duše jakoby se vykoupala v těch zřídlech celá jako zmládlá vracela se z dalekých těch cest, přilétla zas na své místo zpět, ale už na všem zůstal milý ten přísvit blouznivého snění, nade vším a na všem jakoby utkvěla tajemná jeho zář a v jejím kouzlu i vzduch se měnil v jiný, i voda zářila jinak — divně se vyjímali lidé, divně lítali ptáci, tekla zrcadla vod... a celý kraj a celý nebes horizont zdál se pojednou vzdušnou jakousi fata morganou, v jejímž ohni jako oltář ohromný rozžíhal se všechen okruh vesmíru...

Jak to těm lidem planuly oči, svítily zuby, jak se jim to ruce třásly v kouři tlících doutníků!

Blížily se vesnice, vstříc letělo město.

Ještě ho vidět nebylo a už se hlásilo z dálky: tu kočárkem dětským, zavěšeným záclonou, tu milenci dvěma lásku svoji nesoucími za město, tam barvou rudých toalet, které se jak masky vyjímaly v jasu luk. Lodičky na vodách, idylky v hájích, rostly aleje, množily se domy — připlovala Boleslav — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Co tam čekalo lidstva!

A jen několik jich ubylo z vlaku. Dámy celé jakési pomačkané jak útržky hader lítaly z boků jeho ven, jiné čekaly už na ně a v náručí, jakoby je v mdlobách odnášely, kácely se s nimi přes perron, pak student jakýs seskočil s vozu, vandrovní, četník, stařičký kněz... A nové houfy, nové zástupy sápaly se po dvířkách, stékaly vozy, a všichni jako by jednou neseni byli myšlenkou, všichni jakoby jednu měli touhu, jeden cíl, všichni chtěli vzhůru, všichni chtěli tam po stupátku nahoru, odkud je trhaly ruce konduktérův a jako mrtvá házely jich těla zpět. A jako vlna když se vzbouří, vítr do ní uhodí, vzhůru se s ní vzepne a těžkou o břeh ji rozrazí — veliké to množství jen nalehlo o vlak a už se zas nazpět rozlévalo v bizzarní tu směsici těl, která tu stála, sebou zmítala, třásla se a jako ve vyjevení tupě pohlížela před sebe.

Co se stalo?

Nikdo nechápal.

Proč je odráželi?

Pokřikem proniknul i pláč.

Ale lidi, vždyť se tak netlačte, snad nás tu nenechaj...

Nenechaj', nenechaj'!

To nahlíželi všichni a přece pohazovali rukama, křivili ústa, mluvili zmatené řeči... Kdosi křiknul a celý ten zástup, stržen novou ranou všem společného otřesu, zakolísal sebou poznovu a srazil se v neproniknutelnou zeď. — A už jen ty oči bylo vidět roznícené, živé, už jen ty rty tam svítily odchlíplé a mokré a po tvářích bloudil divný jakýsi výraz údivu a smutku: proč jen to všechno je, co se to tu děje a jaký je smysl všeho toho výjevu.

Kolik minut je zpozdění?

Deset minut. To je nával, to je nával — opakoval k sobě stařičký kněz v staromodním kabátě a když se množství uklidnilo, zdálo se, jako by všichni v jednu pohlíželi stranu, všichni jakoby jedním mířili směrem: — — jedna jediná otázka jakoby tanula na mysli všech: kam to ti všichni lidé spějí, kam to jedou, co je rozloučilo a zase svedlo sem, jako včely z rozprášených kolem úlů pohorského údolí.

Digitized by Google

Nestačila jedna lokomotiva, připínali druhou, byla krátká ta nekonečná fronta povozů, stavěli jich ještě celý řad.

I vojsko tu stálo opodál a celé jedno procesí s Kristem na kříži v divoké ozdobě stuh a věnců zelených: sukně vykasané, rance na zádech, bachraté deštníky, zblácené hole, hlavy rozcuchané, prsa rozpásaná... tak tu všechno stálo osmahlé a černé, tak tu všechno čekalo i s tím Kristem na kříži, jakoby útokem chtěli vzíti vlak.

A byl to nyní překrásný výhled s hůry, když tak slunce padlo se strany, rozsvítilo vzduch a bylo jasně vidět v dálce ozářené boky vagonů, každý ten oddech dýmu, který se tam vzadu vinul komusi z úst — každý ten záblesk prstenu, který se tam kdesi rozžal na slunci, ruce sápající se po čemsi z vlaku ven a jiné táhnoucí se zase zpět po křísivém doušku vody prodané. — — Bylo parno v tom výsluní, teskno na duši při pouhém pohledu na sraženou tu massu pařících se zástupů. Lidé si stínili oči, posunovali hlavy, třeli si týl. Dáma dámě stírala s čela prach. A všechno se tu zrovna chvělo na slunci — tam ruka se vymrskla vzhůru a klesla zpět, tam kouř se vyvalil nad hlavu a splynul jako nic, šavle zařinčela o kolej, černý sklepník vyběh na slunce mávaje svým ubrouskem, čísi děcko vzpíralo se matce v náruči, druhé ve vzduchu si hrálo s balónkem, myslivec s puškou, horáci, paničky, dýmky, barevné zástěry, bílá čísi ruka vyzdvižená nad čelo, dáma s cvikrem, druhá s kloboučkem jak sníh, služky v hovoru, čísi v hadrech ovázaná tvář — — — všechno v jedno spleteno a slito jak mozaika živá pestřilo se na slunci i s tím parasolem bílým, rozestřeným uprostřed nad úsměvem růžového děvčátka...; a opodál stranou všeho toho důstojníků řad, jakoby ani nenáleželi k ostatním, ale sami sebou kreslili svůj kruh — ten paklíček tabáku vyňal z vypjatého záňadří a jako by šafránu přikládal, v prstech motal papiros, druhý v bílých rukavičkách popocházel sem a tam, šavlí okázale svítě na slunci, třetí za šerpu se bral a prsty hladil zlaté její třepení, jiný divně ceně zuby, svíral oči a kukátkem pohlížel do dálky a vedle něho kadet mladounký na ramenou nesl plášť a utahuje řemen pod bluzou tvářil se, jakoby už nespal osm dní... Každý ten pohyb, každý ten rys stopou nesmazatelnou vtisknul se jako písmo v otevřenou knihu paměti a všechno ba i ten telegrafní zřízenec s listinami v rukou, běhající perronem, i ten šef stanice, který stál opodál ořezuje lesklé svoje nehýtky, i ty dámy v oknech nádraží, vyložené v záclonách, i ten bělásek bílý, který sem zabloudil a chvíli se třásl nad zemí, i to děvče tam v brance zahrádky, i ty vlaštovky, přenášející se výsluním — všecko zdálo se tu nabývati nezapomenutelné jakési příkrasy světla a v hlavě jakoby se něco převrátilo, něco se v ní stalo, přísvit upjatého zření jako aureola utkvěl na každém tom pohybu, na každé té tváři, na čelech důstojníků, na rukou poutníků, na všech těch uzlech a holích, i vlak hořel v zlatém tom vznícení světla a chvíli se zdálo, že i lidé sdílí podivné to napjetí, nevyslovené otázky, nezodpovězené dojmy chvěly se jim ještě na tvářích a zástup stichnul pojednou a bylo jasně slyšet, jak pod strojem šustí pára, po stromech tikají ptáci, v písku se převrací list a snad i kdyby někdo byl dechnul, bylo by zřejmě slyšet jeho hlas.

Vítr foukal od hor, vzduch se jemně třás' — úsměvy bloudily po tvářích a všeho toho množství zmocnil se pojednou sladký jakýsi klid únavy, v jehož míru hověti se zdál i vzduch.

Pojednou zaskřípěly klouby vagonů, vlak sebou trhnul a zastavil. Všeho toho lidu zmocnil se šťastný jakýsi chvat. Jako na dané znamení

Digitized by Google

hnulo se celé to množství, trhly sebou hlavy, vzepjaly se ruce a cosi jakoby se splašilo v těch lidech, těla rychle se kladla na prsa, v polibcích loučila se naposled a byl to hotový vpád divochů, pravé přepadnutí vlaku: tam volaly ženy, tam křičelo děcko a celé to procesí, všechno to vojsko, všechny ty uzle, čáky, četníci, hole, ba i ten Kristus na kříži vystoupil do vlaku a všechen ten průvod dal se pojednou do zpěvu nábožné jakési písně, která se divně vyjímala v očadlých těch stěnách vagonů, a jakoby neměla dost místa, vyrážela okny ven a jako chorál široký zapadala v němý úklid svátečního odpůldne.

Za zpěvu ztěžka hnul se vlak s nesmírným tím nákladem v tupém úhlu ještě více k severu. — — A tu v náručí jej pojal jiný, zcela jiný kraj. Rozkošný, zelený, prostoupený horami, okrášlený lesy s černou ozdobou hradů pradávných, které v dáli na obzoru stály šedé jako sen. Jak se to barvila země, vzdouvala pole, voněl vzduch! Kopce se šířily — temena rostla, přes řeku slap se položil. Jizera byla jakási jiná, změněná, nová, vroubená vrbami, zlacená sluncem, nesla se jako stuha měňavá rozkošným tím údolem. — A lesy, lesy, na vše strany lesy, celý obzor byl jako věnec jimi posetý a kolem rozstříknuty mihaly se horské chaloupky. Ty rozkošné, malounké chaloupky hor, které už samy sebou měnily kraj v útulný ráj. Jak to z nich hleděla ta okénka malá, co poesie a snivé radosti dýchalo z těch došky ověnčených zdí. Cosi známého a vlídného hledělo z těch osamělých hnízd a jejich kouzlem i ta zeleň zdála se být živější, nebe hlubší, bohatším se zdál i vzduch. I vlak, jakoby nabýval veselejšího života, hučel jaksi družněji, hlouběji duněly mosty, tvářnost duše i věcí měnila se jako zázrakem. Cosi jako vůně rodného kraje vanulo z těch úbočin, všechno tu člověka vítalo, k němu se hlásilo, v těch končinách jakoby už někdy žil. Po těch cestičkách, lezoucích stráni, jakoby už někdy byl stoupal, v těch vodách se vzhlížel, celé to údolí jakoby bylo zelenou jeho kolébkou. — I ta chaloupka tam skrytá v náručí dvou náhoří, jakoby se zdála rodnou jeho chatou, poesie dětských idyl vanula tam z ní. Tentýž útvar komínu, tentýž obrys lomenic s korouhvičkou na vršku — — — ty cesty rozlezlé po stráních a ty kostely jako hračky urosené dnem — ty vísky spěchající výš a výš, změněná příroda, zdivočelé tvary, jakéhosi podivného lidu ráz — hory, hory to byly, hlásily se ze všech stran, i ten vzduch jakoby tam odtud dýchal na pozdrav a byl to ten obzor neklidný a živý, byla to ta země rozhoupaná, hravá, žlaby vydlabané věky, snivé úvaly, lesy roztahané prostorem, vrch za vrchem, vrstva za vrstvou jako amfitheatr kladly se ty jejich srázy kolem do kola, neustále blíž a blíž stahovaly se ty vlny jejich dolů, zeleň slévala se po nich a překrásná vůně zvedala se z jejich lůn. — A vodu, vodu bylo cítit odevšad, prsa ji ssála, ústa ji pila proniknutou chladem, provanutou dechem pryskyřic a bedra jakoby se napila divokého jakéhosi nápoje, vypjala se na celou šíř a jakoby po novém toužila doušku horského toho vína, hlava naklonila se opojnému tomu zdroji ještě blíž, víčka klesla a duše letěla výš, mysl se nesla, nabývala vzletu a srdce div nejásalo, srdce div neletělo naproti těm horám zlaceným, stojícím tam na pokraji světů ještě krásnějších.

Hory, hory to byly, hory zelené, hory svaté, povídalo to všechno i srdce i oči, duše i krev, celé to okolí, všechny ty háje, potoky, pastviny, bystřiny, lesy a nejvíce ten vzduch rozkošný a zdravý, který opíjel a zrovna dusil, jako mocnou vlnou zachvacoval dech. —

A vlak stoupal tou vůní nahoru, vlak se brodil tím mořem rozlitého

Digitized by Google

výdechu hor a Jizera jako družka jeho věrná jemu neustále po boku, provázela jej po té cestě vzhůru a hory, hory defilovaly oknem jedna za druhou — mraky stavěly se na jich temena a — — —

— Turnov, Turnov šířilo se od vozu k vozu . . .

Trosky, Valdštýn, Hrubá Skála, Rohozec, Kozlov, Friedštejn, Kosť — známá jména, známá krajina, ta věčně mladá, věčně zelená kolem Turnova, ověnčená hrady, posvěcená kouzlem starodávných pověstí — ležela tu před námi. — Vlak se zastavil, byl v samé duši toho kraje.

Nerad jsem se loučil s ním. — Jako by byl býval můj, rozhlížel jsem se naposled nepřehlednou řadou jeho povozů . . . Zpěv posud se tak linul z otevřených vagonů, nábožný ten chorál posud tak zapadal v němý úklid svátečního dne a vlak jakoby se loučil tou písní se všemi, kdo opustili jeho práh, všechny naposled ještě pozdravil bílým chocholem dýmu, pohled naposled ještě vyhledal to okýnko tam zeleného vagonu, kterým se tolik přehnalo obzorů, tolik zjevilo snů, a když zmizel a už jen z dálky slyšet bylo rachotivý jeho zvuk, cosi jako smutek lehlo na duši . . .

Z dálky letělo vzduchem poslední jeho výsknutí.

Nová česká poesie.

F. X. Svoboda:

Noční sněni.

Jen polo spím, sny ještě v mysli mám.
Cos kmitá v duši mé . . . Kraj dlouhý tady,
nerovný,
i smutný, nejasný,
v něm dvorec . . . Ach, ten znal jsem,
[dokud mladý
jsem v krajinu tu někdy jezdíval.
Ba jasně vidím střechu, pavlač, stěny,
vjezd úzký a strom k němu přikloněný.
I lidé dvorce rostou v paměti,
dvě dcery vdané, chleba oběti;
jich útlých těl a něžných pohledů
vzpomínám, i jich mužů necitelných.
A pána vidím s vousem šedivým
i paní v čepci se psem škádlivým . . .
Zda žijí ještě? ptám se zbožně.
A v hrudi mé se žal teď probudil,
stesk, že též zahynu . . . Tak mocný byl
a živý, jímající, a tím mocnější,
čím život můj se prázdnější být zdál,
čím marnější dřív, zbytečnější dál.

Píseň domácí.

Jak je to: Slunných dní?
nemáme ještě.
Měsíčné noci jen,
a po nich temný den
chladného deště.

Po nebi do dáli
putuješ milý,
po nebi rozpjatém,
záhadném, hvězdnatém,
měsíci bílý.

Dlouhé tvé paprsky
tiché a jemné
zapadnou ve hruď nám,
ke zhořklým hlubinám,
v starosti temné.

Zahřejí, zavlaží,
sny mírné vzbudí,
a radost těkavá,
vláčnatá, mžikavá
plápolá hrudí.

Jako ty loudavě
naše sny žijí,
a jak tvá zajde líc,
prořídnou, v dávné nic
lehce se svijí.

Digitized by Google

Nástin filosofie Bedřicha Nietzsche.

Napsal Petr Gast. Přeložil Gustav Dutka.

V Nietzschově životě lze rozeznávati tři období: první, označené spisem Die Geburt der Tragödie a Die unzeitgemässen Betrachtungen (— 1876), druhé, sahající od Menschliches, Allzumenschliches až k Die fröhliche Wissenschaft (— 1882), třetí konečně období Zarathustrismu.

Nechť jest období prvé vnitřně bližší období třetímu, nesmí se přec nikterak obratu ke druhému rozuměti tak, jak mu bylo mnohokráte rozuměno: jakožto přiblížení se k těm názorům, které Nietzsche dříve potíral sám. Nietzschův směr zůstává spíše ve všech třech obdobích týmž: mění se jen přibývající znalostí světa, abych tak řekl, jeho důvěra ve mnohé prvky, na které s počátku také spoléhal při svých plánech do budoucnosti.

Společné všem obdobím jest bezohledné zavrhování našeho demokratismu. Kdekoliv jej Nietzsche našel — ať v panující (křesťanské) morálce, ve společenských snahách, v literatuře i umění naší doby, neb i v jejích empirických vědách, tu pocítil odpor. V demokratismu viděl nejzřetelnější známku úpadku, především nedostatku mohutného smýšlení, nedostatku vynikajících, směrodatných lidí, a za nejnešťastnější pobloužení, jaké jen může býti, považoval předsevzetí, opraviti společnost lidskou na př. od třetího neb čtvrtého stavu (místo od nejhořejších), nebo povznésti muže emancipací ženy. Ponížení vyšších stavů ve prospěch nižších bylo mu ne povýšením nižších, — nýbrž rovněž ponížením těchto nižších stavů. (Nietzsche věděl velmi dobře, že vyšší stavy jsou obyčejně zastoupeny nedostatečnými osobnostmi; v zásadě však považoval zřízení stavovské za nutné, neboť druhé hodnostní roztřídění lidí — ideální, dle jejich nejvnitřnější hodnoty — má v onom zevnějším svůj nástin a míti musí.) Duševní ráz, směr nějakého věku musejí udávati velicí lidé; není-li jich, pak se stane život lidu bezhlavým a bezúčelným; massa není s to, dostati ze sebe velké imperativy: myslí sice na zpohodlnění zevnějších životních zařízení, ale ne na rozněcení duše, jaké způsobují velké úlohy a naděje. Jediný prostředek, který ještě dnes je s to mysl celých národů přivésti v rozmach, jest válka. Ale jsou ještě zcela jiné, vznešenější prostředky! Nietzsche přicházejícímu věku takové prostředky a úlohy ukazuje. — Byl aristokratem do posledního záhybu své duše. Kdyby se byl zrodil ve věku, jenž by byl měl skutečné pány, byl by se ihned stal tím, čím se chtěl jednou státi: mužem činu, zakladatelem řádu, kolonisátorem. Zrodiv se ve věku našem, musel se nejprve státi učitelem a filosofem, — to neznamená u něho nic jiného než objasniti nejprve soustavně odlehlost mezi sebou a současným světem, mezi vznešeným a obyčejným, mezi lidskými cíly a naší bezcílností. Avšak již tato vyhledávací činnost — třebas měla býti jedině jen předehrou k jeho vlastnímu životnímu dílu — zařaďuje Nietzsche mezi nejvznešenější učitele lidstva; ano, můžeme klidně říci: jeho spisy jsou v každém ohledu nejvyšší školou vznešenosti, která kdy na zemi byla, — a literatura, jako německá, která může tento poklad sobě přičísti, stoupá tím sama v hodnotě.

Každá myšlenka, každé slovo Nietzschovo má svůj vlastní, hlubší, propracovanější smysl než u dosavadních filosofů a mravnostních kazatelů. Jejich myšlení spočívalo na lidských a „příliš lidských“ předpokladech. Oč

Digitized by Google

chtěli jíti výše, to bylo — morálně — vytvořiti „dobré“ lidi, — duševně — vytvořiti lidi, kteří se (při bližším přihlédnutí) měli na základě obzvláštních poznatkových theorií se světem srovnati opět jen dle zásad, jež pocházely také z ducha a morálky lidu. Rovněž oním „svatým“, kterého nám Schopenhauer předvádí jakožto nejvyšší typus lidstva, jest lid: usiluje o něco, co jest u pravého mudrce jen vedlejší věcí; těžiště svoje klade v odříkání, popírá, — kdežto mudrc jde dále až k tvrzení, k tvrzení světa velkých pohnutek a duševních radostí, jichž osvojením nízký zájem o „tento“ svět padá sám sebou. Jenom toto vedlejší, toto mizení nízkého zájmu bylo od lidu a náboženství spatřováno a kladeno za snažení hodno: vlastní jádro mudrce muselo jim ujíti, neboť neměli v sobě ničeho podobného.

Nietzsche neobrací se ani na lid, ani nechce jeho okruhy bezprostředně rušiti; naši dnešní zběsilost, poučiti lid daleko nad jeho potřebu a talent, považoval dokonce za škodlivu, za podkopávání národní síly. Co Nietzsche chce, jest: — pomáhati nade vším lidem vypěstiti třídu lidí plnou moci, ducha i duše, jejíž pouhé bytí bylo by už s to snížiti jalového, beznadějného ducha naší doby ke všednosti nejnižšího druhu, — vedoucí třídu lidí, která nehledá smyslu života v nejmožnějším zdokonalení pohodlí a svůj duševní ideál v učenosti, nýbrž v nejvýše mohutném osvědčování vůle a ducha, — zkrátka hrdinnou třídu lidí, novou šlechtu! Nejvznešenějšího výrazu nalézá tato myšlenka v Zarathustrově učení o „nadčlověku“.

Pro nechápavé duchy, kteří nejsou s to sami od sebe Nietzsche následovati, budiž hned zde podotknuto, že „nadčlověk“ není žádnou rozplozovací specialitou. „Nadčlověk“ jest symbol, — symbol, který má pro různé lidi různý význam, podobně jako pojem „Bůh“ mohl býti od unitářů až k pantheistům různě chápán. Jednotlivý člověk může míti pouze účast na „nadčlověku“, ale ne nadčlověkem býti.

Základní učení zarathustrismu jest již obsaženo ve spisech Die Geburt der Tragödie a Die unzeitgemässen Betrachtungen: — přece však nemohlo při jejich prvním objevení býti vyčteno neb dokonce pochopeno. Nikdo ho neměl, kromě Nietzsche; současnému světu bylo pracizí. Teprve nyní, od pozdějšího Nietzsche, dostávají i vydávají ony dřívější spisy své pravé světlo; teprve nyní poznáváme, do jakých dálek a hlubin již tehdy vnikl jeho duch — a poznáváme také, jak mylná byla jeho víra, že bude moci již pouhým napovídáním vzbuditi ve čtenáři ony nesmírné řady myšlenek, které jeho duchu se vynořily! Čtěme na př. oddíl Schopenhauer als Erzieher. Tento spis pojednává skoro výhradně o Nietzschovi, jakým jednou bude, — a jen na málo místech o Schopenhauerovi, jakým skutečně byl. Schopenhauerovi se nedostává právě těch tahů, které v něj Nietzsche ze svých vlastních prostředků vbásnil. Jest sice velkou zásluhou Schopenhauerovou, že do popředí vsunul dynamickou stránku světa a pomohl znehodnotiti všecko intelektuelní, všecku pouhou mozkovou filosofii: ale příliš ještě vězí v morálních a učeně dogmatických předsudcích, než aby mohl tuto myšlenku rozvinouti ve velkolepost a spravedlivost. Nietzsche hledí se zcela jiné výše na bytí: nejsa vázán schopenhauerovskou těsnotou, oním bludem, že v empirickém jednoduché jest pravé, především jsa zbaven oné schopenhauerovské neláský a beznadějnosti, pro kterou není budoucnosti a ze které nemůže vzrůsti nic nového a původního. Nietzschova plodnost není krásněji dokázána jak oním způsobem, jímž patří ve spise Schopenhauer als Erzieher na tohoto velikého steriliséra. Tato kniha přímo slibuje zarathustrismus, jest to Also sprach

Digitized by Google

Zarathustra v jiném, méně vyvinutém nářečí: ano i „nadčlověk“ se v něm objevuje. — Avšak který čtenář tehdejší byl by tušil, nač zde bylo naráženo? Tato místa byla brána za jalové výklady. Ale Nietzsche negoval vždy z positivního, z ducha učení, které jest jeho původním vlastnictvím a pro které nám mohl zjednati smysl a porozumění teprv dlouholetým objasňováním.

Někteří hlupci, kteří slyšeli, že každý filosof musí míti svou „soustavu“, myslili, že říkají něco duchaplného, když předhazovali Nietzschovi nedostatek takovéto soustavy. Jak soudil o dělání soustav, jest známo: považoval to za něco nečestného; mohl se v pozdějším svém věku smáti, když postavil vedle sebe Schopenhauerovu soustavu, která vrcholí ve svatém, a Schopenhauerův život, jenž byl ovládán zásadami, obsaženými v jeho Maximen zur Lebensweisheit, a které tvoří tak opak morálky svatého. (Budiž mi rozuměno: nesmál se Schopenhauerově soustavě, tím méně Schopenhauerově životu, — smál se neshodnosti obou.) — U Nietzscha byl život i učení jedním. Shoda, „soustava“, jednota jeho myšlenkového světa má kořeny v jeho charakteru a jeho obrovitém směru. Není to dosti soustavou? — Myslím, že jest to více, než co vykonali obyčejní pěstitelé soustav, zvláště filosofujícího Německa. — Jako Nietzschova osobnost dle její duše byla první a základní věcí v každé jeho větě, a jeho tak vynikající myšlenková práce jen k tomu sloužila, aby sdělila hnutí této velké duše, tak i pohlížel na každého člověka a především na jeho sílu mysli, kterou obsahoval. Pátral po lidech a ne po mozcích. Jeho snaha směřuje mnohem méně k tomu, aby světu tak neb onak rozuměl, jako k tomu, aby jej tak neb onak utvářil. Filosofie jest mu nekonečně více než pouhou vědou: — jest mu především záležitostí mysli, věcí nejodvážnějších popudů. Filosof nikterak pouhý divák, pozorovatel a zevšeobecňovatel: nýbrž — filosof jakožto zákonodárce a velitel na všech polích lidského i národního života — to jest Nietzschova myšlenka.

Jak tuto myšlenku vyjadřuje, v tom vězí to, co dělí od sebe všecky tři doby jeho spisovatelské činnosti.

V prvých pěti spisech uvádí tuto myšlenku z větší části přímo ve styk s poměry své doby. „Staví se na trh“, navazuje svou ohromnou myšlenku na věci nejblíže ležící, věří v publikum, kterého tu ještě nemohlo býti. Z opačného účinku poznává, jak se velice klamal ve svých posluchačích. Odvrací se, praví si jako Zarathustra: „Nemluv k lidu, — mluv k průvodčím! K průvodčím, kteří tě následují, poněvadž chtějí následovati sami sebe.“

Ve druhém období píše rovněž jen pro sebe, bez ohledu na řečnické a jinaké literární nároky svého denního čtenářstva. Za své publikum vyhledává si vybraný počet řídkých lidí. Co jej náhle z nesmírného okrsku jeho vědění a jeho zkušenosti upoutá, které poznatky, které perspektivy mu tu vysvitnou, kterými nadějemi jeho srdce se rozplamení, — to bezprostředně ve chvíli nadšení tužkou zadrží, po většině v chůzi, venku. Vlastních knih už neskládá: zříká se uměleckých přechodů, všeho myšlení ad hoc; věří v dostatečné stavitelské umění čtenáře, že z vlastní moci provede obrovskou stavbu, v kterou se chtějí tyto myšlenky spojiti. Píše sentence a aforismy, — samé v sebe uzavřené kabinetní a mistrovské kusy, které hledají sobě rovna již v jazykovém a formálním ohledu. Tyto kusy spořádané předává tiskárně, — méně aby si hledal posluchačstva, jako spíše

Digitized by Google

aby se jich zbavil, aby na ně zapomněl, aby nabyl nového místa pro nové myšlenky, aby tím, co vykonal, nebyl rušen v tom, co ještě vykonati má. Vyšlých svých spisů skoro už nikdy nečetl; jako ve všem byl i v tomto divákem raději vpřed než vzad.

Třetí období jde od početí díla o Zarathustrovi (v zimě 1882—3). Znakem jeho jest nabytá jistota sama sebe. Nietzsche žije a pohybuje se tu ve své říši; má pro sebe svou vlastní kulturu, — onu kulturu, na kterou prorocky ukazovalo jedno z nejznamenitějších míst spisu Die unzeitgemässen Betrachtungen (II. oddíl, str. 78) a o níž měly tušení teprve jen nejřídčejší a nejodvážnější exempláry tehdejšího lidstva. Ani jednomu, kdo už byl pro atheismus dosti neohrožený, neukázaly se všecko měnící důsledky, ku kterým musí vésti během století pád víry v boha. Nietzsche jest prvý, který tu vidí vůbec mravní záhady; Nietzsche je prvý, který z veliké duše a z nikdy nebývalého psychologického ostrovtipu učí morálce atheismu, — dionysské morálce, která právě tak vysoko činí nad časovou morálkou křesťanskou jako atheismus nad víru v boha. Sám Schopenhauer — poslední opravdově veliký a vážně pojímající atheista — neměl ještě ani potuchy o této úloze. U něho právě vidíme spíše křesťanskou morálku odloučenu od víry v boha a připoutánu na atheismus! Jeho nejvyšším typem člověka jest atheistický svatý s vůlí uvadnouti a na vždy zajíti — biologicky tvor úpadkový! Schopenhauer stojí jakožto morální filosof pode jhem doby romantiky francouzskou revolucí rozprostřené a k devotismu se vracející, do níž padlo jeho mládí. Hlavou atheista, srdcem křesťan! K tomu věří následkem své neschopnosti k historickým vývodům v morálku jako v něco metafysického, pro všecky časy pevného. Tato metafysikova víra právě mu překáží, aby byl jakožto atheista produktivní na poli morálky. Praví-li, „morálku kázati jest lehko, morálku odůvodniti těžko“, uznává, že obě mocnosti jeho filosofie (moderní atheismus a stará nedotknutá morálka) nebyly s to zploditi ze sebe něco nového, třetího. Nejenom že nekázal morálky atheismu, — ani nerozluštil oné čistě vědecké úlohy, aby svou křesťanskou morálku odůvodnil, to jest uvedl ji na přijatelné psychologické a historické základy. Učiniti závislým na svém životě vyšší osud budoucího lidstva, napadlo mu právě tak málo jako ostatním dosavadním atheistům. Přemnozí z těchto ostatních atheistů škodili dokonce vážnosti atheismu — vážnosti onoho způsobu myšlení, na kterém jedině se mohla postaviti spravedlivá, od hrubých chyb očistěná znalost přírody.

Má-li Schopenhauerův život antický ráz, obětuje-li se své filosofii, žije-li stoicky, neodvisle, u přísné sebekázni: vidíme naproti tomu mnohé jiné atheisty v úpadku.

Jejich mravní kostra není dostatečně silná, aby vzdorovala bouřím pochyb nebo dokonce jimi byla zocelena. Zajdou-li až k nadějím a utopiím, vypadnou tyto dle jejich nejvlastnějšího obrazu, a dosáhne-li jejich zpustlost konečně onoho bodu, kde jim ničeho už nesvítá z lidské velikosti, kde v nich již byla uhašena stará Prometheova jiskra, pak prohlašují s naivní nestoudností: že jest již vůbec veta s důstojností lidskou!... Nemůže býti, ba nesmí už býti velikých lidí — mínil J. W. Draper svými americkými brejlemi. Atheismem otvírá se ráj šosáctví a pohodlnosti — učil Strauss na upokojení německých přepychových lidí, a Bebel diletantičtěji, na upokojení lidí malých. — —

Digitized by Google

Není slov, která by vyjádřila Nietzschovu hrůzu před tímto rychlým úpadkem. Již pohled naň činil jej chorobným. „Jakže? Člověk stává se menším! Muž se zženšťuje! Všichni baží po štěstí a pohodlnosti lenivců a lidí bez důstojnosti, — místo po nejvyšším napjetí sil a sebepřemáhání! Utrpení (a tím i jeho protivný pól: radost) budiž umenšeno a dle možnosti odstraněno — zkrátka: ať přijde říše malátnosti a střízlivosti, říše krotkosti a ochablosti, mělkosti a neplodnosti, vytoužená země lehkovážných a všedních, říše impotence!“

Tento opovržlivý ideál líčí Nietzsche na 15.—17. stránce spisu Also sprach Zarathustra. Lid, jenž nemá pražádného povědomí své vlastní sešlosti a ještě méně jest schopen viděti nad sebou lidský ideál, jímž se neuráží oko člověka opravdu velikého, — ten lid vysmívá se Zarathustrovi, když mu káže o svém opačném ideálu, o nadčlověku. „Po čem vy toužíte — to vše jest bída a kal a mizerná pohodlnost. Váš ideál já zovu posledním člověkem: neb s ním to jde dolů, — dolů k opici a opět dále k rybě a červu. Váš člověk jest něco, co musí býti ne vyžadováno, nýbrž přemáháno! Já vás učím člověku, který jest nad vaším, a jenž jest i nad největším z dosavadních velikánů, — neboť i ti byli vám vždy ještě příliš podobni. Já vás učím člověku nejbohatší duše, nejhlubšího ducha, nejvyšší nábožnosti. Jen ten, kdo zří velikou souvislost věcí, může býti nábožným; jen ten, kdo přehlédá dlouhé řetězce příčiny a účinku, může přibližně věděti, co jest lidstvu na škodu neb na prospěch, může věděti, co jest dobré a špatné. Krátkozraký, pověrečný, věřící nemůže býti nábožným, — ač nerozumíme-li nábožností vzdychání a oslazování. Krátkozraký uvízne ve všem, kazí vše, nechává vše běžeti, jak to běží. Osud lidstva leží u něho v rukou božích. Osud lidstva byl posavádě ponechán bezmyšlenkovitosti, náhodě. Kam to vede, vidím na vás: váš život, jakkoli jest čilý, nemá smyslu, nemá cíle; — otáže-li se vás kdo, proč, nač, k čemu žijete, umíte jen odpověděti: „Bažíme po štěstí, po pohodlí všech! Ale je to jaký cíl? důstojný člověka? — tím jste jistě nevrhli pohled ani nad obzor zvířete!“ — —

Jest přirozenou věcí, že se všickni, vyjma několik málo, spiknou proti muži, který položí nejvážnější, nejsvětější a zároveň nejnepříjemnější ze všech otázek svědomí — otázku: „Jaký cíl má váš život nad zvířecký cíl sebezachování? Jaký účel má vaše vzdělanost?“ — Ať pohlédneme kamkoliv: nikdo neučí tomuto cíli, tomuto účelu. Nejméně ti, od kterých se to nejvíce očekávalo: naši sociologové. Ti pojednávají skoro jen o pohodlnějším bytí nižších stavů, o rozdělení statků, které by méně vzbuzovalo závist, a nechávají mezeru, která as povstává odumíráním náboženství, vyplňovati čtením časopisů, popularisovanou přírodní vědou, koncertem, divadlem a slavnostmi. Školy rovněž neučí onomu účelu. Církev — chová alespoň náladu, z které chce býti vyhlídnut a znovu postaven. Jenom veleduch znal tento účel; byl proto veleduchem, že žil dle tohoto účelu, nebo lépe: žil dle tohoto účelu, že byl veleduchem.

Stále nalehavěji ptá se Nietzsche: K čemu toto úsilí, tento ohromný aparát lidské vzdělanosti? Kde jest cíl lidstva?

Eduard von Hartmann, jenž si tuto otázku rovněž předložil, odpovídá: Cíl lidstva, „úplné vítězství logického nad nelogickým“, musí v jedno spadnouti s časným koncem světového procesu, soudným dnem. (To jest: čím později a čím s opotřebovanějšími silami žije nějaké pokolení, tím více se

Digitized by Google

může honositi, že jest cíli lidstva blíže! — tímto cílem jest zakrňující, vymírající člověk, úpadek lidstva, „vykoupení světa“.)

Kdyby toto bylo cílem lidstva, pak by nebylo nijakého popudu bažit po něm: spíše nemohlo by lidstvo nic lepšího činiti, než překaziti jeho dosažení všemi prostředky. Jen neduživci a starci by ještě snesli vyhlídku na takový „cíl“: neboť čím je životní síla slabší, tím je hlubší bázeň před zahynutím, tím hlubší chtíč vésti dále svou slabou bytost; — a čím mocnější a statnější vůle, tím menší bázeň před nebezpečím smrti, tím větší nenávist ke všemu slabému a zbabělému. Hartmannův „cíl“ světového procesu, kdyby v něj bylo věřeno jako v pravý, mohl by dohnati všecky silné do zhnusení života, v samovraždu a vydati zemi braku lidstva.

Vskutku se často zdá, jako bychom byli na této cestě a jakoby už nebylo žádných srdcí, ve kterých by se volání Nietzschovo ozývalo.

(Příště dále.)

Ostravsko-karvínský uhelný revír.

Sociálně-statistická studie. Napsal Oldř. Bukovanský.

(Pokračování.)

Jako celá výroba uhelná v ostravsko-karvínském revíru nabyla velkých rozměrů dnešních v posledních 30 letech, tak zároveň v době té vzrostl přiměřeně počet dělníků a sice vždy v tom poměru, že asi $^1/_3$ všech připadá na havíře, více než $^1/_3$ na táčkáře a vozače, poslední necelou $^1/_3$ tvoří pak dělníci nad zemí pracující, řemeslníci, nádeníci, ohrabovačky a j. Počet v jednom roce zaměstnaných dělníků není ovšem po celý rok stálý, ježto mezi dělnictvem jest ustavičná fluktuace, která zejména před léty ztěžovala výrobu, bráníc ustavení se pevného kmenu zručných dělníků. Také mladí pracovníci, opustivší školu a do práce nastupující, nemálo podporují neustálou změnu v dělnictvu.

Dělníků (bez rozdílu pohlaví, věku a zaměstnání) bylo v revíru tomto zaměstnáno:

r. 1862	6916	r. 1887	16079
r. 1872	11686	r. 1890	19573
r. 1876	11216	r. 1891	21474
r. 1881	14262	r. 1893	21558

V ponenáhlém vzrůstu tomto činí výminku pouze léta 1872—1876; ubylať od světové krise r. 1873 v těchto letech 4% dělníků. Výroba uhlí vzrostla však v době té o 26%, jak dříve ukázáno; jedinou příčinou nepoměru mezi zvýšenou výrobou a úbytkem pracovníků je zvýšená výkonnost práce (podíl jednotlivého dělníka na celkové výrobě) zbylých nepropuštěných dělníků, která stoupnula o 31%. Na váhu při zjevu tomto ovšem padá, že po zmíněné krisi propuštěni byli právě asi nezpůsobilí a slabí dělníci, takže zvýšená výkonnost práce o 31% je částečně také rázu negativního; na druhé straně přirozeně výkonnost práce i positivně vzrůstá, ježto dělníci, vždy více se ustalující, se zdokonalují a nabývají většího cviku, při snížení mzdy pak snaží se intensivnější prací dosíci opět bývalé její výše, by nemusili životní míru svou snížiti. Poměr počtu dělnictva zaměstnaného a výše vytěženého uhlí udává průměrnou výkonnost práce:

Digitized by Google

Rok	Vytěžené uhlí v metr. cent.	Počet dělníků	Výkonnost práce v m. c.
1862	5,992.000	6916	866
1872	11,992.346	11686	1026
1876	15,074.300	11216	1344
1882	26,177.173	16084	1626
1884	30,498.514	17706	1722
1893	48,720 000	27558	1767

Na stále se zvyšující výkonnost práce má ovšem také příznivý vliv větší užívání strojů při dopravě, jak dříve ukázáno. Větší výkonnost práce znamená větší vysilování těla a měla by míti proto vliv na stejnoměrné stoupání mzdy, aby ubraná tělu dělníkovu síla byla dostatečně nahražována lepší výživou, a zároveň na pracovní dobu, aby vysílenému tělu dostalo se nutného odpočinku. Zatím v praxi ani pracovní doba se nesnižuje, ani mzda v poměru k výkonnosti práce nestoupá. Pokud mluvíme o výkonnosti práce při hornictví, máme na mysli výkonnost průměrnou, neboť výsledek individuelní práce závisí tu nejen na snaze dělníkově, nýbrž i na činitelích vnějších, jako na mohutnosti sloje, na položení těla horníkova při práci, pracuje-li dělník v kamenitém oddílu, neb jiném přístupnějším, a konečně ovšem na druhu zaměstknání; musila by se tudíž individuelní výkonnost práce vyšetřovati pokaždé zvláště a se zřetelem ku všem těmto okolnostem.

Hmotné postavení dělnictva jako všude odvislým je od výnosu celé výroby a od způsobu jeho rozdělování mezi výrobní činitele. R. 1893 celá produkce 48,720.000 m. c. tvořila hrubý výnos 18,130.516 zl. Výlohy obnášely celkem:

dříví	986.446 zl.	Hrubý výnos	18,130.516 zl.
uhlí	706.743 „	výlohy	2,276.499 „
světlo	163.547 „	zbývá	15,854.017 zl.
třaskaviny	419.763 „		
celkem	2,276.499 zl.		

Suma 15,854.017 rozdělena jest mezi podnikatele a dělníky v ten způsob, že na mzdě dle úřední zprávy*) vyplaceno bylo 9,367.848 zl., tedy 59%, podnikatelům (9) pak připadnul podíl 6,486,169 zl., tedy 41%, z něhož platí kolem 250.000 zl. daně. Dělníci žádají zvýšení mzdy o 25%, takže by pak výnos 15,854.017 zl. — zůstaly-li by dosavadní ceny uhlí nezměněny — rozdělen byl tak, že 73% t. j. 11,709.810 zl. tvořilo by mzdu, podnikatelé by obdrželi 27% t. j. 4,144.207 zl. Ježto výnos každoročně vzrůstá, stoupalo by stejnoměrně i číslo mzdy a podíl podnikatelů.

Pokud se týče mzdy samé, stoupá, ač vždy jen o nepatrné obnosy, stále. V letech 50. obnášela normální mzda u havíře 60—75 kr., u tačkáře 35—40 kr. za 8 hod. směnu; se zvýšením výroby a vycvičením dělníků se přirozeně zvýšila, ač jenom nominelně; neboť životní prostředky se v revíru následkem stále se vzmáhajícího průmyslu a hromadění obyvatelstva tak zdražily, že mzda, po stávce r. 1890 poněkud zlepšená, sotva stačí na uhražení nejnutnějších potřeb. Příčiny smutného života dělníků vězí ovšem také jinde než pouze ve mzdě, o čemž později bude řečeno.

Statistika dra. Karpelesa**) vyměřuje mzdu takto:

V revíru Ostravském mělo r. 1891 z každého 1000 havířů v jednotlivých měsících na mzdě:

*) Citovaná v Zuschrift. 1894

**) Die Arbeiter des mährisch-schlesischen Steinkohlen-Revier I. B. 2. str. 153.

Digitized by Google

zl.	leden	únor	břez.	duben	květ.	červ.	červec.	srpen	září	říjen	listop.	pros.
0—10	21	11	11	8	12	6	10	6	18	14	8	7
11—20	30	30	47	11	25	26	17	31	34	28	20	32
21—30	146	122	176	51	108	85	61	104	75	114	92	119
31—40	285	330	351	174	287	229	194	227	207	257	278	335
41—50	297	314	286	318	311	342	348	324	326	309	295	293
51—60	145	127	103	288	171	223	243	196	220	204	184	151
přes 60	76	66	26	150	86	89	131	112	120	71	123	63

V revíru Karvínském mělo r. 1891 z každého 1000 havířů v jednotl. měsících na mzdě:

zl.	leden	únor	břez.	duben	květ.	červ.	červec.	srpen	září	říjen	listop.	pros
0—10	19	12	16	10	22	10	10	15	23	21	7	8
11—20	41	76	122	38	99	37	40	82	84	59	37	67
21—30	291	364	433	218	383	271	230	325	342	314	266	355
31—40	411	333	280	392	345	402	380	351	344	369	370	359
41—50	162	150	93	209	97	188	206	153	141	157	198	143
51—60	50	46	34	87	30	55	81	47	40	45	88	43
přes 60	25	19	22	46	24	37	53	27	26	35	34	25

Ježto poměry od r. 1891 celkem se mnoho nezměnily, je viděti, že v revíru ostravském nejčastější mzda havíře pohybuje se v mezích 30—50 zl. měsíčně, v revíru karvínském 20—40 zl., slušná část dělníků má až 60 zl. i více. Mzda tato je také pro rodinu havíře s několika dětmi vzhledem k drahotním poměrům, v revíru panujícím, právě nutnou, aby slušně žíti mohla. Avšak mzdy nedosahující u havíře 20 zl., ba dokonce ani 10 zl., jež poměrně ještě velmi četně, zejména v revíru karvínském se jeví, jsou přece jen symptomem bídných hmotných poměrů dělnictva; neboť havíři jsou ze všeho dělnictva ještě nejlépe placeni. Pokud se týče tačkářů, udává táž statistika:

V revíru ostravském mělo r. 1891 z každého 1000 tačkářů v jednotl. měsících na mzdě:

zl.	leden	únor	břez.	duben	květ.	červ.	červec.	srpen	září	říjen	listop.	pros.
0—5	45	29	24	25	39	27	24	36	27	39	21	16
6—10	51	50	83	33	58	38	43	45	58	63	48	39
11—15	114	180	291	91	163	118	77	117	111	154	106	214
16—20	246	368	321	266	366	342	279	328	320	268	345	416
21—25	305	259	186	307	232	285	333	301	293	281	327	214
26—30	167	87	60	164	87	116	146	111	113	121	103	58
přes 30	71	26	34	113	55	74	97	61	77	73	49	43

V revíru karvínském mělo z každého 1000 tačkářů v jednotl. měsících na mzdě:

zl.	leden	únor	břez.	duben	květ.	červ.	červec.	srpen	září	říjen	listop.	pros.
0—5	32	42	33	36	50	33	33	35	52	55	43	45
6—10	68	89	98	49	100	61	63	65	87	79	62	83
11—15	215	273	364	129	274	169	158	230	246	163	162	284
16—20	363	345	318	347	321	354	318	340	313	340	337	323
21—25	210	176	133	256	173	228	239	206	193	231	243	169
26—30	79	50	35	116	57	110	118	84	83	89	102	67
přes 30	32	24	19	67	25	45	70	40	26	43	50	29

Nejčastější mzdou tačkářů je v ostravském revíru 15—25 zl., v karvínském 15—20 zl., slušný počet tačkářů v ostravském revíru dosahuje 30 zl., avšak opět velký počet spokojiti se musí s mzdou pod 15 zl. měsíčně, zejména opět v karvínském revíru. Důlní tesaři a řemeslníci vůbec mají mzdu přibližně s havíři stejnou. Ohrabovačky vydělávají v ostravském revíru nejčastěji 10—15 zl., v karvínském 8—15 zl. měsíčně; jsou však velmi mnohé případy, kde mzda jejich nedosahuje ani 5 zl., ba ani 3 zl. Nádenníci v ostravském revíru mají na měsíční mzdě nejčastěji 20—35 zl., v karvínském 15—25 zl., ovšem mnozí opět méně.

Digitized by Google

Celkem lze o mzdě v ostravsko-karvínském uhelném revíru říci, že by nebyla špatnou, kdyby zmizely ony minimální obnosy, s kterými není možno poctivě vyjíti, a kdyby mzda obnášela vždy aspoň tolik, kolik obnáší v nejčetnějších případech v ostravském revíru. Revír karvínský má zvláště ještě mnoho dohánětí, aby poměry mohly býti při nejskrovnějším měřítku nazvány obstojnými. Průměrně připadá na dělníka bez rozdílu zaměstknání z výroby roční 1767 m. c. v ceně *658 zl.*, průměrně má většina dělníků bez rozdílu zaměstknání roční mzdy 240—480 zl. Se stále rostoucí výkonností práce roste, ač daleko nestejnoměrně, i mzda; než však naši horníci budou míti dnešní mzdy horníků anglických, uplyne ještě asi dlouhá doba a nebude to dříve, dokud zároveň nezlepší se mezdní poměry v okolních revírech, jako v Pruském Slezsku, v sever. Čechách a j.

Mzda počítá se dle směn (šichet) neb za práci úkolovou (akkordní); poslední tento způsob práce stále více řídne; pokud však existuje, je podnětem k obzvláštnímu vysilování dělníků, kteří, aby více si vydělali, dobrovolně pracují dlouho přes dovolenou dobu pracovní. Mzda vyměřuje se dle metrů prokopaného sloje a dle počtu vozíků uhlím naplněných. Dělníci si stěžují správně, že k vyrovnání rozdílů a obtíží různých, s nimiž jim je často zápasiti, malý zřetel se béře na nahodilou menší mohutnost sloje, na průvan, horko, na práci ve vodě a v blátě, na vzdálenost od místa nakládání u tačkářů a pod. Práci vykazují dělníkům dozorci, a tu se často stává, že dobrou práci, která dává naději na větší výdělek, obdrží ti, kteří se o ni u dozorců dary a lichocením zasloužili, kdežto dělníci u dozorců neoblíbení nuceni jsou pracovati za horších podmínek, což samo sebou jim zmenšuje mzdu. Korrektivy vydané od správ závodů za účelem odstranění podobných nesprávností jsou slabé; z pravidla musí dělník několik měsíců ztráviti u práce špatné, než se mu vykáže jiná. Práce úkolová objevuje se také v té formě, že horníci spolupracující (2 až 6 i 8) se spolčí, jistou část práce dohromady převezmou, vozače a tačkáře sami si najmou a o společný výdělek se pak rozdělí.

Ze mzdy strhují se různé poplatky, které ovšem nejsou velké, ale při skromné mzdě přece jen těžce padají na váhu; jsou to vedle příspěvků do bratrských pokladen poplatky za olej při práci spotřebovaný (2—4 kr. denně), tresty za zkažené nástroje, druhdy i příspěvky na horní hudbu a pod. Výplaty mzdy bývají měsíční a 5týdenní, nač si dělníci velmi stěžují, žádajíce výplaty týdenní, neb aspoň 14denní. Je na bíledni, že výplaty za kratší dobu lépe by napomáhaly řádným domácím rozpočtům a lepšímu hospodaření; obavy, že by se tím rozmnožilo hýření výplatové na každou sobotu, není nijak odůvodněno; právě poměrně větší sumy peněz, které dělník za 4—5 týdenní práci obdrží najednou do rukou, svádějí ho k větším výdajům, než výdělek dovoluje. Mimo to dlouhý čas mezi jednotlivými výplatami stěžuje dělníku kontrolu, zda všechna jeho práce řádně je registrována, což přirozeně, třeba snad docela neodůvodněně vzbuzuje u dělníka nedůvěru, že je okrádán o práci. Často se ovšem zejména nesvědomitostí dozorců podobné případy přihodily, čímž nedůvěra dělnictva jen vzrostla na újmu dobré shody obou stran. Dnes nedůvěra ta otravuje všechny dobré úmysly, které se strany podnikatelů neb úředníků — ač velmi pořídku — se dějí.

Kromě mzdy zavedeny jsou — ale pouze u jednoho podniku — za odměnu a na povzbuzení píle kvantitní premie; původcem důležitého tohoto zařízení byl zemřelý ředitel hor Ignát Vondráček, jenž je zavedl r. 1872.

Digitized by Google

Mimořádné tyto odměny obnášejí 5% měsíční mzdy, když tato u havíře přesahuje 30 zl., u táčkáře 25 zl., nevyplácejí se s ostatní mzdou, nýbrž vedou se na jméno dělníkovo ve zvláštní knize a zúrokují se 6%. Když obnos takový dostoupí 100 zl., uloží se do spořitelny ostravské, odkud si je dělník v nemoci, ku stavbě neb opravě domku, k zakoupení nemovitosti neb se svolením horní správy i k jiným účelům vzíti může; při odchodu z práce může si je vyzvednouti po uplynutí 6měsíční lhůty. R. 1891/2 obnášely přídavky tyto 29.754 zl., r. 1892/3 29.361 zl., v srpnu 1893 bylo peněz těchto u závodní správy uloženo na 6% 65.816 zl., v ostravské spořitelně 40.000 zl.; celkem od r. 1872—1893 vyplaceno bylo na premiích 250.073 zl. Není to velká oprava sociální, ale hledě k dnešním poměrům jinde dojista záslužný krok ku předu, ježto se dělnictvu umožňuje nabytí nějakého, byť malého vlastnictví; účelu toho ovšem často se nedosahuje, stávát se, že se dělník zadluží a že se mu spořitelní knížka zabaví. Než tu záleží již na dělnictvu samém, na rozumném využitkování celého tohoto zařízení. Vedle těchto premií vyskytují se mimořádné odměny ještě při 4hod. — 2hod. zvláštních směnách, které se — jak později řečeno — přidávají ku 8hod. a 10hod. směnám; kromě obvyklé mzdy zavedeny jsou za tyto zvláštní směny premie 10 kr. pro havíře a řemeslníka, 8 kr. pro vozače, 6 kr. pro tačkáře.

Jednou z nejbolestnějších stránek při veškeré hornické práci je pracovní doba v dolech, doba práce v podzemním vlhkém vzduchu, plném nečistoty, nebezpečných plynů, bez denního a slunečného světla. Dokud těžení uhlí konalo se v menších rozměrech, dokud theorie nejlepšího a nejdelšího využitkování lidské síly nenabyla tak všeobecné platnosti jako dnes — zavedena byla i v ostravsko-karvínském revíru 8hod. pracovní doba, vjezd a výjezd v to čítaje. Obdobně tomu bylo i jinde. Vždyť dříve ještě než L. Brentano a žáci jeho Schulze-Gewärnitz, Schönhof a j. empiricky potvrdili zákon, že v posledních hodinách (nad 8 hod.) denní práce dělník s vyčerpanými silami svými více na materialu poškodí než prací vyrobí, a že snížená pracovní doba má za následek zvýšení pracovní intensity, horní úřady samy přičiňovaly se o zavedení 8hod. pracovní doby. Tak ještě r. 1870 horní hejtmanství v Celovci navrhnulo všeobecné zavedení 8hod. doby pracovní bez zkrácení mzdy, odůvodňujíc návrh ten tím, že za 8 hodin síla dělníkova úplně se vyčerpává, zejména při práci v dolech. Při 8hod. práci zbývá dělníku delší doba k nasbírání sil, bratrské pokladny ušetří na výlohách a dělník lépe zaříditi si může rodinný svůj život. Že výroba snížením doby pracovní nijak neutrpí, ukázalo se v Anglii, kde před zákonným nařízením 10hod. pracovní doby činěny byly pokusy a ukázalo se, že výsledek při okamžitém snížení doby pracovní ze 12 na 10hod. nesnížil se o $^1/_6$, jak očekáváno, nýbrž jen o $^1/_{12}$, a že úplně toto snížení vyrovnáno bylo zmizením škody, které se v posledních 2 hodinách ničením materialu a neopatrností unaveného již dělnictva přiházela. Ale všechny důvody a pokusy tyto v našem průmyslu nedovedly přivodit dosud příznivé vyřízení otázky doby pracovní. Tak i v ostravsko-karvínském revíru vlastně nejobvyklejší je po stávce r. 1890 10hod. a 12hod. doba pracovní. Pokud zavedeny jsou směny 8hodinové, vjezd a výjezd v to nečítaje, které nemají také žádného odpočinku, tu přidány jsou k těmto 8hod. směnám 3 až 5krát týdně zvláštní 4hod. směny, tak že vlastně pracovní doba denní obnáší 12 hodin práce; stejnoměrně ku směnám 10hod. přidávají se zvláštní směny 2hod. Tyto směny zvláštní mají býti korrektivem účinků okamžité na výš-

Digitized by Google

roby a z ní vyplývajícího nadbytku pracovních sil; v tomto případě by byla totiž část horníků propuštěna. Při eventuelně zvýšené neb snížené poptávce po uhlí přibírají neb ubírají se tyto zvláštní směny, aby množství vytěženého uhlí odpovídalo okamžitému stavu nabídky a poptávky, a aby ze stálého kmene dělnického nemusil býti nikdo propuštěn. Nějaký praeventivní prostředek proti náhlému propuštění dělnictva a proti následující často na to nucené prázdni propuštěných by byl ovšem velmi prospěšným, ale nesmí se díti na úkor dělnictva, jako v případu našem. 12 hodin denního pobytu v dole u práce, při níž tělo obyčejně v různých nepřirozených polohách trvá, je sociální neduh prvního řádu. Vedle této kombinované 8 až 12hod. směny zavedena je také prostá 12hod. směna, které jsou vyměřeny 2 hodiny odpočinku; třetí druh směn je prostá směna 10hod. bez odpočinku.

Směny rozděleny jsou na denní a noční; denní trvají pravidelně od 6 hodin ráno do 2 resp. 4 hodin odpoledne, noční od 6 hod. večer, takže mezi denní a noční směnou je obyčejně 2 neb 4hod. přestávka; výminečně jen následují denní a noční směny bezprostředně za sebou. Horník je povinen dostaviti se $^1/_2$ hodiny před počátkem směny ku společné modlitbě a ku počítání jmen; doba vjezdu trvá podle rozsáhlosti závodu, hloubky a vzdálenosti od místa těžení $^1/_2$ až i 1 hodinu. Doba vjezdu a výjezdu se do pracovní doby nepočítá, pouze asi u 2 závodů končí se za příčinou výjezdu směna $^1/_4$ neb $^1/_2$ hodiny před plným, normálním ukončením. Dělníci musí před nastoupením práce často delší dobu stráviti přípravami, jako donosem, ano i upravením si dříví pro potřebu při práci a j., kterážto doba se vzdor opáčnému příkazu do pracovní doby nepočítá. Je to dozajista nevhodno, aby dělník byl donucován ještě ku práci mimo důl a mimo pracovní dobu svou a nebyl za to zvláště placen.

Roztržky často vyvolává nepřesné ustanovení přestávek odpočinku; ve příčině této není žádného zachovávaného pravidla. Po většině je sice všude při 12hod. směně určena přestávka od 12 do 1 hodiny, ale podle stížností horníků není lhůta tato dodržována nikde, nýbrž nepracuje se jen tak dlouho, pokud trvá skromný oběd. Je ovšem pravda, že práce v dolech sama sebou přináší jisté přestávky, jako havíři při trhání skal třaskavinami než se kouř rozptýlí, vozači při překládání a j.; ale je zjevno, že několikaminutové přestávky tyto nelze bráti vážně za odpočinek. Záhodno a ne nesnadno by bylo, aby pravidla o odpočinku přesně byla stanovena a dodržována, a aby zároveň při tom brán byl zřetel na obtížnější práci ve vodě a v blátě, v průvanu, kde tělo při práci je shrbeno, a kde tudíž delších přestávek je třeba.

Jasně bylo ukázáno na základech statistických hlavně L. Brentanem, že je to v zájmu nejen sociálního, ale i všeho hospodářského a technického pokroku, aby mzda zvýšena a pracovní doba snížena byla; výroba nejvíce pokročila i co do výkonnosti práce i co do její kvality tam, kde zavedeny byly nejvyšší mzdy a poměrně krátká doba pracovní; tamtéž zavedeny byly i nejdokonalejší stroje a nejlepší vymoženosti technických věd, aby podnikatelé zmenšiti mohli počet drahých pracovních sil lidských. Stanoviti poměr výkonnosti práce ku mzdě a pracovní době při hornictví je velmi nesnadným, ježto nezávisí výsledek práce v dolech pouze na osobní přičinlivosti, ale i na okolnostech vnějších, jako na mohutnosti sloje, na poloze těla při práci a pod., o nichž zmínka se již stala, a které v různých případech jsou různé; dojista však platí to i zde, že tělo, kratší dobu denně se namáhající a za příznivějších podmínek výživy žijící větší energii v práci

Digitized by Google

vyvinouti může než naopak. Ovšem nelze přestávati na opravných změnách ve pracovní době a mzdě, nutno dbáti zároveň výše inteligence a mravní kvality dělnictva; sociální opravy nesmí býti pouze mechanickými prostředky k utišení křiku nespokojených. Zvýšení mzdy a snížení pracovní doby snadno svésti by mohlo dělníka méně inteligentního ku zmenšení pracovní intensity neb ku špatnému použití zlepšených podmínek. V ostravsko-karvínském revíru počítati musíme s lidmi, vyšlými z úplně různých kulturních ovzduší a nereagujícími tudíž vždy stejně na jistý sociální zjev a reformu; proto je třeba klásti váhu na tento moment. Vedle dělníků velmi inteligentních, s potřebami vyvinutého života duševního, setkáváme se tu s dělníky na nejnižším stupni vzdělání, oddanými kořalce a nevázanému životu, kteří přišedše z různých končin, nedovedli zaříditi si spořádanou domácnost. Z těchto rozporů v čistě ekonomických otázkách jasně staví se před oči okolnost, že rozřešení společenských nesnází nemůže se díti jen na základě studia hospodářských zákonů, nýbrž že při každé jednotlivé otázce do počtu bráti dlužno mravní a intelektuelní disposici činitelů, o něž jde, a že reforma hospodářská ruku v ruce jíti musí s reformou vnitřního života. Dobře praví P. Göhre: „V celém tom hnutí nejedná se jen o zvýšení mzdy; lid si přeje býti ne bezmyšlenkovitým, slepým strojem vyšší vůle, nejen člověkem poslušným, ale silně nejen rukou, nýbrž i hlavou spolupůsobícím, touží po vzdělání a vědění.“ A po této stránce vyhlíží to v revíru ostravsko-karvínském velmi neutěšeně, ba neuvěřitelně; jedním z nesčíslných toho důkazů je okolnost, že město Moravská Ostrava, středisko celého revíru, odepřelo nedávno postaviti českou školu z důvodů, že by škola ta sloužila jen dělnictvu, které prý žádných daní neplatí. Ovšem těžko změní se názory o povinnostech veřejnosti ku všem slabým tam, kde vlastně spojení všech vrstev společenských se světem dělnickým obstarává jen a jen policejní zřízenec a kde dělnictvo, žijící odloučeně ve svých koloniích, vychováváno je netečností ostatní společnosti v názorech nepřátelských celému společenskému řádu dnešnímu.

Proto jeví se potřeba přihlédnouti k individuelnímu životu jednotlivců jejich rodin, ku všem těm vlivům, které vytvářejí povahu a způsob života lidského. Otázky dělnických bytů, domácího rozpočtu v potravě a šatstvu, odpočinku a zábavy, škol a jiných osvětových prostředků jsou otázkami, jimiž reformy sociální musí se zabývati, chtějí-li upraviti cestu k úspěšnému řešení poměru mezi kapitálem a prací. (Příště dále.)

Digitized by Google

Z duševního ruchu za hranicemi.

Rozvoj moderního umění francouzského: I. Impressionismus.

Napsal Gustav Geffroy. (Pokračování.)

Na štěstí, nezměnil-li se způsob kritiků a tvářnost návštěvníků, Monet sám se také nezměnil. I ve chvílích nejsmutnějších měl duševní sílu největšího stoika, vůli člověka nejpevněji věřícího. Ani jednou nepomyslil na to, aby souhlasil s nějakým ústupkem, aby seslabil smělost svého uměleckého výrazu, drsnost svého pozorování a opojení světelné, jež mu byly vyčítány jako vady. Ne že by člověk v něm byl nahlodán malomocenstvím domýšlivosti, že by jeho mozek byl zakalen dýmem pýchy. Jako všichni silní, bdí neustále, nedůvěřuje sobě samu, všecko, co tvoří, pozorně zkoumá, trpí proto, že nemůže sebe dokonaleji uspokojiti.

Neboť za svědky své práce má kritiky jinak opravdové, než jsou obyčejní sudílkové. Tito svědkové, s nimiž konfrontuje dílo, jež tvoří v neustálé tvůrčí horečce, jsou předměty a živly, jež chtěl reprodukovati s celou jich něhou nebo celou jich hrůzou: květiny, stromy, kameny, skalnaté břehy, bradla, vlny, mraky, půdu, světlo, prostor — neustálá konfrontace, poněvadž žije v plném vzduchu a světle, stále na pochodu, stále hledaje přírodu, na severu, na jihu, v Nizozemí, v Italii — na jaře pracuje v stepích a zahradách, v zimě u moře Normandie a Bretoňska.

Nestará se vážně o to, co o něm říkají v novinách. Uhaduje, co vykličkují ti, kdož na něm odkryli chorobu oka, titéž bezpochyby, kdož nalezli, že Delacroix neznal malbu, že Millet neviděl nikdy sedláka, že Degas neuměl kreslit. Znepokojuje se pro jiné věci. Dnes letí ve spěchu na místo, kde rozestavil včera svůj stojan. Táže se, nalezne-li tak skoro totožné sestavení světla, stínu, zrcadlené vody a nebe, před nimiž prožil tak vroucně svůj včerejšek.

Rozum nikdy neodpočívající, chtivý, aby všecko viděl a všecko vyjádřil. Monet nenáleží k pokolení umělců neplodných, kteří stále hledají látky a programy. On naopak shledává, že látky je mnoho, že všecko, co existuje, je krásné, že všecko se dá namalovat, že život je příliš krátkým na to, abychom se mohli pokusiti o konečné a jednotné vyjádření těch nejrůznějších pohledů, těch nekonečně bohatých pocitů.

Kdyby byl musil zůstati až do konce života na témž místě, před touž krajinou nebo před touž bytostí, nebyl by ani na chvíli zastavil svou práci, každý den byl by nalezl nějaký různý výraz, jejž by byl chtěl zachytiti, každou hodinu byl by jej nalezl, každou minutu a pokaždé tento výraz pomíjející byl by býval souhrnem, úplnou představou existence. A v jakém opojení nazíravém žije tedy, muže-li pohodlně odcházeti a přicházeti, probíhati zemí od severu k jihu, opustiti planiny a nalézti moře! S jakým vnitřním rozbouřením rozbíjí svůj stojan před krajinou posud nevydanou, před zemí, kterou odkryl!

Digitized by Google

Jakou vášnivou rozkoš jeví pro své umění, když vidí před sebou neočekávané kombinace barev a světla v nových kombinacích čar!

Nikdy umění nesuggerovalo dojmů jemnějších a silnějších, nikdy nejeví se malířství tak prosto umělůstek, vtipů, manýry, obratných záplat, nikdy nepředstoupilo před vytržené oči s takovou svěžestí, s takovou ryzostí, s takovým výskajícím leskem. V tomto hledání prchavých osvětlení, v tomto realisování jevů vzdušných Monet sleduje s obdivuhodným pudem, se vzácnou logikou nápovědi, jež se zjeví a zmizí v přírodě stále se pohybující a zaměňující; ve svém exaltovaném oku zrcadlil a ve svém přesném mozku seřadil mnohonásobné jevy formy, barvy a světla, jež bez ustání mění vzdálenost, hustota, povrch, výraz.

U něho postup, způsob umělecký je tím, čím má být: d r u h o t n ý m, podřaděným jeho touze, jež chce představovati pohledy, které jej rozněcují. Nikdy nemá na zřeteli než v ý s l e d e k, c e l e k pocitů, dokonalý výraz, jejž chce zachytiti. A tak shledáváme, že jeho obdivuhodná bezpečnost řemeslná je čiře pudová, daná, nutná. Zajisté, on na svůj účet a pro sebe znovu objevil malířství: pokaždé, před každým novým pohledem objevil seřaděnost čar a světelné harmonie. Tento vrozený dar projevoval se od prvního tápání v pokusech, rozvinul se s utajenou logikou a projevil se konečně prudce a nádherně a vládne vítězně v dílech posledních, kde realisace je stupňována stále v témže smyslu a směru, kde je stále vroucnější touha utvářiti v arabesce obličej přírody, spojiti všecky věci a slíti je v ryzím bělavém žáru slunečného jasna.

V obrazech t o p o l ů, jež byly vystaveny poslední, vyslovena je tato reelná přítomnost tvarů a jich jemné parnatění se vznešeností a kouzlem opravdu vybraným a vzrušujícím. Vrcholy kmenů jsou zároveň světly. Listoví, jež kresli křivolaký břeh řeky, prohýbá se jako vzdušné kolo. Ustupujíc od první zaražené řady elipsa stromů postupuje v před, prodlužuje se skoro v trojhranu jako let stěhovavých ptáků vedených vůdcem. Tato veliká kresba věcí, již vždycky Monet chtěl a vyjadřoval hřebeny massivných skal, sestřednými tanci vln, oklikami břehů a bradavičným nalitím kopců, zde rýsuje ji ve vzduchu, něžnou, plnou v lehkém chvění listí a opakuje ji a upravidelňuje ještě tím odrazem koruny v třesoucí se vodě, té koruny zavěšené v tekutém vzduchu.

Zachvacuje vás oddech a vzruch před těmito básněmi, jež vyvolávají prostor, samotu, rozkoš a melancholii prchavých chvil, něhu věcí, snivost člověka. Jak sladké a jak čisté je tu světlo! Jak šťastně tu objevuje malíř měnnou stálost věcí, život okamžiku v jeho sledu a nápovědi!

Všecko to vede k závěru o dílu Monetově, k pokusu definovati je, jejž zde podávám, jak mohu utvářiti jej slovy.

V jeho samotářských krajinách zjevuje se umění velmi vysoké, velmi ryzí, zaujaté l á s k o u k n e k o n e č n é h m o t ě, jež je tak hádankovitá a tak výrazná. Je to sen obdivující se kráse její, která je vypsána těmi synthesami čar, tím rozpukem, tou mdlobou, tím ztlumením barev, tou horečnou vůlí, která lační a dychtí po tom, aby objala jasnost světla, aby vyslovila jeho viditelné vyzáření.

Nikdy ještě p a n t h e i s t n í b á s e ň nebyla napsána s takovou silou, která se ukojuje jako v lásce, s takovým vznětem, který vzývá. Je to o p o j e n í p r c h a v é c h v í l e a h o d i n y, která bije a nevrátí se již, je to míjivé kouzlo života, jak jej malíř postihnul v o k a m ž i k u a prodloužil syntésou svého uměleckého díla. Na obrazech Monetových zrcadlí se dekorace vesmíru: pole, lesy, břehy, květy, moře, mraky. Věčná hmota se tu zjevuje, neorganické stavy vynořují se tu ve svých pravdivých základech, bytosti míjí jako světla — a všecko to je nazíráno v prudkých bleskových zjevech meteorů, všecko je ozářeno a všecko se chvěje pod vlnami světla, metanými do prostoru.

Digitized by Google

II. Camille Pissarro.

Život venkova — to je báseň, která objevuje se hned na počátku a rozvíjí se celou prací Camilla Pissarra. Jeho dílo působí na vás, jako byste vyšli z Paříže, přijeli do přírody, do slunného dne. Měkká zeleň všude se rozestírá, voda se brázdí pod měkkým hlazením vánků, lehká a zlacená oblaka visí v modravém vzduchu, pevná a plodná půda šíří se ve vlnách až k dalekým obzorům. Zdá se hned, že malíř si vybral určitý kout země, že tu postavil svůj dům a že se tu pravidelně zdržuje. Miluje pěknou zemi, která je mu důvěrná, zná její cesty, stezky, zná každé její pole, každý plot. Jeho oči jsou potěšeny touto hostinnou a uklidňující přírodou se sladkými údolími, s nízkými pahorky, se stromy zcela blízko u země, zcela blízko u člověka, rozmilými jako kytky.

Tento kousek země zná však Pissarro podrobně, zná všecky jeho tvary a všecky jeho odstíny, miluje jeho pole, zahradu, zelnici, označuje její ohrady, meze, zvláštní rysy. Kreslí s péčí a přesnosti zelináře a ovocnáře záhony zelenin, šňůry stromů; zná obdivuhodně rozkvěty, přechody květů v plody, doby zrání. Udává ten živý a barevný růst země, až se poskytuje očím ten nepochybný, pravdivý a jemný pocit určitého osetí a vzdělání. Je jako snad nikdo jiný vykladačem obilí a zelí, cibule a bramboru a všeho.

Ale to všecko bez manie detailové, bez krátkozraké píle. Ukazuje z dálky, ale poněvadž zná výraznost každé věci, neskrývá jich, nýbrž udává je magicky. Jeho starost je, aby všecko objevil v čistém světle, v teplém odpoledni. Ze skupiny impressionistické stará se Pissarro nejzřejměji o prostředky, o způsob malby, jak vyjádřiti co nejvíce jasna. V plné žni svého talentu zarazil se, přerušil náhle svou dobrou práci a zaujal se novým způsobem malby, věnoval celou svou pozornost methodě tečkovací, již doporučoval Georges Seurat a jeho přátelé. Prostředek nemohl býti připuštěn výlučně jen pro prostředek. To by znamenalo starati se nad míru o prostředky a ztratiti se zřetele cíl. Naštěstí je, že prostředek zabírá zde příliš mnoho místa, ne-li všecko místo a brání viděti obraz jako celek. Drobení tónů, budiž. Barva nanesená tečkovitými skvrnami, budiž také. Budiž pokryt obraz tečkami, kruhy, čtverci, kosočtverci, na tom málo záleží. Leč jen za tou podmínkou, aby nebylo viděti pouze tyto měřické figury, aby nepoutaly celý pohled a celou pozornost. A tak tomu je skutečně v malbách jednoho období Pissarrova. Pláně, kmeny stromů, listí jsou posety krupobitím, sněhem těchto bledých nebo slabě kolorovaných teček; sedláci, zvířata jsou postříkáni, pokropeni. Pravá zbarvení mizí. Nic nesplyne ani v oku, které nazírá, ani na obraze, jenž je nazírán. Kresba předmětů je také zasažena těmito poklesky a na konec není pak podáno světlo, ale bledost. Ale řeklo se, jedná se pouze o pokusy, a je třeba vyčkati výsledků, proti nimž žádná kritika nic nemůže: proč ohražovati se tak rychle proti zajímavé snaze? Jestliže později tato nová methoda inspiruje arcidíla, kritika odporná je poražena To bylo moudře myšleno a mohlo se věru vším právem čekati.

Avšak poněvadž se zde jedná pouze o dílo Pissarrovo, je třeba obmeziti se na poznámku, že umělec opustil dosti rychle tuto methodu v tom, co měla příkrého. Zůstává však zajímavým a naprosto úctyhodným zjevem v té chvíli, kdy se stal novým stoupencem školy, v níž měl do jisté míry právo, aby byl pokládán za mistra. A znovu dokázal, že hledání a hybnost v umění nejsou nikdy bez užitku. Pissarro získal jen ze svých pokusů. Opustil rozdrobenost či lépe, spojil ji alespoň, učinil ji skoro neviditelnou a jeho dílo značí nový, vyšší stupeň jasnosti.

Bytosti, které žijí v krajinách Pissarrových, byly zachyceny ve svých pevných stálých místech. Je zvláštní shoda linií a zabarvení mezi těmito lidmi.

Digitized by Google

zemito zvířaty a mezi dekorací těchto zelení a těchto nebes. Je to jistá důvěrnost půdy, ovzduší, zvěře, člověka. Celé roční období je tu vyvoláno s barvou nebe, vzhledem klíčící jaře, zaměstknáním sedláka.

Pissarro je jedním z velkých umělců krajiny a venkovského života. Jeho dílo svědčí o prohloubeném poznání polí, o nejpozornějším pohledu, který od Milleta byl vržen na sedláky.

A stejně v jeho četných a krásných rytinách vládne shoda mezi figurami a krajinou, selské práce jsou do detailů vystiženy výraznou jehlou. Ani v rytinách ani v malbách nejsou osoby nalepeny, nestojí v pósách před malířem v předepsaném postoji.

Ti sedláci, ty selky jsou částí této přírody, nemůžete si jich jinak představiti a nemůžete si mysliti ty krajiny bez nich. Některé z jeho prací obdivuhodně vyvolávají. Tak z maleb tato: dvě ženy ve stínu listoví v krajině s náhlou perspektivou — jiná žena pod stromem, který ji chrání před lijákem — a jiná zase, jak sedí na cestě probodané slunečnými kapkami — a jiné dvě viděné na půl těla před svahem. A z rytin: sedláci určitého kraje nazírání v pravdě svých prací, svých postojů, svých karakterů.

Schopnost reprodukovati kresbou význam lidské tváře, naleznete také v podobizně malíře Cézannea, průkopníka moderního malířství příliš dnes zapomenutého, jejž tu vidíte zahaleného v zimníku, s teplou čepicí na hlavě, — tvářnost zvláštní, pánovitá, zlostná a chytrá.

Tak projevovaly se tedy až sem znalost malíře, upřímnost pozorovatele, poesie krajináře. Takový celek, krása takové práce, přednost toho činného ducha, příklad toho života nelze nikdy dosti oceniti, zasluhují stále plnou poctu obdivu.

III. August Renoir.

Renoir viděl divadlo věcí očima nejotevřenějšíma a také nejjasnějšíma a nejroztouženějšíma. Horké láskou, udýchány spěchem, aby pozorovaly, zachytily a pojaly, běžely jeho oči i duch k těm útočištím, jež mu byly otevřeny, jež se jevily v rozmanitých podobách stromů, vod, rozkvětlých polí, krajin — v živých a dýchajících tělech dětí a žen — v tvářích osvícených pohledy a smíchy — v scenách civilisovaného života, jak se procházel v dekoracích venkova i města, v barevných zahradách, v světelných divadelních sálech, při dostaveníčku, jež dala si rozkoš a v němž třese se dav. Těmito dekoracemi a v těchto oduševněných bytostech žije poesie Renoirova, poesie malíře šťastného a horečného, který se chvěje, cítí a opíjí v teple a ve světle. Touha po souladu a realisace její, hledání mladých a kyprých těl, nazírání bytostí v pohybu, kteří zapomínají a utápějí sebe v šíleném tanci nebo smyslné lásce, kytky, jichž vůně vdechujete, těla, jež hladíte a láskáte, snění, jež vyšlo toulat se po niti řek, jež se vrací s přílivem zářivých moří, jež se vypařuje s prchavými oblaky — taková je filosofie melancholické radosti v díle Renoirově.

Je to krajinář, ačkoliv tato vlastnost právě nejzarputileji mu byla upírána. A jak by tomu bylo jinak? Jak byl by neviděl běžet po celé přírodě světelnou vlnou to chvění, jež zastihl v očích a na tvářích? Jak nebyl by postřehl ve vesmíru ty krásné vlny a tu horečku šířeného života, již chytá a sleduje na povrchu dýchajících těl? A tak jeho poznatky krajinářské na Guernesey, v Touloně, v Alžíru mají ve své harmonii modře a zlata zvláštní tvárnost plamenných lesů, požárů jasna, zrcadlených světel. Renoir koncem svého štětce vliv oheň do svých krajin, přinutil je k tomu, že odráží částku hořící hvězdy, která živí světy, přinutil je, že vyjadřují a poutají vzpomínku na ten světelný sen, jenž byl vlastní jeho duši.

Digitized by Google

Je krajinářem způsobem tak souvislým, je posedlý tak nádherou přírody mrhanou v letním rozsvícení, které září a shasne, že pokládal tělo ženy jako vyzáření těch hvězdných lesků a že se zálibou stavěl živé nezahalené bytosti do popředí rozprchlých a nádherných plání, kde modravé vody, purpurové a zlaté lesy, pahorky ze vzácného kamení hoří v atmosferném rozprášení nejpyšnějšího podzimu. Tímto exaltovaným okolím, tímto žárem jako uhelné pánve dokázal stvoření těch svých obdivuhodných žen, které mají barvu slunce, které účastní se v životě prvků, jež opravdu mají v sobě šťávu vesmírovou.

Jiné ženy, pozdější, zjevují nám konečné rozkošnické umění Renoirovo. Srovnejte je s oněmi nahými ženami, jež maloval jindy, jež jsou tak krásné, jedna s pozdviženýma rameny, jiná obklíčená šaty, se svěžími boky a růžovými tvářemi. Tyto nové však jsou ženami tělem a skoro dětmi svou tváří chlapeckou. Mají měkkou něhu pohybů těl zcela masových, stavbu tak docela lehkou, tak málo kostnatou, a jejich kulaté hlavy v malém profilu, jich tváře bázlivé a zardívající se jsou zároveň pokojné tím klidem plného mládí i rozpačité pohlavní dospělostí poprvé probuzených smyslů. Mají naivní duši dívčinky, která prozařuje tělem, formujícím se již pro milenku.

Tuto tvář a tento výraz obrazí si Renoir s takovou láskou, že nedovede se od nich odloučiti a že je všude poznáte. Žena Renoirova! tak vykřiknete vždycky před ženskými obrazy, jež žijí v jeho umění. Všecky mají cosi zvláštního, překvapeného a bezvědomého v očích a na rtech, jak je tomu ve všech nových očích, které patří na život, na všech úsměvech úst, jež jsou chtivy líbati a zpívati. Mají zvláštní pohled, něžný a ostrý zároveň, který klouže mezi stištěnými víčky, ústa pootevřená k bezvědomým polibkům a krutým hlodům; mají divokou rozmilost pružných zvířat a falešně naivní vzezření bytostí vypočítavých; jsou blízko přírodě a znají líčidla civilisace.

U všech vybral Renoir jako charakteristiku malé čílko způsobnosti a tvrdošíjnosti a poněkud těžkou čelist prozrazující žádostivost a smyslnost. V portraitech, i v těch, jež jsou nejvzdálenější jeho pozorovatelské touze, všímá si těchto detailů, jež si oblíbil jeho duch, vyznačuje tyto rysy, jež pokládá nepochybně za rozhodné důkazy ženskosti. Vzpomeňte jen všech velikých malířů ženy a naleznete u všech týž instinktivný výběr, touž tvorbu krásného typu, vysokého, vášnivého, melancholického či okouzlujícího, jimiž řekli svoji touhu a spatrnili svoji myšlenku.

Jsou však ještě jiné výrazné podobizny v díle Renoirově: — ten energický, pozorný a jemný čtenář Claude Monet — Richard Wagner, se stištěnými, růžovými, dětskými ústy, s těma dlouhýma, přímýma modrýma očima, svítícíma v širokém pokojném obličeji, záhadném, jenž nemá věku, jistý druh pokojné, nezapomenutelné tváře skandinavského boha — hlavy dětí, jedny zaujaté a utonulé ve hře, jiné patřící před sebe svýma čistýma a pevnýma očima, jiné zcela malé, spící, s bílým mléčným obličejem, s nakynulou tváří. Ale přijde zase k těm, které hledí s očima vlhkýma světlem a které nabízejí plod svých rtů — Žena s vějířem, s tělem tak masitým — figura Koketnosti s prstem na smějících se rtech — figura spánku, dekoletovaná, hrdlo zahalené zelenavým stínem, tvář vlhkou horkem, zavřené oči sladce podkreslené kruhem, rty vyběhlé v smyslný květ — a Žena opřená na lokty, modře oděná, nejvíce myslící a nejvíce znepokojující, s pohledem kluzkým, s ústy, na nichž bloudí jemný úsměv a počátek hořkosti, snění možné u ženy rozkošnické a umdlené.

Vidění Renoirovo zůstalo stejně živé, stejně sestředěné, stejně výrazné, když vyvolával osoby v činu, když dal se i pohybovati davům.

Moulin de la Galette je jedním z těch úplných souborů životného

Digitized by Google

pozorování a napojení světelným ovzduším: opilost tance, hluku, slunce, prachu slavnosti ve volném vzduchu — rozčilení tváří, nedbalá volnost pos -- rytmus, v němž krouží a jako nehnuté visí šaty růžové, bledě modré, tmavomodré a černé — pohyb vášně, stín, který vítězí, oheň, který běží, rozkoš a únava — vesměs ubohé rekyně z románu s jemnými obličeji, s výraznýma rukama, s postoji lehkými, vzlétlými nebo umdlenými, jež vyslovují naději, opojení, opuštění, krutou nudu. (Dokončení.)

Ze života Litvínů.

Nedávno uveřejnil p. Jelínek ve „Světozoru" o Litvě a Litvínech článek rázu historicko-etnografického. Chceme podati čtenářům „Rozhledů" nárys kulturního a politického života národa, který ze všech evropských kmenů stojí v nejbližší příbuznosti k Slovanstvu.

Všech Litvínů není ani 4 miliony, a náleží dvěma státům, Rusku i Německu. V Rusku bydlí v kovenské, vilenské, grodenské, suvalské, vitebské gubernii a na Kuronském pomoří. Sami zalidňují jen kovenskou gubernii, nejméně jest jich v gub. vitebské. Země, kde bydlí Litvíni, jmenuje se Žmuď, aby byl rozdíl mezi ní a vlastní Litvou, která má význam více historický a obydlena jest Bělorusy a Poláky.

V Prusku Litvíni bydlí v okresech rugnickém, tylžském, šilokarčmanském, klajpedském, pilkalnenském a ještě několika jiných. Jest jich zde asi 200.000.

Protože hlavní část Litvínů žije v Rusku, myslilo by se, že tam jest čilý ruch národní, a že zde rozvíjí se litevská literatura. Ve skutečnosti tomu tak není. Litevská literatura vyvíjí se výhradně v Prusku a daleké Americe, kde žije několik desítek tisíc litevských emigrantův. V ruské Litvě mlčí litevské slovo pod těžkou rukou despotismu.

Litvíni jsou stavem výhradně selským, vyšší třídy jsou již několik století popolštěny. Měšťanstvo jest úplně polské a také většina Litvínů z gymnasií vyšedší. Dokonce novelká část Litvínů — nacionalistů (v Rusku), kteří snaží se o národní emancipaci litevského národa, cítí se, ne-li úplně, aspoň napolo Poláky. Litevských inteligentů, kteří by neuměli polsky, není. Ano i sedláci většinou mluví polsky, a polský jazyk jest u nich tolik, jako francouzský u aristokratů. Žijíce skoro 600 let společným politickým životem s Poláky, tak skoro s nimi srostli, jako Bretonci s Francií. Zajímavé jest, že r. 1863 v žádné části bývalé Polsky nemělo povstání takového lidového rázu jako na etnografické Litvě, kde šli do boje sedláci, kdežto v ostatních částech Polsky bylo účastenství sedláků daleko menší. S Poláky spojuje Litvíny mimo společnou historii i stejné náboženství a nenávist ke společnému nepříteli — Rusku. Bývaly sice odpory litevských národovců proti polské hegemonii, byly i pokusy opříti se proti Polákům o ruskou vládu za některé ústupky národnostní, ale bez výsledku, neboť vládě ani ve snu se nezdálo o nějakých koncessích Litvínům. V nejnovějších dobách, kdy na Litvu pronikla z polských pramenů propaganda socialismu, spojují se litevští dělníci s polskými a litevská mládež cílí společně s polskou za politickou nezávislostí bývalé Polsky, ovšem se zaručením autonomie Litvínů a jazykové rovnoprávnosti jejich národa ve školách, soudech a úřadech.

Litevský lid co do osvěty může se rovnati nejkulturnějším národům Ru a — Finům a Estům. Analfabetů mezi Litvíny téměř není. Většina litevský h sedláků jest velmi zámožná a každý hledí posílati aspoň jednoho syna do gymna ı,

Digitized by Google

aby vystudoval na kněze nebo lékaře. Mnoho litevských mladíků studuje na universitách ve Varšavě, Petrohradě a Moskvě.

Litevský národní ruch má nepřemožitelnou překážku ve snahách ruské vlády: zničiti litevskou národnost. Hlavní překážkou jest zápověď tisknouti litevské knihy latinskou abecedou. Od 15. století, kdy byla vytištěna první litevská kniha, byla latinka přijata litevským národem, a jí tiskly se litevské knihy až do r. 1863, kdy Muravěv, pověstný diktátor Litvy, snaže se zničiti polský vliv na Litvě, zabránil tisknouti litevské knihy latinskou abecedou a přikázal tisknouti je ruskou gražďankou. Národ, zvyklý na latinskou abecedu, nechce čísti knih, vydávaných vládou, ačkoli jsou rozdávány zdarma. Litvín dívá se na litevskou knihu, tištěnou gražďankou, jako na něco nečistého, něco pravoslavného, to jest nepřátelského katolickému náboženství, jehož jest on fanatickým vyznavačem. Protože všechen litevský lid zná čísti a nemůže býti bez knih, vydává veliké peníze za litevské knihy, tištěné v Prusku. Každého roku desítky tisíc exemplářů litevských knih docházejí z Pruska na ruskou Litvu, kde rozšiřují se přese všecka pronásledování se strany vlády.

Litvín především snaží se získati si modlitební knížku, a modlitebních knížek i jiných knih náboženského obsahu převeze se na Litvu nejvíce. Knihy bývají dvojího druhu, buď (obyčejně) s označením místa vydání (nejčastěji Tylže) nebo tak, aby úřady pokládaly je za vydané na Litvě před r. 1863. Na takové knize jest poznámka: „Vilno r. 1859“ (nebo jiného r. před 1863) a na druhé straně: „Dozvoleno censuroju“. Knihy vydané bez takového nápisu obyčejně jsou s obrázkem, představujícím ďábla, ukazujícího ruskému žandarmovi na Litvína, jdoucího z kostela s litevskou knížkou. Pod obrázkem jest nápis: Satiricko-politického obsahu. Vláda snaží se všemožně vykořeniti nemilé litevské knihy, staví před kostely žandarmy, kteří prohlížejí vycházející odtud Litvíny, odbírají od nich knihy a posýlají je do Vilna, kde je každoročně ve velikém množství pálí. Tak r. 1891 jen za obálky, odtržené z knížek, které byly spáleny, dostala vláda od židů 2000 rublů. Lze si představiti, kolik to knížek padlo za oběť „ruské kultuře“.

Jest třeba připomenouti, že petrohradská imperatorská akademie věd, která tiskne dosti mnoho litevských etnografických materiálů, užívá k tomu latinské abecedy, jelikož ruská abeceda z vědeckých důvodů nehodí se pro litevský jazyk. Ale vydání akademie tisknou se s tou podmínkou, „aby se nerozšiřovaly mezi litevským obyvatelstvem“. Taková nesmyslná nařízení může vydávati opravdu snad jen ruská vláda!

Zajímavé poměry jsou v litevských národních školách. Učí v nich (ovšem po rusky) učitelé, kteří nerozumějí mluvě dětí. Když se taková věc praktikuje na Malé Rusi nebo Polsce, jest to ovšem něco jiného. Tam i jazyk učitele i dítek jest slovanský, i oni dorozumí se konečně přece nějak. Ale na Litvě dítě selské, znající jen svůj rodný, neslovanský jazyk, nerozumí učiteli, mluvícímu jen rusky, ani slova. Takovým způsobem škola neprospěje nic litevskému dítěti, a otec Litvín snaží se všemi silami neposílati své dítě do školy. Proto povstala mezi Litvíny organisace tajných škol, v nichž se děti učí litevštině a polštině. Vláda, aby zadržela rozvoj těchto škol, uložila pokutu 300 rublů majetníkovi domu, kde odhalí policie takovou školu. Nepomáhá to však. Litvín chce, aby se jeho děti vzdělaly v rodném jazyku, proto se tajné školy rozšiřují stále více, a veřejné školy pustnou.

Od veřejných škol odpuzuje litevský lid ještě i to, že tam honí děti po čas carských svátků jako berany do pravoslavného kostela. Taková zařízení vy-

Digitized by Google

volala již několikrát školské nepokoje, které skončily vyloučením několika žáků a uvězněním katechety.

Veřejných škol ubývá každoročně. Také středních škol. Ku př. v kovenské gubernii před r. 1863 bylo pět gymnasií úplných a čtyři nižší a nyní jsou jenom dvě gymnasia, reálka a učitelský ústav. Když za Alexandra III. vydány byly pověstné úkazy, hrozně ztěžující nešlechticům a vůbec dětem lidí nezámožných přijetí do gymnasií, velice ubylo dětí litevských sedláků.

Litvín inteligentní nedostane žádného veřejného úřadu na Litvě a nyní dokonce nemá práva koupiti půdu sedlák Litvín, který vystudoval několik gymnasijních tříd. Litevské nápisy na štítech a na rozích ulic dávno jsou odstraněny a vilenský generální gubernátor v řeči k vesnickým starostům praví, že jsou povinni i doma s rodinou mluviti výhradně státním jazykem.

Zatím co v Rusku trpí Litvíni od despotismu a pravoslavného fanatismu útisky, v Prusku vystupuje proti nim jiný nepřítel. Ruský systém odnárodňovací nepřináší jiného ovoce mimo nenávist utlačených národů. V Prusku jest nepřítelem národní samostatnosti Litvínů německá kultura. Germanism dobrou školou (kde učí se také litevsky) šíří se stále více mezi Litvíny. Němec pracovitý, osvícenější a politicky uvědomělejší pomalu vytlačuje ho ze všad. Hrstka pruských Litvínů a dosti značná emigrace velice ztěžuje zápas s germanismem, ale v posledních časech přece jen lze pozorovati vzrůst národního i politického sebevědomí Litvínů a při volbách r. 1893 podařilo se jim proraziti do parlamentu se svým kandidátem.

Do r. 1872 školy mezi litvíny pruskými byly úplně litevské a teprve po tomto roku zaveden byl německý jazyk jako povinný předmět do škol. Ale dosud v prvních třech třídách obecné školy učí se litevsky. Učitel, ustanovený v litevském místě, nezbytně musí znáti dobře litevský jazyk. A také většina učitelů jsou Litvíni.

Pruských Litvínů nebrání před odnárodněním různost víry, která v Rusku jest nejpevnější zbraní proti vládnímu úsilí. V Prusku jsou skoro všichni Litvíni protestanty a protestantští pastoři jsou nejhoršími germanisátory.

Pruští Litvíni mají to, čeho úplně postrádají ruští: písemnictví a tisk. Každého roku vychází několik desítek litevských knih a v Tylži osm časopisů. Časopisy povzneslo se za poslední léta národní sebevědomí litevského národa. Litvíni zakládali vzdělávací i politické spolky, organisovali se hospodářsky a tiskem působili na své soukmenovce v Rusku. Proto jest nyní kulturním centrem celého litevského ruchu Tylže a v poslední čas částečně i severní Amerika, kde vychází osm litevských časopisův a jest mnoho různých organisací. Většina těchto časopisů má ráz konservativně-klerikální. Některé věnovány jsou výhradně otázkám národní literatury nebo hospodářství. Jeden časopis v Americe jest socialistický. Litevská literatura omezuje se výhradně na beletrii a populárně-poučná díla.

— *ajtis.*

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Kritika divadelní.

(Národní divadlo: Cyklus Kolárův. — Pohostinské hry slečny M. Pospíšilové.)

Cyklus Kolárův přinesl, tuším, celé mladé literární generaci studené sklamání a vytřízlivění. Pro nás znamená dnes Kolárův cyklus o jednu legendu méně. Zase o illusi chudší, zase jedna legenda překonána a uložena do historické garderoby — takový byl konečný výslední dojem, kritická bilance po posledním pádu opony Kolára mladá generace neznala. Za to tím více ho ctila. Kolem Kolára, který nemá živých a teplých styků s mladou literaturou, kolem Kolára, který přichází přímo z prvé polovice století a činí do naší průhledné, světlé doby jako předhistorická stavba, stará troska pohaslé doby, polobohém, polorek, utvořila se záhy legenda. Je to pravidelný zjev u všech lidí, kteří vyrostli z minulé periody do přítomné a nesrostli s touto, kteří nežijí v souladné assimilaci se svým prostředím, kteří ve své době stělesňují a představují dobu starou, kteří z ní přerostli a vrostli do nové, trčí do ní cize, osamoceně a nesepjatě.

Prvky této legendy, která obestřela Kolára, byly hlavně dvojí: jedny vlastenecké, starovlastenecké, druhé umělecké. Četli jsme a slyšeli všichni již jako hoši, že se Kolár bil v Pešti s nějakým uherským magnátem. Celé dílo jeho je pathetickou apotheosou vlastenecké myšlenky, illustrací pohnutých stran naší kroniky. Vlastenecká láska, tento cit naprosto bezobsažný a nevymezený, pouhé deklamační thema a rétorické cvičení je v jeho hrách základní notou. Všecko je variací na ctnost žen a vlastneckost mužů; všude politické turnaje, prázdný šerm do hlediště, dramatisovaná lekce z tendenčně a pustě sestřižených dějin. S tímto táborovým a dekoračním vlastenectvím, které bylo kostymováno v kroji z třicetileté vojny, s rapírem a ostruhami, spojovala se v naší legendě o Kolárovy zvláštní představa uměleckého poloboha, titansky naladěného a zachmuřeného, necelého a rozlomeného genia. Nevím, jak se tato představa zatrousila do našeho mozku a jak v něm vyrostla, ale vím, že byla vlastní dobré polovici mladších literátů. Kolár překládal ze Shakespeara a Goethea a nám zdálo se, že je jim tak trochu vnitřně příbuzen. Viděli jsme ho jako stolovníka u veliké tabule, jako soudruha v hostině těchto básníků. Učitelé, čítanky, články, které jsme četli — všude vypravovali o něm jako o člověku geniálně rozpoloženém, s mohutnými, cynickými, neurvalými, tvrdými šlehy a vzlety křídel. Pamatuji se na frázi z Riegrova Naučného slovníka, která se vracela stereotypně v každé úvaze o Kolárovi, která byla pointou a konečným odhadem, závěrečným soudem o něm: — dílo jeho je neurvalé, pomatené a temné, ale je proryto geniálními blesky. Takový je asi její smysl, a všecka kritika o Kolárovi byla jen variací této fráze. Rostli jsme pod touto legendou. Čet jsem před deseti, dvanácti lety jeho práce a soud ten zdál se mi tehdy případný. Archaistická baroknost jejich, místy cynická nehoráznost a šaškovská

Digitized by Google

pitvornost (která se mi tehdy zdála být světorvavým humorem), vysoko šlehající čadivý plamen slamnatého pathosu, nadprůměrná dutost vášní — to všecko i s tím temnem — svědčilo pro správnost této pompésní a bezobsažné parole.

Později četli jsme o Kolárovi v Lumíru, později slyšeli o něm soudy p. Vrchlického. A všecko to bylo stejné: stále totéž temno a tytéž prorývající je blesky geniality. Legenda stála nad námi stále a dýchala studeným mrazem a stínem zakletého pohádkového snu. Nechtěl jsem si ji dlouho rozrazit, roztříštit, rozsvítit. Rostl jsem v ní a byla mi milá slabostí a mdlobou upomínky. Obyčejně se soudí, že mladí lidé jsou obrazoborní se zvláštní podrážděnou a samolibou vášní, ale není tomu tak, je to psychologický blud. Naopak, jsou rádi illusionisty, rádi klamáni a podváděni. Vím, že mnohý z mladých odložil více legend, rozfoukal více malovaných mlh, ale Kolára se bál každý. Zúčtovat si ho, bál se každý. Byla to legenda, zakletá mdloba, která visela těžce a ospale jako teplá vůně v dusné neprovětrané komoře mozku. Bylo tak obtížno setřást tu mdlobu, tu něžnou slabost, ten pohádkový, bledý, podmračný sen. A staří věřili pevně v legendu. Ještě v polemice proti Macharovi a Moderně (Hlas Národa, 4. listopadu 1894) mluvil p. Vrchlický o Kolárovi jako nedobytné tvrzi historického dramatu. Dnes konečně rozplynula se legenda. Národní divadlo rozrazilo ji svým cyklem. Studený vítr zasyčel a zasvistil, roztrhnul závoje illusí a krajina, chudá, střízlivá, pravdivá v denním světle leží před námi. Legenda, která nám kreslila Kolára jako našeho Hebbela, je mrtva a pro vždy. Kolár titan a roztržený genius, duch zápasící a hledající v umění nové, strmé, příkré, kamenné stezky, nahlodaný, široký, grotesknost a tragičnost mísící a život plně chytající romantik — to všecko je mrtvo. Zbyl nám jen Kolár, pracovník, pilný řemeslník, který hověl vkusu svého obecenstva, který psal tendenčně, příležitostně pro areny, něco jako dramatický politik a agitátor. Jak jsme daleko od verse o Kolárovi, polobohu a poloreku, o Kolárovi polobohémovi a pologeniovi! Z té pardalí dekorace vyklubal se zcela průměrný a pracovitý literát, který má sice všelijaké nezpůsoby geniálníků, jako hrubé cynismy a brutalismy, shakespearovské nebo domněle shakespearovské filosofování v sarkastickém, hloubavě chaotickém humoru — ale při tom je zcela slušný, normální a dobrý občan, nezávadný šosák mravní i umělecký. Při vší barokní nehoráznosti a dunivé nabubřelosti, při všem bramarbářství ve slovech je tento autor v psychologii i ethice naivní, bíle přeslazený, falešně sentimentální a dřevěný jako nikdo z umělečtějších jeho vrstevníků. Jak se dostal Kolár k revoluční úloze, jak mu mohla býti kdy i v jeho době, zřetelem na soudobost jeho přisuzována, je mi čiře nejasné a nevysvětlitelné. V době jeho mládí a mužnosti, v době vládnoucího romantismu, který poprvé uvedl historický smysl, studium lokální barvy, historické kultury a historického vzduchu do umění a často tak sytě, pestře a hustě to všecko realisoval — neměl tento spisovatel pochopení pro nic takového. Jeho historické hry nemají z dějin než jména; zachycení ovzduší historického, lokální barvy, v čem se tak dobře znali romantikové, vystižení zvláštního malebného pittoreskního reliefu doby — to všecko unikalo mu naprosto. Nejvíce vlohy měl, jak bylo již správně poznamenáno, pro barokní fašku, groteskní pseudogeniálně zabarvený genre, který čpí bohémským, počouchlým a málo delikátním rozpustilstvím, masopustní náladou umělecké nekázně, kterou známe tak dobře z nesčíslných analogických plodů německých a francouzských.

* * *

Digitized by Google

Pohostinským hrám slečny Pospíšilovy předcházela a provázela je řada debat politických, národních, éthických. Měla být slečna Pospíšilova připuštěna ke hrám na Národním divadle? Ona, která odešla do ciziny, hrála německy v Berlíně a Vídni a zapřela se jako Češka nějaké deputaci vídeňských Čechů? A odpovídalo se z četných stran kategorickým: nikdy. O slečně mluvilo se jako renegátce, která porušila národní kázeň; ohrožuje prý zhoubným svým příkladem národní disciplinu. Proto prý je na místě exemplárný, příkladný trest. Jsme malý, zápasící národ. Může prý nás udržet jen přísná, tuhá kázeň; kdo odběhne, odstřelte ho. Na umění nám nezáleží, ale na povaze. Umění bez toho je vždycky prvkem rozkladu, symptomem přezrávání. Tak šla v podstatě argumentace nepřátelská slečně.

Jak se k ní postavit?

Pravím zpříma, že jí nesdílím. Pokládám ji za nespravedlivou. Chci ukázat v širší analyse, proč a jak.

Předně je nespravedlivá výlučnost, s jakou se vrhlo národní a mravní puritántství na sl. Pospíšilovu. Fakt je známý, že odchází od nás klidně celá řada herců i zpěváků do ciziny a po případě se zase klidně vrací. Odbude se to nějakým obligatně ubohým vtipem v některém našem humoristickém listě a je vyrovnáno. Proč tedy ta důležitost, která se náhle přikládá sl. Pospíšilové? Příklad je typický, řekne nám druhá strana. Slečna Pospíšilova v krajní a vypjaté linii právě ten proces znázorňuje. Slečna Pospíšilova stojí v první řadě, je osobou prvního plánu. Proto bude míti trest exemplárný, příkladný účinek. Na to odpovídám prostě tak: není mravné trestat někoho proto, že je zjevem typickým, ohledem na druhé, pro ně, pro společnost, na příkladnou odstrašenou. To jsou všecko momenty, které přistupují k činu bez vědomí jedince. Jedinec může být trestán jen pro sebe, jen za sebe. Jen to je mravné. Pokládat ho za demonstrační preparát pro společnost, za material k odstrašování — to je snad společensky důvtipné, ale po mém soudu nikdy mravné. Zlu se má odpírat, praví Macaulay v essai o Byronovi, kterou doporučuji našim Catonům k laskavému povšímnutí, ale stejnoměrně, stále a klidně. Ne ukvapeně, ve výbuších. Takové výbuchy svědčí mnoho o mstivosti, ale málo o spravedlnosti. Jaký jsme to podivný národ, my — Čechové (sleduji a uzpůsobuji myšlenky Macaulayovy)! Deset let vidíme zlo a špatnost a trpíme je mlčky. Náhle jednoho dne z nějaké zvláštní náhody zachvátí nás horečka počestnosti. Národnost se musí hájit, mravnost a karakternost národní atd. Horečka námi lomcuje. Vrhneme se na nějakého jedince, na oběť, která nám náhodou padne do rukou, a která není o nic horší než jiní, kdož unikli bez trestu, a trestáme — trestáme příkladně. Deset let jsme v lenivé indifferenci spali a nyní se mstíme za to na oběti. Taková je psychologie každého příkladného trestu. A když vylijeme všecku svou žluč, když jak náleží poházíme kamením svou oběť, našemu svědomí se ulehčilo. Mravní rozhořčení se vylilo. A nyní spíme dál, klidně, s vědomím vykonané povinnosti dalších deset let. Není nad exemplární tresty! Jsou pohodlné — ale k idealu spravedlnosti mají dále než ze země na slunce.

To, co učinila slečna Pospíšilova, učinila by v daných poměrech každá jiná herečka, kterákoli její kollegyně. Musila učinit každá herečka, opakuju po nejbedlivější rozvaze. A zde jsem u základního středového bodu celé otázky. Neznáme psychologie herečky, neznáme psychologie jeviště a měříme a soudíme absolutními, abstraktními pravidly. Pak se nedoměříme ovšem nikdy. Herci mají zvláštní osud u nás; současně je přeceňují i podceňují. Jsou kritikové, kteří věnují skoro stejně místa rozboru dramatu

Digitized by Google

a rozboru hereckých výkonů. Se subtilností, která hraničí na sebeklam, analysuje se herecký výkon a nechápe se, žo není to nic než popis, vyvolání subjektivního dojmu, kterému neleží za základ žádný text, žádná hotová pevná půda. Nechápe se, že nic není klamnější, jak řekl již Kean, než srovnávati dva herecké výkony. Dojem odvislý od nesčetných podmínek vnějších utvářil se po druhé jinak následkem toho, že byly podmínky jiné, změněné. Nerozumí se podstatě hereckého umění. Nechápe se, žo herectví není nic, než nervovost, temperamentnost uvedená v systém. Umění horečné, prchavé, podělené a placké je herectví. Herec nemá než svůj temperament, to je jeho alfa a omega. Jeho plamen hoří a třese se v horečce jeho tělem, rytmuje jeho řeč, šlehá jeho nervy, prolíná z něho do hlediště, zapaluje a chytá v něm. Herec není duch kontemplativní, racionální; zdá-li se jeho výkon logický a důsledný, je to právě zdánlivé, illusí nabyté a docelené; všecko našel pudem, logikou temperamentu a nebylo by hrubšího omylu, než chtíti vykládati jeho šťastný nález jako systém rozumových poznatků. Herec žije v horečce; o herečce platí to dvakráte. Ovzduší jeviště je napojeno zvláštním hysterickým fluidem, nervósní, spěšnou, hltavou a chtivou lačností. Je to přirozené: herec nemá než tu chvíli, kterou žije na jevišti, jen ~~tu~~ minutu, kterou tu urve. Proto platí mu: užij dne. Odtud ten horečný, udýchaný spěch, ta nervosní upachtěnost. Temperament, jeho plamen chvíli hoří a pak zhasne.

Ze všeho je, tuším, jasno, že herec má svoji zvláštní psychologii, svoji zvláštní ethiku, à part, kterou nelze nahražovat jinou „občanskou". Žádat od herce mravní pevnost, karakterovou rozhodnost, heroickou příkladnost je prostě naivní. Tyto květiny nerostou v této půdě. Nemůžete žádat od třešně pomeranče. Karakter je vázán do značné míry na své prostředí, milieu. Čítánkové vzory cnosti nenaleznete v žádném hereckém životopise. Co dělá herce hercem, je právě ten těkavý plamen temperamentu, ten zapálený nervosní oheň. Ale ten je právě povolný větrům, ten nedá se řídit a vést podle logické šňůry! Herečka, která je herečkou skutečně krví a srdcem, musí hrát. To je živelný projev její, jediná půda, kde se může projevit, zachytit, zahořet. Slečna Pospíšilova byla vyloučena pro nějaký disciplinární přestupek z Národního divadla. Co měla činit? Kde měla hrát, když máme jediné české jeviště?

„Triumfy, které slaví v Berlíně, pyšné engagement, jež se jí nabízí z Vídně, dokazují, čeho je schopna žena, která se pro divadlo narodila, která se nedala zastrašit, hrát musila — žena, která je pro jeviště odsouzena, která se narodila vlastně na něm a s něho nesejde do smrti . . . Jaký v tom je vlastenecký hřích, když na našem divadle ani zadarmo hrát nesměla a dvéře německého divadla se jí rozlétly dokořán! Od těch by se byla odvrátila žena sentimentálním chauvinismem nadšená a snad každá jiná žena vůbec, ale herečka vešla do nich. Teď je pozdě volat ji zpět. Ale tenkráte, dokud byla ještě tu, dokud ji obecenstvo mělo před sebou, pro ni do divadla chodilo a na ni se těšilo, tenkrát mělo obecenstvo dokázat, proč chodí do divadla, tenkrát mělo svým rozhodným: já to chci! náš talent zachránit pro nás . . . Dříve se má umění ocenit, a pak se má posuzovat aneb odsuzovat člověk. U nás se to dělá naopak. Tak naše divadlo ztratilo ženu ducha, šílené energie a velkého nadšení pro umění, herečku, jež od baletních punčošek začala a v nádherných toiletách Fedory nám zmizela — od té doby, co odešla, každá druhá effektnější hra stala se nemožnou." Tak psal v České Revui*) r. 1889 p. V. Mrštík. Nevím, jaký je dnes jeho názor. Mně byl tehdy mluven z duše a je i dn s.

*) Str. 48.

Digitized by Google

Žádat heroismus karakterový od herečky je prostě nesmyslné. Je to také zvláštní zvrhlost, nerozdělenost, neroztříděnost funkcí, jich pomatenost v této divadelní otázce. Žádejte si národní karakter a jeho důslednou pevnost od klidných normálních občanů, od politiků, učenců, literátů, od lidí, kteří sedí ve svých pokojích u psacího stolu, od lidí kontemplativných, hloubavých, myslivých. Zde měj postulát váš celou příkrou bezohlednost. Zde je to místné. Ale nežádejte toho od herečky, od nervósní, ušlehané, horečkou zmítané ženy! A dokonce pokrytecké je již takové jednání, když známe všichni, jaké hříchy mají v tom směru na svědomí uvedené veličiny a jak mlčky se přikrývají.

Máme na divadlo vůbec falešný názor. Staráme se o ně víc než o parlament. Celý český svět točí se kolem divadla. Ne kolem umění, ale kolem jeho personalií. Divadlo je společenské naší smetaně pařeništěm pikanterií a širokým našim vrstvám politickou arenou. Jaké ubohé poměry! Jaká nezdravá zvrhlost a pomísenost funkcí! Jak přeceňují široké kruhy divadlo, když se na něm dají provokovat. Vážných vnitřních otázek uměleckých, vědeckých, politických nevšímá si nikdo. A dnes došli jsme tak daleko, že budeme provozovat již i politiku na divadle. To je důsledek celého politického našeho úpadku, žalostné svědectví politické hysterie, která by dráždila k smíchu, kdyby nebyla tak žalostná. Politicky vychovaný, sebevědomý národ nemohl by se tak ponížit, aby přijímal rukavici, která se mu hodí na takovém poli. Když se v Paříži před několika roky demonstrovalo proti Wagnerovi, nazvali to záhy sami opoziční politikové francouzští dětinstvím a malomocí.

Zdravý, silný, sebevědomý národ chodí do divadla pro uměleckou svou radost. V herečce nevidí nic jiného než co skutečně je: oživenou krásnou sochou, která s grácií v harmonickém a křehkém toku chodí, nebo v massivních a prudkých pósách zápasí, dnes bouří a zítra sladce žvatlá.

Slečna Pospíšilova nebyla a není horší — po stránce karakterové — jiných našich hereček. Vím, kdyby jim byly v té situaci učiněny ty nabídky, že by je přijala každá. Chválit smysl pro povinnost pí. Sklenářové, která neměla nikdy příležitosti hřešit, je pohodlné a snadné. To je ta cnost bez zkoušky, která nemá ani té ceny, jako spáchaný hřích.

A pak, ještě jedno uvažte: jaká je ta česká logika zvláštní, tak docela svoje, žádné na světě podobná. Co bylo jádrem, prvou příčinou té dnešní národní affairy? Řekl jsem již: disciplinární přestupek slečnin. A ze soukromého sporu mezi p. ředitelem a slečnou stala se národní krise! Čím? Nu, tím, že národ vzal soukromou při páně ředitelovu za svou a podepřel jeho ohroženou autoritu ředitelskou — svou, slepou, národní, od které není odvolání. Ano, stáli jsme všichni na straně trestající metly, na straně porušeného disciplinárního řádu. Malé účinky, velké následky. Jaký jsme my Čechové přec jen kaprálský národ! A jaká je tu myšlenková logika! Jak významná!

Slečna se nedala umačkat. Pracovala, projevila se, uplatnila se. Dnes vrací se silná a pohled na toto vítězství musí býti a měl by býti milý každému, zvláště z mladé generace, která chce také vyrůst a také překonat. Mladá generace mohla by být tuším již poučena, jak snadno stává se člověk v Čechách kacířem a zrádcem. Stačí být vyšší o půl hlavy a mít pýchu a temperament svého já — a visíte hned na některé národní šibenici. V slečně Pospíšilové prorazilo naše herectví poprvé úzký domácí dvoreček. Ten zjev můžeme jen vítat. Roste nám zatím moderní české drama a to potřebuje veliké herečky, veliké představitelky. Pro toto nové mladé umění vítám sl. Pospíšilovu. Nové naše drama stojí v předsíni. Ať mu slečna podá ruku a smíř její

Digitized by Google

s námi bude celý. Nevím, jestli nám dosud škodila, ale tolik se mi zdá, že nám může mnoho prospět.

Naše herectví je v úpadku. Fakt ten nelze si zapírat. Staré tradice, byly-li jaké, dávno setlely a se rozpadly, nových moderních nemáme. Nemohu zde rozhodovat posud, stvoří-li je slečna. Ale po Frou-Frou mohu říci, že elektrisuje svoje herecké okolí a udává tempo, rythmus, náladu hře, že zvedá ostatní herce. Můžeme doufat, že herci začnou tvořit, pracovat a myslet. V kom něco je, nedá se utlačit, a kdo bude utlačen, jeho vina. Tíseň a zápasné napjetí jsou nejlepší školou. Dnes vidíme již také, že nezadusí sl. Pospíšilova všecky své kollegyně. Vidíme, že při všem svém skutečném, opravdovém umění — a právě pro ně — je jednostranná t. j. karakter, individualita umělecká. Slečna má sice velice širokou uměleckou klaviaturu, ale proto zůstanou z ní přece, tuším, vyloučeny povahy hloubavé, citové, intimní. Slečna představuje výborně vypjatou vůli a vášeň, svalové figury mravní i fysické, šumivou pěnu rozmaru a nudy. Silný vzduch naturalismu, jaký z ní čiší v mnohých scénách hraných na ostří nože, kdy slova vám syčí kolem rtů jako slina, je zdravý a plodný stejně pro hlediště jako pro jeviště.

A slečna Pospíšilova jako umělkyně? Jak vysoká? Kolik metrů? Kolik centimetrů pod Duseovou nebo Bernhardtovou?

Na ty otázky neodpovídám. Je, soudím, skutečná umělkyně, ne pouhý virtuos, jak ji chtěli kdesi malovat. A skuteční umělci se neměří. Její Magda v Domově působila na mne nejhlubším dojmem, který jsem si posud odnášel z divadla, ač jsem viděl obě výše jmenované dramatické heroiny. Kus se rozevřel a prohloubil opravdovostí a niterností, tím bolestným, podloženým, zjitřeným textem života.

Vyskytly se také pochybnosti, prospěje-li slečna modernímu, uměleckému a předem našemu repertoiru. Nebude-li hráti jen virtuosně effektní úlohy na účet básníka. Myslím, že po Sudermannovi jsou ty pochybnosti nezdůvodněny. Slečna nepotřebuje virtuosně psaných partitur. Soudím, že dovede tvořit vážně a opravdově, v malém vnějším rámci, se silným prohloubením nitra. Slečna vnáší do našeho divadla světový vzduch, jejž chce také žíznivě pít naše nové umění: malovat moderního člověka široce, volně, bez předsudků a konvencí, v plném rozvoji jeho sil. Zde se se slečnou setká, doufám, naše mladá moderní generace. A k oboustrannému prospěchu. *F. X. Šalda.*

Stará Praha.

I. Da. Neruda v jednom svém feuilletonu poklepal na ramena pražským inženýrům, že tak dobře pochopili zásadu moderní architektury: „vše bořit“, „každé místo dříve zastavené červenej se za svou zcela pochybenou existenci“, že dobře vystihli problematičnost některých budov pražských, radnice, synagogy, kostelů a starých domů. — —

V Evropě upouští se dnes od zásad těchto, poznán jich nevkus, zvláště přímočarost ulic přivedena ad absurdum, v Mnichově již vydáno dobré heslo: Ein wenig krumm, ist auch nicht dumm. U nás posud jsou ulice násilně napravovány, rovnány, že maně vzpomenete si činnosti Žaponců, napravujících vkus přírody na stromech ve svých filigránských zahrádkách. U nich však je alespoň bizarnost, něco hledaného, nevídaného, ale u nás? Jen pohleďte do hluché, sleposti nových, zívajících línou přímočarostí ulic!

Také nebývají pokládány jinde v Evropě staré stavby, zvláště historicky památné za problematické, ve Francii již v době romantismu péčí Mérimée-ovou zachovány zbytky gothiky, Angličané s pietou uchovávají ve stavu i zvláštnostech původních

Digitized by Google

i místnosti starých kaváren, v nichž scházela se literární společnost, v Norimberce staré domy musí být znovu postaveny přesně ve starém slohu (i uvnitř) — pohleďte ale, jaká u nás pieta k domům se slavnou minulostí!

Dům Melantrichův s vášnivou ničivostí nerozumného dítěte zbořen a místo výrazného jeho průčelí — vizte dnešní nápis: U Melantrichů. Byla tu hospoda, lokál? Ovšem, nedivíme se tomu, kdo z našich otců shromážděných by mohl míti pochopení pro činnost Veleslavínovu? Je v paměti ještě z nedávna ze sporu o poctu Čecha-Vrchlického, jaké ponětí o vynikajících umělcích je v síni poradní.

A což staroměstské náměstí! Ve které z řečí našich poslanců by netřepetala se reminiscence na hrůzný den popravy, na den stížený ramenem hrobovým — — — ku kterému národ bude vždy zrak rozpálený slzami upírat — — očekával by, kdo by nás neznal, že ten lid, či jeho zástupcové domyslí si i důsledek své zbožné úcty, že zásadně budou dbáti, aby náměstí tak posvátné bylo zachováno nesetřené, jak od oné hrozné chvíle bylo dochováno, aby mohl zrak svůj napásti bolem, nabýti poučení z dějin, neb živiti zrak planým odvrácením se do minulosti, hluchým, dýmajícím jen, však nitro nezahřívajícím vztekem — ale chyba! I toto náměstí má být zušlechtěno ve slohu novém.

Považme jen, jaké hanebnosti dopustili se praotcové, že postavili náměstí zaokrouhlené, ne do čtverce! Ozdobili je podloubími, arkýři, štíty, věžemi — — — za vše to musí být potrestáno aspoň jejich dílo, napraven vkus jako v žaponských sadech. Také co nejrychleji celý plán vymyšlen již na vyhojení hrozného hnisu, který hyzdí dnešní náměstí — že je tak čarokrásně malebné!

Ony dva domy mezi Malým a Velkým Náměstím (dům Storchův a sous.) tak karakteristické svým barokem s dohasínající, lenivě podřimující na štítech renaissancí, budou strženy, zarovnány — jako vyjevený zrak gigrlete vypoulí na vás na místo nich za 2 roky svou façadu činžák xpatrový.

Dům Jana z Milheimu, zakladatele Betlémské kaple, stržen, poněvadž tím zaryje se úhel 90° do náměstí až k sv. Mikulášskému chrámu — ony domy před Týnem strženy — poněvadž činí chrám mohutnější, a kontrastují svou nízkostí tak dobře k vesele vysoko vzlétším věžím hrdého, slavného chrámu — jsou ty domy také rozkřičeny svou historií, v jednom byla v XV. věku slavná česká škola, druhý z dob obnovování kompaktát mezi Čechy a Polskou.

Ostatní domy budou zatlačeny ze své vypouklé linie a srovnány podle pravídka, zásada při dělání špalíru pořadatelům s praporečky přímo odkoukaná, Také i ty domy jsou špatně svou historií zaznamenány u pražských inžinýrů. (Jejich zločiny viz v Tomkově Praze.)

Taký za málo let bude jeden z posavadních skvostů Prahy, který zachoval si ponuré, v sebe obrácené mlčení člověka poníženého, uraženého, pomsty nemohoucího, jen procítili-li jste celou tu historii, procítíte ji na Velkém náměstí podruhé. Pověst pražská dí, že ještě do XVIII. století. Čechové uvědomělí chránili se stoupnouti na místa dláždění, jež nesla stopy krve, to byl ovšem věk tmy, copu, a dnes — světlá hesla, pochodně — — —!

A to celé východní okolí Náměstí! Ty ulice narýsované z XII. a XIII. věku, necítíte dech té doby? Celý ten zhuštěný, odlehlostí od těch dob dojem staré, patricijské Prahy, Prahy lidí vyplněných vírou, odvrácených odtud k výši věžních křížů; ten dojem domů skupených, stísněných na sobě, střech zvířených a vikýřů, a v nejbližším okolí Týna v Týnských uličkách — tu dobu temnou, to dusno, napnutí atmosféry před velikým výbuchem husitským, celý ten rozvrat v tehdejším myšlení, jakoby byl zaražen, vtlučen v to zdivo, smíšen v ně a z něj vystavěny pošmurné domy se střechami strmými, divoce vzhůru spějícími jako všecky kamenné květy gothiky — jako by zbyl ještě v těch ulicích

Digitized by Google

temných hlubokých, křivolakých, jako by ten dav opojený novou ideou s hlubokou, prochvívající nadějí v lepší příští teprv před chvilkou vyřítil se z nich a ještě z dálky temně hučel? — —

Kdo chápe ducha té doby, předvečer vystoupení M. Jana, vycítí to v okolí Týna!

Nebo jednotlivé části Židovského města! Což není možno zachovati as 10 ulic v okolí staronové synagogy, přestavět domy v původním slohu, neb cele gothicky, nechat několik ulic úzkých se všemi bizarnostmi? Má být setřeno to divochmurné ovzduší v těch uličkách, jako by zde zadržena křeč utiskovaného, záštím rozžaveného, duchem pomsty a staré tradice nasyceného lidu — celé to ovzduší jako by tu prosáklo, zvlhčilo celé to zdivo staré, prastaré.

Což bude těmi několika uličkami zkažen vzduch Prahy, čistota, atd.?*)

Bude-li kdo jednou konat studie o duchu XIV.—XVIII. století, kde nalezne materiál? Vždyť pro pochopení ducha doby je potřebí i kultury hmotné, jeho to projevu (jako z dnešních Vinohrad vycítí příští lidé ducha doby naší) — pro filosofii dějin může znamenati ztráta taková to, co ztráta literatury a. p. (Zvláště pro naše české století XVIII. s koncem XVII., kde nemáme literatury, lze z kultury hmotné mnoho domyslit.)

Dnes všeobecný nářek na dobu Jozefinskou, že zničila tolik skvostů uměleckých a historických. Ale doba Jozefinská, doba v šlechetném úmyslu a žízni po lepší stavbě vášnivě bořící vše staré; doba ta nemohla pochopiti cenu starých památek, poněvadž toho pochopení tehdá vůbec nebylo — ale dnes? Kdy chápeme cizí kultury, cizí stanoviska? A odlesk své historie, kterou se tak vychloubáme, do níž až nesmírně se odvracíme, v jejíž velikosti se my malí, unížení, s hrdostí schudlého patricia vášnivě kocháme?

A doba, která v architektuře se ráda zove moderní renaisancí, tak jedná?

Tedy vědomí o důležitosti a o ceně starých památek je tu — a přece jsou vandalským způsobem pustošeny. To je špatnost; důsledkem šosáctví, nízkosti doby to nazvou dějiny. Zrovna rozkoš z toho, vidět vše přejinačením zkaženo!

Když už třeba ku př. ulice rozšířit (ovšem zdravě, ne vyhnáním do výše domů) mají být alespoň façady zachovány v původním výrazném slohu, vždyť máme svoji českou pozdní gothiku, svůj ráz renaissance. Jak významné by byly ulice se svými hrdými, smějícími se v roztopeném zlatě slunečném štíty a arkýři! — Proč, z jakých příčin nezachována, když tolik o to usilováno, façada domu Veleslavínova? Zrovna jako ze schválné urážky lidem, kteří se dívají na stavitelství jako na umění, ne jako na špekulaci!

Právě má být bourán dům u Montágů na Malé straně, tak památný. Ve věži jeho radilo se r. 1616 několik pánů českých o revoluci — počátek epochy, která změnila tvářnost Evropy — a tak výrazná stavba! Zmizí! A je-li zdivo nepotřebné, co brání nevystavět vše v původním slohu, ale čistě, věrně.**)

Jak zhyzděno bude novými domy, slohu „jüdisch-modern“ celé Malostranské náměstí tak výrazně barokové, z části ovšem už nenahraditelně čistý ten dojem zprzněn vkus urážející stavbou záložny, její façadou, idioticky, bezmyšlenkovitě civící mezi svérázné stavby s imponujícím skupením kol sv. Mikulášského chrámu. Ten má být též odrán o své okolí, které také jen sesiluj

*) A jak rozumí se ozdravění města tím, že na místě ulice z šíří 5—8 metrů s 1 patrovými domky budou postaveny v ulici 10 m z šíří 4—5 patrové domy? Troglodytismem bydlel v takých domech nazval Tison

**) A není-li na to zákonů stavět v původním slohu, tedy je třeba, aby byly sdělány jako v Norimberce.

Digitized by Google

dojem jeho mohutnosti. I ta holá budova c. k. soudu je velmi charakteristická, dobře kontrastující k bohaté vyplněnosti chrámové a svými přímočarnými rysy proti prolamovanosti barokních budov na náměstí.

A což regulace Malé Strany! Jaká nezbytnost káže „regulovat" ulice většinou dosti široké, kde frekvence není ohlušivá, skoro žádná — tím nevzruší se balsamovaná mrtvola Malé Strany, která žije již jen své minulosti, odříznuta od moderního ruchu duševního i hmotného, kde není vnitřních, organických podmínek k ruchu, teplu a životu, tam se mu nepomůže amputací neb vnějším nátěrem! Jen zhyzděny budou ty karakteristické ulice novými, bezvýraznými, tam cizími útvary! Ku př. vysocepoetické, jako snivou tichostí a uzavřeností dozrávající jeseně obepředené náměstí Maltezské má být sešinuto v ulici a připraveno tak o několik příznačných domů. A pak ten hnusný ve svých následcích projekt s Karlovým mostem a Kampou. Zasypání Čertovky, bude-li dle projektu provedeno, připraví Prahu o jednu z jejich typických příkras, o tak zv. pražské Benátky. Ten smutný, melancholický průliv, tak hluboce jímavý svými černými, jako povadlými, uplynulost vdechujícími domy a těžkým, zvlhlým stínem, který se mezi nimi ukládá na vodách jako výron jich duše rozsmutnělé, rozbodané, — ta krása zaujímající cele a hluboce — zmizí? Smí zmizet? Ano! Vždyť i celé okolí Karlova mostu, on sám má padnouti — inžinýrským tužkám a kružítkům. Na třetinu délky má být zasypán — vyrovnáno nad něj odporně fádní nábřeží s 5 patrovými domy a jako zajatá v jich hloupém davu zmítati se bude gotická mostní věž!

To s Karlovým mostem, opěvovaným, který „národ v srdci nosí!" A loni jeden inžinýr nazval tento projekt velecenným!? Jak mnohem hlubší cit měli proň předkové, nazývajíce ho prostně: klínotem království — v době XVI. století bez citu pro přírodu!

A ten výhled s Nábřeží od Nár. divadla, jímž Praze od Humboldta přiznáno 4. místo mezi kráskami Evropy!

Jak tím bude jako krásný přelud zaplašen!

Kam se poděje celý ten vzestupující amfiteatr s hlubokou zelení Petřína a svislou, těžkou, vážnou modří Hradčan v zadu ostře odrážený zmatek věží, fiál arkýřů tak divuhodně sladěný několika věky v jednu hymnu, která strhne a uchvátí k extazi?

To smí se státi — ano, docela i bez obtíží (již dnes zkažen místy pohled ten novými činžáky), neb jediný soudce tu kompetentní, zdravé, soudné veřejné mínění, dobrý vkus, schází. — Neujme-li se historického rázu Prahy veřejné mínění, *) zmizí jistě, musí se státi hlasitým protest všech lidí ušlechtilejšího vkusu a hlubšího nazírání na architekturu; než je dnes tu panující, umělecký požitek je přednější nad požitek, který má před svým domem napečeným z housek upokojený pekař. —

Ale posavadní akce proti tomuto vandalství nemůže ani akcí býti nazvána. Několik projevů a protestů. Jeden, dva články v Nár. Listech, 2—3 v Politice, nedávno v Čase, (který ostatně obšírněji se otázkou touto zabývá) a dost! Pak několik jednotlivců. Tak r. 1893 při bourání Veleslavínova domu jediný pan E. Tonner vznesl interpellaci na sněm, ale ta byla zadržena a se stržením domu zatím pospíšeno. Pak před stavbou malostranské záložny schůze několika pánů na rychlo svolána, ale nemohoucnost její výborem záložny pochopena a schůze ignorována. Slíbena sice akce proti tomu od určitých osobností — kde se projevila?

*) Veřejné mínění za Josefa II. odvrátilo proměnění hradu král. v kasárna.

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Skp. — Veliký, opentlený průvod fiakrový letěl dne 5. května ráno ulicemi pražskými z Vinohrad do Karlína k volební urně, aby demonstroval pro volbu a volbou Svatopluka Čecha; tento zvolen ohromnou většinou; padesát listků bylo psáno rudou barvou. Za jásotu a zpěvu letěly fiakry zpátky . . . a večer veselili se červení oposičníci ve vinohradském Národním domu, pili pivo a víno a vykouřili spoustu c. k. rakousky erárních doutníků.

To je tak vnější relief Čechovy volby. Básník „Písní otroka" vyzdvižen na křeslo poslanecké a vztek ať již vniterný, ať odkoukaný prorazil celkem v politiku d e m o n s t r a č n í. Co to vše znamená? Ptejme se dříve, je demonstrační politika oprávněna či ne? Je nejen oprávněna, je i nutna a je přirozena. Vrstvy lidu, spojené a stísněné, nejsou již souhrnem jednotlivců, nýbrž jsou zcela novým živoucím tělem, jež dýchá, myslí, cítí, pláče a řve. Všechen tlak společenský mu úží hrdlo, nitro vře a kypí. Z horkého dusna a páchnoucího potu sražených davů vybuchují spontanně, živelně rozpálené city a řeřavé vášně. Hesla a slova jsou ihned činy. To jsou argumenty ulice, před nimiž všechno všudy kapitulovalo a kapituluje. Nejsou než krajní výslednicí dlouho tlumeného vývojového procesu, něčím nutným a neodvratitelným, co se neříká a nesmlouvá. Jen tak mají svůj hluboký socialní význam — jinak jsou jen paskvilem demonstrací, umělkovaným bengálem, při němž lidé se smějí a tleskají.

Postavme vedle toho volbu Čechovu. Z Čecha učiněn héros éry výminečného stavu, ale všichni, kteří tak učinili, jsou dnes, po třech nedělích klidni. A klid nastal tím větší, když Čech se vzdal mandátu. Volba byla tedy jen primitivným náběhem k něčemu posud neujasněnému; ukázala na náladový proud v lidu, ale na druhé straně odkryla všechnu chatrnost a prázdnotu naší oposice. Vidíme znovu, že před námi leží ještě dlouhá, trnitá práce, než dosáhneme na př. výše oposice let osmašedesátých a než i tuto překonáme: práce vnitřní, očisťovací. Ta musí být vykonána dříve a pak budou takovéto volby h r o z b a m i.

Zatím se však u nás výminečný stav vžívá. Počítá se s ním skoro jako s nutným zlem. A je to trpká ironie osudu: punktace Mladočesi zlomit dovedli, ale výminečný stav láme Mladočechy. Taktika vyčkávací a uklidňovací je tu naprosto nešťastna. Dává vládě jen nové a nové zbraně do ruky: Jakmile v budoucnosti jen trochu se politicky zvedneme, hodí se na nás opět výminečný stav. Proč se tak nečiní u Uhrů, Italů? Přirozeně, zde jest obava velikého oposičního vzepnutí. Ale u nás strachu není . . . naši poslanci vydají konfiskovaný manifest a promluví několik ostrých řečí a to je vše. Aby se z výkonného výboru mladočeské strany vše dirigovalo, aby se na spoustě schůzí po celých Čechách protestovalo proti výminečnému stavu, aby se po určitý čas prováděla železná, krajní obstrukce v parlamentě a ve sněmu, aby se tiskovou kanceláří právě dnes agitovalo v cizině, aby se vydávaly brožury, aby se vy-

Digitized by Google

držovali placení agitatoři doma a v cizině atd. — na to vše nestačí loyalní státoprávní oposici dech. Za to sedí pp. poslanci ve svém vídeňském zátiší, starají se o svoji popularitu, spekulují, jak by pokrokářům hodili několik mandátů, aby je „umlčeli“ a čekají, až se koalice bude rozpadávat, aby stvořili novou pravici a „slovanské“ koalice; „Nár. listy“ pak volají po prohloubení programu ve věcech — církevních.

Z toho chaosu a mlhy pak přirozeně roste hrabě Thun: jako triumfator, jako caesar. V parlamentě „dělá oposici“ pět, šest lidí, a co dělají ti ostatní šedivící a sešedivělí ve službách národa, to ví bůh. Takové by tedy byly konce toho mladistvého vzpružení českého lidu před 4 roky? Tak se přece česká oposice nezvrhne a nesmí zvrhnouti! V politice je vším moc. Kdo si zjedná moc, zjedná si i práva i pergameny. Či mladočeská strana se všemi svými prostředky neví, jak tuto moc získati? —

V posledních týdnech rozvírala se široká propost mezi realismem a hnutím pokrokovým a nebylo toho třeba. „Naše Doba“ napsala o nás, že se ztrácíme v bezprogramovitosti, „Čas“ nazval naši snahu po věcné kritice „brykulemi“, loyální osvětlení našeho stanoviska naproti některým tvrzením p. Masarykovy „České otázky“ povrchností a posledně dokonce jsme byli obviněni z úplatnosti (pokrokové straně prý se dostalo peněz od výkonného výboru strany mladočeské 1000 zl. na Lid a Ruch) a hned na to jsme byli dáni v poručí „Nár. listů“, posl. Eim pasován na našeho vůdce a z jeho rukou byli jsme prý ochotni přijati mandáty. Když se prokázala úplná nepravda, „Čas“ to zcela přímo a prostě neodvolal, ale znovu formuloval ve formě otázky. Takovéto a jiné věci se ovšem nezapomínají. Ptali jsme se, co znamená tento skoro systematický boj a právě takovýto boj, dnes, kdy odchodem mnoha pracovních a tvůrčích sil hnutí naše ve svém vývoji bylo ochromeno a kdy naše listy nemohou do Prahy. Zde všude musili jsme tušiti určitý úmysl a to propast šířilo.

Vedle toho „Čas“ nám posud stále předpisuje vděčnost; čerpali prý jsme vše z realismu. Ale odkud čerpal realism? Nebyla a nejsou ta zřídla otevřena i nám? Že prof. Masaryk vliv měl, a vliv veliký, je přirozeno. Má kathedru. Ale vedle toho přece byla tu celá řada jiných mohutných vlivů! A prof. Masaryk ví, a lépe než „Čas“, pokud jednotliví předáci pokrokoví s nim souhlasili a pokud ne. A bylo mu to řečeno i při onom článku v I. ročníku Časopisu čes. studenstva, na nějž se dr. Herben odvolává. Konečně již fakt, že jsme realism nepřejali, jak je, že jsme se jím neupokojili, že jsme přes něj hledali vlastní cesty, dokazuje, že vliv realismu na nás nebyl rozhodující. Toto vše a jiné, s čím krátce polemisujeme, tvrdí „Čas“. Ale má právo „Čas“ mluvit za realism? Kdo repraesentuje dnes realism? Přirozeně jeho tvůrce a vůdce, prof. Masaryk. Ale kde se repraesentuje realism oficielně žurnalisticky; a zejména kde se repraesentuje na př. in politicis? Politickou rubriku v „Naší Době“ nepíší realisté, tvůrce realismu se zříká „Času“, „Čas“ se zříká prof. Masaryka; politikové realističtí v praxi, dr. Kaizl a dr. Kramář vepluli do mladořešství. Tu je chaos. Důsledným by proto bylo, aby „Čas“ mluvil vždy za sebe a ne za realism v celku, nebo za prof. Masaryka. Prof. Masaryk napsal po bedlivých studiích o politické praxi „Českou otázku“, v níž uložil své individuelní nazírání na úlohu českého národa. „Čas“ ihned individuelní názor jednotlivého učence povznesl na absolutní pravdu: Strana svobodomyslná buď realism přijme, nebo jí nebude; a nejen to, nyní stále šermuje touto studií i proti nám. Proč? Až budeme my tak dlouho veřejně činni, budeme míti zajisté také svoji studii o úkolech českého lidu a nejen to, my budeme míti dávno i své lidové listy, kterých lidoví realisté nemají posud. Nemá-li proto propast i dále se šířit, —

Digitized by Google

a bylo by škoda, kdyby se tak dělo — je třeba více loyality a důvěry především se strany realismu. —

Jedna oasa vyniká z politické pouště, zelená, teplá a vlahá. Národopisná výstava vyrostla v spráhlém suchu výminečného stavu, „vlastní silou a vlastní pílí, bez pomoci, bez záštity, bez podpory“ (Gregor). Dne 15. t. m. o 10. hod. dop. byla zahájena. Chladně, úředně, byrokraticky. Přišly většinou obvyklé veličiny a společenské špice, jimž červené košile sokolské činily stafáž. U jednoho pavillonu, do něhož právě vstoupil pan místodržitel, stál řiditel p. F. A. Šubrt a volal: „Pánové, kdo nejste oblečen, nechoďte do vnitř!“ — Ale teď již je výstava naše, ryze naše a těšíme se z ní upřímně. Polykáte to všecko české ovzduší, až zapomenete, že je to illuse. Co tu lpí všude lidového tepla, přenášeného z generace na generaci; retrospektivní výstava české duše, radující se a plačící, toužící a vášnící, bořící a tvůrčí. Přijďte sem všichni na tuto českou, opravdu českou národopisnou universitu. Přijďte sem hřát se a sílit, přijďte sem studovat a nachytat energie a vůle pro příští veliké zápasy. —

V žurnalistice české stala se událost. Dne 16. května vyšlo první ukázkové číslo nového denníku „České Noviny“, nákladem majitele knihtiskárny p. Ed. Beauforta a vrchní redakcí p. J. J. Langnera. Program svobodomyslný, ráz reformní. —

V politickém seskupení nastala změna. Došlo k utvoření nové strany české, jež se nazvala stranou hospodářskou, a jež dne 28. dubna na sjezdu svých důvěrníků v Písku vydala svůj program. Tvůrcem je Alfons Šťastný. Do programu přijata řada požadavků strany svobodomyslné, žádá se však vedle toho zvláštní stavovská organisace rolnická. Princip této zásady je správný a zdravý. Za hmotným upadáním všech vrstev jde jejich hospodářské organisování se. Je to nutné. Celá politika dostává tím věcnější podklad. Ale způsob, jakým u nás postupuje Alfons Šťastný, je pochybený a nepomůže. „Modernismu“, jemuž se směje Šťastný, neporazí. Jeho boj proti rovnému právu hlasovacímu skončí úplnou porážkou jeho, tím dříve, nechce-li organisovati rolnictvo vedle ostatních stejně trpících stavů, ale proti nim, v první řadě proti dělnictvu. —

Říšská rada uvedla zase svůj mechanism v pohyb. Prázdné lavice zívají, opposice je unavena, ministři v Rakousku se neměli nikdy tak dobře; starý Jaworski vůbec ještě nepromluvil. Berní reforma jde vesele v před, § za § se přijímá, zrovna tak, jak si vládní referent přeje. Vedle ministerských paragrafů se přijímají i ministerské theorie: na př. Plenerova, že stát se skládá z panovníka a poddaných. Moderní stát však žádných poddaných snad nezná, nýbrž jen rovnocenné státní občany? Jako středověký rytířský chochol bude trčet z nových berních zákonů t. zv. privilegium militare; důstojníci budou osvobozeni od placení daně z osobního příjmu. Privilegium, které bylo zavedeno r. 1849, kdy nad celým Rakouskem visel stav obležení, zůstává v době, kdy privilegia šlechty a kléru byla již dávno pohřbena. Meč, signum státu starého, blýská se i ve státu moderním. Voják je víc než občan. Co na tom, že to znamená úpadek konstitučního a občanského smyslu, a vzrůst moci absolutismu a militarismu? To vše kapitalistické koalici prospívá a proto pracuje mlčky, odměřeně a rychle jako stroj. Ale tam, kde jedná se o sousto práv pro lid, je až bezcitná lhostejnost. Subkomitét učinil s volební opravou bankrot, a vláda chce klidně, opřena o žoky peněz koaličních, vládnouti dále. A v takovémto ovzduší a v takovýchto poměrech robí se zákony, které mají býti sakrosanktními a pro něž mohou tisíce lidí trpět a krvácet za apathie veřejnosti, za smíchu a žertů poslanců, kteří jsou z restaurací voláni do sněmovní síně. Vláda je vše. —

Ale přece dole je život, tepny lidu bijí a svěžejší krev proudí a bije

Digitized by Google

vzhůru. Všemocná kdysi liberální strana, strana kapitalismu a nespravedlivých výsad, korrupční a otrávená, může psáti ve Vídni dnes svůj testament. Malý muž, plný života a síly, jenž stojí na závratně šikmé ploše ustavičného hospodářského upadání a jehož duševní pružnost a energie se napíná k prasknutí, poráží tu ztrnulý kapitalism a zkostnatělé formy. Živnostníci, malí obchodníci, řemeslníci a pod. dostávají se dnes k vládě a upraví cestu vládě dělnictva, vládě skutečné práce a vlastních zásluh. Princip tohoto socialního zápasu je všude tentýž: ve Vídni jen dle daných poměrů zabarven antisemiticky. Ale srovnejte způsob tohoto boje; na př. jen Vídeň a Praha, dr. Lueger a dr. Podlipný. Ve Vídni se poráží obrovská tvrz liberální přímo živelní silou lidového hnutí, řiditel boje Lueger útočí na ministry, až působí skoro krise, a uchvacuje již s minoritou primatorské křeslo, trůn malého souveréna, — dr. Podlipný navléká oportunistický kabát, ve sněmovně prosí místodržitele o zrušení výminečného stavu a na radnici se dějí kompromisy za každou cenu. Pravíme tu přímo: pryč se vším kompromisováním! Každý ať prorazí a uplatní svou vůli, svůj celý hmotný i duchový fond, tak jak je, žije a pracuje. Pryč se vším neplodným svornostářstvím! Kompromisy jsou důkazem chabosti, náběhem ku sebevraždě, příznakem politické epilepsie a delirii trementis. Kdyby u nás bylo místo stálého volání po svornosti pracovala každá strana a každý směr svou cestou, mohli jsme už dávno býti dále. —

Diplomatické, šlechtické, kapitalistické, bursovní kruhy mají zase svou sensaci a pikanterii. V Uhrách vypukla ministerská krise. Nešlo tu o nic víc, než o osobní intriku dvou nepřátelských ministrů, předsedy uherského ministerstva Bánffyho a ministra zahraničních záležitostí Kálnokyho. Tento klopýtl konečně přes obojakost své politiky. Mluvil jinak ve Vídni a jinak v Pešti. Byl propuštěn a místo jeho zaujal homo novus hr. Goluchowski. Tento prošel několika obvyklými stupni úřednické kariéry. Má i dobrou kvalifikaci: „Neue Freie Presse“ ujišťuje, že je elegantní postava s tmavým vlasem a pěkným knírem. Vedle toho ještě loyolovský klerikál a starou politiku povede ve vyšlapaných cestách dál. Lidu je to přece jedno, jest-li Kálnoky nebo Goluchowski, nebo někdo jiný. Kapitalistické noviny celou affairu houkají do světa a čtenáři denních našich listů jsou bez oddechu smýkáni milovými sloupci „sensačních článků“, telefonických zpráv, telegramů, kombinací, dedukcí a suggescí, až se člověk diví, kde se nabere tolik lidské hlouposti.

Zahraničné rozhledy.

— *l.* Německý říšský sněm dne 11. května pohřbil předlohu proti podvratným živlům. Vláda zůstala osamocena. Mimo vojáky a byrokracii nebylo společenské třídy, aby se nebyla postavila s rozhodností u nás závidění hodnou proti ní. Právě třídy, od nichž u nás ani nečeká se jakéhos odporu protivládního, zmužile odsoudily umlčovací a zastrašovací projekt vládní. Profesorské sbory na universitách, sjezdy učenců, rady a zastupitelstva měst, vedle lhostejné jinak buržoasie velkoměstské, jež tisíci podpisy tentokrát naplňovala petice svých žurnálů, postavily se do jedné řady s protestujícím proletariatem, malým mužem a studentem. Byl to zápas důležitosti zvláště i pro nás veliké, a jím právě ozřejmil se veliký rozdíl mezi Němci a námi, mezi t. z. vyššími stavy u nás a v Německu. Původ předlohy je známý: jest u agrární, junkerské strany. Šlo o to, zbaviti se kancléře Capriviho, a proto jmenovitě agrárníci, jeho úhlavní nepřátelé, do krajnosti vyličovali revoluční směr sociální demokracie. Ministr Miquel vynasnažil se, aby i národní liberálové byli získáni, jimž potření socialistů bylo zcela dobře po chuti. Veřejné mínění však brzy vystihlo, že jde o svobodu myšlení vůbec a o svobodu tiskovou zvlášť. Porady v komisi říšského sněmu

Digitized by Google

a prudké výpady ministra Koellera na pruském sněmu proti spisovatelům, jež jsou chloubou německého národa, jako živlům podvratným, otevřely veřejnosti oči. Tak národní liberálové, aby neztratili půdu pod nohama, byli nuceni obrátiti.

Klerikální střed, pamětliv Bismarkových výminečných zákonů, způsobivších Kulturkampf, a svého odporu proti výminečným zákonům proti socialistům, byl z počátku proti předloze. Avšak vyhlídka, že myšlenky revoluční a nevěrecké budou potlačeny, byla příliš lákava. Rintelen tudíž učinil komisi návrh, aby stíhány byly všeliké útoky proti víře v Boha a nesmrtelnost duše. Vláda byla v první chvíli proti, ale nahlédla brzy, že by bez klerikálního středu nezvítězila a moudře záměrům klerikálů pomohla k sobě do sedla. Tak vláda, konservativci a klerikální střed význačný dali ráz předloze. Pojem revoluční propagandy rozšířili jednak na všecky snahy, ohrožující veřejný klid, rodinu, vlastnictví, monarchii, slovem základy pořádku společenského, jednak na všecko, čím jest ohrožována církev, víra v boha, křesťanství anebo učení, zřízení a zvyky církevní. Církev i stát, zastupujíce nynější formu a interesy společenského a hospodářského zřízení i jeho myšlenkového zdůvodnění, našly se zase na společnou obranu. Ukázalo se, že tato aliance byla slabší než veřejně mínění v Německu.

Pravili jsme, že ministr Miquel má o alianci zásluhy. Jemu šlo však ještě o vlastní věc, o vlastní finanční projekt; pomoci císařství k novým příjmům 100 mil. m., aby nepotřebovalo příspěvků jednotlivých států německých a aby krylo vydaje (50 mil. m.), jichž nový zákon vojenský vyžaduje. Miquel však stejně propadl se svými návrhy a bezprostředně po předloze proti podvratným směrům. Budžetní komise zamítla různé návrhy na zvýšení příjmů, „opravila“ rozpočet (na př. příjem z kolkových poplatků dle rozpočtu 13·8 mil. zvýšila na 17 mil.) a dva dni po předloze zamítl i říšský sněm předlohu o dani z tabáku.

Vliv agrární strany německé od té doby, kdy sesadila kancléře Capriviho a svého kandidáta kn. Hohenlohe v kancléřský úřad uvedla, jest stále citelnější. Všeobecně se již věří, že budou straně agrární učiněny ústupky. V otázce měny podala vláda agrární straně již prst a uchýlila se již od tradicionelní dosud politiky říšské. Jednak přízeň, již vláda osvědčuje straně agrární, jednak nepřístupnost problému měny leč jen odborníkům, usnadnily, že vedle konservativců i klerikálové středu, antisemité a z většiny národní liberálové přijali resoluci, jíž vláda se vyzývá, aby svolala mezinárodní konferenci na úpravu měny. Kancléř odpověděl, že vláda uznává škody, jež působí klesání ceny stříbra a že sama také očekává pomoci jen od mezinárodního řešení. Toto prohlášení kancléřovo až příliš nápadně se odlišuje od stanoviska jeho předchůdců, Bismarka a Capriviho, jež střežili se vzbuditi i pouhé zdání, že by otázku měny Německo samo si nedovedlo spořádati.

Druhý výpad agrární strany stal se návrhem Heylovým, aby vláda vypověděla obchodní smlouvu s republikou argentinskou, jež exportuje do Německa veliké zásoby žita. Návrh zapadl do komise, když se byl státní tajemník Marschall vyslovil proti, uváděje, že do Argentinie dovážejí se průmyslové výrobky a že by obilí argentinské docházelo na německé trhy cestou nepřímou, když by přímý dovoz byl znemožněn. Návrh Heylův jest vlastně zmenšeným návrhem Kanitzovým, jenž od roka již znepokojuje mysli německé. O tomto návrhu jsme již v čísle předešlém se zmínili. Prozatím jest i Kanitzův návrh v komisi. Vyjde-li odtamtud či ne, závisí jen na politických proudech. Uzákonění je o znamenalo by pro Německo zrušení všech obchodních a tržebních smluv, jmevitě s Ruskem a Rakouskem.

Rusko jest u veliké míře znepokojeno událostmi na dalekém výcho-

Digitized by Google

Objevilo se, že všechna pozornost Ruska až posud upírala se výhradně na Čínu, kdežto Japonska si vůbec nevšímalo. Válka čínsko-japonská zastala Rusko zcela nepřipravené a výsledek války pro Rusko je velmi nepříjemný. Že Japonsko vyslechlo přání Ruska, Francie i Německa, nezměnilo nic na stavu věcí. Čína dostala se pod vliv Japonska a Rusku tak vyskytl se na východě velmi nepříjemný hospodářský konkurent. Dráha sibiřská, i kdyby co nejrychleji byla stavěna, nemůže býti dříve než za čtyři léta ukončena. Za tu dobu Japonci opanují zcela na čínských trzích a sibiřská dráha může se státi takto mrtvě zrozeným dítkem, i v samé Sibiři stane se soutěž s Japonci obzvláště těžkou. V otázce korejské Japonci rovněž předstihli Rusko. Korea prohlášena sice za neodvislou, vskutku však jest již prostou japonskou provincií, kdež Japonci s největším spěchem budují železnice. Intervence tří velmocí evropských přinutila Japonce, zříci se dobytých na Číňanech krajů v Mandžursku a na poloostrově Liao-Tung, ale vskutku jsou kraje ty v rukou Japonců i budou do té doby, až Čína vyplatí Japonsku vojenskou náhradu, co není tak brzo Číně možno. Pro Rusko bude na východě stálé nebezpečí války a poněvadž nemá tam nezamrzujícího přístavu a komunikace jest nesmírně nesnadna, byla by válka na východě věcí velmi nemilou, tím více, že finanční stav Ruska jest stále neutěšenější.

Počátkem jara zmohl se opět vystěhovalecký ruch z jižního Ruska na Sibíř a do krajin amurských. Tisíce nuzných lidí táhne na východ hledat lepšího bydla. Ve vnitřním životě ruském nic se nezměnilo oproti dobám za vlády Alexandra III. Tíž rádci, jež měli vliv na zesnulého cara, ovládli zcela i mladého vládce. Pronásledování censury došlo do takých mezí, že i za ultrazpátečnické vlády za Alexandra III. bylo přece lépe. V Polsce je týž systém. Nedávno vyšlo nařízení, že žádný Polák nesmí vykládati dějiny a zeměpis (vůbec) na soukromých učelištích. Na Volyni vyšel úkaz, který zapovídá i najímati pozemky přistěhovalcům z Království. Gubernator kovenský Klingenberg a vilenský Oržewskij byli vyznamenáni řády. První z nich vyznamenal se pobitím kolem 10 bezbranných lidí v Krožách, druhý byl věrnou kopií Gurky. Roznesly se pověsti, že hr. Šuvalov, poohlédnuv se po tom, co mu činiti v Království, zamýšlí ustoupiti, poněvadž jest příliš poctivým i úředníkem, aby pokračoval v díle Gurkově. Také se rozhlásilo, že na jeho místo dosedne některý z velikých knížat.

Po Polsce a vždy loyálních provinciích baltických došlo nyní na Finsko, kdež zavádí se do škol jazyk ruský a vší mocí šíří se pravoslaví.

Žádost 70 novinářův a spisovatelů za změnu tiskového zákona byla komissí (ministr spravedlnosti, vnitra a vrchní prokurátor sv. synodu) zamítnuta, poněvadž 1. žádost nebyla podána „úřední cestou“, ministerstvem vnitra, 2. poněvadž prý tiskové zákony ruské nejsou zastaralé a byly nejednou opravovány, 3. poněvadž zákon zakazuje soukromníkům vyzývati vládu, by změnila platné zákony a zvláště zakazuje se kritisovati takové zákony. — Toto úřední zjevení by dělalo i Turecku všecku čest.

Encyklika papežská k anglickému národu nemá úspěchu. Jest sice v t. zv. biskupské církvi dosti přívrženců, většinou laiků, sjednocení duchovního, z nichž část chce sjednocení s církví orthodoxní, druhá s církví římskou, avšak národní duch byl vždy učení římskému na odpor. Také vidí puritáni, již v tuto dobu skutečně v anglikánské církvi ovládají, v encyklice útok na sebe. Vždy, kdykoliv byla Anglie katolickou, byla mnohem méně závislá na papežství, než jiné země. I v Irsku, kdež katolické duchovenstvo jest zcela oddáno svatému otci, stavělo se vždy na odpor, kdykoliv z Říma nadhodili otázky politické. Neboť duchovenstvo v těchto otázkách vychází ze stano-

Digitized by Google

viska čistě politického, ne papežského, a také jen potud bude míti věc Irska sympatie v Anglii, hlavně u puritánův a non-conformistů, kteří jsou přece nejnesmiřitelnějšími nepřáteli Říma. Kněžstvo anglikánské pak samo zcela dobře zná své odpůrce, především liberály, a ví, že by jim dalo do rukou vydatnou proti sobě zbraň, kdyby vzbudilo jen zdání, že jest jen dosti málo vlastenecky vlažné, a že by mu více záleželo na papeži než na neodvislosti národního ducha. Encyklika Lva XIII. jest jinak velice pozoruhodna svým duchem snášenlivosti. Ke všem se obrací, jež téhož vzývají boha, byť byli i různého vyznání — proti nenávistné nesnášelivosti Pia IX. veliký pokrok!

Kopií nejzvrhlejší dvorské politiky jsou politické události v Srbsku. Většinou soukromé interesy a intimní záležitosti tří osob, prováděné s vrtkavou umíněností, jsou směrodatné pro politiku vnitřní i zahraniční. Taková politika vede vždy jen k jednomu — a dnes již opravdu se tak věří v Evropě v možnost toho výsledku, že všecky listy otiskly jednoho dne telegram o útěku krále Alexandra do Nového Sadu, ač zpráva nebyla pravdiva. Volby do skupštiny vykonány za bezpříkladného terroru vládního a dopadly tak, že vládní většina vyšroubována na 150 hlasů, oposice stlačena na 19. Deputace se stížnostmi na volební praktiky nebyly králem vyslyšeny. Avšak ani tato většina není již ve všem povolna přáním z konaku. Ač v přední řadě šlo o to, aby byla povolena půjčka 98 mil. frc., smluvená Milanem a Alexandrem v Paříži, nebyla skupština povolna a půjčku zamítla. Milanovi místo 800.000 fr. odhlasováno jen 360.000 fr. ročně. Z Niše, kdež skupština zasedá, vypovězeni všichni žurnalisté a jsou jen úřední zprávy o poradách skupštiny. Posledním činem skupštiny bylo obmezení tiskové svobody zcela po rakouském vzoru a s kaucí 5000 din. — Neuvěritelna jest zpráva, že posl. Pavlovič a soudr. učinili v skupštině pilný návrh, aby pozůstalým poslance, jenž by byl v některém okrese zavražděn, byl povinen okres vyplatiti 30.000 dinárů, nebyl-li by vrah vypátrán. Návrh ve skupštině prošel.

Ve Švýcarsku razí si cestu zásada poměrného zastoupení. Vůbec nové formy ústavní a správní mají na švýcarské půdě ochotné jeviště. Iniciativního práva, r. 1891 ústavou zavedeného, se užívá právě tak jako referenda. Návrhy iniciativní na uzákonění práva na práci, na sestátnění pomoci lékařské, učiněné socialisty r. 1894, jakož i návrh katolické pravice, jímž měly býti oslabeny, aby stát vyplácel kantonům z celního výnosu průměrně 2 frc. za hlavu, byly zamítnuty, první 300.000 hlasy proti 75.000, tento 343.000 proti 139.000 hl. Jako návrhy socialistické, nedošly schválení návrhy vlády rázu státně-socialistického. Padl na př. návrh sirkového monopolu. Letos bude rozhodováno o zřízení státní cedulové banky, která ve spolkové radě byla navržena a 4 proti 3 hlasům prošla. V tomto mocném vlnobití nových myšlenek politických a socialních postupuje, jak bylo řečeno, myšlenka poměrného zastoupení. Po Tessinu, Ženevě, Neuschatelu přijal tento systém i kanton Zug a velikou většinou ustanoveno voliti nejen vládu, nýbrž i soudce podle jeho pravidel. Nehlučná ale intensivní vnitřní činnost ve Švýcarsku — a srbské skandály zaplavující sloupce novinářské po celé Evropě sensačními telegramy a dopisy, lépe než sebe delší úvahy ukazují na pramen zla, otravujícího život nešťastného národa.

Rumunsko pro přijetí konservativní většinou ve sněmovně báňské předlohy — avšak pouze v její čistě industrielní části, s vynecháním sociálně-reformních paragrafů o ochraně práce a pojišťování dělnictva — octlo se před značnými vnitřními bouřemi. Liberální strana, (stojící asi na takovém stupni jako liberálové němečtí v Rakousku) vzdala se hromadně mandátů, pokládajíc

Digitized by Google

zmíněnou předlohu za protivící se ústavě, a zahájila velkou agitaci k volbám, jejichž doba jest však dosud neurčitá. Vláda poznala vážnost situace i dala si odhlasovati sněmovnami zákon, jímž dává se předsedovi volební komise právo, povolati vojsko k zabezpečení „klidného průběhu“ voleb. Obě strany zápasí o dobytí ministerských křesel — ale ve svých zásadách jsou si velice příbuzné, obě jsou nedemokratické a staví se proti všeob. hlas. právu. Avšak toto napsala si na prapor nově se tvořící strana radikální, která, ač dosud docela neorganisovaná, má naději ve spolku se stranou socialistickou dobyti několika mandátů, což by byl první krok k budoucímu dosažení všeob. hlas. práva, které ovšem neobsáhlo by v Rumunsku tak široké vrstvy jako ku př. v Rakousku, neboť jest tam (dle statistických dat, nedávno uveřejněných) přes 85% analfabetů — číslo to opravdu hrozné.

Hlídka hospodářská.

Zničeny jsou illuse a rozplynuly se krásné sny, jimž se po tolik neděl oddávala spekulace v příčině pokračování v postátňovací akci železniční — — těmito slovy německo-liberálního žurnálu pražského můžeme charakterisovati nejdůležitější hospodářsko-politickou událost uplynulého měsíce. Akce postátňovací byla odročena, ve schůzi rozpočtového výboru dne 22. dubna prohlásil ministr Wurmbrand, že vláda neupouštějíc prý od své železniční politiky, nebude již v tomto zasedání postátňovací předlohu moci sněmovně podati. Akce s tolika pathosem vládou dne 7. března 1894 opovězená, skončila fiaskem, poskytnuvši spekulaci po celý rok potravy více než dostatečné.

Posl. Kaizl odůvodňuje svůj návrh, aby vládě pro kolísavou její politiku železniční projevena byla nelibost, načrtl historii tohoto nejnovějšího období našeho železnictví. V březnu 1894 proklamováno za program vládní postátnění dráhy západní, severozápadní a jihoseveroněmecké dráhy spojovací — následek bylo značné stoupání kursů dotyčných akcií dopravních, sestátnění provedeno však u jediné dráhy západní. V září vystoupila na obzoru dráha jižní a listy byly plny zpráv o ceně, jakou musíme zaplatiti za svolení drahých našich sousedův uherských k jejímu převzetí. Nestalo se však nic a v únoru 1895 přistoupila k jižní dráze ještě společnost dráhy státní a dráha severozápadní, mimo poslední dráhu vesměs železnice k postátnění ještě nezralé. Každou zvěst o nastávajícím postátnění uvítala vždy kořistichtivá bursa vyhnáním kursů papírů železničních, parlament a rozpočtový výbor stal se předsíní bursy. Před prohlášením sestátňovacího programu v březnu 1894 stály akcie státní dráhy na 333, koncem února t. r. na 396, v dubnu na 455, akcie dráhy severozápadní v týchž měsících na 225, 267 a 315. Návrh na vyslovení nelibosti byl ovšem v parlamentě zamítnut, fiasko vlády však votem parlamentu zakřidováno nebylo. Dokazovalo se vládou, že jde toliko o odročení, snad jen na několik měsíců. Co se však má do té doby, snad do podzimu, změniti? Budou dráhy snad lacinější? Přijde bursa do té doby k rozumu? Zakáže snad vláda hru v papírech dopravních? Bude provedena do podzimu náprava měny, aby stát bez obavy v její stroskotání převzíti mohl obrovské závazky, z postátnění ku př. jižní dráhy plynoucí? A jak škodlivou jest ustavičná nejistota drah o osudu jejich nejbližším pro celé místní železnictví, pro investice, jinak nezbytné a pro nejistotu poměrů drahami odkládané, jak demoralisující jest pro úřednictvo a dělnictvo drah soukromých, jež, jak známo, postátnění si nepřeje. Výsledek železniční politiky není věru vavřínovým listem ve věnci koalice. Také odpověď Wurmbrandova v příčině zbudování druhé železniční tratě ke spojení s Terstem,

Digitized by Google

že jednotlivé projekty dotyčné se studují, nemůže ovšem nikterak uspokojiti; trvat studium toto již trochu příliš dlouho.

Komitétu pro průplav dunajsko-vltavsko-labský bylo uděleno povolení k předběžným pracem technickým. O komitétu tomto mnoho se neví. Zřízen byv před málo lety, vymohl subvence zemské, obecní, okresní, a jedině činný technický jeho odbor snažil se rozřešiti otázku, jakým způsobem průplav by nejúčelněji a nejlevněji mohl býti proveden. Jinak nebudil komitét průplavní ani zájem pro nový veliký podnik ani nezjištěny hospodářské a finanční podmínky jeho provedení. Agitace s české strany obmezila se na cíl bližší, kanalisaci Vltavy z Prahy k Mělníku a Labe od Mělníka k Ústí, a i tu pracováno spíše na effekt, podniknutím obhledací pojížďky po této vodní cestě, než střízlivým a přesným důkazem o hospodářské nezbytnosti a prospěšnosti tohoto podniku. Přáli bychom si, aby i v této příčině u nás se pracovalo, třeba ne hlučněji, ale za to opravdově a důkladně.

Dle dosavadních projektů má průplav vésti od Dunaje u Vídně k Budějovicům, odkud by se Vltava a Labe až k Ústí kanalisovaly na nejmenší vodní hloubku 2·1 m. Průplav má býti zbudován pro lodi 61·5 m délky, 8·8 m největší šířky a 1·75 m největšího ponoru. Příspěvků zajištěno bylo dosud 132.875 zl., z toho od zemského sněmu Českého 75.000 zl., vydáno bylo dosud 5800 zl.

Co rovněž velmi úzce se dotýká zájmů nemalé části příslušníků našeho národa, jest otázka zrušení nebo obmezení t. zv. mlecího řízení. Dovoluje se totiž dováženi do celního území našeho obilí, ze kterého se od celní novely z r. 1882 musí platiti dovozné clo, s kreditováním tohoto cla za podmínky, bude-li mouka z něho semletá do určité doby opět za hranice vyvezena. Celní výhoda tato, jíž mělo se tuzemskému mlynářstvu zabezpečiti zaměstknání mletím cizího obilí pro zahraniční vývoz, stala se však jeho metlou. Mohou jí totiž plně užívati toliko velkomlýny uherské a haličské, kterým prospívají zde i blízkosť levného obilí balkánského a ruského, i výhodné sazby železniční, a zneužívají mlecího řízení k tomu, že — vyvážejíce do ciziny pouze nejlepší druhy mouky z vlastní pšenice domácí — zaplavují trhy naše moukou z lacino obilí cizozemského, jíž dovezeno do Předlitavska v r. 1893 na 4 1/2 milionů mctů (do ciziny jen asi 1 mil. mctů). Následek tohoto dovozu jest tlak na ceny naší domácí mouky a dílem také úžasné hynutí mlynářstva předlitavského; od r. 1885 do r. 1890 ubylo v Předlitavsku 653 mlýnů (z toho v Čechách a na Moravě asi 500), i továrních mlýnů zbylo v naší polovici říše r. 1890 jen asi 2/3 jich od r. 1885.

Po četných interpelacích, deputacích a peticích navrhl rozpočtový výbor sněmovně, vyzvati vládu k revisi předpisů o mlecím řízení, po případě vůbec k odstranění jeho. Jen abychom tuto koncessi, dojde-li k ní, nemusili Uhrům něčím ještě dražším platiti!

Nový zákon o nedělním klidu v obchodech a živnostech nabyl platnosti počátkem května a vydána k němu již prováděcí nařízení. Není toho věru mnoho, co poskytuje se v něm hlavně ve prospěch pomocnictva, avšak již nyní zvedají se z kruhů podnikatelských hlasy, hrozící ruinováním průmyslu, nebude-li četná již řada výjimek z klidu nedělního opět rozmnožena. Pomalu bude i nedělní klid jen na papíře.

Ve prospěch malého živnostnictva podán byl ve sněmovně návrh, aby stát věnoval půl milionu zlatých na poskytování čtyřprocentních zápůjček k zřizování společenstevních skladů surovin a tržnic řemeslnických, a vláda předložila osnovu nového zákona proti nesolidní konkurenci v obchodě. Ministr obchodu má býti

Digitized by Google

zmocněn ustanoviti druhy zboží, které se smějí jen s výslovným označením míry, váhy nebo počtu na dotyčných obalech do prodeje uváděti, leda by se kupujícímu žádané jím množství zboží přímo odměřilo nebo odpočítalo. Nemá-li zboží takové míry nebo váhy, jaká na obalu jest udána, propadne prodavač trestu. Podnětem k osnově této jsou zkušenosti denního života, že kupující obecenstvo vydáno jest v šanc nejrozmanitějšímu šizení se strany „podnikavých" obchodníků. Zvyklé jsouc na určité množství zboží, jež v obalu mlčky předpokládalo, dostávalo za stejný peníz čím dále tím menší množství zboží. Přadena nití, bavlny se ztenčily, „tucet" scvrkl se při četných druzích zboží na 10 kusů, místo předpokládaných 1000 kusů hřebíků a pod. bylo jich v balíku jen 900—800. Podobnému klamání obecenstva má se osnovou touto zabrániti.

Jinak říšská rada zabývá se berní opravou; poslanec Auspitz těší se, že jest fabrikantem a že jeho prý 30letá průmyslová činnost korunována byla zdarem, a stará se s referentem berní předlohy o to, aby z osidel její zlatému teleti podařilo se vyváznouti bez úhony. Návrhy nepohodlné se uhlasují, a když jest potřebí, jsou hlavou pracující páni továrníci spolu s pravověrnými šlechtici a pány dobroději pilněji, než celá opposice, na stráži, aby neprošly leda návrhy nejnevinnější.

U nás doma pořád ještě nenalézá se potřebných jednot společenstev, aby se ustaviti mohla zemská jednota společenstevní ku provádění sebepoznání a svépomoci, jíž se našemu maloživnostnictvu tolik nedostává, a rovněž s průtahy setkává se upisování podílů na „národní velkozávod", druhdy s takovým nadšením vítaný. Jsme to podivný národ: spíše a lehčeji sebereme po zlatkách a krejcarech úplně darem miliony na podniky povahy ryze ideální, než abychom sehnali stotisíc zlatých na podnik, který by se musel vypláceti. V týž čas, co v novinách vyzýváno bylo k rychlejšímu přihlašování se k národním velkozávodům, překvapena byla veřejnost naše zprávou, že ve vší tichosti zřídilo se v Praze družstvo k postavení nového pivovaru v Holešovicích. Stálo by za to, srovnati oba zjevy a vyvoditi, jak by bylo potřebí chopiti se myšlenky národních velkozávodů, aby celá zprvu mnohoslibná akce se zdarem se potkala.

V Uhersku způsobila nemilé překvapení vládní předloha o refundování státních přebytků pokladních, které úpravou vodních cest, investicemi železničními atd. z 144·5 mil. zl. roku loňského klesly letos na pouhých 29·3 mil. zl. Aby neobjevil se deficit v rozpočtu, uhražovány vydaje ony z přebytků pokladních až do úplného jich vyčerpání. Prázdné pokladny a v rozpočtu deficit — jsou úvodem k oslavě 1000leté maďarské panovačnosti v Evropě.

V Německu konán koncem dubna osmý všeobecný sjezd řemeslnický v Halle. Projevovány známé tužby a stesky řemeslnictva — odstranění vojenských dílen a práce vězeňské, zákaz nebo obmezení podomnictví a agentství, zrušení konsumních spolků, zákaz veškerých dražeb nových výrobků řemeslnických — obohacené však o požadavky povinných společenstev a průkazů způsobilosti, které v Rakousku od dvanácti let jsou uskutečněny, na malý bohužel prospěch řemeslnictva. Politické strany mají jistý počet mandátů přenechati řemeslnictvu, které má především ze svého středu kandidáty poslanectví vybírati. V řemeslnických listech přetřásá se otázka, nemá-li stát založiti pro maloživnostnictvo různé pokladny, podobné jako dříve dělával v létech neúrody a nouze rolnické; jako dotace státní žádá se obnos 200 milionů m. Patrno, že beznadějnost vžírá se do řemeslnictva hloub a hloub, vedouc k stanovisku příliš jednostrannému a nespravedlivému. Tíž lidé, kteří spatřují ve volných, svépomocí vyvolaných spolcích konsumních zárodek k podkopání společenského zřízení

Digitized by Google

a viní je z tendencí komunistických, hájí na druhé straně domnělou volnost individua, příčíce se veškerému zasahování státu v oboru sociálně politickém.

Rusko blíží se k zavedení zlaté měny; má se vydati zákon, dle něhož dovolilo by se uzavírati veškeré obchody ve zlatě. Nashromáždilo ve svých pokladnách na 500 milionů rublů zlata a majíc pojištěnu značnou roční reservu ve výnosných svých zlatodolech, může klidněji pouštěti se na kluzké pole zavádění zlaté měny než Rakousko.

S druhé strany navrhují Spojené státy Severoamerické, aby se zřídila mezinárodní banka clearingová, která by místo výměny hotového zlata zavedla výměnu mezinárodně platných certifikátů, čímž se má zasýlání hotového zlata při vyrovnávání bilance platební obmeziti na míru co nejmenší.

Americký Standard Oil Trust dohodl prý se již s majitelem petrolejových pramenů ruských, Rotšildem, o světový kartel petrolejový. Konsumenti mohou se těšiti na další zvyšování ceny petroleje, která již nyní v několika nedělích značně stoupla. Historie kartelů bude obohacena o novou, zajisté velmi poučnou kapitolu pro ty, kdož s nynějšími řády společenskými úplně jsou spokojeni.

V Bulharsku zavedeny byly knížecím úkazem obchodní komory v Středci, Plovdivě, Ruščuku a Varně; volby mají se provésti počátkem června, pro volební právo vyměřen census 25 franků. —*o*—

Jih Moravy.

Intensivní práce lidové strany zabírá už hezký kus Moravy. Silný proud nového vzduchu zasáhl Novoměstsko s Boskovskem, přehnal se střední Moravou a vyrval tu několik potencí sice dobře zakořenělých, ale zpráchnivělých a života neschopných. Proud zavanul už také nad Moravu východní a ulehl zatím na severu v kraji Jičínském. Tam snad pracuje se nejupřímněji. — — Jen jižní Morava pořád ještě spí v závětří a hoví si v politickém klidu staročeské nečinnosti a nehybnosti. I práce před volbami tu bývá jen formální, neupřímná a líná.

Jižní Morava! Zámožná a silná a přístupná proudům novým. Ale dosud jimi netknuta. Generace pracovníků a nadšenců z let šedesátých stárne a chladne a poznenáhlu vymírá a nová generace k účinné práci dosud se nevzrušila. Jezdí v dávno vyjezděných kolejích a nikterak vybočit se jí nechce přes to, že vzruch nové doby doráží na ni se všech stran.

Lid sám už je netrpělivý. Je silný dosud a bojechtivý, ale nikoho tu není, kdo by upřímně a obětavě chtěl zvednout kleslý prapor demokracie, její velmi početnou sílu zorganisovat a vésti ji k duševnímu pokroku a materielnímu blahobytu. Lidová strana má tu dobré pole, ale musila by si pospíšit.

Ale nejen se stanoviska strany lidové, nýbrž se stanoviska národního vůbec je tu veliká potřeba pilné, neodkladné práce. Tratíme se v jižní Moravě a ustupujeme na celé čáře. Nedávno podroben byl částečné kritice kraj hodonínský a v Hodoníně samém odkryta byla díra v organisaci lidové a národní strany. Dnes máme na mysli onen trojhran jižní Moravy, jehož strany se stýkají v bodech: Brno, Znojmo, Hodonín. A k tomuto kraji máme dnes zření jako nejvíc ohroženému a nejbohatšímu co do výnosnosti půdy a vhodnosti k průmyslovým podnikům. Trojhran ten zabírá kus Ivančicka s Krumlovskem, Mikulovsko, Židlochovsko, Hustopeč, Břeclavu, Kloboucko a Hodonín. — — —

V jakém nebezpečí jsou národní naše posice na Ivančicku a Krumlovsku, o tom smutné zkušenosti máme od poslední volby za města na zemský sněm. Strana východní je ponekud kryta. Za to tím hůře je na tom střed, kterým

Digitized by Google

probíhá trať úsilovně germanisující severní dráhy. Zde průmyslové podniky, nalézající se v rukou židovskoněmeckých, otročí duševně i tělesně pracovný náš lid, tu odrodilá města dusí dech našeho venkova, tu rajhradský klášter s celou plejadou sobě otrocky oddaných lidí tlumí volnější život duševní a k jihu zněmčilá a sežidovštělá Hustopeč na svých velkých trzích zrovna chlemtá krev našeho rolnictva. Čára pak jižní s Mikulovem a Břeclavou je už pro nás ztracena nadobro.

Staročeská éra zanedbala velmi mnoho. Je div, že jsme se ještě tak udrželi. Pohořelice jsme ztratili úplně, Kouniče zápasí a prodělávají krisi, a vládnoucí strana jim nejde na pomoc. Dvě tři veřejné schůze lidu by zde rozkládající se odrodilou stranu dorazily. Ale nepřijde-li pomoc brzy, může bohatý nějaký renegát znovu vzkřísit staré choutky německou slávou popletených duší. V Hustopeči celá národní práce spočívá na jediném člověku bez moci a síly a je vůbec dosud v embryu. Židlochovice počínají právě slibný zápas přičiněním několika jednotlivců. Rajhrad sám kolísal se už několikrát pod přívalem germanisace a zas jen obětovná práce jednotlivých lidí zachránila jej před německými dravci. V Mikulově české menšiny vůbec ani neznáme, ač tu je. Lednice je ztracena, v Břeclavě český živel jen živoří, Hodonín je v rukou německých.

A strana staročeská na všech těchto místech nikdy ani nejmenším nepřispěla, národních institucí nezakládala, lid povzbuzujícím slovem na hromadných schůzích nikdy nepoučila, o moravský jih vůbec se nikdy nestarala a jeho potřeby a jeho nebezpečí snad ani nezná. Na celém moravském jihu není nikde žádné organisace, nikde hromadného, uvědomělého zápasu. Všude jen práce partisanská, ojedinělá, při které ztrácíme posici za posicí a nových jen napjetím veškerých sil nebo náhodou dobýváme. Je to práce vedená a živená jen a jen bezmocnými, odvislými, ohledy a existencí spoutanými jednotlivci. Boj zrovna heroický, ale slabý, nevydatný a snad i marný, proti sešikovaným nepřátelům, podporovaným vydatnou zálohou brněnského štábu Prombrova a bezprostřední blízkostí poněmčující Vídně.

Lidovou stranu pro nynějšek omlouváme jen, že neví, kam dříve skočit. Všude volají a Morava velká a všude zanedbaná. Ale proto píšeme o jižní Moravě, abychom vylíčili nebezpečí, v jakém se nalézá. Namítne mnohý, že vidíme příliš černě, ale uváží-li všecky okolnosti a srovná s krajem na př. boskovským nebo novoměstským, kraji to chudými, dá nám jistě za pravdu.

* * *

Politicky je jižní Morava celá mrtva. Živější ruch by zavládl na Ivančicku, kdyby se lid zde zbavil staročeského balastu, jehož hlavními podporami jsou dr. Dvořák, starosta Schwarc, děkan a ředitel měšťanských škol Charvát. Dr. Dvořák je prononcovaný staročeský stranník. Starosta Schwarc je sice velmi poctivým vlastencem, ale už starým, nepružným, ve starých názorech zkostnatělým stranníkem. Oba k tomu jsou ve vleku klerikalní strany, kterou s veškerou vehemencí podpírá ředitel a inspektor Charvát s děkanem.

Město, které před desíti lety vskočilo tak ohnivě do volebního boje, vzpruženo vzrůstajícím národním vědomím, hyne dnes marasmem staročeského pohodlí, plného ohledů a osobních prospěchů. Morální defekty vynikajících předáků ivančických k tomu ještě více seslabují stranu, která se v mnohém musela nechat obnažit dokonce před forem soudů, kam ji daleko pružnější a čilejší menšina německá uměla dohnati.

A za živořícími Ivančicemi jde venkov klesající na jedné straně pod těžkou rukou německého úřednictva továren, velkostatků a uhelných dolů, na

Digitized by Google

druhé straně krčící se pod morálním tlakem venkovských kněží, jejichž přičiněním drží poslanecký mandát na zemském sněmu jim vroucně oddaný dr. Koudela.

O Kounicích už jsme se zmínili.

Pohořelice jsou ve své střední a inteligentní třídě na dobro zněmčeny a sežidovštěny vlivem čilých, chytrých a zuřivých německých předáků pohořelických, jimž v čele stojí starosta a nově zvolený poslanec Rund, a na druhé straně působením okolních německých obcí a úředníků na statcích arcivévody Albrechta a hraběnky Herbersteinové. V Pohořelicích národní stranu vedl zemřelý farář Táborský a zvláště ředitel cukrovaru p. Urbánek. Vedli ji žalostně. Kdežto pohořeličtí Němci strhli na sebe úplně obecnou školu, založili si zimní školu rolnickou a zřídili velký počet různých Vereinů, Čechové opouštěli posici za posicí. Ba nemají tu sebe menšího a skromnějšího spolku a střediska. Dělný lid je dosud úplně český, ale ani nenapadne nikomu z pohořelických vlastenců, aby tomu lidu dopomohl aspoň k skrovné dělnické besedě. Kdyby v bohatém p. řediteli bylo jen trochu energie, více obětavosti a méně vlasteneckého sobectví, nemusilo to s námi v Pohořelicích dopadnout tak smutně. Pan ředitel Urbánek za ta dlouhá léta, co v Pohořelicích působí, dělal pro naši národní věc velmi málo v poměru ke svému mocnému a vlivuplnému postavení. K lidu dělnickému se nesnížil a třídu střední nechal na pospas odnárodňování, vedenému německými zuřivci houževnatě a systematicky. Dnes víme, že Pohořelic zpět už nikdy nedobudeme a to je pro národní stranu staročeskou, jejímž pohlavárem a důvěrníkem p. ředitel Urbánek je, faktum — deprimující.

Radost máme v poslední době ze Židlochovic, které se ve své české části vzpružily a zahájily slibnou kampaň. Zásluhou dobrého odborníka vzkvetla rolnická záložna. Než osobní záležitosti vyvolaly druhou záložnu, konkurenční, která svornému a úspěšnému působení podrazila na čas nohy. V poslední době však se sporné živly přece vzpamatovaly, zač se jim se všech stran dostává uznání — a postoupily do útočné ofensivy. V nejnovější době koupila rolnická záložna velký dům uprostřed města na nemalé zděšení našich německých nepřátel a nabyla nejen pevné půdy pro své kanceláře a národní operace, ale zároveň platně a nejúčinněji přispěla k založení už nad míru potřebného potravního spolku. Místní odbor Ústř. Matice pak rovněž si pospíšil a zakoupil dům druhý pro mateřskou školku, ve kterém zajisté bude dosti místa i pro tělocvičnu budoucí jednoty sokolské. — To jsme v Židlochovicích získali. Na druhé straně ztratili jsme velké procento českých dětí, které rozdělením utrakvistické školy přešly na školu německou. O děti pro českou školu musilo se v pravém slova smyslu zápasit. Jen kdyby tu vzniku neměly sporné osobní záležitosti a vzájemnou shovívavostí a benevolencí tišeny byly hned v zárodcích. Na svorném působení všech živlů českých záleží naše budoucnost v důležitém tomto místě, a předákům židlochovickým tuto důrazně připomínáme, aby účinně hleděli si místního demokratického živlu, z něhož zvláště řemeslnická a dělnická omladina národního ruchu se účastňuje ráda, ba s nadšením.

Smutně je na tom Hustopeč, která ve svém českém inventáři vede jediný, ale zdárně si počínající čtenářský spolek. A ještě něco. Od nového roku tu vydává pan Kuber na místě svých famósních humoristických Veselých Listů — politický čtrnáctidenník, nazvaný „Slovanské Listy“, který by mohl být znamenitou akvisicí, kdyby nebyl omezován nesčetnými ohledy, jež vyplývají ze socialního postavení redaktorova, jenž je solicitatorem advokátní kanceláře Dra. Friedla. Čísla dosud vyšlá vykazují značné manco. Vystřižky z jiných novin a mlácením prázdné slámy bezvýznamných a pro národní boj jižní Moravy malicherných záležitostí se pro krajinský list půdy nezíská. Abychom uvedli

Digitized by Google

příklad: co je na př. místnímu krajinskému listu do smrti cara Alexandra, které byl věnován dlouhý úvodní článek? A podobné.

Redaktor „Slovanských Listů" je zároveň předsedou čtenářského spolku. Bohužel, že účinná práce tohoto spolku potkává se s nevšímavostí české hustopečské inteligence, která se demokraticky složenému spolku spíše vyhýbá, kdežto by jej měla ze všech sil nejen finančně, ale zvláště mravně podporovat. V nejnovější době zahájila redakce „Slovanských Listů" upisování pětizlatových podílů na národní dům. Řekneme přímo, že tu bylo pochybeno. Česká záložna je rozhodně potřebnější, je nutná a zřízena měla být už dávno. Pro záložnu byl by také silný zájem, kdežto zájem pro národní dům není žádný. K čemu? Nač? Aby česká společnost měla kde tancovat a divadla pořádat? Národní dům se všude staví tehnv, když jsou jiné, potřebnější a důležitější instituce zakotveny. Divíme se. Ale nedivíme se zas, když uvážíme, že pan redaktor je zároveň solicitátorem p. dr. Friedla a ten že je zástupcem německé záložny Lednické. Tu jsou ty různé ohledy a z nich plynoucí mravní malomocenství.

Nejde tu o zábavy a plesy a ochotnická divadla. jde tu o to, nabýt uprostřed nepřátelského tábora pevné půdy. O záložnu třeba se ihned starat a už mohla být třeba se skromnými počátky; ale nemůže k ní dojít pro samé hádání, udrží-li se či neudrží. Ovšem že se udrží.

Nejhůř pro český živel už je v Břeclavě. Zde vlny nepřátelské dorážejí se všech stran. Blízkost Vídně, hlavní stanice severní dráhy, bezprostřední hranice dolnorakouské, spousta židů a německá inteligence tlačí na naše Slováky odevšad, takže tito při nynější indolentnosti české inteligence a vyvinutém kastovnictví vydáni jsou úplně větrům germanisace. V tomto městě ještě k tomu je národní naše síla slaba početně i mravně. Jediný český spolek uvedl do života v letech osmdesátých notář p. Mádr, ale nyní ve svých vlasteneckých snahách jakoby ochabl. Štěstí ještě, že tu máme českou školu. Břeclavští Čechové ve svém prvním vlasteneckém vznícení nedostali mravní posily od vládnoucí strany staročeské a z jarého života prvního mládí upadli ve svém čtenářském spolku a ochotnickém divadle v neplodné živoření, jež se omezuje jen na čtyry zdi české besedy. Kdy tu bude líp? Snad až bude česká Břeclava mít ve svých předácích více štěstí.*)

Hodonínu, který je českými spolky a záložnami nejlépe opatřen, nastává brzy zápas, na který se všecky strany chystají s odvahou a energií. Než národní sílu tráví ustavičné osobní a strannické boje, které nepřestanou-li brzo, jsou s to naše dosavadní vymoženosti nejen podlomit, ale dokonce i zabít. Akce ve příčině hodonské realky byla velmi dobrou příležitostí, kde se ruce mohly spojit, než osobní záležitosti dra. Hessa a notáře Skácela zmařily pěkné naše naděje. Strany naše se vzájemně potírají (při vší ústupnosti strany lidové), za tím co vídenští, nenárodní agitatoři sociální demokracie pracují mezi lidem plnou parou.

Jediný Podivín držíme na důležité linii severní dráhy, ten staročeský Podivín, zatmělý židovstvem, město, jemuž marku národní lepilo na zdi vlastenecké úřednictvo cukrovaru. Ale cukrovar přešel do rukou žida Kuffnera, české úřednictvo se odstěhovalo a Podivín od 6 let ponořil se do sladkých dřímot, z nichž snad ho časem vyruší jen zvuk volební polnice. Za to v nejbližším okolí podivínských Staročechů pozbyli jsme nadobro Lednici, perlu jižní Moravy, jak

*) S uznáním zaznamenáváme, že v době, kdy jsme tuto stať psali uskutečnil se konečně přičiněním Dr. Čermáka šťastný vpád lidové strany, která tu už pořádala dvě lidové schůze. Mimo to přičiněním téhož předáka našeho založen už nad míru potřebný spolek politický a současně zřízena Sokolská jednota. Český život na Břeclavsku se probouzí zas k novému vzletu.

Digitized by Google

ji nazval V. Mrštík, Lednici, která ještě před desíti lety mluvila a zpívala slovácky. Tempi passati. Lednice je přičiněním Lichtensteinské německé školy a nečinností národní strany úplně ztracena a srdce smutkem se sevře, když člověk vidí bohatýrské šohaje slovácké mluvit řečí cizou, řečí německou. A snad by se byla mohla česká škola slovácké Lednice zachránit. Kdo ji zněmčil? Výbojní úředníci knížete Lichtensteina, který o úmyslech svých úředníků a bolestech lednických Slováků neměl snad ani tušení. Bylo by snad stálo za to, aby národní, staročeská strana tehdejší, v audienci vysvětlila knížeti stav věcí. Tomu by bylo asi málo na tom záleželo, je-li obyvatelstvo jeho Lednice německým či slováckým. Ale pokud víme, národní strana o národním úpadku Lednice ani nevěděla.

Poněkud stranou od linie severní dráhy leží jestě jedno místo — tentokrát naše, české Klobouky. Ale ty jsou politicky i hospodářsky mrtvy jednak vinou své zastrčenosti, jednak línou krví svých obyvatel. V posledních letech sice hleděl místní advokát dr. Drbal život v Kloboukách vzpružit, ale narazil na nedůvěru a línost mělkých duší.

* * *

Ve sborech zákonodárných zastupují jižní Moravu za města němečtí poslanci: hustopečský starosta Schleymayer a pohořelický starosta Rund. Ani jeden ani druhý nemají sice ani náležitého vzdělání pro práci zákonodárnou, ani nejsou fenomenálními řečníky, ale jsou za to populární a což hlavní věcí, výtečnými silami pro německou práci a organisaci. Zvláště Rund je na všecky strany činným a pilným stoupencem své strany. Jako předseda německého hospodářského spolku přičinil se značnou měrou o založení rolnické školy a shání nyní akciový německý pivovar. Ze vší síly fedruje ve svém kraji německé snahy, organisuje německé spolky a neschází na žádné schůzi veřejné. Ruch český sleduje s velikým zájmem a čte české knihy a noviny daleko pilněji než náš poslanec p. Kelbl nebo Nosek. V obcování společenském vystupuje i vůči českým lidem vždy taktně, ale rozhodně, a je tím nebezpečnějším propagatorem snah německých, že své znalosti českých slabých stránek umí využitkovat. Schleymayer zvítězil při posledních volbách hlavně přičiněním antisemitů, dědiv mandát po konservativním soudci Dr. Morawitzovi, který kdysi porazil žida Auspitze. Schleymayer je jako agitator a organisator zrovna tak pro německou stranu neocenitelný jako Rund. Po vstoupení do sněmu schoval svůj antisemitismus do kapsy. Německý poslanec za mikulovský německý okres je čistě německý ústavák Götz.

Okresy venkovské zastupují na zemském sněmu a říšské radě čeští poslanci pp.: milotický farář Weber, statkář Nosek, rolník Kelbl a z části Dr. Koudela. Pokud se prvních tří pánů týče, můžeme směle, bez nejmenších skrupulí říci o nich, že jsou nejen indicky nečinni, ale také naprosto neschopni k hodnosti, ku které je povolali voličové jižní Moravy. Na těchto třech poslancích zvláště je dobře vidět, jak politicky nevyspělá, nevychovaná a neuvědomělá je jižní Morava.

Poslanec farář Weber je starý pán, který se vulgárními výstřelky svých řečí přežil. Mnozí lidé v jeho řečích vidí říznost, vtipnost a čas ví co ještě, ale ve skutečnosti jsou jeho nevěcné, prázdné a často až příliš hrubé řeči labutím zpěvem planého oratorství. Snad kdysi v dobách minulých, dokud měly duc i tělo jeho více pružnosti, řeči ty působily, ale dnes vyvolávají na rty jen útrp usmání nejen našich nepřátel, ale nás samých. A dále. Neupíráme mu zásl kterých si dobyl snad na Kyjovsku, kolem svého působiště, ale pro okresy své voličstva neučinil praničeho. Svému voličstvu nikdy účtu ze své poslanecké či nosti neskládal, se svými voliči nikdy se nestýkal, své okresy nikdy neorga

Digitized by Google

soval a o své volební territorium nikdy se nestaral. Snad je mu výmluvou stáří a vzdálenost působiště a úřad, než je to jen holá výmluva. Není-li někdo s to čestnou hodnost nebo úřad zastávat, nemá ho ani přijímat. Nedávno kdosi kousavě řekl, že poslanecké mandáty jsou p. far. Webrovi čestnou odměnou jako politickému invalidovi. Měl kus pravdy. Ano — politický invalida.

P. Nosek byl před desíti roky národní straně staročeské oposičním kandidátem proti dru. Jankuovi. Rolnictvo chtělo rolníka ze svého středu a tedy si zvolilo oekonoma, bývalého panského správce, nyní statkáře v Šakvicích. Jak se voličstvo sklamalo! Je pravda, dr. Janků nedělal ničeho, ale Nosek dělá ještě méně. Po šesti letech národní strana p. Noska už sama kandidovala. Patrně byl v klubu poddajný a hodný a získal si důvěru generálního štábu. Ale nejen na sněmě zastupuje voličstvo špatně, nýbrž i doma, ve svém okresu. Není řečníkem. Ale není také pracovníkem. P. Nosek neměl ani tolik vůle a síly, aby při životě zachoval jím samým v prvním nadšení jeho poslanecké hodnosti zřízený hospodářský spolek hustopecký. Stanovy byly schváleny a došlo k ustavující schůzi, v níž se dal p. Nosek zvolit za předsedu. Při té ustavující schůzi také zůstalo. Víc jich p. poslanec a representant dvou okresů nesvolal. To na ukázku jen, jak p. Nosek pracuje ve svém volebním okresu, kde i bydlí. Na sněmu upíráme mu pak způsobilost i řečnickou i pracovní.

Ještě hůře jsou na tom volební okresy Židlochovický a Klobouckýs p. Kelblem, který se hodí všude jinam jenom ne na sněm jako zástupce národa. P. poslanec Kelbl nejen že neumí ani správně česky psát a mluvit (mluví jen širokým dialektem z okolí Brna), ale svým vzděláním je také naprosto nezpůsobilý k jakékoli práci ve sněmovních odborech. Oba — p. Nosek i p. Kelbl — rovněž nikdy voličských schůzí nesvolávají a účtů svým voličům nekladou. Mimo to je p. Kelbl poslušným a oddaným synem duchovních otců Rajhradských, k tomu je bez lásky k lidu. Sociální otázku rozřešit by chtěl tím, že by dal všecky socialisty pozavírat, nebo ještě lépe — postřílet.

Na venek je tedy jižní Morava rovněž zastoupena lidmi nejen nečinnými, ale rozhodně neschopnými.

Takový je politický stav jižní Moravy, která nemá ani jediného politického klubu, nebo jakéhokoliv organisačního aparátu.

Je už nejvyšší čas, aby se uvědomělá inteligence shodla a ustavila ve zvláštní politický klub pro jižní Moravu, po případě i kluby dva. Politický klub měl by na starosti organisaci rozptýlených, o sobě bojujících sil. Klub tento by řídil zápasy v městech, nalézajících se v rukou nepřátelských a poučoval a vychovával by lid na veřejných schůzích a ve čtenářských spolcích, zvláště pak všude propagoval by činem i slovem heslo „Svůj k svému“ jako agitační prostředek na dobytí ztracených posic, které v rukou drží organisovaná hrstka Němců a židů, proti níž však stojí rozptýlené massy našeho lidu. Konečně by měl politický klub jižní Moravy na starosti volbu v z d ě l a n ý c h a p r a c o v i t ý c h poslanců. Těch dosavadních má jižní Morava už dost.

Jen organisovaný politický zápas se může zdařiti. Tak, jak to jde teď, nejen že ničeho nepořídíme, ale naopak ještě můžeme mnoho ztratiti. (Příště dále.)

Digitized by Google

Školství.

Pohledy do školství obecného.

III.

Zanedbaná a pustnoucí mládež. Zákonem o všeobecné, nucené povinnosti chodití do školy obecné mělo býti dosaženo, aby každé dítě nabylo vzdělání, pro život nejdůležitějšího. Po pětadvacetiletém trvání a provádění tohoto zákona nemělo by tudíž býti mezi dospívajícími lidmi nikoho, kdo by neměl nejpotřebnějších vědomostí ze školy obecné, nad to kdo by neuměl čísti a psáti, alespoň mezi těmi, kteří schopné mají smysly a duševně jsou zdrávi. Z nepatrného procenta těch, jimž nedostalo se žádného vyučování školního, jak je vykazují zprávy úřední, dalo by se souditi, že tomu skutečně tak; avšak pozorujíce pravý stav věci, přesvědčíme se o jiném. Vzdor příznivé statistice úřední (a která úřední statistika nebyla by u nás uspokojivá!) je mezi dospívající mládeží 10—20% těch, kterým nedostalo se školního vzdělání buďto žádného, nebo naprosto nedostatečného. Zkoušky s vojenskými nováčky, tedy lidmi úplně zdravými a vyvinutými podnikané, dokazují, že mezi dorostem je 25—30% těch, kteří neznají nejprimitivnějších věcí ze školy obecné. Počet tento zdá se nám poněkud přemrštěný, než tolik je jisto, že těch, jižto nemají u nás dostatečného vzdělání školního, je dosud velmi mnoho, na stav obecného školství nepoměrně mnoho. Ještě smutnějším úkazem pak je, že zanedbaná mládež náleží právě těm třídám společnosti, jimž vzdělání školy obecné je vším, čeho mohou dosáhnouti, vrstvám odkázaným na hrubou práci, tonoucím v moderním otroctví kapitalismu, lidu vyděděnému, jehož povinnosti jsou nad práva, ztraceným pro úkoly, jež šlechetné snahy doby nejnovější vyhledávají, lidu, jemuž ve vývoji národním nemalé důležitosti přisuzujeme a který přáli bychom si povznésti, by porozuměl svým právům, českým snahám a cílům. Zanedbanou mládež nemá na svědomí škola nebo snad učitelstvo. Jsme přesvědčeni, že české učitelstvo pracuje ve škole namnoze i nad svoji povinnost. Příčiny jsou jiné. Lid náš v jistých vrstvách nemá doposud porozumění, nemá lásky ke škole obecné. Zákonem téměř vnucena mu byla povinnost posílati děti do školy a platiti školné. Při poměrech, v nichž lid žije, obě povinnosti jsou dosti těžké. Nizoučké mzdy dělnictva při polních pracech i průmyslu, zvláště při tkalcovství, vyžadují toho nevyhnutelně, by děti již od útlého mládí rodičům při práci pomáhaly, nemá-li četnější rodina nouzi tříti; školní plat pak je druhým břemenem chudých. Výhody školního vzdělání bohužel příliš jsou vzdáleny, neboť chuďas myslívá toliko na zítřek. Řady chudých, jež školu zanedbávají, rozmnožují také sirotci a děti opuštěné, o které vedou obce doposud velice skrovnou péči, svěřujíce je rodinám nejchudším, jen když to jest lacino; tak nuceni jsou často tito ubožáci místo školy své zaopatření pěstounům oddělávati. Nejméně je těch rodičů, kteří beze vší příčiny o vzdělání dětí svých nedbají.

Je na čase, by spojili se všichni povolaní činitelé, tak aby škola obecná také v nejnižších vrstvách lidu došla porozumění. Jednak aby učitelstvo nelí-

Digitized by Google

čenou laskavostí přicházelo lidu vstříc, pilně pořádajíc přednášky na jeho poučenou, jednak aby i veřejný tisk, a to zvláště ten, který až sem proniká, zvláště časopisectvo dělnické všímalo si této otázky.

Prvním krokem mělo by býti zrušení školného. Je požadavkem nejspravedlivějším, aby škola nucená byla také bezplatnou. Ačkoliv mnohá města v Čechách, požadavek tento uznávající, školného vybírati přestala, uhražujíce náklad na školství přirážkou obecní, a svého času většina českých obcí peticemi sněm žádala, by školné vůbec zrušil, zdá se, že ještě mnoho vody uplyne, než břímě toto s chudiny bude sňato. Do té doby nepřestane chudý lid s nedůvěrou dívati se na školu, považovati ji za svízel, do té doby nebude dobrodiní obecného vzdělání dobrodiním celým.

Pro nedbalé posílání dětí do školy trestáni bývají rodičové nebo jich zástupcové pokutou nebo vězením. Poněvadž mezi těmito rodiči lidé zámožní zřídka se vyskytují, trestá se skoro napořád toliko vězením. V některých okresích, kde zákon se vší přísností provádějí, jsou tresty pro nedbalou docházku školní velmi časté, tak že věznice sotva stačí. Ačkoliv tresty jdou toliko do čtyř dnů, větším dílem pak jsou jen několikahodinné, přece přinášejí škole více zla než dobrého. Škola a vězení: jaký to křiklavý rozpor! Rodiče, jimž ve vychování a při vzdělávání mládeže tak předůležité místo náleží, jsou s vědomím dítek pokořeni až do žaláře. A nebývají to vždycky mužové a ženy věznění přivyklí; stává se druhdy, že i lidé dosud zachovalí pro osudnou školu čest ztrácejí. Jak v takových rodinách vzmáhá se u rodičův i dítek láska ke škole a touha po vzdělání, o tom mohli by hrozné doklady podati zvláště učitelé, kteří při trestání nepřímo též jsou súčastněni.

A přece by v mnohých případech s lepším výsledkem se potkalo, kdyby učitel anebo správce školy laskavě rodičům domluvili, kdyby místní školní rada je předvolala a na svaté povinnosti jejich vážným způsobem je upomenula, kdyby konečně okresní školní rada nejnedbalejší pohnala a pro nedbalost přísnější důtku jim učinila. Zameškání práce, cesta do okresního města, zahanbení před přítomnými bylo by také trestem, avšak ten by nevyvolával hněvu a nenávisti v srdci, byl by škole a jejím cílům přiměřenější. Konsekventní provádění takového dohledu k docházce školní bylo by ovšem mnohem obtížnější, než vydávání tištěných výměrů na pokuty a vězení, avšak neslo by také jinačí ovoce.

Aby dostalo se náležitého vychování a vzdělání sirotkům a dětem opuštěným, starati se mají obecní úřady. Pohříchu děje se tak málokde. Zde pomoci lze jen okresními vychovatelnami, které v život vyvolati bude úlohou nejbližší doby. Přípravné kroky tu a tam už konají se. Avšak snad by též okresní soudy jako poručenské úřady mohly v otázce zanedbávaných sirotků zasáhnouti. Ustanovují-li poručníky, od nichž vyžadují výroční zprávy o stavu jmění sirotčího, mohly by od poručníků vůbec žádati zprávu o vychování, kterého svěřeným sirotkům se dostává, zprávu doloženou vysvědčením školním. A kdyby mimo to okresní zastupitelstva stihala zanedbávání chudých dětí osiřelých se strany obcí, donucujíce je vésti na své příslušníky náklad dostatečný, musely by se zlepšiti poměry tyto brzy měrou značnou.

Bývá již nyní pravidlem, že chudé mládeži dostává se zdarma potřeb školních. Dává knihosklad i soukromá nakladatelství školních knih; také obchody se školními potřebami poskytují mnohý dárek, kterýž leckde rozmnožují obce nebo dobrodinci, že na všecky nemajetné se dostane. Žádoucno je však, aby také jiné podpory docházela chudá mládež prostřednictvím školy. Kdyby mimo školní potřeby měla chudina ve škole také vyhlídky na kus oděvu nebo dokonce na oběd, ubývalo by těch, kteří by se jí vyhýbali. Jednotlivci, dobročinné spolky

Digitized by Google

a obce poskytujíce jakékoli podpory chudým dětem, měli by vyhledávati prostřednictví školy, čímž by se postavení její upevňovalo a důvěra v mateřskou péči její budila i posilovala. Zde naskýtá se šlechetným lidumilům příležitost učiniti dobrý skutek netoliko na prospěch jednotlivce, ale celé společnosti naší.

Nedá se upříti, že škola obecná též větší nabyla by vážnosti, kdyby propouštěcí vysvědčení její oprávňovalo ke zvláštním výhodám ve službě vojenské a kdyby jisté výhody pojištěny mu byly také v řádu živnostenském. Ačkoli ze zásady jsme proti jakýmkoli privilegiím, schvalovali bychom návrhy tyto z příčiny, že by jimi míra obecného vzdělání na všechen způsob vystoupila a že by snahy po výhodách s duševním vzděláním spojených pronikly až do nejspodnějších vrstev národa.

Značný počet mládeže po odbyté povinnosti školní pustne, vědomostí ve škole obecné nabytých zapomínajíc a mravně se kazíc. Příčiny jsou velmi různé. Chceme tu jen k některým ukázati. Mládež přijímá se příliš záhy do práce. Tovární podniky zvláště průmyslu textilního přijímají mladíky i dívky před 14. rokem věku, jen když dosáhli úlevy ve školní povinnosti. Kdežto učňům řemeslnickým otvírají se večerní nebo nedělní školy pokračovací, kde mezery svého vzdělání mohou doplňovati a ledačemu novému se přiučiti, je mladistvé dělnictvo tovární jen ku práci tělesné ukováno. Správa tovární nejen že sama ničeho pro duševní život svého dělnictva nečiní, naopak často překáží, by jiní učinili. Jsou známy případy, kde zakazuje se dělnictvu pod vyhrůžkou propuštění z práce četba knih poučných a nezávadných; kdo by opovážil se čísti časopis dělnický, považován je za člověka závodu nebezpečného. Při tom smíšeno je dělnictvo rozličného stáří a pohlaví pod dozorem úřednictva často pochybné ceny mravní. V mladou duši padá tu sémě mravní nákazy a ujímá se snadno. Celé zástupy mladých lidí duševně se tu zanedbávají a mravně kazí, tak že stávají se tvory svrchovaně nešťastnými, postrachem závodův a ranou na těle společnosti lidské. Instituce živnostenských inspektorův ovšem měla by si věděti rady a pomoci, nečiní však v té částce zhola ničeho. Bude tudíž na spolcích dělnických, aby pilněji všímaly si svého dorostu, bude na lidech dobré vůle, by všemi prostředky domáhali se, aby mládež před 14. rokem nebyla přijímána do práce tovární, kde na těle i na duchu hyne, jakož aby dělnictvo pohlavím a věkem přiměřeně bylo rozděleno; dále aby při větších závodech, kde sta dělníků pracuje zřizovány byly školy pokračovací, v nichž by učňové vědomosti své třeba odborně mohli rozhojňovati.

Jsme přesvědčeni, že národ náš tím rychlejším krokem blížiti se bude svým cílům, čím lepší bude vzdělání a mravní stav našeho drobného lidu.

IV.

Škola ve znamení čtyř výnosů místodržitelských. Nechceme pouštěti se do kritiky všeobecně již známých čtyř výnosů místodržitelských ze dne 8. března 1895, č. 47, 49, 52 a 53 pr., vydaných ředitelům škol středních a c. k. okr. škol. radám a týkajících se pěstování loyality rakouského patriotismu, povzbuzování ke snášelivosti národní a náboženské, nosení odznakův a pořádání sbírek ve školách, protože toho přítomné poměry tiskové nedovolují. Ostatně nemohli bychom říci více, než pod ochranou volného slova na říšské radě nedávno pronesli poslanci Eim. dr. Herold a Sokol. O to zajisté ne sporu, že výnosy těmi škola, od jejíž zdárné činnosti slibovali jsme si mnoh vtažena je na politické bojiště! — Však nicméně hodlámo stručně promluvi jakou měrou dotýkají se zmíněné výnosy školy obecné a jejího učitelst a v čem vidíme zde ochranu před škodlivými jejich následky.

Digitized by Google

Mládeže škol obecných dotýkají se nejvíce dva výnosy první, jednající o pěstování loyality a rakouského patriotismu, národní a náboženské snášelivosti. A v té příčině, trváme, nebylo ani třeba žádného přitužování; neboť schválené knihy škol obecných a měšťanských, a jiných nedopouští se užívati, jsou po této stránce zajisté nejdokonalejší, alespoň nebylo nikdy v té věci slyšeno výtek ani se stran panujícím systémům vládním nejoddanějších. Ale za to ozývali se stále přátelé národního vychování mládeže, že ze školních knih vymýtěno je všecko, co by poučiti ji mohlo o lidech a dobách v historii naší právem nejslavnějších, z čeho by vyrůstati mohla nehynoucí úcta k předkům a láska k národu, jakož i národní hrdost i sebevědomí. Dá se očekávati, že pod nátlakem místodržitelských nařízení stanou se školní knihy ještě šedivější a pro ušlechtění a povzbuzení mladých srdcí prázdnější, ochotné ruce „spisovatelů" se k tomu již najdou, čehož tím více je želeti, že v mnohých rodinách stává se čítanka mimo kalendář i jedinou četbou dospělých.

Avšak živé slovo učitele ve škole obecné nedá se přece spoutati. Zde je pole pro školskou policii trochu široké a nepřístupné. Dokud nebudou na školách vyučovati četníci, nebojíme se, že mládež naše bude ve školách odnárodňována. Důvěřujeme českému učitelstvu, že mládeži píti dá čistou pravdu historickou, nevysílajíc ji do života slepou pro národní cíle a netečnou k našim ideálům. Najdou-li se v řadách učitelstva přece jednotlivci, kteří prohřeší se na svém národním poslání, buď mládež zanedbávajíce, buď jiným v poctivé práci překážejíce, budou to případy ojedinělé.

Avšak učitelstvu podati musí pomocnou ruku rodina, místní školní rada i zástupci autonomie v c. k. okr. školní radě. Ostatní výnosy dotýkající se více učitelstva nežli žactva obecných škol, pozbudou svého ostří docela, budou-li tito činitelé svorně národních zájmů našich hájiti. Na učitelstvo samotné všecko složiti nelze; nebude-li míti spolehlivé ochrany v zástupcích obcí, neobstojí vůbec před přísností orgánů dohlédacích. A hájení musí býti důsledné; není věci tak malicherné, aby zde neměla významu. V těchto okolnostech každý prapor, každý odznak, každý krejcar na národní účel má svoji váhu pro tužení národního sebevědomí ve vrstvách nejširších. Ve svých právech musíme býti houževnatě nepoddajnými a neústupnými. Tedy jako v Praze a jinde spíše prapor žádný, než vlažnost citu národního. — Škola, které národ náš ze všech rakouských národů největších obětí přinesl a přináší, stojí za nejtěžší boje!

Školy obchodní. Modním heslem i politických hlav jest od nějaké doby školství odborné; nejmodnějším — „školy obchodní". Znamenalo by to na vypráhlém sociálním úhoru jednu hlubší brázdu a nějaký jadrnější štěp, kdyby v rukou nešťastných zrno hned v zárodku nezplanělo.

Školství odborné bylo nám vždy sympatickým; již proto, že nebylo tak sešněrováno jako školy střední, které, aby dovršena byla jejich ztrnulost, uzavírají se olympsky povznešeně v několikery okruhy a hradí proti proudům životní skutečnosti silnou čínskou zdí. Školy odborné existencí svojí jsou na stálé styky životní přímo odkázány. Styk s životem značí však všude zaručený pokrok, pokrok a možnou změnu dle okolností a potřeb časových. A školství jest proto, aby těmto potřebám vyhovovalo, ano aby dávalo samo impuls k modernějšímu pojímání otázek — i sociálních, nikoli aby pokrokový rozvoj sil se vyvinujících úmyslně nebo nejapně tlumilo a zdržovalo.

Školství obchodní speciálně je naše jediné školství, do něhož cizí elementy dosud nejméně zasahují. Mohlo by tedy vytvořiti kus samostatnější, a tudíž

Digitized by Google

i lepší budoucnosti naší a podepříti třídy klesající a kolísavé, kdyby k tomu vědomě a soustavně pracovalo. Starší naše školy obchodní mají své tradice, kteréž, jak vidno z cifer, jdou jim dobře k duhu. Zda svědčí stejně i sociálním potřebám národním, jest jiná otázka. Prvé ústavy vtiskly si znak vědy aspoň na čelo a snaží se nimbus tento si zachovati. Následujícím vláda ve své prozřetelnosti moudře vykázala již sféry nižší. Nejnovější pak praxe činí další pokrok ve smyslu vládním, sestupujíc se stupně k stupni, jestli ne na povrchu, jistotně ve skutečnosti. Beati possidentes stlačují úroveň obchodního školství, pomalu, nepozorovaně, na celé čáře, vždy níže a níže. Jak? Tím, že ústavy obchodní proměňují v obchodní podniky, že přecpávají třídy materiálem bohatě platícím, a vyučování opatřují silami jistě ne bohatě platnými, ani bohatě placenými. Vizte i ten uváděcí reklamní aparát: co se všecko slibuje a slibuje, a zeptejte se absolventů v praxi, čeho vlastně potřebují. Jejich odpovědmi bude přivedeno světlo do zákulisí, a otázka zpola rozřešena. Ptáte se, jak to možno? Proto, že tento způsob jest nejpohodlnější a nejzisknější. Vyvinul se přirozeně z poměrův. Heslo bylo vydáno — ale nebylo škol. Dnes jest otázka v druhém stadiu. Heslo jest vydáno, máme školy, ale není vhodných sil. O samozvané výtečníky není ovšem nouze, vylézají jako houby po dešti; proto také tolik vady. Přes noc rodí se „slovutní profesoři", výteční „znalci veškerých věd obchodních" a na slovo vzatí reformatoři „politických poměrův národohospodářských se stanoviska nejnovějších vymožeností světoobchodních", zkrátka mužové, již chtějí hráti první úlohu i v životě veřejném a jež minouti nemůže mandát poslanecký. Avšak otázka jest příliš důležita a vážna. Třeba revise a oprav. Nejprvnější týká se vědecké úrovně tohoto školství, nebo lépe určitého stupně vzdělání, jež odchovancům musí se dostati. Prvý, nezbytný požadavek, dle názoru našeho, jest: nesnižovati výše v š e o b e c n é h o vzdělání silami výpomocnými, vždy na čas najímanými a shledávanými pracně po školách národních, měšťanských, úřadech a ústavech obecných a jiných. Klademe důraz na vyšší, akademické vzdělání veškerých sil zaměstknaných. To je požadavek nejnižší. Druhý jest o d b o r n á příprava k povolání učitelskému. Nemyslíme, že „odborné vzdělání" zahrnuto a obsaženo jest ve státní zkoušce z nauk obchodních, které podrobují se s prospěchem i lidé bez vzdělání universitního, ano i lidé bez úplného vzdělání středního. Máme na mysli universální časovou znalost životných potřeb a úkolův obchodnictva a humanních úkolův učitele takového dorostu, jakým jsou mladíci 18—20letí, kteří z ústavu vstupují přímo do života, a jichž vědecká i mravní výchova v základech a podstatě tuto položena a ukončena býti má. Školství obchodní, jsouc školstvím životním, potřebuje více nežli jiné sil nejlepších. Nestačí dle knihy nebo jisté šablony „přednášeti". Ostatně je známo, že jsou jistí lidé, kteří přednášejí o všem. Ty třeba od školství odvraceti. A ti lidé vyfukují směle mýdlové bublinky svého vědění ku zábavě i postrachu žactva.

Další požadavek jest revise učení — látky i methody — dle skutečných potřeb životních. Reformy třeba asi nejvíce v jazycích a tak zvaných „odborných" předmětech, jichž pravý poměr třeba stanoviti dle důležitosti životní, nikoli dle důležitosti domnělé a nad míru zveličované.

Přirozený důsledek školy odborné jest omezený počet žactva, aby se mohlo nejen učit, ale i naučit. V životě jen znalost se platí, v životě obchodním platí to více než kdekoli jinde. Vysvědčení nepostačuje. Ostatně tyto stesky prone[sic] strana nejkompetentnější v časopise svém — omladina obchodní, dožadujíc[sic] nápravy, ale dosud marně. Rozhodující činitelé neradi vyrušují se ze své[sic] klidu, zejména znamená-li to větší práci a více vydání. Ale jest to nezbyt[sic], má-li školství to prospívati a býti schopno konkurence.

Digitized by Google

Z naší doby.

Anglie ztratila 18. prosince 1894 nejoblíbenějšího svého romanopisce Roberta Louise Stevensona. Zemřel v Apii v archipelu Samoaském, stár 44 roků. Stevenson byl v první řadě spisovatel sensační, miláček širokých vrstev. Jeho knihy četli se v statisících výtisků. Vedle toho je však i v nejednom směru zajímavá postava umělecká. Předem byl stylista, měl smysl slova jako prvku malebné a hudební obrazivosti, jeho vyvolací síly — vlastnost to u moderních anglických spisovatelů velice vzácná. Schopnost tato byla v něm podporována jeho pobytem v Paříži a stálým živým stykem s novou francouzskou literaturou. Romány jeho jsou dobrodružné příběhy, které se odehrávají většinou mimo Anglii; tak ve Skotsku — které nejlépe maloval a v němž byl pokládán za dědice Waltera Scotta — na Islandě, na ostrovech Jižního moře. Tato krajinná ústředí maluje sytě, svěže, pevně, s podkladem skutečného bedlivého pozorování. Realistou psychologickým však není. Nemá smyslu pro záhady lidského nitra, nedovede je ani vystihnout. Je pouze bizarní malíř omylů a klamů lidské mysli; podivná, nevysvětlitelná dobrodružství, tajemné zmatky maluje prostředky přímo a šedě realistickými; svět fantastický kreslí realistickým aparátem. Odtud dojem zvláštní bizarní, potměšilé životnosti tohoto výjimečného, znetvořeného světa, který upomíná z části na Edgarda Poša nebo Daniela de Foë a ještě více na německého povídkáře Hoffmanna. Jednou odvážil se na thema mystiky — v Podivuhodném příběhu dra Jeckylla a Mra Hydda — ale ztroskotal se úplně. Psychologického zájmu nemá kniha žádného; je to pouhá napínavá sensační historie, barokně ponurá, která činí dojem hoffmannovského odvaru. V „New Review" věnoval mu mladý francouzský spisovatel Marcel Schwob pěknou a pronikavou literární studii.

Jiná ztráta v anglickém písemnictví: zemřela na sklonu starého roku velice opravdová básnířka Christina Rossettiová. Pocházela ze zvláštní výjimečné rodiny, která má veliký význam v moderním, anglickém umění. Otec její, neapolský emigrant, básník a horlivý dantista, utekl se do Londýna. V ovzduší náboženského mysticismu rostla s bratry svými Dantem Gabrielem (zemř. r. 1882), jedním z největších soudobých básníků i malířů, zakladatelem hnutí praerafaelského, a Williamem Michaelem, nejjemnějším snad současným kritikem anglickým. Dante Gabriel spojil se s malíři Holmanem Huntem a Millaisem r. 1850 v bratrstvo předrafaelské (Preraphaelite Brotherhood), z něhož vyšla obroda moderního anglického malířství a v nejednom směru i poesie; největší umělci angličtí: básník a dekoratér William Morris (autor „Zemského ráje" a „Zpěvů socialistických"), Swinburne, Edvard Burne Jones a j. odchováni byli tímto proudem, který je velikolepým protestem proti plochosti, trivialnosti, banálnosti v umění, proti jeho sevšednění a sprůmyslnění. Předrafaelisté viděli vzory svoje v malířství italském, v trecentistech a v quattrocentistech (v malířích starších než Rafael), v jejich náboženské inspiraci, v jich mysticismu, kde idea a cit platí více než technická hmotná dokonalost, řemeslná hotovost Neupírali ceny Rafaelovi ani mnohým pozdějším malířům, ale od Rafaela, zdálo se jim, že je umění ve svém celkovém proudu příliš zachváceno materialismem technickým. Vedla je snaha ryze moderní, která dnes zase se vyskytuje v malířství i poesii: snaha po symboličnosti, snaha primitivismu, snaha umění vnitřního, duchového, suggestivního. Dante Gabriel oddal se tomuto ideálu nejen v malířství, ale i v poesii, kde inspiroval se Dantem a příbuznými jemu novoplatoniky Guidem Cavalcantim, Guidem Guinicellim a j. Poesie jeho má všecku subtilnost, všecko záhadné kouzlo a šeré tajemství těchto mistrů. Je to poesie mystická, neobyčejně hluboká v dušemalbě, neobyčejně vážná, opravdová a bolestná, zhušťující rozptýlenou realitu v ideové symboly. Nenapsal mnoho (dvě sbírky: Básně z r. 1870 a Ballady a sonety z r. 1881), ale všecko nese pečeť vnitřního posvěcení. Sbírka sonetů „Dům života"

Digitized by Google

je z nejhlubších psychologických knih moderních. — Takové bylo tedy ovzduší, v němž žila Christina Rossetti. Stala se přirozeně také básnířkou mysticismu a spiritualismu. Ale tento projevil se v její individualitě jinak než v bratrově. Christina je povaha daleko přísnější, chladnější, cudnější; i její vášeň je asketická, jak řekl její bratr, vynořuje se již mrtvá, nemožná, uprchlá a je překonávána vlastně již jen v bolestné vzpomínce. Convent Treshold je nejlepším typem tohoto způsobu. V některých pohádkových kusech, jako Goblin Market, zachycuje celý podvědomý svět duševní, fantomy hrůzy a strachu.

Alfred Lichtwerk je vedle Richarda Muthera nejlepší moderní znatel umělecký v Německu, nejlepší umělecký historik. Ale směr a realisace této vlohy je u každého z nich různá: Muther nepsal, lépe zahrál na jemných sensitivních houslích moderní psychologické methody svou dějepisně uměleckou báseň — Dějiny malířství v XIX věku — Lichtwerk realisoval svůj umělecký sen jako sběratel, rozlil jej v úpravě uměleckého musea, jako ředitel hamburské Kunsthalle. První je veliký theoretik, druhý praktik, který svá psychologická ponětí žije a rozestírá po svém okolí. „Neue deutsche Rundschau“ (2. číslo) přináší drobný medailon Lichtwerkův z péra jeho rivala Muthera. Je tak jemně sytý, že opakujeme zde alespoň jeho relief. Lichtwerk, dovídáme se tu, již jako student nenáviděl řemeslnou historickou pergamenovou učenost a vnášel do umělecké historie vlastní psychologický postřeh. Když se s ním setkal Muther poprve r. 1881 v historickém semináři lipském u Springera, podivil se neúctě, jakou projevoval ke klassickým historickým systematikům, Croweovi a Cavalcasellovi, Burckhardtovi a Schnaasemu. Žádal po uměleckém historikovi zvláštní umělecké vycítění, zvláštní vyškolení oka, samostatný soud, proniknutí mrtvého umělce, jako živého současníka. Nedíval se na staré obrazy jako na předměty odborného studia, nýbrž jako na živá, teplá ještě díla živých vášnivých lidí. Naučil tak hleděti i Muthera. Podstatným znakem Lichtwerka je, že má uměleckou duši, básnická psychologická tykadla. Má něco z aristokratického amatérství Goncourtů, cítí vůni a nádu minulých věků jako umělecký diletant; žije sám obklopen uměleckými předměty i doma, prosycuje jimi svůj intimní život. Od r. 1886 je ředitelem hamburské Kunsthalle, kterou zreformoval obratem ruky svou ryze moderní methodou. Ze skladiště obrazů pochybné umělecké ceny vykouzlil jednu z nejkrásnějších gallerií Německa. V anglickém a francouzském umění je týmž absolutním cenitelem a znatelem jako Bode v italském. Jeho hamburské museum je živá umělecká historie názorně podaná, ne mrtvý herbář, ale živé kytky. Kdo chce poznat moderní umění, nesmí je hledat v Nové Pinakothece mnichovské ani v berlínské Národní gallerii, nýbrž v hamburské Kunsthalle. Lichtwerk je stoupenec moderního uměleckého proudění, neuhýbá ani před posledními symbolistickými mistry anglickými a francouzskými (James Whistler, Khnopff, Rops atd.), je právě znamenitý psychologický kritik. Zvláštní snaha jeho nese se k tomu, aby tímto vybraným uměleckým vzduchem napojil široké vrstvy, měšťanskou společnost hamburskou; obrací se proto hlavně k diletantům-sběratelům, vzdělává je, organisuje je. Z Hamburku chce učiniti umělecké město a snaze jeho se dobře daří; nikdo by dnes nepoznal ten druhdy tak vlažný a umělecky konservativní a indifferentní Hamburk. Lichtwerk nepíše mnoho. On učí praktickou demonstrací i živým slovem v přednášce. Všecky jeho studie posud vydané jsou přednášky pořádané k nahodilým a lokálním účelům. Tak: Maquartbouquet und Blumenstrauss, nejlepší dosavadní estétika květin, Wege und Ziele des Dilettantismus, Bedeutung der Amateurphotographie, Herrmann Kauffmann (hamburský malíř). Za skromnými názvy je však skryto nesmírně mnoho zkušenosti, individuelního ocenění kritického, živé umělecké vůně. Před 12 lety, píše Muther, postavil Lichtwerk v různých roztroušených úvahách uměleckých základ, na němž dnešní moderní umělecká kritika stojí: individuelní vycítění a umělecký psychologický odhad, láladovou malebnost a určitost. V každé větě jeho otevírají se perspektivy, jež je třeba jen vysledovat, aby z nich mohl žít nějaký odborník celý svůj literární život

Digitized by Google

Jumr se vrátil.

Z fabrických zjevů. Sepsal Josef K. Šlejhar.

Jumr se vrátil. Nikdo se toho nenadál, jmenovitě nenadál se způsobu, jímž to učinil. Když tehdáž zmizel, bylo to konečně věcí, s níž každý se již spřátelil a brzo na vše zapomněl, až uplynul téměř rok. A tu se stalo, co zase Jumra všem na paměť přivedlo, neboť — se vrátil, on sám, ovšem za okolností tak nepředvídaných, tak mimořádných ba příšerných, že každý, kdož byl zrovna svědkem jeho návratu, rozhodně byl by si přál, aby jen zůstalo při starém, to jest, aby v tom zapomnění, v jakém byla, celá ta historie i nadále trvala. Leč Jumr se vrátil, ať to bylo komu vhod či nebylo, ať se kdo chtěl poděsil, ať zrodily se výklady nejbujnější fantasie, ať ve spojení a nutnou, třebas nadpřirozenou souvislost jakkoliv se uváděly všechny ony okolnosti. Vrátil se a to stačilo. Vše ostatní nebylo víc jeho věcí . . .

Že mnoho mluvilo se o podivné té záležitosti, je jisto a přirozeno. Překvapení, na něž v celém zmizení Jumrově nejméně se počítalo a jež bylo všestranné, mnohde opravdové poděšení a jakési závažně výstražné pověrečné znázorňování s patrným mystickým pozadím, jak jsme již poněkud naznačili, a vůbec nevylíčitelné zvláštní naladění celkové, jmenovitě v těch příbuzných kruzích, v nichž Jumr žil — souviselo ovšem nutně a přirozeně s celou událostí toho jeho návratu, a nejen to, ale i s celou minulostí dřívějšího jeho života, jeho zmizení, jež tím náhle zase se oživilo, ze zapomnění vyšlo a ledacos mohlo vysvětliti, co zůstávalo dosud záhadou, všem, kdož se o to právě zajímali, i úřadům. Zajisté, že se cosi podobného nepředvídalo. Ačkoliv i předvídalo. Neboť hned dovedli se vynajíti lidé, již zrovna všechno tak věděli, do podrobností a určitě, jak se to stalo. Věděli to hned tehdáž, když se již zmizení událo, předpovídali to, jistili — a našli se lidé, kteří jim to také dosvědčili, čímž onino nemálo získali na mínění. Zvláště stará Zuzánková, co myla fabrické záchody, ačkoliv, jak se trochu pamatovalo, tvrdila po tom nenadálém zmizení Jumrově, ano s jistotou úplného přesvědčení přísahala, že utekl s nějakou mladší ženštinou — věděla i kam — aby se zbavil tak beze všeho domácího břemena (prosím vás, starší churavá žena a pět krků) a jinde hezky — hehehe, vždyť věděla, jaký je Jumříček starý hříšník v tom ohledě, až se to hezky samo ukázalo — ano, ta baba byla celá ztřeštěná a divá při objevení se Jumrově. V jakési chtivé křečovité radosti a nenasyceném nadšení nad sebou samou přiváděla lidi a znova a znova hlásala všem, hlasitě, makavě a bezohledně: Stalo se, hle, co ona vždycky říkala a co ani jinak dopadnouti nemohlo s takovým neznabohem, jakým dle jejího vysvědčení Jumr byl. — Nebo byli byste toho někdo schopen, křesťané? No, řeknete, že ne a víte také, co je zle člověku! I do vedlejších vesnic si zašla stará Zuzánková vypovídat, celá říčná a nenadražená, o Jumrově návratu a o svém tak podivuhodně se naplnivším tvrzení. A byla vůbec stará Zuzánková nad míru spokojena se dnem Jumrova návratu, se dnem, jenž dal tak eminentně vyniknouti jejímu prorocství a talentu vůbec. — —

Digitized by Google

Tedy Jumr se vrátil. To byla hotová událost. Jakkoliv vše o sobě bylo jen nad míru prosto, bezvýznamno a při nejmenším aspoň přirozeno (což konstatujeme výslovně), přece má vše ten formálný logický význam, že začali-li jsme mluviti o Jumrově návratu, přikládajíce tomu jakési význačnosti, jest zrovna tak potřeba promluviti o Jumrovi samém, o jeho životě a jeho poměrech, bylo-li v tom něco, co za zmínku stálo — tím dotknouti se i jiných poměrů s životem jeho souvisících, jestli rovněž by za zmínku stály, a všeho ostatního, co v těch událostech přímo i nepřímo mělo účastenství. A zvláště po našem náhledu je potřeba promluviti o tom, co vůbec v životě celkovém zůstaveno ne vlastním událostem, ne určitým zjevům na jevě vytčeným, abychom tak řekli makavému názoru světa a úředně vymezenému pochopení, ale co jen dáno jest hnutí vnitřnímu, abychom tak řekli výlučně citovému mravnímu názoru, vyjmutému ze zájmu hmotných fakt samých; zkrátka, co dáno je jedině duši, v jejíchž záchvěvech nazírání nejedná se již ani o Jumra s jeho rodinou, o starou Zuzánkovou a její klevety, jakousi židovskou fabriku, jež je místem našich dějů, pak i o nějakou otázku dělnickou nepřímo k tomu se družící, dále o morální tendenci celkového zjevu a zákonní jeho schválení či vůbec o jakési opodstatnění svědomím a všeobecným mravním karakterem; zkrátka, co vymykajíc se třebas i při zjevu nejvšednějším jaksi fysickému, ač jinak zajištěnému a zdánlivě nepochybnému uchopení, zůstaveno je, jak jsme se právě zmínili, jedině duši — duši nehmotné, neutlumené, nezavedené, duši nezůstávající u povrchu a pohodlné krajnosti, nýbrž svou tajemnou neukojenou rozpínavostí vluzující se v samou, chcete-li metafysickou bytnost, či nepopřenou to duši každé věci — nezáleží pranic, nevěříte-li snad v duši věcí. — Týče se to pak oné tak nevystihlé souvislosti veškerenstva, v níž každá událost zaznamenána a povýšena v dosah věčna a v níž, odmýtěna z oné otírané všednosti, dodané jí naší vlastní sobeckou nízkostí, nabývá zcela jiného významu a opodstatnění, cosi z oné naprosté všemohoucnosti, neodstranitelnosti, nepochybnosti a smiřlivé velkolepé harmonie, za čímž v odvěké touze zíráme k nebesům, tam spatřujíce a vyhledávajíce vysvětvení všeho, i konečnou nedostižnou naději.

Kdo byl Jumr, když již na něm vůbec tolik záleží?

Byl pouze ponocenským hlídačem v kterési zdejší horské fabrice.

V rozsáhlém údolí našich hor a v celé řadě údolíček k němu se stran se sbíhajících, nalézá se velký počet továren, dobře si tady zasedlých v teplé hnízdo, kde je jim již dávno bezpečno a zdrávo. Mají tu dost vodní síly samoděk se nabízející a ještě více lidských sil se nabízejících, i jiných zřejmých výhod, s nimiž nutno takovým závodům počítati.

Dříve — ovšem hodně dříve — podél téhož údolí, jen že na nedostupných okolních vrších, v lesích a skalinách, skoro tak hojně, jako nyní těch fabrik, nalézalo se hradů a tvrzí, tu s lesklejší tu i matnější slávou, z čehož všeho ovšem zbývá, a ještě velmi pořídku, pouze trochu rozvalin, někde víc, někde míň, o nichž vám ale některý historický zdejší pan učitel mnoho zajímavého dovede pověděti. Konečně většina toho lhostejna o těch je vám rytířích a pánech a celé té jejich pohodlné skvoucí romantice — na r[illegible] strašnějších útiscích roboty a zákonného odírání chuďasů založené. (To [illegible] zaťatými pěstmi připomenete si jedině na svůj vlastní vrub, nebo pan učitel [illegible] unesen pouze onou slavnou a mocnou romantikou, jak to hezky stojí v [illegible] jepise — ovšem historii pořád ještě více záleží na těch parádních mašl[illegible] rádách všech tak zvaných hrdin historických, než na celém vlastním opr[illegible]

Digitized by Google

dovém žití a utrpení člověčenstva). Leda že jen, nesdílejíce historické zanícení pana učitele, vzhledem k vší té dávno zašlé slávě historické, o níž hlásají rozvalená rumiště, — a vzhledem k té mocné, živé, finanční, praktické slávě nynější, o níž oblaky dýmu a páry tak výmluvně všem smyslům hlásají nebetyčné fabrické komíny, zase na svůj vrub a nikoliv před panem učitelem si pomyslíte: „Ať je to tak, či onak, pod jakýmikoliv hesly doby, zůstává jedno jisto: že je a byla na jedné straně zpanštělost a na druhé robota, a že je na světě vlastně všechno pořád stejné.“ Pan učitel by tu ovšem s vámi zase nesouhlasil; rozvelebil by se o vymoženostech naší doby, o pokroku a civilisaci, o moderním školství atd. a proto všechno jenom na vlastní vrub a jen tak mimoděk si pozorujte a srovnávejte, co shledáte v tomto horském továrním údolí . . .

Sem dolů do těch fabrických jícnů — do těch černých, páchnoucích, hlomozících změtí vysýlají celé hory děti své. Tu unikne jejich život jaksi ani nerozkvétaje, ať zeleno, ať bílo po stráních, celý den, celý věk v oné změti hlučící, zdá se vám, že jen hyne — že vše tady musí uhynouti, co lidského, stvořeného pro boží vzduch. — Ale zaplať Pán Bůh, že je to, že je co dělat, jsou výdělky — že žid špekuluje . . . hm. Maso si koupí, pivo si koupí, cigaro si koupí, nastrojí se přec trochu po pansku ten fabrický lid, a kde to bývalo dřív? Tedy jenom zaplať Pán Bůh —

A v jedné takové továrně, půvabné zastrčené v odlehlém pobočním koutě horském, byl ode dávna Jumr ponocným. To jest večer jako večer, tak k 6. hodině, snášel se ze svého baráčku vysoko na stráni nad samou fabrikou tou svou zvláštní kolébavě váhavou, jakoby ustaranou a zadumanou, řekl bych horskou chůzí, jež ale u něho zvláště byla nápadna, dolů k fabrice. Tady ještě všechno řvalo; pracovalo se do 7. Jumr odebral se nejdřív poníženě do kanceláře, dali mu jeho hodiny, s nimiž obcházel se stanoviště na stanoviště po celou noc, bez ustání, neusednuv, neodpočinuv, ať bylo jak chtělo, pěkně, bouře nebo mráz. Protivný štěkavý psík s ním. Snad byl by našel koutek příhodný k chvilkovému nočnímu odpočinku — ah tak za noci přepadá někdy mysl taková náhlá ochablost i stesk, chce se na okamžik, byť jen na okamžik! živé třebas hlídající bytosti spánku, za každou cenu zdřímnutí, zahřátí — ale hodiny neúprosně hlídaly každou čtvrt hodinu, každé stanoviště, ty nedaly se oklamati. Překvapil ovšem někdy z nenadání také pán, jest-li a jak mu Jumr hlídá jeho poklady. Ne tu nedalo se nic dělati — k zúmyslnému obcházení povinností vůbec nehledě, to neměl Jumr v povaze. Ostatně jedinou známku opomenouti, snad se pozamenouti, aneb stoje či chodě upadnouti v záchvat neodbytného spánku, aby známka nebyla v čas a na pravém místě, stálo Jumra celonoční mzdu, jež vzhledem ke všem poměrům a k okolnostem po bedlivé úvaze — dlouholetá a správná služba přišla také v úvahu — zvýšena a jednou pro vždy ustanovena na nočních 50 krejcarů. Z těch aby ničeho neztratil a v sobotu domů přinesl všechno, hlídal Jumr bedlivě a bezpečně. Nezaspal, nic neopomněl a vždy selhalo po něm pasoucím očím ostražitého pána i jeho zřízenců.

Jak to ten chlap dělá? bylo pánovi často nápadno. Ve dne totiž skoro Jumr nespal, leda po noci hodinku si zdřiml, a celý ostatní den lopotil se kolem baráku, na kousku své stráně, za dřívím, i| jiným ještě vypomáhal. A přece nikdy nic nemá zameškáno. Byly mu vyměněny dosavadní hodiny za nový bezpečnější systém, zapečetily se mu na zkoušku i tyto, dal se několikráte celou noc střežiti, sám pán přepadal — ale Jumr hlídal dobře

Digitized by Google

a bezpečně. Ani na ňafavého jeho psíka při každém šustu urputně se rozezlívavšího, jenž byl věru s to Jumra probuditi ze chvílkového spánku, nedalo se pranic sváděti, že by jeho pán usínal, neb vše ostatní svědčilo proti, o úplné spolehlivosti hlídače. Zkrátka fabrikant to nechápal, ale Jumr věděl, proč je to možné, jak to dělá a proč ve dne skoro nespí.

Ani Jumrovi, ani v těch horách, kde se dovedou lidé tak uskrovniti ve svých potřebách, že až zatrne lidské srdce, a ani s jeho barákem, jejž nepostačil spravovati a s kouskem té kopaniny, v níž ledva vzešlo trochu malých vodnatých brambor a něco klestí jeho koze, nedalo se totiž dělati, aby se svou mzdou ponocenskou vyšel se ženou a — k tomu ještě stále churavou, a s pěti hladovými k ničemu ještě dětmi. Nijak nedalo se to dělati, třebas i Jumr sám nejedl a celé dny nespal — zle bylo pořád. No, to je již jeho věc.

Vypadal Jumr, ač poměrně mlád, na svá léta staře, nehezky. Připadalo, že této tváři mládí nikdy nepříslušelo. Byl divného šedavého vzezření a jeho vrásčitost byla nápadna tím, že zdály se ty jeho nesčetné vrásky význačně, takřka dle určitého plánu sestrojeny; hluboce, těžce vrývaly se do vnitř a byly nepohnuty, neměnily vzhledu ani polohy, čímž staly se jaksi zkamenělým, vtesaným příznakem tváři samé! Svědčila jeho tvář nejen o utrpení těla ale i jakémsi jiném utrpení. Ne totiž pokaždé při utrpení fysickém sebe strádavějším účastněna bývá duše — sejmete ono utrpení a rozveselili jste duši. U Jumra bylo patrné jiné těžké duševní utrpení . . .

A s tou bídou, a s tím utrpením tedy hlídal celé noci poklady svého pána.

Ještě tak do půlnoci to ucházelo. Mohl se zabavovati tím světélkem, co se stráně tanulo k němu do fabrického dvora. Do půlnoci obyčejně tanulo — za světlých nocí jarních nezřetelně, namáhavě mžikajíc za tím okénkem, za tmavých bouří a lijáků jen jako pomíjivý bezútěšný úsvit, za podzimních těžkých nocí jako pohrouženo, utlačeno v bezdnu temna a za těch mrazivých nocí zimních plných třeskuté záře nebes a sněhů jen chabě, chvějně mžíc uprostřed bílé, zadumané nekonečnosti . . . pravé to světélko chudých lidí . . . ale takle do půlnoci, něco dřív, něco dýl, tanulo vždy. Bylo to jejich světélko, v jejich baráku, žena u něho sekala korále. V odlesku této malé vzdálené záře zabavoval se Jumr známými obrazy své zubožené, bídné domácnosti, ale ovšem tím dražší, tím s jeho bytím srostlejší a, třebas tak nevýslovně truchlivě, tak hořce se zabavoval, přec to líp ubíhalo do půlnoci.

Také někdy do půlnoci ledacos jiného se naskytlo. Nějaká výtržnost u továrního domu dělnického, — kvartýrhausem nebo kasárnami zvaného, ne zrovna tak velkého, o dvou nízkých poschodích, ale za to neobyčejně vnímavého, neb dovedlo se v něj pojmouti přes sto osob, — skoro denně se přihodila. Nepohodly se holky se svými galány ve svých cimrách, muž řezaje ženu, vyhodil ji konečně z bytu i s nářadím, co neroztlouk' již dřív i s dětmi úžasně ječícími, ožrala, vraceje se domů, řvaním a kopáním vzbouřil celý dům a mermomocí ke všemu vtíral se do cizího kvartýru, až mu nabili, chlapa svázali a donesli ho na jeho pelech — neurvalé basové hlasy hlaholily po cestě kolem kasáren a pronikavý chechtot lechtaných holek ječel do toho, někde u domovních dveří přerývaně děcko plakalo, nenechali je za trest domů a kdesi u vody kvílivě a jednotvárně ozývaly se vzlyky té potřeštěné Hnykové, co obyčejně každou noc sem k potoku se uchylovala se svým protivným kničením, čert ví, co to měla v palici, stará běhna. „Socialisti" každý den, v zimě, v létě, byl-li jen trochu příhodný čas, hulákali venku své krvelačné sbory prole-

Digitized by Google

tářů — ó, což se třásly okolní hory takovými ryvy burcované z odvěkého spánku! Ale vzíti si to ti socialisté nedali, aby neodbyli si svou demonstračku proti řádům lidstva, jenže jaksi nebály se ty řády zrovna těhle „socialistů“, mladíčků to každý večer upitých kořalkou a také s odznakem rudých špinavých kravat či jakýchsi zmotaných hadříků na krkách ještě špinavějších a mnohdy bez košile — ani list se nehnul v horském údolí, jenže bylo to trochu mnoho hulákání na tu noční tišinu. Jen někdy otvírala se poťuznu okna: — Budete držet huby, ožralá holoto, napomínali je lidé, kteří chtěli spát a pranic nesdíleli s povykujícími jejich světoborné idee . . .

Ještě do půlnoci vraceli se do továrny „páni“ z hospody. Bylo třeba otvírati, ponížene se klaněti, pro to a ono dodatně býti vypeskovánu, nebyli-li páni v dobré náladě, kopnouti psíka, jenž se štěkotem na příchozí nechtěl přestati — časem si to s ním spravil sám některý z pánů — svítiti pánům k bytům, případně někoho vzpírati do schodou. U praktikanta z kanceláře byla toho pravidelná potřeba — ten počínal si zvláště proti němu nepříznivě, hrubě, pánovitě, na uctivý pozdrav ponocného nikdy neodpověděl.

A přestávalo pozvolna všechno. Kvartýrhaus se tišil, stará Hnyková odešla také domů se svým neznámým žalem, socialisti se dávno vytratili... klidnil se ten úl lidských bytostí, usínaly holky se svými nocležníky, usínalo všechno. A světlo na stráni zhaslo konečně. Nade vším, co do nedávna bouřilo fabrickým životem — nad údolem, nad horami, snesla se vítězná rozloha tmy a samoty. V té zašlo všechno. Jen on bděl, hlídal, cizí zájmy za své bral . . .

Po půlnoci ale bylo hůře. To to těžko utíkalo. Smutná, neživá, jednotvárná byla to poušť. Ještě že měl toho psíka, na nějž jakoby nedovedl působiti ústrašný vliv této pouště. Vřískavě rozštěkal se při každém šustu, při přiblížení se někoho, netopýr-li zavanul nad hlavou, noční hmyz zachřestěl, tma-li zaúpěla, mráz-li zatřesknul. Nečinilo to zvíře rozdílu v ničem, co pobouřilo jeho vznětlivost — ňafalo pronikavě a vytrvale, ňafalo skoro po celou noc. Protivné to zvíře, jak již řečeno, zvláště pánům protivně nesnesitelné, když se tak také na ně z hospody se vracející urputně obořovalo (marné kopání i okřikování — zvíře nerozlišovalo mezi pány nebo odrby, patrně nebylo vůbec civilisováno) — ale bylo na svém místě a nedalo se tedy zjevně proti němu nic namítati. Ano s ním se trochu Jumr těšil, s ním — možno-li tak tvrditi — v hlubším, duševnějším styku konal své jednotvárné nekonečné pochůzky noční . . .

V létě měl Jumr na jedné straně ulehčení. Ne že by byl měl méně námahy. Práce, námahy měl víc, mimo své obvyklé povinnosti. Že nebylo totiž třeba tak záhy z noci a tak dlouho do rána jako v zimě hlídati, našla se pro něho práce jiná — páni neradi jakoukoliv sílu nechávali na prázdno, ladem. Aby to tak divně nevypadalo, že již k jedné jeho povinnosti, pro niž továrnou byl určen, továrnou ještě jiná povinnost se mu ukládá, aby jen každé ulehčení v jeho povinnostech se mu naskytující továrna na jeho úkor ve svůj prospěch zužitkovala — vložila se do toho tovární paní. Dala si kuchařka časně z rána naštípati dříví, nanositi uhlí, pro prádlo měkkou vodu opatřiti — pro salony klepal tepichy, jichž ohromnou haldu měl vždy připravenu (zdálo se, že ti páni těmi tepichy, co jich bylo, cele musejí býti obloženi), vymetal zanešená kamna a pospravil rozeschlé a rozsypané dřevěné nádobí, děvečkám do dřezu písek natloukal — jak právě co bylo pro panskou domácnost potřeba. Ke všemu se Jumr hodil, všechno ten člověk

Digitized by Google

jaksi uměl — až se paní divívala, ráda, že se to hezky doma bez drahých jiných sil dá do pořádku — a ke všemu se tedy použil.

Práce tedy neměl méně, zajistě více a ne mnohdy, ba pravidelně daleko přes čas musil zdržeti se ve vile, jak říkalo se obydlí pána, než přivedeno bylo všechno do pořádku, s čím kuchařka a děvečky nevěděly si rady a nač paní schválně nerada by byla jednala. Leda že mu dali kusa snídaně, málo oteplený, málo oslazený, s málem sebraného mléka smíšený a horkou vodou znova prolitý logr — a kus okorálého chleba k tomu.

Ale ukráceny byly to v létě ty noci a zároveň cosi veselejšího, k životu povzbuzenějšího rozněcovalo se v Jumrově srdci s veselejší, probuzenou, silnou přírodou.

Což za takových letních nocí, když s člověkem zdá se žíti celý svět, kdy hory zdejší jakoby ani neusínaly a celou noc z nich to vanulo dechem vzbouřeného nadějného života u vrchole síly a touhy — což za takových letních požehnaných nocí nemohlo nedotčeno zůstati žádné srdce jakkoliv zubožené, životem ztupěné a věčným útiskem ochabené a nemohlo nedotčeno, nevzníceno zůstati ani takové srdce takto udoláno, jako bylo Jumrovo i s jeho těžkým, záhadným, vnitřním utrpením.

Jaké to bývaly horské letní noci! Noční zvonci až ztajenou ozvěnou, tak bádavě, tak naslouchavě, tu v něžném sboru, tu ojediněle, jakoby na kovovou desku, vypouštěli údery zvonných svých hrdel. A tu v mlčelivý, tajemný vlek nočních mlh, tak šerých, tak význačných v zdejších údolích, tak neunavných, chvějných ve svém tíhnutí a mžení nad usněnou lučinou, chvílemi temně chřástal zabušil a zas hned umlkl, naslouchaje, zdali noc se ozve a pak znova jal se volati, ale tak pomíjivě táhle, tak nevzrušeně, jakoby jeho hlas patřil oblasti těch šerých řinoucích se mlh, pod nimiž se ukrýval. Noc se nepohnula ani těmi zvuky. Nevypráhle, nepomíjivě, sytě a mocně hrnul se z hájů vonný dech v ústrety všem ňadrům, opojoval je, ublažoval je, přinášel zapomnění. A za těch letních tmavých nocí, kdy v záobzoří rodila se bouře a vzkypěná vláha řinula se s oblaků na lačnou zem — i za těch nocí, třebas jako z dřímot, jako z ponořeného sna, tomu šelestění vláhy zpodobeně, neustal hlásiti se život, bouří neumlčen, nezastrašen, ale požehnán a posilen. Neodolatelně hlásila se letní noc — na všech stranách, v nekonečném svém rozsahu. A třebas všechno zdálo se umlkati, chřástalové neumlkli za těch vznícených bouřlivých nocí letních, přinášejících všemu tolik požehnání.

Na srdce osamělého toho chodce na dvoře továrním nesmělo se zapomenouti. To bdělo, žilo s letními nocemi, hloub spjato k jejich životu, než by se zdálo. Vždy Jumrova mysl, třebas prostá, nevzdělaná, náchylná byla k přemítání, k družení se s živly, jež zdánlivě pro život neměly podstaty. A jeho zaměstknání, jímž vlastně od ostatního života byl odloučen, míjen a spoutáván k oné části soumraku, v nějž tajemně, nevyzpytatelně zahalen je ostatní bdivý ruch života, tím více slučovalo ho s živly oněmi, tak zdánlivě bez podstaty, tak mystickými, tak nepojatelnými a nimiž přec všechen život je tak neodvratně podmíněn... Srdce Jumrovo hloub a hloub nořilo se v živly ty, rozumělo více, než nadíti se mohli v bdění všichni spáči obklíčení němé ponurostí sna, než nadíti se mohl každý, kdo s opovržením vzhlédal na bídného, obyčejného ponocného, jakéhosi Jumra v kterési židovské fabrice. (Příště dále.)

Digitized by Google

Nová česká poesie.

Otokar Březina:*)

Legenda tajemné viny.

Jas hodin mých budoucích ozářil chvíli tu v snech
a všemi svícemi lustrů rozkvetl v dní mých slavnostní sály:
tam prýštěla hudba mých budoucích jar a ztajených něh,
rtů, které mne opojí, jiskřil tam smích a mámil tam dech,
a zraky, v nichž čeká mne mlčení rozkoše, s touhou tam plály.

Však marně jsem kráčel, kde v závratných rythmech se třás
zpěv Žití. Stín Někoho, jenž za mnou šel, přede mnou splýval;
šel ze sálu do sálu, kam vkročil, žeh světelný has,
zrcadla temněla, touha se zachvěla a hudby vítězný hlas
jak sražen v nejnižší oktávy úzkosti němé se slíval.

Ó duše má, odkud On přišel? A kolik staletí snad
mých předků dušemi procházel, než došel až ke mně?
Na kolik svatebních stolů jak ubrus koberec rekvií klad?
Na kolik růžových úsměvů dechl svůj podzemní chlad?
A v kolika lampách jak plamenem soli a líhu zesinal temně?

Slyším v duši:

„Když slunce zpívalo, tys na svůj nástroj nesáh,
jen pod mým bodnutím krev tryskla tonů tvých;
tvá ruka v křečích jen zahřměla na klávesách,
jak v noci úzkosti na dvéře umdlených.

Klam vonný polibků ti z jarních růží nevál,
jen ptáků jižní tah a ironický let;
když oblak úrodný nad krajinou se sléval,
svou dlaň jsem nastavil a tvůj jsem přikryl květ.

Před zrakem duše tvé jsem utkal závoj žití,
svit záře tajemné, jak rosa prýští v něm,
když žízní prášil jsi, tvým snům jen dal jsem píti,
však jejich žádostí tvé rety spálil jsem.

Když slunce zpívalo, tys na svůj nástroj nesáh,
mé barvy rozložil's jen prismem slzí svých;
tvá ruka v křečích jen zahřměla na klávesách,
jak v noci úzkosti na dvéře umdlených.

A zpupný roj tvých včel, jenž z mého ulet úle,
ze stromu dutého jsem kouřem vyhnal zpět;
tvé dni jsem uvěznil, a suggescí své vůle
tvých písní zahořkl jsem mízu, dech a květ."

---

*) Podáváme větší ukázku z nových prací silného mladého básníka, skutečně hlubokého a opravdového symbolisty. Některé z nich jsou ryzím a samoúčelným vlněním duše v podvědomých základech, kde kosmický život nerozlišeně splývá s individuálným a kde hudba a stín mají svůj určitý logický smysl jako ve stavech racionelních pomysl, tvar a cifra. Jiné mají za podklad jevy historičtější, typičtější, objektivnější. Upozorňujeme v tom směru zejména na Legendu tajemné viny (I.), kde záhada dědičnosti pojata v celé niterné hrůze, a na Vladaře snů (VI.), která je nejprolínavější psychologií moderního umění, jeho hořké a marné illusivnosti. Redakce.

Digitized by Google

Ó Minulá, když smrti věčný passát . . .

Vzduch světlem hořel, v těžkou vůni stlíval,
kov její písně v sladké stříbro tál,
a smutek dní, jenž v duši zrcadla se díval,
před jejím prahem okouzlený stál.

Ó Minulá! Když smrti věčný passát
ze zátok stínů v modrá města táh,
v tvůj pokoj písněmi a dívčí vůní nassát
do oken leh a kvílel v mrákotách,

v plyn uhelný se v řasy záclon tiskl
a dechem padal dušim do snění,
tvé písně žhavý proud, jak výkřik světla vtryskl
v orchestr Tajemného mlčení.

Zas hořel vzduch a v těžkou vůni stlíval,
kov zvonů v tvrdých intonacích tál,
a smutek dní, když v duši zrcadla se díval
u tvého prahu zadumčivý stál.

Znamení duše.

Mystické znamení duše, potkání zpříznělých paprsků dvou,
tvůj úsměv umdlený zemřel dávno před smrtí tvou;
jsou rythmy zádumčivých písní, jež po léta v duši mi zní,
a úsměv tvůj, Svatá, přežije zářeni teskné mých dní.

Tvůj úsměv! V něm smutek a rozkoš se zlíbaly v omamující žeh,
na cestu tvých pohledů lilije házel a tušení vonný dech
z něj sálal, duše zardíval touhou a světla jak jiskřivý pel
v slov tajeném šeru a v myšlenek prodloužených stínech se chvěl.

Nikdy nezřel jsem ženu, jíž z tváří svítil by úsměv jak z tvých;
a kdybych ji uzřel, květen bolestné lásky v má okna by dých,
z něj přijal bych úzkost tvé duše, bloudící v neznámou Dál,
a zemřel bych sladkostí polibku, jejž bych se utrhnout bál.

Proč odvracíš se, o Slabá?

Znám chvíle úzkosti, když hladiny duše, zahoustlé zatížením,
dech větru z pohoří Dálek mi svraští nervosním chvěním,
květ slunce v nich roztříští v salvy bolestných jisker a žehů,
a roztřese obrazy zahrad, jež do hlubin vyrostly z břehů.

Když z kráterů Západu zdvihne se popel a v řeřavém plání
noc uhaslých hvězd a neznámých jiter mi do tváře vhání,
a v příšerném rythmu, jejž skanduje předení umírajících rukou,
mých myšlenek ztrhané lety, jak křídla krvavá tlukou

a v závrať mne rozhoupávají nad víry tvůrčího zmaru,
kam padají světy nenávisti a smutku a světel a tvarů,
dějiny vykrvácených rodů, mlčení zakřiknutých duší,
sny, které dřímou, sny, které září, a sny, které tuší,

a všechny, které se nerozsvítily! Hodiny věčné a teskné,
jež neudeřily! Dni, jichž ponuré svítání leskné
se v nocích nestvořených sluncí, až vlající, jednou,
jak svinuté prápory v rukou Nejvyššího se zvednou.

Proč odvracíš se, o Slabá, když blížíš se k rodnému prahu?
Když z výparů dědičných lánů cítíš tajemnou vláhu,
jež pozdvihla z prachu tvé snění? A zrak tvůj, bázliv a schýlen,
proč svírá se v slzách před zardělým reflexem otcovských dílen?

Digitized by Google

Slyš hučení odvěkých moří pod blankytů ohnivou šíří!
Protéká splavem tisíců duší a vře a jiskří a víří
a šlehá! K pochodu tvému píseň! Od břehů věčna se slívá
a z jejího refrénu pozvání Nejvyššího ti zpívá!

Vladaři snů.

Bratří, jichž duše klekají vedle duše mé v svatyních Nepoznaného,
jichž ruce dotýkají se mých, když sypeme zrní na uhlí společné kaditelnice,
sblíženi opojením společné modlitby, již přijali jsme dědictvím věků,
seslábli zádumčivým vlněním hudby, jíž chvěje se rytmicky vesmír!

Vy, kteří vracíte se unaveni hrubými výdechy pozemských barev,
přemožení vladaři snů, inspirovaných hvězdami neznámých konstellací,
vy, jimž krev vyhrnula se z porů ve výších ztrnulých odvěkým mrazem
a dýchání křečovitě se trhalo v ovzduší, jímž proletují světy!

Vy, kteří jste zsinali omámeni tajemstvím hlubin, kde hasne pozemské světlo
v kouři plynů stoupajících z utajených plamenů věčného tlení,
a zavěsili žití na pavučinná vlákna myšlenky, v pýše snovaná v lano!
Poutníci, kteří jste navštívili svatá místa, spustošená šílenstvím davu!

Milenci pološera, jichž zraky uvykly rozeznávati formy v zatmění nocí!
Vy, jimž zhořkl výpar krve, jenž sládne otřásanými vlnami vášní,
nemocní touhou po objetí duší, jemném jak slití paprsků zbratřených barev!
Hymnus jste zapěli čistému Políbení!

Hymnus koupaný v reminiscencích kantát k oslavě Nanebevzetí,
ozářený oblak pršících tonů, jež rozplývají se jak sladkost na rtech milujících,
sníh hvězdných krystalů vůní, padající v rozžhavené záření bílých linií těla,
jež vítězné odvěků pálí dědičným sněním i vaši zachmuřenou žádost.

Duše vaše v lítostech pohlcovaly narážení neviditelných barev prodlouženého vidma,
trpěly ovíváním neznámého chvění a smutkem neslyšeného pláče;
(illuse věcí — řekli o vás — hořela chorobným klamem ve vaší duši,
když smutek nekonečna dýchal ve vašich odmítnutých a zapřených rythmech.)

Životem prošli jste od plamenů extasí, tepajících jak nedočkavé třesení křídel,
až k omdlévání duše, když pruty bolesti, žhavé, v páteři provlékají se míchou,
úzkostné tajemství, tušení Porozumění, zpracovalo vaše rysy
ak idea mistra přehnčtenou formu. Leč vašich očí slzy nejpalčivější

tuschly ve vaší duši, by nikdo jich neviděl chvíti se v řasách, o Hrdí!
Trpěli jste šílenstvím groteskních vidin, mozek rančný úpalem krásy,
trpěli jste bolestí slova, seslábléhо a znechuceného nánosem let,
oslepléhо jak zrcadla kovu ve vzduchu, do něhož dýchalo množství.

Ó Vítězi, jichž kořist je posměchem nepřátel a lítostí přátel!
Hynete samotou v ostrovech, o nichž vám zpívaly hvězdy a oceány!
Poníženi vracíte se v domov, k vápenným břehům, jež houbovité se drolí
nárazem věků, a kde nikdo nevěří vašim zvěstem, syceným vůněmi jihu.

Bledost vašeho procitnutí, jak znamení tajného hříchu vás zradí.
Úsměvy druhů zhasnou před vašimi zraky, v nichž třese se záření dálek!
(Neboť milovaná je tvář, v níž krev prosvítá růžemi usmívání,
ale hrozná, zjeví-li se z druhého žití nocím milenky v hallucinacích.)

Truchlí půjdete zahradami žertujícími s jarem, květy, jichž vůně vám cizí,
vaše setba tropických řádher vyrůstá bílá a mroucí v severních sluncích,
studené je dotknutí ženy, lhostejné potkání duší, únava mlhami padá,
a vaše pýcha, jež povrhla nasycením země, zvrhne se výsměšně v touhu
[ssáti vyschlou šťávu těch hroznů,
které jste rozmačkali, bezděčně, ve svém královském snění.

Digitized by Google

K politickému našemu programu.

Uvažuje *V. H.*

VI. František Palacký.

Svůji k svému a vždy dle pravdy!

V minulé (V.) úvaze obíral jsem se úkoly „drobné práce“ v národním našem životě. V této závěrečné úvaze chci stručně poukázati k úkolům našim v „politice velikého slohu“ — jak se praví.

„Otázka česká“ jest, jak pokusil jsem se dovoditi v úvaze IV., otázkou veliké mravní důležitosti a nikdo jiný nemůže pozvednouti ji a udržeti na výši přináležející, než veliký mravní karakter. Této velikosti mravní a ohromné síly, z ní plynoucí, kromě Palackého neměl nikdo v bývalé straně staročeské a ovšem nemá ani v dnešní, kteráž zvrhla se v pravý opak staročeské strany Palackého, — těchto vlastností nemá také nikdo z vůdců dnešní strany mladočeské. Vídenská naše delegace poslanecká hrála úlohu „smutného rytíře“, nejsouc právě schopna otázku českou postaviti na výši, odkudž by imponovala i nejurputnějším nepřátelům. A jest jinak dosti příkladů, že minorita zcela nepatrná, počtem nicotná, zjednala si mravním významem idee jí hlásané a mravní silou zastanců této idee respekt značné majority! — — —

Heslo: „Svoji k svému a vždy dle pravdy!“ nebylo Palackému pouhým heslem, všecko jeho konání bylo praktickým prováděním těchto slov. Nejvyšší pravdivost vždy a všude byla prvním zákonem života Palackého jak soukromého tak veřejného, a v plné pravdivosti také tkvěly kořeny všech jeho koncepcí politických. Proto byl Palacký především odpovědným nepřítelem všeho oportunismu. Oportunismus již pojmem svým značí slevování ze zásad a jelikož Palacký ve všem dbal zásad mravnosti a pravdivosti, byl by mu oportunismus ukládal slevování z mravnosti a pravdy, čímž ovšem byl již mu učiněn naprosto nepřijatelným. Takž oportunismus jakožto věc nemravná a lživá stál vždy hluboko pod Palackým.

Vím dobře, že jistí „praktičtí politikové“ útrpně, ne-li úsměšně pokrčí ramenoma nad každým, jako „nepraktickým blouznílkem“, kdo v politice dbáti chce zásad. Toť prý protimysl, ana prý politika právě zakládá se v chytrém, dokonce i lstivém přizpůsobení se poměrům, využitkování jich na škodu odpůrce, podskočením jeho, vlákáním do nastražené zálohy atd. Kdykoli tyto „praktické politiky“ slyším, nemohu ubrániti se upřímnému politování.

V životě jednotlivcově stává se pro krátkost doby, že vydrží pásmo lží a úskoků, na němž existenci svou byl zbudoval přes celý život, ač i tu zhusta předivo ono předčasně se protrhá a nastane katastrofa: však v životě národa, jehož doba životní jde do nedozírna, musí býti vše rozpočtěno také na dlouhou trvanlivost, a proto na solidním základě a solidní stavbou musí býti provedeno. Takto jistě nazíral i Palacký na věc tuto. Se stanoviska mravního odmítal každou jinou politiku kromě politiky zásad, jakožto politiku lži a znemravnělosti, se stanoviska praktického odmítal ji, dobře vida, že nemůže národ nikdy dovésti k cílům vlastním, naopak, že mu unikne f. Správná politika národa ani nemůže býti jinaká, nežli politikou zásad.

Někteří zastancové politického oportunismu rádi odkazují k haličský n Polákům, co že těm přinesl oportunismus, a kterak stejnou taktikou te é

Digitized by Google

národ český by musel prý dodělati se stejných výsledků. Především jest zcela nesprávno tvrditi, že úspěchy přinesla Polákům haličským jejich taktika oportunistická. Úspěchy přinesly Polákům zcela jiné poměry, a nikde nejeví se správnost pořekadla „si duo faciunt idem, non est idem", jako právě ve srovnání Polákův a Čechů. Polákům jejich tak zvané „úspěchy" přinesly především dvě okolnosti. Předně, že leží hodně stranou „zájmové sféry" Německa, a proto Němci neviděli se tak nutkáni odpírati úspěchům polským, jako českým. Za druhé politický antagonism Rakouska (zejména Maďarů) proti Rusku hnal vodu na mlýn úspěchům polským. Není tedy zásluhou polského oportunismu, nýbrž všeobecné politické konstelace, že Polákům dostalo se úspěchův. Čechové však oportunismem co nejvěrněji kopírovaným dle oportunismu Poláků haličských byli by v nynějším svém zeměpisném a politickém položení v daleko větší politické mizerii, než jsou dnes. „Úspěchy" haličských Poláků také jsou konečně postaveny na písku, jelikož na nespravedlivosti k Rusínům a k vlastnímu lidu a první prudší zadutí vichoru nějaké i mezinárodní zápletky může je odvrnouti jako plevu.

Palacký v politice zásad tak byl přísným a neoblomným, že lze jej řaditi mezi politické radikály. Také heslo „vždy dle pravdy", jsouc neúprosně uplatňováno v praktické politice, nutně vede k radikalismu, totiž ku příkrému postavení se proti všeliké nezásadnosti a lži politické.

Chci tuto „radikálnost" Palackého také doložiti blíže. Vnitř našeho národního života projevil se radikalismus Palackého v památném boji „na život a na smrt" mezi Staro- a Mladočechy v první polovici let sedmdesátých. Pamatuji se, kterak 23. dubna 1876 po banketě žofínském přišel k Pinkasovům Dr. K. Klaudy. Mluvilo se ovšem o Palackém, i pravil Klaudy mezi jiným: „Nechápu Mladočechů, že tak urputně útočí na Riegra; Riegr ve schůzích našich vždy se Mladočechů spíše zastává, hájí je jakožto syny jedné matky, pouze chvilkově zbloudilé: oproti tomu Palacký staví se proti Mladočechům co nejpřísněji; rozpoznal je za škůdce národního prospěchu a tu nezná milosti a slitování, nýbrž hlásá, že nutno je zničiti. Jako Žižka zničil Adamity, tak i Palacký bez milosti usiluje zničiti Mladočechy."

Radikalism Palackého neobmezoval se ovšem na vnitřní náš život národní, nýbrž stejně jevil se i vně jeho, v politických zápasech národa českého s Vídní. Stačí uvésti velikolepou koncepci Palackého „trpné opposice". Tato byla, jakož vůbec pasivita politická, nejkrajnějším prostředkem opositním, možným v mezích zákona, i přisluší jí proto plným právem příjmí „politického radikalismu".

Musím ponechati zvláštní úvaze vylíčení Palackého trpné oposice, kterouž prožil jsem celou duší a na niž dosud vzpomínám s nadšením. Zde místo k tomu nestačí a proto jen chci stručně napověděti, že dnes zcela křivě se ona doba posuzuje. Z dob novějších typickým příkladem stejného radikalismu byl boj rukopisný a realisté byli typickými představiteli tohoto radikalismu. Bezohledně šli v boj za to, co pokládali za pravdu, neohlíželi se, že jest jich hrstka mizící v davech proti nim zaujatých. „A zde stojíme a nemůžeme jinak", pravili s Lutherem, — a také zvítězili.

Proto také s potěšením jsem vítal smír a spojenství realistů s Mladočechy, pevně přesvědčen, že tvarohová rozbředlost mladočeské delegace ve Vídni rázem vezme za své a přemění se v týž radikalismus, jenž se byl přec realistům právě tak slavně osvědčil. Leč netrvalo dlouho a čím dále tím určitěji a rozhodněji psalo se v Čase pro „taktiku moudrou, opatrnou a pro-

Digitized by Google

zíravou", kteráž vésti musí naši delegaci ve Vídni a p. Bylo mně to strašným procítnutím. V boji rukopisném kde kdo slyšel neb četl i jen nejnepatrnější narážku na nějakou „moudrou a prozíravou taktiku?" Za pravdu šlo se tu v boj a pravda byla v celé své vznešené velikosti stále vysoko vztýčena. A boj náš s Vídní ničím jiným není než boj za pravdu a tiže neohrožení bojovníci v tomže boji, ale na jiném místě, zaprou prapor, jenž byl je právě uvedl k vítězství, a plujou plným proudem „moudré, opatrné a prozíravé taktiky"!

Chci v této úvaze, věnované Palackému, dotknouti se některých vývodů v p. prof. Masaryka „Časových směrech a tužbách", obsažených v letošní „Naší Době".

Prof. Masaryk vytýká Palackému přílišný historism. Na str. 115 praví; „Je holým neštěstím, že si zvykáme očekávat tolik od vlády, samočinnosti se vzdávajíce. To je ten krajní liberalism politický, ta nešťastná víra — v policii. Přispěli k tomu naši buditelé a zejména Palacký svou historií." Fakticky opravuji: Palacký hlásal neustále národu samočinnost, nabádal ho k ustavičnému sebezachovávání a sebevzdělávání; Palacký neočekával ničeho od vlády v oboru, samočinnosti národní náležejícímu; Palacký byl odpovědným nepřítelem onoho světoběžného lžiliberalismu politického; proti nabádání k víře — v policii. Prof. Masaryk míní, že Palacký svým „přílišným historismem" se jaksi opozdil za duchem času, takže nedbal (prý) náležité přítomnosti a jejích požadavků pro život národa. Fakticky opravuji, že p. prof. Masaryk v úvaze své sám ono tvrzení své vyvrací. Na str. 34. uvádí snahy Palackého o reálné poučování národa pomocí slovníku naučného již v r. *1829* (!), dále z r. 1850 a násl. Praví p. prof. Masaryk sám: „Životní otázkou, slyšíme tedy (od Palackého), je pro náš národ využití moderní vědy! Dále následuje vyňatek ze zprávy Palackého o připravování naučného slovníku, který jakoby dnes byl napsán! Celá str. 35. N. D. vyvrací mínění o „přílišném historismu" Palackého.

Na str. 120. N. D. praví prof. Masaryk: „Využitkovat všecky pokroky a vymoženosti vědy a poznání — musí býti heslem naší národní praxe. Tak si vlastně už Palacký představoval praktické úsilí národní."

Na str. 123. praví prof. Masaryk: „Čeští politikové musejí, jak Palacký správně žádal, to dovésti, aby pro věc svého národu užili všech vymožeností pokračující ustavičné vědy moderní."

Na str. 199. také nalezáme vyvrácení onoho „přílišného historismu".

Na str. 124. praví prof. Masaryk: „Viděli jsme také, jak se (Palacký) pokoušel vtělit národnímu životu vzdělání, jak řekl reální, ale nepodařilo se mu to cele."

Pravda to, leč tím nepadá na Palackého ani nejmenšího stínu. Vtělení takovéhoto vzdělání všemu národnímu životu jest prací celých generací, jednotlivec na počátku nemůže více, než základní, přípravné kroky učiniti. Palackému „nepodařilo se to cele", že toho nedožil přes svých 78 roků, nemůže se mu spravedlivě činiti výtkou.

U porovnání s Havlíčkem p. prof. Masaryk Palackému přisuzuje přílišný konservatism a nedostatečnou lidovost. Na str. 198. N. D. čteme však výrok Palackého: „My ovšem, ať se šlechtou nebo bez ní, budeme pokračovati neodvratně na cestě ku zvelebení duševnímu i hmotnému národu svého." Na str. 136. Radhoště III.: „Jsem a budu vždy rozhodným demokratem," na str. 143. Radhoště III.: „My nepřestaneme napomínati šlechty, by konala povinnosti své k národu; a kdekoli bude se vzdalovati

Digitized by Google

jeho aneb dokonce proti němu brojiti, vystoupíme vždy bez rozpaku proti ní a ostře a zjevně, avšak vždy dle pravdy a práva."

Oproti tomu prof. Masaryk na str. 114. N. D. praví, „radikalism" že nehledí si minulosti; realismus ale že je uprostřed mezi konservatismem a radikalismem a tudíž by hovèl „pravému" historismu.

Pokud radikalismem rozumí prof. Masaryk směr pokrokový, musím ponechati povolaným jeho mluvčím, aby se hájili, pokud ale týče se správného historismu v realismu uvedl bych jen tolik, že v Čase v konstrukci státu rakouského škrtnutím péra odstraněny zemské sněmy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, což přece je vrcholem nehistorismu a spolu pochybeného nazírání sociologického, když útvary tak vžilé ve všecek život obyvatelstva beze všeho by se chtěly „realisme n" odstraniti. Proto když prof. Masaryk na str. 194. N. D. míní, mladočeská strana že jen pronikavou reformou byla by výrazem a oprávněným vůdcem smýšlení českého lidu (s čímž úplně souhlasím) — ale dále praví: „To znamená in concreto: přijmouti realism v celém dosahu" — musí tu následovati „punktace" tohoto realismu, aby jeho „celý dosah" byl dříve obecně znám: jinak nelze ho přece přijmouti, nýbrž ani posouditi „v celém dosahu" a o tento dosah běží v první řadě.

Po 30 roků již stopuji naši národní politiku a vždy osvědčilo se mně ve všech osudech jejích měřítko radikalismu mravní síly, jímž měřil jsem její úspěšnost a význam. Čím kdy byla naše politika většího slohu měřena tímto měřítkem, tím i byla cennější vnitř i vně: vnitř tím, že vychovávala v národě karaktery, vně, že imponovala. Tázal jsem se jen vždy, co by as v tom neb onom případě činil Palacký, a posuzoval dle toho, co bylo učiněno. I utvrzováno ve mně přesvědčení z dávných dob, že boj za pravdu národa našeho jen tehdy může setkati se s úspěchem, povede-li se ve znamení Palackého radikalismu mravní síly.

Dnes nevidím u nás tento radikalismus zastoupen nikde, kromě ve směru pokrokovém. Ovšem že in concreto se v ledačems liší od programu Palackého, jakž toho právě doba 20 roků, v níž se ve společnosti evropské udál na př. směrem sociálným úplný převrat, sama nese, ale pokrokáři imponují vnitřní opravdovostí. V tom vyniká pokrokový směr, že svoji pravdu železně provádí!*) Imputují se mu choutky nezákonné, nýbrž i násilnické, revoluční. Je to příznakem mládí, že ideu rádo vtěluje v čin, mnoho se nerozmýšlejíc, a v pravdě i někdy přestřelíc. A původ svůj hnutí pokrokové mělo ve studentstvu. Tím se mně vysvětluje vše. Stane-li se ale hnutí pokrokové hnutím národním, jsem jist, že octne se samo sebou na dráze jediné správné, na dráze toho radikalismu, jak mu rozuměl Palacký. „Železné" ono provádění jeho programu nebude díti se železem, leč by, jak prof. Masaryk na str. 114—115. N. D. míní, „sahalo se národu českému na život." Vždyť i sociální demokracie zříká se všeho násilí, vědouc, že tím by nejúčinněji pracovala pro reakci, i netřeba proto ani na oka-

*) V lonském „Čase" na str. 130 čte se tato věta: „Kardinální otázka při organisaci nejsou peníze, jak Nár. L. říkají, kardinální otázkou strany je železný program a železně na něm už jednou státi."

Dobře řečeno, ale program ostal přece tvarohový a stojí se na něm také tvarohově! Ale řečeno přece jen ještě neúplně. Nestačíť totiž mít železný program a na něm železně státi, nýbrž, a to je hlavní věc: železný program se musí železně — prováděti! Kromě toho pak dlužno vytknouti, že onen „železný program" žádal „Čas" proti vnitřním domácím „odpůrcům", v první řadě proti „radikálům", i nepamatuji se, že bych byl v „Čase" četl také o požadavku „železného programu" — proti Vídni!

Digitized by Google

mžik býti v nejistotě, že by snad národní hnutí pokrokové dalo se drahou onou. Správně uvádí prof. Masaryk na str. 29. N. D. slova Palackého, že jsou velice na omylu ti, kdo se domnívají, že ony válečné zázraky, které způsobili předkové naši v nepokojích husitských, záležely v jakémsi zběsilém zuření, bouchání a třískání rozsápaných divochů, a ne raději v jakés nadšenosti ducha pro idey, ve mravní zachovalosti a vyšší osvětě národa našeho.

Kdo chce správně posouditi hnutí pokrokové, musí dle mého přesvědčení postaviti se na totéž stanovisko, a nehledati jeho podstatu v „zuření, bouchání a třískání", nýbrž v idejné nadšenosti, v mravní síle, jedním slovem u vnitřní pravdivosti a přesvědčenosti jeho vyznavačů. Proto dovršením vývoje směru pokrokového zřel bych v jistém slova smyslu „návrat k Palackému", totiž návrat k oné „taktice" politické, dle níž „vždy dle pravdy" jde se v před, návrat k „taktice", které slouží v základ přesvědčení, že národ musí zde státi svojí vlastní mravní silou a ze žádné panské přízně, k „taktice", kteráž ví, že běda národu, jenž aneb jehož zástupcové by podobně větrné korouhvičce snažili se vyhověti jakémukoli „větru" („Čas" na str. 595). Ovšem, že ovoce této taktiky neuzraje za noc, zastáncům jejím ani ve snu nenapadne, že by oni právě musili se také dožíti ovoce toho. Umění čekati jest veliké umění radikalismu!

I vyslovil bych hlavní body naší „politiky velikého slohu" stručně asi takto:

Základem budiž osvětová práce směřující ku vychování karakterů.

V tomto díle vychovávání národa k vnitřní síle a velikosti karakterové zřím především úlohu příští reformní strany; to bude její „politikou velikého slohu", než bude lze přikročiti také k provádění „politiky velikého slohu" vně národa našeho.

Vně zřím úlohu „politiky velikého slohu" v tom, abychom pracovali k utvoření veliké ligy nespokojených či utlačovaných národností celého dnešního Rakousko-Uherska, jichž jest většina a jimž proto provedenou organisací na základě radikalismu vítězství dostati se musí (blíže rozvedl jsem věc tuto v úvaze IV.). Ovšem že jen velikým karakterům může se veleobtížná tato práce zdařiti, neboť zde nad jiné nezbytně zapotřebí jest, aby všecka „moudrá, opatrná a prozíravá taktika" zmizela naprosto a na místo její nastoupila pravda a jen a jen pravda.

Nástin filosofie Bedřicha Nietzsche.

Napsal Petr Gast. Přeložil Gustav Dutka.

(Pokračování.)

Cíl lidstva — volá Nietzsche — neleží v jeho konci: — nýbrž v jeho nejvyšších exemplárech!... Aby opět a opět velký člověk povstával a mezi vámi mohl žíti: — to budiž smyslem vašeho pozemského snažení! Aby bylo opět a opět lidí, kteří vás povznášejí ke své výši, kteří vám berou pocit osiřelosti, kteří vás vtahují ve svoje cíle a úkoly, kteří nový život, nový rozmach přivádějí ve vaše hlavy a srdce: — to budiž cenou, o kterou žijete! Neboť teprve dočasné povstávání takových lidí opravňuje také vaše bytí! Bez nich není vaše bytí k ničemu; avšak také jejich bytí jest skorem marno bez současného rozechvívání příbuzných

Digitized by Google

duší. — A zde jest bod, z něhož vyrůstá okruh vašich povinností vůči pravé vzdělanosti. Víte přece velice dobře, jak vše, co jest veliké (právě proto, že není malé) má proti sobě vše, co jest malé, co hoví starobylé zvyklosti, co není nadáno a dosti silno, aby naučilo se něčemu jinému. Obyčejně jest veliké při svém vystoupení dokonce v protivě s tím, co bylo dosud známo dle svého vlastního způsobu: veliké jest s počátku v jakémsi smyslu „zločinem". Účelem všech institucí — vědeckých, uměleckých, politických, náboženských — není vyvolávat výminečné zjevy: spíše cílí k pravidlu, k „normálnímu", k prostřední míře. Objeví-li se novotář, který odkázaný sobě duševní svět kyklopsky rozbil v kusy a dle svého pravlastního obrazu opět postavil — veleduch, — pak se proti němu spiknou lidé oněch institucí. Jenom pozvolna a dalekou oklikou skrze ponenáhlu se množící přívržence vnikne veleduch i v ony instituce. Tyto instituce musí býti konservativní: neboť musí býti na světě i tvrdošíjně pozadu zůstávající moci, přiměřené neschopnostem i schopnostem dále nevzdělatelných lidí, tedy největšího počtu. Vedle toho musí vždy opět býti velké výminky, nemá-li život lidu ztuhnouti v mumii nebo rozpliznouti se v nízké bahno. A nejste-li sami velikými výminkami, buďte alespoň malými, uchovávejte tedy na zemi svatý oheň, z kterého může genius vystoupiti, uchovávejte touhu po něm, ducha, jímž chce býti pozdraven — aby, až přijde jako veliká vlna nad hladinu, mohl vás pojati a sám vyrůsti do větší ještě výšky nežli je sám! Tím mějte účast na nadčlověku, tím přijměte posvěcení vyšší kultury, tím zachraňte lidstvo před zakrněním, před sklesnutím do rovnosti, do tuposti, zuboženosti, odpornosti."

Konfucius učil: „Jest nebeská a pozemská vznešenost. Rozšafnost, pravdymilovnost, poznávání a vyžadování velikého a svatého spolu s neunavnou radostí nad těmito ctnostmi — to jest nebeská vznešenost. Čestné úřady tohoto světa naproti tomu — to jest vznešenost pozemská." Nietzschův život a celé učení jest život a učení oné „nebeské" vznešenosti. Čtěme jen III. Unzeitgemässe, tuto neporovnatelnou psychologii genia a jeho předchůdců, a užasneme nad sebezapřením, ano ukrutností, s jakou tu Nietzsche mluví sám o sobě a svém dřívějším stavu: — a Nietzsche přec byl profesorem na staroslavné universitě, ctěn a milován svými soudruhy v úřadě, žáky i všemi, kdož jen kdy pocítili kouzlo jeho imposantní osobnosti. Ale vše to lichotivé, jež mu bylo údělem, nesvedlo ho ani na okamžik učiniti na úkor jeho „nebeské" vznešenosti ústupky jeho vznešenosti pozemské. Stal se profesorem „náhodou", jak tomu říkal; ani se neucházel o toto místo, ani nebyl jeho studijní plán na tom založen; na základě několika filologických prací dostalo se mu ještě jako studentovi pozvání do Baselu (1868), — pozvání, kterým se Basel na všecky časy poctil. Ani o hodnost doktora se neucházel: obdržel ji honoris causa od university lipské, když zvěděla o jeho neobyčejném jmenování profesorem. Jeho vzmáhající se choroba, která asi měla původ v pomyšlení, že se nemůže své životní úloze dosti věnovati, přinutila jej konečně (1879) profesury se vzdáti. A nyní žil, jsa příkrý a přísný vůči sobě, poslouchaje se a si rozkazuje, jak jen despota kdy rozkazoval, nepoznán a často v dobrovolné chudobě na horách, u moře, mezi jižním lidem jako pravý „světec poznávání". „Bažím po štěstí? — Bažím po svém díle!" — toto Zarathustrovo slovo vyjadřuje úplně jeho základní instinkt. „Štěstí" nebylo mu jako něco prvého, nýbrž jako působení nějakého přemáhání, vítězství nad sebou nebo jinými, jako něco vedlejšího, jako „mzda": štěstí bez dynamických premis, štěstí

Digitized by Google

lenochodů, sen matných, prostosrdečných, kteří nechtí míti štěstí jakožto výsledek rozpjetí sil, jmenoval jmény jinými.

Nietzsche *žil* ve vší skutečnosti život svého Zarathustry. A jen tak mohl Zarathustrismu (který ostatně nemá s perským nic společného) i *učiti*. Pro *koho* mu učil? — Především pro několik málo lidí, — pro méně lidí, než by nejlepší lidumil připustil. Co bylo o něm dosavade napsáno, aspoň svědčí, že přemnozí tu sami se nepovažovali za povolané, že spolu s ním nemohou, že spolu nesmějí, sami se *musí* vyloučiti. Tak to jest pro nynějšek spravedlivé a přirozené. Neb stojí Nietzsche v nejpříkřejším odporu s dnešní dobou, se vší její měkkostí, vlažností, poddajností, baživostí, malichernou rouhavostí a lidskou drobivostí. Doba, ve které jest největší ctností se ztráceti v jiné (a sice ne vyšší, nýbrž nižší, trpící), musí nutně člověka v jeho mocnosti snižovati. Že by bylo lépe, kdyby každý počal u sebe a ne u jiných, — nechce už nikdo theoreticky uznati. Stále se stává pravdivějším, co zvolal Göthe při vydání 3. dílu Herderových *Idejí*: „Zvítězí-li humanita tohoto druhu, pak, bojím se, bude na konec svět velkou nemocnicí, a jeden humánním ošetřovatelem druhého!“ (Neapol, 27. května 1787.) Nietzsche, jehož věk jeví mnohem výrazněji následky této humanitářské šalby než Göthův, neslyšel z kázaní oné humanity (soucitu) nic jiného než *kázaní smrti*, životovražedné snahy asketismu. Přeložena byvši v určitost a nepokrytost, zní: „Dokavad bude ještě na zemi trpících bytostí, musejí zdraví, veselí, vítězní *rovněž* trpěti, cítiti (leiden), býti tištěni, — *míti útrpnost*, soucítiti (mitleiden). Nic nepodrývá jistěji životní sílu než útrpnost, soucit; hlodá ostřejšími zuby než utrpení. Má-li rozmazlování a nervové rozrušování rychle jíti vpřed, nesmí zůstati prostě suma utrpení ve světě tak, jak jest: musí býti ztisíceronásobněna — soucitem, útrpností! A je-li i pravda, že ani útrpností se nedá na utrpení ničeho měniti nebo něco jen v nejhrubších případech, dostavuje se přec na straně těch, kdož cítí soucit, umenšení chuti k životu, ochromení produktivnosti, touha po jiném bytí, metafysickém, jímž teprve se opravdu lidmi stáváme. Utrpením a útrpností jsme vtělenému Bohu nejpodobnější. — Onen opak: že jest člověk bohům nejpodobnější v *radosti* a slávě, v hojnosti své síly, v povznešenosti sebe sama — není nic než řecké barbarství a pohanství.“

Nietzschova výstraha před soucitem platí přirozeně jen jemu rovným, — právě těm, na které se Zarathustrovo učení snáší a jichž nadobyčejné síly musí býti udržovány v největším napjetí a ne marně rozdrobovány. U velkého člověka byl by soucit, ztrácení se v jiné právě tak nutně *neřestí*, nevážení si svých řídkých lidských vlastností, jako jest u malého *ctností*. Člověk veliký a sebe jistý jest lidstvu nutnější než malý, spolunaříkající. Od něho vycházejí tisícové proudů duševního života; jeho uchvacující duše rozněcuje celý věk; kol něho povstává opět veliké za velikým, a sami slabí, zádumčiví, na vždy odradění vzpřimují se při pohledu na něho a hojí své srdce. „Nic neroste na zemi utěšeněji nad mocnou, silnou vůlí: to jest její nejkrásnější rostlina. Celá krajina okřívá jediným takovým stromem!“

Těm, kdož si tyto věci nemohou v hlavě srovnati a zvláště nemají žádného dojmu ze Zarathustrovy dobroty a výsosti, a proto jsou stále v nebezpečí, že se na Nietzschovi (jednom z největších zjevů pokolení lidského) dopustí přehmatu přibásněním jejich osobní vulgárnosti, těm budiž ještě řečeno, že právě nejvýše vyvinutý člověk, člověk Zarathustrův, jest soucitu nejpřístupnější: ale nesmí se mu poddati, musí si ho zakázati. Má nejtěžší

Digitized by Google

úlohu z lidí, — nesmí tedy činiti, co smějí činiti miliony ostatních: totiž se rozdávati, rozmrhávati, nechati se od svého cíle odchýliti. Bylo by svůdné a jemu lehké utéci své úloze, kterou jen on může rozřešiti: avšak vytrvati, zůstati jí věren, žíti v nejohromnější soustředěnosti a své dílo dovésti ke konci, to vyžaduje nejpevnějšího sebepřemáhání. Veleduch jest právě proto veleduchem, že se řídí přísnějšími pravidly než jsou ta, jimiž se řídí dav a jiní. Jeho síla přichází lidstvu vhod po jiných cestách a pro vyšší cíle než síla lidí malých. Slyší-li to někdo rád, mohla by se vzpruha jeho konání jmenovati rovněž „soucit", — prýští však z hlubšího pramene než nepatrný, všude přiskakující soucit: veleduch pracuje na ozdravění a obohacení celého lidstva. Neobětuje se jednotlivci, nejbližšímu „bližnímu": obětuje se velkému celku a jeho příštímu vývoji. „Vy všichni netrpíte pro to, proč trpím já! — hovoří Zarathustra. — Vy trpíte jen pro sebe: netrpíte ještě pro člověka!" Veleduch, člověk Zarathustrův, pracuje na vyšším zušlechtění, vypěstění lidstva, a proto zároveň na zničení všeho chorobného, zvrhujícího se a cizopasnického, — tak že by se konečně stal možným na zemi onen překypující život, z kterého vyrůstá hellénský, nejnebeštější stav, stav dionýský.

Zkrátka, bude-li svět ještě nějaký čas pokračovati v nynějším laisser aller (zvaném liberalismus; ve skutečnosti však „tyranství bezcílnosti, nevázanosti a bezmyšlenkovitosti"), přijdou i nejněžnější vládcové, ač-li ovšem sami k zemi neklesnou ve všeobecném rozkladu a anarchii, již ohledně pouhého zevnějšího lidského pořádku k týmž náhledům, jak jim učí Nietzsche. „Vždy špatněji a drsněji tu mějtež! Jedině tak roste člověk do výše!" — Nejkrásnější, nejtužší, nejmužnější zařízení naší plebejsky a obchodně zženštilé doby jest vojsko. Tu platí muž především dle své biologické hodnoty! Silný, zmužilý, odhodlaný = dobrý; slabý, bojácný, líný = špatný: toto vojenské, rytířské, aristokratické odhadování hodnoty jest i Nietzschovo. Ale přijde čas, kdy člověk, zvláště následkem našeho nedbalého pojímání života, které vše činí zpuchřelým, a průmyslu, rozvinujícího se už přímo k hlouposti a zbytečnosti, bude upadati tělesně (a tím i ve své činnosti). Pak bude se hledět odstraniti alespoň nejspodnější příčiny tohoto úpadku. Nebude se především uznávati každému souchotináři a nemocnému právo na manželství. Jestliže kde, tož se ukazuje na tomto právu, kam vede nejpitomější zásada všech lidstvo urážejících zásad „rovné právo všem". Právo na manželství znamená u chorobného právo, plodit nepřehledné, postupně se množící pokolení chorobných a stále chorobnějších, a tím vzezření pozemského života zprotivovati čím dále tím do větší nechutnosti, odpudivosti, — tedy opak toho, co znamená zdravému: studnici nejvyšší naděje, právo, stavěti na umožnění jasnější, silnější, velkolepější budoucnosti, než byla všecka minulost! — Na čem spočívá nešlechetná, zlobná snášelivost, z které vyrůstá tolik hoře a znetvoření pokolení lidského? — Spočívá na pravdě nejnepodobnějším výkladu zjevu „člověk": výkladu dualistickém. Čistě biologické, monistické porozumění jemu — že totiž „tělo" a „duše" není nic odděleného ani oddělitelného, nic jen v sebe vsunutého: že jest spíše „duše" jen funkcí těla, stojící k němu zcela v poměru účinku k příčině, stoupající s ním i padající, a ihned se spolu měnící s nejmenší organickou, zvláště mozkovou změnou — toto monistické pojímání zjevu „člověk" rozšiřuje se sice na štěstí stále více, není však ještě oficielně uznáno. Oficielně jest stále ještě hlásán názor dualistický: duše není od těla odvislá! tělo jest věcí vedlejší a nezasluhuje povšimnutí! duše sídlí v těle

Digitized by Google

jen nějaký čas! ona tělem hýbe a je řídí!... a jak zní podobné, fysiologií dávno vyvrácené omyly. Toto učení, pokud ještě mezi námi panuje, nutno uvésti zpět k zakladateli náboženství, který pro pojetí zjevu „člověk" ani umělecky, ani přírodovědecky — nýbrž jen morálně, a to opět zcela jednostranně, byl rozpoložen: celá, celičká duševní práce vlastních učitelů vyššího člověčenství, Řeků, byla proň zde nadarmo! O eleatických, heraklitických, atomistických problémech, o Hippokratovi, Aristotelovi, Epikurovi, neb dokonce o onom utápění se v nejvznešenějších stavech duševních, jak je vyjadřují Pindar nebo Dionysovy chóry, neměl ani pojmu... Jak k tomu přijde západ, jenž po mnoho století usiluje pokračovati v díle Řeků, že právě toto učení udržuje mocí státu a velkým nákladem i za horších ještě biologických následků vedle své poznávací činnosti, která pracuje proti němu, jest a zůstane hádankou — nedává však nijaké výhodné svědectví o radikalismu evropského myšlení. V celku i nejosvícenější mužové tráví při svém myšlení o pochodech duševních z onoho pojmového kapitálu, který nám podaly světové názory málo pokročilých dob, náboženství. Ač bylo totiž mnoho do dnes na polích zevnějšího, smyslům přístupného světa vypátráno, odkryto, i co do příčinnosti poznáno, — nestalo se skoro nic podobného na poli pochodů duševních. Na vědeckých základech jest postavena pouze fysiologická psychologie. Ale tato stránka psychologie jest stránka podřaděná, a dá se snadněji zpracovati; výsledky její rozumějí se pro toho, kdo má smysl pro přírodní vědy, skoro samy od sebe. Psychologií vskutku dalekých následků, psychologií budoucnost převracující jest teprve psychologie moralistní. Ta nepojednává jen o popudech, nevyžaduje jen lidí, kteří se vyznají v pitvání, galvanisování, vaření a vypařování, — ta pojednává především o motivech, jest analytikou psychických pocitů a jednání, a vyžaduje ku svému zpracování lidí s onou rozmanitostí nadání a s oním bystrozrakem a ostrovtipem, jakých jest jen pořídku. Moralistní myslitel, pravý scrutator cordium, musí se vyznati právě tak dobře v mechanickém nazírání jako v polo i zcela fantastickém způsobu nazíracím obyčejných lidí i veleduchů, lidí nábožných i umělců, mužů, žen, dětí, zvířat. Rovněž jako dramatik musí býti dostatečně bohat, aby mohl v sobě reprodukovati každý pocit nejrozmanitěji vyvinutých jednotlivců, i z nejzazších věků, a zároveň jako poznavatel státi ještě daleko nad ním. Jakožto poznavatel pozoruje, že není žádných jednoduchých pocitů, že každý pocit směšuje se se stem jiných, z nichž žádný nevystupuje nikdy sám o sobě: moralistní myslitel podává nám semiotiku pocitů i myšlenek je provázejících, rozplétá pletiva jejich kořenů, rozkládá každou jednoduchost ve složitost. Je-li nyní psycholog sám filosofem, to jest: je-li zároveň oním mužem, který si učinil ze zušlechtění a vypěstění lidstva věc svého svědomí a své zodpovědnosti, pak bude jeho moralistní poznávání sloužiti zcela určitému účelu: právě onomu zušlechťování. Avšak — špatně jsme se vyjádřili. Tento účel nevynajde se teprve později k námi míněné Nietzschové moralistice: tento účel jest v ní spíše první hybnou silou. Kdo nevzhlížel k žádnému novému, jinému cíli, než jaký má kolem něho žijící stádové lidstvo, ten by vůbec neviděl mnoho nových problémů v morálním, — pro toho by zůstaly morální zjevy asi oněmi hustými, hutnými představami, při jejichž jmenování pociťuje lid příjemné dmutí neb nepříjemné ubývání sebecitu, a jejichž podstatu učinit průhlednou, jejich složení a původ prozkoumati není mu dáno. Nietzschovu úžasnou plodnost na poli psychologického pátrání lze vysvětliti jedině výší jeho vůle: rovněž jako asiatičtí zakladatelé náboženství cítí se

Digitized by Google

přímo vtělením vůle k vyvýšení lidstva. A on skutečně tímto vtělením byl. Kdo ho neznal, není s to učiniti si jen představu o muži jeho opravdovosti uprostřed moderní nátěrové, žertovné a zábavné kultury. Byl nutným člověkem, rozhodnutím v osudu lidstva. Jeho nesmírné zření do budoucnosti utvořilo mu tak tvůrčí zraky pro rozbor všeho dosavadního lidského: — jen ten, kdo s tak vášnivým srdcem chtěl uzdravení národů i jednotlivců, mohl nabyti tak hlubokého názoru o jejich upadání.

Prvé místo v jeho veliké duševní diagnostice zaujímá problém dekadence. Tvoří už jádro jeho prvního většího spisu Geburt der Tragödie. Tento spis ukazuje příčiny, pro něž musila zajíti apollinicko-dionýská kultura Řeků se všemi svými uměleckými manifestacemi: zašla pro toho ducha, který mluví nejprve ze Sokrata, — toho ducha, který vedl konečně ke kultuře alexandrinské a jenž ovládá svět ještě dnes. Vlastní hlavní kapitola spisu Geburt der Tragödie jest její 13. oddíl. Starořecký citový život stal se v Sokratovi nejistým. V Sokratovi se instinkty rationalisují, to jest: jsou oslabeny a tím, že jsou rozumem odůvodňovány, oslabují se čím dál více. Kdežto Řekové před ním a vedle něho instinktivně činili to pravé, potřeboval Sokrates logické argumentace, aby v pociťování a jednání postihl pravé. „Při svém kritickém putování po Athénách za hovoru s největšími státníky, řečníky, básníky a umělci poznal s ustrnutím, že jsou všichni bez správného a jistého náhledu o svém povolání a že je provozují pouze z instinktu. „Pouze z instinktu!“ — tímto výrazem dotýkáme se srdce i středu sokratického směru. Jím odsuzuje sokratismus právě tak nynější umění jako nynější ethiku. Kamkoliv vrhne svoje zkoumající zraky, vidí nedostatek náhledu a moc bludu — a z tohoto nedostatku uzavírá na vnitřní zvrácenost a zavržitelnost stávajícího. Z tohoto jednoho bodu mínil Sokrates, že musí bytí opraviti.“ — Starověk přešel v sokratickoalexandrinském zubožování na nás. Representantem alexandrinské kultury má býti učenec, člověk udolaných instinktů, člověk, který ze sebe vyplení především všecky umělecké, orgiastické pudy, který chce pociťování (úděl předků) vůbec přivésti k mlčení a každou záležitost učiniti jedině záležitostí hlavy. Čím střízlivější, tím bližší pravdě“: vyschlý člověk stává se nyní měřítkem všech věcí. Už nechápe, že moudrost zdravého, kvetoucího člověka musí býti nevyhnutelně jiná než jeho; zmalomyslnělý nechápe již srdnatého, seslablý a pochybovačný silného a vítězstvím jistého. Učenec, forma, v níž se objevuje zacházející, zubožený život, jest druhem askety: jemu jsou všecky věci, které směřují k stupňování životní síly, skoro nesrozumitelnými — na př. umění. Sám ulomil své vlastní činnosti špičku i konečný záměr: pracuje o vědě jen ještě „pro ni samu“. Pouze jediný úmysl zdá se hýčkati, ač bude popírati i ten: prostřednictvím svého zaměstnání chce se dostati od sebe, nikoliv k sobě, chce se úplně státi předmětem, který prozkoumává, „objektivním“, „čistým (vydmutým) subjektem poznání“, chce se státi nulou. S takovýmito nihilistickými, asketickými, život vyhasínajícími hlavními i vedlejšími účely jest vědátorství příznakem choroby, — a filosof posledních dvou století (jakožto tresť tohoto učence) byl také jen tvorem dekadentním. (Příště dokončení.)

Digitized by Google

Ostravsko-karvínský uhelný revír.

Sociálně-statistická studie. Napsal Oldř. Bukovanský.

(Pokračování.)

10—12 hodin denně stráví horník při práci na dole v dusném, nečistém vzduchu; pobyt tento stěžují ještě úzké a nízké chodby, v nichž se uhlí kope a odváží, a o nichž bylo řečeno, že některé, zejména ve větší hloubce, nejsou vyšší 1 metru. V továrnách a průmyslových dílnách v Anglii určen je prostor vzduchu, jenž na každého dělníka připadati musí, nemá-li dílna úředně býti zavřena; bylo by záhodno, aby i v dolech, pokud to bez velkých nesnází možno je, minimální výška a šířka chodeb přesně stanovena byla, a přivádění vzduchu aby věnována byla péče co největší. Tak předešlo by se aspoň nejškodlivějším vlivům, které práce hornická na člověka v dolech zaměstknaného má.

Pokud se týče bytů, lze horní dělnictvo ostravsko-karvínského revíru rozděliti ve dvě kategorie: dělníky, kteří bydlí po okolních vesnicích a kteří většinou svůj vlastní malý majetek nemovitý mají, a dělníky bydlící v dělnických závodních koloniích neb v soukromých bytech městských. První chodí denně do práce až 2—2½ hod. od domova vzdálené; leží-li vesnice příliš daleko od uhelných dolů, jsou horníci tito nuceni po celý týden bydleti buď jako podnájemníci u dělníků v koloniích žijících, neb v t. zv. závodních kasárnách (noclehárny), v nichž, pokud jsou kde zřízeny, nocuje 60—150 svobodných dělníků za poplatek 1 zl. měsíčně za osobu a pouze na neděli vrací se domů. Ti ovšem již jen v menší míře účastni jsou zdravého vlivu, jejž na člověka má příroda a ten psychologický moment, že dělník, bydlící na venkově a mající svůj vlastní domek a kus pole, necítí se tak vykořisťovaným a vyděděným, že nevyvíjí se u něho tak intensivní třídní, stavovské vědomí dělnické, které městského dělníka proti všem společenským řádům žene, na druhé straně však zase k účinné svépomocné organisaci nabádá. Horník na venkově žijící neliší se způsobem výživy, odívání a j. mnoho od života svých předků zemědělců, jichž tradice ještě, třeba bezděky, zachovává. Proto tvoří venkovská část dělnictva horního jakýsi konservativnější živel proti dělníkům v koloniích a v městě bydlícím a je méně vznětlivou pro různá hesla sociálně-demokratické propagace; ovšem že ponenáhlu čilá agitace a rozumné vedení místní sociálně-demokratické strany patrné rozdíly tyto nivelisuje. Byty venkovských horníků jsou zařízeny po způsobu lašského a valašského chudého venkovana: domky dřevěné, nízké, s malými okénky, podlaha hlínčná, průměrná teplota obnáší 20—25° C. Uprostřed jizby bývá v podlaze otvor pro brambory, dříví a j., nahrazující často sklep; pobyt v jizbě v důvěrné blízkosti sdílí s horníkem jeho drůbež, králíci, v zimě i koza a vepřík; přece však celkem v domku je čisto, třeba ovšem velmi vlhko. Druhá větší část horních dělníků žije v dělnických závodních koloniích neb v soukromých bytech městských. Podnět ku stavbě dělnických kolonií zavdaly ne tak péče o dělnictvo — byly ť stavěny v době naprosté vlády liberálního manchesterství — jako nedostatek stálých vycvičených horníků, neustálé střídání se pracovního lidu, které citelně poškozovaly výrobu. Proto na počátku let šedesátých stavbou dělnických domků zahájena kolonisace horníků, která se potkala s dobrým výsledkem. R. 1862 postaveno celkem 114 domků, r. 1885 bylo jich již 772 o 3270 bytech, v nichž bydlelo 14.256 osob, počátkem r. 1894

Digitized by Google

bylo lze napočísti v ostravsko-karvínském revíru kolem 1100 závodních domků dělnických (mezi nimi několik větších budov) o 4950 bytech, v nichž bydlí asi 4000 rodin a asi 3400 svobodných dělníků. Kromě toho postaveny pro přespolní a svobodné horníky zvláštní noclehárny (kasárny) a baráky, jichž je celkem kolem 35 o 1200 postelích. Na ohromný počet horního dělnictva, jehož zaměstknáno bylo v revíru počátkem r. 1894 27.558, a jež z velké části má rodiny, je tento počet dělnických bytů ovšem ještě nepatrným, takže často dochází k velmi povážlivým zjevům. Sám jsem byl jednou svědkem, když vyvedeno bylo v zimě v noci jedné několik lidí obojího pohlaví ze stoky, kde postrádajíce bytů noclehovali, majíce ponořeny nohy do vlažné tekutiny, stokou protékající, by se zahřáli.

Dělnický závodní domek má obyčejně 4 byty, z nichž každý obsahuje světničku s kuchyňkou a komorou, sklípkem a chlévem, začež platí se měsíčně po 2—2·50 zl., tedy asi $^1/_4$—$^1/_5$ obvyklé ceny bytů v městě. Světnička, v níž rodina bydlí, má obyčejně 2·5 m výšky, 4·94 m délky a 4·74 m šířky, aneb 3 m výšky, 4·4 m délky a 4·1 m šířky, ale také někdy jen 1·8 m výšky, 3 m délky 2 m šířky, obnáší tedy světnička obývaná průměrně 56 m^3 vzduchu, což jsou ovšem případy nejpříznivější; třetí údaje ukazují na světničku, která má pouze 10·8 m^3 vzduchu, částka to i nejskrovnějším požadavkům nevyhovující. V jednotlivých bytech těchto bydlí dnes 6—10 osob; větší přeplnění, které druhdy se vyskytovalo, již vymizelo. Připadá tedy průměrně v těchto bytech 7 m^3 vzduchu na osobu, vyjímaje ony nedostačující světničky. Ale že i nejpříznivější poměry naše daleko nevyhovují ještě minimálním požadavkům, viděti z toho, že anglický obecní dozorčí úřad žádá v bytu pro osobu 8·5 m^3 vzduchu, pařížská policie 14 m^3, zdravověda dokonce 20—30 m^3. Mnohem hůře vypadá ovšem poměr vzduchu na jednotlivce v noclehárnách.

Vlhkost bytů (téměř všude ve sklepích je plno vody) vedle všech jmenovaných nedostatků je příčinou různých nemocí, které v koloniích epidemicky řádí a mezi dělnictvem si již domovského práva zjednaly. Kromě nepříznivých účinků poměrů bytových na tělesný vývoj dělnictva jsou tu i špatné vlivy mravní. Ženatý dělník, aby snadněji zaplatil povinnou — obyčejně nevelkou — činži, přibírá si do malého bytu svého 2—4 svobodné podnájemníky, kteří pak důvěrně s rodinou jeho žijí, jedí, pijí, spí, kouří a j. Vejde-li kdo náhodou do bytu dělníkova, najde tam obyčejně více osob obojího pohlaví — rodinu a podnájemníky — pro dusno v bytu panující skoro úplně svlečených. Pavel Göhre nejlépe vystihnul účinek podobných poměrů pravě, že mezi dělnictvem úplně již vymizela rodina, a na její místo že nastoupilo společenství lidí hospodářským poutem na jedno místo soustředěných. Toto rozrušení rodinného svazku je jednou z prvních příčin neblahého stavu horního dělnictva; dělník nenalezá po skončené těžké práci potřebného radostného domácího útulku a hledá náhradu jinde, kde jí nenachází.

Obce ostravsko-karvínského revíru, zejména velká Moravská Ostrava, povinností moderní průmyslové obce — jak již podotknuto — neznají; nejen že se nepřičiňují o nápravu stavbou laciných domků dělnických, jako ku př. švýcarská města, ale ani zdravotní policie nevykonává se v příslušné míře. Když v době nebezpečí cholery obec Mor. Ostrava nucena byla politickými úřady konati domovní prohlídky za účelem zdravotním, přišly aspoň některé zlořády na venek a ukázaly poměry v pravém osvětlení. Ze světnic vyváženy byly vozy plné nečistoty, která do té doby s dobrým svědomím

Digitized by Google

byla snášena a nikoho z klidu nevyrušovala. V hejtmanství frýštatském, kde hlavní část celého revíru uhelného se nalezá, připadá dle úřední statistiky lékař teprve na 6828 lidí, kdežto jinde na počet mnohem menší, třebas již na 1000—2000 osob.

Výpověď z bytů dělnických je obyčejně 14denní, pouze žena, zemře-li muž, obdrží výpověď 3měsíční. V poslední době musili však dělníci jednoho podniku (severní dráhy císaře Ferdinanda) přistoupiti na 3denní výpověď, která se snadno dáti může, projeví-li dělník nějakou nespokojenost a pod. Tak dělnické byty s krátkou lhůtou výpovědní staly se vhodným prostředkem k udržení dělníků v poslušnosti a spokojenosti.

Dělníci mívají často v nájmu — zvláště v okresu východním — od závodu, při němž pracují, kus pole (ar asi za 30—50 kr., obyčejně jeden horník má asi 30 arů za 10—15 zl.; celkem asi 4000 hektarů je pronajato 1400 dělníkům), který sám po práci v dolech se ženou a dětmi obdělává a kde nejvíce brambory a zelí sází; ty tvoří pak hlavní základ pro jídelní lístek na celý rok. Pronajímání pole horníkům za mírný poplatek je myšlenka velmi šťastná, zejména když pole nepřesahuje velikost, kterou rodina horníkova sama bez velkých obtíží obdělati může, a když není příliš vymrskáno, nač si dělníci často stěžují. Ženě dává se tím příležitost doplniti mzdu mužovu kvotou naturální a vyhnouti se tak škodlivé práci na horních závodech neb v továrnách. Postavení dělníka upoutáním na kus pole také se více stabilisuje, čímž se zamezuje přílišné střídání pracovního lidu na prospěch jak dělnictva tak podnikatelů.

Hůře ještě než poměry bytové utvářila se výživa. Svobodní dělníci, pokud nestravují se u rodičů neb nájemců svých, jsou na tom nejhůře. Za peníze těžko vydělané nedostanou nikde řádné stravy; kus špatného prázdného chleba, v němž najdou se zbytky všech pekařských výrobků, které nebyly prodány, stvrdly a do těsta chlebového s různou nečistotou rozmačkány byly, a kus špatné klobásy, obsahující vše jiné jen ne zdravého masa neb pod., tvoří s kořalkou hlavní a jediný téměř pokrm. Obecních kuchyní ovšem není, jak samo sebou se rozumí při vzpomenutých sociálních názorech obecních starších. Kuchyňská škola, která podporou několika podnikatelů v Mor. Ostravě k vycvičení hornických dívek založena byla, vydává sice obědy a večeře po 15 kr., ale ježto počet denně vydaných porcí z počátku obnášel 10, později 50—60, nelze ovšem nijak za to míti, že by i nejmenší míře potřeb vyhovovala.

V rodině stravuje se horník aspoň v ten způsob lépe, že obdrží jídla teplá; jinak je výživa celkem špatnou. Příčinou toho není pouze nízká mzda, neboť i při průměrné dnešní mzdě — ony minimální obnosy vyjímaje — mohla by dovedná hospodyně kuchyň svou aspoň poněkud slušně vésti, jak v mnohých rodinách skutečně tomu tak je. Ale není škol, není poučení, kde by děvče na řádnou hospodyni se vychovalo. Kuchyňská škola v Moravské Ostravě zřízena je jen pro 20 dívek, které musí po 2 zl. měsíčně platiti, začež částečně stravovány jsou; tento skrovný počet sám sebou svědčí o malém vlivu, jaký škola ta na vychování dívek míti může. Jinde se o věcech těchto zcela jinak uvažuje a pokusy činí o nápravu; mnoho by ku př. zmohla tištěná poučení, jak sestaviti a přistrojiti laciné a výživné pokrmy; na prvním místě třeba je svědomité kontroly potravin se strany obcí. Měsíční rozpočet dvou rodin se 2—8 dítkami a s průměrnou mzdou havíře je asi tento:

Digitized by Google

cukr	3·— zl. — 4·— zl.	mouka režná (na chléb) .	7·— zl. — 8·— zl.
káva	1·80 „ — 2·60 „	„ pšeničná	1·— „ — 1·50 „
mléko	3·— „ — 3·— „	rum, líh, mýdlo, sůl, škrob,	
maso	5·— „ — 5·— „	rýže a pod.	3·— „ — 6·— „
sádlo neb slanina	2·— „ — 3·— „	otop	1·— „ — 1·— „
		celkem . .	26·80 zl. — 34·— zl.

Bytné 2—2·50 zl. v závodních domcích dělnických, 5—8 zl. v soukromých domech, vydaje na šatstvo a obuv, poplatky do bratrských pokladen a j. rozpočet tento doplňují.

Brambory a zelí stačí rodině po většině z najatého a vlastní prací obdělaného pole; nemá-li tohoto rodina, musí se k zakoupení jich snížiti ostatní položky. Nevydělá-li však dělník v dolech zaměstknaný aspoň 30 zl. — což dle ukázané statistiky zhusta se stává — a je-li ženat, nastává bída. Ceny potravin v posledních letech, zvláště po stávce r. 1890, velmi se zvýšily. V rodinách, jichž — asi typický — rozpočet byl podán, kupuje se denně litr mléka po 8—9 kr., 28 dgr hovězího masa za 15 kr., v neděli o něco více. Ovšem ve všech rodinách se stejně střídmě nežije, nýbrž položky za rum, líh, kávu a j. se často zvyšují, položky za maso, sádlo a pod. snižují. Chléb domácí neb ze závodních skladišť je dobrý. K snídaní má obyčejně celá rodina slabou bílou kávu neb brambory, které zapíjí černou kávou; v poledne otec kousek masa, brambory a zelí; večer opět brambory, káva, chléb; jídelní lístek se tudíž příliš nestřídá. Děti, které zejména v zimě ve škole přes oběd zůstávají, ničeho jiného po celý den nepožijí než černou neb slabě bílou kávu, která se jim do láhve připraví a kterou děti v poledne studenou obědvají; teprve večer doma obdrží brambory neb zelí. Nedostatečná výživa tato vysvětluje také bledé, naduřelé obličeje a okolnost, že tělo, od mládí neustále jen kávou a brambory živené, neodolává dlouho, nastane-li choroba a pod.

Potraviny, jakož i jiné věci potřebné, béře horník obyčejně ze závodních skladišť, která téměř při každém podniku horním na účet podnikatelstva jsou zařízena a z nichž prodávají se horníkům všechny věci za původní ceny. Není pochyby, že by skladiště ta mohla se státi pravým dobrodiním pro dělníky, kdyby správa jejich svěřena byla vždy lidem svědomitým, kteří by skutečně prospěch dělnictva na zřeteli měli. Zatím původní účel, za nímž skladiště ta zřízena byla, předčasto se zvrhá tak, že dělníci sami žádají za jejich odstranění. Ježto výplaty mzdy odbývají se teprve vždy za 4—5 týdnů, je přirozeno, že v domácnosti horníkově aspoň 3 týdny není krejcaru a že rodina žije na úvěr. Skladiště závodní je dělníku otevřeno, a tu stalo se zvykem, že horník vybéře si na účet budoucí mzdy zásoby cukru, kávy a j. daleko normální potřebu rodiny převyšující, takže jednotvárná výživa kávou a brambory podmíněna je již tímto způsobem úvěru. Aby si rychle k hotovým penězům pomohl, prodá často horník z vybrané zásoby za babku obchodníkům židům věci, za které se mu z budoucí mzdy plná cena strhne. Tak místo dobrodiní přinášejí skladiště často dělníkům opačný účinek, ovšem vinou malé inteligence jak dělníků samých tak správ skladišť. Ještě více škodí dělníkům úvěr u obchodníků, obyčejně židů, „gebena“ zvaný. Obchodník poskytuje dělníku na úvěr vše, čeho si tento žádá, a sám vede účty, při čemž dělnictvo neslýchaně je okrádáno; nejlepší svědectví o této „gebeně“ vykázati by mohla akta okresního soudu ostravského, kde „gebena“ po soustavném připisování se strany obchodníka většinou najde zakončení, málo kdy ovšem ve prospěch dělníků, kteří těžko shánějí důkazy, že tolik připsaného zboží nevybrali. I tu tedy hlavní příčina smutných

Digitized by Google

těchto stránek ze života hornictva ostravsko-karvínského je lehkověrnost a malá inteligence.

Pití kořalky je velmi rozšířeno, zejména mezi dělnictvem z Haliče přišlým. K rozšíření kořalečního moru napomáhala netečnost se strany obcí a úřadů, kteří — jak citovaná monografie spolku horních úředníků r. 1885 ukazuje — trpěly jen v okolí Ostravy 600 kořalen, takže na každém chodníku jich bylo několik. Ježto v poslední době zakázán byl drobný výčep kořalky v krámech se smíšeným zbožím, kupují si dělníci kořalce oddaní vždy celou láhev, kterou před krámem vyprázdní a — hned si novou koupí. Do láhví s kořalkou dávají obchodníci kyseliny, aby kořalka více pálila a silnou se zdála; také je dělníku nesnadno kontrolovati, co v láhvi uzavřené koupí. Zákaz drobného výčepu lihovin v krámech se smíšeným zbožím, ač tedy zase nové stinné stránky přivodil, přece jen způsobil, že kořalečního moru ubylo. Velmi oblíbeným nápojem je t. zv. kvit, t. j. líh vodou dle chuti rozředěný, jejž pijí nejen dospělí, ale i děti a nemluvňata. Že za poměrů takových nevyrůstá pokolení na těle i duchu zdravé, rozumí se samo sebou.

(Příště dále.)

Digitized by Google

Z duševního ruchu za hranicemi.

Z Ruska.

(Péče o vzdělání lidu. — Ruské školství. — Chování se ruské vlády. — Stav učitelstva. — Půtky mezi slavjanofily a „západníky“. — Otázka ruskopolská a polská literatura v Rusku. — Naděje v nového cara, že dá ústavu, že rozšíří svobodu tisku a že budou zase povoleny vyšší ženské lékařské kursy. — Co car udělal. — „Ruský duch.“)

V Rusku je ohromný nedostatek škol, ne vysokých, ne středních, nýbrž prostě nejnižších obecných. Dle dat, uvedených „Časem“ ze Stranoljubského, aby každá ruská vesnice měla školu ve 260 letech, muselo by se ročně říditi 3250 škol — data to ovšem, která se nesrovnávají na př. s počtem ruských obcí 200.000, uvedeným národohospodářem Ivaňukovem v „Ruské Mysli“ — ale to zůstává pravdou, že nedostatek škol obecných je v Rusku úžasný, a tím ovšem i veliká analfabetnost. Vezmeme si na př. pro nabytí názoru nejpokročilejší krajinu ruskou — gubernii moskevskou. Moskevský její újezd — nejpokročilejší v celém Rusku — má mezi 100 dětí školního věku 36·6 % analfabetů, kdežto v druhém jejím újezdě Možajkovském jest dokonce 60·2 % analfabetův. Četli jsme povzdech dotčeného již ekonoma, že, kdežto na západě jde o to, již spopularisovati universitní nauky, v Rusku teprve tak daleko pokročili, že mají 8 % obyvatelstva, které umí čísti a psáti. Tyto nedostatky inteligencí ruskou živě se cítí a volá se všude po nápravě, a nejen se volá, ale i pracuje se o ni.

Nynější nemnohé školy obecné založeny jsou buď vládou (ministerstvem vyučování) nebo zemstvy, nebo církví (školy farní na nízkém stupni, učitelé jejich jsou nejhůře placeni, jsou to duchovní, kteří nemajíce tolik času, školu zanedbávají, v některých farních školách dokonce učí rolníci, kteří znají číst a psát, sami), nebo i soukromníky, i jednotlivci, i všelijakými družstvy a kroužky. Zajímavý to opravdu zjev v nynější době (zcela jiného rázu na př. nežli existence naší Ústř. M.), aby o školství ve vlastním státě starati se musili občané soukromými prostředky sami, chtějí-li míti školy, vždyť Rusko není Sev. Amerika; tím zajímavější, že v Rusku existovaly dříve vyšší lékařské kursy pro ženy, a že ženy se tam připouštějí ku praxi. Opravdu, v tomto směru je Rusko zemí protiv.

Zrušením nevolnictví (1861) otázka vzdělání lidu, jenž najednou byl sobě samému odevzdán, přirozeně musila vystoupiti do popředí, a také vystoupila, a jak jsme již naznačili, obzvláště v poslední době zaujímá mysl všech, komuž osud lidu duchovní i hmotný není lhostejný. Vyvíjí se na všech stranách Ruska horlivá činnost, jakoby léta měla dohoniti, co zanedbaly věky. Ruské noviny a časopisy stále přinášejí zprávy o usneseních zemstev ve prospěch osvěty lidu a zřizování spolků a kroužků a horlivé a obětavé snaze jednotlivců v tom směru. Prostředky pak jsou: školy, knihovny školské i veřejné lidové, čítárny lidové a veřejná čtení, zvláštní vydávání lidových knížek a časopisů,

Digitized by Google

a časopisů i pro lid i pro školní mládež. Nebude nezajímavo, a také nikterak nepoměrno i pro naše české poměry, předložíme-li našemu čtenářstvu z této horlivé činnosti několik obrázků.

Podívejme se nejprve na činnost zemstev. Na všech skoro shromážděních zemstev r. m. (v říjnu a listop.) mluvilo se o otázce vzdělání lidu. Protože v Rusku není státního opovinné návštěvě školní ještě zákona, zemstva se usnášela tuto myšlenku všeobecného vyučování uvésti ve skutek na svůj vlastní náklad. Toto všeobecné vyučování týká se však zatím z pravidla jen chlapců — nikoliv děvčat. Je to ovšem veliký nedostatek, jenž se také jeví ve skutečnosti, co na př. v některých újezdech chodí až 90% chlapců školního věku, chodí děvčat pouze 40% (tento rozdíl souvisí však také zajisté i s názory lidu obecného o různosti potřeby vzdělání pro hocha a pro děvče). Z uvedeného poměru percentního viděti zároveň, jak až daleko to některá zemstva přivedla ve své snaze — dokázati, aby školy navštěvovalo 90% z chlapců školního věku, zajisté není již daleko od uskutečnění myšlenky všeobecného vyučování (pro chlapce). Také i jinak některá zemstva byla horliva co se týče počtu škol jimi zřízených; na př. v újezdě tverském zřízeno jest již zemstvem 90 škol, a jest jich potřebí pouze ještě 25, které v několika letech postupně budou zřízeny. Zemstva nestarala se však jen o školy, nýbrž současně i o knihovny při nich a zřejmě i vyslovila, proč tak činí: škola bez knihovny není prý úplným prostředkem ku vzdělávání lidu. V některých újezdech má již každá škola svou knihovnu. Zemstva v gubernii ujatské se usnesla pořídíti 3000 lidových knihoven (v gubernii je obcí 2999) nákladem 15.000 rublův. V každé knihovně mají býti tyto knihy: 1. knihy poučné a všeobecné: kalendáře, zákonníky o selských záležitostech, lékařské knihy; 2. krátké učebnice různých nauk a učení; 3. zřízení při školách opakovacích kursů, nedělních čtení a pod.; 4. zlepšení hmotného postavení selských učitelův a učitelek (viz dále); 5. obnovení učitelských sjezdů k zvýšení úrovně jich speciálních vědomostí (viz dále). Ve zmíněné již gubernii tverské byly při 101 školách obecných zřízeny pokračovací kursy, které navštěvovalo r. 1894 dohromady 2239 osob.

Jak jsme již pravili, školy i knihovny zakládají také kroužky nebo jednotlivci. Při některé knihovně zřídí se zároveň jakési knihkupectví — tak ve městě Menzelinsku, ve kterém za 7 měsíců prodáno bylo hlavně mezi rolnický lid 1532 exemplářů knih v ceně 545 rublův. V městě Lochwicích zřídila místní inteligence soukromou nedělní školu, v níž r. 1894 byli vyučováni 103 muži a 62 ženy, mezi nimiž byly osoby až i šedesátileté a vzdálené od města na několik verst cesty! Podobně četně jsou navštěvována veřejná čtení až 600—700 osobami. Práce o osvětě lidu účastní se horlivě i ženy. Jsou příklady již mnohé, že žena založila soukromou školu, nebo školu výrobní, nebo knihovnu, nebo čítárnu novin a časopisů pro lid, nebo je zadarmo vyučuje na soukromých školách, spravuje knihovny a pod. Jsou tu činni i osvícenější duchovní — tak jeden duchovní pořádá veřejná čtení náboženskо-mravoučná a historická v samém chrámě (vesnickém) za velikého návalu lidí, jiný kněz (Grigorjev) napsal o úkolu duchovenstva v tomto směru celý spis, kdež pravil, že osvobozením lidu od otroctví fysického a materielního dílo bylo hotovo jen s polovice — jest ještě lid osvoboditi od nebezpečnějšího otroctví — rozumového a mravního. Co však nejvíce charakterisuje vnitřní hodnotu celého tohoto vzdělávacího hnutí jest to, že rolníci sami se v něm horlivě účastní nejen jako passivní posluchači, čtenáři a žáci, nýbrž i jako podporovatelé a zakladatelé. V jedné osadě na př. (nejmenujeme vždy jmen, poněvadž je jméno celkem pro naše čtenáře lhostejné, záleží na faktu) zřídili si rolníci „spolek ku zlepšení lidové práce“, kterýž mezi

Digitized by Google

jinými úkoly vytknul si zařízení lidové bezplatné knihovny a čítárny, a toto ustanovení také již provedl. Čítárna je prý v neděli a ve svátek venkovským lidem přeplněna. Pro zajímavost uvádíme, že tento spolek usnesl se také zavésti do školy vyučování základům rolnického hospodářství. V jiné osadě obchodník věnoval pro knihovnu a čítárnu svůj dům. Aby dostala se obci škola, nabízejí se obyvatelé zemstvům, že si vystaví sami školu a p. Peníze potřebné na knihovnu a čítárnu si některá obec zaopatří prostým způsobem: uloží jakousi obecní daň na každého obyvatele! Nejvíce se čtou na venkově spisy historické. I dělníci přispívají peněžitě na zakládání knihoven.

K vydávání a šíření spisů mezi lid existuje na Rusku několik zvláštních k tomu účelu spolků. Z nich největšími jsou „Komitét gramotnosti" v Moskvě a „Komitét gram." v Petrohradě. Komitét gramotnosti v Petrohradě, zřízený při císařské svobodné hospodářské společnosti r. 1859, měl r. 1894 644 členy a rozeslal za ten rok do 446 míst zdarma 51.150 knih. Spisů pro lid prodal za 3.968 rublův. Na zřízení bezplatných lidových knihoven podařilo se mu sebrati více nežli 22.000 rublův. Mezi novějšími spisky pro lid, jimi vydanými, vidíme celou řadu povídek Tolstého po 5—10 kopej., Příběhy Robinsona Crusoea (15 kop.) básně Krylovovy, rozpravy z říše živočišstva (30 kop.), vybrané spisy Lermontovy (25 k.) a j. Za dobu od r. 1861—1894 komitét petrohradský rozposlal zdarma mezi lid okolo 1¼ mil. knih. Od r. 1881 vydal 51 knížek pro lid (a ovšem zároveň i pro školní mládež). R. 1863 zřídil v Petrohradě prvý ústav pro vzdělání učitelek. V době poslední velké neúrody 1891 až 1892 sebral 28.000 rublů, ze kterých pro žáky obecných škol vydržováno bylo 200 jídelen. „Komitét gramotnosti" v Moskvě, zřízený (již před komitétem petrohradským) při moskevské cís. selské hospod. společnosti, vydal za r. 1893 6 knížek v 51.000 exempl. Při mosk. „komitétu gramotnosti" existuje knihovní komise, kteráž má na starosti zřizování bezplatných selských knihoven. Tato komise má zase 8 odborův, které probírají a rozebírají lidovou literaturu; výsledky rozprav a posudků o lidových spisech tisknou se pak v „Ježegodníku", t. j. ve výroční zprávě, již spolek vydává jednou za rok. Z posledního takového „Ježegodníku" se na př. dovídáme, že r. 1893 vyšlo v Rusku 859 knížek pro lid (kolik jich asi vyšlo u nás, nepočítáme-li do toho knížek klerikálních?) a z těch mluvilo se v oněch 8 odborech o 682. Knihy jsou rozděleny od odborů na dvě skupiny: 1. pro děti, 2. pro dospělé, a tu zase pro špatně čtoucí, dobře čtoucí a pro sečtělé. Za gramotného, t. j. kdo umí číst (o psaní tu tak neběží) pokládán jest každý, kdo vyšel obecnou školu. Při komitétu moskevském jsou ještě jiné komise a odbory, na př. pro školy nedělní, pro pomoc žactvu v krajinách stížených neúrodou, pro zkoumání stavu učitelův a učitelek a pro jejich zlepšení materielní, pro zkoumání otázky povinného všeobecného vyučování. Oba jmenované komitéty jsou nyní po celém Rusku u veliké známosti: dobou staly se z nich jakési informační kanceláře ve věcech osvěty lidu i pro inteligenci, i pro prostý lid samý — se všech konců Ruska obracejí se k nim o radu a o pomoc. Nesmí se zapomenouti vytknouti i tu důležitou činnost jejich, že se starají zvěděti, „co čte lid" a nejen co čte, ale i jak čte, i vydány také v tom směru publikace. Posléze co se týče spisů jimi vydávaných, jak jsme viděli, nesou se tyto za dvojím účelem: jednak šířiti v lidu positivní vědomosti, jednak seznamovati jej s vynikajícími jmény domácí literatury, a tak pozvolna přijímati je do rodiny „národa". V poslední době počali vydávati laciné spisky (nejvíce povídky) pro lid i soukromníky v ceně 1½—5 kop. — tak v Petrohradě Krugovskij, v Moskvě Šarapov.

Vedle komitétu petrohradského a moskevského jsou podobné spolky ještě

Digitized by Google

v Oděse, v Charkově (je nejbohatší ze všech podobných spolkův; má 4 domy, ve 3 jsou jeho školy a čtvrtý pomáhá hraditi výlohy spolku; jest při něm zřízen „Komitét pro zřizování selských knihoven a lidových čítáren") a j.

Otázka vzdělání lidu mezi jinými otázkami byla také předmětem porad zvláštní selsko-hospodářské rady zasedající v únoru při ministerstvu zemědělství. Tato rada přijala resoluci, v níž prohlašuje za užitečné zřizování čtení pro různé třídy obyvatelstva; návrh, aby zřízeny byly zvláštní orgány místní, jimž by byla svěřena péče o rozvoj selsko-hospodářského vzdělání, byl odkázán zvláštní komisi.

„Komitét gramotnosti" v Moskvě uspořádá letos v listopadu výstavu všeho toho, co bylo učiněno a dosaženo v oblasti vzdělání lidu od zemstev, obcí i jednotlivců (výstavka po narodnimu obrazovaniju). Výstava má zobraziti pokrok obecné školy za posledního času, stav národních knihoven a čítáren, nedělních škol, veřejných lidových čtení, lidových divadel, muzeí, lidovou literaturu a posléze i účast soukromé činnosti v tomto osvětném díle. Náklad na výstavu je rozpočten na 4500 rublů.

Jak se chová k tomuto ruchu vláda a její úřady? Nemůže se říci, že příznivě ani prvá a tím ovšem ani druhé; tyto chovají se zcela po byrokraticku. Tak nevyřizují dlouho žádosti o povolení soukromých škol, knihoven, čtení (třebas několik roků nechají nevyřízenu!), vztahují a dovolávají se na stará všeliká nařízení, na př. z r. 1876, dle kterého veřejná čtení pro lid mohou býti konána jen v guberniálních městech, obmezují počet žáků v soukromých školách a p. Ministerstvo vyučování pak samo censuruje velmi přísně lidové spisy; tak na př. z 589 knih lidových r. 1893 schválilo pouze pro knihovny škol obecných — 34 (!), takže ostatní do knihoven těch nesmějí přijíti, předpisuje, které knihy mohou býti v lidových knihovnách, které časopisy a pod.

Na vydržování všech nových škol, kteréž by bylo nutno zříditi, aby vyučování bylo všeobecné (pro chlapce) bylo by potřeba 11 mil. rublů; kdyby se vyučování rozšířilo i na dívky, 27 mil. Za 27 mil. ročně — jaká by tu byla v Rusku za několik let armáda vzdělaného lidu . . . Armáda, jež by brzy předčila počtem ruskou armádu s bodákem, jež t. r. stála 584 mil. rublů (počítaje v to i úroky ze státních dluhů, vzniklých ovšem nejvíce zase ke krytí potřeb vojenských); armáda, jež by však tuto armádu uniformovanou a bodákovou předčila nejen počtem, ale brzy i mocí a váhou. — Vláda ruská zajisté dobře ví, jaké by užitky ruský stát mohl míti z lidu vzdělaného, ale i jaké případné neprospěchy. A zdá se, že se více bojí těchto, nežli si váží prvých a proto otázka všeobecného vyučování není posud vyřízena. (Na začátku t. r. v novinách byly zprávy, že se ke kroku tomuto již připravuje.) (Příště dále.)

Rozvoj moderního umění francouzského: I. Impressionismus.

Napsal Gustav Geffroy. (Pokračování.)

IV. Edouard Manet.

Historie počátků Eduarda Maneta i zápasů, jež musil vybojovat, může se často vypravovati. Je známo, jaká vášnivá láska k umění jej zachvátila, když byl ještě hochem, na jaký odpor narazil ve své rodině, jak vsedl na loď jako novic, kolik dlouhých měsíců strávil na moři mezi němými vlnami, pod světlým nebem a jak vstoupil do atelieru Tomáše Coutura. Byl po šest let žákem malíře Římské orgie a snažil se vyjasniti si pod vedením toho profesora, jenž sám byl neklidný, umění i přírodu — v sobě. Bylo dlouho ještě k tomu,

Digitized by Google

než počal mluviti tu přímou a otevřenou řeč, jež měla rozedrati uši tolika lidí. Dokončiv školu u Coutura, zaujal se světelnou, zároveň silnou a delikátní fakturou mistrů španělských Velasqueza, Gréca, Goya a také energickou černí Halsovou. Kytarista, Dítě s dýkou, Mrtvý espada, jejž vyjal z Býčích zápasů, jsou vybraná díla, jež by stačila, aby učinila z Maneta malíře vzácně odlišeného, jež však ukazují ho ještě, jak je oddán hotovým prostředkům a postupům uměleckým. Prudce vběhnul tak do látky. Ale již od této chvíle se sbírá, zbavuje se předsudků, lekcí, jež se příčily jeho temperamentu, ésthétik, jimž ho naučili z knih, manýr odpozorovaných v museích a naivně pustil se do obrazů, jež byly konečně opravdu Manetovy, před nimiž smálo se obecenstvo a řvala kritika celých dvacet let.

Malíř rozvinul se prostě jako se rozvíjí všichni originelní umělci, odmítnul hleděti dále na přírodu podle předpisů různých Institutů a skrze obrazy mistrů. Tváří v tvář věcem naučil se kresbě, ne kresbě podle formulí a linií, ale kresbě, která reprodukuje formy, modeluje je v jich prchavosti, v jich kulatosti, v jich perspektivách, jich pohybu, jich chvění vzduchovém — kresbě, která udává s postojem zároveň i výraz. Složil si paletu upřímnou, s tóny přímými, lehkými a průsvitnými polostíny. Těmito prostředky reprodukoval přírodu v širokých skvrnách, jak ji viděl.

S jakou naivní a okouzlující autoritou mluví toto umění tak poctivého a tak jemného střiku o přírodě! A jak klidnou pravdu mají jeho díla! Je nemožno člověku dobré vůle, jejž postavíte před Olympii, Kuřáka, Argenteuil, U tatíka Lathuilea, Prádlo, nebo Dans la serre nepocítiti a nepřiznati, že něco nového a silného zjevuje se tu v dějinách francouzského malířství. Kritisuj si tu člověk, jak chceš detaily, řekni, že nemiluješ ten a ten tón, neschvaluješ tu a tu linii, že odsuzuješ tu a tu disposici — ale po všech těch reservách zjistíš objev, touhu, která opustila obecnou silnici, aby hledala nové kraje. Že Manet často kolísal, co na tom! Zvednul se zase, kráčel dál a došel půdy, již chtěl dobýt. Dnes, postavíme-li se na stanovisko těch, kteří se posmívají dnešní vulgarisaci plein-airu,*) vidíme, že všecko jde a mizí a že v rozvoji, jejž počali impressionisté, pokračují jiní. Ale proto nesmíme zapomínati na pracovníky prvních chvil.

Chceme-li tedy změřiti cestu, již proběhl, vidíme Maneta nejprve nerozhodného, pomateného Couturem, bodaného Courbetem, chyceného Halsem, Velasquezem, Goyou; to jsou Starý hudebník, Piják absintu, Španěl hrající kytaru, torerové a tanečnice, vnitřky cirků kypících a mnohobarvých. Kusy, které provedl v této době, jsou prosté a obdivuhodné, tak ku př. Mrtvý muž, mrtvola oděná černě, těžce rozestřená na půdě, a překrásný Cirkus. Manet jeví se nám tu především jako tradiční hotový dělník prvního řádu, který s dokonalou bezpečností užívá a ovládá prostředky, jež odkryli a jichž užili staří mistři. Je zřejmo, že kdyby byl chtěl, byl by mohl po celý život oddati se výrobě obrazů tohoto pevného umění a brátí za ně čest, vyznamenání a peníze. Na štěstí byl z těch, kteří trpí, kdyby měli zůstat stát. Pln neklidu a plný vůle, získán velkolepou neústupností svých přátel, rozejel se ku předu hledat a dobývat. Ti, kdo líčí talent Manetův jako ztrnulý a zakletý v jedné a téže formuli od prvních svých projevů až do posledních, nedali si ani práce, aby zjistili časový postup děl tohoto talentu stále pracujícího a běžícího. Fifre de la garde, Déjeuner sur l'herbe, Olympia, Chemin de fer,

*) Proti plein-airu v malbě (právě jako proti naturalismu v literatuře) projevuje se od osmdesátých let stále tvrdší odpor ve směru nového idealismu, nového symbolismu. Směru tomuto v malířství věnujeme příště na těchto místech studii. Pozn. red.

Digitized by Google

Argenteuil, Chez le Père Lathuile, Nana, Bar svědčí, že se neustále měnil, že nově stále nazíral a hleděl, že stále naléhavěji a úsilněji studoval hry světla, ať světlo to stříká v plynových plamenech, rozlévá se v elektrických plochách nebo padá z červencového nebe na vypráhlou krajinu a zrcadlivé vody.

Manet chtěl také — jako tolik jiných mohutných a vybraných umělců ve svých dobách — vyznačiti umělecky společnost, jež ho obklopovala, realisovati důvěrné spojení díla a prostředí, v němž se narodilo. Nevšímal si od té chvíle, kdy toto ponětí přesně postihl, křesťanů a espadů, dějin a mythologií, a maloval realitu, již měl před očima, ženu svojí doby, projevy našich rozkoší, naše zaměstknání i naše snění. Titéž, kdož neprotestují proti Velasquezovi, jenž maloval Kmotry a Pijáky, nebo proti Rembrandtovi, jenž maloval židovstvo Amsterodamské a pochod měšťanské stráže, jali se křičet před obrazy, kde Manet postihnul tváře moderního života, jakoby Francie XIX. věku nebyla hodna, aby žila pro budoucnost v dílech svých umělců. Manet zaslouží plné chvály, že byl vedle Courbeta jedním z nejlepších pracovníků tohoto proudu souběžného s hnutím literárním, jež zahájil Balzac, v němž pokračoval Flaubert a bratří Goncourtové a jež konečně naší době, našim vášním, našim zvykům a mravům zjednalo domovského práva v umělecké obci.

Projevil tak celou svou personalitu, osobitost. Současně, kdy uplatňoval svůj pud vzývající světlo, svoji chuť pravdy a svěžesti barev, ukazoval se prozíravým a rafinovaným pozorovatelem pařížského života. Maje vtip poněkud výsměšný, který ironisuje své okolí i sebe sama, ale který nalezne svou filosofii v životě, tak jak je, miloval z toho života kypící luxus a diskrétní elegance, místa hlučivých rozkoší a mlčelivá zákoutí. Dovedl chytiti sprosté způsoby nevěstky i pyšný klid ženy světácké. Dovedl vysloviti ve svých rozkošných pastelech něhu ženy a kouzlo dítěte. Zajímal se o všecka divadla, jež mohl nazírati, a užíval svého přejemného umění kreslířského a malířského, aby je přenesl na obraz. A dovedl toho. Pokřikování a posměšky nezabrání, aby Olympie, ta zvláštní delikátní a nervová žena s údy štíhlými, s tělem vyčerpaným, nevypravovala potomstvu svou řečí jednu z vět věčné básně lidského těla. Malíř této Olympie, rozpravy v Serre, člunu v Argenteuilu zůstane zajisté jedním z nejlépe zpravených a nejjasnějších dějepisců pařížského života v XIX. století.

V. Edgar Degas.

Je to Pařížan, jenž zná přede vším Paříž, a je to reflexivný umělec, který zná umělecký rozvoj. Věří a praví, že v postupech uměleckých nezměnilo se mnoho od Italie ke Španělsku, od Řecka k Japanu; že všude běží o to, shrnouti život v podstatných gestikulacích a ostatní že je věcí oka a ruky umělcovy, obdařené tajemnou vlohou. On tedy také na svůj účet shrnoval život a poněvadž byl zvědavý tulák pařížský, nalezl prvky svého umění v otevřeném životě pařížském, v episodách, které žádají si obecenstva a mají ho. Sám stal se také obecenstvem a hledal náměty, které s sebou přinášejí inscenování, aby je pak přenesl a inscenoval sám v umění.

To je správná a hluboká myšlenka, jež dodala smyslu takové tvorbě. Degas snadno utušil, že aby byl novým umělcem, nemusí se stěhovati do jiné krajiny nebo země, nebo utéci se do jiného věku. Nepátral po národopisných zvláštnostech a nehledal kostymy a příslušenství v šatnách a skladištích historických. Byl moderní a jedině moderní, t. j. byl přesvědčen, že nalezne prvky svojí tvorby vedle sebe, v každodenních pohledech a v proudění

Digitized by Google

bytostí důvěrně známých. Touto neslýchanou odvahou urazil ovšem stádo dobrých šosáků, kteří soudili, že nelze nalézti styl*) leč v antických nahotách nebo italských draperiích. A byl úžas, když někteří tvrdili, že postřehují zákonné souhrny a konečnou velikost v dílech, k nimž umělec nepotřeboval žádné figurace z Institutu.

Zaujal se nejprve tím, co viděl prchavě podél celé své cesty, seřaděním osob seskupených v úzké prostoře krámů. Zajímal se o veselou práci pradlen, které bíle oděny, měkké a odulé žijí v přetopených sálech. Od té doby zachoval si také chuť pro nečekaná překvapení v ulicích, pro ty srážející se větrné víry a pro ta pootevřená vrata; a není tomu dávno, kdy vystavoval suché, černé, kyselé modistky, které se dotýkají klobouků s předměstskou něhou a opičími pohyby a ženu zkoušející u modistky klobouky a jinou vybírající si šperky — obrazy bohaté a dusné v koloritu, zdusené nádhery, velikými, sjednodušenými gesty.

Jemnou eleganci a komedii, již hledá, nalezl také na závodištích, v krajinách boulogneského lesíka. Bavil se jockeyi, malými jako písmenka, jich hubenými tílky, liliputem kazajek a čepiček, jež se pohybují na pozadí zeleně. A náhle scéna stala se velikou a ožila, když se na ni vyskytly koně dlouzí, ohební, s jemnými nohami a chřípími, kteří se řítí jako prodloužení plazi, kteří se tisknou v houfy, nemohouce se dočkati znamení odjezdu, kteří se rozdělují, rozptylují s roztomilými skoky jako v bláhových hrách.

Úplný výraz své filosofie a kresby nalezl však v malbě ženy, ženy nahé, doma v soukromí, v jejím toilettním pokoji, tanečnice hopkující na scénu.

Po četnějších přestávkách pozorujete od něho řady nahých, strojících se žen, jež nadepsal v katalogu jedné výstavy v ulici Laffitteově: Řada nahých žen koupajících se, myjících se, sušících se, utírajících se, česajících se, nebo dávajících se česati, kusy obrazové, jež mohou dáti překvapeným zrakům zvěst o tomto velikém talentu.

Zde je skutečná žena, jakákoli žena, bez výrazu tváře, bez hry oka, bez dekorace toiletty, žena svedená na posuny svých údů, na pohled svého těla, žena nazíraná jako samice, vyjádřená jen ve své živočišnosti, jako by se jednalo o pojednání zoologické, jež žádá vysoké illustrace. Kreslič nepřipustil obvyklých pós modellových, sebraných nohou, zaokrouhlených pohybů ramen, boků přivedených k platnosti, láskyplně napjatých životů. Znepokojuje se o linie, jichž nikdo nehledá postihnouti, jež nikdo nechce ani viděti, chtěl malovati ženu, která neví, že na ni někdo hledí, tak, jak byste ji viděli skrytu za záslonou nebo klíčovou dirkou. Dovedl toho, že ji chytil, jak se sklání a zvedá ve své vaně, s nohama červenýma od vody, troucí si hřbet houbou, vstávající na svých krátkých massivných nohách, napínající ramena, aby oblékla košili, sušící se klečíc ručníkem, nebo stojící se skloněnou hlavou a napjatým křížem nebo na stranu převalenou. Viděl ji z výši země, u mramorů zasypaných nůžkami, kartáči, hřebeny, falešnými vlasy — a neskryl žádný z jejích žabích nebo želvích způsobů; neskryl její zrajících prsů, tíže jejího spodku, složených ohbí jejích noh, jejích dlouhých ramen; v úžas nás uvádějí jejich břicha, kolena, nohy v nečekaných zkratkách.

Takto napsal tu rvavou a žalostnou báseň těla jako krutý pozorovatel, který přes to miluje život, jako umělec zaujatý velikými liniemi, jež obalují

*) Styl jako prvek idealistický v umění. Degas z franc. impressionistů má nejvíce zákonné typičnosti a idealistické symboličnosti. Pozn. red.

Digitized by Google

figuru od vlasu až po palec nohy, jako vědec, který ví, kde leží kosti, který zná hru svalů, svraštění nervů, mramor a tučnost pleti.

A tutéž bytost ukazuje v kavárním koncertu*) před rampou, uličnici oděnou v modrý atlas, zpívající o jaře a vlasti, napodobící slavíka, jenž pěje ráno, oplakávající opuštěné milenky, žádající nazpět pro Francii Elsasy a Lotrinky.

V takovémto díle, kde můžeme zjistiti lékařská konstatování pudů, zálibu zoologa pro fysiologii nízkých bytostí, zábavu filosofickou, kterou cítí malíř, dívaje se na obvyklé neřesti a konvenční rozkoše — v takovém díle, které vypravuje povrch stejně jako spodek, které probádalo i bledé tváře vrahů v chmurné porotní síni — v takovém díle zvedá se tanečnice jako střed dramatu, vyšvihuje se na figuru apotheosy.

Degas neodzbrojil nervově svoje tvory, naopak, oduševnil je nervovým životem, rozkoší pohybu, pružnou a silnou lahodou ramen, nohou, celého těla; rozsvítil jich zraky a jich divadelní úsměvy. Tanečnice z opery v posledních jeho pastelech, obdivuhodně mistrné, kresby nejúhrnnější, kolorace nejharmoničtější, svítící jako šperky v polotmě, stávají se tak jistými způsoby božstev tanečních. Tyto moderní ženy patří všem dobám a všem zemím; před nimi sníte o indických modlách, jak tu stojí ve skupení, kde ramena a nohy se znásobují, dlouhé a pružné jako liany.

Tanečnice rozveseluje duše těch, kdož jsou unaveni dialogy a nitkami konvenční dramatiky. V tanci je ještě méně literatury než v pantomině. Prohlášení, pronásledování, souhlas nebo ironické odbytí jako rozuzlení — to je celý námět baletu. A je možno obejíti se i úplně bez námětu. Žena vplíží se mezi dvěma kulissama, s barevnou tváří a vzedmutým muselínem, přinášejíc svoji souladnou pružnost, svoji rythmickou něhu, své nohy, svá ramena, své boky, celé své činné tělo, svou roznícenou tvář s rozmilým výrazem únavy, horečné udýchanosti. A to stačí ke scéně, tato prostota smyslu, tento lidský mechanismus uvedený v pohyb, to uklidňující ticho úsměvných úst tanečnice. Vzdušný vír a masitý let tanečnice nízko u země je z téhož řádu zábavných zaujetí mysli jako provazolezecká výmluvnost Pierrota, pružný vzlet jezdkyně, trhající papírové oblouky, trhaná hra dětských loutek — je to let barvy a tvaru, veliká pohybující se kresba, neustále měněná a znova počínaná, přítomná, živá arabeska.

Degas vyslovil toto kouzlo a tuto sílu, tento rythmus a život díly, jež překvapují pozorováním a vzpomínkou, prozíravostí a snivostí. Na pozadí světel a reflexů, kde jiskry běží v útce barev, v ovzduší zhaslých ohňů a vzdálených světel vyvstávají tanečnice, jež stvořil jako zjevy jediného večera, jako prchavé poutnice, vyslovující život v počátcích posunů a v úsměvech rychle odvanutých.

Vl. Jean François Raffaëlli.

Pařížský obvod nalezl v Raffaëllim umělce pozorovatele, který miluje realitu svojí doby, určeného, aby napsal v jímavých nebo ironických rysech historii té melancholické půdy, která se rozestírá mezi posledními domy hlavního města, ožehnutými plynem, a prvními brázdami zvlhčenými jitřní rosou.

Stal se tedy nepopřeným malířem kraje předměstského, básníkem prašných silnic, okrajů řek rozrytých pod kolesy vozíků, zasypaných náklady člunů, lomů vápna a písku, černých zahrad, založených u bran pecí, polí bez zeleně a svahů bez květů. Vysoký komín, který chrlí kouř do mraků, lokomotiva,

*) chantantu.

Digitized by Google

která supe po kolejnici, jeřáb, který stojí uprostřed staveniště, všecky ty stavby a všecky ty stroje profilující se na olověném nebi, lemující řeky svědčí o přítomnosti člověka, vykládají nahotu půdy. Před některými obrazy, kde vítězství průmyslu nad přírodou je vyprávěno s neobyčejnou přesností, kde veliká blízkost velikého rozpracovaného města je naznačena výraznými rysy, zdá se, že máme před očima krajinu celou z kamene a železa, poskvrněnou na vždy prachem a dýmem, na vždy posmušilou pláčem mračen.

Umělec viděl, že lidé, stejně jako tyto krajiny, nepodobají se žádným jiným. Stejně jako byl překvapen tím vzhledem utrpení, jež má příroda na krajích velikých měst, když obzory vod a zeleně jsou zničeny stavbami železa a kamene, kam ukládají páchnoucí zboží a hlučící závody, stejně rozluštil výrazné rysy tohoto lidství, složeného ze selské nedůvěry, kramářské úskočnosti, pozorovatelské mlčelivosti tuláků a společenské zjevnosti civilisovaných. Zde vynikající obchodníci upomínají na venkovské obecní radní, hokynář má tvář zelináře, dělník má něco ze způsobů chalupníka, hadráři žijí jako cikáni v táboře — i nejmírnější z nich zdají se slíditi krajinou jako plaší tuláci. Všichni znají Paříž, pozorují její probuzení a její usínání u její bran, prodávají jí plody své země, své zboží, své trosky.

Zdá se, že tento smíšený svět umělec si roztřídil. Jedni jsou malí kupčíci, zakopaní do svých kumbálků na tichém místě v mlčelivé ulici. Druzí jsou potulní obchodníci, kteří jdou týmiž drahami každý den týmž volným krokem, s týmž monotonním voláním. Není pouze malířem lidí, jež hltá bída, podezřelých zahalečů, hadrářů, podivných obchodníků, přesným dějepiscem městských i venkovských žebráků, ale také přímý malíř prací a bolestí chudého lidu. Konečně zasáhl také do malého měšťáctva. Sleduje obchodníka, který si vyšel na ryby, na procházku. Sedne si na lávku s dvěma kmotry, kteří mluví o počasí, o stavu zeleniny, o tom, co jedli včera, o tom, co budou jísti večer, o pracném životě, který žili, a o oddechu, jejž si dobyli. Vstoupí do zahrádky, kde roste něco salátu, kde keřík levkoje vydychuje vůni, kde veliké slunečnice kývají svými terči.

Musím podotknouti, že provedení v některých obrazech Raffaëlliho podobá se pracnému krasopisu — umělec chce často až příliš popsati city a myšlenky svých osob. Hosté očekávající svatbu ukazují, zdá se mi, s naprostou přesností, až kam může jíti malíř v intenci, ve výkladu činů a výrazů. Za tím již anekdota, divadelní sceny, kommentář převažuje dojem. Tak Vražda stařeny s košíkem, Leštič z hotelu u Pocestných, Dům, kde se stále perou, přezdělné pantomimy, mohou býti také luštěny jako rebusy. Jiné, jako Žena pijákova upomínají na konce melodramů, dekorací a příslušenstvím, s osobami, které vykládají effekty jako herci.

To jsou však jen jednotlivosti, úkazy zvláštního sklonu. Raffaëlli umí vážností pružné kresby, harmonií neutrálních barev vyjádřiti obecné rysy celých tříd a temperamentů, jež studuje.

Se štěstím podniknul různé umělecké výlety, pak vrátil se do svého obhradí, jež viděl méně pobouřené, resignovanější, dojemnější. A počal pak cestu Paříží. Je sváděn davem, společenským pohybem a on bude pokračovati, bude zvláštním malířem ulice. To nevyloučí ani jeho cesty ani jeho objevy na místě i v jeho nitru. Je to muž dneška, který již nalezl a hledá přes to dále, jistý a nejistý, podávající dojem bezpečnosti a neklidu, jež bez ustání zakouší.

(Dokončení.)

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Z nové české belletrie.

(Rais: Zapadlí vlastenci. — Šimáček: Duše továrny. — Karásek: Stojaté vody. — J. Arbes: Poslední dnové lidstva.)

Soudil jsem po názvu nové knihy p. Raisovy na širokou, po ideovém a hodnotném plánu rozvrženou fresku kulturní. Zapadlí vlastenci! Spisovatel chce tedy, soudil jsem, osvítit všecky ty tajemné chodby, ty jemné skryté stezky, jimiž se prolnulo v lidové massy teplé zvlnění života, vlhká, šťastná jeho plnost — „probuzení", jak zní naše úsloví. Usuzoval jsem na pokus o román hromadný a rozvojový, na rozložitý román lidový, kde by byla podána suggestivná a obrodná pelová síla myšlenek a ideí, působení jich v massu, celý ten záhadný a tajemný proces realisace slova v tělo, myšlenky a snu v čin a skutek. Čekal jsem román mocně rozšuměného Jara, román vysokých větrných plání, silných jarních deštů vonících úrodou budoucího léta. Život vyrážející v širokém rozlehlém nalití, v teplé pukající zeleni, v měkkých a vlídných parách jarního slunce. Objem knihy opravňoval také tuto naději na široké a rytmické vystižení rozvojového toku. Sklamal jsem se.

P. Raisovy Zapadlí vlastenci jsou zpola idylický genre, zpola sentimentální melodram.

Není to román, jak mu rozumí moderní umění, nýbrž pouhá dojemná a bledá povídka, tu hůře, tam lépe vypravovaný příběh, tklivá historie mravného učitelského mládence Čermáka, osudem všelijak těžce a žalostně zkoušeného, který r. 1842 stržen byv se studií gymnasijních v Jičíně zlobou náhody, následkem úmrtí dědečka svého, oddá se učitelství a pomocničí na škole pozdětínské několik let — až na konec dostane za odměnu svého naprosto spořádaného a dokonalého života nějakou slušnou školu a k ní jako ve všech povídkách — ženu, Albinku, neť pozdětínského faráře P. Stehlíka, výborného vlastence a ze základu dobrého (jako každý v knize) člověka, s kterou se dlouho vroucně, ale jinak docela způsobně a počestně miloval.

Povídka p. Raisova je zcela způsobný plod svojí formy. Má předně svého reka, Čermáka, a to, jak náleží a patří, náležitě dojemného reka. Jaký ubohý, ostýchavý, plachý, ctnostný a přičinlivý je to mladík! Hany a poskvrny na něm nenajde nejpřísnější moralista. Chodí brzy spat, časně vstává, modlí se pak, umyje se pak, snídá pak v čas a obědvá pak v čas, všecko ve svůj čas. A jak krásně hraje varhany a zpívá národní písně! Nedivte se pak, že mu svědčí. Že má růžové tváře a jasné oči, že jsou s ním jeho představení spokojeni, že se do něho zamiluje mladá dívka i nějaká nesmírně až balladicky vášnivá a démonická mlynářka-vdova (Žalačka), která v něm vidí jak náleží tučné sousto, potravu pro oheň své vášně, ale že on miluje onu první cudnou a rozumnou dívku, kterou také na konec dostane. Ale p. autor nejen že nanesl na mladého Čermáka samé růžově nadýchané a načechrané světlo kladných předností a zá-

Digitized by Google

sluh, on mu dříve ještě koupil celou přízeň čtenáře úplatkem velmi málo přímým a umělecky poctivým. Učinil totiž ke všemu z Čermáka ještě *oběť společenské viny*, *oběť osudu*, *člověka bez viny trpícího*. Čermák je nemanželské dítě nějakého patrimoniálního úředníka a mladé učitelské dcerky, která hořem záhy zemře. Opuštěný, chudý, ubohý, nemanželský, otcem zapřený sirotek — kdo může skombinovat silnější útok na čtenářův soucit a benevolentní nesoudnost? Tento Čermák je snad nejmelodramatičtější a nejsentimentálnější figura, jakou znám. Syrob a slzy, z těchto dvou živlů zhnětl jej p. autor. Nejen hodný, ctnostný a bezúhonný mladík, k tomu ke všemu ještě nešťastný trpitel.

A stejně *hodní* lidé jsou ostatní figury p. Raisovy. Jsou to lidé, kteří kuřeti neublíží. Samí počestní, měkcí dobráci. V první řadě farář pozdětínský P. Stehlík, který založí štěstí a domácnost Čermákovu. Pak učitel Čížek, jeho žena, kuchařka farská, dva literáci, kostelník, muzikant Adam Hejnů a j. Všichni tito lidé jsou *duševně stejní*, totiž bezvýrazní, mdlí a nicotní. Žádný z těchto lidí nemá *vášně*, mohutného intensivního životního rythmu. Žádný z nich nemá ani jiné *jemnější duševní síly*: zvláštní veliké myšlenky, silné snahy životní, bojovného napjetí a útočného rozběhu.

A zde jsem u kardinální vady celé tvorby p. Raisovy. Shrnuju ji v této větě: p. Rais *má ve svých pracích pravdu zevnějšku, ale nemá pravdu nitra, nemá pravdu duševní, psychologickou*. Všimněte si všech jeho figur. Jakmile vystoupí taková figura na jeviště, první co učiní p. Rais, je, že ji popíše po jejím oděvu, kroji, tváři, posunech, hlasu — po jejím těle, hmotném, hmatavém *zevnějšku*. Pan Rais v šedivé střízlivé prose detailuje mnohdy v dosti dlouhém odstavci každou skvrnu na kabátě, každou vrásku na líci. Je v tom methoda důsledně prováděná A osoby jeho skutečně určitě a reliefně žijí jako těla. Je viděti hned, že p. Rais zná důvěrně tyto kornaté hlavy, tyto hranaté, těžce řezané figurky, že chytá je do posledního zaškubnutí v tváři, do každého podivného typického úsloví, do každé malé vnější manýry. Pan Rais kreslí je všecky stejně v snadných, nápadných, vnějších skvrnách. Ale duševně neznáme jich vůbec; duševním životem se v pracích p. Raisových vůbec nežije. Tak ku př., co víme o jedné z předních figur p. Raisových, o nejideovější postavě Vlastenců, jich stělesněném vzoru a typu, faráři Stehlíkovi? Po zevnějšku ho známe, jako kdyby stál hmotně ze dřeva řezán a obarven před námi. Ale psychologie jeho, duševní jeho život? Víme, že miluje vlast a vlastence, zpěv, zvláště národní, že má v pokoji mnoho ptačích klecí, mnoho svazků Musejníka, že kupuje české knihy a dává je číst svým známým, že není oblíben u svých představených, že je chudý, skromný a mírný, že odpouští a zapomíná křivd, a pak ještě několik drobných o sobě bezvýrazných rysů, které jen pan Rais groteskní komikou zcela lacině vyzdvihuje: tak, že jí nade vše rád vepřovou pečeni, které říká „ambrosie“, a že každého, koho má rád, křtí Františkem. Ale myšlenkový, citový, volní život tohoto vlastence je nám docela ukryt. Miluje vlast, kupuje Musejník a zpívá české písně — to je celý duševní svět Stehlíkův. A všech ostatních vlastenců.

Všichni ti lidé jsou vlastenci *dekoračním detailem nějakým*. Učitel Čížek ku př. tím, že svoje úly křtí jmény vynikajících českých spisovatelů: Šafaříkem, Tylem atd. Všichni jsou vlastenci především — zpěvem. To je velmi karakteristické. Jsou to všecko dobří, slabí, passivní lidé, kteří nic nemyslí a nic nežijí, nikoho nenenávidí, nikomu neškodí, počestně do úpadu pracují, vrchnost světskou i duchovní ctí — a večer nebo v neděli po lopotě česky čtou a zpívají. Jejich češství projevuje se nejvýše ještě jistým humoristickým názorem na panské úřady nebo šplhavé soudruhy.

Digitized by Google

Ale veliké myšlenky, veliké mocné cítění? Styk s lidem, působení v lid — a o ten tu běželo v první řadě — zvláštní názor životní a mravní, veliké kvasící snahy? Nic takového. Čekal jsem, že bude malováno, jak byla vnášena semena uvědomění v lid, jakým citovým a myšlenkovým větrem provanuli jej křisitelé, jaká plodná jarní mračna vylila svoji vláhu do jeho úhorů. Ale nic z toho nenašel jsem v knize. Je v ní jen velmi tklivá a velmi falešná intimní idylla starého romantického střihu. Rámcem jejím je český učitelský a kněžský svět v létech padesátých, ale nevystižen nijak typicky v myšlenkovém svém snažení, zachycen jen mělkým, pestrým a konvenčním detailem, nazírán neobyčejně sentimentálně a passivně. Celou knihou vane chorobný archaeologický sentimentalismus. Tak hned rozuzlení fabule Zapadlých vlastenců je typickým dokladem tohoto prázdného národního sentimentalismu: rek knihy, Čermák, překonává českou národní písní cizí šlechtickou společnost, zvítězí nad nějakým Němcem, zachrání a zvelebí čest jména českého a založí si také postavení a budoucnost. A nejen to; té české národní hymně přidělil p. Rais ještě větší, vznešenější úkon: ona je totiž popravním nástrojem v rukou poetické Spravedlnosti. Čermák vraždí touto písní svého nemanželského otce, padoucha, jenž svedl a opustil jeho matku. Jak uslyší Čermáka, raní jej mrtvice a brzy potom mrzce dokoná.

Jaká mythologie, jaká kombinovaná a aranžovaná sentimentálnost, jaká nejapná byzantinská apotheosa ctnosti a práva! Zpěv a hudba nemá darmo vyhrazeno v knize p. Raisově hned od počátku tolik místa. On je tu ethickým zápasným prostředkem naším. On vyhrává vítězství zapadlých vlastenců. Ano, to je ta Kollarovská sentimentální archaeologie, to jsou ti staří slovanští guslaři, kteří dojímají a překonávají zvuky svých, nevím jak pojmenovaných, houslí náčelníky cizích krutých barbarských hord. V p. Raisových Vlastencích je roztroušen celý ethický system český, celý náš světový názor, jeden z nejkomičtějších, které se kdy vyskytly v dějinách. V těch úlech, na které Čížek maluje jména Dobrovských a Šafaříků a vedle nich hned Tylů, a v těch hudebních produkcích, které podmaňují a kácí nepřátele — v tom je tak typická česká psychologie. Stále věříme, že stačí zazpívat a skály se rozpuknou. Zpívat, mnoho zpívat národní písně — to je skutečně jediný myšlenkový apel Zapadlých vlastenců.

Pan Rais není umělec, který formuje život, který ho množí a stupňuje. Jeho figury jsou jen pohybující se automati. Duševního života v nich není. Všichni jsou si duševně podobni, stejní, rovní. Proto není mezi nimi zápasu, napjetí, boje. Nemají silných vášní, prudkých protilehlých sklonů, které by je vehnaly v konflikty. Všichni: dobří, hodní, ctnostní — a prázdní, předem prázdní, bez krve i bez mozku. Pan Rais nerozumí síle, napjetí, slávě života. Neumí malovat ani lásku, ani nenávist. Láska Albiny a Čermáka je starosvětská pastýřská selanka. Jedinou vášnivou, živou ženu, kterou ve své práci pojal (Žalákovou) a to ještě v silhouetě, zkreslil docela, jak přiznaly i nejnadšenější kritiky: učinil z ní vytřeštěný stín, balladické upírové strašidlo. V knize páně Raisově není vůbec zla, síly a vášně. Zla, které již Goethe nazval ostruhou a vlastním hybem života, p. Rais načisto nezná. Zná nejvýše potměšilé podivíny nebo tvrdohlavé obmezence (otec Albinin), kteří bez příčiny náhle se zatvrdí a bez příčiny náhle, když potřebuje autor rozuzlení, povolí.

To všecko projevuje se již samou formou prací p. Raisových. Mlhá, střízlivá, nevýrazná, bez plamenů barev a vlhka vůní teče v rozdrobené ploché šedi. Není ani plastická, ani malebná, ani hudební. Nevýrazná, nevšímavá k zpívajícímu rytmu života, k jeho tekoucí slávě, nesdílející pulsu jeho krve, ne-

Digitized by Google

množící a nešířící života v jeho záplavném opojení. Výraz suše popisný, střízlivě referentský, setřený a svadlý. Pan Rais není umělec, t. j. tvůrce, který vyvolává nový svět, odkrývá novou, nevídanou posud jeho tvář, rozsvěcí pod novým teplejším sluncem silný názor, zmocněnou hru jevů, rozkvetlou zahradu nových forem. Není ten bojovný, silný, útočný duch, který přehodnocuje, přetvořuje daný svět látkový. Je starý, pravověrný genrista, idyllický melodramatik, sentimentální figurkář.

Dnes je nám známo, jak realismus vplazí se do umění vždycky a všude nejprve genrem, jak zachycuje se nejprve na pravdě vnějšku, detailu figurovém, v pouhém ryzím výpočtu popisném. Nitro osob zůstává tu nejprve neodkryto, nepoznáno. Vnější pravda předchází vnitřní. Holé konstatování pozorovatelské je lehké a snadné řemeslo. Na něm uváznul p. Rais. Jako umělec, tvůrce, myslitel je naprosto nicotný. Má přechodný význam první zachycené posice, která dnes již v našem novém písemnictví jinými, jinak silnými zjevy dávno je překonána. Je-li dnes jistými vrstvami literárními p. Rais tak vysoko ceněn, je to žalostný zjev buď reakcionářství nebo nevyspělosti. Na tom nezmění nic ani nesoudný feuilleton Sv. Čecha, jejž palcovými písmenami tisknou nakladatelé na obálky, aby — zotročoval soudnost a prozíravost čtenáře. Také otročí thema a příznačné, snad příznačnější než mnohé klassicky zveršované.

* * *

P. Šimáčkova novela Duše továrny staršího data je jen vedlejším odštěpkem jeho románové a dramatické tvorby, přes to však je, soudím, dosti typická pro jeho spisovatelskou methodu a směr. Potkáváme se v ní s něčím, co je sám střed, ústřední ponětí jeho umělecké tvorby: s malbou prostředí, toho vlivu, jakým působí v určitého daného jedince jeho okolí, společnost, v níž žije a pracuje, jeho stav, zaměstknání, dílo, řemeslo, práce. Je známo, že p. Šimáček je právě a především šetřitelem a zkoumatelem tohoto společenského vlivu, všecko obklopujícího ovzduší, všude rozestřeného, určitě zabarveného a jedince určitě prolínajícího mravně-společenského naladění. V tom je plnokrevným žákem a stoupencem positivního realismu či naturalismu francouzského, především Zoly, že maluje individiuum pod nivelujícím tlakem určité hromady společenské, určitého prostředí, že individuum pojímá jako výraz vnějších daných podmínek a vlivů, jich součin a výslednici. Člověk jako typ, jako odraz a průměr určité hromady, jako předmět vydaný rušivému a měnivému působení vnějších a uložených sil, člověk passivný, otírající se, přizpůsobující se hromadě, jejímu vlivu, poddaný jí a pohlcený jí — takové bylo umělecké ponětí p. Šimáčkovo zcela patrné hned od prvních jeho pokusů. Typ je plodem moderní průmyslové kultury, která stírá karakterovost jedinečnou a vtiskuje všem stejnotvarou pečeť hromadnosti. Odtud je, že ti, kdož studují vliv prostředí, nejraději utíkají se do moderních průmyslových útvarů, do mechanismů továrních a obchodních, do těch složitých celků, jež pohlcují jedince, zotročují a připodobují si jej jako pouhou buňku v ústrojí, jako pouhou funkci svého účelného organismu. Je známo, jak Zola právě v malbě takovýchto moderních průmyslových nebo hospodářských vlivů nejlépe realisoval své ponětí o jedinci jako plodu a oběti okolí a prostředí. V nejlepších dílech jeho nežije jedinec sám na svou pěst, nýbrž je pohlcován nějakým sociálním středištěm: skladištěm obchodním, kořalnou, divadlem, nádražím, městem nebo organisací nějakou, řemeslem nějakým: uměním, sedláctvím, bursovní spekulací, vojáctvím. Rekem není tu jedinec, nýbrž organisace společenská, její určitý útvar, který stělesňuje v sobě právě všecky vlivy, jimiž působí v je-

Digitized by Google

dince, který žije v něm, pod ním, pod jeho silným, neustálým tlakem, pod rozestřenou sítí jeho vlivů, v jeho určitém prolínavém vzduchu. Odtud to grandiosní oživování hmoty v pracích Zolových: jeho dílny, stroje, kanceláře, domy, města, parky, mají duše, žijí a dýchají, hýbají se, milují a nenávidí ve svých lidech, ve svých obyvatelích, které pohltily a zotročily jako organismus buňku, kteří nežijí leč jako společenské funkce. Tajemná souvislost, fatalistická příbuznost vládne v jeho dílech a pojí hmotu s člověkem, který není než jejím výrazem, jejím zjemnělým životem, jejím dočasným orgánem, pomíjivou vlnou jejího rozběhlého proudu. Ponětí toto přechází často v symbolický mysticismus, v legendární naladění orientálních staveb. Toto zatopení a pohlcení jedince hromadností je v skutku mythologickým ponětím, neboť nahrazuje tak a zastupuje všechen výklad a šetření mnohotvárných, jemných a nesmírně měnných, tajemných a podrobných jevů psychologických.

Pan Šimáček po příkladě Zolově realisoval ve svých pracích totéž hromadné ústřední ponětí. Nejčastějším jeho prostředím je továrna, cukrovar, moderní průmyslové středisko, které proniká všecko jednotným vlivem přesné mechanické pravidelnosti, které pohlcuje jednotlivce, dělníka nebo úředníka, v zapjatý běh svých strojů, kol a pák, které rozestírá po všech zvláštní ovzduší duševní a mravní, tvoří určitý mrav, typický způsob myšlení, souzení, ceněni svých příslušníků, které si přizpůsobuje nejen jich činnost tělesnou a rozumovou, nýbrž i jich citový a představový svět. Jednotlivec podrobený a připodobený středišti hromadnému, jedinec jako typ a plod ústředí, ta je nejširší formule pro dílo p. Šimáčkovo.

V přítomné práci dostoupilo toto ponětí k hotovému balladickému mysticismu. Mladé děvče, dcerka železničního hlídače, utiskovaná v bídné své rodině pracuje v továrně, v cukrovaru, kterou si zamiluje, čím více ji odpuzuje studený, nečistý domov. Odcizí se tím rodině, odroste z ní. Továrna je jí matkou, rodinou, vším. V továrně je pro ni soustředěn celý život; ona sama je jen částí tohoto života továrního, mimo továrnu není pro ni života. Srostla s ní docela. Jeden z továrních dělníků ji svedl a po něm milovala mnoho jiných dělníků, byla skoro obecná všem mužům z továrny. Vázaná k továrně celým svým životem, všemi vzpomínkami a city anthropomorfisuje si ji snadno, oživuje si ji v dýchající tělo, v teplou bytost, která má plné vědomí svého života, svých potřeb a práv, kterou nelze oklamat, která se mstí, když jí bylo ukřivděno. Stane se slovem zosobněním hromadného, odborného ústředního smyslu, vědomé odvislosti od společenského střediště. Zatím stárne zvolna a odkvetá. V poslední chvíli podaří se jí chytit muže, jenž si ji vezme za ženu: rozvážného a těžkého Táboráka. Dochází dále do továrny, až povije dítě. Nyní je celý posavadní tok jejího života zvrácen a rozrušen: musí zůstat doma, ošetřovat dítě. Toto odloučení od továrny je katastrofou. Ona srostla s továrnou, nemůže bez ní žít. Je vržena mimo své ústředí, je rostlina přesazená ze své půdy do jiné. Továrna láká ji k sobě, v noci prožíhá jí tělo mrazem milostné touhy, vášnivých a svůdných představ. Továrna stává se jejím milencem, pro něhož utíká svému muži, pro nějž ji tento bije. Poněvadž nesmí veřejně, navštěvuje ji tajně. V noci v horečce rozeběhne se k továrně, vidí ji velebnou, silnou, rozpracovanou v udýchaném běhu jako živou bytost, jako silného, nepřemožitelného muže, a překvapena při nedovolené milostné schůzce svým mužem, hyne v nějakém reservoiru. — Továrna si ji vzala; zabila ji raději sama, než by ji vydala pěsti jejího muže.

Jak viděti, je novela p. Šimáčkova důslednou a silnou rukou postavená apotheosa ústředí, jeho těžkého tajemného osudného vlivu na jedince,

Digitized by Google

jeho vášnivého tlaku, jeho živného vzduchu, který se časem stává nutnou a nevyhnutelnou podmínkou růstu a trvání jedincova. Aby životní význam a důležitost továrního ústředí pro svoji rekyni zdůvodnil, aby ospravedlnil tento fatalistický, tajemný, porobný vliv, založil a důsledně vedl autor hned od počátku figuru Barčinu jako praedisponovanou k této bezvolné odvislosti (nelaskavý domov, hospodářská potřeba, vášnivý smyslový temperament Barčin, její i citová sepjatost s továrnou). Přes to je však duševní vniterný život lidí v novele p. Šimáčkově hrubý, prostý, přímočarý. Je to psychologie prostě mechanická — přirozený ovšem důsledek celého toho uměleckého ponětí a směru. Jedinec platí tu právě jako složka fysická, jako součin sil, jako průměrný typ (a ne jedinečný, odlišený karakter). Pan Šimáček nezůstává jako p. Rais při povrchu jedince, při pouhé pravdě vnější. V jeho práci je skutečný vnitřní, vášnivý život, tep krve a srdce. Ale jedinec není tu vykládán — kromě vlivů a podmínek vnějších — i svou strukturou jedinečnou, sobě vlastní, bojem a zápasem mezi proudy vnitřními a vnějšími, karakterovým jádrem a leptavými vlivy ústředí. Pan Šimáček nevykládá jedince — on jej jen opisuje jinými jedinci, celou jich hromadou — t. j. právě ústředím. Není to psychologický výklad, je to pouhá parafrase, pouhé opsání otázky.

Forma novely zdá se mi zvláště přiléhavá a vtíravá v krátkých, úsečných, dramaticky bystrých větách šedých jako předměty, jež popisuje, určitých a přehledných, jako tovární mechanismus, jako jednotvárný, stejně a vytrvale se lijící déšť pomalého, ale vítězného a silného vlivu. *F. X. Šalda.*

(Dokončení.)

(K. M. Čapek: Ve třetím dvoře. Román z pražského života.)

jv. Také novinářský román — rozuměj román psaný od novinářů — se u nás vyvíjí a v jistém smyslu pokračuje. Obyčejný novinář, jenž nabyl řemeslné zručnosti v písemném vyjadřování všelikerých myšlenek, v banálně účinném popisování všelikerých fakt a událostí a jenž si osvojil lacinou dovednost uhoditi ve slabé citové stránky a vyhověti měnivým a kulhavým rozmarům čtenářské massy, té, jež čte žurnály, domnívá se míti přirozené právo na literární genre, který mu dává příležitost uvolniti přebytek své latentní psací energie stísněné běžnou fakturou a rozměry lokálek, soudních referátů, feuilletonů i úvodních článků a vytěžiti co možná rozsáhle zásoby představ a zkušeností, nabytých mimochodem při svém zaměstknání. Nevěří ve výhradné určení talentů, neuznává ho, nešetří ho. Všechno, co souvisí s užíváním péra, je mu pouhý cvik jako kaligrafie. On, jenž na jedné straně svého žurnálu diskutuje složité otázky rozpočtu státního a na druhé straně pádnými barvami představuje hrůzné zjevy v krajinách stížených neúrodou, jehož hlavou přelévá se stále záplava dokumentů dávajících nahlédnouti v nejrůznější stránky veřejného i soukromého života, nepokládá nic za snazší, nežli závoditi se svými kolegy beletristy kterékoli literární konfese. Výmluvnou ukázkou českého románu novinářského je „výpravná prosa“ pana Václava Beneše-Šumavského. Od překvašeného bombastu falešně pathetických deklamací ve vodnatelně bledé „Rodině Kavanově“ až do vražedně suchých výkladů maloobecních záležitostí ve mdle střízlivém „Brodkovském advokátu“, lze najíti u p. Beneše střídavé náběhy ke všem možným manýrám novelistickým: sprostě efektní přehánění nemožných vášní a citů, jež provádí často s tváří nejdůmyslnějšího psychologa, jde mu stejně od ruky jako tendenční stopování volebních intrik, při němž domnělý realismus horlivého pozorovatele obléká si tógu politicko-vlasteneckého apoštolství. Odporným až příkladem nepokryté machy, která se neostýchá provozovat na denním světle komediantské

Digitized by Google

kejkle nejnižší sensačnosti, jsou kalendářní povídky nebo novely nebo obrázky p. Rud. Kronbauera; naznačiv „Posledními stanicemi“ na samém počátku své pravé karriéry velmi určitě svůj spád do budoucnosti, dodělal se pak jakožto novinář na dokonalého odborníka ve vyrábění „působivých“ novel na zakázku podle šablony. Za jeho výtvory představuji si vždycky řeznicky vypaseného redaktora extrablattu s řadami důkladných zlatých prstenů na masitých prstech, jenž s labužnickým chechtotem ježí svým čtenářům vlasy na hlavách. Na toto místo do jedné řady s předešlými patřila by literární podobizna p. Ignáta Hermana z poslední fase jeho vývoje, kdy pěstuje slzavě pohnutlivou a kmotrovsky poučnou povídku limonádové chuti vedle vyčichlé a vyvětralé, jako z houby mozku násilně vyždímané humoresky, jejíž formovým a situačním žertům ustálených a opotřebovaných typů se dávno již nikdo nesměje. Ale mohlo by se mi vykládati ve zlé, že autora pověstného „Snědeného krámu“ a „Pražských figurek“ odbývám příliš sumárně. K genru novinářského románu v tom smyslu, v jakém zde o něm mluvím, hlásí se velmi rozhodně veškera produkce pana Serváce B. Hellera. Dělá dojem muže, jenž pokládá psaní románů za svou povinnost, kterou plní se svědomitostí diurnisty opisujícího soudní akta. Má svou specialitu: román na cestách a román v saloně, ale to je jen specialita scénerie. Jeho naivní efekty jsou romantická veteš, která má za sebou minulost nějakých padesáti let a která mu nečiní žádných nepohodlných obtíží hledáním osobitých, sytějších, neobyčejnějších výrazů, obratů a rčení. Sotva kdy již dokáže být méně všedně nudný nežli je, Jistá míra vytříbenější inteligence a sebevědomé opravdovosti a ovšem také zvláštnost a zažitost sujetů činí p. Ignáta Hořicu sympatičtějším nežli novelisty-novináře dosud jmenované; užívá své routiny zdrželivěji, opatrnějia má jakýsi smysl pro výběr. Zlý vliv řemeslného zaměstknání novinářského na talent dosti určitý a na aspirace jistě vysoké dá se dovoditi na panu Václ. Hladíkovi. Jeho tíhnutí k analyse delikátních pochodů psychických prodírá se i v tak obojaké sbírce jako je „Z pražského ovzduší“; ale jsou místa a jsou celé kusy, kde si i jej podmaňuje šlendrián machy, jenž sjíždí svižně po hladkém srázu hotových, poddajných frází hluče prázdným sudem osvědčeně neomylných a silných efektů.

Snad nebylo třeba tak dlouhého úvodu, beztoho neúplného, abych se dostal konečně k novému románu p. K. M. Čapka. Nalepil jsem mu již z předu vignetu, která nevypadá jako doporučení. Nicméně jsem si vědom, že můj úvod přiléhá mnohem těsněji k podstatě p. spisovatelovy tvorby nežli jeho prospekt přese všechnu vervu, s jakou jest psán.

Zamilovat se do Prahy, podlehnout úplně jejímu kouzlu, dát se jí opojit, hltat dychtivě každý zákmitek života v jejích zdech a prohrabovat se s rozkoší v nasbírané kořisti, ano, tak vypadá jedna z nálad — ne: tak vypadá nálada, jak míní p. Čapek — z níž se mohou roditi sujety z pražského života. A s ním s rozkoší až k nedýchání pronikavý dojem románu vzniklého „z takového učarování“! Hledal jsem ten dojem v románě páně Čapkově nedočkavě, kapitolu za kapitolou: nalokat se vzduchu, v jehož stuchle páchnoucí zkaženosti chví se měkká vůně dlouholetého zvyku! nechat na se chrstnout hladivě teplou sprchu života, jehož každou kapku jsem polykal všemi smysly!

P. Čapek se mýlí sám v sobě. Pražský život a život vůbec nepůsobí v něj tou přitažlivostí něčeho pro nás živelného, něčeho, čím se dáváme až rafinovaně prosakovat, co pojímáme pro požitek chápání až do nejnepatrnějších drobů, nýbrž jen dočasným interesem nápadných kuriosností (ad voc m novinářského románu). Všechny osoby, či jak p. spisovatel v prospektu říká, „karaktery“, existují v jeho románě toliko některou svou výstředností, bizarr-

Digitized by Google

ností, některým svým křiklavým rysem, jež jsou tam hozeny vesměs jen jako kusé, vytržené fakty, beze všeho zřetele k jejich psychologickému smyslu. Malíř podobizen Benýšek, jenž je se svou nezákonnou chotí „osou a středem" románu, zůstal mu pouze směšným hrdinou nesmyslného procesu o chimérické dědictví, a to tak výlučně, že nám při poslední řádce románu není ani ještě jasno aspoň tolik, jak byl Benýšek schopen té slepé, bezvýjimečné, střeštěné víry ve vítězství nároků ženiných (ženy, kterou nikdo zdravého rozumu nemůže vážně pokládati za dostatečně příčetnou) a v podstatnost svých chlubných, vysoko vypjatých, fantastních plánů na založení velikolepého umělecko-průmyslového závodu. Způsob, jakým uvedl paní Benýškovou s její fixní ideou bezpráví, jež se na ní páše, nesahá na stupnici inteligence o nic dál nežli gaudium pouliční mládeže, která s očima na tváři a s bujným smíchem poslouchá spletené řeči blázna, jejichž bolestný a truchlivý význam nepostihuje; duševní organismus, do něhož se utkvělý nápad s tak bizarní divostí zakousl, byl by přece stál za kritičtější povšímnutí. Smyslná, lačně se vzdávající vášnivost, se kterou Pavlína láká lhostejného, passivního malíře, znamenala p. Čapkovi jednu pikantní a jednu příšerně sensační scénu noční, zrovna jako její poměr ke starému záletnému kontrolorovi dostal se do románu jen vyzývavě komickým výjevem v poštovní kanceláři a dvojsmyslně skandálním výjevem pouličním; co se v Pavlíně dálo, jak se dálo, vznikání a zápas citů, úmyslů a snad i zásad, jak hleděla na pozdější své prodání se kontrolorovi — oč podružnější zdá se všechno p. autorovi, jenž to neuznal ani za hodné svého přemýšlení a jenž nám utrhl takřka rozluštění záhadného vnitřního rozpoložení Pavlínina před samými ústy! Richard Tertlo, advokátní mundant a Pavlínin bratr, representuje přehnaně burleskní setkání nadutého, zženštilého hejska s Benýškovými, kteří se přišli představit jeho matce a sestře; stejně burleskní tête-à-tête advokátního vinkláře s jeho rozzuřeným, vztekle vybuchujícím chlebodárcem; padělaný křticí list, který mimo svůj pádný vliv na napínavost procesu Benýškova a osudu Richardova (!) natropí mnoho špásů veselému malíři — či p. spisovateli?; ale hlavně — kulminantní výstřelek grotesknosti, na němž si p. Čapek patrně mnoho zakládá — povážlivě zábavné přelíčení, kde se šestatřicetiletá, nevídaně šeredná ženština přiznává k těžkému zpronevěření, spáchanému z něžné lásky k jmenovanému — k němu, Richardovi, jenž s pochybným studem a se skličujícím strachem čeká mezi obecenstvem na výsledek otázek předsedových. P. spisovatel nás provádí na několika místech velmi podrobně i myšlenkami Richardovými — hnedle ocením jeho psychologii — a přece tak málo se přičinil vniknouti v individualitu Richardovu, že nás nechává v čiré nejistotě, máme-li co dělati s darebákem z povolání či z blbosti, se zkaženým klackem či se zločinným instinktem, s náruživým hýřilem či se ctižádostivcem hýření. Vysloužilý, jednonohý hejtman, jenž vyhraje terno penězi své statné, „řízné" hospodyně, „později choti", a jenž pod její dressurou uzraje na blábolivého, malomocného, morousovitého starce, trochu pomateného, poddávajícího se bezvládně jejímu ostrému vedení, přitažen skoro za vlasy do „třetího dvora", jen aby p. autor nemusil obětovati lehtavý požitek famósních námluv, trapně komické jízdy na faru a arénově fraškovité svatby. Je zřejmo, že p. Čapek v nárysu svých postav tíhne ke karikatuře nejnižšího, nebo aspoň nejobyčejnějšího druhu, jež postihuje na fysiognomii obecně nejkřiklavější tah, kterým ji skoro vždy směšně komolí, aniž přihlíží k plnému jeho obsahu a respektuje poměrnou jeho platnost. Ani, pouští-li se do důkladnějších rozborů zjevů psychických, nečiní tak ze svrchovaného, nutkavého zájmu na veškeré přirozenosti lidského ducha — neboť pak by byl zajisté u Benýška nebo u Richarda nebo u Pavlíny hleděl proniknouti hlouběji a šířeji — nýbrž jen

Digitized by Google

z jisté samolibé bravoury, která vyhledává na pohled překvapující obtížné kuriosity, aby na nich stavěla na odiv svoji dovednost („Nejzápadnější Slovan" je v té příčině pro p. autora zvláště karakteristický), svůj bystrozrak. Srovná-li se obšírný výklad duševního stavu kontrolorova po zpola pobuřujícím, zpola dráždivém výstupu s Pavlínou (p. spisovatel klade na tento svůj výklad takovou váhu, že v něm výjimečně mnohá slova důrazně podtrhuje) s analysou vnitřního boje Richardova po sdělení Benýškově o křestním listu cestou k trestnímu soudu, shledá se v podstatě týž psychický proces: člověk tíhne svou vůli, nepřiznanou, jasně a pevně, určitým směrem (kontrolor touží na dně srdce vrátiti se a navázati znova lahodící hovor s Pavlínou, Richard je „nezvratně" přesvědčen, že se nedá nic dělat, že osudu svému neujde), ale váhá uvědomiti si pravý stav svého chtění (kontrolor se stydí připustit, že jeho ponížení před Pavlínou působí na něho slastně) snášeje pro ně důvody falešné (kontrolor chce zabrániti, aby Pavlína nežalovala komisařovi) nebo čině na oko předsevzetí opačná (Richard si umiňuje udati se u trestního soudu), jež neprovede. Spor mezi svědomím a přirozeností, který každý z nás v různých podobách mnohonásob prožil a v němž mnohem silnější povahy, než-li je p. Čapkův kontrolor nebo Richard, propadly nátlaku své přirozenosti. P. spisovatel by byl musil nahlédnouti, že stačí naznačiti duševní pochod a jeho výsledek, jako něco samosrozumitelného, kdyby jej byl viděl okem zkušeného, zkoumavého psychologa v celém řetězu duševních faktů proniknuté a ovládnuté individuality, a ne nevycvičeným okem přestřelujícího diletanta, jež postřehuje jenom nejopakovanější jednotlivosti v jejich okamžité zábavné hře. On, jenž věnuje celou — hrozně zbytečnou a už z módy vyšlou — kapitolu ranní toilettě Pavlíně, v níž česání samo zaujímá víc než-li stranu — ukazuje nám ji, čekající na Benýška, v noci, kdy se mu chce vzdáti, jako bílou mátohu za záslonou, aniž mu napadlo poodhrnouti ji a posvíti nám do „interiéru" (srovn. prospekt, kde se to slůvko dvakráte velmi slibovavě zakmitne) panny, která už „patrně" ani kliku na okně neotočila, jak byla rozlačnělá a horce nedočkavá: jakož mu vůbec nenapadlo učiniti si žár Pavlíniny lásky k Benýškovi aspoň pochopitelným. Zdálo-li se mu však za to tím pamětihodnější, že „v sálajícím výsluní protější strany ulice — (proč ta pomlčka?) zíval černě široký průjezd" a že „Bíba z jakési maroty (!! a ještě „jakési"!) vtěsnával jej neustále do vnitřního obvodu *n* v slově „Vinárna" na napjaté zásloně namalovaném a jakési tiché umínění zadostučinění shledával v tom, že oba obrysy jsou shodné a že Pavlína vlastně z toho *n* musí vyjít", nebo že Benýšek vyšed z kavárny „po několika okamžicích slyšel, že si vlastně hvízdá na veselo melodii smutečního pochodu, kterým šachisté hru svou provázeli" a že „se podivil tomu, jak to jde" — lze v tom poznati opět a opět jen diletantskou radost z postižení několika zvláštních „kousků" psychologických, jež jsou vpraveny do románu beze všeho jiného účelu, než-li že se p. autor doufal zablesknout svým pozorovatelským důmyslem. Třeba-li k mým vývodům ještě více dokladů, odkazuji ke snu Richardovu v odpoledním spánku po představovací návštěvě Benýškových: otec Rudolfkův „vrhl se (ve snu) na trýznitele svého dítěte, škrtil a porazil jej na zem, zul mu s pravé nohy botu a počal mu s palce stahovati nehet". A p. spisovatel s nejvážnější tváří poučuje, že „probuzení bylo zároveň vysvětlením snu. Slunce (totiž) pálilo jej žhavě do špičky pravé jeho lakované botky a otevřeným oknem zněl usedavý jekot plačícího Rudolfka." To vydá! — Kdyby na tom trochu více záleželo než-li záleží a kdyby nebylo tak vážně pravda, že „the times is money", stopoval bych p. Čapkovo shánění nápadných kuriosností až do výběru jednotlivostí, na nichž produkuje zálibně svou virtuos-

Digitized by Google

nost realistického popisování, a až do slovného výrazu plného obratů a slov více křiklavých nežli malebných, více neobyčejných než-li obsažných, případných a potřebných, více hledaných a umělých než-li přirozených a nutných. On sám nazývá v prospektu rodinu malíře Benýška „osou a středem“ románu, označuje za předmět knihy „uvésti čtenáře do interiérů, v nichž nikdy nebyl“, a přece nechává „interiér“ domácnosti Benýškovy úplně stranou, ačkoli bylo skoro nepromíjitelně žádoucno osvětliti jím podivný, temný poměr obou těch duševních mrzáků a hlavně zmotané předivo v nitru paní Benýškové — kdežto detailně popisuje chodbu před bytem doktora Paussiga, zbytečně, (či pro ty „dva velké dřevěné květináče s oleandry, jichž květy dýchaly mandlovou vůni?“ pro ten „chochol z pestrého peří na rákosce k oprašování“?), nebo výjev na přístavním lešení před vstoupením na parníček (jen pro vtip, že Ravachol jako Ravašol, raubíř jako raubíř, a pro nebožtíka Šebka), nebo pohled k loži nemocné Pavlíny (nemocná nemá pod rozhrnutou kamizolou košile, čehož illustrátor efektně užívá). Sama nádveřní tabulka mladých Tertlových zaměstknává p. spisovatele svou metamorfosou Trdla v Tertlo více, než-li třeba Pavlíniny přípravy k svatbě s kontrolorem (srvn. její česání). Slovní výraz p. Čapkův stává se často až krouceným, kudrlinkovatým, falešným a mnohomluvným tou snahou, vyhýbati se všem výrazům běžným a obecným a vyjadřovati se co možná zvláštně, originálně. Mluví ku př. o „nevylíčitelném posuňku té zbabělé (i to „zbabělé“ vyšlo z naznačené snahy) pouliční koketerie vyšňořených mladíků, která je s to podrážditi hněv až k činu“; nebo o svědomí Richardově: „Svědomí Richard Tertlo neměl a měl-li, nemělo jeho svědomí zubů. V tomto okamžiku ohlodávaly jeho myšlenky jedinou představu“; nebo o tmě: „za to byla tma, že kdyby byla Pavlína dlaň před očima rozestřela, nebyla by ani pět prstů spočetla“; táž Pavlína „tvář jeho polibky zrovna — dláždila. Síla a důkladnost byly hlavními přednostmi Pavlíniny něžnosti“; „Benýšek spěchal řetězovým mostem a před ním na bublině letěla Štěstěna s přelíbezným úsměvem, jehož odlesk utkvěl na tváři malířově“. Říká „do tmava nitra,“ „lisím krokem“, „zvědav jako novorozené telátko“, „tón vzpomínky byl příliš slabý, než-li aby vynikl nad varhany dující v jeho nitru plným strojem symfonii šťastné naděje“, „vzala jeho nohy něžně s podlahy do náruče a složila je k ostatnímu Richardovi na pohovku“, „otřískaný vojenský pochod“ atd. Cituji napolo zpaměti, namátkou.

P. Čapek není schopen stvořiti dílo skutečné ceny literární a dokonce ne umělecké, neboť nedovede utkvěti, nedovede vydržeti svým zájmem u předmětu tak dlouho, pokud ho nepronikne, neopanuje, nepojme. Je povrchní, až nervósně povrchní. V jeho románě, kde přechází tolik lidí a kde se sbíhá tolik rozličných udalostí, není jediné věci, kterou by byl vyčerpal tak, aby byla čtenáři všestranně jasná, nemluvě již ani o tom, aby měla v sobě nějaký určitý, závažný smysl (třeba jen pro karakteristiku „pražského“), nějaký positivný raison d'être. Nenasytná honba za všedními kuriósnostmi dělá ho rozptýleným, těkavým a, abych tak řekl, neposedným: rád by jich snesl mnoho, hodně mnoho a výsledek je „multa, sed non multum“. V prospektu udává svému románu „osu a střed“. Ale celý román dá se zrovna tak dobře stáhnouti k osudu Pavlínině nebo k malheurům Richardovým, nebo k dvojici „řízné“ paní Mary s jednonohým hejtmanem, jako k procesu manželů Benýškových. Spojení všech těch částí je toliko vnější a propracování jich je stejně mělké, kusé a nedostatečné. Zájem, beztoho slabý, je rozkouskován, roztrhán, a vede k únavě, jako když se vlečete širokou pražskou ulicí za letního popoledne v umlacujícím,

Digitized by Google

pichlavém vedru, v níž i ostré, křiklavé barvy p. spisovatelovy přestávají účinkovati na váš mozek.

K tomu trpí tvorba p. Čapkova vadou, která a priori zahrnuje pochybnost, že p. spisovatel je s to, obsáhnouti jevy života v jejich vnitřní souvislosti, v jejich vzájemném, zákonném působení v sebe: je to význačná náklonnost k burleskní persifláži — fraškovitost, která mu nedopouští probrati se vážně k myšlenkovému jádru věci, poněvadž vnímá zjevy jen jejich nízce komickou stránkou. Není scény v jeho románě, aby aspoň nevyzněla v tón parodistické operety, jenž místy až uráží. V šeru nočním, do něhož hoří prudké, krutě vášnivé polibky Pavlíny, vidíme zřetelně za zády objímajícího se párku p. spisovatele, jak směšnými grimasami napodobuje milostné pohyby a něžný šepot cukrující dvojice. „A velká láska Pavlínina znovu ji zlomila (Pavlína se nahnula) a kypré její lokty znovu pohrobily Benýška na rozkladité její hrudi. Přivinula jej k sobě s náhlou náruživostí, jejíž výbuchy byly tak časté a přece vždy překvapující, a tvář jeho polibky zrovna — dláždila. Síla a důkladnost byly hlavními přednostmi Pavlíniny něžnosti. ‚Můj Benýšku, moje zlato, viď že jsi můj . . . můj okáči . . . můj jedináči . . . můj okáči . . . můj jedináči . . . okáči, jedináči . . . okáči, okáči, okáči! . . .‘ Nemohlo být už ani důraznějšího políbení, než jakým skončila.“ Ta odrhovačka „Po Vltavě plave“, které p. spisovatel dává vpadati přes zeď do mučivého, palčivého čekání Pavlínina, ten tatrmanský způsob, jakým Benýšek deklamuje své drasticky přehnané výlevy citu, až i úryvek ze Šalomounovy Písně písní (p. autor neodepřel si efektnější „Canticus canticorum“), ty „šrouby mohutných paží“, jež „znova utuhly“, ten tlukot Pavlínina srdce, jejž Benýšek „na kotnících cítil“, ta paní hausinšpektorka, jež se s prvního poschodí dívá na to „hotové divadlo“, vše nese se k tomu, učiniti z povážlivého výjevu pikantní komédii: každé pomýšlení na seriósní kritiku Pavlíniny vášně stává se illusórním. Některé momenty románu budí podezření, že se p. Čapek místo v „Malostranských povídkách“ Nerudových, jak napovídá v prospektu, „modlí“ v p. Šamberkových fraškách. Vysloužilec-hokynář Hudrych, toť naskrze přímá reminiscence skarikovaného ostrostřelce v „Jedenáctém přikázání“: jeho vystoupení při svatební hostině, kde chce mermomocí jménem veteránského spolku „Laudon“ gratulovati pomatenému hejtmanovi, jako jeho čestnému členu, má docela týž střih jako pocta, kterou pověstný Bartoloměj Pecka vzdává majorovi a domnělému jenerálu. Stopy toho tíhnutí k persifláži proskočí i v tak příšerném okamžiku, kdy Benýšek, vraceje se v noci domů rozchlípněný tuchou požitku na těle Pavlínině, najde mrtvolu své oběšené ženy. Jen pozorujte: „‚Má ubohá cerunka Bábinka‘ visela. Visela na skobě, na níž jindy visíval veliký železný pekáč . . . . . nemaje odvahy zachytiti ji, ani býti svědkem jejího pádu, nerozmýšlel se ani čtvrt vteřiny a jedním skokem vylétl ze dveří a ven na dvůr. Letěl tak, že vrazil do pumpy, až se zapotácel. ‚Ježíš Marjá Josef, žena se mi oběsila!‘ řval Benýšek, utíkaje v temnu přes dvůr.“

Vím z některých hovorů s p. Čapkem, že pokládá za hlavní zákon umělecké tvorby naturalismus v tom smyslu, představovati osoby a věci jen tak, jak skutečně jsou. Demonstroval mi kdysi svoji esthetiku na secím stroji. Stojí-li o to, přiznám mu milerád, že jeho osoby, věci a děje reprodukují věrně a podrobně nazřenou vnější skutečnost, ač svým persiflováním otřásá často víru i v tu vnější pravdivost. Duše a vnitřní podstata lidských běhů (ať v rozsahu užším či širším) přišla v jeho románě právě tak zkrátka, jako ve všem románě novinářském, k němuž jsem ho přiřadil. Jsem jist, že ho ta

Digitized by Google

výtka bude méně mrzet, nežli upozorním-li ho, že, ubírá-li se někdo v Praze ze Široké ulice do průchodu Měšťanské besedy a do Vladislavské ulice, aby pak „prolétl" Spálenou ulicí a Ferdinandovou třídou, že nemůže ani zavaditi o „liduprázdnou Charvátskou ulici", jak on na str. 80. za to má; nebo že, oznamuje-li doktorka „letos, jednou z jara" mužíčkovi radostnou změnu svého tělesného stavu („doktorkou byla teprve od masopustu"), že je velice nepravdě podobno, aby doktor mohl již v létě dáti fotografovati svého synáčka ležícího na břiše. Pro mne jsou to ovšem lapalie, ale pro naturalistu?

Maryan Zdziechowski: Karel Hynek Mácha a byronism český.

S dovolením Krakovské akademie i autorovým přel. Jan Voborník. Jičín 1895. Stran 66 in 8°.

Literárně dějepisná a kritická studie mladého polského badatele p. Maryana Zdziechowského, již přeložil a vlastním nákladem vydal známý kritik p. Voborník, je opravdová a přes různé nedostatky, k nimž hned ukážu, v leckterém směru bohatá a zajímavá práce moderní kritické methody, moderní literárně dějepisné theorie, která v posledním čase i k nám úsilně vniká a v několika mladších kritických hlavách nalezá jasného pochopení a šťastného zužití. Pan Zdziechowski je opravdová moderní duše. Stár 34 roky má za sebou, jak ukazuje p. Voborník v životopisném náčrtu, již pěkný kus svého rozvoje myšlenky a svědomí. Z počátku oddán positivnímu determinismu kritickému přikloňuje se nyní — jako tak mnohý předchůdce a mistr jeho, psychologický a samoúčelný analytik západní Bourget nebo Rod, ani Tainea nevyjímaje — k mravnímu idealismu, účelnému cenění a společenskému odhadu jevů, jež dříve s neúčastnou a objektivnou pozorovatelskou bystrostí pouze sledoval a rozkládal po rozvojových pravidlech. Žák Taineův a Brandesův byl z počátku determinístou mechanické psychologie jedinečné i hromadné a viděl v literárních dějinách pouze problém pro činnost objektivně analytickou a demonstrační; v literárním dějepise, jak mu rozumí tento filosofický směr, běží o to, sváděti složité jevy v jednodušší, prostší, obecnější a dopátrati se tak konečně několika faktů, jež přijímáme jako příčiny prvotné, za něž nelze analysou proniknouti, ku př. rasa, prostředí, moment z vnějších předpokladů (facteurs collectifs v terminologii Taineově) nebo vládnoucí vloha z vnitřních, jedinečných. (Taine, předmluva k Dějinám angl. písemnictví.) Hlavní dílo p. Zdziechowského Byron i jeho wiek, studya porównawczo-literackie, jehož I. díl Europa Zachodnia (str. X, 447) vyšel loni v Krakově, je budováno hlavně methodou Brandesovou; p. Zdziechowski jako Brandes postupuje více popisně a historicky než demonstračně po způsobu Taineově, který chtěl míti v díle o literárních dějinách řešení určitého problému fysiky společenské. V díle tomto lze již určitě postřehnouti, že spisovatel vymanil se ze samoúčelné analysy a že všude oceňuje mravně, energii vůle a vědomím individuálné hodnoty toho kterého básníka (jako příklad: vysoký odhad stoického a v sebe uzavřeného Alfreda de Vigny a podcenění slabého, pokoseného Musseta). Takové je již samo jeho pojetí byronismu, v němž vidí v prvé řadě individualismus, ne však sobecky passivný a malomocný egoismus; je to odboj povýšeného, ale osamoceného, utištěného a rozhořčeného jedince nad hromadnou zlobou a křivdou; podstatou jeho při vší negaci a při všem odboji je „horoucí žízeň po pravdě a spravedlnosti". Je to tedy individualismus bojovný a zapálený, individualismus společenský, bodec a ostruha života, jeho vzpruha.

Digitized by Google

Toto kriterion byronismu — které nacházíme ostatně v podstatě již v Taineově Historii anglické literatury V., kde Byron je malován jako výstřelek atavistické energie, bojovné staré královské krve, jenž tragickou náhodou zabloudí do nepřiléhajícího prostředí pozdní pokrytecké společnosti — je podloženo již za základ studie, kterou přeložil p. Voborník.

Je rozdělena ve dvě části (kromě úvodu a konečného résumé), první věnována je Máchovi, druhá jeho potomstvu: Sabinovi, V. Bol. Nebeskému, J. V. Fričovi, Rud. Mayerovi, Pflegru Moravskému a Hálkovi. První část propracována je daleko důkladněji po stránce psychologické i literární než druhá. Na ni můžeme nejlépe poznati a prozkoumati kritickou theorii p. Zdziechowského.

Essay o Máchovi rozdělen je na dvě kapitoly; v první karakterisuje nejprve obecně význam Máchův v jeho době (překvapení a bouři, jaké způsobil Máj jeho v staré idyllické vlastenecké společnosti literární) a ráz jeho byronismu; byronismus ten má zvláštní samostatný ráz — v podstatě nebyronovský — totiž fatalistického pessimismu. Mácha jeví se ve svých plodech jako beznadějný a ztrnulý zoufalec. Tento fakt hledí si nyní p. Zdziechowski ozřejmiti a vyložiti a sice podle prvního příkazu moderní kritické theorie studiem života básníkova; dílo umělecké jest právě jeho výrazem. „Písemnictví nemohu odděliti od organisace člověka; mohu chutnati nějaké dílo, ale je mi těžko posuzovati je bez znalosti člověka; a tak bych řekl: jaký strom, taký plod," napsal již Sainte-Beuve vykládaje*) svoji kritickou methodu. Str. 7.—12. věnoval tedy p. Zdziechowski vypsání života Máchova. Popisuje nejprve prostředí, v němž básník žil, a to: a) hmotné — byt jeho, chudý, malý, temný, soumračný, b) společenské, kruh přátel, v němž se Mácha pohyboval, tedy to, co Sainte-Beuve**) nazývá skupinou, kroužkem (groupe) — jeho exaltovanost vlasteneckou (Josef Pokorný) — a když tento Máchovi nedostačoval, nový kruh přátelský, který vyznačuje exaltovanost citová a mravní (kontemplativní mystik Frank, pessimista Beneš). Po té všímá si vlivů literárních, jež na něho působily: na krátko Novalis a Z. Werner, kteří nehověli jeho povaze, pak Walter Scott a na konec rozhodného a trvalého působení Byronova, jejž pozná Mácha prostřednictvím polským. Byrona pochopil však Mácha jen čistě zevně, ne psychologicky, ale z vlivu jeho již se nevyzul, ač chtěl. Mácha odvrácen od společnosti je lákán individualismem Byronových figur: přirozeně, jeť sám osamoceným individualistou z příčin jednak daných (vrozená blouznivost), jednak společenských, jako jsou krušný, bídný život a nad jiné zkušenosti v lásce, v níž Mácha vždy a všude trpí. Je misogyn, staví ženu pod muže, pohrdá jí, ale přece je k ní lákán a nedovede se od ní osvoboditi — disposice nám dnes nad jiné známá — nedostatek vůle a snad malomoc smyslnosti. V druhé části analysuje p. Zdziechowski literárně psychologicky Máchu. „Hlavní ráz duševní povahy Máchovy" je prý vášnivá touha po ideálu bez víry v ideály, neboť Mácha je střízlivý a prozíravý pozorovatel politý sprchou bolestného života. Již jeho Prvotiny ukazují celou jeho disposici beznadějného zoufalství. Zde již také poměr jeho k přírodě je hotový; . . . „častěji než nad mocí a krásou přírody zastavuje se Mácha nad její bezcitností k utrpení lidskému" (str. 14) — idea, kterou Leopardi i Vigny propracovali v skutečný metafysický problém. V Máchovi jsou dva disparátní živly: vedle blouznivosti přesnost myšlení, analytičnost (M. studuje mathematiku, filosofii, je umělec

*) Nouveaux lundis III., 13. a n.
**) tamže.

Digitized by Google

formistní, tvořící zvolna a těžce, střízlivý detailista). Schází mu však psychologické nazírání člověka, nedovedl tvořiti karaktery.

Tento přehledný vzorec ověřuje pak a sesiluje p. Zdziechowski analysou jednotlivých děl Máchových: Marinky (str. 17), která vyniká realistickou malbou ústředí a chce z šeré české prosy tvořiti byronovské figury; Obrazů z mého života (18 a 19), Cikánů (20—22) a Máje (22—27), v nichž fatalistický pessimismus jeho je nejtypičtější. Všude ústředním ideovým ponětím je strach před smrtí a sice strach nerozumný, poněvadž básník životem pohrdá a jej proklíná. Člověk je věčně nešťastný; živý je pouhým míčem vášní svých, kterým podléhá bez své viny; ale i smrt je zlo a Mácha horečně se vine k životu, — jen aby uniknul smrti. Pesimismus Máchův je podle Zdziechowského nejčernější a nejchabější, neschopný opatřiti si léku proti svým bolestem. „Starodávný buddhismus indijský i současný pesimismus básníků, jakým byl Vigny a Leopardi, vypadá vedle tohoto Máchova názoru jako výraz naděje a štěstí“ (str. 20). Světový názor Máchův je Zdziechowskému nepropracovaný a dětsky malomocný. Společenskému významu individualismu, rozsáhlému sociálnímu idealu Byronovu Mácha neporozuměl. „V člověku viděl jen bezbrannou oběť svých náruživostí a tak buď patřil ustrnut na propast mezi ideálem a skutečností nebo žalně kvílil“ (str. 29).

Takový je psychologický obraz Máchy u p. Zdziechowského.

Předně je málo analytický a málo demonstrační. „Vášnivá touha po ideálu“, kterou označuje p. Zdziechowski za „hlavní rys povahy Máchovy“, nevykládá nám psychologicky mnoho, ani ten „rozpor mezi ideálem a skutečností“. To jsou pohodlné fráze, kterými lze vysvětlit každé utrpení a každou bolest; nejsou nic jiného než pouhé konstatování této bolesti. Taine, jehož methody zde p. Zdziechowski následuje, radí, aby kritik vyšetřil nejprve ve spisovateli „vládnoucí schopnost“ (faculté maîtresse), ale šetření to musí se díti psychologickým aparátem, skutečnou psychologickou analysou; bylo třeba vyšetřiti smyslnost, pocitovost, obrazivost, rozumnost, vůli Máchovu v terminech kladných a nespokojovati se pouhou fraseologií. Zatím nejdůležitější části básníkovy povahy — jeho citovosti a smyslnosti — p. Zdziechowski vůbec nešetřil; bylo by pak patrno, jak celý ten „idealism bez víry v ideály“ je živá smyslnost a pocitovost spojená se střízlivou analytičností. Pak byla by také pochopena a sjednána jeho bázeň před smrtí i odpor k životu; není to poprvé, kdy vyskytují se v dějinách poesie: Shakespearovi, Pascalovi je již cit ten vlastní a je právě podstatou pesimismu. Leopardi, jehož celé dílo je hymnou na smrt, prchá přece z Neapole před epidemií cholerovou, úzkostlivěji než kdo jiný, a dobře hájí jej Rod*), že pocit bázně je tu zcela pudový a živočišně lidský. — Případ Máchův je nám dnes, tuším, jasný jako choroba vůle, jako přemíra vnitřního kontemplativního života nad spontanní energií životnou. Z té příčiny také, tuším, p. Zdziechowski neprávem klade přílišný důraz na vnější životní poměry Máchovy; pesimisty nečiní život, k pesimismu jsou předurčeni lidé vnitřní organisací svojí — to lze dnes již pokládati za hotovou pravdu duševní. A tomuto vnitřnímu životu mělo býti popřáno více rozboru; měl býti odhalen ve svém ustrojení.**) Pan Zdziechowski dobře sice určil literární ráz Máchův, ale psychologické příčiny jeho nejsou vystiženy v přehledném demonstračním vzorci; psychologická podobizna Máchova je mělká, plochá a ne-

*) Giacomo Leopardi, Paříž 1888.

**) K tomu ovšem podklad obecných, historických dokladů byl by velmi vítán. Jak se dovídám, dostal se prý p. Jak. Arbesovi do rukou důležitý deník Máchův; ten by ovšem byl k takovéto duševědné práci nejcennějším materialem.

Digitized by Google

jasná — Arbesův obraz Karel Hynek Mácha je v mnohé příčině plastičtější a průhlednější. Toto psychologické podobiznářství je v první řadě uměním, žádá bohatosti odstínů a přechodů, analytické jemnosti, jak již pověděl Sainte-Beuve: „I kdyby věda o duších byla organisována, jak jen může se doufati, zůstala by přece vždy tak jemná a pohyblivá, že by byla jen pro toho, kdo má přirozenou vlohu a talent pozorovatelský. Zůstala by vždy uměním, jež žádá obratného umělce.“ (Nouveaux lundis, III., Chateaubriand.)

Sociologický rozbor Máchův je nejzdařilejší v práci p. Zdziechowského, ačkoliv i jemu schází seřetězená argumentace. Máchův Máj přijat byl výkřiky úžasu a odporu. Sainte-Beuve poznamenal již, že v literatuře nenávidí se lidé proto, že jsou plemenně si odporni, že náleží k jiné rase duchů, a nepřátelství taková jsou pro poznání spisovatele velmi důležita. Zde, tuším, mohl p. Zdziechowski reliefně vykrojit Máchu, kdyby byl vedle něho postavil ty Tyly a Tomíčky, kteří pudově se vztýčili před Máchou jako býložravci před dravcem. Jinak je však dobře malován tento úžas odporu v archaeologickém starovlastenectví českém z roku 1836: „Byl to však věru podivný výtvor dle tehdejších názorů českých. Bez obvyklého haraburdí starožitnického, neodvolávaje se pranic na staroslovanskou minulost, blahé paměti, ale dávno zašlou, bez touhy utonouti v širém moři slovanském, jež prý již brzy zatopí Evropu, bez sladkých snů o milostném vrkání Kościuszkově s Kateřinou II., kdesi na onom světě v kraji lethejském, jak to je u poctivého Kollára — jevil Máj naopak od začátku do konce zřejmé působení Jeho Satanské Milosti, Byrona, básníka, „přesyceného (jak napsal jistý recensent Máchův) rozkošemi života, s duší rozdvojenou, bez víry a naděje“ . . . (str. 6.) Sociologický význam Máchův v české literatuře vidí správně p. Zdziechowski v novém směru, jejž dal české poesii: poesie odvrátila se od starožitnictví a historismu Kollárova, od národnosti falešně pochopené jako pouhé látkové výlučnosti a vešla na dráhy moderního myšlení a cítění, kde předmětem jejím měl býti člověk a celý člověk. Pan Zdziechowski dobře postihnul, jak panslavismus je příznakem choroby a mdloby národní, jaký malomocný a zoufalý je to pocit, který si přeje utonutí v cizí individualitě a jak přirozeně vyskytá se v době agonie národní. Mácha je tím předchůdcem moderní poesie, že formoval otázku národnosti literatury jinak a hlouběji než dotud. Uvedl filosofický problém do poesie; „zabaviv se odvěčnou záhadou o poměru mezi světem ideálu a skutečností, usiloval, byť neumělou ještě rukou, vysvoboditi poesii domácí z dusného ovzduší starožitnicko-panslavistických fantasií a uvésti na prostranné dráhy všelidské“ (str. 28.). V úvodě pak pěkně ukazuje p. Zdziechowski, jak právě tímto humanismem, tímto vniterním, opravdovým, absolutním snažením, navazuje se přerušená tradice historická, slučuje se modernost s nejlepší dobou naší minulosti, s reformními, všelidskými, filosofickými i sociálními snahami XV.—XVII. věku. Máchou je definitivně řešena naše otázka národnosti v literatuře; pochopeno, že národnost v poesii není dána látkou; pochopeno, že báseň není národní poesií proto, že rýmuje nějakou část naší kroniky; že národnost umění je v citovém a myšlénkovém jeho typu, v tom, jak si uvědomuje a řeší všelidské, čistě lidské záhady a otázky.

Druhé části studie p. Zdziechowského jen stručně se dotkneme. Sal na je v poesiích svých spíše německý romantik než byronovec; básně jeho jsou prostředkujícím článkem mezi Máchou a Václavem Bolemírem Nebeským, který pesimismus Máchův mírní vyrozumovanou filosofickou resignací. Přijmout život — to je myšlenka jeho Protichůdců (1844). J. V. Frič pochopil prý Byrona

Digitized by Google

nejlépe, jeho společenské poslání, ale umělecky nedovedl myšlenky svoje formovati; žil svoji poesii. R. Mayer mírní také pesimismus svůj vědomím společenskosti; náladou duševní je blízek Lenauovi. Důležit je také básní „V poledne“ s námětem sociálním; je tak mostem mezi Máchovou Marinkou a společenskými romány Gust. Pflegra Moravského, kteryžto byronista ze samého středu svého byronismu (uvažuje totiž o poměru mezi individuem a společností, okolím, prostředím) došel k pokusům o román společensky realistický. Takovým způsobem souvisí český realismus, malba hromadných bytostí, malba mravů společenských, s českým romantismem, byronismem. Od Máchy přes Pflegra jde cesta k Nerudovi. Pan Zdziechowski, aby tento problém ozřejmil, vykládá, jak byronovec Puškin napsal společenský mravoličný veršový román Oněgina a jak tento Oněgin proměňuje se pak v hrdinech Lermontových (Pečorin), Gogolových, Hercenových, Turgeněvových atd. Argumentace jeho je správná, avšak nedokázána a nedemonstrována psychologicky. Individualismus sám sebou, vyčerpaností svou vede k studiu hromadnosti, k studiu prostředí. Jak přechod ten in concreto se děje (genrem) a jak se musí psychologicky vyložiti, formuloval jsem ve své studii o Stroupežnickém v těchto listech (č. 2. a 3.). Na Nerudovi stejně dala by se theorie tato ověřiti vysledováním proměn jeho od první byronistické a heinovské lyriky k posledním realistickým a lokálním genrům.

Posledním z byronistů českých p. Zdziechowským studovaných je Vítězslav Hálek, jehož autor velmi kriticky karakterisuje jako naivního idealistu, jehož idealismus má příčinu v jeho — neschopnosti postřehnouti zla. Proto oblívá idealismem všecko, i co je špatné. Jeho cyklus „V přírodě“ trpí nesmírně tímto neustálým hyperidealismem, který nevidí nikde zápasu a boje, ale všude lad a idyllu. Polský kritik nesdílí naprosto kadidlo p. Ferd. Schulze na konci XI. dílu Sebraných spisů. Tento illusivný optimismus, jenž je vadou organickou, způsobil, že Hálek poesie byronovské vůbec nepochopil. V epice Byrona bídně paroduje. To jsou tvrdé soudy, tvrdší tuším, než pronesl p. Machar v Naší době. Řekl je však cizinec, a proto je zdvořile kvitovali v „Národních listech“ skoro současně, kdy popravovali p. Machara. Dobře naznačuje p. Zdziechowski, v čem záleží humanismus a kosmopolitismus Hálkův, ale psychologicky zase nám to nevyjasnil. Já soudím o věci tak: Hálek nemaje smyslu pro zlo, neměl ani smyslu pro realitu a karakterističnost (zlo hraje v umění podstatně úlohu karakterisační). Odtud ten blahovolný optimistický humanismus, apoštolství lásky a smilování, citů rodinných i přírodních — celý aparát Hugův z „Podzimních listů“. Zajímavo je, že i stať Hálkova „O české poesii v poměru k poesii vůbec“ (1859) v podstatných bodech přilehá až do slova k Hugovu úvodnímu slovu z této knihy. Touto cestou pak pochopí se, jak od Hálka vede cesta k Vrchlickému a Zeyeru, což sice p. Zdziechowski naznačuje, ale nedovozuje. Optimistický a ilusorní humanitarismus (ne humanismus) je dán tak tímto nekritickým a naivním idealismem. *F. X. Šalda.*

Jedinec a hromadnost.

Kritické poznámky k referátu o hrách sl. Pospíšilovy. Napsal F. X. Šalda.

Článek můj z posledních Rozhledů o pohostinských hrách sl. Pospíšilovy vzbudil odpor a nepochopení, jemuž dal výraz v prvé řadě Čas z 15. června a po něm Niva. Otázkou tou zabývá se také poslední Naše doba — ale ze stanoviska zásadně různého od stanoviska Času. Proberu zde námitky a výtky, které mně a mému nazírání byly činěny, bod za bodem.

Digitized by Google

1. Základní vadný předpoklad mého článku je podle „Času“ i „Nivy“ ten, že nesprávně prý pokládám sl. Pospíšilovu za typ hereček, odcházejících do ciziny. Já napsal totiž (str. 483): „Příklad je typický, řekne nám druhá strana. Slečna Pospíšilova v krajní a vypjaté linii právě ten proces znázorňuje. Slečna P. stojí v první řadě, je osobou prvního plánu. Proto bude míti trest exemplárný, příkladný účinek.“ Na to Čas: „Případ slečny P. není typický a také nikdo nikde takový nesmysl netvrdil.“

Odpovídám Času: tvrzení takové není nesmyslné a bylo učiněno, bylo zásadním, ústředním ponětím odporu, jejž zvedl proti slečně p. Kuffner v „Národních Listech“. Čtěte, prosím, třeba jen první referát jeho o hrách sl. P. z 20. dubna: p. Kuffner klade tu podle sebe názory a důvody obou sporných stran. „A kde že zůstává spravedlnost (píše doslova), když jiní se také provinili a přece se procházejí mezi námi a kotouče kadidla dýchají?“ (Námitka strany pro P.) A důvod odpůrců: „Pravda, není to srovnalé. Leč taková je všecka světská spravedlnost, nedokonalá. Devět a devadesáte vinníků proklouzne bez trestu a teprve stého stihne osud. Snad byl nápadnější, snad se odvážil více a snad případ svůj učinil křiklavějším.“ A v dalším i předchozím hájí trest pro kázeň národní, pro společnost, která by příkladem sl. Pospíšilovy mohla býti rozrušována.

Vidí tedy „Čas“, že tvrzeno tak bylo a to zcela jasně a logicky. P. Kuffner má totéž stanovisko ještě ve feuilletonu z 5. května. Zase rozprava dvou stranníků, A pro a B contra slečna P. A: „Mám mluviti upřímně? Jsem přesvědčen, že slečna je tak dobrá vlastenka jako kterákoli z našich žen veřejné pocty požívajících atd.“ A B na konec: „... Věřím vám a jsem o upřímnosti vašeho stanoviska přesvědčen. Ale v našem případě pohříchu málo záleží, o čem my dva spolu a ještě sto jiných stejně smýšlejících přátel jsme přesvědčeni. Ale na tom za to velice záleží, kterak těch tisíc a tisíc účastníků na věc se dívá, kteří dnes o věci mají zájem.“

Jak viděti, hájeno tu všude stanovisko, že slečna P. má býti trestána ne za sebe, ne pro sebe, ale vzhledem k hromadě a z názoru hromady, pro její užitek a pro její výchovu: jednak proto, aby jiní jednotlivci nebyli sváděni příkladem jejím k odboji a odpadnutí, jednak aby byl živen cit odporu a trestu, který ke slečně pocítila hromada, poněvadž cit ten je prý prospěšný v naší situaci národní a musíme ho tužit a sílit u hromad.

To byl tedy názor odsuzující sl. P. — názor to, jak každý vidí, trestu typického, hromadného, příkladného v nejčistší kristalisaci.

P. Herbenovi v „Času“ a p. Roháčkovi v „Nivě“, kteří to popírají, je patrně pojem typu nejasný. Vysvětleme si jej tedy. Kdo je typ? Zajisté jedinec, který v nejkrajnějším, nejvyvinutějším, nejdokonalejším způsobu soustřeďuje na sobě znaky, jež vyskytují se nedokonaleji, setřeněji u jiných jedinců téhož rodu. Řeknu-li, že sl. Pospíšilova je typ hereček našich odcházejících do ciziny, neznamená to, že všechny herečky chovají se doslova totožně jako sl. Pospíšilova. Ne, ona zašla dále než ony, a právě proto je typem v tomto směru. Řekl jsem to zcela jasně hned po prvé: „sl. P., napsal jsem, v krajní a vypjaté linii proces ten znázorňuje“. Stejně p. Kuffner píše: „snad byl nápadnější, snad se odvážil více a snad případ svůj učinil křiklavějším“. Já také nepsal o typičnosti případu slečny P., nýbrž příkladu. To není byzantinismus pouhého slova. Typem, rozumím-li jím průměr a normál (jak, nepřesně myslíce, činí pp. Herben a Roháček) není nikdo, tím se teprve stane v budoucnosti někdo. Zašel-li někdo dále než druzí, je zatím jen jedincem; ale brzy příkladem jeho po- ubu-

Digitized by Google

zeni, dostihnou ho jiní jedinci a on pak je již normou, pravidlem. Nikdo není typem, každý stane se teprve typem. A aby se nestala sl. P. typem, t. j. normálem, aby nepůsobila příkladně — tomu zabrániti měl trest — tedy trest příkladný, typický, hromadný.

2. Jak je viděti, byla tedy skutečně slečna Pospíšilova s jedné strany nazírána jako typ a trestána jako typ (t. j. proto, aby se jím nestala), tedy příkladně a to zcela logicky a důsledně přes nesoudnost p. Herbenovu, který mluví o nesmyslnosti takového počínání. Počínání to skutečně není nesmyslné (ale ovšem je nespravedlivé a nesprávné) a p. Herben vskutku na něm i stojí. Já proto plným právem citoval Macaulaye proti trestům příkladným a typickým. Hledisko moje je totiž individualismus, který nedovoluje, aby jedinec, byl trestán pro hromadu, aby jí sloužil za demonstrační praeparát. Jedince může společnost stíhat a trestat jen tehdy, když ohrožuje jiného jedince, jiného (kteréhokoli) konkrétního jedince. Já totiž věřím, že sl. Pospíšilova nepoškodila národ a že ho vůbec nemůže žádný jedinec poškodit. Národ je soubor jedinců a jen jedinci mezi sebou se mohou poškozovati. Ten, kdo poškozuje jiné jedince, mne, tebe, B, C, D... atd., poškozuje národ. Ale jen tím, že škodí určitým jedincům, jako složkám národa. A ovšem nejvíce poškozuje se národ, když jedinci hubí a poškozují samy sebe, když nevyrostou a nevykvetou, ale povadnou a nepřinesou užitek, jejž by jinak přinésti mohli. O národu mám vyšší, dokonalejší a čistší představu než moji pp. odpůrcové, kteří asi pokládají mé stanovisko za nenárodní. — Řeknou: ale slečna hrála na Schulverein. Na to odpovídám: myslíte, že by tehdy při oné slavnosti Schulverein nepřišel ke svým penězům bez sl. P.? Nehrála by ona, hrála by jiná. A nepřicházejí podpory Schulvereinu z Německa, z toho Německa, kde hrají jiné dokonalejší naše herečky? Nepodporujeme my všichni Schulverein svým hospodářským úpadkem, tím, že postupujeme půdu Němcům skoro bez boje?

3. Není naprosto pravda, jak píše „Čas“, že individualistní mojí theorií dá se ospravedlniti všecko na světě! My hájíme sice jedince, který se vzepře hromadě a bojuje proti ní, protože toto napjetí síly a vůle je podstatně mravné — ale právo to dáváme mu jen v nejkrajnějších případech sebezachování. Soudíme, že tam, kde jedinec ve své existenci je ohrožován, je vada v hromadě, že ona je nezdravá a že jedinec odporem svým je pramenem kritiky, ohledávání, šetření vady a chyby, a tak původem nápravy a zvýšeného života v hromadě.

Každý jedinec chce se projevit a tím více chce se projevit, čím lepší je. Herec (proti jiným kastám, jak hned doložím) má projev svůj velmi obmezen a ztenčen, může se projeviti jen na jevišti. A je-li mu projev ten zamezován, je ohrožován ve své existenci. V případě sl. Pospíšilovy, kde není druhého jeviště českého, nastává pak konflikt mezi národností, češstvím a lidským individualismem. A zde poslední jako užší a konkrétnější zvítězí nad širším a abstraktnějším. V případě tom platí nám: absolvo. Ale neplatilo by, kdyby bylo druhého českého jeviště a slečna je pominula a přešla rovně do ciziny.

Individualismus v takovém případě je nám mravný, poněvadž předpokládá zápas, boj, sílu a vůli, poněvadž je bojovným a tvrdým vypjetím se, plným odříkání a námahy. Slečnu Pospíšilovu, která vyšla z naší hromady a přešla do jiné, stálo to mnoho práce, mnoho boje, mnoho energie a pro ně je nám mravnější než kdyby se byla poddala, zůstala doma a v resignující a zároveň pohodlné a lenivé pokoře žila jako soukromnice.

Digitized by Google

My tedy, jak patrno, nehájíme slečnu se stanoviska Nietzscheho, jeho „nadčlověka", jak bylo nám připisováno, tuším, v Zlaté Praze. To znamená, neznati Nietzscheho. U něho každý odpor jedince proti hromadě je správný a ospravedlněný, poněvadž ústředním ponětím jeho je vůle k moci, poněvadž celá jeho filosofie je v podstatě esthetická apologie pudů a sil, každého rozkypění a rozšíření života. Stanovisko naše bylo daleko užší a příkřejší. Je to klassický individualismus Johna Stuarta Milla, z něhož ospravedlňujeme slečnu, ten individualismus, který dovoluje nejen volnost mínění a řeči, ale i volnost jednání, pokud tím volnost jiných členů hromady není rušena a obmezována, téhož Milla, z něhož překládal v I. ročníku na obranu „Čas" 2. kap. essaye „O svobodě", jehož překlad vydalo pokrokové studentstvo a který byl základním principem v rozvoji pokrokové strany, jak nám jasně ukazují první tři ročníky „Časopisu českého studentstva". A tento Mill vidí hlavní nebezpečí doby v passivném přispůsobování se hromadnosti a pokládá dnes každý odpor, i z pouhého rozmaru podniknutý, za cenný a úctyhodný. „V těchto okolnostech nutno, aby výminečná individua byla povzbuzována k činnosti různící se od činnosti obyčejné, místo aby byla zastrašována . . . V tomto věku pouhý příklad nepodřízení se, pouhé odepření skloniti koleno před zvykem jest již samo v sobě zásluhou. Právě že tyranství mínění jest takové, že činí výstřednost chybou, jest žádoucno, aby hojně lidí bylo výstředních, aby se tak porazilo tyranství. Výstřednost vždy byla hojná, kdykoliv a kdekoliv síla karakteru byla hojná: a množství výstřednosti ve společnosti obyčejně bylo úměrno ku množství geniálnosti, duševní síly a mravní odvahy ve společnosti. Že nyní jen tak málo lidí odvažuje se býti výstředními, vyznačuje směr, v němž je hlavní nebezpečí doby." *)

4. Jiná výtka „Času": upravuju prý si fakta, poněvadž „nejdůležitější věc, že totiž hrála sl. P. na Schulverein, zamlčuju." Nuže, opravdu přešel jsem tento fakt, a to ze dvou důvodů: předně není mi „nejdůležitější věcí" jako „Času" a po druhé není správný. — Že slečna hrála na Schulverein je mi důsledkem celého jejího rozhodnutí. Slečna, která se odvrátila od nás, prováděla odpor svůj do krajnosti, s vehemencí a brutálností, které jistě nezasluhují apologie, ale které nejsou také středem sporu. Jsou pouhým důsledkem temperamentového podráždění plynoucího z útisku — podráždění jistě neethického, ale psychologicky pochopitelného. Pan Herben uvádí za vzor šlechetnost pí. Bittnerové, která vypuzena odtud nemstí se nijak, ale i v cizině cítí česky. Příklad ten je jistě světlý a jak uznávám hoden všeho uznání. Kladu pí. Bittnerovou i jako herečku vysoko, uznávám plně její jemné, ostře individuelní výkony v ruských hrách, v Noře i jinde, a vím, že jí bylo ukřivděno jako málo komu — přes to však nemohu připustit paralellu mezi ní a sl. Pospíšilovou z psychologických důvodů. Pí. Bittnerová vypuzena byla totiž odtud tuším v *37* roce, sl. Pospíšilova v *23*. Každý poznává, že odpor umělkyně, jež je podrážděna v prvém svém rozběhu, bude jinak rozhořčený a urputný než umělkyně, která již vrcholu své dráhy dostoupila (nehledě ani k různosti temperamentů). Po druhé: fakt sám nepojímá se takovým, jakým vskutku jest. Hráti k nějakému dobročinnému, veřejnému, národnímu účelu je herečce prostě etiketní povinností, které nelze tak snadno odříci. Herec právě je bytost nad jiné společenská, která slouží za exotickou dekoraci každému shromáždění. Stává se často, že herec neví ani, ve prospěch kterého spolku vystupuje. Obvezou jej výboři, on oddeklamuje a jede zase domů. A tento případ byl

*) „O Svobodě" (Vzděl. bibliotéky sv. 5), str. 104.

Digitized by Google

alespoň u sl. Pospíšilovy, jak po našich informacích se zaručila v družstvu, když jí případ ten vytýkán. Tvrdila slečna naprosto rozhodně, že neví o faktu tom, že vědomě na Schulverein nehrála. Není to nepravdě podobné, a proto, pokud nebude dokázán opak, musíme slečně věřit. K tomu připojuju i jiné faktum, které omlouvá slečnu znamenitě a nasvědčuje, že to byly asi opravdu vniterné motivy a citové krise, které ji vedly do vlasti: každý rok skoro podáván byl v družstvu Nár. divadla návrh, aby slečna byla povolána zpět; návrh ten podával vždycky některý člen, ale vždy z podnětu slečnina.

„Čas" popírá také mé tvrzení, že příčinou dnešního rozrušení a celé té bolavé otázky je soukromý spor slečnin s p. ředitelem. Po mých informacích, opakuju, je tomu tak a také všeobecně se tak věří. Nebyly to žádné otázky principielní, byl to konflikt osobní. Popírat tu prostě nestačí. Zde musí Čas vyvracet a dokazovat.

5. Nalezl prý jsem pro herce zvláštní psychologii a zvláštní ethiku, která prý je vyjímá ze všech občanských i lidských povinností; po mém prý bychom nemohli žádat od herce, aby platil dluhy, plnil sliby právní i mravní atd.

Tyto komické a nesmyslné důsledky dobývá pracně a nesprávně p. Herben z mého názoru. Ohražuju se zde rozhodně proti jeho pochybené interpretaci.

Je pravda, že nalezám zvláštní psychologii pro herce jako pro každou třídu lidí a nejen to, i pro každého člověka zvlášť. Nesčíslněkrát bylo již v listech moderny opakováno, že není žádných abstraktních lidí, že jen tak, konkrétností můžeme býti spravedlivi k životu. A najednou přichází p. Herben se svým anathema. Jistě, velmi žertovný a důsledný pán.

Opakuju, že herec má ve společnosti zvláštní, jiné místo než jiný třídník a že proto pro něho jinak se formuje otázka národní.

Kdo myslí a analysuje, vidí to jasně.

Každý jedinec chce se projevit, a čím lepší jedinec, tím více a úsilněji. Ale podmínky projevu jsou jiné pro každou třídu lidí a nejtěžší pro herce. Uvažte jen, jak snadno se dovede projevit literát, malíř, sochař, vědec, novinář. Stačí k tomu talent a papír nebo plátno nebo hlína. Ale herec projevuje se jen na jevišti. Literát nebo jiný umělec může žít zavřen ve svém pokojíku, tvořit cenná díla a klást je do skladiště: je-li v nich něco, neztratí se, žijí, i když on zemře; naleznou je lidé, ocení je. Ale herec? Chvíle, které neuchvátí na jevišti, je pro věky ztracena. Literát, vědec, umělec nepotřebuje společnosti, nepotřebuje veřejnosti, styku s hromadou; herec naopak nežije bez hromady, ona je jeho vzduchem, ji dýchá. Odtud ta nervosní upachtěnost, ta hltavá lačnost, hráti a hráti. Odtud intriky, boje na nůž, které se vedou mezi herci o úlohy. A odtud ten fakt, že herec nemůže státi karakterově v stejné úrovni s člověkem klidným, kontemplativným, který má daleko širší kruh svého projevu než herec. Jsou i jiné momenty v psychologii herce, které nepůsobí příznivě na vývoj karakteru (stálý a bezprostředný styk s obecenstvem, snaha, dobýti si jeho přízně, honba popularity, okamžitost a bezprostřednost úspěchu v nejprimitivnější formě, čiře smyslné, totiž v holém, němém absolutním potlesku a j.), ale předně je, že zápas o projev je tu stížen do bezohledné urputnosti. Je to lačný boj o život, který trvá minutu a hasne po minutě — tím krutější, že ten život herecký je tak krátký a prchavý. To neznamená sice, že herce osvobodíme od všech závazků společenských a lidských, ale že pochopíme, jak tyto povinnosti jistě podlehnou tam, kde srazí se nepřátelsky se zápasem o projev jeho života. Herec, aby

Digitized by Google

mohl hrát — rozumím herce, který je jím celým svým životním podkladem — dovede lámat dosti snadno a bez dlouhého boje jiné závazky a povinnosti. Zcela přirozeně: bojuje o sebe, o svoje bytí. V tom směru jej chápeme a omlouváme. Ale ne tam, kde neběží o tento projev na jevišti, o toto bytí, o tuto otázku sebezachování a sebeprojevení — tedy mimo jeviště, v životě klidném a nezápasném jako občana a člověka. Pokud má zabezpečeno projevení sebe na jevišti — potud je nám člověkem jako každý jiný a spadá pod celý rigor obecnosti. Výjimku připouštíme jen tam, kde je ohrožován v tomto projevu, kde běží o to: nesmět hrát, nemoci hrát. Tedy, abychom ustřihli p. Herbenovi jeho nepoctivou komičnost: na herce má jistě právo soudce i veřejné mínění, musí platit dluhy, dostávat jiným povinnostem lidským, občanským a rodinným (ač, jak známo, obyčejně jim nedostává nejvzorněji). Netvoříme z herce privilegovanou třídu, nýbrž připouštíme pouze, že jednotlivý herec, když octne se v situaci, kde běží mu o bytí jako herci, odvrhuje širší a vzdálenější povinnosti — pro sebezachování. Netvrdíme, že herec nemůže mít karakteru — my tvrdíme jen, že má karakter herecký. Soudíme, že hazardnost a rozmarnost jeho projevu o jeho bytí nemůže býti bez vlivu na jeho utváření psychologické. A v tom jsou s námi za jedno jistě všichni, kdo hlouběji nahlédli do těchto kruhů. Naivní úžas p. Herbenův a jeho velmi mravné a patheticky vypočtené zaklínání se na tom nic nezmění. Je to faktum psychologické. Herec je blízký leckde hazardní rozmarnosti loteristy a hráče. A jsou-li tyto zjevy p. Herbenovi mravní a charakterní jako jiné — sit. Já se s ním o to přít nebudu. Konstatuju jen, že starý předsudek proti hercům, který je klade stranou, mimo společnost, je psychologicky podepřen a zdůvodněn (tím ovšem ho ještě nijak nehájím v té formě, v jaké se projevoval).

Já tedy, opakuju, nestvořil zvláštní kastovní ethiku pro herce, já jen psychologicky vysledoval, že herec má nejtěžší podmínky projevu a proto nejslepější boj o něj a že, běží-li mu o bytí a sebezachování, není (jako žádný člověk) zjevem ethickým, nýbrž stojí v tom případě mimo ethiku, mimo dobro i zlo, a tak se musí také nazírat. Proto otázka sl. Pospíšilovy není mi otázkou národní a ethickou, je mi otázkou psychologie herecké. Neboť to každému musí býti zřejmo, že fakt projevu a sebezachování individua je podstatným a pojmovým předpokladem života hromady. A že nikdy nemohou v takovém případě platit slova: „odstřelte ho“ — slova, kterým vůbec nerozumíme a nejméně již v ústech „Času“, který si hraje na altruistu, Tolstojovce a koketuje s jeho ethikou. Jedinec je kapitál obecnosti, hodnotný majetek národní, ať chce, či nechce. A z kapitálu toho nemůže být nic utraceno a zmařeno a nejméně již dekretem — jiných jedinců.

6. Dále: nepochopil prý jsem vůbec aféru sl. Pospíšilovy — její sociální význam. Zde p. Herben nepoctivě a bezstoudně falšuje. Mně nešlo stejně, jako ostatním o odborný herecký referát, nýbrž o filosofickou záhadu: jedinec proti hromadnosti, o kus specielně české psychologie. Já stejně (což p. Herben nepoctivě zamlčuje) odsoudil společenskou naši smetanu, která viděla ve věci jen personelní pikanterii, já se obrátil proti přeceňování herců, já však dále ještě obrátil se proti přeceňování divadla širokými massami, které vidí v divadle politickou arénu a snižují tak význam politiky. A to všecko, ne že bych měl nižší pojem národa, než p. Herben, nýbrž jen proto, že mám jej vyšší, čistší, vítěznější. Poněvadž nevidím a nemohu vidět nikdy užitek hromadnosti v ničení individuí, jich zápasné a silné energie, a poněvadž vím, že za velikými starostmi o obecnost, národnost, mravnost atd. skrývají se často zcela soukromé příčinky. O národ, vlast, atd., není se třeba mnoho starat.

Digitized by Google

Ty jsou silnější, než aby byly ohroženy některým jedincem, a nejméně tím, který bojoval o svůj projev.

To, čeho se dopustil však proti mně p. Herben, je manévr přímo jesuitský. Zamlčel a zfalšoval mé nazírání v podstatě společenské, vyběhnul na náměstí a zrádcuje mne a pokrokovou stranu bije se při tom na plechový krunýř svých vlasteneckých a mravných prsou až to duní po čtyřech sloupcích Času. Hle, jak jsou nemravní ti pokrokáři! Oni také již leží u nohou dámy, která má skvělé úbory, oni také, právě jako ten Hlas Národa. Teď vím tedy, co byla má essay. — Cour dámě, která má skvělé úbory! Ale to je tak bídné, že na to ani neodpovídám.

7. Ano, to je zase česká logika — ta p. Herbenova. Protože stál „Hlas Národa" za slečnou Pospíšilovou, protože při její pohostinských hrách zasáhla policie — proto již ji máme zatratit jako jedince, — to stačí, aby se nemělo o ní již uvažovat a soudit. Velmi mravný názor, skutečně Tolstojovský. Ty jsi můj nepřítel, poněvadž — tě pochválil můj nepřítel! Výborná a velmi spravedlivá zásada. My ovšem soudíme jinak: názor p. Herbenův a všech, kdo jej sdílejí, je hanebný, fanatický oportunismus, který nepočítá a nesoudí věci tím, čím jsou samy o sobě, ale — dle jich konstellace, dle jich seskupení a náhodného postavení. Nemusím snad přísahat, že i já nesouhlasil se zjevy, které provázely vystoupení sl. Pospíšilovy — ale to není mi důvodem, abych nenáviděl jedince, o němž nevím, přičinil-li se o ně, či přijal-li je prostě (a je zcela zřejmo, že jedinec ohrožovaný přijímá každou pomoc a podporu). O zjevech těch soudím do slova a právě tak, jak napsal p. T. v kronice Rozhledů č. 7. Mezi mou úvahou a jeho feuilletonem není žádného rozporu, četl jsem jeho feuilleton jako rukopis a ač jsem měl týž názor, jaký jsem napsal o číslo později (a ač jej i p. redaktor Rozhledů znal), nenamítal jsem ničeho proti němu. Oba články nijak se nevylučují, já naopak s článkem p. T. počítal a proto nedotýkal jsem se již obšírněji oněch symptonů společenské naší pathologie.

A další oportunismus (který opakuje i Niva): redakce neměla prý kŕýti moje názory svou autoritou, redakce Rozhledů jako listu pokrokářského.

To je zase žalostná logika, která bolestně překvapuje u naší Moderny, která tolik napsala se již o vývoji stran a nezávislosti jedinečného soudu ve straně, o nutnosti debat a šetření i v otázkách zásadních. To je zase tak žalostně nemoderní názor až stydno. Nechápe se, že žádný poctivý a propracovaný, logicky vyjasněný a podepřený názor nemůže škoditi straně, naopak vždycky a nutně jí prospívá, poněvadž vhání novou krev do ní, budí její větší a hlubší životnost! Nechápe se, že strana žije jen prací a otevřenou opravdovostí a myslivostí jedinců, že přestává život tam, kde nastává pokrytecká uniformovanost, šeptavá zamlklost a passivná poddajnost kterékoli tyranie?

Jaké žalostné soudy, jaké ubohé soudy! Bijeme se pro volnost projevu a — sami jej budeme obmezovat? Jaký nectný oportunismus, jaké šosácké šetření vnějšího dekora, jaká slabá neživotnost a mdloba, která se třese před — logikou a otevřeností. V pokrokové straně nemá však a nemůže mít tato zbabělá uniformovanost a cechovost místa. Pokroková strana zřejmě psala si vývoj svůj z individua do svého programu, individualismus ve straně a přes stranu byl jejím principielným punktem. Tak hned v II. roč. Časop. čes. stud. str. 164.: „Předně buďte vždy kritiky. Každou věc nejdříve uvažte, uvažte vždy důvody pro i contra znějící a pak po svém soudu, dle svého úsudku, bez ohlížení se na jakékoliv autority a jakékoliv zájmy jednejte". V roč. III. str. 111. plaiduje se pro rozvoj strany z nových živlů a nových individuí takto:

Digitized by Google

„Program strany není nic pevného. I ten se bude měniti tím více, čím více strana bude růsti. Noví lidé přinesou do ní nové myšlenky, nové názory, nová přání. Jest v zájmu strany, která nechce zprkenětí, její rozšiřování. Přestává sice býti původní stranou, ale kardinální punkty jejího programu mohou trvati.“

Dále hlasy kárající naprosto nepochopily úkolu Rozhledů jako moderní revue. Rozhledy nejsou zajisté orgánem strany jako katechismus, obsahující axiomata, nýbrž jako zápasné a obrodné pole nové setby a nových žní, jako plíce, které zásobují tělo novým vzduchem, jenž se pak v těle assimiluje dle potřeby jednotlivých orgánů. Revue má za účel sporné otázky formulovati, šetřiti a řešiti — ale nebude vydávati dekrety a závazné příkazy. Revue má v první řadě myšlenky ventilovati, problémy klásti a vyjasňovati, a ovšem činnost ta není vázána žádnou konformitou jinou než konformitou poctivosti a rozumových důkazů. V těchto mezích může připouštěti i různé formulace otázek a různé návrhy k jich řešení. Jen touto cestou dosáhne se řešení nejlepšího, poněvadž názor nejlepší, nejlépe a nejpevněji podepřený, přetrvá a přemůže názory a řešení slabší a pochybené. Tohoto úkolu v podstatě moderního vědomy si byly Rozhledy již od prvých počátků svých, vyložily jej již ve svém I. ročníku a také v praxi skutečně jej prováděly. (Viz různé ankety, na př. o seskupení a zastoupení zájmovém.) Věrny tomuto principu popřejou Rozhledy místa i v této otázce různým názorům a soudům, ale ovšem logicky formovaným a rozumovými důvody opřeným.

8. Jiné námitky činěny mému soudu ryze odbornému, tedy hereckému a uměleckému. Přecenil prý jsem slč. Pospíšilovu jako herečku, píše Čas a dokládá se soudem p. Krejčího, píše Niva a dokládá se soudem p. Kuffnera; stejně vyzněla také výtka Naší doby, která nezaujala nijak falešné a nekriticky politické stanovisko p. Herbenovo v Čase. Napsal jsem již v předešlém čísle Rozhledů, jak těžko je se přít o herecké výkony, kde není podloženého pevného textu, kterým by se dalo argumentovat. Já pověděl svůj dojem, výsledek to mých disposic znalostí a zkušeností. Jiní pověděli také své. Nivě však připomínám, že nevede si poctivě, když konfrontuje můj soud, založený na Frou-Frou, Domově a Messalině, se soudem p. Kuffnerovým — o Blaženě. Vždyť je známo, že p. Kuffner také psal o jmenovaných třech hrách se silným uznáním i umělecké bytosti slč. Pospíšilovy! Pokud se týče kritiky p. Krejčího v Čes. Novinách z 1. června, vyznávám, že mne překvapila, poněvadž figuru Magdy pojímám jinak, než p. Krejčí. Nevidím v ní totiž v sobě klidný a urovnaný zjev, „jeden z nejvyšších vrcholů lidských Alp“, nýbrž ženu, podléhající instinktivně ovzduší staré, domovské morálky, ženu, která žije v prvé řadě citovým a nervovým životem a ne rozumovou theorií. Tak, jak karakterisoval Magdu p. Krejčí, dá se snad myslit jednu chvíli sám Nietzsche, ale jen jednu chvíli, neboť, jak nám ukazuje leckterá báseň z posledního jeho období, tížila i jeho samota alpských vrcholů, řídký, studený vzduch povýšené samoty. P. Krejčí soudil také, že sl. Pospíš. přecházela zběžně přes nejdůležitější momenty, vyjadřující její zvláštní éthický svět (předem asi tedy, že k vzrůstu třeba je víry), jiným kritikům naopak vyrážela je příliš. To všecko píšu jen proto, abych dokázal, jak dvojsečná je to zbraň, dovolávati se cizích soudův autoritativních. Moderní stanovisko je naopak, přijímati každý soud jako vypracovaný typický majetek určité individuality, jako zajímavý odraz emočních uměleckých paprsků od individuelně a typicky broušených zrcadel jednotlivých typických duší. Postavme se na toto všeobjímající, vše chápající a vše vysvětlující stanovisko a nepřeme se o školácké distinkce v tak jemných a pružných věcech, jako jsou tyto.

F. X. Šalda

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

V Praze, dne 20. června.

Skp.— „Jen jednou vesele jsme břinkli v strunu, — hned „starý parlament“ se kácel s trůnu“ . . . Sv. Čech mi jistě odpustí, že paroduji — bona fide a ze skutečné radosti nad tím, že delegace česká konečně sáhla k obstrukci. Konečně — když omšený parlament stal se jen úřadovnou p. ministra financí, když vláda skoro nemluvila, komandujíc jen majoritu k promrskání plutokratické a fiskální berní předlohy, když všechny věcné návrhy opravné s neslýchanou bezohledností byly přehlasovány a president Chlumecký si spletl svůj úkol s funkcí policejního ředitele, zneužívaje jednacího řádu a ruše volnost parlamentárního jednání způsobem neslýchaným, když policie šla bránit „zastupitelstvo lidu“ před „vedráním se lidových mass“, a 9. června bylo tu na 200 strážníků, až posl. dr. Pacák byl ve své interpellaci v nejistotě, je-li v parlamentu nebo na „policejní strážnici“ — konečně sáhlo se k jediné správné zásadě nejpřísnější odvety: násilí oposice proti násilí většiny, bezohlednost proti bezohlednosti, jedním slovem: k obstrukci.

Posl. dr. Kaizl ji dobře ohlásil, dr. Vašatý neunavně pečoval dle jednacího řádu o zachovávání desítiminutové přestávky před každým návrhem, stačilo pak ještě jen několik pilných návrhů, hlasování dle jmen a dlouhé české řeči, jimž p. Chlumecký za všeobecného posměchu nesměl rozuměti a jež nejvyššího rozpjetí dosáhly dne 12. června, kdy zejména přičiněním dra. Dyka schůze skončila až o půl druhé v noci — a obstrukce dosáhla v tomto případě úspěchu: parlamentární svoboda slova byla uhájena. Hlouček poslanců, jmenovitě pp. Brzorád, Dyk, Pacák, Sokol, Šíl, Šamánek konali tu poctivě své povinnosti a všem jim patří opravdové uznání.

Tím je však trapnější, že obstrukce se súčastnil jen nepatrný zlomek naší delegace. Kde zůstal p. dr. Herold, jejž přece obstrukční řeči punktační vynesly na povrch? Zde přece mohl dobře vystřídat některé unavené kolegy, mohl třeba desetkrát po česku opakovati svůj referát o berní reformě z nedávného sjezdu měst, mohl tu mluviti půl dne i den, věcně i nevěcně, a nikdo by mu byl proto ničeho nevytýkal, naopak. Že se obstrukcí ruší styky? Jaké pak styky? Či snad opravdu dr. Herold myslí, že politika je spíše věcí styků, než síly a moci? A kde zůstal nejvážnější polyhistor p. posl. Adámek, odborník ze všech živnostenských a řemeslnických sjezdů, jenž mohl sebrati a vybrati nepřehledné moře svých tištěných a do tisku připravených odborných statistických dat a zaplavovati jimi parlament třeba několik dní a nocí. A červený radikál dob drahně minulých, nynější roudnický purkmistr, p. Špindler? Mohl aspoň tu uplatnit své články z „Podřipanu“ a přednášeti na př. svou celou serii důkladných pojednání: „Trampoty koalice“. To by jistě vydalo na řádný počet hodin. A co ostatní pánové? Pan prof. Kurz je asi — nenahraditelným v nádopisné výstavě, ale pp. Teklý, Schwarz, Kaftan a j. více méně odbor-

Digitized by Google

níci? Dr. Kramář by rovněž mohl ve svých výborech udeřiti již na důraznější a citlivější struny. Je patrno, že máme ještě důkladnou obstrukční náhradní zálohu, při níž se těšíme, že posud šetří silami pro nové a jistě tužší půtky, ale že se jistě nešetří dnes z t. zv. „státnické zdrželivosti". Je přece nemyslitelno, aby pánové se dali vésti svou „státnickou zdrželivostí", jakou se někteří na věčné časy tak smutně proslavili při pohnuté scéně za známé německé řeči hr. Thuna na českém sněmu, a že by tak chtěli rozbíjet opoziční šiky a demoralisovat veřejné mínění. Vždyť přece dobře vědí, že v započaté obstrukci je angažována čest strany, čest oposice, národa, toho národa, jehož jméno dost často berou nadarmo, a že nic není hroznějšího a více ponižujícího než selže-li obstrukce. Sebe menší chabost nebo nedůslednost se krutě vymstí a snad nebudou proto již příště v „Národních listech" obligátní zprávy: „Klub se usnesl, vyzvati všechny pp. poslance co nejdůtklivěji, aby byli přítomni atd." Konečně kontrola veřejnosti je vždy dobrá a hlouček radikálních poslanců může být ujištěn, třebas byl v klubu v menšině, že za ním stojí celá váha a důraz nejagilnějších a nejpružnějších živlů politických a veliká převaha všeho poctivého veřejného mínění.

A je třeba býti tím více na stráži, poněvadž máme opravdovou obavu, že se od obstrukce ustane za zcela nepatrné a skoro nic neznamenající ústupky. „Nár. listy", téměř oficielní orgán klubu, přinesly zprávu, že *některými* poslanci českými prý se dalo důvěrně na jevo, jakmile berní předloha bude odstavena a na denní pořádek dán rozpočet a volební oprava, že *obstrukce se zastaví*. „Nár. listy" ze dne 19. června již oznamují: „(Poslanci) dosáhli, čeho se domáhali: odstavení berní reformy a položení rozpočtu na denní pořádek." Patrně tedy stojíme již před hotovým faktem, — před skutečným *zastavením taktiky obstrukční* za splnění požadavků více formálních než positivních, za prosté zachovávání parlamentárního řádu jednacího.

To ovšem dle našeho názoru není ani takticky správné, ani politicky šťastné. Význam delegace české a české oposice vůbec tím zvláště nestoupl. Politický náš prestige zůstal na téže výši a tím i posavadní námaha obstrukční se skoro ztratí. „Požadavky", kterých Mladočeši „dosáhli", byly by přece se dostavily samy sebou, nutnou logikou všech okolností a jako hotový důsledek taktiky obstrukční a proto mělo se od obstrukce jednou započaté a ve schátralých a nejistých poměrech parlamentárních vítězně vedené, upustiti pouze za splnění některých neskonale *vyšších*, opravdových a do velké míry i *positivních* požadavků, na př.: zřízení druhé české university, vzetí do státní správy vídenské školy Komenského, nebo matičního gymnasia v Opavě a pod.; „*České noviny*" navrhovaly všeobecnou amnestii politických vězňů a zrušení výminečného stavu, ač i toto jsou postuláty rázu opět více negativního. Je ještě řada jiných a bylo věcí poslaneckého klubu ujednotiti se na některých z nich a v případě odmítnutí na obstrukci pokud možno setrvati. Vždyť konečně všechno to nejsou než prosté *povinnosti* vlády vůči našim kulturním, politickým atd. potřebám a plnění jich žádným udílením privilegií nebo milosti, nýbrž jedině a jedině poctivým konáním *spravedlnosti*.

Tu jsme však u principu obstrukce a u úkolu české delegace na říšské radě vůbec.

Úkolem české delegace ve vídenském parlamentu v prvé řadě a koneč ně i výhradně jest dokázati hmatavě a nade vši pochybnost jasně *nepřirozenost* této instituce vůbec, naprostou nemožnost plodné, zdravé a životné zákonotvorné a zákonodárné činnosti. Poslanci naši musí si proto vždy a všude b ti jasně vědomi, že v tomto nynějším parlamentu jsou usque ad, do *určité*,

Digitized by Google

dohledné doby, dokud totiž tento důkaz v jeho matematické přesnosti a železné logice neprovedou. Tato činnost na první pohled negativní, rušivá, jest skutečnou prací tvůrčí a positivní, poněvadž jedině z trosek dnešního centrálního parlamentarismu mohou vzejíti nové moderní útvary konstituční, přirozenější a schopnější života a zdravého vývoje.

Poslanci naši podruhé musí si býti dobře vědomi výminečnosti dnešních poměrů a toto vědomí nesmí mizeti ani u naší žurnalistiky, ani u lidu. Výminky u nás a vůči nám stávají se pravidly a naopak pravidla výminkami; výminečný stav jest skoro již stavem normálním, výminky zákona spolčovacího, shromažďovacího, tiskového, stávají se pravidly; parlament je výminečný, berní zákony jsou výminečné, sněmy zemské se již pravidelně nesvolávají, nebo na krátkou dobu a j. a j., náš celý stav vůbec je stavem posud nehotovým, výminečným, zkrátka i ve všem všudy potkáváme se s pravidelnými důkazy naprostého odporu a zásadně odmítavého, promyšleného a jednotně vedeného systému.

Proto nutným a jedině úspěšným prostředkem parlamentární taktiky české delegace na říšské radě naproti těmto dvěma faktům jest — obstrukce! Je tím dána i její všechna legalita, oprávněnost a konečný její hotový a vyslovený princip zní: Proti zásadnímu nepřátelství zásadní obstrukce za každou cenu, a dále: Může-li býti jinde za pravidelných, normálních poměrů konstitučních a parlamentárních obstrukční taktika opozičních stran zjevem výminečným, musí býti u nás v poměrech výminečných a abnormálních obstrukční taktika české delegace zjevem téměř pravidelným.

Dnes ovšem nelze posud mluviti o podobné skoro pravidelné obstrukci; tato předpokládá především dostatečný počet schopných lidí, konajících ji z nejhlubšího přesvědčení o její nutnosti, tedy opravdových, a po druhé i pochopení a dostatečné, vědomé opoziční hnutí v lidu.

Co však již dnes od mladočeské delegace můžeme a musíme žádati jest, aby její opposice byla vědomá, chtěná, čistě účelová, čili, aby stále sama vyvolávala konflikty, rozpory, srážky a krise, vždy opírajíc se o připravené hnutí opoziční v lidu, především i o silné hnutí dělnických tříd vůbec, aby ve vhodné chvíli pokaždé nalehla vší prudkostí a vahou organisované, hotové a neúmorné obstrukce a činila parlamentární práci vůbec nemožnou, a donucovala vládu za vládou k demissi, dokazujíc tak nemožnost trvání nynějšího systému vůbec. Za rozháraných a do budoucnosti tím beznadějnějších poměrů politických v Rakousku stal by se parlament proti takovéto opposici bezmocným, a po druhé takovéto vedení opposice by vedlo i k uzdravení všeho politického života u nás. Mladočeská delegace je k takovéto taktice povinna, a je-li opravdu silna a schopna, také k ní sama sáhne, zkrátka, přejde již z politiky staré, čistě obranné, k politice modernější, opravdové politice aktivní, výboje, útoku, slovem nastoupí již cestu skutečného politického boje a provede sama, resp. její členové, i první nutné důsledky: každý, kdož tohoto boje ať fysickou přítomností nebo vnitřní neschopností nebude se moci súčastniti, složí mandát, aby na jeho místo vstoupila síla schopnější. Musíme si ovšem všichni býti vědomi, že tento postup a jeho rozvoj musí jíti ruku v ruce s ustavičným stoupáním opozičního ducha, uvědomění a organisační mohutnosti a hotovosti lidu, že povede ve svých koncích až k obstrukci opravdu a bezvýminečně zásadní, prostředkem jíž by se přešlo k novým útvarům, lepším a života schopnějším. To ovšem již česká delegace ve svém nynějším složení neprovede a provésti přirozeně není schopna.

Staré Rakousko prožívá znovu dobu těžkých vnitřních krisí: z dola

Digitized by Google

i s hora. Tajný spolek několika velkostatkářů pro volební reformu, t. zv. „Subkomitét", vyjmutý z působnosti § 285. tr. z., vypracoval konečně na svatodušní svátky po 25 schůzích návrh volební opravy. Umírající koalice nemohla si postaviti markantnějšího pomníku hanby, lépe vtěliti svoji lakotu, spáchati horšího zločinu na právech lidu a vyvolati větší provokace jeho. Návrh ku starým kuriím přidává dvě nové, kurii malopoplatníků s 34 poslanci a kurii dělnickou s 13 poslanci. Dělnictvo zemědělské velkostatkáři vůbec ignorovali. Tak by byli v Rakousku státní občané devatera druhu a vedle toho by zbylo ještě 1,817.724 mužů, jež plní stejně své povinnosti, opět vyděděnců, pariů, občanů titulárních. Vše to a jiné ještě, co v návrhu přichází, je prostě logický nesmysl a sociálněpolitická nemožnost. K historii rakouských volebních oprav přirostl důstojný pendant. Dle „Neue Revue" byl první volební systém v Rakousku, všeobecné a rovné právo hlasovací, zřízen v 1848 revolucí; již 7. března 1849 byl ústavní sněm násilím rozehnán. Místo všeobecného práva hlasovacího zavedeno volební právo dle poplatnosti berní, ale ještě bez rozškatulkování v kurie. Po dvou létech byla i tato ústava zrušena rozhodnutím koruny a 8 roků se vládlo bez parlamentu. Porážka Rakouska v Italii a finanční krise let 1860 přivedly k životu novou říšskou radu, sestávající ze jmenovaných poslanců. Říjnový diplom z r. 1860 utvořil opět jen na základě rozhodnutí koruny volené zastupitelstvo; toto ustoupilo opět následkem zplnomocnění koruny únorovému patentu z r. 1861, v němž poprvé vystupuje systém kuriátní, jenž trvá až po dnes. Volby do říšské rady byly nepřímé prostřednictvím zemských sněmů a teprve r. 1873 provedla ústavácká strana pomocí čirého násilí přímé volby do říšské rady. Tak se vyvíjelo volební právo v Rakousku.

Volební oprava byla „prvním a nejdůležitějším" úkolem ministerstva Windischgrätzova, ale to ji nesplnilo. Což zbývalo než — demisse a odstoupení. Poněvadž však se žije z malichernosti a pro malichernosti, padlo ministerstvo vlastně formálně pro mizerných 15 stovek na slovinské gymnasium v Celji, jež lakomost levice nechtěla povoliti, bojíc se tu o svoji „národní državu". Dnes již toto ministerstvo náleží historii; jediné, co dobrého vykonalo, jest jeho demisse a smrt. Žádný poctivý demokrat nebude pěti nad ním nekrolog; nebylo věru v Rakousku horšího a jalovějšího systému než tohoto koaličního. Po 19 měsíců nebyl s to svésti jedinou reformu. Jsou to plné dva roky zmrhaného času a statisíce zmrhaných peněz. Kabinet minulý nejen že v celku nevyplnil svého poslání: opravu volebního řádu, ale ani jeho jednotliví členové nesvedli ničeho. Plenerova berní reforma se ztroskotala, Schönbornova oprava trestního zákona se ztroskotala, rolnické předlohy hr. Falkenhayna uvízly ve výboru, na letošní rok není ještě ani rozpočtu; Madeyski vykonal aspoň něco: zaopatřil své neteře, a Wurmbrand pomohl svojí „akcí" sestátňování drah burse a nejvíce vídeňskému bankéři v. Taussigovi k statisícům. V jedné věci však bylo toto ministerstvo historie přece silné, úžasně plodné a tvůrčí: bylo to ministerstvo výminečného stavu, persekuce, nesčetných konfiskací, zákazů schůzí, rozpouštění spolků atd.; zde vykonalo opravdu práci nadlidskou a pojistilo si na vždy jeden list v černé knize Rakouska.

Parlamentní konjunktury se mění jako v kaleidoskopu, německá levice, strana, jež se živí bursovními praktikami a tyje jen ze státních spekulací, státních sinekur a stříhá kupony státních papírů, hraje zas před veřejností komedii a „vystoupila" ve vší formalitě z koalice, která se rozpadla v atómy. Na jeviště přišlo „zatímní" ministerstvo úřednické, skoro samých odborných šéfů, se „zatímním" předsedou hr. Kielmannseggem, býv. místodržitelem dolnorakouským a důvěrníkem „opoziční" levice. „Zatímní ministerstvo

Digitized by Google

úřednické", — to je opravdu nový a zajímavý útvar a těšíme se již. Rakouská byrokracie má u nás — dobrý zvuk! Ale stín nedůvěry přece nás neopouští; může se státi, že „zatímnost" tohoto ministerstva se protáhne třebas na 5 let, a že strany budou si vůči němu „ukládati reservu", poněvadž asi dle blízkého nás vzoru bude se hezky konstitučně skrývati za palladium: „Mám za povinnost setrvati, dokud důvěra . . . atd." Očekáváme proto, že mladočeská delegace se poctivě postará o jeho skutečnou a krátkou zatímnost a o povolání nového skutečného ministerstva parlamentárního, s nímž by byl možný politický boj. A na všechny další útvary a nové kopulace starých stran s úsměvem a ironií můžeme hleděti ze zásadních výšin moderního opositního Čecha. My víme předně, že v tomto parlamentu starého Rakouska mimo několik jednotlivců nemáme spojenců — ty máme mimo něj, v mladém Německu, v mladém Polsku, v mladém Slovinsku atd. — a víme po druhé, že proti těmto lidem zde budeme budovati nesmiřitelný odpor. A toto vědomí nám stačí pro všechny převraty, podvraty, krise a kompromisy.

Řekli jsme již dříve, že provádění obstrukce předpokládá i novou intensivní činnost v lidu. Tato práce ovšem nemůže ležeti na bedrách říšských poslanců. Zde je nutna důkladná dělba práce. Pokrokový směr povinnost svoji již koná. Ale kde je zase výkonný výbor mladočeské strany? Kde jsou dnes, skoro po roce, realisována všechna usnesení nymburského sjezdu, který přece nebyl sehnán pro parádu a odhlasování důvěry? Snad nezaspí tento pořád jaksi imaginerní výbor vůdčí strany politické dokonce obstrukci?

Je nutno přece, aby se jeho organisační odbor důrazně zbrcoval, aby se v něm seskupili rozumní, otevření a pracovití lidé z mladočeského tábora, kteří by vstoupili v okamžité spojení s politickými kluby, se vzdělavacími besedami a pod. a starali se o to, aby nejméně každou neděli a svátek byly po obcích, městech a okresech řady schůzí, vzdělavacích, instruktivních, protestních, důvěrných i veřejných atd., pro něž by obstarával material a kde třeba, posílal i věcné a vzdělané řečníky. Či je odsouzena strana mladočeská již věčně k tomu, aby byla primitivní?

Nezapomeňme letos nikde na Husův den 6. července, připravujme se na dny královských reskriptů, a na dobu volebních schůzí, jež jsou vyňaty z působnosti zákona shromažďovacího a na nichž lze volně mluviti. Užijme zejména této doby do krajních konsekvencí; svolejme nesčetné řady schůzí, podrobme každého kandidáta nejžíravější kritice, aby výsledek voleb opravdu znamenal něco již jen svými osobami.

Zaznamenáváme jeden útěšný zjev vnitřního politického života poslední doby: Sjezd celé řady měst ze zemí koruny české na podnět Prahy ve staroměstské radnici, jenž debatoval o Plenerově berní předloze a vznesl protest proti ní. Sjezd se usnesl na častějším opakování podobných sjezdů. Očekáváme, že se tak stane, ale i více, že se tohoto nad jiné důležitého principu sjíždění se, poznávání, společného rokování a poučování chopí konečně i všichni ostatní činitelé naší politické a samosprávné organisace.

Tím sklíčeněji však zaznamenáváme jiný zjev: mravní a společenský a tím i politický bankrot nynějšího vedení lidové strany na Moravě, pohanu všech skutečných a upřímných lidovců a trapné sklamání všech těch, kteří od lidové strany, tedy přede vším od jejího vedení očekávali obrodu politického a sociálního životě na Moravě. Uvítali jsme založení „Lidových novin", svolávání sjezdů lidové strany, všechen ten na Moravě nový a mnohoslibný ruch, ale zatím je patrno, že miasmata lenosti a lhostejnosti rozežrala i organism lidové strany, jejíž vedení bylo na nejlepší cestě ji dobít — kompromisem

Digitized by Google

se stranou konservativní a klerikální. Již možnost takovéhoto kompromisování u lidové strany jest něčím naprosto absurdním, čistě protismyslným. Jak se mohou jen zásady spojovat, pokrokové s konservativními a zpátečnickými? To je prostě nemožné, poněvadž jakmile určitá zásada se může spojit se zásadou přímo opačnou, není již zásadou, ale bezcharakterností. A proto se tu musíme dívat na věc s jiného stanoviska. Lidová strana na Moravě pravda existuje a má řady poctivých a pracovitých stoupenců. Tito nekompromisovali — kdo kompromisoval, jsou nynější vůdcové strany. Tedy obchodovaly tu osoby s osobami a věc je tím trapnější, že pohnutkou byly — osobní zájmy. To však dokazuje další: Ti lidovci, konservativci a klerikálové, kteří se chtěli spojovat, jsou lidé téhož rázu. A kdyby se byli spojili a dohromady táhli, bylo by konečně dobře. Lidová strana by se byla dříve zbavila lidových šosáků, byla by se znovu konstituovala a obrozovala novými, opravdovými lidmi mladší generace, jichž je již dosti, a se dala do nové, samostatné a účelné práce mezi moravským lidem.

Tento opravdu nezasluhuje, aby znovu byl politicky demoralisován i „lidovými" vůdci, Morava nepotřebuje kompromisů, ale silných, samostatných individualit, jak jednotlivců, tak stran.

Šly pověsti, že ve Vídni bude zaveden pro dělnické hnutí výminečný stav. Nebyl a jistě nebude. Vláda se bojí, poněvadž ví, že socialní demokraté nejsou jako Mladočeši, že by ho dovedli nejen nést, ale i využíti, že by se nespokojili konfiskovaným manifestem.

Zahraničné rozhledy (v čísle příštím.)

Hlídka hospodářská.

Nejdůležitější událostí v naší české domácnosti byl sjezd českých měst ze zemí koruny České v Praze 26. května t. r. Podnět k němu byl hospodářský — účinky berní reformy na hospodářství obecní — význam jeho jest více politický. Města (a stejně i okresy) uhražují dosud výdaje, příjmy obecního jmění nekryté, přirážkami ku přímým daním státním (dani gruntovní, domovní, výdělkové a příjmové). Dle berní předlohy, která právě v parlamentě se projednává, má se výnosu nové osobní daně důchodové užiti částečně ku slevě na dosavadních daních přímých a nemá se na novou daň ukládati žádných přirážek, začež má se z výnosu jejího jistý obnos ponechati k použití zemím, okresům a obcím.

Snížením dosavadních daní přímých zmenšuje se základní suma pro vybírání přirážek autonomních a náhrada za to berní osnovou poskytovaná jest zhola nedostatečna (pro země koruny České obnášela by dohromady asi 1 milion).

Pozvala tudíž Praha 130 měst v zemích koruny České ku sjezdu, aby resolucí k říšské radě domáhala se změny berní osnovy, ovšem s výhradou právního stanoviska, dle něhož ukládání a úprava berní náleží jedině sněmu král. Českého, a stanoviska, že změna berní soustavy nemůže býti racionelně provedena, neupraví-li se současně bernictví zemí a svazků samosprávných.

Zmenší-li se přirážková basis snížením daní (zejména reálních), zvýší se ovšem za to procento přirážek, a výsledek pro poplatníka i pro obce bude stejný, ať platí z většího základu menší procento, anebo z menšího vyšší procento; potřeba obcí přece nějak uhrazena býti musí. Avšak pravý — politický — význam sjezdu spočívá v tom, že sjeli se zástupcové měst ze všech zemí koruny České (z Moravy přítomni byli sice jen zástupcové Kojetína, Frenštátu, Rožnova a Bělence, ze Slezska Klimkovic a Hrabyně) poprvé ke společnému jednání o společné záležitosti a že společně dali výraz právnímu přesvědčení svému o státoprávní samostatnosti zemí těchto. Dr. Peták (Plzeň) pak přímo vznesl prosbu k obci Pražské, aby také v jiných důležitých otázkách hospodářských, samosprávných i poli-

Digitized by Google

tických města česká ke společným úradám svolávala — a my, souhlasíce s tím, přáli bychom si dokonce, aby zřízen byl trvalý spolek měst českých ze všech zemí koruny svatováclavské pod statutárním náčelnictvím dočasného starosty obce Pražské. Instituce podobná jest na základě zákona spolčovacího úplně možna a prospěla by beze vší pochyby velice. Zůstavujeme si o věci té jednou obšírněji promluviti.

I jinak byl uplynulý měsíc bohat na sjezdy. Ve dnech svatodušních konal se v Praze všeobecný sjezd mlynářstva rakouského — vzpomínáme si, jak hned se dělnictvu našemu vytýká beznárodnost, kdykoli se k hájení společných zájmů se soudruhy jiných národností sdružuje — jehož místy velice bouřlivé jednání skončilo přijetím resoluce, aby mlynářstvu zmenšeny byly příspěvky k úrazovému pojišťování utvořením zvláštní skupiny úrazové, aby mlynářstvo přijato bylo do zvláštní berní společnosti (rovněž úleva berní), aby t. zv. mlecí řízení úplně bylo zrušeno, aby nedělní klid pro mlýny úplně byl odstraněn (jaké to povznesené stanovisko sociálně politické!), aby spotřeba mouky státních ústavů, armády atd. uhrazovala se výrobky domácího průmyslu mlynářského (mělo se také říci: z domácího, nikoliv uherského obilí), aby zřídil se při ministerstvě obchodu zvláštní poradní sbor pro záležitosti mlynářské a pod. Tedy všemožná opatření na zvelebu průmyslu, snížení dávek atd., ale nedělní klid pro dělnictvo, třeba obmezený, nikoli.

Řemeslnictvo moravské sjelo se dne 26. května v Mor. Ostravě, aby žádalo zamítnutí berní předlohy, rozdělení dosavadních komor obchodních a živnostenských, zřízení nucených pokladen nemocenských pro zaměstknavatele, opravu řádu živnostenského, zákaz práce štukverkářské, zavedení všeobecného přímého práva hlasovacího — až na poslední, celkem známé požadavky maloživnostnické.

Po vídeňském sjezdu řeznickém (jemuž dal Lueger jako úřadující náměstek purkmistra vídeňského přednost před schůzí Schulvereinu) následovati bude koncem t. m. v Praze sjezd řeznictva a uzenářstva českého. Tak zv. prozatímní zvýšení cen masa v Praze, nastalé v roce jubilejní výstavy, oblažuje spotřebitelstvo pražské do dnes nepřetržitě, třeba že pro nedostatek píce v posledních letech nadprůměrné množství dobytka bylo na trh přiváženo; nechtějí nás dodavatelé naši letos oblažiti zase masovou přirážkou národopisnou?

Tyto dni založen v Praze nový vývozní spolek cukerní za příkladem podobných spolků v Londýně, Magdeburku a Hamburce. Účelem jeho má býti zastupovati společné zájmy rakouského obchodu cukerního naproti cizině, určovati podmínky nakupování a prodeje, kompensovati a likvidovati běžné závěry mezi členy spolku a vůbec hájiti zájmy rakouského obchodu cukerního doma i v cizině.

Změna osobních sazeb, vládou na c. k. státních drahách zamýšlená, doznala následkem porad v květnovém zasedání státní rady železniční odročení. Korporace tato navrhla vládě na místo původně stanovených jednotek 1·4, 2·4 a 3·9 kr. za 1 km v III., II. a I. třídě jednotky 1·25, 2·50 a 3·75 kr., jak jsou zavedeny také při některých drahách soukromých. Rozdíl mezi oběma odchylnými návrhy činil by ročně 1·2 milionu zlatých — jelikož vláda trvá na původně vypočteném přebytku příjmů (2·4 milionu zlatých), zdá se, že zůstane při sazbách vládou původně navrhovaných. Že soukromé dráhy rády použijí příležitosti, aby příkladu státních drah na svých tratích následovaly, rozumí se samo sebou.

Proč vláda, aby mohla zvýšiti platy nižšího úřednictva státního, sahá ke zvýšení železničních tarifů právě pro osobní dopravu, jest nepochopitelno. Veškeré dopravní příjmy státních drah v r. 1894 obnášely přes 82¼ milionu zlatých, z tom příjem z osobní dopravy toliko něco přes 21 milion zlatých, tedy asi

Digitized by Google

čtvrtinu. Sebe menší zvýšení některých sazeb pro dopravu zboží hromadného bylo by žádaný obnos třebas několikrát nahradilo, aniž by se o poškození průmyslu nebo obchodu mluviti mohlo. Jsouť ku př. závody na drahách rakouských, které toliko za dopravu uhlí ročně o 70 a více tisíc platiti musí než konkurující s nimi podniky na levnějších drahách státních. Zlevnění sazeb nákladních pocítí a užije velkovýrobce, velkoobchodník neb speditér; nikoliv konsument. Rovněž nedotkne se konsumenta nepatrné zvýšení sazeb — a přece i toto zvýšení při milionech tun dopraveného zboží vynese více než mnohá značnější zvýšení sazeb osobních, které cestující u nádražní pokladny ihned a nelibě pociťuje.

Obecná nespokojenost, která ozvala se ve veřejnosti na zprávu o zvýšení sazeb jízdních, měla ostatně již v zápětí, že na nejmenších vzdálenostech od (1—15 zamýšlená změna byla odvolána a že i při nové úpravě pro tyto nejkratší jízdy vše zůstane při starém.

Z téže zprávy státních drah vyjímáme ještě, že v r. 1894 na c. k. státních drahách dopraveno bylo 39,989.183 osob a 21,444.271 tun, že dopravní výdaje obnášely 36,800.690 zl. a dopravní přebytek 28,472.645 zl. a že základní kapitál drah státních zúrokoval se v r. 1894 2·77%.

Dne 26. t. m. koná se v Londýně pátý mezinárodní kongres železniční; jednati bude se také o reformě železničního času zavedením počítání čtyřiadvacetihodinového od půlnoci k půlnoci, jak je tomu již od r. 1893 v Italii. Není pochyby, že by počítání 24 hodin místo dosavadních 12 po příkladu železničních řádů jízdních i v obecném životě zdomácnělo.

Nedávno sestavena byla statistika účinků našich smluv obchodních z r. 1891 na poměry našeho zemědělství, průmyslu a obchodu. Obraz málo utěšený. Zemědělství našemu snížená agrární cla německá nic neprospěla, vývoz obilí našeho klesl nesmírně: export žita bezmála přestal, export pšenice obnášel dříve 6·8 mil. zlatých, r. 1894 1·6 mil., kukuřice před smlouvami 4·4 mil., loni jen 0·5 mil. zl. Drží se toliko ječmen a slad, a i těm hrozí veliká konkurence, vládou německou úsilovně podporovaná. Stoupl toliko vývoz dobytka (r. 1894 96·8 milionů zl.) a vajec (r. 1891: 16 mil., r. 1894: 37 mil. zl.). Veškeru svou výrobu obilí spotřebujeme bezmála sami, a spotřebovali bychom ještě víc, kdyby neutěšené hospodářské poměry ohromné většiny obyvatelstva nenutily obmezovati se na spotřebu co nejmenší.

Rovněž vývoz tovarů snížením některých cel v zemích smluvních malého došel rozvoje (zboží skleněné, ozdobné, damské klobouky, zboží železné, barvy); vývoz celé řady jiných tovarů klesl (nábytek, papír) od r. 1891 téměř o 21 mil. zl., kdežto hlavně slevou některých celních položek našich stoupl dovoz cizích fabrikátů (z Anglie, Německa, Švýcarska) v téže době bezmála o 63 miliony zl., dosáhnuv r. 1894 obnosu 348 mil. zl., o 70 mil. zl. více než r. 1878. Následkem toho aktivum tržní bilance naší, které v r. 1891 obnášelo 173 mil. zl., kleslo ve 4 letech na 87 mil. zl. a klesá i v nynějším roce neustále. Mnoho jsme obětovali a nic nezískali, leda nespolehlivé „přátelství“ politické.

Praha, 15. června 1895. — o —

Digitized by Google

Český mystik a symbolista.

Napsal F. V. Krejčí.

„Je smutna duše má a plna vůně toskné,
má myšlenka je voskovici světla mdlého,
jež v těla svicnu nečistém se třesouc leskne
na oltář věčný postavena Neznámého."
Ot. Březina: Tajemné dálky.

Z šedých vod bezvýznamné a prostřední veršové produkce vztýčil se před námi vysoko nový umělecký zjev. Zjevení bych mohl skorem říci, neboť verše Otokara Březiny přinášejí nám skutečně z nekonečných „tajemných dálek" celé nové světy cítění, celé nově vydobyté perspektivy do hlubin moderní duše, skvoucí a vonné kořisti z dalekých končin krásy, kam vkročila posud noha jen několika málo umělců. Osamocen a nevšímán rostl v odlehlém ústraní talent, který stělesňuje v sobě nejvyšší bod, k němuž v jistém směru — jejž dále chci karakterisovati — naše poesie dospěla. Nemnohé, sem tam roztroušené jeho básně ve „Vesně", „Nivě" a „Rozhledech" nedaly dobře zkoncentrovati rysy jeho fysiognomie v jediný obraz, dnes však, kdy předstoupil s prvou svou knihou „Tajemné dálky", (té zvláštní odlišné úpravy knížek z nákladu Moderní Revue) jest úkol tento kritice umožněn. A řeknu také hned, že se jí málo kdy naskytnul případ krásnější a vděčnější. Nejde zde jen o příjemnou povinnost, uvésti mladého básníka z jeho zákoutí nahoru do sálů, kde se udílejí vavříny, ale již zabývati se takovýmto uměleckým zjevem, který je až do poslední nitky individualitou svou vlastní a hlubokou, odhalovati spletitou síť cév v této duši, cév, v nichž každá krůpěj krve svítí purpurem ryzí uměleckosti a jest zároveň krví života, jeho záchvěvů, snů a bolestí, hledati v tom všem a konstruovati pevnou kostru, která celý organism nese — to všecko je pro kritika, psychologa a analytika bohatou pastvou a duchovní rozkoší, od níž je těžko se mu odtrhovati. Jest v tom, pravda, trochu toho, co vyjadřuje poněkud paradoxní slovo Goethovo „höchst selbsüchtig", před nějakým časem jako argument proti moderní kritice vytažené. A také pravda, že kdybych se pokusil sebe jasněji vyložiti psychologický a umělecký karakter básníka tak složitě a širokému obecenstvu tak nepřístupně cítícího a představujícího, neučiním ho tomu obecenstvu o mnoho bližším, neboť zde jsou propasti, které nemůže žádné logické porozumění překlenouti, poněvadž znamenají naprostou si cizost života a povah od nejvyšších idejí až k poslednímu záchvěvu fysiologickému. Otokar Březina nemůže se nikdy státi básníkem pro veliký dav. Té mši, kterou obětuje v chrámu umění (viz bás. „Umění" v „Tajem. dálkách") bude přítomen vždy jen úzký kroužek spolucítících, ale ti ji za to naslouchati budou se zbožnou účastí. A těm platí především moje následující stránky, v nichž se pokouším přeložiti do kriterií a schemat psychologicko-analytické kritiky to, co ve verších teče jako proud čisté, vřelé krve, vytrysklé z ran, které básníkovi zasadil život, (jak mu sám povídá v jedné z básní:

„Když slunce zpívalo, tys na svůj nástroj nesáh,
jen pod mým bodnutím krev tryskla tónů tvých . . .").

Digitized by Google

krve, která v sobě obsahuje všecky nejvonnější essence jeho vysoké a vzácně umělecké bytosti.

* * *

Chci se pokusiti cestou rozboru vyhledati tahy, z nichž by se dal sestaviti portrét tohoto básníka a to počínaje povrchem, totiž zevnějšími uměleckými jeho prostředky a konče skrytou psychickou kostrou, která celou tuto poesii nese.

Jediné nahlédnutí do básní Otok. Březiny stačí k poznání, že jeho řeč, dikce je složitá, bohatá, elitní, raffinovaná. Prostší čtenáři budou vždycky vrtěti hlavou nad verši jako jsou na př. tyto:

„Že pigment zřítelnic ti vnitřní požár prožíh,
stín, řetěz kroků tvých ti rozlomil a sňal
a v duše komnatách na myšlenky tvé ložích
mou spoután hypnosou se položil tvůj žal?"

Tato subtilnost jazyka i rozličné jiné vlastnosti jeho slovníka, na př. záliba v exotických výrazech, v terminech spadajících do pathologie anebo zas do katolické liturgie — to všecko ukazuje na dekadenta. Totiž v širokém smyslu toho slova, dnes již poněkud pohodlně vykládaném a zneužívaném. — Ale již pouhé toto pozorování dikce ukazuje určité a význačné rysy individuelní, které básníkovi v této široké kategorii vykazují osobité jeho místo. Sem patří především ten jeho extatický, posvátný tón, připomínající modlitbu nebo chrámový hymnus — k tomu nemají obyčejně dekadenti dosti vzmachu a síly. Pak bych sem počítal jistý zvláštní živel v jeho slovníku, totiž užívání výrazů z exaktních věd, zvláště z fysiky, chemie, astronomie a fysiologie, na př.:

„Zda v pánvích západů vyhasly hořících jantarů víry
zlat zelený var na popel spálených duh,
a půlnocí svit, jenž modrými parami síry
mlh závoje bílí a hází na zčernalý luh? (Taj. dál. str. 27.)

Anebo:

„Když náraz věčných sil mou duší zpěněn vřel
hnán tíhou zničení a galvanismem bolu,
jenž mlnem žíravým se střebe v život těl
a zemí obíhá od pólu krouže k pólu, atd." (Taj. dál. 24.)

Tato řeč sama již dává hádati, že tu máme činiti s poesií pro lidi, jejichž mozky jsou přeplněny detaily ze všech oborů vědění a které naučila mnoholetá zvyklost analysy a víry ve všemohoucí fakta viděti svět jen ve světle těchto výtěžků moderní vědy. Karakteristickým pro Březinu jest však, že tento exaktní, řekl bych učený živel jeho slovníka jest prokládán živlem zcela protichůdným, totiž výrazy jako Neznámo, Tajemství, Mlčen, Nejvyšší, Věčné, ukazující k bezprostřednému, intuitivnímu nazírání mystickému. — A třetí ještě osobitý rys Březinova výběru slov: časté opakování slov ukazujících na dálné perspektivy prostorové a časové, zvláště pomocí plurálů, jako na př. dech jiter zemřelých, dálka staletí, žel posledních soumraků, staleté hymny budoucích lesů, vůně zhaslých jar a p. — Z toho všeho tká Březina to čarovně třpytné, nanejvýš jemné a spletité předivo své básnické dikce, do níž jako do jednoho flakónu slévají se essence všeho nejsubtilnějšího a nejvybranějšího, co v sobě chová tajemná hra sil kosmických i psychických,

Přicházíme k verši a rhytmu. V tom ohledu spadají básně Březinovy do dvou různých kategorií. Jsou tu předně — a ty jsou pro nás nejvýznačnější a tvoří hlavní jádro jeho prací — básně rythmicky a v

Digitized by Google

šově těsně zapjaté, démantově tvrdě a špičatě tesané a sečleněné. Nejmenší porušení jediného slova zkazilo by tu často celek. To jsou ty básně nádherherného toku a velebně plynoucí rhytmické hudby, svádějící při četbě přímo k hlasité recitaci, z nichž jmenují jen: prolog k Tajemným Dálkám, Moje Matka, Mrtvé mládí, Přátelství a zvláště Motiv z Beethovena, formálně i náladově jeden to z nejvyšších bodů české poesie vůbec. Nemohu si odepříti, abych z něho necitoval alespoň počátek:

„To z dálky staletí van tichý v tvář mi nedých,
tvých tónů byl to hlas pod okny duše mé,
jenž na mne volal: Pojď a v svitu září bledých
a v zlatém dešti hvězd se koupat budeme.

Spí vůně v zahradách a blankyt na jezerech,
zor příštích andante do poupat zavřel květ,
spí písně v teple hnizd a v dálek pološerech
vír barev zpěněných kles' ke dnu tich a šed" atd.

Karakteristické pro Březinu jsou rýmy jako: nedých — bledých, duše mé — budeme, anebo jinde: pocit — procit, do žil — ožil, zasech — klasech, žlutích — utich atd. Jak viděti, rýmuje rád podstatná a přídavná jména s některými slovesnými tvary, zvláště příčestími: procit, usech, ožil, utich atd., čímž jeho jambům dostává se na konci zvláštního spádu, jakéhosi měkkého výdechu. Jen v „Modlitbě večerní" a „Znamení duše" převládají mužské rýmy, všude jinde jest ženský rým, zvláště ve zvláštním tom užívání slovesných tvarů, podstatným znakem jeho formy.

Březina jest (a to jest nepopíratelno, i kdyby nebylo u něho ani té hluboké psychické individuality, o níž dále promluvím) znamenitým talentem formálným, s neobyčejně silným smyslem pro hudbu a rhytmus, dokonce i s jistou vlohou rhetorickou. A tuto hudebnost a rhytmičnost nezapře ani tam, kde dle nejnovějších vzorů rozbíjí staré klassické formy a dává svým hluboce suggestivním obrazům psychickým houpati se na citlivě rozechvěném moři volných rhytmů. Tu jmenuji dvě Maeterlinckovsky založené básně „Vůně zahrad mé duše" a „Lítost" z Tajem. Dálek a zvláště pak „Vladaře Snů" z předešlého čísla Rozhledů. To není verš beztvárný, pouhé, malomocné, nemotorné a neporozuměné kopie, jak je u jiných našich pěstitelů volných rhytmů shledáváme — i tu všude vládnou neúprosné zákony rhytmu a hudby, i tu jest ucho posluchače nejvyšší instancí a proti té nenalezáme tu ani nejmenšího poklesku.

Jdeme-li v analysi jeho uměleckých prostředků hlouběji, zastavíme se nejprv s úžasem před jeho bohatstvím obrazů. Březina je eminentní talent obrazotvorný. Jsou dvě kategorie básníků: jedni upírají zrak především jen do svého nitra a nesnaží se než o bezprostředně přímý, nahý, nezbarvený, časem tedy i šedivý a střízlivý jeho výraz. Druzí však nedovedou vyjádřiti svět vnitřní bez viditelného světu vnějšího, každý pocit, každou myšlenku, chtějí-li ji umělecky spracovati, musí přeložiti do řeči smyslných a barvitých obrazů. Z první kategorie mohu jmenovati z dnešních našich lyriků Machara, ze druhé Vrchlického. Do této druhé patří také Březina. Není také vedle Vrchlického dnes u nás básníka, který by dovedl vyvolati takové spousty obrazů a obaliti jimi tak ideovou a citovou kostru díla. Kde najdete dnes mezi nejmladšími našimi básníky, kteří jsou téměř vesměs analytiky ve smyslu prve naznačené kategorie, některého, jenž by měl dosti dechu a obrazů na ódický tón, jaký má na př. Březinova „Modlitba večerní"? Anebo tu nevyčerpatelnost symbolistických, suggestivních obrazů dle vzorů Maeterlinckových „Serres chaudes" ve shora

Digitized by Google

jmenovaných básních s volnými rythmy? Jaká subtilnost a nahromadění obrazů v básních na př. „Návrat" nebo „Vladaři snů", jaké to spousty vynaložených na to vjemů barevných, čichových a tělových! Nejlépe se ukazuje tento specifický rys v uměleckém karakteru Březinově tam, kde obléká do tohoto skvoucího hávu obrazového jednoduché fakty životní, které se pak pod touto záplavou až ztrácejí. Tak na př. jakou řadou podivuhodných obrazů hleděl vystihnouti smutný život své matky:

„Šla žitím matka má, jak kajicnice smutná,
den její neměl vůně, barev, květů, jasu,
plod žití suchý jen, jenž jako popel chutná,
bez osvěžení trhala se stromu času.
Prach ostrý chudoby jí v tváři krásu šlehal
a řezal do očí a v slzách zánět hasil,
jak samum v závějích se v její cesty sléhal
a ve svých vlnách umdlené jí sklenul asyl. atd.

Ovšem nejde zde jen o množství obrazů, ale především o jich v ý b ě r, d r u h a j a k o s t. Poslední tyto okolnosti jsou rozhodující zvláště tam, kde se má zodpověditi otázka, do které míry je básník samostatnou individualitou, není-li pouhým eklektikem a routinérem. Pro Březinu musí zníti vždycky tato odpověď příznivě. Jeho obrazy nejsou pouhé reprodukce četby, nejsou universální, sebrané ze všech polí života i duše, nejsou virtuósní ale povrchní pouze kopie, nýbrž jsou ve svém okruhu ostře ohraničeny, chcete-li i jednostranny a omezeny, tím však zachovávají svou ostrou, svěží, osobitou vůni a přiléhají tak těsně k rysům psychické individuality, již dále se pokusím načrtnouti, že hmatáte pod jejich vlnivým tokem napjatou síť nervů a cítíte tlukot vřelé životní jeho krve. Odkládáte „Tajemné dálky" s přesvědčením, že je mohl napsati jen básník jistého, ostře kresleného karakteru, že naprosto nemohl psáti jinak, že mu jsou tyto verše ne pouze jen literárním činem, ale celým životním credem, modlitbou, výdechem celé duše. A z toku těch obrazů vztyčuje se před vámi tato mladá hluboká duše básnická s celými temnými propastmi svých podvědomých proudů, se svými mystickými extasemi, svými kosmickými rozlety, svými subjektivními ranami a žaly, jež, jak sám pěkně praví, spaluje na oltáři Umění ohněm rythmů v kadidlo básní.

* * *

Jakým způsobem překládá tedy Březina řeč života v řeč umění? Či srozumitelněji: v jaké výsledné obrazy, city a ideje přeměňují se jeho životní zažitky a vjemy? Odpověď na tuto otázku jest zároveň nárysem celého jeho karakteru.

A tu jest předem patrno: Březina není básníkem života, jeho reality, nýbrž b á s n í k e m m y š l e n k y, s n ů, i l l u s í, jedním z těch „Vladařův snů", kteří „zavěsili žití na pavučinná vlákna myšlenky, v výše snovaná v lano". Celé jeho konfiteor leží před námi v prologu k Tajemným dálkám a Mrtvém mládí, těchto dvou básních, v nichž štká tichým pláčem duše, která ve svém honu za nádhernými illusemi zapomněla ochutnati pohár života, pokud byl čas, a která svůj život položila na jedinou kartu: život myšlenky, snu.

„Žen žhavý ret mé krve vášní neroznítil"
— — — — — — — — — — — — — — — —
„Sám v tiché klausuře jsem počet žití řešil
a j e n o m nad s v ý c h s n ů j s e m z á h o n e m s e s h ý b a l,
v í c n e ž l i v ž i v o t ě j e n v m y š l e n k á c h j s e m h ř e š i l . . ."
— — — — — — — — — — — — — — —

Digitized by Google

„Mé jaro bylo smutnou elegickou písní
— — — — — — — — — — — — — — —
mé vzpomínky jsou bez barev a beze vláhy
— — — — — — — — — — — — — — —
Netoužím žízně své u žití svlažit břehů
— — — — — — — — — — — — — — —
paprsků mystických jsem v duši sebral něhu
a v chrámu Tajemství jsem klesl zadumaně.

Realita života je mu cizí — jeho realitou je vlastní myšlenka, sen. Jenže neutekl se do něho unaven hlukem a odpuzující prostředností a prósou moderního života, jako na př. Flaubert nebo Leconte de Lisle anebo u nás Zeyer — nýbrž naopak z nedostatku empirických zažitků, z bezbarvosti života, z osobní stlačenosti a osamocenosti:

„nakyslý parfum chudoby jsem dýchal záhy
a ponížených žeň jsem klidil na své líše.“

A tak stala se mu myšlenka, illuse náhradou za život. Byla reakcí proti skutečnosti a v požitku a v pýše své všemohoucnosti letěla v šílené odvaze k nejvyšším končinám myšlení a představitelnosti, až tam, kde „krev vyhrnula se z pórů ve výších strnulých odvěkým mrazem a dýchání křečovitě se trhalo v ovzduší, jímž proletují světy“. A nedivím se, že mnohému se zaráží dech, má-li sledovati básníka až do těchto závratných končin. Ale jeho fantasie pohybuje se tam se suverenním, imponujícím klidem. Sotva stačíte za ním proplétati se spletitou sítí nakupených nejjemnějších odstínů věcí a tvarů a s úžasem patříte na grandiosní panorama prostorová a časová, jež před vámi rozhrnuje jediným často švihnutím svého verše. O této okolnosti zmínil jsem se již při rozboru jeho slovníka a zde znovu se potvrzuje jakožto karakteristická pro něho schopnost představovati obrovské perspektivy časové a prostorové. Za doklad buďtež jen tyto verše:

„Hrou třpytných konstellac se nebes krása skvěla
do času ztichlých vod z ní kapal hvězdný čar,
kde v rakvi sklenčné, jak světlic mrtvá těla,
mé mládí leželo v rubáši zhaslých jar.“ (Mrtvé mládí.)

Anebo:

„— — na zářivé průvody slunečních dní,
jak v triumfech táhly, v jásotu barev a šelestu žní
pod rozepjaté stany čekajících nocí — —“

Jak grandiósní to obraz a jak při tom svou barvitostí a plastikou přibližuje pouhou abstraktní časovou představu: řadu dní, naší představitelnosti!

Nebo jinde:

„O vteřin propasti, jež dálkou let jsem měřil,
o prchlá vůně jar na krůpěj vteřin slitá.“
— — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —
„Tentokráte opojení nekonečných jar sálalo z kalichů květů,
záření nespočetných dní zpívalo v narážení bílého světla,
tisíce neznámých nocí pršelo zlatými lijavci hvězd.“

Řekl jsem již shora, že okruh obrazů, v němž se poesie Březinova pohybuje, jest při všem svém zářivém bohatství přece jen v jistém směru omezen, ohraničen — a v tom že je právě výraznost a individuelnost této poesie. Tuto ohraničenost vidím především v náklonnosti k užívání obrazů z exaktních věd — také okolnost, o níž jsem se již předem zmínil — a pak v celkovém sklonu ku světu náboženského, ba možno říci specielně křesťanského, či ještě specielněji: katolického cítění a představování. Kde se Březinovy ideje a dojmy nepřeměňují v obrazy fysické, astro-

Digitized by Google

nomické a fysiologické, tam berou na sebe roucha obrazů, z nichž vane posvátná vůně chrámů, klášterů a hrobek. Tyto dva živly střídají se tam těsně vedle sebe a vespolek všelijak splývají, ale kdežto prvý převládá v deskripcích, všude tam, kde „vladař snů“ a nepřítel reality potřebuje přec této viditelné reality k uměleckému projádření těchto snů, vládne živel náboženssko-lithurgický zase všude tam, kde chce básník suggerovati své subjektivní city a nálady. Tak na př. očekávání smrti vtěluje se u něho v tento obraz:

„a naslouchám hodinám Veliké noci, bijícím tmou,
až s věží věčného Města v kovových slzách se schví
jak matutinum andělů v čekající duši mou
ráz hodiny mé poslední, angelus Tajemství.“

Podobně každý náběh k erotice vlévá se hned do podobných forem náboženských. V překrásné básni „Den výroční“ vzpomíná na př. za truchlivého večera na svou mrtvou lásku. A hned se mu vtěluje vzpomínka ta v postavu nějaké svaté mučedlnice, tedy ve formy obrazů čistě katolických:

„Oh, ano, Svatá! Tvá slavnost dnes v zahradách věčných!
Mši záduní tu pějí mé myšlenky, jak zvlněným chórem
v teplý pláč voskovic, kde rudá krev přetéká z číše
věčného světla v tvůj oltář, zastřený černě.“

Svůj mystický názor na svět vyjadřuje tím, že mluví o sobě jako o voskovici postavené na oltář Neznámého. A karakteristické je, že i pro své nejhlubší umělecké credo (v básni Umění) nenašel zase jiných obrazů než představu oltáře

„kde duše Velkých sní
a v hroby staletí sbor skvoucích stínů vchází“

a jehož božstvu on obětuje své bolesti, jemuž obětuje všecko bohatství a sílu svého ducha, až

„svou duši v žhavý sloup vysálám do nebes
a v rakev síly své jak v cín se složím ke snu,
až křečí Tajemství jak poražený kněz
u oltářů Tvých klesnu.“

Mohlo by se říci, že tuto zálibu v obrazech z katolické liturgie přejal od dekadentů francouzských. Snad, ale ona tak těsně přilehá k jeho nejvniternějším duchovním disposicím, že v tom nelze viděti pouhé povrchní kopie jako u jiných našich mladých talentů, kteří chtějí být dekadenty. Ostatně se dá tato námitka snadno vyvrátiti otázkou: proč nepřejal odtamtud i jiné stránky, na př. skepsi, sensualism, perversní stavy smyslné atd.? — Ale tyto a podobné otázky osvětlí snadno hlubší pohled do zajímavé, veskrze své a svým zvláštním způsobem utvářené duchovní konstrukce tohoto uměleckého karakteru, jenž je u nás svého druhu jediným.

* *
*

Nejvšeobecnějším a základním rysem tohoto karakteru jest jeho synthetičnost. Na rozdíl od převážné většiny jiných, kteří hloubají, reflektují a břitkým ostřím analysy rozbíjejí život i svou duši na množství oddělených, bolestných fakt, chce tato poesie roztříštěná tato fakta slučovati a slíti ve výhni jednotné myšlenky, jednotného pozorování. Ale každé synthesi nutně předchází analysa. Jest zapotřebí největšího a nejjemnějšího rozčlenění a roztříštění materiálu, aby bylo co synthesí slučovati. A tento analytický moment předcházel i u Březiny. I on je ryze moderní, reflektující, sebetrýznící, fakty a poznatky přesycený a unavený duch. Jinak

Digitized by Google

by nebyl schopen těch vysoce rafinovaných a stavů a záchvěvů vnitřních, toho nesmírného nakupení obrazů ze všech oborů života a vědění, které jsme u něho prve konstatovali.

Ale na rozdíl od většiny moderních umělců, kteří se svíjejí pod bičem své analysy a utápějí se v moři roztříštěných fakt a stavů, které ve své malomocné skepsi nedovedou prohřáti ve světle jedné ideje, jednoho smyslu světa a života — má tento básník své momenty, kdy dovede vyletěti vysoko na perutích synthese, totiž jednotné myšlenky, jednoho citu, které jako vichřice strhují za sebou a sobě podřizují všecky ty duševní vlny, analysou rozkolébané. Tento synthetický ráz jeví se již formálně tam, kde Březina apostrofuje (na př. ve „Vladařích snů“, v „Modlitbě večerní“, v „Umění“). Ale vniterně a hluboce ukazuje se tato touha po synthesi života a duše a umění jako mystický způsob nazírání a poznávání. Lyrik, který přestává na moderním positivismu, který nevěří než faktům a nevidí za ně — ten se musí dusiti pod jejich tíhou a hořkostí. Ale Březina má sílu přenésti se za ně, a tato síla — která dle písma i hory přenáší — jest víra. Ne sice již víra v dogmata, ale víra v Neznámé, Nepoznavatelné, v Tajemství (abych užil výrazů básníkových). „V chrámu Tajemství jsem klekl zadumaně“. Jest až do poslední cévy proniknut přesvědčením, že svět náš, svět zjevů jest pouhým symbolem metafysického světa věčného. Jeho poesie stojí na nejkrajnějším pomezí obou světů, na nejzažší hranici poznání, před samou černou oponou, která zakrývá Nepoznatelné. A mluví proto jen pomocí viditelných smyslných obrazů, poněvadž omezenému lidskému umění jinak nelze. Kdyby však mohla, vrhla by se bezprostředně do zejících prostorů věčnosti. Věci nemají u ní obyčejný jen vulgární smysl — jako v pohádce, kde mluví všecko, zvířata, květiny i kamení, mluví i zde k básníkovi příroda a každý kámen v ní tajemnou řečí věčnosti, všecko jest také do věčnosti a nekonečna promítáno. Proudění života nemá u něho samostatné hodnoty a významu, nýbrž jest to pouhé honění se stínů, symbolů, které vrhají velké akty věčné na oponu našeho omezeného, pozemského života. A tyto stíny padají i na resonanční plochu jeho nitra a spodobují se na ní zvláštním způsobem. Neboť co této mystice dodává teprv osobitosti, jest individuelní zbarvení, jehož se jí dostává od veškerého ustrojení duše básníkovy, od nejvyšších idejí počínaje až dolů k tajným kořenům fysiologickým. Ba tyto poslední rozhodují nejvíce. Konstrukce těla a nervů jest poslední příčinou, u níž se zastaví každý rozbor uměleckého díla. A u mystika tu padá zvláště na váhu, neboť mystičnost není tak mnoho stavem myšlenkovým, jak by se zdálo, jako stavem tělovým, nervovým. Mystika má svou zvláštní smyslnost. Je to smyslnost křesťanských mučedníků a asketů, kteří ucpané zdroje zdravé, přirozené smyslnosti pohlavní nahražovali orgiemi trýzní a hrůz, jest to smyslnost světic, která místo do lidské lásky a mateřství vtělovala se ve žhoucí a sladké představy ženicha Ježíše. U moderního básníka schází sice těmto mystickým extasím podklad věrouky, ale tím více se jen potvrzuje, že je to stav ne spekulativný, nýbrž citový a tělový. Svými pojmy a názory o světě neliší se snad Otokar Březina tak příliš od normálních dnešních vzdělanců, ale v citových a nervových disposicích je od nich oddělen celými propastmi.

Má nervy a duševní stavy středověkého mnicha a askety. To Neznámo a Tajemství, o nichž tak často pěje, neopojuje ho výslunným pantheismem jako třeba Spinozu, Goethea nebo Shelleye. Rozvířuje na strunách jeho nervů ponejvíce jen akkordy velebné hrůzy, bolestí a tesknych tuch:

Digitized by Google

„Okamžiky slavného smutku dýchal jsem z atmosfér Tušení,
když paprsky Věčného protály teskný sen,
jenž mlhami kouří se v mé duši z tajemství věcí."

Slova, jimiž apostrofuje „vladaře snů", dají se obrátiti i na jeho vlastní mystické rozlety:

„Vy, kteří jste zsinali omámeni tajemstvím hlubin, kde hasne pozemské světlo
v kouři plynů stoupajících z utajených plamenů věčného tlení
— — — — — — — — — — — — — — — — —
Duše vaše v lítostech pohlcovaly narážení neviditelných barev prodlouženého vidma,
trpěly ovíváním neznámého chvění a smutkem neslyšeného pláče..."
— — — — — — — — — — — — — — — — —
Životem prošli jste od plamenů extasí, tepajících jak nedočkavé třesení křídel
až k omdlévání duše, když pruty bolesti, žhavé, provlékají se míchou..."

To jsou obrazy, o kterých řeknete, že je mohla sploditi jen fantasie středověkého mnicha, plná vidění apokalypsy, hrůz inkvisice a strašných pověr. A jiný společný ještě rys má Březina s cítěním křesťanských mystiků: jejich asketický a subtilní spiritualism, opíjení se duchem a nenávist ku hmotě. Tělo nazývá nečistým svícnem pro voskovici své myšlenky. Jinde užívá slov: „hříchi zastřené tajemství zkamenělé přírody", která dokonale karakterisují jeho mystický a asketický názor na přírodu, který nemá smysl pro bohatství jejího života samo o sobě, nýbrž vidí v ní jen žalář, do něhož je zaklet duch; symbol, hádanku, z níž namahají se mluviti věčná tajemství, kterým rozumí jen básníci. Zajímavá je také prokmitající zde idea viny („hříchi přírody!"), se kterou se ještě jinde pak také setkáme. Nezná také erotické smyslnosti:

„Žen žhavý ret mé krve vášní nerozpálil
a lásky šílenství v mých zracích nezaplálo",

a celá skoro jeho poesie je bezpohlavní. A kde jsou náběhy k erotice, mají ráz platonický a dotýkají se bezprostředně myšlenky smrti.

Zcela spiritualisticky a asketicky dívá se na smrt. Ona ho jednak vábí a hypnotisuje jeho myšlenky, jak sám jí ve své apostrofě praví:

„Jak somnambul svedený s lože, bledý, spoután a něm
pod hypnosou Nepoznaného jdu za svým snem
a přede mnou chví se, v umdlených rukou mých dní
zraky tvými rozžatá světla pohřebních pochodní." (Pohled smrti.)

Ale ona mu je také představou vykoupení, jediným východem a spásou duše, umdlené a mučené na napjatém skřipci nervů. V „Motivu z Beethovena" odívá tuto představu smrti v nejsvůdnější obrazy pozemských rozkoší — nejvyšší a paradoxní až to stýkání askese a smyslnosti:

„Pojď, slyšíš zvony mé? Než v procitnutí chladné
žal kouzlem uspaný ti v duši ožije,
má píseň pohřební ti sladká na rty padne
a v jednom pocelu tvé žití vypije."

Ale tomuto mystikovi nemluví jen Neznámo řečí zevnějšího světa, přírody. Jako básník skrz a skrz moderní má eminentní smysl pozorovati sama sebe, sebe analysovati a dýchati „hrůzu Neznámého z vlastní duše hloubi". Jeho ryzí uměleckost nespokojuje se s přehrabováním horních vrstev duše, tolikráte již prokopaných a přehazovaných a nutí jej — věc to společná všem nejmodernějším umělcům — hledati nové sensace a neprocítěné stavy v nezbádaných, tajemných vnitřních propastech. Cestu k nim mu usnadňují právě ony shora naznačené stavy nervové, v nichž splývá mystika za jedno s palčivostí stavů nervových, jaké vyvolává pocit hrůzy a neznámého. Po tomto řebříku sestupuje básník hluboko do sebe

Digitized by Google

k těm tajemným proudům podvědomým, k tomuto podsvětí duše, kde se procházejí mystické neurčité stíny, prvky života fysiologického i psychického, tajemné splývání to nervů, citů a představ, černý ten chaos, z něhož vyrůstá světlo intelektuelního života. To jsou ty „hlubiny, kde hasne pozemské světlo v kouři plynů stoupajících z utajených plamenů věčného tlení".

Ale nezapomeňme, že se do těchto hlubin nedívá pouhý chladný psychologický analytik se zájmem vědce, ani epikurejský sensationelista, jemuž je taková sebepitva pramenem požitku, nýbrž mystik karakteru asketicky náženského, který cítí v každém okamžiku svou souvislost s Nepoznatelným a je zvyklý každý svůj krok a pocit promítati do věčnosti, do transcendentálního. Cítí, že duše jeho je „voskovicí na oltáři Neznámého", že toto Neznámé mluví z každého jeho nervu a pocitu a toto neustálé vědomí, že v něm samém mluví to ohromné, zdrcující Tajemství, jehož se děsí, že jeho „já" je pouhou krůpějí na moři Neznáma, že je s ním v jistém ohledu identické — toto vědomí otřásá jím hrůzou. Docela důsledně, jako u všech mysticky založených povah plíží se mu do duše vědomí viny, hříchu. Vědomí malosti svého Já naproti grandiósnímu tomu Neznámu, jímž je ono bez ustání hypnotisováno, vtěluje se v toto vědomí viny. Ale jako u mystiků orientálních, židovských i křesťanských nabývá toto tížící vědomí ještě určitějšího výrazu: totiž ve vědomí hříchu dědičného. Jen že není zde již dogmat, není Adama a Evy, do nichž by se tato představa stělesnila. Ale je tu za to mozek, naplněný nesčetnými poznatky a theoriemi moderní vědy. A z těch čerpá zákon o dědičnosti, jak jej postavil darwinism a jak jej applikovaly další positivní systémy i na psychologii. A tak splývá pak tato mystická zprvu tucha dědičné viny, důsledek to náboženského karakteru básníkova, s moderními deterministickými theoriemi. Živel zdánlivě nejnemodernější styká se tu bezprostředně s moderním, právě tak, jako jsme napřed konstatovali splývání obrazů mysticky-náboženských s obrazy z exaktních věd. Takto deterministicky vysvětluje básník svůj mysticism v hluboce jímavé básni „Moje matka". Ten truchlý, bezbarvý a sešlapaný život ženy, která mu dala život, která

„na vlhký mramor chrámů klekávala v snění
v hrobových vůních voskovic a před oltáři,"

ten ožívá dědičně v duši básníkově:

„V mých žilách zahřívá se teplo tvého těla,
tvých zraků tmavý lesk se do mých očí přelil,
žeh víry mystický, jímž duše tvá se chvěla,
v mé duši v oheň žíhavý a krvavý se vtělil."

Až do samé hloubky jest tento problém zachycen v „Legendě tajemné viny." Tam cítíte zoufalý ryk otázky: proč jsem já tím, čím jsem? kdo mne takovým určil? jsem vlastně „já" či jsem pouhé opakování někoho jiného? a kdo jest ten, kdo se cizí a neznámý plíží mou duší a v nejtajnějších hlubinách jí hýbá?

„Ó duše má, odkud On přišel? A kolik staletí snad
mých předků dušemi procházel, než došel až ke mně?
Na kolik svatebních stolů jak ubrus koberec rekvií klad?"

Ale básníkovi nestačí pouhé vědomí dědičné odvislosti od předků. Zastavili jsme se hned při počátečném rozboru jeho uměleckých prostředků před úžasnou jeho mohutností dimensí prostorových a časových. A toto zvláštní uzpůsobení jeho představivostí nedá se mu ani zde zastaviti a nutí jej hnáti vědomí dědičné souvislosti do grandiósních rozměrů, jak do mi-

Digitized by Google

nulosti tak i do budoucnosti. Tak na př. náhlý zášleh radosti ve svém truchlivém nitru vysvětluje si hned ve smyslu neetempsychosy:

„Byl jiného žití to reflex a v duši mi šleh,
jak dávný azur, před staletími jenž svítil?
Či procitla rozkoš v mé krvi a onoho večera dech
před svatební nocí mé matky?

Jinde se skoro pantheisticky duše jeho vesnívá

„v dech kamenných květů, jež jednou dýchaly něhu
na ostrovech propadlých v modrá zrcadla moří
když zem ještě teplá se třásla v panenském žehu
pod úrodným objetím bílých nocí a zoří."

Místy ho zas přepadá myšlenka, že je sám určovatelem budoucího těsně sepjatého kausálního pochodu:

„spí v nervech ruky mé tvarů vlnění příští . . ."
(báseň „Snad potom . . .")

maluje si v mysli, jak „probuzen lítostí duší svou povstat za tisíce jar pod sestárlým sluncem, až blankytu vyhasne žár" bude vzpomínat na život dnešní. Avšak pouhá spekulativní představa vzájemné souvislosti celého kosmu nemůže postačiti mystikovi, jehož duši neurčují ideje, nýbrž tajemná tušení a extase. Idea dědičné souvislosti a totožnosti duší prohřívá se proto teplem těchto tuch a extasí, „já" se přenáší intuitivně do „já" cizích, vidí v jejich utrpení svoje utrpení a zcela logicky rozšiřuje pak své bolesti na bolesti celého rodu, celých pokolení, ba i na tesklivé výdechy celého kosmu:

„A z obřích dimensí do temna pohroužených
jak tisícerých křídel vnímám šum a vání;
v něm slyším jásot duší smrtí vykoupených
a nově narozených úpěnlivé lkání." (Podzimní večer.)

Anebo:

„V těch chvílích smutek můj byl jediným vzedmutím věčného smutku
rozlitého staletími, zaplavujícího národy, zmítajícího vlnami duší . . ."
(Slavný smutek.)

A tak dospívá dekadent, svým individuelním cítěním a představováním tak od svého okolí a mass odtržený, právě nejdůslednějším provedením svého individualismu až na opačný pól — k altruismu a k všeobsáhlému soucitu s veškerenstvem. Pokus o synthesi je tedy i zde v oboru citů ethických dokonale proveden a právě těmito pokusy synthetickými, tímto neustálým vědomím odvislosti svého „Já" od celého kosmu a organického jeho přičlenění tisícerými pouty k životu všehomíra — tím právě odlišuje se Březina od těch dekadentů, kteří pouze analyticky malují rozklad svého „Já" isolovaného, od veškerého světa odtrženého a v osamělém koutku hynoucího.

A tak dá se vlíti na konec tato hluboká a silná individualita do několika určitých forem, v nichž je může zachytiti psychologická kritika. Vyslovený talent formálný se smyslem pro rhytmus a hudbu, dekadent svými obrazy a stavy nervovými, symbolik svými uměleckými prostředky, synthetický duch, mystik, asketa, subtilní spiritualista v samých kořenech svého lidského charakteru — to je Otokar Březina. Snad dekadent, ale až do poslední cévy upřímný a opravdový, jeden z těch vzácných již dnes básníků, jimž je poesie nejhlubší zpovědí, modlitbou, nejposvátnějším úkonem duše. Jeho verše nejsou bezživotným p dělkem vzorů cizích — při všech patrných vlivech četby, zvláště pak studi středověkého mysticismu, tlukou v ní tepny vlastní duše, ryze české duš duše, která vyrostla na naší půdě, v našem vzduchu. A tu stojím pře

Digitized by Google

otázkou, kterou se neodvažuji zodpověditi: jak mohla duše tohoto karakteru, tohoto druhu citivosti, tak subtilní a rafinovaná, nádherná a složitá vyrůsti v jedné z nejodlehlejších končin našeho venkova, na prosťoučkých podmínkách životních, daleko nejen od středisk kultury západní, ale i naší vlastní? Dekadentní poesie jest z pravidla posledním výkvětem bohaté kultury a vyrůstá z duchovních pařenišť velkoměstského života — případ Březinův však bije této theorii přímo v tvář. A na případ tento ukazuji jako na zajímavý problem pro naše kritiky a sociology a zároveň jako na zajímavý symptom stadia, do nichž český duch vstupuje. Zůstává-li posud otevřenou otázkou, jak mohla kdysi do Čech padnouti jen jediná jiskra byronismu a vyšlehnouti v osamělé hlavě Máchově, oč podivnějším jeví se ještě zjev, že jiskry nejvybranější poesie, kterou korunuje toto kulturou unavené století svůj blížící se konec, mohly zapáliti nervovou soustavu osamělého snílka v zapadlém koutě Moravy a rozšlehnouti v hlavě mladého člověka s bezbarvými osudy životními a úzce obmezeným sociálním postavením zářivé ohňostroje, letící s takovou smělostí do nekonečných prostorů? Málo kde najdeme v jediné osobě básníkově tak křiklavý rozpor mezi duchem a realitou. Ovšem, básník je si ho vědom, neboť neúprosná životní skutečnost ho k tomu na konec přinutí. I tato silná hlava jest přece jen hlavou křehkého člověka. A bylo by třeba hlavy nadlidské, aby unesla tuto obrovskou tíži. Studené dotknutí reality probouzí básníka z jeho vytržení; „vladař snů“ vrací se ponížen a schudlý z kouzelných končin, „o nichž mu zpívaly hvězdy a oceány“. Celý vysněný svět umění ukáže se jako jediná veliká illuse, sfouknutá štiplavě mrazivým dechem střízlivého, všedního dne. Kruh jest dokonán: básník padá tragicky tam, odkud v plném lesku kdys vyletěl: k realitě života, „k vápenným břehům domova“. A aby ponížení jeho bylo již dokonalé: tento mocný tvůrce velikých kosmických snů jest na konec nucen prositi život o krůpěje rozkoše a radosti, a vysýlati otřásající výkřiky za prchajícím mládím. Všecko to, co mohlo býti a čeho nebylo, všecko to hořké poznání falešné životní hry,

„vše vzplálo v duši mé a v hudbě mrtvých přání
zaštkáním smrtelným se třáslo ozvěnou,
nad Mládí mrtvolou jsem stanul v zadumání
jak milenec nad mrtvou dívkou svedenou.“

A tyto ryze lidské výkřiky, které nalézají zvlášť silně suggestivního výrazu v symbolické básni „Lítost“, učiní tohoto složitého a těžko přístupného básníka každému blízkého, kdo dovede vycítiti v moderním umění ten význačný jeho rys: velikou sílu illusí a krutou bolest ducha, vidoucího je tonouti v hořkých studených vodách reality.

Nástin filosofie Bedřicha Nietzsche.

Napsal Petr Gast. Přeložil Gustav Dutka.

(Dokončení.)

Vysušování národního ducha duchem učence a učeným filosofem obstarává nyní v míře nikdy nebývalé škola a tisk. Pouze jeden stav brání se ještě zdravým instinktem proti tomu: zemědělský lid — kdežto druhý „lid“, průmyslový proletariát, dávno už propadl onomu neplodnému duchu. Jakožto nejbližší následek střízlivění ducha dostavuje se umenšování nadbytku života: nejprve ubývá šířky pocitů, pak také i jistoty jejich směru.

Digitized by Google

Takto oslabenému životu odpovídá určitý způsob ohodnocování věcí. — Když v císařství římském nabývalo vrchu zjemňování nervů a ochabování těla, rozšiřovalo se křesťanství; od té doby, co duch učence stále a stále oslabuje lidovou sílu, rozšiřuje se demokratismus. Křesťanství a demokratismus pocházejí z jednoho kořene: ze záští ke všemu silnému a velikému, z utrpení, které pociťuje bezmocný vůči síle. Pro svůj stísněný stav béře křesťan jako demokrat v myšlenkách pomstu na výše postavených a převahu majících, an ku př. přese všechnu očividnost pokládá za správnou nebo i vyžaduje „rovnost všech", a onen vynikajícímu staví před oči peklo, tento úplné odstranění.

Nietzsche poprvé prohlédl vnitřní podstatu křesťanství a demokratismu: obé roste z nezdravé, chorobné a vychudlé půdy, obé jest formami, v jakých se objevuje vývoj nazpět.

Člověk tohoto zpětného vývoje, člověk se záštím vůči všemu velkému, pociťuje při svém cenění člověka i světa právě opak, než velký, silný, blaze se cítící člověk.

Zubožený, vychudlý má velikého za zlého — a sebe sama za dobrého.

Veliký naproti tomu má sebe sama za dobrého — a nízkého za špatného.

Takto povstávají dva zcela si odporující způsoby posuzování: velikán biologicky správně přikládá hodnotu tomu, čím jest stoupající život potvrzován; nízký má biologicky škodlivý způsob ustanovování hodnot, ten totiž, jímž jest stoupající život popírán. Poslednější morálka („dobrý — zlý", při pohledu od zdola) jest morálka křesťansko-demokratická, morálka otrocká; — prvnější morálka („dobrý — špatný", při pohledu od shora) jest aristokratická, morálka vládců.

Nietzsche se dívá, jak řečeno, na věci dle jejich biologické, fysiologické hodnoty; stoupajícímu (dionysském u) životu praví „ano" a „dobře", zacházejícímu (křesťanskému) životu „ne" a „špatně". Domáhati se zdobromyslnění člověka, nebo dokonce věřiti jako Rousseau a všickni demokrati a revolucionáři v prvotní dobromyslnost člověka, jest mu skoro posměchem . . . Avšak „morálka" a zdobromyslňování znamená za dnešní doby bez mála jedno a totéž! Co nejrozhodněji nutno popříti otázku, zda-li by pohled na lidstvo získal tímto zdobromyslněním (t. j. zmenšením životní síly), zda-li by se stal krásnějším, vznešenějším, slavnostnějším, rozkošnějším. Stali jsme se jen uvážlivějšími, plnějšími ohledů, soucitnějšími, více od sebe prchajícími, neosobnějšími, připodobnění a přiblížení mezi člověkem a člověkem stále víc kol sebe zasáhlo, veliký ztratil odvahu k pocitu převahy, instinkt stádového zvířete-člověka stal se pánem nad řídkými, organisujícími, směrodatnými, pro stavbu a kulturní úlohy národa vysoce důležitými instinkty lidí, obdařených jakostí suveréna: — stále více se blížící výsledek jest, „rovnost všech", demokratický ideál, mravenčí kopec.

„Kdo uhádl, jaký osud vězí skryt v hlupácké bezelstnosti a důvěřivosti demokratismu, a ještě více v celé křesťanskoevropské morálce, ten trpí ustrašeností, s kterou se nedá srovnati žádná jiná: — zachytne jedním pohledem, co vše by se dalo z člověka vypěstiti při příznivějším sbírání a zvyšování sil a úloh, ví se vším vědomím svého svědomí, jak jest dosud člověk nevyčerpán pro největší možnosti a jak často již stál typus člověk na tajuplných rozhodnutích a nových cestách: — a ještě lépe ví ze svých bolestných vzpomínek, pro jak mizerné věci až dosud obyčejně vyšinující se velikán prvého řádu se rozbil, zlomil, sklesl a upadl v nicotu.

Digitized by Google

Všeobecný úpadek člověka dolů až k tomu, co se jeví dnes, jakožto „člověk budoucnosti“, toto upadání a umenšování člověka k úplnému stádovému zvířeti — toto snižování člověka v trpasličí stádo rovných práv a nároků jest možné, beze vší pochyby! — Kdo tuto možnost domyslil až ke konci, zná o jeden hnus více než ostatní lidé, — a novou úlohu!

Pod slovem „morálka“ (bez omezujících přívlastků „křesťanská“, „demokratická“) míní Nietzsche skoro vždy naši zdobromyslňovací a stádovou morálku: tedy totéž, co jest dnes na všech stranách jakožto morálka kázáno a hlásáno. Nietzsche, jenž nám odkryl dva druhy morálky, neměl by proto nikdy užívati slova „morálka“ bez dodatku. Vzdělaný čtenář ovšem ihned uhadne, kam Nietzsche pokaždé míří svým nedoloženým slovem „morálka“: — avšak kde jsou psychologicky vyškolení čtenáři ve smyslu Nietzscheově? a kde jsou ti, kteří nezůstali jen čtenáři, znateli a debatéry Nietzscheovými, nýbrž se stali jeho učenníky a apoštoly? kteří převzali jeho oheň do své duše, jeho vášeň do svého masa a krve? Kde jsou ti, kteří by mohli říci se Zarathustrou: „Ne výšiny, svah jest hrozný!“ Kde jsou ti, jichž ideál božství jest tak vysoko pojat, že mu nemohlo ve skutečnosti nic odpovídati, a kteří nyní ze zbožnosti „zbožným“ neznámé, mluví k sobě jako Zarathustra:

„Kdyby bylo bohů, jak bych vydržel, bohem nebýt! . . . Není proto bohů!

Tvořiti — to jest největší vykoupení z utrpení a ulehčení života.

Avšak co by bylo lze tvořiti, kdyby — tu bylo bohů?“

Kdo nezná tohoto nejvyššího roznícení, neporozumí Nietzscheovi a neporozumí mu ani, jakkoliv by dnešní dobu přes její žvást o pokroku a přes její ujišťování, že se „bilance štěstí“ lidstva utváří od pokolení k pokolení příznivěji, shledal neobyčejně chudou pravým, správným štěstím, chudou originálností, geniálností a tvůrčí silou, chudou znamenitými lidmi, velikými hýbajícími myšlenkami, zkrátka: chudou vším, co dnes počítalo dosavadní lidstvo k rekvisitám svého citu povýšenosti. Celá dnešní technicko-strojová výroba, celá detailní věda sběratelů a specialistů, celá soucitová práce na udržení všeho chorobného, mrzáckého, pakostnického a morového — nevyváží onu sílu, která se shromáždila v jednom člověku, aby vyšla na den jako Beethovenova symfonie nebo jako Göthův Faust a dokázala lidstvu, čeho nemohlo věděti bez takových děl: k jakým výšinám se může jejich cit, jejich duch povznésti v jednotlivých a s jednotlivými bohatýry.

Takovým bohatýrem jest i Nietzsche. Bylo by však velmi odvážno, slibovati si od něho přímé působení na naši dobu. Nietzsche jest, jak už naznačeno, davu nepřístupný. Dav jest příliš chudý, než aby Nietzscheovo bohatství vztahů jen viděl, po něm je cítil neb dokonce podržel. Nietzsche také nechce, aby mu bylo od takových lidí porozuměno. Vlastně se o to postaral, aby o něm mluvili zvrácenosti. Jestliže on, jenž žil v povýšenosti, které nikdo před ním nedostoupil, on, na jehož bytosti ležela posvátnost sofokleické čistoty — jmenuje sebe sama „nemravou“, immoralistou, chce tím odstrašiti každého, kdo ještě ve sladkém, unavujícím vzdušném okruhu panující morálky nalézá své upokojení. Ač jest to zbytečné, budiž zde přece řečeno, že se Nietzsche odstrašujícím slovem „immoralista“ nechce označiti za protivníka každé morálky (život bez biologických hodnot, bez nějaké morálky není naprosto možný: již každý pocit obsahuje hodnostní úsudek, tedy za předpoklad i nějakou morálku, hodnostní stupnici), — spíše: slovem immoralista označuje se Nietzsche za protivníka dnešního jediného ještě

Digitized by Google

známého a hlásaného pode jménem morálky způsobu určování hodnot — oné „morálky“, která tou měrou zadržuje vznik, platnost a vzrůst velikána, jakou stále více propůjčuje právo malému, slabochovi, skrčujícímu se, aby považoval sebe za normu, sebe za jedině oprávněného k existenci, sebe za jedině rozhodujícího ve všech velikých i malých otázkách lidstva.

Obojí Nietzschem prokázané způsoby posuzování — morálka vládců a morálka otrocká — leží v prvotním stavu dále od sebe než ve stavu civilisovaném. Nietzsche objasnil obě morálky jmenovitě nad slunce jasnějšími příklady ze stěhování národů: jak se stali zdravím kypící barbaři pány nad starým zřízením obecním, jak se sami cítili skvostnými, znamenitými tvory přírody, jak považovali naproti tomu přemožené za nezdatné, ne sobě rovné, a jak tito potlačení vzhlíželi plni zášti vzhůru. Tvořivou, organisující, hodnoty tvořící jest jen vůle vládců. To jest první, morální silou, bez ní se nedojde k žádné stavbě společnosti. Otrocká vůle jest naproti tomu jen něčím vedlejším, oporou, pouhou reakcí na onu stavící vůli vládců.

Kasta vládců rozkazuje i poslouchá; — kasta potlačená jen poslouchá. Zrození vládcové jdou za svým instinktem, když rozkazují a svých vlastních rozkazů poslouchají; — potlačení poslouchajíce jednají proti svému instinktu. Něco činiti proti svému instinktu nebo bez něho, jest vlastní známkou dekadence. Pohybuje-li se naproti tomu činnost člověka zcela ve směru jeho instinktů, jest na dráze života stoupajícího.

Co se odehrává mezi kastou a kastou, přihází se i v nitru jednotlivého člověka: morální člověk není žádnou jednotkou, nýbrž složitostí rozmanitých a rozmanitých pudů, jak je byl zdědil po zpětných řadách rodů otce i matky. Jest dvojí vychování: jedno, které se obyčejně myslí pod tímto slovem, odehrává se v životě jednotlivcově; druhé, které vidí jen bystrozraký, odehrálo se z velké části v životě předků. Vypěstění člověka k nějaké úloze, povolání, k nějaké zběhlosti, charakteru vyžaduje neustálého vnitřního rozkazování i poslouchání, opatrování, pěstění, posilování jednoho druhu pudů, umlčování, utišování druhých. Všecko duševní i morální má svůj vztah k fysickému stavu člověka (— na konec jest to tato fysis sama). Vychovávání k určité ctnosti jest cvičení (sílení) určitých fysických orgánů a nechávání nevyvinutými orgánů působících opačně, — vychovávání jest jakoby změňování plastiky jistých orgánů tělesných. Jak se nyní „dědí“ duševní vlastnosti, ctnosti, vlohy? — Dědění znamená: „mládě“ jest v plastice svých orgánů utvořeno po rodičích, — tyto orgány, dají-li se v chod, budou podobně fungovati jako v rodičích. Úchylky od tohoto pravidla je jen potvrzují: otec a matka mohou býti v takovém stavu, že se v jejich dítěti oba světy zděděných pudů potírají, ano ničí, nebo ve směsi sotva dávají rozpoznati jich původní podstatu. Ve šťastném případu povstávají však stejnorodí lidé, stělesnění od předka k předku provozovaného chovu určitých pudů, lidé, v nichž se dědičné ctnosti po otci a matce vzájemně udržují, podporují, okřídlují, vzhůru unášejí, — lidé, kteří nejtěžší věci činí samovolně, z pudu, bez námahy a závady. Obzvláště skvělých příkladů k tomu poskytují dějiny umění: Šebestián Bach, Mozart, Schubert na příklad, jakožto nad míru obdaření dědicové starých, umění provozujících rodin, mají schopnosti, síly, „ctnosti“ v tak velké míře, že jsou, pohlíží-li se na ně nehistoricky, pravými divy a nadlidskostmi. Zde jdou všecky pudy jedním směrem: i pudy poslouchající staly se samovolně chtícími. Duševní dvojitost zrušila se zde k jednoduchosti, dividuum v individuum. Lidé takového uvolnění smějí se ovšem jiným, jimž jest jistě zápasiti s vnitřními

Digitized by Google

odpory, a káží pravdy, které mají platnost jen pro ně samy a jinak nikoho. „Ctnost a dobro jest lehké“ — říkají. „Ctnost a dobro jest těžké“ — říká celý svět. A mudro říká: „Všecka ctnost, všecko dobro musí býti dědictvím! Co není zděděno, jest nedokonalé, jest počátkem... Kdo ctnost má, jest jiným, než ten, kdo si ji teprv naštěpuje. — Člověk velikého duševního dědictví jest nutně marnotratníkem: — pud sebezachování jest u něho rovněž vydán na pospas; přemocný tlak vykypujících sil zakazuje mu každý takový dohled a opatrnost. Jmenují to sice „sebeobětováním“; velebí v tom jeho „hrdinství“, jeho lhostejnost vůči vlastnímu blahu, jeho oddanost pro myšlenku; — samá to nedorozumění!... On nemůže jinak než vykypovati, překypovati, spotřebovávati se, nešetřiti se.“

Nyní už nebude těžko porozuměti, co vlastně míní Nietzsche pojmem „dekadence“. Plápolají-li v člověku stoupajícího života všechny pudy neb aspoň většina jich dohromady jakoby v jeden plamen, v člověku upadajícím se rozcházejí. Dekadentovi scházejí vznešené, vládnoucí síly; při takovém nedostatku však odvažují se ihned ven síly slabší, které by byly za přítomnosti vznešených sil zdržovány a v příznivém případu spolu vtaženy ve směr sil vládnoucích. — Dekadence, ať v národě neb v člověku, znamená: nepřítomnost převládajících, shrnujících, vůdčích mocí, a následkem toho tlačení se v před elementů nízkých, které nechtí poslouchati, avšak proto nemohou dlouho ještě rozkazovati a směr udávati. Další následek: rozklad a chaos, konečně přivedení všech až k rovnosti (k rovné slabosti vůle).

Čím to jest, že vládnoucí lidé všeho druhu byli tak oslabeni? Že se zdánlivě jen neradi udržují a nyní nejraději že by přeběhli k podřízeným? — Z dobré části jest to tím, že na všech stranách byla hlásána morálka vládců. Středověk a renaissance mohly si dávati denně kázati soucit, shovívavost a srovnání s neschopnými a nízkými (morálku otrockou): tyto časy měly v sobě dosti pánovité přísnosti a bezohlednosti, než aby při tom utrpěly nějaké škody, a ironie, která nutně ležela v jejich křesťansko-morálním způsobu vyjadřování a jež teprve nyní jest řádně pociťována, patřila každým způsobem k jemnějším dráždidlům jejich bytí. Dnes však, kdy tato ironie zmizela, kdy naše morální slova se kryjí s naším cítěním a konáním, kdy my všickni (— i atheisté) vnitřně jsme se zvrhli v útlocitné křesťany bez přísnosti vůči jiným i vůči sobě, odstraňujíce každý hodnostní pořádek, nechtíce žádných protiv, povolni k „oprávněným“ požadavkům lidí bevýznamných („oprávněným“... naší slabostí) — dnes jest čas, aby drahocenní lidé nakládali s sebou dle jiné morálky, než kterou si směly kázati byzance, středověk a renaissance.

Tato nová morálka jest obsažena v „Zarathustrovi“.

Ona neučí: nyní se smí lháti, krásti, vražditi; neobírá se tímto nízkým stupněm morálky, která se dá nacvičiti i psovi: — morálka Zarathustrova týká se zcela jiných věcí! Obrací se na nejušlechtilejší, na ony lidi velkého duševního dědictví a jistoty instinktu, na úctyplné, kteří chtí svého ducha osvoboditi a přemoci všecky ony omyly a předsudky, které by se rády z minulosti přesmekly rušit život i do budoucnosti! Zarathustra chce zabrániti, aby tito znamenití lidé sami sebe nepřeslechli v hlomozu doby. Mají žíti prozatím stranou státu a ducha doby, stranou oné morálky, která neví ničeho o tom, jak cítí velikán, tím více však učí, jak malým se každý musí státi, aby platil za „morálního“. Zarathustra ukazuje, jak člověk k velikosti rozpoložený nalézá sama sebe a vychovává svou osobnost: — Sebevychování velikého člověka jest osvobozování ode všeho vychováním vštěpe-

Digitized by Google

ného, průměrného a obyčejného posuzování, jímž právě měla býti od mládí zničena jeho velikost, samorostlost; sebevychování takovéhoto duševního a morálního boháče od narození jest potvrzování své osobnosti; tím stojí v odporu k ostatním, kteří si raději a z dobrého důvodu káží sebezničení.

To jest jádro zarathustrismu. Kdo však k této knize patří — jak tomu je as na mysli za naší doby? Zdaž necítí, že mnozí jsou syti toho, co mají? Že mnozí s toužeností čekají na nové věci, chtějí býti vedeni k novým cílům, a že nikoho zde není, kdo by to mohl učiniti!.. Není žádné pochyby: nedostává se nejlepších lidí, mužů, opravdových velikánů! Co dnes slove „kulturou", není skoro nic než zdržování od pravé kultury, jest překážkou na cestě k pravé kultuře. Pravá kultura vztahuje se stále a především na vnitřní svět lidí; s rozvojem a prohlubováním vnitřku jde ruku v ruce nelibost s oním obvyklým dnes způsobem, jak se zevnější svět rušivě okrašluje a činí dotěrným. Spoléhejme na to: stává-li se nějaká kultura lesklou bez vnitřních velkých popudů, pak jsou praví, opravdově velcí zatlačeni stranou, — pak se stal pánem parvenu. Kdo byl tisíc let otrokem a jednoho dne se stane pánem, jest pánem jiným než ten, kdo jím jest od narození. Parvenu potřebuje krycích prostředků, potřebuje decus, „decorum", dekorace: k tomu slouží mu skvělá zařízení, kolosální umění, přehnané pohodlí a především ona spousta pitomého krámu, jejž chrlí miliony továren po zeměkouli a o jichž nevyhnutelné nutnosti nás chce den ze dne přesvědčovati armáda píšících i cestujících žvástalů. Vůči všem těmto věcem praví mudrc s antickým klidem: „Jak mnoho jest přec toho, čeho nepotřebuji!" — nebo s Göthem, který návštěvníku, jejž překvapila jednoduchost jeho pracovny a zvláště dřevěné židle, se takto vyjádřil: „Pohodlí jest úplně proti mé přirozenosti. Bohaté okolí ruší mne v myšlení, přivádí mne v pasivní stav. Domnívám se, že nádhera, elegance jest něco pro lidi, kteří žádných myšlenek nemají a neradi by měli."

Naše viditelná kultura jest něco pro lidi, kteří žádných myšlenek nemají a neradi by měli: zábavní, cestovní, trhová a nadvýrobní kultura. Pro samé vedlejší věci zapomíná na věc hlavní: — na velikého, prostého člověka, opovrhujícího právě tímto druhem kultury!.. ba ona ani na něho nezapomíná: neví už o něm ničeho, nemůže si ho už mysliti. Nedostatek znamenitých lidí, — tudíž i nedostatek znamenitých událostí ve vnitřním i zevnějším lidském světě — není už trpce pociťováno: trpce pociťovány jsou pouze dvojí následky toho. (— Jest známo, jak často postačí jediný veliký člověk, na něhož patří jeho doba jakožto na nejvyššího soudce a diváka, aby tuto dobu až do jejího nejnižšího rozvětvení nabádal k vysokým myšlenkám, činům, dílům, které by bez jeho pouhé přítomnosti nikdy nebyly vystoupily. Na druhé straně jest známo — i viditelno, jak doba vnitřně klesá, postrádá-li znamenitých lidí: propadá dlouhé chvíli, mělkosti, vyšších cílů postrádající činnosti a brutálnímu požitkářství. Toto jest první následek nedostatku velikých lidí. —) Onen výše jmenovaný druhý následek jest tak zvané „povznášení se nižších stavů. Přihlédneme-li blíže, není to povznášení těchto nižších stavů, nýbrž — úpadek, připodobňování vyšších nižším!.. pokud zde vůbec může býti řeči o „vyšších" stavech: neboť co dnes stojí nad dělníkem jakožto „pán", jest ponejvíce parvenu, — nikoliv stav plný vznešených instinktů. Vnitřně se oba neliší ničím: — k čemu směřuje smysl pána, tam se upírá i smysl dělníka (a naopak): na zevnější majetek, smyslový požitek a co možná nejdřívější zahálku — nedělati ni-

Digitized by Google

čeho. Celý svět má se při tom špatně; celý svět se odnaučil, čemu se lze snad naučiti i bez vrozené vznešenosti (myslím při pouhé rafinovanosti duševních sil, dle způsobu Bacona verulámského): že totiž věci tohoto světa stávají se cennými teprve námi, samy o sobě však že k našemu štěstí nepřispívají ničím. Co kdo může od sebe věcem dáti — jest to, co činí jejich hodnotu pro něho! K tomu patří ovšem ne-li výše, tedy přec bohatství ducha i duše; a dávání od sebe není dnes už věcí každého, — spíše už braní,.. jež bohužel (i dle bible) nemá v sobě blaženost dávání: — neboť věci dají si od sebe vzíti jen to, co jim dáme.

Ze sazových mraků této všeobecné nespokojenosti prodírají se časem politické pohledy do budoucnosti. Nejpozoruhodnější jsou dělníkovy. Ostatní pohledy, které má nad něho postavený parvenu, jsou jen karikatury těchto: z hloubky svého stísněného srdce uznává parvenu požadavky dělníkovy za „oprávněné". — Parvenu činí jako dělník ze sociální otázky otázku majetkovou (chudý, bohatý), — ona jest však otázkou moci (mocný, podřízený). Že by byl majetek a moc totéž, na to mohla přijíti jen doba, která nemá pánů: totiž rozených pánů, takových, kteří nechtíce rozkazují, za nimiž jdou všickni sami od sebe a jíti musí z vnitřní nutnosti, z onoho magického donucení, které má v sobě všecko neobyčejné, a v jehož přítomnosti všickni cítí „ten není nám roveň, ten jest v pravdě nad námi, před ním jsme nízcí a slabí, jím máme účast ve stavech, kterých bychom bez něho neznali, jím stáváme se částí jeho vlastní velikosti a moci." — S hlubšími psychickými činiteli počítá socialista právě tak málo jako sociolog; v tomto bodu jsou oba povrchní, bez instinktu; zvláště onen neví ničeho o zdlouhavém pěstění, dědění, o vysokém, mohutně pohnutlivém člověku, ano žije v nezkušenosti i o malém člověku, t. j. o sobě. Jeho pohled do budoucnosti jest asi tento: odstranění všeho druhu pánů a všech neodvislých zahalečů, odstranění manželství, peněz, mužské i ženské cti; „každý pud, který jest člověku vrozen a jest teď pudem přirozeným, musí býti ukojen"!! (Bebel, Žena str. 187.) — zkrátka: návrat k nejnižšímu přirozenému stavu, jaký se dá jen mysliti. Avšak jen v sociálním ohledu: — neboť v „kulturním" (t. j. luxusním) nerad by si dal kdo ujíti něco z „požehnání naší kultury". Aby toto požehnání trvalo, jest bohužel třeba mnoho „práce". Avšak vypočítávají tito společenští počtáři, kdyby práce ta byla vykonávána ode všech způsobilých lidí, že by potřeboval každý „pracovati" denně jen 3 až 4 hodiny... Nuže v trvalé uskutečnění tohoto kommunismu v jakémkoli smyslu nevěří asi žádný člověk. Jednotlivá individua — jakožto produkty minulosti, která se nedá setříti, a která se vyčerpala co se týče různosti lidského typu — jsou k tomu stále ještě nestejnorodá; nemluvíc ani o nestejnorodosti národů (kommunismus chce totiž obsáhnouti celé lidstvo). Ustavil-li by se však ve stát přece někde podobný ovčinec, jest zajisté všude v sousedství vlk, který se ho sdílně ujme, — v nejlepším případu povstane velikán z něho samého a stane se pánem!.. Tak se stal pánem Napoleon! Nikdy snad nepokládalo se to za větší štěstí míti nad sebou opět pána, vůdce, prvního ducha! Dav nepotřebuje jen vůdce, on sám je chce, byť toho nedoznával. Neví, co si se sebou počíti; časem se sám sobě zhnusí.

Přijde-li však velikán, cítí se svatou hrůzou, čeho nikdy nepocítil: — že se nad ním rozprostírá ještě sedm nebí nadlidskosti, že jediným vykoupením, které je na zemi, jest pocit moci, v němž i nejmenší účast míti může a volně účast má!.. K tomu však tu ona sama musí býti, moc, jakožto člověk, jakožto genius činu a myšlenky!

Digitized by Google

V Zarathustrovi vzchází tatáž prasíla, která kdysi stvořila rodiny a plemena, stavy a vládce, zákony a hodnostní řády a tak vypěstila ze zvířete člověka!.. Jen duch Zarathustrův může rostoucí plebejství shoditi: neboť jen kdo se od základu liší od lidského davu, stává se jeho pánem, — kdo však stojí s ním na stejné půdě, marně jej potírá!.. A kdo se opravdu stane pánem nízkých, ten je pozvédá ku své výši a vede je výš a výše na ony vrcholky hor, kde titáni a polobozi se samými bohy bojují o vládu nad světem...

Jako Filoktét volá Zarathustra sem od svého ostrova: „Bez mého luku nedobude se žádného Ilionu!“

Jumr se vrátil.

Z fabrických zjevů. Sepsal Josef K. Šlejhar.

(Pokračování.)

Ale nejen ony velebně výmluvné vlivy slavných letních nocí nechávaly tak divně bdíti srdce Jumrovo. To srdce jistě ozývalo se na vše, čím hlásala se noc . . . Ale i to, co nocí nehlásáno, zdánlivě vyrovnáno a utajeno, usněno a usmířeno: celý ten jeho život vlastní, jímž do úpadu úpěl, i všechen ten život ostatní kolem, jehož byl svědkem, tak strašný, zoufalý, plný divé běsoty, ryků neutlumených, bídy bez míry a smilování, ono úžasné, černé pusto ducha, zvrhnutí všeho lidského, ono marné zápolení do hynutí, bez jakéhokoliv přispění a naděje, ona dravá, vše zžírající vášeň povýšených a nekonečné potlačení těch dole, těch malých, slabých, bezbranných a vetchých jako děti, proti nimž nemilosrdné zbraně celého světa vražedně jsou namířeny, onen krvavý pláč buď zatlačený v uhnětenou skálu nitra a tu neslyšitelný, jakoby zase dávno uspokojený, anebo u výbuchu řítících se překonaných sil a náhle pokleslého sebezapření zrůdnivší se pak v divý, tomu celému peklu na pospas se odevzdávající bezuzdný pustý chechtot zvířeckosti, v němž duch se vzdal a zahalil se v mravní tmu; celé ono úsměvné ubíjení, z něhož zpanštilá hýřivost se povznáší k svým hodům a orgiím, k své hýčkané výlučnosti a parádní oslavenosti, s jejíž výše tak neskonale opovržlivě zírá zpátky dolů na tu ujařmenou hnusnou láj, s níž vyssávši ji nadále nechce míti pranic společného, celé ono vzbouřené, náruživě valící se moře rozporů a vzpírání se, jehož vln v zvyklém pořádku, s ustálenými prospěšnými výsadami, v dobře ulahoděné kastovnické nutnosti nikdo nechce znáti a co z nich časem vykypí, vyduje, považuje se pohodlným názorem za neoprávněnou zbujnělou výbojnost, na níž hned svolává se na poplach zdrcující útisk — celý ten život, jenž v nekonečné bědnosti rozvíjel se před zraky, jež chtěly viděti neošáleny vlastními zájmy, v těžkém, mračném hlásání vpájel se v srdce Jumrovo za těch letních, zdánlivě tak všeoblažujících nocí, kdy neustále bdělo, dumalo a krvácelo . . .

Za ohromujících těch živlů prohlídal celé noci střeže pánovy poklady.

Ostatně za těch letních dob není ani také tak zle jakékoliv bídě, jakémukolivěk útisku. Hlad tak nedorážÍ, mráz nevraždí, nemoc zaniká neb aspoň ulevuje a v celé té oblasti životní hrůzy a hoře zdá se i cosi vyjasněno s vyjasněnou přírodou. Ani fabrika v době té nezela tak tvrdě, s tou neodvratnou drsností a nemilosrdností. Ano i Jumrovu srdci nadcházely veselejší okamžiky s veselejší přírodou. Ovšem že vždy do půl oci

Digitized by Google

někdy i přes onen kahanec, ač sotva bdělou nocí vlál, sotva neustávajícím jejím úsvitem proráženo neuhasínal. Pod ním nemocná Jumrova žena sekala korále a sekati je znova začne, jak se trochu rozední, kdy on, Jumr, když již hlídání nebude třeba, začne třebas vyklepávati panské tepichy, ale daleko od vily, uprostřed dvora, aby se páni nebudili. — —

Leč v zimě, v zimě! Byť bylo sebe nádherněji v té jakoby křišťálové mrtvé říši nekonečné zimní rozlohy, v tom nedotčeném, nepohnutém úbělu, z jehož říše všechen život je vyhostěn, všechen vzruch utlumen v obvíjející náruči nesmírné tajemné poesie smrti — i v té nádheře hvězdného mrazivého plání, jež tak skvěle, tak blízko a výmluvně sešinulo se vstříc zemním světům u vznešeném vyzývavém tanutí, ale ne okem života, nýbrž smrtných zvěstí, kdy tak oním rozjiskřeným neobsáhlým prázdnem noci jakoby utkvělé, zastavené věčnosti nic se neozve, nevzruší, neožije, než jakýsi zoufalý říhot mrazu, odkudsi z hlubin sněhů náhle dobyvší se chřest, jenž celou duší ohromivě promýká — byť i panovalo ono bezezvuké chvějné lkání padajících sněhů, za něhož tak umdlévavě v duši jihne, skoro pláče, skoro zmírá, nechtějíc být vyrušeno, víc nikdy probuzeno k novým útiskům a žalům . . . Nikdy za těch zimních nocí nezaveselilo se srdce Jumrovo. Ta tíž života byla neodvratná. Ta běda nepominutelná. Ty chmury a dumy ducha neproniknutelny . . .

Nevím, jaké zvěsti výhrůžné svíraly jeho hruď, bezútěšně stavěly se kolem jeho bytosti. V době té ustal sáhati k jakémukoliv útočišti, vzdával se klamných opor, jimiž druhdy dovedl si pomáhati ve svých těžkostech. Nesáhal k ničemu, zbýval se všeho. Bez překážky začaly se valiti ony divné zvěsti výhrůžné v ducha Jumrova.

Ještě že do půlnoci — často přes — mžikalo mu sem s té stráně ono světélko . . . ach tak vetché, tak němě úpěnlivé, jako strnulé blabolení bídy. To světélko jakoby jedině na chvíli dovedlo zadržovati bezmeznou, neobsáhlou tmu, jež hrnula se na něho . . . a když zhaslo, zmlklo ve svých trudných zvěstech, jakoby nebylo již příčiny tmu onu zdržovati, brániti se jí býti pohlcován.

Snad za těchto chvil: kdy mřela příroda, kdy v bezezvukém ustrnutí těch jakoby věčných sněhů a ze samých útrob mrazivé nekonečnosti tak zkameněle, výstražně a bludně zející ze všech stran, zmíravě sténala hrana všech lidských pomnění, beznadějná, smutná hrana všemu, co do té chvíle chtělo žíti a se těšiti . . . snad za těchto chvil dozrály úmysly kolísavé, udolané duše Jumrovy. Jumr chtěl odejít — — —

V zimě, v zimě . . . V ovzduší továren zdá se viseti cosi neblahého, nevlídného, v tom ovzduší tolika lidských zájmů. Podivný výraz dlí v modravých, siných lících mas, hrnoucích se po pískání do fabriky. Těkavě cosi se třese u výrazu tom před možnou nenadálou pohromou. Jediným slovem, nemilostivým hnutím co v bídu tu může býti uvrženo bídy ještě hroznější! Zima nezná pak smilování . . . ta nekyne ničím tomu, kdo vydán jí na pospas. Nekyne ani prací, ani nasycením, ani útulkem tomu, kdo octl se náhle bez práce, o hladu, bez útulku. Na milost a nemilost jste vydáni fabrice.

Se zimou se ovšem špekuluje, mívá důležitý výhodný vliv v rozpočtu mamonu. Mzdy se sníží, nejšpatnější material uschová se pro zimu. Však od něho nikdo neuteče, proti nízké mzdě se nikdo neohradí. — Jdi, venku čekají houfy, jež za tuto mzdu budou blahořečiti. Jíst se rozhodně musí, třebas na polo.

Všechno se již stalo za této zimy, co mívá tak důležitý, výhradný

Digitized by Google

vliv v rozpočtu. Zvláště materialu, levně zakoupeného, s nímž ani ten nejponíženější, nejtrpělivější a v osud nejoddanější človíček nemohl nic svésti, bylo nahromaděno v rozsáhlých skladištích a počato s ním, co se trochu zima ozvala, kdy lidé se „drží". K vánocům pak dán byl v oběh docela, z jiného se ani tou dobou nepracovalo.

Zlořečiti, nadávati, zatínati zuby, pěstě svírati mohl každý, jak chtěl, jen to nesmělo býti příliš zjevno. Jen tam, je stará zkušenost, kde lid hubuje, stojí si dobře fabrika a má jméno v obchodním světě.

Leč co dělati? Měl se material ten snad vyhoditi? Přec proto je, aby se zdělal.

Netrpělivé, nervosní ženy div si nezoufaly. Aspoň plakaly, ženy pláčou při všem. Některé tak bezmocně, tak usedavě, do krvavých očí, že to až působilo výtržnosti a dostalo se jim od dozorce významného pokynu. Co byly těhotné, s těmi byla největší potíž. Nedovedly, v přirozenosti již vznětlivější, dosti chladnokrevně a s vytrvalou urputností, jak bylo třeba, zápasiti s takovým ošizdným materialem, jenž trhal se ne po nitích, ale v celých pásmech, takřka pukřel pod rukou a rozplýval se a nebylo možná přijíti s dílem ku předu.

Dělnice Stránská, v nejvyšším stupni těhotenství, mající doma více ještě drobných dětí a muže souchotináře a ke všemu sama, když se jí to tak bez přestání trhalo a od rána nepodařilo se jí zdělati ani za co by k výplatě nakoupiti mohla suchého chleba — tak se divě rozčilila, dala se do vyjivého škvěkotu a dokonce praštila sebou na zem, válejíc sebou a křečovitě hystericky pěstě k spánkům přikládajíc. To již bylo přes příliš. Pobouřila ta výtržnost celý sál i musili Stránskou vynésti, dovedli ji domů, ač zoufale se bránila, chtějíc zpátky k dílu — doma že na ni nic nečeká — a při nejbližší výplatě dostala výpověď. Takové svévolné experimenty vyvolávají jen demoralisaci u ostatního dělnictva a třeba jim radikálně učiniti přítrž. Fabrika nemůže se nikterak zabývati sentimentálnostmi. — Milá Stránská, pomyslel si mnohý, ty v nejvyšším stupni těhotenství, s více ještě drobnými dětmi a mužem souchotinářem, jenž možná dodělá, než vyprší tvá výpověď — a jsoucí ke všemu sama . . . kam se poděješ, co si počneš? Svíjej se v kanceláři, zapřisáhej v hysterických záchvatech svého pána — fabrika nezná sentimentálností. Když Stránská nepochodivši vycházela z kanceláře, brunátně hořely jí líce a těhotný život prudce a rychle sebou zmítal. Počkej, ještě něco zkusíš v poslední zoufalosti. Jdouc kolem vily, zazvonila si. Ponížene prosila k milostpaní — za přímluvu u pána, je také v jiném stavu, spíš tedy od ní může nadíti se ohledu — Se strojí, přišla guvernantka se vzkazem, ledva ta slova z tenkých rtů odsypavši a již bezohledně u samé Stránské zavírala dvéře . . . zároveň volajíc hlasitě do kuchyně, aby sem takové lidi ani nepouštěli.

Jako divá zvěř vyhrnovali se po pískání lidé z kvartýrhausu. Tak málo umytých, aspoň trochu uspořádaného oděvu. Jak lehli, tak vstali. V jedné cimře spalo jich až deset, svobodných ještě víc, v pouhé slámě často zahrabaných a nebývalo tu nábytku pražádného, hrnku ani nářadí — jaké ostatně pro takové světáky, již dnes jsou zde, zítra jinde a jaké tudíž mytí, uspořádávání oděvu — za noci jde se do fabriky, za noci z fabriky a tu se kouká jen něco rychle zhltnouti, možná-li vypíti toho „panáka" a zas jako zvěř se položiti. Jaká pak tu kultura, estetické požadavky? Chlap Havlíčkovy v těchto poměrech bylo zříti celý rok — ovšem jako bezpo četné jiné — jenže při chlapech Havlíčkových to bylo zvláště nápadn

Digitized by Google

Ani před holkami ponČkud se neupravili. V kalhotách stažených řemenem, v těchže ve svátek i všední den, ostatek bez vesty i kabátu, s košilí barevnou, špinavou, rozervanou a snad s kůží již srostlou, když jí nikdy nesnímali — jen starý měl vojenskou čepici, hochy vždy bylo viděti holohlavé, všichni pak byli bosi, v létě v zimě. Jako po žhavém železe ubíhali po dvoře takle ve 20stupňových mrazích, holohlaví, bez kabátu, s rozervanou košilí. A povykovali při tom úžasně, strkajíce do holek, z nichž ale ani jediná s nimi nechtěla ničeho míti.

Takových chlapů Havlíčkových pod jinými jmény bylo ale mnoho, úžasně mnoho . . . třeba v jistých obměnách a pozměněných způsobech. Bos v zimě v létě chodil taky žvavý, nedůtklivý starý Jůza, malounký stařeček, tetelící stále rtoma a tetelící celým tělem jako těma žilnatýma, orudlýma nožkama s nepoměrnými vybočenými palci, když při hezky upalujícím mrazu měřil jima škvárou a sněhem pokrytý dvůr. Na hlavě starý Jůza nosil červený fez s modrým střapcem, Bůh ví proč — a tím směšněji, nedůtklivěji a ubožeji vyjímala se tato divná figurka bosého stařečka. Děti z kvartýrhausu nebylo vůbec jinak viděti než bosé — buď bylo venku příliš zle a tu zůstaly doma a jinak, co by bylo trochu sněhu a sychrava, z toho si jejich nohy nic nedělaly. Ostatně tovární dělník s mnohočetnou rodinou nemůže si dovoliti luxusu své všechny děti opatřiti obuví, jak to předpisuje humanní hygiena. Křišťan na příklad, zvadlý, zbědovaný človíček, jenž při chůzi se chabě potácel, v té své věčné rezavé zaplátované barchentové kazajce a taky vždycky bos, měl těch dětí jedenáct — nemějte mu to za zlé — a žádné ještě nebylo k práci a na všechny vydělával sám se svou malouninkou ženou, která soukala a tak dva šestáky si vydělati mohla — jak tedy tu opatřiti bot? Zdá se mně, že všechna bída světa byla lepší nežli Křišťanova — viděl jsem ji jen zevně, v té nevyslovené, uničené zoufalosti potácivé jeho bytosti jako svadlé, jako vytřebané, v té jeho ustrašené zamlklosti, jež se s nikým nikdy nezdružila, i v tom křečovitém zmítání se jak ušlapaného brouka všech jeho sil, jen zevně viděl jsem tu neobsáhlou, děsnou bídu, ale do vnitř, do samého jejího doupěte s těmi jedenácti dětmi jsem se nikdy neodvážil. Ale divě rvala mně srdce tato bída u všech Křišťanův, jež více kletby vrhá na lidstvo než jiné jeho hříchy nejtěžší — ale to sem docela nepatří, chcete-li, zajděte si ke Křišťanom sami do podstřešní plísní potažené jeho komůrky v levém křídle fabrického kvartýrhausu našich rozkošných horských údolí . . .

Křišťan se zase jednou zmohl na pytel uhlí, dělnictvu od továrny přenechávaného, nese si jej zrovna domů . . . ale je ten žoček tak těžký či záda tak bědná? Každé chvíle odpočívá, uřícen, supavě oddychuje, očima jako mrákotně bloudě po tom vůkolí, po těch lidech, jakoby se dovolával něčí pomoci, shrnuje na stranu divně tělo, napjatě křivě tvář a rty ochable rozevíraje. Ale přec jaká útěcha je v tom jeho úporném zření: u Křišťanů zase jednou bude se topiti a vařiti . . .

Také potřeštěná Hnyková dopravovala si dnes do svého podzemního sklípku, v němž bydlela, zásobu paliva: kulila přes dvůr ohromný sud z dužin, po přízi, jaké fabrika lidem přenechávala k palivu za původní cenu. Doma si jej rozbije, pomalounku při té logrové šplíchotině spálí. I to byla událost, když se Hnyková zmohla na palivo. Hle, s jakou ješitnou vítězoslávou, jak okázale, s bludným přiostřeným úsměvem na protáhlých rtech, s takovým svíravým mžením v černých pichlavých očkách, jež jaksi na všechny strany najednou nedůtklivě mhourají, s onou svou komediant-

Digitized by Google

skou chůzí jako jen na špičky koketně natlapující a s pohyby rukou tak nápadně afektovanými, jako schválně naučenými — tak jako vždy, k posměchu lidí, pokřikování některých bujných výrostků, ubíhá po dvoře, jaksi sebe sama předbíhajíc a dnes před sebou onen ohromný, k její švihlé, tetelící se postavičce, tak bezpoměrný sud kulíc. Ledva že zbývá úsečným její pohybům času a příležitosti přitříti si rozcuchané černé vlasy neodbytně divě do čela se jí hrnoucí. A v šátek je zakuklená, má krátkou kytlici, sešmatchaná rozdrbaná pérka patrně po nějakých lepších dámských nohách. Až po práci začne rozbíjeti svůj sud běsně při tom sekerou mávajíc, při čemž kytlice prudce se jí bude kolem těla zmítati a všechny její ty divě rozcuchané vlasy vstřetnou se jí do obličeje a z úst s povyplazeným úzkým jazykem stékati jí budou hojné sliny násilí — sebéhne se kolem ní celý kvartýrhaus úsměšně ji pobízeje a všelijak radě při jejím výkonu. A ona se bude hádati, vztekle štváti, až dá se do vzlykavého kničení a podivného brebentění . . . na nehoráznou jundu celého kvartýrhauzu. V takový den, ať je jak chce, vydrží déle u potoka se svými monotonními vzlyky z potřeštěného neznámého žalu v její bídné duši. Ale koupila si sud — má zase čím topiti.

V takový určený den vždy najednou odebírají si dělníci z kvartýrhausu přenechané jim palivo, uhlí, bedny, sudy. Co nahromaděno je tu zájmů — dostati lepší uhlí, výhodnější, zachovalejší kus té nějaké bedny. Jak horlivě se vše prohlíží, okem měří, rukou přebírá. S vážnou péčí slepice vyhledávající své zrnko sbírá se každý upadlý, pohozený kousek uhlí, žádná třísťka nezůstane nepovšimnuta. Pečlivě zavazují si pytle, nakládají si je na záda, se zadostučiněním zanášejí do svých komůrek, u vědomí, že zase bude jednou teplo, živěji, a méně hladu a zoufalství.

Některá stará babka, když nevydělá ani na dříví ani na uhlí, prošťárává škváru — no, je to hubené sousto k palivu, co se podaří někdy najíti. Kluci celí fialoví zimou z pravidla se u té škváry porvou, nalezne-li se kus kamenitého uhlí, nespáleného, jen ztroudovatělého, jež divnou náhodou odolalo žáru peci . . .

Tak to šlo stejným chodem v té hltavé fabrické vřavě, jež nezadrženou, nemilosrdnou mocí hnala se kamsi úprkem v před, za heslem doby, za hromaděním zlata. Takové zimničné zmítání, posouvání, neustálené mžení lidských snah, — jako v mraveništi. Ale jako nikdo nezví o vniterných změnách, o osudech, zájmech těch bezpočetných, drobných členů mraveniště toho, — nezví i ničeho o tom tvorstvu mraveniště fabrického, o jeho malých zájmech a běžném, neustáleném ruchu na život a smrt. Leda když naskytne se údaj, jehož úpění vyjme se i z hromady toho mraveniště a k němuž uráčí se nachýliti vznešené ucho některého humanisty z nádherného jeho kabinetu — humanisty, jehož humanost je mu právě takovým řemeslem z nedostatku jiného zaměstnání, jako ševci šití bot, jen že ono je patrně mnohem čestnější a výnosnější. Je vhodnou kořistí, případem, takové úpění srdceryvné z mraveniště bídy k nebesům se ozvavší, chopí se lačně toho případu vědátor humanista — a píše se mnoho v novinách o jevech těch i udělají se časem důmyslné zákony. Ale jen jedno zůstává vždy opomenuto, nedotčeno — ono, co nade všechny zákony a opatření, nade všechnu pohodlně theorisující humanost, nade všechny systémy důmyslově sociální, rázem by vyniklo jako hvězda z mraků a všemu odpomohlo, na vždy umlčelo ono úpění nekonečných nesrovnalostí a vyjasnilo divou rozpornost toho lidského zmítání do zahynutí a potlačení — ono, co každému srdci áno

Digitized by Google

býti má: méně povýšenosti a více lásky, sklánějící se a milosrdné, jež by z toho drtivého břemena oněch mravenců část povinností a sebezapření chtěla vzíti na sebe.

Tak to šlo v té fabrické vřavě, v onom zápasu, jemuž jakoby nemělo být konce a jenž zdál se trvati od věků, háje tytéž zatím v pravomoc nastouplé zájmy a zajišťuje jejich državu. — —

Jumr chtěl tedy odejít. To, co dálo se doma, co dálo se vůbec vůkol jeho bytosti, začalo jeho duši býti nesnesitelno. Tak hořko a tvrdo nebylo mu nikdy. Mnoho to bylo srdci Jumrově — a co mnoho je takové povaze, je vlastně již udolanou záhubou, čekající jen na příležitost.

Ano doma. Žena zase hůře churavěla, ale ne aby umřela, ale ještě neschopnější se stala ku práci vydatnější, k životu, což je horší pro chuďasa. Kozu z rána našel Jumr scíplou — na jinou neměl a hned mít nebude. Na barák uvalili mu exekuci pro nezaplacené daně, a strop mu padal . . . Ovšem neštěstí nechodí samo a ne po horách, ale po lidech. Ano doma: ale jen skrytě, neoznačeně odehrávají se takové věci chudiny.

Tíž chmur, jaké nikdy nezahrnuly mysl Jumrovu, jala se ho ovládati — překážky, jež tentokráte zdály se mu nepřemožitelny, neodstranitelny, ukládaly se mu v cestu. Neviděl zbytí, octl se v tom stavu, kdy nezdá se duši možnost cokoliv více pro svůj osud učiniti. Ale nejen to doma. I když na sebe nemyslel a odtrhnul se od svých poměrů, zapomínaje a jiným směrem soudě, tím, jímž nesl se vůbec jeho život, neunikala ta zdrcující tíž chmur, jimiž byl zahrnut.

To, co se dálo vůkol, poskytovalo tolik hoře. Ty zjevy nerovného zápasu a násilného udolávání pronikaly tak zejivě. Shrnovati v jakýs morový chumel jeku a hrůzy, pádící světem, do samých nebes se zmítající a se strašnou vítězností přehlušující všechno plané volání, jež snažilo se nezměrnou bědnost lidstva v jiné perspektivy, v jiné harmonie konejšiti — zdály se ty zjevy. Pozvédalo se ovšem nesčetně hlasů výstražných, jakoby prorockých soudů (je tak pohodlno souditi a výstrahy dávati) . . . ale soudilo ve skutečnosti jen lakotné bezpráví a přesila nemilosrdenstvf. Plané theorie planých věd stavěly se za směrodatná hesla, jimž prý nelze se vyhnouti — a proto nutno jakkoliv úpěti, komu dostalo se jednou údělu v dosah jejich býti porobenu. A tak jakoby všemu nemělo býti konce a ještě úsilovněji měly se stupňovati takové zjevy života. Logické důsledky těch theorií nevyhnutelně za to žádají! A v onen morový chumel pozemských mrákot a zoufalství, sbírající se z proletářů a vyhostěnců ze všeho lidského blaha, snášel se stále hrozivější mrak hrůzy a spuštění. Byla to bezedná propast pochybení, zcestí lidského srdce, hříchu a viny, — v níž hynulo lidstvo — — —

Jen to srdce, jež samo je postiženo hořem, dovede se přidávati k utrpení cizímu. Kdo ukojen, oblažen, zabezpečen a v pohodlí, ten nemůže a nechce porozuměti údajům bídy a zla; neb porozuměv, musil by se vzdáti vlastního oblažení a pohodlí. A to on nechce, nemíní. A tak jen hoře hoři rozumí. A že nitro Jumrovo takovou měrou naplněno bylo hořem vlastním, chápal více než kdo jiný celý ohromný význam života, aspoň života, jejž znal. Snad život jiný, lepší, zůstal mu neznám. I když na sebe nemyslil, i když odtrhnul se od vlastních poměrů, trpěl nevýslovně. Ten mrak, jenž těžce halil život ostatní, mučivě musil zasáhati v každou duši vybavenou z pout otroctví. Nesnesitelno tu bylo duši přemítavé, srdci otevřenému.

Neb kdyby i všeho vlastního hoře nebylo, co poutalo se nahoru k tomu baráku a i přiměřeně snesitelno, umožněno bylo podrobiti se uložené tíze

Digitized by Google

— co dálo se vůkol, opětujeme, bylo úžasné. Klesnouti, zaplakati, zoufati musilo tu lidské svědomí. —

Byl-li Jumr také medianem, jakými stává se v horách jemu tolik příbuzných duchů, snažících se vynajíti útěchu a spásu v jiných poměrech a dálavách, než dosud shledávali, — znal-li duchy vyšší a nižší, jež mnohdy v opravdovém zanícení vyvolávají si před temnotrudnou fantazii obyvatelé těchto ponurých, zamlklých končin — ať byl čímkoliv ve své obřadovosti a přidával se k jakýmkoliv zevním názorům — — jedno je jisto, že žádné úvahy, žádné sekty a obřadnosti, žádná obvyklá ukonejšování rozjitřených ran nitra nedovedly a nemohly ho více přesvědčiti a utěšiti. Naskytující se překážky staly se tentokráte nepřemožitelnými, neodstranitelnými. Přepadla Jumra dříve zhouba ducha než dostavila by se zhouba fysická. Neviděl náhle zbytí, octl se v tom stavu, kdy nedá se nic více dělati . . .

Že odejde, — ustanovil se. Ne odejít někam jinam, kde by nebylo všech těch věcí, těch povinností, toho potlačení — kde by nějak líp se protlouk' a zůstal prost toho, co dálo se zde (i v té fabrice, i v tom baráčku) — snad aby zbavil se těžké služby a zanechal ženy a dětí a zbyl se břemene baráku, v němž strop se propadal a na nějž uvalena byla exekuce. To ne . . . taková duše nezná podlosti jako ti mnozí, co v zdejší fabrice se svými holkami užili, co se užíti dalo, napletli dětí a zanechavše po omrzení všeho (konečně čím to živiti, z jejich snad mzdy?), odtáhli jinam, hezky daleko, kam by za nimi ty vyžilé holky a ty nahé, hladové, v kterési prázdné cimře zůstavené děti netrefily (však že Otec nebeský, jenž šatí polní lilie a živí ptactvo nebeské, nějak se již také postará o ně . . . a ostatně ať mají ti balíci v obci také nějakou radost z takového nadělení). To ne . . . horská duše není podlá, mlčí, trpí, podlehne, ale vědomě podlá není. Snad není pro ni budoucnosti v tom tak zvaném zápase socialním, najisto také nevydobyde držav ani nadvlády, ale kdesi spočtěna bude její poctivost a že podlehla, za vinu jí přičítáno nebude. — —

Jumr podlehl, chtěl odejít. Tam, kam se odchází, aniž se navrací. Kde nebude fabriky, tepichů — ani všeho toho lkání a na stráni toho světélka, v jehož matném zásvitu odehrává se tolik divných věcí . . . ah, kde vše bude zajisté jinaké, lidštější a významnější. Že odejde — na tom se příliš ustanovil. Ale jen jaksi pořád otálel, jakoby čekal na vhodnou příležitost. Aby to doma jaksi vhodně zanechal, aby neodešel tak nějak bez příprav, netušeně. Ano jednalo se Jumrovi jaksi o slušnost a urovnanost toho kroku. Není jen tak snadno pojati, že toho a toho dne odešedše nevrátíte se více, zde v ten pobořený zvyklý barák, k té stonavé ale drahé ženě, k těm hladovým, ale tak milým dětem, což vše obvykle vás bude očekávati a k čemu, pravím, nikdy se nevrátíte! Přece je třeba vše to nějak upraviti. Jak, to Jumr naprosto nevěděl, ale čekal, čekal. Jakoby i čekal na vhodnou příležitost — jakou, o tom ovšem neměl zdání. Snad také vše mělo být pouhou odkládavou záminkou, — aniž si ale uvědomil, že záminky používá.

Konečně i stran služby bylo potřebí jakési slušnosti. Rozhodně potřebí. Prosím vás, není ani snadno po tak dlouholeté službě náhle ustati. Nedovedl si dobře Jumr srovnati, jak je možno, až ráno z vily pronikavě naň budou volati — k tomu či onomu — a Jumra ochotně, poníženě, u: pavě přibíhajícího nebude po ruce. A — ta nejzávažnější chvíle — až več se ho ve fabrice nedočkají do fabriky k hlídání. To bude nejdřív sháňl posílání. Žid se bude zlobiti, slibovati pokutu, propuštění. Právě na dvo

Digitized by Google

tolik zboží. Snad se někde ochlastal. Ovšem již dříve ledacos se zví. Neb z rána vzdor její mizernosti přiběhne Jumrová do fabriky a třebas nebylo ještě nic určitého, hned asi jata tušením bude si počínati nadmíru běsně, vzbouří asi nářkem celý dům. Bude i jakousi zodpovědnost svalovati na pána, nevědouc ovšem, jakou (ale jsou tací lidé nadmíru fatalní a zaujatí), až z toho budou jen mrzutosti, — zprvu ji nechají vzhledem k jakémusi oprávnění její divé sháňky po mužovi (všem to bude nadmíru divno), ale pak, když to bude přesahovati meze slušnosti, jednoduše ji vyvedou čili vyhodí z továrny. A jme se sháněti dále, zběhne se svými dětmi celé hory a volati a naříkati budou a celé hory vzbouří a vyburcují pro svůj zájem (zachvěl se tu Jumr ve svém uvažování a neodolal tísni nesmírné, jež ledovou vláhu vyronila na jeho skráně). Leč to již bude její věcí . . . ale ve fabrice jednati se bude o jiné zájmy. Jakpak jestli ten chlap něco provedl, zpronevěřil, ukradl? Co by jiného mělo znamenati tak nepochopitelné jeho zmizení. A byl-li spolčen s jinými? Až by chvěli se páni nevolí a možná že dají provésti celou inventuru, aspoň skladiště. Jeť vzhledem k svým pokladům žid příliš úzkostliv a nedůvěřiv, a ví proč. A nebude Jumr více hlídati, rázem opustí to, čemu po taková trudná, těžká, dlouhá léta navykl. Nebylo mu lze ani vše to pojati, co předstíraly mu jeho úvahy. Protož pořád čekal, čekal . . .

(Příště dále.)

Nová česká poesie.

F. Pečinka:

Bezesné noci.

Smutku, kdy hodiny
zdlouha tak bijí,
bijí tak zdlouha
v studených tmách,
kdy nelze usnouti
a v nábytku starém
časem to zapraskne —
ach usnout jen, usnout
a nebýt tak sám,
tak sám!

O noci prosáklá
studenou žlučí,
noci ty bez konce,
bez teplých snů!
Jak položit hlavu
a stočiti údy,
čím oklamat sebe? —
Ach usnout jen, usnout
a nebýt tak sám,
tak sám.

Měsíci škodolibý
a vyzývavý,
mrtvolo staletá,
nehybná, zelená,
co chceš v mých oknech,
v záclonách stuchlých,
jež sežloutly prachem? —
Ach usnout jen, usnout
a nebýt tak sám,
tak sám.

Obrazy z minula,
přízery bělavé,
jež kolem ploužíte
v špinavých cárech,
čím jen vás usmířit,
čím jenom zažehnat
zápach té špíny? —
Ach usnout jen, usnout
a nebýt tak sám,
tak sám.

Ty lože vystydlé,
ty lože bez lásky,
bez tepla, rozkoše
bílého těla!
Samoto bezcitná,
zkažená zoufalstvím,
samoto dusivá!
Ach usnout jen, usnout
a nebýt tak sám,
tak sám.

Třeba jen zvíře
mít vedle sebe,
zvíře, jež rozumí,
dobrácké zvíře!
O, cítit v té noci
jen příbuzné teplo,
dech příbuzné krve! —
A usnout jen, usnout
a nebýt tak sám,
tak sám! — —

Ztracený kout.

Znám kout, kde není trochu trávy.
Jen vyplavená, nahá stráň
jde dolů, zříš jen písek žhavý,
z kad kořenů činí suchá tkáň.

Vymletý křemen sem tam svítí,
ve vráskách půdy věčný žár,
a div, kdy se tak místem chytí
chorobně žlutých květů pár . . .

Digitized by Google

A kout ten má svou poesii —
však člověk sám tu musí jít,
a v srdci býti uštknut zmijí
a hořkost v ústech musí mít.

A vítr od hor musí vát,
ty bledé žluté květy rvát
a v kaluž krve v dálce musí
už mrtvé slunce zapadat . . .

Stará kavárna.

Mám dosud v mysli kavárnu tu tmavou,
kam zoufalost mě v nocích vyháněla,
kde plamen plynu syčel nad mou hlavou
a tabákem kde každá stěna čpěla.

Ni dva ty žurnaly mně nejdou z mysle,
v jichž okraj prsty vytlačeny byly,
ni ospalců těch ruce dlouhé, svislé,
již v tomto parnu se mnou živořili;

ni zrcadlo to šikem zavěsené,
v němž shlížela se dýmem místnost šedá,
a květy tapet zašlé, promaštěné,
billiaru plocha jako tráva bledá.

Zde, jak bych srostl s kulatým tím stolem,
já žil své noci! Co mě lítost bila,
psával jsem verše na mramoru holém
a jméno ženy, jež mě opustila . . .

Velkonoce.

Opadly vody. Vzduch je teplý, čistý.
Předtucha jara probouzí se v kraji,
upřímná zeleň proráží už místy
a cesty v lukách, meze osýchají.

Prst narudlá se vine loňskou travou,
zvlášť v dolíkách, kde dříve voda stála,
vše prokvetlo tou barvou červenavou,
jak rez by přes noc s nebe napadala.

Pupence bílých topolů jí hrají,
i v zadu les má nátěr zrezavělý,
sehnuté vrby řeky na pokraji
jakoby lesklý, červený vlas měly . . .

A slunce pálí, vzduch se dlouze vlní
a žhavě dýchá louka bařinatá,
v tvůj šat se vpíjí, celý prostor plní
ta teplá vůně spařeného bláta . . .

Ostravsko-karvínský uhelný revír.

Sociálně-statistická studie. Napsal Oldř. Bukovanský.

(Dokončení.)

Je to úplný nedostatek spořádaného rodinného života, co postavení dělníkovo tak neutěšeným a beznadějným činí, a přece nelze říci, že by nedostatek ten byl vždy nutným následkem špatných poměrů materialních. Často ovšem je příčinou jeho bída, neboť mzda někdy skutečně hluboko sahá pod existenční minimum, jak ve statistice o mzdě ukázáno. Ale po většině přece žení se a rodinu mají z horního dělnictva jen havíři a řemeslníci, jejichž mzda v nejčastějších případech není tak nepatrnou, že by normálně četná rodina aspoň poněkud slušně z ní žíti nemohla. Dělníci ostatních kategorií jsou z největších části svobodní (od 14 do 24 let), a menší mzdy jejich neliší se konečně poměrně mnoho od důchodů stejně starých příslušníků ostatních středních stavů. Nečisté byty, spíše odpuzující než lákající muže k domácímu pobytu, špatná výživa, podmíněná nedovedností kuchařky, společný život podnájemníků s rodinou — jsou tedy především a největšími překážkami řádného rodinného života a tím i jednou z hlavních příčin špatných poměrů vůbec. Malé vzdělání nedostatky tyto jenom stupňuje; nalezaloť se dle předposledního sčítání lidu (výsledky posledního sčítání ne-

Digitized by Google

máme po ruce) v hejtmanství frýštatském, kde nejvíce horních závodů je a jehož obyvatelstvo po většině jsou horníci, 24.803 lidí čtení a psaní neznalých (42%) a 8.662 psaní neznalých (13%); dohromady tudíž 33.465 čili 55% obyvatel postrádá všeho elementárního vzdělání. V posledním desítiletí se poměry tyto zlepšily vzdor tomu, že z Haliče neustále přicházejí noví dělníci, kteří většinou jsou analfabety; neboť jednak správy některých závodů uhelných samy přičinily se o postavení škol pro dělníky při závodech zaměstknané, jednak školství vůbec v celém okolí velmi se zdokonalilo. Ale přece jen dosavadní výchova a život mládeže, jakmile škole odroste, nedává naděje na nějaké zlepšení poměrů. Zejména nápadnou každému jeviti se musí úplná svoboda mladých dělníků. Kdežto u studující mládeže a učňů řemeslnických právě léta od 14—18 jsou léty dosti přísné kázně a nuceného učení, hoch i dívka z kruhů dělnických, jakmile zbaveny jsou povinnosti školní a nastoupí do práce, jsou svými pány, jimž mimo práci nikdo nerozkazuje a jichž chování nikdo nekontroluje. Hoch ze školy vyšlý vydělá si jako tačkář neb pod. slušné peníze (až i přes 30 zl.), z nichž ovšem, bydlí-li u rodičů, platí si výživu; ale poměry rodinné bývají často tak volné, že se hoch z otcovského domu odstěhuje a jako podnájemník byt jinde si vyhledá. Krčmy, hýřivá společnost, nevázaný styk s druhým pohlavím činí hocha surovým a velmi brzy vyžilým; dívky bývají zaměstknány jako ohrabovačky při uhelných závodech neb u zedníků a pod., pracují úplně bez dohledu a bývají často v dětském téměř ještě věku prostituovány svými společníky a dozorci. Tak hoch i dívka navyknou brzy lehkému a hýřivému způsobu života; dle všeobecného zvyku velmi brzy se žení a vdávají, a nyní nastává teprve úpadek. Oba manželé po většině vychováni jsou stejnými vlivy, žádný z nich nemá proto sušlechťujícího vlivu na domácnost; žena neumí udržeti ani čistotu ani rovnováhu mezi příjmy a vydaji a rodina se zadluží. Zatím přicházejí dítky a sice obyčejně velmi četně za sebou, neboť plodnost je v revíru — jako u dělnictva vůbec — úžasná, takže 10 i více dítek není žádným zvláštním zjevem. Poměry výdělkové se zatím horší; neboť za 15—20leté nezdravé a těžké práce v dolech a za nezřízeného života v mládí — když při věku dětském scházela rozumná tělesná i duševní výchova — se muž vysílí, takže málo vydělává, kdežto potřeby vzrůstající a dorůstající rodiny se množí. Přirozeně vzmáhá se nyní nespokojenost, která nalézajíc potravu v ponenáhlém si uvědomování sociálních nedostatků a nešvarů, svaluje všechnu zodpovědnost za bídné své postavení se sebe na společnost. Ovšem nejsou smutné tyto poměry všeobecnými, ale přece jen ony jsou hlavní příčinou všeho sociálního pokroku; neboť málo inteligentní dělník nesnadno domáhá se úspěšně zlepšení svého postavení. Veřejnost a inteligence je k poměrům těmto netečnou, nijak v ně nezasahuje a s dělnictvem se vůbec nestýká. Se strany podnikatelů děje se málo; jedině školy a školky, koupelny na jednotlivých závodech a zmíněná naprosto nevyhovující škola kuchyňská byly zřízeny. Úřednictvo horní osobního vlivu svého na dělnictvo nedovedlo ku zlepšení poměrů těchto využíti, dnes pak již vůbec málo vlivu a důvěry v dělnictvu má, než aby účinně zasáhnouti mohlo. Špatně na dělnictvo působí neinteligentní dozorci, kteří často surovým a po pokoutním zisku bažícím chováním svým vzbuzují a podněcují rozčilení, jež poměr mezi dělnictvem a ostatními činiteli jen zhoršuje. V poslední době však dělnictvo samo ponenáhlu nalezá si cestu a východisko ze smutného postavení svého vlastní prací a účinnou organisací.

Digitized by Google

Pro případ nemoce, úrazu a stáří péči o dělnictvo horní nesou bratrské pokladny, jichž zařízení zákonem ze dne 28. července 1889 nově uspořádáno bylo. Dle zákona tohoto dělí se bratrské pokladny na nemocenské a zaopatřovací; členství dělnictva je nucené a pojistné strhuje se dělníkům hned při výplatě. Zákonem upraveny byly také povinné příspěvky podnikatelů, které obnášejí tolik, kolik veškeré poplatky dělníků, tedy 50% všech příspěvků; stát a veřejné korporace nepřispívají ničím. Bratrské pokladny nejsou scentralisovány v jednu, neexistuje tedy jedna pokladna revírní, nýbrž 11 menších pokladen dolových*), takže každá z nich omezena je na dělnictvo jednoho podniku. Dříve toto omezení dávalo podnikateli velmi působivou zbraň proti všemu odbojnému duchu v dělnictvu; prostou výpovědí zbavil se totiž podnikatel nepohodlného dělníka, jenž propuštěním svým ztratil veškeré nároky na podporu z pokladny, byť vklady své po sebe delší dobu řádně byl platil. Ovšem dělnictvo samo nechápalo významu pojišťování a nedbalo příliš o své vklady, stěhujíc se a střídajíc práci velmi zhusta; zejména polští dělníci z Haliče, kteří přicházeli, lákáni jsouce větší poměrně mzdou, a za čas, uspořivše si něco, zase se domů vraceli, ztratili takým způsobem mnoho a přispěli tak ku dosti velikému vzrůstu fondů bratrských pokladen. Ještě v létech šedesátých asi čtvrtina platících členů nezůstala trvale usídlena v místě a zanechala tudíž vklady své pokladně; jen tím způsobem se stalo, že bratrské pokladny bez velkých příspěvků podnikatelů a bez pomoci státu udržely se většinou aktivními a vykazují slušné jmění, celkem přes 8 milionů zl., z nichž ovšem hlavní podíl připadá pokladnám zaopatřovacím. Dnes omezení závodní pokladny na dělnictvo toho kterého závodu majiteli tak silných zbraní neposkytuje, ježto z práce propuštěný dělník neztrácí dle zákona z r. 1889 své nároky na pokladnu, nýbrž podíl jeho na reservě zaopatřovacích pokladen v 6 nedělích po příslušném oznámení musí býti přenesen na tu pokladnu, k níž dělník, obdržev jinde práci, přistoupil. Nevstoupí-li propuštěný dělník do práce k žádnému hornímu závodu již vůbec a nestane-li se tudíž členem žádné jiné bratrské pokladny, tu se mu reservní jeho podíl po uplynutí jednoho roku od propuštění jeho buď vyplatí neb do jiné pojišťovny pod státním dozorem stojící uloží. Ale přece tyto dolové malé pokladny bratrské dávají dosud podnět k stížnostem dělníků, jelikož neřídíce se všechny stejnými pravidly pojišťovacími, určují některé větší pojistné poplatky než druhé, neb naopak zaručují menší podpory, což dělnictvo přirozeně neuspokojuje. Delegáti dělnictva z revíru ostravsko-karvínského na vídeňském letošním hornickém sjezdu protestovali proti spojení všech bratrských pokladen v jednu říšskou, přejíce si scentralisované pokladny zemské; sjezd plzeňský však přece rozhodnul, aby zřízena byla pro Cislajtanii říšská pokladna, která by rozdělena byla na 3 obvody: 1. český, 2. moravsko-slezsko-haličsko-bukovinský, 3. pro ostatní země. Zda rozdělení toto vyhovělo by skutečným potřebám, je otázkou; zdá se přirozenějším, aby nejdříve všechny dolové pokladny spojeny byly v jednu pro celý ostravsko-karvínský revír; centralisace další teprve pak by byla na denním pořádku, nikdy však přirozenou nebude centralisace v pokladnu říšskou.

Členů čítají bratrské jednoty ostravsko-karvínského revíru 42.560, mezi nimi 13.928 řemeslníků. Velmi mnoho zlé krve a oprávněné nespokojenosti vzbuzuje okolnost, že některé bratrské pokladny nevyhovují stanc

*) Citována úřední „Zuschrift" z r. 1894, z níž i ostatní čísla o pokladnách.

Digitized by Google

vami svými zákonu z r. 1889*) a tudíž dělnictvu mnohem méně prospívají než by zákonitě měly. Jsou to pokladny v revíru karvínském, jejichž stanovy datují se ještě (neb aspoň datovaly se ještě koncem roku 1891) z. r. 1861 a z r. 1885, jsouce tudíž zcela protizákonými. Tak vyměřuje se dle nich nemocným podpora 12—15 kr. denně, neb dle obvyklých stanov čtvrtina obvyklé denní mzdy, která však nesmí přesahovati 20 kr., kdežto dle zákona z r. 1889 má nemocenská pokladna obnášeti 60% obvyklé mzdy, tedy obyčejně asi 50—80 kr. Zaopatřovací pokladny ty vyplácí havířům po 5leté práci 42 zl. ročně, t. j. 11 kr. denně, ostatním dělníkům po 27—36 zl., jinde teprve po 10leté práci 20% mzdy posledního roku vydělané, kdežto dle zákona z r. 1889 má se vypláceti nejmenší pense dělníku 100 zl., dělnici 50 zl. Podobně pohřebné není vypláceno pokladnami těmi v míře, jak ji stanoví zákon z r. 1889. Velmi zajímavým a karakteristickým momentem v celé této pojišťovací záležitosti je, že sirotkům bez otce vyplácí se roční podpora 50 kr., sirotkům bez otce i matky roční podpora 2 zl.!**)

Zákon z r. 1889 donutiv podnikatele k 50% příspěvkům do bratrských pokladen, učinil jen důsledný krok ku předu od nuceného pojišťování dělnictva horního. Neboť nucené pojištění, jsouc v odporu s platící dnes ve všech hospodářských řádech svobodou smlouvy, přivodilo Brentanem zajímavě dovozovaný nesouhlas mezi řádem výdělkovým (svobodná pracovní smlouva) a řádem podporovacím (nucené pojišťování). Ale tím, že veřejná moc nutí podnikatele ku 50% příplatkům do pokladen a takto nepřímo ku zvýšení mzdy (ve formě půl pojistného za každého horníka,) vstupuje mezi podnikatele a dělníka i v řádu výdělkovém a původní nesouhlas mezi oběma řády odstraňuje. Zásada svobodné smlouvy se tím ovšem porušuje, ale dojista jen na společenský prospěch.

Vedle těchto bratrských pokladen není však jiných institucí, které by dělnictvu prospívaly. Dělnictvo ostravsko-karvínského revíru do nedávna vůbec ani neznalo prostředků, jimiž by postavení své zlepšovati mohlo. Ještě r. 1885 praví monografie vydaná spolkem horních úředníků v Mor. Ostravě, že učení sociálně demokratické neproniklo do té doby mezi místní dělnictvo. Nedosti promyšlené stávky, které vedly ke krvavým srážkám, neprospěly mnoho; mzda byla sice o něco zvýšena, ale zároveň stouply po dobu trvání stávky, kde dělnictvo nevydělávajíc odkázáno bylo na úvěr u obchodníků, ceny všeho zboží, které na výši té již zůstaly; v pracovní době rovněž stávky žádných zvláštních změn k lepšímu nepřivodily. Dnes, za poměrně krátkou dobu, dělnictvo velmi pěkně se organisuje a s velmi pěknými výsledky se potkává. Odborný hornicko-hutnický spolek „Prokop" čítá přes 10.000 členů, vydává svůj vlastní 14denní list (sociálně demokratický) a vyplatil za poslední správní rok 2003 zl. na podporách členům bez práce jsoucím. Vzdělávací spolek „Bratrství" doplňuje „Prokopa", má pěknou knihovnu, odbírá pro členy své časopisy, koná každého týdne přednášky a pořádá zábavy; vedle toho zařídily se v „Bratrství" bezplatně zvláštní večerní kursy, kde se učí čísti, psáti, počítati, zpěvu a pod. Dělnictvo projevuje také ku spolkům svým neobyčejný zájem; návštěva bývá vždy velmi četná, dělníci neštítí se ani 2—3hodinné cesty, aby súčastniti se mohli večerních přednášek a cvičení. V poslední době založen politický spolek „Spravedlnost", vydávající svůj vlastní čtrnáctidenník „Spravedlnost".

*) Odborné Listy, 1894, poslední čtvrtletí.
**) Odborné Listy tamtéž.

Digitized by Google

Odborný spolek „Prokop“ podporováním nezaměstnaných je na nejlepší cestě ku větším cílům; neboť uváží-li se, v jakém stadiu sprostředkování práce statistickými výkazy, zaměstnávání dělníků bez práce jsoucích obcemi a různými korporacemi, v jakém stadiu pojišťování pro případ bezzaměstnání a podobné prostředky dělnictvu sloužící v Rakousku jsou, vážně může se pomýšleti na to, aby všech těchto úkolů podjaly se odborné spolky dělnické, ovšem za podpory jiných korporací a hlavně za intensivního snažení dělnictva samého. Cestu svépomoci nastoupilo dělnictvo ostravsko-karvínského revíru i v jiném směru; prosadilo totiž své kandidáty na místa lékařů bratrských pokladen s podmínkou, že tito bydleti budou mezi dělnictvem v koloniích a že budou tak vždy v době potřeby po ruce, čehož dosud nebylo, ježto lékaři dosavadní bydlí v Mor. Ostravě a povinnostem svým tudíž dosti nesnadno jen dostáti mohou. Také k zařízení samostatných lékáren bratrských pokladen se dělnictvo vzchopilo, čímž zisk lékárníkův zůstal by dělnictvu uspořen; dosud však obě tyto akce nedošly ještě svého definitivního vyřízení.

Digitized by Google

Z duševního ruchu za hranicemi.

List z nejnovější poesie německé.

Napsal Jiří Karásek.

IV.

(Detlev z Liliencronu.)

Detlev svobodný pán z Liliencronu jest bez odporu nejčelnějším německým básníkem přítomné doby. Pomíjím ovšem stará a dlouho hořící poetická světla, mdlá dnes, vyčerpaná, k zhasnutí mrkající, jichž pověst a jméno dle slov Barbeye d' Aurevilly přežívá mrtvý jich talent a mrtvé síly — mám na mysli pouze nejmladší básnickou družinu německou, jejíž profily zběžně skizzuji, a kde čestné místo vyhraditi tak originelnímu, samostatnému básnickému charakteru, jakým jest bez odporu Detlev z Liliencronu, nemůže v rozpaky uvésti, myslím, ani toho, kdo s tvorbou Liliencronovou zásadně nesouhlasí, ovšem je-li jen trochu prodchnut taktem a spravedlností, třebas i k největšímu svému odpůrci. Ale tomuto požadavku na minimum redukovanému, zdá se, že dosud nerozumí neb nechce rozumět jistá část německé kritiky, — jsou mezi nimi exempláře důkladně německého filistrovství à la Emil Wolff, jenž v literární příloze „Hamburského Correspondenta" obořil se na našeho básníka s nejshnilejí moralistního stanoviska.

Jednoho neupřete poesiím Liliencronovým, co vysoko je povznáší, — i kdyby sebe černějším kalem a hnusnějším blátem, o čemž ovšem v konkretním případě není ani řeči, přetékaly — nad všechny dětinsky pečlivě ulízané a vymyté, lživé, protože neexistující, leda v hlavách svých „nálezců", ctnosti: že jsou poctivě a do dna prožity a upřímně, v plném světle, bez zatajujících stínů reprodukovány. „Prožití jest básníku hlavní věcí," praví o Liliencronovi jeho důvěrný přítel a literární portrétista, O. J. Bierbaum, v knize „Freiherr Detlev v. Liliencron" (str. 7.). „S otevřenýma očima a otevřeným srdcem jíti životem: to jest první jeho veliké umění. Život daří ho poesií. Nepobíhá se zápisky a nedonáší svému básnickému geniu „lidských dokumentů", nepídí se po látkách a nepachtí se po „dojmech poetických", nepozoruje života se stanoviska poetického vykořisťovatele, ale nechává jej zcela naivně působiti na sebe svými dary." A dále: „Básník, jakým jest Liliencron, snaží se méně život „studovat", jako jej požívat."

Stojím u podstatného rysu tvorby Liliencronovy Zklamal by se, kdo by v jeho knihách hledal „ideje", kdo by v nich hledal široce rozevřené obzory. Liliencron nikdy se nepachtil a nepachtí po vznešené, v dlouhé záhyby složené, majestátní tóze poety-věštce. Zůstal i jako básník, čím byl v životě: královským pruským důstojníkem — „boje, povinnosti a požitku chtivou, pravou vojenskou povahou", jak se vyjádřil Bierbaum. Nesvlékl nikdy své důstojnické blousy. Tak těsně sloučila se jeho poesie, jeho umělecké dílo s jeho životem. Stihla ho za

Digitized by Google

to hana se strany nepříznivé mu německé kritiky, že se dívá na svět ne očima myslitele, ale pruského junkera, že stělesňuje ve svých básních ne snad nějaký filosofický systém, ale zcela průměrný, buršikósní názor života ješného důstojníka, že píše více a s chutí o svých milostných dobrodružstvích, než aby kázal usínajícím svým čtenářům o morálce.

Jak vidno, šosáci jsou na celém světě dle jedné šablony střiženi. Za to možno užíti o Liliencronovi téže chvály, kterou řekl o Mussetovi Taine: „Celui-là au moins n'a jamais menti.“ Liliencron nikdy nelhal, — jeho básnické dílo jest věrným odleskem jeho života, jest neodlučně a neoddělitelně s ním spjato a spojeno. Sám v sobě je hotový, zcelený, silný, vypracovaný, není v něm pochyb a zmatků, není v něm nárazů odporujících si proudů, prudkých střiků a srážek nepřátelských elementů vzájemně se potírajících. Je v něm mnoho zdraví, mnoho síly, mnoho chuti k životu — přišel do umění s velikou touhou a vřelou snahou probiti se i největšími překážkami, rváti se o každou píď půdy, — jako se chodívá do bitev, o nichž se ví, že nejsou ztraceny. Liliencron není žádný „Problemdichter“, není učeným literátem, theorie různých škol pro něj neexistují. Nazvali ho „realistou“, — ale to je konečně vignetta, která je sice velmi živá a strakatá, ale hodí se na tak veliké množství nejodlišenějších uměleckých individualit, že na konec vidíte, že to je skutečně jen pouhá prázdná a bezobsažná — vignetta. Ničeho není tak Liliencron vzdálen jako úmyslu básniti dle nějakého programu, hráti ve vybraném orchestru poetické školy dle taktovky kapelníkovy. Chodí rád sám pláněmi života — sám pro sebe a za sebe, „in Denken und Traum“, jak to pěkně vylíčil v básni „Der Haidegänger“, „píše holí do písku své básně“, neúmyslně, skoro bezděčně. Liliencron neshání se po sujetech. Každá jeho báseň vznikla vždy bezprostředním nárazem realního na jeho nitro, zvlněním jeho duše impulsem vnějšku — a leckde můžete sledovati, jak z počátku neurčitě a mlhavě rýsuje se v prvních verších rodící se myšlenka básníkova, jak teprve postupem kvasí se a vyhraňuje v pevnější tvary, jak ponenáhlu nabývá barvitosti a světla, jak se probírá a realisuje k plnosti a sytosti z nejasnosti a tápavé nejistoty počátku. Vezměte na př. z knihy „Der Haidegänger und andere Gedichte“ (Leipzig, Wilhelm Friedrich) báseň „Kleine Reise“. Báseň počíná několika větami líčícími, jak básník za smutného, deštivého dne prochází s milenkou v průvodu bělovlasého, žvatlajícího sluhy starým zámkem. Konečně oba osamotní. Básník neustále co nejobšírněji líčí dojmy, jimiž na něj a jeho milenku působí truchlivá krása starého zámku — až konečná najdou dvě otřená, vybledlá, bílá hedvábná křesla. Milenka usedne na jedno z nich, a básník má bizarní nápad zatančiti před ní kus vážného, odměřeného menuettu. A z bizarního nápadu vyrůstá fantastická představa. Rytířsky podává své dámě ruku a sestupuje s ní po mramorovém schodišti, středem hluboce se klanících kavalírů. Osm pážat nese jeho dámě těžkou, zlatem a stříbrem prošívanou vlečku. Ve hlavním vchodu vzdává stráž vojenskou poctu, bubeník bubnuje jim v počest . . .

A básník ironicky pointuje:

„My však, opět lidé nového století,
děvče a já,
vracíme se v dešti
do svého hostince,
do hostince „U německého básníka“.
Nacházejíce to jméno tak lákavým,
zvolili jsme „německého básníka“. (Str. 51.)

Postup jest jasný: teprve na menuettovém nápadě založena vlastní myšlenka básníkova. Ale básník nespokojil se tím, aby nalezený motiv vypracoval

Digitized by Google

od okamžiku nálezu, šel před tento moment a vylíčil též postup, jakým se probral ke svému motivu. A zase dále: ironické schlazení rozpálené a horké fantasie suchou prósou posledních veršů básně vyplynulo zcela přirozeně z básníkovy závratně vyhnané architektury bizarního nápadu, jež sesypavši se nemohla ukázati než spoustu rumu a prosaických cihel a trámů zřícených snů. Čili: básník začal psáti báseň bez úmyslu, jako bez úmyslu vcházel do sálů starého zámku. A pojednou nepatrná věc vyvolá v něm náladu minulosti, i konstruuje hned a obživuje znova mrtvou nádheru středověkých paláců, a sebe a milenku činí jejím účastníkem. Volí, snad nahodile, obraz vycházení z paláce, slávu průvodu mramorovým schodištěm na náměstí středověkého města — a to mu dává zase zcela přirozeně, bez násilného a namahavého hledání, pointu básně: cítí pod podešví pojednou tvrdou dlažbu moderního města, vidí mimo sebe mihati se pod moderními deštníky lidi XIX. století, a zcela moderní posluha nabízí mu svých služeb na rohu náměstí polepeném strakatinou plakátů: básník si uvědomuje realitu a ironisuje sebe sama vzpomínkou, že se vrací do hostince „U německého básníka" —

„Nacházejíce to jméno tak lákavým,
zvolili jsme „německého básníka."

Je patrno, jak pravdiva jsou slova Bierbaumova, jež řekl o Liliencro novi a jež jsem výše citoval: že Liliencron nepozoruje života se stanoviska poetického vykořisťovatele, se stanoviska lovce detailů, jak by zněl Goncourtovský termin, ale že jej nechává zcela naivně působiti na sebe svými dary. Tato naivnost, holá upřímnost poesie Liliencronovy je to, co tak pohoršovalo a pohoršuje jistý druh lidí. Pohled na obnaženost dráždí a popuzuje toho, kdo je zvyklý choditi až po krk upjatý a zahalený. Jak možno na př. — soudí se — světu povídati o příteli plným jménem označeném takové povážlivé věci, jaké vypravuje Liliencron o — Bierbaumovi, zvláště když člověk doslechne, že se přítel chce ženit! Ale co je potom Liliencronovi! Jemu se zdá, že sedí dosud v mnichovském „Rathauskeller" a že pije „Ale und Porter, Ale und Porter" a zcela nenuceně že s přítelem o různých milostných dobrodružstvích žvatlá! Tento důvěrný, intimní tón charakterisuje velmi význačně poesii Liliencronovu. Valná část jeho poesií je takovými „rozprávkami" se čtenářem. Aby činil „dojem", o to se Liliencron velmi málo stará. Pojmenuje vše pravým jménem, velmi málo užívá pozlátka blýskavých frází, vyslovuje se nezakrytě, přímo a bez oklik. Jde na vše útokem, s otevřeným hledím, nemiluje postranních vytáček, nemiluje maskované lži. Velí mu tak již jeho temperament, ohnivý, prudký, vášnivý, málo rozvážlivý a počítavý, málo studený a ztuhle škrobený; velí mu tak jeho útočná, „vojenská" povaha, která nikde se nevlichocuje, nikde po zadním a tajném schodišti se nedobývá do nepřístupných míst, ale všude přímo a bezohledně si vynucuje platnost, všude přímo a bezohledně si vymáhá příslušný respekt. Liliencron brutalisuje čtenáře. Je to jako prudké údery v buben — každý hlas se jimi utlumí a potlačí. Není divu, že touto výbojnou manýrou, tímto výbojným a sebevědomým vystupováním narážel Liliencron na odpor u čtenářstva zvyklého na uctivé pianissimo, — na respektování svého klidu, svého sluchu. A zde se ozvaly tóny, jež suverenně zhrdaly vším, jež se neohlížely ani na klid, ani na sluch svých posluchačů, — jimž se jednalo jen o to, by se uplatnily, by pronikly a slyšány byly. „Hlavní věcí zůstává vždy projádření vlastní individuality. Neboť právě to individuelné, prožilé, osobní, jest onen živel, v němž se může jediná oprávněnost lyriky k existenci dnes ještě uznávati. Liliencron jest individuelní básník prvního řádu." (Bleibtreu, Revolution der Litteratur, 3. vyd., str. 50.)

Digitized by Google

A tím odbyty jsou všechny námitky, jež se s této strany vůči básníkovi činily — směšné a marné vždy, kdykoliv chce se posuzovati způsob a ne věc sama, kdykoliv se chce někomu diktovati a nařizovati, jak a pokud se smí nebo nesmí vyjadřovati, v jaké meze smí neb nesmí se vměstnati — neboť zde se sahá na práva cizí, porušuje se cizí majetek, zkracuje se cizí individualita, překročují se hranice cizího duševního království, cizí duševní državy.

(Dokončení.)

Z Ruska.

(Péče o vzdělání lidu. — Ruské školství. — Chování se ruské vlády. — Stav učitelstva. — Půtky mezi slavjanofily a „západníky“. — Otázka ruskopolská a polská literatura v Rusku. — Naděje v nového cara, že dá ústavu, že rozšíří svobodu tisku a že budou zase povoleny vyšší ženské lékařské kursy. — Co car udělal. — „Ruský duch.“)

(Dokončení.)

Ke škole patří nejen žáci a knihovna, ale i učitelé. A těm, pokud jsou na venkovských obecných školách, se vede stejně špatně, jako školství obecnému vůbec. Není prý — četli jsme v ruských listech — povolání v Rusku, které by bylo hůře odměňováno nežli povolání selského učitele. Špatný a nedostatečný byt, úžasně malý plat (120 rublů, 200 rublů, někdy i 300), žádné naděje ve zlepšení, úplná nezaopatřenost ve stáří nebo nemoci i jeho i rodiny, takové je postavení ubohého selského učitele na Rusku. Zemstva se sice snaží zlepšiti jim jejich postavení, ale výsledky pořád nejsou. Že učitel takový nemůže ovšem nic ze svého platu věnovati na prostředky svého vlastního vzdělání, je samozřejmo, a protože vláda zakázala jim (r. 1889) konati sjezdy — doklad nový, že vláda nestaví se příznivě k osvětové práci mezi lidem; zdar školství je přece zajisté podmíněn zdárnými učiteli — nemají zhola ničeho, kde by se mohli poučiti, leč sebe se svou bídou a sousedy učitele zase s jejich bídou . . . Nyní se učitelé domáhají opět dovolení, aby mohli konati sjezdy a současně s tímto řeší otázku velmi důležitou, jak by se takové sjezdy mohly konati co nejlaciněji, a navrhují někteří, aby učitelé brali si na sjezdy potravu z domů sebou, aby spali (zdarma) u sedláků . . . Opravdu, člověku nelze něco podobného psáti bez pohnutí . . . A při vší té bídě přece chtějí přispívati svým haléřem vdovským ke vzdělání lidu. Tak v gub. černigovské učitelé se usnesli věnovati 1% ze svého platu ruskému fondu pro všeobecné vzdělání.

Od ledna t. r. vychází v Petrohradě nový měsíčník „Ruská Beseda“ (Russkaja Beseda, bez předchozí censury) směru slavjanofilského. Má proto i pro nás Čechy důležitost a neuškodí, když naši slavjanofilé poznají některé zásady svého slavjanofilského listu. Čtěte tedy, prosím. Co je ruský národní směr? „Ruský národní směr — odpovídá v č. 1. „R. B.“ — především představuje se upřímným vyznáváním pravoslavného křesťanství a příslušenstvím k jedné pravé církvi Kristově, netoliko vnějším, formálně obřadovým příslušenstvím, nýbrž takovým, které určuje celý život křesťana, všecky jeho poměry k druhým lidem — které velí: bojte se Boha, ctěte Cara (velké C!) a žádajíc poslušenství svrchovaných mocí, spolu s tím hájí svobodu lidské bytosti, dává nezničitelnou pevnost lidskému duchu.“ Co tomu říkají naši cyrilomethodějci, velebící pravoslaví a zůstávající při tom ve svazku římsko-katolické církve, a jsoucí nad to nade všechno příslušníky strany — svobodomyslné a demokratické? Sympatičtějším je nám již odpověď „R. Besedy“ na otázku, co je to Slovanstvo. Slovanstvo se jeví „R. Besedě“ jednotným a celistvým, plemenným, krásným organismem, jako vše živoucí, různotvárností svých součástí; ne v sla-

Digitized by Google

děné jednotvárnosti, ne v přivedení všech pod jednu míru a jeden vzorec, vidíme zdokonalení a krásu, nýbrž ve spojení různotvárných částí v jeden harmonický celek, založeném na svobodném principu bratrství a lásky. Ještě ostřeji své slavjanofilství definovalo Russkoje Obozrjenie v polemice s „R. Myslí" o výklad slova „domoj": „My přejeme si: 1. aby Rusko na vždycky uhájilo sobě samovládu svých carů; 2. aby řídilo se v otázkách víry a mravnosti učením pravoslavné církve a 3. aby oduševněno bylo upřímným národním vlastenectvím." Při výkladu tomto odvolává se R. Obozrj. na J. S. Aksakova „což „R. M." odmítá, pravíc: „Aksakov především přiznával svobodu myšlenky a svědomí, vysoko si vážil porotního soudu, byl vřelým obhájcem zemské samosprávy" . . . Část dnešních Slavjanofilů — praví jiný ruský měsíčník „Věstník Jevropy" — je rázu čistě zpátečnického: je proti samosprávě, proti zemské škole, na jejíž místě chtějí církevní farní školy, proti porotním soudům a p. S „Věst. Jevropy" polemisoval zase gener. Kirějev na posledním shromáždění „Slov. dobročinného spolku" v Petrohradě, kdež stejně jako R. Obozrj. definoval učení slavjanofilův. Je to prý orthodoxie (pravoslavná), jakožto soubor ethických názorů ruského lidu, a samovláda (samoděržaví) — na obou se musí pevně stát. Když jsme se již dotekli posledního shromáždění tohoto spolku, řekněme již i, že na něm se mluvilo o nadšení a slovanské myšlence: Není prý pravda, že slovanská myšlenka ve spolku upadává — nikoliv, spolek chce i na dále připravovati jí půdu jednak podporováním hodné slovanské mládeže v jejích studiích, jednak šířením znalosti jazyka ruského, jakožto prostředkující řeči. Záp. Slované mohou prý býti bez starosti. Slovanská myšlenka je prý základem ruského státního života a jádro jeho úkolův a cílův; od myšlenky té se prý ruský stát nikdy neodtrhne. Velké srdce ruského lidu je bohato na lásku, nemyslí na zlé a odpouští chyby bratří atd. . . . Přiznáváme se, že jsme i my před časem věřili takovýmhle řečem a že nás vždy přiváděly do nevýslovného nadšení . . . Ale teď jsme při nich klidni, nanejvýš se ironicky usmějeme. Vyšli jsme již ze sentimentálního a romantického slovanství a postavili se na reelnou půdu svého národa. „Slov. dobroč. spolek" v Petrohradě měl minulého roku příjmů 29·715 r. a vydání 22.549 r. a vydržoval na ruských ústavech 20 stipendistův a 6 stipendistek. Představme si vůči této nepatrnosti ohromné miliony Rusův i ostatních Slovanův. Kdy spolek takovýmihle prostředky připraví půdu? To je práce více nežli Sisyfova, nebereme-li již v úvahu důležitější, protože zásadnější překážky! . . .

Charakteristické je nad míru, jak se zmíněný list „slovanské" „R. Obozrj." chová v otázce rusko-polské. V dopise z Varšavy list tento propustil toto místo o Polácích — patrně tedy není proti němu: Pro nás zbývá jediné možné řešení t. zv. polské otázky — úplné poruštění Polákův; říká se, že to není dostižitelné; nechť: úplné poruštění Polákův — to je konečný cíl, ideál, ke kterému třeba směřovati; . . . a možná, že úplné poruštění Poláků není tak naprosto nedostižitelné, jak si mnozí myslí. Státní sjednocení toho nebo druhého plemene s Ruskem jest nemyslitelno bez národní assimilace, bez poruštění. Naproti tomuto v pravdě surovému výlevu „R. Mysl" uvádí zase slova slavjanofila J. Aksakova o Polácích: „Rusko neodnárodnilo Poláků v Polsce, díky vysokému mravnímu důstojenství, své nedovednosti, své neschopnosti k tomu temnému státnímu umění, kterým se tak proslavují Němci". A sama od sebe praví: „Nepřátelské poměry mezi Rusy a Poláky oslabují politickou moc ruské říše, na těchto nepřátelských poměrech zakládají se roztržky všech našich nepřátel."

Jak viděti, část ruské inteligence chová se k Polákům spravedlivěji. Této části také nepřekáží napjatý poměr rusko-polský v tom, aby nevzdávali pochvalu polské literatuře a neseznamovali s ní ruské obecenstvo. Ale ani tyto

Digitized by Google

literární sympathie a uznání nelíbí se straně protivné. Když na př. redakce několikráto již zmíněného měsíčníku „Ruské Mysli“ uspořádala soukromou slavnost za příčinou 15letého trvání listu a z této slavnosti poslala pozdravný telegram polským spisovatelům Sienkiewiczovi a Orzeszkové, hned vystoupili proti tomu „Mosk. Vědomosti“, „Novoje Vremja“, „Graždanin“ a j. Když jsme již uvedli jména polských spisovatelů, řekněme již i, že tato dvě jména těší se teď v Rusku veliké popularitě. „R. M.“ o nich napsala, že patří k nevelikému číslu nejznamenitějších současných spisovatelů evropských. Romány a povídky jejich se překládají ústále. Také ze Sienkiewicze jsou přeloženy do ruštiny již tyto romány: Bez dogmatu (2. vyd.), Ohněm a mečem, Povodeň, Cestopisné črty, Rodina Polaneckých (současně ve trojím překladě!) a v „R. M.“ letošní se uveřejňuje román jeho „Quo vadis“? (z prvých dob křesťanských). Zajisté zajímavý to zjev! Ruská vláda a kruhy více méně jí sourodé drží polský národ v okovech a upírají i práva národnosti, zatím co literatura tohoto politicky porobeného národa sklání inteligentnější část národa panujícího k uznání, k pokloně . . .

Jak známo, v nového cara skládaly se v Rusku mnohé naděje — na př. že dá ústavu, literáti očekávali uvolnění pro tisk, přátelé ženského studia doufají v povolení otevříti opětně vyšší ženské kursy. Naději v udělení ústavy dalo výraz veřejně jedno zemstvo a literáti podali přímo k carovi žádost o volnější zákony tiskové . . . Ale co se stalo ve skutečnosti? Co se týče ústavy, car prohlásil, že setrvá nezměnitelně na samovládě, a žádost literátů, podepsaná 70 zástupci tisku a literatury, byla zvláštní komisí, od cara ustanovenou, zamítnuta, jednak z formálních příčin, jednak že prý „tiskový zákon není zastaralý, spíše prý opětně zlepšený“ . . . Co se týče pak vyššího studia lékařského žen, připravuje se prý vláda k tomu opravdu. Četli jsme v ruském listě o významu ženy-lékařky v Rusku toto: „Ve městě i na vsi žena-lékařka, jak ukázala zkušenost i v naší vlasti, přinese veliký, nenahraditelný užitek. A zdraví my potřebujeme, i fysického i mravního. Především vzdělaná žena uzdraví a zušlechtí naše rodiny a společenský život, zachrání nás od rozpoutanosti dravých instinktů a od hříšné lhostejnosti a pokleslosti duševní.“ Bylo učiněno v otázce vzdělání žen zatím tolik, že byl 6. dubna za přítomnosti cara i carevny otevřen v Petrohradě ústav pro vzdělání dívek, pro nějž car daroval veliký palác. Jakého vzdělání se v něm dívkám bude dostávati, nevíme ovšem posud.

Ale je přece něco důležitějšího, co nový car udělal, a co, pokud víme, neudělal ještě žádný jiný panovník: Dne 13. ledna t. r. rozkázal, aby každoročně bylo věnováno **50 000** rublů na podporu chudých a potřebných literátů. Z těchto peněz má se dávati okamžitá pomoc učencům, spisovatelům a žurnalistům, jakož i jejich vdovám a sirotkům a pense doživotní těm, kteří jí nemají. Vykonávání toho dáno akademii nauk v Petrohradě, jejíž předseda může si ke své pomoci přizvat i jiné osoby. Pravidla, dle nichž se má pomoc poskytovati, vypracují ministr národní osvěty, financí a předseda akademie. — Na podporu literátů ruských existuje též soukromé družstvo pomocné pode jménem „Literární fond“. Fond ten existuje již po 35 let, za kteroužto dobu sehnal 350.000 rublů.

O carovi ruském možno sděliti ještě něco. Jak čtenáři i z našich některých denníků vědí, činí car k výnosům vládním, ke zprávám a raportům úřadů a p. v úřadním listě otiskovaným své poznámky. Z nich jsou některé příliš, příliš charakteristické. Tak ke zprávě o žádosti universitních profesorů moskevských, aby bylo ruskému tisku ulehčeno, připsal prý: „Nechati nepovšimnuto“. Na žádost jednoho maloruského spisovatele k caru, aby bylo polehčeno v zákonech o maloruské literatuře, poznamenal prý: „Nedotýkati se toho“. Ke zprávě

Digitized by Google

jednoho gubernátora, že je zapotřebí zakládati školy ruské, jakožto nejúčinnější prostředek k potlačení separatistických snah, a že školy musejí vzdělávati v pravdě ruském duchu, car připsal: „Zcela správné“. Nad těmito sice jen dvěma slovíčkama jsme se hodnou chvíli zastavili. Pořád nám připomínala někde něco podobného, vlastně na vlas stejného . . . I v Rusku je několik národností — a i ty mají býti vychovávány a vzdělávány v ruském duchu — ano, dokonce i nevzdělaní Kirgizové . . . Ale s národem, národy, obyvatelstvem nejedná se, leč jen jako s prostředky a materiály . . .

V literatuře italské jako všude cítí se reakce proti hmotnému positivnímu naturalismu. Idealismus a spiritualismus přicházejí zase do módy. Po několika velikých lidech a skutečných umělcích opičí se hned celé stádo průměrných řemeslníků literárních. Matilda Serao, slušnější a nejoblíbenější skoro spisovatelka, ale nicotná jako básník a umělec, zakládá dokonce literární list pro nové snahy. Pánové Fogazzaro a Ant. Giulio Barrili, i u nás z překladu známí, jsou jejími kavalíry — cavalieri dello spirito. První je rozhodně talentovanější než druhý, ale přece duch i tvůrce malého řádu. Oba pěstovali již dříve pietistický genre, který nebyl prost leckde ani oficielního katolického církevnictví. Nyní poplují tímto směrem programmově. —

Moderním snahám v literatuře švédské dostalo se konečně letos útočiště. Erik Thyselius založil měsíčník, věnovaný pokrokovým proudům kulturním i literárním, Nordisk Revy. Kolem ní skupilo se všecko, co chce žít a pracovat, celá mladá generace: G. von Geyerstam, Ola Hansson, C. E. Jensen, Axel Wallengren, Verner von Heidenstam, Karl Tavastjerna a j. Brandes jako vždy vystoupil pohostinu jako patron každého mladého rozběhu. Starší Svendsk Tidskrift Fransa von Scheele propadl úplně reakcionářství. —

O české Moderně nadepsán je šestistránkový článek v dubnové Gesellschaft z péra Čecha p. J. V. Haurlanda (Uherský Brod). Článek píše o studii Macharově o Hálkovi a vypisuje pak naše obrodné snahy literární v belletrii, kritice i vyznačné reformní snahy v katolickém táboře. (P. S. Bouška contra J. Veselý.) Článek nepřináší nic nového a svého a hemží se mimo to nejen chybami bibliografickými, ale čirým nepochopením útvarů a proudů. Tak jen jedno: všichni naši mladší básníci (jmenováni jsou mezi nimi i p. z Čenkova, Klášterský, sl. Jesenská) podléhají prý mysticko-symbolické poesii francouzské (Verlainovi), a jsou buď otevřenými nebo zakuklenými dekadenty. A tři řádky níže píše již zase o týchž lidech, že se kloní k — ruskému naturalismu, který prý slovanské povaze lépe svědčí než francouzský! Místy opisuje p. Hauerland skoro doslova článek p. Krejčího z „Zeitu“ — bez udání pramene — jakož celý referát nasvědčuje, že p. Hauerland nepochopil a nezažil studii p. Krejčího. Za takovou pozornost nebude naše Moderna p. Hauerlandovi vděčna. —

Mladý moderní básník německý Otto Erich Hartleben vydal v Mnichově Goethes Brevier, Goethes Leben in seinen Gedichten. Jsou tu obsažena místa a básně jež z ostatních vydání pro jich „nemravnost“ jsou vypuštěna nebo znetvořena i ve velikém monumentálním díle výmarském; tak některá místa „Denníku“, jednotlivé „Římské elegie“ a „Benátské epigrammy“. Ethická horečka, která lomcuje pokryteckým Německem, nenechává ani Goethea na pokoji a maluje do syrobu, co bylo v něm krevního, živočišného a dionyského dle slova Nietzschova. V Hartlebenově Brevíři žije skutečný, celý Goethe.

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Z nové české belletrie.

(F. V. Krejčí: Na písčité půdě. Román od Růženy Svobodové.)

Nad budoucností našeho románu nemusíme již dnes věru zoufati. Několik silných talentů nás rychle nese k modernímu románu české přítomnosti, umělecké a široké synthesi našeho života. V řadě prvých jmen tohoto směru nalezáme také jméno ženy, paní Růženy Svobodové. V orgánech mladého našeho literárního hnutí setkávali jsme se v posledních dvou, třech letech s jejími pracemi. Rychle rostla před našimi zraky. Nebyli jsme nuceni lámati si dlouho hlavy tím, co chce a kam směřuje. Zanechala prvé pokusy brzy za sebou a hned ji vidíme odvažovati se na práce větších rozměrů, takové, na jaké se odvažují jen vyspělí umělci. Zatím máme jen jednu z těchto větších prací v rukou jako samostatnou knihu, ale již můžeme signalisovati příchod dalších, které vryjí jistě hlubokou stopu do rozvoje české prósy.

Žena v literatuře, resp. v moderní literatuře! Kolik tu zeje otevřených otázek, kolik látky k diskussím a polemikám, souvisící tak těsně s celým dnešním sociálním i mravním postavením ženy ve společnosti! Při všem množství píšících dnes žen lze přece jen tvrditi, že žena s vážným uměleckým talentem má velice těžkou posici. Předně tu jsou ohledy na společnost a konvenční morálku, které a priori její uměleckou a lidskou volnost omezují. Pak jest zde mínění, téměř všeobecné, že žena nemůže míti umělecké originality, že je pouze reproduktivní. A to nejsou jen šosáci, kteří tak tvrdí — v konkretním našem případě jsme podobné názory četli z kruhů, které se pokládají za reformní a pokročilé. A pak je zde panující veřejné mínění literární, které s úšklebkem vidí v každé spisovatelce „modrou punčochu“. K těmto všem nevýhodným okolnostem přistupuje u paní Růženy Svobodové to, že žije po boku muže, který sám je také silným a svérázným spisovatelem, a tu najde se v naší otrávené a podezřívavé společnosti vždycky dosti povrchních usuzovatelů, kteří z toho, že nese v občanském životě jeho jméno, činí velice pohodlné a laciné závěry na její duchovní odvislost od jeho umělecké práce.

Lituji, že referátu o knize jsem proto nucen předeslati několik poznámek k vyvrácení takových předsudků. Činím to z pouhé povinnosti k pravdě a na odpověď hlasům z jisté strany, které podobnými názory nespravedlivě a bez znalosti okolností vrhaly stín nesamostatnosti na ryzí, zúplna originelní individualitu této vysoce nadané spisovatelky.

Tato samostatnost dá se ovšem snadno dokázati každým hlubším a věcným rozborem prací této umělecké dvojice a postavením jich vedle sebe. Ale i než bych tento rozbor provedl, dovoluji si pevně tvrditi — a to na základě znalosti osob a poměrů — že o nějaké duševní odvislosti paní Růženy Svobodové od p. F. X. Svobody n e m ů ž e b ý t i a n i ř e č i. Stojí vedle něho docela svá, vypracovaná, s vlastním nazíráním a cítěním. O jeho vlivu na ni i při vší blíz-

Digitized by Google

kosti osobní nedá se ani o málo více říci, než o vlivu kterého jiného autora. Není zde případu, který se zdá běžnému pozorovateli tak na snadě ležícím, že by totiž silnější duch muže ducha ženy vychoval, jej vedl a řídil. Náhodná podobnost v detailech prací nerozhoduje naprosto nic. Je to jako u dvou vedle sebe stojících stromů: nejzazší výhonky se navzájem dotýkají a proplétají, ale nikdo nebude tvrditi, že patří jednomu stromu, vidí-li, že každé směřují jinam dolů, k dvěma různým kmenům, které ssají mízu svými vlastními kořeny, každý z jiného kusu země. Pravda, případ takovéto dvojice umělců manželů jest tak jedinečný nejen u nás, ale v literatuře vůbec, že se touto neobyčejností jeho dá poněkud omluviti, že nebyl hned na poprve pochopen.

Nejlepším argumentem je však kniha sama. Kdo odloží zmíněnou předpojatost a přečte román „Na písčité půdě" tak, jak by jej četl, kdyby měl v čele jméno kteréhokoli z mužských spisovatelů, musí se skloniti před výškou a pevností uměleckého karakteru, který z ní dýše. Bylo správně z více stran na to ukázáno, že to není pouhá belletrie pro obyčejné četbychtivé dámské obecenstvo. Je to umělecké dílo skrz na skrz, chcete-li, báseň. Ne nadarmo nalézáme v portrétu autorky, jejž se první pokusil před časem kresliti p. F. X. Šalda, slova „rozzpívaná hlava". Všecko tam zpívá v měkkém, opojném, melodickém, jak sníh jemném lyrismu. Zpívá tam dikce, zpívají tam myšlenky a city, je to jediná věčná melodie vysoké, čisté duše dívky, vytržené z křišťálových síní mladistvých illusí a postavené po bok muže světáka, do šedého bláta společnosti a manželství, které není pro ni než jedinou velkou prostitucí, otravou a zkázou její duše a jejích snů. Ale v čas ještě zdvihá se zmučená a sešlapaná duše, bělmo padá jí s očí a ze tmy největších bolestí svítá jí jas životního poznání a obrození. Melodie myšlenek tryská tu do nekonečných výšek a za zvuku slavných akordů rozpínají se tu konečné perspektivy na samostatný život vyspělé ženy, která nehledá více štěstí v obětování se pro jiného, jenž jí byl nehoden, pro obětování se, které bylo poslední její illusí, nýbrž která hledá sama v sobě a v konání dobra další smysl svého života. Práce paní Svobodové vybíhá tedy dvěma hlavními směry. Nejprv chce kresliti krutý pochod od illusí ke skutečnosti, hořkost sklamání a poznání života — tento nevyčerpatelný a svrchovaně vděčný zdroj pro umělce. A za druhé: dává tomuto procesu směřovati k individualismu. V obou případech nejde jí o normál, střízlivý průřez života. Je nepřítelkyní tohoto normálu, má odpor ke všemu prostřednímu; kde musí kresliti realisticky (zvláště figury z pražské společnosti) činí to s ironií a krutým někdy posměchem humoristy, jejž zkřiveniny a grimassy lidských bytostí naplňují smutkem a hněvem. Všechen tento realistický živel je pouhou stafáží, pouhým tmavějším pozadím, z čehož se zdvihá vysoká trpící duše, která je pravou osou a hrdinkou románu. K ní připíná autorka všechen zřetel, jejíma očima dává nám se dívati na svět, s ní trpí a zápasí. Jediným ústředím knihy jest tedy duše Blaženina. Jsme pořád v ovzduší napojeném jejími dojmy a psychickými stavy. Není zde objektivních deskripcí, ani studené a vědecké analysy — i nejhlubší pohledy do Blaženina nitra podávají se jako její vlastní dojem. Každé poznání je prolnuto a prohřáto citem — rys plynoucí z ryze ženského karakteru autorčina. Psychologie není umělě konstruována a průhledně vypočitatelna, všecko tu zrovna teče a vlny duše svítí v nejjemnějších odstínech a subtilním lomu světla. Talent paní Růž. Svobodové jest tedy rázu psychologického, určitěji řečeno: dojmového, impressionistního. Výraz jest povždy ryze umělecký, jemný, bohatý, aristokratický, odstíněný. V pasážích čistě vniterných na př., kde Blažena poslouchá hudbu (str. 111.), nebo kde chce zemříti (str. 182.), kde čte v bibli (str. 188.) jest

Digitized by Google

více hudby a poesie, než v celých sbírkách lyriky. Neznám u nás druhé podobné prósy. Tyto stránky jsou nejskvělejším svědectvím autorčiny samostatnosti, to jsou výpravy do zcela nových, neznámých nám světů. A také jen žena mohla tyto stránky psáti, cit každého muže je na to příliš hrubě tesán.

A nyní se tážu: kde je zde vliv p. F. X. Svobody na autorku, která je individualistkou, impressionistkou, aristokratického cítění, temperamentu lyrického? Pana Svobody, který kreslí normál života a je převážně karakterem rozumovým a ne citovým? On má na mysli sociální útvary, v nichž jest jedinec stlačen na prostřednost (nedávno tomu, co mu byla vytýkána šosáckost figur) — paní Svobodové je sociální ústředí pouhou stafáží, nad níž stojí velké duše jejích hrdinek (neboť podobné jako Blažena nalézáme i v jiných pracech). Pan Svoboda jde za poznáním zákonů, které hýbají společností, je positivistou — paní Svobodová jde za illusemi a citem a maluje jejich tragický rozpor se zákony, kterých nenávidí. Pan Svoboda chce umění prosté, silné, t. zv. zdravé — paní Svobodová směřuje k umění jemnému, složitému, subtilnímu. A kardinální rozdíl: pan Svoboda, dle všeho, co jsem právě řekl, je umělcem socialistním — paní Svobodová individualistkou. A tu se může mluviti o nějaké odvislosti od něho? A pak: dala by se jím inspirovati v maličkostech a v technice provedení, dovede-li uhájiti vedle něho samy základy svého lidského a uměleckého karakteru, naproti jeho karakteru přímo diametrálně položené?

Tím končím. Nechtěl jsem, než tímto odsunutím předpojatých názorů, pomoci učiniti místo pro vzácný a silný talent, od něhož pro rozvoj našeho románu tak mnoho můžeme očekávati.

(Karel V. Rais: Lopota. Podhorské obrazy. — F. Téver: Povídky. — B. Viková Kunětická: Idylky.)

jv. Zájem této knihy p. Raisovy je hlavně éthický. Zabývá se v ní dvěma výraznými morálními zjevy života vesnického, v nichž objevuje se týž vážný, truchlý smysl: znemravňující vlivy hrubé, nepředstavitelně těžké, málo a pochybně výnosné práce vesničanovy. Vesničan je stále nakloněn zanevřít na svou trudnou lopotu, zprotivit si ji a každou námahu vůbec, chce se mu života v pohodlném, lesklém blahobytu, nabytém lehce, hravě, beze všeho značnějšího přičiňování, je schopen utopiti v takových panských choutkách i nejněžnější city své bytosti a nejchoulostivější zásady své počestnosti. Chalupník Potěšil, podruhyně Neradka, výminkář Holoubek v obraze Když se připozdívá znamenají jen různé stupně a různé odstíny toho rysu, jenž se v Potěšilových obou synech a v Neradčiných vídeňských dětech vyvinul až v životní princip. Jiný zjev: vědomí pachtivé lopoty, kterou musí podstupovati, aby vyhověl hmotným požadavkům svých poměrů, mrzuté a dotěrné starosti, kterým je svou existencí vydán, činí vesničana tvrdým, urputným, až surovým k těm lidem svého prostředí, i nejbližším pokrevencům, kteří jsou vyjati z nutnosti klopotiti se, strádati a starati se, kteří mají právo nesdíleti jeho trampoty a nesnáze, majíce nároky na řádný, pravidelný podíl z výtěžků jeho vlastní práce. Kdo si Odstrčeného trochu bedlivěji všimne, shledá snadno, že to není ani psychologická ani pouze povahopisná kresba, a vůbec ne kresba člověka zanedbaného i přírodou, i vychováním, i láskou, nýbrž že je ostré dovození selského barbarství, jehož je vesničan, puzený bezcitným, neurvalým egoismem lopoty, schopen i k takovým bědným, zoufale zuboženým a při tom přece tak dobrým, srdečným, účinlivým chudákům, jako je Škaloudův Antonín, Mariján. Způsob, jak ho jeho počítaví a bezohlední příbuzní, Mírovi, Litochlebovi a Bučincvi, uštvou až k náhlé sebevraždě v prudkém, nesnesitelném záchvatu lítosti, je

Digitized by Google

děsným dokumentem zápasu o život. V p. Raisově pojetí obou zjevů tkví hlubší ještě jádro éthické, obecně a mohutně lidské: nenávist k práci, — ta nenávist, která je skrytým a nepřiznaným činitelem našeho volního života, Důrazněji, intensivněji vyjádřena, byla by musila dodati celému dílu zdrcující velikoleposti.

Ráz této knihy p. Raisovy je zřejmě demonstrační. Tak hned obraz Když se připozdívá je se vzácnou, upjatou ekonomií látky a jednotou, koncepce konstruován k dovození plodného thématu. Jak dryáčnická, jízliva, drzá a hrubá Neradka poslední své dítě, Neradova miláčka, přes odpor otcův a hochovu nelibost, vypravuje do učení do Vídně, kde má již dvě dcery ve službě, prý u ministra a u tajného rady, a nejstaršího syna Toníka zaměstnaného v továrně, prý s dvacítkou týdně; — jak slabošský, měkký chalupník Potěšil, jenž se přivedl na mizinu nesmyslným okázalým nákladem na popanštění svých dvou zničemnělých synů a vyšší vzdělání své zmarnivělé dcery, prodává podvodně svůj poslední kus louky, aby pomohl zachrániti domnělé skvělé postavení synovo kdesi ve Slezsku a aby se nezahodil před vznešenou dámou, jakou se dělá jeho snacha a za jakou ji má; — jak Potěšilovi s dětinskou úzkostlivostí a s jakýmsi chlácholivým zadostiučiněním udržují po vesnici chlubnou pověst o neobyčejném štěstí a vyšinutí se svých dvou synů, ačkoli dobře vědí, že jeden, Berta, stal se pobudou, ne-li zločincem, jehož stopy se jim Bůh ví kde ztrácejí, a že druhý, Karel, je nanejvýš nějakým chatrně placeným poklasným, drženým jen z milosti, jehož žena je bývalá hraběcí milenka, dcera po schudlém, ze služby vyhnaném řediteli; — jak podruhyně Neradka před vlastním mužem tají hanbu své dcery, jejíž nemanželské děcko si z Vídně přivezla, jsouc vždy hotova dáti přednost pohodlnému, blahobytnému, rozmařilému hříchu před lopotnou, nuzáckou ctností: — jak vykoukaný, zahálčivý výminkář Holoubek, jenž se kdysi jako řemeslník trochu ve světě ohlédl, nestydí se být za obtíž a za ostudu pracovitým, hodným dcerám a rozumnému, přičinlivému zeti, a jak, nežli by se obmezil ve své hýřivosti, raději jde na stará kolena do světa hledat někdejší zlaté, vzpomínkami vlastně teprve vyzlacené časy; — jak se otcové a matky stávají lhostejnými k bolestné, studené prázdnotě kolem sebe a k nepřirozenému odcizení, atd., — vše to je tak pevně, jistě, zceleně sraženo a soustředěno k jediné, rázně narýsované a mocně vynikající čáře, jak to dovede jen duch silně a pronikavě zaujatý myšlenkovým obsahem svého sujetu. Perspektivy, které p. Rais pootevírá do osudu a do mravního chátrání synů Potěšilových a vídeňských dětí Neradčiných; kontrasty, kde spokojenost s pracným, chudým živobytím vystupuje vždy s jistou jemností a útlostí citu a s určitým smyslem mravním; jednotlivé rysy povah: Neradčina a Holoubkova lenost, jejich opovržení ke sprosté práci a sprostému živobytí (Neradčiny listy, její a Holoubkovy tlachy), jejich nelidské chování ke všemu, co páchne vesnicí (Neradčino k nemocnému muži u přirovnání s jejím chováním k vídeňské dceři, ač padlé), — musil bych zabíhat příliš do podrobností, kdybych měl provést úplnou analysu látky, jak si ji p. Rais ke svému účelu vybírá a upravuje: musil bych zajít až k drobným detailům popisným, k fysiognomiím, ke způsobu, jak jsou osoby p. Raisovy oblečeny, jak se chovají, jak mluví, jak myslí. Všude proráží zřejmě a pádně autorova tendence, všechno je jen jejím výrazem. Odstrčený má proti prvnímu obrazu tu přednost, že zde je autorova demonstrace soustředěna přímo k jediné osobě, k Marijánovi.

Je to příznačné pro p. Raise, že nedemonstruje osobou, která by stělesňovala surový egoismus vesnické lopoty jako sveřepou, útočnou vášeň, nýbrž osobou, která od něho trpí, která mu podléhá. Také v obraze Když se připozdívá dala se vystopovati ta náklonnost, rozvíjeti morální zjevy spíše

Digitized by Google

v jejich následcích pro osoby, proti nimž jsou namířeny, nežli v jejich aktivním rozvoji: Potěšilovi, ačkoli původci a jistě i přímí účastníci demoralisace svých dětí, jsou přece jen více obětí zasaženou jejími hroznými důsledky; Nerad, opuštěný ve své trápivé nemoci vlastní ženou a odkázaný svými vídeňskými dětmi, aby hledal útočiště pro svou bolestnou smrt ve špitále na obecní útraty, představuje rovněž jen objekt, na němž se mravní zvrhlost popanštění dokumentuje; totéž platí o rodině Holoubkově oproti zhýralému výměnkáři. Jen že ve Když se připozdívá jsou Neradka a Holoubek jako representanti demoralisující nenávisti k vesnické lopotě mnohem důrazněji vyzdviženi a mnohem hlouběji a důkladněji vypracováni, nežli jsou v Odstrčeném Mórovi, Litochlebovi a Bučinovi jako představitelé tvrdé, sobecké bezcitnosti. Zde je těžiště demonstrace úplně a veskrze sešinuto k předmětu, k trpiteli páchaného bezpráví. P. spisovatele zaměstknává patrně daleko silněji éthická cena, hodnota mravního úkazu, nežli úkaz sám, tím spíše, že jeho měkký, útlý, jemnocitný temperament je příliš náchylen dáti se ovládnouti soucitem s trpícími, nežli aby se dovedl zanítiti pro krutou, aggresivní, výbušnou sílu. Osud Marijánův je trpkou, odsuzující kritikou takové síly. Čím sympathičtějším usiluje p. Rais učiniti toho něžného, citlivého, upřímného mrzáka, jejž rodiče pro vady jeho postavy nechali tělesně i duševně zakrnět, z něhož učinili jakýsi druh doživotního nádenníka, při statku z milosti živeného, jejž švakrové a sestry okrádají i o to, co je mu závětí rodičů přiřčeno, a jejž švakr Mór a sestra Tóna posýlají urputně k druhým švakrům shánět si peníze na nemoc a na funus, peníze u nich uložené, — čím sympathičtějším snaží se p. Rais učiniti toho mrzáka, tím větší a jako mrazivější vyciťujeme u něho nespokojenost s tvrdou, hltavou lakotou selskou, která hledí kde jen může něco pro sebe utrhnout, která tak hrozně nerada a tak hrozně nesnadno dává z rukou něco, čeho se jednou zmocnila, která nejen že nedbá, ale ani ponětí nemá o bolestném, zoufalém zmatku rozmáhajícím se v nitru její oběti, a na kterou jemnější duše (jako jsou v Odstrčeném srdečný Bučinův Váša, trpělivá Litochlebova Barča, sdílná Mórova Málka) nemají žádného vlivu. Konec vyznívá pro ni v truchlivou, bolnou ironii; teď, když lakota dosáhla svého cíle, pomýšlí teprve na své mravní povinnosti, — teď, když Mariján, jemuž navršené ústrky vstouply do hlavy, našel pokoj v rybníce.

Právě vytčený, význačně a veskrze demonstrační ráz knihy p. Raisovy dělá místy dojem ztrnulé střízlivosti, odměřenosti, suchosti. Ale není to dojem výsledný a celkový. Autorův měkký soucit s trpícími domáhá se ohlasu v tklivém pohnutí, v toskném rozželení, do něhož se mísí zřejmé popuzení a odpor, ošklivost proti živlům demoralisačním. Tklivost p. Raisových obrazů zvyšuje scenerie přírodní, do níž jsou zasazeny, věčně krásná ve svém vlahém, dojemném půvabu, ve svém němém, mlčenlivém přihlížení k pachtění a strádání lidskému, jakoby neměla na něm nejmenšího účastenství. Ať cokoli lze říci o knize p. Raisově po stránce umělecké, jisto je, že způsobem svého éthického a citového pojímání vemlouvá se mocně a hluboce do české duše. —

* * *

Jsou knihy, o nichž by se věru nemusilo psát. Vyšly nedělajíce žádných nároků stvořiti snad literární směr, dáti výraz vysokým všeobecným ideá m, projeviti silnou tvůrčí individualitu. Jsou krotké a skromné. Vznikly volnou hrou fantasie, naplněné příhodami, hovory, myšlenkami a postavami z oblíbené četby ve dlouhých chvílích nečinné prázdně a nekarakterisují svého autora o nic výrazněji nežli jeho bibliotéka nebo zatržená místa v jeho skvostně vázaných knihách. Na každém slově lpí odlesk autorovy libosti a všude chvíle

Digitized by Google

obava, aby mu zlomyslní lidé nezazlili jeho neškodnou radost — obava přelévající se v úsilí, vyhověti panující literární modě.

Kdyby si byl pseudonymní Felix Téver (jistě dáma), k jehož „Povídkám“ se má krátká reflexe vztahuje, troufal povoliti plnou zvůli hravému proudění svých představ, byl by jistě terno „Lutrářovo“ vsazené penězi určenými na lék, nechal vyjíti dříve, nežli došlo ke smrti dítěte, jež oloupil o lék, a k oběšení otce zaslepeného prudkou náruživostí; byl by „Papírovému koníku“ mimo úkol, vrátiti Melanii její manželské povinnosti, svěřil ještě vděčné poslání, opatřiti Karlovi v odměnu za jeho šlechetnost krásnou a hodnou nevěstu v podobě Melaniny sestry nebo aspoň přítelkyně, které by ho napravená choť obětavě odevzdala; byl by „Švadleně“ Luise dal přiřknouti na konec všechna práva jejího tajného nezákonitého původu šlechtického, aby hrabě Leon mohl svou ctnostně odříkavou lásku korunovati šťastným sňatkem. Ale běžné heslo literární přineslo na psací stolek autorův chmurnou mátohu skutečnosti, aby chladila vroucnost jeho zaníceni pro blaho svých hrdin, a ta nevlídná skutečnost věší mu jeho lutráře a odpravuje jeho nemocné děti před tahem; odváží mu rozumné zdrženlivé milence z místa pokušení nazpět do jejich mrzutých staromládeneckých pokojů bez naděje na vykoupení; a opuštěné švadleny, zachráněné proti své vůli před hříšným sebeodevzdáním, vydává v šanc šedé, lhostejné ztupělosti.

Felix Téver zná dusivou truchlost skutečnosti. Ze svých zamilovaných autorů — nevím určitě, kterých; proč by to musili být zrovna Byron a Lamartine, jichž jména se v „Povídkách“ významně vyskytují? — dověděla se o ní tolik, že stromy trčící k jasné obloze zdají se jí hleděti „jaksi dumavě, jako by se jí tázati chtěly po konečných cílech toho věčně šumícího a rostoucího, kvetoucího a opět vadnoucího, na pohled klidného a přece jen ve změně stálého lesa pod sebou“; že kříže a šedé pomníky vyhlížejí „jako k neuvěření smutná pověst o smrti a nebytí“; že její Melanie s padajícími kapkami dešťovými slyší ubíhat „vteřiny, hodiny, dny — život“ („Život! Toť hrozné —“) a že pochybuje „snivě“, je-li člověk kdy šťasten; že sympathisuje něžně s duchaplným, hořce ironickým skeptikem, hrabětem Leonem, v nějž se jí vtělili všichni ti elegantní, uhlazení, raffinovaní filosofové, zalidňující románové a divadelní salóny francouzské i německé; že s benátskou romantikou vypravený večerní výlet obou milenců v loďce vltavské kazí symbolicky příšernou mrtvolou utopené ženy. Ale kdo ví, jak interessantního půvabu dodávají dámě oděné drahocennou, nádhernou robou chmurné verše Lamartineovy, citované u skvostného krbu francouzského v sametovém fauteuilu, s hlavou svůdně opřenou, s tváří rozkošně přismutnělou, po vybraném souper, pozná ihned, jakého rázu je elegicko-sentimentálně naladěná filosofie našeho pseudonyma. Kdyby byla výsledkem bolestných zkušeností, byla by si vynutila svou vlastní, osobitou, výmluvnou řeč. A tohle! to je pouhé, zbytečné vmýšlení se do trudných myšlenek, jichž pravý, těžký smysl zůstává bytosti autorově cizí.

Opakuji však: nezazleme pseudonymu neškodnou kratochvíli. Dává si všemožnou práci, aby se vpravil, aby se vepředstavil v duševní stav chudých chlapíků, kteří fanaticky, až do zmámení, věří ve šťastnou náhodu, cítí ji v samém blízku své ruky; hypothetických švadlen, které horují o sladkosti práce, lpí mateřsky na mladších bratrech, odkázaných na jejich výdělek, blouzní pro přírodu, okouzlují svými naivně duchaplnými a vroucně důvěřivými hovory přežité blaseovance a upadají v šedou beznadějnost, když jejich milenec z chvilkového útlocitu či z opatrnosti odmítne oběť jejich lásky; přezrálých koket, jež vztekle pláčí nad zapadajícím sluncem svých vypáchlých vnad; mladých

Digitized by Google

žen podceňovaných a přehlížených svými pohrdavě krátkozrakými choti; pohodlných garçonů, již se najednou, poprvé ve svém životě, octnou v čarovném kruhu ženské něhy. Nerozmnoží duševní bohatství svých čtenářů, protože je až dětinsky málo hluboký a dětinsky málo pravdivý, ale má v sobě něco jemně a sladce, teplého, co budí úsměv, jako když si drobné děti hrají na staré, vážné osoby. Blahoslavení maličtí, kteří vzdychají o vratkosti věcí pozemských, mohou psát palečkovské humoresky „Jak salát nad růží zvítězil"!

* * *

Pí. B. Viková-Kunětická, jež napsala a vydala již slušnou řadu povídek, může na nováčky rázu Téverova shlížeti s útrpnou a shovívavou povýšeností zkušeného, okoukaného redakčního sluhy k chudáčkovi novopečenému, neostřílenému referentovi, jenž se hmoždí v potu tváře a bez výsledku s originálním podáním bezvýznamné zprávičky, nechápaje, že všechno jeho namahání mozku je zbytečné při pohodlné a rychlé manipulaci redakčních nůžek. Člověk se až potěší, čte-li její Idylky, jak hbitě, svižně a čiperně jde jí její skládání od ruky. Vede si v něm již docela po domácku, bez ostychu a bez okolků, s veselou, rozmarnou lehkostí. Žene se, smím-li tak říci, do vypravování s feuilletonistickou chutí povídavosti, vlastní ženám, povídavosti, která rozvádí každý moment svého sujetu hodně do široka, jakoby měla vždycky ještě dost času na vlastní předmět, a která s nejpřirozenější tváří sebejisté origálnosti odříkává nejprázdnější tlach a nejošumělejší banálnost. Nemá nouzi o „látku": všechno se jí hodí, všeho se chopí, jen aby nemusila mlčet. Dítě, zevnějškem chudé, sedí samotno za branou; jde kolem bohatá paní se svým skvostně nastrojeným děvčátkem; zželí se jí chudého dítěte a podělí ho několika bonbony (!); když zajde, přijdou rozpustilí kluci a oberou děvčátko o nabyté pamlsky. Jiná: Jsou dva pobudové, podobný druh druhu jako oba Dromiové v „Komedii plné omylů" (!); bohatá paní objedná u jednoho z nich hřiby a slíbí mu staré šaty; druhý však ho předejde s dodávkou a dostane staré šaty on; potkají se, vypeskují si, a aby se nepohněvali, odhodí staré šaty do řeky; převozník si z nich ustrojí bubáka a když oba pobudové pomáhají rybářům při lovu, hodí bubáka při nastalé bouři do řeky; upozorní je na utopence; s nebezpečím života vyloví „Taškáři" podivnou postavu a stojí překvapeni nad hastrošem ve známých šatech. (Referent se stydí za spisovatelku). Ještě jiná: Vysoko v horách, kam turista z města sotva se doškrábe, je žitné políčko; dva staří manželé chodí je sem, do té výše, bez pomoci dobytka obdělávati a nelenovali by ani nanositi na ně zdola vody, kdyby milosrdné nebe samo konečně nezalilo vyprahlou půdu. Jaká chudoba, jaká chatrnost, jaká bída pozorování! Z toho mnohotvárného, bezmezně rozmanitého, nekonečně spletitého, apokalypticky hlubokého života, jenž se na ni se všech stran lije, postřehuje, vyvažuje pí. spisovatelka jen několik hubených, nedomrlých nicot, které v jejím duchu nevyzněly v nic jiného nežli ve slabou, konvenční, chvilkovou soustrast nebo v laciný, škodolibý smích! Oslňuje patrně samu sebe tím přívalem vět, jež jí tak snadně, tak plynně, tak přebytečně napadají. O všem, co se jí namane: o měsíčné noci, o jaru, o krásném letním dni, o letním jitru, o letní bouři, o starých chaloupkách, o husách, o životě za branou časně z jara, o dětech, jak poznávají okolí. Jsou tu jen věty a slova pro všední, příliš úhrnné a neurčité dojmy, pro okamžité nápady vyvolané tou onou představou, pro primitivně koncipovaný příběh. „Bylo časně z rána . . Všude ještě plno rosy, na trávě, na květinách, ba i na polích, takže celý kraj zdál se býti zahalen v měkké teplé jiní. Jen na některých místech podobala se ta rosa démantům, safírům a perlám. Skřivánci vyletujíce do modra nebes nesli na svých křídelkách tyto démanty a perly jako vzácné dary matky země svému Bohu. A jejich roztomilá,

Digitized by Google

nadšená píseň jásala tím božským ránem, že jí bylo naplněno i nebe, i země pod ním ... Náhle po Labi rozlil se proud zlata ... zlato, oheň, žár ... Přívozník na své pramici zdál se býti čímsi nadpozemským a silným ... V témž okamžiku zaleskly se i jeho zuby a okolo očí vyskytl se mu spokojený, veselý výraz. Vzpomněl si patrně na svého psa (utopeného), jak v čarokrásné záři letí dál, jako boháč, jenž béře s sebou své rubíny a skvosty na věčnost". Zde patří autorce jen ten boháč-pes, jenž bere v ozlaceném Labi své rubíny a skvosty na věčnost; ostatek je spousta frází, frází, frází nemyslitelně opotřebovaných, z literatury inteligence dávno proskribovaných. Ale i kdyby ne! — k sujetu napálených „Taškářů" hodí se celá ta půldruhastránková, jako z paměti jedním dechem odříkaná líceň jako pěst na oko. Vyjímá se jako známé prostředky k rozšlapávání, k rozvodnění látky u přispěvatelů časopisů, kde se platí od řádky. Někdy působí mnohomluvnost autorčina až svrchovaně směšně. „Přívozník chopil se zdechliny ... hodil ji do vody. Na Labi udělaly se veliké, široké kruhy, ale proud je brzy strhl a urovnal, právě jako to činí i proud časový s vyrovnáním všech náhlých a prudkých vírů společenských, národních i čistě (!) lidských. Vezme všecko s sebou a za sebou nechává jen hladinu, na níž možno si jen ty víry v mysli vykouzlit a pak to nazvat „historií". Nikdo by neřekl, jak blizko je od „Taškářů" ke kritice dějezpytu a od psí zdechliny k „vírům" společenským, národním i čistě lidským. „Taškáři" začínají ostatně splynutím autorčiným „v božství, v kráse, v tichu", — tónem řezavě falešným, jaký proráží i jinde: v reflexi o nicotě lidské za měsíčné noci, když se stará žebračka jde dívat na své tři „Husy" zavřené v obecnici, v úvodní chvále hus ...

Omluvme pí. spisovatelku. Nemůže za sebe, když se rozpovídá.

Kritika divadelní.

(Národní divadlo: Cykly výstavní. — Psychologický medailon p. J. Zeyera — Štolbovo drama „Peníze". — Ještě sl. Pospíšilova.)

Současně a souběžně s Národopisnou výstavou pořádá Národní divadlo svoji: jakýsi přehled dosavadní naší produkce dramatické, jakýsi inventář našeho dramatického majetku. Nesoudím, že by do opravdu ji k tomu vedly nějaké reálné a positivní snahy ethnografické, že by viděla skutečně v kusech divadelních živý průvodní text k mrtvým a mlčelivým musejním skříním výstavním. Celý nápad není nic než koketní efemera ethnografické horečky, která třese českým tělem. V seznamech her, které mají býti předvedeny ve dvou cyklech, jednom věnovaném historickému našemu rozvoji, a druhém, jenž má malovat „život našeho lidu", nepostřehnul jsem alespoň ani stopy po nějaké idei, po nějakém vůdčím principu, který by ospravedlnil tento názor a dával tušiti, že běží skutečně o konstrukci nějakého českého typu psychologického z naší dramatické literatury. Celá myšlénka není nic než to, co podává se samo sebou, přímo na dlani: sehrati za četnější venkovské návštěvy nějaký kus českého repertoiru.

Historický cyklus má být tedy jakýmsi názorným kursem našich dějin, dramaticky illustrovaným díly nejrůznějších směrů a nejrůznějších hodnot. Kdyby opravdu běželo o nějakou ideu, nebyla by ani nová ani šťastná. Ale, opakuju: rozumím výstavní t. zv. ethnografické horečce a nechci ji zde nijak léčit studenou kurou.

Cyklus tzv. historický začal sám velmi žertovně, totiž velmi nehistoricky — mythem. Kde začínají dějiny? ptal se asi leckdo, když viděl jako první číslo historického cyklu, p. Zeyerův „Libušin hněv". Všude jinde, jak známo, tam, „kde přestávají báje", u nás ale ne. Stůňme nejen na

Digitized by Google

národní historismus, ale ještě více na národní mythologii. V těch její mlhách koupáme se rádi, se zvláštním národním dostiučiněním. Kdybychom si mohli prodloužit svou historii o několik století — jak bychom byli šťastni. A kdybychom do té mlhy před ní mohli postavit celý Olymp bohů, polobohů a bohatýrů — jaké teprve štěstí. Jak by se to pak pěkně fabulovalo, jak měkce snilo v tom sladkém soumraku, který by se vlnil a hustil každou chvíli v nějaký důvěrný, oživený, legendární stín!

Seděl jsem na „Libušině hněvu" a díval se na jeho mlhavé obrazy. Mlha, sladká mlha, teplá, soumračná mlha. Vlnila se, srážela, rozstupovala a splývala, stálý kruh, stálý tok, stálý stín. Jeden stín honil druhý a člověk seděl a hleděl na jeviště jako do ohně, odkud se zvedají mraky kouře, takové husté a pružné, a letí vysoko a mění tvar, — teď hlava, teď ruka, — tak to bylo, jako když ve snění člověk sedí a hledí do ohně a do dýmu.

Jen jednu chvíli, kdy jsem se zahleděl hloub do té mlhy a kdy mne unavil stejný, pravidelný její tanec, počal jsem příst jinou figuru než ty, které se plazily na jevišti: figuru básníka, který tu mlhu seskupil a nyní pod svým prutem honil a hustil v šeptající stíny. Figuru p. Zeyera.

Zde je ta vlnivá figura, medailon rozmarného okamžiku.

P. Zeyer nemiluje přítomnost, odvrátil se od ní do minulosti, a ani ne do minulosti — to není přesné — ale do mlhy, do něčeho, co je bez času a bez místa, mimo ně — ke snu. Je, tuším, sběratel, kulturní historik, archaeolog vkusem a rozmarem. Ale proto nezbudoval trpělivou, dlouhou a obtížnou prací ze střepů, z kostí mrtvol starého nábytku a starých staveb, z musejních hrobů nějakou studenou, vzdušnou a stuhlou architekturu jako Flaubert v Salambô — ne — k tomu je třeba mnoho smyslu exaktního, mnoho smyslu pro fakta a data, slovem pro realitu a také mnoho syntetického, rozpjatého konstruktivného ducha, bojovného a útočného, který má mohutné válečné plíce, plné horkého dechu, který provane i hroby a oživí i kostry. Pan Zeyer je naopak slabý, sladký a roztoužený. A tak odvrátil se ne k minulosti, ale ke snu. Šel za minulost, prošel ji celou a zastavil se u báje. A tak stvořil nám naši báji, jak mu jeho ctitelé ryjí pamětní nápis do medailonu. Napsal „Vyšehrad" a „Příchod Čechův" — veliké básně rapsodické — ne umělecká díla, ale improvisace.

Snad tím urážím vládnoucí soud literární, který podepisuje snad i mnohý z mladých — ale opakuju: ne umělecká díla, pouhé improvisace. Pan Zeyer, mám-li být upřímný, není mi velký umělec — prosím za prominutí, že bořím konvenci — ale není mi. Flaubert se v takových skrupulósních otázečkách vyznal a ten pověděl, co je umělec a co dělá umělce. Je to forma. Umělec je bojovný, silný člověk, který přemáhá látku. A přemáhá ji tím, že ji utváří po svém, po svém plánu, po svém cíli. Ale u p. Zeyera je tomu pravý opak: p. Zeyer v uvedených básních je překonáván, přemáhán látkou. Jsou to básně skoro beztvaré, amorfní. Básník vytržen patří do ohně a do kouře. A ten se vlní a hustí se v tvary, které tekou, v stíny, které hovoří a vrou. A jdou stíny a lákají básníka a on je honí a on je chytá. Běhají před ním, on za nimi; unikají mu, lákají ho, zavádějí jej. Je to improvisace, není to silné, bojovné, klidné, plastické umění.

Pan Zeyer — a to je psychologicky zajímavé — nenalézá skoro, jak se sám přiznává, nic. Nejprve nehledá a nenalezá žádných námětů. Znáte jeho předmluvy, kde vykládá genesi svých prací.*) Znáte jeho „Karolinskou

*) Třeba z „Letopisů lásky".

Digitized by Google

epopeji". A všude stejně: „bloudil jsem v snění kdysi kdesi a četl" . . . jednou středověkého novellistu, po druhé epos starofrancouzské nebo bretonské, po třetí východní pohádku . . . atd. Ale vždy konec konců jen parafrase. Neboť jako p. Zeyer nic nehledá v námětech, tak také nic nehledá v psychologii. Kdo zná jeho práce, ví, jak hrubá je a primitivná. Je to konec konců, vždycky jen emoční malba — vášně nebo touhy, a to — přes všecku květnatou deklamaci a idealistickou dekoraci — ryze krevní, smyslové, živočišné, živelné.

A tak tedy: p. Zeyer je přemáhán látkou jako všichni exaltovaní snivci. A proto je jeho dílo úhrnem tak smyslné, výlučně smyslové a povrchové a tak málo chtěné, volné a ideové. V dramatech, které maloval, ať divadelních, ať knižních, ať ve formě dramatické, epické nebo románové, krise, rozuzlení neleží nikdy ve vniterném, psychologickém postupu — ale vždy jen a jen v situaci, okolnostech. Jeho milenci hynou jen proto, že — jim brání, že je roztrhli, že se ztratili sobě. Že může láska zaniknout vniterně, psychologickým děním, postupem v duších obou lidí — bez vnějšího působení fysického — to p. Zeyerovi ani nenapadlo. Tak také v dramatech jeho nenajdete žádný problém tragičnosti, žádné určité typické vypracování světového názoru, určité ponětí člověka a jeho určení, problému viny a trestu. I jeho dramata jsou — chvilkové improvisace a poněvadž chvilkové, proto každé jinak improvisované. Proto také p. Zeyer nestvořil nám naši mythologii, poněvadž ta předpokládá vědomí určitého řešení života, není než primitivní lidová filosofie a ethika, není než určitý názor světový, typický, vypracovaný. Pan Zeyer zalidnil snad mrtvý Vyšehrad mrtvými stíny — ale mythologie je víc. Mythologie se nedá stvořit ex post, ona se dá jen interpretovat — pro přítomnost. Jaký je tu rozdíl třeba mezi p. Zeyerem a Wagnerem! Tento chtěl si zodpovědít mythologií německou záhady nejen svého nitra — ale celé soudobosti — chtěl v mythologii najít odpovědi pro činy přítomnosti a budoucnosti a to proto, poněvadž v ní viděl skutečné filosofické symboly, svinuté a v jádru již naznačené záhady národní psychy. Onen stvořil mythologii naši jen čistě dekoračně, jako thema snů, jako rozkošnickou a dilettantní fata morganu, jako labužnickou koupelnu vlastní obraznosti. A opakuju zase: látka přemohla jej.

Pan Zeyer je plemenem, po matce tuším, Žid. Nevíme, jaké psychologické předpoklady pro jeho dílo jsou tím dány, ale tolik je jisto, že faktem tím je podmíněn základní ráz jeho díla. Žid může nás dojmout, pověděl již Wagner, jen když naříká nad svým zoufalstvím a svou marností. Ráz elegického, ráz uplynulého a nenávratného, odvrácení se od přítomnosti k minulosti a ke snu, byl by tím stanoven pro dnešní tvůrčí Židovstvo. Nevíme mnoho o psychologii Židovstva, ale z národního jeho básnictví plyne jasně zvýšená smyslnost, prudkost, a mohutnost affektová, nedostatek ideové jasnosti a členitosti. Pan Zeyer při vší snivosti (nebo spíše: pro ni) je temperament smyslný. Thema jeho je láska silných obřích reků a sladkých, nyjících, omdlévajících žen. A touto plemennou smyslností postihl právě ve svých básních mythologických mnohý psychologický rys primitivního člověka, jeho otevřenou vnímavost k přírodě, jeho nazírání na román živlů, prvků a látek, jeho ponětí kosmogonická. V jeho díle — vedle květnaté prázdnoty — vyskytnou se sem tam verše neobyčejné intuice, teplého zavlhčení pro důvěrné a podstatné procesy všeho života. Ale verše ty jsou právě šťastné a nečekané nálezy, důsledek plemenného ustrojení čidelného.

Toto plemenné, smyslové, povrchové ustrojení je příčinou, že p. Zeyer ná-

Digitized by Google

leží k těm spisovatelům, pro něž podle slova Gautierova „fysický svět existuje“. Ano, od Gautiera učil se p. Zeyer mnoho a snadno. Byl tu předpoklad téhož smyslného ustrojení. Odtud fakt, že p. Zeyer vládne barevným a sytým slovem zvláště v próse, že chytá dobře barvu, pestrou, hořící, výskající barvu, takže touto stranou svého díla vzbudil sympatie a úctu i u generace mladší a nejmladší. „Jeden Zeyer se stylem je mi milejší než deset českých naturalistů bez stylu“, napsal p. V. Mrštík asi před sedmi lety. Je tomu tak: je v próse Zeyerově sem tam odstavec, který na dobu, kdy byl psán, je pozoruhodný určitostí slovesného reliefu a lesklého kovového ohně barevného. Jeho smyslovost vyzdvihla často i stíny a mlhy jeho figur v záplavný požár barev. Ale je nutno uznat pramen této slovesné exaltovanosti: verbalismus čirého utopismu, illusivnost prudkého opojení a utonutí v parách a dýmech vlastní krve. Styl, skutečný styl, t. j. ideový rythmus a vlna citová, — skrytá, podložená, suggestivná dynamika obrazů a idejí — to není.

P. Zeyer je malý, sladký, roztoužený, utonulý a přemožený látkou. Odvrácen do minulosti, ale ne do té, která může být budoucností. A z toho plyne to, co většina správně cítí, ale nedovede formulovat, to, co se halí v tu planou a prázdnou frázi: „že není dramatik“ — ale „že je básník“. Ne, to je nedorozumění: je illusionista a improvisator, improvisator předem — oběť své chvíle a otrok své nálady — není z těch, kteří kommandují poesii. Je, zdá se mi, příliš živočišně a plemenně Židem, než aby mohl být dramatikem, tvůrcem, duchem bojovným, „přehodnocovatelem hodnot“. Dramatik je duch ideový a myšlenkový v první řadě, dobrodruh a rek v poli ducha, který se spouští podle slov Hebbelových na „považlivé a nejpovážlivější“, na skutečné krise světového a kulturního rozvoje. Drama, které jím opravdu chce být, je vždycky bojovné — soud nad starými útvary a počátek, formulace nových. Jen kde je problém, kde je záhada — jen tam je drama. Formulace problému je právě přemožení beztvaré látky — je právě myšlenkový a umělecký čin. Tím však není mdlá, rozkošnická lázeň teplých stínů a par — zde látka přemohla autora, který není dosti umělcem.

* * *

P. Štolbovy „Peníze“ jsou banální a žalostný produkt, který by neměl být v Národním divadle dnes možný. Nečekal jsem sice nikdy ničeho od pana Štolby pro umění — ale věřil jsem, že má alespoň jistou společenskou slušnost a bystrost, že pochopí malou hodnotu své práce a nebude jí dnes snižovat pracně pozvednutou úroveň vkusu našeho obecenstva. Nestalo se však tak, i je nutno říci přímo a rozhodně, že „Peníze“ znamenají naprosté umělecké fiasko p. Štolbovo každému, kdo ví, co je to umělecká práce a co se může a dnes musí po umělci žádat. Pan Štolba, který začal dramatickou svou kariéru fraškami čistě německého střihu, končí ji banálními melodramaty bez každé psychologie, bez každé nálady, bez každé citovosti a dojmovosti. Uprostřed této dráhy leží jedna, dvě slušnější polokomedie, polofrašky z maloměstského života, které přes uměleckou nicotnost a barokní karikaturnost mají ve své době a rozvoji našeho realistického dramatu jistý, třeba skrovný význam jako pokusy o mravoličnou malbu naší soudobé maloměstské společnosti. Pokusy ty jsou, opakuji, hubené a duseny každou chvíli fraškovitou karikaturností nebo situační arranžovanosti — ale budiž! přiznáváme jim spravedlivě význam historický v našem rozvoji dramatickém, pro jednu chvíli jako přechodnému provisoriu. Ale již „Závěť“ p. Štolbova dusila nás odporem své prázdné aranžované mechaniky, svým sklonem ke krvavému soudnímu románu. Kromě prvního aktu je již Závěť naprosto bezcenný melodram bez každé psychologie a poesie. „Peníze

Digitized by Google

jsou na té cestě konečný úpadek. Hlouběji jít nelze. A zde má kritika přímo povinnost říci svoje: dost a ne obcházet neupřímně horkou kaši, koketovat s „technikou“ a „konvencí“ a podobnými bezduchými pojmy, jakéž žalostné divadlo poskytla nám valná část našich ubohých referentů.

* * *

Družstvo „Národního divadla“ vydalo nedávno úřední zprávu, kterou je skoncována zatím otázka sl. Pospíšilovy; sl. Pospíšilova, dovídáme se tam, k vlastní žádosti prý propuštěna byla z nějakého mlhavého punktačního závazku, jímž byla prý nějak na polo již připjata do členstva Nár. divadla. Toto úřední sdělení vyvolalo všude nepříjemný dojem falšováním faktů, jak bylo dokazováno v kolika listech. Slečna prý de facto již podepsala smlouvu a pak ji jednostranně o své vůli zrušila. Nevíme, jak věci se mají, a zejména nejdůležitější bod, proč slečna Pospíšilova zrušila smlouvu, o kterou přece stála a jíž se domáhala, není nám vyjasněn. Konečný fakt tedy je, že slečna nebude hrát na Národním divadle.

My vycházíme z celé affairy, na níž jsme neměli ani prášku zájmu osobního, zcela čisti. Stanovisko naše je jasné. Myslili jsme, že slečně záleží na opravdové vážné práci u nás a pro nás, a poněvadž jsme viděli, že slečna převyšuje o hlavu v herectví naše nynější síly, soudili jsme, že může míti šťastný vliv na naše jeviště. Soudili jsme, že každý jedinec a zvláště ten, který bojoval o sebe a svůj projev, je příliš drahá síla v kapitále národním, než aby mohl být bez dalšího z něho škrtán. Soudili jsme, že i když jedinec ten chybil, nestačí nám ani jemu neplodné a studené pokání pro nenapravitelnou minulost, marné výčitky a nesmiřitelné, liché zavržení — nýbrž že, lze-li co vůbec napravit, může se to stát jen navázaným vzájemným stykem, oddanou, účinnou prací a vážnou opravdovou snahou. Tyto ideje, kterým sloužíme, jsme pak nijak nekompromitovali, poněvadž po našem nelze kompromitovat nikdy ideu tím, že ji vždy, všude, důsledně a logicky vykládám a užívám, nýbrž něčím právě opáčným: opportunním útěkem od ní, uhnutím od přímé čáry z důvodů vedlejších a politických, ze zištnosti, prospěchářství, zbabělosti nebo každé jiné konvence. *F. X. Šalda.*

Několik slov „Času“ z 6. července t. r.

1. Nedebatuji nijak s p. Herbenem o filosofickém problému, který jsem formuloval ve svých dvou článcích o hrách sl. Pospíšilovy. Nechávám zcela klidně rozhodnout čtenářům, kteří sledovali diskussi, formuloval-li jsem otázku správně a řešil-li jsem ji správně či nic

2. Nepru se také s p. Herbenem o tom, kdo z nás dvou falšoval myšlenky a smysl slov v debatě. I to přenechávám klidně na rozhodnutí každému, kdo se o při zajímal.

3. Pan Herben naříká mne však z nečestnosti povahy, řka, že ho „nedovedu uraziti“, poněvadž „má o mně ustálené mínění“ ze srážky, kterou se mnou měl o † H. G. Schauera i ze srážky, kterou měl s p. A. Sovou pro ‚básníka-byrokrata‘.

Proti tomu tvrdím:

a) Zachoval jsem se ve sporu o † H. G. Schauera k p. Herbenovi naprosto čestně a loyalně. Spor točil se kolem dvou punktů: nejprve tvrdil p. Herben, že jsem podobiznu Schauerovu naprosto skreslil — tu jsem se ovšem hájil, poněvadž to není pravda, poněvadž podobizna má v Lit. listech 1892 je přesná a správná. To doznal mi sám p. prof. Masaryk, jehož studie moje o Schauerovi přiměla, že mne, tuším v březnu 1893, v době sporu s Časem vyhledal a správnost její mi přiznal. A druhý punkt: byl mezi mnou a p. Herbenem spor o autorství Schauerovo k některým článkům v „Čase“ a o poměr jeho k realistům. Já podle sdělení, jež mi † Schauer učinil, líčil věc jinak než p. Herben; kdo měl z nás pravdu nemohl jsem rozhodnouti a proto konstatovav tuto situaci, sám z dobré vůle podal jsem i versi p. Herbenovu v jednom „Zaslánu“ v Lit. listech 1893. Výslovně pak tam jsem konstatoval, že z dobré vůle — nemoha rozhodnouti mezi oběma versema — uvádím i versi p. Herbenovu. — b) Ve sporu pp. Sovy a Herbena o „básníka byrokrata“ (p. Klášterského) neměl jsem vůbec nijaké účasti.

Praha, 21. července 1895. F. X. ŠALDA.

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

V Praze, dne 18. července.

Skp.— Je to opravdu trpká ironie osudu! Dne 6. července nepřinesly „Národní listy“ úvodního článku o důslednosti a přímosti trpitele za přesvědčení Mistra Husi, ale — útrpnost budící enunciament dra. Herolda: „K naší politické situaci“. Přečetli jsme si onen otevřený list k národu několikráte, nemýlíme-li se. Ale ani potom jsme se neprobrali z jeho konfusí. Vše je spleteno a přeházeno. Jednou se „politická situace věcně nezměnila“, podruhé jsou poměry nynější „nehotovy“, po třetí „situace valně se zlepšila“. Čtete řadu opravdu starých, úctyhodných pravd: oposice není účelem, ale prostředkem politických stran — jeť málo naděje na utvoření nám příznivé majority a m. j. — nepovídá se tu nic přesně a poctivě, ale v narážkách na jisté „snahy“, na „naléhání a nutkání“ z prava nebo z leva, konečně opakují se ještě hluché a nic neznamenající fráse o „pevnosti a věrnosti“, „prospěchu národním“, „vznešených ideálech“, „zanechání každého různění“ a pod. My takovémuto vyžilému způsobu „diplomatického“ psaní opravdu již nerozumíme a nechceme rozuměti. Ani kdyby i byl styl jiný, než ten známý, pokažený a odporný, zbubřelý styl mladočeský. Jaká úžasná dekadence proti prostotě, soustředěnosti a výraznosti na př. jen slohu Havlíčkova, Kampelíkova, Sladkovského, Nerudova a j. Dr. Herold je typ politika pohodlné mladočeské buržoasie, povrchní a diletantský, jejž „Nár. listy“ povznesly na politického heroa. O pokrokovém hnutí neumí říci nic jiného, než aby se beze všeho podrobilo programu a vedení strany mladočeské, hnutí agrární bagatelisuje, hnutí dělnického resp. socialně-demokratického nezná a proto podceňuje, klerikály obratem ruky jen odbývá atd. Tady „prozíravý“ dr. Herold opravdu není prozíravým. Chybí mu tu vlastnosti hlubokého a do budoucna jasně vidoucího politika. Jeho celý politický a sociální smysl točí se kolem cesty z Prahy do Vídně a z Vídně do Prahy a kol cislajtánského parlamentu, co tam se děje, jaké skupení je v něm, jaké vyhlídky a pod. Tam opatrně, doma nadšený klid! A dnes dokonce již píše o jednotě všech poslanců českých, klerikálních, konservativních, svobodomyslných, ano dokonce o jednotě celého českého národa (!). Dr. Herold nepoznal ještě absurdnosti a nemožnosti tohoto českým lidem již zavrženého politického názoru. Ta „jednota“ nás nespasí, ale třeba i nejednota, jen když bude důslednost a práce u všech, především u strany vedoucí.

Nepochopujeme, proč dr. Herold neřekl, co chtěl, docela přímo a jasně? To přece je bezesporno, že požadavků svých nedobudeme rázem, dokonce pak Mladočeši ne, ale postupně. Mladočeši proto mohou, najde-li se příležitost a až se najde, vstoupiti s vládou ve vyjednávání; to je hlavní a konečný úkol a poslání mladočešství. Chytiti, co se nejvíce dá chytit, a za některé skutečně cenné požadavky, jenž by nás přivedly o několik honů dál, vzdáti se své oposice a vzdáti se vedení oposice příští.

Digitized by Google

Jen o ty skutečně cenné požadavky se jedná a určení, vyjmenování jich; těchto „základů k uspokojení národa", jak si je Mladočeši představují, jsme mohli očekávati od dra. Herolda. Ty musí být již předem v delegaci mladočeské uvědoměny, prodebatovány a přijaty; musí se i určiti, kam při jednání s vládou se může ještě jíti a kam již ne. V poslední chvíli se nedá vše najednou strhnout. Jaké požadavky by to asi dle našeho názoru mohly býti, napsali jsme ve svých listech již několikráte.

A jinak politický náš vývoj přece nepůjde. Mladočešství nedovede již oposici českou roznítiti do větších a širších rozměrů: jest bezpodmínečně loyální a rakouské, nerozumí snahám dělnictva a nemá styků s ním, nejagilnější a nejobětavější částí českého lidu, ztrácí inteligenci, nepodávajíc jí duchové stravy, ztratilo mládež, nestará se o vzdělání lidu, nepracuje literárně a vědecky, neparalysuje vliv klerikalismu a pod., stručně: zpohodlnělo a zkonservatělo. Proto mohou Mladočeši vstoupit ve vyjednávání, ale musí v ně vstoupit i s vědomím, že vykonají sice takové a takové kvantum dobrého pro celkový pokrok českého lidu, ale že tento pokrok vyžádá si zároveň i jich politickou smrt, a že hned za nimi vyvstane a zorganisuje se strana nová, jejíž podmínky již samým faktem budou dány: rozšířiti a prohloubiti program politického, socialního, hospodářského a kulturního života českého, zvýšiti náspy oposiční taktiky, zbudovati pracovní program českého lidu dle skutečných poměrů určitých krajů, zkrátka: dáti se do skutečné práce na všech polích lidového života a kultury. Konečně cenné vyrovnání mladočeské přineslo by i jiné prospěchy pro naše vnitřní poměry politické: politické elementy, jež jsou nyní posud stlačovány v táboře jednom, by se uvolnily, konservativci; oportunisté by se oddělili od radikálů, lidí pokrokovějších, nastal by svěžejší život a ozdravění politického života vůbec.

Ale, uvažujeme-li střízlivě, nestalo se opravdu doposud nic, co by nasvědčovalo politické změně příznivé Mladočechům. Ani to, že koalice se rozpadla, poněvadž při hlasování de facto existuje dále, ani to, že Plener, pamatuje na děti, vzdal se mandátu a přijal 15tisícovou sinekuru presidentství nejvyšší účtárny, ani že císař pochválil dra. Herolda a jeho chování v delegacích a j. Proč tedy to dnešní chování se Mladočechů, že si tito „uložili reservu" (diplomatická fráse dra. Herolda), „že vyčkávají klidně, až tento politický rozvrat dospěje vrcholu (idem), že z irridentisty dra. Ed. Grégra stal se najednou „pravý rakouský vlastenec", že konservativec posl. dr. Dyk může očekávati nějakou novou dvacetiletou periodu vyčkávací, že se vůbec může mluviti o nějaké vládní „pravici" i s Mladočechy, že tito znovu klidně mlčí (opět dle dra. Herolda), jen aby „rychlý vývoj událostí ve Vídni poslanci českými nikterak nebyl zdržován".

Co se vlastně zakrývá za těmito frásemi? Snad únava Mladočechů, či něco jiného? Ale to je konečně již lhostejno. Jedno jest jisto, že Mladočeši ukázali slovem svou neschopnost býti tím, zač se vydávali, a — difficile est satiram non scribere — vydávají i posud. Tam, kde zdravý rozum kázal využiti t. zv. nejistoty a chaosu ku způsobení ještě většího, tam se najednou velí ku klidu a vzhledem k té „nejistotě" doporučuje se a konečně i zaujme se prakticky stanovisko — reservy. Ale odtud dá se právě dobře poznati vlastní podstata mladočeské činnosti politické i cíl její: k reservě se může uchýliti v takových okamžicích jen ten, kdo má zcela blízké a úzké cíle, které záležejí v tom, aby se přeměnila pouze místa ve sněmovní síni, tam, kde byla dříve levice aby byla pravice, a takto aby se zjednávaly vymoženosti. A pro malé nějaké cíle ztrácejí i Mladočeši s očí své cíle veliké.

Nynější ministerstvo úředníků ani o vlas se neliší od předešlých. Ministr-president Kielmannsegg má absolutistické záchvaty. Dne 4. t. m. byl by ve

Digitized by Google

své řeči málem suspendoval státní základní zákony pro úředníky, také přece státní občany, chtěje jim zakázati kdykoli volně se scházeti, usnášeti a odborově organisovati, tedy právo petiční, shromažďovací, spolčovací. Ministr financí prohlásil, že ona plutokratická berní předloha je kusem inventáře rakouských ministerstev vůbec a že musí být provedena; správce ministerstva spravedlnosti vážně proklamoval, že v Rakousku ještě nebylo ministerstva spravedlnosti, jemuž byla nějaká zásada světější než zákon a jenž by nebyl činil vše, aby zákon chován byl v úctě, ač to vše již popírá jen prostá existence výminečného stavu. Zase výminečný stav! Redakce „Radikálních listů" požádala poslanecký klub ještě před uzavřením říšské rady, aby podal pilný návrh ne na zrušení výminečného stavu, ale prostě na sdělení vládou fakt (ne frází) odůvodňujících ve smyslu § 1. výminečného zákona trvání výminečného stavu. Takových fakt vláda nemá. Akta soudní, policejní, státního zastupitelství, zejména dnes, jsou prázdna. A vnitřní nepokoje by se přece musily jeviti právě ve faktech. Kdyby vláda fakta jmenovala, nikdo by o výminečném stavu ani nepromluvil, ale ona jich jmenovati nemůže. Hr. Kielmannsegg dokonce řekl, že výminečný stav bude zrušen, až „poměry dovolí". Jaké poměry? V Praze nejsou — jsou ve Vídni a jsou to poměry politické. Výminečný stav, jenž byl tak ochotně na Prahu uvalen, má býti předmětem vyjednávání. Charakterisuje to jasně vládnoucí kruhy a jich všechen kastovní egoism: udržeti za každou cenu a co nejdéle politickou, hospodářskou, socialní a národní nemožnost Cislajtanie a zabezpečiti tu třídám kapitalistickým převahu. Je to moderní absolutismus vládnoucích tříd. Důsledkem toho úžasná neplodnost parlamentu, primitivní poměry politické v Rakousku a j.; zde tkví také základ všech nynějších a příštích krisí.

Hlavní rozpočtová debata vyzněla letos chabě a mrtvě. Ani z daleka nebyla ozvěnou skutečné politické a sociální nespokojenosti. Vláda prostým tvrzením, že jen úřaduje, ale nemá politického přesvědčení, dovedla odzbrojiti a uložiti reservu — i Mladočechům. Tito upustili od obstrukce, když berní reforma byla odložena a na denní pořádek dán rozpočet. Kde však tu bylo vlastního, vnitřního motivu státoprávní oposice (ne parlamentární, v jakou se vlastně mladočeská oposice zvrhla) pro vzdání se obstrukce? Co se stalo, bylo jen prosté zachování konstitučního principu. A co nám konečně prospělo, čeho jsme dosáhli tím, že mohli vymluviti své obvyklé řeči Adámek, Herold, Schwarz, Teklý a j.? Rozpočet byl přijat jako jindy, všechny vládní strany hlasovaly proň ze státní raisony i bez koaličního pouta a jednotlivé resorty se promrskaly rychlým tempem a většinou bez interesu.

Generální debata rozpočtová, slabší než jindy, ukončila se 2. července bez všeho většího politického důrazu. Generálním řečníkem proti byl poslanec Kaizl. Při specielní debatě nebylo dovoleno poslancům Vašatému a Březnovskému mluviti k položce civilní listy (dr. Herold a Kaizl jménem klubu). To zamezování volnosti slova a ustřihování oposičních křídel ještě více diskreditue — ale ono mu opravdu ani v parlamentu nepomůže.

Při resortu ministra vnitra tón řeči hr. Kielmansegga překročil meze úřednického ministeria, vyzněl příliš absolutisticky, což teprve dalo podnět k výbojnějšímu opositčnímu projevu generálního řečníka contra dra. Kramáře, jenž ovšem znovu skončil obvyklým refrainem mladočeským, ujišťováním loyality a rakouství.

Resort ministra zemské obrany hr. Welsersheima, jenž již 14 roků ministruje, kvapně se přelétl; teprve při resortu vyučovacím strhl se tuhý boj o patnáct stovek na slovinské gymnasium v Celji, jež levice německá má za svoji národní državu, ač de facto Celj je střediskem Slovinců, kteří tu mají svaz svých záložen, politický časopis, dost inteligence a pod. Položka celjská

Digitized by Google

konečně byla povolena — škole Komenského nedal ovšem vídeňský parlament znovu ani právo veřejnosti. Posl. hr. Kounic propagoval tu řídkou otázku studia žen; italskou universitu by rozum parlamentárních stran povolil, ale druhou universitu českou, jíž se ujal posl. Tuček?

Resorty finanční, obchodní, orby přijaty rychle bod za bodem. Oborem ministerstva spravedlnosti znovu prolétl stín výminečných procesů a justice éry výminečné, vržený posl. Slavíkem. Ale byl to právě jen stín, jejž snažil se setříti správce ministerstva spravedlnosti. Posl. Šíl a Vašatý chopili se znovu některých jednotlivostí konfiskační praxe, zacházení s vězni na Pankraci, t. zv. neodvislosti soudcovské, i dr. Brzorád řekl něco málo — a dost. Zůstali osamoceni. Je neuvěřitelné, co vše se dělo a mohlo dít a parlament to ani nerozčeří. — Rozpočet byl obrovskou majoritou přijat, zatímní vláda dokonala své poslání a Chlumecký blahopřál dne 20. t. m. poslancům na prázdniny. Tím jedno období parlamentární znovu skončeno. —

Jen malou poznámku: moderní parlament lze poznati dle jeho socialněpolitických debat. A rakouský parlament? Jeho „modernost" je nejveselejší ironií. Od r. 1891 skoncoval nyní ve večerních schůzích a v druhém a třetím čtení schválil jedinou větší reformu v panské sněmovně již přijatou: čtyři osnovy zákona reformy civilního procesu. —

Politický ruch u nás celkově nepatrný. Husova památka ve dnech kol 6. července byla slavena mohutněji, oduševněleji a výrazněji než jiná léta. Největší rozpjetí dosáhlo hnutí Husovo v Čechách severovýchodních, v diecesi Brnuychově, v kraji nejorganisovanější a nejpalčivější propagandy klerikální. V předvečer upálení Husova bylo zapáleno po všech okresích nesčetně ohňů, v některých obcích usnesli se neslaviti na přes rok svátek Jana Nepomuckého, ale Mistra Husi, a pořádána velká řada důvěrných a veřejných schůzí přičiněním skoro výhradně stoupenců směru pokrokového. —

Zaznamenáváme radostné zprávy: vítězství strany lidové po dnech jejího ponížení jednáním o kompromis s moravskými Staročechy: Dne 2. t. m. zvítězil na Staroměstsku lidový kandidát dr. Stránský, a dne 3. t. m. na Přerovsku topolanský starosta Vychodil. Oba vstoupili do klubu poslanců svobodomyslných.

A proto tím více nás uráží, slyšíme-li znova o kompromisech na obzoru. Klub moravský ve Vídni poslal přípis podepsaný i dvorním radou Mezníkem (!) klubu poslanců svobodomyslných, dle něhož výkonný výbor strany národní (konservativní) na Moravě se usnesl, že je žádoucno, aby všichni poslancové českého národa na radě říšské se spojili v jeden klub. Klub vzal přípis ochotně na vědomí a řídě se autonomním principem obrátil se na výkonné výbory, mladočeský v Praze a lidový v Brně, se žádostí o jich dobré zdání!

To dokazuje, že věc byla již připravována, že je tedy výsledkem vědomé akce obou stran. Mladočeský klub není si vědom protimyslnosti a nemožnosti tohoto spojení, poněvadž věc celou ihned neodmítl. Co mohou na to odpověděti výkonné výbory? Jedná-li se jim opravdu o prospěch jich vlastních stran, specielně poslaneckého klubu, aby přílivem živlů nesourodých nebyl porušen, jedná-li se jim po druhé o vlastní lid, jenž by tímto špatným příkladem svých poslanců mohl přijíti v pochybnost o opravdovost, seriosnost a zásadovost našeho politického boje, a jedná-li se jim po třetí o to, aby nebyl přirozený rozvoj politických poměrů rušen a staročeská strana moravská zbytečně nekřísena k delšímu o několik roků životu — pak zbývá jen jediné: žádost výkonného výboru a limine zamítnouti. Každý jiný krok byl by pro strany lidové, jsou-li a chtějí-li jimi býti, ponížením a zlehčením. —

Digitized by Google

V bulharské Sofii zemřel dne 21. června t. r. ve stáří 54 let profesor historie na nově zřízené historicko-filologické fakultě Michal Dragomanov, jeden z nejlepších lidí mladého Rusínska, spisovatel vědecký i publicista, buditel rusínského lidu, zakladatel rusínské strany radikální, stíhaný ustavičně ruskými i rakouskými úřady, jenž hájil a obhájil samostatnou individualitu rusínského národa.

Prof. Dr. T. G. Masaryk vydal svoji druhou českou studii: „Naše nynější krise“. Kniha dobrá v mnohém na naše české poměry, v nichž dlouho se již nenapsalo větších a hlubších pojednání a rovněž pokud se jí otevírá pole k dalším diskussím. Ale i tak čekali jsme něco jiného. — Kniha obsahuje jen úvod o staročešství, mladočešství a směrech novějších, kde čtenářové našich listů pokrokových neshledají ve veliké řadě vývodů nic nového, pak otisky tří prací starších z „Zeitu“ o vývoji hnutí pokrokového, kritiku „Nových Proudů“ z „Času“ a z „Časopisu Čes. Studentstva“: o úkolech českého studentstva, konečně polemiku s Ant. Hajnem pro jeho stručný referát o „České otázce“ v letošních „Rozhledech“. My zatím, než se rozvine hlubší debatta, dotkneme se některých bodů, pokud ovšem dovoluje naše uzounká rubrika. Prof. Masaryk má o nás nesprávné domněnky, takřka hallucinace. To je právě pozoruhodno, mluví-li o našem hnutí, že mluví o revoluci jako o našem cíli, vroucím přání, zamilovaném prostředku atd. Na základě čeho však může prof. Masaryk tak usuzovati? Prof. Masaryk však i jinak tu nesprávně argumentuje, zaměňuje prostředek za věc. Dříve — dovozuje — revoluce byla možna — lidé neměli manlicherovek, „než nabili znova, massy lidí se k nim dohrnuly a nastal boj ruční“, teď mají vojáci manlicherovky, jsou kommunikační prostředky, široké, prostranné ulice, pevná dláždění a proto jsou revoluce nesmysl, romantism, šosáctví, bláznovství, přežitek starého regimu atd. Místo aby prostě řekl: Teď jsou manlicherovky atd., státy zavádějí o překot opravy ve vojsku a zbrani, proto je stejně nutno užíti jiných prostředků, staré barikády, kosy, cepy se přece přežily, řekne: teď jsou repetýrky a proto revoluci je konec.

Prof. Masaryk uznává jen revoluce obranné; ale každá revoluce vznikla (mimo palácové) ve velkém potlačení, útisku a ponížení, každá (i francouzská) byla obrannou ve svém vzniku. Jestliže tedy tyto všechny obranné revoluce podniknuté za ideály skončily dle prof. M. tak špatně a jestliže dnes jsou revoluce nesmyslny při opakovačkách, pak jsou i nesmyslny a neúspěšny revoluce obranné, sahá-li se nám na život, jsou vítány utiskovatelům atd.: a tu nemůže prof. M. ani k nim radit, poněvadž, má-li se zahynout, je (dle něho) lépe zahynout bez krveprolití, volným umíráním, než prolévati krev a přece zahynouti. Konečně revoluce i revolta jsou pojmově jedno: je to železo a „železo“. Zdar útočné revoluce může nastati vždy, jestliže mezi vývojem společnosti a novým uspořádáním poměrů ve státě není nepřeklenutelné propasti neb velikého rozdílu. Vždycky ovšem bude úspěšná revoluce (t. j. vedená prostředky silnějšími, než jsou prostředky odpůrců, revoluce vítězná) také prospěšná, jestliže jest jen posledním odstraněním překážky, jež stojí v cestě konkrétnímu („v čase danému“) uspořádání státu dle vývoje státní společnosti, tedy dovršení evoluce revolucí. Je-li vývoj společnosti ve vyšším stupni než vývoj moci státní (a mezi vývojem lidu a vývojem organisace státní, v jaké lid má přicházeti k výrazu, tento poměr nastati může), pak proti násilnému udržování dosavadního pořádku věcí lze postaviti se násilím s plnou nadějí, že nové uspořádání ve vývoji a stavu společnosti státní odpovídající se udrží. Ano i když organisace nová jde o něco dále, než jak daleko stojí většina společnosti státní ve svém vývoji, může se udržet, poněvadž každá organisace, moc, každý zákon, slov[illegible]-li

Digitized by Google

pokroku, je zároveň i činitelem vychovávacím (nucené zákonodárství na př.). Vývojem nutno ovšem rozuměti vývoj vůbec, mravní, intelektuelní, politický, hospodářský. V zemích s velikým potlačením činí z pravidla revoluce příliš dalekosáhlé požadavky a v tom spočívá pak i nebezpečí takovýchto revolucí.

Prof. Masaryk odsuzoval i demonstrace dříve vůbec, dnes uznává již demonstrace vídeňských dělníků, 1. máje a pod., a naše demonstrace odsuzuje již jen proto, že nebyly soustavné a cíle vědomé, jen fantasticky úryvkovité, že nedovede v nich viděti projev nespravedlivě utlačovaných tříd a pod. Bylo by zajímavo vědět, co soudí prof. M. o generální stávce za účelem vydobytí práv politických dělníků. Na věci ničeho nemění, že dělnické právo koaliční je uznáno zákonně; zákon nemusí býti mravný a humanní a i zákonná taktika může býti nehumanní; mimo to koaliční právo dáno bylo k dosažení rovnosti hospodářské, ne politické. Ale i bez toho: generální stávkou zříká se dělnictvo své socialní povinnosti, převzaté při organisaci dělby práce ve společnosti. Tisíce lidí při ní přijde o jmění, budou mřít hladem, krev snad nepoteče, ale stávka vyžádá si velikých obětí na zdraví a životech občanů obou stran; to je jistě nehumanní prostředek, je „železo", je revolta. Smí se jí užíti? Prof. M. řekne, jako řekl při demonstracích vídeňských dělníků: poněvadž jsou potlačeni, smí. Tedy: u nás, kdyby se sahalo českému národu na život, dovedl by se bránit železem (po takovéto výchově sotva!), u dělníků stačí již pouhé potlačování k tomu, aby užili „železa". A v praxi ta humanní taktika kolísá: o obstrukci nemluví na př. „Naše Doba" nijak (není prý to možno poznati, není-li člověk ve Vídni); ale obstrukce je přece také „železo". 17. května 1893 na sněmu českém bylo také „železo", třeba tomu prof. M. říkal „sláma"; a ty tisíce lidu, které byly na nohou, neměly prostě co dělat, poněvadž bylo již po bitvě. Či měly lomozit po ulicích, náměstích a pod.? To by přece prof. M. nechtěl! Ze všeho konečně vysvítá jeden odpor: nejprve se dokazuje, že každá revoluce je bezúčinná, že má špatné účinky, je nesmyslná, a na konec lze ji připustiti jako: obranu.

Prof. Masaryk upravuje si sám citáty. Na př. jen z Havlíčka na str. 67. „Krise": Já totiž myslím, že revoluce sama sebou nepostačuje (podškrtl p. Masaryk), kdežto hlavní důraz spočívá na slovech „sama sebou" (podškrtujeme my). Nebo: „Proto jest dle mého mínění jenom všeobecné vzdělání národu jediný pravý (podškrtl p. Masaryk) a hlavní (podškrtujeme my) prostředek, kterýmžto se jistě dojde ku svobodě trvanlivé a k právu." (Str. 68.) Že nesprávně podškrtuje prof. M., vidno z věty Havlíčkovy na str. 68.: „Jakým způsobem se pak toto osvobození stane, to je věc lhostejná, nejlépe (podškrtujeme nyní my) a nejzáslužněji ovšem, když to jde beze všeho boje a bez krve. Z toho je vidět, že Havlíček byl i pro útočnou revoluci, odpovídá-li vzdělání lidu tomu, jak chceme nspořádati poměry po revoluci. Prof. M. si ovšem pomáhá tím, že Havlíček dělal tu i tam „koncesse tehdejším názorům" (str. 68.), na stránce 65. však praví, že Havlíček „stejně mluvil i před revolucí, za revoluce i po revoluci". Ale jak to dokáže prof. M. fakty, že Havlíček dělal ústupky? Ani jediný citát nenašel, kde by byl Havlíček jen pro obrannou revoluci. Mluvíme stejně o prof. Masarykovi, jak on mluvil o Hajnovi: „A na tomto nesprávném podškrtnutí zbudována je celá argumentace p. Masarykova." Havlíček, myslíme, byl bližší nám, než prof. Masarykovi, ještě však byl bližší ve vyjadřování a práci skutečné.

Jinde opětně vytýká nám prof. Masaryk materialismus, tentokráte v programě, v základech našich, jinde specielně vytýká materialism noetický. Prof. M. polemisuje s pojmy, jež sám nevymezuje, nedeterminuje; my ovšem nemůžeme odpovídati potud, pokud prof. M. nám neřekne, co všechno on si pod

Digitized by Google

materialismem a konečně i anarchismem atd. představuje, v čem všem vidí u nás materialismus a na základě kterých fakt ho vidí. My jsme zatím klidni, poněvadž i naše svědomí je upokojeno a klidno. —

Zahraniční rozhledy.

—*l*— V Anglii ministerstvo Roseberyovo slabostí zhaslo. Bezprostřední příčinou skonu nebyla žádná ze základních otázek, jako home rule, odstátnění církve ve Walesu, oprava volebního řádu, zrušení horní sněmovny, nýbrž otázka, je-li pro armádu v zásobě dosti patron. Toryové využitkovali nepřítomnosti ve sněmovně mnohých liberalních poslanců a učinili dotaz a po něm návrh, aby ministerstvu války, jenž ujistil, že jest armáda dosti střelivem opatřena, ale odepřel ve veřejném sezení uvésti podrobné číslice, bylo služné o 100 lib. sníženo — obvyklý to projev nedůvěry — a 132 hlasy proti 125 prorazili svým návrhem. Ministerstvo odstoupilo. Znalo dobře, že jeho dny jsou sečteny. Nemělo síly ani odhodlanosti prováděti jednou ohlášené již konstituční reformy do důsledků a pozbyvši víru v sebe ztratilo i důvěru voličstva, jak doplňovací volby ohlašovaly. Konservativci, v Anglii stejně jako jinde, získali voliče, vyličujíce, jakým zmatkům a převratům provedení konstitučních reforem vydává zemi, co drahého uplyne času, tak potřebného pro hospodářské reformy a p. Nové ministerstvo sestavil Salisbury. Úkolem jeho bude: 1. pomoci zemědělství úlevou berní, vystavením podružných dráh a p.; 2. zákonodárství dělnické: byty, pojištění úrazové a pro stáří; 3. zabránění nemajetným cizincům usazovati se v zemi; 4. decentralisace obec. zřízení londýnského; 5. zachování soukromých škol obecných. Naproti tomu dělnictvo vydalo pro volby heslo: osmihodinná doba pracovní pro sestárlé dělníky, zrušení horní sněmovny a společný majetek půdy a výrobních prostředků. —

Ve Francii od chvíle, co odstoupil „držgrešle“ Grévy, jest hůře a hůře s hospodářstvím státním. Schválené rozpočty se pravidelně v ministerstvech překračují, účetní závěrky vykazují vždy veliký schodek. Správa státních dluhů jest v rukou, jež nedůvěru již vzbuzenou jen stupňují. A zákonodárné sbory podlehli korupci již veřejně, jaký div, že taková společnost u vlády nemá smyslu pro sociální spravedlnost! Od r. 1848 platí ve Francii všeobecné právo hlasovací. A nemajetné třídy franc. obyvatelstva jsou ve franc. parlamentě mnohem méně zastoupeny než v německém, anglickém nebo italském. Ani počátkův ochranného zákonodárství není. Berní soustava jest ještě z doby Napoleona I. Bohatší třídy přes to, že tak hrozně hospodařily od r. 1870, nejsou ani o vlas povolnější než byly před 50 i 100 lety a hájí své nadpráví se vší bezohledností. Dne 9. t. m. sněmovna zavrhla většinou 62 hl. návrh posl. Cavaignaca na zavedení daně z příjmu. Posl. Roche, známý z procesu panamského a z afféry s jižní drahou, nazval daň z příjmu zpronevěrou na zásadách r. 1789. Poněvadž však příjmy státní nutně zvýšeny býti musí, není pochyby, komu připadne povinnost potřebné sumy opatřiti.

Poučný jest případ tento: v městečku Romilly zvolen za starostu města dělník Millet a služné starostovo o 500 fr. zvýšeno. Milletovo zvolení bylo demonstrací proti továrníku, jenž ze služby jej propustil, a zvýšením služného mělo býti chudému Milletovi vůbec umožněno, aby stál v čele obci. Vláda však usnesení obec. výboru zrušila. Naproti tomu šmejdy při zadávání pobočných drah jižní dráhy podél středozem. moře, do nichž jsou zapleteni baron Reinach, ministři Rouvier, Thévenot, Yoes Guyot, senator Magnier a j., budou asi umlčeny, ač staly se na úkor státu a departementu de Var jako ručitelů za správné vyplácení kuponů a jde ne o sta, nýbrž o miliony. —

Digitized by Google

Ukončivši dosti úspěšně záležitosti své na východě, napíná Rusko všecky své síly, aby upevnilo sobě pro budoucnost hranice čínské a mohlo kdykoliv čeliti Japoncům. Na čínské hranici soustřeďuje osadníky své z jižní Rusi a kozáky. Mimo to jest stále v tajném vyjednávání s Čínou, jehož zjevným znamením je čínská půjčka, již zaručuje Rusko. Kořistí dobře z dnešního svého politického postavení, z dobrého poměru svého k Francii. Ale již ve Francii ozývá se veřejné mínění, že ruská přízeň mnoho stojí. V Paříži vyšlo zajímavé dílo „Monsieur Witte et les finances russes", napsané bývalým prof. kijevským Cyonem, spolupracovníkem Katkova a jedním z hlavních činitelů při ruských půjčkách ve Francii. V díle vedle mnoha insinuací a pomluv ministra jest spousta fakt, ukazujících, jak umí ruská vláda své nedostatky finanční před Evropou zakrývati skvostným budgetem.

V otázce arménské přestalo Rusko na radě sultánovi, aby v arménských provinciích zavedl jisté nutné reformy. Na samostatnost Arménska přistoupiti nemíní.

Hr. Šuvalov po návratě z Petrohradu do Varšavy objíždí království polské a vede boj s náčelníkem policie varšavské, jenž snaží se v rukou svých soustřediti vládu v království. Nepodaří-li se mu zvítěziti, zadá prý za propuštění.

V Německu po Kielských slavnostech, po nichž asi nejvíce v paměti utkví z prken a trámů na rychlo sroubený ostrov v řece Alsteře, na němž císaři zachtělo se posnídati, především se mluvilo o alexijském klášteře Mariabergu u Cách a ukrutnostech, jež mniši páchali na svých ošetřovancích. Pro výbojný postup klerikalismu nemohlo nic hned tak nevhod přijíti, jako události ve zmíněném klášteře a následkem jich proces v Cáchách. Ukázalo se, že ústavu šlo o vše jiné, jen ne o léčení a opatrování chorých v křesťanském duchu: nemocní byli rafinovaně a středověkým způsobem mučeni, v klášteře byli mocí zdržováni zcela zdraví lidé, jež nevědí ani, jak se do něho dostali, všechen styk i písemný s ostatním světem jim znemožněn, „léčili" jen mniši, dva lékaři byli jen pro jméno, lékař dr. Capellmann, jenž měl úřední dohled na ústav, byl pouhý slaboduchý potakač všemožných nesmyslných předsudků mnišských a j. Případ Mariabergu jest svědectvím z mnohých o přežilosti a společenské škodlivosti podobných institucí.

Antisemitská strana lidová i sociálně-demokratická jednaly o programu. Antisemitská žádá na poli národním velkoněmeckou politiku protižidovskou, na politickém svobodný vývoj lidu, náboženském snášenlivost a na hospodářském poli mírné odškodnění kapitálu za jeho užívání a pronajímání ne práce kapitálem, nýbrž kapitálu prací.

Strana sociálně demokratická vytkla za účelem propagace svých ideí mezi rolnictvem některé, již nyní dosažitelné požadavky. Především zřízení odborných škol, pokusných stanic, pravidelných vyučovacích kursů. Zrušení domovních, pozemkových a živnostních daní a zavedení jediné postupné daně z příjmů a majetku; zrušení všech privilegií: fideikomisů, práv patronátních, kurií v zastupit. sborech; zrušení všelikého posud trvajícího dědičného poddanství a břemen a povinností z něho plynoucích. Žádá udržování a zvětšování veřejného majetku pozemkového (státního i obecního), zvláště převod vlastnictví mrtvé ruky (statky kostelní a řádů, nadace), lesů, sil vodních atd. ve vlastnictví obecné, dozoru zastupitelstva národního podléhající. Obce buďtež přede všemi jinými oprávněny zakupovati pozemky v dražbě. Obecní a státní pozemky buďtež ve vlastní správě vzdělávány nebo pronajímány společenstvum dělníkův anebo malorolníků, anebo alespoň veden buď dozor na nájemce. Společenstvům, jež by všechny účastníky zahrnovala, anebo obcím nechť poskytován jest úvěr na melioraci pozemků, za-

Digitized by Google

vodňování, odvodňování, scelování a p. Stavba a udržování veřejných prostředku dopravních (dráhy, silnice, cesty, vodní cesty), hrází a pobřežních náspů přísluší státu anebo říši. Dluhy hypoteční a pozemkové buďte sestátněny a úroková míra snížena na úhradu skutečných vydání. Taktéž buď sestátněno veškeré pojišťování movitého i nemovitého majetku (proti ohni, krupobití, povodním, pojišťování dobytka a j.) a obsahujž co nejvíce pojištění schopných podniků. Buďte zachována a rozmnožena všechna práva na užívání lesů a pastvin při stejném právu všech příslušníků obce. Na vlastním a pronajatém pozemku platiž svobodná honitba.

Ochranné zákonodárství platiž i pro dělníky polní. Rozepře z poměru pracovního jest urovnávati nucenými živnostenskými soudy, jimž by přináležely živnostní i zemědělské dělnictvo, čeleď, obchodní pomocnictva a j.

Na jihu Evropy jest všecko ve varu a kvasu. V Italii, Řecku, Srbsku, Bulharsku, v Macedonii prudce sráží se vlády s nespokojenými vrstvami národními. Jen v Bosně jest mír a stálý pokrok: po lonských dostizích letos docela již uspořádá aristokratická společnost střílení holubů, sport v nejkulturnějších zemích v nejvyšších kruzích nejvzácnější!

Cukerní krise. Uvažuje rolník.

Cukrovary nabízejí letos za 1 q řepy 65 kr. Režie při 1 q účtuje se 50 kr. Stojí tedy 1 q zpracované řepy 1 zl. 15 kr. Vyrobí-li cukrovary při 12—13% výrobě z 8 q řepy 1 q surového cukru v ceně 12 zl., vyzískají na 1 q řípy 35 kr., tržíť za 1 q spracované řepy 1 zl. 50 kr. Dovozné na trh cukerní a jiné menší výlohy hradí prodejem odpadků řepných.

Spracuje-li cukrovar za jednu kampaň 400.000 q řepy, jest jeho hrubý zisk 140.000 zl. Z toho zaplatí daně z příjmu 25.000 zl., 6% úrok základního kapitálu v podniku — 800.000 zl. — tudíž 48.000 zl., odečte se na sejití strojů 9200 zl. a zaplatí 7800 zl. úroků z kapitálu na zakoupení řepy*) potřebného. Bude tedy jeho čistý zisk 50.000 zl. = zisk 12%. Čítáme-li v Čechách a na Moravě 200 cukrovarů, bude úhrnný zisk 10 mil. zl.

Ještě lépe jsou na tom cukrovary, kde mají „zkontrahováno percentuelně". Platí při ceně 6—8 zl. za 1 q surového cukru za každý zlatý po 4 kr. na 1 q řepy, při ceně 8—12 zl. po 5 kr., při ceně 12 zl. po 6 kr., 14—16 zl. po 7 kr., odečítajíce od ceny za 1 q řepy po 5 kr.**)

*) Vyplatí-li cukrovar za řepu 460.000 zl., jež si opatří na 3% úrok, vydá z nich na zálohy rolníkům na př. 100.000 zl., jež si 6% zúročí.

**) Cena 1 q suroviny letos 12 zl. Zaplatí tedy za 1 q řepy $12 \times 6 - 5 = 67$ kr. Podle toho jest zisk cukrovarů při percentuelních kontraktech:

Cena 1 q suroviny	koeficient	Cena 1 q řepy	Cena 1 q zpracované	Hrubý zisk cukrov. na 1 q	Celkem zisk z 400.000 q	Čistý zisk
6 zl.	4	19 kr.	69 kr.	6 kr.	24 tisíc zl.	— 66000 zl.
7 „	4	23 „	73 „	14½ kr.	58 „ „	— 32000 „
8 „	4	27 „	77 „	23 „	92 „ „	+ 2000 „
9 „	5	40 „	90 „	22½ „	90 „ „	
10 „	5	45 „	95 „	25 „	100 „ „	+ 10000 „
11 „	5	50 „	1 zl.	37½ „	150 „ „	+ 60000 „
12 „	6	67 „	1 zl 17 kr.	33 „	132 „ „	+ 42000 „
13 „	6·5	79 „	1 „ 29 „	33½ „	134 „ „	+ 44000 „
14 „	6·5	86 „	1 „ 36 „	39 „	156 „ „	+ 66000 „
15 „	7	1 zl.	1 „ 50 „	37½ „	150 „ „	+ 60000 „
16 „	7	1 zl. 7 kr.	1 „ 57 „	43 „	172 „ „	+ 82000 „

Jsou tudíž cukrovary zajištěny až do 8 zl. za 1 q suroviny.

Digitized by Google

Jinak jest na tom rolník. Dle statistických dat cukrovarnických bylo poměrně úrody po 1 korci v Čechách a na Moravě od r. 1882—92 64·11 q, r. 1892 55·6 q, r. 1893 54 q, r. 1894 79·5 q, průměrná úroda za posledních 12 let 63·8 q řípy po korci. Vezměme však příznivější případ a dejme, že se po korci urodí průměrně 80 q, bude hrubý příjem rolníkův:

1. 80 q řípy à 67·5 kr. (letos 65—70) 54 zl.
2. Za chřást . . . . . 15 „
3. 60% řízků = 48 q à 20 kr. . . . . 9 „ 60 kr.

Hrubý příjem z korce tedy 78 zl. 60 kr.

Náklady na obdělávání*) jsou však 90 zl., deficit po korci 11 zl. 40 kr. Pracuje-li rolník sám, bude ovšem režie menší, ale pracuje beze mzdy.

Nejvíce ohrožuje náš „nejnárodnější“ průmysl zdanění. Cukrovarnictví naše jest téměř nevyčerpatelnou studnou, z níž stát jen přímou daní cukerní čerpá víc než 110 mil. zl. ročně. Jinými berněmi, jako: daní z pozemku, daní příjmovou, již platí cukrovary, rafinerie a obchod cukerní, plyne dalších 40 mil. zl. do státních pokladen. Rolník platí z korce pozemku osetého řepou průměrně 5 zl. daně pozemkové a různých přirážek. Urodí-li se mu po korci průměrně 80 q a z nich při 12—13% výrobě zpracuje cukrovar 10 q surového cukru, platí z 1 q surov. 50 kr. Rovněž tolik platí cukrovar. Svaří-li 400.000 q řípy, zaplatí 25.000 zl. daně z příjmu. Připadá tedy na 1 q cukru již 1 zl., připočteme-li pak k tomu 11 zl. daně ze surového cukru, béře stát za 1 q 12 zl., rolník a cukrovar vytěží však jen 11 zl. Stát béře při tomto zdanění za 1 q řípy 1 zl. 50 kr., rolník a cukrovar 1 zl. 37·5 kr., stát za 1 kg řípy 1½ kr., rolník a cukrovar 1·375 kr. Dle našich výpočtů zisk státu při 1 kg řípy jest 1¼ kr., zisk cukrovaru 0·125 kr. = ⅛ kr., ztráta rolníkova 0·1425 kr. = ⅐ kr.

Připočteme-li k obnosu daně shora uvedenému ještě 1 zl. 50 kr. daně z příjmu, již za 1 q suroviny zaplatí rafinerie, a tolikéž obchod, bude daní za 1 q bílého cukru 15 zl. To znamená, platí-li se v drobném prodeji 1 q cukru 30 zl., připadá z toho státu polovice, druhá cukrovaru, a rolník — připlácí 1 zl. 14 kr. Cukrovku bylo by za těchto okolností nemožno pěstovati. Jediná možnost byla by, kdyby vláda daně o třetinu snížila (cukerní 11 zl. daň na 6 zl.). Tehdy by cena surového cukru stoupla ze 12 zl. na 17—18 zl. a cena 1 q řípy na zl. 1·15—1·20.

V Čechách a na Moravě pracuje kol 200 cukrovarů, z nichž r. 1894 zpracoval každý průměrně 400.000 q řepy. Na Čechy připadlo as 80 mil. q, na Moravu 30 mil. q. V Čechách vyrobeno 6·25 mil. q, na Moravě 3·75 mil. q surového cukru, dohromady skoro čtvrtina všeho cukru vyrobeného v Evropě. Zdaníme-li toto množství jen přímou, 11zlatovou daní cukrovou, vypočteme, že státu vynese 110 mil. zl. Přičteme-li ještě 4 zl. daně na 1 q surového cukru, stoupne daň cukerní na 150 mil. zl.

Byla-li letos cukrovka sázena v týchž rozměrech jako loni a bude-li cukr v drobném prodeji za 30 zl., bude stát vyrobený cukr 300 mil. zl. Z těch dostane rolnictvo dle letošních kontraktů kol 52 mil. zl. a dosadí ze svého na režii 11·4 mil. zl. Erár sebere čistých 150 mil. zl. Dělník cukrovarský, nádražní, obchodní, železářský, havířský dostanou i se zaměstnavateli, platícími daň, 48 mil. zlatých, z nichž 40 jest na účet čisté ceny cukru a 8 na účet řepných odpadků (řízků, šámy, melassy, jež v lihovaru opět státu daň skytá, ze 6·7 q melasy = hl

*) Jsou to: daň se všemi na ní závislými dávkami 5 zl., 6% úrok z ceny pozemku osetého (300 zl.) 18 zl., hnojivo živočišné a doprava 10 zl, hnojivo umělé 10 zl., příprava půdy pro setbu 5 zl., sázení strojem 75 kr., dvoje okopání a protahání 18 zl., oborání 75 kr., oklestění 8 zl., odvezení chřástu 1 zl. 50 kr., dovoz řípy do továrny 10 zl., dovoz řízků 5 zl.

Digitized by Google

lihu 35 zl. přímé daně). Cukrovary získají kol 10 mil. zl. Rafinerie 8 mil. zl. O zbývajících 8·4 mil. zl. rozdělí se komissionář, rafinér, velkoobchodník a kupec. Každý něco — jen rolník nic!

Tu pěstuje kteroukoli jinou plodinu pochodí rolník lépe. Režie na 1 korci jest značně nižší. (6% úrok z ceny role za 300 zl. 18 zl., daň s přirážkami 5 zl., hnojivo anim. 10 zl., příprava půdy k setbě a zasetí 5 zl., celkem 38 zl., jež nazveme položkou základní, posečení 1 zl. 50 kr., svázání a odvezení 3 zl., celkem 4 zl. 50 kr.

Plodina	Celková sklizeň	Položky započítatelné do hrub. výnosu						Položky režijní					Čistý výnos zl.
		Zrní Hl	Hl po zl	Celkem zl.	Krmivo a stelivo q à zl.	Celkem zl.	Hrubý výnos zl.	položka základní zl.	Výsev zl.	Klizení zl.	Mlácení a čistění zl.	Dovoz na trh zl.	
Žito	10 mand	7	4·60	32·20	15 q à 1·50	22·50	54·70	38	4·60	4·50	5	1·40	1·20
Pšenice	11 „	7	5	35	17 „ „ 1·30	22·10	57·10	38	5	4·50	5	1·40	3·20
Ječmen	12 „	10	4·30	43	14 „ „ 1·60	22·40	65·40	38	4·30	4·50	5	2	11·70
Oves	12 „	15	2·50	37·50	14 „ „ 1·60	22·40	59·90	38	3	4·50	5	2	7·40
Vikev	3 vozy	10	4·60	46	10 „ „ 1·50	15	61	38	4·60	4·50	5	2	5·80
Hrách	3 „	6	8	48		12	60	38	7	4·50	5	1·20	4·30
Len	10 q	1½ tuny	15	22·50	10 „ „ 6	60	82·50	38	10	6	5	3	20·50
	15 q	3 tuny	15	45	15 „ „ 12	180	225	38	10	6	8	5	1·58
Jetel	20 q sena	—	—	—	à 3 zl.	60	60	23	4	8		6	19
	10 q sena a 2 vozy semenka	—	—	—	à 3 „	30 / 15	71·25	23	4	8	10	1	25
		75 l	35	26·25		45							

Dle statist. dat jest v 5 evropských cukerních státech průměrná měsíční spotřeba i s vývozem kol 2·5 mil. q cukru, roční 30 mil. q. Celková výroba loňská jest 40·7 mil. q, zbude tedy ve skladištích z loňské kampaně kol 11 mil. q cukru. Přebytky z minulých let kol 9 mil q.

Letošní sklizeň poskytne při nejlepší úrodě 34·7 mil. q cukru
při 11letém průměru úrody 30·7 mil. q „
při nejšpatnější prům. úrodě 27·5 mil. q „

Teprve tedy při nejšpatnější sklizni letošní bude lze zmenšiti staré zásoby. Letošní však sklizeň, jak v Evropě, tak v Americe, bude asi dobrá.

Jih Moravy.

(Pokračování.)

V ohledu materielním je jižní Morava ještě dost dobře na tom. Okresy, zvláště židlochovický, hustopecký a břeclavský jsou produktivní a mají zámožné rolnictvo, třeba zadlužené z větší části. Za to duševní pokrok v ohledu hospodářském je nepatrný — ba žádný. Německé rolnictvo od Pohořelic, Znojma a Mikulova je daleko uvědomělejší a v hospodářském ohledu pokročilejší.

K pokroku hospodářskému v české části jižní Moravy ještě nejvíc přispěl hospodářský spolek rajhradský, ale daleko ještě nedostál svému úkolu. Při zámožnosti svých členů a při své rozprostranivosti už dávno mohl míti svou zimní hospodářskou školu, jakou mají němečtí rolníci v sousedních Pohořelicích. Neupíráme hospodářskému spolku rajhradskému činnosti, ale činnost není v poměru k počtu 500 členů. — Hospodářský spolek v Kloboukách, zřízený před čtyřmi léty, slibně začal, ale vinou několika přetížených(!) lidí zavinuje se čím dál do páchnoucích peřin pohodlné nečinnosti. Hustopecko a Břeclavsko vůbec žádného hospodářského spolku nemá. Jak pan poslanec zemský svoje vlastní dítě

Digitized by Google

hned po porodu zaškrtil, už jsme vylíčili. Zde je také rolnictvo nejméně uvědomělé. Trochu čilejší život vyvolala perenospora, ale od té doby jako by naše zemědělce zaklel.

Rolnictvo nečte hospodářských časopisů (vyjma poněkud na Žídlochovsku), hospodářských knih nezná a schůze hospodářských spolků, pokud jsou, navštěvuje poměrně slabě. Celá jižní Morava nemá české rolnické školy, ba nemá ani žádné pokračovací hospodářské školy mimo v Hovoranech na Hodoňsku a Rakvicích na Hustopecku, které byly založeny teprve v posledních dvou letech přičiněním místního učitelstva.

O scelování není řeči, meliorace je v plénkách, umělá hnojiva málo který rolník zná a pokud je kupuje, kupuje je pode jménem „prášek" jen přičiněním cestujících agentů různých německo-židovských továren. Ovocnictví se úžasnou měrou zanedbává. Pro celou jižní Moravu existuje jediná ovocnářská školka, zatím co by měla býti v každé osadě. Vinařství, jindy tak proslulé, hyne. Vinohrady staré mizí a nové se nezakládají. O včelařství, vyjma několik amateurů v Rajhradě, nelze mluvit. Řepařství mají v rukou cukrovary, které kartelováním diktují nízké ceny, a ne rolníci, kteří řepu pěstují. Prodej obilnin je úplně v rukou hustopeckých a břeclavských židů. I tu potřeba organisace rolnictva a zřízení warantového skladiště bije na dvéře. Strojů rolnictvo užívá a zakupuje málo, přes to, že četné velkostatky jsou tu rolnictvu dobrým, ale nevšímaným příkladem. V Čechách si několik rolníků do spolku zakupuje lokomobilu s mlátičkou, zde ji uvidíte jen ve dvorech velkostatkářů. Žací stroje jsou u rolnictva bílou vranou. Dobytkářství se lepší, ale měrou velmi skrovnou. Hospodáři chovají dobytka hovězího velmi málo a jsou osady, které se o dobrá plemena býků starají ne pro jich dobrotu, ale že tak slavné c. k. okresní hejtmanství nařizuje. Ovce zanikly zrušením pastvisk na dobro, vepřový dobytek kupuje se od bagounářů. Můžeme s dobrým svědomím říci, že každá osada ročně průměrně vydá 400—500 zl. uherským obchodníkům za bagouny. Drůbežnictví je na nízkém stupni; sýrařství je neznámo. Mnoho půdy lid jižní Moravy odprodává velkostatkům, které se tu vůčihledě zmáhají. Jedni rolníci tak činí z nouze, jiní z pohodlnosti, že se jim nechce jezdit na vzdálenější pozemky. Tak na př. na Krumlovsku správa tamnějšího velkostatku lichtenštejnského zakoupila jen v r. 1894 v samém Krumlově 523 měr pozemků. Tak to jde na jihu Moravy napořád. Nejvíc v té věci přičiňují se menší velkostatky, nacházející se v rukou rozprostranivých kapitalistů. Při vysokých daních a poměrně nedostatečném využitkování pozemků rolnictvo jižní Moravy stále víc a víc se zadlužuje a to ještě k tomu v německých záložnách: lednické a hustopecké, a pak u břeclavských a klobouckých židů. Velké procento rolnictva je také zadluženo v záložně Cyrillo-Metodějské v Brně, která nejlepší statistiku podat může o klesání rolníků jižní Moravy. Krajem protékají řeky, ale přinášejí zaplavováním jen škodu, ba ani těch ryb neposkytují. Jihlavka a Dyje se drancují a Svratka je otrávena výměty brněnských továren. Regulace Dyje zůstane zbožným přáním rolnictva jihu ještě mnoho a mnoho let, protože rolnictvo se svými poslanci daleko nečiní pro regulaci to, co činiti by měli. Honitby pronajímají osady velkostatkářům, ohlížejíce se na ten roční hotový obnos, který je jim dobrou pomocí pro výlohy na obecní záležitosti, ale nepováží, že takový panský zajíc ročně sežere nejméně za 8 zlatých a odškodného že jednotlivci dostanou sotva třetinu a o tu se musí hádati s horlivými nájemci. Takový je hospodářský stav jižní Moravy, kraje eminentně zemědělského, jejž chlubně rolníci nazývají „druhou Hanou". Ano, co do úrodnosti půdy, ale co do pokroku hospodářského je jižní Morava daleko za okresy chudšími a méně úrodnými, které pokrok svůj a úspěchy dokázaly růz-

Digitized by Google

nými hospodářskými výstavami, kdežto celá jižní Morava se dosud nevykázala výstavou a n i j e d i n o u.

Zrovna tak se to má s p r ů m y s l e m a o b c h o d e m. Průmysl je vůbec jen a jen v rukou německých. Celá jižní Morava nemá českého pivovaru. (Rajhradský, klášterní, neexportuje.) Na Kloboucku učinili pokus s jakýmsi akciovým pivovarem, jejž ustavené družstvo pronajalo, ale pokus žalostně skončil neschopností odborníka. Hospodářské lihovary mají jen německé a židovské velkostatky, rovněž cukrovary, ba i z těch četných mlýnů, ležících na Svratce. Dyji a Jihlavce není žádný v rukou českých. Výjimku z podniků průmyslových činí rajhradská akciová sladovna. Ale ne rolnická. Největší počet akcií octl se v rukou kapitalistů, kteří na závod mají vliv. Nejvíce se v té věci přičinil rajhradský klášter, který z počátku se choval k sladovně pasivně a teprv když viděl, že sladovna vzkvétá, přispěchal se svými penězi, ne aby přispěl, ale aby mohl vykonávat na sladovnu vliv ve svém smyslu. Akciového rolnického líhovaru je v jižní Moravě zrovna tak potřeba jako pivovaru a cukrovaru. Všecko je v rukou cizích. I ten klášterní lihovar v Rajhradě je pronajímán — ž i d o v i. Vzniku českých, akciových podniků průmyslových překáží veliká nedůvěra mezi rolnictvem, které dostalo v létech sedmdesátých sprask podivínským a slavkovským cukrovarem a újezdskou sladovnou.

V poslední době bylo znamenati potěšitelný obrat v okolí rajhradském. Naděje byly zmařeny. Budova rajhradského cukrovaru byla totiž zakoupena v prvním návalu podnikavosti několika rolníky, kteří zamýšleli založit akciový cukrovar. V čelo akce však vedrali se pokřtěný žid Mandl, rajhradský starosta Maršálek a poslanec Kelbl. Podnik byl žalostně pohřben nedůvěrou rolnictva k pokřtěnému židovi, neupřímností rajhradského starosty, pasivností kláštera, který rolnickým průmyslovým podnikům vůbec nepřeje, a konečně panu poslanci a rolníku Kelblovi pranic nevadila rolnická solidarita a uvědomělé vlastenectví, aby nebyl v nejlepším srozumění s německým cukrovarem modřickým. Družstvo, které budovu cukrovaru pro akciový podnik zakoupilo, neostýchalo se pak ještě ke všemu přijati od Modřického a Židlochovického cukrovaru 10.000 zl, s podmínkou, že prodají budovu na cokoliv jiného, jen ne na zřízení cukrovaru. A ještě k tomu družstvo, v jehož čele stál český poslanec p. Kelbl, když budovu prodávalo, nepostaralo se ni nejmenším způsobem, aby se dostala do rukou českých. Prodej byl uveřejněn ve všech možných německých, ale ani v jedněch českých novinách, ba budovu zrovna vnutili za nepatrnou sumu židovi, který z ní zřídil továrnu na plstěné zboží. Hlásil se sice křesťan, evangelík, než proti tomu postavil se klášter, kterému je milejší žid. Výhodná pro průmysl budova mohla lehce přijít do rukou našich.

Obchod ovládají židé, kteří po dědinách i městech rozlezlí ssají šťávy našeho těla a bohatnou. Bylo už nejvýš na čase, že v Židlochovicích zřízen byl potravní spolek. Z dědin má jen jediná potravní spolek — na celé jižní Moravě. Břeclava, Mikulov, Hodonín, Hustopeč i Pohořelice mají nedostatek českých kupců a obchodníků i řemeslníků. Lékárny jsou v rukou Němců, obyčejně zároveň zuřivých agitátorů. Rovněž tak cihelny a výnosné obchody s dřívím. Vůbec, kde se dá jaký groš vyzískat, tam je žid.

Jak vidět — i zde nedá se s organisací odkládat a nutno přiložit účinně ruce i tu. Je pilná potřeba: rolnické školy, pokračovacích škol hospodářský dobrovolné kolportáže hospodářské literatury, hospodářských spolků pro Břeclav a Hustopečsko, rolnické záložny v Hustopeči a zřízení warantového skladi tamtéž. V oboru průmyslovém zřízení akciového pivovaru a lihovaru, aby nemusily produkty prodávat pod cenou, a pak povolání schopných našich řem

Digitized by Google

níků do poněmčilých měst. V obchodu čeliti židovským kupcům po venkově potravními spolky, ve městech povoláním českých obchodníků.

Na to všecko čas kvapí. (Dokončení).

Z naší doby.

Arthur Schnitzler, známý vídeňský „dekadent", vydal u Fischera v Berlíně jemnou a vroucí uměleckou práci: novellu Sterben. Affektace a jiné slabosti uměleckého dětství překonány. Kniha působí čistě a ryze, opravdově. Zásluha hnutí t. zv. dekadentního, jež překonalo naturalismus, záleží, že odstranilo v umění vnější samozřejmost, pravdu holých, objektivných faktů a nahradilo ji studiem, intuicí sil vniterných, dramatem němým a uzavřeným. To je také cena knihy Schnitzlerovy.

O moderním herectví přináší únorová Neue deutsche Rundschau několik dobrých myšlenek. Pisatel (Edmund W. Rells) dobře vytkl nesmyslnou zásadu, jak se dívá na herce široké obecenstvo: vidí v něm virtuosa, který má hráti na účet básníka, chce „parádní úlohy" a k vůli nim poslouchá mizerné hry, ano, soudí se: čím mizernější, prostřednější hra, tím lépe pro herce — alespoň nepoutá pozornost básník a má ji celou neztenčenou herec. Vši mněte si jen většiny her, v nichž vystupují tito parádní herci; všecko umělecká veteš, bezcenná macha. Moderní obecenstvo a kritika dívá se vůbec na herce falešně (vidíme to jasně i u nás, kde referáty o hercích jsou obyčejně třetinou až půlí recense) — přeceňuje je. Herec je odvislý od básníka, je jeho interpret: skromnost je první jeho podmínkou. Nejlepší herec je ten, na nějž vůbec při hře nemyslíte — který tak utonul v představovaném karakteru, že svoji hereckou (t. j. lidskou) individualitu ztratil. Jsou ovšem úlohy nesmírně bohaté (Faust, Hamlet), které lze různě pojímat a jež lze po kolikerém směru formovat. Zde teprve — v těchto nejvyšších uměleckých výtvorech (a ne v šablonách nějakých řemeslníků literárních) projevuje se umění herecké. — Každá doba má i v herectví svůj styl. Základem jeho je vždycky „přirozenost"; každý herec chce být „člověkem" a ne loutkou. A přece jaké rozdíly ve stylu hereckém ku př. u Garricka, Keana, Devrienta, Dessoira, Rossiho! Goethe ve výmarském dvorním divadle učil herce mluvit a chodit se stálým ohledem na obecenstvo; přikazuje přísnou úměrnost v pohybech a harmonickou deklamaci verše. Verše byly tu skoro zpívány. Cvičil s herci přednes jako v opeře: stanovil tempa, fortes, piana, crescenda, diminuenda atd. A v tom všem viděl on i vrstevníci — „přirozenost". A dnešní náš požadavek, aby verš na jevišti byl mluven jako prosa s volným přízvukem — je právě snad takový styl, pomíjející, historický, dovolný. Dnešní naše herectví nemá ovšem jednotné tradice a školy. Každý herec experimentuje na svou pěst. Friedrich Haase a Ad. Sonnenthal přestali býti vzory, Josef Kainz a Em. Reicher se jimi ještě nestali. Stejný chaos je i v italském herectvu: Rossi naturalistický vášnivec, Salvini v mnohém směru idealisticky zjemňující, Eleonora Duseova modernisuje všecky úlohy do sensitivního psychologismu; hraje stále v nitru zlomenou moderní ženu. Přes to lze však pozorovat pokusy o moderní principy herecké. Je to snaha dívati se na úlohu s hlediska moderního, současného a znázornit ji v soudobém nějakém psychologickém typu. Tak Kainz hraje Hamleta jako moderního dekadenta, málo se staraje o to, jak ho hráli za Shakespeara nebo Goetheho. Na místě historické tradice nastupuje psychologický odhad a cenění úlohy po stránce čistě lidské. Dále uvádí tu Rells dva požadavky jako typicky moderní, jimž musí každý herec vyhovovati — požadavky, jež i v těchto listech vždy byly akcentovány: 1. herec musí míti ohled na své soudruhy, kteří s ním hrají — to je požadavek prostředí — nesmí svou úlohu vypnout ze seřadění celkového — jen tak lze docíliti celkovou náladu hry, jednotný vzduch, a 2. musí karakter rozvinouti na scéně, před divákem, zdlouha, pomalu, se všemi ohyby a oklikami,

Digitized by Google

se vším plíživým psychologickým uměním a ne vynésti z kulis hotovou figuru, se stuhlou maskou. Celkem je moderní herectví v úpadku: herci vydělávají peníze bídnými prostředky a obecenstvo chodí se dívat na toho kterého herce X, nebo tu kterou herečku Y — ale ne na — herce, bezejmennou, básníku oddanou sílu představovací.

Shoda německo-francouzská. Dva čelné literární orgány Moderny francouzské a německé Mercure de France a Neue deutsche Rundschau (někdy Freie Bühne) položily řadě veřejně činných osob: literátů, učenců, profesorů i politiků zajímavou otázku: Nehledě k politice jste pro to, aby duchovní a společenské styky mezi Francií a Německem byly utuženy? A jaké prostředky po vašem hodí se k tomu nejlépe? V březnových číslech přinášejí obě řadu odpovědí: 28 francouzských a tolikéž německých (nepočítaje v to Bjoernsonovu.) Odpověděli většinou literáti moderních proudů; tak z Francouzů: Paul Adam, Barrès, Remy de Gourmont, Hervieu, Kohn, Maeterlinck, Misbeau, Péladan, Rosny, Tailhade a j., a z Němců: Bierbaum, M. G. Conrad, Dehmel, Fulda, Halbe, Hartleben, Hauptmann, Mackay a j. Z učenců francouzských: přírodozpytec Berthelot, národní hospodář Gide, historik Anatole Leroy-Beaulieu, psycholog Ribot; novokřesťané kritikové: Melchior de Vogüé a Téodor de Wyzewa. Z německých jmen stojí za všimnutí: Bebel, národní hospodáři Brentano a Wagner, prof. veř. práva Gumplowicz, romanopiscové Dahn, Spielhagen a rakouský realista alpský Rosegger, stoupenci „éthické kultury" Egidy, prof. W. Förster, Berta Suttnerová, přírodozpytec Haeckel. Odpovědi, které došly, jsou v kolika směrech zajímavy. Předně zdrželi se odpovědí velikou většinou řemeslní politikové. Po druhé: celá duševní aristokracie shoduje se v tom, že vlastenectví tak, jak mu chce rozumět populární představa, je zhoubný a chorobný předsudek, lživý klam, který se musí překonat. Po třetí: silně vyzněla zejména u mladých nelibost proti tyranii státní, proti hromadnosti; duševní aristokraté musí si podat ruce přes předsudky mas. Po čtvrté: na obou stranách uznává se, že obě kultury německá i francouzská jsou typické a krásné a že vliv a působení jedné v druhou může býti jen plodný a obrodný. Ukázalo se tu také, jak mocně působí německé vlivy v poslední dobu v literaturu franc. Mladí literáti franc. znají se otevřeně ke Goetheovi, Wagnerovi, Nietzschemu, Hauptmanovi a j. Pokud se praktického řešení otázky týče, podány byly některé zajímavé návrhy, jako založení německo-francouzské ligy umělců, socialistů a kupců, která by měla vojenské sny různým veličinám vykouřit z hlavy (Adam), nebo jiných sdružení za stejném cílem; výměna dětí, ano i celých kolejí mezi Německem a Francií (Gide), založení zvláštní „société d'études allemandes" v Paříži (Anatole Leroy-Beaulieu), šíření individualismu, sebevědomého sebeurčení v lidu (Jean Grave, Bruno Wille, Mackay) — osvobození rozumové i mravní širokých vrstev: „Dovedou-li lidé postrádati pánů nad sebou, zmizí nesmyslné zášti národa k národu." „Mezinárodnost, jež je dnes zločinem, bude jednou ctností a až jednou nebude hranic, budou se lidé diviti, jak kdysi mohly být" (Lazare). Většinou odpovědí vane silný duch individualistní. Jak dobře poznamenává N. Deutsche Rundschau, má tato enquêta silnou hodnotu demonstrační: „Již sám rozhovor o těchto otázkách je znamenitý krok ku předu, je jistého druhu demonstrací, již musíme pozorovati jako kulturní čin."

Digitized by Google

Těžká kniha.

Napsal F. X. Šalda.*)

> ... hledejme příčiny nezdaru především v sobě (LXII).
> ... neztráceti se v historickém denním empirismu, ale pohlížeti na svět a život sub specie aeterni (XIV).
> ... pochopit, že doba nová po nás žádá ne méně, ba více než žádaly doby starší a že se těm požadavkům v nesnadné světové konkurenci nijak nelze vyhnouti (XXII).
> My všichni potřebujeme pro život a smrt více než sborník myšlenek spjatých v jedno papírem a obálkou — pro život a smrt člověk potřebuje přesvědčení celé, pevné, nezdolné (37).
> Velká hesla sevšedňují ... Vlastenectví, jak se hlásá, nedává teď pro život těch pevných pravidel, na kterých bychom žili a umírali (132).
> Naši buditelé chtěli ven z malosti, chtěli nám dát obzor světový (143).
> ... ale mnohem více překážel i jim chauvinism nepráce a nevědomosti vlastního tábora (XXIII).
>
> **T. G. Masaryk, Naše nynější krise.**

I.

Vjádru a opravdu mohutně vzrušila mne nová kniha prof. Masaryka**), druhý člen jeho cyklických rozprav, které chtějí súčtovati si položení českého člověka, české duše dnešní ve světovém dějství, které chtějí vyšetřit směr naší cesty, význam našeho bytí, hodnotu naši mravní v proměnné škále světového a duševního rozvoje, na jeho nesmírných rozvířených vlnách. Politická brožura, řekne obecný hlas, a přece docela nepolitická právě po tom obecném mínění o politice. Politická brožura, programová kniha a ona jedná právě a nejvíc o těch posledních věcech člověka, o tom království, které není z tohoto světa! Politická kniha a co v ní všecko je! Filosofie dějin, kritika literární a umělecká, reformní theorie právní a sociologická a předem porážka, rozhodná porážka té politiky v starém a běžném smyslu slova, té zlé a špinavé věci, lstivé a malicherné, liché a zlostné, odborné až do sportu a prázdné až do otravy — té politiky, která je přežitkem diplomatických lstí a intrik starého régimu, rokokového absolutismu — té politiky čiře kombinační, počtářské a záludné jako je šachová hra. Mnoho obsahuje ta politická kniha, ale konec konců vrcholí to všecko v jednom — podává a obsahuje tu převzácnou věc: určitý světový názor a to je zase určitý mravní názor. Kniha má právě ten účel:

---

*) Tímto článkem p. Šaldovým zahajujeme anketu o knize prof. Masaryka. Myslíme, že jen tento způsob je správný a poctivý, vyrovnati se s knihou. Knihu jest šetřiti s nejrůznějších hledišť, abychom se domohli konečného jejího odhadu. Počínáme článkem, který zanáší se knihou předem s hlediska kritiky literární a filosofické. Jeť potřebí poznati nejprve posici a význam její v současném filosofickém a literárním proudění. Při tom upozorňuje redakce znovu na principielní otázku, jak pohlížeti na články s různých hledišť psané a k různým výsledkům dospívající a v jedné a téže revui otištěné. Revue má právě za účel otázky ventilovati a se všech stran vyčerpati. Výslední synthésa pak na konec snáze se pořizuje, čím více bylo podniknuto těchto předběžných prací. Redakce.

**) „Naše nynější krise. Pád strany staročeské a počátkové směrů nových.“ Napsal T. G. Masaryk. LXIV + 152 in 16°. V Praze. Nákladem „Času“ 1895.

Digitized by Google

vést průřez celým naším životem, sečtovat si celou minulost, smysl a výtěžek její, a domoci se tak, dopátrati se tak pravidla pro budoucnost, směru a regulativu další práce. Tedy najít a podat to, čemu se říkává český typ, po čem toužíme a co nás znepokojuje, alespoň několik z nás mladých. My, kteří známe poněkud cizí světy a vidíme jejich krystalisaci, jejich hodnotnou a názornou typičnost, kteří vidíme ty úlohy, které hrají v širokém a tajemném dramatě a poznáváme neb dohadujeme se psychologické a mravní jich vzpruhy — my a podobní nám musí trpět — nečeskostí naší. Snad se to bude zdát mnohým mělce myslícím paradoxní právě z mých úst, ale přes to zůstane pravdou, že všecky myšlenky mé točily se hned od dávna kolem záhady „národnosti" a „českosti", jak se říkalo, a že jsem dosah té záhady jako právě ústřední vždycky chápal, že na konec tu vždy šlo o mne, o smysl mého já, mého bytí, o podklad vědomí a svědomí, o život a žití jeho, a to jest právě: o poměr můj k okolí, vnějšku, společnosti. A vím, že stejně tak bylo tomu u těch několika ostatních, které mám na mysli. A vím a tvrdím, že právě v těch, kterým důvtipná a šlechetná žurnalistická chasa vpalovala káranecké znamení „nečeskosti", „nedomáckosti", „nevlasteneckosti", „nenárodnosti" nebo stejně liché a pusté „modernosti", „nihilismu", „kosmopolitismu" atd., tato žízeň, tato touha byla nejpalčivější. To všecko byli lidé, kteří právě životnou a podstatnou důležitost českého typu pochopili, kteří poznali, že tu jde o sám základ, na němž lze se vypořádat se životem a se smrtí, kterým nebyl český typ dekorační nebo kramářský hastroš, s kterým jde koketovat a šantročit, neživá maska, která se archaeologickou fantastikou konstruuje do mrtvého musea — nýbrž duch a předem zase duch a tož duch života. A proto nemohli přijmout, co se jim podávalo za soi-disant český typ, tu strakatou, neživou loutku, sešitou z nejrůznorodějších hadříků a odstřížků, toho národního fetiše patentovaně liberální konstrukce — proto se odvraceli do ciziny, poněvadž tam byl život a doma otrava, nevědomost a smrt.

Nerozumělo se posud obecně skoro tomu národnímu typu — byla to pouhá fráze, heslo, nálepka. Stále se myslilo, že se dá ten národní typ nalézt nějak hmotně, nějak tak jako ukrytý poklad. Nalezne se jednou šťastnou náhodou a bude pak dobře — dobře na věky. Vystaví se mu chrám, zjednají se mu kněží, objedná se i kadidlo a on sám vystaví se na oltář. A zazní zvony a lid pohrne se do chrámu, poklekne a — bude spasen. Dost, více nebude třeba. A tak hledal se ten poklad tak čistě hmotně a dobrodružně jako v pohádce — hledal se tím historickým empirismem, tím čiročirým, úmorným a pustým, jen slovním přerýváním naší minulosti, tou celou historickou maškaradou našeho života. A hledali mnozí a našli mnozí: ten přilbu, ten meč, ten kopí, ten knihu a postavili všem těm rezavým troskám a shnilým hmotám chrámy — samé t. zv. národní typy. A tak bylo brzy mnoho tak zv. národních typů — mnoho národních svatých — kterým nestačily naše kalendáře — mnoho svatých o mnoha chrámech a mnoha kněžích a ještě více svátcích. Pěkně po pořádku: dnes slaven scholastický bohoslovec Hus, zítra voltairiánský indiferentista Jungmann, ve středu jesuita Balbín, ve čtvrtek vniterný, v ráj srdce potopený Komenský, v pátek rozptýlený Tyl, v sobotu hluboký Mácha. Pravidlem ovšem kalendář nevystačil a tak potkávali se v jedny dny a v jedny chvíle ve fetišských svatyních slovní a jen slovní úcty duše nejodlehlejší mezi sebou, ale ne — ne tak — ne duše — jen kostymy...

Digitized by Google

Měli jsme historickou garderobu, ale žádný — český typ. A tento stav chorobné těkavosti ode všeho ke všemu, tento stav lichého antikvaření a lhostejné přesycenosti, tento stav „touhy" oddati se, ale při tom nemoci oddati se celý a do opravdy*), tento stav chabosti a mdloby citové a důsledně zlomené vůle, tento stav kolotání a neklidu, kde, jak ostře psychologicky vystihuje prof. Masaryk, nadšení zvrhuje se v pouhou rozčilenost, ryze smyslovou a nervósní roztěkanost, tuto chorobu a rozvrácenost duševního ustrojení, kterou do posledních základů pytvá Turgeněv v těch nejkrásnějších a nejsmutnějších knihách jako jsou v Rudinu a Novině — tento stav, kterému se obecně říká „nihilismus" a odborně vědecky diletantismus (a také eklektismus) — tento stav byl nám a je nám stále typický. Dá se tu žalostná bída, kterou cítili a cítí nejlepší české duše, vyslovit v hořkém paradoxu, který není paradoxem, ale doslovnou pravdou:

český karakter je — nemít karakteru,
český typ je — být netypickým.

Význam knihy prof. Masaryka je právě v konstatování a důkazu tohoto fakta a v pokusu a návodu, jak získati, jak dobýti tohoto českého typu, jak poznati, nalézti a na nalezeném základě sestrojiti, vytvořiti duši českého člověka. Prof. Masaryk správně ukazuje, že je to v poslední příčině rozřešiti si otázku svého života, t. j. připjati sebe, své já (přítomnost a budoucnost, novost) ke společnosti, k okolí, rodu, národu (k minulosti, dějinám, ke všemu danému, konservativnímu, starému), sladiti a překlenouti ty dva světy. Že český typ znamená poznání sebe sama, že jej nelze nalézt, oprášit a uložit do skříně jako hotový hmotný předmět, nýbrž že jej pořád a znovu každý z nás ze sebe musí tvořit, stále a znovu tvořit... Žít život znamená předem obrátiti se k sobě, utéci se ve vnitřní život, jen v něm a jen z něho že se dá řešit tento úkol. Nechte kolotání a víření a matení světa vnějšího a hmotného, utecte z jeho labyrintu a sestupte „do ráje srdce", v něm je in nuce, virtuelně svinuto všecko, co rozestřeno, pomateno a zkaleno jevově, fenomenálně doráží a bije na vaše smysly! Sestupte do sebe, do ráje srdce! Jen to je vaše, opravdu vaše, a jen z toho bodu rozřešíte si český typ.

Významná slova, která zní cize skoro (bohužel) dnešnímu českému ruchu. A přece — jak jsem naznačil narážkou na Komenského — jsou tak česká, libo-li vám, tak historicky česká! Významná slova, slova opravdu nového směru a proudu. A to proto, že zvláště v poslední době, nejen my mladí, ale více ještě staří (a jich dědictvím) pluli jsme zvláštním změlčeným a sploštěným materialismem evolučním. Čtěte si jen kritické články posledních let. Které že slovo se vám nejvíce, nejčastěji vrací? — Ústředí, okolí, přizpůsobení se ústředí a okolí! Ano, ta slova? A co znamenají: poddati se vnějšku, hmotnému světu, zříci se svého nitra, jeho odporu, jeho středu citového, volního, charakterového. Ano, passivný materialismus a netečný lenivý determinismus zaplavovaly a pohlcovaly nás skoro celé. I v krásném písemnictví bylo tak. Upozorňuju jen na nejoblíbenější naše hry divadelní poslední doby, třeba na „Nový vzduch" Šimáčkův. Byla to hotová modloslužba a zbožnění prostředí, okolí, „milieu". . vnějšího hmotného světa. Člověk, nitro, duše, to všecko začínalo býti nazíráno

*) Iv. Serg. Turgeněv, Rudin.

Digitized by Google

jen jako výslednice, jako plod okolí, vnějška, jeho tlaku. Přehlíželo se, že podstatou člověka je to činné, hořící, zapálené jádro . . . ten bod jemu vlastní . . . duše, nitro, karakter. Že bez něho nelze vyložiti život, ono že je jeho podstatným a pojmovým předpokladem. „ . . . Každý zajisté jsme z části plodem okolí, společnosti, doby, vnějšího vlivu, jednotvárně a určitě typického, který nás obklopuje, na nás naléhá, nás svírá, poutá a tísní jako zdi vod z vnějšku do vnitra se hrnoucí a zaplavující náš byt . . . Vedle toho však nalézáme mathematický bod, sílu a schopnost odporu, prvek našeho bytí, který nemůžeme svésti na vliv vnější, podstatné jádro bytí — slovem karakter . . . Nebylo by možno bez předpokladu tohoto individuelního prvku, temného, z nitra ve vnější expansivného jádra vyložiti žádné dění, žádný rozvoj, žádný postup.“ Tak psal jsem ve studii o „Novém vzduchu“, vytýkaje podstatně t. zv. moderní thesi a odpíraje jí.*)

A tímto bodem, v něm právě kniha Masarykova je reformní. V něm je středisté a těžiště její. To je filosofický a ethický její motiv. Odtud svádí politiku v nitro, odtud vnější instituty neznamenají mnoho, ale předem a předem zase ta duše, ty její potřeby a tužby, které ty vnější útvary vyvolaly, podmiňují a drží a bez nichž ty vnější útvary nemohou býti přeměněny. Odtud člověčenství a zase člověčenství, duše a nitro a zase duše a nitro stále se mi vrací s plným důrazem.

A dále: tímto ústředním bodem svým je kniha Masarykova právě světová jako právě česká (i historicky). Je právě světová: t. j. navazuje se a učleňuje se v řetěze mohutného světového proudu, silného příboje duchových snah a tužeb, který právě nyní v typické vlně nese se světem a zachvacuje kde kterou opravdovou duši. Proud ten různě přezdívaný — sociálně ethický je, tuším, název poměrně nejvěcnější a nejvíce obsahový — a podle zemí a jich kulturně-historického terrainu a jiných podmínek časových a místních různě zabarvený je mohutnou reakcí proti positivnímu naturalismu, proti optimistickému, materialistickému determinismu, lhostejně klidnému a s tvrdým srdcem lehce a snadno uspokojeným, proti liberalismu hospodářskému, proti tomu bezcitnému „laisser faire, laisser aller“, slovem proti každé passivitě a malátné netečnosti a kleslé lenivosti ducha a srdce, proti pohodlnému labužnictví sofistik a kličkovaných dialektik, proti všemu požívavému šosáctví ať rozumu, ať hmoty — proti skeptickému rozkošnictví a hračkování — proti vší neopravdovosti, nerozhodnosti, bezkarakterovosti — proti mdlobě a kleslosti srdce a ducha, který se spokojuje na konec klidně tím cynickým optimismem: všecko, co je, je nutné, jak to je, a proto je dobré. Proti této lhostejnosti, která sluje liberalismus, proti této zmalátnělosti, která sluje diletantismus, proti této povrchnosti, která sluje eklektismus — proti všem těmto důsledkům materialistického determinismu a evolucionismu — zvedá se bojovně nové toto hnutí, jež se rozletělo již Evropou, od východu po západ. Nechci a nemohu zde studovat tento směr, ani nechci vyčítat jména jeho stoupenců**) v Německu, Francii a Anglii. Stačí upozornit, že ruští básníci Tolstoj a Dostojevský — a snad nepřímo, ale proto neméně mohutně i Turgeněv — jsou pramenem, z něhož ideje ty nejmohutněji vyvřely.

*) Rozhledy, 1894, č. 5., 283.

**) Srovn. v té příčině Rodovy „Mravní názory naší doby“ (Krit. knih. č. 2.) a studie p. Krejčího v Rozhle ech i Naší době.

Digitized by Google

Kniha Masarykova praví:

„Naše otázka, otázka česká, je buď otázkou světovou anebo otázkou není“ (LXIV).

„A tu nám chtí dávat vysvědčení vlasteneckého očkování lidé, kteří vůbec nic neznají a kteří právě ani těch našich buditelů a velikých mužů neznají? A to máme klidně snášet? Ne! Vari nevědomci a vlastenečtí fariseové!“ (145).

„Náprava českému životu nebude z vídeňského parlamentu — napraviti se musí vnitřní náš život a to značí, že napraviti se musíme já, ty, my všichni“ (133).

„Světovými nejsme, těkáme-li světem, ale když jsme v sobě zpracovali, co svět nám podává“ (146).

To všecko má ten smysl: Česká otázka sama, ten fakt sám, že jste dnešními Čechy, nečiní vás ještě velikými a hodnými pozornosti. Vy sami ze sebe, hodnotou svou si jí musíte pozornost vymoci*). Vy nesete českou otázku, ne ona vás. Vy z ní musíte učinit otázku všelidskou, otázku, která musí stát jako problém vážného dosahu před každým člověkem. Vy musíte tak vypracovat sebe, takovou úlohu, tak těžkou a plnou úlohu musíte vzít na svá bedra v evropském a světovém duchovém dramatě, abyste k úloze té — k věcné a ethické její podstatě — obrátili zraky všech. Musíte povýšit otázku českou na světovou — nalézt v ní čistě lidské její jádro. Tím jste stvořili pak — český typ, tím jste uvedli do světového dramatu duchového jednu novou sílu, jednu novou vzpruhu. Vy v zápasu světovém musíte zvolit svůj pól, vy nesmíte nerozhodně a passivně přijímat nárazy cizích světových proudů, nesmíte v diletantismu a eklekticismu dát se houpati a kolíbati jimi v pohodlné a netečné mdlobě labužnické požívavosti — vy musíte rozhodnout mezi nimi, přijmout jeden a ten typicky t. j. ze sebe a sebou, celým směrem a způsobem, jejž vám podává smysl naší minulosti, vypracovat, ten typicky vykrystalovat. A ta práce na světovém poli, ten právě vám vlastní způsob té práce, ta hodnota a ta práce, jíž jste přispěli k rozřešení té lidsky světové záhady — to je pak národní kapitál, ne mrtvý, ale stále tekoucí — stále rostoucí a stupňující se, každým stále a stále a každým z národa řešená typičnost jeho.

Je třeba se rozhodnout! Je třeba volit! Je třeba přidržet se dobrého a odmítnout špatné! A proto pryč s nejistotou, s kolísáním, se shovívavostí, s netečností. Pryč s tím lživým liberalismem, který chce vedle sebe trpět nejrůznější nesrovnatelné myšlenky; pryč s tím kompromisním liberalismem, který je vlastně nevíra a skepticismus, lhostejná nerozhodnost a necelost, otrava rozumu i svědomí; pryč s tím diletantismem, z něhož se dopijete jen dřímotné otravy, s tou labužnickou filosofií buržoasních salonů, s tím diletantismem, který není, tuším, nic než historický empirismus, jejž definují jeho virtuosové Bourget a Lemaître jako velice důmyslnou a rozkošnickou disposici ducha, v které se s láskou uchylujeme k nejrůznějším formám životním, chápeme všecky, ale žádné z nich se neoddáváme**), jako dar obraznosti, která s láskou a přesností antikvářskou vžije se do nejrůznějších dob, do nejrůznějších kulturních a morálních názorů, ale — v žádné z nich se neuzavře.***) Pryč s tím luxusem, který není konec konců nic než labužnické mlsání nejrůznějších stylů, sběratelská manie antikvářská, honba po stylově věrných předmětech — konec konců historická garderoba — museum nejrůznějších krojů a střihů. To všecko nedá ani jeden — styl nový. A o ten běží — o tento

*) V tomto listě letos již v čís. 3. v článku Sympathie Evropy také p. Ant. Hajn obšírněji o tomto thematě byl promluvil. R.

**) Bourget, Essais de Psychologie contemporaine, 59 a n.

***) Lemaître, Contemporains III. (studie o Bourgetovi).

Digitized by Google

nový styl — o tento nový ráz, jednotný, s celou duší, s celou touhou a potřebou její souladný, z ní vypučelý a z nitra ve vnějšek důsledně a jednotně promítnutý způsob života, způsob, jak a proč žít i umírat. Tedy o to běží: novou kulturu mravní stvořit — takový nový styl života nalézt dnes, kdy ty staré veliké zemřely a nového není — kdy lidé vyšší antikvaří se starými, snášejí je do vitrin musejí, přerovnávají a oprašují, oni, kteří by měli pojmout a stvořit styl nový a kdy široký lid žije bez stylu, v ploché neradostné a nekrásné pusté všednosti.

„Ne — tu neběží o nesnášenlivost, tu běží o více, tu běží o duši, o celou duši, o celý život, domnělá snášenlivost té duše nespasí, toho života nevyplní" (36)

„Neodsuzujeme všeho diletantismu; ale diletantismem nikdy a nikde nepoložil se základ k živoucí filosofii" (37).

„Jak materialism je obmezený, tak obmezený je realism ve smyslu positivismu, žádajícího pouhé konstatování faktů" (39).

„Moderní člověk náš nesmí se báti konstatovati, jakou cenu na tržišti života má učení to a ono, dílo to a ono! Jak mám žíti — toť hlavní otázka životní, kterou každý pořád a pořád si dává, skrytě snad a netroufale, ale určitě a jasně dosti a k otázce té poctivý člověk dá poctivě odpověď, plnou, určitou, jasnou!" (40).

„Určitost a důslednost není neomylnictví" (41).

A tak běží o to celkem: postavit si vlastní dům ze svého a podle potřeb duše, pro ni, a ne nocovati každý den v domě jiném. A proto kniha Masarykova je kniha bojovná, rozhorlená, útočná; něco apoštolského je v ní; vyšla kázat a slovo její je proto mečem a ohněm. Její věty jsou na pohled šedé, stručné, ale jsou napojeny zvláštní silou duševní při této zdánlivé šedi a povrchové nerozvířenosti! Krátké stručné věty bez velkých pós a bez kostymů řečnických tropů a figur — ale osvětlují duše a rozteskní, beze vší sentimentality rozteskní. Místy ironie, ne právě salonní třeba — ne ironie slov — ale myšlenek, někde až krutá a nešetrná v logické útočnosti. Ale i tak je dobře; nechceme právě slovních, salonních šermů, jsme tolik syti tím akrobatstvím. Ta opravdová rozhorlenost nachází slova útočná a jiskřivá jako ocel. Kniha nepřišla se smlouvat, nepřišla se dohodovat; tato politická kniha je nepolitická. Chce stvořit českého člověka — opravdového a skutečného člověka — tělo i duši, především duši. Živého člověka chce shníst a sformovat jako sochař hněte a formuje mrtvou, netečnou, lenivou hmotu. Proto je urputná a apoštolsky bezohledná. Proto není nijak liberální, ne, přiznává se k tomu: je konservativní, je reakční, zpátečnická. Tato slova, opovržená posud u většiny, zvedá, omývá, píše si je na štít. Slova ta ovšem sama nic neznamenají, leč právě opačný směr a proud než byl proud vládnoucí. Zvláštní politická kniha! Stranu politickou přišla vyhubit a místo ní zakládá směr, proud, snad i vyznání a církev.

II.

Jak ustrojuje prof. Masaryk tento český typ, jak staví a formuje tohoto svého českého člověka? Jak jej pojímá, jakým jej chce mít?

Předem mluveno názorně: zdravého, silného, pevného duchem i tělem. Pevného a určitého rozumově i citově — to je ten stále opakovaný, stále se vracející refrain.

Je to bod zvláště a předně důležitý pro pokrok a rozvoj našeho mladého hnutí, které dusí shovívavá lhostejnost a snášelivá prázdnota. Ty činí pak z „mladosti", „pokroku", „moderny" atd. stejně prázdná

Digitized by Google

a pustá hesla jako jiná, bludný, očarovaný kruh, v němž bychom se uhonili nervosně a pustě do kola, do zmámení a do uspání. Tzv. Moderna psala si posud a píše liberalismus za zásadu; „hledejte všichni nové svou cestou, však se sejdeme.“ Je to pochopitelné a dosud snad to bylo nutné, poněvadž toto negativní sudidlo odlišilo dva základní proudy. Ale nelze si zapírat, že další lpění na této pohodlné, čistě vnější, slovní a prázdné distinkci „Moderny“ by zabilo všechen náš rozvoj. Moderna, novost atd. nesmí se stát slovy a nálepkami, jichž se kupuje za krejcar půl tuctu a jimiž lze polepit v minutě půl tuctu nejbídnějších a nejprázdnějších střepů. Obsažností a náplní živých vod musí se nám stát tato slova a to znamená, musí přestat být slovy a stát se pojmy, přesvědčením, vypracovaným, ostře a bojovně vyhráněným obsahem. Jinak dojdeme k tomu, co již je pozorovat na jedné části mladé literatury: že slova ta stanou se záhubna svojí pustotou, že opijí svojí prázdnou suggestivností, rozčilí v nervosní shon — ale nenasytí, neskonejší, neutiší, nezakotví jich. Dnes již právě ta modernost stala se některým lidem talismanem, zaklínací formulkou, kouzelným říkadlem a frází právě tak jako starým to „vlastenectví“, ta „národnost“, „samosvojnost“, ta „českost“. Dnes stejně již bijí se mladí lidé v prsa a zaklínají se moderností a mladostí právě jako ti starší farizejci a zákonníci — stejně žalostný pohled a žalostnější ještě, když uvážíte, jak rychle se otírá a všední každé veliké heslo — ano heslo a jen heslo — a to u pustých, všedních, heslových lidí! Hesla, strany, programy — jaké to hnusné, zlé, znásilňovací, vražedné nástroje myšlenek a citů! Jak rychle pustne a hyne v nich duše a srdce! A tak, co bylo včera ještě nitrem, ztajenou, v duši rozlitou vůní, vykřikuje se dnes na náměstí, lepí se na rohy, tiskne se na strakaté obálky! Modernost zvrhuje se v módnost.

„Vzniká shon po novém a novém, vzniká nervósní novotářství, myšlenku včerejší ubíjí myšlenka dnešní, ne proto, že by byla správnější, ale že je nová. Modnost stává se jediným kouzlem (nelze ani říci: regulativem), rodí se duchovní gourmanderie, hledající, co dává den, ba minuta.

Tato filosofie à la minute eo ipso je extrakt povrchnosti, diletantismus ve zlém a nejhorším slova smysle.“ (XXXV.)

„Vlast může se obejít bez každého z nás, ale nikdo z nás nemůže se obejít bez vlasti. Běda tomu, kdo to myslí. Dvakrát běda tomu, kdo se vskutku bez ní obchází! Kosmopolitism — je nesmysl, kosmopolita je nula, méně než nula. V nenárodnosti není ani umění, ani pravdy, ani života, není ničeho.“ (Turgeněv, cit. 146.)

Toto lapání po novém pro nové, tato horečka roztěkanosti, nedostatek každé organisovanosti, každé tvarovosti, které vidíme již zcela jasně v mladé literatuře, ten kolotoč frazí a slov, ustálených formulí a ceremonií, to obřadné augurství se svou bezmyšlenkovou liturgií a svým mechanickým ritem — to všecko dá se vymýtit jen prací, jen obsahovým vyplněním prázdných slov, jen pevným vypracováním sebe, vymezením a vyhráněním toho hesla modernosti. Ne pohodlná snášelivost — ale určitá pevnost a bojovná plnost! Ne šero a přítmí diletantismu — ale plné, jasné májové slunce, světlo, které určitě vykrojuje tvar a pevně vymezuje hranu — boj v tomto plném poledním světle! A toto jasné vymezení svého obsahu, stanovení a súčtování podstaty a principů, ta logická snaha rozvinout je plně do všech důsledků — to a jen to je ten boj, který je „otcem věcí“ a sama organisace v jádře svém. Jen tak lze překonat modnost, která je pustá frázovitost posérů, která frivolně znesvěcuje nejtěžší a nejvzácnější v životě, která

Digitized by Google

vykřikuje to, co se jen dá cítit, která nazírá život, umění a svět na konec — sub specie gigrlete a commis-voyagera . . .

Silného a čistého chce míti prof. Masaryk českého člověka. A proto u něho otázka emancipace ženy má snad první místo. I otázku tu nazírá prof. Masaryk jinak, než je běžno a to zase správně a důsledně k celému svému pojímání života a světa. Neběží mu zase tak o právní a společenské instituce jako o nitro, o duchový mravní názor člověka. Ukazuje, že pokud člověk v jádře svém, ve svém způsobu myslit a cítit nebude jiný, nelze pohnouti institucemi vnějšími. A změní-li se v nitru svém, ony samy odpadnou a zvětrají. Masaryk mluví o ženě s hlubokou něhou a vážnou opravdovostí, bez každého přídechu povrchní moudrosti a koketnosti, tím způsobem opravdu vzácným v debatách o tomto thematě. S emancipací ženy jde mu do opravdy. Svět musí býti sestrojen na základech rovnosti a spravedlnosti, osvobození musí se dostat všem poddaným a utištěným — a prof. Masaryk vystihuje, jak právě v útisku ženy je pramen zla, bídy, útisku celého světa. Žena je muži předem a nutně poddána v lásce — zde je střed otázky, její základ a zde musí být žena nejprve osvobozena od surového rozkošnického egoismu vládce-muže. Tedy emancipace ženy znamená emancipaci muže a surového egoismu požíravého vladaře.

Život sám musí se stát duchovější a čistší a tedy také první činitel, který mnoho působí ve společnost, více, daleko více než tato v něj: písemnictví. Prof. Masaryk postihuje přímou souvislost mezi dobrodružností a požívavostí smyslů a dobrodružností a požívavostí ducha a rozumu — eklekticismus a diletantismus pramení právě v požívavosti smyslů a obraznosti. „Nečistost — toť zkáza naší společnosti, toť zkáza moderní literatury. Pařížský román, pařížské drama, pařížská literatura, pařížské umění tohoto genru, toť projev žití nečistého.“ (35.) Stejně vyslovili se všichni opravdoví duchové o tomto „pařížském umění“. Cituju Francouze Renana: „Profanace lásky, s kterou se setkáváme v povrchní literatuře pařížské, je hanbou naší doby. To je ten hřích proti Duchu Svatému, který nebude odpuštěn nikdy podle evangelia. Svatá hostie vrhá se do kalu, zneuznává se veliká síla lásky jako vychovatelky lidského rodu . . . Není částí života, která by ukládala více závaznosti ani která by byla podrobena složitějším pravidlům.“ Více v tom směru vykládati bylo by zbytečno.

Obrátíme-li se pak k odborné duševslovné analyse, vidíme, že prof. Masaryk sestrojuje český typ, českou duši harmonicky předem. Rozum bude státi u člověka Masarykova nejvýše, on určovati bude cíl, k němuž se napne pevné určité cítění a tedy také silná vůle. Prof. Masaryk není mystikem, nezatracuje intelektualismus, rozumovost, racionalnost, neodvrací se od vědy, jak se dosti často vyskytá právě v těchto nových reakčních proudech novospiritualistických, novokřesťanských či jak jinak slovou. On rozum, myšlenku, ideu klade nejvýše a tož práci klidnou, přesnou, vědeckou, trpělivou. Nevidí v rozumovosti pramen zla a bídy jako většina moderních reakcionářův ethických, nezatracuje kultury, neopakuje s nimi: blažení chudí duchem. Ale ovšem na druhé straně nechce u českého člověka té ryzí, chladné, odborné rozumovosti, která by vysušila citovost, která by učinila z člověka automat, té rozumovosti ryze empirické. Ta právě vedla by konec konců k té neurčité kolísavosti a k té rozptýlené necelosti a pohodlnosti — k tomu diletantismu a eklektismu, proti němuž kniha Masarykova tak rozhodně se staví. A tak tedy:

Digitized by Google

v soulad uvésti rozumovost s citovostí a vůlí — o to běží prof. Masarykovi — to je podstatným punktem stavby a ustrojení jeho českého člověka. Rozum nesmí býti ryze analytický, o pouho pouhá drobná fakta se zajímající, je hromadící — on musí býti také syntetický, musí fakta členiti, tříditi, skládati ve vyšší ideové, hmotné pomysly. Citovost musí býti určitá a pevná, nesmí se zvrhnouti v rozkošnickou dobrodružnost a roztěkanost smyslně nervovou — jen tato pevná, na určitý bod pevně jako páka opřená citovost může nésti svalovou a nekolísavou vůli, jež může dosahovati těch cílů a těch prostředků, jak odhadl a vyměřil rozum. A tak prof. Masaryk staví se rozhodně proti tomu, co zove „romantikou revoluční", totiž proti názoru, že by cit především, nadšení především mělo řídit naše konání, že by v citu, v nadšení samém dala se nalézt methoda životní, v něm že by mohlo býti dáno řešení záhad životních: obrací se rozhodně zejména proti mysticismu Mickiewiczovu, který chtěl řídit život po směru vnitřního plápolajícího ohně, po směru zažehnutého exaltovaného citu. Jemu Mickiewicz zaměnil „čisté nadšení se smyslným rozčilením" (77), jemu „rozčilení a citová hysterie není tím nadšením" (78), kterého žádá jako nesoucí podklad rozumovosti. Cit, jehož prof. Masaryk žádá, opravdový cit, není roztěkaný, je pevný, zakotvený, určitý; nekolotá a nevíří, nýbrž složený a slehlý je nedobytnou tvrzí, nedobytným hradem klidu a pokoje, kam se musí uchylovat stále a o nějž se musí stále opírat člověk, jenž chce bojovat ve vnějším. Všecko se točí a kolotá, rozum i vůle jsou hybné, cit je však středem a osou, podkladem toho celého hybu... Silný a pravý cit je vůbec ten, o němž se nemluví, který není uvědomován a nazírán objektivně a účelně. Jaký pak by to byl cit, s kterým bych počítal jako s důvtipně broušeným fleuretem! Není v tom již kontradikce? Není cit hluboko v podvědomí ukrytá, podstatná, člověka nesoucí vzpruha? Není cit právě ukryt ve tmě? Není to vůně, již je nutno uzamykati pevně ve flakónu, neotvírat ji každému vanoucímu větru, poněvadž by jinak zvětrala a zkysla?

Myslím, že je tomu tak; naše dnešní znalost duše lidské podporuje také toto nazírání prof. Masaryka; dnes víme i tzv. vědecky, že cit opravdu je hluboko ve tmách podvědomí jako v hloubi černé země zapuštěný kořen, nehybný a pevný kořen duševního stromu.

A na tento problém o poměru mezi citem a rozumem navazuje prof. Masaryk další: revoluce či reformace? Rozumí se samo sebou, že důsledně přidržuje se jen a jen reformace, pomalého, volného rozvoje úsilnou, vědomou, volní prací. Násilí plodí násilí a proto není ho rozumno užívat. My musíme zasazovati se o revoluci nenásilnou, t. j. o revoluci mravů, názorů, ducha, ne o revoluci hmotnou a vnější. „Naši buditelé, jedním slovem, zrevolucionovali ducha svých netečných bratří — to je moderní výraz pro „buzení" a „křísení". O to jim šlo — to je vedlo a pudilo ku práci buditelské, křísitelské" (144). A právě týž musí být i úkol náš. To znamená: navázat na ně, pokračovat v jich obrodní činnosti. Ne vlastenčit, ne straničit, ale jako člověk vážně a cele rozřešit záhadu svého nitra, bytí a života a proto že český člověk — tož samo sebou se rozumí — že jen česky. „Pak přestane u nás ta modloslužba slova a litery, ubíjící ducha. Pro samé vlastenčení naši vlastenčící dozorcové vychovávají prázdné hlavy." (147.) Vzdělání a mravnost — to jsou podmínky českosti, mimo ně nemůže být položena a řešena. O ducha běží při tom a zase o ducha, a ne o hmotu, ne o chytrost,

Digitized by Google

lest, důvtip — o tento svět . . . Proto český typ nerozřeší se mechanicky stranami, česká duše se nezorganisuje, nesestrojí jimi a z nich. Místo strany chce mít prof. Masaryk proud, směr, vyznání. Vykládá, jak nepřeje si, aby realismus byl stranou politickou (114), vytýká pokrokářům výlučnost a přeceňování politiky odborné a řemeslné (115) v neprospěch a na škodu práce vnitřní, osvětné, duchové. Běží stále o to: opravdový duchový všestranný plamen podnítit, duševní činnost naši vyvolat, dáti jí pevný, vědomý, volní směr . . . „zrevolucionovati ducha svých netečných spolubratří".

Názory tyto, pokud se obracejí proti revoluci, stojí vesměs na psychologickém rozboru duše revolucionářovy; psychologie ta je jim podložena a psychologie ta je skutečně výtěžkem moderního duševědného bádání, ať historického a vědeckého, ať prostě literárního.*) Moderní bádání vidí skutečně v disposici revoluční chorobu, kterou svádí — konec konců — v egoismus revolucionáře. Revolucionář je illusionista, člověk snílkující, který se opíjí svými sny jako slabý řečník svými slovy. Do těchto svých snů je pak slepě zamilován, má smysl jen pro ty své vidiny, jen pro ty fantomy své obraznosti — je fanatický egoista zamilovaný do sebe sama, který nepřipouští platnost objektivného světa, tvrdých, hotových, daných faktů. Revolucionář je tu nazírán jako illusionista, jako snivec, odvrácený od poznání, od pochopení a pojetí objektivného daného světa, utonulý celý v sobě — člověk horečný, oddaný svým snům a odvrácený od nepohodlné, střízlivé, krušné, černé, pomalé práce. Tento názor má i prof. Masaryk. (Dokončení)

Studium žen.

Referuje Jos. Pelcl.

Lékařská fakulta české university nepřipustila abiturientek české střední školy Minervy do posluchárен, ale německá lékařská fakulta dívky přijala. Také filosofická fakulta české university vyslovila se pro přijetí Tak octlo se konečně i u nás, pokulhávajících v tom daleko za ostatními. evropskými zeměmi (vyjma Německo), ženské studium u bran vysokých škol a nová vlna světového hnutí se přelila až k nám.

Není snadno mluviti u nás o ženském hnutí. Nevědomost, sobeckost a frivolnost hlásívá se hned o slovo, karikujíc myšlenkový obsah a směr tohoto ve vývoji lidstva důležitého dějství. Nyní názor na ženu jest založen na vědomí, že žena, jsouc v hospodářském a existenčním boji ve své většině bezbrannou, v duševním zápase vyloučením z myšlenkové a osvětné práce bezvýznamnou a v politickém bezprávnou, jest něčím nižším než ostatní člověk, muž. Snížení ženy a nevážnost k ní se strany privilegovaného muže jest podstatným znakem současné vzdělanosti a jedním z kořenů mravního úpadku společenského. Nejde zde o jednotlivosti a zvláštní případy, nýbrž o všeobecné myšlenkové a citové ovzduší, jež od dětství nevědomky ssajeme a jež stává se jedním ze základních prvků duševního světa člověkova, že totiž žena nejen jest, nýbrž i vždy bude na nižším stupni než muž, a že muž každý a jakýkoli jako člověk více jest i bude než žena. Tento názor stavší se duševní podstatou současného člověka, po-

*) Srovn. předem historické práce Tainovy o revoluci franc. (Les origines de la France contempor.)

Digitized by Google

svěcuje každé ostatní společenské bezpráví a ospravedlňuje každé jiné privilegium. Žádný pokrok mravnosti není uskutečnitelný, pokud tento názor nebude vyplenén a zmařen, pokud muž neopustí v rodině i ve společnosti svého privilegovaného místa a ve volné soutěži se ženou nebude donucen vzpružiti všecku svoji mravní bytost, od základů zrevidovati svůj vnitřní svět a svého místa ve společnosti, v rodině a vzhledem k ženě dobývati a hájiti přednostmi a mocí ducha a povahy. Vědomím své privilegovanosti jest dnešní muž od základu demoralisován. Takové karikatury muže, jakou jest průměrný dnešní muž, nikdy nebylo.

Vskutku pro v n i t ř n í reformu společnosti není účinnější páky než žena. Jest nutno donutiti muže, aby ženu respektoval, aby pojal k ní úctu. Až žena svojí duševní mocí a soutěží společenskou ohrozí existenci mužovu na všech polích hospodářského a společenského života, až otřese vírou v duševní primát jeho, až svým nenásilným duchem zasáhne v proud krvavé jeho kultury a zdrtí jeho samovládnou a samolibou pýchu, až z otrokyně, jíž na primitivním stupni vzdělanosti pro muže se stala i jako uchvácená žena pro úkoj jeho smyslnosti i jako dělnice, se sama povznese na stupeň rovného a rovnocenného člověka, pak teprve tímto vpádem něžných a trpělivých barbarů pokleslá a odumírající kultura se obrodí a nová éra nastane v dějinách lidstva.

Především jest opatřiti ženu duševní mocí, otevříti jí zřídla vědění a vzdělanosti. To jest jedna stránka hnutí ženského, na ten čas nejdůležitější. A také na tom poli dnes hnutí ženské jest nejsilnější.

V Evropě byly ženy připuštěny ve všech zemích na university, vyjma v Německu, Rakousku a Turecku. Tyto země staví se tvrdošíjně na odpor požadavkům žen a v Německu dokonce upírají jim schopnost a sílu říditi dívčí školy. Učitelky jsou na školách obecných v nepatrné menšině. Přes to přičiněním společnosti r. 1888 ve Weymaru ustavené, „Verein Frauenbildungs-Reformation“ bylo zřízeno gymnasium ženské, na němž dívky jsou připravovány pro studium universitní. Absolventky většinou oddávají se studiu mediciny na cizích universitách, jmenovitě ve Švýcarsku, kde r. 1882 z 3152 studujících bylo 219 cizích studentek, v zimním semestru r. 1894—95 ze 3813 studujících 600 studentek, z nichž 221 posluchalo medicinu.

Vyjma ony země přibývá všude žen lékařek. V Londýně jest zvláštní lékařská škola pro ženy. Posluchačka platí 110 liber šterlinků ročně. R. 1890 bylo 34 posluchaček. V novém hospitale pro ženy v Easton Road jest řízení zcela ženské Na universitě Saints-Andrews (v hrabství Fife) byly připuštěny ženy ke studiu mediciny. Lidumilný sir William Thompson odkázal ústavu 30.000 liber na zřízení 20 stipendií, rovným dílem pro muže a ženy.

Ve Francii zjednaly si ženy přístup na fakultu medicinskou i právnickou. Nebylo potřeba přispění zákonodárného, pouze stačilo, aby stát nebránil úsilí a vytrvalosti žen. Jakmile otevřely se jim brány těchto fakult, hned i z ciziny přihlašovaly se studentky, a z prvních 24 doktorek v Paříži promovaných, 20 jich bylo cizích. První z žen, jež diplomu doktorského dosáhla, byla Ruska. Studující hlučně projevovali odpor proti soutěži žen. Sami profesoři skrblili uznáním. Ženy však nedaly se odstrašiti a r. 1882 bylo na 7 fakultách medicinských ve Francii zapsáno 129 žen, z nich bylo 22 Francouzek, 28 Polek, 67 Rusek, 4 Rumunky, 2 Angličanky, 2 Srbky, 2 Bulharky, 1 Turkyně a 1 Němka.

V Americe ne méně než 10000 doktorek mediciny ztěžuje mužům

Digitized by Google

existenci. Tak značný úspěch nebyl ovšem bez namahání. Posud mnohé státy vylučují ženu z vysokých škol, nejedna universita zavřela před nimi své brány, ve Washingtoně dokonce 9. února 1893 je z universitních síní vyloučila. Přes to ženy neustoupily a úspěchy jejich byly ovšem i umožněny především tím, že Američan neshání se po úředním postavení s takovou horoucností jako naši muži, rád ponechávaje ženám tyto klidnější a jednotvárnější existence a sám raději se vrhaje na pole obchodní a průmyslové činnosti za štěstím.

O lékařkách na Rusi dobře lze se nám poučiti ze spisu Dr. Ant. Veselého: Medicinská Rus, zpráva o vědecké cestě vykonané podporou čes. akademie. Z této poučné a zajímavé knihy předkládáme svým čtenářům obšírnější výňatek upravený p. Dr. Panýrkem.

Co se ruského stavu lékařského týká, jest důležito věděti, že v Rusku je nedostatek lékařů. Všichni lékaři a lékařky v Rusku žijící byli registrováni poprvé r. 1890. Do 1. července 1890 bylo v Rusku 12112 lékařů a 409 lékařek. Dle statistických zpráv ze dne 1. září 1892 stoupl tento počet v dalších dvou letech na 13833 lékařů a 561 lékařek. Co se týká služebního poměru lékařů, bylo lékařek občanských 409, lékařek zemských 87, lékařek městských 14, lékařek nemocničních 59, lékařek školských 17, při dvoru, ministerstvech a jiných stát. ústavech 3, lékařek továrních a horních 9, lékařek spolkových a bratrských 1, lékařek v soukromé službě 6, lékařek volně praktikujících 210, lékařek praksí se nezabývajících 4. Ženské lékařky*) téměř všechny zabývají se praksí toliko vnitřní, ženskou a dětskou. Možno je tedy považovati také za specialistky.

Dle národnosti bylo Rusek 280, Polek 8, Židovek 908, Němkyň 61, Armének 1 atd.

Na Rusi jest obliba medicinského studia u židů větší než u národností druhých. Nejstarší lékařka byla 57 let stará, nejmladší 25letá.

Sledujeme-li tabulky, znázorňující, kolik lékařů ve kterém roce studia svoje skončilo, objevují se ženy v přehledu tom teprve r. 1873 a mizí opět r. 1888, kdy byly ženské lékařské kursy zrušeny a mladé dámy odebraly se na studia lékařská za hranice.

R. 1873 absolvovala 1 dáma, r. 1874 neabsolvovala žádná, r. 1875 absolvovala 1 dáma, r. 1876 absolvovaly 3 dámy, r. 1877 absolvovaly 4 dámy, r. 1878 absolvovalo 32 dam, r. 1879 absolvovalo 16 r. 1880 absolvovalo 10, r. 1881 absolvovalo 31, r. 1882 absolvovalo 48, r. 1883 absolvovalo 51 dam, r. 1884 absolvovalo 32 dam, r. 1885 35 dam, r. 1886 48, r. 1888 66, celkem 378 dam ukončilo od r. 1873—1888 studia svá na lékařských kursech ruských. Střední číslo let, v nichž absolvovaly, obnáší 26·8.

Studia ukončila ve stáří 20 let 1 dáma, ve stáří 25 let 53 dámy, ve stáří 30 let 26 dam, ve stáří 35 let 2 dámy.

Dle stavu bylo ze všech lékařek svobodných 185 — 46·3%, vdaných 191 — 47·8%, z těch děti mělo 132 — 33·0%, vdov bylo 23 — 5·8%, z těch děti mělo 10 — 2·5%, rozvedených bylo 1 — 0·2%. Všechny lékařky vdané a vdovy měly dohromady 273 dětí.

Dle nabytých zkušeností možno čítati průměrnou výši služného ročně u lékařek 944 rublů.

Na otázku, kolik lze vydělati ročně soukromou praksí, odpovědělo 167 lékařek, které získaly celkem 186.800 rublů a 30 lékařek zemských,

*) Na Rusi jsou dva stupně lékařské hodnosti: doktor veškeré mediciny a lékař (vrač).

Digitized by Google

které získaly celkem 11.600 rublů. Jedna lékařka vydělala soukromou praksí průměrně ročně 1100 rublů a jedna zemská lékařka 390 rublů.

Příjem ze soukromé prakse pohyboval se od 1—100 rublů u 17 lékařek, od 100—500 rublů u 58 lékařek, od 500—1000 rublů u 41 lékařek, od 1000—2000 rublů u 31 od 2000—3000 rublů u 12 od 3000—4000 rublů u 3 od 4000—5000 rublů u 3 lékařek, od 7000—8000 rublů u 1 lékařky, od 15.000—18.000 rublů u 1 lékařky. Taxy za lékařské výkony na Rusi není.

Jak jsou lékařky po větších městech rozděleny?

Petrohrad má jich 63, Moskva 17, Varšava 4, Oděsa 21, Riga 3, Charkov 6, Kijev 13, Kazaň 1, Tiflis 7.

Za dob liberálních reforem cara Alexandra (v létech šedesátých) probudila se i u žen ruských snaha po vyšším vzdělání. Vláda ochotně jala se zakládati ženská gymnasia a odborné školy ženské. „Mladé pionérky ženské emancipace" žádaly však, aby jim otevřeny byly i síně universitní. Ale to nešlo tak rychle a proto obrátily se nedočkavé dámy do Švýcar, kde již r. 1867 první ruská žena, slečna Naděžda Prokof. Suslova obdržela v Curychu titul doktora.

R. 1870 požádalo ministra osvěty 165 charkovských dam, aby směly poslouchati s muži přednášky na universitě charkovské. Když nesvolil, prosily, aby jim byly otevřeny aspoň kursy ku vzdělání z porodnictví a neduhů ženských. Někteří profesoři akademie petrohradské navrhovali, aby zavedeny byly 2 stupně pomocnic ku porodu: učených (akušérky) a obyčejných (povivalnaja babka). Pro onyno měly se zavésti zvláštní kursy. Když se nejvyšší zdravotní rada obrátila k universitám o dobrozdání, vyslovily se fakulty Kazaňská a Kijevská v ten smysl, aby se ženám studia lékařská učinila přístupna bez omezení. Po dalších bojích podařilo se konečně domoci se zřízení kursu, jenž potom na pětiletý prodloužen, a vyšší toto učeliště osnovou učební vyrovnalo se fakultám lékařským docela. Titul a práva lékařek nabyly absolventky teprve po ruskoturecké válce r. 1877; tenkráte byly kandidátky lékařství poslány na bojiště, aby své schopnosti a vědění dokázaly také prakticky. Protože očekávání v ně kladená nesklamaly, vydán po válce carský reskript, jímž absolventkám V. roku těchto kursů přiřčen titul i práva lékařek. Nosily pak na hrudi odznak své hodnosti Z. V. — ženščina vrač.

Další osudy kursů jsou známy. Žádný z ministrů nechtěl r. 1882 náhle kursy tyto přejmouti ve svůj ressort. A tak je po bezúspěšném vyjednávání téhož roku ministr války prostě zrušil. Koncem minulého roku zvěděli jsme však z různých zpráv denních listů, že v krátce bude zařízen v Petrohradě šestiletý kurs na ústavu, jenž ponese jméno „Ženský lékařský institut". Posluchaček bude dosti — vždyť bojnost Rusek poslouchá medicinu za hranicemi (v Paříži a ve Švýcarech).

Během 10letého trvání těchto kursů bylo zkoušeno 1209 a přijato na kurs 959 kandidátek.

Podle stáří při vstoupení do kursu bylo: 28·9% dvacetiletých, 17·3% jednadvacetiletých a 9·8% devatenáctiletých; ostatní byly starší.

52·4% dívek těch absolvovalo gymnasium; 27·1% byly domácí učitelky.

Privilegovaným třídám (z rodu měšťanského, úřednického, šlechtičny) náleželo 83%.

Dle víry bylo 72% pravoslavných, 21·1% Židovek, 4·8% katoliček a 2·1% protestantek.

Digitized by Google

Dle stavu byla většina (89·4%) svobodných, 9% vdaných, 1·5% vdov. Za studií provdalo se z nich 15·9%.

Z dalších osudů těchto lékařek nejvíce interes vzbuzuje působení jich v Asii. Dámy tyto praktikují uprostřed mohamedánského obyvatelstva ve Střední Asii a těší se oblibě. Nemalá část kulturního poslání Ruska na Východě vložena je na bedra těchto žen. Turkestanským gubernátorem pozváno bylo do služeb státních 11 lékařek; dvě z nich žijí v Samarkandě, 2 v Taškendě.

Všechny mají rozsáhlou a také výnosnou praksi.

Suďme o přípustnosti žen k lékařskému studiu jakkoli, dí autor, tolik třeba uznati: ony jsou činny bez šumu a reklamy, ve vesnici, městě, v době epidemie, i ve službách osvěty a humanity.“ Ačkoli Veselý nepohlíží na emancipační snahy moderní ženy okem nespravedlivým, přece nevítá českých lékařek:

„Jsouť také poměry u nás zcela jiné, nežli na Rusi. Na úplně volnou konkurenci ženy lékařky s mužem lékařem u nás asi nedojde nikdy. Kraje naše jsou s dostatek zásobeny pomocí lékařskou, ba možno dnes již vlastně mluviti o tom, že náš lékařský dorost mužský brzy nebude sám věděti kudy kam. Myslete si k tomu ještě konkurenci ženskou a budete zajisté potom střízlivě uvažovati, zdali jest radno vytiskovati muže tam, kde postavení jeho bez toho jest a bude ještě více stíženo . . .“ Celkem přidává se k náhledu Marešovu: „Chtějí-li ženy pracovati, nechť mají na paměti, že je to práce nejtěžší. Míní-li však pouze hmotného prospěchu z vědecké práce nabýti, s vědou nádeničiti, nestálo by to jejich snažení za to, aby se o něm tak mnoho mluvilo.“ *)

* * *

V každé větší nemocnici ruské lze se setkati s felčarkami, které skončivše 3—4lety kurs medicinský na některé ženské škole felčarské, jsou v pravdě pravou rukou lékařovou. Většinou jsou také akušérkami. Toto zařízení, asi čistě ruské, slouží jen ku prospěchu nemocných. „Kdo zná, jak nevycvičený, ze všech koutů světa a záhybů společnosti smetený personál opatrovnic „působí“ v našich nemocnicích, přimlouvati se bude za zřízení škol takových i u nás.“ „Taková nějaká zemská škola pro ně nebyla by zajisté nic nesmyslného.“

Posléze upozorňuje autor na zajímavý ústav ruský, t. zv. Suvorovské učeliště pro porodní babičky v Petrohradě. Přijímají se tu diplomované akušérky, felčarky a obyčejné porodní babičky. Kurs trvá rok a má za účel vycvičit tento nižší lékařský personál v rozpoznávání a léčení chorob kožních. Absolventky tohoto kursu dostávají výhodnější státní místa.

(Dokončení.)

---

*) Napověděli jsme již v úvodě, že tato konkurence jest kulturním postupem naší doby. Slovo prof. Mareše o nádeničení vědou musí padati i na muže a na tyto více než na ženy. Podle toho se vědou „nádeničí“ již nyní.

Digitized by Google

Z nejmladší české poesie.

Ladislav Jankele.

Rodná stráň.

Stráň dlouhá, nerovná . . Les sedl v týl jí řídký,
prorvaný žebří kořenů; prsť hnědá sytě
tlícího listí, mechů loňských ssedlé zbytky,
rum šišek prorážejí místy skvrnovitě

z omítky zeleně. Lán svez' se níže řepný . . .
Ve vývařisko ovalné se srázem kácí
střed dlouhé stráně; v pestrý trojúhelník stepný
úpatí rozlízá se, sesedá se, ztrácí . . .

Tam hnije mládí mého kus pod rovem listí,
tam chví se v mlází duše minulých dnů snivá,
tam vzpučel sen mé lásky, noc mých nenávistí. —
Tam moje Ithaka, má Kalvarie stlívá . .

Kontury podzimu.

Oranžová pláň . Par stuchlých závoj hnědý
plazivě se travou schlíplou prokmitá.
Ze strniště trčí dýmu válec šedý;
vláhou dechu pasákova rozvitá
olně koruna pel rudý hustě vysypává
na tvář chlapce, chumáč koz, na stébla plavá.

Žlutě popelavé nitky rozhozené
po kraji se svinují mdle v klubka pruh
nebeský. Šer rozstřik' v blankyt mráčky sklenné,
nad nahá luka sazovité kupky much.
V dálce rezavý se les v mhách povaluje.
Plání hnoje dymný zápach těžce pluje . . .

Josef Leda.

Buržoa.

Kdys zval se bojovníkem za svobodu,
teď o ní blouzní při sklenici piva,
rád s zbožným citem „Hej, Slovane“ zpívá,
a svornost velebí a bratří shodu.

„Jsem Čech a demokrat! Zdar mého rodu
mně svatý odkaz otců, sil co zbývá
chci nasadit, ať zkvétá rodná niva
a blaho uzrá plodem po národu!“

Zde, bratře, ruka! Bídy pochopení
ti ručí za zdar vyděděných bratří,
svět v brzku sociální obrat spatří,
a pak . . . Však běda! Zrak mu hněvem plane!
Jak? rozklad? revoluce? Vari, pane!!
— A po chvíli zas zpívá „Hej, Slovane!“

Digitized by Google

Assén Löwy.

Věčnost.

Na tobě, na oblaku beztvarém
rozhozen, nezrozen
prach duše mojí spočíval v snu prastarém,
spal nekonečně dlouhý čas
bez citu a bez tvůrčích krás.

Pojednou záhadností oživen
v slunci vstal, rozkvétal,
pnul, šířil se a v jemnobarevný stkán sen
tvou tišinou, tvou hlubinou
žal vyvolal i radost svou.

Na tobě, na oblaku beztvarém
vychladnu, uvadnu,
prach duše mojí rozpráší se v klíně tvém
Klid klidů, věčno, budeš jen.
Vše. Pranic. Nepředstavný sen.

Klid.

Obloho noci letní, šírý klid
hlubiny tvojí pokojem svým jímá
ohromným; umlkává cit
připoután na lesk malých hvězd,
na dálné modro vzdušných cest.

Teď čas, bych vyšel . . Aspoň jedenkrát
tou dálí duše své chci procházeti
neznámou. Panenských těch lad
svou nohou dotknout chci se, sám
chci zbloudit k jejím roklinám.

Pokojno vše je, ticho k závrati.
Nevidět, necítit, že světy letí
a živočichů volání
s povrchů jejich neslyšet . . .
Chvěju se; . veliký je svět.

Naplněn věčnem sestupují v ni.
Lekám se. Pokojna ta půda není,
pod nohou cítím vlnění,
otřesy, změny. Její klid
z ohromna zápasů je svit.

Ticha je duše moje. Hlubinou
rozpjetí jejího se zobrazuje
veškero hvězdno. Jedinou
je dálí. Ticho. Naslouchám
k obzorům jejím, k planinám.

V hranici ticha nesmírného vře
svár přikrý, proudy srážejí se divé
po unikavé prostoře . .
Vracím se. Dálka padá v mír .
Ztím zdiven v sebe, ve vesmír.

Obloho noci letní, šírý klid
hlubiny tvojí pokojem svým jímá
ohromným; umlkává cit
připoután na lesk malých hvězd,
na dálné modro vzdušných cest.

Fr. Merta.

Po dešti.

Nad krajem horkým, který vzduchem pražil,
se černavý mrak těžce zavěsil,
kapkami velkými vzduch líný svlažil
a dusivý prach s něho setřel, smyl.

Poslední zvonů zpěv jím prochvěl náhle
a šířil se, rozlíval do dáli,
a sotva ztich, již rohu zvuky táhlé
vesele přes údolí jásaly.

A země oddechla si ovlažena,
a její ret žíznivě vláhu ssál,
a tráva deštěm slabě pokropena
se klonila, jak větřík přes ni vál.

Skropenou cestou zvolna přicházely
červené kravky kroky těžkými
a lhostejně v kraj tichý pohlížely
a hlavy uklánčly nad zemí.

Vzduch čistý, umytý a prosycený
oddechem trav se nad krajinou chvěl,
jej chtivě dýchal jsem a zamyšlený
po cestě písčité jsem zvolna šel.

Líně se vyhnuly a přešly tiše,
za nimi v dálku jsem se zahleděl
a dýchal vůni mléka, která dýše
z vlhkého písku, kudy krok jich šel.

Digitized by Google

Jumr se vrátil.

Z fabrických zjevů. Sepsal Josef K. Šlejhar.

(Pokračování.)

Ale nic naplat, uzavřel záhy odejíti. Jen ještě malounko chtěl posečkati. Vzhledem jaksi k tomu urovnání, k tomu poslednímu se vypravení, jež také své přípravy vyžaduje. — —

Možno se zde otázati, byly-li to jen jaksi zevní důvody, jež ho nezbytně pobádaly k opuštění toho, seč nebyl. Neznačily-li se zde také vlivy jiné, ony nad míru temné, strašné, záhadné vlivy, obvykle smyslům nepostihlé, proti nimž pak veškeré jiné důvody a úvahy z našeho stanoviska pranic nepořídí. Zavedou vlivy takové člověka neúprosně a v jakémsi divném překotném hnaní do té nezbádané, věčné propasti, v níž všechno lidské dřív či později se ukončí (jen že pak na to hledí se již jaksi přirozeněji, nutněji).

Kdož to ví! Nedovede na to nikdo odpověděti. Leč jisto je, že takové vlivy neodvisle se naskytnou, nezdají se s životem míti nic společného, ale naskytnuvše se, neopouštějí více svou oběť. Mnohdy ovšem vyvíjejí se životem samým, ne co příčinný následek života, ale co jeho pozadí, co temný, hrozný stín...

Nedalo se ani mysliti, aby v duši Jumrově nedělo se něco takového a vzniku nevzalo za těch věčných nocí jeho života, v tom šerém, mlčelivém horském hrobě. Představte si ty noci! V jejich tajemném, přísném, ode všech jiných denních zřetelů odvráceném soužití s lidskou duší! Představte si, že všechno známé pominulo, zašlo dnem a co zůstalo, vzalo na se divně významný, tak změněný, sklíčený a zas jako ohromivě rozjímavý ráz — to není více obvyklé denní okolí s jeho všedním otřelým ruchem, duši nechávajícím pustě nevzrušenou. Představte si za takové noci, za jejího nepohnutí, náhle závan jakoby mystického vichru — vše zůstává zevně nepohnuto, ale v duši se cos prudce otřásá a schvacuje, oh, co se to děje s člověkem, odnímajíc ho zemské sféře a neodolatelně vlekouc k závratným cílům nezemským! Nelze, nelze se tu v zápas pouštěti s těmito ve vás se deroucími vlivy a jdete, kam vás volají.

Ano, i kdyby ničeho nestávalo pro Jumra, kdyby i prost byl toho černého zoufalství, nesnesitelného hoře útisků a bídy svého života — jen jednou kdyby nalezly ony vlivy duši jeho nestřeženou, nazíravou a otevřenou, dovedly by se jí zajisté zmocniti a zanésti k svým cílům. Jumr chtěl odejíti — tak v něm usedalo neznámým, těžkým lkáním, pro něž i skutečné těžkosti jeho života v celém jejich bezútěšném zoufalství nebyly by ještě opodstatněním, tak smutno, strašlivě úzko bylo v jeho nitru, jako když se něco propadá bez hrází, bez označení — že byť byl jakkoliv otálel, odejíti musil — —

Nastaly dni podzimní. Zde v horách bez přechodu od smírné poesie přírody k dnům těžkých nepřetržitých dešťů, hned mrazivých a tak beznadějně skličujících.

Tu nastávaly již také ony nejtěžší chvíle fabrického života. To jest ne pro ty, kteří v útulných, příjemně vytopených saloncích si tak blaživě pohovují a v jejichž mocném držení je tady všechno, poklady i majetky celého světa, z nichž dopřávají ostatnímu živému materiálu jen to, co by materiál ten schopným činilo k dalšímu šíření a udržování jejich pokladů —

Digitized by Google

i parní kotle své musejí napájeti a řekl bych s méně materialistickou vypočítavostí spotřeby, protože tu fysické vymoženosti nejsou ještě tak zdokonaleny jako u oněch živých jakýchsi parních kotlů — ne, pro ty šeré podzimní doby, i nejútrapnější doby zimní v jejich saloncích bývají naopak plny poesie a rozkoše. Ale pro takové, kteří po úpadu celodenního mučivého trmácení v těch vražedných fabrických jícnech, zahrnujících se otravnou slinou hniloby a zkázy, vracejí se kolísavě do pustých nevytopených cimer, v puch a miasmy, k vyhladovělé spoustě křičících nemocných dětí, v kasárnickou spoustu z cizích, vlastní osobě nepříbuzných živlů, kdož jsou sami, bez vlastních rodin, v celý ten děs změti života zašlapaného a potlačeného. Pro takové Křišťany, pro takové chlapy Havlíčkovy, pro takové zmořené ženy v naději, zazoufavší nad nesnadnou zmožitelnou prací, pro takové starce, jež nemotornou chvějnou rukou nedovedou s prací dostati se ku předu a jen hlava se jim zatřásá, odhalujíc zející prázdnou dáseň stařeckou, a jen oči bez ustání slzí, buď slabostí stáří, buď hořem a zoufalstvím, pro ty roty holek, jež v mansardách v celých houfech noclehují se svými galány, od nichž snad s mravním opovržením se odvracíte, ale jež zajisté dovedly by právě tak uchrániti poctivost a ženskou cudnost, kdyby osud byl jim dopřál dlíti na místě dam vašich salonů, v pohodlí, hojnosti, při pianě, při vyšívání, bavících se ve společnosti... právě tak ne-li lépe a třebas by dovedly při všem ještě lépe naložiti daným životem — pro tu láj nejhorších proletářů, pro něž dobré jsou jen galeje, zvrhlých a hnusných na duchu a na těle, zvrhlých a hnusných nejdřív ve svém zrodu, ve svém mládí a vychování a v ostatním pekle svého života, i pro tu nejzvrhlejší láj proletářů, jimž je zima, jež mají hlad, mají požadavky... Ovšem, ty dáti musíme na galeje pro bezpečnost a dobro ostatní společnosti, i v zájmu veřejného dobra, a anály vaší statistiky ovšem vykazovati budou úžasné vzrůstání zločinnosti a zvrhlosti lidské. Snad zasluhují toho osudu, ale kdyby osud jim dopřál dlíti na vašich místech, pánové pohodlných kaváren a restaurací, v zahrnutí vašemi karierami, vyznamenáními a důchody, nejspíše dovedli by se skvíti touže noblesou jako vy a možná že by ještě lépe při tom všem uměli naložiti daným životem. — Ne, pro všechny takové nepřinášejí nadcházející doby nepřízně přírody ani rozkoše ani poesie krbu, ani utišení ani odpočinutí a smíru, pro všechny takové znamenají ještě hlubší upadnutí, zvrhnutí a dovršení hoře. — —

Pozdní podzim v horách. Celé hory jakoby vylévaly tu omrazující vláhu podzimních dešťů, trvajících dny a noci. Mlhy neprůhledné a vlečné v bezezvuké příšernosti rvou se z jejich úbočin a zapadajíce v údol, jakoby k nové tíze a nekonečné chmurné rozervanosti. Zeleň, ta vítězoslavná velkolepá poesie hor, zhltána již docela studenou rozbředlou zemí, nic nezbylo po její lahodné svěžesti a útěše, jenom zhnědlá, odumřelá mázdra. Takový skuhravý mučivý vichor otřásá bez ustání holými pahýly snětí, rve s nich poslední lupeny jakoby křečovitě svraštělé, ztrhané a ze žčernalých hlubin lesů volá tak hučivě, se zejivou pronikavostí — což to není opravdový poplach děsu a záhrobí? A ponuré ztmělo, nepomíjivé rmutno je v těch zastrčených horských údolech, jakoby nemělo se v nich nikdy vyjasniti — připraveno k zániku navždy...

A týž beznadějný podzim, možno-li ještě beznadějnější, aspoň černější, aspoň zejivější ve svém bezprostředním soustředěném živém utrpení rozhostil se po těch cimrách kvartýrhausu. Hrozno je v nich, dech i krev se zaráží. Hrozno je v nich za denního opuštění, kdy jejich obyvatelé bijí se

Digitized by Google

vedle v té vířivé změti a zanechávají se doma ti, již v tuto změť dosud aneb více nemohou. Neduživá stařena, k žádné jiné práci, hlídá od několika matek svěřená jí nemluvňata... a což ona tak bídná, tak mizerná starati se může o jejich ošetření, napojení, čistotu? Toho neskonalého kvílení a pláče nepovšimne si nikdo — přehluší vše jekot fabriky. A toho pozůstalého obyvatele v podstřešní mansardě kdož by si povším'? Předčasně vyžilá, umořená, souchotinářská bytost takového dělníka fabrického. V křečovitý chrapot zabírají se každou chvíli jeho vpadlá prsa, tak modravě siné, vrásčité pleti a nikdo mu neulehčí. Hektický pohled zírá v to zaokenní podzimní pusto, zírá tam upjatě, bez přestání... jaké jiné útěše zírati má vstříc? Té není pro něho. V horečný šum jeho smyslů vbíjí se ten věčný řev fabriky zvenčí, bude mu i zajisté poslední ukolébavkou. Ale přehluší smrtelný chrapot této udolané bytosti vítězně, řina se bez pozastavení dál ve svém zpupném koloběhu, jímž povznáší se modla zlata. Hrozno je v těch cimrách. A když vrací se domů jejich obyvatelé, v ty zející prostory studené, vlhké, zhruba omítnutých a plísní potažených stěn, bez nábytku a obydelných potřeb, s veškerou neřestí, se stuchlým dusivým vzduchem — nevrací se s žehnáním domácímu krbu, ale s proklínáním svému osudu, životu a všemu lidstvu, jež vmetlo je v tato doupata útisku a bídy. A pokládajíce se do koutů na ty pelechy hadrů a rozdrchané slámy, nepřikryti, umrzli, špinavi, nenasyceni a udoláni neusínají s modlitbou. Té přestali věřiti, její planou pohodlnou útěchu jim v jejich děsné, neochabující bídě nikdo nenamluví. Křišťane ubědovaný, proč se nemodlíš a ze svého ohavného pelechu neblahořečíš osudu?

Jak plíživě prodírá se ono noční černé hrobové ticho šikmými okénky mansard a to podzimní ticho tak hrozně výmluvné značí pro všechny ty vytržené spáče mansard nikdy nezanikající, do úpadu nemilosrdnou beznadějnost jejich osudu....

Jen fabrika nezná sentimentálnosti. V jakémsi posupném chechtotu své všeudolávající vřavy čelí nemístné tísni přírody a lidských srdcí. Nezná vůbec sentimentálnosti — —

Co chce ten hrbáč již po několik dní, ukazující se u továrních vrat a na továrním dvoře, kdesi v koutku stěsněný, jako ubitý psík se třesoucí a tak malátně hledící kamsi před sebe? Žalostný to zjev. Cosi navždy zlomeného a tříštícího se v truchlivém trnutí tanulo z pohledu toho hrbáčka, skrčeného a ujařmeného ještě víc než byl vlastní vadou, nějakým strachem a úctou otrockou, nějakým rozechvěním a napjatým očekáváním. Prší, mrazivý vichr zalétá do vetché plandy toho hocha — ale po delší čas den jako den vytrvale čeká a čeká, jako ten ubitý psík, jemuž na chvíli podařilo se nalézti kdesi útulku před pronásledováním. Co chtějí ty vyzáblé holčice, spíše děti než vyspívající stvoření, fialové v tvářích, ruce pod zástěrkami? Je viděti, že mohly býti i hůře nastrojeny než jsou, že ustrojily se v to, co mají patrně nejlepšího. I je den co den lze spatřiti na továrním dvoře, pokorně stranou. Co chtějí ti váhaví hlaváči s ocelovými kroužky v uších, tvrdí, nepohnutí, neobratní jako ty horské pařezy, s jejichž dobýváním kdesi v ústraní horských samot musili ustati pro podzimní nepohodu — co ti chtějí, tam upjatě zraky vyboulené na jedno místo, jež ale sotva je předmětem jejich úvah, leda že jen hlavou zakývají, při čemž ty neforemné ocelové kroužky v uších sebou se rozkývají, jako by v sdílení těchže úvah oněch těžkopádných hlaváčů? A co rovněž chtějí všeliké ty nehezké, ustarané, snědé ženštiny, vytrvale halící se v plachetky, v ne-

Digitized by Google

vkusných životech a krátkých odřených modračkách, některá s děckem na rukou nebo v ranci na zádech, neustávající cosi plačtivě mezi sebou žužlati, nepokojně přecházejíce a některé chvátajíce k rukoum fabrických pánů, kmitnuvších se po dvoře, jimž snad chtějí ruce zlíbati, při čemž tak ponížené, směšně nejuctivější pozdravení brebencují, snažíce se sladce a oddaně našpuliti rty a ze zraků vynutiti jakýsi jasnější, přívětivější pohled, než zrakům těm dáno je? I ti všichni jiní lidé co chtějí a nač všechna ta pokora, trpělivost, všechno to ponížení, umrazování podzimní nepohodou?

Přišli všichni za stejným cílem, čekají na práci. Byli odkázáni na dnes, snad na zítřek, snad za týden, některým určitě slíbeno, jiným jen neurčitě naznačeno. Je na nich, aby čekali a nezmeškali vhodnou příležitost. Té nezmeškají. Ten skrčený ujařmený hrbáček rovněž čeká na práci, nejdéle, takového nejpozději vezmou, a jen k práci takové, od níž každý jiný by musil utéci. Proč najednou ve svém koutě vypukl v utlumený štkavý pláč, jehož slzy umrzlýma rukama není ani schopen utírati? A až hrb se mu otřásá tím křečovitým vnitřním štkáním. Hlaváči tupě přihlédají, nikdo nepovšimne si hrbáčka...

A fabrika neustává ve svém ohlušujícím řevu, jenž potlačuje každou sentimentálnost a veškeré jiné ohledy. — —

Nuže, tou dobou ustanovil se Jumr odejít.

Už nalézal se ve fabrice, fabrika byla celá osvětlena, on jak obyčejně připravoval se ku své povinnosti.

Podivně rozcházel se toho večera s domovem. Nic jaksi zvláště nápadného se nedělo — — ale celý den na nic nesáhl, jak obyčejně bylo, a jen seděl na lavici, ruce v klín, hlavu skloněnou. Někdy náhle vyvstal, divně zahrál v jakémsi přechodu z vytřeštěnosti k náhlé, nerozbodné, nejvnitřnější zaujatosti, jeho obličej, přejel jej těžkou mozolovitou hrstí, rozhlédl se po svých, povstal v tázavém jich pozorování, načež, jakoby se upamatoval, vztýčil týl a zakývnul hlavou. A zase usedl a zase svěsil hlavu.

Čím více chýlilo se k večeru, tím častěji vyvstával, jakoby k něčemu neustále vybízen, k čemu ale nikdy nedošlo.

Žena jeho, malá, suchoučká osobička, s výrazem jakési napjaté neodcházející tíže v obličeji, kolem očí s bolestně staženými vráskami, jakoby vhrouženě a úsilovně hleděly v onu neodcházející tíž, sekala korale. Suchý, tříštivý svist brusu byl jediným ozvučím této jizby. A v svém neustálém, konečně navyklém chodu připadati mohl příznakem téže ztrnulé nehybnosti a jakési pusté bezezvučnosti, v jaké vše tady se jevilo. Leda když chvílemi Jumrová, zastaviv náhle brus a vhříživši se jaksi celýma lokty v svůj uvadlý, vpadlý život, se rozkašlala a to v takovém křečovitém, otřásavém se potácení, suše, ryčně, svíravě — jakoby pro tu chvíli unikala z jizby ona nehybná, bezezvučná mrákota, ale ne na úlevu, vyjasnění, nýbrž v záměru jakéhosi okamžitého příšerného zavření, zamření, nekonečné, nevystihlé hrůzy. Tu hrůzu zastihlo aspoň srdce Jumrovo a zachvělo se, zasténalo v skrytu nitra... pak brus se zase rozehnal, nahradiv svým tříštivým, jednotvárným svistem každé jiné zdání, trudné mátohy.

Děti vtrousily se do baráku. A jakoby pociťovaly chmurnost chvíle, byly tichy, nevyrušovaly, slezly se kamsi v kout za kamna, hřejíce se vespol. Ne mnoho se s nimi Jumr zabýval, ne aspoň zevně. Ale tak plna v nevýslovném, těžce překypujícím hoři byla jich jeho duše, lkal uvnitř nad nimi svou zapadající, v nivec rozplývající se bytostí, ještě naposled, bezmezně, v chvátivé, zoufanlivé vroucnosti, spjal se s nimi, v jakémsi

Digitized by Google

vytrženém, uříceném pozastavení se, v nenabažení, věčném obejmutí v náruči otcovské. A děti ze svého kouta občas pohlédaly na tátu. Cosi jim divno bylo, nezvyklo. Pohlédaly naň vážně, ustaraně. Leč on jakoby jich míjel, jen v jeho duši burácelo, jako v nekonečné, noční poušti. A zase povyvstal, s přidušeným stenem prudce sevřel ramena, vytrval dobu v tomto sevření, aby tomu burácení líp snad odolal.

Tu děti plíživě vyvstaly ve svém šerém koutě a jedno za druhým v jakési bázlivé, nejisté obřadnosti, po špičkách, šinuly se k otci, jenž stranou tak stál a zoufale svíral ramena, celou hlavu do nich hříže. — Tatínku, zašeptala nejmenší holčička a slze zalévaly jí dětská modrá očka, upjatá tázavě na něho. A větší klučík objal z ničeho nic jeho nohy a jakoby za ně chtěl hnouti celou postavou otcovou, tím že by se snad uvedlo vše v jiný stav.

I poklesla tu ramena Jumrova, poklesla v ochabnutí. Vydychl rychle několikráte za sebou, hýkavě, otřásavě, jako když usupené zvíře náhle zastaví se v běhu. To vnitřní burácení ulevilo. Zase usadil se a mdlobně se pousmál. Toho klučíka posadil si na klín a ostatní děti v jakémsi zádumčivě vytrženém vychýlení obou rukou jemně přichýlil k sobě. Přichýlily se k němu jako roj mušek k odumírajícímu paprsku sluneční záře, tichy, oddány. Všem něžně přejel po hlavách, v tom tknutí nenabažen, tak něžný, nekonečně horoucí, jakoby v objatí dechu nebes. Načež ústy přiklonil se k drahým dětským hlavám, ale jen vzdušně je líbal, jako by se bál hmotným dotekem cosi neblaze vyrušiti. A ševelem bezezvukým linulo se z jeho rtův vstříc těm dětským hlavám otcovo sdělení a požehnání... Sborem tu děti zakvílely. — Tatínku náš, tatínku, začaly kvílivě naříkati za vlivu vzbuzeného tesknéhо pudu svých dětských srdcí a o překot v násilném ruchu hrnuly se na otce, líbajíce ho a objímajíce a on sdílel toto líbání a objímání jako ve snu, v nenadálém blaživém opojení.

Zastavila Jumrová stroj, ne aby vhřížila lokty v chorobná ňadra a k těžkému kašli, ale spíše zaujata nezvyklostí toho, co se právě dělo. V ustrašeném udivení pátrala po té skupině rodinné... pátrala chvíli, jakoby ve vlastní mysli uvažujíc možný dosah všeho, načež zakryla si obličej, tak vytrvávajíc. Až ji prudký, lomčivý kašel vyrušil, a div těmi lokty pro tu chvíli nevryla se v rozbolavěné nitro. A šedá smrtelná bledost zůstala po tom záchvatu rozestřena po jejích lících. Načež vyvstala a jakoby protáhl vzdušnou, nehmotnou bytost, vetchým churavým tělem přišinula se k svým. Dosud malátně ponurá, mlčelivá. A chvíli vyboulenými zraky, z nichž ono vrásčité, křečovité upjatí neodcházelo, zírala na muže a děti, jak ony kvílivě volaly a ustrašeně tulily se k otci, a ji jakoby nikdo nepozoroval.

Tu ona třeskla rukama nad hlavou, zase je rozepjala, zatřeskla ještě několikráte v mihnoucím se jen sledu, až nechala je úpěnlivě spjaty, vysoko nad hlavou, v náhlém zoufalém vzrušení. A pronikavě jako v dovolávající se poplach před řítící se bědou, v hysterické vytřeštěnosti, zakřičela: — Kriste, náš Pane, co se to s námi připravuje... Bože náš, Bože náš? Pak z tohoto výbuchu přešla nenadále v tiché usedavé lkání, ale v lkání takového výrazu žalosti nezměrné, jaká kdy rozhostiti se dovedla v utrýzněném nitru člověku. — —

Již samou noc Jumr odcházel z domů. Jindy dávno býval již ve fabrice, dnes otálel, pořád nemohl se vypraviti. Starostlivá žena sama jala se ho konečně posílati, aby nezmeškal, neuvalil na se hněv pána. — Jojo,

Digitized by Google

už jdu, hned už jdu. Tu zdál se být Jumr klidným, opět ve své míře a odcházeje, nijak jinak si nepočínal, než počínával si jindy. Že chtěl odejít, odejít totiž v ta místa, kam byl ustanovil a v své duši se připravil, třebas že chtěl tam odejít, nijak zvlášť se neloučil. To, co mělo být, nezměrnost rozloučení se, to ohromivé vzplanutí navždy odtrhujících se citů člověka, nastalo již prvé, předem. A bylo-li potřeba odejít a jakkoliv a kamkoliv, mohlo a musilo také nyní vše provésti se v nenápadné, obvyklé, uklidněné míře. Téměř lhostejně se Jumr rozloučil se svými, jen ještě prodlel si nějak déle v síňce na prahu, nechávaje jaksi naposled a vydatněji působiti na se tu známou, stísněnou, tak bídnou ale i tak drahou prostoru, kterou měl navždy opustiti. Psík mlčelivě, trpělivě snášel všechny dnešní nezvyklé rozmary svého pána, tísně se u jeho nohou, druže se k tomu prodlévání. Zrovna chtěl Jumr vykročiti... tu se tiše otevřely dvéře ze sednice a jeho nejmladší holčička, to jeho předrahé stvořeníčko, jasno jeho oší, vyšla ven, snad vyšla nepozorovaně, neb ve vnitř pilně srčel brus a ostatní děti choulily se do kouta zaujaty nějakou hrou. Nic se nebála nadcházející tmy a v tmě že venku straší. Sotva bylo lze drobounké stvoření z šera ze síňky rozeznati. Jen otcovské srdce rozeznalo rázem. Schvátiv ji v náruč, celou a úzce, takřka v svou bytost splývavě, tiskl k sobě svou malou holčičku. A zase ji oddálil, hlavu v jakési těžké záludnosti odklonil, jak mohl nejzáze, aby pak znova, tím vášnivěji, nezměrněji bažil se dalším přivinutím, spjatím s předrahým dítětem. A učinil tak bezpočtukráte... utajuje násilně dech... utajuje celou duši... aby se jaksi předčasně nerozpjala v šerém svém tíhnutí, neudusila v tom svém hoří a milování. Kam chceš až duše vytrysknouti, vykypěti ve svých ohromivých vznětech? A Jumr tu zaplakal do útlých ňader své holčičky. Zaplakal tlumeně, v malomocném usedání, jakoby pouze zasténalo šero podzimní. Snad nikdo neslyšel toho pláče, ani jeho holčička. Ta, popřávajíc ve všem zvůli té nenabažené lásce otcovské, nepromluvila, nežvatlala, jen jemně někdy zašvířila jako důvěřivé ptáče, jež přichylujete k teplu ňader. A obemkla konečně otcův krk, nechtějíc se ho dlouho spustiti. Ale jeho již volalo neznámé určení. Již ji zvolna vzdušně pokládal, v tom pokládání úst s její vlásků nekonečně nespouštěje. A dováděl ji ku dveřím, pořád rty na dětské hlavince. — Jdi, děťátko, jdi, Pánbůh s tebou a vámi se všemi, tiše promlouval, jako jen pro sebe, do těch vlásků. Tu jakoby holčička poznala, že je čas ukončiti loučení; snad začalo jí to býti nepohodlné. Pravila klidným, důvěřivým hláskem: — Tak nám zas brzo se vraťte, tatínku — hrajeme si na barvy. To jako na omluvenou, že již musí jít a nedalo se také proti tomu nic namítnouti. — —

Těžce Jumr nastoupl krokem za zápraží svého baráčku a i druhou nohu přesunul. Jsou okamžiky tak nekonečného prodlévání... ty byly u Jumra. Ale neznámá síla krok za krokem zanášela ho, kam bylo určeno. Ohlížej se, pozastavuj, srdce si vyrvi, Jumře, ale dojdeš, kam máš. Není zabránění, ani moci světské, jež by zadržely duši v tajemném její určení. Komukoliv se zdá, že lze ještě vždy odbočiti, příznivým momentem se zachrániti a jíti zase v našem smyslu. Mohl-li býti takový moment příznivý vzhledem k zámyslům duše Jumrovy, zajisté bylo to prve, když odcházel od svých, když svou holčičku opouštěl. Neměl-li Jumr zůstati, vzdáti se ohromivých svých spádů, vytrvati, aspoň pro ty tam doma? Snad... dle našeho soudu a mínění. Ale není záchrany před valícími se tmami v lidské duši. V těch tmách, když nastaly, zajde všechno. Marno je odněkud vzněcovati tyto tmy, osvěcovati je kahancem našich rozumů. Tmy ony jsou ne-

Digitized by Google

obsáhlé, hrozné, navždy zahalí, zastrou, co pojmuly. A tmy ony již dávno nastouply v duši Jumrovu...

Řev továrny byl již ustalý, když teprve se Jumr dostavil. V kanceláři se na něho obořili, ale ten člověk se ani neomluvil. Vyšel kolísavě na dvůr, postavil se k tovární zdi a zůstal jako na ni vbit. Jeho psík oběhl si dvůr, poštěkal a přišel zpátky k pánovi. Položil se přes jeho boty, tísnil se k němu, jakoby se o něho bál. Chvílemi se zatřásal na celém těle a pokňučoval.

V továrně bylo tma, jen ještě v kanceláři a expedici bylo živé, ostré světlo. V expedici jakési hlasy o něčem jednaly, pak se rozchechtaly. A někdo začal falešně, vyráživě notovati pouliční odrhovačku, zdál se to býti hlas praktikantův. Ustal pak náhle v omrzelém polozpěvném hvizdu, ještě falešnějším a hulákavějším. Takřka bolavě ozývaly se ty pusté zvuky v chmurnou náladu Jumrovu a i jeho psíku zdály se nepříjemnými, nevrle při nich vrčel a třepal ušima. Že přestaly.

Ze dveří expedice zahoukl tu velitelský hlas: „Jumr, skočit pro pivo," velel praktikant, „ať se to napíše," zabublal již méně pánovitě, bouchnuv dveřmi.

Tak to ještě půjde nějakou chvíli. Tu pro pivo, tu pro cigara, tu jinou smyšlenku — dokud neodejdou, leč pak zase dlužno posečkati, až se vrátí z hospody, tak k půlnoci.

V jakém bolestném utrýznění značily se tyto chvíle pro Jumra. Tak nenáviděny, nesnesitelny byly mu náhle tyto věci, k nimž již přestal patřiti. Jen kdyby to již bylo odbyto... však jdou páni domů konečně, vrací se zadními vraty, kratší cestou, Jumr jim má otevříti. Ale jen stál, tak jako vbit na stěnu tovární, tupě stál, nebylo mu lze se odvrátiti. Jako vzdálený sen, jehož on nebyl účasten, míjelo mu všechno, čím dál cizejší, vzdálenější... nedbal pronikavého štěkání psíka, jenž ale jeho nohou neobvykle neopouštěl (jako by se o pána bál), ani bušení na vrata, ani volání, tak zlostného a bezuzdného, v něž páni konečně již upadli. — Jumrrr, Jumrrr. ryčnil za ostatní praktikant. — Verfluchter Kerl, sípavě zazlořečeno... Konečně někdo zacloumal Jumrem, byť přelezl plot. — Vždyť ten chlap tady spí, volal mu někdo do obličeje a zároveň ozvalo se pronikavé zakňučení ňafajícího dosud psíka, jehož za to kopli. Praktikant byl tak úslužný chtěje se zavděčiti a cloumaje Jumrem vedl ho vítězně k vratům. — Styďte se, člověče, odplivnul si, tady páni čekají, továrna vydána je v šanc a vy spíte. To je služba? No počkejte, až to zví milostpán... Jumr neodpovídal, váhavě jal se otvírati. Páni odcházeli. — Den Kerl werma weggeben, werde mit dem Herrn darüber sprechen, úsečně se zmínil jakýsi ředitel fabriky, obrátiv se k účetnímu, který významně pokrčil rameny a srozumitelně pokynul hlavou, naznačiv, že on by to již byl dávno udělal, co by přišlo na něho. — A ne abyste, člověče, nechal snad otevřínо, s opovržlivým důrazem připomínal praktikant zůstav v úřední horlivosti při Jumrovi, dokud tento nezavřel, pak ještě zazkoušel klikou. — Fi, vyplil se a pospíšil za ostatními.

No to byly takové věci, na nichž dnes Jumrovi již pramálo záleželo. Stál před údaji jiné závažnosti.

Osaměl s tím světlem továrního dvora, jež po celou noc hořelo. Neplálo vítězně odstrkávajíc okolní temnotu; temnota jako by se tlačila na ně, dusíc, udolávajíc to světlo. Jen rozplyzle, bludně zanášelo se do nesmírné noci tmy podzimní. A jen tato tma jako by byla, — vše ostatní vyloučeno

Digitized by Google

Tak stál, tak se nořil v tuto tmu on osamělec na dvoře továrním. Čekal, jen krátce ještě čekal . . . a jsou chvíle, kdy v závažnost našich pojmů zdají se mísiti i zevní události. S jeho závažným ohromivým očekáváním zdálo se čekati i noční temno, i ono upjaté ticho horské, v něž halil se právě horský kout. S ním to čekalo, na něho a toto očekávání konečně stalo se mu bezpodmínečnou vybídkou. Jako když jsme si vědomi, že na nás čekají, tu nelze otáleti. — Jumře, pojď, volala noc. — Jumře, pojď, volalo mračné ticho. Ty hlasy noci a ticha nedaly se opomenouti.

Byla to z těch nocí podzimních, jejichž význam lze jedině k hrobu přirovnati. Hrob všeho, co nedávno žilo. Tak mrtvě nepohnuto, stlačeno, stísněno nekonečnou beznadějí, bez úsvitu kdes, bez pohybu, šelestu, bez zavanutí, ne v imposantní, v nesmírné rozlehlosti tmy, ale v jakémsi bezmezném sevření její černé zdrcující tíže, ne v oné velebně chmurné ukonejšené poesii smrtného klidu, jíž se někdy podzim hlásí, ale v jakémsi příšerném bezživotí kostnice a její družiny — jevilo se vše. A panující ústrašné ticho musilo se připojiti k tomuto významu.

— Tedy, Jumře, pojď, čekáme naléhavě, hlásala bezezvučně noční tišina a šinula se k němu tak úzce, zasahavým nátlakem, jakoby vzdouvání se věčnosti . . .

Psík u nohou Jumrových tence, ale těžce zakvílel. A vzpjav se na zadní nohy, předními prudce, jakoby v naléhavé nejistotě dotekl se trupu svého pána. Matně, váhavě pohladil jej on, jako v zanášejících mátohách, ruka jeho se třásla.

Snad tím upokojen ulehl zase psík, ale ještě těsněji než dříve k těm nohám.

Než neměl mít dlouhého vyčkání. Jumr odchýliv jej tu lehce, začal jít . . . Jít u nějakém vytrženém povztýčení, nekonečně zvolna. Se smysly jaksi vytřeštěnými, kamsi úsilovně vhrouženými, kam, to by nikdo nepostih, ale v takovém strnulém schvácení, vniterném, všech sil pozbývajícím uříčení, že zdála se ta zevní činnost spíše příšerným obluzením děsivých snů v jejich mrákotném pominutí, než bdělým, živým uvědoměním. A v té chůzi jakoby mu bylo hmatati v nezdolných neznámých sférách. Každým krokem zůstal ukován, pohroužen, rozpjatou rukou významně cosi zadržuje, utajuje v onom vytrženém povztýčení, naslouchaje jakémusi záhadnému volání. Byly-li to ony hlasy noční tišiny? A zase spěl dál, v témž způsobu . . . u vyhledávání naléhavého cíle.

Nebylo v tu dobu hvězd, jakoby ani nebe nebylo, vše jako v hrobě míjelo tou těžkou nocí podzimní . . .

Jumr došel. Vyhledal si místo. Měl je již dávno vyhledané v oněch zápasech a úvahách duše. Nad samou fabrikou, v příkré skupině čnělo a tmělo se několik lesních velikánů, na kraji združených s věkovitým jeřábem. Toto význačné skupení jakoby bylo v jakémsi řícení s obrovitých výšin tady tou strání náhle zachyceno a věky upoutáno. Podivně velebně lišilo se ode všeho ostatního, jen jako trpasličí podrost připadalo to nepravidelné zalesnění vůkolí. Zajisté již několik generací své družiny přestálo, osudem vyjmuto, ušetřeno. Vždy temnější, chmurnější, věkovitější, jakýsi svět sám o sobě, s jinými pravdami a s jiným významem, část ohromující utkvělé minulosti, vždy výmluvnější o výstražných pravdách a vždy záhadnější ve svých ponurých zvěstech připadalo zaujatému pozorovateli, znova a znova vší silou duše sem zanášenému. Snad pociťovali tyto věci i oni, již v dávnu dali vše kolem měniti a káceti a jen toto skupení nechali tak. Jeřáb, ten

Digitized by Google

divně ponurý strom horských samot, málokdy v klidu, ozývající se tesknýmváním, jakoby v této skupině svou věkovitou rozpjatostí zadržoval v onom řícení se ten příkrý, kosmatý úsek druhů ostatních a svou roční změnou listnatého hávu dodával věčné, nepohnuté strnulosti jejich života a tajemné výmluvnosti. Toto místo měl již dávno vyhledané. Celé hodiny zde vystával naslouchaje, pozoruje, uvažuje. Bylo to ono urovnání otázek, o nichž nenalézal rozřešení, ono seznamování s cílem, k němuž se blížil. Ať bylo jak bylo, v tmě neproniknutelné dovedly zbádati zraky Jumrovy ještě černější, ještě neproniknutelnější silhuetu těchto bytostí stromů — a za světlých nocí, v oné významné, nedosažitelné, nepochopitelné a přec jakoby našim smyslům se vzdávající a tak výmluvné průhledné bělosti úsvitu luny, jež v kterémsi koutě strání obrovská a nachová vyvstala, zářivou tíhou zavalujíc celý údol, jedině tyto bytosti stromů nezdály se osvětleny, vždy černé, hluboké, neproniknutelné, v jakémsi ebenovém zkamenění obrovitě vyzdviženém. A v toto záhadné zkamenění míjíc vší ostatní světelné slávy nořilo se oko Jumrovo... Nádvorní světlo jen dolejší kosmatou houšť, jako mrak z pňů vyneslou omželo za dnešní noci matným přísvitem. Jakoby se tu cosi míhavě světelkujícího a provalujícího jako lesklé hádě věšelo na ostatní oblast tmy. Vrcholy stromovité skupiny, vše další, řítilo se n hle v tu příkrou temnotu, bez přechodu a obestření. Jen jeho zrakům zdálo se i toto dosažitelno.

Zde se zastavil. Podzimní mystická noční tišina jakoby se zastavila s n m. A právě u něho zůstala státi... čekajíc, čekajíc.

Jak tak dlouho stál? Snad okamžik, snad věčnost. Jsou momenty, kdy pojmům duše neodvratně tak připadá. A v tyto chvíle mystické melancholie jakoby nehybně vyrojila se celá nekonečnost času a jeho události. Jako by závratný koloběh osudu touto melancholií jat, stanul náhle. A jen vzdálený hukot, odkudsi ze záobzoří věčna, jako oddech z uřícených útrob všehomíra, plynul duší Jumrovou. Jakási to vyzývavá smutná předzvěst skonu...

Jak tak dlouho stál a s ním tma?

Tu jakoby koloběh osudu znovu nastoupil svou věčnou pouť. Cosi hnulo tmou, nenadálý závan dotkl se skrání Jumrových. Kamsi v ústrety nejvnitřnějšího tluku života se vetřel — tam zaledovatěl. Zatajil se mu dech, maně se ohlédl a ustrašeně zaúpěl... A ten závan s jeho skrání s temným povykem a těžkým nářkem šinul se dál do strání, tam přeletěl vrch a stále úpě v hlučivých stenech valil se kamsi tmou, po horách a nebesích. Pak zas bylo ticho, ono úžasné ticho. Nepohnula-li se to, neozvala-li se to jen tma, jak hýbající a ozývající naučil se ji Jumr znáti, neb hýbe a ozývá se noční tma? Než Jumrovi tentokráte značilo to více, něco jiného.

Byl již čas. A že cesta, kterou chtěl podniknouti, byla tak rozhodná, nezpáčitelná a nenavratitelná, ještě jednou jakoby chtěl přehlédnouti vše, co opouštěl. Přehlédal, přehlédal... Pohleděl na tu stráň, kde ono světélko bývalo mu zdrojem jeho života s tím vším, co osvěcovalo a hřížilo ve svou šerost. Teď tam netanulo, ale se vším velebně a posvěceně zatanulo v jeho duši. Velebně a posvěceně, s modlitbou v jakémsi žehnání zanesly se tím směrem jeho chvějné ruce a v žehnání ševelily jeho rty. A rozhlédl se po těch místech, jež byla svědky lopotné jeho činnosti, tolikerých útrap a všeho, co spojeno bylo s jeho osudem. A pohleděl tu také ku vile, kde poklady obestřen hověl si jeho pán. Jumr trpce zakýval hlavou. No, sloužil jsem ti věrně, kmitlo se mu smysly. A co rozhlížel se tak, roz-

Digitized by Google

hlížel, jakoby v té neproniknutelné tmě mu bylo všechno jasno a zjevno. Pak ještě na tu cestu chtěl se jaksi rozloučiti se svým psíkem. Jak by se nerozloučil s něměm druhem všech svých trudů? Ten psík neštěkal, ku podivu neštěkal, jakoby nechtěl vyrušovati závažnost této chvíle; a jen se úzce choulil k nohoum svého pána. Vzhledem k tomu nehlednému, bědnému psíku, tak odstrčenému jako jeho pán a ti všichni ostatní, prudce zachvělo se srdce Jumrovo. Shýbl se k němu a dotknul se jeho těla. Ucítil na té ruce teplou vláhu, psík v jakési neskonalé zvířecí něžnosti jal se lízati hladící jej ruku. Tu Jumr zaplakal, zavzlykal tak hlasně, úžasně a křečovitě, odkudsi z hrobu své bytosti, jenž se zavírá. Zaplakal, že činil, co učiniti musel, že toho psíka opouštěl a to všechno opouštěl. Psík to nějak tušil, ustav v lízání tak žalostně úpěl, na pána se stavěl a žířily jeho zřítelnice v modravém plání, snažíce se proniknouti tmou a pána k svému pohledu zaujati — aby neodcházel a s ním dále hlídal, když již tak dlouho pohromadě hlídali. Byla to těžká chvíle v utrpení Jumrově — to žalostné, úpěnlivé, výmluvné zasáhání zvířecího vědomí v bytost jeho a jeho cíle. Ale ne, že by ho to odvracelo v jeho zámyslech, zakolísalo jeho určením. Ale to, že v této zvířecí tak horoucí a lítostné účasti nejvíce a najednou, jakoby v celém neodčinitelném shrnutí vyciťoval veškeru tu krutou bědnost nynějšího stavu, jehož ona němá tvář zdála se býti údělníkem. A že mu nejen sebe, a ženy a dětí, a všech těch lidí, hle, co s ním tak neskonale trpěli v porobě a beznadějném zápasu, a všech těch úžasných nesrovnalostí, nesmiřlivosti, zlolajných tužeb a vražedných vášní, jimiž propasti rozstoupaly se mezi lidmi místo všemohoucí lásky a promíjivosti, jež by pojila je v strastném jejich údělu — že mu nejen všeho toho, co tak smrtelně ranilo jeho duši a zavedlo ji až v tato místa, ale i toho psíka, jenž není nijak vyjmut z toho strastného celkového údělu a patří k lidem a patří k všemu, co tvoří systém světa, ale i toho jeho psíka, že mu bylo nekonečně líto. — Někdo se nad tebou smiluje, i nad tebou se smiluje, aspoň ten, od něhož čekáme všichni smilování . . . šeptal, přichyluje se k němu blíž, hladě ho. — Jako smiluje se nad těmi tam . . . a nad náma všema . . . smiluje, smiluje, došeptával v hořkém, zkomíravém zanícení. A dlouho ještě v hlubokém zamýšlení hladil tak toho psíka.

Po některých místech rozhlédl se pak, ač všady jen byla tma. Ve všem dovedl postihnouti, co potřeboval. Přehlédal, přehlédal, co opouštěl a shledával za dobré, co činil a rozhodoval. A jakoby již jen poslední doklady sbíral před samou chvílí . . .

Není nikdo na blízku, neposlouchá, nepozoruje, není svědkem Jumrova počínání? Není. Mimo snad tmy, kterou v tu chvíli neoživil nijaký zdroj života ze země ani nebes . . . té, jakoby tmy věčna. A mimo toho psíka, jenž se svým zdrojem tak nekonečně se ztrácí v této tmě.

Chce za pánem, napjal celé tělo, drásal se do příkré stráně, po stromovém pni. Snažil se doskočiti k nejbližším haluzím. V těch skocích, v tom křečovitém pachtění, jaksi nohama i ohonem i čumákem, nějak celým tělem i těmi strašnými zvířecími vzlyky jevilo se tolik zoufalé náruživosti za pánem . . . ovšem marně. A třebas byl si i na stráň nadběhl, odkud jaksi výše mohl povyskočiti; tím pak jen prudčeji a hlouběji, bez úspěchu opět, zpět zapadal, střemhlav sebou mrštiv v uvolněnou tmu.

I v tom, co se již připravovalo a proti čemu všecky jiné zřetele byly tak hrozně bezvýznamné, měl Jumr za povinnost skonejšiti jaksi to nesmírné burácení zvířecího žalu. — Lež, Voříšku, lež, volal dolů pološeptmo, pře-

Digitized by Google

svědčivě. Jen lež, nic se neboj . . . vždyť já zas přijdu a ty také přijdeš. Ty zvuky již jen zašuměly a mizely vzdechem v tmě.

A psík jakoby porozuměl, jsa dobře vychovaný poslechl. Snad sám sebou po marných pokusech zanechal by svého úsilí. Smutně se upokojil a schoulil se k stráni. Po tom za nějakou dobu vyzved čumák, svíravě zahmouřil očkama, zaštěkal a zavyl. Zavyl to nejdříve trhaně a krátce, jakoby se mu nitro vydíralo. Načež dal se do nepřetržitého, strašného, ryčně kvílivého vytí, jež trvalo skoro až do rozednění. —

Ráno, když ještě za úplné tmy začali se lidé trousiti do fabriky, povídali si v lačném rozechvění o událostech té noci zběhších se v kvartýrhausu.

Tam musily se díti pěkné věci, jen co je pravda. Nic sice tak zvláštnějšího, než nač již velmi si zvykl kvartýrhaus, leda že vše dopadlo jaksi vážněji, může-li se stanoviska slušné společnosti slouti něco vážným v životě takové fabrické chátry.

Začalo to dávno po půl noci a nikdo ovšem neuměl povědĕti pravdu, jak se věci zběhly. Nebo na vypravování holky Kobrové, jež byla účastnicí, nemohlo se mnoho dáti. Ta byla ovšem čistá jako lilie, nemohla za nic, na ničem neměla podílu a sama neví, jak se všechno státi mohlo. A ta druhá, s nesmírnou černou ofinou od samého temena, holka dosti slušná, ohnivá, s vábným, smyslným typem cikánským, jenž mnohé vábil z mužských dětí fabrických — před nějakým časem i korespondent z kanceláře udržoval s ní nějaké styky — ta nepovídala o celé té vřavě nic, proto že svíjela se v jakýchsi hloupých křečích, jež jí připravil ne právě nejlahodnější a nejvhodnější nápoj z paklíčku seškrabaných sirek. Pomyslete si, taková holka si zoufá a pro jakou příčinu! Socialista Hnyk, jeden z nejzuřivějších, takto dobrý dělník, zručný a dovedný, hezky rostlý, výrazu nějak tak potměšile škodolibého, jakoby z celého světa a všech jeho nauk si dělal dobré blázny, i z těch svých nauk, za něž by mu nikdo nesměl nabídnouti malé zpropitné a jenž nade vše miloval, k čemu lacino mohl přijíti, ať to bylo cigaro, holky, kůželky, nebo pivo, ten člověk udržoval známost s těma oběma holkama. Jednu noc spal s tou a příští noc s druhou a dlouho obě byly spokojeny. V Grünwaldě zanechal, opouštěje své místo, holek více než dvě, jedna za ním přišla až sem, ale Hnyk ji naprosto nepoznal, jakživ prý toho šusa neviděl a co jí teda zbývalo, než odebrati se zpět do Grünwaldu anebo jinam jít hledati toho pravého milence. Byla zrovna s outěžkem, tím spíše jí tedy Hnyk nepoznal. A ke všemu byly by se obě holky zdejší s ní sepraly, což vše sem ale nenáleží. Tedy byly obě holky nějaký čas spokojeny ve svém poměru s Hnykem, až od nějakého času začal dávati přednost holce Kobrové. Snad stepilá, vytáhlá, pikantní blondýnka, s jakýmsi smyslně půvabným a něžným mžouráním svých modrojasných očinek, jakou Kobrova byla, měla pro něho více půvabu a zajímavosti. A tu začala celá záležitost bráti vážnější směr, onen, o němž jsme se zmínili. Z prvu, dávno po půl noci, začala se z jedné cimry ozývati hádka, již Hnykův šepotavě prolínavý, přesvědčivý hlásek, snažil se utlumiti. Byly tam obě holky s ním pohromadě a k tomu po půl noci — neví se, jak to přišlo, neb dohromady nespali nikdy. Hádka vzrůstala, obě holky střídavě plakaly a také hlásek Hnykův měnil docela svou šepotavou něžnost, až stal se ryčným řevem. Patrně přidával se již k určité straně, neb také jen jedna strana již plakala. Ten jeho hlas ovšem nemohl zůstat nepovšimnut vdovou Švitorovou, jež za neznámou záležitostí ode-

Digitized by Google

brala se právě v tu noční hodinu ven a zaposlouchala se za dveřmi, napínajíc veškeré smysly vzhledem k tomu, co se dělo — jak to jen starší vdovy třebas i mezi touto chátrou umějí. Zajisté rozkoší chvěly se v ní všechny city — neb výjev uvnitř nabýval opravdu rozsáhlosti a půvabův a dalo se již dobře rozeznávati, oč se jedná. Hlučností výjevu přidávaly se z vedlejších cimer k Švitorové i nevdovy. Řev Hnykův dostoupal vrchole. A náhle něčím tam muselo býti mrštěno o zem. — Ty hampejzská, řval Hnyk a Kobrová do toho počala v takové úžaslé souvislosti, že nedalo se z její slov praničemu rozuměti, ale mohlo to býti značně podobno výroku jejího milence, jenže v obšírnějším stylu a odůvodnění. A hned po tomto dovršení rozlétly se dvéře, nejbližší Švitorkové div neurazivše nos a mnohých bližších nepříjemně se dotknuvše. A rozevřenými dveřmi řítil se párek milenců, Hnyk za ruku holku Kobrovou, ona planoucí, hrdá a vítězná, on bezohledně slepě řítící se množstvím, s rozezleným výrazem obličeje kousavého chamtivého psa. — Bude taková dělat brikule, běhna cikánská . . . vždyť já ji ani neznám, hřměl ještě na chodbě ryčný hlas Hnykův. — Toť se ví, svědčila mu blondýnka a otočivši napolo hlavu, s nevýslovným opovržením vplivla do zanechaných rozevřených dveří cimry. A oba čistí milenci odešli v nerušené vítězoslávě do jiné cimry — byla to snad cimra Kobrovy nebo cimra Hnykova — ztráviti ostatek noci rovněž v nerušeném blaženství. Zanechanými otevřenými dveřmi byla by pro zvědavou tlupu na chodbě pěkná podívaná na tu pohaněnou, poraženou sokyni na zemi, jak bila se pěstmi do hlavy a zase si rvala vlasy, jak z úst divoce jí stékaly sliny a vyrážela hysterické vzlyky — to je celá legrace pro takové lidi — než tu ona se vzpamatovala, vyskočila ze země a vrhnuvši se ku dveřím, prudce nimi sápla do vnitř — čímž vdově Švitorkové málem po druhé nos byl uražen — a zavřela na klíč sebe, svou zhrzenou lásku, své hysterické, divé zoufalství. K ránu na ten temný povyk z vnitřku, na to rdoušené sípání jako z křečovitě sevřených útrob a na to rytmické dunivé narážení o zem — upozornili se chodbou jdoucí lidé. I začali se dobývati dovnitř, mlátiti na dvéře. Konečně poslalo se pro zámečníka a když otevřeno, nalezli milou černou holku s afinou až od temene nastřiženou svíjející se a prudce zvracející, otrávenou, se spoustou kolem roztroušených sirek. To bylo asi všechno stran této záležitosti, o níž horlivě na cestě do fabriky vypravováno. Totiž ještě dodala klevetivá manželka výpomocného mistra Brožka, jež znala veškerá tajemství: — Mh . . . to je všechno pěkné, ale to lidé nevíte, co vím já! A to je to nejlepší v celé historii. To nevíte, co vím já, holečku. — — Co, co pro Krista Pána, zvolala na ni téměř plačtivě a uděšeně Zuzánková, ubírající se na mytí fabrických záchodů a vpila se svýma uslzenýma očima ve tvář výpomocné mistrové. — To je holečku to . . . a přichýlivši se k samému uchu Zuzánkové zatočenému ohromným šátkem: — Že jsou zbouchnuté obě, už je to jisto . . . A to sama Zuzánková nevěděti a Brožková jo, znamenalo, že měla Zuzánková celý den zkažený, přišla o koření do své omáčky. (Dokonč.)

Digitized by Google

Z duševního ruchu za hranicemi.

Rozvoj moderního umění francouzského: II. Symbolismus.

Napsal A. Albert Aurier.

Od několika let*) je více než zřejmo každému pozorovateli, že národní duše francouzská spěje k zvláštnímu rozvoji. Positivní věda budí odpor, nadšení, s jakým byla přijata od kolébky, vymizelo a s ní hyne, dokonává, umírá estétika, která se z ní zrodila. Marně vzpírá se umění výlučně materialistické, zkušebné a bezprostředné útokům umění nového, idealistického a mystického. Ze všech stran žádají si umělci práva na sen, práva pásti se na azuru, práva vznésti se ku hvězdám, jež popírá holá pravda. V písemnictví povstává tisíce bojovných mladých básníků, kteří prohlašují, že nemohou se spokojiti hrubým, fysickým pozorováním naturalistických laboratoří, ani obratným ciselováním zlata či zrcadla, jak činili klenotníci Parnassu.**) Stejné protesty, stejné touhy pronášeny jsou i v uměnách výtvarných — fakt, který tím více přesvědčuje, poněvadž uměny ty nemohou žíti, kdyby se příliš odloučily od látky. Krátkozraká kopie společenských anekdot, obmezené napodobení každé přirozené bradavice, ploché pozorování, klam oka, sláva býti stejně věrně, stejně banálně přesným, jako dagerotyp neuspokojí dnes žádného malíře, žádného sochaře hodného tohoto jména. Začali litovati snů pravých, minulých umělců, a abych řekl celé slovo, jich křídel. Třeba zlomit vaz, ale jen opustit blátivou zemi, kde se válí blbá domýšlivost věku, vykoupat se v azuru, probádat nebe Ideí, sféry Symbolů.

Připomeňte si jen poslední doby, kdy u příležitosti prodeje některých děl Pavla Gauguina, odjezdu tohoto velikého umělce na Tahiti, představení dávaného ve prospěch jeho a Pavla Verlaina, vypukl v obecenstvu, v uměleckém světě, novinách ten významný hluk, který točil se celý kolem těch nepochopených slov: „škola symbolická, malba ideová, malba nové tradice“.

Duchaplní kronikáři, jež Evropa závidí našim boulevardům, se rozčilili, vykládali, žertovali předem. Čtenářstvo jejich bylo pomateno, vytrženo z beranního obdivu k jistým veličinám, jejž pokládalo za konečný a nepodvratný. Lidé byli náhle znepokojeni, ptali se, co chtějí ti posedlí podvratníci, a znepokojují se tuším ještě, ptají se ještě po tom, jak a proč zrodila se tato umělecká evoluce, již posilňovaly současně literární projevy naprosto téhož smyslu.

Nebude tedy, tuším, nemístno pokusiti se o to, rozptýliti neklid obecenstva, formulovati, a možno-li rozřešiti otázky, které jej uvedly na nějakou čtvrt hodiny do rozpaků. A pak také informovati lidi dobré vůle, jimž nepostačily slovní hračky v novinách, vyložiti hlavní rysy tohoto nového umění te-

*) Článek tento je psán r. 1892.

**) Škola v poesii franc. v 70. a 80. letech vládnoucí, jejímž vládcem byl Leconte de Lisle a předchůdcem Théophile Gautier, a která v pouhé hmotné plastické celosti a dokonalosti formové, v ryze popisném koloritu viděla vrchol umělecké snahy.

Digitized by Google

prve kvasícího, ale jež snad brzy vykvete, vyčísti úhrnně jeho příčiny, rodovou odvislost, účel, přítomné výtěžky a budoucí naděje — ten je úkol těchto poznámek, které jsou úmyslně elementární a úmyslně vulgarisují.

Ale nejprve je třeba se dohodnouti a nemysliti, že umělci, jež pokřtili nebo již sami se pokřtili „symbolisty", předstírají, že symbolismus vynalezli nebo že jej monopolisují. Vědí, že mnoho umělců před nimi a lze říci, všichni praví umělci byli symbolisty již z toho prostého důvodu, že není žádného skutečného umění bez symbolismu. Ano je to jediné kriterium, jež dovoluje určiti v díle jeho uměleckou hodnotu. Puvis de Chavannes, Henner, Gustav Moreau, Carrière,*) Rodin**) snažili se, jak na prvý pohled je patrno, představiti umělecky jinou věc než konkrétné a bezprostředné reality; nehledali krásných forem než pro jediný požitek krásných forem, krásných barev než pro jediný požitek krásných barev; snažili se pochopiti tajemný význam linií, světel a stínů, aby pak užili těchto prvků, abych tak řekl, písmenek, aby jimi napsali krásnou báseň svých snů a svých myšlenek; byli symbolisty, nemyslím nevědomky, ale neřekli nám to, týmž způsobem jako byli symbolisty takový Angelico, Mantegna, Memling, Dürer, Rembrandt, Vinci.

Přece však symbolisté, o nichž zde bude řeč, vyložili svou estétiku přesněji a obšírněji. Malíři, vím to, nejsou právě k tomu, aby filosofovali; ale bylo by snad nespravedlivo vytýkati právě těmto jich theoretické rozumování. Nesmí se totiž zapomenouti, že přišli nesouce zapomenutá hesla v době skepticismu, pedantické nevědomosti nebo, hůře ještě, falešné vědy, v době výlučně materialistické, průmyslové, utilitární, kde nikdo nedomníval se již, že umění může býti něco jiného než řemeslo, výnosný obchod, kde malíř a fotograf měly tytéž aspirace, kde slovo ideal budilo smích jako směšné a smyslu prázdné slabiky, jako slovo, jež bude brzy ve slovníku zařaděno mezi neužívané archaismy. Bylo tedy třeba reagovati a vykládati a rozebírati a proto dobře učinili, že zarazili prápor a, libo-li, přijali etiketu; bylo třeba poražeti obecný a nadutý blud celého věku, který byl šťastný a pyšný ve své líné slepotě, a proto je dobře, že byli současně umělci a theoretiky.

Vizme tedy již ty podvratné theorie a nedivme se příliš, jestli tyto theorie, jimž předstírají revolučnost, vykládají a zdůvodňují nejen díla dnešních symbolistů, ale i díla velikých mistrů minulosti, ať jakkoli se od nich liší. Často bývá nazývána nová škola školou nové tradice a věru snad je bližší tradici mistrů a klassiků než škola Jeana Beranda a Detaillea a snad i Bourgereaua a Lefebvra.

A tak tedy nejprve: co je to umělecké dílo?

Nedá se popříti, že umělecké dílo není nikterak výsledkem více méně přesného napodobení hmotné reality věcí. Jestli mnozí, jestli většina soudobých malířů svedla opravdu umění na tuto otázku otrockého napodobení, žádný z theoretiků, budiž si sebe radikálněji realistický, nemůže se spokojiti tou směšnou definicí, podle které Pierre Petit nebo Nadar byli by větší umělci než Gustav Moreau nebo Puvis de Chavannes. Všichni uznali samozřejmou nutnost doplniti definici díla uměleckého takto: jest to napodobení hmotné reality věcí tak, jak tato realita je postřehována různými temperamenty uměleckými, jež předpokládáme různými do nekonečna. A jen druhý prvek této definice vykládá, jak Umění může oprávněně trvati a oprávněně nás zajímati.

*) Soudobí malíři franc.
**) Soudobý sochař franc. Pozn. red.

Digitized by Google

Nuže, uvažujete-li o této definici, jak patrno elementární a neúplné, vyrozumíte, že v díle uměleckém nutně musí býti jistý druh symbolismu, hrubého snad, ale nevyhnutelného. Ta realita, o níž pravíte, že musí býti přetvářena, aby vzniklo dílo, což je ta realita jiného konec konců, když dílo je hotovo, než viditelný znak toho temperamentu, symbol ideového a citového celku svého zhotovitele?

Je patrno, že umění realistické, jak je pojali a definovali theoretikové školy, žije již, aniž o tom vědělo, ze symbolisace, ze symbolisace snad velmi bezprostředné a velmi obmezené, ale přece ze symbolisace. Malíři, kteří podléhají této estétice, to jest skoro všichni malíři vrstevničtí od Meissoniera až k poslednímu genristovi, od Bougereaua až k poslednímu akademikovi, starají se však v celku velmi málo o tento druhý prvek, který je přece pojmovou součástí definice.

Nemajíce význačných temperamentů nebo potlačivše úmyslně své temperamenty na banálnost, vystavují našemu shovívavému obdivu trpělivá díla, která obratně napodobí přírodu, jež je často upravena podle katechismu akademie nebo mody měsíce, ale vždy postřehována nejméně osobitým nazíráním a nejméně osobitou duší a tedy žalostně prosta všeho zájmu. To znamená, přesně mluveno, že nepracují, ať je jakákoli jich hbitost technická, umělecky.

Ale budiž tomu jakkoli, ač často neužita v praxi, estétická theorie naturalistická přiznává se skrytě k tomu, že prosté napodobení hmotné, které nevyznačuje nijakou spirituálnost, není uměním, jinak i že není umění bez symbolismu.

Toto přiznání materialistů a naturalistů, třeba je složili nerádi a zakrytě, je rozhodné. Ale zbývá rozhodnouti, zda podobný ústupek dostačí, zda ta část, jež se přiznává symbolismu, stačí vyložiti dílo umělecké, všecka díla umělecká, zda-li ku. př. úplně a rozhodně je definován malý Svatý Jan v Louvru, přizná-li se o něm pouze, že je to mladý prorok symbolisující duševní stavy Leonarda da Vinci.

Dalo by se to na konec přijmouti a držeti, kdybychom odpovídali čistým idealistům, kteří připouští totožnost duše a celku kosmického. Ale poněvadž je známo, že realističtí estétikové tvrdí velmi rádi objektivné trvání věcí, že s rozkoší popírají i entitu myšlení a že pro ně dokázanou realitou je spíše subjektivné — je nutno postaviti se na jich pole a připustiti prozatím s nimi různorodost duše a věcí, realitu vnějšku.

Pohlédneme-li však takto na problém, je tím prostší. Definice daná naturalisty jeví se tu neúplnou a nedostatečnou. Nemůžeme se opravdu logicky přesvědčiti, že by umění, nejvyšší způsob výraznosti, nemohlo vyjádřiti vesměrnost duší, již neomylná naše intuice, ano i intuice divocha tuší nebo rozpoznává až v posledních molekulách látky; nemůžeme se přesvědčiti, že by mohlo vyjádřiti, jak nám chtějí namluvit, jen tu bídnou a nepatrnou věc v nekonečném světě: člověka.

Kosmický celek, jenž nazírán subjektivně, jeví se jako řada nerovností, jejíž nepoměrně nejsilnější člen je podmět, myslící já, a jejímiž nepoměrně nejslabšími členy, klesajícími až k nule, jsou předměty stále vzdálenější od podmětu — tento celek kosmický, nazíráme-li jej objektivně, stane se řadou jednotek, ne-li rovných, alespoň rovnocenných, při čemž členy dříve rovné nule stanou se rovny maximu, to jest právě podmětu, který se v této řadě stává také předmětem.

Připustíme-li tedy po tomto nazírání ryze objektivném, že entita nějakého předmětu rovná se vždy entitě jakéhokoli jiného předmětu, buďtež si přívlastky jich

Digitized by Google

jakékoli, musíme také připustit, že pro všecko, co není přívlastkem, pro všecko, co je podstatou, kterýkoli předmět musíme pokládat za shodný v bytostných podmínkách s jediným předmětem, jejž můžeme dokonale poznati: totiž s námi samými. Nuže, jedna z nejbezpečnějších podmínek mého já, je svědomí sama sebe, své bytosti — myšlení. Toto myšlení není pouhým náhodným přívlastkem byti, ale jednou z nutných jeho podmínek, bez níž by nemohl býti; musíme tedy připustit v každém předmětě této řady bytost se svědomím svého bytí, totiž s myšlenkou. S druhé strany naše já jeví se nám jako podstatně obmezené v prostoře, jako pouhý způsob v určitém tvaru, jenž je totožný se sebou, jenž je on sám. Tímto tvarem je naše tělo, hmotný znak našeho já: musíme tedy důsledně také připustit, že tvar, že tělo jiného předmětu je také hmotným způsobem jeho bytosti, totiž viditelným znakem myšlenky.

A tak došli jsme k tomuto konečnému závěru: v přírodě každý předmět je pouze vyjádřenou ideou.

Připustíme-li to, přiznáváme umělci právo, aby ve svém díle staral se o ten ideový podklad, který je všude ve vesmíru a jenž podle Platona je jedinou pravou realitou — ostatek je pouhý jev, pouhý stín — přiznáváme v umění právo symbolismu hlubšímu, než jej připouštěli mlčky naturalisté.

Je zajisté odvážno tvrditi, že tuto ideovou realitu nazíráme dokonale, že všichni dovedeme jasně čísti zářné Pravdy skrze jevy, jež je vyjádřují. Většina z nás není k tomu schopna, buď od přírody, buď spíše proto, že výchova dala zakrniti této schopnosti; jsme v tom směru tuším neschopnější než divoši, jichž řeč, náboženství, barbarské pokusy umělecké svědčí velmi často o velmi důvěrném obcování s immanentní myšlenkou přírody, s duší věcí. Skoro všichni jsme zajatci platonského vězení, skoro všichni proto, že můžeme vidět jen stíny, popíráme světelné nebe a realitu bytí. Leč co na tom. Ať jsou sebe vzácnější bytosti obdařené tímto dokonalým nazíráním, jsou přece a jsou, přesně mluveno, vyšší rozumy ubohého slepého lidstva. Věru, je-li umění nejprve a předem nutný shmotněný výraz jakékoli duchové kombinace, pak jen ten může napsati tento výraz, kdo zná význam užívaných značek. Malíř (a těch je legie), jenž bez této nevyhnutelné vlastnosti maluje, podobá se člověku, jenž by náhodně sbíral slova neznámého jazyka, zbavená pro něj všeho smyslu.

To znamená vytknouti, že předměty, totiž různé kombinace linií, plánů, stínů, barev, ustavují slovník tajemné řeči, zázračně výrazné, již musí znát každý, kdo chce být umělcem. Tato řeč, jako každá jiná, má své písmo, svůj pravopis, mluvnici, skladbu i retoriku, jež je styl.

V umění takto pojímaném není již cílem přísná a bezprostředná reprodukce předmětu; zde všecky prvky malířské řeči, linie, plány, stíny, barvy stávají se abstraktnými prvky, jež mohou být kombinovány, zjemňovány, přepínány, přetvářeny podle zvláštního způsobu výraznosti vhodného, aby se došlo k hlavnímu cíli díla: k výrazu té či oné ideje, toho či onoho snu, té či oné myšlenky.

O této otázce symboliky abstraktních prvků kresby, o možnosti jich přetváření podle jich způsobu výraznosti, dalo by se mnoho psáti. Poznámky a náčrty Leonarda da Vinci ukazují, jak pochopil zásadní dosah této vědy. Humbert de Superville zdá se tušil ji, když ve své Essai o nepodstatných znacích v umění stavěl výrazná schemata lidské tváře. Za našich dnů Charles Henry, jejž nelze podezřívati ze styků se symbolisty, zajímal se tímto problemem a napsal několik zajímavých poznámek o významu směrů čárových a

Digitized by Google

kombinací chromatických. Ale otázka ta žádala by širokých rozborů a zde běží nám jen o elementární studii, která chce ukázat na tužby několika mladých umělců.

Takto došli jsme tedy k pojetí uměleckého díla, jak mu asi rozumí dnešní estétikové a malíři symboličtí; pojetí jediné dosti široké, aby objalo všecka veledíla starých dob i přítomnosti. (Dokončení)

List z nejnovější poesie německé.

Napsal Jiří Karásek.

IV.

(Detlev z Liliencronu. — Dokončení.)

Nelze ostatně diviti se příliš nenávisti, na kterou Liliencron narazil u jistých kruhů. Má jedno, co se stěží promíjí: šťastný dar ničivého, palčivého vtipu, jímž se vydatně odměňuje každému, kdo mu prokázal kdy jakoukoliv pozornost. Každou chvíli odbočí jeho Muza v tón pamfletu. Nevybírá příliš, nepřemýšlí dlouho, neptá se, je-li „slušno“, je-li „dovoleno“, jde na vše přímo, útokem, slepě, stůj co stůj, bez ohledu v pravo či v levo. Mohlo by se na něj užíti slov, jež řekl o sobě jednou Théophile Gautier u příležitosti zmínky o literátu, jehož nenáviděl: „Mám na něj vztek, že bych jej pozřel i s kostmi.“ Velmi vytrvale pronásleduje básník zvláště nepříznivé mu kritiky. Ničím tak nepohrdá z hloubi duše jako jimi, těmi „dušemi prázdnými a holými jako obílené stěny lutheránského vesnického kostela“. Jak ponižujícím, jak nízkým se mu zdá poetické řemeslo, vzpomene-li si, že básník se namáhá vlastně jen proto, aby nějaký bídný blatošlap pak o něm napsal dvousloupcovou ironickou recensi, velmi suverenní, velmi povznešenou nad takové „hlouposti“, jako je páchati v potu tváře vzácně ciselované verše.“

„Jedem dummen Laffen, jedem Nörgelfritzen
Musst du dich wie eine Dirne niederwerfen;
Pfui, wie find' ich das gemein!“

Po kriticích platí básníková nenávist nejvíce kollegům — literátům, kteří se dali do služeb publika, kteří pěstují krotké, ochotné genry, příjemné limonady, vybledlé, způsobné šablonky. Nenazývá jich jinak než „Poetlein“, „Schriftsteller für den deutschen Lesepöbel“, jak zní výraz z knihy „Mäzen“. A jde i dále. Nestará se příliš o přízeň svého čtenářstva. Nejhrubší nezdvořilosti říká mu v tvář. Dotýká se bez milosrdenství i míst, jichž Němec dává nerad v šanc profannímu vtipu. Ale Liliencron neklaní se, jako Puškin, hlouposti jen proto, že je „ruská“. Zraňuje i tam, kde je to — nepromijitelno. A pak lze vysvětliti lehce ten chlad, tu odmítavost, s jakou se chovala dosud valná část německého čtoucího publika k básníkovým publikacím, z nichž jen „Mäzen“ dožil se druhého vydání, ostatní pak šlo „gratis“.

Ale jest ještě jiná, méně hrubá, vzdušnější, měkčí, vznášivější část v humoru Liliencronově, živel rozmarnější, hravější, ne tak již zranitelný, otrávený, jedovatý, ale šťastný, polo úsměv, polo ironie, hned přeletný posměšek, hned sotva znatelné pohnutí rtoma. Básník nedává se již strhovati, nedává se ovládati, ale sám diriguje, sám řídí a tvoří, rozvlňuje, sráží, rozprostírá, stisňuje, je to jako graciesní hra stínů na bílé stěně, laškovný tanec, frašná honba, hned prudkým kvapem do nějaké závratné výše, hned střemhlavým pádem do neurčitého, rozprášeného prostoru. Četl jsem kdesi tento humor charakterisován jako humor realisty, ale je to naprosté nepochopení. Realistický humor, pracující stejně „lidskými dokumenty“, jako mající na zřeteli, aby byl nejob-

Digitized by Google

jektivnější bez zabarvení autorovým já, humor svrchované lhostejnosti, suše, hole referující, najdete u Gogola na př., jenž stvořil nejoriginelnější a nejlepší jeho ukázky. Humor Liliencronův je humor romantika. Humor ne reality, ale snu, s malým smyslem pro exaktnost, pro fakta, a s velikou vlohou pro výstřednost a exotičnost, nekopírující, neokreslující, ale zveličující a přehánějící, ne studený, objektivný, ale účastný, prosycený zájmem autorovým, ne hmotný, těžký, hrubý, ale slabý, rozplynulý, nejasných, v měnlivosti potopených obrysů. Liliencron je velmi blízek v té příčině Byronovi. Blízkost jde až do detailů. Ostatně Liliencron sám netají se svou láskou k dílům jako je „Don Juan". „Ich liebe seinen Don Juan." přiznává se výslovně v básni „Die Nixe" v knize „Adjutantenritte und andere Gedichte" (str. 57.). Báseň „Verbannt" v téže knize (str. 117.) je čistě byronovské barvy.

„Zwar hab' ich sonst, was nur das Herz begehrt,
Cigarren, Bücher, Schreibpapier und Tinte.
Auch ist die Seehundjagd mir nicht verwehrt
Und was an Vögeln fliegt in meine Flinte.
Jedwede Woche kommt ein Schiff, beschwert
Mit Briefen, Packen, Zucker, Öl, Korinthe.
Erst gestern ass ich ein Diner von Pfordte
Und, hinterher, von Kranzler ein Stück Torte."

Sloka zní jako opozděná stance Dona Juana.

Nebo na jiném místě. Básník obdržel z domova dopis:

„Ganz unten lag ein rosenrot Couvert,
Mit Monogram X. Z. und sieben Zinken."

Básník je pohnut, málo schází do sentimentálnosti, ale vzpamatuje se záhy a pointuje ironicky:

„Punkt, Lack so rot wie'n Krebs, ein gut gekochter."

Vzpomínáte na Byrona, na scénu, kde v „Donu Juanu" parafrasuje obsah dopisu, psaného Julií z kláštera Donu Juanovi. Po nejvážnějších, slzami a štkáním sycených a těžkých detailech, končí básník posměškem: heslo dopisu bylo francouzské „Elle vous suit partout" —

„The wax was superfine, its hue vermilion." (I, 198.)

Tato změna nálad, toto zabíhání hned ve vážné, hned v komické, hned v pathos, hned v ironii, je velmi příznačno pro tento byronovský humor, jehož ohlasy najdete ve všech evropských literaturách, v Puškinovi stejně jako v Paludan-Müllerovi, snad s různými nuancemi, ale v podstatě přece jen stále téže rasy, téhož plemene, téže faktury a barvy. Směje se, aby nemusil plakat, — to zdá se mi chvíti za všemi těmi posměšky, na dně jeho, pod šklebivou maskou skrývá pohnutou tvář, pod cynismem vnějšího člověka měkkého, citlivého, přístupného člověka vnitřního. A tak se stává, že z toho, jenž chtěl býti „povýšeným" nad životem, jenž chtěl býti dle slov novely Liliencronovy „Der Ironiker über dem Leben", jenž v divadle života, abych užil fráze Bourgetovy, chtěl hráti úlohu diváka čistícího skla svého kukátka „pour ne rien perdre de la comédie", vyklube se z čista jasna krvácející, přemožený, rozvrácený člověk, pln hlubokého, mračného smutku, zadumčivé, neukojné melancholie nad záhadou života, básnící tak těžké, černě a dusně sladěné tóny jako je mrazná, přísná nota „Břízy" z knihy „Der Haidegänger" nebo prostá, ale dojímající nálada balladické písně „Kdo ví kde" z knihy „Adjutantenritte".

Stejně jako je měnlivá nálada básní Liliencronových, jest měnlivá i jich forma. Hned aristokraticky nonchalantní, jako při kouření cigaret tvořená, verš lepen k verši, hned delší, hned kratší, nedbalé metrum, hned pečlivě skandovaná, výraz je hledaný, škrobený nápadně, s virtuosností na odiv sta-

Digitized by Google

věnou konstruovaný. Hned je básník jako rtuť pln bonmotů, hraje jím pohyblivost feuilletonisty, hned je zdlouhavý, plouživý, znuděný, omrzelý, za každým veršem jakoby zaznívalo pohrdavé „eh — eh!“ důstojníka, který se snížil na literáta. Vážné tony mísí se s burleskními, poetické řemeslo zvrhuje se v karikaturu.

Nejoriginelnější ukázky svého umění dal Liliencron ve volně rythmovaných improvisacích. Kde nevázal se na rhytmus slov, ale smyslu, kde chytil ne vnější hudbu, tolik a tolik odměřených stop, vracejících se s vytrvalostí a monotonií dopadajících cepů, ale hudbu vnitřní, podložený nápěv k slovům, třebas typograficky, pro povrchní a krátkozraké oči, vypadalo to jako nedbalý chaos. Dojem bezprostřednosti vane silně z básní tohoto genru. Je to celá chvějící se psyché, všechny nárazy reality na ni, všechny přívaly, dojmy a bouře zmítající jí v nepravidelných intervallech nejrůznější intensity. Básně dělají dojem skizzáře. Nejsou ulízanými, pečlivými, do posledních kaněk propracovanými genry. Jsou to náčrtky rvané přímo ze života, ve spěchu jen v nejnutnějších liniích provedené, bez oddechu sbíraná barva a pěna života, žádné „motivy“, žádné „partie“, žádné „scény“, málo úmyslnosti a docela žádná kombinace. Co život dal, — ten název by byl nejvhodnějším právě na knihách Liliencronových. Jeho válečné obrazy z roku 66 a 70 nemají přibližných v bitevní poesii. Jinde blíží se Liliencron k nejlepším výtvorům štětců a tužek mladé malířské školy německé. Na to správně ukázal v citované již studii O. J. Bierbaum. Při lektuře splývají vám dojmy čteného nejednou s dojmy výtvorů Böcklinových, Maxe Klingera nebo Fritze von Uhde. Čtěte na př. báseň „Abendstern“. Básník vidí spáti starou ženu.

„Der Ast, den sie gesammelt, presst wie Stein,
Sie schlief auf ihrer schweren Bürde ein.
Sie schläft für ewig. Soll ihr Rückenjoch,
So fest gebündelt, in den Himmel noch?
Der Abendpurpur flicht den Kranz der Ruh
Und küsst den Staub ihr ab von Saum und Schuh.“

Tento večerní purpur je zde velmi charakteristický. Je to totéž, co je gloriolou u proletářské Madonny Uhdeovy. Jinde připojil se výslovně a těsně Liliencron k dílu malířově. Tak v básni „Böcklins Hirtenknabe“ v knize „Der Haidegänger“ (str. 87.). Jinde našel jsem i báseň věnovanou Böcklinovi.

Nevyčerpal jsem v těchto několika stručných poznámkách, majících účelem ne snad analysovati dílo básníkovo, ale jen o něm českého čtenáře informovati, celého umění Liliencronova. Zbývalo by obšírně a s respektem ještě promluviti o Liliencronovi-prosaikovi, neboť i na tomto poli rozvinul Liliencron povšímnutí hodnou, jeho veršovnickou tvorbu účinně doplňující činnost. Ale pro tento okamžik se toho úmyslu vzdávám. Ku konci poznamenávám jen, že Liliencron je literárně činný již více než deset let. Doba to, která by zajisté všude jinde postačila, aby byl literát ne-li uznán a oceněn, aspoň dostatečně nejen publiku, ale i — kritice znám. Bohužel Německo v tom vzhledě činí dosti dobrodružnou výminku. Četl jsem o Liliencronovi úsudky, při nichž mi bylo do smíchu. I prostředně kvalifikovaný list náš zdá se míti o portugalské poesii lepší informace než německá žurnalistika o německém básníku. Což má o Německu do slova platiti, co řekl jednou hyperbolicky o Francii p. Maurice Barrès: že tam odkryjí talentované lidi teprve, když jsou už — staří nebo mrtví?!

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Z nové české poesie.

(Dokončení.)

Kj. Z minulého roku leží ještě před námi sbírka p. Em. ryt. z Čenkova „Rok na samotě“. Jsou to verše několik let již staré a nemluvil bych o nich zde, kde sleduji živou poetickou produkci v jejím přítomném toku. Ale činím to jednak k vůli úplnosti, jednak proto, že se mi tu popřává příležitost říci o p. Em. ryt. z Čenkova svůj soud. Když srovnáme všecko to, co o něm z posledních let víme a postavíme vedle toho tuto knížku, vypadne ten soud pravda trochu podivně. V dobách, kdy se ještě málo mluvilo o moderně a tedy nové směry zůstávaly ponejvíce na poli politickém, dostal se pan ryt. z Čenkova lacino k slávě moderního básníka. Stačilo mu k tomu jen otiskovati bezvýznamné verše v Nových Proudech, oslavovati ve „Vesně“ politické odsouzence a psáti o politických bojích, národní zradě atd. Ale zatím vyrůstali jiní, jejichž vavříny na poli kritiky nedaly čackému panu rytíři spáti. Dal se tedy do psaní kritik (v Literár. Listech). Ale čas ví, co v tom bylo, vždycky mu osud přinesl pod kritický nůž básníky, kteří píší lepší verše než on. Nu a situace takového básníka-kritika jest pak před očima publika jen žalostna. A malheur byl dovršen, když se kritisující rytíř odvážil i na Machara a dostal v jeho „Listě“ (ve Světozoru) za to přes prsty. Toho mu ovšem nemohl odpustiti a tak vidíme jej za krátký čas na to v boji o Hálka státi vyzývavě a v celé zbroji — v táboře proti moderním. Toto salto mortale nebylo mu ovšem ničím těžkým, neboť p. ryt. z Čenkova našel tu vlastně teprv ovzduší, do něhož patřil. Moderním v hloubi své duše nikdy nebyl. A snad proto, aby každého, kdo by byl ještě na pochybnostech, dokonale o tom přesvědčil, vydal svůj „Rok na samotě“, knihu normálně zhotovených, ale ničím nevynikajících veršů, bez jediné nové myšlenky, bez výraznějších odstínů citových, psychologicky a náladově chudokrevnou a bezbarvou. Zcela obyčejné dojmy měšťáka, zapadlého v kout venkova, zcela obyčejné city, vzbuzené ztrátou matky, zcela obyčejné genry z přírody à Sova, zcela obyčejné paralely mezi přírodou a lidským životem à Klášterský — všecko zcela obyčejné. Tu a tam snad šťastnější motiv, ale obrátíte list a narazíte na báseň, jakou by napsal každý gymnasista, Kde píše o matce, kopiruje docela bez uzardění Nerudu a Čecha. Uvádím za doklad z básně „Chudý dar“:

„Za oběť tvoji neskonalou,
za trapné noci v strastech probdělé
za dnů všech práci pro mne stálou
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —
za citů bohatství — jen chudý,
ó matko, mohu dáti na hrob dar!

Digitized by Google

Každý studentík může nalézti ve své školské anthologii originál této kopie totiž ve známých verších Čechových:

„Za vlast, pravdu, lásku k lidem, k světu,
co mne k písni budí — za to vše
— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —
přijmi otče můj ten skrovný dar!“

Jak vidět, znění téměř doslovné, jen že je tatáž věc vyslovena v knize z r. 1874 daleko pěkněji než v knize z r. 1894. A to mne již zbavuje povinnosti, abych o knize p. ryt. z Čenkova dále referoval — neboť chci se zabývati zde jen těmi knihami, které i když pokrokem pro naši poesii nejsou, pokroku alespoň chtějí. Ale p. ryt. z Čenkova — jak ze všeho je viděti — je úplně hotov, a tím končí naše účtování s ním. —

S jiným naproti tomu dojmem odložíte „Krajiny a nálady“ p. Karla Červinky. Je to teprv druhá jeho knížka, málo tam je pravda svého, nalezáte tam ozvuky všech hlavních akkordů dnešní naší novější poesie, ale cítíte přec pod tím nitro, v němž to pučí a roste. Odpouštíte p. Červinkovi všelicos pro ten patrný vlastní jeho fond citový a dojmový, který je zárukou, že autor poroste dále a přinese někdy práce silnější a samostatnější. Odpouštíte mu proto ty jeho svědomitě po p. Sovovi pracované genrové obrázky z přírody, jeho ozvuky od Machara, odpouštíte mu i obrazy, jako na př.:

„Po staré podlaze slyšel jsem
capati nožky a měsic
bledl už v mléce mlh šedivém,
bronzový koláč.“

I toho nebudeme míti autorovi za zlé, že se dal nejnovějším proudem strhnouti k básni „Sám a sám“, která chce býti symbolickou, ale není zatím než konfusní. Našim mladým talentům, kteří upadají na tyto cesty, mělo by se již jednou důrazně vysvětliti, že není ještě českým Maeterlinckem, kdo napíše několik vět, jako na př.:

„Já přece měkčí jsem, měkčí (!), a moje oči
se časem zalijí slzami.
Já chodím teď prázným pokojem
sám a sám.“

To myslí p. Červinka, že je suggestivní? To a celá ostatní báseň není než řada vulgárních frází poetických bez ladu a skladu na sebe přilepených. Ale znamenitě sám sebe ironisoval a řekl o celém tomto druhu „tvoření“ pravdu, když povídá: Však nikdo nepochopí! Jsou marna slova. Cit je jiný. Je to všecko jiné.“ Svatá pravda! — Ale opakuji: odpustíte to mladému básníkovi rádi, poněvadž vás za to místy odškodňuje svěží, ostrá vůně přirozeného citu (zvláště tam, kde staví na svých empirických dojmech a vlastních vzpomínkách). I tam, kam vkládá trochu smyslného ohně, cítíte v tom zvláštní osobitý tón (Láska v senníku). Nyní vstupuje p. K. Červinka do kritické své doby. Prvou knihu mladého autora pročítáme běžně, vědouce, že nemůže být bez cizích vlivů, při druhé mu je ještě odpouštíme, ale při třetí, čtvrté? Tu již chceme individualitu trochu vypracovanou, jinak jsme nuceni nechat ho padnouti do řad těch mnoha povolaných, ale nevyvolených. —

Beru do ruky osudné „Prostibolo duše“ p. Arnošta Procházky, které poskytlo počestným starousedlým kritikům obojího pohlaví příležitost, ukázati na hroznou spustlost a nemravnost moderny. Nebudu se o knize mnoho šířiti, nevystoupila s velikými nároky, neapelovala na mnoho čtenářů (vyšla jen ve 200 výtiscích) a nejlepšího, co se jí může státi, je nevytahovati ji ze zapomenutí, k němuž je odsouzena. Spokojím se několika pouze slovy k naznačení

Digitized by Google

svého stanoviska: „Prostibolo duše“ je nejsmělejším posud výkonem naší mladé dekadence, jejím nejvyšším excessem. Řekl jsem dekadence, ale opravuji hned: pseudodekadence, imitované, talmiové dekadence. Není zde slova, obrazů, záchvěvu vnitřního, jenž by nebyl vyčten a odpozorován odjinud. To působí trapně, odporně, místy i komicky. Nad bezohledností výrazu se nepozastavuji, ale vím, že nevytryskl spontanně z rozdrážděného, hnusem života naplněného nitra, nýbrž že to je tu známá shakespearovská lví kůže, přehozená přes hlavu na postrašení šosáků a ukázání hodně, ale hodně moderuosti! — A to všecko by se dalo snésti, i nejšílenější psychické excessy a absurdnosti, ale jednoho nesnesete: té žalostné malomoci, s kterou se tam autor namáhá udělati něco, k čemu nemá síly. Je to všecko ubohé, nemotorné — nepochopitelný to případ nedostatku autokritiky u kritika! Volným rythmům p. Procházkovým schází hlavní: rythmus. Proč dělil básně na ty či ony řádky, nechápete — mohl je rozděliti také jinak, prostě proto, že tu nerozhodovalo ucho ani žádný umělecký motiv, nýbrž prostá libovůle. Básni prvé „Vyhnanec“ nerozumím, přiznávám se k tomu kajicně a se mnou asi všichni čtenáři. — Jedním slovem, a tím končím: celá tato knížka, o jejíchž verších a černých deskách se tolik již napsalo a navtipkovalo, svědčí o tom, že se tu dopustil autor její největšího hříchu proti umění, toho — jenž jako onen tajemný hřích evangelia nebude odpuštěn nikde a nikdy, že napsal verše bez talentu. Totiž talentu produktivního — talent kritický a sečtělost sebe větší k tomu nestačí.

Z nové české belletrie.

(J. Arbes: Poslední dnové lidstva; Jiří Karásek: Stojaté vody.)

(Pokračování.)

Nová práce p. Arbesova, romanetto „Poslední dnové lidstva“ zachovává v celku zákonný a typický tvar autorovy tvorby. Není snad nejvýraznější, nejjistší jeho kristalisací — ale i tak dá se z něho odvodit základní organický modus autorův, dají se z něho vysledovat osnovné a základné kroky autorova literárního karakteru. Pokusím se zde o to ve vší stručnosti rozložiti v základní složky díla autorova, které mnozí nazírají nesprávně, tuším, jako spletenou, bizarní a chaotickou fantastiku.

Základní rys díla Arbesova, který hned padne do očí každému vzdělanému čtenáři, jest jeho logičnost, racionálnost, myšlenková typičnost, snaha po nich. Autor, zdá se, staví si všude thesi dokázat, že život a svět, jejich případy a útvary, i když zdají se nám temnými, bezcílnými, neučleněnými, mlžnými, úryvkovitými — jsou vždycky zcela pevně sepjaté v příčinný nexus, jsou zcela logickými, matematickými formulemi, jsou racionelní t. j. pevně a důsledně učleněné, rozumem pochopitelné. Všecka ta „podivnost“, „nevysvětlitelnost“, „temnost“, „nepochopitelnost“, „bizarnost“, „hrůznost“, „výjimečnost“ jich atd. neleží v nich, není jim podstatná a pojmová — je to jen nedostatek a vada našeho nazírání, rozumování. Nechápeme jich logického sledu, poněvadž jsme přešli některé jeho členy, poněvadž nám zůstaly ukryty některé vlivy, poněvadž jsme si přesně nesúčtovali a nevystihli předpoklady. Jeho romanetta všude sledují tento cíl a pracují touto logickou methodou: staví případy, události, útvary tzv. abnormální, nepochopitelné, temné, bizarní, aby pak p[r]-během práce odkryly jich logickou nutnou souvislost a příčinnost, aby ukáza[l], že případy ty neměly nic výjimečného — nýbrž byly a jsou naprosto zákonné. Autor vždycky prací svou, tuším, glossuje ten princip vší racionální

Digitized by Google

a deterministní filosofie, všeho badání reálního a vědeckého, ty věty ze Spinozovy Ethiky: že není náhody, že vládne všude nutnost, zákonnost a zapjatá příčinnost, že není výjimek, přesně mluveno — to všecko, že jen nedostatečnost našeho poznání, vada našeho rozumu, který nedovede některé jevy uřetězit v jich dialektickém, podmíněném a nutném rozvoji. A tak v pracích Arbesových vždycky vyjasňují se, zdůvodňují a vykládají se zjevy a příběhy překvapující, nesouvislé, nevysvětlitelné na prvý pohled. Autor nahromadil na počátek tmu a šero jen proto, aby mohl ukázat, že ta tma a to šero není nic absolutního a kladného, nýbrž pojem čistě záporný, aby pak je rozsvítil, vyložil, dal pochopiti z vlivů a příčin, jimiž byla podmíněna. Odtud ráz těch tzv. fantastických a bizarních prací Arbesových, cíl jich i methodičnost jich jsou čistě logické, racionálné, dialektické. Vždy these nějaká je postavena, kterou je nutno formovat, vždy rovnice o několika nezuámých, kterou je nutno řešit.

Odtud plyne další prvek umění Arbesova: je kombinační, počtářské, dialektické. Arbes patří k rodině umělců, mathematiků a mechaniků, k rodině, z níž jsou mimo jiné E. A. Poe i Dostojevský, Zola i Strindberg. Umělci tito podle názoru starší estétiky vypadali již vlastně z umění, poněvadž nepodávali holé a ryzí své vněmy a city, nýbrž pátrali spíše po jich podmínkách, utvářeli dialekticky jich příčinnost, rozebírali ji a členili ryze rozumově a logicky, strojili účiny a výsledky jich na vnímavost a citovost čtenáře — a tak v celku nereprodukovali živěji a zmnoženěji objektivný daný svět formový — nýbrž přetvářeli jej po svém, nazírajíce jej v celku jasněji, ideověji, vyloženěji, slovem tendenčněji. A stará klassická estétika odmítala právě (z nejasnosti pojmu) všecku tendenčnost žádajíc po umělci pouhou zmocněnější a živější reprodukci, bezzájmovou, harmonickou, klidnou představu daného objektivného světa. Tito umělci, kteří nazírali svět pod svým zorným úhlem, pod svým příliš vtíravým a mocným temperamentem, byli z umění vylučováni: byli typiky, symbolisty, raisonéry, dialektiky, moralisty — ale ne klidnými, harmonickými umělci-plastiky, umělci-formisty, umělci-illusionisty. Nová estétika, která analysovala dušeslovně zálibu a která není tak dialektikou pojmu „krásna“ jako spíše psychologií a nejnověji i historií pocitu záliby — tato nová estétika odkryla brzy omyl a neporozumění staršího, tzv. idealistického směru, a ukázala, jak daleko širší a obsažnější jsou pocity a soudy záliby než se domníval směr starší. Ukázáno tak, že tuto zálibu budí každý krásný zcelený děj třeba ryze mechanický, každý úkon a každá funkce čiře účelová, tendenční a užitečná právě vědomím této užitečnosti a účelnosti — že v přesné a plné demonstraci vědecké — v opravdové a vážné vášni moralistní je eo ipso již mohutný prvek estétické záliby — že není tato záliba upjata k pouhé bezzájmové harmonii ryze hmotných tvarů a poměrů.*) Z druhé strany empiričtější sledování tvůrčího procesu, výpovědi umělců a tvůrců samých, na něž starší směr pohlížel bezdůvodně s patra a na nichž právem směr novější staví, ukázali a objevili subjektivný vědomý prvek umělce-tvůrce, přetvářející a pozměňující objektivný daný svět v určitém směru — v určité tendenci — po určitém typu, který je konec konců příznačným celému jeho ustrojení Tím rozšířilo se znamenitě právo příslušenství do obce umění, staré valy uměleckého města byly prolomeny, brány zbourány, celníci i jich celní řád valně obmezen a stížen. V tomto boji — který se obyčejně zahrnuje výrazem: boj proti umění tzv. ryzímu a samoúčelnému, proti l'art pour l'art a jinými nepřesnými a pomatenými

*) Srovnej v té příčině především M. J. Guyau. Problèmes del'esthétique contemporaine (budou vydány v Kritické Knihovně).

Digitized by Google

terminy nebo o málo jasněji: bojem o socialisaci umění, o realismus a životnost jeho atd. — stál přirozeně, samými pojmovými základy svého umění Arbes v táboře pokrokovém, opravném, moderním. Cílem jeho umění nebyla formová plastická, objektivně nezájmová, klidná a indiferentně daleká krása, nýbrž cílová tendenčnost, logičná bojovnost, ideová cílovost a typičnost, rozumová a moralistní užitečnost a společenskost.

Opakuji: Arbes je předem racionalista, člověk rozumující, počítající, řešící. Je rozumový analytik, jehož patrony jsou Spinoza a Hegel. Ve všech procesech života nevidí než logický, dialektický úkon, nic než řadu členů, které můžeme pojmout určitě a jasně, které můžeme — kdyby nám byly známy všecky příčiny — vyslovit ve formě přímo matematické, t. j. přesně a naprosto vědecké, změřené a zvážené. Arbesovi vnější svět je výrazem určité ideje, dá se svésti konec konců v určitý rozumový pomysl. Celé dění, každý proces, každý řetěz jevů je tak zapjat spolu a navzájem pevně a nehybně. Arbes je krajní determinista právě zase po vzoru Spinozy a Hegela; detesminismus je a zůstane světovým názorem, metafysickou hypotesou po výtce vědeckou. Arbesovi právě všecko, co je, je nutné již tím a pro to, že to je: celá řada nekonečných členů minulých podmiňuje člen přítomný, dává jej jako svůj výsledek a nutká jej jako svůj součet. Všecko je dáno, hotovo, určito, předurčeno, svinuto; život jen předpoklady ty rozvine, podmínky a skryté síly důsledně odhalí; člověk sám vůli svou nic nemůže; je plodem a obětí tohoto rozvoje, důsledkem tisíce vlivů a příčin, které jej hnětou a utvářejí jako ruce dělníka měkkou povolnou hlínu; člověk není než plodem svého plemene, svého živočišného základu, daného a zděděného, svého okolí, krajiny, společnosti, výchovy, kultury, rozlitého ovzduší duševních proudů a mravních nálad. Člověk je podmíněn vším tím, nesvobodný a nemohoucí; svoboda vůle je illusí, illusí sice nutnou a přirozenou, ale proto nicméně illusí; člověk je determinován vnějším světem a celý život jeho není než přizpůsobení se tomuto vnějšímu světu. Nemám zde pretensí kritisovat tento světový názor; vylupuji jej jen a zjišťuji jej jen jako všude patrnou ideovou kostru, plánovou stavbu v jeho díle. Jak patrno je to — materialistický evolucionismus a determinismus, dnes obecně známý již a běžný již i doma, jehož předchůdce jsou právě Spinoza a Hegel jako representanty Darwin, H. Spencer a Taine. „Svět není hromada bytostí, ale bytost jediná. Není příběhu, který by nevlekl za sebou a před sebou nekonečný a nerozepjatelný řetěz, který se prodlužuje až k oběma koncům Času. Není těla, které by nesouviselo s nekonečnou a nezničitelnou sférou, jež se rozestírá až k pomezím Prostoru. Všecky bytosti a všecky změny navzájem se předpokládají a nelze přetrhnouti nitě, aby nebyla pomatena celá síť. Takže celý vesmír je živoucí individuum, který trvá sebou, rozvíjí se ze sebe a projevuje svými sepjatými a viditelnými tvary rodivý a neviditelný zákon, jenž jej drží. Od prostornosti k životu, od života k pocitu, od pocitu k myšlence řadí se pořad mohutností, z nichž prvá vyvolává druhou, druhá nutká první, spojené mezi sebou jako květ, plod a semeno rostliny, různé stavy, jež zjevují tutéž sílu, postupná slova, jež vyjadřují touž ideu. Je to jediné zvíře, jehož případy jsou funkce a jehož bytosti jsou údy". Citoval jsem toto karakteristické nazírání evolucionisty a deterministy na svět, aby čtenář pochopil, jak tento evolucionismus a determinismus je v podstatě společenský, vede přímo nutně, poznově od jedince ke společnosti, od části k celku.

Na díle Arbesově vidíme tento úkaz také zcela organicky a důsledně. Názor, že člověk není sám ze sebe a o sobě, že je podmíněn a dán vnějš a

Digitized by Google

světem, předem společností, jejíž je pouhou funkcí, názor ten vede od jedince přímo ke studium okolí, prostředí, společnosti, národa. Je dnes také obecně známo, jak realismus a naturalismus stojí na filosofickém podkladě theorie evoluční a deterministní, je znám ku př. poměr naturalistické školy francouzské, předem Zoly k Tainovi. Dílo umělecké chce tu býti více než pouhým harmonickým celkem, kouskem v sobě uzavřeným a sladěným — ono činí vyšší nároky, chce býti příznačné svojí společnosti a době, chce býti seřaděno v její rozvoj, připjato v její organismus, chce působiti a podmiňovati jako samo bylo způsobeno a podmíněno. Takovým způsobem dochází se k pojetí díla uměleckého jako činitele společenského, k pojetí umění, jako funkce sociální: Arbes došel k tomuto pojetí také přirozeně a důsledně ze samé základní osnovné vlastnosti svého umění a to v době, kdy tento názor světový a společenský u nás nebyl nijak běžný, naopak sotva prokmital v několika hlubších hlavách. Bodem tímto jest Arbes předchudcem našeho moderního hnutí realistického. Je z prvních, kteří jsou vedeni k pečlivému studiu fysiologického podkladu, dědičné plemenné odvislosti svých reků, k určité a hodnotné malbě vlivů prostředí, krajiny a místa, kde rek roste a žije, i společnosti a hlavně a předem výchovy (je známo, jaké postulaty staví v tom směru Arbes, jaké reformní snahy projevuje ve svých pracích, jakou opravdovou racionalností obmýšlí některé své sympathické myslivé učitele a vychovatele). A tak stojíme u druhé skupiny prací Arbesových, u jeho společenských studií a románů, u prací malujících i člověka jako společenský výraz a společenskou funkci, střízlivě a široce vypisujících hromadnost, všednost a obecnost, u studií místopisných a paedagogických, demokratických a skoro statistických, u polosociálních, poloethických traktátů a epištol i lekcí ze základů psychologie a politiky . . . Přechod mezi nimi a pochmurnými a bizarními, zvědavost a rozumovost napínajícími a podněcujícími, fantastickými a chaotickými (jak se obyčejně v profesorských kritikách křtí) romanety není nijak násilný a abruptní; vyložil jsem zde, jak oběma těmto křídlům tvorby Arbesovy je vlastní jeden a týž psychologický podklad: racionelná logičnost a deterministická tendenčnost.

Světový názor Arbesův a hlavně citové důsledky, mravní naladění z něho plynoucí, temperament autorův líčí se posud obecně jako zachmuřený, ponurý, posupný pessimismus nebo misanthropie. A přece není nic falešnějšího: pravý opak je správný. Arbes jako racionalista a evolucionista naopak je klidný a vyrovnaný, všecko přijímající, všecko vykládající, nad ničím nepobouřený duch, spíše optimista než pessimista. Je známo, že nauka Spinozova, Hegelova i moderních filosofů rozvojových přivádí důsledně optimismus. Všecko je nutno, všecko je dobré, všecko je zdůvodněné; není vad, není chyb objektivně; jen naše necelé a jednostranné nazírání, jen náš lichý, pobouřený, rozumem neosvícený cit, vášeň kalící rozum je příčinou, že špatně, necele vidíme. Takové jsou, jak známo, úvahy tohoto směru. Svět konec konců přivádí k výrazu rozumovou ideu a proto je nutno jej přijat, smířit se s ním, pochopit ho. „. . . svět je jeden, řád zákonů jím vládne a tento řád má harmonii rozumu. Odtud jaké krásné divadlo! Smutek a hnus byly jen falešná hlediska ducha starajícího se příliš o část a zapomínajícího vzíti v počet celek. Všecko je teď dobré a všecko je krásné.“ *) Nekritisuji zde tento názor, opakuju znovu, pouze vykládám. A tak je také v díle Arbesově: ač je tu člověk nazírán jako podmíněný, slabý, trpící, nemohoucí, bezvinný, jako plod a oběť příčin a jevů mimo něho položených a daných, přece v nich vládne klid a shovívavé resig-

*) Taine, Nouveaux Essais, l. c.

Digitized by Google

nující jasno, nutné k rozhlédavým, vykládajícím, chápajícím, uřetězujícím úvahám a šetřením autorovým. To je prostý důsledek jeho základního a osudného racionalismu, jeho logičnosti, která chce předem vyšetřit, pochopit, poznat. Z toho plyne také, že Arbesovy osoby jsou rozloženy a konstruovány po tomto principu, že racionalismus, určitá jasnovidnost, pevný rozum všecko si účtující, počtářská dedukční schopnost určují strukturu osob prvního plánu. Jsou to vesměs lidé snah reformních, lidé opravářství a osvětářství, bojující proti předsudkům a nerozumnostem společenským, uspišující pokrok a rozvoj. Slovem: hlavní osoby jeho charakterisovány jsou právě tou podstatnou dispositi autorovou, která je právě liberální optimismus a racionalismus.

Toto podstatné ustrojení Arbesova ducha odráží se příznačně již ve formě jeho prací. Arbes nevidí vnějšího světa v hořících barvách, nevystihuje tajemné podvědomé stavy, nechytá magickým slovem záhady a kouzlo proměnného, věčně a stále jinak paprskujícího a průhledného zrcadla citového — je střízlivý, jasný, logický, šedý racionalista, kterému jde jen o větu klidnou, členěnou, srozumitelnou, přesnou. Chybí mu — a to je právě příznačné — načisto obrazy, ten v podstatě a právě umělecký tvůrčí prvek.

Dnes jde naše písemnictví již jiným směrem a neseno je jiným nazíráním a pojímáním světové a umělecké záhady. Útvar, jehož předchůdcem, a to předem theoretickým a myšlenkovým, byl Arbes, je již překonáván — to však nemůže být důvodem, abychom v genetické studii nevytkli prvky, které Arbes vnesl v naše písemnictví, nestudovali jeho pojetí světové a umělecké, neuznali práci jeho v národním kapitále. (Dokonč.)

— — — —

Několik nových děl o dějinách filosofie.

Dugas ve své knize Antické přátelství podle mravů lidových a theorií filosofických (Paříž, Alcan) podává dějiny tohoto citu a kulturní i ethický význam jeho v antickém světě. Duše antická nebyla city tak bohata jako duše moderní, láska k ženě na př. byla pocitem naprosto hrubým beze vší druhové i citové jemnosti a vybroušenosti. Význam přátelství byl proto v antickém světě daleko větší než v dnešním. Přátelství rozkvétá v gymnasiích, kdež je potřísněno neřestí. Zušlechťuje se pak ve filosofických školách, jejichž skoro sektářským jest tmelem: „Plodí hnusné neřesti a vzácné ctnosti; pak se zjemňuje a zušlechťuje; podrobuje se pravidlu, stává se morálkou, jest definováno jako ctnost.“

V 5. ročníku sborníku Année philosophique (Paříž, Alcan) F. Pillon pokračuje ve svých Dějinách idealismu řeší starou záhadu o poměru mezi Spinozou a Malebranchem. Spinoza vůbec moderními filosofy mnoho a mnoho je studován. Tak z poslední doby uvádíme výborné práce Brunschwiggovu a Delbosovu. Odvislost Malebranche od Spinozy dokazoval již na počátku XVIII. stol. Mairan samému Malebranchovi. Cousin drží se téhož názoru, který však nyní Pillon naprosto vyvrací.

Diderotovi jako filosofovi věnovány jsou v poslední době dvě velice cenné monografie: Reinachova (Paříž, Hachette) a Ducrosova (Perrin). Diderot jest, jak známo, předchůdce našeho evolucionismu, duch, který v XVIII. stol. nejplněji vytušil podstatu našeho věku. „Jediný v XVIII. věku Diderot opravdu pochopil a vycítil přírodu ve všech jejích formách, přírodu ve smyslu širokém v nekonečném smyslu slova Kosmos. A v tom je poetická původnost jeho filosofie. On dovede se vmysliti bez velké námahy do primitivních stavů lidstv stává se vrstevníkem prvních lidí, ano i prvních živočichů.“ — Tak karakt

Digitized by Google

risuje tohoto utušitele darwinismu Ducros. Morálka Diderotova je také podle toho „mimo dobro a zlo". „Rameau," píše Ducrois, „je Diderot sám, jenž odhaluje před námi s děsnou sladkostí své nejtajnější myšlenky o hříchu a ctnosti a všechny ty odvážné theorie, jež dosud sotva si nastínil v mysli ze strachu před jich následky." A Reinach píše: „Co odlišuje morálku tohoto dokonale čestného člověka od jiných morálek jest, že je naprosto nemravna. A to přirozeně nemravna bez skrupulí a neklidu jako dítě je nahé a jako koule je kulatá..."

Lévy-Brühl věnoval knihu Jacobimu a jeho polemikám jednak proti Lessingovi, pak Kantovi, Fichtemu, Schellingovi a j. Jacobi právě v polemikách je nejzajímavější. Zásluha jeho záleží v tom, že ukazuje na lichost konstrukcí čiře logických. „Logická schopnost," tvrdí Jacobi, „konstruuje krásné systémy pravd abstraktních, které jsou elegantní, mohutné, harmonické, ale nezasahá pak podstatnou realitu věcí." Z toho hlediska napsal také o Spinozismu, že je filosofickým systémem par excellence. „Čím více methoda filosofická bude přesnější, tím více doktrina, jíž se domůžeme, bude bližší Spinozismu."

Cogordan studuje v díle Joseph de Maistre (Hachette, Paříž) filosofický systém tohoto bez odporu silného myslitele a politika ultramontanního. „Maistre byl člověkem víry a vychází tak ze zásad a priori, z postulátů, které se mu zdají býti povýšeny nad každý důkaz. Postupuje tedy způsobem scholastiků, postupuje ve skladbě svého systému jako Euclid ve své Geometrii. Každá idea, která se nehodí do rámu ideje předchozí, je odmítnuta." Jak viděti, trpí filosofie Maistrova vnitřním rozporem: jednak racionalismem hájí vrozené ideje, na druhé straně zamítá racionalism přijímaje zjevení boží po nejpřísnější smyslovosti. Cena de Maistrova jest v jeho psychologickém karakteru lidském.

Francouzskému eklektikovi Victoru Cousínovi věnoval nedávno Paul Janet studii. Nyní přichází Barthélemy Saint-Hilaire s třísvazkovou prací Victor Cousin, sa vie et sa correspondance (Hachette, Paříž). Kniha není kritikou filosofickou, nýbrž příspěvkem ke kulturním dějinám jeho doby.

Fourierismem, rozvojem vlastně úpadkem jeho nauk a škol, obírá se práce Alhaizova. (Historique de l'École sociétaire, suivi d'un résumé de la doctrine fouriériste, Paris, Rénovation). Alhaiza je věřícím Fourieristou; přes to nemůžeme věřiti, že by nauka Fourierova (krajní komunism) domohla se platnosti. Fourier sice podal v mnohém správnou kritiku společnosti, ale konstrukce jeho je vadna. Počítaje jedině s rozkoší zanedbal naprosto bolest, tento nejmocnější vychovavatelský prostředek.

Z pozůstalosti Tainovy vydány jsou Derniers Essais de critique et d'histoire (Hachette), obsahující studie o Bainovi, Spencerovi, Schopenhauerovi, Ribotovi a j. Zajímavý je tento svazek pro studium rozvoje Tainova myšlení tím, že vyjasňuje nám přechod jeho od materialismu Hobbesova k idealismu Leibnitzovu (Články o Ribotovi).

Péčí psychologův a fysiologů Beaunisa a Bineta počal vycházeti veledůležitý sborník L'Année psychologique, jako vychází již od 5 let Pillonova L'Année philosophique. Sborník tento má za účel registrovati všecky objevy a všechen pokrok v oboru bádání dušeslovného. Letošní první ročník oznamuje přes 1200 publikací psychologických, vyšlých r. 1894 a pečlivě z nich analysuje 216. Obsahuje kromě toho řadu původních studií psychologických, zejména: Binet s Henrym studuje paměť slov a vět. S Janem Passym pak psychologicky vyšetřovali způsob tvorby dramatických spisovatelů francouzských. Flournoy podává studii o ideaci a osobitosti atd.

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

V Praze, dne 19. srpna.

Skp. — Srpnová parna, příjemná politická idylla; koaliční poslanci sbírají fysické síly po lázních a letních bytech; duševní síly ovšem neměli čím unaviti. Zatímní ministerské Excellence jsou pro veřejnost nezvěstny, i milionář-ministr-president p. hr. Kielmansegg někam zapadl, že ani úřední listy o něm nevědí. Pan Heřman Janda uzpůsobil již svůj radikalismus a byl konečně potvrzen za předsedu českého oddělení zemědělské rady. Ten onen těší se na podzimní krajanský portefeuille a česká právnická fakulta na své nové osvědčení se; tato opravdu byla by s to, zásobiti opuštěné křeslo v českém ministerstvu krajanském pro celé příští půlstoletí. Za to mladý dr. Ivan Franko je neprozřetelný a nestane se věru nikdy polským nebo dokonce rusínským ministrem krajanem; žádal za připuštění k docentuře na lvovské universitě, filosofická fakulta ho jednohlasně doporučila, poněvadž není kandidáta vědecky lépe kvalifikovaného, ale zatímní ministr vyučování ho nepotvrdil pro jeho minulou politickou činnost: dr. Franko je totiž předákem rusínské strany radikální; vědeckost v Rakousku počíná dle všeho teprve při vládním smýšlení, a to věru dobře pochopili u nás. Jsme alespoň v něčem praktičtí.

Český národ je šťasten; má svou národopisnou výstavu, výstavní vlaky, výstavní průvody, sporty, prapory, kytičky, marcipány, hubičky, stuhy, vějíře, miliony haléřů a miliontou. Český národ si hraje, a dost vysoko hraje, tak bohatý národ to může činiti. Jen když počítá — a výstavní mathematiku máme: celá Praha počítá denní a saisonní návštěvu. A pak ten zajímavý sport, ty výstavní vítací řeči, jež posluchač si odříkává již napřed a bdí, aby se ani slůvko neztratilo: „Přišli jste, abyste dokázali, přišli jste, abyste shlédli . . .“

Z našich poslanců jen někteří odvážlivější vyjeli si na politické schůze; druzí chtějí patrně zůstati důslednými v parlamentu i doma a čekat na rozvoj poměrů, aby se nepřenáhlili a nepoškodili tím prospěch národa. „Hodným“ rozdávají se mandátečky. Dr. Podlipský, jeden z hrstky zbývajících ještě mladočeských kadetů, dostal již po zesnulém dru. Jakubu Škardovi mandát na Rychnovsku, ač tento původně měl býti reservován právem dědičnosti pro p. dra. Vlad. Škardu. Zbývá tedy ještě tento, pak p. dr. Schauer a několik jiných a řada mladočeských kadetů bude dovršena. Čím dříve, tím lépe. Pan. dr. Kliment jistě po své poslední aféře politického řemesla rozumně již zanechal.

Česká politika pluje plným proudem shnilého a líného oportunismu, jehož hlavní protektorát vzala dnes na se vláda: „České noviny“ byly zastaveny, poněvadž dle domnění policie braly na sebe ráz pokrokový. „Mladočeské listy dovolíme všechny“, řeklo se, „ale pokrokové“? Pan Beaufort chce tudíž vydávati jiný denník „věrně — mladočeský“. Nad tím se vláda tedy nepozastaví. Hezky od stupně k stupni. Jak dlouho, myslíte, to bude trvati, až přijde

Digitized by Google

veliký okamžik a p. Dr. Herold se svou frakcí padne si kolem krku s drem. Bráfem a jeho frakcí, a vláda dojata zaslzí nad návratem ztraceného syna? —

Vítězící oportunismus pod záštitou výminečných zákonů sklízí již své první plody. Předvolební ruch nebyl u nás nikdy tak mizerný jako letos. Jiné strany, na př. klerikálové pořádají stále sjezdy svých jednot, diecesí a pod. „Nadšený klid" je mezi českým lidem po království, markrabství a vévodství. Všude skoro solidarita, jednota v klidu a lenosti. Tak jsme se té svornosti přece dočkali. Brzo nebude asi ani žádných „rušivých živlů" ve straně. Dělnictvo vyloučilo se ze strany, samo řemeslnictvo a rolnictvo sbírá se za ním, opravdová a sebevědomá inteligence je na skoku ze strany a nyní ještě se mají vyloučit stoupenci směru pokrokového? Avšak nač ta námaha? Vyčkejte jen času, pánové! Všechno mladé kulturní a literární hnutí je mimo stranu, hnutí sociální mimo stranu, filosofických a vědeckých snah ve straně nikdy nebylo. Vyčkejte jen času a malinko bude vaše politika politikou advokátův pro advokáty, dosednete do bank, peněžních ústavů, výborství atd. a tam vás hnutí pokrokové nebude znepokojovati. To má jiný cíl než ten váš řebříček, o který jste se tolik se Staročechy napotýkali. Nač tedy rozčilování a vylučování? Dokonce při nejistotě, jestliže Vy sami nejste více „venku" než ve straně doma.

Žijeme ve znamení výnosů. Každý, kdo má nějakou moc, komponuje výnosy, od ministra až po p. inspektora P. Perútku, jenž z lázní rozkázal učitelům v pátek se postit a zdržovat masa. Mistrovský kousek vykonal dne 10. srpna sám předseda ministerstva. Vydal výnos pro státní úředníky, a hned po té i pro učitele a úředníky státních drah o zachování úřadního tajemství a o vykonávání všeobecných práv státních občanů, jenž vlastně obsahuje jeho vlastní interpretaci státních základních zákonů pro úředníky. Všeobecně (im allgemeinen) theoreticky dovoluje se úřednictvu vše, ale prakticky, administrativně se zase vše ruší. Se všeobecného stanoviska není prý pochyby, že státním úředníkům přísluší právo ústavních a státních základních zákonů jako ostatním občanům státním, ale — nesmějí rušiti základní pojmy autority a disciplíny v úředním organismu tím, že by podrobovali veřejné kritice orgány vyšší a vynášeli žaloby na veřejnost. Všeobecná práva, petiční, spolčovací, shromažďovací, volební jsou jim ponechána, ale: petice nutno podávati cestou služební k vládě a ne přímo prostřednictvím zastupitelských sborů a pořádati shromáždění veřejná nebo všeobecně přístupná, kde by se petice formulovaly a přijímaly, se zapovídá; právo spolčovací a shromažďovací musí být vykonáváno jen „důstojně" a „věcně"; důstojnost tato a věcnost káže nemluviti a nebýti nikdy a nijak proti systému vládnímu. Volební právo nemá být vykonáváno demonstrativně, poněvadž to zbavuje „nutné objektivity"; demonstrací a nedostatkem nutné objektivity bylo by na př. v tomto případě hlasovati s některou opoziční stranou.

Úřednictvo bylo tím prostě zbaveno svých aktivních politických práv a to jen proto, aby se pomohlo klesající liberální straně německé. Orgán této strany N. Fr. Pr. odůvodňoval výnos tím, že i v Uhrách nesmějí být soudcové voleni do zastupitelských sborů, býti členy politického nebo dělnického spolku, účastniti se politické nebo dělnické schůze a vydávati časopis. Ve skutečnosti je to vše jen důsledkem nynějšího konstitucionalismu, šířením se výminečných zákonů a upevňováním starého státu proti modernímu veřejnému mínění. Vedle kléru a vojska zmizí dnes z politického života i úřednictvo a protivy mezi těmito kastami representujícími stát starý a veškerostí státního občanstva a jeho svrchovaností representující stát moderní, se ostří. Vzájemný ten poměr objeví se nejplastičtěji ovšem u nás, kde politický vývoj pokročil a pakou veřejného života i vzájemného spolužití nebo nepřátelství stávají se politické zásadý.

Digitized by Google

Konečně došlo i ku konkretnějšímu výrazu politické solidarity nemaďarských národností v Uhrách na budapeštském kongresu dne 10. srpna, jehož se účastnili zástupci Rumunů, Slováků a Srbů a jejž uherská vláda, bojíc se odsouzení ciziny, povolila. Útlak nemaďarských národností datuje se hlavně od vyrovnání s Uhry r. 1867., kdy všechna politická a správní moc dostala se skoro výhradně do rukou maďarských kapitalistů a magnátů a od kdy pracovalo soustavně vše, parlament, tisk, bursa, vláda, násilí i korupce na budování uherského státu a panmaďarismu. Dnes, kdy všechna Evropa je civilisována, uherský stát civilisován není. Slováci na př. platí státu daně, ale nemají jediné školy vydržované státem, nemají zástupců na sněmu, ač jest 58 čistě slovenských volebních okresů, úřední tiskopisy jsou vesměs maďarské atd.

Neuvěřitelné poměry rumunské jsou energií a agilností rumunských politiků známy.

Soustředěné národnosti na kongresu utvořily Jednotu Rumunů, Slováků a Srbů, jež si zvolí výbor, aby provedl organisaci, založil německý denník resp. týdenník pro informace ciziny a pečoval o zachování shody. Přijatý program žádá ve směru národním: federaci i nejnutnější svobodu pro možnost volného kulturního rozvoje; zlomení nadvlády Maďarů, kteří dnes všechen okrsek Uher v politice, správě, škole, literatuře monopolisují; stejná práva jazyková, správní, soudní; národnostní zákon z r. 1868 budiž nejen dodržován skutečně a spravedlivě vykonáván, ale i dle potřeby rozšiřován. Ve směru politickém: zavedení všeobecného, přímého, rovného a tajného práva hlasovacího; spravedlivé rozdělení volebních okresů; ochranu proti vlivu státní správy na volby; zavedení demokratického práva spolčovacího a shromažďovacího. (Uhry nemají ještě kodifikovaného zákona o právu spolčovacím a shromažďovacím; zastaralá a plitká nařízení vládní jsou vydána zcela libovůli úřadů, takže existence spolků, konání schůzí spočívá zcela v rukou korupční správy). Dále žádá se svoboda tisku (v Sedmihradsku trvá posud výminečný zákon ve věcech tiskových a v Uhrách je volný tisk utlačován kaucemi). Ve směru kulturním žádá se svoboda svědomí, v první řadě svoboda pro vyznávání víry a revise církevně politických zákonů. To jsou hlavní programové body důležitého sjezdu, jenž znamená obnovení boje a při dobrém, energickém vedení bude znamenati počátek lepších dob. Na sjezd se ovšem vrhla maďarská žurnalistika a Pester Lloyd, nejnestydatější ze všech vládních listů evropských napsal: „Nejlepší politikou proti této společnosti jest politika nejsurovější“.

Zahraniční rozhledy.

—*l.* V Belgii přes ohromné demonstrace z 28. července, jimiž bylo i králi pohrozeno republikou, odhlasován klerikální návrh škol. zákona, dle něhož není povinné návštěvy školní, školné se nezrušuje a ve školách veřejných se zavádí jako povinný předmět náboženství a morálka. Výsledkem tohoto hlasování v praxi bude, že se opoziční menšina spojí k vydatnému odporu proti klerikálům, jimž už při obec. volbách za několik neděl chystá porážku. Sankcí zákona dostane se všem duchov. kongregačním školám peněžité podpory státní. Za to však obce příspěvek státu odmítnou pro své neutrální, t. j. konfesionelních vlivů prosté školy a postaví se na odpor proti tomuto zákonu. Opozice hrozí klerikálům, jakmile dostane se k vládě, zrušením položky kultus v budžetu, zrušením všech klášterů a zabavením jich statků. Vítězství klerikálů v Belgii ve spolku s úpadkem politického liberalismu v Anglii, Francii, Rakousku a j. mluví přesvědčivě o nedostatečnosti negativního liberalismu pro trvalejší organisace společen-

Digitized by Google

Zvláště na Německu jest patrno, jak nové útvary z dola tlačí se do nynějších stran politických. Skoro všecky strany politické, zvláště ty, jichž voličové jsou ze stavu rolnického, stojí před tvrdým oříškem, hnutím agrárním. Strana středu a národní liberálové, jichž někteří poslanci již od svých voličů rolnických dostali projevy nedůvěry, rozštěpují se, strana sociálně demokratická zahajuje programem, jejž jsme v minulém čísle uvedli, agitaci na venkově a agrární strana velkostatkářská stojí na svých požadavcích, návrhu Kanitzově a zavedení dvojité měny, houževnatě a urputně. V Německu jako v jiných státech věnováno v tomto století mnohem více péče a pozornosti rozkvětu průmyslu a obchodu než zemědělství. Moc kapitálu zmocnila se rolníka nejen tím, že hypotečními dluhy jej v nové poddanství uvedla, nýbrž i obilní spekulací, jež s produkty zemědělskými provádí bursovní hru a odnímá rolníku výtěžek jeho půdy i práce stlačujíc ceny na nejnižší stupeň. Kdyby zákon Kanitzův i dvojitá měna v platnost vešly, nepomohou než na čas a částečně, základní zlo neodstraní. Ale na odstranění tohoto si stát netroufá a proto se reformuje, jen aby se neřeklo. Tak právě bylo splněno dávnoleté přání agrární frakce a zřízeny zemědělské komory v provinciích východo- a západopruských, Brandeburku, Poznani, Slezsku, Sasku a Šlesviku-Holsteinu, Kasselu a Vestfálsku. Úkolem jich bude hájiti veškery zájmy polního a lesního hospodářství, organisovati zemědělce a technickým vymoženostem v hospodářství pomahati k platnosti. O spolupůsobení komor při správě obilních burs a trhů bude podrobněji ještě ustanoveno. Komory budou podávati dobrá zdání správním úřadům, samostatné návrhy činiti a p. Za řádné členy mohou býti voleni vlastníci, majitelé a nájemci polí a lesů katastral. výnosu 35 tolarů, pokud jde pouze o lesy 50 tolarů. Každý volební kraj vyšle 2—5 členů do komory, podle toho, je-li čistý výnos pozemkový nižší než polovice průměrného anebo postupně až o 1½krát vyšší. Celkem tyto komory zcela se podobají komorám obchodním a živnostenským a nepomohou střednímu a malému rolnictvu právě tak, jako nepomohly tyto živnostnictvu. Otázka agrární stává se však v Německu stále bouřnějším heslem agitačním a povede i tam jako u nás k rozvratu stávajících politických stran a k novým jich útvarům.

Od vídenského kongressu r. 1815, jenž vydal Norvéžsko Švédsku v náhradu za země postoupené Německu, otázka norvéžská vyvíjela se zdlouhavě a nesměle až do let šedesátých, od té doby však roste a vystupuje určitě. Roku 1871 odhlasoval storthing, aby švédský ministr zahraničních záležitostí neřídil zároveň zahraničního ministerstva norvéžského. Bývalá většina, přející jednotě se Švédskem, scvrkla se tehdy na 17 hlasů. Koncem let osmdesátých pak již určitěji a určitěji vystupuje požadavek samostatného zastoupení konsulátního v cizině. Jde tudíž o to, aby Norvéžsko vůči ostatním státům vystupovalo jako stát zcela samostatný. Tomu ovšem brání se Švédsko i král. Konflikty mezi zastupitelstvem země, storthingem a ústřední vládou měly za následek letos, že král po demissi ministerstva Stangova, podané již před půl rokem, po čtyřikrát marně se pokoušel o sestavení nového ministerstva. Jak v Norsku tak ve Švédsku jsou na sebe rozezleni a obě země sesilují svoji brannou moc a zvyšují své válečné rozpočty, kdežto Norsko škrtá položku civilní listu a společnému ministerstvu nepovoluje služné.

Zavražděním Stambulova 18. července odhalilo se zase, v jakém kvasu a varu jsou balkánské země. U nás platí o Stambulovu názor, že byl nesvědomitý a necitelný tyran. Poláci, milujíce každého, kdo nenávidí Ruska, jmenují Stambulova geniálním státníkem. Ani německé listy neskrblily chválou a nejeden interview otiskly, kdy Stambulov byl ještě vševládnoucím v zemi i kdy byl pro-

Digitized by Google

puštěn z úřadu a obžalován. I listy anglické, francouzské, italské, ruské, ať soudily tak či onak o něm, psaly superlativy. —

Stambulov byl nepřítelem Ruska. Šlo mu o to, aby Bulharsko řídilo své osudy samo. Neuznával práva severního státu na zavedení úplného pořádku v Bulharsku dle „smlouvy berlínské“. Správně odkazoval na to, jak všichni národové v říši ruské úpí pod tíží despotismu — i Poláci, i Němci, i Finové, Rumuni, Tataři atd. i Rusové. Ba tito snad více, než kdo jiný. Poměr k Rusku nebyl mu poměrem národa k národu, vyznání k vyznání, nýbrž zápasem o svobodu s despotickou vládou. Samovládou otročené Rusko bylo mu zbrojnicí zpátečnictví, ohrožující celou Evropu a podporující každou reakci.

Ale politika Koburgova byla jiná. Jemu nešlo o nic tak, jak o přijetí na milost u carského dvora. Této politiky byl a jest ochotným vykonavatelem Stoilov. A také Stoilov po demisi Stambulova stal se ministerským předsedou.

Mezi knížetem a Stambulovem byl podivný poměr i tehdy, když ještě St. byl ministrem. Jeho list „Svoboda“ nevybíral ve slovech, když mluvil o knížeti. Za to vládní „Mir“ jednou napsal: „Stambulov i Petkov zaslouží, aby jim byly domy podpáleny a kosti přelámány“. Stambulov nejednou obviňoval v poslední leta vládu i knížete, že nejen nečiní nic k jeho ochraně, ale sami že podporují zločinné záměry proti němu. Köln. Zeitung měla kdys interview svého korespondenta se Stambulovem, v němž tento pravil, že známo, kterak v Sofii schází se celá banda, jež se i ve zbrani cvičí a ti že ukládají o jeho život. Vláda ví, že jsou to vrazi Belčeva: Rozarev, Halu, Tiufekčev, ale nic proti nim nečiní. V interviewu v Pesti Napló tvrdil St., že jest neustále v nebezpečí a musí býti hlídán až po zuby ozbrojenými lidmi. Ba jednou byl již napaden, ale jeho lidé jej osvobodili v čas. A dodal: „Kníže ví o tom“.

Stambulov cítě neustálé to nebezpečí, chtěl vyjet ze země, ale vláda nedala mu dovolení. Když dne 28. května odjížděl Koburg do Karlových Varů psaly „Novosti“: Odjezd knížete má ten účel, aby sofijští měli všecku volnost dokonati Stambulovu záhubu. Vláda nechce pustit Stambulova, ale nechce ho také pohnat na soud, bojíc se jeho výpovědí. Nikdo se však nepodiví, bude-li jednoho dne Stambulov nalezen v posteti neživý nebo na ulici zabitý“.

Podivuhodno jest, že současně staly se v Evropě tři události: smrt Stambulova v Sofii, bulharská deputace v Petrohradě a vydání německé a francouzské brožury: Bulgarien nach Stambulovs Sturz, jež vyličuje vši jen zasvěceným známé, do nebe vynáší Koburga a vydána jest v úpravě drahé, svědčící o tom, že vydání brožury nedálo se pro obchod.

Turecké ukrutnosti v Arménsku uškodily v Evropě především Rusku, jež jest obviňováno, že podporuje Turecko v odporu proti zavedení skutečných reforem v Armenii. Důvod toho napovědělo Novoje Vremja: osvobození Arménů tureckých mělo by prý nebezpečné následky mezi Armény v Kavkazu, poddanými Rusku. Skutečně v Rusku nyní mnohem smířlivěji než před tím se píše o Turecku co toto přes veliké demonstrace, jež v Anglii ve prospěch Arménů budou podniknuty a samým Gladstonem budou navštíveny, nehne se z vyčkávacího klidu.

Hlídka hospodářská.

V pestrém lesku moravských lidových slavností na Národopisné výstavě československé v Praze, vzpomínáme si na jinou myšlenku, rovně z Moravy vyšlou — myšlenku českého sjezdu národohospodářského.

Brněnský „Národní hospodář“ již loni za to se přimlouval, aby po příkladu polských sjezdů právnických a národohospodářských také u nás za při-

Digitized by Google

žitosti národopisné výstavy v Praze pořádán byl sjezd českých theoretiků národohospodářských, který by dal podnět ke zřízení stálého spolku českých hospodářů národních, k založení odborného sborníku národohospodářského a vůbec k hospodářsko-politické naší organisaci národní.

Co má býti však účelem této organisace, k níž národohospodářský sjezd má dáti počátek? Odpovídáme slovy spisovatele „Našich hospodářských nedostatků: Má jím býti především „bezohledná, do všech důsledků prováděná hospodářská emancipace od hospodářské závislosti na živlech cizích, nám nepřátelských.“ Jako jsme vypěstili svoji literaturu, jako pěstujeme z valné části nemalým nákladem své školství obecné, střední a odborné, tak musíme vypěstiti nebo udržeti a zvelebiti svůj obchod, svůj průmysl, své zemědělství tím, že za všech podmínek zabezpečíme jim odbyt jejich výrobků, že budeme organisovati massy svých příslušníků národních jakožto spotřebitele a odběratele. Budeme dělati pro povznesení svého průmyslu a obchodu jen to, co dělá stát sám pro průmysl ve svém území, jen že na místo celních hranic, které brání přechodu cizích výrobků do země leda za zaplacení určitého poplatku (cla), musíme my postaviti národní kázeň a uvědomění. Heslo „Svůj k svému“ musí býti nejenom prohlašováno, nýbrž i důsledně prováděno, a provádění jeho musí býti veřejným míněním tak neústupně vymáháno, jako přísně dožadujeme se toho, aby každý našinec vždy a všude především českého jazyka užíval, české knihy kupoval, své děti do české školy posýlal,

Potřebí bude tu přičinění úsilovného ve dvojím směru, u spotřebitelů a u výrobců nebo obchodníků. K uvědomění národnostnímu a politickému musí přistoupiti uvědomění hospodářské: náš lid musí býti veden k tomu, aby za stejných podmínek vždy a všude dával přednost sourodému výrobci nebo obchodníku před cizím, ano aby k podpoře domácí výroby hotov byl k obětem, jeho jinakému hmotnému postavení přiměřeným.

Naše obce, okresy, naše spolky musí tu předcházeti dobrým příkladem a zadání prací nebo dodávek cizím, kde třeba s oběťmi lze obdržeti síly nebo výrobky domácí, musí býti učiněno právě tak nemožným, jako jakékoli prohřešení se v otázkách jazykových nebo politických.

Na druhé straně musíme organisovati svoji výrobu a svůj obchod tak, abychom byli s to, předměty své spotřeby sami v téže jakosti za tytéž ceny vyráběti, za jaké je naši odpůrcové vyráběti a na trh dodávati mohou, předměty odjinud dovážené sami svými obchodníky domácímu spotřebitelstvu opatřovati, zboží u nás, k odbytu do ciziny vyráběné, sami bez cizího prostřednictví zahraničním spotřebitelům dovážeti. V zemědělství, průmyslu i obchodu musíme hleděti sami si postačiti, všeliké prostředkování cizích musí býti vyloučeno. Hospodářská organisace musí zaručovati i solidnost výroby, přesnost dodávky, dokonalost práce tím, že odporučovati bude jen výrobce nebo obchodníky spolehlivé, od ní pomocí spotřebitelstva kontrolované.

Je nás asi 7 milionů. Kdybychom každý ročně mimo stravu toliko 50 zl. spotřebovali na oděv, nábytek, nářadí atd., máme tu konsum 350 mil. ročně. Řekněme, že polovina beztoho již dnes připadá domácím řemeslníkům místním, zbude přec roční spotřeba 175 mil. zl. zboží továrního, obchodnického a pod., která z většího snad dílu plyne do kapes podnikatelstva cizího. Připočtěte nyní roční věcné náklady našich obcí, okresů, korporací, náklady stavební, výdaje našeho obyvatelstva za stravu (i obilí naším rolníkem vyrobené vrací se k nám jako mouka, chléb, pečivo, obyčejně teprv prostřednictvím židovského obchodníka obilního) — užasnete, jaké obrovské sumy peněz živí zjevné národní a politické naše odpůrce, nebo aspoň lidi, kteří dnes tlakem poměrů k nám

Digitized by Google

se lichotí, aby nás při nejbližší příležitosti opustili. Z těchto milionů vrací se k nám, k příslušníkům našim v nejlepším případě jen to, co cizí podnikatelé dělnictvu našemu jako trpce zaslouženou mzdu často ještě za cenu politického nebo národního znásilňování nebo odpadlictví vyplatí — vše ostatní, tučný zisk podnikatelský, dividendy akcionářů, tantièmy a platy správních radů a ředitelů zůstávají pro nás neodvolatelně ztraceny. I poskytování úvěru, pojišťování, místní dopravnictví atd, musí býti postaveno na základy národní — musí býti zacpány všecky ony otvory, jimiž cizí kapitál střebe mízu z našeho těla, aby po hospodářské zkáze podlomil nadobro i politickou budoucnost našeho národa.

Bude tedy úkolem hospodářské naší organisace po stránce praktické zakládání velkozávodů na výrobu těch tovarů, které dosud odebíráme z velkopodniků cizích, zachování a povznesení našeho maloživnostnictva v těch odvětvích a místech, kde toto dosud života jest schopno, zavádění nových oborů zaměstnání na místo zanikajících, zřizování závodů obchodních co možná bezprostřednímu styku mezi výrobci a konsumenty našimi, sdružování maloživnostníků ke společnému nakupování surovin, užívání strojů a motorů, odbytu hotových výrobků, organisování levného osobního úvěru maloživnostnického, zakládání záložen na ohroženém pomezí jazykovém, sdružování rolníků ke společnému odbytu obilí, společnému vývozu peří, vajec, dobytka atd.

Nezbytným podkladem veškerého podnikání v tomto směru jest pořízení všestranné a spolehlivé hospodářské statistiky našeho národa: musíme znáti, množství a cenu své spotřeby jak ze závodů vlastních tak z cizích, vyhlídky dalšího vlastního podnikání, poměry zadlužení atd.; tak jako máme mapy geologické, školské a pod,, musíme míti i mapy hospodářské, znáti a v evidenci udržovati veškeré hospodářské poměry svého národa.

K takové organisaci má dáti podnět sjezd národohospodářský. Byly činěny již hotové návrhy příští organisace, byl již také činěn požadavek, aby sjezdové komité potřebnou statistiku účastníkům sjezdu již hotovou předložilo, po případě ji před sjezdem v novinách uveřejnilo. Co po našem názoru dnes nanejvýše žádati možno, jest, aby sjezdu předložil se náčrt stanov pro založení českého spolku národohospodářského. Spolek takový mohl by přednáškami, brožurami, vydáváním vlastního listu atd. připravovati půdu pro budoucí organisaci a pracovati zároveň na plánu jejím a na nezbytné naší bilanci hospodářské. Úkol nebude snadný: nemáme ani obecné úřední statistiky živnostenské, v mnoha případech bude dosti nesnadno stanoviti ráz podniku co do národnosti (mnohé živly nerady budou odhalovati svoji pravou tvář) namnoze bude třeba bojovati s nepřízní úřadů atd. Provedení organisace samé bude pak dílem několika let, ne měsíců. Dnes stačí, přispěje-li sjezd ke vzájemnému seznání a sdružení všech těch, kdož ke společnému cíli budou chtít pracovati.

Vedle této emancipační práce příští spolek národohospodářský bude moci velmi mnoho prospěti povznesení obecného hospodářského vzdělání našeho. Přes naše četné a ochotné spolky obchodnické a živnostenské, přes dlouholeté působení českých komor obchodních a české rady zemědělské, jest o národohospodářské vzdělání našeho obyvatelstva, zejména živnostnictva, dosud velmi málo postaráno. Nevydávají se knihy, nepořádají se přednášky ani cvičné kursy, jediný lepší časopis národohospodářský vydáván jest na Moravě, začato tam s praktickým prováděním hesla „svůj k svému“ s takovým úspěchem, o jakém by se nám bylo ani nezdálo, žurnalistika moravská hospodářských záležitostí všímá si mnohem více než česká — až na zaniklé „České noviny“, které i v tom prospěšně se lišily od ostatních českých žurnálů. Bude věcí národohospodářského spolku i v tomto směru zjednati nápravu.

Digitized by Google

V našem živnostnictvu v nejnovější době vykrystalovaly se dvě strany, rozdílné svými snahami, svojí representací i svým postavením k celkovému našemu programu politickému. Jedna z nich chce z živnostnictva českého utvořiti zvláštní stranu politickou, spatřujíc výhradně ve změně zákonodárství živnostenského spásu z nynějších trudných poměrů maloživnostenských a v politické agitaci a moci živnostnictva jediný prostředek, této změny dosáhnouti.

Druhá obrací zřetel ne tak k změnám paragrafů živnostenského řádu, jako spíše k potřebě vzdělávání, svépomoci a sdružování živnostnictva. Spatřujíc příčinu naprostého neúspěchu dosavadních novel živnostenských co do postavení malé výroby živnostenské v tom, že všechna náprava očekávána od obmezujících předpisů zákona, hodlá využíti výhod, které v něm společenstvům pro svépomocné a vzdělavatelské podnikání byly poskytnuty, jichž však společenstva dosud skoro vůbec neužívala. Strana politická založila politický spolek (Živnostenskou jednotu pro král. České) a hodlá již při nastávajících volbách sněmovních působiti ke zvolení poslanců ve skupině městské z řad živnostenských. Strana hospodářská zřídila na základě živnostenského řádu zemskou jednotu společenstev v král. Českém, jejíž účelem bude pořádati přednášky, vydávati odborné spisy, pořádati výstavy, zakládati sbírky vzorků, průmyslová musea, učebné ústavy k technickému, obchodnímu i uměleckému vzdělávání živnostenského dorostu, pečovati o společenstevní organisaci nákupu surovin, výroby a odbytu, o levný úvěr, o zřízení ústavu ku sprostředkování práce, ústavu k pojištění živnostnictvan a případ nemoci, úrazu, stáří a invalidity a pod.

Změna platného řádu živnostenského urgována byla ostatně v posledních dnech zasedání říšské rady poslanci českými a antisemity. Wurmbrand, jako chtěl útokem zabrati pro stát soukromé železnice, třeba se finance státní tím zakrvácely, chtěl také rázem opraviti zákonodařství živnostenské; novela byla prý již hotova, ale po pádu Wurmbrandově nespatřila světlo světa — snad na prospěch živnostnictva samého. Právě v živnostenském zákonodárství nejméně se odporučuje experimentovati. Nynější vláda hodlá snad vyčkati výsledku nového sčítání živnostenského, které se prostřednictvím obchodních komor má provésti dne 5. června 1896 a v jehož dotaznících k údajům pro reformu živnostenského řádu žádoucím, příslušný zřetel vzat; dosavadní ankety živnostenské vynesly na povrch mnoho mínění, steskův, přání, ale žádného konkrétního obrazu skutečných poměrů maloživnostnictva. Co o těchto víme, čerpáno jest z kusých zpráv inspektorů živnostenských a z ankety r. 1893 pořádané vídeňskými spolky — dělnickými.

Také v Německu říšský úřad statistický připravuje v některých okresích pokusné vyšetřování o nynějším stavu řemeslnictva, které má býti pokud možná organisováno v povinné svazky odborné (na zavedení nuceného průkazu způsobilosti, jako jest u nás prozatím nepřístupno) a spolek pro sociální politiku vydal již monografii o stavu řemesel v Prusku, Sasku a již. Německu se zřetelem k jejich soutěživosti naproti velkoprůmyslu.

Německo pečuje ovšem ne málo o hospodářské zájmy své, ne-li z jiných důvodů, tedy aspoň aby nevyschly zdroje militarismu. V Prusku zřízena ústřední pokladna společenstevní s kapitálem 5 mil. M pro poskytování úvěru jednotám zapsaných družstev a pokladnám zápůjčním. Vývoz rakouského sladu do Německa byl téměř zamezen zrušením průkazu totožnosti a celními restitucemi při vývozu sladu z Německa, u německého vyslanectví ve Vídni zřízen zvláštní rolnický attaché ke studování zemědělských poměrů Rakouska, a nedávno s velikou vojenskou nádherou ale také s četnými nehodami otevřený námořský průplav

Digitized by Google

kielský bude vedle strategického významu svého zajisté nemálo prospívati i obchodu německému. Povzbuzeni tímto příkladem, usilují Francie i Rusko rovněž o zbudování velkých průplavů; Francie mezi mořem středozemním a oceánem atlantickým, s nákladem 500 nebo dokonce 1500 mil. fr., Rusko mezi mořem baltickým a Černým nákladem našich 210 mil. zl. Náš průplav dunajskovltavskolabský již Karlem IV. projektovaný zůstane snad i dalších 500 let snem našich potomků; ani o tak nutné kanalisaci Vltavy a Labe z Prahy k Ústí n. L. dnes již se ani nemluví. Pořádala se v loni parádní projížďka, přijala ostrá resoluce — a dost; vždyť jsme Čechové!

Měli jsme opět malý škandálek v Rakousku, poučný pro nás i v národním ohledu, ač chceme-li z něho vůbec čerpati poučení. U „vzájemně kapitály a důchody pojišťující společnosti Austria“ ve Vídni zjištěn byl schodek reservní 1·2 mil. zl., který povstal prý následkem špatných výpočtů pojišťovacích zemřelým ředitelem společnosti. Když věc vyšla na jevo, usneseno v nadmíru hlučné valné hromadě snížiti obnosy pojištěné o 20%; kdo je tedy pojištěn ku př. na 1000 zl., obdrží pouze 800 zl., ačkoliv sám dnes jako dříve plný obnos premie platiti musí. Usnesení to mělo následkem vládního zakročení toliko platnost provisorní a vláda zvláštní komisí věc dala vyšetřiti. Pojištěnými byli nejvíce malí lidé, zejména dělnictvo a úřednictvo železniční, dále četní rolníci a živnostníci na Moravě. Nedostatečnost státního dozoru nad pojišťovacími společnostmi i zde byla nanejvýš žalostně dokumentována, nač i v parlamentě důrazně bylo poukázáno.

U nás věc má i jinou stránku, národní. Nenajdete snad ani jediné české vesnice, v níž by nebylo agentů a zástupců cizích společností pojišťovacích, a co nejhůře, jsou i jinak inteligentní, zámožní a vážení občané, kteří se „důvěrou“ těchto cizích podniků honosí a velice by se podivili, kdybyste jim řekli, že konají skutek protivlastenecký, vhánějíce peníze do kapes cizáckých podnikatelů. A naše obecenstvo, čím vzdálenější je sídlo podniku, čím cizejší jeho jméno, čím méně o něm, o jeho solidnosti a solventnosti se přesvědčiti může, tím větší obliby u něho nalézá. „Praha“ je mu málo, chce společnost, která má sídlo v Londýně, Terstu nebo při nejmenším ve Vídni a která se nejmenuje nějakým názvem obyčejným, ale Austria, Riunione, Securitas, Foncière atd. A máme přece solidní české společnosti a mohli bychom jich míti na své účastenství v pojišťovacích obchodech při nejmenším dvakrát tolik!

A ještě něco národního. V jediný den v polovici května t. r. oznámily německé listy pražské zřízení tří velikých přádelen bavlny v českých krajinách německými fabrikanty, a nových podniků továrních v Čechách přibývá co měsíc, ne-li co týden, ale kdo jest podnikatelem? Skoro samý Němec. Levné síly pracovní, bohaté dary přírodní a čím dále stoupající rozvoj komunikací lákají k nám cizí kapitalisty. „Naše doba“ nedávno pověděla: naše obce a okresy za podpory země budou zadlužovati se stavbou sítě místních dráh, aby po nich němečtí, angličtí továrníci lacino vozili své výrobky. A my se nezmůžeme ani, abychom sehnali 200.000 zl. na národní velkozávod a zřídili v Praze moderní a slušnou dráhu pouliční.

Zvýšení osobních sazeb na c. k. státních drahách nastane dnem 1. září t. r., ač ne v tak příkrém skoku, jaký původně vláda zamýšlela. Správce min. obchodu Wittek opověděl také změnu, t. j. mírné zvýšení nákladních, zvláště lokálních sazeb státních drah, kterým však nemá býti nijak ohrožena soutěživost našeho průmyslu naproti cizině. O postátnění dalších soukromých železnic Wittek neslíbil nic určitého, leč že bude co možná šetřiti financí státních — poznámka u Wittka opravdu pleonastická.

Digitized by Google

Klesání našeho vývozu do ciziny, od doby posledních smluv obchodních skoro permanentní, způsobilo v prvním pololetí letošním dokonce i deficit naší obchodní bilance. Dovoz obnáší 365 mil. zl., vývoz toliko 348 mil. zl. — passivum tedy 17 mil. zl.; poněvadž vloni byli jsme v témž období 13 mil. zl. aktivní, zhoršila se proti loňsku naše bilance o plných 30 mil. zl. A pochybovati lze, že by aspoň v druhém pololetí nastalo zlepšení: vývoz obilí bývalého významu pro obchodní bilanci dnes již nemá, cukrovarství je v krisi, ceny průmyslových výrobků klesají. Ukončení $2^1/_2$leté prudké celní války francouzsko-švýcarské našemu vývozu rovněž nebude zdrávo.

Rozluční řeč Plenerova k voličům chebské komory potvrdila zprávy o záměrech finančního ministerstva vydati nové státovky nejen pro dobu přechodní, ale vůbec jako podstatnou část nové měny korunové; nejspíše prý státovky po 10 korunách bez nuceného oběhu. Budeme dle toho míti i stříbrný kurant i papíry spíše než zlato; to vše již v míru, a jak bude v případě války?

V Německu zuří stále boj mezi agrárními zastanci dvojité měny a přívrženci ryzí měny zlaté. Obě strany vydávají vlastní odborné listy, plno brožur, agitují ve schůzích a spolcích. Pozoruhodno pro nynější poměry jest, že obě strany obracejí zřetel k sociální stránce měny, k působení jejímu na hospodářské poměry tříd pracujících. Zajímavý doklad v této příčině podává Američan Atkinson svým přehledem o pohybu cen zboží, mzdy a platů v Americe od r. 1860. Spojené státy po vypuknutí války občanské vydaly papírové peníze s nuceným oběhem, které brzy klesly na ceně. Souměrně s jejich znehodnocením stouply od 1862 do 1865 ceny zboží na nebývalou výši, obilí, oděvu, paliva a světla dokonce na obnosy $2^1/_3$—3 násobné, naproti tomu stoupaly platy a mzdy tříd dělných mnohem pozvolněji a jen nanejvýš o 50%, čímž kupní síla jejich o třetinu se zmenšila. Po zavedení spořádaných poměrů měnných r. 1879 klesající ceny zboží způsobovaly neustálé zlepšování kupní síly obnosu mezdního a tím i hospodářské existence dělníkovy. Není ovšem vyloučeno, že podaří se některému bimetallistovi vypátrati nebo zkonstruovati případ opačný, jeť při změnách cen velmi nesnadno určiti pravé jich příčiny. Sociální demokracie německá nalézá se ovšem po většině v táboře zlatařů.

Srpen přinesl spotřebitelům obuvi překvapení: zdraženou obuv, následkem kartelu amerických koželuhů a obchodníků s kožemi, jímž ceny koží o 100 až 200% zvýšeny.

Česká obchodní škola v Brně, soukromou obětavostí umožněná, byla prý vládou povolena; jaké štěstí, že aspoň za vlastní peníze smíme si pořídíti, co potřebujeme.

Konečně: V Bosně byla zřízena „privilegovaná zemská banka pro Bosnu a Hercegovinu“, k níž dána koncesse vídeňskému spolku bankovnímu, s kapitálem 20 mil. korun, 40% splaceným. Banka smí vydávati zástavní listy a komunální obligace, bude pěstovati především hypothekární obchody a prvních 6 let obstarávati — ovšem ne zadarmo — veškeré finanční obchody vlády bosenské. Dividenda banky, nepřesahuje-li 6%, má býti prosta daně. Jak vidět, Bosna pokračuje . . .

V Praze, 17. srpna 1895. —o—

Digitized by Google

Jih Moravy.

(Dokončení.)

Je podivno a neuvěřitelno, jak národní strana representovaná brněnským štábem a rozesetými svými důvěrníky po jihu Moravy mohla tento sobě tak blízký a bohatý a přístupný kraj zanedbávat a pole ponechat Němcům na celé čáře přes to, že je obydlen čtyřmi pětinami našeho lidu a jen jednou pětinou Němců a židů. Nejen v uvedených už odvětvích, ale i ve školství doznali jsme v posledních dvaceti letech značné ztráty: Smolín, Ledec, Pohořelice, Lednice jsou německými školami poněmčeny. Ani ten utrakvismus na škole židlochovické už se nedal zachrániti. Je div, že máme české školy v Hodoníně a Břeclavě. Za to celá jižní Morava, jak jsme ji vymezili, nemá jediné české měšťanské školy, nemá jediné české střední školy mimo soukromou reálku v Hodoníně, loni teprv založenou. Za to mají Němci dvě státní vyšší gymnasia (Znojmo, Mikulov), jednu vyšší realku (Znojmo), nižší zemskou reálku v Hustopeči a trucrealku v Hodoníně a jedenáct škol měšťanských (Mikulov, Znojmo, Hustopeč, Hodonín, Břeclava, Krumlov). Česká škola měšťanská v Ivančicích už se jihu Moravy vymyká, jakož i tamnější nižší hospodářská škola. Přede dvěma lety jednalo se o měšťanskou školu v Rajhradě, kterou by byla zemská školní rada blahosklonně podporovala. Ale jednání zkazil zas — klášter, který chtěl přispět jen pod tou podmínkou, bude-li mu vyhražen patronát a vrchní vliv. Na tom se ovšem akce rozbila.

Obecné školství po venkově zdárně prospívá, dík přičinění učitelstva, než stále se ještě pěstuje intelekt na úkor výchovy mravní. O vychování národním nedá se mluvit, čehož vinou je s jedné strany výchova učitelstva na moravských učitelských ústavech, s druhé strany nenárodní, byrokratický systém školních zákonů. Okresní školní rady na jihu Moravy jsou svými většinami německé. Učitelstvo české shromažďuje se ve čtyřech jednotách, které svou sešněrovanou činností a zastaralou organisací rovnají se ostatním jednotám na Moravě.*) Učitelstvo samo pořád ještě vykazuje v některých svých vrstvách moralní defekty podlízavosti a servilnosti vůči představeným.

Kulturní pokrok jihu Moravy jde ovšem v jedné čáře s hlemýždím pokrokem politickým a hospodářským. Celá jižní Morava nemá jediného českého knihkupectví, které by mohlo býti znamenitým prostředkem k šíření duševního pokroku, celá jižní Morava nemá**) (mimo Hodonín) sokolské jednoty. Jih Moravy nezná vůbec významu sokolských jednot, jako institucí, ve kterých se vychovává a pěstuje sebevědomá občanská statečnost a uvědomělá pevnost cti a charakteru. — Čtenářské spolky všude trpí spavostí. Veškeru spolkovou činnost po venkově a v městech tráví hojně rozšířené t. zv. Cyrillské jednoty, které nepěstují národního a církevního zpěvu, ale pořádají špatné koncerty a jsou zároveň doménami kněží a jim se lichotících mnohých učitelů. To prospívá kariéře. — Národopisný ruch se jihu Moravy jen slabě dotknul, nejméně Hustopečska a Židlochovska. Jednot divadelních je velmi málo a které jsou — živoří. Za to jih Moravy oplývá spolky veteránskými. Veřejných knihoven obecních (až asi na tři čtyry osady) není. Lid vůbec málo, skoro ničeho nečte. Nikdo ho k tomu nevede, nikdo mu duševní stravy neposkytne. Nejnutnější je veřejná knihovna v Židlochovicích a v Břeclavi. Ale obecní knihovna by měla býti v každé osadě, i té nejzastrčenější dědině. Bylo by dobře, kdyby se k tomu

*) Před osmi lety pořádal uč. spolek židlochovický zdárně působící schůze lidové. Činnost v tomto směru však nadobro utuchla.

**) V tyto dny zakládá se nová sokolská jednota v Břeclavi.

Digitized by Google

účelu zorganisovalo studentstvo, které z krajů jižní Moravy pochází. Také učitelstvo mělo by tu svou hřivnou přispěti a starati se svému působišti o duševní stravu zřizováním obecních knihoven. Vědy a umění mívaly středisko v rajhradském kláštere, ale teď členové téhož kláštera hledí si všeho možného jen ne umění a věd. Malou výjimku činí někteří kněží, činní v literatuře (P. Vychodil, P. Vrzal, P. Koudelka a P. Šup atd.). Veliká knihovna rajhradského kláštera je spravována Němcem, který zakupuje spoustu věcí cizích, ale českým nepřeje.

Časopisectvo je na jihu Moravy rozšířeno málo. Krajinské listy má Hodonín a v poslední době Hustopeč, než listy ty jsou drahé a Hodonínské mimo to holdují příliš osobním záležitostem a v lidu se nijak neujímají. Nejvíce je čten na jihu Moravy vládní plátek „Moravské Noviny“. K jeho rozšíření přispívá láce a snadná, dokonce i obecními starosty podporovaná kolportáž.

Inteligence na jihu Moravy je ve svém celku ospalá, pro národní věc nenadšená, zvláště na venkově. Učitelstvo se bojí veřejného vystupování a o soukromou propagandu — od rodiny k rodině, od osoby k osobě — nedbá, nebo její důležitosti nechápe a nezná. Kněžstvo pak už dokonce zapomíná na své národní povinnosti a břednе až po krk v materialismu, pachtíc se po tučnějších farách a výnosných štolách. Podle toho také je mravní stav lidu, o kterém promluvíme níže. Lid s kazatelen neslyší než suchá dogmata a nekonečné, abstraktní jich odůvodňování a přežvykování. Morálka, ať křesťanská nebo přirozená, traktuje se jen, aby se neřeklo. Ba velmi četní kněži jsou nuceni vyhýbat se mnohým thematům morálním, protože by s kazatelny bouřili nejvíc proti sobě. Kněžstvo na jihu Moravy (jako snad všude jinde) nepůsobí na cit a srdce lidu a jeho přirozený zdravý rozum, ba ani tak působiti neumí. Je všeobecně známo a každý to cítí, že vzdělání a řečnické umění katolického duchovenstva zvláště v brněnské diecesi daleko je za vzděláním evangelických pastorů. A nejhůře na morální slabost lidu už působí příklady, které byly a jsou na mnohých místech až křiklavy. Zde kořen nemravnosti zalízá nejhlouběji. Skoro všickni katoličtí kněží, až na malé výjimky, berou od pohřbů a sňatků peníze zrovna nekřesťanské a to — znemravňuje. Znemravňuje také celibát representovaný hospodyněmi, jež nebývají vždycky kanonického stáří a jichž důvěrný poměr k farářům nikterak nezůstává lidu přísně utajen. Znemravňuje i to všeobecné pokrytectví a neupřímnost. Ale to jsou konečně věci, které budou vyžadovat jednou zvláštní obsáhlou studii a které nejsou snad specialitou jižní Moravy, ale padají na kněžstvo vůbec. Vylíčit vztah a poměr kněžstva k lidu a jeho mravnosti a naopak — ta úloha čeká už dlouho na své vyplnění.

Co dělají naši vlastenečtí advokáti po městech?

Působnost dra. Dvořáka v Ivančicích dost se ventilovala o posledních volbách za města na zemský sněm. V Židlochovicích byla svěřena dru. Rudišovi od rolnické záložny koupě výhodného domu, a p. Rudiš si pak dům ponechal pro sebe na veselé gaudium našich nepřátel. V Hustopeči dva čeští advokáti mimo kladení příspěvků na národní účely jiné činnosti neznají, ba odmítavě se staví proti zřízení české záložny. A jsou to mladé, neodvislé, zámožné síly. Ale kde pak národní zájmy! V Břeclavě pracuje dr. Čermák, než intensivní ta práce není. Dr. Hess v Hodoníně považuje za národní práci ubíjení strany lidové. Že tím pracuje proti politickým zájmům našeho národa v nejdůležitějším místě jižní Moravy, o to se nestará. Činný je dr. Čermák v Židlochovicích a dr. Drbal v Kloboucích. Druhý v poslední době ochabl. Proč? Snad se nedá porazit malichernými předsudky malých lidí?!

O činnosti českých lékařů ve prospěch národních zájmů nelze mnoho říci. Rajhrad a okolí skládal velké naděje kdysi v dra. Rudu a později dra. Janíčka,

Digitized by Google

ale v obou se sklamal. Židlochovice a okolí nemají dost energie získat českému lékaři dostatečnou klientelu. Hustopeč a okolí léčí němečtí lékaři, Břeclavu zrovna tak. Pohořelice mají žida Adlera a indolentního k národním zájmům dra. Kašpera. Mikulov nemá českého lékaře. Dr. Šlechta v Podivíně se veřejného života neúčastní. Ostatně jižní Morava má nejen nedostatek lékařů českých, ale lékařů vůbec.

Úřednictvo okresních soudů a berních úřadů vykazuje tu a tam lidi české, ale celkem mrtvé. Jsou to lidé, kteří jakživi si nedovolí tolik činnosti ve prospěch svého národa jako jejich němečtí kolegové, kteří jsou pravými propagandisty, velmi často i zuřivými. Politické úřady byly dříve v rukou byrokratů zkostnatělých; teď jsou v rukou byrokratů moderních.

Úřednictvo soukromé je skoro vesměs německé, ať už náleží továrnám nebo velkostatkům.

Nejzuřivěji působí němečtí úředníci při cukrovarech Židlochovickém, Hrušovanském, Břeclavském a Hodonínském, pak při velkostatcích hr. Herbersteinové, arcivévody Albrechta a při velkostatcích císařských a Lichtensteinských. Čeští úředníci v Pohořelickém a Vranovickém cukrovaru jsou k národní práci poměrně lhostejni. — Silný kontingent germanisatorů dodává správa severní dráhy nejen svými úředníky, ale zvláště svými nižšími zřízenci, kteří jsou tím nebezpečnější, že jsou v neustálém styku s lidem. Velikou škodu také působí blízkost Vídně. Z celé jižní Moravy tíhnou do Vídně děvčata do služby a chlapci do učení. Že si odtud národní vědomí domů nevozí, ale dříve pohrdání s řečí mateřskou, samo sebou se rozumí. Velká část tovaryšů z jižní Moravy náleží také vídeňské socialistické internacionále a zásady tam nabyté vozí pak domů a propaguje je o svátcích nebo v době, kdy je bez práce, ve své dědině dále.

Než přes to přese vše vykazujeme proti značnému minus v inteligenci veliké plus v lidu, který třeba jen vychovat a probudit. Dobrý základ je tu z let šedesátých, z doby táborů a všeobecného nadšení. Stačí jiskra, aby se plamen národního demokratického vědomí vznítil.

* * *

Jižní Morava je velikou většinou česká. Ivančicko s Krumlovskem je české. Pohořelicko čítá německé dědiny jen na západ, Hustopečsko je ze dvou třetin výhradně české, Židlochovsko, Kloboucko a Hodonsko je celé české. Naproti tomu je Mikulovsko a Znojemsko ovšem německé, ale nemá s českými končinami jižní Moravy žádných styků, tíhnouc buď ke Znojmu nebo do Dol. Rakous.

Za námi tedy v plných, obsáhlých massách stojí veškerý venkov s českým lidem. Český lid jižní Moravy! Je dobrý, je rázovitý, ale morálně slabý a nespolehlivý. Česká inteligence si ho nevšímala, jemu se vyhýbala a tu není divu, že ten lid si dal nejen svá města vyrvat, nejen že ve své zanedbanosti dosud jich zpět ani dobýti se nepokusil, ale naopak od svých nepřátel ještě dal se zotročit. Ti nešetřili. Udusili v něm všechen cit pro právo a spravedlnost a mravnost, a vedli ho do záhubných krajností materialismu a duševních temnot. Je hrozné, jak lid na jihu Moravy holduje páleným líhovinám, kterouž děsnou lásku ke kořalce zobrazil Al. Mrštík ve svých „Dobrých duších", jakož i ostatní morální slabosti a bídu tohoto lidu účinně vylíčili Gabriela Preissová ve svých povídkách z Hodoňska, dr. Herben zvláště v románě „Až do čtvrtého pokolení" a V. Mrštík ve svých „Stínech".

Lid ten zvláště ve svých chudších vrstvách pozbyl veškeren smysl p osobní čest. Vězení, kriminál není mu nikterak hanbou, ale pouhým trestem Raději se dá zavřít, než by zaplatil peněžitou pokutu. Svému bratrovi nevě

Digitized by Google

ale věří židovi, svého bratra nenávidí, ale žida vítá. Chodí do kostela, modlí se, na otčenášky nosí, je zbožný, pilně se účastní pobožností různých bratrstev, ale je stále nemravnější. Soudní úředníci na př. mohli by podat zajímavé obrázky o tom, jakých nemravných prostředků užívají proti sobě sporné strany a jak hluboko poklesl význam přísahy. Mravně nejschátralejší a nejneuvědomělejší je okolí Rajhradu, strana východní ke Kloboukám a Břeclava. I Hodonín.

A také ztratil ten lid citu pro právo a spravedlnost. Je až divné, co s, náš český lid na jihu Moravy dá líbit nejen od úředníků soudních a berních ale i od zřízenců železničních a továrních, ba i od židů a ode všech lidí, kteří v kapsách svých kabátů panského střihu nosí s penězi i hegemonii. Peníze jsou tomu duševně zotročilému lidu hlavní pákou jeho života, jsou mu vším. Za peníze prodá všecko, i své přesvědčení i svou svobodu.

Není žádnou vzácností, že si zámožný starosta obce dá vypeskovat hejtmanem anebo berním úředníkem. Je neuvěřitelno, jak lid jižní Moravy závidí svým některým spoluobyvatelům trochu té němčiny, donesené ze škol z Brna nebo Vídně, je úžasno jak málo ten lid demokraticky cítí a jak úctyplně oči zvedá k „pánům“, k úředníkům, ke šlechtě a k židům — k lidem, kteří podle jeho názoru jsou bohatí. Své učitelstvo, jediného svého rádce, nemiluje, proto že naň musí platit školní plat. Mimo to učitelstvo samo lidu tomu ještě málo porozumělo a chová se k lidu na mnoha místech ne tak odmítavě jako nevšimavě. Kastovnictví naší inteligence vůbec je mnoho vinno na tak značném poklesnutí jihu Moravy v ohledu národním i mravním.

Opakujeme však znovu, že lid ve svém jádru a ve svém srdci je dobrý, lepším myšlenkám přístupný, ale — jen nebýt jeho vůdců! V první řadě jeho vůdců bezprostředních — kněžstva, které má k působení v lid nejlepší a nejvydatnější prostředky — a v druhé řadě ostatní inteligence české a dlouhá léta tento lid vedoucí národní strany moravské, která jižní Moravu daleko více ještě zanedbávala než kraje jiné.

Ale všecko se dá ještě napravit a náprava ta čeká lidovou stranu na Moravě. Hojné veřejné schůze pro lid, obecní knihovny, dobrovolná kolportáž českých svobodomyslných listů, organisace a styk inteligence s lidem obrátí v desíti letech celou jižní Moravu, tak že bude vlasti a národu zas k radosti jako byla v létech šedesátých, kdy na jih Moravy vanula slova Havlíčkových Národních Novin.

Především však nutno, aby se vzpamatovala česká inteligence, aby zanechala osobních choutek a své pohodlnosti a pracovala — pracovala tak, jak je povinna svému národu a svému svědomí. My ukázali a obnažili rány — vy, kteří tam působíte — je hojte. — *b* —

O lékařském stavu.

(Několik poznámek k sociálnímu postavení českých praktických lékařů. — Prof. Dr. E. Maixner. — Ženské studium lékařství)

Praktičtí lékaři v Rakousku a Německu zápasí těžce o existenci. Příčiny jsou mnohé. Uvádí se všeobecně a nejčastěji to, že v posledních deseti letech nejvíce mladých lidí věnovalo se a věnuje studiu medicinskému. Na tom je dosti pravdy. U nás v Čechách ku př. působí dnes v místech, kde provozoval dříve praxi lékař jeden, lékaři dva, tři i více. Větší místa průmyslová a hlavně města česká jsou lékaři přeplněna. Však který stav dnes nemá přebytek příslušníků? Závažnější a pádnější příčiny sluší hledati docela jinde. Lékařství samo jako věda jest nyní v době velkých a znamenitých přeměn. Věda lé-

Digitized by Google

kařská hledí se vymaniti ze svých krásně skládaných theorií, odkládá bezúčelné a bezvýznamné filosofování, které kdys v medicině hrálo hlavní roli, zkracuje svůj receptář a škrtá v lécích dlouhá a dlouhá třeba léta za arkána pokládaných, nemilosrdně a na základě objektivních pozorování. Moderní lékařství sleduje jen ty cíle, aby osvětlilo všecky normální funkce organismu lidského, aby pak souditi mohlo o funkcích pathologických; chce míti obraz života těla lidského ve zdraví i nemoci takový, jaký skutečně jest a po dosažení toho chce dáti lidstvu direktivu i regulativ, jak žíti musí, čeho jest mu se vyvarovati, aby žilo co nejlépe, nejúčelněji a bez nemoci v plném a neztenčeném zdraví. Snažení toto vyjádřeno jest v tom, že každého poznatku ať v zdravém, ať v nemocném těle zmocňuje se zdravověda a pracuje na tom, jak by dalo se každého takového objevu užíti v životě rodiny, obce a státu. Moderní stát pochopil tyto snahy vědy lékařské, staví lékařství do svých služeb, ustanovuje lékaře své a chce, aby také každá obec, každá země měla lékaře ve svých službách. Lékař slouží tím způsobem prospěchům a dobru státnímu, zemskému i obecnímu, na jeho práci a působnosti spočívá celý zdravotní blahobyt každé rodiny, obce i státu. Za tyto tak důležité služby však není odměněn v poměru velikosti své práce a to jest příčina, kterou prohlásiti sluší za příčinu hlavní úpadku praktického lékařstva rakouského a tím i českého; služby lékařů veřejnosti prokazované ve státu našem nejsou dnes úplně zorganisovány, nejsou namnoze pochopeny a nejsou proto také odměněny tak, jako toho zasluhují. Při tom všem padá nejvíce na váhu, že služby ty pohltí lékaři všechen jeho čas, takže mu nezbývá mnohdy ani chvilenka volnosti k provozování soukromé praxe lékařské, ačkoliv se stále u nás na příjem odtud poukazuje a dle toho se veřejné služby lékařovy honorují. Ba říká se, že veřejná funkce je jaksi pomůckou, reklamou pro lékařovu soukromou praxi. Rakousko upravilo své zdravotnictví v roce 1870 říšským zákonem, v němž v § 3. a § 4, vymezena je působnost, povinnosti, práva země a obce v ohledu zdravotnictví. Zemské zdravotnictví v Čechách upraveno bylo zákonem o organisaci zdravotní v obcích království českého r. 1888. Zákon není dlouho v platnosti a již po nedlouhé té době uznává se, že je mu potřebí mnohých a velkých oprav. Lékaři čeští, soustředění v ústřední jednotě českých lékařů domáhají se již od pěti let opravy tohoto zákona peticemi, memorandy a žádostmi podávanými sněmu království českého, zemskému výboru, maršálkovi zemskému atd.

I na letošním sjezdě svém v červenci v Českých Budějovicích konaném byl předmětem rokování jejich zákon zmíněný. Věci této dotčeno bylo i na sjezdu samosprávných úředníků v království českém v tomto měsíci v Plzni pořádaném při přednášce: „Lékař ve službách obce a okresu“. Praktikové čeští chtějí hlavně, aby postavení jejich jako lékařů, obvodních a obecních upraveno bylo v tom ohledu, aby vymezena byla činnost správy politické ve zdravotnictví a činnost samosprávná; domáhají se toho, aby lékař obecní a obvodní byl úředníkem samosprávným, a aby neměl dva pány: politický úřad a úřad samosprávný, jako aby nebyl prostě vykonavatelem vůle okresních hejtmanství a sluhou c. k. okresního lékaře.

Po příkladu Německa postaralo se i také Rakousko zákonem o nemocného svého dělníka. Je to zákon o pojišťování dělníků pro případ nemoci, dan dne 30. března 1888. Dělnictvo donuceno pojišťovati se pro případ nemoc stát provedl zákonem tím bez odporu velkou opravu sociální, sám však nepčinil k opravě této ničeho jiného nežli svou autoritu a moc. Dělník pojištěpro případ nemoci, dostane od své pojišťovny čili pokladny obyčejně jen čt

Digitized by Google

těch vkladů, které byl sám u pokladny učinil. Při zákonu tomto velkých služeb vyžádal si a vyžaduje stát od stavu lékařského a nepostaral se opět jako při provádění zdravotnického zákona o řádnou odměnu stavu tomuto. Odměna tato je tak skrovná, že možno ji prohlásiti za nedůstojnou lidí akademického vzdělání. Ve větších městech přijde za návštěvu jednoho nemocného pokladenského lékaře 5, 6, 8 kr. Honorář tento neodpovídá ani tělesné námaze, natož duševní. V pokladnách mohou býti pojištěni lidé, mající až 1200 zl. r. č. ročních příjmů. Všichni praktikové rakouští a tudíž i čeští žádají, aby praxe u pokladen byla volná ne paušálová a aby honorování u pokladen dělo se od případu k případu. Pokladenský nemocný má míti právo dáti se léčiti lékařem, ku kterému má důvěru a honorář lékařský u pokladen má obejímati každý lékařský výkon. Věc tato byla také předmětem jednání letošního sjezdu lékařského v Českých Budějovicích. Ministerstvo vnitra svolá k opravě zákona o pokladnách zvláštní anketu, když bylo si vyžádalo zvláštními dotazníky mínění všech pokladenských představenstev i všech lékařských komor a spolků v Rakousku.

Volné volbě lékařské hlavně odporuje mínění to, že by při ní nemohly pokladny existovati a proto žádá ku př. komora lékařská pro království České, aby pokladny tvořily velké svazky, aby administrativa byla lacinější, aby v případu potřeby stát poskytl pokladně pomoc a aby pokladny nestřádaly reservní fond velký, nýbrž aby tento byl vždy jen tak veliký, co obnáší roční příjem pokladny a aby se v případu upotřebení jen vždy zase na výši tuto doplňoval. Sjezdy všech lékařů rakouských v Opavě a ve Vídni vyslovily se velkou většinou také proti paušalování lékařů u pokladen a pro volnou volbu lékařskou.

Při opravě zákona bude se jednati u všech žádaných změn především o to, aby nebyl poškozen hlavní a nejdůležitější činitel při celém zákonu — nemocný, chudý dělník. Problém veliký, důležitý a velice obtížný ve svém rozřešení, má-li býti vyhověno všem požadavkům stavu lékařského. Jest v Rakousku a i v Čechách značný počet lékařů, kteří domnívají se, že nebude ani volnou volbou lékařů u pokladen ani honorováním od případu k případu pomoženo mizerii stavu lékařského, poněvadž tu volnou praxi ovládati bude lékař nejoblíbenější a poněvadž suma půldruhého milionu zlatých, kterou representuje honorář lékařský u pokladen v celém Rakousku a kterážto suma nebude moci býti zvětšena, bude-li rozdělena mezi všecky praktikující lékaře v Rakousku, nepozvedne stav lékařský a neodstraní jeho materiální nedostatky. Němečtí lékaři přijali volnou volbu lékaře u pokladny letos na valném sjezdu v Eisenachu 9000 hlasy proti jednomu tisíci hlasů. Neposlední příčinou úpadku stavu lékařského je pověstná nevraživost a nekolegialnost lékařů vůbec, kteráž je vyjádřena dobře starým příslovím; „medik medika nenávidí“. Čím víc dnes lékařů, tím více nevraživosti a nekolegialnosti. Protokoly české lékařské komory svědčí o tom, že i denucianství jednoho kolegy naproti druhému v řadách stavu lékařského kvete. Lékaři praktičtí musí hleděti na svůj stav materiální také s toho stanoviska, že v dnešních dobách více je nedostatku u stavů všech nežli přebytku a spokojenosti.

Ženskému studiu lékařství v posledních dnech věnuje se všude velká pozornost. Ve Vídni přednášeti budou universitní profesoři na zvláštní akademii ženám také o fysiologii a anatomii člověka; absolventky ženského gymnasia v Praze studovati budou na pražské německé falkultě lékařské, když je byla odmítla česká fakulta lékařská. Ke svolení německých profesorů lékařských musí ovšem přidati se též svolení ministerstva vyučování. V Německu, kde vláda do nedávna se opírala ženskému universitnímu studiu ze všech sil, budou připuštěny ženy dle vyhlášky rektora berlínské university Pfeiderera k studiu

Digitized by Google

na fakultách lékařských se svolením rektora university, dotyčného docenta a ministerstva pro záležitosti vyučovací. Musí býti rozhodnuto vždy o každém jednotlivém případu a ženy mají býti hlavně vzdělávány v oboru ženského a dětského lékařství. Čeští lékaři po většině jsou odpůrci ženského studia lékařství, jak o tom svědčí jich orgán Časopis českých lékařů a zamítavé rozhodnutí české fakulty lékařské. *vl.*—

Školství.

Pohledy do školství obecného.

V.

Mravní otázka učitelská.

K uskutečnění mravních ideálů pravdy, krásna a dobra v českém národě mnoho zvykli jsme sobě očekávati od svých škol národních, a to vším právem. Od počátku považována byla škola za nejmocnější prostředek k ušlechtění lidu. Tím více nadějí skládáno do ní u nás, když po staleté duševní i tělesné porobě zasvitlo slunko toužebné svobody, když obecnému lidu otevřeny brány nejpotřebnějšího vzdělání, když dostalo se mu škol alespoň od církevní moci neodvislých, postavených pod Hasnerovy zákony, jimž nelze upříti ducha pravé osvěty a lidumilství. Avšak od let sedmdesátých mnoho se změnilo. Na jedné straně rakouský liberalismus, jdoucí falešnými cestami jen za vrtkavou mocí politickou, činil vládám na účet školy všeliké ústupky, na druhé straně klerikálové nepřestávajíce toužiti po ztracené vládě nad školou, chápali se nikoli bez výsledku každé příležitosti, by svůj vliv ve školství ku platnosti přivedli a panství svoje zase obnovili. Jen tak se mohlo státi, že moderní škola obecná zvrhla se v jakési polovičaté, nedokonalé stvoření, nepodobné úmyslům a snahám svých zakladatelů. Máme před sebou snad ještě literu zákona, ale duch jeho vymizel. Dnes stojí škola více ve službách starých názorů, nezdravých společenských útvarův a nestálých vládních systémů, než ve službách národa a jeho ideálův, éthiky a kultury.

Byly tu ovšem také některé vnitřní příčiny, jež na vývoj moderní školy působily. Nedůvěra lidu k novému zřízení a neporozumění jeho cílům, nedostatek schopného učitelstva a příliš závislé jeho postavení překážely emancipaci lání lidu a školském pokroku, musíme nazvati snahami nízkými, když mnozí honí se za služebičkami kůrovými, k nimž nevede je třeba ani záliba v hudbě, konajíce obřady, z nichž ani slova nerozumějí, povrchně a nesmyslně, musíme rozhodně odsouditi, když tito sluhové kůru veřejně v učitelských listech se vyzývají, aby ucházeli se u muže, jehož protikulturní a nevlastenecké snahy nejsou přece žádným tajemstvím a od nejlepších mužů národa se odsuzují, o polepšení svého hmotného postavení, samochtíc podávajíce šíji ve jho, z něhož sotva byli vytrženi a kteréž dosud na všech stranách zdržuje školu v jejím vývoji, musíme právem už v tom viděti mravní pokleslost, když redakce učitelského časopisu něco podobného uveřejní nebo když jiné listy učitelské takovéto jednání ani slovem neodsoudí. Zde jako všude jinde hmotné zájmy překážejí plnění mravní povinnosti. A jak tyto hmotné zájmy nabyly vrchu v některé části učitelstva,

Digitized by Google

dokonalé, ohrožovaly a ubíjely reformy v samých začátcích. Doba byla veliká a lidé malí. Pokrok na poli kulturním a politickém byl příliš náhlý, jaksi nepřipravovaný a neočekávaný, tak že jemu v zápětí přirozeně následovati musil zmatek, nejistota a nestálost ve výsledcích. A nenašlo se mužů, kteří by v první příhodné době rychle byli dovedli pozvednouti školu na výši, kam nesahá příliv reakce; naopak mnozí postavili se v její služby a společně způsobili, že odcizena byla škola nejpřednějšímu úkolu svému, totiž vzdělávati národ dle jeho povahy a potřeby a v lidu připravovati pokrok let budoucích. Kdo by o tom pochyboval, ať přesvědčí se, co vpravuje se v přítomné době do mládeže pod pojmem náboženství, ať projde její čítanky a jiné schválené knihy učebné ohlíží se po článcích budících národní cit a tvořících povahu a hledaje věcí v praktickém životě nejpotřebnějších, ať přečte si některou sbírku zákonův a nařízení školských, zvláště poslední čtyři místodržitelská, ať povšimne si, jaký duch panuje nyní ve větší části učitelstva, jmenovitě mezi učitelkami, i dá nám za pravdu, že naše škola není nikterak moderní, v lepším slova toho smysle, a že připraví nám nejedno trpké sklamání.

Některé příčiny jsme již dříve vytknuli, nicméně zdá se, že panujícími poměry vinno je též učitelstvo. Tomu nasvědčují mnohé hlasy z kruhův učitelských, abychom tak řekli učitelské svědomí, které volají, že před učitelstvem stojí těžká otázka mravní, jež se musí brzy rozřešiti, otázka, na níž spočívá důstojnost celého tohoto stavu a budoucnost moderní školy obecné. Třeba ojedinělé, byly podobné hlasy již tu a tam pohnutkou k vážným rozpravám a projevům, jež v časopisech byly zaznamenány.

Tolik je nade vši pochybnost, že mravní výše školy odpovídá mravnímu stanovisku učitelstva, že jeho duch stává se duchem školy a všeho dorostu, že účinek živého slova a zvláště příkladu je tak mocný, že překonává veliký předpis a předsudek, že ve směru mravních ideálů nelze ani vychovateli položiti mezí nebo překážek, protože samy padají na soudě pravdy.

Myslíme, že nekřivdíme učitelstvu, řekneme-li, že ve věcech víry a náboženství ukazuje většina jistý druh farizejství, v čemž ostatně i jiné stavy a třídy se mu zcela vyrovnají. Pociťuje se všeobecně, a přesvědčení to proniká již hluboko do vrstev lidových, že církve musí nevyhnutelně podrobiti se reformě, zbaviti se nedokonalostí a nedostatků ještě ze starého a středního věku na podstatě jejích váznoucích, ač mají-li opravdu sloužiti blahu společnosti lidské. Není možno, aby myslící člověk nerozeznal zde pravdu od bludu a klamu a tváří-li se z jakékoli příčiny jinak, přikrývá-li se pláštěm pokrytství, jedná nemravně. Jak s tím srovnati účel školy a úlohu učitele, jenž má býti ve všem obhájcem pravdy?

Připouštíme, že postaviti se ve věcech víry zjevně na stanovisko pravdy a vnitřního přesvědčení vyžaduje značné mravní síly a v panujících poměrech též odhodlanosti a statečnosti, avšak za to svědčí o veliké mravní kleslosti případ Suchdolský, kde učitel pérem snaží se podporovati průhledný blud anebo podvod či zištný klam, jehož posléze ni církevní vrchnost uznati nechce, za to ukazuje se veliká mravní slabost v řadách učitelstva a jmenovitě učitelek, jež voditi se dávají zvláště na Moravě až na pověstné exercicie, propůjčujíce se za prostředek k oklamání prostého lidu a za berana proti ostatnímu učitelstvu, které nástrahám na svobodu svědomí odolalo.

Bývalo druhdy za trudných hmotných poměrův učitelstva nevyhnutelno, by učitel službou kostelní sbíral nějaký ten drobeček pod bohatou tabulí kněžskou, ale dnes, kdy národ značnými oběťmi zjednal svému učitelstvu právní postavení a zaopatření dosti utěšené, jen aby všemi silami pracovati mohlo na vzdě-

Digitized by Google

o tom svědčí nejlépe předseda ústředního spolku jednot učitelských v Čechách p. Jos. Král, jenž před úpravou učitelských platů ve valném shromáždění opováží se říci, že nevyhoví-li se požadavkům učitelstva, hotovo je zastaviti všecku mimoškolní práci národní. Nechceme dokonce za tento výrok odpovědným činiti učitelstvo všecko, protože jsme přesvědčeni, že citu, smyslu a chuti pro národní práci najdeme v českém učitelstvu mnohem více, než tento výtečník svědčí, ale chceme dovoditi, jak lehce pojímá se někde povinnost mravní.

Je-li přítomná doba povahou svojí již taková, že všecko žene se za hmotným polepšením a ziskem, že nejušlechtilejší city lidské všude vystřídalo sobectví, ať jednotlivců nebo celých tříd společenských, stavící člověka proti člověku, na škole jest, za to tím horlivěji pěstovati blahovolenství a čistou lásku k bližnímu, jimž bude klidným postupem odstraňovati všeliké křiklavé bezpráví ze společnosti lidské. Ani stín zištnosti nebo sobeckosti nesmí padati na učitele a strhovati jej s mravní výše, jež jeho postavení a povolání přísluší, ve prach všedních snah, ač má-li práce jeho nésti požehnání.

Považíme-li, jak různé, často sobě odporující úlohy a cíle vyměřují škole vláda, církev, národ, jak tu již na samém prahu dětství spolu zápasí privilegovaná moc s mravními ideami a přirozeným právem, dovedeme si také představiti vnitřní i vnější rozpory, do nichž přichází učitel, spravuje-li se tu svým svědomím a mravními zásadami pevného charakteru. Nejlepší a nejšlechetnější mužové upadají v těchto rozporech v pronásledování se strany svých představených, úřadův a vrchností, i jesti potřebí ryzí povahy, by v nerovném boji tomto nepodlehla a svého dobrého přesvědčení nezapřela, nemajíc jiné posily než uspokojení citu mravního. Když pak na druhé straně kynou všeliké výhody v postavení, o vyznamenáních, pochvalách, odměnách a jiných prostředcích pochybné ceny mravní ani nemluvíc, nelze se věru diviti, že někteří učitelé zaprou své mravní názory a přesvědčení a vzdavše se vší práce národní, zvláště té, která směřuje k mravnímu obrození lidu, slouží jen svým pánům a jejich záměrům. Oni jsou císařštější než císař, papežštější než papež, přísnější než vláda, odměřenější než úřady samy. Oni zakládají politické jednoty katolické a klerikalní spolky, oni spisují knihy o širší vlasti, jimiž falšuje se národní cit a dějiny, oni dopisují německy, oni ozdobují říšskými barvami již i děti jdoucí do národopisné výstavy, oni uklízejí obraz Komenského ze školy, když má býti zkouška z náboženství, oni zapírají inspektoru prapor v barvách zemských, aby si snad neublížili atd., jak se dočítáme denně v časopisech i učitelských, zkrátka činí všecko, čím by získali úsměvu svých představených, po případě i nějakých výhod. A ve škole, ó jak jsou opatrni! Tu se úzkostlivě drží slova učebných knih, o jejichž nedostatcích už dávno není sporu, a zvláště v dějepise nepovědí, co v knize sice není, ale co česká mládež nevyhnutelně zvěděti musí a co je svatou povinností každého učitele. Běda kollegovi, jenž vyskytne se jim po boku, liše se od nich povahou a pojímáním úkolu moderní školy a učitele. Neštítí se žádných prostředků, žalob ani udavačství, aby se ho zbavili. Učitel, jenž nemoha srovnati svoje zásady s poměry ve školství, raději učitelování se vzdal, pravil, že pro své svobodomyslné smýšlení politické zkusil pronásledování ne tak od školních úřadů, jako od svých vlastních kolegů, jichž bezcharakternost zůstavila v něm nejtrpčí vzpomínky.

Národní Listy, uvažujíce u příležitosti letošního sjezdu učitelského o těžkém postavení učitelstva v přítomném boji o školu, radí mu — k chytrosti, která prý je vyvede z úskalí předpisů a požadavků národních.

My klademe všecku váhu na mravní přesvědčení a charakter, bez něhož si českého učitele nemůžeme ani představiti. Mravní povinnost žádá obět na

Digitized by Google

každém, tedy i na učiteli, bez ní není zásluhy, není činu šlechetného. Řečená úskalí jen tenkráte mohla by býti škole a učitelstvu osudna, kdyby v řadách učitelských byla většina lidí bezcharakterních, čemuž nemůžeme dosud uvěřiti. Jsou-li to jen jednotlivci, jichž činy na celý stav vrhají stíny, kterých jen neradi a s touhou po nápravě se dotýkáme, pak střese je se sebe zdravé tělo učitelské a mravně obrozené splní všecky tužby, které do něho skládáme. Mravní otázka učitelská musí ovšem dříve pohnouti myslemi všeho učitelstva, protože obrození bude jen následkem vzbuzené mravní síly vlastní.

Z naší doby.

O rozvoji moderního výtvarného umění v Německu přináší pěknou kritickou úvahu Revue Enc z 1. května. (Paul Leprieur.) Podáváme zde její myšlenkový postup. Moderní, neúřední, skutečně národní umění německé žije v poslední době zmocněně. Svědčí o tom výstavy, v jichž čele stojí Mnichov. V něm soustředí se umělecký život Německa a z místa toho ztěží vytlačí jej Berlín a Vídeň, jež jej zatím jen kopírují. Tento význam Mnichova vzrostl ještě od dvou let roztržkou, secessí mladých umělců, neodvislých a moderních, kteří se odtrhli od umění oficielního a založili svou výstavu, která by sloužila ryzímu umění bez ohledu ke konvencím jakýmkoli. Je v tom příklad Paříže, jejího druhého salonu v Champs de Mars. Jako divem postavila si Secession („Verein bildender Künstler Münchens“) vhodnou budovu na rohu ulice Pilotyho a Prince Regenta, nesoustředila však v ní dosud všecky opravdu veliké a pokrokové umělce; naopak zvláště cizí světoví malíři moderní uchylují se posud do starého salonu v křišťálovém paláci (tak vystavoval tam r. 1893 Watts, ponejprv zavítavší do Mnichova, značná část školy Glasgowské, z části i Böcklin). Přes to v celku vyniká salon secessionistů nad starý oficielní: je jednotnější, vybranější, živější.

V čele moderní renaissance německé stojí A. Böcklin, mistr obecně ctěný dnes v Německu jako Burne Jones v Anglii. V l 1893 a 1894 po delší nemoci vystavoval v obou salonech mnichovských řadu děl většinou starších, posud však neznámých; Böcklin vraceje se k životu, vrátil se i k slávě a pochopení, které je dnes v Německu již opravdové. Böcklin je mužný, přímý, silný, někdy i tvrdý umělec, který vyslovuje jako nikdo druhý i v divé brutalitě podání tajemné a hluboké sny německé duše. V mládí měl na něho první vliv vídeňský malíř snivec M. Schwind, který ukázal mu cestu do přírody mlčenlivé a tajemné, do hlubokých chmurných lesů, k neklidným vodám a k bytostem, které takové krajiny obývají, položivočišným ještě, poděšeným nebo něžným. Po něm Anselm Feuerbach svoji italskou něhou, lehkou sentimentálností jižních zemí jej zvlnil. Odtud Böcklinova touha po rozkošné, šťastné, slunné zemi snů s hlubokým modrým nebem. Odtud zápas mezi oběma ponětíma v díle Böcklinově. Kromě nich zaujali jej na chvíli Corot svojí křehkostí jar, Ruysdaël svou přísností, pak Poussin, který jej naučil pevně postaviti krajinu a vytknouti její velikost. Z různých těchto vlivů, jež však Böcklin strávil a přetvořil si úplně, zhotovil si svou duši i své tělo umělecké, stvořil umění nepopíratelně původní, s neslýchaně bohatou obrazivostí, které jej navazuje přes věky k starým německým mistrům: Dürerovi a Kranachovi, Altdorferovi a Bald. Grünovi.

Dokonalý a vyrovnaný ovšem Böcklin není. Jeho barva bývá leckdy hlinitá nebo vláknitá, kresba mdlá, koncepce chudá a těžká; jeho ryzí alegorie trpí lecky vkusem a tradicí akademickou; vynalezavost jeho není veliká (dokazují to: Pravda, Venuše Anadyomené, Starost a chudoba, Flora a jiné z Křišťálového paláce 1893). Banálnost koncepce (figura Krista utěšitele s anděli) kazí z části i dojem jinak tragické Piety (koupené pro Museum v Berlíně). V Snětí s kříže (Secession 1894) jsou vedle nesmírných předností (Magdalena zoufalá, již

Digitized by Google

marně těší Jan, lotr na kříži, kouzelná krajina florentinská) i různé banálnosti. Ale mnoho z těch vad, je nutno uznati, jsou vlastní německému duchu a rozlaďují jen Francouze.

Mistrem a králem bez vady je však Böcklin tam, kde pustí volnou uzdu své fantasii. Je předně *zázračný krajinář*, který zná přírodu do nejintimnějších odstínů, a pak *geniální snivec*, který ji umí oživovati bytostmi výlučně pro ni určenými. Sní-li o jaře, vidí v italské dekoraci, kde směje se na pahrbku bílé město, kráčeti mladé ženy hrající nebo trhající květy podél chvějících se stromů (Sieh, es lacht die Au). Zdá se, že před každým koutem země Böcklin vidí hned vyvstávat sněné bytosti, které pak sladí v jeden cit. Ve fantastice a legendě stvořil tak nejsilnější svá čísla.

Tak stvořil zvláště originelně svět *staré mythologie*, polobohy, v nichž jsou stělesněny němé a skryté síly přírodní, které představují její původní nezkrotnost a tajemnou divokost. Nejsou mu akademickými formulemi, ale skutečným neurvalým životem živlů. Tak maluje svoje tritony, svoje fauny, svoje centaury — vesměs temný, vlhký, smyslný, divoký život přírodní. Chvění a bázeň vyvolává tak, jako leckdy zase jovialnost a hrubozrný humor, radostné opojení životem. Je naturalista a pantheista a tyto polozvířecí bytosti nejsou řecké, nýbrž německé, symbolisující tajemství a sílu půdy. K tomu pojí se barva tvrdě lesklá, brutální, hrdelná, jako řeč země, která je úplným výrazem energického obsahu. Takový je také mistr sám: hranatý, tvrdý, pevný a tuhý, s roztěkanýma, neklidnýma očima visionáře.

Böcklin jako všichni novotáři byl dlouho neznám a nepovšimnut v Německu. Dnes jde za ním stádo ctitelů a napodobitelů, kteří jej vykrádají. Nedávno byl napodobován ještě *Liebermann* nebo *Uhde*, dnes výlučně Böcklin. Vliv jeho v mladé umění je blahodárný a plodný již proto, že Böcklin je národnější obou předešlých, ale bohužel mladí napodobitelé i tu blagují, zůstávají na povrchu a ženou se po stopách Böcklinových spíše z mody než pochopení.

J. Tellier. V Havru, v rodném městě Julia Telliera, má býti postaven pomník tomuto velenadanému mladému básníku a kritiku francouzskému. Tellier narodil se r. 1863., zemřel v Toulouse r. 1889, byl profesorem na různých kollejích venkovských, načež opustiv učitelství novinařil v Paříži, kdež upozornil na sebe záhy jemnými studiemi literárními. Tellier jako kritik stojí mezi Lemaîtrem a Anatolem Francem. Pohyboval se v kruzích mladých básníků psychologických a symbolických a byl z prvních kritiků, kteří kriticky studovali umělecké a mravní problémy dekadence. Vydal svazek básní Les Brumes (1883), poesii melancholickou a pessimistní, a svazek kritik Nos poètes (1888), kde zvláště studie o Verlainovi je pozoruhodna. Přátelé jeho sebrali pak roztroušené verše a prosu z pozůstalostive svazek Les Reliques (1890). Připravoval studiio romantismu (De l'erudition romantique), thesi pro doktorát, která slibovala býti dokonalou prací vědeckou. Telliera nejlépe charakterisuje A. France: „Tento mladý člověk, tak brzy zmizelý, byl zajisté filosof a básník, především vzácný spisovatel. Je těžko říci, co velikého duch jeho zanechal. Ale lze říci, že když zemřel, zlomen byl krásný nástroj myšlenky a snu. Zanechává verše, z nichž některé budou postaveny v Anthologiích vedle veršů Frédérica Plessise, jejž obdivoval . . . Ale neváhám postaviti nad ně prosu Tellierovu, která má silnou a plnou větu. Má rytmus a Tellier sám se zapomněl kdysi a řekl, že ji kadencoval subtilnějším rytmem než rytmem verše. Zájem této poslední knihy je v tom, že se vní odhaluje duše, duše z počátku neklidná a bezútěšná, ale otevřená, jež brzy dobude si klidu s resignací. Zlo, jímž trpí, je zlo chiméry, jsou to muka mladých lidí, kteří četli mnoho knih a snili mnoho snů."

Digitized by Google

Česká organisace národohospodářská.

Dr. Václav Nermut.

Ti, kdož přišli na veřejnost s návrhem na pořádání českého sjezdu národohospodářského, netušili zajisté, jakého mocného ohlasu návrh jejich dojde u veškerého národa našeho bez rozdílu stran politických, ani co se od tohoto sjezdu očekává a proč vlastně myšlenka sjezdu každému jako by byla z duše vytryskla. Vhodili v národ myšlenku, ovšem velmi dobrou, ale nepropracovanou, nechali mysliti a jednati jiné, a když myšlenka původně velkolepá hrozí úplně zakrněti a scvrknouti se v podnik celkem pramálo významný, podrobují se s klidem závidění hodným, otiskují s pochvalou hlas jeden a přisvědčují druhému, přímo opačnému.

Stopujme však ruch myšlenkou sjezdovou vzniklý chronologicky.

Návrh na pořádání sjezdu národohospodářského učiněn byl počátkem t. r. v „Národním Hospodáři“ brněnském. Dne 13. ledna „Národní Listy“ v úvodníku „K hospodářským úkolům“ ukládaly české inteligenci, aby přikročila k organisaci hospodářské práce národní, k vyšetření stavu našich tříd výrobních a k soustavné práci po zlepšení hospodářského postavení našeho národa, a sice tím způsobem, že by se tehdejší komitét pro zřízení národního velkozávodu doplněný odborníky stal základem jakési hospodářské organisace národní.

V březnu t. r. „Naše Doba“ poukazovala k tomu, že potřebujeme jak organisace českého kapitálu tak organisace českých sil pracovních, vědeckých i agitačních, že ani nepěstujeme přesné vědy národohospodářské, ani nešíříme v lidu poznatky hospodářské, u jiných národů již zcela běžné. Naši Němci že předstihují nás v theorii i praxi; spolek pro dějiny Němců v Čechách že vydává cenné příspěvky k dějinám německého průmyslu v Čechách, spolek pro šíření užitečných vědomostí v německém lidu že vydal i pěkný spis o otázce dělnické atd., a jak je to s praktickou naší činností v průmyslu, obchodě, bankovnictví a dopravnictví, je zejména po vydání „Našich hospodářských nedostatků“ nejlépe známo.

I jiné listy — denníky pražské ovšem vyjímaje — začaly všímati si věci bedlivěji.

Povzbuzen těmito hlasy, vydavatel „Nár. hospodáře“, Dr. Šílený, učiniv marný pokus zjednati pro sjezd interes dopisy soukromými, vznesl návrh na výkonný výbor lidové strany moravské, k jehož podnětu ustavil se dne 17. srpna v Praze přípravný komitét národohospodářského sjezdu československého jakožto prvního kroku k založení trvalé organisace naší národohospodářské práce ve všech zemích koruny České.

Od té doby nebylo listu, v kterém by návrhy budoucí organisace hospodářské nebyly bývaly podrobeny úvahám co nejrozmanitějším. Nejpodrobnější a také nejradikálnější „slovo v čas“ pronesla v té příčině „Osvěta“. Pisatel vytýká, že sjezd postaven pod patronát jedné strany politické, uka-

Digitized by Google

zuje, že výstava jubilejní přes to, že manifestovala v plné míře mohutný rozkvět našeho průmyslu, zůstala bez valného vlivu na náš život hospodářský, a že dosah národopisné výstavy bude v tom směru patrně daleko ještě menší; nedovídáme se z ní ani, jaký význam má živel český v jednotlivých odvětvích hospodářství čili kolik jest v kterém odvětví podnikatelů a dělníků českých a kolik německých. Bylo ovšem v první řadě povinností českých komor obchodních a české zemědělské rady, tímto a jiným theoretickým způsobem působiti k našemu sebepoznání hospodářskému, ale korporace tyto českonárodních povinností svých dosud naprosto zanedbávaly. Obce a okresy mohou přímo prakticky působiti pro naše povznesení hospodářské tím, že majíce levný úvěr mohou snadněji zřizovati závody průmyslové — krok také ve směru hospodářského kolektivismu velmi důležitý. (My ovšem, vědouce, že obce a okresy naše z pravidla daleko nejsou korporacemi ideálními a že by podniky těchto territoriálních sborů dopadaly dle známých zkušeností hůře než jiné společenské, připouštěli bychom možnost obecních a okresních závodů jen pro jisté druhy průmyslu — pivovarství, cukrovarství, plynárny, závody pro výrobu a přenechávání mechanické síly a pod. — a pro podniky peněžní a dopravní). Vylíčiv pak úplně na základě „Našich hospodářských nedostatků“*) naši zbědovanost hospodářskou žádá pisatel, aby na základě důkladné národní statistiky hospodářské sehnaly se dostatečné kapitály k výrobě zboží námi dosud nedostatečně produkovaného, jemuž by se pojistil odbyt agitací u spotřebitelstva našeho.

I staročeský „Hlas Národa“ těžce nesa zjevný nedostatek podnikavosti v řadách našinců, spatřuje tresť myšlenek národem se vlnících v tom, vzpružiti výrobní a obchodní podnikavost u jednotlivců a pomocí spolčení otvírati i kvalitativně dále zdokonalené domácí výrobě nové zdroje odbytu na venek a „především jej zabezpečovati doma cíle vědomou ochotou odběratelskou“ (dne 25. srpna; opis hesla „svůj k svému“, prováděného i s obětmi konsumentů!). I úkol budoucího spolku národohospodářského, k němuž sjezd má dáti podnět, představuje si výhradně praktický; všechna jeho činnost má býti toliko prostředkem k praktickému hospodářskému vzmáhání českého národa, poučování a povzbuzování spolkem má zahrnovati nejen všeobecné návody, ale i „veliký způsob informací pro konkretní obchodní účely jednotlivců“, má díti se „za účelem vyvolávání, udržování a zdokonalování zdravých forem hospodářské a sociální svépomoci v národě českém“. (28. srpna.)

„Naše Doba“ rovněž se vyslovila pro organisování praktické práce národohospodářské, upozorňujíc na obrovskou spotřební sílu, jakou svým množstvím representujeme, na důležitost dobýti vlastní trh domácí našemu průmyslu a obchodu a vypěstovati tento průmysl a obchod, kde ho nemáme, i jakousi národní přirážkou — opět jiný výraz pro to, co Hlas Národa nazývá „cíle vědomou ochotou odběratelskou“.

Rozumí se, že německé listy bedlivě stopovaly celý ruch sjezdový a organisační, hrozíce repressaliemi a upozorňujíce na kapitálovou slabost naši a na dosavadní svou průmyslovou a obchodní převahu, výsledek prý o dlouholeté německé obchodní práce, důmyslu a routiny, již tak snadno

*) Pan pisatel článku necitoval spis, jehož v tak značné míře užil. Za to však v různé jiné spisy, jichž — neužil. R.

Digitized by Google

lze si osvojiti; provádění hesla „svůj k svému“ neškodilo by prý ani tak Němcům, jako nám samým.

Patrno, kam dle všech českých hlasů svorně směřovalo hnutí návrhem na svolání národohospodářského sjezdu českého vzbuzené: k hospodářské práci emancipační, organisování českého konsumu, českého obchodu a průmyslu, ku znenáhlému vypěstování českého podnikatelstva tam, kde jako kupující i jako prodávači (obilní obchod atd.) jsme odkázáni na cizince. O nějaké theoretické úkoly budoucího spolku ani dle Hlasu Národa nemůže běžeti; pro to máme jiné instituce.

Úplný obrat přinesla teprv poslední schůze přípravného komitétu sjezdového a připravoval jej článek, dne 12. t. m. v „Nár. Listech“ uveřejněný, vrcholící v požadavku, aby sjezdem dal se „vznik stálému orgánu, jehož úkolem bude rekrutovati ze všech vrstev české inteligence horlivé pracovníky, kteří by v úsilovném pracném studiu věcí národohospodářských spatřovali svou čest a milou zálibu, kteří by, davše výhost povrchnostem, žízeň svou po hospodářském zvelebení národa ukájeli vlastní železnou pílí k rozšíření a prohloubení svých vědomostí národohospodářských“. Nabudeme prý tak ohniska k soustavnému stupňování národohospodářského vědění našeho, z poznaných pravd budou se v lidu našem probouzeti a šlechtiti ctnosti hospodářské, zároveň co činnost popisná zjedná nám časem přehlednou znalost skutečných poměrů našich a možnost zaujmouti správné stanovisko ke každé konkretní otázce denní k obraně hospodářských potřeb lidu našeho.

V tom smyslu dopadly i návrhy přípravného komitétu sjezdového. Účelem sjezdu má býti založení „české společnosti národohospodářské“ — mimo čestné členy — s nejmenším příspěvkem ročních 10 zl. pro členy činné, k šíření národohospodářských vědomostí, poznávání hospodářských poměrů lidu a všeliké jiné poučovací a povzbuzovací činnosti k povznesení českého národa po stránce hospodářské. Věcné jednání sjezdu má se obmeziti vůbec jen na řádné odůvodnění žádoucnosti a prospěšnosti, aby společnost s tímto oborem působnosti co nejdříve v život vstoupila. Sjezd má se konati dne 13. října.

Použijeme-li článku v Nár. Listech k výkladu usnesení komitétu přípravného, nebude výsledkem sjezdu leč zřízení jakési druhé „Jednoty pro pěstování literatury věd právních a státních“, za příkladem té, kterou nám v Praze právě tyto dni bez hluku zakládá pro Němce několik pražských advokátů. „Česká společnost národohospodářská“ má býti dle toho střediskem několika zámožných theoretiků (a několika opět zámožných praktiků jako členů přispívajících atd.) pro „úsilovné pracné studium věcí národohospodářských“.

Nuže otázky: kolik jest těch theoretických pracovníků národohospodářských, kteří by mohli býti vskutku „činnými“ členy spolku? kolik bude těch nových dobrovolníků, kteří by mimo úmornou práci vědeckou a deskriptivní mohli platiti ještě vysoký příspěvek 10 zl., daň to na vlastní újezdní práci? Může opravdu jíti o „všechny vrstvy“ české inteligence?

Nový orgán nebude prý takto konkurovati se žádným již jsoucím, jda za theoretickým studiem národohospodářským. Což však universita? což česká akademie? což obchodní komory, což česká zemědělská rada, které mají tolik českého, odborně vzdělaného úřednictva, že by se od nich právem mohla očekávati co rok nějaká práce vědecká nebo popisní? „Osvěta“ trpce

Digitized by Google

si právě na dosavadní nevšímavost těchto korporací stěžuje a jim mezi řádky přímé zabraňování veškeré vědecké a popularisační práce úřednictva vytýká.

A dále: „z poznaných pravd budou se v lidu našem probouzeti a šlechtiti ctnosti hospodářské“ — bude tomu skutečně tak? Budeme podnikavější, nebudeme ukládati svých kapitálů do spořitelen, nebudeme dávati svých synů na zbytečná studia, můžeme-li jim zanechati dobré hospodářství, řemeslo anebo obchod, ani nebudeme vdávati svých dcer za úředníčky nebo lajtnantky, aby jejich věna vyňatá z plodného zužitkování ve vlastním podniku množila přebytečné zásoby záložen, ani nebudeme nechávati těžení svých nerostů, zužitkování svých vodních sil, zakládání továren, stavbu dopravních prostředků na pospas svým krajanům druhé a třetí národnosti — když budeme míti „prohloubené“ vědomosti národohospodářské, ku př. o berní reformě, valutní otázce, nemocenském pojišťování atd.?

Kdybychom byli pro české rodiče v uzavřeném území založili spolek, který by jim ročně posýlal několik brožur nebo konal několik přednášek o povinnostech k mateřskému jazyku a národnosti, málo bychom jim byli posloužili; museli jsme skrze Matici školskou „dobrovolnou ochotou“ přispěvatelskou pro ně zakládati skutečné školy. Tak je to i s Národními Jednotami pošumavskou a severočeskou, tak je i s veškerou prací politickou: vzdělávati a uvědomovati — ano, ale také poskytnouti příležitosti, aby tohoto uvědomění mohlo, po případě i musilo býti užito.

Přednášeti ročně sty a sty obětavých dobrovolníků o potřebě pilnosti a spořivosti, o příkladu, jaký nám v tom poskytují Němci a židé, prostředkovati spojení mezi odběratelí-Čechy a vyrábiteli-Čechy a mezi podnikateli a kapitalisty, stopovati domácí spotřebu zboží nebo vyhlídky na cizí odbyt a organisovati pak pro výrobu a obchod družstva domácí, jako to v malém kdysi činil Vývozní spolek s družstvy exportními, a tisíce úkolů drobné práce hospodářské, třeba její nositelé neměli vesměs hlubšího vzdělání ekonomického — toho je nám potřebí, o vědecké vzdělání se starati nechme korporace nahoře uvedené, dohánějíce je pouze ke konání jich povinností přirozených nebo převzatých. „Všeliká tisková a přednášková činnost nového spolku může míti pouze význam prostředku k domáhání se vlastního účelu spolkového, jenž jedině může a dle intencí navrhovatelů, tuším, také má býti jedině praktický. Zde spočívá těžiště věci a bude dobře nekaliti správný názor pomýšlením na nějakou působnost vědeckou, dokonce pak theoretickou“ (Hlas Národa, 28. srpna).

Odpovídá tomuto přání nejkonservativnějšího českého listu usnesení komitétu o budoucích účelech společnosti s nejméně desítizlatovými příspěvky členskými s komentářem Národních Listů? Zajisté nikoli.

Myšlenka národohospodářské naší organisace dostala se posledními událostmi na scestí, aniž původcové její jakkoliv tomu se opřeli. Bude-li zřízena „Česká společnost národohospodářská“ dle projektů nynějších, nebude ovšem škoditi; ale také neprospěje, ani vědecké práci národohospodářské ne. Avšak nezbytná již myšlenka české organisace hospodářské půjde přes novou „ekonomickou společnost českou“ a bude si hledati — a také nalezne — pěstitelů vnímavějších.

Digitized by Google

Těžká kniha.

Napsal F. X. Šalda. (Dokončení.)

III.

Problém revoluce či reformace je znova a zase týž středový osnovný kámen, totéž ústřední ideové těžiště knihy Masarykovy. Revolučnost je právě zase ten mravní a politický romantismus, táž nevědomost i nesvědomitá fantastika, týž dobrodružný, egoistní, povrchový a pohodlný diletantismus rozumový i mravní, proti němuž kniha Masarykova vychází do zásadného boje. Prof. Masaryk správně a přesně analysuje revolučnost po psychologické stránce jako egoismus, jako sobeckost fanatického snivce, zamilovaného chorobně a výlučně do svých illusí a vidin, jako chorobné a výlučné utkvění na vlastním já, odpoutaném od váží obecnosti, objektivnosti, společenskosti. Revolucionář opravdu je sobec, který nemá smyslu pro svět vnější a objektivný, pro společnost a hromadnost, která pracně a těžce generacemi a generacemi, věky a věky, pomalu těžkou bezejmennou prací namáhavě a volně dovinula se dnešního stadia svého rozvoje, jejž chce rázem, silou pouhé své nálady, ryzího svého temperamentu překonat a překotit. Je egoistní tak výlučně jako tvrdošijné, rozmarné dítě a je právě tak nevědomý, zásadně odpírající každému poučení dějin, které právě nejsou nic než pomalý, krušně a černě pomalý rozvoj prací, a zase rozvoj prací zákonem, řádem; je naprosto odtržený od každého pochopení a vystižení rozumového a logického, jen do sebe obrácený a v sebe uzavřený. Nemá poznání času, jeho významu, jeho nutnosti v každém trvalém díle; nechápe, že každé dílo, má-li déle stát a déle trvat, nemá-li tak rychle zaniknout jako vzniklo, potřebuje nutně vedle člověka za dělníka a tvůrce — i čas, t. j. dlouhou pomalou práci generací a věků. Revolucionář je právě romantický dobrodruh a to znamená právě: snivec, člověk pohodlný a lenivý, který, jak vytýká prof. Masaryk, štítí se krušné, pomalé a neustálé práce a věří v zázračné, okamžikové úspěchy a převraty. A tím tedy revolučnost, anylysuje prof. Masaryk sociologicky, je romantická fantastika, falešný a škodlivý přežitek minulých individualistních a aristokratických útvarů společenských, který odpírá zásadně a pojmově politice opravdu lidové, moderní, pokrokové, který zásadně a pojmově pokrok, opravdový pokrok prací a rozvojem kazí a zastavuje. Věřit v revoluci znamená dnes nevěřit ve vědu a zavrhovat ji úplně a naprosto, poněvadž věda právě nás poučuje v tomto pomalém a krušném rozvoji, o jeho zákonné nutnosti; věda pojmově a základně odmítá subjektivný mysticismus, sobeckou, illusivnou fantastiku, pobouřenou a tvrdošijnou citlivost; věda právě učí nás pozorovat objektivný daný svět, vidět jej v celé nekonečné šíři a složitosti odstínů a přechodů, v celé volné, pomalé, nekonečně podrobné a nekonečně jemné a zdlouhavé škále rozvojové; věda právě ukazuje na to nutné působení času, o němž jsem výše mluvil... a tak právě člověk vědecky myslící nemůže býti revolucionářem jako nemůže býti revolucionářem, převratníkem nikdo, kdo neuzavřel se do sebe, kdo nesložil se a neoddal se své utkvělé illusi, nikdo, pro něhož existuje

Digitized by Google

ještě vedle já i ty, bližní, objektivný svět — kdo slovem ještě má oči, aby viděl, kdo ještě . . . pozoruje a není slep.

„Člověk moderně vzdělaný poznává, že společnost se vyvíjí krokem, ne skokem, a proto stojí ve všech oborech, tedy i v politice, o stálou práci reformační. Je tedy proti všeliké revoluci, proti revoluci z dola i s hora. Revoluční taktika je taktika zastaralá, je šosáctvím. Realistické a konkretní pojímání společnosti a státu vylučuje politický romantism; realism a revoluce (násilná) jsou naprosté protivy. Kdo věří v revoluci, nebéře života do opravdy. Vím, že revoluce je dnes přežitkem starého regimu — politika demokratická a lidová revoluce nepřipouští. Svět stál a stojí na práci, ne na náladě, svět udržuje se jen prací a to prací drobnou, prací stálou. Ani v geologii katastrof není a nebylo, co se dříve mělo za ojedinělé, úryvkovité katastrofy, poznáváme teď za výsledek nesčetných vlivů malých a menších. Tak i ve společnosti a historii převraty veliké, bijící do očí lidí nepozorujících a nepochopujících, jsou jen sumací a výsledkem stálých vlivů a malých příčin. Dnes poznáváme, že zejména revoluce posledního století byly výsledkem a pokračováním předchozího pochybeného vývoje, poznáváme, že revoluce je symptomem a další příčinou nezdravoty a proto voláme po práci a opět po práci soustavné, promyšlené, stálé, vytrvalé. Politika lidová je stálou a nepřetržitou reformací — politika lidová je nadšením pro práci a práci." (XLIX a L.)

Slovem: žádný, kdo poznal vědu, kdo postihnul jen sám základ a smysl její, nemůže býti revolucionářem, neboť věda právě je odpůrcem egoistního illusionismu, sobecké fantastiky, ona právě je práce, pozorování, rozum... a kdo pochopil ta slova, popřel tím již a překonal naprosto a neodvolatelně fantastický egoismus, romantickou dobrodružnost a lenošnost revoluce. A tak také ta mládež, která se často a ráda zaklíná hesly filosofie evoluční, vývojové — nemůže, béře-li věc vážně a neohání-li se slovy těmi jen z mody a koketnosti, jen planě a právě slovně — nemůže, uvědomila-li si jich smysl, vyslovovat jedním dechem vedle toho slovo: revoluce. Jsou to protivy naprosté a nesjednatelné.

A tak tedy: revolučnost je ve světě politickém právě to, co nedovzdělanost, polovzdělanost, nevzdělanost — slovem eklektismus a diletantismus — jeho roztékaná neuvědomělost a povrchová nehotovost — ve světě rozumovém a mravním. Obojí jsou totéž a mají jeden a týž kořen: nehotovost a necelost rozumovou a duševní. A tak tedy zcela důsledně a logickou nutností prof. Masaryk, který bojuje právem proti eklektismu a diletantismu rozumovému a mravnímu, útočí na revolučnost politickou a násilnou... neboť ta revolučnost politická není nic než „chauvinism nepráce a nevzdělanosti", není nic než diletantismus, nedovzdělanost politická — a ovšem nehotovost a povrchnost lidská.

V tom je právě veliký a hluboký dosah přítomné knihy Masarykovy.

Jedná se o to, má-li zůstat v našem národním životě při staré chorobě, jako bylo posud, či má-li nastat snaha o obrat a nápravu, o nový, zdravý, skutečný a opravdový rozvoj — reformu. Běží o to, má-li i v Čechách — jako všude u každého vzdělaného národa na celém světě — politika býti dílem vzdělání, poznání, pozorování, slovem vědy — dlouhé, odborné, trpělivé a těžké práce — pevnou a určitou funkcí sociálnou, vymezeným polem sociální práce — či má-li zůstati, čím je posud: dílem náhody, pařeništěm fantastiky a lenošné zvrhlosti, rejdištěm dobrodruhů a diletantů. To je také jeden z vážných důsledků knihy Masarykovy, specielněji užitý základní a ústřední její problém. Všude, na celém světě, politika, jak právě se stávala demokratickou, t. j. opravdu lidovou, pokrokovou, reformní, vývojovou, přecházela z dobrodružné pikantnosti a obratnosti, ze salonního sportu a krasořečnické tlachavosti — v oblast vědy a práce. Právě jak přestávala být frázovitou žvatla-

Digitized by Google

vostí, deklamačním turnajem a revolučním pósovitým panáčkováním — právě tak stávala se prací, životem, vědou, vzdělánim — ne odborným, malicherným, hračkovitým sportem — ale prací objímající celou společnost — přestala býti, přesně mluveno, „politikou“ (v starém smysle slova = obratnosti, lsti, chytráctví, záludnosti, podvodu a znásilnění) a stala se filosofií dějin a společnosti, národním hospodářstvím, psychologií ethnickou a lidovou, statistikou, demografií, sociologií, slovem — poznáním a výchovou lidovou. Byla-li stará politika dobrodružstvím, sportem, aventurou, náladou, vtipem a náhodou, je nová prací a vědou. A o nic menšího tedy neběží v knize Masarykově než právě o to, chceme-li zůstati i my v zastaralém zpátečnickém nazírání světovém, společenském, politickém, či chceme-li je překonat vývojem, reformou, prací rozumovou, vědomou, cílovou, volní.

U nás je situace v tom směru, nelze si toho zapírat, právě žalostná. Lidé, kteří mají na starosti vedení a výchovu obecnosti, jsou nezpůsobilí samozvanci bez opravdového nadání i vzdělání, jehož nade všecko a více než kde jinde je třeba v tomto poli, jež je tu i složitější i obtížnější než kdekoli jinde. Naše noviňářstvo, naše publicistika je hluboko pod novinářstvem a publicistikou jiných národů, nerozumí a nedostačuje naprosto svým úkolům. Malichernost, neznalost, zaslepenost a nepráce jich je možna právě jen tou politickou a celou národní krisí, kterou prožíváme, tou lenošnou, hazardní a pustou disposicí myslí, jaká se dostavuje v naladění buď revoluce nebo resignace. (Oba pojmy jsou sobě velmi blízky, bližší než se komu zdá na prvý pohled; oba jsou mravní a rozumová hazardnost, koketnost a hravost, duševní „va banque“.) Jinde všude novinářství a publicistika je pevnou sociální funkcí, je určitým úkojem sociální potřeby, určitou, utříděnou, soustavnou prací — je to vychovatelna obecnosti a hromadnosti — u nás nic z toho; naše novinářstvo a naše publicistika zatemňuje jen obecenstvo, strojí nejbyzantinštější logiku, logiku à part „českou a národní“ — logiku, která je právě rubem logiky obecné, světové, všude platné — mate, klame, podezřívá a hanobí nepohodlné jedince — ale nic nepracuje k společenskému, mravnímu, politickému vzdělání obecnosti. Ano, celý raison d'être této nezdravé a škodné žurnalistiky je právě naše krise, právě náš diletantismus mravní a rozumový, choroba ducha i srdce. A tato žurnalistika to dobře ví a znamenitě udržuje a množí tuto disposici, která je nutná jí k životu. Tato žurnalistika hlásá právě diletantismus a revolučnost v politice a veřejném životě, tato žurnalistika je systematicky pěstuje, tato žurnalistika tupí a hanobí každou odbornou, těžkou, vývojovou, reformní práci ve jménu... té „národnosti“ a té „českosti“ a té „samosvojnosti“ atd. Jaký byzantinismus, jaký diletantismus a jaká zvrhlá revolučnost je v celé té žurnalistice! Ta žurnalistika, která pobíjela vědeckou práci a pravdu, práci odbornou, trpělivou a vývojovou ve sporech rukopisných, ve sporu Králově o Jungmanna, ve sporu o Hálka a j. nevědomostí a vlasteneckými zaříkadly, ta žurnalistika je úpadek a diletantismus sám, je sám byzantinismus a sama revolučnost — a ta žurnalistika zná se i k tomu zcela naivně, volajíc proti odborníkům a hlásajíc v politice nevědomost, nepráci, nevzdělanost (rozuměj v českém a národním slovníku: to jisté „nadšení“ a tu jistou „karakternost“)... Ano, taková je ta národní a slovanská logika à part, tak až byzantinsky logická,

Digitized by Google

že člověk vzdělaný, vědecký (t. j. pracující odborně) je již tím národně podezřelý a národně nezpůsobilý, a nevzdělanec a nepracující již tím národním karakterem! Jaký diletantismus, jemuž horšího neměla ani latinská ani byzantinská dekadence!

Proto vším právem prof. Masaryk volá proti revolučnosti — jež je naprostým popřením vědy, práce, vývoje, lidovosti a reformnosti — jež je jen politickým zpátečnictvím, přežitkem aristokratického a individualistního XVIII věku — slovem: diletantismem a nevzděláním politickým, chorobou hromadné národní rozumovosti a citovosti. Proto volá stále a znova po vzdělání politickém a t. j. po práci stálé, vědecké, literární, kulturní, odborné, po vývoji neustálou a neustávající prací, po nekrvavé duchové revoluci života, mravů, názorů mravních a světových.

„Řekl jsem také a opakuji: revoluce, revoluce násilná je šosáctví. Revoluční taktika je nemoderní, zastaralá, zpátečnická, tak jak jiné názory a počínání doby starší je zastaralé . . . Politická revoluce byla aristokratický sport, dělali ji vždy velicí páni, z dlouhé chvíle se bili jako z dlouhé chvíle pili a milkovali — nerozumné a nevzdělané masy lidu jim robotily, dávaly jim své dcery a ženy a stavěly jim i barikády, jatky . . . Dnes však chceme žíti, a proto ten, komu život má vážný a důležitý obsah, ten nedá se za nic pro nic učinit neškodným. Nám dnes, jak Ibsen hlásá, běží o zrevolucionování duchů, to je smysl všeho moderního hnutí filosofického, literárního, uměleckého a tudíž konec konců v politiky skutečně moderní a pokrokové“ (57).

Kde v tom všem už Havlíček byl, a my dnes po půlstoleté zkušenosti měli bychom si libovat v staré a zastaralé romantice? Žel, že právě ta strana, která se hlásívá k Havlíčkovi, tak se zvrhla, a že pod jejím mrtvým zastaralým vedením dospívající generace je bez věcného, čestného, moderního vzdělání politického. Naše svobodomyslné orgány staly se namnoze pelechy zpátečnické fantastiky, pod jejímiž prapory politická, sociální a kulturní svoboda trpí (70).

. . . „tvrdím jen, že primum necessarium je vzdělání a mravnost“ (97).

Důsledně také s tímto vývojovým a vědeckým nazíráním obrací se prof. Masaryk proti přeceňování státu, jehož se právě dopouštějí zcela přirozeně nejspíše revolučně (i resignovaně) naladění duchové. Jako moderní sociolog-vědec bojuje prof. Masaryk proti metafysicko-revoluční illusi o všemohoucnosti státní a krásně ukazuje, jaká pohodlná illuse je to, domnívat se, že k našemu štěstí je třeba jen „českého státu“ — toho právnicky scholastického pojmu personae moralis seu mysticae. Prof. Masaryk napovídá, jak dnes již v moderním proudění a vlnobytí duchovém — ten těžký, středověký — scholastický krunýř státu těžce se nese — jak i velicí a silní národové mnoho sil spotřebují a zužijí na licho jen tím, že krunýř ten nésti musí — jak dnešní kultura pozvolna již opouští a stranou nechává ten stát, který byl kdysi předním a hlavním činitelem a prostředníkem kulturním, jak proudění namnoze již jiné, pohodlnější a účinnější cesty si našlo, jak dnes obchází se jím již do značné míry ten starý ctihodný institut . . . a jak snad i dříve či později nadejde doba, kdy stát těžkopádností svou ani již nebude moci plniti toho poslání kulturního, kdy moderní rozvoj duchový — revoluce mravů a názorů — půjde mimo něj, přes něj a tím proti němu, jak snad jednou, dříve či později, bude stát cize trčeti do moderního vlnobití a života jako stará předhistorická stavba, dávno opuštěná a nezpůsobilá k obývání, jako archaeologická a historická zvláštnost, jako stará, opuštěná, těžká, železná pevn t — stavba, z níž dávno život vystěhoval se do lehkých moderních dom a vil . . . Dnes každým způsobem cítí již živě moderní člověk v mnohých p - padech kulturní nedostatečnost, nepříhodnost, nepohyblivost státu a c í

Digitized by Google

vedle něho stejně vysoko, ne-li výše, jiné kulturní činitele. Není v tom něco tragicky ironického, že my dnes na sklonu XIX věku tak houževnatě a scholasticky bojujeme o tuto instituci, kterou někteří moderní myslitelé, politikové a sociologové počínají z části cítiti jako uzrávající již a tížící přežitek jiného staršího útvaru sociálně kulturního? Než buď jak buď, každým způsobem je plně správný názor prof. Masaryka, že stát většinou pojímáme absolutně a byzantinsky a že naše státoprávní úsilí nemá a nemůže míti významu a účelu v sobě samu, že je to slovem zase materialistická modloslužba hmoty a pohodlí, myslíme-li, že rozvoj náš a zdar náš je zabezpečen feudálně-absolutistickou institucí historickou.

„Dnes sociologie, státověda a konečně i politika sama na význam státu se dívá docela jinak, nežli se dívala za dob absolutistických. Stručně řečeno — nám moderně myslícím je jedním z kulturních činitelů společenských a nikoli nejvyšším; proto člověk moderně, a v tomto případě správně myslící nevidí ve státu fetišu, nevidí v něm zosobněné všemohoucnosti. Moderní člověk vidí v náboženství, vzdělání, v umění, literatuře, průmyslu, vidí slovem v celé organisaci národa hybatele pokroku a regulátory národního osudu a proto se nemůže rozehřát ani pro stát, pouze jednoho činitele, ani proti němu tak, jak toho schopni jsou ti, kdo po starém a zastaralém způsobu sobě ten spletitý organism společenský nedovedou analysovat a určitěji a učlánkovaně představit (96).

Nepodceňuji státu a jeho moci, avšak stojím podle svého přesvědčení především o politiku vnitřní“ (l. c.).

Nevěřím ve všemohoucnost státní, a tudíž nevěřím ani ve všemohoucnost státu českého. Měli jsme stát svůj a ztratili jsme ho, protože jsme se zpronevěřili pravdě a svobodě, stát neudrží nás a nespasí, my udržeti bychom musili jej. V pouhém státním právu spása naše není.“ (97).

„... moc a násilí ztrácí i v zahraniční politice své žezlo a vliv mají literatura a vzdělanost, obchod atd. a vliv větší a pronikavější než jej mívalo cizí vojsko a než jej míti může vláda ta nebo ona“ (LXI).

„Ne mnoho státu, tudíž ne mnoho politiky, je heslo politiky moderní, politiky pokrokové, politiky světové“ (LXII).

Jak viděti, je v Masarykově systému společenském a politickém věda ústředním a základním ponětím, jedním ze sloupů, na nich spočívá stavba. A tož, kdo řekl věda, řekl: skutečnost, práce, trpělivá, těžká, stálá a stálá práce a to právě je: vývoj, úsilovný, vědomý a chtěný vývoj, stále pokračující, nikdy neukončený, hybný jako dech života, neustálá reforma slovem. Jeden den učí den druhý, život stále a znovu ze sebe se vykupuje a očisťuje — ten ethický smysl zahrnut je v tomto slově: věda, vzdělání, na něž takový důraz klade stále a stále prof. Masaryk.

Vedle vědy je však v díle Masarykově druhá základní idea, osnovný kámen celé stavby: humanita, lidství, člověctví. Ta slova také všude stále se vrací a doplňují se slovy hořejšími. Oba tyto pojmy v soustavě Masarykově úzce a důvěrně spolu souvisí, jedenkaždý vykládá a doplňuje druhý, není neshody a rozporu mezi nimi.

Věda a lidství ustavují právě myšlenkovou stavbu Masarykovu, jeho názor světový, a v poměru, v nějž oba ty pojmy prof. Masaryk postavil, leží právě myšlenková původnost a hodnotnost jeho knihy v dnešním filosofickém a kulturním proudění evropském.

Humanita prof. Masaryka je učení Kristovo: milovati budeš bližního svého jako sebe samého. To je jemu také odkaz a smysl našich dějin, hybná páka našeho probuzení. Humanita ta pak není pouze příkazem ethickým, ona je i praktickým, rozumovým, výhodným, jedině výhodným a rozumovým způsobem, jak žít, volně, dobře a plně žít jako národ.

Digitized by Google

Ethika prof. Masaryka, jak viděti, je tedy rodová, idealistická; prof. Masarykovi každé dobro musí býti dobrem obecným, rodovým; summa štěstí, cena a hodnota života všem lidem musí býti zvýšena; svět, celý svět musí býti ustrojen na základech práva a spravedlnosti.

Staví se tedy prof. Masaryk výslovně proti každé nauce, jež chce štěstí obmezovat na určitý, obmezený počet privilegovaných, proti všemu individualismu a aristokratismu.

„Odmítám anarchism ve všech filosofických formách, ať se tedy podává jako nadčlověctví, nebo umělecký a filosofický aristokratism, bohemství, titanism atd." (XLVI.)

Proto důsledně chce emancipaci ženy, proto politiku chce socialisovati, učiniti lidovou, lid vrátiti sobě; proto národnost, pokud by byla pojímána záporně (boj proti jiným, nenávist jiných) nízko cení a nahrazuje ji humanitou, lidstvím, člověctvím; proto důsledně pojem národnosti konkretisuje; proto jemu národ není abstraktní fantom, právnická osoba, nýbrž plnost života: já, ty, on ..

Prof. Masaryk humanismus, řekl jsem, podpírá vědou, rozumem a zde je právě origininelní bod soustavy jeho, kterým odlišuje se tak velice výrazně ve velikém duchovém proudění evropském, reakčním zvaném, v tomto tzv. novoidealistickém směru.

Velikou většinou totiž tito tvz. novoidealisté a reakcionáři jsou kvietistickými mystiky, t. j. v rozumu, v činnosti, v práci a vývoji samém vidí obyčejně počátek zla, nevěří ve vývoj a reformu, nevěří vůbec v činnost a hyb; v nich samých již je jim skryt pramen zla. Opovrhují vědou, poznáním, rozumem, vzděláním, nejsou právě racionalisty, nýbrž mystiky; hlásají dobro, ale dobro to je, zdá se mi, ryze trpné; kážou naprosté odříkání se, obětování se, setření svého já, zničení celého činného a bojovného jádra individuelního, pokoření se a utonutí v hromadnosti. Mně zdá se, že toto křídlo novoidealistické, které se leckdy dovolává (myslím v celku, nesprávně) i Tolstého i Dostojevského, je jen zvláštní odrudou pessimismu, který vede konec konců k úplnému vyhlazení vůle a karakteru a končí nirvânou. Mně zdá se také, že takováto morálka je velmi blízka právě tomu rozkošnickému diletantismu, je právě takovým beztvarým diletantismem hnaným do posledních důsledků — z mnohotvarosti diletantismu vede, tuším, přímo cesta v beztvarost nirvânismu — a zdá se mi také, že právě tento passivný a odříkavý kollektivismus je konec konců velmi egoistický, že je to ethika přemožených, kteří touží po klidu a dřímotě, kteří, slovem, z nutnosti činí ctnost ...

Buď jak buď, ethika prof. Masaryka liší se naprosto, úplně a zásadně od tohoto křídla novoidealistické reakce. Prof. Masaryk není mystikem, je racionalista. Jemu věda, rozum, skutečnost, vývoj, reforma nejsou pramenem zla a utrpení, naopak prostředky a cesty dobra a spásy; on věří v rozum, vědu, reformu a tož právě v hyb, činnost, práci. Ideál jeho není resignace, klid, pokoření se, utonutí v lživé beztvarosti a bezživotnosti — naopak: ethika prof. Masaryka je ethika zapálené, vroucí, stálé činnosti, stálé práce, stálého zápasu, stálé kristalisace, stálého a stupňovaného, množeného života a tož života lepšího, věčnějšího, duchovějšího.

Nic nebylo by falešnějšího, než vykládati humanismus prof. Masaryka jako passivitu, nečinný klid, pouhé snění a rozjímavou meditaci, subtilní destilaci přejemných distinkcí — slovem: mravní vrtošivost

Digitized by Google

a úzkostlivost. Ne: „humanita není sentimentálnost“, praví významně sám prof. Masaryk, a já rozumím: humanita není mravní úzkostlivost, vrtošivost, bázlivá passivita a nerozhodnost — humanita je jen mravní opravdovost a vážná svědomitost.

A tak prof. Masaryk nijak nehlásá passivitu, nečinnost, resignaci mravní, naopak hlásá mravní opravdovost, plnost, hybnost, a je-li vám libo i zápasnost. Pokud život totiž za podklad svůj má hyb, „boj“ — potud Masaryk právě hyb ten, činnost tu, „boj“ ten doporučuje. Ne o ten „boj“ je spor, ale o způsob toho „boje“. Profesor Masaryk právě nízký, zastaralý, nemravný způsob toho „boje“, násilí naprosto a úplně zavrhuje a to právem: násilím kazí se rozvoj a pokrok, kazí se život lepší, opravdovější, hodnotnější, zmnoženější. Ano, žít chci sám — ale to neznamená: mařit a hubit život bližního. Žíti chceme i jako národ — ale to neznamená: nenávist a boj s národem druhým. Slovem: život, jemuž staré doby rozuměly po výtce negativně, jako projevu ve vnějšek, jako hmotnému a prostornému rozlití se, jako boji, útisku, vyhubení života cizího — život ten pojímá Masaryk kladně, plně a duchově t. j. právě moderně, správně, lidsky. To primitivní nazírání, že hodnota a cena věci leží jen v jejím objemu, jen v hmotné ploše, kterou objímá, a že tedy co nejvíce plochy jest třeba obejmouti, aby byl člověk hodnotný — to dětské barbarství je tu zplna překonáno. Plnost vnitřní, plnost kladná, plnost duchová — to je opravdu stupňovaný, zmnožený život. A ne život rozlitý po hmotě — ten právě je střídlý, ochuzený, bídný a krátkého trvání.

A tak tedy dobře rozuměno, systém Masarykův nehlásá passivnost a resignaci, naopak: hyb, činnost „boj“ — neboť ten „boj“ to právě je ta pomalá, stálá, vytrvalá, nekonečná práce, reforma, vývoj. Prof. Masaryk nepopírá života, on naopak množí jej, stupňuje; nepopírá hybnosti a činnosti — on ji jen očisťuje, zdokonaluje, svádí ve vyšší, čistší, hlubší dráhy, v nichž jinak může se rozvinout celá hodnota a podstata naše, celý náš kapitál duchový i fysický, než v ubohé a žalostné nějaké — rvačce pouliční.

Profesor Masaryk hlásá úsilí duchové a kulturní, práci, poněvadž ta je dnes sociální aequivalent toho někdejšího „boje“, jemuž kdysi rozuměli slovně a my dnes již jen obrazně a metaforicky. „Boj“ t. j. hybnost a činnost dnes jest a bude stále a více jí bude, než bylo toho „boje“ starého — ale bude stále kladnější, plnější, užitečnější a prospěšnější všem. Bude to slovem práce a ne boj, spravedlnost a ne násilí, dobro kladné a plné a ne záporné zlo. A tak tedy: násilí, všeho násilí naprosto a úplně se musíme vzdát. Násilí plodí násilí a překáží práci, pokroku, reformě. Ne revoluci (= násilí), ale reformu (= práci)!

„Násilí může plodit jen násilí. Násilníkům v Paříži nešlo o svobodu nic, sic by ji nebyly pochovali v césarismu — svoboda byla dobyta revolucí smýšlení, která se generacemi a generacemi připravovala. Podobně u nás násilí a revoluce zašlapala svobodu reformační. Svoboda jen svobodou se utužuje, ne železem a krví.“ (57.)

„Nikoliv! Humanitní ideál je buď praktický anebo ne — není-li, nestojí za nic Ethika a tudíž i politika musí se hodit pro nás lidi anebo se vůbec nehodí; já alespoň žádné taktiky pro anděle nevymýšlím a vymýšlet nechci. A proto tvrdím, že humanitní taktika všude a tudíž i v politice hodí se na nás lidi velmi dobře a tak, že jest i praktická, t. j. užitečná a výhodná.“ (60.)

Chceme žít a budeme žít svůj život a stále víc a více t. j. lepší, hodnotnější, duchovější život, ale nebudeme ničit, nená-

Digitized by Google

vidět život cizí, naopak: pochopíme, obejmeme, postihneme duchovým (vědeckým) poznáním a sympatií i jej a tak zmnožíme a vystupňujeme i život svůj. Toto duchové, rozumové myšlenkové objetí a vystižení nastupuje a nastoupilo již dnes na místo starého objetí hmotného a násilného, na místo hmotného, prostorného rozlití se. A tedy: ne „boj" hmotný, ale duchový, osvětný, t. j. přesně mluveno: zápas kladný, duchový, jenž stupňuje t. j. zušlechťuje život — ale ne boj, ne boj hmotný a nejméně již — bitky!

„Jen hrubý politický materialism dovede pojímat stát a společnost podle theorie násilí — násilí je víra v hmotu. Ale nový člověk věří v ducha a chce míti netoliko svobodu těla, ale i ducha. Především ducha — volný duch je všecek volný. A proto jen zpátečnictví politického a filosofického romantismu, vzniknuvšího v době absolutistické, revoluční a reakční nedovede náležitě pochopit a ocenit revoluční násilí moderní, nepochopuje námahy, velikosti a oběti tohoto boje duchovního, nepociťuje toto mučednictví duchů a ve své neuvědomělosti a nevzdělanosti cení jen to haraburdí rezavých mečů, trouchnivých cepů, vlajících praporů, hmotných a citelných odměn a trestů — — — slovem, hmotu a hmotu!" (70.)

„Nevěřte, že ta revoluce duchů není tak zajímavá, napínavá, tragická — naopak to drama života duchovního má zajímavější, napínavější, tragičtější peripetie nežli boje na bojištích . . ." (70.)

Napsal jsem, že ethická soustava prof. Masaryka nestírá, neobětuje nijak individuelní já, individuelní lidský rozum a lidskou vůli, naopak zušlechťuje ji a prohlubuje ji. Zde je po mém názoru zase jeden ze zkušebních kamenů soustavy Masarykovy, zase původní znak, který ji odlišuje v dnešním tzv. novoidealistickém nebo novokřesťanském proudění, které právě rádo individuum obětuje hromadnosti a obecnosti, které žádá si jeho setření, pokoření, splynutí a utonutí pod positivnou konservativnou obecností. Prof. Masaryk nevyslovuje se sice přímo o tomto (po mém názoru) důležitém bodu, ale z důsledků a předpokladů jeho soustavy můžeme si přece učiniti v tom směru dosti určité závěry. Uznávaje totiž vědu, rozvoj, práci, rozum a na druhé straně humanismus (učení Kristovo), uznává tím již individuum, individualnost jako oprávněného činitele společenského.

Rozumím tak totiž (a tuším dobře) Kristovu příkazu „milovati budeš bližního svého jako sebe samého": sebelásku, t. j. určitost, vědomí, životnost, prohloubenost svého já je tu přímo a nejprve přikázána a položena jako míra („jako") lásky mojí k bližnímu. Přikázání to nemělo by smyslu jinak, kdyby nebylo sebelásky. Sebeláska je tu oprávněnou silou duševní, bez ní nemohlo by býti a nemohlo by trvati individuum. Sebeláska, pokud je základem, středem, podmínkou života, je oprávněna; ona je právě předpokladem humanismu; a jak by se děl vývoj, reforma společnosti, než právě vývojem, reformou jedinců, prohlubováním a zušlechťováním individuí? Mluviti o vývoji, prohloubení, zmocněném, zušlechtěném životě společnosti a žádati pro tento život obětování, snížení, pokoření, utonutí, setření já individuálního — není to nesjednatelná skrytá kontradikce? Což neskládá se právě společnost z jedinců, není ta společnost: já, ty, on a nevychází počin a hyb společenský právě z toho matematického bodu jedince, vnitra, svědomí — středu a hořícího, zapáleného jádra individuálného?

Ano, tento individualismus je samou podmínkou a samým základem života. Individualismus ano — ale egoismus nikdy! Na rozdíl těchto dvou pojmů znova*) tu upozorňuju. Já, které by zůstalo obmezo

*) Rozhledy 1895 č. 7., str. 388.: „Proti tomuto stotožňování individualismu a sobectví je nutno, tuším, každému dekadentu nejprve se ohraditi se vším důrazem [e

Digitized by Google

na sebe, uzavřeno v sobě, propadá nutně smrti. Plamen chce hořet, duše chce se projevit a musí se projevit. V egoismu není života, egoismus je klid a smrt. Nemůže hořet plamen ve vzduchoprázdné prostoře, potřebuje okolí, ústředí, na ně se musí přenést, s nimi se musí sdělit a spojit, je musí zanítit.

Proto jeonotlivec, který chce žít stupňovaně, duchově prohloubeně, zmnoženě právě tímto životem, touhou po něm přirozeně a důsledně je veden k lásce bližního, k humanismu. Neboť čím hlouběji sebe nazírá, čím vniterněji, myšlenkověji, sestředěněji a opravdověji žije, tím a právě tím připodobuje se životu jiných, cítí se s ním jednotným, splývá s ním, objímá jej, stotožňuje se s ním.

Proto právě, tuším, nelze být po myšlence prof. Masaryka dobrým, humanním, lidským bez práce, bez rozumu, bez vědy, bez rozvoje a naopak věda, t. j. poznávání, pozorování, vývoj, práce, reforma sama k tomu přirozeně a důsledně vede.

Neběží o to tedy, opakuju znova: zničit já, seslabit je, setřít je — ne, právě naopak: v národě každém i našem, ve společnosti každé musíme právě ta jednotlivá já prohlubovat, zapálit v činnost, hyb, práci, zápasnost, probudit v nich život zmnožený a stupňovaný — a tím a právě tím probouzíme, živíme, sílíme společnost. Společnost není po správném názoru prof. Masaryka nic, než právě soubor těch jedinců. Neboť jedinec, čím zmnoženěji a stupňovaněji žije, tím i společenštěji, humanněji, obecněji, věcněji, duchověji žije, musí žít. Život individuálný s obecným, hromadným, společenským právě se tu stýká, splývá, stotožňuje, jeden pojem nelze si mysliti bez druhého, oba sebou navzájem jsou dány a podmíněny. Zde jedinec je právě živým, stále plynným, stále tekutým kapitálem národním, cifrou jeho summy, činitelem jeho součtu, hybným jeho koeficientem. Individui právě bezpodmínečně a nutně je třeba společenskosti, obecnosti, hromadnosti a čím vyšší, opravdovější, niternější individuum, tím větší ta touha úkoje, ta touha po užití a spotřebě v hromadnosti. Ne, aby hromadu ovládalo a pro sebe zužívalo, přemáhalo a dusilo v ní život — nýbrž naopak: aby v ní množilo a stupňovalo plamen, život, práci, rozvoj — aby se stotožnilo s ní a tak v ní žilo tou duchovou sympatií, tím rozumovým principem reformním a rozvojovým — proto potřebuje jedinec, individuum hromady, obecnosti, národnosti. Jedinec, duch, nitro, svědomí, žije-li opravdové a čím opravdověji žije, stýká se hned s obecností a hromadností: ta obecnost, hromadnost a tož humannost je sám život, zmnožený, čistší, duchovější — reforma, vývoj.

Dobro podle prof. Masaryka těsně se stýká a splývá s rozumem a vědou; prof. Masaryk není mystik, jemuž dobro začíná tam, kde končí rozum, skutečnost, pozorování a rozvoj a začíná temno, šero sen, obětování se a utonutí v beztvarosti. Život, činnost, hyb, práce neodpírá nijak pojmově dobru, duchovosti, mravnosti, naopak důsledně a přímo k nim vede.

Proto také prof. Masaryk nestírá a neobětuje nijak jedince, individuum; on jen toto individuum chce zušlechtit, prohloubit a tož

---

možno, že mnozí dekadenti byli sobci a jsou sobci, v umění rozkošničtí diletanti a eklektikové, kteří pěstují jen hmotnou stránku umění, ryze napínavou slohovou bravuru techniky. Ale pojmově a myšlenkově nijak s individualismem nesouvisí rozkošnický, bezcitný egoismus. Úpadek egoistní byl by skutečnou chorobou a skutečným mrzáctvím, nedostatkem mravního a duchového života vůbec." (K otázce dekadence.)

Digitized by Google

tím již rozšířit a povýšit humannostní a altruismem v obecnost, lidovost, rozvojovost, pokrokovost. Slovem: individualismus sám sebou přechází v humannost, altruismus, opravdový duchový život. Individuum právě sílí a roste, rozvíjí se a prohlubuje ve všech svých vlohách a schopnostech, jak pracuje na obecnosti t. j. jak humanně a duchově žije. Humannost nestírá osobní jádro, lidské já, ona je naopak rozvíjí, stupňuje, množí — právě tak jako rozum, věda, práce, rozvoj nehubí nijak, neodporují nijak mravnosti, citovosti, duchovosti — naopak, dobře a správně pojaty, jen je stupňují a množí.

Proto prof. Masaryk důsledně uznává sebelásku za oprávněnu jako sám základ a kořen života (ve vyloženém smyslu slov Kristových: miluj bližního svého jako sebe samého), jako předpoklad humanismu (lásky k bližnímu: miluj bližního svého . . .). Proto v případě, kdyby šlo o samo bytí a nebytí naše (ale jen v tom nejkrajnějším případě), tedy o vyplenění a zničení nás hrubou fysickou mocí, dovoluje obranu, ale jen obranu, (ne útok!) i hmotnou (ale jen tehdy, nestačí-li duchová!)

„Humanitní ideál po mém soudu dovoluje, abychom se železem bránili; ale jen bránili!" (55.)

Proto také reforma prof. Masaryka začíná u jedince a k jedinci se obrací: je to slovem předem reforma vnitra, svědomí, ducha, kultury, názorů, mravů — reforma institucí vnějších, právně-společenských atd. bude jen přirozeným, tichým, samozřejmým důsledkem této reformy vnitřní, reformy svědomí. Proto také odvrací se od všech abstraktních konstrukcí dialektiky právnické a obrací se k jedinci, k bližnímu, ku každému určitému já a ty; proto volá: nestarejte se, kdo chcete reformovat, nic o vnější prázdné, obřadné korporativní politikaření a vlastenčení, obraťte se předem k sobě a u sebe začněte: vypracujte, vychovejte, vzdělejte se těžkou tvrdou kázní na lidi, skutečné, lepší, duchovější, plnější lidi. Tím právě a samo sebou již jste řešili svůj úkol hromadný, sociální, politický, národní; tím již jste rozmnožili duchový národní kapitál a budete ho množit a stupňovat stále víc a víc, poněvadž dobro, práce, hodnota, pravda jednou pojatá a zrozená nemůže již zahynout, žije již, podrobuje si a prolíná jiné, neboť ve světě ducha právě jako ve světě hmoty (a daleko více ještě ve světě ducha) všecko je hodnotné, všecko spolu souvisí a navzájem je podmíněno . . .

„U nás národnost stala se pojmem čistě abstraktním, scholastickým, tak abstraktním, že se v něm nehledá určitého obsahu; „dobrý Čech", „vlastenec" a t. p. stali se entitami, nepomýslí se, že „pouze Čech" je fikce, protože každý Čech eo ipso je také otcem, dítětem, přítelem, úředníkem, advokátem, učitelem — zkrátka dobrý Čech je, kdo mravně a rozumně pracuje. „Ne každý, kdož mi říká: Pane, Pane, vejde do království nebeského, ale ten, kdož činí vůli otce mého, kterýž v nebesích jest" (132).

„Národ — národ není abstraktum, jež si každý z přirozeného egoismu vytvořuje sub specie sui, ale ty, on, já, my všichni jsme národ a milovati ten národ značí milovati hned tebe, tebe, jehož znám, o němž vím, co tě tíží" . . . (133.)

„I já jsem stát, národ a lid, musí si dnes říci každý, kdo politicky myslí a co tedy žádá po státu, národu a lidu, plniž především sám" (LXII).

„Revoluce skutečná (t. j. za velké revoluce franc.) provedla se v názorech a mravech a jen revoluce názorů a mravů je revolucí, násilí však revoluci kazí a zdržuje. Násilná revoluce je vždy reakcí a nikdy neposloužila pravé svobodě." (55.)

„Co tedy chceme: Revoluci? Ano — musíme „zrevolucionovati ducha lidského."

Násilí? Ne, ani literární (tedy na př. žádné literární uhlasování, žádné žurnalistické

Digitized by Google

klamání a podezřívání atd.), ale proto přece s Ibsenem musíme „zabíti — chorou pokryteckou společnost i s jejím pojmem o státě".

A nečtete, neslyšíte, nevidíte, jak násilnictvo celého světa se třese a ve své malomoci do boje proti myšlence marně a marně vysílá své vlastenčící, svatoušské a „pořádkové" pochopy? (69.)

A tak tedy běží o to celkem: dáti sobě povznešenější, větší, prostornější, čistší zápasné pole, čistší a slavnější zápasnou arenu, než tu malou tíseň ulice, tu kalnou vřavu a tíseň pouličního hluku, ten malicherný kolotoč zájmů a zájmečků, důsledků a důsledečků, v kterém bychom se uhonili do dřímoty, zemdlení a pusta. Běží o slavnější větší, čistší cíl, o světové zápasné pole slovem. Na ně musíme přenést svou při, ne pro smrt jiným, ale pro život sobě. A pro to nekrvavé zápasné světové pole se musíme vychovávat, každý sebe nejprve. Pomalá, krušná, opravdová práce, reforma názorů, ducha, společnosti, sestrojení a stvoření české společnosti, české kultury na základech spravedlnosti a rovnosti, stvoření společnosti lepší tož společnosti vzdělanější, opravdovější, duchovější a vyšší — to znamená shnísti českého člověka, řešiti si český typ, připraviti ho pro žeň příštích věků, osobu hotovou a připravenou nésti na bedrách svých těžkou a výraznou úlohu v budoucím nekrvavém, duchovém dramatě všelidském. To je smysl Masarykova zrevolucionování ducha lidského, to je jeho příkaz: zrevolucionovati náš Kocourkov! —

Napsal jsem, že ústředním ponětím filosofickým, jež tvoří původnost soustavy Masarykovy, je soulad a shoda mezi lidskostí (humanitou láskou k bližnímu) a rozvojem dějinným, smyslem a výtěžkem vědy, a tedy právě vědy kladné, objektivné, realné, přírodní. Zkušenost dějinná, poznání vývoje lidského rodu, poznávání a pozorování vědecké prof. Masarykovi nijak neodporuje vysoké éthické lidskosti, nýbrž k ní přímo vede.

A zde odporuje prof. Masaryk velmi rozhodně, určitě a správně tomu falešnému polovzdělaneckému pojímání vývojové theorie, všem těm polovédeckým diletantům, těm šosáckým a obmezeným materialistům, kteří z holého a pouhého fakta, že v společnosti vládnul hmotný boj útisk a násilí, usuzují, že týž boj a totéž násilí musí vládnout i nyní i v budoucnosti — a kteří nechápou, že právě takovým tvrzením sám princip vývojový a pokrokový popírají ve prospěch stability a dané hotovosti. Prof. Masaryk správně vystihuje a ukazuje, že vývojová theorie nijak neospravedlňuje, aby boj, násilí, útisk, krutost prvotních, primitivních dob přenášeny byly do doby dnešní, abychom na útisku, násilí, krvi lpěli i dnes, jen proto, že na nich lpěli předkové. Pravý opak je správným a důsledným z tohoto pomalého rozvojového, reformního nazírání vědeckého: dějiny a sociologie právě nám ukazují, jak vědomou, cílovou, volní, krušnou a neustálou prací a zase prací — přes boj, přes násilí hmotné a proti němu — člověk rostl a lidštěl, jak hlubší rozumovostí, myšlenkovostí, svědomostí jedinců i generací zvolna ovládal člověk stále víc a více vnější hmotný svět; jak rozum, idea, cit, mravnost pomalu, těžce a krušně byla získávána proti přírodě a přes přírodu, jak je teprve včerejší a vrátká ještě, jak však nicméně novým vývojovým úsilím roste a roste, sílí a sílí ... Prof. Masaryk napovídá, že není jen vývoje passivného, slepých sil, které nás bezmocné nesou a vlekou, nýbrž že vývoj je také plodem lidské vůle, lidského rozumu, úvahy, záměru, že stále více a více tento prvek, tato složka v něm převažuje složku prvou, osudnou, danou, přírodní;

Digitized by Google

že právě nitro jedincovo, duše jeho, prohloubená svědomost, ideovost, myšlenkovost, pracovitost, to horké a zapálené jádro karakterové je činnou a podstatnou složkou rozvojovou, jeho podmínkou a předpokladem ... Slovem: moderní dobu vyznačuje stále vítěznější vliv ducha ve hmotu, stále určitější a vyslovenější působení nitra, duše, rozumu, silné, určité, volné vůle ve svět vnější, hmotný a daný, v jeho běh, směr, rozvinutí, chod ... A věda sama, zkušenost a pozorování samo, usuzování a postřehování právě jsou těmi prostředky k ethisování světa, k produševnění hmoty, k jejímu oživení, shodnocení, uvědomění; jimi právě i ethičnost vývoje si uvědomujeme i dále a znova ji zakládáme a šíříme ...

„Já vím velmi dobře, jak se pořád a pořád o věci soudívá Je dávno locus communis, že vývoj člověčenstva bez krve by byl nemožný, že společnost zbudována je krví a železem, ne láskou atd.

Připouštím, že o věci může být spor. Ale přece myslím, že ne těžko lze pochopit následující:

Že se prolévala a prolévá krev, to je fakt; ale o to běží, jestli pokrok k lepšímu byl učiněn tím, že se krev prolévala, a ne tím, že se prolévá méně a méně? Že se krev prolévá, je fakt; ale o to běží, jestli se má prolévat i dále?

Kdo o těchto otázkách počíná uvažovat, trvám, ne těžko pochopí, že vývoj k lepšímu nestal se tím prolíváním krve, nýbrž přes ně, proti němu, že jsme se jedním slovem stali lidštějšími. A proto že jsme lidskosti dávno ještě neučinili dost, je náš úkol učiniti jí konečně dost — vzdáti se násilí.“ (61.)

Tím, že rozvojová theorie vznik rozumu, volnosti, dobru, cnosti, duchovosti vykládá, že nepokládá jich za vrozené duševní stavy, že nepokládá jich za absolutní metafysické entity — tím ještě nijak nepřestává je pokládati za znaky nejvyšších duší, nejvyšších společností a kultur — tím nijak jich nesnižuje, naopak, dobře rozuměno, právě vysoko je odhaduje tím, že ukazuje obtíže, námahu, práci, jež předcházely jich zrození!

Celou knihou Masarykovou duje hluboce větrným a bojovným dechem tento odpor proti falešnému, pohodlnému, lichému, krátkozrakému materialismu, proti lživě a nesprávně rozuměnému evolucionismu, proti trpnosti determinismu a fatalismu proti tomu běžnému, snadno uspokojenému indifferentismu (jemuž se říká eufemysticky: liberalismus), slovem proti tomu celému morovému mravnímu ovzduší přítomné doby a chvíle, již nelze jinak vystihnouti než těmi podstatně zápornými pojmy: nezdravoty, choroby, přechodu, krise — necelosti, roztříštěnosti, roztěkanosti — rozkošnického dilettantismu a požívavého, smyslného dekadentismu.

Kniha přišla právě léčit celou tu bídu duše i těla, jež zahrnují ty barbarsky znějící cizí významy. Reaguje proti ní, chce budoucnost lepší a zdravější. Je reakční a reformní zároveň.

* * *

Shrnuju:

Tím vším člení a řetězí se kniha Masarykova — která je zároveň systemem Masarykovým — s krásnou výrazností a plnou typičností v soudobém světovém tzv. novoidealistickém či reakčním proudění literárním a filosofickém, v tom bojovném šiku, který soustřeďuje nejopravdovější duše soudobé.

V přítomném článku šlo mi o to, rozebrati theoreticky její myšlenkové prvky a složky, nastíniti její ideové sestrojení a stavbu a tak prve vytknouti a ukázati na její původnost, neodvislost, samostatnost

Digitized by Google

a co více mi platí, její kladnost, plnost, určitost, celost a tož životnost a lepší, duchovější, zmocněnější životnost v tom mohutném myšlenkovém příboji. Neobyčejně a vzácně kladná a plná je zejména tato kniha, daleko kladnější a plnější než většina z její družek a sester po inspiraci. Ty jsou většinou silny v rozboru, analyse, kritice, v postřehu vad, nedostatků, choroby a falešnosti současného světového názoru, soudobé mravní kultury — syntésa jich, konstruktivná jich část, jich reforma a náprava, léčebné předpisy a příkazy jich, nový kladný názor bývá často sporný, nezcelený, vrátký, pochybený a vadný. V knize Masarykově analysa se syntesí drží si rovnováhu; část konstruktivná stejně je pevná, celá, jasná, určitá, správná, jako část rozborná a analytická podrobná, pronikavá, vtíravá, přesná a vystižná. Kniha ta je v jádře svém jednotná, celá a svoje — a tím právě již — po tom, co jsme pověděli a vyšetřili o této otázce — česká, česká bez etiket a vývěsných štítů — česká podstatou svou, duší svou a vůní svou.

Rozdíl mezi ní a sestrami jejími po inspiraci ve světových literaturách vytknul bych nejraději tak: ty většinou po typu, jak jsem jej rozebral výše v této kapitole, jsou jen a jen reakční, kniha Masarykova je opravdu reformní. Ony jsou knihy mdloby, únavy a resignace, kniha Masarykova je pak kniha života, činnosti, hybu, práce, reformy a resignaci zavrhuje právě a stejně jako revoluci.

Machar, tuším, to byl, jenž charakterisoval knihu a systém Masarykův jako českou filosofii po výtce. Podepisuju rád. Soud ten platí do slova a do puntíku. Zde chtěl jsem soud ten dovodit a podepřít analysou literární a filosofickou, srovnáním a rozhledem po soudobém proudění světovém. Zbývalo by ještě šetřiti a dokázati soud ten po stránce ryze historické, ukázati, jak kniha Masarykova překlenula náš dlouhý (delší, než se obyčejně počítá) úpadek duchový, mravní, politický a navazuje na samu plnost a sám vrchol českých dějin, na samo jádro a smysl české kultury a tradice, na ethický humanismus a idealismus XV a XVI věku a jak se shoduje v tom s ponětími, názory, tuž-bami nejlepších našich buditelů.

To zůstaveno buď péru jinému. —

Jumr se vrátil.

Z fabrických zjevů. Sepsal Josef K. Šlejhar.

(Dokončení.)

Té samé noci v kvartýrhauze umřel v podstřešní mansardě souchotinář Stránský a za to u Křišťanů narodil se nový potomek.

Měl už čas, že se odebral, takový mrzák, vypravovaly si dole Brožková se Zuzánkovou vzhledem k tomu úmrtí. — Celý rok to stonalo a když si člověk pomyslí, že do poslední chvíle byl při apetitu, to už je co říct. Ještě než se poroučel, pomyslete si, vypil v noci všechno kafé, co měla Stránská pro sebe a pro děti na ráno uchystané. Nebyl by se taky obešel bez něho? — Jojo, to už je tak v člověku. — A jes-li pak bych se rači nepropadla, být na místě toho Křišťana? Je to lehkomyslnost, je to zvrácenost světa. Horší než nejžebráčtější žebrák, než nejposlednější trus, takový

Digitized by Google

mizerný skrček, šeptá . . a ono to má dítě zas. — Proč pak na to nejsou aspoň zákony, od čeho pak že jsou zákony? Jako štěňata mělo by se to topit v takovejhle případech, to by byla pravost, ne to nechávat za obtíž pak obcem. Brožková byla spravedlivě rozhořčena . . . sama dětí neměla. Sdělivše si, že ke Křišťanom ani bába již nechtěla jíti, po několika ještě poznámkách ukončily obě dobré ženy i tuto záležitost a odebraly se do fabriky, jež již hlučela v ústrety.

Co ještě vše dálo se té noci v kvartýrhauzu? O jakých tajemstvích zvěděla noc, jaké vzdechy, úpění, nářky a kletby vyslyšela, jaké jiné ohavnosti zastřela, jakých jiných údajů srdce a brutálností byla svědkem a co všechno nezvěstného ještě zbývalo? Zastírají ty noci dramata života jako leb mozek šílencův.

A teď, kde je Jumr?

Stalo se, jak to předvídal. Sotva se vlekla, ale přichvátala celá zděšená jeho žena. Vzbouřila věru celou fabriku. Nedala si vymluviti, že se něco s Jumrem nestalo, její předtuchy, její cit, její sny jí pověděly více než fakta sama. Kde je, kde je? Jen psíka nalezla. — Voříšku, kde ho máš, kde ho máš? křičela na smutného psíka, jenž žalně na ni upíral kalné strnulé zraky. — Kde ho máš, ty's byl s ním, ječela hystericky a oči jí plály. Rozběhla se pak dvorem sem a tam, na příč, letěla jako šílená, nezměrná úzkost a strašná předtucha daly jí zapomenouti v tom vzkypění choré duše na všechnu slabost a malomocnost. — Tak aspoň, lidé, vy povězte, povězte, kam že jste mně ho dali! Leč nikdo jí nepověděl, nikdo nikam ho nedával. Vnikla do kanceláře, opomněvši každé slušnosti a ohledů: — Kam jste mně ho dali, slyšíte, páni? — Vosobo, řeklo se jí odměřeně a jaksi shovívavěji než zasluhovalo její bezohledné jednání, vzhledem k možnosti opravdu nějakého neštěstí s Jumrem — nedělejte žádné kravaly, věc se vyšetří. Je nám to také divno, učinilo se vše možné v této věci. — Ale se ztřeštěnou ženštinou nebyla žádná řeč, povídej jí co povídej, ani neposlouchala a jen vedla svou, tíhnouc šíleně za jedinou svou vášní a představou: kde je její muž a táta její dětí! Zběhala všechny sály, vydrápala se na půdu, do magacínů a do všech skrýší zjednala si přístup, bouřlivě hnala se za každou smyšlenkou, jež jí napadla — leč po Jumrovi ani památka. Čím bezúspěšnější byly její pokusy, tím zběsileji a nerozvážněji si počínala. A zatím přišly její děti, vedouce se za ruce, nejmladší holčičku nesl nejstarší hoch. Naříkaly, aniž věděly ještě co a jak, a vidouce tak činiti mámu, zakřičely sborem v dětské úzkosti a volaly po tatínkovi. A vrhla se tu Jumrová mezi děti, spjala je všechny v jediném objetí a padajíc v úzkostech svých jaksi bezvolky na kolena, přinutila i děti tak učiniti. — Pane Bože, vrať nám tatínka, štkala srdceryvně a s ní děti. Kolem nich nahrnulo se tolik lidí z fabriky, až na dvoře bylo plno. Nikdo nevěděl dobře, co se vlastně stalo a rozumovaly se divné věci o celém tom zmizení Jumrově. Někteří těšili a vymlouvali Jumrové její domněnky, nač pak potřeba nadíti se hned nejhoršího, ale Jumrová odmítala, trvajíc jen na svém a vůbec vše ostatní slepě, bez uvažování zamítala, čímž ovšem nemálo byli uraženi všichni ti rozvážní rozumci. — Pitomá běsna, kdo pak by se s ní handrlikoval, usoudil volným basem Tomáš a vracel se do sálu. Však již začali se vraceti také jiní, již přibíhali dozorci, již byl tu pán. A že ona jinak nedala, neustávajíc s dětmi — ty k tomu dodávaly — v křiku a činění, vyvedli je konečně ven čili zkrá a vyhodili. Vše, jak předvídal Jumr. Snad nahlédla konečně Jumrová marr st

Digitized by Google

svého počínání, tady že nelze se nadíti pomoci pro její případ, utišila se náhle, až strnule utišila, zahleděla se kamsi do dálky jako v usilovném přemítání a děti kolem ní se také utišily. Nejmladší děvčátko mezi tím začalo se obírati oblázky na cestě a něco si s nimi pěkného žužlalo, čemu jenom ono rozumělo a ty oblázky. Děti ostatní, starší, rozumnější, smutně klonily hlavy. Snad že nikam nedospěla v úsilovném svém přemítání anebo dospěla k vlastní pravdě, nezvratné a hrozné, byť ne zúplna odhalené, zanechala strnulého dívání. A zachvěly se jí rty a z hrdla vydralo se jí několik přerývaných zvuků, o nichž při mnohých lidech nelze usouditi, mají-li býti předzvěstí nezřízeného jakékosi smíchu či pláče. Při Jumrové byly příznakem pláče, pláče utajeného, usedavého, až k zalknutí hořkého a lítostného, v nějž pak rázem vypukla, zastřevši si dlaněma celý obličej. A zvolna při tom pláči usedala, usedla kam usedla, nesnesitelnou tíhou toho pláče. Leč sotva by kdo z kolemjdoucích ten pláč pozoroval, děti nezdály se mu rozuměti, jen nejstarší hoch ještě níže a smutněji sklonil hlavu. Byl to pláč velikého zničeného hoře, o němž jen srdce vědělo. A i ten brzo v sobě zdusila, to nebyla již dřívější Jumrová v šíleném její zápolení, ale uničená, ustaraná, vetchá žena, na vše připravená, každé zlo ostatní bez protestu očekávající, neb to nejstrašnější zlo bylo již nastalo. — Pojďte, děti, pravila po chvíli zkomíravě, tam tatínek není. Pojďte domů, děti. Půjdeme ho pak ještě jinam hledati, snad ho najdeme. To řekla ale pro děti, sama tomu docela nevěřila. Až úžasně byla přesvědčena o nastalém a vyplněném celém neštěstí. Ve svém pudu nedala se klamati, jakkoliv útěšným a ulehčujícím jí mohl býti každý klam. Brali se do vrchu, do svého baráčku, na nějž uvalena byla exekuce a v němž shnilý strop se propadával. Ona ledva se vlekla, jako by každé chvíle měla klesnouti; a oči se jí malátně zvracely, dech docházel . . . ale bylo nutno ještě vytrvávati. Nejstarší hoch nesl na rukou nejmladší děvčátko, ostatní děti se obezřele vedly. — Že tatínek přijde? žužlalo důvěřivě děvčátko, otočivši velké dětské oči tázavě po všech. A jen slzami odvětila mu matka — — A kde je náš Vořech? vzpomněl si tu nejstarší hoch, ohlížeje se po psu. Ten chuděra nehnul se z míst továrního dvora. Také ho nikdo v tom zmatku domů nevybízel. — Je u tatínka, řekla mane Jumrová s nevylíčitelným přízvukem. A netušila, jak byla blízka pravdě. — No, on přijde, usoudil hoch po nějakém zamyšlení, slovům matky nepřikládaje významu aneb že jim aspoň nerozuměl. — Přijde, přijde, šeptala Jumrová v trpké unylosti.

Ranní sen přírody v pravdě prostíral se po všem za dnešního jitra. Byl změněný čas, náhle, divně změněný. Po dlouhé těžké době nepřetržitých dešťů a mlh, po tom uhrobnění celé přírody probouzel se den s jinakou tvářností, svěžejší, uvolněnější. Ještě vše zastřeno tím ranním snem. Vlhkou, dešti prosáklou zemi, tu zoranou v obnažených, černavých, zvlněných náhonech, jež jakoby slévaly se s těch strání, tu zamlkle utkvělou v tišinu olivově zahnědlých širých pastvin nebo v nepravidelných rozervaných zátunších mračně dumajících svými lesy a březinami — celou tu zemi kryly mlhy, neurčitě vzedmuté, pružné a osvěžující svým čerstvým chladem. Při zemi bylo dlouho temno, šedavé jednotvárné temno, jež jakoby pořád znova pohřižovalo se v sen. Mlhy zabraňovaly proniknouti jasnu s hůry. Tam v závratných výšinách rozléhalo se již celou, jemně obestřenou, jako pýřivou oblohou světlo dne. Slunce, omženo chladem par, pronikalo se strmých výšin východních vrchů, nějakou dobu neurčitě se po nich vzdouvalo, až vyšinulo se ve

Digitized by Google

volné sféry. A tu mohutně zajiskřilo v záplavě zemních mlh. Udeřeno v ně takovou silou třpytu, náhle a v takové rozsáhlosti, že jakoby ony samy staly se jediným, nesmírným sluncem, bělostně rozestřeným nekonečností všeho prostoru. Vzduly se do samých nebes a pronikaly všady, zanášejíce sebou tu vítěznou mohutnost jasu a třpytu. — Nastávají podobná jitra již v pozdním podzimu, po těch truchlivých nepohodách a hlásají pravidelně brzké udeření prvních mrazů . . . .

V oslnivém takovém utkvění jak jinakými zdají se zjevy světa! Jen strasti kde se vyskytují, zůstávají strastmi i v nejskvělejších perspektivách . . .

V oslnivém tom utkvění podzimního jitra odbyla se ještě jiná věc. Již od půlnoci, kdo by mohl zříti, — v její podzemním doupěti, vlhkém a odprýskaném, děla se s potřeštěnou Hnykovou divná změna. Kdo by mohl zříti, — neb změna ta dála se v neproniknutelnosti těžké noci. Vyvstala totiž rázem z postele, postavila se na pelesť. A v temno jediného okénka vstřelila ten svůj těkavý, ostrý pohled bludného úsvitu . . . — hahaha, vychroptivši při tom uřícenĕ z prsou. Nebyl to smích, spíše vřesk divé halucinace náhle vzbuzené. A ruku vztáhla k lícím, vhřížila ji v tu semknutou dutinu obličeje úžasné zhublosti a vytýčila z ní lstivě, pátravě prst směrem k tomu oknu. — Hahaha! zavřeštěla znovu v jakémsi stupňujícím se uřícení, poplachem svých vidin. A zašklíbajíc křečovitě celý obličej, jakoby chtěla do ocele zatíti zuby, jala se úsilovně natahovati od pelestí k oknu, hmatavě chytala se jeho rámů, až dobyla si pevné polohy. Celou dobu vytrvala pak v této poloze ztrnule vhřížena v neznámé děje noční tmy. Bylo to zajisté asi dobou, kdy Jumr připravoval se k odejití. Náhle Hnyková šíleně zabésnila, seskočila divě s pelestě a rozehnala se po svém doupěti, tu udeřivši o stěnu, tu zakymácevši klopýtnutím o neviděnou překážku, ale každým směrem hnala se tak, jakoby vyřítiti se chtěla stěnami, nezdolnou pevností, z nějakých děsných nástrah ji úže a drtivěji svírajících. Při čemž škněčivým, vyjícím rykem, ale oněmi nástrahami do udušení sevřeným, po celou dobu toho pobíhání doupětem, se ozývala. Jaké to bylo rozeštvání její vidin. Konečně se utišila, zůstala státi uprostřed doupěte a zatajila dech v úžasném očekávání věcí příštích a v tom němém, úděsném očekávání jakoby i zatajila svou celou bytost. Co čekala? Tu úsečný ryk, jediný, jako zasažení dýkou, vyrval se jí z hrdla. Bylo to náhlé vysvětlení její napjatým vidinám. Načež jako duch, po špičkách, přisunula se zase k oknu, vytáhla se na pelest a s očima divně vytřeštěnýma, jejichž běsný úsvit i v tom prázdném temnu řeřavěl, zapátrala se v noční události. Za nedlouho začal venku výti pes. Až sem v tu hluchou dutinu podzemního doupěte ozývalo se ono kvílivé sténání zvířete. A jak se ozvalo, bylo snad znamením šíleným vidinám. Jediným udeřením vyrazila Hnyková okno a vsunula se do něho. Sedla a nohy nechala viseti z okna, dotýkaly se dna kanálu, vyvedeného podle domu, aby světlo mohlo vnikati do podzemních místností. Zejivý, úzký a hluboký prostor kanálu uzavřen tmou nahoře, tmou zavalen jako hrob, z něhož není východu, obkličoval tu bytost. A z hrobu toho začal vycházeti kvílivý žalozpěv, brzo tence zkomíravý, v přerývané sevřené vyšší poloze diškantu, brzo hučivě nízký, ztlumený, s dutým ozvukem sklepení. To zpívala ta potřeštěná bytost dole. Komu a čemu zpívala? Svému neznámému šílenému žalu? Slovům nedalo se rozuměti, snad ani žádných nepotřebovalo její zpěvné blábolení, ale značilo se v něm tolik pochmurnosti, tolik nevyjádřené příšerné tragiky, jakoby ty zvuky nabíraly se v hoři nej-

Digitized by Google

krutějším, jaké kdy svíralo lidskou duši. Prázdnotou noci nabývaly ještě pronikavějšího významu, jakýchsi zřetelů naprosté odloučenosti ode všech známých zjevů života. Kdo ty zvuky zaslechl, maně se zachvěl a jal se pomýšleti na ony věci, jež naskytují se pak, když naše obvyklé vše minulo a zvrátilo se. Jednotvárně, unyle dlouho zpívala . . a z dvoru továrního neustalo vytí. Zvuky ty v pochmurném svém sdružení vytrvávajíce, jakoby ani neměly se více oddělíti od oblasti tmy, s ní spjaty, a jako vyznívající hrany — a ta noc jakoby neměla míti rána. Byly to hrany na poslední cestu Jumrovu . . .

A ráno, když scházeli se lidé do fabriky, majíce si tolik povídati o událostech této noci, ještě se Hnyková nalézala v okně, schoulená, vykřehlá a ve svém zpěvném blabolení neustávala. Jen že zvuky ty byly prázdné, vyžilé, již pouze chraptěla a probouzející se vůkolní život tím více ubíral jim význačnosti. Postáli mnozí u ní a smáli se, a šli dále. — Vždyť ta sakramenská ratejna tropí vám ten povyk celou noc, zahubácel někdo, jenž měl slabé spaní. — S takovou potvorou rozsůvěnou do blázince a ne mezi lidi, svědčili mu jiní. Ale ona nedala se mýliti, opěvujíc dále neznámý svůj žal přerývaným zkomíravým diškantem.

Když potom při východu slunce nastalo ono neobyčejné vyjasnění a zaplání celé atmosféry, mělo to na chorý mozek netušený vliv. Milá Hnyková prudce vydrala se z kanálu a letěla na luka pod kvartýrhausem, kde celá ta planoucí nádhera oslnivého jitra zjevovala se v neomezované, nerušené rozsáhlosti. V nových a nových přílivech pýřivé záře skvěla se zem a každé místo na ní a jakoby se zachvívala pod tíhou nezvyklého oslnění. Ale jen velebná chmurnost, osamocenost, jakési nekonečně rozlehlé prázdno, jímž až strne duše . . . v mystickém tichu a hluboké ponurnosti provázely světelné úkazy pozdního podzimního jitra. Ne jako v zaplání léta, kdy tolik horoucí síly života a nesmírného vzkypění všech zdrojů přírody přidává se k světelné slávě nebes, v níž se odívá. — I každá duše těžce, mysticky vznícena musila se cítiti v dnešním neobyčejném podzimním jitru . . .

Představí-li si kdo nejvýš bědného tvora, takovou Hnykovou se zcuchanými kadeřemi, divně rozptýlenými kol té její nepravidelně vyniklé lebi, dolů v obličej a bradu jaksi nekonečně se zúžující, s očima bludného, rozpoutaného zátřpytu, s tím její úžasně vyzáblým tělem, děsně jako kostra se vrývajícím v záhyby její cár, toho tvora ztřeštěného, v divém posunčení, vrhajícího se s jakousi běsnou rozkoší v záplavu oné velkolepé sluneční záře jako múra žene se v noční světlo — představí-li si kdo ten pronikavý nesoulad a zející rozpor bědnosti tvora uprostřed neposkvrněné velebnosti přírody, nezbyde se nepříjemného, zdrcujícího dojmu. Strasti a hnus, kde se vyskytují, zůstávají ve všech okolnostech . . .

Ha, ha, ha! zavřeštěla, ukazujíc kamsi prstem z ruky v dutinu lící vhřížené. A hleděla na to místo nepohnutě, s křečovitě sešklebeným obličejem. Hleděla tam s výrazem brzo šíleného zadostučinění, jež dočkalo se pravých svých dojmů, brzo divého, zmateného ustrašení, jež náhle pozbývalo rovnováhy a vysvětlení ve svých rozporech. Ta žena v oné pronikavé prozíravosti smyslů blázna viděla v těch místech něco, čeho druzí si nepovšímli a nepostřehli. Začala pak prudkou rozmluvu se záhadnou věcí a nesrozumitelně, splývavě blábolila jako hukot bystřiny, čím dále prudčeji, v nepostihlém zmítání se jazyka a rtů a změtavém posunčení celým obličejem. A mávala rukama, jakoby zápasila se vzduchem a tím rozmluvě

Digitized by Google

své dodávala ostatního důrazu. Leč že v rozumování svém s neznámou věcí zůstávala překonána, nemohouc odolati nějakým strašným vývodům tam toho — nebo co se to s ní dělo, ustala náhle ve všem zápasu a dala se v divý úprk před neznámým běsem, černé kadeře rozpustily se jí docela, zmítala rukama v šíleném odhánění jakýchsi nástrah, zmizela brzo v údolu . .

Ještě týž den ji stihli a vezli do blázince. A to byla také junda v kvartýrhausu . . .

Ale nikdo netušil v tu chvíli, jaká že to byla význačnost a opodstatnění přeludů a vidin šílené . .

Jenže stará Zuzánková, co myla fabrické záchody, usoudila stran Jumra, co bylo a na tom trvala. Jí bude někdo povídati o Jumrovi, kdo ví, co se s ním stalo. Však ona ví, co tu je pravdou a nedá se nijak obalamutiti. Výpomocná Brožková úplně sdílela její náhledy, ale nemálo ve svých citech roztrpčena, že byla v tomto případě úsudkem překonána Zuzánkovou. — I vždyť já taky lecos věděla, pravila kousavě, jenže člověk nejde se vším na krám. — I toť toť, vece uštěpačně Zuzánková, ono také se vším na krám jít se nedá, člověk musí dřív co vědět! Při čemž významně zaťukala kloubem na čelo. Až dostaly se i do sebe ctihodné ženy, ale konečně přese vše jen se shodovaly ve svém mínění nezvratném o povaze zmizení Jumrova. Ba věděly takové podrobnosti a znaly jiné nekonečné historky s věcí tou spojené, v čem ale my jejich náhledů dále nesdílíme.

Pozvolna vytratila se zářivá skvělost rána, obloha se mírně zabělela, prosvěcujíc tiše, v zádumčivém žužlání — a na den ustavilo se střízlivé chladné počasí se všemi příznaky neodvratné již zimy, jež v těchto končinách nastoupí tak náhle a příkře. — Jeřáb na stráni ponure sténal . . . . .

Čí je to psík jako ubitý, plazící se od fabriky do vrchu k Jumrovu baráčku. Ale ne jakoby baráček byl jediným jeho cílem; těch cílů bylo tolik pro zvířecí pud, ale stále nedosažených. Pořád se zastavoval, ohlížel do dáli, zda-li tam vypátrá, co hledal. Očmuchával kde jaký kámen, kde jaký břeh, trvaje s nimi v jakémsi nesrozumitelném vyprávění, dotazování, jestli ony by věděly, co neví on. A z nenadání jakoby ustrnul na celém těle, zaposlouchal se, zamyslil se — nechávaje bez vyrušení usazovati se ve své srsti suchý svraštělý list, nechávaje bez vyrušení vyzývavé steny strnada zcela na blízku mu usedlého, i nevšímaje si ani těžkopádného, naduřelého slimáka, jenž připjat byl na vlhké kolejnici zrovna jemu před čumákem. Jindy by vyklepal srst, ohnal se po strnadovi, umumlal by slimáka. — Načež zachvěl se na celém těle, stranou úzkostně zablikal kovově modrýma očkama, jakoby přetaženýma mázdrou a svěsiv malátně ohon, plazil se dále. Plazil se, šinul se do vrchu, jakoby měl přeražený hřbet ranou surovce. Byla to ale jen vnitřní beznadějná úzkost. Neboť byl to psík Jumrův a hledal svého pána. Doma před dveřmi úzkostně zapištěl. Otevřeli mu. Po všech se tak ohlížel, tak pátravě, v bezejmenné lítosti. Ale nikdo mu ničeho nedovedl pověděti více, než věděl sám — o něm že nikdo neví. Pak psík ulehl pod schody. Ulehl jako po hrozném uštvání, jako zbitý, zhladovělý, uhoněný, zúskostněný, v oné zvířecí nejistotě, kdy zvířeti se zmátly jeho pudy. Leč dlouho nevydržel. Nesháněl se po žrádle, po ničem, co náleželo jeho potřebám, nýbrž vytratil se zase z nenadání tiše, plaše. Zpět se plazil k fabrice, vniknul na tovární dvůr. Každým šelestem zadržen, všemu unikaje. Až dostal se nepozorovaně k ohromné skupině lesních velikánů, strmících tém souběžně se stráni. Vzepřel se o peň jeřábu, mžikal nahoru, smutným a-

Digitized by Google

kňučením čehosi se dovolával. Ale že se nedovolal, schoulil se a ulehl zde v jakémsi výmolku. Ležel tak celý den, nehnutě, čumák do srsti vzhříženy, jen kradmo pátraje tou modravou, matně třpytnou mázdrou svého oka a občas rychle a úžasně, rytmicky, se otřásal v psí zimnici. Proč zachtělo se mu zde ležeti? Snad byl zde nejblíže vysvětlení. Zůstal tu i na noc. V noci slabě, přerývavě vyl. Zůstal tu i druhý den a nedal se odsud nikým vyhnati. A snad chystal se zase na noc. Úžasně zhubl v těch pár hodinách. — Hlídá místo Jumra, podívejte se na mrchu, povídal někdo k ostatním. I zasmáli se, o Jumra vlastně již nikdo se nestaral. Psík tuše, že jedná se o něho, zavrtěl ohonem a otřásl se. Někdo mu zároveň hodil kůži z buřtu — jaká to jindy vzácná lahůdka pro psí chuť! Leč psík si jí ani nepověsím', nachýliv jen malounko čumák . . . A se svého místa, z ohromnosti té stráně, v níž tak neskonale mizel on psík a jeho stesk, z ohromnosti jaksi valící se na něho, proti níž zdálo se všechno tak malicherným a bezvýznamným, ale z ohromnosti fysické, jež tak neskonale mizela proti ohromnosti žalu a citu v té bědné, malé zvířecí duši — s toho svého místa nedal se vyrušiti ani řevem té panské bestie, jež najednou sem se hnala od vily a hnala se přímo na něho a ani pud sebeochrany tak hluboce vtělesněné v každou přirozenost nedovedl zmoci těžkou ponurost plačící duše zvířecí — vrhla se ta bestie na malounkého psíka, jehož tu nechránil jeho pán, za krk, vlastně za celé zmořené tělo jeho popadla jej běsná, vyceněná tlama, zatřepala s ním jednou, dvakrát — psík jen strhaně zapíštěl jako když rve se kovová struna a bylo po něm. Čuba vypustila jej krvavého mrtvého z tlamy a vítězoslavně, radostně hnala se vetříc své milostpaní, jíž bude nyní pokorně a vážně sloužiti průvodem na její pyšné, slavnostní promenádě. —

A když Jumrovy děti zvěděly o osudu psíka, zaplakaly nad ním více než nad tátou. Ztrátu tátovu nechápaly tak bezprostředně jako drahého psíka. A vystrojily na druhý den psíkovi funus, pochovaly ho do kopaniny za jejich baráčkem . . .

Jumr se nevracel. A Jumrová byla příliš přesvědčena, že se vůbec nevrátí. Ba celé hory mohly naříkati s nářkem Jumrových, jenž čím dál usilovněji rval jejich bytostmi, kdy ani dnes, ani zítra, ani na dále nevracel se jejich živitel. O nejednalo se v trudech života jen o tátu, jen o lidský cit — jednalo se i o živitele, o ten strašný hlad a strašnou budoucnost v životní bídě.

A celé hory zběhal nejstarší hoch, u všech známých byl, poptával se všady, v sousedních fabrikách pátral — ale otce nenašel, aniž měl někdo o něm potuchy. Jumrová připouštěla toto pátrání. Ač věděla, co asi je, přec v ní jakási naděje, ta podivuhodná jiskra v nejstrašnější temnotě, snad nikdy neuhasínající, trvala. A když by netýkala se její naděje Jumra živého, aspoň nadála se zvěstí o něm mrtvém, aby ty zoufalé zmatky jednou se vyjasnily či aspoň ustálily — byť k strašné, neodvratné jistotě . .

A co zatím bylo dělati, jak čeliti dalšímu životu, jeho bezohlednosti a nutnosti? Zatím měli k dostání skoro za 14 dní v továrně. Při nejbližší výplatě hoch si pro ni šel. Strhli si tam jen za ztracené hodiny ponocenské, ale ne všechno, vzhledem k tomu, že hodiny nebyly nové. Podotkli i při výplatě, že sice dosud neshledaly se nějaké nepořádky nebo závady vzhledem k jednání Jumra, ale že ovšem za všechno ručí rodina, cokoliv by se naskytlo. Hoch dobře porozuměl, co se míní, a slzy vhrkly mu do očí. — On tatínek nic milostpánovi neukrad, zaštkal — tatínek byl hodný . . Že se

Digitized by Google

to tak nemyslí, ale nic naplat, za všechno ručí rodina, co nepřístojného a z jeho viny by se naskytlo. To je, Jumře, za služby tvé . . . a kdo vystihne přesvědčení a hoře, jímž Jumrová, zvěděvši, co se dálo, — věrná žena a matka — přidávala se na stranu poctivosti a nedotknutelnosti památky jejich muže a otce?

Na druhý den, v neděli, odebrali se všichni od Jumrů do kostela. Horal chodí často do kostela, a při nějakém neštěstí vždy. Vážně, chmurně odbývá svůj obřad, vlastně není mu to jen obřadem, je mu to hluboce cítěnou vnitřní potřebou a ať nejde do kostela a bez obřadnosti vyznává svého Boha kdekoliv, ve své světničce či u velebném objetí svých hor, ať je medianem či v jakékoliv sektě jiné, jest vždy z nejhlubší vroucnosti a bezpodmínečného přesvědčení se svým Bohem, při své práci a konání, v jakési trvalé mystické shodě.

Oba chlapci měli nové kazajky, štruksové, jež jim Jumr nedávno u místního kramáře koupil . . ovšem na dluh, jak se to vždy tady děje. A holčičky měli švonapajové temnočerné šatečky, Jumrovou samou neúhledně spíchané, Ona měla černou, zvetšelou plachetku, již sesunula si hluboce do obličeje. A ani toho znamení smutku nebylo třeba její tváři . . .

Nejstarší hoch nesl nejmladší děvčátko. Jumrová ledva šla, bylo zjevno a úžasno, jak kvapem upadaly její síly. Ale všechno, co se slušelo, bylo třeba vykonati. To si takový člověk vzíti nedá. Pak již nějak bude.

Bylo zase chladné střízlivé počasí, s chmurnou ale zvýšenou oblohou, jakoby ztuhlou a oblou, z níž zajisté již v brzku snesou se sněhy, jakmile zavanou s hor větry. Rozplyzle temněly se holé haluze stromoví, jaksi malátně podávajíce se jařmu na ně naléhající podzimní nálady. Jednotlivé chumáče strnisk tak trudně, ponurivě vzhlédaly z ostatní zorané záplavy země, křoviny babyky jako v plachém úniku choulily se řadou k polním strmým mezím. A zevšad z lesů, modravě, jaksi olivově černých, splynulých v jednotvárná pásma a jako násilně vnořených v dálnou šerou atmosferu, vynikalo hluboké, sténavé zvučení, příliš z hloubi a z daleka, jež ale v těchto dobách v horách trvá již pořád, zvyšujíc, přibližujíc a stupňujíc se až ve vlastní burácení kvačících zimních bouří . . . .

Z jedné postranní meze, z vesnice, jakoby Jumrovým schválně nadbíhal, chvatně přicházel sem neveliký muž, přiryzlých vlasů, pihovatého obličeje, jenž ale mohl býti ještě pihovatějším, kdyby na to přišlo, s tlustým řetězem ocelovým u vesty . . chvatně přicházel jim zrovna do cesty a již z daleka kýval a co přicházel na doslech volal udýchaným důležitým hlasem na ně. Byl to místní kramář, od něhož koupily se štruksové bundy na dluh. Jumrová si tiše povzdychla.

Byl jsem u vás, panímámo, a zvěděl jsem, že jste na cestě do kostela. Jo jo jo, ještě jsem vás neviděl, co se to stalo s Jumrem. No Pánbůh vás potěš . při tomto celém úvodu přiblížil se k nim docela a vše mluvil jako po paměti a jeho bystré také přiryzlé oči jako vyjeveně obhlížely štruksové bundy na chlapcích a zdály se s obhlídkou býti uspokojeny, A že vše ostatní, v podobném smyslu co by mluvil, bylo bezúčelno a také docela zbytečno, přistoupil k samému jádru své záležitosti zájmové. — A co se týče, panímámo, toho dluhu, co byste se s ním nesla, když takto, co se stalo nyní (že Jumr odešel), zaplatiti jej jistě nebudete moci. No že ne, já to znám! A tak chci míti ohled k vašemu stavu a třebas bych měl škodu, vezmu zboží nazpátek. To víte, panímámo, jsem jen chudý kramář . . . le

Digitized by Google

jak říkám, na tu škodu již koukat nebudu. A setřev na bundě mladšího hocha jakousi skvrnu, jal se ho zručně svlékati z kabátu. Jevil ku podivu zručnost a pak taky svlékl druhou bundu s nejstaršího hocha . s roztrpčením pozoruje horší její umounění od nohou holčičky nesené hochem, ale lepší něco než nic . . . aniž kdo co mohl namítati a hájiti své právo snad. Hoši jen zkoprněle vyvalovali oči, jaksi všemu tomu nemohouce vyrozuměti, proč mají dáti náhle své bundy, v nichž tvářili se dosud s takovou radostnou vážností. Jumrová se hnula, nevole zasvitla jí v strhaných zracích, ale hned se vzpamatovala, přijímajíc ty rány za ranami, jež osud jim udílel. A ani nešpetla, sklopivši při celé jinak krátké a jadrné proceduře smutně jen oči. —Vidíte, já si zrovna nemohu pomoci, vy se již nějak zas opatříte a já přijdu k svému . . . ovšem s hodnou škodou, vzdychl kramář mna jinou skvrnu na rukávě bundy. — No, jakáž pomoc, zaplať vám Pánbůh, pane Sehnálku, odvětila Jumrová prostě, byť lítostně. — Byli bysme to snad také splatili po jaru, až bysme si nějak pomohli. — Nonono, konejšil ji pan Sehnálek s chvatem již odcházeje mezí dolů a kynul jí shovívavě, přátelsky, mhouraje jaksi uspokojeně přiryzlýma očkama. Oba hoši svlečení užasle pořád dívali se za ním, jak odnášel jejich bundy, s nimiž se tolik těšili, jak jen hoši těšiti se mohou v prvých šatech. Leč starší hoch jakoby již rozuměl zatím všemu, zůstal vážně zamlklý, klidný, avšak mladší nezkušený dal se do pláče pro bundu a s ním notovala v sesterské sdílnosti i nejmladší holčička. — Ale jdi, hloupej, zmužil se konečně starší hoch dočela — však až se vrátí tatínek koupí nám zas nové a lepší. Jumrová bolestně přisvědčila a hoch ustal plakati ukonejšen a uvěřiv. — Takhle teda do kostela jíti nemůžem, pravila potom Jumrová. Můžeme se pomodliti taky támhle a doma potom taky. Popošli ještě několik kroků a dostali se na návrší, kdež týčil se starý kamenný podstavec, ale bez kříže, jenž již dávno neznámým osudem s podstavce zmizel. Ale říkalo se tu přese všechno u kříže, a několik velkých lip, nyní holých, zčernalých, v jakémsi obrovitém vzdmutí šeřilo se nad holým prázdným kamenem. Jako ztmělé vlnobití nedozírné rozsáhlosti vynášely se kol do kola hory, postupujíce za obzor. Byla z těchto míst krásná vyhlídka, ovšem v této době s příznakem těžkého, zasmušeného sna . . . A zde nebi blíž, Bohu blíž, vzdálenější pozemních trudův a všech hnusných rozporů života . . . v nejvelebnějším kostele, v jakém si mohl kdy přáti dlíti lidský duch se svým mystickým tíhnutím, v kostele zajisté vážnějším a méně malicherném ba frivolném a vypočítavém než je tolik kostelů zbudovaných zatemnělými a zištnými výmysly ceremoniářů, jimž kupnou ceremonií je celý život . . . pomodlili se Jumrovi, jak jen pomodliti se mohli v nesmírném svém neštěstí. Horal dovede se všady pomodliti. Jumrová tiše předříkávala, vlastně úpěla v jakémsi vzpínání k nebesům slova své modlitby a ti ostatní opakovali za ní, všickni klečíce, a i malá holčička dětským žvatláním a sepnutím zdrobnělých ručinek přidávala se k všeobecné pobožnosti. Hory hučíce v celém rozsahu svého ohromného vlnobití vyzváněly k pravé, nezištné, chmůrné a vítězné, nepřekonané té pobožnosti uhnětené lidskosti. Vyzváněly . . . vyzváněly a dech Boží, přidávaje se k raněnému hoři, nesl se těmi zvuky nad zemí i lidmi. Pak bylo na čase odebrati se zpátky domů neb zima začalo býti odstrojeným tak bezděčně hochům. — —

Jako bouřným mračnem zahalila zimniční činnost fabrická veškery dojmy a události. V zapomnění a bezvýznamnost potlačila vše ostatní, co

Digitized by Google

nebylo její zřetelem a cílem. Kde jedná se o nahrnutí zlata, tu neví se nic jiného a přestává člověk ostatní. Zapomnělo se na vše, nové události nahražovaly staré, dojmy se měnily, střídaly tak rychle a závratně, jestli vůbec o nějakém dojmu jiném dalo se souditi uprostřed jediné, vše zahrnující, vše ovládající vřavy fabričné. Je dojmem taková událost s Jumrem, záležitost takového Křišťana, nějaká Stránská, zoufalost takové holky, klevety takové Zuzánkové, neurvalost chlapů Havlíčkových, že takového blázna přirozeně dali kam patří, že takový zimomřivý hrbáček zpola dítě chce také práci a nedočkávaje se jí, rozpláče se v dešti na dvoře — jest dojmem celý ten život malého bědného národa fabrického, jeho zájmy, útisky, bol, křečovité, marné vzpírání drtivé násilnosti, jeho bezmezné pokoření, ta jeho chtivá závist nabýti aspoň toho, čím ti nad ním hříšně plýtvají, ten lačný chtíč znásilňované přirozenosti . . . je dojmem vše to oproti jediné, mocné vševýznamné události, jež sluje fabrika a před níž jiné ohledy v nepatrnost ustupují? Není dojmem, nic to neznačí aspoň se stanoviska těch, již jsou držiteli a samozvanými zástupci světa! Pro ně dojmem jsou ovšem věci jiné: záležitost dámské pláštěnky a elegantních spodků, záležitost letního pobytu a výběru jejich jídel; záležitost důmyslného karambolu, manevru a politické diskuse, záležitost jejich čuby anebo koně — ale celé to moře sociálních hrozných běd, valící se v jejich šlépějích, a co je děsný stín jejich nádherné zpodoby, to neznají, to není jejich záležitostí. Kristus je jim prázdným pohrdlivým zvukem ale zevní vhodnou záminkou, jež nastavuje se jiným k následování, těm, co by bez této velké milosrdné útěchy život nesnesli, tou útěchou aby byli zároveň udržováni v právoplatné malomocnosti a pokoře. Náboženstvím oněch je něco jiného. Jejich Kristus je i fabrika, jež zlato hromadí, i vše, co jakýmkoliv způsobem propůjčuje nesmírný zisk. A v tom hesle, v tomto náboženství doby míjejí jakékoliv události a dojmy jiné . . .

Minula zima, minulo jaro, přišel zase podzim a zase zima. Kdy se vrátí Jumr? Je možná, je naděje, aby se ještě vrátil? Nikdo v to nevěřil, nečekal ho a vlastně vůbec nikdo se o to nestaral. Ti, jimž na tom nejvíce záleželo, ti tomu věřili nejméně.

Již ani nebyli v baráčku, již jim prodán, kdesi měli světničku jako skořápku, v níž odehrávalo se drama nejhroznější, jaké kdy člověku bylo zakoušeti. Jumrová ležela pádem, a jen hoch mohl živiti. Můj Bože! Jaké to živení, a přece živil! Sekal korále a do úpadu jeho mladá záda chýlila se nad brusem. Podivuhodný hoch, z těch podivuhodných dětí chudiny, jež dovedou na se vzíti tolik neuvěřitelné povinnosti a nadány bývají ohromnější silou a vytrvalostí mravní než všichni heroové světa — a z nichž nevyrůstají nervosní hejskové anebo hysterické ženské kreatury — buď padnou jako mučenníci pod nezměrným břemenem na ně vneseným, anebo stanou se tou mocí, jež jednou dobyde světa — bez králů, bez děl, bez zlata, bez frází . . . jenom prostřednictvím srdce a sebezapření.

Jaké to byly tedy okolnosti, jak se to stalo a co se tedy dělo, že se Jumr vrátil? Přišel se podívati, co se dělo u nich doma, bez něho, a chtěl zároveň shlédnouti, co se dělo dole mezi fabrickým národem malých lidí? Nechť záminkou jeho návratu bylo cokoliv, vrátil se jedné chvíle z čista jasn

Bylo to za mrazivého zimního dne, v době nejhorších útisků a [illegible] dání pro fabrickou chudinu. Právě na dvoře četníci vázali kupu lidí, z [illegible] o fabrického národa. Vzbouřili se proti disciplině, pobuřovali i ostatní, [illegible] li

Digitized by Google

zle, z planých důvodů, že oni a jejich rodiny nemohou umříti hlady. Chtěli přídavky, vyjasnění poměrů a jak se všechny ty jejich socialní fráse jmenují... bylo tehdáž zle mezi fabrickým lidem, prý k nesnesení, prý k zoufání. Křišťan v tu dobu zapotácev se do fabriky, zrovna na prahu umřel, prý hlady (ač mu prokazována milost, že dopřáván mu vyvařený logr z pánovy kuchyně), bída lidu byla napjata do posledních etap, i myslil si nesmyslný lid, že dokáže co stávkou. Ostatně dle zřejmých vývodů pánových dělo se vše na podnět několika světáků, nespokojených zbouřenců, již nemají víry, Boha, neznají zákona a slušnosti, nectí autorit a jen nejraději dělili by se s tím, kdo celý život šetřil, hlomozil se a něco si nastřádal, co oni v pusté nečinnosti hýřili a mrhali silami i časem...

A právě těm vzbouřencům a mrhačům vázali řetízky četníci ruce a již jejich řady jinými řetězy spojili, nestarajíce se o ta Ježíš Maria a křiky všelikých těch žen, milenek a druhů těchto lidí a již je vedli dvorem, k východu. Právě se nalézali pod mračným skupením lesních velikánů, spjatých strmou strání... když se stalo, co takový příšerný ohlas vzbudilo ve všech myslích. Jumr se vrátil, vrátil se náhle, neočekávaně, proti všem. Hle! jakoby zběhl se stráně, vnořil se v ohromnou závěj sněhovou, jsa jí polo pohroben. Jen trup a hlava zůstaly vynořeny. Hlava poklesla stranou... možná-li totiž lidskou hlavou nazývati tu vyhnilou hroznou leb, se zejivými důlky po očích, se zbylými cáry kůže a chvosty vlasů, leb děsně šklebící se vyceněnými zuby z ohnilých a oklovaných rtů se vydírajícími... takový se Jumr vrátil. A jakoby přímo prázdnými důlky zíral na smutný průvod a z vyceněných zubů vypouštěl jakési záhadné zvuky oslovení pro ty lidi kolem, pro ty zástupy, pro ty křičící ženy a děti, pro všechnu tu zjevnou bídu a zoufalost vůkolní. Průvod stanul. Že by to byl Jumr? Ovšem — po těch hadrech zbylých na prohnilém a nyní jako fialově rudý roh zmrzlém těle, ze všech cárů oděvu děsně zejícím, a pak vida: tovární ponocenské hodiny ještě má na sobě, proč aspoň ty neodevzdal, neobezřetný člověk. Byl to tedy nade všechnu pochybnost Jumr sám. Co, že to stará Zuzánková nevěděla, že to napřed nevěděla a neusoudila, že vše takhle dopadne? Věděla, a všechno věděla. — Průvod stanul před náhlým se objevením příšerného hosta. A v rozlehlé té zimní kruté tišině se vzdouvajícími se sněhy, tak úděsně, němě výmluvnými, v třeskutosti mrazu, jímž zachvácena zdála se veškera bytnost všehomíra, v té ohromivé zachvělosti a nekonečné pohrouženosti horské... za neobvyklého umlčení činnosti tovární, jejíž řev byl na dobu tu potlačen a v tom náhle ztuhlém, železnou mocí zachváceném víru vášní a snah zástupů, jež křečovitě se bily v smrtelném úsilí ještě před chvílí... za těchto mimořádných okolností návštěva nenadálá byla tím hroznějším zjevením. Jak zeje ta zkáza tělesná z neposkvrněné, nedotčené úběli sněžné, jež jakoby šuměla v tajemném ozvuku mrtvého smíru... ó jak se to Jumr po všech dívat bezetřpytnou záhadnou dutinou lidské duše. Bývají významné události varovné: Přišel's Jumře varovati a zjevovati nepoznaná tajemství, jež jsou ti vysvětlena, tajemství a pravdy pro ten divý koloběh zmítaného lidstva k nevystihlým rozporům a zoufalství? Spoutanci mimoděk vztáhli ruce před sebe, před oči, zastírajíce úžas duší. A zachvění řetězů bylo prvními zase zvuky v té poušti mrazů a hrůz. Ale víc nic, víc ničeho se nikdo neodvážil a jakoby utajen dech byl ve všech lidských ňadrech i četníci byli ponuří a mlčenliví. Ženy jak sepjaly ruce v prvém úžasu, držely je sepjaty, se-

Digitized by Google

mknuty mrazem či nehybností vší té hrůzy. Hleděl Jumr, hleděl, hrůza vtělená. Hleděl na ty události, jež přikvačily na bědný lid? A zachvělo se jimi jeho srdce jako se druhdy krvavě chvělo v bezmezném hoři hořem cizím ani na vlastní nehledíc? V příšerné obřadnosti, v jakési mystické mrákotě chorých snů družilo se skupení živých i mrtvých v nedobrovolném tom soutyku. A pořád mlčeli všickni, nalézajíce se v onom stavu, kdy duše se oddílí od člověka a hřímá jemu svědomím, v ustrnulé výstražné vidině o marnosti a hříchu. Stačí tato chvíle k poznání marnosti a hříchu všeho vyvýšování a nemilosrdného bezpráví? Jumře, co tak příšerně a vyzývavě bádáš svou vševědoucností nejposlednějších tajemství v srdcích svých bezděčných diváků? Bude konce té hrůze a spuštění, což neposkytneš konečně úlevy všem těm zděšeným bytostem, jež tak násilně a mračně dovedl jsi zaujati? A co vlastně, co znamenati má to tvé celé objevení se, komu míníš tím posloužiti? Své již nepoznáš a oni tě také nepoznají. A kdyby poznali, v osudu jim pranic neulehčíš a naposled kdo ví jak jim vítán budeš. Zajisté aspoň tvá nejmenší holčička, jasno druhdy očí tvých, jež zhasly ve věčnou tmu, táto na tě volati nebude a kolem tvého krku ručinky neovine. Jak děsný je zadrhnutý tvůj chřtán! A těm spoutancům s oznobenýma, řetězy tuze ovinutýma rukama, které vedou před soudy a spravedlivé lidské zadostiučinění za jejich spáchané viny, rovněž v jejich osudech neulehčíš. Své si vytrpí! Jako ani neulehčíš nikomu z druhých a ničemu, co se děje vůkol a nezabráníš ani jedinému nářku z ubité hrudi... co tedy vlastně, co jsi zamýšlel takto se vrátiv, nevítaně, bezohledně, hrozně, co má vše s tebou znamenati? Pouhé náhodné fysické združení mechanických příčin a zjevů? Na vše nedal Jumr odpověď, ani vůkolní poušť mrazu a hrůzy. Ale že jakoby docílil zatím, co docíliti chtěl, měla pominouti chvíle zjevení. Neboť náhle tiše a bezezvučně, jak se byl navrátil, zase zmizel, po svém spůsobu ... sesul se celý do závěje.

Studium žen.

Referuje Jos. Pelcl.

(Dokončení.)

Péčí, studiu žen věnovanou, nevyrovná se žádná evropská země Anglii. Jest podivuhodno, co ústavů zřídila moderní Anglie na vzdělání ženské mládeže! Sluší ovšem míti na paměti, že emancipační snahy ozývají se v Anglii již od 16. století a že nejslavnější mužové a vzdělané ženy z mocných šlechtických rodů na prospěch žen nejen veřejně vystupovali, nýbrž ihned také činně jednali.

V předcházejícím přehledu medicinského studia bylo již několika slovy Anglie vzpomenuto. V Anglii jest o vzdělání žen postaráno všemi směry, hlavním dílem péčí jednotlivců a svépomocnou činností soukromou. Mimo Spojené státy není na světě země, ve které bylo tolik a tak důležitých ústavů pro vzdělání a povznesení lidu zřízeno dobročinností soukromou a z veřejných sbírek, jako v Anglii. Jest zvláště pro nás poučno, že Angličané ode dávna nespoléhají na svoji vládu a hledí především sami si pomoci. Tak veliké veřejné nemocnice, veřejné knihovny a ústavy vzdělavací

Digitized by Google

byly většinou založeny a jsou posud vydržovány z odkazů jednotlivců a sbírek veřejných, stát zcela nepatrnými obnosy ročně přispívá.*)

Přední zásluhu o to, že zjednán ženám vstup na vysoké školy, náleží universitě londýnské. První pokusy, připustiti ženy ke zkouškám, učiněny universitou touto již r. 1867. Od r. r. 1878 připuštěny již ženy ke všem hodnostem a vyznamenáním a za 14 let podstoupilo 4865 kandidátek úspěšně zkoušky všeho druhu. Ale již dávno před tím postavena žena na roveň muži v College of Preceptors, učitelském ústavu v Londýně, založeném r. 1846, kterýž od r. 1849 opatřen právem odbývati zkoušky všeho druhu a udělovati diplomy, především věnoval se vzdělání učitelů a od r. 1863 i učitelek. 1 do senátu (council) tohoto ústavu jsou ženy voleny a jedna dokonce zvolena náměstkem předsedovým, veliké v Anglii vyznamenání.

Současně skoro jako londýnská zavedly i staré university v Cambridgi a Oxfordu zkoušky pro ženy a výsledky byly dobré.

Brzy však, již r. 1869, pomýšleno na zřízení university výhradně pro ženy. Po některých změnách zřízena trvale r. 1873 v Girtonu u Cambridge a nazvána Girton-College a brzy po tom zřízena druhá, Newnham-College s internatem pro více než 100 chovanek. Oba ústavy jsou na universitě nezávislé, ale profesoři cambridžští přednášejí. Časem založena ještě dvě nová učiliště pro ženy při universitě v Oxfordě a Cambridgi, s řádem vyučovacím úplně rovnajícím se ostatním universitám. Ústavy jsou soukromé a byly ze soukromých prostředků zřízeny, opatřují mladé dámy bytem i celým zaopatřením. Profesoři universitní přednášejí v ústavu, k některým přednáškám docházejí dámy na universitu. Zkoušky jen některé jsou dovoleny. Avšak správy ústavů, zvláště girtonského a newnhamského usilují, aby studující dámy směly skládati zkoušky všechny.

Příkladem nejstarších universit řídily se i ostatní. I university v anglických koloniích otevřely své brány ženám. Ovšem i university ve Škotsku a Irsku. Universita st.-andrewská ustanovila již r. 1870 zkoušky pro ženy. Působením r. 1867 založeného spolku „Edinburgh Association for the University Education of Women“ zjednán vstup ženám na universitu edinburskou, do všech tříd a na všecky přednášky. Přední řady sedadel v kolejích jsou vyhrazeny dámám, při knihovně pak zvláštní čítárny a hovorny, studující chovají se k svým kollegyním velmi šetrně. V Irsku Royal University otevřena ženám. Akademický senát university dublínské r. 1893 prohlásil, že jest žádoucí, abz ženy skládaly na universitě zkoušky. Dosazena komise, aby vypracovala potřebné návrhy. Profesoři medicinské fakulty souhlasili, aby ženy studovaly medicinu.

Několik slov o ženách lékařkách v Anglii. První doktorkou stala se r. 1849 miss Elisabeth Blackwellová z New Yorku. Hodnosti akademické nabyla na lékařské škole v Genevě, v malém městečku u New Yorku, a provozovala ve svém rodném městě výnosnou praxi. V Anglii dosáhla první doktorátu miss Garrettova r. 1865. Většinou však anglické doktorky dříve studovaly a promovaly ve Švýcařích, nyní však jest již v Anglii osm medic. škol pro ženy a sedm zvláštních zkušebních komissí. Jen několik universit posud žen nevpustilo do svých síní.

R. 1893 provozovalo praxi v Londýně 155 zkoušených lékařek. New Hospital v Londýně jest spravován výhradně ženami a velice chválí se zvláště jeho porodnické poliklinické oddělení. Mnohé lékařky mají skvělá

*) K. H. Schaible: Die höhere Frauenbildung in Grossbritanien (Karlsruhe, 1895).

Digitized by Google

místa v Indii, Číně a Australii. V Indii jest také již medic. škola pro ženy: The Zenana Medical Mission, jež domorodým ženám jest pravým dobrodiním. Ve zprávě tohoto ústavu r. 1892 jest zmínka o lékařce, jež r. 1892 8000 pacientek léčila, 3000 operací, a některé těžké provedla, a za den 177 nemocných navštívila.

Péče o lidské zdraví jeví se v Anglii i tím, že spolky pořádají přednáškové cykly o léčení a zdravotnictví. Tak St. John Ambulance Association v Londýně, jejíž přednášky dívkami a paními i z nejbohatších rodin jsou četně navštěvovány. R. 1857 založena v Londýně Ladies Sanitary Association a j.

Society of Apothecaries připouští ženy od r. 1887 ko zkouškám farmaceutickým.

Netřeba připomínati, že v Anglii jest nesčetnými ústavy, společnostmi a spolky co nejvšestranněji postaráno o vzdělávání žen všech tříd i mimo učební síně. V poslední dobu přibyla Association of Women Pioneer Lecturers, jejíž účelem jest přednášeti na neděle a svátky zvláště pro posluchačky chudších tříd, především z oborů praktických a z přírodopisu. Podobné spolky zařizují se v mnohých městech. Pozoruhodný spolek jest The National Home Reading Union, jehož úkolem jest přivykati lidi čtení, znalost čtení šířiti a čtoucímu býti radou při výběru knih ke studiu, jež se zálibou pěstuje.

Při velikém rozvoji dívčích škol obecných i vyšších jest i značně ústavů pro vzdělání učitelek. Na učitelky vyšších učilišť připravují se dívky v College of Preceptors a na universitách v Londýně, Oxfordu a Cambridgi. V umění výtvarném zvláště se zřetelem k průmyslu uměleckému připravují se muži i ženy v National Art Training School v South-Kensington-Museu, kdež jest i zvláštní umělecká akademie pro dámy, The female School of Art, četně navštěvovaná. R. 1888 bylo 26 ústavů pro učitelky s 1800 chovankami v internátě.

Z různých škol pro dívky, obecné a vyšší dívčí školy vychodivší, jest zvláště připomenouti Royal Holloway College, pojmenovanou po T. Hollowayovi, prostém občanu, velikého bohatství nabyvším vyráběním pilulek. Holloway ústav ten zřídil nákladem více než milionu lib. sterl. Ústav připravuje prozatím dívky ke zkouškám na universitu londýnskou, oxfordskou a j., stane se však samostatnou universitou pro ženy. R. 1892 položen základ ke stavbě dívčí školy z odkazu W. Warda, City of London School of Girls. Dělnicím poskytuje se zdarma vyšší vzdělání v London Working Women College.*)

Ať odkudkoli máme zprávy o působení ženy lékařky, odevšad jsou příznivy. Dnes nemůže již býti vážně sporu o to, může-li se jí léčení žen a dětí svěřiti. Otázka jest rozhodnuta theoricky i prakticky na prospěch lékařek.

Ve skrovnější míře než studium lékařství pěstují ženy studia právnická. Na fakultě pařížské nebylo ještě do r. 1893 více než dvě doktorky práv, Rumunka sl. Bilcesco a Francouzska sl. Chauvinová. Tato nabyla diplomu r. 1892 po skvělých zkouškách a po duchaplné thesi, jež vyšla tiskem: Zaměstnání ženám přístupná a rozvoj hospodářské činnosti ž y ve společnosti lidské. Sl. Chauvinová stavši se doktorkou práv neo la

*) V. Neue Revue č. 17.

Digitized by Google

se advokacii, vědouc, že by se jí asi stalo jako sl. JUDr. Popolinové, Belgičance, jež úřady i komorou advokátní byla odmrštěna; přijala úřad učitelky v dívčím lyceu a přednáší o národním hospodářství.

Mnohem liberálnější jsou v Irsku i Švýcarsku. Na universitě dublínské r. 1893 zasedaly ve zkušební komissi dvě dámy: miss Mary Story a miss Kerr Johnston. Na universitě curyšské jest soukromým docentem na právnické fakultě doktorka práv sl. Kempinova. Celkem však v Evropě stav advokátní není ženami provozován, v některých státech, na př. v Italii, Rusku jest to zpříma zapovězeno. Za to v Americe vykonává mnoho žen advokátní praxi se skvělými úspěchy hmotnými. Povolání advokátní jest zákonem dovoleno ženám ve státech Californii, Illinoisu, Jově, Massachusetsu, Minnesotě, New Yorku, Ohiu, Wisconsinu, Kansase a j. Zákonem federačním z r. 1879 jest oprávněna každá žena, která byla po 3 roky členem nejvyššího soudního dvoru některého státu neb territoria, zastávati advokáta při nejvyšším soudě Spojených států. Přirozeně dosáhly ženy i soudcovských míst; v Kansase, Wyomingu, Missuri, Columbii jsou smírčími soudci. Dokonce v státě Montané jmenována byla r. 1892 miss Ella Knowles generální prokuratorkou. Není nic neobyčejného, jsou-li ženy notářkami, kancelistkami a p. Ve státě Ohiu a Wiscounsinu zvláštními zákony staly se jim tyto úřady přístupny. Vůbec ve správě státní jsou ženy na přečetných místech a v různých odborech činny. Jsouť nejen stenografkami, telegrafistkami, při poště, nýbrž i na místech, která dle evropských názorů dokonce nejsou pro ženu, na př. úřednicemi v ministerstvu války anebo v Bostoně při apelačním dvoře. Za presidenta Harrisona byla žena tajemníkem předsedy republiky a r. 1891 bylo ve Washingtoně v ministerstvech 6105 žen mezi 17039 úředníky. Není vůbec v Americe hodnosti a úřadu, z nichž by předem ženy byly vyloučeny. I architektkami, inženýrkami a znamenitými jsou. Paní Röblingová na př. řídila stavbu známého mostu Brooklynského, když její manžel onemocněv nemohl jej dokončiti. Že i obecné školství jest v severní Americe z větší části v rukou žen, jest známo. Učitelek jest kolem 200.000.*)

Otázka, jíž jsem se v tomto článku jen zběžně mohl zabývati, jest nejdůležitější v celé t. zv. otázce ženské. Zde více jsem si všímal té stránky její, která týče se žen jako konkurentek v povolání a zaměstnání mužů. O významu vzdělané ženy pro rodinu, ženy manželky a matky, otázce to ještě důležitější, nebude zajisté sporu ani s těmi, jež proti studiu žen jsou z důvodů známých.

*) Viz Revue encyclopédique r. 1893.

Digitized by Google

Z duševního ruchu za hranicemi.

Rozvoj moderního umění francouzského: II. Symbolismus.

Napsal A. Albert Aurier.

(Dokončení)

Dílo umělecké je překladem zvláštního duchového podkladu do řeči zvláštní a přirozené: tento podklad, jehož hodnota je ostatně různá, je jako minimum i zlomek duchovosti umělcovy, jako maximum celá jeho duchovost či spíše duchový základ všech těch různých objektivných bytostí. Dokonalé dílo umělecké je tedy nová bytost a lze říci naprosto — živá bytost, poněvadž je oživuje duše, jež je složena ze dvou duší, z duše umělcovy a duše přírody, řekl bych skoro z duše otecké a mateřské. Tato nová bytost, skoro božská, poněvadž je neměnná a nesmrtelná, může vdechnouti tomu, kdo v ní za jistých podmínek obcuje, zvláštní vzněty, ideje, zvláštní city úměrné k čistotě a hloubce jeho duše. Tento výdech, toto sympatické záření, jež postřehujeme před nějakým arcidílem a jež nazýváme citem krásy, esthetickým vznětem, vykládáme tedy takto obcováním dvou duší, jedné nižší, lidské, druhé vyšší, činné, duše díla uměleckého; poměr ten jeviti se bude tomu, kdo chce si jej poctivě prohloubiti, velmi obdobným Lásce, a to Lásce opravdovější skoro než bývá láska lidská, potřísněná vždycky nějakým kalem smyslnosti. Pochopiti nějaké dílo umělecké, znamená konec konců milovati je láskou, proniknouti je, řekl bych skoro, nehmotnými polibky. Cítím, že takováto sentimentální esthetika může vyvolati v tomto věku hrubého skepticismu mnoho posměchu — ale co z toho? Kdo může se chlubiti, ptám se, že opravdu pochopil Jocondu nebo Svatého Jana od Leonarda, Slavnou Pannu od Angelica nebo Pannu od Botticelliho, aniž dříve procítil před těmito tajemnými a sladkými bytostmi něco jako rozkošné vplynutí své duše do jiné, do duše jejich, aniž cítil, uzřev je, něco jako první záchvěv lásky? A nezačali jsme všichni teprve od této nezapomenutelné chvíle, od tohoto okamžiku důvěrného sblížení opravdu rozuměti a opravdu chápati tu harmonickou řeč těchto vznešených obrazů, rozprávěti s nimi jako s božskými milenkami, pronikati v důvěrnosti jich zářné duše tuše, že vždy nám zjeví nové a zázračné radosti?

Takové jsou, jak nejúhrněji možno, vyloženy a vymezeny ty theorie umělecké, k nimž se odvolává dnes celá skupina mladých lidí rozhořčených plochostí umění realistického, tupou banálností malby obchodní a to s tak prudkou tvrdošijností, až vyrušila obecenstvo z klidu počestného přežvýkavce.

Gustav Moreau, Puvis de Chavannes, angličtí Prérafaelisté bojovali již osamoceně se slávou a vítězstvím týž boj, ale bez přesné doktriny, žádající v umění právo pro sen, pro vzlet nad hmotné blaho a směle proklamujíce výbornost pravé a dobré tradice, tradice malířů primitivů. Jako oni, stejně tak dovolávají se současní symbolisté primitivů všech škol,

Digitized by Google

mistrů všech dob, kdy umění ještě ryze tradiční nebylo pokáleno a znesvěceno touhou po realismu. Jsou, přesně mluveno, přímými syny velikých mythologických obrazářů assyrských, egyptských, Řeků z periody královské, potom Florentanů ze XIV věku, Němců z XV, gothiků středověku, poněkud také strýci Japonců.

Nepopřený průkopník tohoto uměleckého hnutí — snad jednoho dne bude lze říci: této renaissance — byl Pavel Gauguin.

Zároveň malíř, řezbář, ornamentista, keramik hlásal jako jeden z nejprvnějších, že je nutno zjednodušiti prostředky výrazové, že je umělec oprávněn hledati jiné účiny, než účiny otrockého napodobení hmotného, že umělec má právo obírati se duchovostí a nehmotností. Jeho dílo malířské je již rozsáhlé. Je prosáklé vysokou a vysoce ideální filosofií a ta je vyslovena prostředky elementárními, jež zvláště pomátly kritiku a obecenstvo. Je to, lze říci, Platon plasticky vykládaný geniálním divochem. V Gauguinovi opravdu je divoch, primitiv, Indián, který pudově teše v ebenu podivné a zázračné sny, jež jinak rozruší než patentované snílkování našich akademiků!... Gauguin sám asi to tuší a proto rozhodnul se vyjíti z naší civilisace, vystěhovati se na ty daleké a tajemné ostrovy neposkvrněné posud evropskými baráky, do té panenské přírody na barbarské a zářící Tahiti — odkud přinese*) zajisté nová nádherná a bizarní díla, jež nemůže pojmouti chudokrevný a stařecký mozek soudobého Arijce.

Hned vedle Gauguina je spravedlivo uvésti jeho přítele, a ne-li žáka, tož alespoň vášnivého obdivovatele Vincenta van Gogh, tohoto krajního a vznešeně rozháraného umělce, jenž bohužel příliš záhy zemřel, než aby mohl zanechati dílo, jaké sliboval jeho genius, jenž však přece žil dosti dlouho, aby uložil do museí k našemu obdivu tisíce obrazů, jež oslepují intensitou, podivných k nezapomenutí, žhoucích symbolů duše nejtrýzněnější, jež kdy žila.

Je tu třeba také jmenovati mezi posly dobré noviny jiného stejně původního umělce, stejně hluboce idealistního, jenž je ještě zvláštnější a ještě děsivější a jenž svým vysokým opovržením k napodobení hmotnému, svojí láskou snu a duchovosti působil, ne-li tak bezprostředně jako předchozí, tož alespoň odrazem na mladé dnešní umělce, již hledali směr: Odilona Redona, jehož kamenoryty jsou upíry. Strašné a závratné je jeho dílo, dílo básníka i filosofa, dílo, jež děsí nejen dramaticky hrůzou, nýbrž i záporem metafysickým a beznadějí. Prst umělcův, zdá se nám, rve kolem nás závoj všech tajemství, jež nás svírají, ale jen proto, aby ukázal na dně každé trhliny tmavé hrůzy, stín a zase stín, kde se hemží chmurné, černé hádanky, beztvaré, neviditelné a ústa jeho, zdá se, volají k nám, že výsledek každé lidské vědy, každé myšlenky lidské je záchvěv hrůzy v nekonečnu noci.

Snad také, abychom byli úplnými a spravedlivými, bylo by se zmíniti o impressionistech a novoimpressionistech, jichž pokusy o individuálné písmo subjektivné, okamžikové, pocitové, jichž technické výzkumy nebyly zajisté bez vlivu na rozvoj umění, jež zde studujeme. Snad by se také slušelo mluviti o Degasovi, Cézanneovi, Monetovi, Sisleym, Pissarrovi, Renoirovi a jich snaze po výrazné synthesi, o nešťastném Seuratovi a jeho vědě, jež je jinak sama o sobě tak neplatná, jak rozkládá se světlo a jak rytmují se linie, o Anquetinovi a jeho pokusech japonských o zjednodušení barvy a kresby...

*) Přinesl již a znova r. 1895 odcestoval na Tahiti, tentokráte chtěje zde zůstati již trvale. — *Překl.*

Digitized by Google

Ale studie naše je pouze úhrnná a nemůžeme v ní rozvíjeti tyto otázky. Musí tedy stačiti nám uvésti vedle těch velikých jmen právě citovaných několik mladých lidí, kteří sice nevyšli ještě z doby počátků, pokusů a tápání, kteří neprovedli posud díla konečného a úplného, nicméně jsou svrchovaně zajímaví horlivostí svou, nadšením svým a pochopením, jímž se snaží instaurovati zase spiritualismus v umění.

Nejprve je to Paul Serusier. Jednu chvíli napodobil sice skoro otrocky Gauguina, ale záhy ukázal svou osobitost a poslední jeho obrazy básnického symbolismu, krásné a umělé v synthesi linií a barev, dávají v něm tušiti umělce prvního řádu.

Pak tu je Emil Bernard, jenž vzdor svému mládí jeden z prvních reagoval s Gauguinem proti složité technice impressionistů. Je to duch velmi zvědavý a umělecký, příliš čilý a plný, jemuž chybí vyrovnanost, vytrvalost a cílovost v jeho badání. Až najde svůj konečný směr, až pochopí, že krásná forma o sobě nesmí se v umění zanedbávati, až vzdá se příliš lstivých nemotorností, úmyslných naivností, jež jej svádějí, namaluje obrazy opravdu mistrné, neboť duše jeho je básnická a prsty opravdu malířské.

Ale nyní pohleďte na několik jiných umělců, plujících týmž nesmírným nebem idealismu, směřujících k jiným hvězdám. Jsou to mystičtí katolíci. V díle malířů, jež jsem dosud uváděl, od Gauguina až po Bernarda, můžete sice pozorovati tento sklon k mysticismu, ale mysticismus ten je takřka úkradkem a postrádá svých znaků historických, je spíše pohanský a vyvolává spíše zahrady Akadému a školy alexandrinské, než kláštery středověké. Naopak však, dva malíři, jež nyní jmenuji, ukazují mysticismus pravověrnější, který je však tak patrně a zřejmě upřímný a prost toho dnešního nesnesitelného diletantismu náboženského, že zdají se býti méně umělci XIX věku a spíše inspirovanými a naivními obrazáři XIII stol. Jsou to: Charles Filiger, jehož modlící se světice, bolestné hlavy Kristovy, panny na zlaté půdě vzpomínají na Cimabua a Angelica, a Maurice Denis, jehož katolické tajemství, Člun a illustrace k Moudrosti*), kdysi vyložené mezi Neodvislými, jsou dosud v paměti.

Jiný umělec, velmi zajímavý, jejž je nutno uvésti vedle nich, jenž je také mystikem, ale jako Gauguin a Bernard upomíná spíše na extasi Plotinovu a Porfyrovu než na horoucí a duchovou lásku sv. Terezie, sv. Bonaventury a Ruysbroecka — je Roussel. Dodrží-li, co slibují jeho první studie stylu tak dokonalého, nazírání tak prostého, tak klidného a velikého, v nichž lze nalézti něco jako příbuzenství s Puvisem de Chavannes, bude z něho obdivuhodný dekoratér.

A opravdu umělci tito spějí svými základními dogmaty, symbolem a syntesou t. j. výrazem ideí a esthetickým a logickým sjednodušením forem spíše k umění dekoračnímu, k umění monumentálních fresek, než k malbě na plátně. Vyjma Radona, který stojí stranou, všichni ti umělci, jež jsem uvedl, a zejména Gauguin objevují se velmi přesně a rozhodně i ve svých nejmenších dílech jako nevyrovnatelní malíři dekorační, jimž schází patrně jen zdi. Jiný velenadaný mladý umělec Ranson ukazuje tytéž vlohy. Jeho hlava je bohata teratologickými obrazy jako hlava Číňana. V jeho obrazech vinou se allegorická upírová strašidla a bez pochyby stvoří jednou nový, celistvý, rozrušný styl dekorační. Jest také uvésti Bonnarda, roztomilého ornamentistu.

*) Sbírka katolicko-symbolických básní Verlainových. — *Překl.*

Digitized by Google

jenž má vtip a obratnost Japonce, jenž dovede všecky ohyzdnosti našeho života ozdobiti kypivým a lesklým větvovím své fantasie. Znám od něho, kromě velmi pěkných obrazů, návěstí, stěny, průčelí knih obdivuhodná.

Konečně, neboť je třeba ukončiti ten výčet jmen nutně suchý, zmiňuju se o Vuillardovi, zvláštním koloristovi, plném kouzla a nepředvídání, básníku, který dovede vyprávěti ne bez jisté ironie sladce vznícený život a něhu důvěrných zátiší, karikaturistovi Wuillumsenovi, Schuffeneckerovi, Karlu Guillouxovi, Alex. Séonovi, Henrym de Groux, jenž mohutně dovede vyvolati tragické sny, architektu Trachselovi, jenž slibuje obroditi stavitelské umění, tak že jednoho dne snad bude možno rovnati kamení, vzdor Vitruvovi a Škole krásných uměn, stylem opravdu původním, národním a soudobým.

A nyní k závěru opakuju, co řekl jsem napřed: nepsal jsem úplnou studii o dílech a esthetice symbolistů, chtěl jsem prostě ohlásiti obecenstvu a úhrnně karakterisovati nepopíratelnou reakci duchů a umění k idealismu.

Vzbudí-li tyto příliš úhrnné poznámky, tento příliš rychlý výčet několika jmen v tuctu čestných lidí dobré vůle touhu, aby se informovali, studovali vážněji příčiny a směr tohoto esthetického rozvoje, analysovali díla, sledovali jedinečné nebo hromadné snahy těchto mladých umělců, jichž pevnému přesvědčení ještě dnes tolik se posmívají — dosáhl jsem cíle, jejž jsem sledoval píše tyto řádky.

Digitized by Google

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Kritika literární.

(Vzdělavací bibliotéka, svazek 22.—24.: Jaroslav Vrchlický, Tři knihy vlaské lyriky; Arne Garborg, U maminky, román, přeložil H. Kosterka; Otto Erich Hartleben, Hana Jagertova, komedie, přel. Alois Tuček).

Z uvedených tří svazků „Vzdělavací bibliotéky", jež leží přede mnou, nejméně cenná je anthologie p. Vrchlického, Tři knihy vlaské lyriky. Neupírám jí ceny odborné, jako sbírce dokladů a příkladů k dějinám novější poesie italské, jako příruční knize filologického nebo literárního semináře, ale naprosto postrádá té vyšší psychologické hodnoty literární, kulturní, společensky mravní, jaké musíme žádati od Vzdělavací bibliotéky, jež nám chce předváděti skutečná a opravdová veledíla cizích literatur, pilíře, na nichž spočívá nebo má spočinouti budova moderního umění a více: moderní kultury duchové. Kniha p. Vrchlického, opakuju, může míti svůj význam jako publikace odborná, ale proto nenáleží ještě nijak do plánu a rámce Vzdělavací bibliotéky. Pan Vrchlický sám pokládá knihu za doplněk „Poesie italské nové doby" z r. 1886 a provází ji předmluvou, v níž neodepřel si šlehu po nejmladších generacích literárních.

Ke knize samé jen několik poznámek, poněvadž, opakuju, širší kritika byla by nutně odborně filologickým a literárním pojednáním. Rozdělena je na tři části. V první zastoupen je klassicismus baroko a romantika italská, v druhé parnassismus, poesie více positivistická, realisticky archaeologická a psychologická, v třetí opravdu málo výrazná tříšť posledních epigonů, většinou krátkodeché a bázlivé náběhy k něčemu, co není vystiženo, nebo odvar starších celejších útvarů. V celé první knize, opakuju, není skoro nic, co by si mohl čtenář odnést jako myšlenkový odkaz. To všecko, co se tu podává: ten líčený despekt k davům, ty tragické kothurny, ty velikášské rozběhy k titanství, které klopýtají obyčejně přes nejprázdnější smyslnost, to zaklínání minulosti, ty deklamační pósy a ta velikost gest, jež zakrývají jen vnitřní suchost a sprahlost, ten celý akademický a mythologický aparát — jak je to dnes falešné a nesnesitelné, třeba pod tím stála jména Alfieriho nebo Foscola nebo Manzoniho a jiného básníka, jenž má v literárních dějinách vyhraženu celou kapitolu a v rodném městě svém celé museum. Jste-li poctivci, nemůžete si pomoci a musíte si přiznati, že to není nic víc než filologický a literárně historický dokument. Jen jedna výjimka je tu, báseň venkoncem opravdová a hluboká, proslavený „Chrám sv. Ambrože" italského satirika Giuseppa Giustiho. Je z nejlepší periody autorovy, kdy satira jeho se prohloubila citově a hluboce lidsky, kdy od útoků proti vnějším nepřátelům přešel k vniternějšímu ...tření lidských a národních ran a bolestí. Tento jediný kus vyváží celou k... ...u hladkého a pustého rýmování. Giusti je zajímavý, hluboký duch a v jeho o... ...u

Digitized by Google

je tolik poučného a moderního. Člověk nejvýše citlivý, opravdový a rozbolavělý v nitru svém (tento satirik miloval bezradostně a trpěl touto láskou svou celý život) i fraškovitým rejem své doby psal ten smích, který je bolestí, jak sám říkal. Člověk, který napsal proti tyranii nejžhavější a nejtrpčí posměch a při tom duch pomalého, klidného rozvoje, nepřítel všech revolucionářů ze řemesla, všech „podvodníků, zahálečů a renommistů", jak jim říkal, kteří jej na konec prokleli jako reakcionáře! Jaký poučný příklad jako živý, jako z našeho okolí vystřižený! „Sv. Ambrož" je hluboká filosofická a politická kapitola, báseň jímající něhou a citem. Jak básník, který vstoupil do chrámu, kde nepřátelské rakouské vojsko hubící a pustošící jeho vlast je shromážděno u mše — z první nenávisti a hnusu k němu dojde až k soucitu a lásce s ním — až k lásce nepřítele a zhoubce své vlasti — je kus krásné práce umělecké. A dnes pro nás i časová a moderní v nejlepším smyslu slova — skoro půl věku stará illustrace té ideje humanity, o niž se my posud přeme.

V druhé knize mají lví podíl sicilský básník-eklektik Cannizzaro, jejž p. Vrchlický rozhodně a radikálně přeceňuje, a básník-filolog Giosué Carducci, autor „Ód barbarských". I o tomto básníku opravujeme si soud. Vidíme, že není to ten reformator italské poesie, jak se jednu chvíli zdálo, že objev, který učinil, je opravdu příliš úzký, tak uzký, že již dávno z něho vyčerpal všecko, co dalo se vyčerpat, sám objevitel a že začíná dne již dobývati mnoho štěrku. Dnes vidíme již jasně manirism této archaeologické příliš i encyklopedické příliš poesie, tu dávku virtuosnosti a pikantnosti, kterou nahrazuje živelnost a sílu cítění, tu akademičnost, tak dalekou a nesouhlasnou dnes již s moderními snahami. Ovšem, je pravda, proud filosofický naší doby se obrátil radikálně od prvních ód Carducciových. Tehdy stál svět většinou ještě ve znamení materialistického pohanského pantheismu, jejž hlásal Carducci, dnes uspokojuje toto pohodlné credo málo koho. Jakou podivnou drahou prošel také tento Carducci! Dříve revolucionář a republikán opěvá nyní hasnoucí staré rody imperatorské! Ale to by nebylo nejhorší, píše i příležitostné verše dvorské. Je to, tuším, významnější, než se na prvý pohled zdá a připomíná to analogicky konec liberalismu v politice. Symbolista a dekadent italský, Gabriele d'Annunzio, který prošel postupně všemi pracovnami moderních duchů od Gautiera a Baudelaira až po Dostojevského a Tolstého, má tu ne dost výraznou, parnassistickou příliš ukázku veršů asi deset let starých. Ostatně síla d'Annunziova je v analytickém a náladovém sensitivním románě posledních let, kde stvořil nejlepší, čím může se vykázati v tomto směru celý západ.

Poslední díl „z doby nejnovější" nemá žádné pevné a určité reliefnosti. Největší ukázku má tu mladá básnířka Ada Negri z knihy „Fatalità", poměrně také nejzajímavější. Ada Negri nemá v sobě nic dekadentního, mdlého, přesyceného, je to dítě lidu, básnířka, která zápasí s chudobou a bojuje se starou, vyžilou, chorobnou rozpadávající se společností. Tato dívka napsala nejmužnější verše v moderní poesii italské, které dopadají mnohde jako suchý svist dutek ve svém rozhorlení; schází jim jen větší náladovost, suggestivnost, jsou příliš šedé, mnohde na sklonu k rétorismu.

* * *

Komedie mladého německého básníka Otty Ericha Hartlebena „Hana Jagertova" je daleko zajímavější práce než p. Vrchlického italská anthologie, Jo to zajímavá práce přes to, že ji pokládám za falešnou a skarrikovanou „Hana Jagertova" je komedie thesová, dialektická. These, kterou filoso-

Digitized by Google

ficky chce řešit, je these volné lásky, šíře individualismu mravního. Hana, 27letá dívka bohatého rozumu a pevné povahy, byla do nedávna horlivou socialistkou, věřila v obecnost, v massu, jak říká, chtěla spasiti lidstvo, věřila v brzkou sociální revoluci. Při tom milovala — přesně mluveno: vážila si — soudruha a učitele svého, sazeče Thiema. Je jeho snoubenkou, má se stát jeho ženou, až vyjde Thieme z vězení. Ale zatím stane se s ní změna. Dívka ta je hloubavá, silného ducha a citu, silné individuality, proto dosti snadno odvrátí se od socialismu, jehož vnitřní odpory pochopí, přenese se přes stranu, která je jí právě tak znásilňujícím prostředkem jako vláda a přijme stirnerovsko-nietzschovský individualismus (egoismus), který jí hlásá továrník Könitz; přestane se znepokojovat o „bližní své" a stará se jen o sebe; chce ze sebe vypěstovat volného člověka, člověka ze sebe a pro sebe, který sám je si normou, který nezná povinnosti k druhým, soucitu atd. Život přijímá jako radostný dar, chce ho vyžít a opít se jím. Současně s touto theorietickou proměnou šla u ní ruku v ruce proměna citová: Hana opustila starého vychovatele Thiemea, přidržela se nového Könitze. Odmítnutý Thieme, když to zví, zraní svého soupeře Könitze a prchne pak do ciziny; Hana žije nyní volně s Könitzem. Ale přeroste brzy i Könitze, překoná jej — ne sice filosoficky, ale citově. Necítila k němu pravou lásku, byla to jen oddanost žačky k učiteli, jež způsobila, že žila s Könitzem jako žena. Pravá láska vzroste v ní k baronovi Vernierovi, mladému pánovi velmi neurčitého rázu, o němž nám autor nic nepověděl, než že je poslední ratolestí nějaké aristokratické rodiny, jež se datuje od křižáckých tažení, a moderní diletant umělecký. K tomuto diletantu-dekadentu pojme tedy lásku a velikodušný, důsledný egoista Könitz sám ji přivede do náručí Vernierova, obětuje se sám, aby „doučil svou žačku", aby z ní vyklepal poslední sentimentální nesmysl, kterému se říká: povinnost vděčnosti. Nic není než já, než individuum; nestarejte se než o sebe! Hana pochopí a žije ve volném svazku s mladým baronem. Toho začíná však nějak tento laxní poměr mrzet, cítí, že je v něm on poddán Haně a ne ona jemu a proto naléhá na sňatek. Ale to je něco naprosto protivného Haně, jejímu individualismu. Nevím, jak by to dopadlo mezi baronem a Hanou, kdyby nenosila pod srdcem dítě, jemuž chce dát rodinu. Tak tedy svolí, vejde s baronem ve sňatek zcela právní a zákonný; poddá se hromadnosti, sleví se své pýchy a neodvislosti.

Taková je tedy these Hartlebenova: „nejsi nikomu nic dlužna — máš své zákony . . . v sobě" (101.), These neodvislosti, sebeurčení, volnosti je tu položena naprosto v krajní radikalismus Stirnera a Nietzscheho. To, co vykládá Könitz Haně na str. 67. a 68., je opsaný Stirner, jako to, co vykládá týž pán baronovi Vernierovi na str. 88. a 89., je opsaný Nietzsche.

O thesi Hartlebenově je velmi těžko, ano nemožno diskutovat, poněvadž jednak thesi skarrikoval sám koncem (bez vnitřního, věcného důvodu vstupuje Hana v manželství, pro kohosi třetího), jednak je kus jeho čiře dialektický, filosofická rozprava, která nesouvisí nijak a nemá za podklad nijak psychologii osob v kuse. Opravdu, osoby ty jsou jen nositeli myšlenek a theorií, ale ne hutné povahy. Nelze si přece mysliti člověka à la Könitz, který theorii Stirnerově obětuje svou lásku a přivede své milence nového milence do náručí, nelze si mysliti dívku à la Hanu, která jednu minutu rozejde se se svým manželem-milencem, který ji učinil vším, čím je, a druhou, hned potom, leží v náručí diletantu-baronovi. (Konec 2. aktu.) To všecko je scholastická dialektika, ale ne psychologie a tedy také ne ethika.

Vím, že kus nechce být frivolní, přes to však mnoho lidí nevyčte z ho

Digitized by Google

nic více než frivolnost. Jádro hry je jistě vážné, problém jedince je opravdu veliký problém a těžký, poměr sebelásky ku lásce k bližnímu také velmi opravdový — ale to všecko neřeší se ve hře! Jak mám přijmout konec kusu, jemuž odporuje celý postup děje? Jak věřit, že Hana, která se klamala dvakráte, domnívajíc se, že miluje a de facto nemilujíc, neklame se nyní po třetí v lásce své k baronu Vernierovi, jenž je nad to prázdnější a rozumově daleko níže stojí, jak lze alespoň tušit, než oba předchozí její milenci, Konrád Thieme a doktor Könitz? To jsou obtíže zásadní a ty nedají se odbýti jen dialektikou. To jsou obtíže ohromného dosahu, ale p. Hartleben šel kolem nich, obešel je a minul je, neuvědomiv si ani, oč běží...

Hra celá, opakuju, je čiře dialektický šerm. Oddialektisovat jde ovšem všecko, ale odžít a přežít? Autor cituje Hebbla a opravdu on sám stojí docela pod jeho heglovskou dialektikou a thematičností. Ale šel daleko za něho ještě, přepjal a vyhnal ho v tu trapnou karrikaturu z konce třetího aktu, kde dívka stojí mezi třemi muži, jimž všem náležela, jednomu po druhém, a přesvědčuje je při tom všecky o správnosti svého jednání...

* * *

Garborgův román „U maminky" je za to cenná práce, jež byla hodna překladu. Garborg je v románě „U maminky" převahou naturalista, zevrubně a pečlivě popisuje a vyčítá, nečině závěrů a nerozděluje hodnotně linie; přes to však cítíte v té svědomité, podrobné hutnosti a pečlivosti, v tom jevovém a objektivném vystihování všech podrobností zvláštní klidný a opravdový zrak autorův, který uvědomuje si bolestné procesy, jimiž procházejí jeho lidé. „U maminky" je román stíraných illusí a hasnoucího života, román mdloby, únavy a ubití životem, v němž všecko se kříží a ruší, v němž není kde zakotvit, v němž nelze se dohodnout, vyjít ze svého já a splynout s jiným — román hutný, složitý, šedý, kalný, střízlivý a studený jako život. Garborg nevykládá po bourgetovsku, podle tabulky, konstrukci, psychologické složky své figury, jich lešení a mechanismus, nýbrž figury samy v dotycích a nárazech s jinými figurami, v těch odrazech a útocích se kreslí a vyslovují samy čtenáři. Tím způsobem zachycuje Garborg výborně illusi toku a rozvoje životního, jeho hutnosti a složitosti, jeho uzavřenosti a nevlídnosti. Je to román mdloby, resignace, setření; román na polo psychologický a karakterový, na polo mravoličný a kulturní.

* * *

K těmto karakteristikám uvedených děl chci připojit ještě několik obecnějších poznámek o „Vzdělavací bibliotéce". Význam knihovny té je jistě značný v rozvoji moderního nazírání u nás. Mnohé cenné dílo uvedla do naší literatury. Ale právě proto jsou také značné povinnosti redakce k tomuto sborníku, který chce přinášeti díla v pravdě a opravdu moderní. Bibliotéka vzdělavací chce býti, pokud vím, sice eklektická, ale ani to nevylučuje nijak povinnost zhotoviti si pevný určitý plán, podle něhož by knihovna byla vedena. Eklektismus chce vybírati ze světového pokladu to nejlepší a tu ovšem musí být určité zásady, dle nichž se má vybírati. Eklektismus není právě synkretismus, který bez methody hromadí všecko pod jednu obálku.

Myslím, že eklektismus Vzděl. bibliotéky nalezl by snadno své pravidlo, kdyby nám podával jen díla prvního řádu, opravdové základy a

Digitized by Google

sloupy, na nichž spočívá moderní umění a kultura, a nesáhal také po dílech, jež poslední moment vynesl na povrch. Zde lze velmi snadno pobloudit a zaměnit pouhou modnost za modernost... Nám právě schází v dnešním kvasu kmen pevných, směrodatných, opravdu moderních děl, které vyvolaly hnutí a podmínily je. A na díla ta marně posud čekáme. Ve „Vzdělavací bibliotéce" byl učiněn sem tam náběh, ale necele, roztříštěně, bez pevného, určitého vědomí směru a cíle. A tolik bohatství, kolik je ho ve světových literaturách!

Další důsledek této nepevnosti, neplánovitosti, je pak ten, že vsunou se do knihovny díla, jež po účelu jejím tam nenáleží, tak v tomto případě „Tři knihy vlaské lyriky", které nijak nemohou v celku svém vytříbit a kriticky prohloubit mysl čtenářovu, jak nazírati na úkol a hodnotu poesie, které naopak dusí v něm vnímavost pro poesii moderní a uspávají ji v kalnou a pustou melancholičnost bez vší předmětnosti a reliefnosti.

Také by se nemohlo pak přihodit „Vzdělavací bibliotéce", co se jí přihodilo právě nyní. „Vzdělavací bibliotéka" jak známo, uveřejňuje v první řadě práce nejmladší generace evropské. Cení je tedy, jak patrno, vysoko a nepokládá je za žádný úpadek v duchovém rozvoji našem. Co však čtu v předmluvě p. Vrchlického ke „Třem knihám"? Doslova toto: „V díle druhém pak veškeré nové kusy Canizzara, Carducciho, Panzachiho, Rapisardiho a jiných svědčí o neumdlévajícím bohatství duševním starší generace, proti které jest i zde nejnovější jako všade slabší, roztříštěná a bezbarvá" Jak se to srovnává s programem „Vzděl. bibliotéky" tisknouti takové sumární odsouzení mladé generace, které přece „Vzděl. bibliotéka" je de facto věnována, nevím. Zdá se mi jen, to že není již pak eklektismus, ale nerozhodné koketování v pravo v levo — mravní lhostejnost.

Ke konci ještě poznámku. Nevyhověla by „Vzdělavací bibliotéka" lépe svému účelu (t. j. vzdělání), kdyby k dílům, jež uveřejňuje, přikládala kritický doslov, kde by vyložen byl význam a místo knihy, jež je překládána, v její domácí literatuře, umělecký, mravní, kulturní názor autorův? Takto spadne čtenáři do klína kniha, kterou — není-li náhodou odborně vzdělán — sotva si dovede učlenit a súčtovat v světovém rozvoji umění a myšlenky.

F. X. Šalda.

(Nová česká prósa: Jiří Karásek, Stojaté vody.)

Druhá knížka prósy p. Karáskovy, třetí sbírka jeho vůbec (první byla román „Bezcestí", druhá svazeček veršů „Zazděná okna") neznačí v našem písemnictví po mém nejpevnějším názoru naprosto žádný pokrok, jak se v některých také-moderních listech mínilo, nýbrž naprostý a zásadní úpadek. Směr, kterým by chtělo toto t. zv. dekadentní křídlo vléci literaturu naši a kterým skutečně dává se dnes již, jak vidíme z těch některých také-moderních listů řada mladých lidí, je tuším, opravdu a prostě: sploštění, ochuzení a zmanýrisování písemnictví a umění. To je těžké a ostré slovo, které tu píšu, a píšu je po nejbedlivější úvaze, po důkladném studiu ukázek, jež nám toto křídlo literární dosud podalo. Píšu je proto, poněvadž po mém soudu znamenají práce ty zásadní a pojmové nepochopení ideí, jež jsem tak skoro první v Čechách otevřeně a s plným důrazem hlásal a jež jsou mi drahé. Neprospělo by také déle z falešně pochopené tolerance, která je de facto lhostejností nebo neupřímnou a lstivou politikou, mlčet ke všem těmto otázkám a tak nepřímo s nimi souhlasit a legitimovat je. Otázky ty mají opravdu dosah váž[illegible]: běží tu o nejmladší dorůstající generaci, která nekriticky přijímá vše[illegible],

Digitized by Google

co má na sobě šarlatově tištěnou nálepku „modernosti“. Běží tu o to, že to opravdu vážné a těžké jádro myšlenkové, jež se balí v ten úhrnný a jinak docela náhodný název „modernosti“, se zjevy takovými dusí a kompromituje. To všecko jsou důvody, jež mne vedou, abych nepokrytě zaujal své místo bez ohledu v pravo v levo k tomuto nejmladšímu směru. Nečiním tak ponejprv. Výtka, že bych s ním sám byl kdy koketoval, nepadá na mne naprosto. Já totiž to, co zde nyní šíře vykládám, in nuce a stejně rozhodně pověděl již v létě roku 1893,*) v době, kdy poprve veřejně debatováno bylo o plodech české t. zv. dekadence — ovšem způsobem ryze českým: surovým posměchem a nadávkami v „Lumíru“ -- nic neohlížeje se na to, že by oportunní, politické a do jisté míry i z citového hlediště spravedlivé bylo zastati se napadených.

Kniha p. Karáskova je v mnohém směru typická všemu tomu, co posud tato česká dekadence stvořila. Pan Karásek sám, jak vidím z novějších jeho prací, nešel za tento způsob a nepřekonal ho a stejně nepřekonávají jej zásadně a pojmově jiní z družiny seskupené kolem „Moderní revue“ a jiných listů otevřených této frakci. Proto hlavně těch zásadních a pojmových znaků a záhad, jež kniha podává, si zde všimnu.

První, co po stránce ryze formové (stylové) při knize p. Karáskově napadá, je jeho neurčitost a bezobsažnost, s jakou postřehuje a zachycuje své vněmy, uvědomuje si duševní dění. Pan Karásek, pozoruje-li ku př. věc nějakou, vněm nějaký z ní, barvu či zvuk, a chce-li ji vystihnouti, neučiní tak jedním slovem, ale několika slovy stejného obsahu a významu, které jsou všecky pojmově synonyma. Chce-li říci pan Karásek ku př., že svítilna mdle hořela, parafrasuje tento naprosto primitivní a obecný poznatek touto barokní emfatičností: „slabě, nemocně a zvadle roztékaly se slabé svity rozsvícených candélabrů, — zbytečných a marných v té své bezmocnosti a jako poslední a konečné vyčerpanosti“! (8) Pan Karásek je z těch spisovatelů, kteří nedovedou prostě říci, že voda teče, pták zpívá a slunce svítí. Z toho plyne pro čtenáře jen poněkud kritického nejtrapnější vědomí, které naprosto ruší sám základ uměleckého vnímání: uměleckou illusi. Čtu-li, jak autor poznatek nejprimitivnější a nejsamozřejmější ne zachycuje, ale opisuje šesti osmi slovy stejného významu a smyslu — cítím, že člověk ten nenazírá dobře, t. j. určitě, nýbrž tápe nejistě, nepostřehuje jasně sám, nýbrž pracně, těžce a pochybně loví a skládá své vněmy z paměti rozumově nakupené a získané. Tím je ale umělecká illuse, suggestivná síla styku mezi čtenářem, který vnímá, a autorem, jenž vyvolává, naprosto nemožná. Umělec jinak poznává než vědec; vědec opisuje, umělec vyvolává. To pan Karásek sám nesčetněkrát ve svých kritikách (i jiní soudruzi jeho) po jiných opakoval, ale neuvědomil si naprosto smysl a dosah tohoto axiomatu každé práce umělecké. Pan Karásek, který tolik a tak urputně bojoval proti rétorismu p. Vrchlického a jiných, je de facto nejrétoričtější autor český, jejž znám; je řečník a ne básník. Vyvolání, suggesce je poznání a poznání je právě naprostá určitost a pevnost, a proto, chce-li básník suggerovat (a to je podstatný znak umění, jak pojímá a hlásá je kruh p. Karáskův), nemá tápati ve slovech, nesmí kupiti pro jeden vněm a jednu představu deset výrazů stejného smyslu, nýbrž vystihnouti musí věc jedním, rozhodným, konečným výrazem. Buďto se podaří tím jedním, dlouho a obezřetně voleným z hledaných slovem věc „zachytit“, suggerovat, vznítit v čtenáři illusi reality, skutečnosti, smyslovosti nebo ne -- ale nikdy se

*) *Lit. Listy* 1893, referát o Škampově knize „Doma i venku“.

Digitized by Google

to nemůže podařit nakupením synonym. Tím se předmět opisuje, tak se o předmětě mluví a řeční — ale tak se nevyvolává. Čtenář hned poznává, že autor sám jasně nepostřehuje a nevidí, že tápá a kolísá, a proto v něm nevyvolá se zase nic — než zmatek, nejistota, mlžná melancholie nejvýše — ale nikdy ne určité, rozsvícené, bleskové poznání, to, čemu říkají symbolisté „intuice". Proto Flaubert zcela právem přikazoval umělci vystihnouti vněm a představu vždy jen jediným slovem (verbe unique), které dlouho a pečlivě hledal a volil, a do něhož sestředil celé své obsahové, reálné poznání a pozorování předmětu. Jedno slovo jen může vyvolat a suggerovat; suggesce je akt hotový, rozkazovací: je to příkaz autoru a ten musí být určitý a stručný. Je to sestředěná převaha a vůle autorova; je to poznané a odhalené jádro předmětu.

Poznání umělecké musí býti totiž právě tak obsažné jako poznání vědecké. Umělec musí vědět a znát právě tak rozhodně (ba ještě rozhodněji a pevněji) jako vědec. A zde jsme u samého jádra, u samého základního nedostatku celého toho českého dekadentismu: je to umění naprosto bezobsažné, bez vší typičnosti, určité plnosti, hutnosti, plastičnosti, — formovosti slovem. Naturalisté a realisté starého rázu poznávají alespoň, třeba nedostatečně; symbolisté naši však nepoznávají vůbec. A přece je to největší kontradikce, jakou si lze myslit: symbolismus bez myšlenek a ideí. Symbolismus právě nad pouhou krásu ryze hmotnou a souladnou staví její associace ideové, její výraznost, tendenčnost, myšlenkovost. Symbolismus právě vychází již skoro z umění a zasáhá ve filosofii, filosofuje, básní obrazem, sochou.

Symbolismus či dekadence protivou k pouhopouhému ryze počtovému a vnějšímu poznávání naturalismu utíká se k poznání vniternému, hodnotnému, duševnímu. Hledí ne jako naturalismus život do umění jen přejímat, jen svádět, napodobit pouze život, vnější, daný objektivný svět — on chce život stupňovat, život sám množit v umění, t. j. více života a lepšího života (hlubšího, duchovějšího) svést do umění než je rozlito a utopeno v objektivném, vnějším světě. Symbolismus a celé moderní umění chce právě obsažností jít za naturalismus, za pouhý realismus ve smyslu positivismu, chce nejen život přejímat, ale hustit jej, stupňovat, množit, živit v díle. Ne malovat chudý, bezobsažný, kleslý, malý život, ale plně a sestředěně život plný a sestředěný, život v poslední příčině lepší jakosti, hlubší v celistvosti a výraznější cílovosti.

To všecko však leží naší dekadence daleko. Obmezuje se stále jen na nejprimitivnější život smyslů a nervů, na pouhé pathologické affekty, které pracně a těžce kopíruje, namáhavě opisuje a skládá.

Analysujme po této obsahové stránce p. Karáskovy „Stojaté vody". Jaká úžasná obsahová chudoba a pustota! Celá prácička není než noční procházka nějakého uměleckého ratté (kteří jsou od Zolova „Díla" tak hotovou figurou jako čerti a kominíci na dětském trhu), umělce bezmocného, který nedovede nic tvořit, ale za to hloubat a raisonovat, který nemá moci a dovednosti, ale za to vůli a plány . Ale p. Karásküv dekadent ani neraisonuje ani nepřemítá (nepokládám totiž za myšlenku pointu knihy, že celé umění jako celý život je běh za něčím, co stále uniká, že „život je marnost nad marnost"), jen vnímá, chorobně, jako dítě nebo pološílenec vnímá barevné skvrny, jež špatně lokalisuje a jichž associaci zkušeností si ještě neopravil. Celá práce není nic jiného než chaos kuriosních postřehů, v nichž není methody. Jsou to bizarně a neobvykle kupené appercepce, o nichž naprosto nic jiného nemůžeme povědět, než že nejsou pravidelné Tak, jak tento člověk nazírá, nazírá se snad v horečce. Uměni

Digitized by Google

toto je každým způsobem velmi pohodlné, poněvadž právě mu schází všecka organičnost a typičnost a tím již stojí z dosahu kontroly čtenářovy. Smysly a vnímavost bezejmenného reka p. Karáskova jsou opravdu hluboce rozrušeny. To je všecko, co si o něm dovedeme pomyslit a jak si ho dovedeme súčtovat na konci knížky. Více z ní nikdo nemá. Kritický člověk pochopí jen ještě, že bezejmenný rek páně Karáskův náleží lékaři, ale ne umělci. Když již klinické studie, tedy, prosím, alespoň studie, ale ne, co podává p. Karásek: nestvůrné fantasie a falešné halucinace!

A psychologie knihy, resp. reka p. Karáskova? Není žádná, naprosto žádná. Zde v tvorbě a ustrojení karakteru, kde leží střed a tíže umělecké práce románové, p. Karásek se o nic ani nepokusil. Jeho rek, jak jsem řekl, chodí ulicí, falešně vnímá a při tom lká nad vlastní lenivostí, obecně řečeno, či psychologicky mluveno, nad přílišnými schopnostmi reflexivnými, které zničily v něm naivní tvůrčí spontannost. Jak stará je tato figura rozlomeného člověka v literatuře! Jak hluboko až do romantismu zpět bychom musili sáhnout, abychom vylovily její kořeny! A jak bohatě, sytě, z kolika stran byla již malována v literatuře: od Turgeněvových zázračně plných a přejemně odlišených figur ruských nihilistů v „Otcích a dětech“, „Rudinu“ a „Novině“ až po Bourgetovy diletanty a dekadenty z professe! Od Gončarova „Oblomova“ a „Staré historie“ až po Zolovo „Dílo“! A jaká ubohá a pustá pouhá silhoueta-kopie je tento anonymus p. Karáskův. Psychologie je v něm asi tolik jako v každém monologu divadelním, v každém sólovém výstupu, jenž je zpovědí obecenstvu do tváře. Neboť tam, kde karakterovost se teprve může projevit, totiž v nárazu vnějšího na vnitřní, k dění, procesu, rozvoji, tam p. Karásek ve své knize vůbec nedochází — před tímto opravdovým zápasným polem se zastavuje. A to je také významné pro českou dekadenci: maluje mlhy, rozlitá, barevná snění, melancholické kalné vzpomínky — ale dále nejde. To je ovšem velmi pohodlné, nejpohodlnější řemeslo, pouhá bezobsažná zvukomalba, pouhé kombinace šerých a smutečních slov. Chce vystihnout vnitřní život a neuvědomuje si, že život je rozvoj, tíseň, zápas vnitřního s vnějším, neustálý ruch a teplý hyb, projev vnitřního ve vnější, splývání a prolínání obou a že ten plný, složitý zápasný chumel musí zachycovat typicky a organicky, konstruktivně umění. Chce vystihovat život, t. j. podat hodnotu, smysl, ideu jeho a zatím nedovede nic než pracně, udýchaně a falešně opisovat pouhopouhé jeho nervové jevy. To všecko, co posud dekadentní kruh český provedl — i kdyby to bylo (jako že není) umělecky a básnicky harmonické — mohlo by být nejvýše dekorací románové stavby, ale o stavbu samu, o zvláštní styl a konstrukci její posud nikdo ani nezavadil. Kolem těchto právě obtížných, složitých a ústředních otázek uměleckých chodí se zamhouřenýma očima.

Příčina je v tom, že dekadenci schází všecka životnost a to jest organičnost, seřaděnost celková, plánovost, která podřaďuje detaily celkům. Dekadence česká je životně chudá a bezobsažná; je to virtuosita, a to barokní a lehká virtuosita, snadná manýra, něco ryze lethargického a trpného jako pustý hašišový sen. Umění je naopak zápas a práce, teplý, plný, sytý styk vnitra s vnějškem. Umění je právě jev společenský a hromadný, neboť podkladem jeho je sdílnost, suggestivnost, illuse styku a přenosnosti. Proto umění tím je cennější, čím je obsažnější a životnější. Čím více života t. j. čím lepší život vyvolává a budí, tím je hodnotnější. Čím více života v něm je zavřeno, tím je suggestivnější. A proto o toto stupňování života jde v umění. Lidé, kteří citují velmi rádi a s chutí Nietzscheho,

Digitized by Google

nechápou, že nemnoží se život malbou a suggescí mdloby, nemoci, rozvratu, chaosu. „Není ohyzdnější věci než degenerující člověk," řekl Nietzsche, a to bude, tuším, hrobní nápis všech „Stojatých vod".

Umění je a platí svou formovostí, členitostí, organičností. Jí sepjato je umění příznačně se životem. A tuto formovost hubí s naprostým nepochopením naše dekadence. Formou je právě umění uměním, jím překonává se látka; forma je činný, bojovný princip umělecký. Formou, a to jest organisací navazuje se jen umělecká illuse. Amorfnost, beztvarost, v jakou stále hlouběji upadá toto křídlo literární, je právě důsledkem neorganičnosti, netypičnosti a ryzí jen virtuosity jejich. Virtuosita tu je však zase konec konců jen pohodlnost. Pan Karásek řekne mi, že nezavrhuje formu, že hledá jen formu širší. Ale v tom je právě blud: vím, že každá dissonance pozorována s dostatečné výšky, vnímána s dostatečné dálky je na konec harmonií, že i poruchy jsou prvkem širší harmonie. Ano, ale běží tu o člověka vnímajícího, aby ten tuto harmonii, tento typ a tvar nalezl a postřehl a to ovšem není možno, není-li typ ten a tvar ten dán a vložen do díla. Kde přestává vnímání, kde přestává kontrola, přestává i umění, poněvadž ono je styk poznání a pochopení. Proto tvar musí být pevný, určitý, světelný, tak aby linii a typ odvozoval si čtenář; obrysy, které by vystupovaly ze vzdálenosti desíti mil, nejsou mi nic platny. Neboť v tom smyslu je pak harmonické, rhytmické všecko, celé dění, celý život, poněvadž je postupný v čase a tedy vlnovitě typický a pravidelný. V tom smysle je ovšem sebe „volnější" verš rhytmický a harmonický — ale bez vědomí a poznání autora — a o to poznání autorovo (počtové a docela určité a výrazné, tedy úzké, soustředěné) právě běží. Jinak spadá dílo literární v amorfismus, beztvarost, mlhu a chaos, v nedostatek všeho smyslu a typu, v nedostatek vší organisace a naprostý anarchism.

Česká dekadence svým základným nepochopením podstaty umělecké, svým falešným individualismem, který je tu jen tvůrčí nemohoucnost, nedostatek síly porobující a dobývající si obecenstvo, tone v něm a také utone.

F. X. Šalda.

Z ruchu literárního.

(Odpověď panu prof. dr. E. Albertovi a panu Eman. ryt. z Čenkova)

Pan profesor E. Albert věnoval v „Politik" ze dne 14. září celý feuilleton mé studii o Otokaru Březinovi (čl. „Český mystik a symbolista" v 10. č. Rozhledů). Vytýká mi, že jsem o mladém básníkovi, který napsal 30 dekadentních básní, napsal víc slov něj jeho knížka čítá, a že jsem jej, mladého autora, který prý teprv počíná a to v cizém směru pracovati, povznesl příliš vysoko, a že tak místo starých frází, proti nimž bojujeme, přináším frase nové. Mohu panu prof. Albertovi odpověděti s největší jistotou a klidem a to tím snáze, že zde nejde o nějaké věcné vyvracení jeho náhledů, v tomto případě tedy vypracovaných a soustavných soudů o poesii Březinově, nýbrž o odbytí několika lacinych vtipů a paušalních tvrzení — jediných to zbraní, s nimiž pan profesor proti mně vytáhl.

Ale uvažuji-li již o faktu samém, že totiž pan prof. Albert okřikl právě *mne* a že zašlapuje právě poesii Březinovu, napadá mi všelicos. Je v tom mnoho nápadného a křiklavého. Pan prof. sám vítá na počátku svého článku snahy mladé naší kritiky o seriósnější vypracování kritických principů jako potěšitelný obrat naproti nekritičnosti minulých let a jinde mi přímo přičítá za zásluhu, že jsem ve svém článku v „Zeit" o Svat. Čechovi mluvil střízlivějším tónem, než jest u nás zvykem. Pan prof. spatřuje tedy, a to právem, zlo v jalovém vychvalování, které se po celá minulá desetiletí u nás provádělo a kterému se také říkalo kritika. Pan prof. tyto doby lépe pamatuje a zná než my mladí. Nuže a kde byl v dobách, kdy toto zlo nejvíce kvetlo a kdy bylo nejvíce zapotřebí, aby poléval studenými sprchami příliš horké mozky kritiků? Kde byl, když se o našich předních básnících nemluvilo než s přívlastkem „nesmrtelný" a „světový", od největších pražských listů počínaje až do posledních venkovských čtr- ti-

Digitized by Google

denníků? Kde byl, když se z Vrchlického dělal „učitel lidstva" a lecjaké prázdné hlavy znetvořovaly jeho obraz nemotorným podkuřováním? Podivno! *Tehdy pan profesor mlčel* A dnes, kdy — jak sám přiznává — stal se ve věci obrat, vrhá se ne na tyto frásisty starého slohu, kteří psali kritiky hymnicky, poněvadž neměli co by řekli věcného a vskutku kritického, nýbrž na mne, právě na mne, jehož kritičnost na jiných místech uznává. Jaká je v tom logika? Vždyť mohl přece tušiti pan profesor, že mám-li dosti smělosti čeliti všeobecnému mínění (což výslovně na mně chválí) a dovedu-li psáti zcela střízlivě o Svat. Čechovi, nemůže tón, jímž píšu o Březinovi stotožňovati s frasovitým tónem starších kritik, neboť tam se psaly hymny právě jen z courtoisie a ohledů na všeobecné mínění. Právě ty okolnosti mé kritické činnosti, o nichž mluví s uznáním, mohly mu býti praemissami pro čistě logický předpoklad, že když jsem psal o Březinovi vřelým tónem, měl jsem k tomu zajisté vážné příčiny a že jsem to učinil po předběžné a nejsvědomitější rozvaze. Ohražuji se proto proti tomu, aby mou práci, která je seriósně podniknutou studií analyticko-psychologickou, házel do jednoho pytle s lecjakým reklamním hymnickým referátem. Takové se dají zabít několika vtipy, moje práce však ne. *Proti té měl postaviti pan profesor stejný aparát psychologického rozboru a karakteristiky, stejně svědomitě vypracovaný odhad Březinovy básnické individuality, jako byl můj. Tak by byl vystoupil kritik proti kritikovi.* Ale pan prof. Albert vystupuje zde jako někdo, kdo je tak srostlý s jistou literární periodou a jejími veličinami, že nechce viděti přes ně dále a je mu těžko pochopiti, že mezi tím, co se jejich poslání sklání ku konci, vystupují již jejich dědicové, činící nárok na stejně vážné cenění. Překvapuje to u pana prof Alberta, který přec s takovou benevolencí a tolikerými eufemismy předvádí před německé obecenstvo leckterou problematickou naši literární veličinu, nedovede-li rozpoznati v „Tajemných dálkách" nepopíratelně silný, v naší nejmladší generaci bez odporu dnes nejsilnější talent. Autor „Tajemných dálek" není nějaký nezralý mladíček, jak se panu profesorovi zdá — blíží se již třiceti letům — a tu již má právo, aby při seriósních uměleckých snahách byl seriósně ceněn. Způsob jímž však o něm pan prof. Albert mluví, je urážlivý (říká mu na př. „ein gewisser Herr Ottokar Březina".) Nevím, ale vtírá se mi pořád myšlenka, že pan profesor do „Tajemných dálek" sotva jen tak zběžně nahlédl. Alespoň je nápadné, že nevykročuje nikde z rámce mého článku, necituje, než co já cituji, nepokouší se nijak sám Březinu karakterisovati atd. Anebo tento zvlášť nápadný doklad: moje slova „viz. bás. „Umění" v „Tajem. dálkách" překládá: „siehe die Gedichte „Umění" *und „V tajemných dálkách" (!).* Řeknete, že to je nepatrné přepsání, ale je pro to, co tvrdím, karakteristické. Kritik, který by byl jen s trochou dobré vůle knížku Březinovu přečetl, byl by si zapamatoval z ní vždycky aspoň tolik, že tam žádné básně „V tajemných dálkách" není.

Pan prof. Albert kritisuje tedy jen *mne, kritika, ale nechává stranou básníka,* o nějž se jedná. To jest ovšem pohodlné. O celých „Tajemných dálkách" neřekne sám nic jiného než: „Skrz na skrz dle francouzských vzorů vyjímaje pervesnosti, ale se zachováním známého asketicko-mystického tónu". Pan prof. Albert mi vytýká fráse, ale *tu napsal sám právě největší a nejosudnější.*

„Skrz na skrz dle francouzských vzorů!" Stačí mi posvítit jen na toto běžně nahozené tvrzení p. prof. Alberta, abych byl zbaven každé další povinnosti se vůči němu široce hájiti. Neboť chce-li mi vytýkati, že básníka „Tajemných dálek" příliš vysoko cením, *jest sám dříve povinen mi dokázati, že toho cenění nezasluhuje, v přítomném případě tedy, že je jeho poesie „skrz na skrz dle francouzských vzorů".* A toho pan prof. Albert dokázati *nemůže.* Prostě proto, že těchto francouzských vzorů *není,* a jestli tu a tam, tedy ne v té míře, aby pan prof. Albert mohl říci „skrz na skrz". Nemohl mne přece považovati za tak naivního čtenáře, abych si při lektuře „Tajemných dálek" nenadhodil tuto otázku sám já, který jsem vytkl naprostou odvislost od těchto vzorů veršům Karáskovým a Procházkovým (pan prof. sám opakuje po mně v předmluvě k III oddílu své překladové anthologie, že je u těchto nejmladších poesií oprávněna otázka, je-li to vůbec ještě česká poesie) Mohl býti tedy přesvědčen, že jsem u Březiny tuto námitku také si položil, ale také ji *přemohl,* a to ne jen lehce a bez důvodu. Aspoň ne tak lehce a tak bez důvodů, jak pan prof. Albert vtiskuje „Tajemným dálkám" pečeť odvislosti od cizích vzorů.

Pravil jsem, že těchto francouzských vzorů u Březiny není. Vyjímám z toho pouze Maeterlincka Které básně v „Tajemných dálkách" jsou v jeho způsobu pracovány, to jsem sám již ve své studii konstatoval. Popírám však naprosto, že by tam byli napodobeni jiní francouzští autoři, zvláště v těch číslech, které Březinovu poesii nejlépe karakterisují, na př. „Mrtvá matka", „Mrtvé mládí", „Motiv z Beethovena" atd. *Či zná pan prof. Albert některého francouzského básníka ne snad totožné, ale alespoň příbuzné struktury duchové a nervové, s obrazivostí podobným směrem vyrostlou?* Já ho alespoň neznám, a nejzajímavějším jest, *že ho nezná — sám autor Tajemných dálek!* Dle vlastní výpovědi četl z dekadentů francouzských jen Baudelairea a Verlainea (Maeterlincka jen v ojedinělých českých překladech!).

Digitized by Google

Básníků skutečně v mnohém mu příbuzných, totiž dnešní mladší školy dekadentní, vůbec nezná a při svých osobních a společenských poměrech vůbec ani poznati nemohl. A že by napodobil Baudelairea a Verlainea, tolik se neodváží přece pan prof. Albert tvrditi, postaví-li jen na okamžik Březinovu duchovní individualitu, jak jsem se ji pokusil vykresliti, vedle těchto dvou Francouzů. Každá hlubší srovnávací analysa musila by ukázati, jak v mnohém ohledu jim je diametrálně protipoložena. Pan prof. Albert řekne, pravda „vyjímaje perversnosti", ale netuší, že v tom je vlastně všecko, že tím ani nechtě přiznává Březinovi tu originalitu, kterou mu chce popříti. Neboť imitovati francouzské dekadenty a neimitovati jejich perversi smyslnou to značí postaviti proti nim tak silné jádro vlastní individuality, že se to ostatní, co zove napodobením, vlastně zvrhá na minimum. Proč neodolali napodobení těchto perversností Karásek a Procházka? Právě proto, že nemají toho vnitřního silného jádra, které by proti těmto cizím vlivům nastavili. Imitují perversnosti, protože ony tvoří hlavní rys tohoto cizího směru Říci však, že někdo imituje Baudelairea a Verlainea „unter Ausschluss von Perversitäten" jest, jako bychom o někom řekli, že imituje Byrona vyjímaje jeho světobol nebo Huga vyjímaje jeho velký pathos. Apropos Hugo! pan prof. Albert ví dobře, jak mnoho v produkci Vrchlického lze přičísti jeho vlivu. Ale o tom nemluví ve své brožuře o Vrchlickém s tímto odbývavým tónem, tam neříká „skrz na skrz dle francouzských vzorů", nýbrž tam vlivy Huga, Leconta de Lisle a Carducciho odůvodňuje a hájí, ba dokonce vyzývá k srovnávacím studiím na thema Leconte de Lisle a Vrchlický atd. Tedy dvojí loket! A já si troufám tvrditi i při vší úctě, kterou mám k básnické práci Vrchlického (podotýkám výslovně, že sem jeho jméno vtahuji jen pro vhodnost srovnání), že na jeho první knihy měl Hugo desetkráte větší vliv než všickni francouzští dekadenti na Březinu. A byl by ho pan prof. Albert při jeho debutu také odbyl slovy „ganz und gar nach französischen Mustern"? Mohl bych se dále tázati, jest-li by se dal odbýti Máchův „Máj" také jen slovy „nach englischen Mustern" a konečně, kdyby se i jisté cizí vlivy u Březiny připustily, mohl bych položiti otázku, která zní sice trochu paradoxně, ale nedá se jen tak zhola přejíti: *není-li někdy právě příznakem silné originality býti neoriginelním, totiž býti ze sta jiných talentů jediný, který si najde a vybere ve vzdálené zemi příbuznou duši uměleckou přese všecky hranice geografické a národnostní? Není-li to znakem silnější individuality než výti doma s vlky, v prostředních a vyčerpaných útvarech?* Není-li — abych se vrátil k uvedenému příkladu — právě v tom síla individuality Máchovy, že dovedl jediný z celého národa kdysi vzdorovati svému literárnímu okolí a zachytiti se o tak dalekého a Čechům tehdy tak cizího genia Byronova?

A právě proto, že jsem si tyto otázky položil a zodpovídal, než jsem řekl své definitivní slovo o Březinovi, mohl jsem dospěti až k rozpoznání jeho silné, vzácné a ve svých hlavních prvcích naskrz samorostlé individuality. Moje studie o něm byla výsledkem myšlenkové práce, do níž jsem vložil mnoho vlastní duševní krve a nedám si ji tak zlehka zvrátiti několika feuilletonistickými vtipy. Nebudu na ně odpovídati, poněvadž, jak jsem shora ukázal, nevycházejí z nějakého hotového a promyšleného soudu o básníkovi, o nějž zde jde, nýbrž vytrhují násilně z mé studie jednotlivé kusy a ukazují, docela zběžně a povrchně, na zdánlivý jejich rozpor. Nazývá-li pan prof. můj článek „metakritikou" (tedy něčím *nad* kritikou, co přesahuje její meze) jsou za to důvody, jimiž proti mně šermuje, *pode* vší kritikou. Neimponují mně ani kroužky učených pánů, které si p. prof. Albert k popravě mého článku sezval a kteří se se svojí profesorské výše útrpně usmívají na ubožáka kritika, který není profesorem ani vysokých ani středních škol a chce mluviti o mozcích, přeplněných vědomostmi (jako by ho dnes neměl přeplněný každý abiturient gymnasia a jako by se nikdy ještě nebylo v literatuře mluvilo o moderním mozku, unaveném myšlením a poznatky!) a kteří z toho, že jsem konstatoval v Březinově slovníku náklonnost k výrazům z exaktních věd, vyvozují, jako by činil nárok učeného chemika nebo astronoma! Komický jest údiv nad tím, že k porozumění Březinových obrazů z chemie a fysiky dostačí pouhé vzdělání z měšťanské školy. Ovšem, pokud se týče čtenáře. Aby však fantasie básníkova byla obrácena tímto směrem, k tomu je zapotřebí daleko úsilovnějšího zabývání se exaktními vědami. Tu „Bürgerschulbildung", o němž pan prof. Albert mluví, má přec snad každý z českých básníků a přece jim ani nenapadne obraceti se k takovýmto obrazům, prostě proto, že pouhá běžná znalost těchto disciplin nestačí sformovati definitivně v tomto směru fantasii. Pan prof. Albert zde se důkladně zmýlil: Ot. Březina — o tom ho mohu dokonale ujistiti — *jest skutečně hluboce vzdělán na základě exaktních věd*, v tom nebylo moje tvrzení pouhou libovolnou domněnkou. A co se týče mé maličkosti, mohu pana prof., když již se toho také dotýká, ubezpečiti, že vím náhodou o nervech a míše o trochu více než poskytuje měšťanská škola a „lektura" běžných, populárně vědeckých měsíčníků. Není-li p. prof. informován dostatečně o osobách, s nimiž mu je jednati, neměl by se takovýchto stránek ani dotýkati, než-li souditi o nich jen tak zběžně, od oka. Škoda však, že se na měšťanských školách neučí psychologii umění, neboť tu by jistě „Bürgerschulbildung" v tomto směru dostačil[i] pochopení mé myšlenky, že život může raniti umělce tím právě nejvíce, že *mu nedá žít* e je jednotvárný, bezbarvý. A pak by také snad p. prof. pochopil, proč i mladý básník m[ů]žititi

Digitized by Google

bolest ze života, ba proč ji cítí právě on nejvíce. Kdyby se byl dříve informoval *o individuelních osudech básníkových*, jistě by uznal, kolik je v jeho výsměchu urážlivého, skoro až cynického.

A to mne již také zbavuje povinnosti, abych hájil své i Březinovy stylistické obraty a metafory proti lineálu „zdravého rozumu", s nímž na ně pan prof. Albert jde. Nebudu přec vysvětlovati, že kritik, který nepíše náhodou jen studený rozbor, nýbrž hledá pro svůj dojem z uměleckého díla také výraz umělecký, smí si přece dovoliti hyperbolického užívání slova „všecko". Nebudu přec vysvětlovati, že posmívá-li se pan prof. Albert mým slovům, že poesie Březinova obsahuje „essence *všeho* nejsubtilnějšího a nejvybranějšího", nesměl by trpěti, aby se na př. říkalo: „*Celá* Praha byla na výstavě", a neodpovídá-li jeho exaktně-vědeckým představám obraz „uzly žil", že by zcela důsledně měl protestovati proti tomu, že má láhev hrdlo, stůl nohy nebo nebe že je klenba. Jak je to všecko komické!

A po tom všem mám ještě panu prof. Albertovi dokazovati, že rozpor, jejž vidí v mých různých tvrzeních o bohatství Březinových obrazů, leží nanejvýš ve stylisaci, nikoliv však ve věci? A mám se propůjčovati za předmět zábavy páně Albertovu profesorskému kroužku a vysvětlovati jim, jak si přejí, gramatický smysl veršového odstavce, jejž jsem sám uvedl ve svém článku jako příklad *komplikované a nesrozumitelné dikce?* K tomu se necítím nijak povinen, tím méně, že nevím, s kým mám čest. Ostatně onen odstavec není naprosto nesrozumitelný a konfusní, jak pan prof. Albert myslí, a i kdyby byl, nedal by se tím zvrátiti můj soud o umělecké hodnotě celé knihy, neboť právě čísla, v nichž je Březina co nejvíce svůj a která ho nejlépe karakterisují, jsou jasna každému, kdo jen trochu navykl moderní raffinované dikci.

Pan prof. Albert, jak ze všeho patrno, učinil si práci lehkou. Čím vážněji vystupuje nějaká věc, tím pohodlnější úlohu vůči ní má vtip a karikatura. Všecko na světě, i největší díla umělecká se dají takto znetvořiti, obrátiti v grimassu. U mé studie bylo to tím lehčí, že ona nezůstala studenou analysou, jíž se vlastně dílo v rukou mrtvé rozpadá jako rozebraný stroj, nýbrž že se pokoušela parafrasovati poesii Březinovu, provésti to, čemu říká Hennequin ésthetická synthese, totiž „vzkřísiti dílo v jeho působnosti, v jeho účincích, v citových vlnách, které v duši lidské vyvolává" (Critique scientifique), tedy *ne býti „střízlivou" kritikou* (vím i bez pana prof. Alberta, že studie má takovou není), nýbrž *podáním, odrazem celého mého dojmu.* A podati svůj dojem, to značí dáti vytrysknouti skryté své umělecké síle, která v každém kritikovi v latentním stavu musí odpočívati. Než kdo dospěje k tomu býti kritikem, jest nucen překonati v sobě umělce a ten dříme pak v duši a čeká na zavolání, na dotyk příbuzné duše umělecké z venčí, aby se vzkřísil a vmísil svůj vřelejší a barvitější hlas do střízlivé, mrazivé mluvy kritikovy. Snad proto viděl pan prof. Albert chvalozpěv na básníka, kde jsem jen odrážel svůj dojem, který jednou byl takový a ne jiný, a který bych byl sfalšoval, kdybych ho byl vyjádřil jinak, střízlivěji, jak by si pan prof. přál. Ostatně ani tu ještě není můj článek nějakou hymnou od začátku až do konce (jaké se na př. u nás pěly o francouzských a italských básnících až i třetího řádu — vzpomínám jen na Vrchlického „Básnické profily francouzské"), neplýtvám panegyrickými přívlastky, neurčuji Březinovi místo v hierarchii našich poetů, nesnižuji v jeho prospěch nikoho druhého (zvláště v tom ohledu může býti pan prof. Albert zcela klidný) — konstatuji pouze, co se nedá popříti: *že básník „Tajemných dálek" je umělecký karakter vzácné u nás osobitosti a hloubky, jehož psychická stavba je až do poslední nitky organicky sepjata a dá se pod tokem veršů přímo hmatati. To všecko jsem dovodil na základě zcela exaktní psychologické analysy a demonstroval všecko na faktech, totiž na verších samých.* Jestli za nimi pan prof. Albert nenašel (ač hledal-li vůbec) to, co já, není to mojí vinou Přenechávám proto s úplným klidem rozhodnutí budoucnosti. Ta jednou ukáže, kdo do „Tajemných dálek" lépe viděl, zdali pan prof. Albert či já

* * *

V „České Stráži" ze dne 7. září objevil se pan Eman. ryt. z Čenkova se „Zaslánem", kterým projevuje veliké rozhořčení nad mou kritikou jeho sbírky „Rok na samotě" v minulém čísle „Rozhledů". To mne ovšem nepřekvapuje. Nemohl jsem přec očekávati, že mi za ni přijde vděčně stisknout ruku. Ale co nutně zaráží, jest odvaha, s níž ještě po tak křiklavém dokladu nesamostatnosti, jejž jsem ve své kritice uvedl (srovnávaje jeho báseň „Chudý dar" s podobnými verši Svat. Čecha) a který by jistě přinutil každého autora se seriosní uměleckou snahou, aby skromně mlčel a šel do sebe, že ještě po tom přichází pan ryt. z Čenkova s pósou uraženého, volaje. že doklad ten je neúplný a že prý moje výtky měly být provázeny větším jich počtem!

Nikoliv, pane rytíři. *Doklad ten stačí úplně.* Nemůžete žádati, abych k vůli vašim ve ům podnikal srovnavací studie. Ty toho nezasluhují. Ostatně sám si škodíte, přejete-li si ví dokladův, neboť každý z nich by byl jen novým hřebem do rakve Vaší „originality". St ilo by mi jen srovnati myšlenky a tón Vašich básní na mrtvou matku s analogickými verši v Jerudových „Knihách veršů", nemluvě již ani o té převážné většině Vašich veršů, u nichž se zor udati nedá, z té jednoduché příčiny, že tam opakujete a přemíláte myšlenky a nálady,

Digitized by Google

které jsou tak již běžny, že nepatří jednomu básníku, nýbrž že jsou již všeobecným majetkem množství. Kde mám hledati doklad pro nesamostatný ráz na př. „Večerní dumy", která začíná verši:

„Sníh se věje, věje a mne steskem divným
do pustých kol polí, — srdce bolí" . . .

To již jsou takové lieux communes, že hledati zde „doklady" bylo by právě tak těžko, jako hledati původce národních písní, přísloví nebo běžných společenských frásí. — Pravíte, že Vás obviňuji ze „zúmyslného použití cizích myšlenek, tedy z literární krádeže". To je jednoduše nepravda. Od výtky umělecké nesamostatnosti a kopírování až k literární krádeži (tedy pojmu, spadajícímu již do trestního zákonníka) jsou veliké distance. Ale kdybych Vám to měl teprv dokazovati a vysvětlovati, že moje kritika neměla v sobě nic osobně urážejícího, byl bych nucen zapřádati kol Vaší knížky široké rozpravy o základních pojmech kritiky, a toho ona nezasluhuje. *F. V. Krejčí*

Poklad zábavy jmenuje se nová románová (rozumí se, že illustrovaná) bibliotéka, již počíná vydávati nakladatel Václav Kraus v Táboře. Věc sama by nestála za povšimnutí; co na tom, máme-li o nějakou bibliotéku již více či méně, dnes, kdy není bezmála již pražského nakladatele, který by aspoň jedné takové nevydával. A nedá se také těmto knihovnám upříti, že ve spoustě všelijakého braku přinesou k nám leckteré umělecké cizí dílo. Ale podnik pánů Krausův doporučujeme zvláštní pozornosti literárních kruhů, neboť ten vystupuje s hesly čistě kramářskými a neostýchá se vyhlašovati ve svém prospektu (mimochodem řečeno, psaném bombastickým slohem okresních básníků) přímo boj vážnému umění. Je prý známo, že žádné „školy", žádné „revoluční směry literární" nedovedou přelstiti zkušeného(!) čtenáře a přiměti jej, aby tu kterou knihu „nejmodernějšího" cejchu třeba, ale nekonečně řádní(!), ne'en čísti počal, ale také při ní až do konce vydržel. — Takto si troufá psáti o moderní literatuře lecjaký ignorant za nějakou mizernou zlatku nakladatelského žoldu! Čtenářstvo prý chce z četby jen potěchu a zábavu. A zábavu, nic než zábavu slibuje poskytovati nová knihovna, jak všecky její dryáčnické reklamní fráse ohlašují. Není prý nijak pošetilo „nabídnouti zápasícímu lidu pohár s novým nápojem, po němž dobře — aspoň na chvilku — zapomene se na drtící znoj bojů nekonečných." A první drahocenné kapky, které žíznící a „zápasící" lid z tohoto poháru bude sáti, bude Ohnet, „vřele kochaný a zbožňovaný Ohnet" novým svým románem (který je prý grandiosně provedenou analysou dnešní společnosti), ten strašlivý Ohnet, jejž Anatole France odbyl zdrcujícím slovem: „hors de la litterature, nepatří do literatury"! A tuším, český čtenáři, jakou pochoutku ti dále pan V. Kraus chystá? Nic menšího nežli „dojemné romány Vilemíny Heimburgové". Ptáš se, co to je za jméno? Inu, pisateli prospektu je také podivno, že „z příčin záhadných(!) nebylo z ní dosud do češtiny nic přeloženo". Ale hned je tak laskav a poučí tě, že to je německá autorka, jejíž spisy prý jsou vedle Carlénové a Marlittové přední ozdobou veřejných knihoven (těch pověstných již Leihbibliothek pro německé panny a matky!) Vedle těchto dvou evropských sluncí blednou ovšem skromně jména Dr. J. L. Hrdiny, V. Štecha, F. X. Svobody a Jul. Zeyera, které prospekt uvádí jako spolupracovníky knihovny. Že se setkáváme v 1. sešitě také s autografem dopisu, jímž děkuje „kochaný a zbožňovaný" Ohnet panu nakladateli Krausovi a českému národu za laskavou k němu pozornost, patří již u nás, kteří si můžeme dovolit dva současné překlady Prévostových „Les Demi-vierges" již k věci. My to můžeme dělat! Mluvili jsme o této věci déle než zasluhuje, ale to jen proto, abychom ukázali, s jakým dryáčnictvím a nafukujícím se blbstvím smí ještě dnes chytati čistě kramářský podnik hejly v českém obecenstvu! Jmenovaní naši autoři budou, doufáme, rázně asi protestovati proti tomu, aby jejich jména byla s takovým „programem" stotožňována.

Digitized by Google

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

— *l.* — Nebýti několika ledových přeháněk, jež zakalily slunečný dojem, měli bychom z uplynulého měsíce radost. V Čechách a na Moravě politická naše arena ožila. Nechť již to padá na vrub předvolebních agitací: politických schůzí pořádáno bylo hojně, řeči poslanců, třebas přidržovaly se myšlenkou a formou obvyklé cesty, byly politicky jednotnou a sebevědomou odezvou na náraz nového vlnobití s haličské strany a voličstvo tu i tam samo rozvazuje na schůzích, činí dotazy, návrhy, probírá se z uctivé zamlklosti. V Čechách poslanci Adámek, Dvořák, Dyk, Eim, Formánek, Grégr, Herold, Janda, Kaftan, Kramář, Kurz, Lang, Niklfeld, Pacák, Rašín, Šamánek, Šíl a j. přišli k voličům, podali zprávu o udalostech politických a práci parlamentární a vyložili „politický obzor". Z mlh, tajemně zahalujících „muže budoucnosti", vystupuje již určitě a zřetelně postava Badenova a složení a cíle nového ministerstva. Státnické dohady a kombinace o příští slovanské vládě, o neodolatelných popudech pokrevenství národního na rakouskou politiku a zvláště na poměr k nám, rozplynuly se jako úvodníková mha před vyšedším sluncem a jasně všichni zase před sebou vidíme opoziční planinu, planinu s dalekým jasným obzorem podzimním, vysokým, tvrdým nebem a tím chladem, jenž prsa zvedá, srdce vzpružuje a myšlenky obrací k sobě, do nitra. Víme, že nebude se jednati o nás a s námi. Na slabé není ohledu. A nepřejeme si ještě, aby se s námi jednalo. Rosteme a sílíme pozvolna a v tuto chvíli by se na nás žádalo veliké výkupné. Ale jen pracujme, horečně a bez oddechu pracujme na své síle hospodářské a kulturní a buďme si toho každé chvíle vědomi, že jen tak nastane jednou chvíle, kdy nebudeme musiti úslužně čekati na vyrovnání a kdy si je prostě přikážeme. Pak teprve bude spravedlivé.

Schůze reskriptové v Čechách a na Moravě šmahem zakazovány. Dokonce brněnskou policií nedílnost zemí koruny české notou zrušena a Morava státoprávně od Čech oddělena. V pražském výminečném obvodu zakázány schůze posl. Kaizlovi, Blažkovi a Šamánkovi. Časopis „Vyšehrad" zastaven pro článek proti spolkům veteránským. Mýlil by se však, kdo by myslil, že náš lid, jenž pokládá se za protivládní a prodchnutý ideami demokratickými, udalosti tyto stopuje a o nich přemýšlí. Není zajisté nedostatek příležitosti přesvědčiti se o opaku. Hr. Thunovi na př. pořádají se ovace výstavní dále. Jak mnoho tu práce ještě! Nejen v odlehlých úvalech horských, i na bohatších, probudilých rovinách a v samém centru výminečného obvodu žijí zástupy a nepřehledné vrstvy českého lidu v politických názorech dob předbřeznových i dokonce XVIII věku. Proudy společenské a národní o ně ledva zavadily. Vědomí společných osudů a úkolů v jejich hlavách ještě nezasvitlo. Jaká tu práce ještě a jak daleká ještě cesta!

Ale nejen tam čeká práce. I tam, kde jsme již politicky a národně vzhůru,

Digitized by Google

nekotví politická uvědomělost v samém jádře mravní bytosti českého člověka. Náš lid sám sebou, svojí povahou není valně politický. Poddanství má posud na čele a pokorně schyluje šíji ráno před hejtmany, odpoledne před svými poslanci. V Bechyni 25. srpna a v Mnichově Hradišti 15. září z honosivé loyality k poslancům udupal a ukřičel řečníky z jiných táborů politických. Nemyslet, jen poslouchat! Pravda, zástupy nerozvažují, ale ty instinkty, jimž ve shromážděních podléhají, ty vypracovávají se v nich ve všedním, každodenním životě a z nich nejlépe o duši lidu se poučujeme. A právě takové voličstvo, jež dnes udupe Šťastného anebo socialistu Raušara a hřímá „slávu" přítomnému poslanci, zcela nepochybně zítra uspořádá ovaci i někomu jinému, kdo s p. poslancem třešně nejídá. Byzantinství, ať jakékoli, znemravňuje. Poslanci nechť chodí do schůzí, ne aby je pěstili pro chvilkovou svoji radost, nýbrž energicky a důsledně se mu vzpírali.

Na voličských schůzích, zejména těch, v nichž mluvil posl. Eim, došlo i na poměr strany ke směru pokrokovému. P. poslanci vyvraceli pověst, že by se pomýšlelo na vyloučení živlů pokrokových ze strany. My pověst minule zaznamenali, zde ji tedy opravujeme. Nejedná se však tak o vyloučení nebo nevyloučení, nýbrž o činnost, možnost činnosti a součinnosti. A na tomto poli jsou členové pokrokové frakce fakticky z práce vyloučeni. Přes sliby dané zástupcům pokrokovým v lonské konferenci, přes usnesení sjezdu nymburského, přes stálé — ovšem na veřejnost — vybízení k práci, pracuje se v zákulisí a tajně proti každému, kdo jen načichl morem pokrokovým. Pokrokáři vedou boj poctivě: boj proti neupřímnosti, nečinnosti, zpátečnictví, chabosti. Dnes tomu na př. rok, kdy v Rad. Listech osvětlena dvojakost poslance Mixy. Byl z toho značný hluk v mladočeské straně a neporušitelnost Mixova hájena s touže horlivostí, s jakou tvrdostí činěny nedůvodně výtky pokrokářům. Dnes mladočeská strana posl. Mixu vyloučila anebo aspoň nepočítá více ke svým. P. poslanec Mixa na klerikálním sjezdě v Příbrami 18. t. m., jehož úkolem bylo agitovati proti moderní škole a organisovati klerikální šik proti osvětnému a demokratickému směru současné politiky české, počínal si jako nadšený stoupenec idei Brynychových a horlivý člen nějakého spolku katolických tovaryšů. Jestliže poslanecký klub pány s takovými názory za dlouhá léta nepoznává, jestliže jemu osoba poslance jest více než zásady strany a duch české politiky, jaký div, že v lidech poctivých a přímých vzkypí krev, že pravda nemilá se řekne do očí. Není to snaha snižovati odpovědné osoby, jak mínil dr. Herold, ani touha rozbiti nejmocnější u nás organisaci politickou, jak pravil posl Eim, nýbrž výraz spravedlivé nevole, nevole nad tím, že ve straně mladočeské vždy ještě chce se vystačovati slovy a že, jak zdá se, není nikoho, kdo by vždy chápal se díla, aby slova stala se skutky. Viz neuskutečněná usnesení nymburského sjezdu, kancelář tiskovou, odbory finanční a volební atd. Neodvislost od mandátu, již doporučoval dr. Herold v Mnich. Hradišti, jest v podstatě neodvislost od práce. Takových zásad nikdy neuznáme, proti nim stojíme v nejpříkřejším odporu. My nejsme právě v době, kdy lze se v politice ležérně fretovati. Stokrát lépe politik ze řemesla než politika pro řemeslo.

Právě jen neústupnou přísností k poslanci a jeho povinnostem ozdraví naše politika, která dnes se stala namnoze turnajem ctižádostivých a chytrých lidiček. Kandidatury do sněmu českého nám dnešní slova potvrdí. Hla[illegible] požadavky kladené na kandidáta na sněm, osoby, jež se do sněmu volí [illegible]osilají, mluví určitě o nevážnosti, již k vlastnímu sněmu máme, přese v[illegible]hny pathetické deklamace proti centralismu a Vídni. Duchaplnou zásadu „neod[illegible]osti

Digitized by Google

od mandátu" právě zemští poslanci provádějí až stydno, oni, na nichž leží všecka vina za nečinnost na poli drobné práce politické a hospodářské. Sněm není pro smetí a plevy! Jest ubohý — ne však jednacím řádem pouze. Jestliže si již dovolujeme luxus prováděti vysokou politiku ve Vídni, má klub zemských poslanců býti za to korporací, jež by organisovala a řídila pravou naši domácí politiku, tu, od níž jedině můžeme čekati spásu, svůj vzrůst, svoji duchovní a mravní sílu, své vítězství. Že mladočeská strana i letos volbami snižuje a bagatelisuje tuto jedině zdravou politiku, svědčí o tom, že více jí záleží na ovzduší vídeňském, než na krušné, tvrdé, ale poctivé a vítězné práci doma. Za takových okolností ovšem ani valných nadějí neklademe v chystanou emancipační činnost hospodářskou, jež bez široké organisace dělných a pro úkol svůj nadšených osob jest neuskutečnitelna. Náš odpor proti vedení české politiky jest zplna opodstatněn a sebe přátelštějšími slovy nedá se uchlácholiti.

Na Moravě vykonán statečný kus práce na kulturním poli. Počátkem školního roku otevřeny v Brně vyšší obchodní škola. v Místku gymnasium, v Lipníku pomocí daru 10.000 zl. od velkoobchodníka p. Neffa reálka, v Brně z daru 20.000 zl. pí. Kusé Vesnin pensionát a v Olomouci darem 110.000 zl. hr. Pöttinga česká vyšší dívčí škola.

Čechové vídeňští při volbách obec. utržili velikou ostudu. Na jich kandidáty dostalo se 12—14 hlasů. Ve Vídni je plno spolků a společků zábavných; kdyby jen byli členové výborův těchto spolků šli k volbám, byly by dopadly slušněji. Nápadno, že klub říšských poslanců si vážné organisace vídeňských Čechů posud nevzal k srdci.

Rozhledy zahraniční.

—'—. Vysoká evropská politika jest ve znamení manévrů. Jako každoročně v tuto dobu mluví a píše se o aliancích a o napjetí válečném mezi mocnostmi. Tentokrát mezi Rakouskem a Ruskem. Tendenční tyto bursovní a spekulační zprávy projdou všemi novinami a s duchaplnými a kritickými úvahami se předkládají čtoucímu publiku, nutíce je stále zabývati se myšlenkou na válku, možností její a roznášejíce válečné instinkty s plání manévrových do nejzazších zákoutí. Úkol novin, které nejsou zpřímá ve službách dodavatelských a bursovních spekulantů, měl by býti právě opáčný, odhalovati lichost předstíraných důvodů k válce a obraceti proti ní mínění veřejné. Vidíme však i demokratické žurnály, jež ochotně poklekají před modlou militarismu a sklání před ní čelo.

Belgií vane teď reakce. Vláda jako by byla pozbyla rozumu od okamžiku, kdy do sněmovny vkročilo 29 socialistů. Všecka předsevzetí ministerstva Burletova směřují k jednomu: k boji proti socialistům. Zjev ten není ovšem nic čistě belgického. Strach před socialisty jest od jisté doby politickou mezinárodní nemocí. Ideje uvádí v karikaturu a nabádá k prostředkům, proti obávanému nepříteli neúčinným.

V Belgii má právo voličské každý občan, mající 25 let a bydlící nejméně rok v obci. Dva hlasy mají voliči ženatí od 35 let, vlastníci statků, poplatníci a obo občané dosáhnuvší akademické hodnosti. Nejvíce hlasů, jež má volič, jsou 3.

Ve sněmovně letos byl projednán volební řád obecní. Všeobecně se soudilo, že bude volnější než volební řád do sněmu. Ode vždy také bylo četněji voličů v obci než do sněmu. Vláda navrhla a sněm odhlasoval, že voličem a voleným

Digitized by Google

do obce může býti občan 30letý. Před tím bylo žádáno 21 let a do sněmu nyní aktivní i passivní právo volební přísluší od 25 let. To bylo prvním obmezením socialistů. Druhým bylo ustanovení, že k vykonávání volebního práva jest třeba — ne ročního — ale tříletého pobytu v obci, čím mnoho dělníků průmyslových práva tohoto pozbývá. Třetí ustanovení směřuje dáti klerikálnímu venkovu převahu nad městy zavedením vyššího censu v městech než na venku. Konečně přiděluje volební řád obecní zámožným čtyři hlasy voličské, kdežto ústava povoluje pro volby do sněmu pouze 3. Tím vším vláda a majorita stlačuje voliče s 1 a 2 hlasy na míru takovou, aby jim mohli čeliti voliči se 3 hlasy a míní zabrániti, aby obecní rady nebyly socialistické.

Sněmovní zápas o předlohu byl velmi živý, ale předloha prošla, byť malou většinou. Prospěch z ní budou míti však mnohem spíše socialisté než vláda a konservativci. Zajisté všichni 1hlasoví voliči do sněmu, jež nyní pozbyli práva hlasovacího v obci, obrátí se proti konservativcům. Socialisté sbližují se s pokrokáři a zajisté společně zvítězí o listopadových volbách v městech a místech nejprůmyslovějších v zemi. Socialisté doufali, že zadrží vládu na reakcionářském postupu pohrůžkou všeobecné stávky. Vláda však zadržeti se nedala. Lokální stávky končily krvavě. Četnictvo dostalo rozkazy k bezohlednému postupu. Při stávce v Renaix do stávkujících střídeno. Při jiné stávce povolány do zbraně dva ročníky milice. Byly obavy, dojde-li k všeobecné stávce, že bude jistě krvavá. I usnesli se socialní poslanci stávky neprohlašovati. Ale přípravy k volbám obecním dějí se s horečnou úsilovností.

Od dávných let nebylo v Belgii cla na obilí a na potraviny přicházející z ciziny, ale příkladem jiných zemí, ve kterých soustava protekční má vrch, především Francie a Německa, ožila v Belgii politika protekční a zástupci venkova toho využili, žádajíce za uvalení cla na cizí obilí, oves, máslo a p. Zdálo se, že většina ve sněmovně pro návrh bude. Zástupci venkova agitovali pro všeobecné hlasovací právo tvrdíce, že nabude tak vrch protekcionism jako ve Francii, Německu a ve Spojených Státech. Ministr Beernaert sám byl toho názoru a jako odpůrce soustavy protekční chystal se k demissi, jakmile všeobecné právo hlasovací dostávalo vrch nad zastoupením poměrným. Když volby byly vykonány, ukázalo se, že všeobecné hlasovací právo nepomohlo ochranářům: velká většina byla proti soustavě ochranné. Přirozeně, neboť Belgie jest zemí drobných hospodářství: z 900.000 jest jich sotva 15.000 o více než 20 hektarech. Co záleží těmto drobným zemědělcům na tom, je-li pěstování pšenice anebo ovsa podporováno či nic? Nehledě k jinému, zdražení cen obilí by prospělo jen vlastníkům půdy; zvýšili by pachtovné. Pro zemědělce belgické ve veliké většině jest však bez významu. Přes to klerikální vláda podala předlohu zákona na změnu celního tarifu a sice, jak ministr Naeyer prohlásil, jen aby domácí průmysl v některých odvětvích byl vydatněji podporován, anebo aby vznik nového průmyslu, jímž jest Belgie odkázána na cizinu, byl umožněn. S velikou rozhodností odmítl ministr, že by byl ochranářem. Návrh prošel ve sněmovně a dostane se jím ochrany belgickému máslařství a výrobě margarinu. Vláda by zajisté ráda vyhověla i majitelům pozemků i malým zemědělcům; oni mají značný vliv politický, tito utištěni a zanedbáváni více a více obracejí se k socialistům, jež na venku horlivě své učení propagují. Katoličtí sedláci flanderští vedeni křesťanskými demokraty, opatem Daensem, posl. Alostem a op. Pottierem, chtějí více než politiku ochranářskou, jež v ničem podstatně osud jejich nezlepší.

V Italii oslavovali 20. t. m. prvních 25 let italské jednoty za něměho

Digitized by Google

protestu Vatikánu, jenž však v četných obecních zastupitelstvech se ozval, jmenovitě v Neapoli. Na Janiculu odhalen byl pomník Garibaldův, slavnostní řečník byl — Crispi. Král s rodinou byl při slavnosti. Vzpomíná se, jak Victor Emanuel jednal se „svým drahým přítelem“ Garibaldim r. 1862, když tento chtěl hnouti otázkou římskou. Vojsko královské přepadlo jej u Aspromonte, rozprášilo jeho pluky a jej zajalo. — Slavnost 20. září otevřela brány vězení všem, jež vojenskými soudy na Sicilii a v Massa-Carrařе odsouzeni byli na méně než 10 let. Ostatním, jež byli odsouzeni na více než 10 let, odpouští se třetina trestu (třetina byla již 14. března odpuštěna). Příčina této velkodušnosti hledá se však i ve výsledku voleb, v nichž opět byli zvoleni za poslance odsouzení socialisté de Felice, Barbato, Bosco.

Ve Francii skandály. Proces v záležitosti jižní dráhy skončil osvobozením tří obžalovaných: Martina, Andréa a Bobina. Hlavní vinníci, bývalý ministr Rouvier, senator a poslanec Magnier nebyli postaveni před soud a porota tudíž menší zloděje zcela proti přísloví, ale dozajista právem pustila. Nález poroty jest ortelem nad veřejnou správou země.

Francie má nový železniční skandál. Přednosta železničního oddělení v ministeriu veřejných staveb, p. Colson, zadal za propuštěnou a odůvodnil žádost veřejným listem, zaslaným ministru Dupuy-Dutempsovi. Musím jíti, praví p. Colson, neboť nemohu déle patřiti na to, jak ministr hmotně poškozuje stát. Vypravuje pak o různých toho příkladech uvádí i p. Colson, že stát měl proces s jistou železniční společností o 165.000 frc. V první instanci stát proces prohrál a ministr svolil k pokračování procesu. Odejel a z cesty telegraficky odvolání zrušil. Když se vrátil, žádal p. Colson dokumenty, na jichž základě v procesu nepokračováno, ale dokumentů od ministerstva přes několikeré připomínání nedostal. Nebylo jich. Buď ministr, buď jeho přátelé dali se od dráhy podplatiti a proces zmařili. Pan ministr Dupuy-Dutemps čte a nechá čísti tento veřejný list bývalého svého podřízeného a sedí klidně dále na křesle.

V Německu za persekuci socialistů, řečí Vilémovou zahájenou, odsloužili se socialisté konservativcům i císaři novou „rozkladnou“ činností uveřejnivše Stöckrův list, datovaný z prvních neděl vlády Vilémovy, v němž dorozumívá se tento zástupce konservativců s kruhy dvorskými o ovládání Viléma. Sic volo, sic jubeo dostalo tím pravláštní pozadí. Uveřejněním tohoto listu ve Vorwärtsu ztichly konservativní listy a tím i pověsti o nové předloze proti socialistům. Po Panamě Hammersteinově bylo konservativcům odhalení toto tím trudnější. — Několik socialistických redaktorů bylo po sedanském povyku zatčeno.

V Hollandsku ustavila se společnost, aby byla opatřena výnosná práce nezaměstknaným, zmírněny byly společenské nedostatky, zvýšen blahobyt tříd měšťanských a hmotný i duševní pokrok obyvatelstva. Prostředky: využitkování starých rašelinišť. Dělníku bude možno státi se splátkovým nájemcem anebo majitelem kusu země, postačujícího na nejnutnější potřeby. Zavedením lepší methody pracovní, zvýšením výroby a obmezením nečinné prázdně bude posloužено majitelům a nájemcům. Zřetel veřejný obrátí se na nedostatek a špatný stav cest po souši i po vodě. Zavedou se rozličné druhy průmyslu i domácího a zájem pro ně vzbudí, čím bude přispěno malému muži. Bude činiti se nátlak na vládu, aby zavedla lepší rozvržení daní a přiměla majitele půdy a průmyslových závodů k poplatkům obecním v těch místech, kde je jejich majetek.

Digitized by Google

Hlídka hospodářská.

Bursovní svět rakouský od několika neděl tone v nemilém rozechvění. Jaké to byly časy pro spekulaci, když v rozpočtovém výboru nebo plenu sněmovny postátňovací plány vládní burse dával na pospas „geniální" štýrský tatík Wurmbrand, od něhož právem očekáváno, že nanejvýš „kulantním" jednáním svým ani dost málo nepoškodí železniční akcionáře ve svatých právech, koncessemi, vládními smlouvami atd. nabytých.

Však zmizel Wurmbrand a správcem ministerstva obchodu stal se postrach akcionářů, Wittek — ne spasitel a dobrodinec národů rakouských, za jakého by jej byly v bursovním přehledu 15. t. m. bezmála vyhlásily Nár. Listy, ale vždy přece úředník, povinností svých naproti státu, t. j. massám poplatnictva státního, přímého i nepřímého, vědomý a dbalý. Spekulace dobře si zapamatovala, jak uměl zatáčeti se správami železnic, které sytivše se po celé živobytí svoje garanciemi ze státního měšce i při skonu svém doufaly ještě ve skvělé obchody. Přes to zdálo se, že okamžité nebezpečí nehrozí. Řeč, jíž Wittek svůj železniční program v parlamentě rozvinoval, podobala se delfickému orakulu, od provisorní úřednické vlády neočekávalo se, že by zahajovati chtěla akce takového dosahu, jakou jest postátňování železnic. Z čista jasna udeřilo však a to dvakráte. Společnosti rakousko-uherské státní dráhy nařízena byla především řada investicí, jejichž provedení vyžadovalo by nákladu na 6 milonů zl. Před několika dny oznámilo pak ministerstvo obchodu dráze severozápadní a jihoseveroněmecké spojovací úmysl vlády, právo postátňovací k nim provésti, a vyzvalo je, aby přání svá v té záležitosti co nejdříve oznámily. Postátnění má se týkati však jen garantované tratě dráhy severozápadní, t. zv. dráha polabská, při níž právo výkupu dle koncesse dosud nenastalo, má zůstati i na dále společnosti.

Obě události vzájemně se doplňují; postátněním dráhy severozápadní nabude stát nejdůležitější konkurenční trati naproti společnosti dráhy státní, nejnovější výnos postátňovací dotýká se tudíž dráhy státní nepřímo, výnos investiční přímo.

V tom patrný jest rozdíl mezi oběma posledními správci obchodního ministerstva. Wurmbrand mněl, že sestátnění i největších tratí lze provésti obratem ruky, v určité, jím samým libovolně stanovené době — a sklamal se. Wittek operuje, jakoby dle všech pravidel umění válečného pevnost oblehal; nežene útokem, ale vytrvalou a obratnou taktikou hledí ji dohnati ku vzdání. Nechce dopustiti, aby stát teprv po výkupu sám musil předsebráti potřebné investice — naopak dráha musí již před výkupem nalézati se ve stavu, jehož dopravní poměry na jejích tratích vyžadují. A aby i jinak přiměl státní dráhu, jednu z nejstarších, nejlépe fundovaných a řízených drah rakouských, k povolnosti, užívá práva státu k výkupu trati konkurenční. Společnost ovšem bude se brániti veškerým mocným vlivem svým — na výsledek boje můžeme opravdu býti zvědavi.

Zprávy o sestátňování drah nepotkávají se ostatně již s takovým nadšením jako dříve, ani v parlamentě, ani u obecenstva. Zvláště my jsme bohatší o jednu trpkou zkušenost: s bývalou českou západní dráhou. Osobní sazby dlouho zůstaly tytéž, až teprv nyní srovnány se zvýšeným tarifem osobním na státních drahách vůbec. Podnikům průmyslovým a obchodním pak poměry nákladní dopravy při nynější správě této dráhy nijak nevyhovují. Vozy k nakládání zboží objednané, nedocházejí buď vůbec nebo teprv pozdě, nebo ne v žádaném počtu a kvalitě. Dřívější správa, jako soukromý podnik měla zájem v tom, aby vozilo

Digitized by Google

se co nejvíce; neměla-li sama vagonů s dostatek, vypůjčila si odjinud. Nyní řekne se prostě dopravovatelům, že na tom dráze nezáleží.

Dolnorakouské eskontní společnosti ve spolku s Gutmannem a Schöllerem byla dána předběžná koncesse ke zřízení rentovní banky železniční s kapitálem 4 mil. zl., jejíž účelem bude na základě závazků státem, zemí a samosprávnými sbory naproti místním dráhám převzatých vydávati fundované dlužní úpisy železniční k opatření peněz pro stavbu nových drah místních, investování místních drah již zřízených a drah státních. Každá obligace bude opatřena podpisem dozorčího orgánu státního, ředitel společnosti bude státem potvrzován, pro jednání společnosti budou platiti přísná ustanovení zákona o místních drahách.

V poslední době začínají finanční vlivy londýnské a pařížské buditi zájem na papírech zlatodolů afrických. Před několika léty vědecká autorita prvního řádu věštila špatné vyhlídky „budoucnosti zlata“, vypočítáváno již bezmála, do kolika let nově těžené zlato úplně bude zabíráno produkcí průmyslovou, a jak čím dále tím užší bude „zlatová přikrývka“ pro všechny státy zlatou měnu mající neb zavádějící. Skutečnost usvědčila proroky z omylu. Nalezišť zlata přibývá neustále a těžba jeho roste; v civilisovaných zemích přibývá ročně zlata za 200—300 milionů zl, a více.

Bude z toho nějaký prospěch pro nás, zvláště pro úpravu měny naší? Nové zlato nepřijde k nám darem, musíme za ně dáti úplatu obchodem, zbožím. Naše tržební bilance jest však dnes passivní — dřívější aktivum získávali jsme vývozem plodin hospodářských, které však dnes za poměrů normálních sami potřebujeme. Vývoz cukru klesá, co do tovarů průmysl náš nalézá v západních zemích konkurenty mocnější a dokonalejší, a na východ uzavíráme si sami cestu celní politikou ve smyslu uherském. Je-li naše tržební bilance passivní, je jí tím více bilance platební. Jde sice zlato k nám, ažio klesá, jsme bezmála na relační paritě — avšak za cenu většího našeho zadlužení cizině, která dnes ukládá v našich effektech peníze, aby je třebas zítra zase vypověděla. Budeme-li míti zlato v oběhu, udržíme je v něm tudíž jen jaksi se svolením ciziny.

Ovšem rozmnožení zlata v oběhu světovém usnadní nám vzetí větší zápůjčky k lepšímu zásobení našemu zlatem — ale na zlatých nalezištích v Jižní Africe máme přímý zájem jen nepatrný, Přes to stala se po Londýně a Paříži i Vídeň ohniskem spekulace v zlatodolných papírech afrických. Zprávy o nových nálezích se zveličují, společnosti zlatodolní vyrůstají jako houby po dešti, vydané papíry prodávají se hned z počátku s kursem 100% a dosahují na burse v brzku 200—300%, spekulační horečka zachvacuje tím širší vrstvy, na čím menší obnosy papíry znějí. Po tomto přepjatém „rozkvětu“ musí ovšem nevyhnutelně následovati pád; tucty nových společností sejdou opět se světa a s nimi mnoho milionů kapitálu, vylákaného z kapes důvěřivého obecenstva.

Pro změnu měli jsme zase celní konflikt se Srbskem — pro prasata. Uherská vláda zakázala dovoz prasat ze Srbska, jelikož prý na dvou byla úředně zjištěna nákaza. Bylo to asi obvyklé zjišťování maďarské; do jiných zemí mohly se srbští vepři vyvážeti bez závady. Když Srbsko hrozilo repressaliemi naproti dovozu našich tovarů, spor diplomatickým způsobem byl urovnán. Ukázalo se tu však opětně, jak Uhři na všech stranách přímo nám škodí a politické převahy své v říši i nepřímo v náš neprospěch využívají.

Blíží se nové vyrovnání s Uhry, nové upravení percentuálního příspěvku obou polovicí k úhradě společných potřeb, nové upravení smlouvy celní a obchodní a privileje bankovního. Jsou to otázky nesmírného přímo dosahu politického i hospodářského — ale u nás o nich nevíme, u nás „učitelé lidu“ dávají

Digitized by Google

se vítati hasiči a drůžičkami a sytí voličstvo otřepanými frásemi politickými. Rovněž ticho jest v zemědělské radě, ticho v obchodních komorách, ticho ve spolcích hospodářských i politických, ticho v novinách, a kdybychom byli nedávno nečetli, že ostrou petici proti dosavad ímu poměru 70 : 30 chystá průmyslová jednota dolnorakouská, my bychom o podobné malichernosti, jakou je nám v naší politické a hospodářské situaci vyrovnávací jednání s Uhrami, nezvěděli.

Nesudiž však nikdo, že nepracujeme. Naopak, co prolétlo novinami, týdeníky a revuemi našimi článků, úvah atd. o nové hospodářské organisaci našeho národa — a ejhle, „organisace“ již je tu, aby se nás však ani naši sousedé druhé národnosti ani vláda nelekla, hodláme prozatím „organisovati“ učenou, vybranou společnost národohospodářskou, která se dle doslechu bude ve vzdělávací a publikační působnosti své předstihovati s Českou Akademií. Říká se sice tu a tam, že my ani České Akademie bychom nepotřebovali, nehodlá-li působiti více a lépe než dosud, a že tudíž nepotřebujeme ani nové společnosti národohospodářské, nemá-li konati více než co jí do vínku položeno, ale to říkají zajisté jen rýpalové a pokrokáři, kteří ve staročeském rouše zabloudili — probůh — až do „Osvěty“.

A ještě něco našim kritikářům není vhod: že Němci v jižních Čechách zřizují obrovský závod na zužitkování mocných proudů Vltaviných v síle 8 tisíc koňských sil k výrobě elektřiny pro závody průmyslové, osvětlování měst atd., který bude novým zdrojem síly pošumavskému Němectvu a odvislosti našincům. Však nám je hej; až budeme míti státní právo, zařídíme si elektrické závody na každém potoce, každý z nás obratem ruky bude zručným velkopodnikatelem a velkoobchodníkem, celé království bude zaplaveno velkozávody v rukou našinců, na sta milionářů bude zpět kupovati statky deskové, za nynějšího regimu do rukou německých fabrikantů a kupců upadlé, a střední stav rolnický a živnostnický bude oplývati blahobytem. I otázka sociální hravě bude rozřešena; nač se jí tedy zabývati, nač hleděti již nyní, abychom si naučili vážiti si hmotné dráce a samostatnosti podnikatele — třeba malopodnikatele — průmyslového a obchodního, abychom se naučili počítati, spořiti, podnikati, solidně pracovati a obchodovati, „svůj k svému“ držeti, na zbytečnosti (i fangličky pro „vůdce národa“) na přehnané studování svých synů a němčení dcer peníze nevyhazovati? „Hledejte nejprve státní právo české, a vše ostatní bude vám přidáno,“ směje se našemu podnikání Vaterland.

Otázka zřízení elektrických drah pouličních v Praze opět se protahuje. Město zahájilo již vyjednávání s jednotlivými offerenty (Živnost. banka, Unionka, Anglobanka, Křižík a Bartelmus), když tu zase usneseno, aby město Praha samo ucházelo se o koncessi, zřídilo družstvo ke zřízení a provozování elektrických drah v Praze a pozvalo do něho zástupce obcí sousedních. Snad nedopadne projekt tento tak jako kanalisace, asanace a jiné podniky městské. Zřizujíť elektrickou dráhu v Liberci, zřídí ji i Plzeň, v Budapešti staví se dráha podzemní, v Teplicích má býti prodloužena až do Eichwaldu. První tedy již ani v Čechách nebudeme, jen ať nejsme poslední. S městským podnikáním úplně budeme srozuměni, neosvojí-li si tempo dosavadních podniků městských a nebude-li se způsobilost oferentů a příhodnost jejich návrhů posuzovati dle politického vyznání navrhovatelů.

Bulharsko naplněno jest dnes jakousi horečkou zakladatelskou. Ka[illegible]dnem rodí se nové podniky akciové a pojišťovací společnosti, vedle dosav[illegible] národní banky ve Středci povstala banka otomanská s 3 filiálkami, letos založ[illegible] bulharská komerční banka a v Plovdivě zakládá se úvěrní banka. [illegible]

Digitized by Google

v jediném roce povstalo v Bulharsku na 100 akciových společností s nominálním kapitálem 40 milionů fr., společností stavebních na výrobu cukru, zpracování kože atd. Akcie znějí obyčejně na 25 fr. — počítá se patrně na peníz „malého muže“. Patrno, že nejsou to vesměs podniky zdravé, solidní; nenastane-li v čas vystřízlivění, může z této zakladatelské horečky dosti brzy nastati probuzení pro hospodářskou budoucnost mladého státu tohoto osudné. —o—

Školství.

Pohledy do školství obecného.

VI.

K nové organisaci učitelstva. Organisace učitelská provedena jest učitelskými jednotami okresními,*) sloučenými v „Ústředním spolku jednot učitelských v Čechách“. Od několika let ozývaly se v učitelstvu stížnosti, že organisace tato ani dílem neplní idealní poslání své, totiž učitelstvo české spojiti v mohutný organický celek, směřující k mravnímu i hmotnému jeho vývoji, celek, jenž náležitou měrou hově všem přáním vnitřním, ukazuje přece jednolitý útvar na venek. Ústřednímu výboru vytýkáno, že v zájmech učitelských nepracuje dosti horlivě a opravdově, ano že osobními ohledy a strannictvím dokonce poškozuje některou část učitelstva, že jeho přičiněním málo se činí na trvalé povznesení národního školství. Ústřední výbor pak hájil se, že při nejlepších úmyslech a snahách nemohl učiniti více, proto že nebyl od učitelstva tou měrou mravně i hmotně podporován, jak vyžaduje provádění úkolů namnoze těžkých a dalekosáhlých.

Výtky tyto vedly ke sporům, jež povážlivě počaly ohrožovati jednotu učitelstva, tak že ústřední výbor viděl se nucena učiniti návrh na novou organisaci ústřední, jíž by alespoň hlavním steskům obou stran bylo odpomoženo. Návrh ten předložen okresním jednotám učitelským na posouzenou. Proneseme v uzoučkém rámci těchto rozprav jen několik slov o věci, kterou pokládáme v životě učitelstva našeho vůbec za velmi důležitou a významnou, toho hodnou, by povšimly si jí kruhy ruchu v učitelstvu blízké a upřímně nakloněné.

Návrh ústředního výboru vrcholí v péči, by učitelstvo ve výboru stejnoměrněji bylo zastoupeno. K tomu cíli žádá se místo 14členného výbor 18členný, a to po 3 členech z východu, západu, jihu a severu Čech, ostatní pak z Prahy s okolím. V důležitějších, všeho učitelstva se týkajících případech rozhodovati bude výbor širší, v němž mimo to zasedati budou předsedové všech jednot učitelských v ústředním spolku zapsaných. Naléhavé věci vyřizuje výbor užší. Ve valných hromadách zastoupeny jsou jednoty okresní svými delegáty; avšak pasivní právo volební mají všichni členové jednot bez výjimky. Venkovští členové výboru obdrží z pokladny spolkové jízdné po dráze ve III. tř. i stravné 1 zl. 50 kr. denně, čímž umožňuje se přijati volbu do výboru i učitelům, jichž hmotné poměry mimořádných výdajů nedopouštějí. Taková náhrada náleží též předsedovi, jednateli a referentům o valných hromadách a sjezdech spolku pří-

*) V Čechách je 111 okresních jednot učitelských.

Digitized by Google

tomným. Všecky návrhy a otázky, jež mají býti v ústředním spolku projednávány, mají se podávati výboru s řádným odůvodněním. Žádná jednota zde zastoupená nemá samostatně podávati petice sborům parlamentárním, aniž k nim vyzývati, leda u věcech místních, dokud jich ústřední výbor neschválil. Řádná valná hromada konati se má nejméně jednou za rok. Výbor volí se na tři leta; třetina z něho pak se každý rok obnovuje. — To jsou podstatné body nového návrhu.

Souhlasíme s rozšířením výboru v ten rozum, aby všecko učitelstvo české mohlo tu býti zastoupeno, ale rozdělení dle světových stran zdá se nám příliš neurčité a nemůže v té příčině rozhodně vyhověti. Zdá se, že Praha s okolím chce tu míti zase lví podíl, ačkoli ještě v dobré paměti jsou stížnosti, jako by ústřední výbor svého času na prvním místě byl hájil toliko zájmů pražského nebo městského učitelstva. Zajisté lepší a jedině spravedlivé jest rozdělení na skupiny dle počtu členstva, z nichž každá by volila jednoho člena do výboru. Tím ovšem nechceme doporoučeti zřízení župní, které zdá se nám zbytečnou složitostí. Vším právem zavádí se také náhrady jízdného a stravného členům výboru a funkcionářům. Podobně měly by postarati se o své delegáty jednoty okresní, tak aby rovněž při volbě za delegáta na váhu nepadaly žádné poměry hmotné, nýbrž aby stejně volen býti mohl chudý podučitel jako ředitel, pokud důvěra k poslání tomu ho povolává. K vážnosti učitelstva a jeho projevů mnoho přispěti může závazné prostřednictví ústředního výboru v příčině nových návrhův, otázek a petic. Přísnost jednoty klásti bude sice tu a tam jisté meze, avšak za to nemohou svorné požadavky všeho učitelstva nikdy zůstávati tak nepovšimnuty, jako druhdy bývalo, kdy každá jednota přes hlavu ústředního spolku šla za svým návrhem anebo požadavkem až na místa nejvyšší, toho nedbajíc, že v podstatných věcech třeba jiným jednotám odporuje. Tolik však bude žádoucno, by o nových otázkách, návrzích a předmětech valných hromad vůbec učitelstvo rokovalo dříve v jednotách okresních, ukládajíc členům ústředního výboru, delegátům anebo referentům tlumočiti opravdové smýšlení a přesvědčení učitelstva, o čemž by potom činili zprávu; nikoliv aby zůstaveno jim bylo na vůli jednati tak neb onak a dáti po případě průchod svému, někdy zcela osobnímu stanovisku. Jen takovým způsobem vyváží se některé nevýhody centralisace, jednotný postup nebude kusý, ani dusičem všech pokrokových, vždycky zdánlivě výstředních snah, a nikoho nebude tlačiti ruka ústřední správy, protože autorita její nebude vnucena, nýbrž přirozená, podepřená jednotou ve smýšlení většiny učitelstva. I neobstojí pak na důležitých místech ústředního spolku než mužové celí, řádní, v pravdě předáci a výkvět učitelstva.

Dále mělo by býti na to pomýšleno, by v ústředním spolku vedle důležitých odborů literárního a paedagogického zřízen byl ještě odbor právní, jenž by byl učitelstvu k ruce radou a pomocí ve všech záležitostech, týkajících se jeho práv a povinností. Bývá zajisté učitelům trpěti nejednoho příkoří bez dovolání, protože cesty jsou někdy nepřístupné, někdy drahé. V odboru by nalezl každý člen učitelstva spolehlivé rady i pomoci zkušeného a v záležitosti školské zasvěceného právníka. Potom by přestalo mnohé bezpráví, které se na členech tohoto stavu beztrestně páše, i zanikly by také všecky stížnosti do klesajícího sebevědomí v učitelstvu.

Důležito je též, aby ústřední spolek měl svůj vlastní orgán pro všecky záležitosti, za něž by byl učitelstvu v plném smyslu toho slova zodpověden. Soukromé listy, třeba se zaň vydávaly, vždycky zůstanou v některých věcech osobními, nemohouce získati důvěry všeobecné. Péčí ústředního spolku měla by

Digitized by Google

býti rovněž vydávána pravidelná výroční zpráva vzdělaná na základě zpráv z jednot okresních a poskytující věrný obraz života českého učitelstva. Ba ni statistika učitelská neměla by býti nechávána naprosto v rukou soukromých, poněvadž tak bude vždycky více méně nedokonalá a neúplná.

Avšak největší důraz klademe na to, by při ústředním spolku učitelském založen byl podporovací a záložní fond pro členy stavu učitelského, jich manželky a dítky. Pomýšlí se sice po nezdařeném vyjednávání s „Učitelskou Besedou“ stranu „Bolzanova sirotčince učitelského“ na založení podobného ústavu při ústředním spolku, než my žádáme více: fond, z něhož by podporováni býti mohli učitelé, po případě jejich manželky nebo vdovy, když bez své vlastní viny upadnou v poměry, kde by toho potřebovali. Fond tento byl by jistou měrou opatřením ochranným proti znásilňování učitelstva, poskytoval by alespoň nějaké záruky těm, kteří konajíce svaté povinnosti národního učitele, dostanou se ve spor s úzkými předpisy úřadů nám nepřátelských a bez pomoci vydáni jsou potom v šanc jejich trestům. Jen tak vysvětliti lze, že veliká část učitelstva chová se v důležitých otázkách národních tak ostýchavě a bojácně, neřku-li zbaběle, že všeobecně se to již pociťuje; kdo sebevědomě a mužně má vystupovati, a toho při vzdělavatelích své mládeže rozhodně chceme vyhledávati, musí dobře znáti svoji sílu. A ta může ležeti v dobré organisaci učitelstva. Čím více usiluje se z jistých stran, aby škola a učitelstvo pracovali proti cílům našeho národa a čím více obmezuje se jejich svoboda, tím více musíme si přáti, aby v řadách našich setrvali, aby zdravou organisací dosáhli takového vlivu a nezávislosti, jaké je ku vzdělání českého lidu nevyhnutelně potřebí. A takovému dílu přejeme hojně zdaru.

Z naší doby.

B. Smetana. Posledně přináší „Die Zeit“ článek o Smetanovi z péra Maxe Grafa, brillantně psaný, přinášející některá nová a duchaplná hlediska v posuzování mistra české hudby. Nás v Čechách může zvláště zajímati, jak vysoko staví „Libuši“ nad ostatní opery Smetanovy. Jak známo, udržují se o ní v naší kritice i obecenstvu stále ještě předsudky. Hudba její pokládá se za těžkou, slavnostně fádní, příliš wagnerovskou. Naproti tomu praví Graf: „K jednotnému, výraznému stylu dospěl Smetana jen v jednom díle a to jest klíčem k jeho bytosti: v slavnostní hře „Libuši“. Pod šťastnějšími okolnostmi nepovstalo žádné jeho dílo. Nikde nemohly oba tóny, národní a moderní, tak volně a plně vyznětí jako zde, kde se jednalo o národní, slavnostní hru, vyzdobenou všemi uměleckými prostředky nové doby. Zde se mohl pokusiti o každou novotu, o niž se tehdá co nejpalčivěji zápasilo. A odtud má toto dílo tolik lesku a slavnostního pathosu, tolik odvážné svobody ve stylu a tolik vlastní nové řeči tónové, že je lze velebiti jako skvostný majetek moderního umění. Bylo zajisté darem vzácné nějaké hodiny: tak jest čisto, vznešeno a neposkvrněno, plno tak těžkého zlatého tepla, jako tam venku pole v přezralém lesku podzimního slunce“. Symfonické básně z cyklu „Má vlast“ nazývá: Zářící, slavnostní obrazy tónové v plném lesku moderní výzdoby orchestrální, hlásající v hrdých nádherných zvucích domova, pyšné, zvučící divy epopeje“. — Jako zajímavý rys konstatuje u Smetany nedostatek personelního

Digitized by Google

živlu v jeho hudbě. Smetana o sobě, o svých pozemských strastech a radostech mlčí. Jen národní cítění žene ho k tvoření, ne subjektivní zažitky. Jen v jednom díle našla jeho subjektivita personellního výrazu, v kvartetě „Z mého života“ — a tam to byl tragický osud (ohluchnutí), jenž mu rozvázal ústa. — Graf pokládá Smetanu za velikého sice umělce, ale myslí, že mu těsné a malé poměry nedaly vytvořiti jednolitého a velikého životního díla, vyjímaje „Libuši.“ „Známe-li toto jedno jeho dílo, činí všecka ostatní dojem střepů a trosek velikého výtvoru, jež splodila jediná duchovní, všecky síly sjednocující hodina. A pochopíme mnohé ty pokusy a měnivé formy, různotvárnou rozmanitost jeho tvoření. Zrozena z bloudivých, kolísavých nálad, nemohou více najíti smiřující jednoty. Uhodí sice tu a tam na skvostné tóny, nikdy však na celý plný akkord. A každý pokus převésti je v jedinou formuli nutně se ztroskotá. I v jednotlivých dílech dokonce jsou trhliny a skoky. Tak jest nasazena v „Hubičce“ na sladký a vroucí prvý akt rozptýlená druhá polovice, tak řadí se v „Daliboru“ k slavnostně jasnému začátku náhle se zpovrchňující konec. A jako na stromě, jejž slunce nestejně osvětluje, jest zde často květ i plod těsně vedle sebe. Pak mluví tato díla, na venek tak něžná a vyjasněná, o boji a odříkání, o nezdaru a zisku, o námaze a zápasech umělce a žasneme nad tím, když slyšíme v jeho tvorbě více jasného a slavnostního než kalného a chmurného. A jen v tlumených a plachých náladách, které často jako lehká mlha těmi zvuky přelétnou, vyciťujeme odříkání a uskromnění se bohatých a velikých sil. Smetana jest problematický, polovičatý, jenž nedospěl k úplnému rozehrání se své osobnosti.“ Osud Smetanův přirovnává dále k osudu jeho vrstevníka, Petra Cornelia, také stoupence moderní německé hudby. „Oba zůstali dlouho zapomenuti a nedoceněni, mezi tím co příbuzné jim umění Richarda Wagnera všecko ostatní srazilo k zemi. Wagner uměl zvítězit nad životem. V našich malých a nicotných dnech vytesal si královský a bohatý osud a připoutal jej k sobě navzdor pozemským bojům a strastem. Cornelius a Smetana, jemní, něžní duchové, trpěli, mlčeli a podrobili se. Jen v osamělých hodinách vytvořil každý z nich dílo, které ve své novosti a velikosti bylo obrazem toho, co v nich žilo a zmíralo. Cornelius „Cida“, Smetana „Libuši“. Nyní vystupují zvolna tato díla z prázdné záplavy dnešního umění na povrch. A kdo je poznal, miluje je s hlubokou, něžnou a srdečnou vřelostí.“

Digitized by Google

ROZHLEDY

SOCIÁLNÍ, POLITICKÉ A LITERÁRNÍ.

Redaktor:	Majitelé:	Vydavatel:
Ant. Klouda.	**Ant. Hajn a Josef Pelcl.**	**Josef Pelcl.**

Ročník IV. 1895. Číslo 12.

OBSAH:

Dr. V. Nermuť: Česká organisace národohospodářská.
F. X. Šalda: Těžká kniha.
Jos. K. Slejbar: Jumr se vrátil.
Jos. Pelcl: Studium žen.

Z duševního ruchu za hranicemi:

Alb. Aurier: Rozvoj moderního umění francouzského. II. Symbolism.

Rozhledy po literatuře, vědě a umění:

F. X. Šalda: Kritika literární. Vzdělávací bibliotéka sv. 22—24. J. Vrchlický: Tři knihy vlaské lyriky. O. E. Hartleben: Hans Jagertova. Arno Garborg: U maminky. — J. Karáska: Stojaté vody.
F. V. Krejčí: Z ruchu literárního. (Odpověď p. prof. Dra. E. Albertovi a p. E. ryt. z Čenkova.) — Pohled zábavy.

Rozhledy politické a sociální:

—l—: Domácí politika. — —l—: Rozhledy zahraniční. — O. Hlídka hospodářská.

Školství:

Pohledy do školství obecného: VI. K nové organisaci učitelstva.

Z naší doby:

B. Smetana.

Vycházejí 25. dne každého měsíce v sešitech o 64 stránkách.

Předplácí se:

na čtvrt roku 1 zl. 25 kr., poštou v Rakousko-Uhersku 1 zl. 30 kr.
„ půl „ 2 zl. 50 kr. „ „ „ 2 zl. 60 kr.
„ celý rok 5 zl. — kr., „ „ „ 5 zl. 10 kr.
Jednotlivé sešity 48 kr., poštou 50 kr.

Do Německa a Srbska: na čtvrt léta 1 zl. 40 kr., na půl léta 2 zl. 80 kr., na celý rok 5 zl. 50 kr.

Do Ruska, Bulharska, Francie a Ameriky: na čtvrt léta 1 zl. 50 kr., na půl léta 3 zl., na celý rok 6 zl.

Předplatné přijímá a objednávky vyřizuje každé knihkupectví, jakož i **Administrace „Rozhledů“** v Chrudimi.

Vydavatel Josef Pelcl bydlí na Kr. Vinohradech, v Sázavské ul. čís. 9.

Digitized by Google

Knihy a spisy redakci zaslané.

(Někteří pp. nakladatelé zasílají buď první, buď jen poslední sešit spisu [illegible] Těch neoznamujeme.)

Z nakladatelství J. Otty v Praze.

Ottův Slovník naučný seš. 204. (Dílu X. Sešit 6.) Gollenecourt—Gola. Cena seš. 36 kr.

Francouzsko-český slovník seš. 24. (pozoto-reacitenner.) Po 40 kr.

Tajemný ostrov. Román od Julia Vernea. Sešit 7.—9. Cena seš. 12 kr.

Zločin Sylvestra Bonnarda. Novela Anatole France. (Knih. „Zlaté Prahy" seš. 18.—20.)

Nocturno. Povídka od B. Kaminského. (Ott. lac. knih. seš. 20.—23. Po 10 kr.)

Dějiny středověké. Napsal Fr. Šembera. Seš. 41. Cena seš. 30 kr.

Evžen Oněgin od A. Puškina, přel. V. A. Jung. Seš. 1. (Sborník světové poesie). Cena 20 kr.

Terezíny vlasy, napsal Ernst Casselmann. Z stat. přel. J. B. Koppera. (Knih. Besedy Lidu seš. 37. Po 6 kr.)

Slepec s hluchoněmou, Francouzky napsal Antony Blondel. (Knihovna Bes. Lid. seš. 98. Po 6 kr.)

Spisy hraběte Lva Nikolajeviče Tolstého. Svazek 8. (Julius. — Vláda tmy. — O životě.)

Kalendář Besed Lidu pro rok 1890. Cena 50 kr.

Z nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze.

Plující ostrov od Julia Vernea. (Výbor nejlepších románů Julia Vernea.) Sešit 1. Cena 15 kr.

Tajemství pralesa od Julia Vernea. (Výbor nejlepších románů Julia Vernea.) Cena brož. zl. 1·70, váz. zl. 2·25.

Ocelové město. Román Jul. Vernea. Cena brož. 1 zl., váz. zl. 1·45.

Blouznivci našich hor. Napsal Antal Stašek. (Vilímkova knih. rodinná.) Sešit 1. Cena 15 kr.

Lydiin hřích od A. Daudeta. Přel. Václav Hladík. (Vilímkova knih. románů [illegible].) Seš. 1. Cena 15 kr.

Poslední mohykán. Román od J. F. Coopera. (Illustrované romány a povídky pro lid.) Seš. 1. Cena 15 kr.

Hrdinná srdce. Povídka od Petra Maděle. (Vilímkova knih. mládeže [illegible].) Seš. 1. Cena 20 kr.

Manuel kouzelnictví a kousků [illegible]. Sebral Fr. [illegible] (Vilímkova knihovna Malého Čtenáře.) Seš. 1. Cena [illegible] kr.

Vilímkův kalendář Malého Čtenáře. [illegible] Fr. J. Procházka. Cena 30 kr.

Mladý houslista. Pořádá J. Malát. Řada VI. Seš. 1. Cena 20 kr.

Z nakladatelství Fr. Šimáčka v Praze.

Dřevěné stavby starobylé, rouben[é] a lidový nábytek v severovýchodních Čechách. Kreslil a sestavil Jan Prousek. Cena zl. [illegible]

Český lid. Ročník IV. Číslo 8.

Penize. Drama o 3 jednáních od Josefa Štolby. Cena 50 kr.

Král Auepi. Novela Victora Cherbulieze. Přel. [illegible] (Lev. sv. novel.) [illegible]

Z naklad. Vzděl. bibliotéky v Praze.

Mladí. Drama lásky. Napsal Max Halbe. Cena 40 kr.

Z naklad. dr. Fr. Bačkovského v Praze.

Bulharsky snadno a rychle. Napsal Jan Wagner. Cena 30 kr.

Německy snadno a rychle. Napsal Fr. [illegible] Cena 60 kr.

O náboženství a mravnosti. Napsal [illegible] N. Tolstoj. Přel. prof. J. Novák. Cena [illegible]

Z naklad. Václava Krause v Táboře.

Dáma v polosmutku. Román Georgesa Ohneta. Seš. 1. Cena 20 kr.

Z různých nakladatelství.

Geschichte der Socialistischen Bewegung in Polen. Zürich. Verlags-Magazin.

J. Ex. hrabě František Thun z Hohenšteina. Napsal J. Arnos. Seš. 12. Cena 12 kr. Nákladem spisovatelovým.

Stručný nástin písemnictví českého pro školy měšťanské. Napsal J. [illegible] Nákladem vlastním v Ústí nad Orlicí. Cena 20 kr.

V knihovně Rozhledů vyjde:

Listy studující mládeži o sebevzdělání

prof. N. Karějeva.

Autorisovaný překlad dle 4. vyd. (S předmluvou autorovou k českému vydání.)

Šest set let švýcarské svobody

(1291—1891)

od M. Dragomanova.

Digitized by Google

Knihy a spisy redakci zaslané.

Z nakład. Bursíka a Kohouta v Praze.

Český časopis historický. Vyd. Dr. J. Goll a Dr. A. Rezek. Roč. I. Seš. 3.

Z nakladatelství J. Branda ve Vídni.

Námezdní práce a kapitál od K. Marxe. Úvod napsal B. Engels. (Soc. demokr. knihovna seš. I.) Cena 12 kr.

Z nakladatelství C. Graessera ve Vídni.

Zum Entwurfe eines Gesetzes gegen die Trunksucht od Dr. Dvořáka. Cena 40 h.

Z nakladatelství J. Otty v Praze.

Chemie organická od Dr. Bohuslava Raýmana. I. díl. Řada steatická, sloučeniny vazeb jednoduchých.

Anna Karenina. Román hrab. Lva N. Tolstého. Přel. J. Hrubý. Seš. 28.—31. Po 12 kr.

Tajemný ostrov. Román J. Vernea. Sešit 2.—3. Po 12 kr.

Božena Němcová. Pokus životopisný a literární od V. Vávry. Sešit 4.—5. Po 12 kr.

Knihovna Besed lidu. Seš. 31. Tři povídky hr. Lva N. Tolstého. Seš. 32. Dvě humoresky od Emilia de Marchi. Po 6 kr.

Německo-český slovník. Sešit 30. — 31. (Grfinder — Hellebarden.) Po 40 kr.

Slovník francouzsko-český. Seš. 31. (pervertir—plaisir.) Po 40 kr.

Povídky, arabesky a humoresky od Svat. Čecha. Seš. 10.—11. Po 30 kr.

Ottův slovník naučný. Seš. 196.—198. (Garce — Genrista.) Seš 199.—200. (Díl X.) (Gens — Geysir.) Po 36 kr.

Proti všem. Román od Al. Jiráska. List z české epopeje.

Několik povídek. J. Roháček. Cena 50 kr.

Z nakladatelství F. Šimáčka v Praze.

Dcera „starého vikodava". A. Weruméus Buning. Z holandšt. přel. O. S. Vetti. (Levné svazky novel. 47.) Cena 10 kr.

Z nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze.

Poslední dnové lidstva. Romanetto J. Arbesa. (Rodinná knih. Vilímkova.) Cena 2 zl. 80 kr.

Z nakladatelství Nových Proudů v Praze.

Hana Jagertova. Drama Otty Ericha Hartlebena. Přel. J. Tuček.

Z různých nakladatelství.

Třetí zpráva o činnosti českého odboru rady zemědělské pro království České za r. 1894. — Nákl. vlastním.

Průvodce akademickým životem. Redakcí MUDra. Maxe Wellnera podává Výbor akad. odboru národopisného.

Hrabě František Thun. Kritika úřadní činnosti J. Exc. Napsal J. Arbes. Seš. 4.—6. Po 12 kr. Nákladem spisovatelovým.

Velké požáry. Sepsal Hugo Demartini. Nákl. vlastním. Cena 30 kr.

ROZHLEDY

sociální, politické a literární

ročník I. za 2 zl. 40 kr.
ročník II. za 3 zl.
ročník III. za 4 zl. 40 kr.
při objednávce zpříma u naší administrace za hotové, pokud zásoba stačí.

Bibliotéka sociálních a politických nauk.

Za pomoci

spolku českých právníků „Všehrd" vydává Josef Pelcl.

Svazek I.

Dr. John Kells Ingram:

Dějiny vědy národohospodářské.

Autorisovaný překlad od J. Pelcla.

Vyšlo již celé dílo.

Cena 1 zl. 50 kr.

Digitized by Google

Nejnovější hudebniny:

Bouře. Zpěvohra o 3 jednáních. Složil Zd. Fibich. Směs pro klavír na 2 ruce upravil skladatel. Op. 40. Cena 4 k.

Na zdar naší výstavě. Pochod. Složil Rud. Nováček. Pro klavír na 2 ruce 40 kr., partitura pro orchestr 1 zl., pro harmonii 1 zl.

Písně beze slov. Pro housle s průvodem klavíru. Složil Jos. Č. Drahlovský. Op. 147. Cena 2 k.

Národní valčíky. Pro klavír na 2 ruce složil Rich. Kaska. Op. 81. Cena 1 k. 60 h.

Nakladatel

Fr. A. Urbánek,

český knihkupec

v Praze, vedle Národního divadla.

Novinky! **Právě vyšlé!**

Album. Sbírka hesel a úpisů do památníku v malém 8° formátku, ve velmi vkusné úpravě, v ceně 40 kr., poštou 43 kr. r. č.

Květomluva. Úplná a význam barev, ve velmi elegantní úpravě, skvostně vázaná, se stříbrnou střižkou, *salonní vydání* ve formátu 4° v pouzdře, hodící se výborně co dárek pro dámy, v ceně 2 zl., poštou 2 zl. 15 kr., doporučená 2 zl. 25 kr. r. č.

Květomluva. Úplná a význam barev, ve skvostné úpravě, v malém 8° formátku, brož. v pouzdře za 80 kr., poštou 85 kr. r. č.

Výbor skladeb pro piano od Jos. Formánka. Sbírka tato vycházeti bude ve lhůtách volných a to v číslech. Číslo 1. pod názvem *„Svitaruš"*. Salonní polka. — Čís. 2. pod názvem *„Andulka"*. Salonní mazurka. — Cena každého čísla, jež lze dostati též jednotlivě, 40 kr., poštou 45 kr. r. č.

Album. Sbírka skladeb pro citeru *(Zeldštanst)* od Jos. Formánka, vyšlo dosud serie I. číslo 1. v ceně 60 kr., poštou 65 kr. r. č.

Sokolský zpěvník, druhé opravené, značně rozšířené vydání. Cena ve vkusné celoplátěné měkké vazbě, kapesního formátu, pouze 40 kr., poštou 45 kr. r. č.

Illustrované album poštovních známek ve velice elegantní v sedmi barvách provedené vazbě, ve velkém 8° formátu, v ceně 80 kr., poštou 85 kr. r. č.

Tyto vesměs ve velice vkusné úpravě vyšlé publikace lze dostati v každém knihkupectví, hlavně pak u

J. F. PAVELCE,

knihkupce a nakladatele

ve Strakonicích.

Nákladem „Rozhledů" vychází

Kritická knihovna.

Svazek I.

Emila Hennequina:

Studie vědecké kritiky.

Spisovatelé ve Francii zdomácnělí.

(Dickens, Heine, Turgeněv, Poe, Dostojevský, Tolstoj.)

Přeložil a úvodní studii napsal F. X. Šalda.

Sešit 1. Cena 27 kr.

Sešit 2. (o 6 arších) Cena 50 kr.

Svazek II.

Eduard Rod:

Mravní názory naší doby.

(Renan, Schopenhauer, Zola, Bourget, Le maître, Scherer, Dumas, Brunetière, Tolstoj, de Vogüé.)

Přeložili F. V. Krejčí a Jindřich Vodák.

Seš. 1. Cena 50 kr. Seš. 2. v tisku.

Svazek III.

Jan Vorel: ROMÁN.

Knihovny Rozhledů

svazek I.

Dnešní otázka mravní.

Napsal *F. V. Krejčí.*

Stran 70. Cena 40 kr.

Svazek II.

L. N. Tolstý.

V tisku.

Svazek III.

Naše hospodářské nedostatky.

Probírá A. Z. Cena 30 kr.

Příchozím na národopisnou výstavu

doporučuje se

akademická

kavárna Titěrova.

Chutná káva. Černé pivo.

Knihtiskárna F. Hoblika v Pardubicích. — Nákladem vlastním.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google